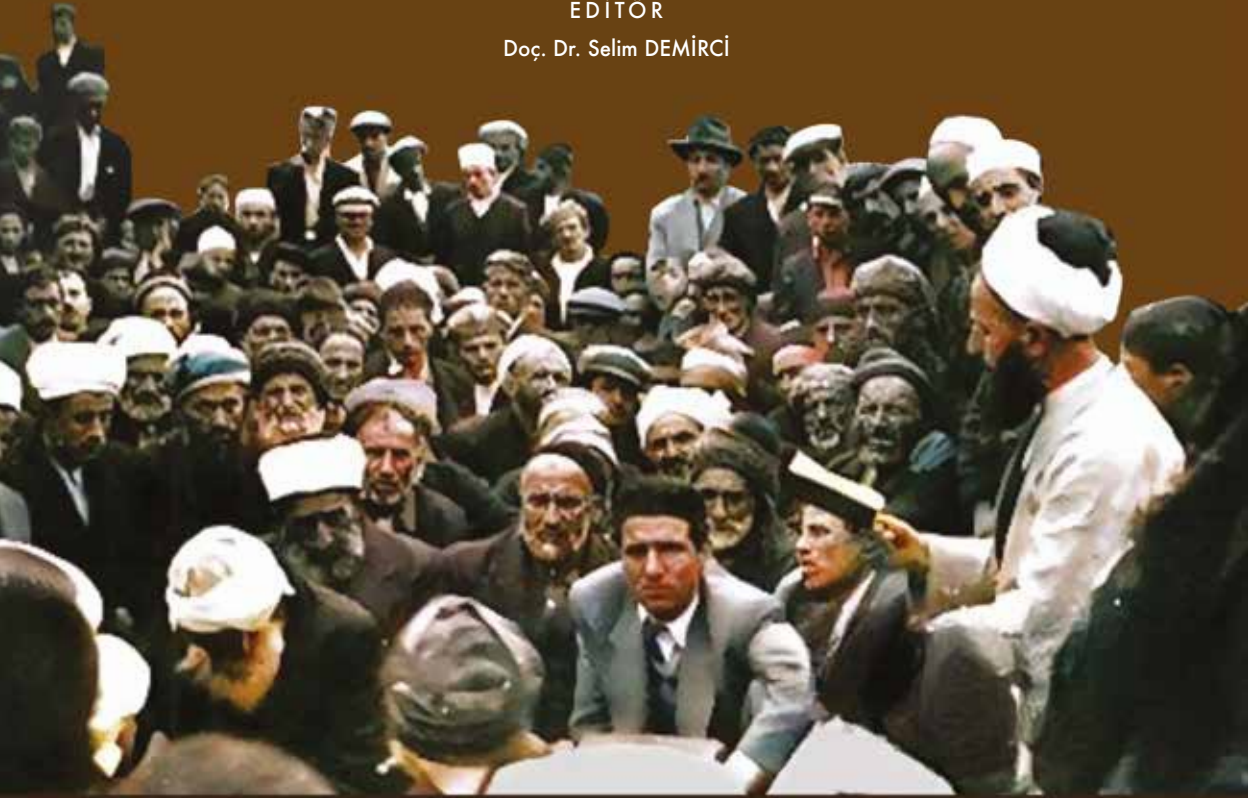

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Karadeniz'de
Hoca
Olmak

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

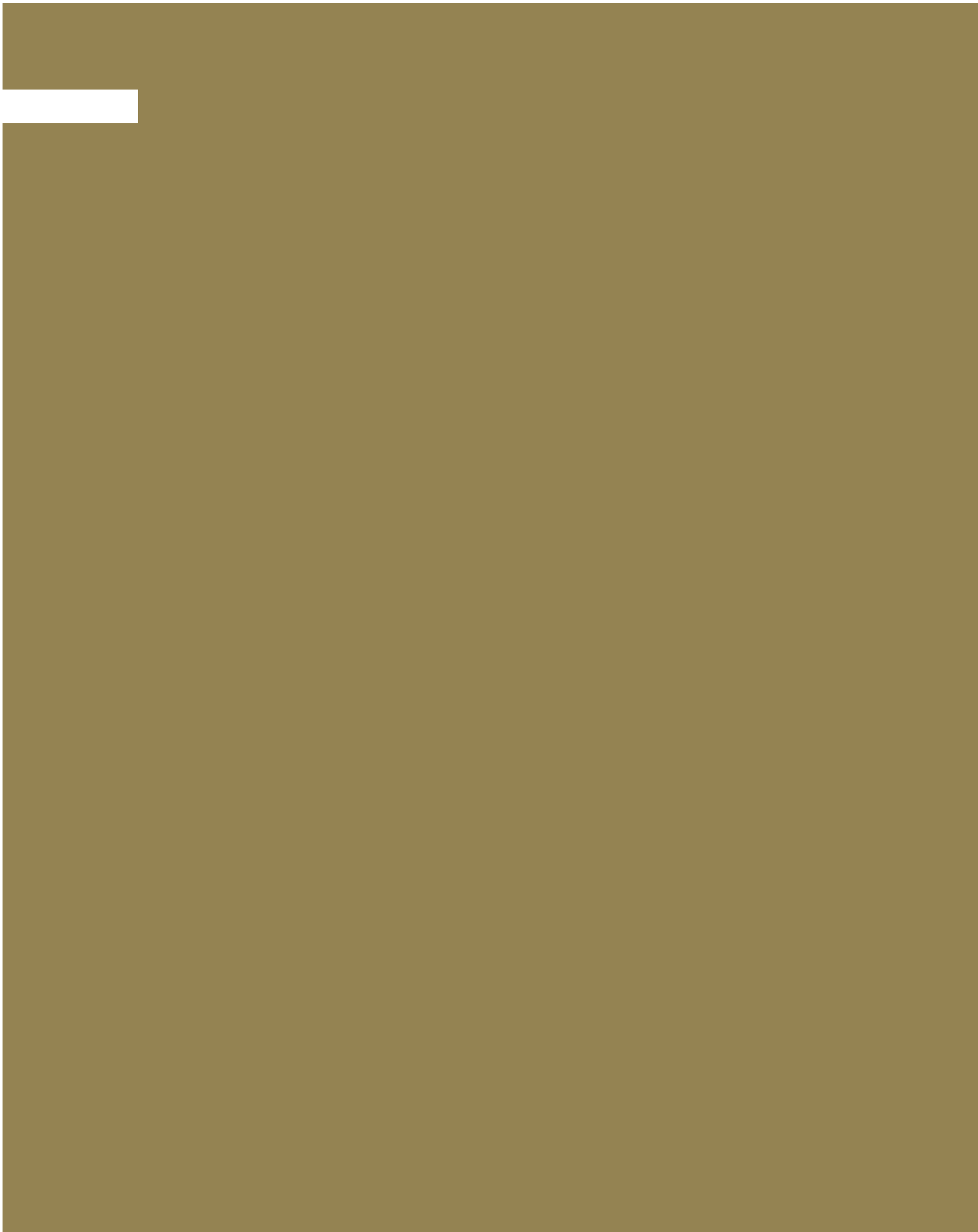

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Başkandan

Kıymetli Hemşehrilerim,

Yaşamı süresince kendini inşa eden insan, gerek diğer bireyler gerekse bulunduğu mekân ile mütemediyen bağ kurma arayışı içerisinde olmuştur. Fiziksel ve toplumsal koşulların etkisiyle değişip dönüşerek varlık gösteren insan aynı zamanda mekânları da dönüştürmekte, değiştirmekte ve şekillendirmektedir. Ne var ki toplumun bir parçası olmak; bulunulan çevrenin ve yaşanan mekânın tarihî geçmişinin tümüyle farkında olmak anlamına gelmeyebilir. Tam da bu noktada, mekânın geçmişine dair kaynak kitaplara ve şimdiki zamanı yakın geçmişin süzgecinden geçiren tanıklara ihtiyaç duyulacaktır.

İnşası hem ruh hem madde planında her an devam eden bir düşüncenin hafızasız ve hatırasız olması düşünülemez. Bir şehir, belleğinin kuvveti kadar, insanların kendi geçmişine duyduğu saygı kadar kuvvetli ve önemlidir.

Kültür yayıncılarımızın temel hedeflerinden biri de Trabzon'umuzun yakın tarihine, şehrimizin geçirdiği değişim-dönüşüme birebir tanıklık etmiş olan "yaşayan bellekler" in hatıralarını kayıt altına almak ve söz konusu belleğin gerek matbu olarak gerekse elektronik ortamda geleceğe aktarılmasını sağlamaktır. Trabzon Büyükşehir Belediyesi ve Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi işbirliği ile Trabzon Kitaplığı Yayınları'ndan çıkan "*Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat*" isimli çalışma, işte tam da böyle bir gayretin ürünü olarak okuyucuyla buluşturulmaktadır.

Bu çalışmada bizzat yöredeki dinî kurumlarda yetişip ülkemizin din eğitim-öğretimi ile halkımızın dinî hayatına doğrudan veya dolaylı olarak ciddi katkılar sağlayan, bilgi ve birikimi ile alanında ehil din görevlisi, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan kırk hoca ile mülakat yapılmıştır. Umuyorum ki bu kitap vesilesiyle isimleri ve hatıraları nesiller boyunca yaşayacaktır.

Yoğun bir emeğin ürünü olan bu çalışmaya sundukları anlamlı katkı dolayısıyla kitapta adı geçen tüm kıymetli hocalarıma, Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne, merkez çalışanlarına, projeyi yürüten Doç. Dr. Selim DEMİRCİ ile araştırma ekibine ve kitabın hazırlık-yayın aşamasında emek harcayan mesai arkadaşlarıma yürekten teşekkür ediyorum.

Murat Zorluoğlu

Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı

Takdim

Siyasî, ticarî, sosyal ve kültürel yönden binlerce yıllık geçmişe sahip olan Trabzon yöresi, bu köklü tarihî süreçte dinî kimliği ile de şöhret bulmuştur. Fatih Sultan Mehmed Han tarafından 1461 yılında fethedildikten sonra başlayan Osmanlı hakimiyeti ile birlikte tipik bir Türk-İslâm şehrine dönüşerek İslâmiyet açısından Anadolu coğrafyasının en önemli dinî ve ilmî merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bu çerçevede Trabzon ve çevresinde çok sayıda sıbyan mescid, cami, tekke, sıbyan mektebi, medrese ve dârulkurrâ gibi ilim ve ibadet mekânları inşa edilmiş, zamanla kurumlaşan bu mekânlarda yetişen alimler Osmanlı coğrafyasına dağılarak din eğitimi, öğretimi ve hizmetlerinde öncü olmuş; önemli görevlerde unutulmaz hizmetler ifa etmişlerdir.

Trabzon ve havalisi, Cumhuriyet döneminde de bu özelliğini korumuş, Kur’ân-ı Kerîm, hafızlık ve Kıraat ilmi eğitim-öğretim faaliyetleri başta olmak üzere gerek medrese usulü klasik İslâmî ilimlerin tahsilinde gerekse modern ilâhiyat eğitim-öğretiminde ilk sıralarda yer almıştır. Nitekim ülkemizin farklı bölgelerinden gelip buralardaki eğitim kurumlarında yetişmiş hafız, kurrâ, müftü, din görevlisi gibi din bilginleri ile akademisyen ve öğretmen gibi bilim insanları memleketin din eğitimi-öğretimi ve din hizmetleri ihtiyacını karşılamada önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Günümüzde de bölgenin birçok yerinde hizmet vermekte olan Kur’an Kursları, İmam-hatipler, Eğitim ve İhtisas Merkezleri ile Diyanet Akademisi ve ilâhiyat fakültesinde din eğitimi ve hizmetine yönelik ilmî faaliyetler yoğun bir şekilde devam etmekte; bu kurumlarda yetişip mezun olanlar, ülkemiz içinde ve dışında her düzeydeki eğitimi-öğretim hizmetlerini ifa etmeye devam etmektedir. Trabzon merkezli bölge ulehasının ve halkının bu konudaki çaba, destek ve fedakârlıkları her türlü takdire şayandır. Bölgede böylesine güçlü bir dinî tedrisat geleneğinin ve ilmî birikimin hangi şartlarda ve nasıl gerçekleştiği ise, üzerinde durulup araştırılması ve cevaplanması gereken bir sorudur. İşte, **Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dini Hayat** adlı bu proje, bu amaçla atılmış son derece önemli bir adımdır. Zira proje kapsamında bizzat yöredeki dinî kurumlarda yetişip ülkemizin din eğitimi-öğretimi ile halkımızın dinî hayatına doğrudan veya dolaylı olarak ciddi katkılar sağlayan, bilgi ve birikimi ile alanında ehil din görevlisi, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan kırk hoca ile mülakat yapılmıştır. Bize göre bu mülakatların içeriği, yukarıdaki sorunun cevabını bulmada büyük ölçüde katkı sağlayacak mahiyettedir. Projeyi önemli hale getiren hususlardan biri de mülakatların dijital erişime açılmasına ilave olarak görüşmelerin deşifre edilip titiz bir yayın süreci sonunda kitap haline getirilmesidir. İnanıyoruz ki proje bu haliyle yerel, ulusal

ve uluslararası düzeyde Kur'ân-ı Kerîm ve Kıraat ilmi eğitim ve öğretimi ile İlâhiyat/İslâmî ilimler alanındaki araştırmalarda birçok ilmî ve akademik çalışmaya kaynaklık edebilecek ve önceki dönemler açısından da konuyu irdelenecek benzer projelerin yapılmasında öncü olabilecektir.

Büyük bir emek mahsulü olan ve türlü fedakârlıklarla gerçekleştirilen bu projenin kurumsal sahibi Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'ne, merkez çalışanlarına, projeyi yürüten Doç. Dr. Selim DEMİRCİ ile araştırma ekibine, projeyi her aşamada yakından takip edip destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Vali Murat ZORLUOĞLU'na, mesai arkadaşlarına ve projede katkısı bulunan tüm emektarlara yürekten teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Emin ÂŞIKKUTLU

Trabzon Üniversitesi Rektörü

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktadır. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popülar kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılabilir güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturma ile kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sayılabilecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkül edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlerle başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmaları için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	35		
Abdullah Aydın	35	İsmail Hakkı Aydın	283
Abdurrahman Kul	43	Kemal Ayyıldız	297
Abdülvahit İmamoğlu	51	Mahmut Karaca	309
Ahmet Cemal Niyazoğlu	59	Mehmet Okuyan	321
Ahmet Özdemir	73	Mustafa Çukur	335
Ahmet Yıldırım	83	Mustafa İsmet Uzun	343
Ali Çelik	93	Mustafa Kotan	355
Ali Düzenli	105	Mustafa Yazıcı	363
Arif Yıldırım	117	Mustafa Zeki Terzi	371
Emin Âşikkutlu	129	Nasrullah Hacımüftüoğlu	385
Emrullah Hatipoğlu	153	Rıza Selimbaşoğlu	397
Enbiya Yıldırım	165	Salih Parlak	415
Fahrettin Âşık	179	Salih Sabri Yavuz	421
Fikret Latifoğlu	189	Süleyman Çiftçi	431
Halil İbrahim Şahin	201	Süleyman Mollaibrahimoğlu	439
Hasan Ali Cirit	215	Süleyman Nihat Öztemel	451
Hayrettin Öztürk	225	Süleyman Ramazanoğlu	463
Hikmet Arslantürk	241	Şükrü Öztürk	475
İbrahim Hakkı Aydın	259	Yunus Vehbi Yavuz	489
İlyas Karşlı	271	Yusuf Şevki Yavuz	499
		HOCALARIN ALBÜMÜNDEN SEÇMELER	511

Giriş

KARADENİZ'DE HOCA OLMAK:

HATIRALARA YANSIYAN YÖNLERİYLE YAKIN DÖNEMDE DİNİ HAYAT

1. Konu:

Zor Günlerin Hocaları

Erbab-ı kemâl sıkıntıda belli olur

Türkiye'nin yakın tarihi, birbirini izleyen ve zorluklarla sarılmış önemli olaylardan oluşmaktadır. Osmanlı'nın tarih sahnesinden yavaş yavaş çekilmesi hem dünyanın hem de üzerinde yaşadığımız coğrafyanın bir "Dünya Savaşı" yaşamasıyla nihayetlenmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi Anadolu toprakları açısından sorunların bitmesi anlamına gelmemiş, aksine büyük sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Varlık-yokluk mücadelesi anlamı taşıyan bir Kurtuluş Savaşı verilmiş, yeni Türkiye Cumhuriyeti bu savaşların gölgesinde ve minnetle anılacak eşsiz fedakârlıklarla kurulabilmiştir. Ancak siyaset, ekonomi, sosyo-kültürel alanlar başta olmak üzere bu genç devleti bekleyen pek çok sorun vardı. Yani yakın tarihimiz açısından yirminci yüzyılın ilk yarısı oldukça "Zor Günlerdi."

Yeni şartlarda eskiyi ve ona ait olan dünyayı konumlandırmak çok da kolay olmamıştır. Çünkü Osmanlı kültürü içinde farklı bir yere sahip olan ulema ve onları yetiştiren medreselerin ihtiyaca cevap vermediği düşüncesi, modern tarzda yeni okulların açılmasına sebep olmuştu. Bu okulların daha ziyade sosyal ve fen bilimlerine ağırlık vererek onları öncelemesi; yani modern bilimlere odaklanması hem medreselerin hem de buralarda yapılan dinî ilimlerin dışarıda kalması anlamını taşıyordu. İnsanların dinî ilimlerin tahsilinden beklediği sosyal pratiklerden bazılarının nasıl yapılacağı da cevap bekleyen başlıca sorundu. Söz gelimi, hayatlarının akışı içinde yeri olan ve yüz yıllardır uygulayageldikleri düğün, cenaze ve bayram gibi merasimlerin dinî veçhesini icra edecek insanlar nasıl yetişecekti? Onların alışageldikleri "sıbyan mektepleri" artık olmayacak mıydı? Dedelerine Yâsîn okuyacak torunları kim eğitecek ve onlar Yâsîn-i şerif'i nasıl öğrenecekti?

Anadolu'da insanlar bir yandan savaş ve yoksulluk vasatının doğurduğu zorlu şartlarla uğraşırken bir yandan da tevarüs eden geleneklerini nasıl sürdürebileceklerine dair

cevapların peşine düşmüşlerdi. Bu sorular aslında insanların topyekûn meşgul olduğu meseleler değildi. Zira onları bekleyen, ailelerinin geçimini temin gibi zorunlu öncelikler vardı. Savaşın yordduğu bu toprakların ekilmesi ve biçilmesi de lazımdı. Aslında bu insanları bazı olayların doğrudan sonuçları ilgilendiriyordu. Çünkü onların gözleri Ramazan gecesi camiye gittiklerinde kendilerine terâvih namazı kıldırarak hocalarını ve sahurdan sonra dinleyecekleri mukabeleyi aramaktaydı. Bu vasatta iş tamamıyla eskiyi bilen ve yeniyi gözlemleyen güngörmüş; yani “eski hocalara” düşmekteydi. Karadeniz’in hocalarının misyonu da tam bu şartlarda belirivermişti.

Osmanlı Devleti’nin en zor günleri, Rusların Trabzon’a kadar gelişi, Kurtuluş Savaşı’nın meşakkati, yeni bir devletin kuruluşu, hilâfetin kaldırılışı, medreselerin kapatılması ve tek parti döneminin din politikaları gibi son derece önemli hadiseler yaşanmaktaydı. Anadolu Müslümanlarının günlük hayatına, uzun süre hafızalarda yer tutacak bir kelime işte bu şartlarda dâhil olmuştur: Yasak! Zor günlerden hafızalarda kalan kelimelerin başında bu sözcüğün yer alması ne kadar da şaşırtıcıydı. Mesela artık ezanı Arapça okumak yasaktı.

Bu topraklar açısından yirminci yüzyılın ilk yarısı, sadece işgale maruz kalma tehlikesini yaşamak ve bir kurtuluş savaşı vermenin zorluklarıyla mücadele etmek anlamına gelmiyordu. İnsanlar dinî ve kültürel geleneklerini bir sonraki nesle aktarma adına da birtakım zorluklara katlanmak durumundaydı. Birkaç yıl önce resmî destek ve maddi imkânlarla yürütülen alışılmış bazı vazifeleri artık ağır meşakkatlerle icra etmek gerekiyordu. Yine kurulu mekânlar ve müesseselerde yerine getirilen dinî eğitim faaliyetlerinin yerini çoğunlukla araziler, tarlalar, dağlık alanlar ve gözden ırak yerler almak zorunda kalıyordu.

Belli sıkıntının kuşattığı bir dönemde hoca olmak, “yasak” kelimesinin kuşattığı alana karışmadan yerine getirilebilecek; yani fedakârlık bekleyen bir işti. Yeri geldiğinde evinin bir köşesini okul gibi değerlendirmektir. Okutmak karşılığında, ücret beklemeyi bırakın, uzak yerlerden gelen talebelerin sıkıntılarını da yüklenmektir. Hepsinden önemlisi, bu işi resmî hassasiyetleri de dikkate alarak, karakol görmeden sürdürme çabasıydı.

Bu çalışma vesilesiyle kendileriyle mülâkat yapılan “hocalar”, yirminci yüzyılın ilk yarısında eğitim-öğretim faaliyetlerini yürütmüş, bu zor günlerin Trabzonlu hocaları değildir. Ancak onları görmüş, onların bir şekilde meclislerine katılmış ve onlardan bazı hatıralar dinlemiş, hatta onların hazır bulunduğu meclislerde icâzet almış ilim taleberidir. Yani her hâlükârda bize zor günlerin hocalarına dair anlatacakları bir şeyler olan kimselerdir.

Bu mülâkatlarda kendileriyle görüşme yapılan Trabzonlu hocalar, 1940’lı yıllardan sonra dünyaya gelmiştir. Yani onların eğitim-öğretime başladıkları 1940’ların üçüncü çeyreği veya 1950’li yıllar, Türkiye’nin din eğitimi açısından nefes almaya başladığı dönemlerdir. Ancak bu nefesin rahatlığının da getirdiği problemler olmuştur. Hocaları kadar

olmamakla birlikte onlar açısından da yaşanan zaman oldukça zorluklarla doluydu. Zira açılması kararlaştırılan imam-hatip liseleri her şeyiyle yeniydi. Binası, hocası ve öğrencilerinin kalacağı bir mekânı olmayan bu okullarda, öğrenci veya hoca olmak, üzerinden geçen yaklaşık yetmiş beş yıla rağmen anlatılanları anlamlı kılacak pek çok şeye tanık olmak demektir. Zira medreseli hocaların akabinde dini eğitim veren kurumlardan yoksun geçen bir fetret döneminden sonra “imam-hatip okullarının” ilk öğrencileri ve ilk hocaları olmak başlı başına bir değerdi. Aynı tarihlerde açılan ilâhiyat fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüleri de ilklerle anılan kurumlardı.

Şu durumda kendileriyle mülâkat yapılan “hocaların” dinledikleri hatıralar kadar yaşadıkları da yakın dönemimiz açısından ayrı bir öneme sahiptir. Ancak bu toprakların zor günleri onlar açısından da bitmemiştir. Ülkenin başbakanının asılmasıyla sonuçlanan bir darbe, yetmişlerde öğrenci olayları, seksenli yılların başında da başka bir darbe, bu neslin bizzat gözleri önünde gerçekleşmiştir. Bu hadiselerin her birinin de din eğitimi açısından doğurduğu olumlu-olumsuz bazı sonuçları olduğu, daha da önemlisi ülkemiz açısından anlatılması gereken zorluklarla dolu olduğu belirtilmelidir. Bundan dolayı zaman zaman hocalarımızın İstanbul, Ankara, Bursa veya başka şehirlerde yaşadıkları tecrübeler de temas edilmiştir. Çalışmamızın “Karadeniz” ve özellikle “Trabzon ve çevresi” şeklindeki sınırlarını zorlamamak adına bunlar kısa tutulmuştur. Bu konuda hem çalışmamıza destek olan hocalarımızdan hem de dinleyici ve okuyucularımızdan anlayış beklendiği belirtilmelidir. Vurgulamak gerekir ki hocalarımızın hayatlarının her aşamasındaki tecrübeleri bizler için kıymetlidir. Ancak hayat hikâyelerinin tümüne detaylı yer veren bir akışın proje sınırlarını aşacağı ortadadır. Bundan dolayı genellikle görüşmelerde ve yayın sınırlarını belirlemede “Trabzon” sınırı muhafaza edilmeye çalışılmıştır.

Kendileriyle yapılan mülâkatların dökümünü okuyacağınız hocaları aynı zamanda dinleme imkânı da bulunmaktadır. Bu çalışmanın kendine has yönlerinden birisi budur. Yani hocaların anlatımları sadece yazıya dökülmemiş dijital ortamda da kayıt altına alınmıştır. Bu, anlatılanların her birini zaman geçtikçe çok daha kıymetli hâle getirecektir. Zira bu bilgiler henüz pek çok kimsenin elde etme imkânı bulunan bilgilerdir. Ancak bir süre sonra bu imkân ortadan kalkacağından hem bu notlar hem de dijital kayıtlar birer tarihi belge olarak kıymetini muhafaza edecektir. Bu anlamda projemizin temel hedefi sadece bu hocalarımızı ve yakın döneme dair anlatıları ilgililerle buluşturmak değil, yakın dönemle ilgili mütevazı bir arşiv sunmaktır. Çünkü Trabzon merkezli bu çalışmanın benzerlerinin, gerek bölgemizdeki farklı iller merkeze alınarak, gerekse Anadolu’nun farklı bölgelerinde yapılması, ülkemizin tamamı açısından eşsiz bir arşiv imkânı sunacaktır. Antalya ve Akdeniz’de bu çalışma yapıldığında Elmalılı Hamdi Yazır ve Ahmed Hamdi Akseki’nin, Ege’ye geçildiğinde İzmirli İsmail Hakkı’nın, İç Anadolu’ya gelindiğinde İskilipli Âtîf Efendi’nin, Marmara’ya geçildiğinde Hasan Basri Çantay’ın ve Abdurrahman Gürses’in, İstanbul’a gelindiğinde Ali Haydar Efendi, Bekir Hâkî Efendi, Ömer Nasuhi Bilmen’in... nasıl yetiştiği ve onların kimleri yetiştirdiği ortaya çıkacaktır.

Yani diğer şehirlerin ve bölgelerin yaşayan hafızalarının yakın döneme dair anılarının yitirilmeden kayda alınmasını teşvik bu çalışmanın en önemli hedeflerinden birisidir.

Kendisiyle mülakat yapılan kırk hocanın her biri, ilmî geçmişi, yetişme tarzı, temsil imkânı, yaşı, görüşme talebini olumlu karşılaması, Trabzon veya Trabzon dışındaki dini kurumların gelişimine katkı sunması ve benzeri kriterlere göre tespit edilmiştir. Yapılan mülakatların sonucunda, hocalarımızın ilk tahsillerini genellikle köylerinde yaptıkları, ekseriyetinin hafız olduğu, bir kısmının hıfzını kendi köyünde hatta ailesinin yanında, bir kısmının ise civar köylerde ya da şehir merkezinde tamamladıkları ortaya çıkmıştır. İmam-hatip okullarını örgün olarak ya da dışardan bitirme sınavlarıyla bitirdikleri ve çoğunlukla yukarıda zikri geçen olayların gölgesinde ilâhiyat fakültesi veya yüksek İslam enstitüsünde tahsil yaptıkları görülmüştür. Ardından da imam-hatip, öğretmen veya akademisyen oldukları ya da bir kurumu yeniden imar etmek gibi görevler üstlendikleri anlaşılmıştır. Bu anlamda buradaki hikâye genel olarak Karadeniz ve özel olarak Trabzon'un değil "Türkiye'nin hikâyesidir."

Çalışmamızı ayrıcalıklı kılan husus, dinî ilimler açısından son derece dikkat çeken bir şehir ve bölge ekseninde son dönem hakkında fikir edinmemizi sağlayacak detayları ihtiva etmesidir. Bunlar da bir araştırmanın veya bazı varsayımların neticesi değil "tanıkların" anlatımıyla ortaya konulmuştur. Hocalarımızın bir asra yakın serüvenin hangi aşamasında ne tür bir misyon yükledikleri ise video kayıtlarında ve elinizdeki kitabın sayfaları arasında kendisine yer bulmuştur.

Ayrıca hocaların hatıralarında evleri, köyleri ve okumak için geldikleri merkezlerde ne tür ortamlarda bulduklarına, kimlerden neler okuduklarına, bazen de şahit oldukları süreçlerin iyi veya eksik yanlarına işaret etmeleri, yakın dönemle farklı boyutlarla ilgilenenler açısından kişisel yorumları da içeren bir arşiv imkânı sunacaktır. Buna göre halkın dine-siyasete ve bazı önemli olaylara bakışının ipuçları buradan elde edilebilecektir. Burada "ipuçları" kısmının altı çizilmelidir. Zira bu çalışma herhangi bir kitle, grup veya parti hakkında olumlu veya olumsuz bir kanaat oluşmasını amaçlamadığı gibi mülâkatta sorulan sorularda da bu hassasiyet korunmuştur. Yani mümkün olduğu kadarıyla yanlış anlamaya müsait şeylerden hem hocalarımız hem de mülâkatçılarımız kaçınmıştır. Bu anlamda hocalarımızın da son derece hassasiyet sahibi olduğu burada memnuniyetle ifade edilmelidir. Ancak bazen isimlere veya benzeri kitlesel yapılara, sadece bir duruma işaret etmek adına konuşma yapanın hadiseyi tasvir edebilmesi maksadıyla değinilmiştir. Bu yönüyle çalışmamız kişisel değerlendirmeleri öne çıkarmaktan çok dönemsel tasviri öne çıkarmıştır. Ancak önemli olayları ve bazı isimleri olduğu gibi kayda alma hassasiyeti tamamıyla kayıtları izleyenler veya bunlardan elde edilen dökümleri okuyanlar için yeni pek çok çıkarıma ve akademik çalışmaya kapı aralayacaktır.

Bazı olayların veya siyasi hadiselerin detaylarına niçin girilmediği şeklinde kimilerince eksiklik bazılarınca da projenin zayıf yönü olarak görülebilecek husus, çalışma ekibinin

ortak tercihi, geride daha kalıcı ve kuşatıcı bir eser bırakma çabasının bir neticesidir. Mülâkatların merkezine “Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat” alt başlığının konulduğu belirtilmelidir. Bu noktada başta siyaset, sosyoloji, din eğitimi gibi alanlar olmak üzere yakın tarihle ilgilenenler kendi disiplinlerinin bakışıyla, yapılan röportajlardan pek çok çıkarımda bulunabilecektir.

2. Hedef:

Karadeniz Hafızasına Katkı

“Hayatımın değişmesine o zatın gayreti sebep oldu”¹

Günümüz iletişim imkânları açısından dijital ortamın sunduğu pek çok fırsattan söz edilebilir. Henüz matbaanın olmadığı dönemlerde bir âlim “anı değeri” olan kişisel eşyaları dışında hem yazdığı hem de istinsah ederek çoğalttığı kitapları geride bırakabiliyordu. Mesela hiçbirinin ses tonu, konuşma şekli ve uzun uzun kendilerini anlattığı videolara erişme imkânına maalesef sahip değiliz. Onlarla ilgili bilgilerimizi kitaplarda yer alan notlardan tespit etmeye çalışıyoruz. Kendilerini dinleme ve olaylara bakışlarını öğrenme imkânımız olmadığı gibi bazı kitapların bile onlara aidiyetini tespit için uzun uğraş içine girmemiz gerekiyor. Anakronik gibi görünen bu beklenti esasında yapılmaya çalışılan işin sadece günümüz değil gelecek nesiller için ifade edeceği anlamı belirginleştirmektedir.

Trabzon’da eğitim ve öğretim faaliyetleri yürütmüş, Diyanet İşleri Başkanlığı, imam-hatip okulları ve ilâhiyat fakültelerinde görev yapmış bazı Karadenizli ve özellikle Trabzonlu hocalarımızın yazılı hatıratlarının Karadeniz hafızası açısından önemli olduğu belirtilmelidir. Mesela Prof. Dr. Bekir Topaloğlu’nun (ö. 2016) *Günlerim Böyle Geçti “Hatıra ve Günlükler”*² ismiyle neşredilen kitabı; Cumhuriyet’in ilk yılları, imam-hatip okulları ve ilâhiyat fakülteleri açısından son derece önemlidir. Zira Bekir Topaloğlu Hoca, ismi bunların hepsiyle bir şekilde anılan öncülerdendir. Kendisinin Trabzon/Dernekpazarı Taşçılar Köyü’nde 17 Kasım 1932 yılında dünyaya geldiğini, sıbyan mektebine gittiğini, Lekur Hoca diye tanınan Muhammed Hanefi’den hafızlığa başladığını ve temel Arapça öğrenimine yönelik ilk eserleri ondan okuduğunu, 1952-53 yılında dayısı Mehmet Yahya Kutluoğlu’nun teşvikleriyle İstanbul İmam-Hatip Okulu’na girdiğini ve devamında pek çok olayın içinde aktif olarak yer aldığını söylediğimizde durum daha da anlaşılır hale gelecektir. Kendileriyle görüşme yaptığımız hocalarımızın da yollarının onunla kesişmesi ve naklettiği bazı detaylar, Topaloğlu’nun son dönemdeki etkisini teyit etmektedir.

1 Merhum Yusuf Bilgin için Halil İbrahim Şahin Hoca’nın ifadeleri.

2 Ensar Neşriyat: İstanbul, 2021.

Benzer şekilde Trabzonlu hocalardan biri olan, yüzlerce hafız yetiştirmiş Topal Hoca Mehmet Hanefi Kutluoğlu'nun (1880-1976) biyografisi de kayda değer detaylar içermektedir.³ Ali Kemal Saran'ın *Omuzumda Hemençe Cumhuriyet Devrinde Bir Medrese Talebesinin Hatıraları*⁴ başlıklı eseri de Karadeniz'e ve Trabzon'a dair bir "hocanın" notlarından oluşmaktadır. İmam-hatip okulları denilince akla gelen isimlerin başında yer alan ve Celâl Hoca olarak bilinen Mahmut Celalettin Ökten'in (1882-1961) hayat serüveninin Trabzon'da başlaması da kayda değer bir detaydır.

Bölgenin yakın dönem hafızası açısından kendisine değinilmesi gereken çalışmalardan biri olarak Süleyman Gür tarafından hazırlanan *Zenolu Müderris Gürcizade Ahmed Efendi ve Evrakı Metrûkesi*⁵ başlıklı kitaba özellikle değinilmelidir. Zira bu kitapta sadece bir müderrisin biyografisi üzerinde durulmamış, onu çevreleyen şartlarla ilgilenilmiş, kısacası dönemin okuması da yapılmaya çalışılmıştır. Gürcizade Ahmed Efendi, bölgedeki medreseler, kütüphaneler, icâzetnâmeler, hocaları, talebeleri ve irtibatlı olduğu kişiler bağlamında ele alınmıştır. Bu da kitaba yakın döneme dair pek çok detayın girmesini sağlamıştır.

Benzer şekilde Abdülvahit İmamoğlu da *Köprübaşı Yöresinde Yetişen Medrese Âlimleri ve Din Eğitime Katkıları*⁶ isimli kitabında Köprübaşı ekseninde dinî ilimler ve katkısı olanlarla ilgilenmiştir. Bu eserler dışında Mehmet Rüştü Aşıkutlu, Ali Haydar Özak ve Hafız İsmail Hakkı Efendi gibi pek çok isme dair irili-ufaklı biyografi çalışmaları bulunmaktadır. Ayrıca Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından organize edilen ve sonrasında yayınlanan *1. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu* (2 cilt)⁷ isimli çalışma da bölgenin hafızası açısından kayda değer detayları içermektedir.⁸ Zira sempozyum Trabzon tarihi açısından önemli bazı hadise ve kişilere yoğunlaşarak fikir vermekle kalmamış, ülkemizde Trabzon merkezli çalışma yürüten akademisyen-eğitimci pek çok kişiyi bir arada görme fırsatı sunmuştur. Yayınlanan tebliğlere bakılarak "Trabzon ve Dinî Hayat" başlığı altında kimlerin ele alınabileceğine dair genel bir malumata bu eserden hareketle ulaşılması mümkündür.

Trabzonlu bazı hocalara dair hatırat ve biyografi kabilinden başka kitaplarla zenginleştirme imkânı olan bu bilgilerin yakın dönemin ilmî çalışmalarını ve bu faaliyetlerin sosyal-siyasal hadiselerden etkilenme boyutunu ifadeye yeterli olduğunu söylemek zordur. Aslında bu kitapların çoğunda yer verilenler; bir hocanın gözlerini dünyaya açtığı evine

3 Mehmet Yahya Kutluoğlu, *Topal Hoca (Hacı Lekur) Mehmet Hanefi Kutluoğlu*, Trabzon: Dernek Pazarı Köyleri Vakfı, 2004.

4 İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.

5 İstanbul: Hayat Akademi, 2016.

6 Trabzon: Değişim Yayınları, 2015.

7 Editör: Şenol Saylan-Betül Saylan, Trabzon: Trabzon Büyükşehir Belediyesi, 2016.

8 Burada maksat konuya dair detaylı bir literatür zikretmek değildir. Bahsi geçen çalışmalar örnek kabilinden zikredilmiştir. Bunlar dışında da pek çok kıymetli çalışma söz konusudur.

dair zihninde kalanlar, ilk sıbyan mektebine giderken hissettikleri, anne-babasının anlatılarından dünyasında yer tutanlar, etrafında gelişen olaylara dair gözlem ve hisleri yansıtan anlatılar değildir. Eğer biz bahsi geçen hocaların -“anakronik” bir şekilde ifade etmek gerekirse- bu anlamda kayıtlarına sahip olsaydık, bu bilgilerden bir kısmına vakıf olacaktık. Mülâkatlarda heyecanlanan, ağlayan, sesi titreyen veya bizi eğitimci/büyük titizliğiyle yeri geldiğinde “ıkaz” eden hocalarımızın bu hâllerini izleme imkânımız var. Belirtmek gerekir ki hiçbir yazılı anlatı söz sahibinin hislerini bize yansıtamayacaktır. Bu anlamda sadece Şükrü Öztürk hocanın Trabzon İmam-Hatip Lisesi’ndeki bazı çalışmalarını anlatırken yaşadığı heyecanın ve hislerinin hem mülâkat esnasında hem de tekrar dinlerken bizi duygulandırdığını belirtmeliyiz.

Kırk elli yıl önce veya günümüzde sıradan olan bilgilerin bir zaman sonra olayların dışındakiler için çok farklı anlamlar ifade edeceğini tarihsel tecrübeden ve meraklarımızdan anlıyoruz. Söz gelimi 1961 yılında bir icâzet merasiminde, hocasıyla birkaç haftadır provasını yaptığı on dakikalık konuşmasını tatbik eden klasik eğitim almış bir talebe ve artık “hoca adayı”, nasıl bir tarihsel sahnenin parçası olduğunun kendisi bile farkında değildir. O gün yaşananların ve çekilen fotoğrafların yetmiş sene sonra görenlerde uyandıracacağı hissi kim bilebilir ki! Hâlbuki hocası, cemiyete katılanlar, üzerindeki kıyafetler ve ortama dair anlatacağı her şey, bu ânı yaşamayanlar için tarihî kıymete sahiptir. Ni-hayetinde yapılan merasim bir ilim talebesinin şahsı için önemli olduğu kadar Trabzon, Karadeniz ve Türkiye’nin yakın dönem dinî hayatı açısından da kayda değerdir. Bundan dolayı 2023 yılında, 1961 senesindeki icâzet merasimine dair, katılımcılardan birinin anlatımı hem günümüze hem de ileriye çok şey söyleyecektir.⁹ O merasimlerin icra şekli, davetlerin nasıl yapıldığı, iştirak edenlerin nasıl ağırlandığı ve nelerle meşgul oldukları bölgedeki ilmî faaliyetlerin “finali” olmanın yanında ileriye taşınması gereken yönle-re de sahiptir. Bu anlamda sorularımız arasında da yer aldığı üzere hocalarımız icâzet merasimlerine dair önemli detaylar aktarmıştır. Gençliğinin ve tabiatının heyecanı ile provasını yaptığı konuşmayı değiştiren Ahmet Cemal Niyazoğlu Hoca’nın, icâzet merasimindeki anısını kendi anlatımı daha da farklı hâle getirmektedir. Dönemin şartlarında

9 Bu anlamda 2 Ekim 2023 tarihinde Trabzon Hayri Gür Spor Salonu’nda 1461 hafıza verilen icâzet merasimiyle, ellili ve altmışlı yılların icâzet merasimlerinin hem fotoğraflarının hem de içeriğinin karşılaştırılması değişen şartlar hakkında fikir verecektir. İlerleyen yıllarda Hayri Gür Spor Salonu’ndaki programın resminin ve kayıtlarının, başta tercih edilen mekân ve katılımcıların çeşitliliği (ve şu an göremediğimiz pek çok yön) olmak üzere ifade edeceği değeri görme imkânına sahip olamayacağız. Ancak Çaykara’da Hacı Hasan Erol’un evinin önünde yapılan icâzet merasimi ve o güne ait fotoğraflarla Hayri Gür Spor Salonu’ndaki tablonun yan yana bir değerlendirmesinin yapılması sosyolojik ve politik açıdan kayda değerdir. Merhum Hacı Hasan Efendi’nin ve etrafını saran “sarıklılar” ve halkla birlikte vakur ve mütevazı bir program söz konusudur. Türkiye’nin gelişen iktisadî ve siyasi şartlarının bir yansıması olarak oldukça büyük bir salonda başta Diyanet İşleri başkanı olmak üzere üst düzey bürokratların katılımıyla gerçekleştirilen 2023 Ekim ayındaki program ise ayrı bir resim sunmaktadır. Burada din eğitiminin serüveni açısından kritik soru şudur: Yetmiş yıl sonra bu iki fotoğrafın yanına konulacak üçüncü fotoğraf nerede çekilecek ve resimlerde kimler olacaktır?

on dakikalık vaazı için seçtiği ifadeler anlaşılın gürültü koparmıştır. İlginç olan ise hocalarının bu genç talebeye bir şey demeden süreci geçiştirmesidir.

Bölgede alınan icâzetlerin mahiyeti konusunda Hacı Hasan Efendi'nin aldığı icâzetler fikir verecektir. Zira o, hocalarından genel ilmî icâzet dışında ferâiz, *Kaside-i Bürde*, hadis ve *Delâilü'l-Hayrât* icâzeti almıştır.¹⁰ Bu icâzetler bölgede mücâz olan pek çok kişinin icâzetnâmesinin hem çerçevesini hem de içeriğini belirginleştirmektedir. Özellikle ferâiz icâzetinin mirasa müteallik işler için elzem, *Kaside-i Bürde*'nin bir nevi teberrük, *Delâil*'in ise tasavvuf ve ezkâr kültürünün bir yansıması olduğu belirtilmelidir.

Bu arada şunu da ifade etmek gerekir ki bir hocayı konuşurmak hem çok zordur hem de çok kolaydır. Kolaydır çünkü halk arasında da dillendirildiği üzere hocalar konuşmayı severler. Buna göre, dışarıdan bakıldığında hocalarla mülâkat yapmak çok kolay bir iş gibi görülebilir. Hatta meşakkatini proje ekibinin bildiği bu iş hafife bile alınabilir. Zordur çünkü hocalar sizin istediklerinizi anlatmak durumunda kaldıklarında isteksiz davranabilirler, kısa cevaplarla geçiştirebilirler ya da kendi bildiklerini okuyabilirler. Nitekim projemizin en zor tarafının bu olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü bazı hocalarımız belli konuları anlatmakta ya isteksiz olmuşlar ya da belli sorulara kendi istedikleri gibi cevaplar vermişlerdir. Mülâkatlar okunurken veya dinlenirken bu duruma dair örneklerle sık sık karşılaşılacaktır.

Öte taraftan, yaşı oldukça ilerlemiş bir hocanın 2023 yılında 1950'li veya 1960'lı yıllardaki olayları detaylı bir şekilde anlatması, bahsettiği isimlerle ilgili konuşması, mesela hafızlık hocasının, o günlerde hiç merak etmediği hâlde, kimlerden okuduğu, köye nereden geldiği gibi konularda detay vermesi hiç de kolay olmasa gerek. Çünkü insan bir durumu yaşarken hadiselere, ileride bunları insanlara detaylı bir şekilde anlatacağım, şu hâlde hiçbir detayı kaçırmamalıyım diye bakmaz. Hâl böyle iken biz hocalarımızdan ailelerine, çevrelerine, sıbyan mekteplerine, medreselere, eğitim-öğretim süreçlerine, hocalara ve benzeri konulara dair sorular sorup detay almaya çalıştık. İtiraf etmeliyiz ki bu anlamda hem okuyucuya hem de dinleyiciye bilgi aktarmak için kendilerini yordular ve büyük bir gayret gösterdiler. Bundan dolayı kendilerine müteşekkirimiz. Zira verdikleri her bilgi, zikrettikleri her isim, yaşadıkları her olay, anlattıkları her hatıra, Karadenizli Hoca ve daha özel ifadesiyle Trabzonlu Hoca anlatısına eklenecek bilgi birikimi açısından son derece kıymetlidir.

Anlatılardaki detaylar açısından bakıldığında ortaya çıkan hususlardan birisi şudur: Trabzon 1960'ların sonunda dinî tedrisatta Türkiye açısından bir ilke ev sahipliği yapmıştır. Cumhuriyet tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın düzenlendiği ilk aşere-takrib kursu Trabzon'da, üstelik Of ilçesinin bir köyü olan Çifârüksa'da (Uğurlu'da) açılmıştır.

10 Bilgi için bk. Yunus Vehbi Yavuz, "Çaykaralı Hacı Hasan Efendi", *Kur'ân Hadimleri*, ed. Süleyman Gür, 89-128.

Bu bilginin tarihsel olarak kıymetini arttıran, İstanbul'daki kıraat üstatlarının da kursun hocası Mehmet Rüştü Âşikkutlu'yu işaret etmeleridir. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın en tepesindeki yetkili isimler Çifâruxsa'ya kadar gelerek Âşikkutlu Hoca'ya taleplerini iletmışler ve neticesinde bu kurs köyde yapılmıştır. Buraya kadar aktarılanlar tarihsel olarak kıymetli bilgilerdir. Ancak bir köyün imkânları ve bir kurrânın ihtisas eğitimi vereceği şartları dikkate aldığımızda, bölgesel hafıza açısından kayda değer detaylara dikkat çekilmesi gerekir. Bu kursa katılanlar nerede misafir edilmişlerdir? Gıda ve barınma ihtiyaçları nasıl karşılanmıştır? Köy sakinleri bu kursiyerlere hangi nazarla bakmışlar ve onları nasıl karşılamışlardır? Bu soruları çoğaltmak mümkündür. Ancak her hâlükârda bir köydeki kurs için kayda geçirilmesi gereken detaylar olacağı belirtilmelidir. Bu anlamda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın köyü nasıl tespit ettiğinden kursiyerlerin kimler olduğuna kadar bazı bilgileri "irtibatlı" isimlerden öğrenme imkânına sahibiz. Kursun başında bulunan Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun aile efradından birisi olan Prof. Dr. Emin Âşikkutlu'nun anlatacakları detaylar "içeriden" bilgiler olması hasebiyle kıymetlidir. Ayrıca o günlerde çok da ileri yaşlarda olmayan Hikmet Arslantürk Hoca, amcası kurrâ-hafız Muharrem Arslantürk'le bu kursların yapıldığı mekânda hazır bulunmuş ve köyde misafir olmuştur. Amcasıyla köye gelen bir çocuğun Mehmet Rüştü Âşikkutlu'yla ilgili gözlemleri "Çifâruxsa" hafızası adına dikkat çekicidir. Zira talebelere aşere-takrîb gibi ileri düzeyde ihtisas eğitimi veren kurrâ bir hoca, bir çocuğun da ilk eğitimini takip etmiş, ona ilk ilmi notlarını tutturmuş ve zihninde güzel anılar bırakmıştır. Hikmet Arslantürk Hoca'nın bu anıları ve yazıları hâlâ saklıyor olması bizler açısından kıymetli bir belgenin muhafazası olmaktadır.

Trabzonlu hocaların öyküleri sadece köylerinin veya ilçelerinin hikâyesi değildir. Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nin kurulması, gelişmesi, öğrencileri, hocaları ve yakın şahitlerin gözünde nasıl yer ettiği de önemlidir. Yakın dönemde kendilerinden söz ettiren bazı isimlerin Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde aktif olması ve birbiriyle irtibatlarına bakıldığında bu durum daha iyi müşahede edilecektir. Söz gelimi Cansız Hoca, Yaşar Nuri Öztürk, Haydar Baş gibi isimler bu okulun kapısından hoca-talebe olarak girmiş kimselerdir. Sadece Trabzon değil Giresun ve Ordu İmam-Hatip Lisesi açısından da önemli sayılacak detaylar söz konusudur. Giresun Seka Kâğıt Fabrikası'nın bir gurbet hayatını beraberinde getirmesi, bazı Trabzonluların bu şehre ve okula gitmesine vesile olmuştur. Mesela Çaykaralı olan Prof. Dr. Ahmet Yıldırım'ın imam-hatip lisesini Giresun'da okuması bu durumun bir sonucudur. Ordu İmam-Hatip Lisesi Rıza Selimbaşoğlu Hoca'nın titiz çalışmaları ve büyük emekleriyle kurulabilmiştir. Rıza Selimbaşoğlu Çaykara'dan Maçka'ya selden dolayı göçmek zorunda kalan bir ailenin mensubu olarak imam-hatip liseleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurumsallaşması sürecinde ciddi katkılar sunmuş bir kimsedir. Aslında yakın dönem Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir kurum olarak gelişimi ve Tayyar Altıkulaş'ın "ekibi" açısından Trabzonlu Rıza Selimbaşoğlu ve Şükrü Öztürk'ün anlattıklarının, Karadeniz hafızası açısından kayda değer pek çok yönü bulunmaktadır.

Bu projenin temel hedefi bizzat anlatılara dayalı dijital ve basılı bir arşiv bırakmaktır. Trabzon'un bir köyünde yakın dönemin en yoğun kıraat eğitiminin verildiği ve yine bir köyün kıraat alanında neredeyse bir "ekole" ev sahipliği yaptığı ehli tarafından bile unutulmaya yüz tutmuştur. Hacı Hasan Efendi'nin (Hasan Rami Yavuz) yine bir köyde, mütevazı ancak bir o kadar da bereketli tedrisatının hafızalardaki yeri tozlanmaya başlamıştır. Hâlbuki buralarda mihrapları dolduran kâripler-hatipler, öğretmenler ve akademisyenler yetişmiştir. Yani yirminci yüzyılın üçüncü çeyreği açısından dinî eğitimin ana damarlarından birisinin kaynağı iki köy olmuştur. Akabinde ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nı, ilâhiyat fakültelerini ve imam-hatip liselerini besleyen de yine buradaki zemindir. Zira yeni yeni oluşan bu kurumların talebelerinin medrese geçmişinin olması, seviyeli talebeler anlamına gelmekteydi. Hocaların hatıralarında yer alan fakülte günlerine dair anlatımlarda, aldıkları klasik eğitimin "konforunu" fakülte günlerinde hissettikleri anlaşılmaktadır. Ancak yeni kurumsal anlayış ve akademik bakışla bu temeli besleyenler Türk Akademisi'ne katkı sunarak öncü akademisyenler arasına girmiştir.

Bu projenin çıktısı olan kayıtları dinleyenler ve eseri okuyanlar, Trabzon'un bir asırlık önemli simalarına dair anıları, bu kimselerin birbiriyle bağlarını ve Cumhuriyet'in ilk neslinin ve ikinci neslinin dinî sahadaki faaliyet alanını görme imkânı bulacaklardır. Ramazanlık için başka illere giden hafızlardan Cumhuriyet tarihinin ilk aşere-takrîb-tayyibe ihtisas kursuna geçişin arka planını göreceklerdir. *Emsile-Binâ-Maksûd* eğitiminden Arap Dili ve Belâğatı kürsüsüne, yeni sözlükler ve Arapça kitaplar hazırlamaya giden süreci daha iyi anlayacaklardır.

3. Çıktılar:

Kişiler Arası İlişki Ağı ve Yeni Dinî Eğitim Kurumlarını Besleyen Damarlar

Bir insanı yetiştiren nedir? şeklindeki soruya herkes kendi zaviyesinden farklı cevaplar verecektir. Ancak insanın donanımlı bir şekilde yetişmesi, onu geliştirecek bir muhite, kişinin gayretine ve tarihin ona sunduğu fırsatlara bağlıdır. Bunlardan herhangi birisinin eksikliği, misyon yüklenen kişileri beklentiler açısından işlevsiz hâle getirecektir. Bu açıdan bakıldığında, Karadeniz toprakları ve iklimi bölgede yaşayanlara çay ve fındık yetişmesi için nasıl imkân vermişse, bu toprakların ilmi ve kültürel havası da "insan", "hafız" ve "hoca" yetiştirme noktasında aynı atmosferi cömertçe sunmuştur. Bölgedeki hoca-talebe bağının hem Trabzon'da hem de ülkemizin muhtelif şehirlerinde katkılarla devamlılık arz etmesi, buradaki eğitim faaliyetinin sınırlı bir zamanda ve birkaç kişiyle yürütülen istisnai bir çaba olmadığını göstermektedir.

Burada öncelikle aile faktöründen söz etmek gerekecektir. Ailenin her açıdan kişinin yetişmesinde önemli bir yere sahip olduğu bilinen ve tecrübeyle sabit bir husustur. Bundan dolayı kendileriyle görüşme yaptığımız hocalarımıza yöneltilen ilk sorunun aile büyükleri olması hem kişisel olarak aile fertlerinin yönlendirici etkisini tespit edebilmek hem de ilmî anlamda canlılığı aile temelli görebilme amacını taşımaktadır. Beklendiği üzere pek çok hocamızın annesinden, babasından ve dedesinden gördüğü dinî teşvik ve aile büyüklerinin isimlerinden kaynaklı yönlendirme, onların gelişimine ciddi katkıları sunmuştur. Tanınmış Maçka müftülerinden Halit Aydın Hoca'nın babasının saygın bir hoca olması (Hafız İsmail Hakkı Hoca), Halit Aydın Hoca'nın oğlu İsmail Hakkı Aydın'ın (beraberinde İbrahim Hakkı Aydın'ın da) yine bir akademisyen ve hoca olması sadece üç kuşağın ilimle ilgili olduğu anlamına gelmez. Zira dedenin hem oğluna hem de torununa “İmam-ı Âzam olacaksın” telkininin ilmî teşvik ve vizyon açısından kayda değer yönü bulunmaktadır. Hacı Hasan Efendi'nin (Hasan Rami Yavuz) oğullarının akademisyen ve eğitimci olarak farklı hizmetler yürütmesi, Bekir Topaloğlu'nun dayısı ve diğer aile fertlerinden ilmî anlamda istifade etmesi örneklerin çeşitlendirilebileceğini göstermektedir. Trabzon özelinde; Abbaszâdeler, Bakkalzâdeler, Baltacızâdeler, Bilâlzâdeler, Hacımustafazâdeler, Hafızzâdeler, Hanencizâdeler, Hudekzâdeler, Gürcüzâdeler, Küçükömerzâdeler, Karahasanzâdeler, Mandanzâdeler, Müftüzâdeler, Numanzâdeler, Sulazâdeler, Veliefendizâdeler ve benzeri pek çok aileden söz etmek mümkündür.

Aile ortamının ifade ettiği durumun bir benzeri “köyler” için de söz konusudur. İlmî faaliyetler açısından Trabzon'un bazı köyleri kendisinden söz ettirmiştir. Bu anlamda; Çalek (Sırağağaç), Çifâruxsa (Uğurlu), Hastikoz (Kışlacık), Hola-i Kebir (Holo köyleri), Holaysa (Yeşilalan), Hopşera (Akdoğan), Kadahor (Işıklı), Kondu (Dernekpazarı), Mîmilos (Kumlu), Ogene (Karaçam), Paçan (Maraşlı), Şerah (Uzungöl), Şinek (Ataköy), Şur (Şahinkaya), Zeno (Akköse/Ulucami), Zisino (Bölümlü) gibi bazı köylere özellikle değinilmelidir. Zira şehirlerle kıyaslandığında oldukça küçük bir yerleşim yeri olan köyler, bir dönem çekim merkezi hocalar vesilesiyle dinî ilimlerin tedris edildiği merkezler hâline gelmiştir. Bu anlamda evinin altında iki odadan oluşan mütevazı medresesinde derslerini yürüten Hacı Hasan Efendi'nin kendisine daha bakımlı bir bina teklifini geri çevirerek tedris faaliyetlerine köyünde devam etmeyi tercih etmesi dikkat çekici bir detaydır.¹¹ Cumhuriyet tarihinin ilk aşere-takrîb ihtisas kursunun da yine bir köy olan Uğurlu'da (Çifâruxsa'da) gerçekleştirilmesi de ilginç bir durumdur. İlişkiler ağı açısından bakıldığında aile etkisinden sonra bir de “köy” faktöründen bahsetmek gerekecektir. Zira nasıl aile bireylerinin belli oranda sahiplendirici ve yönlendirici etkisi oluyorsa dinamik bir öğrenci akışı olan köylerin de benzer bir avantaj sağlayacağı düşünülebilir. Ayrıca ilim talebeleri için aile nasıl himayeci bir rol üstlenmişse köyler de dışarıdan ge-

11 Teklifi yapanın o zamanki hükümetin önde gelen bir yetkilisi olarak Necmettin Erbakan olduğu detayıyla birlikte bu bilgiyi, mülâkatlarda Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz aktarmıştır.

lenler için aynı misyonla hareket etmek durumunda kalmıştır. Pek çok şeyi kolaylaştıran bu sahiplenme duygusundan söz ediyor olmasaydık, insanların kendi geçimlerini bile teminin zor olduğu zamanlarda ilmi faaliyetleri yürütmek neredeyse imkânsız olacaktı. Görüştüğümüz hocaların pek çoğu ilim tahsil edilen köylere dair hatıralarına yansıyan olumlu intibaları heyecanla aktarmışlardır.

Trabzon'da dinî eğitim söz konusu olduğunda iki ana kulvardan bahsedilmelidir. Bunlardan birisi hafızlık ve kıraat ihtisası yapmak, diğeri ise Arapça öğrenerek İslâmî ilimler sahasında kendisini yetiştirmektir. Bu iki alan birbirini tamamlayan ancak birbirinden farklı ilişki ağları veya hoca talebe bağı ortaya çıkarmıştır. Kıraat ilmi denilince akla gelen Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hoca (1901-1980), daha ziyade Kur'an-ı Kerim eğitimi sahasındaki faaliyetleriyle tanınmaktadır. Kendisi Arapça ve İslâmî ilimlerde mahir bir kimse olmasına rağmen bu alanda temayüz ederek öne çıkmamıştır. Âşikkutlu Hocae-fendi'nin kıraat eğitimi verdiği pek çok kimsenin de ondan elde ettikleri birikimle bu geleneği devam ettirdiği görülmektedir. Mesela onun meşhur talebelerinden birisi olan merhum Kurrâ-Hafız Abdullah Hatipoğlu Hoca (ö. 2017) bu geleneği İstanbul'da devam ettiren isimlerden birisidir. Yıldız Hamidiye Camii'ndeki görevi yanında Kur'an kurslarında kıraat okutmayı hiç bırakmamıştır. Benzer şekilde yine Mehmet Rüştü Âşikkutlu'dan aşere-takrîb eğitimi alan Muharrem Arslantürk Hoca (ö. 2010) da İstanbul'da hizmet etmiştir. Yakın zamanda vefat eden İbrahim Tanrıkulu Hoca (ö. 2023) da İstanbul Gözcübaba Camii merkezli kıraat faaliyeti yürütmüştür. Hafızlığını Mehmet Rüştü Âşikkutlu'da tamamlayan Prof. Dr. Emin Âşikkutlu aşere-takrîb ihtisas eğitimini İbrahim Tanrıkulu Hoca'dan tamamlayarak icâzetini ondan almıştır. İbrahim Tanrıkulu Hoca'nın öğrencilerinden olan, hâlihazırda hocasının ismini taşıyan bir Kur'an Kursu'nda hafız yetiştiren Kurrâ-Hafız Celil Yorgun Hoca da okuttuğu hafız ve aşere öğrencileriyle bu geleneği sürdürmektedir. Yani Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun yirminci yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan Kur'an-ı Kerim öğretimi faaliyeti yaklaşık bir asırlık bir etkiye sahip olarak, ülkemizin farklı yerlerinde öğrencileri vasıtasıyla varlığını sürdürmektedir. Ayrıca Âşikkutlu Hoca denildiğinde onun yetiştirdiği talebelerden bazıları olan; Samsun'da Kâmil Şenocak, İstanbul'da Hilmi Yıldız, Eskişehir'de Mehmet Sarıcaoğlu, Ankara'da Safvan Çakıroğlu, Sakarya'da Hüseyin Harputoğlu, Gaziantep'te Muhammed Köksal¹² gibi önemli hocalar ve onların faaliyetleri de dikkat çekmektedir. Örneğin kurrâ-hafız Safvan Çakıroğlu Hoca, Âşikkutlu Hoca'dan tashîh-i hurûfta istifade ettiği gibi, Yusuf Bilgin'den de Arapça ve İslâmî ilimler okumuş ve Mushafı İnceleme Kurulu'nda görev yaparken Uğurlu'daki aşere-takrîb kursuna katılmıştır. Yani Türkiye'nin ilk aşere-takrîb kursunun öğrencileri arasındadır. Hacı Bayram Camii imam-hatipliği görevini yürütürken de doksanlı yıllarda aşere-takrîb kursunda öğreticilik görevi üstlenmiştir. Uzun yıl-

12 Mehmet Rüştü Âşikkutlu için şu yayına da göz atılabilir: https://www.youtube.com/watch?v=_CjCK_r8nis

lar kesintiye uğramadan aşere-takrîb öğreticiliği görevini sürdürmüş ve 85 kişiye kıraat sahasında icâzet vermiştir.¹³ Altmışlı yıllarda Trabzon'da bir köyde açılan kursta öğrendiği kıraat ilminin inceliklerini, bu defa kurrâ-hafız bir hoca olarak sonraki nesle aktarması Âşıkkutlu Hoca'nın çalışmalarının semeresi açısından kayda değerdir.

Trabzon ve kıraat deyince akla ilk gelen isimlerden birisi de Şeyhulkurrâ Ali Haydar Özak'tır (1911-1984). Kendi okuttuğu talebeler ve onların yetiştirdiği öğrenciler aracılığıyla Hafız Ali Haydar Özak Hoca'nın da geleneği devam etmiştir. Ali Haydar Özak'ın yetiştirdiği talebelerden bazıları şunlardır: Sâlih Bayraktar, Murat Köseoğlu, Mahmut Aydın, Nurettin Durmuş, Bayram Koç, Ali Turan, Musa Akkaya, Asım Mermertaş, Şeker Akçay, Hüseyin Yazıcı, Recep Falcıoğlu, Fazıl Gökçe, Yusuf Bayraktar, Şükrü Aydın, Muharrem Aslantürk ve Ziya Habiboğlu.¹⁴ Tıpkı Mehmet Rüştü Âşıkkutlu gibi, Ali Haydar Özak'ın talebeleri de onun etki alanının devamını sağlamıştır. Âşıkkutlu Hoca'nın talebesi Safvan Çakıroğlu Hacı Bayram Veli Camii'ndeki hizmetine benzer bir şekilde Ali Haydar Özak Hoca'nın talebesi Nurettin Durmuş'un öğrencisi olan Fikret Latifoğlu da uzun yıllar aynı camide mihrap hizmeti sürdürmüştür. Yani bu cami bir yönüyle Âşıkkutlu'dan bir yönüyle de Ali Haydar Özak'tan hatıralar taşımaktadır.

Bir diğer kıraat ustası da "Asker Hafız" lakaplı Reîsülkurrâ Mehmet Eren'dir (1921-2007). Asker Hafız'ın tahsil ve tedris hayatının dikkat çekici pek çok yönü bulunmaktadır.¹⁵ Ancak ona dair anlatılara yansıyan en önemli anılardan birisi, Giresun müftülüğü görevini yürüttüğü günlerde Şalpazarı-Vakıfkebir'den kendisine gelen bir çocuğu geri çevirmeyerek okutmasıdır. Bahsi geçen isim Samsun müftüsü olarak da görev yapmış olan Kurrâ-Hafız Doç. Dr. Hayrettin Öztürk'tür. Mehmet Eren vasıtasıyla da bir ekolün teşekkül ettiği düşünülebilir. Aslında Trabzonlu Kurrâ-Hafız Mehmet Eren kıraat sahasında Karadeniz'de çok fazla talebe yetiştirememiş isimlerden birisidir. Zira o, 1940'lı yıllarda askerlik görevini yaptığı Adapazarı'nda Hasırcılar Camii'nde imam olmuş, 1947 tarihinde burada bir Kur'an kursu açılmasına da öncülük etmiştir.¹⁶ Bu, Adapazarı'nda açılacak olan pek çok kursun habercisi olmuştur. Bu haberi hazırlayan öncülerden birisi Trabzonlu Asker Hafız; yani Kurrâ-Hafız Mehmet Eren'dir.

Kıraat alanı dışında diğer İslâmî ilimler sahasında da Trabzon merkezli yürüyen faaliyet-

13 Şükrü Öztürk, "Safvan Çakıroğlu", *Kur'ân Hadimleri*, ed. Süleyman Gür, 393-394.

14 Hayrettin Öztürk, "Ali Haydar Özak, Hayatı ve Kur'an Eğitim Metodu", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUİFD)* 4/2 (Aralık 2017), 135-159.

15 Hayrettin Öztürk'le yapılan mülâkatta bunların bir kısmına değinilmiştir.

16 Hayrettin Öztürk, "Reîsü'l-Kurrâ Mehmet Eren (Asker Hafız) Ve Kur'an Hizmetleri", *Son Dönem Karadenizli Merhûm Kurrâlar Sempozyumu*. Ed. Hayrettin Öztürk, (Samsun: Erkam Yayınları, 2018), 115. Ayrıca krş. Aydeniz, Nurullah. "Tek Parti Döneminde Bir Kur'an Öğretmeni: Himmet Babaloğlu" [A Quran Teacher in the One-Party Period: Himmet Babaloğlu and the Tozlu Quran Course]. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Pamukkale University Journal of Divinity Faculty* 7/1 (2020): 672-694.

ler yakın dönemi beslemiştir. Tayyib Zühdü Efendi, İslâmî ilimler sahasında kendisinden söz ettiren yetkin âlimler arasında zikredilebilir. 1860'lı yılların sonunda dünyaya gelen Tayyib Zühdü Efendi'nin yetiştirdiği talebeleriyle tevarüs eden bir medrese geleneğini aktardığı söylenebilir. Talebeleri arasında Çalekli Dursun Efendi (Dursun Fevzi Güven) ismi dikkat çekmektedir. Hasan Rami Yavuz (Hacı Hasan Efendi) hem Tayyib Zühdü Efendi hem de Çalekli'den istifade etmiştir. Yani Tayyib Zühdü Efendi > Çalekli Dursun Efendi > Hacı Hasan Efendi-Mehmet Rüşdü Âşikkutlu veya Tayyib Zühdü Efendi > Hacı Hasan Efendi gibi bir akış bulunmaktadır. Bu akışın Osmanlı'nın son, Cumhuriyet'in ilk yılları açısından ifade ettiği anlam ve sonraki sürece katkısına değinmek gerekir. Zira Müderris Hacı Hasan Efendi, bölgede veya bölge dışında, yakın dönemde İslâmî ilimlere ilgisi olanların dolaylı veya doğrudan yolunun kesiştiği bir kimsedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki Müderris Hacı Hasan Efendi, faydalandığı hocaları itibariyle geçmişle bağ kurmayı temin eden bir vasıta görevi icra etmiştir. İslâmî ilimleri aktarımının zor olduğu bir dönemde bunu yapması, onun çalışmalarını daha da anlamlı hâle getirmektedir. Yine medresesinde okuttuğu derslerde yetiştirdiği talebeleri vasıtasıyla ülkemizdeki dinî ilimlerin gelişimine katkı sunmuştur. İstanbul müftü yardımcılığı görevini yürütmesi yanında pek çok talebeyi de okutan merhum Ali Fikri Yavuz Hoca, onun talebeleri arasındadır. Mülâkatlardaki beyanlardan Ali Fikri Yavuz'un İstanbul'da klasik eserleri okuttuğu anlaşılmaktadır. Prof. Dr. Enbiya Yıldırım'ın da bu derslerde bulunma imkânı olmuştur. Çaykara Müftüsü Hânevizâde Yusuf Ziya Bilgin de Hacı Hasan Efendi'nin öğrencileri arasındadır. Müftülük günleri döneminde de hocasının geleneğini sürdüren Hacı Yusuf Efendi, Çaykara Merkez Camii'ndeki medresesinde çok sayıda talebeyle icâzet vermiştir. Onun tek başına ders verdiği talebeleri de olmuştur. Bunlardan birisi Prof. Dr. Ahmet Yıldırım'dır. Hacı Yusuf Efendi'nin Bursa'da bulunduğu günlerde de evi klasik İslâmî ilimlerin okutulduğu bir mekân olmuştur. Tayyib Zühdü Efendi veya Çalekli Dursun Efendi > Hacı Hasan Efendi bağının geçiş dönemi olarak imam-hatip ve ilâhiyat neslinin gelişimine ve geçmişle bağın koparılmasına katkı sağladığı söylenebilir. Dolayısıyla bu zincire Hacı Hasan Efendi'nin oğlu Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz da dâhil edilebilir. Zira o da Bursa'da klasik İslâmî ilimler okutmuştur. Ondan istifadeyle de pek çok talebe yetişmiştir.

Hacı Hasan Efendi'nin ilk talebelerinden bazılarına bakıldığında da benzer şeyleri söylemeye imkân sağlayacak bir tabloyla karşılaşılmaktadır. Fahrettin Âşık, İsmail Ramazanoğlu, Süleyman Ramazanoğlu, Nasrullah Hacımuftuoğlu, Mehmet Ali Sula ve Mehmet Sula bu isimlerden bazılarıdır. Fahrettin Âşık Hoca uzun yıllar Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı farklı birimlerde görevler yapmıştır. Kendisiyle yaptığımız görüşmede hocalarını ve ders ortamını detaylı bir şekilde tasvir eden Âşık, talebeliği sürdürürken merhum Prof. Dr. Osman Turan'ın evinde kaldığını aktarmıştır. Bu değerli bilgi herkesin kapılarının ilim talebelerine açık olduğunu göstermesi açısından önemlidir. 1966 yılında icâzet alarak, Hasan Efendi'nin kıdemli talebeleri arasında zikredilen Süleyman

Ramazanoğlu da hocası ve kendi icâzet merasimiyle ilgili pek çok detayı aktarmıştır. Ancak dikkat çekici olan, onun eğitim faaliyetlerini kurumsal bir organizasyonla bir vakıf bünyesinde yürütmesidir. Çaykara'daki mütevazı medresenin semereleri açısından bu da dikkat çekicidir. Bu bağlamda yine Hasan Efendi'nin talebelerinden ve aynı zamanda Süleyman Ramazanoğlu'nun ağabeyi merhum İsmail Ramazanoğlu hocayı da zikretmek gerekir. Zira o da Araklı Aho'daki medresede hocasının geleneğini sürdürmüş ve çok sayıda talebeye icâzet vermiştir.

Trabzon'un farklı köylerinde de Arapça ve diğer İslâmî ilimler sahasında eğitim yapılmaktaydı. Mesela Yomra-Arsin-Araklı bölgesinde İncesulu Abdürrahim Efendi'nin Arapça merkezli ilimler sahasında faaliyet yürüttüğü anlaşılmaktadır. Ondan Arapça okuyan emekli imam-hatip Hafız Mustafa Çukur'un aktardığına göre Abdürrahim Efendi, aralıksız on yıl ders okutmuş, aynı zamanda şahsiyetiyle de örnek olmuş bir kimsedir. Ondan aldığı icâzet ve ilmî tutumu devam ettiren İsmail Çil Hoca (Mustafa Çukur'un da ders arkadaşı) dükkânında Arapça dersleri vermiştir. İsmail Çil'den Arapça okuyarak icâzet alanlardan birisi de Prof. Dr. İlyas Karşlı'dır. İlyas Karşlı'nın Arapça ilgisi ve hazırladığı geniş sözlükte bu bakkal dükkânında aldığı eğitimin bir şekilde katkısı söz konusudur. Yani burada da Arapça eğitimi açısından şöyle bir akış göze çarpmaktadır: Abdürrahim Efendi > İsmail Çil > İlyas Karşlı.

Yine Trabzon'un farklı mekânlarında kişisel gayretleriyle İslâmî ilimler alanında icâzet vermek suretiyle ülke çapında İslâmî ilimlerin neşvünema bulmasına vesile olan başka âlimler de vardı. Paçanlı İdris Efendi (ö. 1965) bunlardan biriydi. Çaykara'nın Paçan (Maraşlı) köyündeki evini âdeta medreseye dönüştürerek farklı dönemlerde çok sayıda talebeye icâzet verdi. Başta torunu Kurrâ-Hafız Safvan Çakıroğlu olmak üzere Kurrâ-Hafız Yusuf Çatal, İsmail Kaymak, Dursun Korkmaz, Kemal Okuyan, Ankara eski müftülerinden Hasan Şakir Sancaktar, Trabzon eski müftülerinden Raif Korkmaz kendisinden geleneksel usulde ders okuyan talebelerden sadece birkaçıdır. Kendi kişisel gayretleriyle İslâmî ilimlerde birkaç dönem icâzet verme başarısını gösteren hocaefendiler arasında merhum Dursun Korkmaz, Yakup Yıldız, Fâtın Efendi isimlerini zikretmek de yerinde olacaktır.

Benzer şekilde Arapça tedrisatıyla öne çıkan isimlerden birisi olan Kemal Okuyan'dan da bahsedilmelidir. 1930'lu yılların başında dünyaya gelen Kemal Okuyan Hoca, Arapça'yı pek çok kişiye sevdirmiş ve bu yönde talebelerinin yetişmesine katkısı olmuştur. Oğlu Prof. Dr. Mehmet Okuyan'ın hem Arapça hem de hafızlık hocası olan Kemal Okuyan'dan başka öğrencileri de minnetle bahseder. Mesela Kemal Ayyıldız Hoca mülâkatlarda belirttiğine göre Arapça ilgisini ona bağlamaktadır. Mehmet Okuyan Hoca'nın tefsir sahasındaki faaliyetleri ve akademisyenliğinin temeli babasına bağlanabilir. Kemal Ayyıldız Hoca'nın okullarda Arapça öğrettiği dikkate alındığında, Arapça açısından "Okuyan" etkisinden de bahsedilmesi mümkündür.

Trabzon'da yetişen hocaların etkileri açısından yürüttükleri faaliyetlerden ve yeni tesis edilen dinî kurumlara verdikleri desteklerden de söz edilmelidir. Öncelikli hizmet alanı pek tabii olarak camilerdir. Ülkemizin öne çıkan bazı camilerinde Trabzon'da yetişen bazı hocalar uzun yıllar mihrap ve kürsü hizmeti yürütmüşlerdir. Mesela Süleymaniye Camii'nde Prof. Dr. Süleyman Mollaibrahimoğlu, Sultan Ahmet Camii'nde Emrullah Hatipoğlu, Beşiktaş Yıldız Hamidiye Camii'nde Abdullah Hatipoğlu ve Ankara Hacı Bayram Veli Camii'nde görev yapmış olan Fikret Latifoğlu-Safvan Çakıroğlu bunlardan bazılarıdır. Öte yandan isimleri burada zikredilemeyecek kadar fazla sayıda hocaefendinin Trabzon'daki tahsillerinden sonra İstanbul, Bursa, Eskişehir, Sakarya, Ankara, Samsun gibi farklı şehirlerde görev alarak ülkenin dört bir köşesinde hafızlık müesseselerinin kurulmasına öncülük yaptıklarını da zikretmek gerekir. Bu vesileyle Trabzon il ve ilçeleri ile köylerinde çok sayıda tam teşekküllü kız ve erkek Kur'an kursunun hâlihazırda hizmet verdiğini belirtmek de faydalı olacaktır. Aslında bu faaliyetler yeni olmayıp ülkenin birçok yerinde durma noktasına geldiği o çalkantılı dönemlerde dahi Trabzon'da kesintisiz bir şekilde devam etmiştir. Burada yetişen hafız ve hocalar ülkenin din adamı ihtiyacını karşılamada büyük bir boşluğu doldurmuşlardır.

Çalekli Dursun Efendi, Hacı Hasan Efendi, Mehmet Rüştü Âşıkutlu, Hacı Yusuf Efendi ve benzeri isimlerin en büyük katkısı, imam-hatip liselerinin, ilâhiyat fakültelerinin veya yüksek İslam enstitülerinin hem kuruluşu hem de gelişmesi noktasında olmuştur. Kuruluşu ifadesinden anlaşıldığı üzere bazı hocalar ya bir imam-hatibin açılışına öncülük etmiş ya da bu okulların daha da ileri bir noktaya gelmesi için büyük çaba sarf etmişlerdir. Bu, aslında farklı eğilimler olmakla birlikte medrese geleneğinin yeni eğitim kurumlarına taşınması veya klasik medrese eğitiminin modern eğitimle desteklenmesi anlamına geliyordu. Zira yeni kurulan bu okullarda matematik, fen, felsefe ve psikoloji gibi dersler de okutulmaktaydı. Klasik eğitim veren hocalar, bu kurumlara hem öğrenci yetiştirmiş/göndermiş hem de eğitimci açığı bulunan yani hoca bulmakta zorlanan bu kurumları beslemiştir. Bu anlamda hem ilâhiyat hem de imam-hatiplerin ilk hoca neslinin bir geçiş nesli olduğu da söylenebilir. Söz gelimi Bekir Topaloğlu hem İstanbul İmam-Hatip hem yüksek İslam enstitülerinin tarihi hafızası açısından önemli isimlerden birisidir. Okulu ziyaret eden Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in karşısında bu okulların önemini anlatacak ekibin içinde yer aldığı söylenen¹⁷ İstanbul İmam-Hatip mezunu Bekir Topaloğlu'nun, İstanbul Yüksek İslam'ın da hem öğrencisi hem de hocası olarak önemli safhalarının içinde bulunduğu bilinmektedir. Onun İSAM'ın kurumsal anlamda gelişimine sunduğu katkı ise herkesçe malumdur. 1960'ların sonunda imam-hatiplerin orta kısmının kapatılmasına yönelik çalışma yürütülürken Trabzon'dan Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'la görüşmeye giden ekibin içinde de müftü muavini Rıza Selimbaşoğlu

17 Mülâkatlarda bu bilgiyle karşılaşılabacaktır.

vardır. Konu hakkında Cumhurbaşkanı'na bazı hususları anlatarak bir rapor takdim etmişlerdir.¹⁸ Bu iki bilgi altmışlı yıllara dair önemli kayıtlar olarak kabul edilmelidir.

Türkiye'de kurulan imam-hatip okulları arasında ilklerde yer alan Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nin kuruluşunda da 1951-1960 tarihleri arasında müftülük görevini yürüten Salih Zeki İmamoğlu'nun içinde olduğu bir heyet etkin olmuştur. Bu heyetin içinde ayrıca Kurrâ-Hafız Ali Haydar Özak da yer almaktadır. Okul, hamiyetli insanların gayretleriyle 1953'te açılabilmiştir. Okulun kurumsal olarak gelişmesine Şükrü Öztürk'ün de yönetici olarak önemli katkıları olmuştur. Mülâkatında bunların bir kısmına değinen Öztürk'ün "yürür" görünen pek çok işte emeği olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Şükrü Öztürk'ün müftü muavini Rıza Selimbaşoğlu'nu da okuldaki faaliyetlere dâhil etmesi farklı hizmet alanlarının da önünü açmıştır. Bu anlamda Huzur Lokali'nin tesisi ve Öztürk-Selimbaşoğlu ikilisinin gayretleri hem Diyanet mensupları hem imam-hatip talebeleri hem de Karadeniz için bereketli pek çok çalışmanın yapılmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin ilk kadın hocasının/vaizesinin tayin edildiği Trabzon'da Şükrü Öztürk'ün eşi hanımefendinin yaptığı konuşmalar da Türkiye'de hanımlara yönelik din hizmetlerinin âdeta ilk örneklerinin sunulmasını temin etmiştir.

Rıza Selimbaşoğlu öğrencilik sonrasında mesleğe atıldığı Ordu'da, ilk öğretmenlik günlerinde Ordu İmam-Hatip Lisesi'nin kuruluşunun mücadelesini vermiştir. Bu okulun kuruluşunda fedakârlığı olan Selimbaşoğlu'nun karşı karşıya olduğu maddi sıkıntılar ve yerel zorluklar bir imam-hatip lisesinin temellerinin atılmasına engel olamamıştır. Şükrü Öztürk ve Rıza Selimbaşoğlu'nun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın merkezinde kritik zamanlarda görevler alması, hatta bazı birimlerin kuruculuğunu üstlenmeleri, Trabzonlu hocaların kurumsal katkı hanesine eklenmelidir.

Trabzon'da yetişen hocaların katkısı imam-hatip liseleri veya Diyanet İşleri Başkanlığı'nın birimlerinin gelişmesiyle sınırlı olmamıştır. İlahiyat fakültelerinin akademisyenleri arasında öncü bazı isimlerden bahsedilebilir. Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kurumsal tarihi açısından, fakülte dekanlık görevini de yürüten Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun katkısı olmuştur. Sonrasında yine dekan olarak Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne damga vuran Hacımüftüoğlu, Çaykaralı hocaların İlahiyat'a katkı örneği olarak görülebilir. Bursa İlahiyat Fakültesi'nde uzun yıllar görev yapan ve aynı zamanda klasik ilimleri okutan Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz da hem akademik yönü hem de medrese kökeni (mücâz-mücîz) vasfı yönüyle kendisine değinilmesi gereken bir isimdir. Trabzon İmam-Hatip Lisesi mezunu olan ve Cansız Hoca'dan da klasik ilimleri okuyan, İstanbul İlahiyat Fakültesi'nin kurucu dekanı Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk'e de değinilmelidir. Bu anlamda bölgenin hocalarından istifade etmiş örnek kabilinden bazı isimler şöyle sıralanabilir: Marmara İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Yusuf

18 Rıza Selimbaşoğlu Hoca'nın mülâkatında konunun detayı aktarılmıştır.

Şevki Yavuz, Prof. Dr. Yakup Çiçek, Prof. Dr. Emin Âşıkutlu, Prof. Dr. Hasan Cirit; Ankara İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Enbiya Yıldırım; Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Ahmet Yıldırım; Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (bir süre Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde de bulundu) Prof. Dr. Abdullah Aydın; Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Arif Yıldırım, Prof. Dr. İbrahim Hakkı Aydın; Rize Recep Tayyip Erdoğan İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Süleyman Mollaibrahimoğlu, Prof. Dr. İlyas Karşlı, Prof. Dr. Salih Sabri Yavuz; Samsun Ondokuz Mayıs İlahiyat Fakültesi Prof. Dr. Mehmet Okuyan ve Doç. Dr. Hayrettin Öztürk.

Bu listeye eklenebilecek pek çok isim vardır. Ancak akademik olarak belirli bir mesafeden bu hocalar, ilâhiyat fakültelerinde yürüttükleri eğitim çalışmalarının Trabzon menşeli olması açısından kayda değerdir. Bunlar dışında da doğrudan ilâhiyat sahasında çalışmalarını yürütmeyen ancak klasik eğitim almış isimler de söz konusudur. Beyin Cerrahı Prof. Dr. İsmail Hakkı Aydın, dedesinin ismini taşıyan bir kimse olarak Maçka'da Hafız İsmail Hakkı Aydın, babası Müftü Halit Aydın ve dedesinin öğrencisi Abbas Hilmi Hacıefendioğlu gibi isimlerden okuyarak yetişmiştir. Aslında babasının ve kendisinin tahsil sürecinde Çaykara-Of detayının bulunmaması, 1950 sonrası Merkez ve Maçka'daki klasik ilimler eğitim damarını göstermektedir. Merhum Maçka müftüsü Halit Aydın'ın Arapça ve Farsça'yı iyi bilmesi, Hafız Ali Haydar Özak'tan okuması, Ragıp İmamoğlu ve (Trabzon Müftüsü) Salih İmamoğlu'ndan Arap Edebiyatı ve Fars Edebiyatı dersleri alması, bir ilçe müftüsü olarak okul açması, personelini tahsile teşvik etmesi gibi vasıfları da dikkat çekmektedir. Onun babası olan ve 1890 yılında Maçka'da dünyaya gelen Hafız İsmail Hakkı ise dikkat çekici bir âlim figürüdür. Onun hocaları arasında Of bölgesinden isimler yanında Cudi Bey de bulunmaktadır. Bu anlamıyla o, Maçka açısından hem maddi hem de manevi anlamda dinî eğitimin mimarlarından birisi sayılabilir.

1960-1970'li yıllar arasında müftülük yapan Abbas Hilmi Hacıefendioğlu da Hafız İsmail Hakkı Aydın'la ilgili bir isimdir. 1900'lü yılların başında dünyaya gelen Abbas Efendi, 1923 yılında Hafız İsmail Hakkı'dan icâzet aldı. Sağlık memuru olarak da çalışan Hacıefendioğlu, Sürmene, Fındıklı ve 1960-1973 yılları arasında Trabzon müftülüğü yapmıştır. Onun öğrencileri arasında İsmail Hakkı Efendi'nin torunlarından Beyin Cerrahı İsmail Hakkı Aydın'ın olması geleneksel bilgi aktarım zinciri açısından anlaşılır bir durumdur. Siyasi yönüyle de dikkat çeken Müftü Abbas Efendi'nin kelim konusunda çok mahir olduğu kaydedilmiştir.

Trabzon'un hocalarıyla ilgili değinilmesi gereken hususlardan birisi de tasavvufi ilgileridir. Zira bölgedeki hocalar, Trabzon'da bir karşılığı olan tarikat müessesine dâhil olmuştur. Bu anlamda bölgenin ilimden ve ilmî faaliyetlerden beslenen tasavvuf anlayışıyla sair pek çok yerden ayrıldığı görülmektedir. Tayyib Zühdü Efendi, Hacı Hasan Efendi, Mehmet Rüştü Âşıkutlu ve Hacı Salih Efendi gibi isimlerin hayat hikâyelerinde de bu durumun izleri görülmektedir. Hacı Ferşad Efendi < Ahmed Ziyaüddin Gümüşhânevi damarı bölge tasavvufi anlayışı açısından ayrı bir yerde durmaktadır. Kısaca burada ta-

savvufun öne çıkardığı ritüellerin benimsendiği ancak “sufilerin” ilimle anıldığı bir anlayışın merkezde yer aldığı hatıralara dair anlatılanlardan anlaşılmaktadır. Bu anlamda Kurrâ-Hafız Ali Çelik’in merhum Nakşî meşâyihinden Ahmet Yaşar Hoca’nın Kur’ân-ı Kerîm eğitimine verdiği önemle ilgili anlattıkları fikir verecektir. Gümüşhânevî tekkesinin geleneğinin bir yansıması olan ilme yönelik bu tercihin temsilcisi Ahmet Yaşar Efendi, Hacı Abdurrahman Beşikçi’den icâzet almıştır. Hasan Râmi Yavuz’un da Abdurrahman Beşikçi’den tasavvuf icâzeti aldığı bilinmektedir. Hacı Hasan Efendi’nin Mehmed Zahid Kotku gözetiminde halvete girdiği ve ondan icâzet aldığı da belirtilmiştir.¹⁹

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

¹⁹ Furkan Ustakurt, “Hacı Abdurrahman Beşikçi”, *Kuran Hadimleri*, Ed. Süleyman Gür, Ankara: TDV Yayınları, 2020, 12.

Abdullah Aydınlı

13.11.1952 tarihinde aykara/Uzuntarla'da doğdu. Doğduğu köyde Hafız Murat Dursun Hoca'nın yanında Kur'an-ı Kerim hıfzını tamamladıktan (1961) sonra Mercan/Erzincan İlkokulu'nu (1966), Erzurum İmam-Hatip Okulu'nu (1972), Erzincan Lisesi'ni (1974, dışarıdan) ve Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ni (1977) bitirdi. Kısa bir müddet Erzurum müftü yardımcılığı görevinde bulundu (Ocak-Şubat, 1978). Ardından mezun olduğu fakülteye hadis asistanı olarak intisap etti (Mart, 1978). Mayıs, 1982'de *Doğuş Devri Zâhid ve Mutasavvıflarında Hadis* konulu doktora tezini verdi. 1986'da yardımcı doçent, 1988'de doçent oldu. 1994'te Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne hadis anabilim dalı profesörü olarak atandı. Bu görevini sürdürürken 3 Eylül 2021 tarihinde emekli oldu. Yazarın *Doğuş Devrinde Tasavvuf ve Hadis*, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, *Sünen-i Dârimî -tercüme ve tahkik-*, *Hadis Tesbit Yöntemi -Hadis Usûlü-*, *Hadis Yazıları*, *Kırk Hadis Şerhi* (Sadruddîn el-Malatî el-Konevî'den tahkik ve tercüme), *Sahabe Bilgisi*, *Ulûmu'l-Hadis -Hadis İlminin Ana Konuları Bilgisi-* (İbnu's-Salâh eş-Şehrezûrî'den çeviri ve notlar) isimli kitapları ve muhtelif dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Görüşme Şenol Saylan tarafından Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Bugün 15 Haziran 2023. Sakarya'dayız. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan, Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin desteklediği *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı projemiz için bugün Sakarya Üniversitesi emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Abdullah Aydın hocamızla beraberiz. Öncelikle hocamıza davetimize icabet edip projemize katkı sunduğu için çok teşekkür ediyoruz. Sözü fazla uzatmadan hocamıza ilk sorumuzu yöneltmek istiyorum.

Hocam kısaca bize özgeçmişinizden bahsedebilir misiniz?

Bismillahirrahmanirrahim.

Efendim kısaca arz etmeye çalışayım. Ana doğumum biraz daha eski olmakla beraber 1955 yılında Çaykara ilçesinin Uzuntarla köyünde doğdum. Ailem ekonomik sebeplerle köyden ayrılma durumunda kalınca Erzincan ili, Tercan ilçesine bağlı Mercan kasabasına intikal ettik. O zamanlar 5-6 yaşlarındaydım. Orada ilkokula başlamadan önce köyün geleneği üzere tekrar Trabzon'daki köyüme döndüm ve hafızlık yapmaya çalıştım. Bir-bir buçuk sene sonra hafızlığımı bitirince Mercan'a geri döndük ve ilkokulu orada imam-hatibi Erzurum'da okudum. Çünkü o zamanlar her ilde imam-hatip yoktu. Erzincan'da da yoktu. Ben de en yakın yer olan Erzurum'a gitmek durumunda kaldım. Orada ilk sene bir arkadaşla evde kaldıktan sonra yatılıya geçtik ve 1972 yılında Erzurum İmam-Hatip Okulu'nu, o zaman okul olarak geçiyordu, bitirdik. Güzel bir tevafuluk ki o sene rahmetli Kemal Bıykoğlu'nun destekleriyle Erzurum'da İslami İlimler Fakültesi açılmıştı. Sınavlarda üniversite imtihanlarına alınmadık, çok enteresan belki Türkiye tarihinde bir ilk, imam-hatip meslek okulları bilerek, aldatılarak sınavlara alınmadı. Bunun üzerine rahmetli Bıykoğlu meslek okullarını ilk üç sırayla bitirenlere özel bir sınav açtı. Biz de ona girdik diğerine alınmamıştık zaten. Şükür ki bu sınav vesilesiyle İslami İlimler Fakültesi'ni kazandık ve fakültenin ikinci öğrencileri olarak öğrenime başladık. 1977 yılında oradan mezun olduk. Akabinde biraz Erzurum Müftülüğü'nde çalıştıktan sonra Erzurum İslami İlimler Fakültesi'ne hadis asistanı olarak intisap ettik. Ondan sonra doçentlik aşamasına kadar çalışmalarımız Erzurum'da devam etti. 1994 yılında Sakarya'da bir kadro açıldı ve ona başvurduğum. Nasipmiş ki buraya geldim ve emekli oluncaya kadar burada göreve devam ettim. Bir-iki sene önce emekli oldum. Şimdi hayatımı burada devam ettirmeye çalışıyorum. Özetle hayatım bundan ibaret.

Hocam kısa özgeçmişiniz için teşekkür ediyoruz. Tekrar ilk tahsilinize dönersek özellikle hafızlık süreciyle ilgili olarak o dönemde köyünüzde hafızlık yaptığınız mekânla, yine sizin o dönemden hatırladığınız, bildiğiniz benzer yapılar olan sıbyan mektepleri ve dinî eğitim verilen diğer kurumlarla ilgili bize neler söyleyebilirsiniz?

Biraz önce de söylediğim gibi bizde gelenek ilkokuldan önce hafızlık yaptırılması şeklindeydi. O dönemde hafızlık yapmış olanlar belli imkânlarla kavuşurdu. Yani işin ekonomik bir yönü de vardı. Bu nedenle insanlar çocuklarını öncelikle hafız yapmaya çalışırlardı. Benim yaşlarındakilerin çoğu hafızlığa ya başlamış bırakmıştır yahut da bitirmiştir. Yani o yaşlarda olan arkadaşlarımdan çoğu hafızdı veya bir şekilde hafızlık girişiminde bulunmuş kimselerdi. O dönem herhangi bir hoca ki bu hoca da

dinî bilgisi olmayan bir hoca bile olabilir, belli bir ücret karşılığında gelen çocuklara hafızlık eğitimi veriyordu. Ama ciddi bir eğitim planında yapılmıyordu. Maalesef ki bu eğitim çocuğa dayatılarak yaptırılan bir eğitimdi. Öyle gelmiş öyle gidiyordu. Yani bu eğitim bir kurum dâhilinde değil, hocanın kendi evinde bir odasını bu işe ayırarak yaptığı bir eğitimdi. Hafızlık yapan öğrenciler gece gündüz o evde kalırlardı. Yemeği bile o hocanın evine yakın bir komşuda yerlerdi. Aileler o komşularla anlaşırđı. Senenin 12 ay 365 günü orada olunurdu. Sadece dinî bayramlarda yaylaya çıkılır orada birkaç gün kalınırdı. Yani onun dışında sosyal hayattan tamamen tecrit edilmiş olarak bir eğitim verilirdi. Sabahleyin daha güneş doğmadan kalkardık. Şuradan hatırlıyorum ki kalktığımızda ışık yakar ve hafızlık çalışmasına başladık. Hocanın belirlediği kısmı ezberler, hocaya dinletirdik. Hoca yeterli görürse sonraki sayfayı veya sayfaları okuturdu ve onu ezberlememizi isterdi. Biz de ona devam eder, ertesi günü yapabiliyorsak öncesiyle beraber o günkü sayfayı dinletirdik. Bu şekilde hafızlığı bitirmeye çalışırdık. Hafızlığın yanında öğrenciye dinî eğitim olarak verilmek istenen hiçbir şey yoktu diyebilirim. Mesela ben yedi yaşında başlamıştım. Bizde 8-9 yaşlarında da arkadaşlar vardı, namaz kılmazlardı. Bize namaz hiç kıldırılmazdı. Hâlbuki dinî eğitim o yaşlarda başlar. Yani şekli bir eğitim söz konusuydu. Çünkü onlar da böyle görmüşlerdi. Hedef bir an önce hafız olsun, ramazan ayında bir yerlere gitsin, Ramazanlık yapsın veya biraz daha büyüyünce bir iki şey okusun, imam olsun şeklindeydi. Böyle bir anlayışla köyümüzde bu işi yapan birkaç hoca vardı. En çok bu işle meşgul olan hocalardan biri de yanında hafızlık yaptığım hocaydı.

Hocam isimleri de zikredersek kayda geçer, güzel olur.

Benim yanında hafızlık yaptığım hoca Hafız Murat Dursun Hoca'ydı. Hem yetiştirdiği talebe sayısı hem de titizliğiyle, ciddiyetiyle, baskısıyla diyebilirim ki köyümüzde meşhur olan bir hocaydı. Onun dışında o kadar kalabalık bir öğrencisi olmasa da benzer işi yapan başka hocalar da vardı. Bu faaliyet imam-hatiplerin yaygınlaşmasıyla birlikte azaldı. Çünkü 1960'lı yıllarda Diyanet farklı bir uygulamaya geçti ve imam-hatip diploması olmayan kimse görev alamaz oldu. Dolayısıyla burada hedef görev almak olduğundan olumsuz bir etkisi oldu ve zannediyorum ki 60'lı yılların sonlarında veya 70'li yılların başlarında bu sistem köyümüzden tamamen kalkmış oldu. Ondan sonra öğrenciler imam-hatibe yönlendirilmeye başlandı. İşte ilkokuldan önce böyle bir eğitim süreci geçirdik.

Hafızlık yapan öğrencilerin geneli o yöreden miydi? Başka yörelerden, başka şehirlerden gelen öğrenciler de oluyor muydu?

Geneli o yöreden, köyümüzden. Ama bunu duyup değişik iller ve ilçelerden gelen arkadaşlar da oluyordu. Fakat bunlar çok azdı. Köye hitap eden bir eğitim söz konusuydu.

Hocam eğitimin sonunda mezuniyet, hafızlık icâzeti gibi bir tören düzenleniyor muydu? Bu törenlerin nasıl yapıldığına ve niteliğine dair bilgi verirseniz memnun oluruz.

Tabi ki. Hafızlık önce bütün sayfaları, cüzlerin tamamını ezberlemek, sonra onu tekrar etmek şeklinde gerçekleşiyordu. Siz de bilirsiniz ki hamlar has yapıyordu, sonra tekrarlar yapıyordu. Tekrarlar da günde 2-3 cüz ile başlamak suretiyle on cüz okuma şekline gelinceye kadar devam ediliyordu. Sonunda bu aşamaları geçen öğrenciler büyük bir törenle çağrılan hocaların karşısında Kur'an-ı Kerim'i baştan sona okuyarak icâzet gerçekleştiriliyordu. Bu âdeta bir şenlik şeklinde oluyordu. Hatırlıyorum bizim icâzet törenimiz yaylamızda yapılmıştı. Civar köylerden davetliler geldi. Onlara yemekler ikram edildi ve cami tıklım tıklım doldu. Bizim kıraatimizde fazla bir şey yoktu,

basit okuyuş şekliydi ancak hafızlık icâzeti böyle bir alaka görüyordu. Öyle kalabalık oluyordu ki yani hatırlıyorum secde ayetleri yapılamıyordu. Sıkıntı yaşandığından hocalar tilavet secdelerini tören sonunda yerine getirmeye karar vermişlerdi. Halkın huzurunda bir şenlik mahiyetinde bir tören yapıyordu fakat bir belge vesaire yoktu. Herkes kendini biliyordu.

Hocam bu mezuniyetle ilgili öğrencilerin özel bir kıyafeti oluyor muydu?

Aileler mezun olan öğrencilerine yeni bir elbise yaptırabiliyorlardı ancak özel bir elbise, bir kıyafet yoktu. Hatırlıyorum benim için de bir takım elbise diktirilmişti. O zamanlar terziye diktirilirdi, konfeksiyon yoktu. Bu takım elbiseyle okumuştuk. Bir de takke vardı. Onun dışında özel bir kıyafet söz konusu değildi.

Bu icâzetlere dışarıdan hocalar geliyor demiştiniz onlardan hatırladığınız isimler var mı?

Maalesef yok. O zamanlar 7-8 yaşlarında çocuklardık. Civar köylere duyurular yapılırdı. Herkes akın akın gelirdi. Üç öğün yemek verilir bir şenlik havası yaşanır. Yabancı hocaların bizi dinlemek için geldiğini hatırlıyorum lakin kim olduklarını bilemiyorum.

Hediyeleşme oluyor muydu hocam? Daha önceki röportajlarımızda edindiğimiz bilgilere göre öğrencilerin veya ailelerinin hocaya bir hediye alması, mesela bir kıyafet diktirmesi ve benzeri durumlar vardı. Sizde de bu tarz şeyler var mıydı?

Yok, yani en azından benimkinde öyle bir şey yoktu. Zaten hocaya hafızlık yapma bedeli olarak yıllık belli bir ücret ödeniyordu.

Buradan ailenize bir geçiş yaparsak sizin ailenizde din eğitimiyle ilgili ilmiye sınıfına mensubiyet veya daha önceki aile bireylerinizden din eğitimiyle alakadar olmuş kimseler veya çevrenizde, köyünüzde sizin hatırladığınız bu tarz ilmiye sınıfına mensup aileler var mıydı?

O dönemde yaşayan herkes resmî bir öğrenimden ziyade orada bulunan hocalardan bir şeyler okumaya başlıyordu. Fakat bunu belli bir aşamadan sonra sürdürenler de sürdüremeyenler de oluyordu. Ben dedeme kavuşmadım. Ancak dedem civar köylerde imamlık yapmış fakat ilmî bir birikiminin olduğunu zannetmiyorum, bundan bahsetmiyorlar. Anne tarafından dedemin büyük bir âlim olduğunu söylerler fakat ona da kavuşmadım.

Adı neydi hocam hatırlıyor musunuz?

Doğrusu kendisine yetişemediğim için Mehmet miydi Mustafa mıydı tam adını hatırlayamıyorum. Bir kütüphanesi varmış, daha sonra kardeşlerine kalmış ona da vâkıf olamadım, onları da göremedim. Babam müezzinlikten emekli oldu, önceleri *İzhâr*'a kadar okumuştum ama sonradan ticaretle meşgul oldu. Dolayısıyla ailemizde böyle ciddi bir ilâhiyat eğitimi alan kimse yoktu. Köyde ismini duyduğum pek çok âlim var ama bunların da çoğuna kavuşmadım. Mesela Hacı Dursun Genç diye bir hocadan çok bahsedilir. Civar köylerde çok talebe yetiştirdiği söylenir. Onun dışında ilmiyle temayüz eden kimseler vardı. Benim yetiştiğim ve kendilerinden istifade ettiğim eski Tercan müftüsü Hacı Mustafa Bilici'nin, sonradan Besimismailefendioğlu diye soyadını değiştirdi, Türkiye çapında bir hoca olduğunu söyleyebilirim. Nerede eğitim almıştı hiç merak etmedim. Mercan'da ken-

disinden Arapça, sarf, nahiv, muhtasar, meânî, fıkıh gibi dersler okuduk ama bu yönlerini merak etmemişiz. Onun dışında yine imam-hatibin sonlarında veya fakültenin ilk yıllarında kendisinden biraz tefsir okuduğum Hacı Mehmet Gül isimli bir hocaefendi vardı. Kendisinden lügatsiz tefsir okudum. *Celâleyn*'de Nahl sûresini, Mülk sûresinden aşağısını hiç lügate bakmadan okutuyordu. Bu kolay bir şey değil bilirsiniz. Bilhassa Mekki sûrelerin meali çok zor, kelimeler çok değişik. Bu seviyede olan insanlar var. Maalesef bizim Osmanlı'da çoğunlukla yazma geleneği yoktu. Bu kadar büyük hocalarken mesela Hacı Dursun Efendi herkesin dilinde ancak hiçbir eseri yok. Yine Tercan Müftüsü Hacı Mustafa Efendi'nin bir eseri yok. Hâlbuki eser yazabilecek bilgi seviyesinde olan birisidir. Hacı Mehmet Gül gibi isimler de bu duruma örnek verilebilir. Kendisini yetiştirmiş ama bir gelenek oluşturamamıştır. Ben bu hocalara nereden aklıma gelmişse başvurarak biraz istifade etmeye çalıştım. Oysaki bizim köyde imam-hatibi okuyan bir sürü arkadaş vardı. Bizden önce abilerimiz vardı. Hiç kimsenin aklına Erzincan'ın bir köyü olan Mercan'da bu gibi âlimlerin olacağı gelmezdi. Zaten şimdi hiçbir yerde yok. Bir köyde böylesi insanlar vardı ama ne onlar öğretme gayreti içinde oldular ne de öğrenciler onlara başvurdu. Bir hayat meşgalesi içinde ömürlerini geçirdiler. Böyle bir dönemden sonra imam-hatiplere yönelik resmî eğitim yaygınlaşınca geleneksel eğitim sona ermiş oldu.

Hocam özellikle köyünüz ve Çaykara yöresi olmak üzere hatırladığımız, yani hafızlık değil de İslâmî ilimlerle ilgili medrese usulü okutulan yerler, hocalarla ilgili sizin müşahade ettiğiniz veya duyduğunuz kişiler, mekânlardan hatırladıklarınız varsa paylaşsanız seviniriz.

Çaykara'da medrese eğitiminin yaygın olduğunu biliyorum. Mesela birlikte icâzet aldığım bir hafızlık arkadaşımın Hasan Rami Yavuz'un medresesine gittiğini, oradan mezun olduğunu hatırlıyorum. Onun dışında kıraat için İstanbul'a gittiklerini biliyorum. Bizde kıraatte gerçekten başarılı olan birçok imam vardı. Onların İstanbul'da eğitim aldıklarını biliyorum ama nereden eğitim aldılar, nasıl eğitim aldılar onu bilemiyorum. Dolayısıyla bu ilâhiyat alanına merak yaygın bir şekilde vardı. Bunun sonucunda köyümüzden onlarca il müftüsü, ilçe müftüsü, vaiz, imam gibi pek çok insanın yetiştiğini söyleyebilirim. Ama bunlar kurumsallaşamamıştı, maalesef sürdürülebilir hâle getirilememişti. Şimdi halkın alakası daha çok ilâhiyat dışındaki alanlara yönelmiş gibi. Elbette ki meselenin bir de ekonomik boyutu var, bunu ihmal etmemek lazım. Bizde neden ilâhiyat okumaya önem verilirdi çünkü geçim şartları yok, yani köyde herhangi bir gelir imkânı yok. Patates, fasulye gibi birkaç madde yetişiyor bizim köyde. Çünkü dağ köyü, orman köyü. Çaykara yöresinde eğitimin bu şekilde gelişmiş olmasında bu ekonomik şartlar da etkili olmuş olmalı. Bu sadece bizimle alakalı da değil. Mesela Artvin gibi benzeri birçok maddi imkânı sınırlı olan yerler bu yola başvurmuştur. Maddî imkânı olan yerlerde neden bu ilimler gelişmiyor çünkü ihtiyaç yok. Bu bir vâkıdır, bunu da göz ardı etmemek lazım, yani bu işin ekonomik yönüdür.

Biraz da işin topluma yansıyan yönlerine geçerse hocam, mesela kadınların, kız çocuklarının eğitimine sizin dönemde bakış açısı nasıldı? Okutulur muydu, okutulmaz mıydı veya halkın dinî eğitimine katkıda bulunan hanım hocalar var mıydı?

Bu konuda maalesef olumsuz bir durum söz konusuydu. Bizim köyde Türkiye çapında hocalar yetiştiği hâlde ki bir kısmına yetiştim, hiçbirinin kendi kız çocuğuna temel ilmi bilgisi bile verdiğine dair bir gelenek yok. Yani namaz sûrelerini ve benzeri temel dinî bilgileri annesinden veya komşusundan öğrenirlerdi. Mesela o kadar hafız, imam, müftü yetişmiştir ancak bir tane hanım hafız yoktur. Fakat buna mukabil bizim köyde hanımlar erkeklerden daha dindardır. Bizim köyün

hanımları çevrede dindarlıklarıyla meşhurdur. Demek ki okuma insanları yönlendirmede etkili değil. Bilakis menfi bir etki yapmış gibi görüyor. Orada alınan eğitim böyle bir netice ortaya çıkarıyor, bu da çok garip bir şeydir.*

Hocam yine toplumdan devam edersek özellikle dinî ritüeller anlamında mesela bayramlar, önemli gün ve geceler, hacca giden ve hacdan dönenlerle ilgili o yöreye özgü uygulamalardan, dinî ritüellerden hatırladığınız etkinlikler var mı? Bu tarz farklı etkinlikleri çocuklar daha çok zihinlerinde tutar, sizin çocukluk dönemlerinizde hatırladığınız etkinlikler var mı?

Trabzon'daki köyümüzde bu tür törenlerin hiç olmadığı veya belki de benim görmediğim çok az sayıda olaylar olduğu söylenebilir. Bizim köy tabiri caizse müteşerri' bir köydü. Yani bizde tasavvufi tarikatlar, cemaatler yoktu. Öyle az sayıda kenarda bucakta bir yerlere gitmiş, oradan bir şeyler öğrenmiş gelmiş insanlar vardı. Yani bir şeyh yoktu. Hâlbuki köyün geçmişinde Nakşibendî tarikatının önemli bir yeri vardır. Bizim köyde 1800'lü yıllarda vefat eden bir Nakşibendî şeyhinin türbesi vardır. Vatandaşlar civar köylerden bile gelir, ziyaret ederler. Su koyarlar, çocuğu olmamışsa gelir toprağından alırlar, türbenin yanında bir ev var, orada bir gece geceler, duasını yaparlar.

Şeyhin adını hatırlıyor musunuz?

Tabi, Hacı Mehmed Efendi'dir. Türbesi hâlâ duruyor. Ailesiyle birlikte Trabzon merkezdeydiler. Sonra Trabzon'daki kabirlerinden yol geçiyormuş, haber vermişler gelin alın diye. Sonradan türbeleri köye aktarılmış, oradaki türbesi hâlâ ziyaret ediliyor. Onun dışında ne hikmetse bu tasavvufi eğilimler toplumda makes bulmadı. Daha çok şer'î ilimler tabiri caizse biraz zahirî bir İslâmî anlayış ortaya çıkmış gibi görülüyor. Tabi bu da etkili olmuyor. Onun için okumayan hanımlar daha dindardı. Aynı icâzet töreninde biz beş erkek hafız olduk. Bunlardan birisi tamamen dinle alakasını kopardı. Sadece birisi imamlık yaptı. Bir de ben ilâhiyata yöneldim. Diğerlerinden kimisi ticarete geçti kimisi işçilik yaptı. Yani dinî eğitimin halk nezdinde etkisi maalesef şekli olarak kalmıştır, kalıcı olmamıştır.

Biraz da ileriki süreçteki eğitiminize temas edecek olursak gerek imam-hatip gerek ilâhiyat dönemlerinizden üzerinizde etki bırakmış, farklı bir izlenim uyandırmış hocalarınızdan kısaca bahsedebilir misiniz?

Doğrusu ben düzenli bir medrese eğitimi almış değilim. Zaten köyümüzde de böyle bir şey yoktu. Mercan'a gelince orada zaten hiç yoktu. Ama bahsettiğim gibi anne tarafından akrabamız olan Tercan müftüsü Mercan'da oturuyordu. Onun yanında Arapça, sarf, nahiv ve benzeri ilimler okuduk. En çok istifade ettiğim hoca, o hocadır diyebilirim. Kendisi gerçekten işini bilen ve güzel anlatan birisiydi. Onun dışında imam-hatip ve fakülte yıllarında bizi manen tatmin eden hocalarımız, öğretmenlerimiz de oldu. O zamanlar imam-hatiplere iyi bakılmıyordu. Hocalar bu eksikliği, olumsuz bakışı bertaraf etmek için bizi teşvik ediyorlardı. Dolayısıyla imam-hatipte bazı hocalarımızın bu yönde çok etkili olduğunu söyleyebilirim. Fakülte yıllarında da kendilerinden istifade ettim

* Çalışmamızdaki mülâkatların birbirini tamamlar yönlerini görmek açısından burada bir hususa işaret etmek yerinde olacaktır. Hocamızın burada değindiği durum anlaşıldığı kadarıyla lokal bir çevreyi ve zaman dilimini ifade etmektedir. Zira mülâkatlarını okuyacağınız pek çok kişi kızların-kadınların eğitimiyle ilgili farklı kanaatler belirtmişlerdir. Dönemin şartları düşünüldüğünde hafızlık yapan, bir şekilde tahsili söz konusu olan hanımlardan bahsetmek mümkündür. Kırk tane röportajın yerel unsurlardan izler taşıdığı ve birbirini tamamlar mahiyette olduğu vurgulanmalıdır. (Editör Notu)

birkaç hoca sayılabilir. Ancak fakülte yıllarımızdaki hocalarımızın çoğunun özel bir katkısının olduğunu söyleyemem.

Hocam kayda geçmesi bakımından hocalardan özel katkısı olanların isimlerini zikredilir misiniz?

İmam-hatip yıllarında Ordulu olan Mehmet Özdemir, dersimize girmemiş ancak yurttan bizimle kaldığından tanıdığım Raşit Küçük, daha sonra bizim fakültede hocalık da yapan Numan Yazıcı, Asaf Çetin gibi isimler ahlaki ve samimi yaklaşımlarından dolayı öğrenci üzerinde etkisi çok olan hocalarımızdandı. Fakülte yıllarımda ise ilmiyle âmil, işini çok iyi bilen, birikimi geniş olan rahmetli Ruhi Özcan hocamızın ismi zikredilmeye şayandır.

Hocam son olarak sizden sonraki ilim yolcularına hocalarınızdan zihninizde kalan ya da sizin tecrübelerinize dayanan tavsiyeleriniz, öğütleriniz nelerdir?

Bu iş merak işidir. İnsanın bir şeyi sevmesi lazım ki sevince o merakı doğmuş olsun. Böylelikle gerekli çabaların içine girilir. Bizim İslâmî ilimlerde alanlarında hedef uygulama, amel etme olmakla beraber o noktaya gelmek için temel bazı bilgilerin alınması önem arz ediyor. Kendim için düşündüğümde, geriye baktığımda bu bahsettiğim hocalardan biraz daha şuurlu ve planlı bir şekilde istifade edebilseydim diyorum. Onun için bu konuda çalışacak arkadaşlara çevrelerindeki bu birikimlerden istifade etme yollarına bakmalarını tavsiye ederim. Bu bir gelenek işidir ve maalesef ki bu gelenek Cumhuriyet'e beraber bir kesintiye uğradı, büyük bir kopukluk söz konusu oldu. Onun için yani geleneksel birikimden istifade imkânlarını aramak lazım. Hâlâ değişik yerlerde bu imkânlar bulunabilir, bu tür hocalara rastlanabilir. Bunun yanında her alanda en önemli konu dil birikimidir. İnsan kendi dilini ve kaynak dilini çok iyi bilmesi lazım. Dili güçlü olanın fikri de güçlü oluyor. Birikimi de istifadesi de güçlü oluyor. Gerçi bunu gerçekleştirmek günümüzde çok daha kolay oldu. Dijital ortamlarla eksikler telafi edilebilir ama insan olarak da bu konuda faydalı olacak kimseler bulunabilir. Bunu sağlamaya çalışmak isterdim. Mesela benim eksikliğini hissettiğim Arap şiiri konusunda maalesef bizim gelenekte, Osmanlı geleneğinde böyle bir şey yok. Yıllarca Arapça okutulur ama Arap şiirinden hiç bahsedildiğini duymadım. Hâlbuki hadis kitaplarımızda bile her fırsatta bir sahabî mutlaka bir şiir veya bir mısra okur. Resûlullah aleyhisselam dahi bazı kimselere şiir okuturdu. Hassan bin Sâbit'in camide şiir kürsüsü vardı.

Bu gelenek İslâm'ın ilk asırlarından itibaren ihmal edilmeye başlandı. Osmanlı döneminde de Arap şiirinin büyük bir yerinin olmadığını görürüz. Hâlbuki şiir dilin billurlaştığı bir alandır. Şimdiyse bizde eksik kalıyor, o eksikliği hissediyorum. Keşke böyle bir imkânım olsaydı da bunu yapabilseydim. Mümkün olduğu kadar her alanda işin uzmanından bir altyapı oluşturmak, bir temel metni okumak çok önemli. Bunu yapmaya çalışmak lazım. Ben yapmak isterdim ama maalesef bir iki alan dışında çoğunu yapamadım. Hâlbuki bizim Osmanlı geleneğinde böyle bir şey var, mutûn kitapları vardı. Öğrenciye ilk etapta okunması gereken tefsir, hadis, fıkıh, kelam, edebiyat gibi on iki ilim dalı zikredilir. Onların temel metinleri, kitapları var. Bir kimse bunları bir uzmanından okuyabilse işi çok kolaylaşır. Çünkü her ilim dalının ıstılahı, tabiri farklı. Onun için o temel bilgileri de bir hocanın nezaretinde alma gayreti içinde olsaydım diyebiliyorum.

Hocam hem merkezimiz hem de şahsım adına bize vakit ayırıp böyle kıymetli bilgileri paylaştığınız için çok teşekkür ediyorum. Allah razı olsun.

Ben teşekkür ederim, Allah kolaylık versin. Hayırlı çalışmalar dileriz.

Abdurrahman Kul

1945'te Çarşıbaşı Kavaklı köyünde dünyaya geldi. 1955 yılında Çarşıbaşı İlkokulu'ndan mezun oldu. Aynı yıl Çarşıbaşı Merkez Kur'an Kursu'nda hıfzını tamamladı ve icâzet aldı. 1960-1961 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne kaydını yaptırdı. 1966-1967 yıllarında Trabzon İmam-Hatip Lisesi mezunu olarak aynı yıl Konya Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldu. 1971 senesinde enstitüden mezun olarak Adana İmam-Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenliğine atandı. Burada 3-4 yılı idareci olmak üzere yedi yıla yakın hizmet etti. 1977'nin son ayında Giresun İmam-Hatip Lisesi müdürlüğüne atandı. Burada da 1981 yılına kadar görev yaptı. Daha sonra din görevlisi ve İslam dini öğretmeni olarak Belçika'da devlet memuru olarak çalıştı. 1985 yılında Türkiye'ye döndü. Tekrar bir süre Giresun İmam-Hatip Lisesi'nde çalıştıktan sonra Çarşıbaşı Lisesi'nde yedi yıla yakın bir süre müdür olarak görev yaptı. 1996 yılında yeni açılan Beşikdüzü Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ne kurucu müdür olarak atandı ve 2000 yılına kadar bu görevi icra etti. Daha sonra 28 Şubat hadisesinde tekrar Adana'ya, ilköğretim okuluna öğretmen olarak atandı. 2000 yılında emekli oldu.

Selim Demirci'nin yaptığı görüşme Trabzon Çarşıbaşı Merkez Yeni Camii'de gerçekleştirilmiştir.

---

24 Haziran 2023. Çarşıbaşı'nda Abdurrahman Kul hocamızla birlikteyiz. *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* başlıklı projemizin bugünkü görüşmesinde hocamızla hizmet ve eğitim hayatıyla ilgili detaylı bir mülakat gerçekleştireceğiz. Biz sözü daha fazla uzatmadan hocamıza bırakmak istiyoruz.

Hocam kısaca kendinizi bize tanıtabilir misiniz?

1945'te Çarşıbaşı Kavaklı Köyü'nde dünyaya geldim. Babamın adı İsmail, annemin adı Fatma'dır. 1955 yılında Çarşıbaşı İlkokulu'ndan mezun oldum. Aynı yıl Çarşıbaşı Merkez Kur'an Kursu'nda hıfzımı tamamladım ve icâzet aldım.1960-1961 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne kaydımı yaptırdım. 1966-1967 yıllarında Trabzon İmam-Hatip Lisesi mezunu olarak aynı yıl Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nde eğitime başladım.

1971 yılında enstitüden mezun olarak Adana İmam-Hatip Lisesi meslek dersi öğretmenliğine atandım. Orada yedi yıla yakın bir hizmet sürdürdüm. 1977'nin son ayında Giresun İmam-Hatip Lisesi müdürlüğüne atandım. Burada da 1981 yılına kadar görev yaptım. Daha sonra din görevlisi ve İslâm dini öğretmeni olarak Belçika'da devlet memuru olarak çalıştım. 1985 yılında Türkiye'ye döndüm. Tekrar Giresun İmam-Hatip Lisesi'nde 5-6 ay çalıştıktan sonra Çarşıbaşı Lisesi'nde yedi yıla yakın bir süre müdür olarak görev yaptım. Akabinde Beşikdüzü Anadolu İmam-Hatip Lisesi açıldı. Oraya kurucu müdür olarak 1996 yılında atandım ve 2000 yılına kadar burada bu görevi icra ettim. Daha sonra 28 Şubat hadisesinde tekrar Adana'ya, ilköğretim okuluna öğretmen olarak atandım. O münasebetle oraya giderek iki ay kadar kaldım. 2000 yılında emekli oldum.

Hocam bizim projemizin adı "Karadeniz'de Hoca Olmak". Bu anlamda sizden çok şey öğreneceğimizi düşünüyoruz. İsterseniz doğduğunuz köy olan Kavaklı'yla başlayalım. Anne-babanızın dinî hayatı nasıldı, doğduğunuzda Kavaklı'da dinî hayat nasıldı?

Rahmetli babam hafızlık yapmamı isterdi. Şöyle derdi: Oğlum seni Mısır'a göndereceğim. Tabi eski insanların konuşmalarındaki Mısır nedir bilmiyordum, sonra anladım ki seni Ezher Üniversitesi'nde müderris yapacağım, diyormuş. Babam Çarşıbaşı'nda dokuma keşan, peştamal işinin kurucularındandı. Yani şehrin ileri gelenlerindendi. Ben tabi onu anlayamazdım. Daha sonra anladım ki babamın tahsil hayatımda benden isteği, Ezher Üniversitesi'nde müderrislikmiş. Ancak ben hafızlığımı yaparken on sayfada, yani yarım hafız durumundayken 1958 yılında babam vefat etti.

Hocam babanız Mısır'daki Ezher Üniversitesi'nden nasıl haberdar oldu, Mısır'da okumuş birisi mi vardı?

Babam Çarşıbaşı'nın okur-yazarlarındandı ve çok uyanıktı. Bizim köyümüzde Osmanlı medresesi vardı. Medresede Oflu Mustafa Efendi vardı, babam hep ondan bahsederdi. Babam ondan tedrisat görmüştü.

Hocam sizin köyünüzde Osmanlı medresesi mi vardı?

Evet, babam orada tedrisat görmüştür. Demek ki oradan kaynaklı bana böyle bir isteği vardı; ama nasip olmadı.

Peki annenizin dinî eğitiminizde bir etkisi var mı hocam?

Evet. Rahmetli annem dindardı, Kur'an'ın hepsini ezbere bilmese bile mükemmel okurdu; hatta ben hafızlık yaparken beni takip ederdi. Böyle bir kadındı. Bu şehirde kendisine Osmanlı kadını derlerdi.

Hocam köyünüzde babanızın bir medrese geçmişi var. Annenizin hafızlık ilgisi var. Sizin döneminizde köyünüzde başka hocalık vasfı olan bir sima var mıydı?

Bizim Kavaklı her yönüyle dindar bir köydür. Mesela şu Türkiye birincisi olan çocuk var ya Muhammet Saka, o bizim köyümüzde. Bu medresenin tesiri ve bereketindedir. Bugün köyümüzde bayağı hafız vardır. Benim oğlum da hafızlığını tam bitirmedi ama Sahil Camii'nin imamıdır.

Hocam sonra Çarşıbaşı'na ilkokula geliyorsunuz. İlkokulda zihninizde kalan dinî hayatla ilgili olumsuz ya da olumlu hatırladığınız bir şey var mı?

Tabi, çok vardır. Bunların bir kısmı siyasidir. Ama şu kadarını söyleyeyim o zamanlar 1950-1951 yıllarında biz okulda okurken arkadaşlarımın babaları başka bir partiden, benim babam başka bir partidendi. Belki de yanılıyorumdur ama okulda öğretmenler o diğer öğrencilere daha yakın gibi görünüyordu. Bize biraz daha uzak dururlardı.

Ailenizin siyasi görüşünden dolayı mı böyle bir tutum vardı?

Şöyle izah edeyim... Bir gün babamla aramızda şöyle bir diyalog geçti:

Babama dedim ki:

“Baba, biz de şu partiden olalım.”

O da güldü ve “Niye?” dedi. Dedim ki “Okulda öğretmenler bize karşı daha serin.” Yine güldü ve dedi ki, “Oğlum, hiç unutmam yani onu hep vaazlarımda nasihatlerimde de söylerim, falancı o partidense ben ondan olamam!”

“Allah Allah, niye?!” dedim. Babam dedi ki: “Zamanında beraberdik. O devletin bazı şeylerini gasp etti...” O kadarını söyleyeyim yani.

Babam buradaki caminin yapımında elinde kumbarayla otobüslerde dahi para topluyordu. Ben ilkokula giderken kendi kendime babam dileniyor, dilencilik yapıyor diye düşünüyordum. Babam bu işi bıraksa diyordum. Sonra bir gün rahmetli babam, annemin yanına geldi ve şöyle dedi:

“Fadime, para toplamayı bıraktım.” “Oh!” dedim kendi kendime, çok sevindim. Anacığım dedi ki:

“Ya niye bıraktın, cami için topluyordun. Bir işin yok, camide çalışıyorsun.” Burada bahsedilen cami 50'li yıllarda yıkılmıştı. Babam para toplayıp onu yaptırıyordu.

Hocam kayıtlara girsin diye soruyorum. Şu an bu programı icra ettiğimiz cami, daha önce babanızın yapılmasına vesile olan cami mi?

Evet. Cenab-ı Hak bize nasip etti. Annem, babama bırakmayacaktın, dedi. Babam da anneme dedi ki: “Fadime parayı topladım. Orada 5-6 arkadaşla parayı saydık. Sonra önüme bir para koydular. Dedim “Bu nedir?” Dediler ki: “Parayı sen topladığın için bu senin hakkın, bunun yüzde onu sana aittir.” Ben de onlara “Şu parayı alın, bundan sonra ben para toplamak istemiyorum.” dedim. Onun da sebebi şudur: “Belki içimizde bunu ben toplasam da bu parayı ben alabilsem şeklinde düşünenler olur diye bu toplama işinden vazgeçiyorum.” dedi. Babam böyle bir adamdı.

Hocam arzu ederseniz hafızlığa başlamanızdan ve hafızlık hocanızdan bahsedelim.

1955’te ilkokuldan mezun oldum ve o sene burada Kur’an kursu açıldı.

İlk Kur’an kursu mu?

Evet. Diğer camimize imam olarak Yusuf Terzi Hocaefendi geldi. İlkokulu bitirdim. 1955 yılında babam beni Kur’an kursuna verdi. Benim arkadaşlarımdan hepsi liseye, öğretmen okullarına gittiler. Bense burada hafızlığımı bitirdim.

Hocam Yusuf Terzi Hoca’da mı bitirdiniz?

Evet, Vakfıkebir’in Mısırlı köyünden Yusuf Terzi Hoca’yla bitirdim.

Hocanızdan biraz bahseder misiniz?

Hocam çok muhterem bir insandı. Bizi hem yetiştiriyordu hem de bize mukabeleler okutuyordu. Biz Ramazan mukabelelerini ezbere okurduk. Hatta ben Konya İslam Enstitüsü’nde Mevlana Hazretleri’nin yanındaki Sultan Selim Camii’nde sahur mukabelesi okurdum.

Hocam öğrenciliğinizde mi okurdunuz?

Evet. Ben, Ali Ramazanoğlu ağabeyimiz ve bir de Sivaslı Mehmet arkadaşımızla okurduk. Aynı zamanda Tahir Büyükkörükçü vardır. O da meşhurdur. Kapı Camii’nde arkadaşlarla müşterek bir şekilde ikinci mukabelesi okurdum. Allah’a şükrediyorum ki bizi böyle bir branşa nasip etti.

Hocam Yusuf Terzi Hoca sadece hafızlık hocası mıydı, kurrâ tarafı da var mıydı?

Evet. Kurrâydı. Hatta rahmetli Hafız Haydar Özak’ın öğrencisiydi.

O silsile ile bağlantılısınız yani hocam.

Evet. Haydar hocam da bizim imam-hatibe girdiğimiz sene bıraktı; fakat hafızlığımızı bitirdiğimizde icâzet törenimizde reisülkurrâya vekaleten o katıldı.

Hocam yani siz hafızlığı bitirince icâzet yaptınız ve icâzet törenine Hafız Haydar Hocaefendi geldi?

Tabi tabi. Hiç unutmam, hocaefendiyle sohbet etmek büyük bir bahtiyarlıktı ve tarifi mümkün değildi. Çok şükür bize de nasip oldu. Hafızlık icâzetlerinde de, meşhur insanların cenazelerine de Haydar Hafız gelirdi. Kendisini rahmetle yâd ediyorum, çok muhterem bir insandı.

Hocam sonra imam-hatibe gidiyorsunuz. Oraya gitmeye nasıl karar verdiniz?

Hafızlığımı bitirdim ve 1960'ta icâzetimi aldım. Sonra bir komşumuzun mevlid merasimine davet edildik. Orada hocaefendi anneme benim için "Bundan sonra ne olacak?" diye sordu. Ben de hafızlık arkadaşım olan Halit Bostan ile Hacı Ziya Efendi'den Arapça okumaya gidecektim. Pazartesi gideceken, gelmesi gereken arkadaşlar gelmeyince yatılıya gitme işimiz çarşambaya kaldı. Çarşamba günü gitmek için her şeyimi hazırladım. Hocaefendi anneme dedi ki "Bunu imam-hatibe vereceğiz." Annem de benim için "O Hacı Ziya Bilgin Efendi'ye gidecek," dedi. Hocam da dedi ki, "Hayır biz onu imam-hatibe vereceğiz." Annem de hocaya hürmetinden, "Nasıl biliyorsan öyle olsun," dedi. Pazartesi mevlide gitmem vesilesiyle imam-hatibe gitmiş oldum. İmam-hatipte güzel anılarımız oldu. Orada sıkıntı çekmedik, başarıdan başarıya koştuk. Allah'a şükür olsun böylece imam-hatibi bitirdik.

İmam-hatipteki hocalarınızdan kısaca bahseder misiniz?

Salih Bayraktar adında hafız bir Kur'an öğretmenimiz vardı. Çok muhterem bir insandı fakat biz o zaman anlayamazdık. Rahmetli Salih hocamız derste anlatır, vaaz-ı nasihat eder ders zili çalacağı zaman derdi ki Abdurrahman şurayı oku, Hasan burayı oku. Bir gün ona dedim ki, "Ya hocam; zil, bu öğrenciler dışarı çıksın diye çalışıyor. Siz derste bizi okutmuyorsunuz da zil çaldığında okutuyorsunuz. Yani teneffüse çıkamıyoruz?!" O rahmetli adam beni böyle bilirdi. Zil çaldığı zaman bana "Sen dışarı çık." derdi. Onunla böyle bir anımız vardı. Ama bu yaşadığımız olay kötü bir şey değildi. Zaten benim derslerim çok iyi olduğu için bana kızmazdı.

Bir gün, bir ilkokul öğretmeni bize, o zaman imam-hatip orta kısmı dört yıldız, fizik dersine geliyordu. İllkokul öğretmeni olduğu için o da fizikten anlamıyordu. Netice itibariyle anlattıkları benim bilgi dağarcığıma uymuyordu, ben de anlattıklarına karşı geliyordum. Ben hiç zayıf nedir bilmezken orta sonda fizik dersinden dört verdi bana. Hâl böyle olunca takdir alamadım. İmam-hatibe kayıt olduğum zaman rahmetli Nesib Yağmurdereli adında bir müdürümüz vardı. Beni kayıt yaptırmaya ağabeyim götürmüştü. İlkokuldan mezun olurken 11-12 yaşlarında değilsen diploma alamıyordun. Ben de küçük yaşta bitirdiğim için diploma alamadım ve 5 sene ara vermek durumunda kaldım. On beş yaşında imam-hatibe kayıt yaptırmak için geldim ama kaydımı yapmadılar ve beni müdüre yönlendirdiler. Müdür bana bir baktı ve sordu "Kaç yıl oldu ilkokuldan mezun olalı?" "Beş yıl oldu," dedim. "Sen şimdi okumayı da unutmmuşsundur," dedi. Tabi ağabeyim hazırcevap. Dedi ki "Müdür bey, bir sene kalır bir sene geçer." Yani ağabeyim demek istedi ki iki senede bir sınıf geçsin, siz kaydedin bunu. Velhâsıl bu benim hafızamda iz yaptı. Okula kaydoldum ve imam-hatibin tüm sınıfların -fizikten dolayı orta sonda alamayışım hariç- takdir, teşekkür belgeleriyle geçtim.

Hocam hadis, fıkıh, tefsir derslerini okutan hocalarınızdan sizi etkileyen hocalarınız var mı?

Mahmut Özdil diye Maraşlı bir fıkıh hocamız vardı. Onlar zaten yeni gelmişlerdi. Bizim eski imam-hatipte okurken meslek dersi öğretmeni diye bir şey yoktu. Mesela fıkıh dersi için bize Yenicecum'a'nın imamı olan Kadir Parlak'ın babası Salih Parlak gelirdi. Kalam dersimize İskenderpaşa'nın imamı Yakup Gürsoy gelirdi. Daha sonra nikâh memuru olduydu. Bunlar işinin ehli kimselerdi.

Hocam sonrasında Konya Yüksek İslam Enstitüsü süreciniz başlıyor. Oraya gitmeye nasıl karar verdiniz?

O zamanlar İslam enstitülerine girmek bugünkü YÖK'teki gibi değildi. Milli Eğitim Bakanlığı'nda hazırlanan sorular Ankara'dan kapalı zarflarla gelir, öğrencinin huzurunda açılırdı. Üç sınava girerdik ki sorular hadis, Arapça ve edebiyat olmak üzere 3 alandan olurdu. Yazılıları kazandığımızda haber verilir, mülakata çağırılırdık. Mülakatta da Kur'an, hadis ve Arapça alanlarından sorular sorulurdu. Bizim hadis hocamız rahmetli Muhammed Tayyib Okiç'ti. Türkiye'deki Bosna-Hersekli muhacirlerdendi. Çok büyük hizmeti vardı, bize tefsir ve hadis derslerine geliyordu. Onun dersinde edindiğim teksir hâlindeki hadis ve tefsir notlarım hâlâ durur.

Hocam Konya'da fakülte öğrenciliğiniz dışında İslâmî ilimler sahasında ders okuma imkânınız oldu mu?

Yok. Çünkü fakülte bize yetiyordu, hocalarımız gayet doyurucuydu. Yatılı okuduğumuzdan arkadaşlarla devamlı gece mükâlemede bulunurduk.

Hocam Karadeniz'de Trabzon İmam- Hatip daha önce kurulmuştu. Siz Giresun İmam-Hatip'e gittiğinizde nasıl bir ortamla karşılaştınız? Kuruluş aşaması hakkında zihninizde kalan şeyleri bize aktarabilir misiniz?

Giresun İmam-Hatip, Rize İmam-Hatip ondan daha sonra kuruldu. Biz Trabzon İmam-Hatip'te okurken Artvin, Rize, Gümüşhane, Ordu, Giresun'dan öğrenciler Trabzon'a gelirdi. Hepimizin toplamı 320 kişiydi.

İmam-hatibe bu bölgelerden gelen öğrencilerin tamamı mı bu kadardı?

Evet, hiç unutmuyorum hepsi gelir Trabzon'da okurdu. Tabi daha sonra o şehirlerde de imam-hatipler açıldı. Ben Giresun'a gittiğimde benden önce şimdi rahmetli olan Diyanet müfettişi İrfan Şentürk hoca vardı. Daha sonra Tayyar Bey (Altıkulaç) bizi oraya layık gördü. O zamanlar Tayyar Bey din eğitimi genel müdürüydü.

Tayyar beyle tanışıyor muydunuz hocam?

Tanışıyorduk.

Nereden hocam?

Rıza Selimbaşoğlu vesilesiyle. Rıza Selimbaşoğlu, Tayyar Bey'in sınıf arkadaşıydı. Ben Adana İmam-Hatip'teyken Rıza Bey Gümrük Bakanlığı personel genel müdürüydü ve imam-hatipten de ağabeyimizdi. İlişkimizi hiç kesmedik. Giresun İmam-Hatip'teki öğrencilerimden bakan Nurettin Canikli, Giresun milletvekilleri Ali Temur ve Adem Tatlı benim öğrencilerimdendi. Giresun'da 4-5 yıl hizmet ettikten sonra yurt dışına gittim.

Hocam siz Giresun'da kurulu bir imam-hatipte idarecilik yaptınız. Sonrasında Beşikdüzü İmam-Hatip'te kurucu müdür olarak görev üstlendiniz. Bize bu kuruluş süreciyle ilgili bilgiler verir misiniz?

Oraya kurucu müdür olarak geldiğimde hiçbir şeyimiz yoktu. Müftülüğün üst katında tedrisat görüyorduk. Yeni kurulduğu için 1, 2, 3, 4. sınıf vardı. 5, 6, 7, 8. sınıflar yoktu. Yaklaşık 300 öğren-

cimiz vardı. Hatta şimdiki Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nin temelini de biz attık. Yurt dışındaki vatandaşlarımız fabrika yapmak amacıyla 14 dönümlük bir arazi aldı. Daha sonra kendi aralarında çıkan ihtilaftan dolayı bu orasını Diyanet Vakfı'na bağışladılar. Diyanet Vakfı da arazi üzerine okulu yapabilmemiz için araziyi bize verdi. Beşikdüzü Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nin inşasında çalıştık. Allah'a şükürler olsun orada da iyi anılarımız oldu. Çocuklar hâlâ arar sorarlar.

Muhterem, kendin iyi olursan, kendin tevazu sahibi olursan her şey iyi olur. Biz idarecilikte öğrenciyi kazanalım, bir tane daha fazla olsun, neslimiz daha güzel olsun mücadelesini verdik. Bizim birçok arkadaşımız öğrenciyi öğrenci gibi görmedi. Bunu siz de bilirsiniz. Siz de okullarda okudunuz. İyi bir idareci merhametli, müşfik, mütevazı olursa başarılı olur. Adana'yı 20, 30 sene sonra ziyaret ettim. Eski öğrencilerimle Sabancı Camii'nde buluştuk. Beni büyük bir coşkuyla karşıladılar. Ben idareciyken yatılı öğrencilerin battaniyelerini dahi üzerlerine örterdim. İşte bunu despot bir idareci olmamama borçluyum.

Hocam emekli olmanızda 28 Şubat sürecinin etkisi var. Sizi yormayacaksa oraya da değinebilir miyiz?

Beşikdüzü İmam-Hatip Lisesi'ndeyim. Başlı kapalı kız öğrencilerim ve bayan öğretmenlerim vardı. Bir gün kaymakam geldi ve bana dedi ki "Müdür bey, bu kız öğrencileri nasıl oturtuyorsun?" "Nasıl oturtacağım?" dedim. Bir sınıfta 15 erkek, 2 kız öğrenci var. Bunları müşterek oturtuyorum. Dedi ki "Aynı sınıfta yan yana mı oturuyorlar?" Dedim ki "Hayır." Bunun üzerine dedi ki "O kızları erkeklerle beraber oturt ve bayan öğretmenlerin başlarını açtır!" Bunun üzerine Milli Eğitim bize tebligat gönderdi. Ben de bir gün Milli Eğitim müdürüne dedim ki "Müdür bey, valilik sizsiniz. Niye öğretmeni ben cezalandıracağım, niye ben soruşturma açacağım. Sizin müfettişleriniz var gönderin, araştırın. Sizin görevinizi siz yapın." "Bu bizi dinlemiyor" diye düşündüler. Sonra baktım ki bir gün ben dâhil aralarında Sakarya, Adana, Konya olmak üzere yedi tane imam-hatip müdürünü görevden almışlar.

Hocam şimdi 40'lı yıllarda dünyaya geliyorsunuz. Sonra 60'lı yıllarda imam-hatip, 28 Şubat'tan sonra da emeklilik süreci var. Böyle çalkantılı dönemlerde hem hocaefendilik hem de idarî olarak yoğun, meşakkatli bir görev üstlenmişsiniz. Son olarak projemiz kapsamında bize tavsiyeniz nedir hocam?

Tavsiyem şudur: Yaptığınız görevi Allah rızası için yapın ki nefis ona sirayet edemesin. Çünkü nefis Allah rızası için yapılan şeye asla galebe çalamaz. Ben onu bilirim. Sizlere çok teşekkür ediyorum.

Biz teşekkür ediyoruz, Allah razı olsun. Allah'tan sağlığınızın, afiyetinizin daimî olmasını isteriz.

Abdülvahit İmamoğlu

1955 Trabzon/Köprübaşı doğumlu olup, 1977 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirmiştir. Ankara Yükseliş Koleji ve Osmaniye İmam-Hatip Lisesi'nde öğretmenlik yaptıktan sonra 1984 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne araştırma görevlisi olarak girmiştir. Din Psikolojisi alanında *Mehmed Akif'te Dini Hayatın Psikolojisi* adlı teziyle 1991 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde doktorasını tamamlamış ve aynı yıl İlahiyat Fakültesi'nde yardımcı doçent olarak göreve devam etmiştir. 1987 yılında burslu olarak dört ay kadar Mısır Kahire Üniversitesi'nde bulundu. 1997 yılında Sakarya Üniversitesi'ne naklen geçti ve 1997-2000 yılları arasında Felsefe ve Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı, 2003-2004 yıllarında İlahiyat Fakültesi Dekan Yardımcılığı görevlerinde bulundu. Mayıs 2005'te doçent, 2012 yılında profesör oldu. 2006 yılından başlayarak günümüze kadar Almanya, Avusturya, Fransa ve İsviçre'de farklı şehirlerde konferanslar verdi. 2012 yılından 2014 yılına kadar Kırgızistan'da Kırgız-Türk Manas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Halen Sakarya Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. *Mehmed Akif ve İnanan İnsan*, *Bir İman ve Aksiyon Adamı Mehmed Akif*, *Psiko-Sosyal Açısından Rüya ve İstihare*, *Ahlaki Açısından Çocuk Suçluluğu*, *Din Psikolojisi* adlı basılmış kitapları ve "Beden ve Ruh", "Psikoloji ve İnsan", "Farklı Ortamlarda Dini Tutumların Psiko-Sosyal Temelleri", "Psiko-Sosyal Açısından Üniversite Gençliği Arasında Karşı Cins İlişkileri", "Deprem Sonrasında Karşılaşılan Psikolojik Tepkiler ve Dini İçerikleri" adlı makaleleri yanında değişik dergilerde yayımlanmış çok sayıda yazısı bulunmaktadır.

Görüşme Şenol Saylan tarafından Marmara İlahiyat Fakültesi Camii'nde yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama Ve Araştırma Merkezi tarafından hazırlanan ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'nca desteklenen *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* başlıklı projemizin bugünkü konuğu Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abdülvahit İmamoglu. Hocamızla özellikle Sürmene Köprübaşı bölgesinde yakın dönemdeki dinî hayatı konuşacağız. Öncelikle hocama projemize katkı vermeyi kabul ettiği için çok teşekkür ediyor ve sözü çok fazla uzatmadan hocama dönmek istiyorum.

Hocam kısa bir özgeçmişinizle konuşmamıza başlayabiliriz.

1955 yılında Köprübaşı Garb-1 Göneşera'da dünyaya geldim. İlkokula babamın görevi dolayısıyla Malatya'da başladım. Birinci ve ikinci sınıfı Malatya Çarmuzu İlkokulu, 3.sınıfı Trabzon Köprübaşı, 4.sınıfı Malatya Melekbaba, 5.sınıfı Trabzon Köprübaşı ilkokullarında okuyarak mezun oldum. Ortaokulu Sürmene'de okudum. Sürmene Lisesi'ni bitirdikten sonra ve 1971-72'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçtim. 1977 yılında Ankara İlahiyat'tan mezun olduktan sonra Özel Yükseliş Koleji'nde 2 sene kadar öğretmenlik yaptım. Sonra Osmaniye İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğinde bulundum. 1983-1984 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne araştırma görevlisi, o zamanın adıyla asistan olarak girdim. *Mehmet Akif'te Dinî Hayatın Psikolojisi* adıyla Prof. Kerim Yavuz hocamın danışmanlığında doktoramı bitirdim. Birkaç sene orada öğretim üyesi olarak görev yaptım ve 1997'de Sakarya İlahiyat Fakültesi'ne geçtim. Doçentliği ve profesörlüğü Sakarya İlahiyat'ta almış oldum. Bu arada tabii farklı tecrübeler oldu; asistanlıktan başlayarak Mısır Kahire Üniversitesi'nde burs kazanarak orada birkaç ay kaldım, sonra yine 2006 yılında Avrupa'nın farklı ülkelerinde konferanslar verdim; Avusturya, Almanya, İsviçre ve Fransa'nın bazı şehirlerinde... Öğretim üyeliğim hâlâ devam ediyor Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, sona yaklaştık da diyebilirim. Tabii çalışmalarımız oldu, yüksek lisans ve doktora öğrencilerimiz oldu. Şu anda da doktora öğrencilerimizle çalışmalarımız devam etmektedir.

Hocam tekrar çocukluğunuza dönersek, döneminizde ilk dinî eğitiminizi nereden aldınız? O dönemde Sürmene-Köprübaşı bölgesinde sıbyan mektepleri var mıydı? Dinî tedrisat hangi kurumlarda, hangi yapılar çerçevesinde yürütülüyordu? Bununla ilgili bize bilgi verebilir misiniz?

Çocukluğumuzda yörede dinî eğitim ve öğretim camilerde yapılıyordu. Belli hocaefendiler bu alanda eğitim ve öğretimleri ile çocukları okutuyorlardı. Dersler camilerin ayrı bir mekânında bazen de içinde talim edilirdi. Hem yayla camilerinde hem de köy camilerinde bu eğitim öğretim verilirdi. Dedem Molla Aziz'in çok büyük hizmetleri olmuştur o yöreye, benim yaşımın üzerindeki kızı-erkek hepsini okutmuştur. Yani böyle planlı programlı bir sıbyan mektebinden söz etmek mümkün olmasa da o yörede camilerde okumayan hiçbir çocuk yoktu, kızlı erkekli mutlaka hepsi camiye gelir, Kur'an öğretiminden geçirdi. Bunların arasında sıyrılıp hafızlık yapanlar da olurdu. İşte biz de dedemin dizi dibinde yıllarca çocukluk döneminde özellikle de tatil dönemlerinde okuduk. Kur'an-ı Kerim'i hatmettik. Akaid ve dinî bilgileri oradan almaya çalıştık. Tabii benim babam da vaizdi, onların da yönlendirme ve etkileri oldu. Bizim ailede eskiden beri farklı alanlarda ye-

tişmiş âlimler vardı. Dolayısıyla bu şekilde yıllarca orada bu dinî bilgileri öğrenmeye devam etmiş olduk. Ama o yörenin çocuklarının din bilgisi eğitimi ağırlıklı olarak Kur'an öğrenimi, duaların ezberi, dinî bilgiler, akaid bilgileri, siyer ve benzeri bilgilerden oluşan bir eğitimdi.

Dedenizden, babanızdan bahsettiniz hocam. Onların da dinî eğitim veren kişiler olduğundan bahsettiniz. Onları biraz daha açarak, onlar dışında da ailenizde dinî eğitimle meşgul olan, bu eğitimleri veren başka kimseler de var mıydı? Buna biraz temas eder misiniz?

İşin gerçeği bizim aile belki soyadı da oradan alıyor olabilir. İmamoğulları'ndan gelme ama kökte yetişmiş âlimler de var. Bunların arasında Muhammed Efendi o yörenin en büyük medrese âlimlerinden birisiydi. İmamoğlu Muhammed Efendi, Kadılı Medresesi'nde hocaydı. Köprübaşı yöresinde 1800'lerden başlayarak, hatta 1756'dan başlatıyorlar şöyle açıklık getireyim: Fâtih İstanbul'u fethettikten sonra Trabzon'un fethi olan 1461'den itibaren ilk medreseler açılıyor. Tabii onun döneminden çok sonra Yavuz'un son dönemi, Kanunî döneminde açılan medreseler var. O yörede beş büyük medrese mevcut ve buradan yetişen âlimler var. Bunların içinde Kadılı Medresesi'nde ve Fidanlı Medresesi'nde bizzat müderrislik yapan Muhammed Efendi bizim ailenin en büyüklerindendir. Dedem Aziz Molla o yörede çocukları okutan ve çok takva sahibi birisiydi. Ben çocukluğumda yanında epeyce kaldım. Rahmetli babam vaiz olarak yıllarca çalıştı. O da o yöredeki medreselerden yetişmiştir.

Babanız nerelerde görev yaptı hocam?

Trabzon Araklı'da görev yaptı. Oradan sonra da Köprübaşı ilçe olunca oraya geldi ve oradan emekli oldu. Emekliye ayrıldıktan sonra hem Kur'an kursu hocalığı yapıyordu, -hafızlığı vardı- hem de orada çocuk yetiştiriyordu. Yine o yörede çok büyük âlim olan Muhammed Efendi'nin oğlu Salih Efendi, Trabzon ve Gümüşhane-Bayburt müftülüğü yaptı. Oğlu Ragıp Efendi Gümüşhane müftülüğü yaptıktan sonra Ankara müftüsü oldu. Daha sonra İlahiyat Fakültesi'nde de öğretim görevlisi olarak çalıştı. Anne tarafından dedem Antalya Korkuteli'nde müftülük yaptı. Sonra Trabzon'a müftü yardımcısı ve vaiz olarak geldi. Hayatının sonuna kadar orada çalıştı. Yani ailede dinî alanda hizmet eden kişiler oldukça var.

Hocam dedeniz sadece Kur'an eğitimi mi veriyordu, medrese geçmişi var mıydı, icâzet veriyor muydu?

Dedemin öğretimi daha çok Kur'an bilgisi, akaid, siyer ve buna benzer konularda ilgili bilgileri vermek suretiyle oluyordu. O çocuk yetiştiriyordu. Yazları o yörede yaylaya göç vardı, meşhurdur. Fâtih'ten sonra Türk ailelerin getirilip yerleştirilmesiyle galiba o göç hayatı devam ediyor; kışın köylerde yazın yaylalarda. Dedem de hem köyde hem yaylada çocuk okutmaya devam etmiş birisidir. Aziz Molla olarak bilinir. Yine o yörede medreseden yetişme farklı âlimler var. Bölgedeki en önemli medreselerden biri Köprübaşı'nda Holo Mezire Medresesi'dir. Mezire Medresesi olarak da geçer, Yılmazlar Camii'nin bitişiğinde yer alır. Çok eskidir, burada çok âlimler yetişmiştir. Burada Hafız Ancot Mustafa Efendi, onun kardeşi Hasan Efendi ve Müslim Efendi müderrislik yapmıştır. Soyadları Ancot'tur. İspiroğlu Mustafa Onay o yörenin âlimlerindendir. Bir diğer medrese Garb-ı Göneşera veya Fidanlı Medresesi dediğimiz medresedir. Orada da eski âlimlerden Hafız Mustafa Efendi, Yetimalioğlu Sadık Efendi, İsmail Hakkı Efendi ki aynı zamanda İstanbul'a çağrılıp kadılık

yapmış, orada dersler vermiş bir âlim, Cerrahoğlu Hacı Ahmet Efendi, Hacı Sabit Efendi gibi âlimlerin ders verdiğini görüyoruz. Bir diğer medrese Cimilit Medresesi, Yağmurlu Medresesi olarak da geçiyor. Buranın en büyük âlimlerinden Mustafa Efendi, Hafız İdris Efendi ve Hafız Hasan Çakır Efendi yine bu yörenin en büyük âlimlerindedir. Kadılı Camii Medresesi de bir diğer medresedir ki Şark-ı Gönşera Medresesi olarak da geçiyor. Buradaki medresede de Muhammed Efendi, İdris Efendi, Kadılı Mustafa Efendi ve Vadonlu Hafız Hasan Efendi dersler vermişlerdir. Vadonlu Hafız Hasan Efendi tecvid ve kıraat dersleri vermiş. Bir de büyük Doğanlı Camii Medresesi var. İspiroğlu Mustafa Onay ders vermiştir, Lâloğlu olarak da geçiyor; o yörenin büyük âlimlerindedir. Bu medreseler birbirine yakın olduğu için buradaki âlimlerin bir kısmı zaman içinde öteki medreselerde de ders vermiş olabiliyor. Mesela İdris Efendi hem Kadılı medresesinde hem de Cimilit Medresesi'nde ders vermiş. Muhammed Efendi hem Kadılı Medresesi'nde -ki oranın ilk büyük hocalarındandır- hem de Fidanlı Medresesi'nde ders vermiş. Bu hocaefendilerin bağlantıları da var, onu da söylemek lazım. Bağlantıları şu: Biliyorsunuz Köprübaşı yöresi Çaykara'yla bitişik. Çaykara, Of ve Köprübaşı hocaları icâzet merasimlerinde bir araya gelirdi.

İcâzet merasimlerinden bahsetmişken hocam, hatırladığınız icâzet merasimlerinin genel ahvalıyla ilgili bilgilerinizi paylaşır mısınız?

Bizim yöredeki icâzet merasimleri böyle çok toplu merasimler şeklinde değildi. Yani eski medrese âlimlerinin verdiği icâzetler şöyleydi: 3-4 öğrenci eğer bir alanda bitirirse, o zaman onlar için bir icâzet yapılırdı. Diyelim ki Büyük Doğanlı Camii'ndeki hocalardan yetmişmiş ise o hocaefendilerin ağırlıklı olarak bulunduğu o camide bir toplantı, bir icâzet merasimi yapılırdı. Ve diğer yörelerden hocalar çağırılırdı. Çaykara'dan, Of'tan, Sürmene'den filan hocalar bu icâzetlere katılırdı. Kur'an tilavetinden sonra kişiler tanıtılır, hocaefendiler tanıtılır, aldığı ders tanıtılır. İcâzet noktasında şunu da söylemek lazım: O yörede en fazla icâzet Arapça, bir de ferâiz alanlarında alınırdı. Çünkü ferâize çok değer verilmiş o yörede. Bunun dışında mantık, fıkıh ve kelimadan icâzet alanlar da var. Bu merasimler önce icâzet alacak kişilerin künyesi, hangi ilim dalından icâzet aldığı, ona icâzeti veren hocanın ve diğer hocaların isimleri icâzet defterlerine yazılırdı. Hepsini bulmak mümkün olmadı ama bir kısmı bizim elimizde var. Bu icâzet de o yörenin âlimleri içinde yazısı güzel hocaefendiye yazdırılırdı, öyle herkes yazamazdı; bugünkü matbû gibi düşünün. Böyle icâzetler verilirdi o yörede, törenler de bu şekilde yapılırdı.

Hocam öğrenciler genellikle nerelerden hangi bölgelerden gelirlerdi, iâşe ibateleri nasıl karşılanırdı?

O yörenin medreselerinden iki tanesi hariç çoğunlukla yakın köylerden gidip gelen öğrenciler ders alırdı. Uzaktan gelenler vardı ama camiye bitişik böyle misafirhane gibi odalarda kalan çok az öğrenci olurdu. Onun ihtiyaçlarını köylü temin ederdi. Ama çoğunlukla 4-5 km uzaktaki köylerden gelenlerin de bulunmasıyla beraber günü birlik gidip gelen talebelereydi. Sabah erkenden gelip dersini alan ve sonra dönen öğrenciler vardı. Bu şekilde orada çoğunlukta o yöre insanı okudu. Şunu söylemek lazım: Bu medreselerin o yöreye en önemli katkısı Kur'an okumanın yanında bir de hafızlık eğitiminin verilmiş olmasıdır. Yani şunu söyleyeyim; Köprübaşı'nda o dönemde hafız olmayan çok az insan vardı. Bizim eskilerimizin kimi bitirmiştir kimi bitirememiştir ama hepsi hafızlık yapmıştır. Hafızlığın yanında ilim olarak Arapça, kelim, İslâm hukuku, hadis alanlarında da eğitim verilmiş, bu alanlarda muvaffak olanlar daha sonra bu bölgenin âlimleri olmuş, o yöreye hizmet

etmişlerdir. Sadece orada değil, benim yaptığım çalışmalarda tespit ettiğime göre Türkiye'nin 46 vilayetinde bu hocaefendiler daha sonra müftü olarak, vaiz olarak, imam-hatip olarak hizmet etmişler. Daha sonra buldukları yörelerde öğrenci yetiştirmişlerdir.

Yörenin dinî iklimini anlama bakımından bir de diğer ritüellerle ilgili; bayramlarda, hac dönüşlerinde, önemli gün ve gecelerde o yöreye özgü olarak yapılan etkinlikler var mıydı hatırladığınız?

Bu çok önemli. Medresenin ilk yılları düşünüldüğü zaman, yani Köprübaşı için düşünüldüğünde; diyelim ki 1900'lü yıllar hacca gitmek çok kolay değil, gidenler parmakla işaret ediliyordu. Mesela bu hocaefendilerden de hacca gidenler var ama hepsi hacı değil. Gidebilenler Hacı mahlasıyla belirtiliyor ve çok önem veriliyordu. Gidip gelene gitmeden önce tören yapılıyor, herkesten helallik alınıyordu. Bugün de bunun bir kısmı devam ediyor tabii ama o zaman 3-6 aylığına gidiliyordu. Dönüşte de yine aynı şekilde törenler yapılıyordu, evlere bayrak asılırdı, gelenler sohbet ederdi, gelen her hacıyla gidip görüşülürdü.

Adımı duyduğunuz, tanıdığımız hocalardan yurt dışında eğitim alabilen var mı hocam? Özellikle Arap ülkelerinde.

Birkaç hocaefendi var. Bunlardan biri İbrahim Kadioğlu Hocaefendi. Çocukluğunda biraz medrese eğitimi alıp sonra Arabistan'a giden en önemli hocalardan biridir. Bildiğim kadarıyla onun dışında o yörede kalan birkaç hoca daha var ama çok fazla kalmamışlar, gidip bir müddet kaldıktan sonra dönmüşler bu hocalar.

Hocam söz konusu hocaların tasavvufi meşrepleri veya ilmî anlayışlarında farklılıklar var mıydı, varsa daha çok hangi meşrebe mensuplardı?

Bu yörede mezhep yönüyle çok büyük bir fark var diyemeyiz. Ebû Hanife'ye bağlı Ehl-i sünnet yolundalardı. Ama tasavvufi yönden o yörede bazı grupların olduğunu biliyoruz. Mesela Cerrahilik bir ara olmuş. Onun dışında böyle çok farklı tarikat mezhepleri pek görülüyor. Ama tasavvufa karşı saygılılar. O yörenin en önemli özelliği olarak şundan bahsetmek lazım: Oradaki İslâm âlimlerinin yöreye katkıları ve etkileri noktasında bakılırsa büyük bir saygının olduğunu görüyoruz. Hocaefendilere ve büyüklere o yöredeki insanların birbirlerine karşı saygıları ileri düzeyde. Ve benim tespit ettiğim bir şey daha var o yöreye ilgili; bu medrese hocalarının ki hocaefendilerin söyledikleri büyük saygıyla karşılanır ve tutulurdu hakikaten, etkisiyle Köprübaşı ve yöresinde mesela düğünlerde içki olmazdı, ben görmedim, çocukluğumdan beri bilmiyorum. Eskiler de yok derler. Ama sahile doğru inilince içkinin olduğunu söylüyorlar. İşte ben bunu bu hocaefendilere olan saygı ve etkiye, hürmete bağlıyorum. Dinî bilgilere ve dinî hayata daha fazla bir ağırlık verildiği görülüyor burada.

Hocam sonraki eğitim süreçlerinizden de biraz bahsedelim... Mesela ortaöğretim-lise, üniversite yıllarınızda hocalarınızdan dinî eğitiminize etki edenler oldu mu? Varsa isimlerini zikredebiliriz. Hatıralarınızdan, tavsiyelerinizden bahsedebilir misiniz?

Bizim büyüklerimizin medreseden yetişmiş âlimler olması, dedelerimizin molla olması, o yörede öğrenci okutmaları bende büyük bir etkidir. Daha sonra bu aileden olan Ankara Müftüsü Ragıp

Efendi'nin ki ben fakülteye geçtiğimde o da fakültede öğretim görevlisiydi, etkisi vardır. Benim dönemimde liseyi bitirdikten sonra istediğimiz fakülteye önce ön kayıt yapılıyordu, sonra ön kayda göre gün gelince fakülteye göre gidip kayıt yaptırılıyordu. Benim farklı fakültelere kaydım tuttuğu hâlde ilâhiyat fakültesine kaydolmamda en büyük etkenlerden biri Ragıp Efendi'dir. Kendi isteğim, dedemin yönlendirmesi ve çocukluktan aldığımız eğitim ve terbiye de bir etkiydi ama Ragıp Hocaefendi'nin etkisini burada kabul etmek lazım. Ayrıca anne tarafından dedem Molla Hasan Abanoz da nasihat ve yönlendirmeleriyle büyük bir etkendir. Ben öğrenci iken o Samsun'daydı, ona uğrardım Trabzon'a gidiş gelişlerde. Dolayısıyla bizim aileden gelen böyle bir etkiden söz edilebilir. Fakülte yıllarında etkilendiğim hocaefendiler içinde çok değerli hocalar var bizim dönemimizde. Bunlar arasında tefsirde İsmail Cerrahoğlu hocamız vardı. Kendisi Sakaryalı olduğundan biz Sakarya'ya geçtiğimizde gelmişti, sohbet etmiştik. Yine Ankara'da Mehmet Hatipoğlu bizim hocalarımızdandır. Hamdi Ragıp Atademir unutulmayan büyük hocalardan birisidir. O dönemde hakikaten onların yönlendirmesi ve etkisini unutmuyorum. Hamdi Ragıp Atademir felsefe hocasıydı biliyorsunuz. İlâhiyatlarda felsefeye karşı böyle zayıf bir duruş vardır. Yani bu, felsefecileri ya tanımama ya da felsefecilerin bir kısmının dine karşı tutumlarından dolayıdır. Belki burada gerçeklik payı da var fakat Atademir alanında çok iyi yetişmiş; felsefeyi tarihi yönüyle değil de felsefe yapma yönünde, kişileri düşündürme ve düşündüklerini etkin kullanabilme yönünde çok önemli bir yol gösterici olmuştur. Onun dersinde amfi dolardı Ankara Üniversitesi'nde. İlâhiyat Fakültesi amfisi, farklı fakültelerden gelen öğrencilerle tıklım tıklım dolardı. Böyle bir ders etkisi vardı. Yine böyle bir dersteyiz, hoca ders anlatırken namaz kılan ama aklını iyi kullanan, ibadetini de yapan kişilerden söz ediyordu. Tam o sırada bir öğrenci, bir grup, bir cemaate bağlı olabilir o arkadaş, kalktı. Zaten belli hocam, sizin pantolonunuzun ütüsünden belli namazınız, gibi bir laf etti ve amfi buz kesti. Yani bir öğrenci hocaya böyle bir şey söyleyecek herkes sustu, bekleniyor hoca çok kızacak diye. Çok İstanbul beyefendisi bir insan, şöyle dedi: Evladım, evladım! Pantolon ütüsünden Müslümanlığı ölçen evladım... diye başlayarak birkaç cümle söyledi nazikçe. Yerin dibine girmişti o arkadaş. Dışarı çıkınca da bütün öğrenciler ona kızmışlardı. Onu hatırlıyorum. Başka hatıralarımız da var İlâhiyat Fakültesi'nde, hakikaten alanında kendini yetiştirmiş çok değerli hocalarımız vardı.

Son olarak hocam yine Trabzon'a dönecek olursak bahsettiğiniz hocaefendilerden sizin bizzat müşâhede ettiğiniz veya duyduğunuz, hocalarınız vasıtasıyla size aktarılan bu tarz farklı hatıralar, tavsiyeler varsa onları da almak isteriz.

Tabii yöreyle ilgili anlatılacak çok şey olabilir. Bahsettiğim üzere icâzet merasimlerine farklı hocalar katılırdı. Orada ilim bahisleri de dile gelirdi, ilmî tartışmalar da olurdu. Bizim büyüklerden biri anlatıyor... Mesela "başındaki sarık namaz kılarken secdeye gittiğinde yere düşerse ne olur? Hocaefendilerden bir tanesi diyor ki bunu iki eliyle alıp koyarsa namazı bozulur, bir diğeri de tek elle alırsa ne olur?" gibi soru-cevaplı tartışmalar... Hocaefendilerden bu alanda daha yetkili olan diyor ki bozulmaz çünkü secdede tek elin yaptığı işlevi iki elle yapıyorsa bozulmaz diyor. Kitaba bakıyorlar hemen dediği doğru çıkıyor. Medrese âlimlerinin belli konuları da ilmî veya ibadetle, muamelatla, aile hayatıyla ilgili zaman zaman burada dile getirdiğini görüyoruz. Yörede ders kitabı olarak nelerin okutulduğu da önemli. Daha çok *Ahmediyye-Muhammediyye*'nin okutulduğunu gözlemledik. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin ana çizgisinde konuları ele almış bir kitap olan *Mültekâ* ana kitaplardan biridir. Siyer, akaid, mantık ve ahlak kitaplarının okutulduğunu bu medreselerde tespit ettik. Peki niçin *Ahmediyye* ve *Muhammediyye* daha çok okutuluyor? Bu kitaplar daha çok camilerdeki hocaefendilerin elinin altındaki kitaptır, yani çok detaya girmeden konuları verir. Niçin

bunları veriyorlar? Bunlarda daha ağırlıklı olarak ahlak öğretileri var, onun için bu kitaplar etkili olmuş. Ahlakî yaşantılarına da etki etmiş.

Halkın bu kitapları ezberlediğine dair bir bilginiz var mı? Özellikle bayanlar arasında da bunların revaç bulup ezberlendiğine, okunduğuna dair duyular almıştık. Sizde de bu tarz bilgiler var mı acaba?

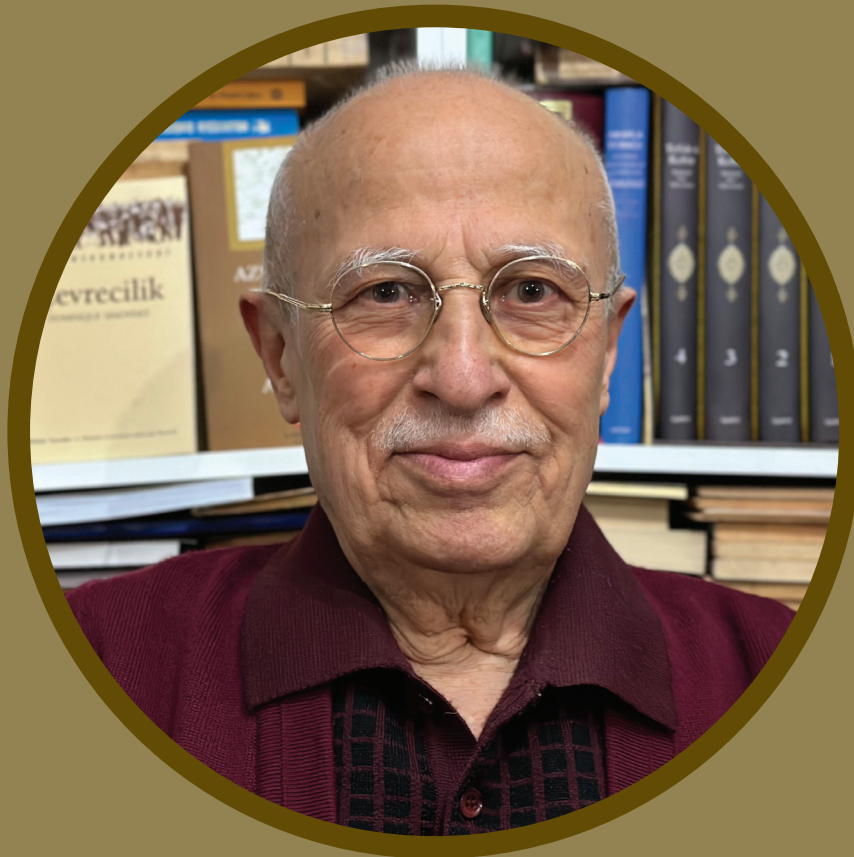
Bu çok önemli bir tespit. O yörede hocaefendiler kadınlara haftanın bir gününü dinleme günü olarak belirlermiş. Aziz Molla dedemin de böyle vaazlar verdiğini, eski hocaefendilerin de aynı şekilde bu yolda devam ettiklerini biliyorum. Bu derslerde zaman zaman onları etkileme adına dinî hikâyelerin anlatıldığını ki bunların bir kısmı işte bu manzum ve şiir kitaplarında *Ahmediyye* ve *Muhammediyye*'den alınarak aktarıldığı, daha sonra bunların kadınların dilinde tekrarlandığını, toplantıya gelmeyen diğer kadınlara anlatıldığını görüyoruz. Bu çok önemli. Mesela Türkiye'nin her yerinde mevlid çok önemli bir ritüel. Ama mevlidin bir de bir araya gelme, aileleri kaynaştırma, çocukları dine ısındırma gibi bir özelliğini de görüyoruz. *Ahmediyye* ve *Muhammediyye*'de de bir naat olma özelliği var. Onun etkilediğini düşünüyorum ve oradan etkilenen kadınlar da bunu kendi arkadaşları arasında paylaşıyorlar. Bu aileye de sirayet ediyor. Yani çocukların yetiştirilmesinde de olumlu bir ivme gibi kabul etmek gerek diye düşünüyorum.

Evet hocam son olarak ilave etmek istediğiniz bir şey varsa alabiliriz.

Sizlerin böyle bir birlikteliği beni memnun etti, böyle bir çalışma yapmanız çok önemli. Takdir, tebrik ediyorum. Bundan sonraki çalışmalarınızda başarılar diliyorum. O yöreyi tanıtmaya açısından şunu söyleyebilirim: Köprübaşı ve yöresi de aynı Of gibi, Çaykara gibi onların tabii çok daha belki dile gelen yönleri var ama en az onlar kadar bu medrese hayatı dikkate alındığında etkili olmuş, önemli âlimler yetiştirmiş, halkla iç içe olmuşlardır. Çok sayıda hafız yetişmiş o yörede. Dolayısıyla dinî manada, dinî hayatı içselleştirme, doğru yaşama yönünden bu yöreyi ele almakta fayda var diye düşünüyorum.

**Hocam çok teşekkür ediyoruz projemize zaman ayırıp katkı verdiğiniz için.
Çok mutlu ettiniz bizi, Allah razı olsun.**

Ben teşekkür ediyorum. Sağ olun, başarılar diliyorum.

Ahmet Cemal Niyazoğlu

1944 Yılında aykara ilçesinin Eğridere köyünde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini aykara ve Trabzon'da tamamladı. Dört yıl medrese eğitimini görerek 1964'te icâzet aldı. Daha sonra fark derslerini vererek imam-hatip lisesinden de diploma aldı. 1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu sınavı kazanarak fahrî vaizlik vesikası aldı. 1964-1966 yılları arasında vatanî vazifesini yaptı. 1967 yılında henüz 23 yaşında iken ilk eseri olan *Türkiye'nin Manevi Fethi*'ni yazdı. 1969 Yılında Devlet Memurluğu Sınavı'na girdi. Sınavı kazanınca aykara C. Savcılığı Kalemî'nde bir süre Zabıt Kâtipliği yaptı. 1971-1973 yılları arasında İzmir'de Hakiki Koç Otobüs İşletmesi'nde çalıştı. 1973-1980 yılları arasında Trabzon'da iki fabrika ile çeşitli özel şirketlerin muhasebelelerini yürüttü. Bu yıllarda aktif siyasetle de uğraştı. 1980 yılından itibaren merkezi İzmir'de olan Hakiki Koç Yurtiçi ve Uluslararası Otobüs İşletmesi'nde sırasıyla İşletme Müdürlüğü ve Finans Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1992 yılında girdiği Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, iş hayatıyla birlikte sürdürdüğü yükseköğrenimini 1996 yılında tamamladı. İngilizce, Fransızca ve Arapça bilmekte olup çeşitli konularda yayınlanmış 12 eseri, birçok şiir ve makalesi bulunan Niyazoğlu evli ve beş çocuk babasıdır.

Görüşme Süleyman Gür tarafından hocamızın
Trabzon'daki evinde gerçekleştirilmiştir.

Değerli hocam, Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı, Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin desteklediği *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projeye destek verdiğiniz için öncelikle teşekkür ediyorum.

Biz de bilmukabil teşekkür ediyoruz. Hoş geldiniz safalar getirdiniz.

Hocam sohbetimiz çok geniş olacak ama öncesinde kısaca bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Eûzu billahi mine'ş-şeytânirracîm, Bismillahirrahmanirrahîm. Elhamdülillahi Rabbilâlemîn. Ves-salâtü vesselâmü alâ Muhammedin ve alâ âlihî ve ashâbihî ecmaîn.

Besmele, hamdele ve salveleden sonra efendim, kısaca tarihçe-i hayatımdan bahsetmeye çalışacağım. 14 Ağustos 1944'te Çaykara'da dünyaya geldim. Çaykara'da dünyaya geldiğim zaman babam ve annem sağdı. Ablam ve ağabeyim vardı, biz üç kardeşтик. Efendim, altı yaşına kadar annemizin ve babamızın dizinin dibinde yetiştik. 1950'de ben altı yaşındayken rahmetli babam beni o zamanlar Araklı'ya şimdi ise Arsin'e bağlı olan, tam olarak emin değilim, Kalecik'teki tarihî camide imamlık yapan dayıma götürdü. Beni onun yanında hafızlığa verdi. Dernekpazarı'na bağlı Holo mevkii Çalışanlar köyünden dayım Hacı Hafız Mustafa Sulu benim ilk hocamdır. Ondan hafızlığa başladım. Hatta hocamın "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü" sözünden sonra okuduğu şu beyit kulaklarımda çınlıyor: "Hudâ rabbim nebim hakkâ Muhammed'dir Resûlullah/Hem İslâm dînidir dînim kitâbımdır kelâmullah." Dayım kelime-i şehadetten sonra bana ilk bunu öğretti.

Altı-yedi yaşlarında değil mi hocam?

Evet, 6-7 yaşlarındaydım. Orada bir kale vardı. Kalenin üstünde de namlusu Rusya'ya doğru bakan demir bir top vardı. Oraya çıkar oynardık. Şimdi o yok orda. Deniz kenarlarında gezerdik. Tabii çocuktuk oynama ihtiyacı duyuyorduk. Bir yandan sıkı disiplinli hafızlık var. Zaten bu maddelerde de hafızlık öğretiliyor, istersen buradan başlayalım.

Bahsedebiliriz hocam.

Bir sene orada kaldık. O zamanlar kadro yoktu, rahmetli dayım Bengisu Camii'ne sözleşmeli olarak geçti. Ben de dayımla gittim ve dokuz yaprağa kadar hafızlığımı yaptım, son otuz yaprak kaldığında gözlerime kan doldu. Ağrıdan uyuyamıyordum, çok sıkıntı yaşıyordum. Sekiz yaşına gelmiştim, emsallerim birinci ve ikinci sınıfa başlamışlardı. Göz ağrım devam ederken rahmetli babam geldi, beni alıp Çaykara'ya götürdü. 1950-51 yıllarında Çaykara ilçeydi ve orada hükümet tabibi Muzaffer Mollaahmetoğlu vardı. Onun arkadaşı olan babam da Çaykara'da dava vekiliydi. Babam beni doktora götürdü ve doktor babama "Şemsettin Bey -babamın ismi- bu çocuğun gözleri kör olacak, onu derhâl hafızlıktan alıver. Gözlerine çok baskı oluyor, onları kaybedebilir." dedi. Bu bir sebep oldu.

* Bu beyit Sun'ullah Gaybi'ye aittir. Bk. Bilal Kemikli, "Sun'ullah Gaybi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Kasım 2023).

Ben hafızlığı bitirmeden ayrıldım. Benim emsallerim ikinci sınıfa bitirdi. Eylül ayında üçüncü sınıfa gideceklerdi. Okuma-yazma, hesap, toplama, çıkarma, çarpma bilen rahmetli ablam ve babam -yerleri nur dolsun- bunları bana evde öğrettiler. Beni imtihana tâbi tuttular ve üçüncü sınıfa kayıt yaptırdım, böylece emsallerimden geri kalmadım. Keşke birinci sınıftan devam etseydim; çünkü sonradan matematikte sıkıntı yaşadım. Şunu da belirtmek istiyorum ki okullarda çok sıkıntı yaşadım, yeni nesillere matematiğe çok önem vermelerini tavsiye ediyorum.

Hocam sonraki döneme geçmeden önce şunu merak ediyoruz: Rahmetli dayınızdın yalnızca Kur'an eğitimi, hafızlık eğitimi mi aldınız? Onun dışında kendisinin bir medrese geçmişi var mıydı?

Fazla yoktu ama eski hocaydı. Bu projenin ismi *Karadeniz'de Hoca Olmak* ya işte o Karadeniz'de bir hocaydı. Taviz vermeyen, esas-ı İslâmiyye'ye çok sıkı bağlı, ödün vermeyen sünnet-i seniyyeye bağlı, ehl-i sünnet ve'l-cemaati benimseyen bir hocaydı. Onun babası büyük dayım, o da hocaydı. Bekir Topaloğlu'nun akrabası Lekur Hoca vardı, büyük dayım ondan okudu. Sülale, hoca sülalesiydi onlara Suluoğulları derlerdi.

Hocam ailenizde özellikle İslâmî terbiye noktasında üzerinizde çok tesiri olan valideniz, babanız yahut da diğer büyüklerinizden kimler vardı acaba, bahsedebilir misiniz?

Şimdi şöyle diyebilirim, bizim sülale de Gürcüzadeler, Numanzadeler gibi ilmiye sınıfına mensuptu. Babam dinine çok bağlı bir insandı, yeniliği de sevdiği hâlde dinine diyanete önem verirdi. Onun öyle olduğu beni altı yaşında hafızlığa vermesinden belli zaten. Bir hatıramı anlatayım: Hafızlıktan ayrıldım, okula başladım. Ya 3. sınıftayım ya da 4. sınıfta, 8-9 yaşlarındayım. Babam rahmetli sabahleyin namaza kalktı, kara kış var, ben de yün çoraplarla yatmışım üşüyorum çok. Babam "Kalk! Ahmet Cemal kalk, namaz!" diyor. Ben de kalktım tabii, istersen kalkma. Benim babam çok disiplinliydi. "Kalk çabuk, abdestini al, namazını kıl!" dedi. Ben de gittim abdest almaya, çok soğuk tabii. Yün çorapları çıkarmadım. Çocukluk işte böyle abdest aldım. Erken geldim tabii. Babam rahmetli öğretmenlik de yaptığı için, bizim köyün, o bölgenin ilk öğretmenlerindendi, dedi ki "Abdest aldın mı oğlum?" Salondayım, şimdi bizim ev de büyük konak gibi, büyük salonda mahkeme, ben de koridorda abdest aldım, babam da beni ortadaki salonda bekliyor. Bana "Abdestini aldın mı?" diye sordu. Ben kem küm, orada bana iki tokat vurdu; onu hiç unutmam, yeri nur olsun. Onlar bizim için dürüstlük tokatlarıydı. Allah korusun, yalanı hayatımda hiç konuşmadım, konuşanı da hiç sevmem, konuşmamalarını da daima çocuklarıma öğütlerim. İşte böyle bir hatıramız oldu. Annem rahmetli Hacı Ferşad Efendi'den inâbeliydi. Yani ondan ders almış, gece ibadet eden bir insandı. Babam da ablam da namazında niyazında insanlardı. Ağabeyim de vardı, o 1948'de ben altı yaşlarında hafızlık yaparken İzmir'e gitti.

Hocam validenizden, ablanızdan bahsetmişken o dönemde kadınların temel dinî bilgilerini öğrenebilecekleri mekânlar var mıydı? Çaykara'nın hangi köylerinde vardı? Aile büyüklerinden mi okurlardı?

Öyle mekânlar yoktu fakat aile büyüklerinden okuma işi vardı. Mesela Holaysa'da Hacı Ferşad Efendi'nin yetiştirdiği kadınlar vardı. Bu kadınlar inâbe verirlerdi. Şimdi bazıları tarikatları çok

küçümsüyorlar ama yanlış bir şey efendim, tarikata girip de tarikatta yanlış işler yapanlar tarikatı lekeleyemezler. Çünkü dünya kurulduğundan beri tasavvuf var. Orada kadınlar vardı, kadınlarla beraber hasbihâl hâlindeydiler. Hanımlar oradan bazı eksiklerini tamamlıyorlardı. Başka da bir okuma durumu yoktu, yani kadınların tahsili için özellikle okuyacakları okul gibi şey yoktu.

**Hacı Ferşad Efendi'nin yörede büyük bir etkisi vardı, ben öyle anlıyorum.
Kadınlar gidip ders alabiliyorlardı.**

Vardı, tabii, Karahasan Hacı Mehmet Nuri Efendi'nin de büyük etkisi var tabii. Hacı Ferşad Efendi ile Hacı Mehmet Efendi beraber kalıyorlardı. Mezarda da bir yerde beraber yatıyorlar. Benim de ilk ders aldığım şeyh, büyüğümdür.

Hocam Kur'ân-ı Kerîm'i dayınızdan öğrenmiştiniz. Aynı zamanda İslâmî ilimlerle ilgili de köyünüzde ya da Çaykara'da ilkokul, ortaokul dönemlerinde yaz tatilleri aralarında herhangi bir tahsil aldınız mı?

Ben ilkokul, ortaokul ve liseyi Trabzon'da okudum. Ondan sonra Çaykara'ya döndüm. İlkokul ve ortaokulda okurken salı ve cuma günleri, bölgenin en büyük müderrislerinden biri olan Hacı Hasan Efendi'nin vaazlarını dinlerdik. Ondan istifade ederdik. Orası aynı bir ekol gibiydi. Ortaokulu 1959'da bitirdim. 1959-1960'ta Trabzon Lisesi'ne kaydımı yaptırdım. Bir sene okudum, 15-16 yaşlarındayken yine o göz hastalığı geldi, beni buldu. Gözlerime kan doldu, derslerimi etkiledi, o sırada ikmallerim oldu. Böylece Trabzon Lisesi'ndeki tahsilim akamete uğradı. 1960 yılında oradan ayrıldım. 27 Mayıs günü Trabzon Lisesi'nden karne alacaktık. Galatasaray Lisesi İstanbul'da ne ise Trabzon'da da Trabzon Lisesi odur. Hâlâ Trabzon Lisesi saygınlığını korur ve Fen Lisesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Rahmetli Türkeş'in "Nato'ya ve Cento'ya inanıyoruz, Türk Silahlı Kuvvetleri, idareye el koymuştur!" diye seslendiği gür sesi kulaklarımızdadır. Ondan sonra karne de alamadık, dağıldık; sokağa bile çıkamadık Çaykara'ya gittik. İkmallere gelmedim, sonra da Çaykara Müftüsü Hacı Yusuf Ziya Bilgin Efendi Hazretleri'nin medresesine kaydımı yaptırdım. Dört yıl orada medrese tahsili gördüm.

Hocam, medrese tahsilinize girmeden önce, biraz temas ettiniz ama tam açamadık onu, sizin ailede de bildiğimiz kadarıyla dedelerinizden ilmiye sınıfına mensup olan kimseler var. Onlardan biraz bahsedebilir misiniz? Nerelerden okumuşlardır acaba?

Şimdi izah edeyim... Dedem Muhammed Efendi, babam Şemsettin Sami Niyazoğlu. Kurt Dedem Temel Ağa -eskiden ağalık vardı-, Temel Ağa'nın da abisi Hacı İsmail Efendi vardı, Hacı İsmail Efendi müderrisdi. Bugün Çaykara'da bizim evin yukarısında türbesi vardır. Müderrisin çok talebeli vardı, meşhurdu. Niyazzade Hacı İsmail Hakkı Efendi olarak Hüseyin Albayrak'ın yazdığı kitap da var. Onun dışarıdan birçok talebesi olduğu gibi Pazar'dan, Ardeşen'den de talebeli vardı. Mesela Ardeşenli Abdülhamit Havacıoğlu vardı, ben onunla tanışmıştım, görüşmüştük. Diyeceksin ki nasıl? O derslerini tekrar etmek için Hacı Hasan Efendi'nin medresesine geldi, ben de onu orada tanıdım. Çok da güzel yazı yazardı. Abdülhamit Havacıoğlu soyadı Akdeniz'di. O, benim büyük dedemin abisi Hacı İsmail Hakkı Efendi'den okudu. O bana büyük dedemin abisiyle ilgili bazı bilgiler verdi. Büyük dedemiz Hacı İsmail Efendi'nin üç tane oğlu vardı, üçü de müderristi. Onlara da icâzet verdi ama en büyük oğlu olan Hasan Efendi erkenden vefat etti. Hüseyin Efendi ise 1949 yılında selden dolayı

ayrılıp Çayırılı'ya yerleşti. Bu ikisinin icâzetini bulamadım ama en küçük oğlunun icâzetini oğlu İsmail amca muhafaza etmiş, o da bir iki yıl önce vefat etti. İsmail amcadan o icâzeti aldım, yazdığım kitapta da yer verdim. Bu alaka neden? Hacı İsmail Efendi'nin hocası eski adı Mimilos olan Kumlu köyünden Süleymanoğlu Hacı Mehmet Kamil Hulusi Efendi, Hacı İsmail Efendi'nin hocasıydı. Hacı Mehmet Kamil Hulusi Efendi büyük bir müderrisdi. O da Ataköylü Abbasoğlu Hacı Mehmet Efendi'nin talebesiydi. Ben onunla ilgili bir bildiri de sundum. Hatta o, 1877 yılında 91 yaşındayken tüm öğrencilerini toplayıp 93 Harbi'ne katıldı. Bunlar içinde Mimiloslu müderris Hacı Kamil Efendi de vardı- ki hocanın talebelerinden en seçkin olanı oydu. Hatta orada Esat Paşa Camii'nde savaş öncesi büyük bir vaaz verildi. Milleti heyecana getirmek için mahşeri bir kalabalık oldu. Kalabalıkta bizim büyük müderris Abbasoğlu Hacı Mehmet Efendi -rahmetullahi aleyh- yaşı ilerlediği için en seçkin talebesi olan Mehmet Kamil Hulusi Efendi'yi vaaza çıkardı. Bunların şimdiki soyadları Zengin'dir. Onun oğlu Ahmet Efendi de müftüydü. Paçan/Maraşlı'dan Hacı İdris Efendi Ahmet Efendi'nin hocasıydı. Onun oğlu da müftüydü, ben onu tanıyorum.

Hocam bu verdiğiniz bilgiler çok önemliydi. Yani demek ki dedelerinizin müderrislik yaptığı dönemlerde Çaykara yöresine çok uzak bölgelerden de talebeler gelip okuyorlardı.

Ataköy'de kurulan medrese bu bölgelerin en eski medreselerindendi. 1760'larda kurulan bir medresedir. Bildiri hazırlarken araştırmalarımı yaptım, gidip inceledim, bundan dolayı biliyorum. Bu medresenin Of, Sürmene, Rize, Bayburt bölgelerinden gelen hocaları vardı. Bunlar Müderris Abbasoğlu Hacı Mehmet Efendi'nin yetiştirdiği talebelerindendi.

Bu müderrislerin bir kısmının da Kayseri, Ankara gibi bazı bölgelerde ders alıp, oralarından geldiklerine dair bilgiler de var herhâlde hocam.

Var tabii. Hacı Mehmet Efendi onlardan bir tanesidir.

Dışarılarda bir kısmı okumuş gelmiş, burada ders okutmuş.

Abbasoğlu Mehmet Efendi'nin babası büyük âlimdi. Öyle ki meşihate fetva sorulurdu, fetva buradan gönderilirdi. İstanbul'dan şeyhulislâm buraya yollardı. O da buradan cevap verir, yollardı.

Hocam Çaykara'daki medrese yıllarınıza gelmek, o yıllar üzerinde biraz daha fazla durmak istiyoruz. 1960 yılında medreseye başladığınızı söylediniz. Medreseniz Çaykara merkezde miydi?

Evet merkezdeydi. 1960-1964 arasında bu medresede tahsil gördüm. Şimdiki cami yıkıldı, daha önceki caminin -siz onu bilmezsiniz yaşıңыз ona müsait değil- son cemaat yeri vardı. Batı tarafındaki kapıdan giriliyordu. Caminin merkezî yerine girmeden sağda merdivenler vardı, oradan yukarısı son cemaat yeri idi. Yani üstteki müezzinliğin diğer tarafında bir yer vardı. Hocamız Yusuf Efendi -rahmetullahi aleyh- oradaydı ve bizim de orada kitaplarımızı koyabilecek kadar ince uzun rahlelerimiz vardı. İşte burada ders okurduk.

Hocam ilk olarak sizin ders okuduğunuz dönemlerde kaç talebe vardı? Hepsî gündüzlü öğrenci miydi, yatılı da var mıydı? Eğer varsa işe-ibateleri nasıl karşılanırdı?

Tabii oradan buradan, Bayburt gibi yerlerden gelenler vardı. Çaykara bölgesinden de gelenler vardı. Zaman zaman icâzet de verildi, bizden evvel. Biz 64'te icâzet aldık. 63, 62, 61, 60, 59 daha geriye doğru da geliyor icâzet verilen seneler. Listeleri bende var. Kim ne zaman kimden icâzet aldı hepsi var. Biz, Çaykara müftüsü de olan Hacı Yusuf Efendi'nin talebesi olarak 9 kişi icâzet aldık. İcâzet merasimleri şöyle oluyordu: Çaykara Vaizi Hacı Hasan Efendi aynı zamanda müderristi. Hacı Hasan Efendi de Hopşera'da evinin altını medrese yapmıştı, orada ders veriyordu. Mesela Mehmet Ali Sula, Şükrü Sula eski müftülerdendi. Onun babası, hocamın ilk hocalarındandır. Mehmet Ali Sula'yla beraber de şeriktirler. Hacı Yusuf Efendi daha birçok hocadan okudu. Fakat son usulü ve icâzete yakın dersleri Hacı Hasan Efendi'den okudu.

Yani hocanız icâzetini Hacı Hasan Efendi'den aldı.

Evet, bende yazılı hâlde de bulunur.

Hacı Yusuf Efendi aynı zamanda Âşıkutlu hocadan kıraat okumuştun değil mi hocam?

Tabii. Hacı Yusuf Efendi aynı zamanda kıraat âlimiydi. Kurrâ idi. Arapça tedrisi dışında yüzlerce talebe yetiştirdi. Hafızlar aynı yere gidip kıraat yaptılar.

Aynı anda mı hocam?

Aynı anda değil. Günün belirli kısımlarında. Bazen bizden önce, bazen bizden sonra.

Çiftli eğitim vardı o zaman?

Evet, gece gündüz. Hacı Yusuf Efendi bütün benliğini ilme, Kur'an'a hasretmişti, kıraate hasretmişti.

Hocam o dönemlerde hangi kitaplar okutuluyordu, aklınıza gelenlerin isimlerini zikredebilir misiniz?

Evvvela sarf okutulurdu tabii. Sarfta: *Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî, Kitabü'l-Merâh* okutulurdu. Burada bablar filan var bilirsiniz. Nahivde: *Avâmil, İzhâr, Kâfiye* okunurdu. İlk ikisi İmam Birgivi Hazretleri'nin -ruhu şâd olsun- onun eserleridir. *Kâfiye* İbn Hâcib'indir, biliyorsunuz. *Kâfiye*'den sonra *Molla Câmi* çok önemlidir. Bir anekdot hâlinde şunu arz etmek istiyorum: *Molla Câmi*'nin ilk sayfasında lafız, "vurma" manasına geliyor. Lafza insanın çok önem vermesi gerekiyor. İbn Hâcib, *Kâfiye*'nin başında şöyle diyor: "الكلمة لفظ وضع لمعنى مفرد" / el-kelimetü lafzun vudî'a li ma'nân müfredin." *Molla Câmi*'de de diyor ki "جراحاتُ السِّنَانِ لها التَّامُّ ولا يُلتَمَّ ما جَرَحَ اللِّسانَ" / cirâhâtü's -sinâni lehâ iltiâmun ve lâ yülteâmu mâ cereha'l-lisânü." Yani "Bıçak yarası iyi olur, düzelir, vücut onu onarır fakat dil yarası iyi olmaz." Biz zaman zaman çocuklarla kavga da ettik ama bana küfredenleri ben affedemiyorum. Zaman oldu benden daha kuvvetli çocuklar vardı. Daha iyi arkadaşlar da vardı. Ben küfrü hâlâ hazmedemiyorum. Bu yüzden bu söz çok önemlidir. Affederse o ayrı mesele tabii.

Molla Câmi'den sonra *Muhtasarü'l-Meânî*'nin hulasası *Telhis'i* okuduk. Arap edebiyatıdır. Akaid noktasında Ramazan Efendi'nin *Akaid'i*ni okuduk. Ta'lik yazılı *Şerhu'l-Akaid'i*ni bir de bize ezberlettirilen *Emâlî* vardı. *Emâlî*'nin yazarı Sirâcüddîn el-Fergânî el-Üşî'dir. 68 beyittir. Ehl-i sünnet'in de belkemiğidir. Bazı beyitleri not etmişim ben. Birinci beytinde aldığım not: "يقول العبد في بدء الأُمالي"

كالتالي / Yekûlü'l-'abdü fi bed'il-*Emâli* li-tevhîdin bi nazmin ke'l-le'âli". 'Kelleâli' demek lü'lü' mercan gibidir demektir. Tevhidde bunun o kadar önemli olduğunu beyan ediyor. 68. beyti de not etmişim: "وَأَيُّ الدَّهْرِ ادْعُو كَنَّهُ وَسَعِيَ لِمَنْ بِالْخَيْرِ يَوْمًا قَدْ دَعَا لِي / Ve innî'd-dehre ed'û künhe vüs'î li-men bi'l-hayri yevmen kad de'â li". Sirâcüddin hazretleri diyor ki benim için bir gün dua edene ömrüm boyunca ve elimden gelenin son noktasına kadar ben de dua ederim.

Ayrıca bir anekdot daha zikredeceğim: Bizim bölgenin büyük âlimlerinden yani Çaykara-Of âlimlerinden ki Of âlimlerinin yüzde doksan beşi Çaykara'lıdır, Şerah/Uzungöl'den meşhur Gagoşım Hazretleri'nin mezar taşında daha önce *Emâli*'den ezberlediğim, daha sonraları ise ziyarette farketmişim üzere şöyle bir yazı var: Kerâmâtü'l-veliyyi bi-dâri'd-dünyâ. Dünyada velinin kerameti mümkündür, devam eder: Lehâ kevnün ve hüm ehlü'n-nevâli. Onlar ilâhî lütfâ mazhar olmuş kullardır.

Okuduğumuz derslere devam edecek olursak... Meşhur âlim Ömer en-Nesefî'nin *Akâid*'ini okuduk, akaidin belkemiğidir zaten. Mantıkta Ebherî'nin *İsâgûci*'sini, Ömer el-Kazvinî'nin *Şerh-i Şemsiyye*'sini okuduk. Zaten bizim okuduğumuz mantık Aristo'nun mantığına dayanıyor. Aristo'nun mantığıyla İslâm felsefesinin imtizacını sağlayan İmam Gazzâlî hazretleridir. Bazı yenilikçiler İmam Gazzâlî'ye karşıdır, biliyorsunuz. Yine Mahmud Hasan el-Mağnî'si'nin *Muğni't-tullâb*'ını okuduk. *Muğni't-tullâb*, talepleri karşılayan manasına gelir. Muğnî zenginlik demektir. Seyyid Şerîf el-Cürçânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'ini okuduk. Tefsire gelirsek *Celâleyn*, *Kâdi Beyzâvî* tefsirlerini okuduk.

Bitirdiniz mi hocam?

Kısmen. Burada bir anekdot daha ifade edeyim... Hacı Hasan Efendi'nin bir sözüdür, isterseniz siz de kaydedin. "Az oku, öz oku. Her kitaptan cüz oku." Bunu talebelerine de çok söylediler. Bunu biz de bu kitaplara uyguladık. Yani bu kitapların bazısını sonuna kadar okuduk ama bazısına da zaman yetişmedi hepsini okuyamadık. En son Molla Hüsrev'in *Mir'âtü'l-usûl*'ünü okuduk. Fıkıhtan Şürûnbülâli'nin *Nûru'l-izâh*'ını, Tahtâvî'nin *Haşiyetü't-Tahtâvî alâ Merâki'l-felâh*'ını, Halebî'nin *Mülteka'l-ebhur*'unu okuduk.* Ondan sonra da icâzet aldık. Hepsi kütüphanemde mevcuttur.

Ders taktiği, yöntemleri nasıldı?

Şimdi eski ders taktiğinde mefhumlara çok önem veriliyordu. Mesela dersin mefhumunu dinlemeden diğer derse geçilmiyordu.

Şunu merak ediyoruz hocam: Mesela her talebe aynı mı ilerliyordu, yoksa hoca bir talebeye, sen dersini tekrar vereceksin, diyor muydu? Geriden gelenler oluyor muydu?

Hocamız bize hep suhuletle yanaşmış, bir baba şefkatiyle hep rıfk ve mülâyemetle davranmıştır. Hocamızın yeri nurla dolsun. Onları ölçüleri. İcâzetnâme yalnız silsile-i ilmiyeden ibaret değil. Sonunda çok önemli nasihatler var.

* Hocamız mülâkatın sonunda önceden hazırladığı hâlde kayıta söylemeyi unuttuğu ve Of-Çaykara medreselerinde okutulan kitapları gösterir bir listeyi bizlerle paylaşmıştır. Biz de derslere dair fikir vermesi açısından listeyi buraya ekliyoruz: Sarf: *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *İzzî*, *Kitabü'l-Merâh*. Nahiv: *Avâmil*, *İzhâr*, *Kâfiye*, *Molla Câmî*. Belâgat: *Telhîs*, *Muhtasaru'l-Meânî*, *Alâka*. Akaid: *Şerh-i Emâli* (Manzum Akaid), *Akaid li Ramazan Efendi*, *Şerh-i Akaid*, *Ömer en-Nesefî Akaidi*. Mantık: *İsâgûci* (Ebherî'nin), *Muğni't-Tullâb* (Hasan el-Mağnî'si'nin), *Şerh-i Şemsiyye*. Hadis: *Meşâriku'l-Envâr*. Usûl-i Hadîs: *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim*. Fıkıh: *Nûru'l-izâh*, *Kudûrî*, *Tahtâvî* (*Merâku'l-Felâh Şerhi*), *Mültekâ*, *Mecmeu'l-Enhur* (Damad). Tefsir: *Tefsîr-i Celâleyn*, *Tefsîr-i Kadî Beyzâvî*.

Hocam icâzetnâmeye geçiş yapacağız. Ders halkalarınızda arkadaşlarınız kimlerdi? Biraz da ondan bahsedebilir misiniz? Sizin döneminizde, biraz öncesinde ya da biraz sonrasında gerek Trabzon'un dinî hayatına gerekse Türkiye'deki dinî hayata katkısı olan kimler vardır?

Mesela bizim Hacı Yusuf Efendi'den okuyan Mehmet Okur vardı. Vaizlik, milletvekilliği yaptı. Allah yerini nur etsin, iyi bir âlim olarak yetişti hem de hafızdı. Benden önceki dönemdeydi. Hocamızın güzîde talebelerindendi. Diğer bir kişi şu anda hayatta olan Arif Yıldırım hocadır. Allah uzun ömürler versin, devamlı görüşüyorum kendisiyle. İyi bir âlimdir, mükemmel bir âlimdir. Fakat biraz rahatsızdır. Zaman zaman teşrik-i mesai yapıp görüşüyoruz. Kelam kürsüsünde profesördü. O da hocamızın çok nadide, seçkin talebelerindendi. Aynı zamanda İsmet Baltacı hocamız -Allah yerini nur etsin rahmetle yâd ediyoruz- o da hocamızın eski talebelerindendi. Bununla birlikte şu anda hayatta olan Taşhan'dan Nazım Osman Çelebioğlu, Şahinkaya'dan Avukat Rıfki Durgun vardır. Mücâzdir, aynı zamanda kitapları da var. Müslim Efendi'nin de akrabasıdır. İbaresî, fıkhî, tercüme kabiliyeti kuvvetlidir. Ankara Barosu avukatlarındandır.

Hocam bir de şunu çok merak ediyorum... Sizin talebe olduğunuz dönemlerde Çaykara merkezde okuyordunuz ki Çaykara merkez de o dönem iyi biliyoruz ki İslâmî ilimlerin okutulduğu en önemli merkezlerden bir tanesiydi. Ve Çaykara'nın köylerinde de pek çok ders halkaları vardı. Zaman zaman sizin okuduğunuz Çaykara merkeze diğer hocaefendilerden gelen gidenler oluyordu. O dönemin meşhur hocalarından Çaykara'ya kimler gelirdi veyahut camide kimler vaaz verirdi?

Mesela Akköse'den Hacı Abdurrahman Efendi'yi çok dinlemişimdir. Fakih bir âlimdi. Hacı Hasan Efendi kürsüye daima onu çıkarırdı. Başka birçok hoca vardı tabii. Hacı Hasan Efendi'nin kendisi de salı ve cuma günleri gelirdi.

Hacı İdris Efendi'ye yetiştiniz mi, o da gelir miydi?

Hacı İdris Efendi'yi tanıyorum. Rahmetli babam vasiyetinde, cenazemi o yıkayacak demişti. O yıkadı babamın cenazesini. Büyük bir âlimdi. Maraşlı'da yüzlerce müftü, vaiz, ilim adamı yetiştirdi. Gözümün önündedir çok müteşekkil bir adamdı. Bunun en bariz örneğini vereyim: O zamanlar biliyorsunuz şapka vesaire sıkıntıları vardı ama o hiç dinlemezdi. Ağırlığını koymuştu. Çaykara'ya sarıkla beraber gelir, sarıkla beraber giderdi. Gözlerim onu da gördü, yeri nur olsun.

Dolayısıyla sadece Çaykara merkezde değil, mesela Paçan'da, Şinek/Ataköy'de, Hopşera'da; birçok köyde ders okutuluyordu.

Hopşera'da Hacı Hasan Efendi'den başka kimse yoktu. Zaten herkes ona gidiyordu. Mesela Şerah'ta rahle arkası dersler okutturuluyordu. Çekinme vardı, tevhid-i tedrisattan sonra aleni bir şey yapamıyorlardı.

Peki Çaykara merkezde hocaefendilerin biraz daha rahat bir şekilde ders okutabilmelerini neye bağlıyorsunuz?

Hacı Hasan Erol vardı, Allah rahmet etsin, babamın emsâliydi. Siyasi hayatına girmek istemiyorum. Çaykara İmam-Hatip Okulu'nun inşası ve ibnasında yardımcı, öncü oldu. Dernek kurdu. Dernek başkanlığını yönetti. Eski Osmanlı perverdesinde yetişmişti tabii. İlkokulu Osmanlıca okumuştur. Hacı Hasan Efendi'nin de yakınıydı. O, okumalarını değil engellemek bu eğitime daima yardımcı oldu. Hatta icâzet törenleri onun evinin önünde yapılırdı.

Hocam Hacı Yusuf Efendi öğrencilik dönemimde beni vaaza çıkarırdı. Rahmetli hocam icâzetimden önce o kadar talebinin içinde beni yanına çağırırdı ve bana dedi ki: Diyanet sekiz bölgede büyük bir imtihan yapacak. Orayı kazananlar vaiz ve müftü olacak. Mesela aynı tarihteki imtihanda Raif Korkmaz da vardı. Ben daha askerliğimi yapmamıştım, on dokuz yaşındaydım; ama onlar benden yaşça büyüktü. Sen de oraya gideceksin dedi hocam. Benim tabii basiretim bağlı. Hocam ben nasıl gideyim, dedim. Gideceksin, imtihana gireceksin, dedi. Ben de bunu bir emir telakki ettim. On dokuz yaşında Çaykara'dan Trabzon'a (merkeze) gittim. Liseyi Trabzon'da okudum; ama kaç yıldır gitmemiştim. Çok kalabalık vardı. Meydan Camii'ni (İskenderpaşa Camii) imtihan yeri yaptılar. Hiç unutmam... Tefsirde Kalem süresinin baş tarafındaki "hemmâzin meşşâin bi-nemîm / هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ" kısmı bizim sorumluydu. Hadisteki ne idi unuttum. Cansız Mustafa Hoca zarfları açtı. İmtihanlarımıza baktı. Yüzlerce hocanın içinde, 5-6 bin kişi, kızdı bağırırdı çağırırdı caminin içinde ağır ifadeler kullandı. Biz çok şaşırдық. Dayım da geldi sınava. Benim hafızlık hocam da oradaydı. Bekir Efendi vardı, Uzungöllü meşhur bir hocaydı. O ve ondan daha yaşlı, sarıklı hocalar da oradaydı. Hepsi imtihana girdi. Rahmetli Zeki Eroğlu da oradaydı. O da Hacı İdris Efendi'nin talebelerinden idi, medresede okudu. Fakat belli bir partiye mensubiyeti vardı. Aykırıydı belirli şeylere ama o da gelip imtihana girdi. İmtihan 50 puanlıktı. 45 puan Zeki Eroğlu aldı. Ben de 42 puan alarak epey bir puan aldım. Raif Korkmaz kaç aldı bilmiyorum ama 35 puan alan imtihanı kazanmıştı. Eski Trabzon müftüsüdür. Benden 5-6 yaş büyüktür. 70'li yıllarda burada muhasebecilik yaptığımda bana diyordu ki: "Niyazoğlu Trabzon'un bütün kürsüleri sana açık, hangisinde istersen oraya vaaza gidebilirsin." Ben de vesikam olduğundan, Allah rızası için gider vaaz ederdim. Raif Korkmaz Rize'de imamdı, imtihana geldi ve diğerleriyle beraber imtihanı kazandı. Raportör olduktan sonra müftü oldu. Çok kişi böyle oldu. Onlar askerliğini yapmıştı tabii, ben yapmadığım için olamadım. Okuyordum da zaten. O yıl icâzet aldım. Sonra 20 yaşında evlenip askere gittim. Biz askerdeyken yani 1965'te teşkilat kanunu çıktı. Ondan sonra iş bitti.

Değerli hocam, medrese tahsilinizden epeyce bahsettik. Şimdi ise sizden öncelikle kendi icâzetnâmenizden; ne zaman nerede aldığınızdan, sonra da icâzet cemiyetinizden bahsetmenizi rica ediyorum. Ne tür kıyafetler giyilirdi, kimler katılırdı, hangi hocaefendiler davet edilmişti, kimler konuşmuştu, kaç gün sürmüştü?

7 Haziran 1964 Pazar günü Çaykara Akdoğan köyü (eski ismiyle Hopşera-Kuçunga) Kovacık (Haranikas) Mahallesi'nde medresede okuyorduk.

Yani medrese Çaykara'da, icâzetnâme Akdoğan'daydı.

Hacı Hasan Efendi'nin talebeleri, Akdoğan'da kendi evinin altını çevirdiği medresede okuyordu. Onun icâzete hazır olan talebeleriyle bizim hocamızın icâzete hazır olan talebeleri her icâzet devresinde birleşirdi. Büyük bir ahenk içinde birlikte hareket ediliyordu. Birbirlerini çok severlerdi. Benim hocam Hacı Yusuf Efendi, Hacı Hasan Efendi'den 10-12 yaş küçüktü. Hacı Hasan Efendi'nin

çok büyük bir saygınlığı vardı. İcâzet de onun elinden alınırды. Hacı Yusuf Efendi daha öncesinde başka hocalardan da okumuştı tabii.

İcâzetlerden bir iki gün önce icâzet hazırlıkları yapılırdı. İcâzetin yapıldığı yerde büyük kalabalıklar olur, çok yemekler pişerdi. Yahniler yapılır; koçlar, koyunlar kesilir; baklavalar yapılır, gelen misafirlere ikram edilirdi. Bazı hocalar Of'tan, Sürmene'den, Trabzon'dan, Uzungöl ve civar yerlerden gelirdi. Mesela bizim icâzetimizde müşahhas bir örnek vardır: Vakfikebirli Hacı Ziya (Habiboğlu) vardı. Bizim hocalarımızdan küçük olmasına rağmen o devrin saygın müderrislerindendi. Çok seviyorlardı onu. Fotoğraflarda da bulunur, Hacı Hasan Efendi'nin yan tarafındadır. Hem Vakfikebir'de hem de burada ders veriyordu. O da icâzetler verdi. Onun dışında Çalekli Hacı Dursun Efendi ve Hacı Abdurrahman Efendi de oradaydı. Devrin büyük âlimlerinin çoğu orada bulunurdu. Zaten Hacı Hasan Efendi ve Hacı Müftü Efendi bu hocaları davetiyeyle çağırıyordu. Tam isim veremem ama bazıları o gün vaaz ediyorlardı. Şöyle bir usul vardı: İcâzet alacak olan talebelere o insanların içinde onar dakikalık konuşma müsaadesi verilirdi. Hacı Müftü Efendi daha önce Merkez Camii'nde bize; sen çık vaaz ver bakalım, şimdi de sen çık bakalım gibi provalar yaptırırdı. Bir konu belirleyin, icâzet günü vaaz yapacaksınız, ben sizi öncesinde dinleyeceğim diye uyarırdı bizi tabii. Herkes hazırlandı, herkes konuştu. Ben de bir vaaz hazırladım. Konusu şudur: Alak sûresindeki “أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى” / Elem ya'lem bi ennellâhe yerâ” ayetini ve “الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ” / el-hayâu mine'l imân” hadisini seçtim. Ve bunların üzerine konuşma hazırladım. İcâzete gidince konumu değiştirdim. 1964'teyiz bir değişiklik olsun dedim. İmam Gazzâlî'nin *Kimya-i Saadet*'inde bir bölüm okumuş, onun etkisinde kalmıştım. Tasavvufi bir konuşma yapayım dedim... Bizim vücûd memleketimizi maalesef nefs-i emmâre tamamen ele geçirdi. Bize hep kötülük yaptırıyor. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Yusuf sûresinde “إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ” / inne'n-nefse le-emmâratün bi's-sû'i” buyuruyor Allah. Ben o zamanlar vaazlara çıkıyordum, donanımlıydım. İmam Bûsîrî'nin *el-Kasidetü'l-Bürde*'sinden bahsettim. Ve şu kısmını okudum: “Fe inne emmâretî bi's-sû'i me't-te'azat, min cehlihâ bi-nezîri'ş-şeybi ve'l-herami”. Vücûd memleketini bu menhus idarecilerin elinden kurtarmak için inkılap yapıyoruz, atom bombası patlatıyoruz. “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh” diyoruz. Hadis-i şerifte işaret edilmesine binaen “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhî'l-aliyyi'l-azîm” diyoruz. Ve vücûd memleketini nefs-i emmârenin kabilesinden kurtarıyoruz, bombardırman ediyoruz...

Yer yerinden oynadı. Allah yerini nur etsin mübarek hocam, bana sen niye orada öyle yaptın dememiştir. Tüm mutasavvıf büyük ulema orada. Hacı Mehmed Efendi orada. O zamanki iktidar malûm. Söylediklerim şu anlama geliyordu: Bu hükûmet yerine vicdan hükûmetini, idaresini getiriyoruz. Devlet bakanı Allah korkusu, devlet bakanı Allah sevgisi, devlet bakanı Muhammed sevgisi... der demez hâzirûn: Yaa bu ne diyor ne inkılabından söz ediyor, diye söylenmeye başladı. Hasan Türker ne var bunda dedi. Sustular, ben de bitirmiştım zaten. Bir de o zamanlar ben, vaaz ederken Esmâ-i Hüsnâ'yı ezberlemiştım. Vaazlarıma hep onlarla başlıyordum. O da orada bir değişiklik oldu. Böyle bir sansasyon yaşadık orada.

Hocam sizin döneminizdeki icâzet cemiyetleri ile daha sonraki dönemlerle, özellikle bu yakın dönemde yapılan icâzet cemiyetleri arasında bir mukayese yaparsanız neler söylemek istersiniz.

Çocukluğumda hatırlıyorum 1950'li yıllarda Maraşlı'da bir icâzet olmuştu. Tahmin ediyorum Hacı İdris Efendi icâzet veriydi, çok kalabalıktı. Babam da çok meraklıydı; giderdi, fotoğrafları çekerti orada. Babam çok ileri görüşlüydü, hocaları da çok severdi. Çocukken o beni oraya götürdü hiç

unutmam. Orada büyük ziyafetler verildi, büyük bir şölen havası oldu. Okulu, devlet okulunu, olduğu gibi açtılar. Ancak maalesef daha sonra bu canlılıklarını azalttılar. Hacı Hasan Efendi'nin güneş batar gibi vefat etmesi, Hacı Müftü Efendi'nin Bursa'ya göçmesi, bu eski ahengi azalttı. Fakat yine de hafız icâzetleri olmuyor değildi, oluyordu. Medrese icâzetlerinin daha sonra bu kadar parlak olduğunu pek hatırlamıyorum. Şerah gibi yerlerde rahle arkası medrese tahsilleri münferidâne bir şekilde devam ediyordu. Çaykara'da şu anda Taşören köyünden Hacı Süleyman Çiftçi Hocafendi -hocamın talebesidir- medrese tahsilini devam ettiriyor. Çok güzel bir şey. Çok da seviyor ve değer veriyoruz ona. İbaresini de mükemmel. Rahle arkası icâzetnâme de veriyor. Bir de Zeno'da İsmail Üstün hoca var, müderrislik yapıyor zaman zaman. Daha önce Trabzon'da iki defa müftülük yapmış Raif Korkmaz hocamız -Allah rahmet eylesin- onun kardeşi vardı Hacı Dursun Korkmaz. O da son senelerinde medreseyi açtı, ders okuttu. Sırası gelmişken şunu da ifade edeyim: Holo/ Dernekpazarı'nda -eski ismi Havaşo- Abdullah Keleş hoca vardı. O da rahle arkası ders okuttu, icâzetler verdi. Hatta benim dayımın oğluna da icâzet vermiştir, onun icâzet merasimine de gittik.

Hocam sonraki süreçteki tahsil hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?

Bu tahsil hayatınızda medrese eğitiminin yeri ne olmuştur, sonraki süreci nasıl etkilemiştir?

Ben ilâhiyattan ziyade hukuku çok istiyordum. 80'e merdiven dayadım hâlâ hukuk fakültesine girmek için gayret gösteriyorum. Bu da gençlere bir doping olsun. Sürekli giriyordum. Fakat ben 30 sene İzmir'de kaldım. Ağabeyimin uluslararası ve yurt içi otobüs işletmeciliği olan Hakiki Koç firması vardı. Ben orada finans müdürlüğü, işletme müdürlüğü ve genel koordinatörlük görevlerini 2008'e kadar yürüttüm. O zamana kadar sınavlara giriyordum ama hukuku kazanamıyordum. 1987 yılında Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi'ni kazandım. Sevindim, hemen gidip kaydımı yaptırdım. Ben hazırlıktan muaf olmak için imtihana girdim. Arapça okuduğum için kendimi bir şey biliyor zannediyordum. Bir ukalalık yaptım ve cevapları Osmanlıca yazdım. Osmanlıcam iyiydi. Liseden ayrılınca İkizdere'ye babamın amcasının oğlu Hamit amcamın yanına gittim ve orada eski yazıyı öğrendim. Babamın eski yazıları vardı, onlarda ne yazıyor diye öğrenmek için gidip Osmanlıca öğrendim. Hâlâ çok önem veririm, notlarımı Osmanlıca tutarım. İmtihanda Arap bayan bir hocamız vardı, Rabia Hanım, ya bu ne yazıyor, ne diyor diye soruyor başka hocalara. Hâlbuki Latin alfabesiyle yazsaydım çoktan geçecektim. O şekilde yazınca onun da eline denk gelince bıraktı beni. 5-6 puanla kaybettim. 1987'de kaydımı da yaptırmıştım. E ne yapacağım şimdi, dedim. Dediler ki dondurursan olur. Bende dondurmaya gittim. Oranın sekreteri rahmetli Mustafa Düzyol vardı. Fakirlik belgesi getireceksin, dedi. Dedim Mustafa Bey ben zengin değilim ama fakir de değilim, bize gülerler. O zaman kaydımı geri alayım dedim, belki gelecek sene hukuku ya da yine ilâhiyatı kazanırım. Nerede bir daha! Neyse bana demedi ki Mustafa Düzyol, dur bakalım neden geri alacakmışsın, fakirlik belgesi ayıp bir şey değil. Tamam dedi, hemen kaydımı sildirdi. Hasan Şahin vardı Holaysa'dan, İzmir'de vaizdi; o da o yıl kazanmıştı. İlk önce ben kaydolduğum için listede ilk benim adım yazıyordu. Ahmet Cemal Niyazoğlu, yok. Ahmet Cemal Niyazoğlu, yok. Ahmet Cemal Niyazoğlu, yok, yok, yok. Kaydımı sildirince de kaldı öyle. 1987'den 1992 senesine kadar her yıl girdim ama olmadı. 92'de af çıkınca beni kapsar mı acaba diye düşündüm. Ağabeyim *Resmi Gazete*'ye üye olmuştu, haberi oradan gördüm. Aradım fakülteyi, Turan Vildan Saltık isminde bir sekreterle görüştim. Anlattım durumumu, bu haktan istifade edebileceğimi söyledi, gel dedi. İşte şefkatle yaklaşmak var, bir de zorluk çıkarmak var. Ne buyuruyor Resûlullah Efendimiz: “يَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا” / Yessirû ve la tu'assirû, ve beşşirû ve lâ tüneffirû”. Dinimizde zorluk göstermek diye bir şey yok. Neyse oturdum, bir çay söyledi bana. Bir dilekçe kâğıdı verdi, o söyledi ben yazdım. İmzaladım verdim. Sonra

bize iki imtihan hakkı tanıdılar. Bu sefer kazandım. 1992 yılında 48 yaşında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. 1996 senesinde de mezun oldum. Oraya başladığımda ya sen hocasın, buraya ne ihtiyacın var, dediler. Hâlbuki oraya başlayınca ne kadar cahil olduğumu öğrendim. Orada bir arkadaşım vardı, Abdülhakîm Arvâsî hazretlerinin torunuydu. Ercişli'ydi. Üç sene beraber okuduk. Şimdi profesördür. Adı Sait Toprak'tır. Kendisinde kabiliyet gördüğüm öğrencilere yüksek lisans yapmasını önerirdim. Şimdi bazısı hocadır. Çok güzel bir atmosferde okudum işte. Hâlâ hocalarımla da görüşürüm. Sesimden tanırılar beni. Onlar bizim devrimiz gibi bir devrin bir daha hiç olmadığını söylüyorlar. Rabbim lütfetti. Nasıl ki bir kişi ilme adım attığında melekler onu alıp götürür. Hakikaten bizde de öyle oldu. İzmir'de Kahramanlar semti ile İlahiyat arası çok fazlaydı. Yetişebilmek için taksi çağırırdım, o zamanlar 08.00'deydi dersler. Erkenden gider en önde otururdum. Prensip edindiğim üzere imtihanlarda da en arkaya giderdim. Not defterlerim de hâlâ duruyor. Böyle geçti işte.

Hocam şahsî kütüphanenizi gördüm. Birçok resmî kütüphanede bulunmayan kitaplarınız var. Hem kemmiyet hem de keyfiyet olarak çok donanımlı bir kütüphaneniz var. Birinci olarak bundan bahsetmenizi istiyorum. İkinci olarak da çok çeşitli okumalar yapmanıza sizi iten, sizi teşvik eden neler/kimler oldu?

Bahsettiğim gibi haddimiz olmayarak Niyazoğulları olarak ilmiye sınıfına mensubuz. Müdderislerden Hacı İsmail Efendi ve üç oğlu, Rasim Niyazoğlu, Ahmet Niyazoğlu, Muhammet Niyazoğlu, Abdurrahman Niyazoğlu ve daha birçoğu hocaydı. Bunların hepsi kıymetliydi. Bir de beni okumaya teşvik eden rahmetli babamdı. Evimizde bir rahle var, babam onu boyatmıştı 50'li yıllardan kalma. Şimdi birazcık kenarından kırıldı. Ama yine kullanılabilir. Babam önüne yıldızla "Oku-Okut" yazmıştı. İşte biz bu terbiyede yetiştik. Bizim kütüphanenin nüvesini rahmetli babamın kitapları teşkil ediyor. 700 -800'e yakın bir kitap söz konusuydu. Böyle bir kütüphanesi vardı. O kütüphanenin etkisiyle 23 yaşında askerden geldiğimde Arap-İsrail savaşı vardı. O zamanlar televizyon yoktu. Radyo da bangır bangır savaştan söz ediyordu. Ben de o zaman *Türkiye'nin Manevi Fethi* diye bir kitap yazdım.

Hocam köy evinizin bir kısmını kütüphaneye dönüştürdünüz değil mi?

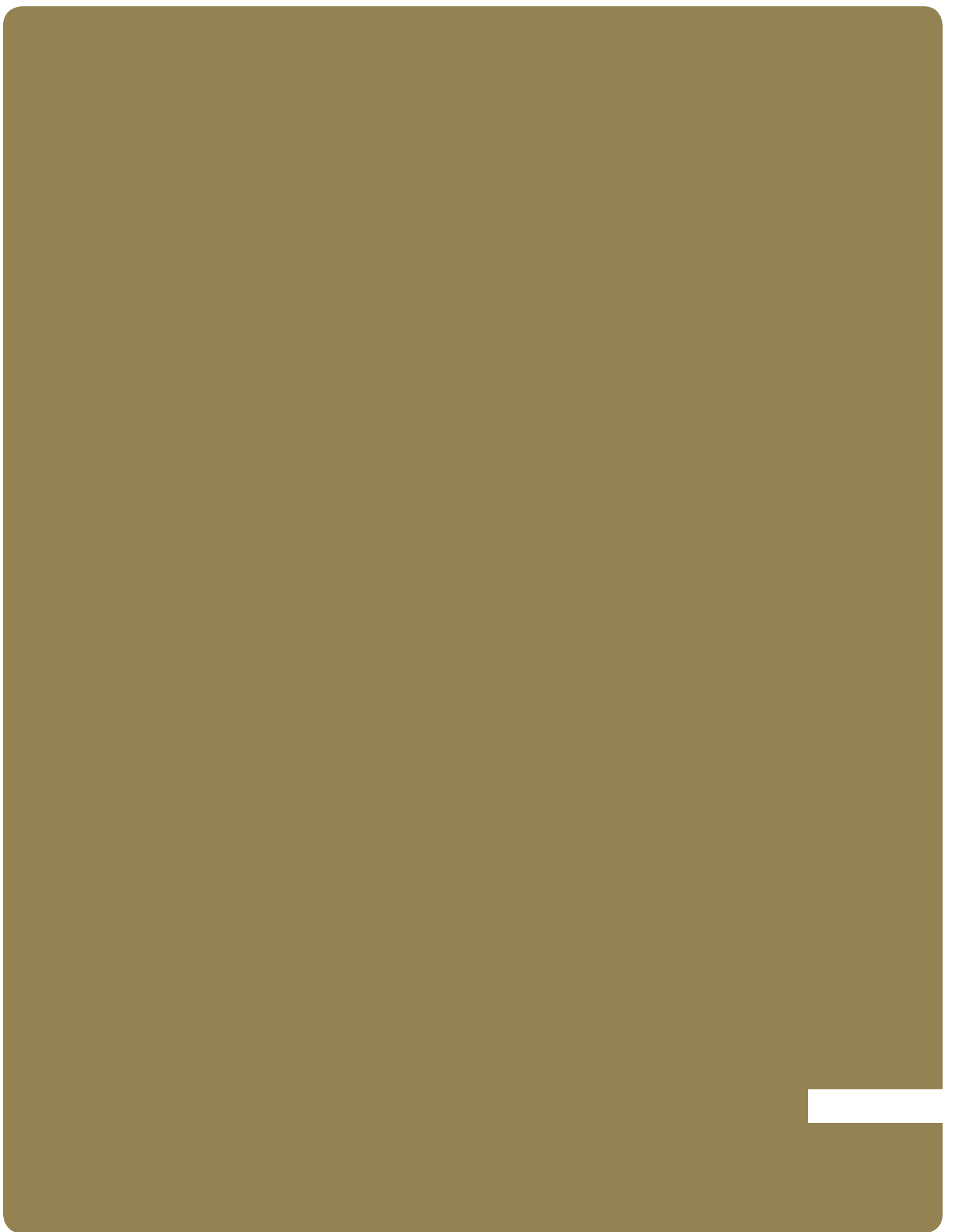
Evet, alt katını kütüphane yaptık Allah'a şükür. Binlerce kitap var. Türkiye'deki özel kütüphanelerden sayılı olarak yerini alabilir. Çünkü benim kütüphanem yalnızca ilâhiyatla alakalı değil, yalnızca hukukla alakalı değil, yalnızca İslâm ile alakalı değil, yalnızca edebiyat ile alakalı değil hemen her şey var. Birçok arayıcı istediğini bulabilir.

Nadir eserler de hâliyle.

Ama çok eksik var ve bunun sonu gelmez. Mesela Avrupa'da milyonlardan bahsedilen kütüphaneler var. Bizimkiler benim için büyük bir sayı teşkil etmiyor. Kısacası bu işin sonu yok. Bu işin sonu "muhlisine lehüddîn"dir. Dinde hâlis olmaktır. Konuşmanın özünü de sonunu da buraya bağlamış olayım.

Hocam, değerli vaktinizi ayırdığınız, çok kıymetli arşivlik bilgileri bizimle paylaştığınız için çok teşekkür ediyoruz. Rabbim hayırlara vesile eylesin.

Ben teşekkür ediyorum, fırsat verdiğiniz için.

Ahmet Özdemir

1948 yılında Arsin'in Yolüstü köyünde (Hara) doğdu. Yine Arsin'in Çubuklu (Cizar) köyünde Yusuf Uzun Hoca'dan sarf, nahiv, hadis, tefsir, kelam, fıkıh, akaid, ferâiz gibi dersleri okuyarak icâzet almıştır. Abdurrahman Efendi'den ferâiz okudu. Manisa'nın Salihli ilçesinin Hasalan köyünde iki sene imam olarak görev yaptı. Askerden sonra bir yıl kendi köyünde fahrî imamlık yaptı. Yeşilyalı, Fatih Mahallesi'nde dört yıl fahrî, imamlık imtihanlarını kazanarak 4 yıl da resmî olarak görev yaptı. Trabzon'un Merkez Yeşilyurt köyünde 1979 yılına kadar imamlık yaptı. Daha sonra Kur'an kursu öğretmenliği imtihanına girerek kazandı ve 79 yılından beri bu görevini sürdürdü. Emekli oldu. Hâlen Yeşilyalı İlme Hizmet Vakfı ve Trabzon Kuran Kursları Dernekleri Federasyonu Başkanlığı'nı yürütmektedir.

Görüşme Fatih Topaloğlu tarafından, Arsin Yeşilyalı'daki Hacı Hasan Efendi Külliyesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Bugün 21 Haziran 2023. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı proje kapsamında Ahmet Özdemir hocamızla görüşeceğiz.

Kıymetli hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Euzü billahi mineşşeytanirracim. Bismillahirrahmanirrahim.

Elhamdülillahi Rabbil âlemin. Vessalâtü vesselamu alâ resûlina Muhammedin ve ala âlihi ve sahibi ecmain.

1948 yılında Arsin’in eski adı Hara yeni adı Yolüstü köyünde doğdum. Babamın adı Osman, annemin Sabire’dir. Annemle babam çiftçilikle uğraşıyordu. Kendi köyümde 4-6 yaş öğrencilerin gittiği sıbyan mektebinde Mustafa Akgül, Ali Kara hocalarımızdan iki sene okudum. O zaman buna çok önem veriliyordu. Başlayışı da bitişi de törenle oluyordu, hediyeli oluyordu. Ondan iki yıl sonra köyümüzde imam olan Salmangaslı Hoca diye geçen Abdurrahman Efendi’den iki yıl boyunca Kur’ân-ı Kerim’in belli sûrelerini ezberledim. Kur’ân-ı Kerim’i tam sağlam öğrendim. Ondan sonra da medrese eğitimi... Bugün işte sarf, nahiv diye bilinen medrese eğitimine başladım. Hocamızdan orada iki sene kadar bu ilmi tahsil ettim. Orada sarf, nahiv, *Emsile, Binâ, Maksûd, Avâmil, İzhâr* gibi dersleri okuduk. Ondan sonra da oradan ayrılıp Arsin’in bugünkü adıyla Çubuklu, eski adıyla Cizara diye bilinen bir köyünde Yusuf Uzun Hoca’nın açmış olduğu medreseye gittim. Orada 1965-66 yılına kadar okudum. Orada çok zor şartlar altında okuyorduk.

Burada bir hatıramı müsaade ederseniz anlatayım. Bir gün ders okurken bizi Arapça okuyor, diye şikâyet ettiler. Dokuz tane talebe ve hocamızı bir ipe bağladılar ve bizi Arsin’deki karakola getirdiler. O zaman Arsin’deki büyüklerimiz (şimdi hepsini rahmetle anıyoruz) bunu duyunca karakola geldiler. Dediler ki, derhâl bunları bırakıyorsunuz, yoksa Arsinliler buraya toplanıyoruz. Bizi tekrar derhâl Trabzon’a naklettiler. O zamanki vali Vefa Poyraz, bizi böyle görünce çok üzüldü, valiliğin arkasına bizi aldı, orada ellerimizi çözdürdü, hepimizi öptü. Bu vatanın gerçek evlatlarınsınız dedi ve bize orada bir yemek ikram etti. Vali bey, hocamıza, “Senin ilkokul diploman var mı?” diye sordu. Hocamız, yok, diye cevap verdi. Hemen Milli Eğitim müdürünü çağırdı ve dedi ki, buna bir ilkokul diploması ver. “Kur’an kursunuz resmî mi?” diye sordu. O zaman böyle bir resmiyet yok. Müftüyü çağırdı, hemen buna bir resmî Kur’an kursu belgesi ver. Bu hatırayı o arada yaşadık. En önemli yaşadıklarımızdan birisidir. Allahu Teâlâ o hocamıza da, valimize de, o gün bize destek olan Arsin eşrafına da rahmet eylesin.

Orada biz okurken sabahleyin saat sekizde annemizin bize verdiği bir çorbayla gelir akşam saat dörtte aç dönerdik. Çünkü ne kantin ne yemek ne de hiçbir şey vardı. Para da yoktu. O yolda Zehra nenem başta olmak üzere 5-6 tane yaşlı nenem vardı. Biz oradan geçerken Çubuklu’nun yaşlı naneleri Havva nenem, Zehra nenem, Ayşe nenem bizi yollarda, yağmurda, karda, soğukta bekler; bizi gördükleri zaman, “Yavrum, siz açsınız.” diyerek ellerindeki ya bir yumurta ya pişirilmiş bir mısır ya ekmek içinde biraz peyniri bize ikram ederlerdi. Hem bizi sever okşar hem de ellerindekileri bize verirlerdi. Biz bunu hayat boyunca unutmadık. Onların cenazelerine tek tek gittik. Ancak helallik almakta zorluk çektik çünkü duygulandık. Allah Teâlâ hepsine rahmet eylesin. O gün o köyde okumamıza sebep olanlara da rahmet eylesin.

Oradan 1965'te icâzet aldım. Askere gittim. Ondan sonra askere gitmeden önce Manisa'nın Salihli ilçesinin Hasalan köyünde iki sene imam olarak görev yaptım. Köyde hem Sünnî hem de Alevî vatandaşlarımız vardı. Ben hepsiyle çok iyi geçinirdim. Beni hepsi severdi. Askerden sonra bir yıl kendi köyümde fahrî imamlık yaptım. Burada Yeşilyalı'nın Fatih Mahallesi'nde dört yıl kaldım. Orada imamlık imtihanına girdim, kazandım. Trabzon'un merkez Yeşilyurt köyünde 1979 yılına kadar imamlık yaptım. Daha sonra Kur'an kursu öğretmenliği imtihanına girdim. 1979 yılından bu ana kadar buradayız. Burda eskiden cami, kurs yoktu. Camiinin altı vardı sadece. Hem mescit hem yemekhaneyi (Allah devletimize zeval vermesin) yardımlarla yaptık. Bugün Yeşilyalı'da dört tane Kur'an kursu var. İki kız iki erkek 600 civarında öğrenci var. Bir de on iki dönüm üzerine 13.500 metrekare kapalı alanı olan bir külliye var. İnşallah Kurban Bayramı'ndan sonra İslâm dininin hizmetine, devletin, milletin, ümmetin hizmetine açacağız. O günden beri buradayım, emekliyim, Yeşilyalı İlme Hizmet Vakfı'nın başkanlığını ve Trabzon Kuran Kursları Dernekleri Federasyonu başkanlığını yürütmekteyim.

Teşekkür ederiz hocam. Şimdi kısaca özetlediğiniz hayat hikâyenizin biraz daha detaylarına inmeye çalışalım. Sıbyan mekteplerinden bahsettiniz. Buradaki derslerinizi, hocaların kendi hanelerinde mi yapardınız? Yoksa ortak bir alan mı vardı? Girişinde ve bitirmede birtakım merasimler yapıldığını söylediniz. Biraz bunları detaylandırabilir misiniz?

Cuma kılınmayan mescitler vardı. O mescitlerde okurduk. Böyle sıkıntılı zamanlarda hocalarımız evlerini bize açardı, evlerinde okurduk. Hanımları da bize annelik yapardı. O samimiyeti özlüyoruz şimdi. Bizim her şeyimizle ilgilenirlerdi. Oturmamız, kalkmamız, ders çalışmamız, hatta elbise-lerimizi de alıp yıkar, ayakkabılarımızın çamurunu, kara lastiklerimizi o anneler temizler, kapıya dizerlerdi. Hepsine Cenab-ı Hak rahmet eylesin.

Abdurrahman Hoca'dan bahsettiniz. Medresede kendisinden okudunuz. Biraz kişiliğinden, sizin üzerinizdeki etkilerinden, eğitim-öğretim metodundan bahsedebilir misiniz?

Hocamız, ihlaslı, samimi, ibadetine düşkün, insanlara çok iyi bakan, insanları ötelemeyen bir insandı. Bir keresinde o olmadığı zaman ben ondan cesaret alarak vaaza çıktım. O camiye girince tabii dünya benim başıma yıkıldı. Hoca geldi, ben nasıl vaaz edeceğim, diye düşündüm. Dedim ki, hoca beni şimdi fırçalar. Çıkınca bana şöyle dedi: "Bana böyle bir talebe nasip ettiği için Rabbime hamd olsun. Ne kadar güzel konuştun." Hâlbuki güzel konuştuğum falan yok. Ancak insanları ileriye hazırlamak, önlerini açmak, onları motive etmek onun karakterini ortaya koyuyordu. İnsanları seven, ömrü boyunca hiç resmî görev almayan, bir hocamızdı.

Abdurrahman Hocaefendi'nin hocaları hakkında bilginiz var mı acaba?

Bizim yetiştiğimiz devrede, Arsin hatta Araklı civarında, "İncesulu Hocalar" diye adlandırılan kişiler varmış. Bunlar Gümüşhane'nin İncesu köyündenmiş ve akraba olarak hepsi hocaymış. Hatta onlardan birisini anmadan geçmemek lazım: Osman Efendi. Rus işgalinde komutanlık yapmış, burada büyük sevgisi olan ve Ruslara karşı başarılı mücadeleler, zaferli mücadeleler vermiş büyük bir âlim. Onlara "İncesulu Hocalar" deniyordu. Cenab-ı Hak hepsine rahmet eylesin.

Yusuf Uzun Hoca'dan icâzet aldınız. Yusuf Uzun Hoca'dan hangi dersleri okudunuz? Hangi eğitimleri aldınız?

Yusuf Uzun hocam, Çaykaralı Hacı Hasan Efendi'den okumuştur. Biliyorsunuz, Çaykaralı Hacı Hasan Efendi devrin en büyük âlimlerinden birisi. Ondan okumuş, ondan icâzet almıştı. Yusuf Uzun hocamızdan sarftan başladık. Sarf, nahiv, hadis, tefsir, kelâm, fıkıh, akaid, ferâiz gibi dersleri okuduk. Ama ondan okurken çevrede bulduğumuz başka hocalardan da zaman zaman yaz tatillerinde belli zamanlarda yaylaya gidip ders okurduk. Ferâiz dersi okuduğumuz çeşitli âlimler vardı. Onlardan birisi de az önce dediğimiz, Abdurrahman Efendi'ydı. Onun ferâizi çok güçlüydü, ondan ferâiz okuduk. Bizim başlıca ders aldığımız hoca, Yusuf Efendi'ydı.

Yusuf Hoca'dan o dönemde birlikte ders aldığınız daha sonra sizin gibi hocalık yapan arkadaşlarınızın birkaçından ismen bahsedebilir misiniz?

Yusuf Hoca'dan ders alan, icâzet alan hocalarımızdan bu memlekete çok hizmet edenler oldu. Mesela onlardan birisi, Bilal Bülbül'dür. Trabzon Arsin'den bir gün minibüse binip giderken ön sırada biz, arka sıradaysa cemaat oturuyordu. Oradaki vatandaşlar birbirine diyor ki, "Bakın arkadaşlar! Eğer bu memlekette fetva, mesele sorup da fetva aldığımız kişi varsa şu önde oturan iki kişinin fetvasına inanın." O zaman o benim kulağıma eğildi ve dedi ki, "Biz ayvayı yedik. Bu millet, bize güveniyorsa laflarımıza dikkat etmemiz lazım." O çevrede Ferhat Azak hocamız var, kendisi hayattadır, Halil Küçük hocamız var, Çiçekli Kur'an Kursu'nu idare ediyor. Onun da 600 civarında öğrencisi var. Çiçekli Kur'an Kursu'nda çok büyük hizmeti var. Halil hocamız var. Çok da kalmadı maalesef. 18 kişiden 3-4 kişi kaldı.

Hocam bu sıbyan mektepleriyle ilgili bir şey daha açıklığa kavuşturmak isterim. Sıbyan mekteplerine erkek çocuklar giderdi ama kız çocukları da gelir miydi?

Hocalar bizi ayrı ayrı sınıflarda okuturdu. Kız çocuklar da hiç ihmal edilmezdi. Hatta anneler kız çocukların üzerinde biraz daha çok dururdu. Bunlar kızdır, her yere gidemezler, ama bunları kendi elimizle okutalım, cahil kalmasınlar, diye o günkü anneler (Cenâb-ı Hak rahmet eylesin) kız çocukların üzerinde daha çok durur, hocalarımız da kız çocuklarına bizden daha çok önem verirlerdi. Ben hâlâ o anlayışı takdir ediyorum. Bunlar anne olacak, evlat yetiştirecek, yuva kuracak derlerdi.

Peki, bu kız çocukları sıbyan mektebinden sonra da okuma imkânı bulurlar mıydı?

Tabii okula giderlerdi. Bizim köyde okul açıldığı zaman erkekler kadar kızlar da okulda okuyordu. Yani herkes gönderiyordu, okuyordu. Belki ileri safhalara giden çok yoktu. Fakirlik, imkânsızlıklar oluyordu. Ama gidenler gene de oluyordu.

Hocam askerlik sonrası dinî hizmetlerde bulundunuz. Biraz da bunlar üzerinde konuşalım isterseniz. Nerede görev yaptınız? O görev yaptığınız yerlerde hangi hizmetlerde bulundunuz? Talebe okuttunuz mu?

Allahu Teâlâ'nın lütfuyla az önce de söyledim, fahrî çalıştığımız zaman bile talebe okutmakla bu işe başladık. Benim bütün din gönüllüsü, din görevlisi arkadaşlarımdan istirhamım, eğer bir camide çocuk sesi çıkmıyorsa o caminin geleceği yoktur. Çocuk sesi muhakkak çıkmalı. Arkadaşlarımız çocuklarla ilgi kurmalı. Malumunuz, Resûlullah Efendimiz bir gün giderken çocuklara rastlıyor.

Selam veriyor. “Ne yapıyorsunuz?” diyor onlara. Onlar da, “Oynuyoruz, Ya Resûlellah,” diyorlar. “Peki, ben bu oyuna iştirak etsem, beni kabul eder misiniz?” diyor. Onlar da diyorlar ki, “Sen bu oyunu bilmezsin.” Diyor ki, “Bilmezsem öğretirsiniz.” Hz Ömer efendimiz diyor ki, “Ya Resûlellah, sen hep çocuklara selam veriyor musun?” “Siz vermiyor musunuz?” diyor. Çocuklara verilecek en büyük hediyeye onlara selam vermektir, onlara yaklaşımdır. Onun için ben görevim boyunca hep çocuklarla haşır neşir olup onların okumasıyla ilgilendim. Din görevlisinin bunu muhakkak yapması lazım geldiğini düşünüyorum. Onların gönlüne girdiğimiz zaman, onlar ileride kendilerini o caminin cemaati hissediyor. Bu dinin mensubu hissediyor. Ben onu gördüm. Başladığımdan bu güne kadar aynı şeyi hissettim ve arkadaşlarımıza da âcizane tavsiye ediyorum.

Siz talebe okuturken gerek hocalarınızdan etkilenerek gerekse kendi ürettiğiniz birtakım yol ve yöntemler var mıydı?

Tabii hocalarımızdan da aldığımız bazı şeyler var. Mesela Âşıkutlu Mehmet Efendi'den bir emekli müftü arkadaşımızla dinlediğimiz bir şey var. Hocaefendi Çifârüksa köyünde ta'lim okutuyor. O zamanlar Of'a bağlıydı. O dönemde Kur'an Kursu yok hiçbir şey yok. Çocuklar orada gidip evlerde kalıyor. Evlerde anneler bunların yemeklerini pişiriyor, çamaşırlarını yıkıyor. Orada da bir anne var, altı tane çocuk evine almış fakat kocası bu işlerle pek alakalı değil. Adam ara ara gelir, Âşıkutlu Mehmet Efendi'nin dersinde oturur. Ara ara ona der ki, kalk bana bir kahve yap. Hocaefendi de hiçbir şey demeden gider kahve yapar ona götürür. Bir gün derler ki, “Hocaefendi, bu adam camiye de gelmiyor. Şimdi gelip sana emrediyor, kahve yap.” diye. Hocaefendi diyor ki: “Bunun öyle bir hanımı var ki, benim altı tane evladımı evinde bakıyor. O evlatların hatırına ben buna bir değil beş kahve yaparım.” diyor.

Yine bir gün Hacı Hasan Efendi'ye şöyle bir şey dedim: “Hocaefendi 55 senedir ders okutuyorsunuz. Biraz dinlenseniz olmaz mı?” Bana dedi ki, “Benim yorulduğumu kim söyledi? 55 kat daha heves var bende şimdi. Eğer mollalar bendeki hevesi anlayabilseler kısa zamanda hoca olacaklar. Fakat sana bir şey söyleyeyim; (Burası beni çok etkileyen hayatıma yön veren şeylerden birisidir) İlim yolu, Cennet yoludur. Sen, beni Cennet yolundan alkoymak mı istiyorsun?” Orada Ebü'l-Hasen el-Eşarî Hazretlerinin bir olayını anlattı bana. Ebü'l-Hasen el-Eşarî Hazretleri yaşlanmış, 70 küsur yaşlarına gitmiş. Oğluna demiş ki, “Oğlum, git köle pazarına da, benim yaşında bir köle satın al, gel. Ben onu azat edeyim de sevap kazanayım ömrümün sonunda. O da yedi tane köle pazarı gezmiş. O yaşta köle bulamamış, gelmiş babasına demiş ki, Ebü'l-Hasen el-Eşarî Hazretlerine: “Babacığım, emrini yerine getiremedim. Çok üzgünüm.” Niye, oğlum demiş. Köle pazarlarında senin yaşında köle bulamadım. İnsanlar senin yaşında köle bırakmamışlar. Hep azat etmişler. Evladım ser seccadeyi, demiş. Sermiş, oturmuş seccadenin üstüne. Secdeye kapanmış. “Ya Rabbi! Görüyorsun ya! İnsanların merhameti azdır. İnsanlar az acırlar. Ama onlar bile benim yaşında köleyi bırakmamışlar, hepsini azat etmişler. Ben, senin kölenim. İnanıyorum ki, sen beni çoktan azat etmişsin” demiş. Orada ağlamış. Oğlu demiş ki, “Baba, niye bu kadar telaşlanıyorsun? Ömrün hep ilimle, irfanla, zikirle, şükürle geçti. Öğretmekle, öğrenmekle geçti. İlim yolunda geçti. Oğlum, demiş, “Bilmez misin yarış atları en büyük maharetlerini yarışın sonunda gösterirler. Ben de bu yarışın sonundayım.” Bu olayı cennet mekân Hasan Efendi bana anlattı.

Çalışmamıza yön veren konulardan birisi, Âşıkutlu Mehmet Efendi'ye de bir gün, ziyaretine gittik. “Efendi, duydum emekli olmuşsunuz. Doğru mudur?” Dedi ki, “Bunu sana kim söyledi?” Dedim ki, “Arkadaşlar söyledi.” Dedi ki: “Bir şey söyleyeyim sana da ömrün boyunca unutma. Din görevlisinin,

din âliminin emekli olmaz, rahmetlisi olur. Din görevlisi, din gönüllüsüdür, o ölene kadar devam edecek.” Bir de Ahmet Yaşar Efendi’den, müsaade ederseniz, bir şey anlatayım: Hocaefendinin yanına gittik. Bu Fetö darbe girişiminin 6-7 yıl öncesi. Hocaefendi bize dedi ki: “Siz biliyor musunuz ikinci Lawrens çıktı.” Biz de bu Araklı da meşhur olan, rahmetli oldu, Mecit Hocamızla beraberiz. Çiçekli’deki Halil Hoca da bulunuyor orada. Dedim ki: “Hocaefendi ikinci Lawrens ne zaman çıktı?” Dedi ki, “İşte Fethullah mı ne diyorlar”. Bu olaydan, 15 Temmuz darbe girişiminden, 6-7 yıl önce (Allahu Teâla mekânlarını cennet eylesin) bizi o zaman uyardılar. Herkesi uyardılar ve bize o zaman şunu dediler: “Bakın bu topraklar üzerinde, bu din üzerinde çoklarının emeli var. Son nefesinize kadar bütün gücünüzle çalışacaksınız. Unutmayın ki, cihad kıyamet sabahına kadar devam edecek.” Bunlar bizim hayatımızda çok etkili olan, çok iz bırakan, unutamadığımız anılar oldular.

Hacı Hasan Efendi’den bahsettiniz. Âşıkutlu Hocaefendi’den bahsettiniz. Ahmet Yaşar Efendi’den bahsettiniz. Bu hocalarla ziyaret sırasında mı bu görüşmeleriniz olurdu?

Ahmet Yaşar Efendi’nin sohbetlerine çok giderdik. Hacı Hasan Efendi’nin ziyaretten ziyade sohbetlerine gider, ilimlerinden istifade eder, sorularımız olduğu zaman gidip kendilerine sorardık. Hatta bu durumlarda ilginç şeylerle karşılaşırdık. Hacı Hasan Efendi’ye sorsak, “Ahmet Yaşar Efendi’ye niye sormuyorsun?” “O, benden büyük âlimdir. Ben şaşarım size, berrak su dururken bulanık sudan içmeye çalışıyorsunuz.” derdi. Birbirini yücelten, birbirine değer veren karşı karşıya geldikleri zaman birbirinin ceketini tutan, ayakkabısını hazırlayan. Bunları biz onlardan gördük. Bu edebi, bu terbiyeyi onlardan almaya çalışıyoruz.

Bu şekilde bahsedebileceğiniz başka hocalar var mı?

Bizim bu çevrede Sürmeneli Hacı Sefer Efendi diye büyük bir zat var. Onunla da uzun zaman görüştük. Hatta bir hatıram şöyle: Bir yerde yemek yiyoruz. Bir kişi de masamızın ötesinde yemek yiyor. Beni tanıyor, onu tanımıyor. Bana “Ya Ahmet Hoca, ben ömrümde bir şey murat ettim de ulaşamadım. Sürmeneli Sefer Efendi var. Onunla tanışmak istedim. Bir türlü buluşamadım.” dedi. Hâlbuki yan yana oturuyoruz. Baktım ki, Hocaefendi’nin yüzü kızardı, utandı, kafasını eğdi. O adama işaret ettim. Dedim ki, sen beni kapıda bul. Çıktık kapıya. Dedim ki, “Be adam işte yanımda oturan kişi odur.” Dedi ki, “Ben ne bileyim tanımıyorum ki.” Geldi Hocaefendi’nin elini öpmeye. Hocaefendi’nin gözünden yaş aktığını gördüm. Bu insanlar, dedi, bana bu kadar değer veriyor. Acaba bu değeri hak ediyor muyum? Sefer Efendi, ferâiz ilmini de çevresinde devamlı okutan, insanların kalbinde yer eden, onların gönüllerini fetheden, her zaman ders okutan, milletin derdiyle dertlenen birisiydi. Gönül insanları bunlar... Bir yazıda okumuştum. Diyor ki: “Cesetlerin doktorları var da gönüllerin yok mu? Hâlbuki diyor, ruhlar daha önemli. Onlara da doktor lazım.” İşte bunlar bizim çevremizdeki gönül doktorları, ruh doktorları. Allah hepsine rahmet eylesin.

Rize’den Zavendikli Mustafa Efendi. O da bize gelirdi, dua ederdi. O Hocaefendi de bu devrin en büyük âlimlerinden biriydi. Araklı’da Hacı İsmail Efendi vardı. Kardeşi Süleyman Ramazanoğlu. İstanbul’da bilmem tanıyor musunuz? Onun abisi. O da bu çevrenin gönül doktorlarından birisiydi. Allah rahmet eylesin. Öğrencilerimden birisi bana dedi ki, “Bu İsmail Efendi’nin makamı, mevki, şanı, şöhreti... Bu devlet başkanı mıydı? Bu Türkiye’nin en büyük zengini miydi ki cenazesinde bu kadar kalabalık oldu?” Dedim ki o, gönüller sultanıydı. Gönüllere girmişti. Allahu Teâlâ ona da gani gani rahmet eylesin. Araklı çok miktarda hoca yetiştirmiştir. İsimlerini sayarak bitiremeyiz.

Kimler var hocam mesela?

Aklımıza gelen Eşref Hocamız var. Eşref Kalaycı hocamız. Hâlen talebe okutuyor. Ahmet Şahin hocamız var. İstanbul Sultanbeyli’de hâlâ ders okutuyor. Süleyman Ramazanoğlu hocamız var. O da İstanbul’da okutuyor. Araklı, dinî ilimler bakımından zengin bir yerdir. Bir hatırayı burada söyleyeyim: Bir zaman karar ettik ki, bu Arsin Falkoz Kur’an Kursu’nun (Yeşilyalı Kur’an Kursu) bir etüdünü yapalım. En çok nereden talebe okumuş. Burada en çok talebe okuyan iki tane köy var. Birisi Araklı’da, biri Erzurum’da. Hiçbiri Arsinli değil. En çok öğrenci yetiştiren ilçe de yine Araklı. Ama Araklı’da, Arsin’de Kur’an kurslarına sahip çıkan, Kur’an kurslarını destekleyenler var. Arsin’de bugün binin üzerinde yatılı Kur’an talebesi var. Araklı belki bu kadar değil. Ama buna yakın. Bu bayramda, bu icâzette 84 tane öğrenci mezun edeceğiz. Ama onlara hediye verecek paramız yok. Telefonu çevirdim. Arsinli bir zengini aradım. “Senin paran var. Bizim paramız yok. Bu çocuklara hediye verelim.” “Kaç çocuk?”, dedi. 84 dedim. Çokmuş, dedi. Biraz sonra bana telefon etti. Dedi ki, belediye başkanı telefon etse bu parayı ben verir miyim, veririm. Bir amir telefon etse, verir miyim, veririm. Kur’an uğruna da dedi, ben 84.000 lira çıkarıyorum. Her talebeye biner lira, dedi. Biz cemaatimizden ümmeti Muhammed’den razıyız.

Bu kayıttan önceki görüşmemizde bir hatıranızdan, hocanızın size verdiği bir ödev, sizin de onu yapmak için ortaya koyduğunuz çabadan bahsetmişsiniz.

Hocam o hatıranızı bir daha alabilir miyiz?

Tabii hocam. Abdurrahman Efendi hocamız bize *Emsile, Binâ, Maksûd, Avâmil ve İzhâr*’ın âmil-i kıyâsî bahsine kadar ezbere okuyacaksınız, dedi. Biz de eve gittik. Böyle uzun gecelerde zaten evde otururduk. Ders çalışırken annem, “Evladım! Gece acı kırsın.” diyerek önüme biraz mısır ekmeği, (buğday ekmeği yok) biraz peynir, biraz yağ koydu. Ben ders çalışmaya başladım. Sabah namazına kalktığı zaman ben gene çalışıyordum. Oğlum hiç yatmadın mı? diye sordu. Dedim ki, hocaya yarın ders verilecek. Nasıl yatarım? Hocamızın yanına geldiğimiz zaman sekiz kişiden ancak iki kişi tam okuyabildi. Hocamız da bize, ben bu dersi sizi imtihan için verdim, ders için vermedim. Bakalım kim hoca olacak, dedi. Allahu Teâlâ hepsine rahmet eylesin. Mekânları cennet olsun.

Hocam kıymetli vakitlerinizi bize ayırdınız. Çok güzel bilgileri bizimle paylaştınız. Çok teşekkür ederiz. Görüşmenin sonunda ifade etmek istediğiniz son cümlelerinizi alabilir miyiz?

Benim bilhassa hoca arkadaşlarımızdan, dinî sahada hizmet eden arkadaşlarımdan bazı isteklerim var. Beni mazur kabul etsinler. Son zamanlarda her şeyimiz gelişti ama gayretimiz azaldı. Ben diyorum ki, Allahu Teâlâ’nın bize verdiği bunca nimetler var. Bir hatıramı burada anlatmak isterim. Umreye gitmiştim. Orada Arapça konuşurken Afrika’nın Cibuti memleketinden birisi bana dedi ki: “Sen Türk müsün?” Dedim ki, “Evet Türk’üm” “Kalk ayağa,” dedi. “Senin gözlerinden öpeceğim.” Niçin diye sorunca dedi ki, “Ben Afrika’nın bir ucunda küçük bir ülkedenim. Bir Kurban Bayramı günü kurbanı kestik, pişirdik, sofraya götürdük. Yerken iki tane delikanlı kapıdan içeri girdiler. Ellerinde poşetler vardı. Benim çocuklarım dedi ki: ‘Baba bu Kurban Bayramı günü bu gâvurların burada ne işi var?’ Dedim ki, ‘Oğlum susun. Bunlar Türk’tür. Bunlar Müslümandır.’ Dediler ki, ‘Biz beyaz Müslüman görmedik. Müslüman, siyah; beyaz, Hristiyan olur.’ Onlara dedim ki, ‘Evlatlarım, bir Fatıha bir Elif-lâm okuyun. Onlar da oturdular. Gayet güzel bir Fatıha, bir Elif-lâm okudular.’ Biz sofranın başında hep ağladık. Benim çocuklarım bana dediler ki, ‘Baba onlara söyle de, ayak-

larının altını öpelim. Onlar vatanlarını, memleketlerini, bayramlarını, komşularını, akrabalarını terk etmişler. Afrika'nın bir ucundaki Müslüman kardeşlerini ziyarete gelmişler.' Bu olay benim üzerimde, diyor, çok büyük bir etki yapmıştı. Şimdi bir yerde Türk duydum mu, gözünden öpelim geliyor." İşte ben kardeşlerimize şunu diyorum: Malumunuz Cenab-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'de buyuruyor ki, "Elif Lam Mim. Bu Kur'an, ancak muttakilere hidayettir." Müminlere demiyor, Müslümanlara demiyor. Muttakilere hidayettir. Allah ancak muttakilerden kabul eder. Bu takva işini de anlayacak olan evvela bizim hocalarımız, din görevlilerimizdir. Yani bu konuda Allahu Teâlâ bu kadar nimetler vermiş bize. Türkiye'de yaşayan bir Müslümanın bu nimetleri bilmesi lazım. Allahu Teâlâ devletimize, milletimize zeval vermesin. Bizi esaret altına düşürmesin. Bu nimetlere şükredebilmeyi cümlemize nasip etsin. Derin saygılarımızı, teşekkürlerimizi sunuyoruz. Allah cümlelerimizden razı olsun.

Ahmet Yıldırım

1964'ta dünyaya gelen Ahmet Yıldırım ilkokulu bitirdikten sonra aykara'da, aykara müftüsü olan Hacı Yusuf Efendi'den (Hacı Yusuf Ziya Bilgin'den) iki sene Arapça okudu. Daha sonra Giresun İmam-Hatip Lisesi'ne kaydını yaptırarak liseyi burada tamamladı. 1983 yılında Bursa İlahiyat Fakültesi'ni kazandı. Yüksek lisansını Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir-Hadis anabilim dalında (1990), doktorasını Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri anabilim dalında (1996) tamamladı. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Hadis bölümünde yardımcı doçent olarak görev yaptı. 2006'da doçent, 2011'de profesör unvanı aldı. Görevini 2013 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne nakleden Yıldırım çalışmalarını burada sürdürmektedir. Pek çok akademik makalesi, kitabı ve ilmi konferansları bulunan Ahmet Yıldırım'ın eserlerinden bazıları şunlardır: *Hadislerle Tasavvuf* (Eşref Ali Tanevi'den Tercüme ve Tahric, Dr. H. Zafarullah Daudi ile); *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*; *Din, Dünyevileşme ve Zühd*.

Görüşme Selim Demirci tarafından, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesinde gerçekleştirilmiştir.

---

5 Haziran 2023, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde, *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat*, başlıklı projemiz vesilesiyle Prof. Dr. Ahmet Yıldırım hocamızla mülâkat yapacağız. Hocamıza projemize verdiği destek ve bizle görüşmeyi kabul ettiği için çok teşekkür ediyoruz. Sözü daha fazla uzatmadan hocamıza bırakıyoruz.

Hocam kısaca kendinizi bize tanıtır mısınız?

İsmim Ahmet Yıldırım, 01.10.1964 yılında doğdum. Aslen Trabzon-Çaykara- eski ismi Fotinos yeni ismi Kabataş köyündenim. Doğumum, 1929 yılında sel olması dedemin de Bayburt'a göç etmesi, hasebiyle Bayburt'ta gerçekleşti. Her ne kadar orada doğmuş olsam da Trabzon Çaykara-Kabataş köyünde yaşadım önemli ölçüde. İlkokulu orada bitirdim. İlkokulu bitirdikten sonra Çaykara Müftüsü Hacı Yusuf Ziya Bilgin Efendi'den iki sene Arapça okudum. O vesileyle, daha sonra tam bitirmeden Giresun İmam-Hatip Lisesi'ne gittim. Daha sonra Giresun İmam-Hatip'ten mezun olunca 1983 yılında Bursa İlahiyat Fakültesi'ni kazanarak öğrenimime devam ettim, dört sene. Orada yüksek lisans ve doktoramı tamamladıktan sonra akademisyen olarak 17-18 sene Isparta'da Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalıştım. 2013 yılında da Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne geldim ve hâlen burada akademik çalışmalarımı yürütmekteyim.

Sayın hocam çok teşekkür ediyoruz. 1929 sel afeti ailenizin bir şekilde Bayburt'a doğru da göçmesine vesile oldu. Bununla ilgili rahmetli babanızdan dinlediğiniz ya da sizin bir şekilde vâkıf olduğunuz bilgiler var mı? Aile büyüklerinizle ilgili neler söylemek istersiniz? Mesela Trabzon'da farklı yerlerde ulema ailesi ya da ilmi geleneği olan aileler var malumunuz, ailenizde böyle bir gelenek var mı? Babanız sizin dinî terbiyenize doğrudan ya da dolaylı dâhil oldu mu misiniz hocam?

Evet, ailemizde ilmi gelenek yok. Ama ne diyelim bürokraside çalışan Kurt dedem, yani dedemin babası 2. Abdülhamid'in yanında çalışmış, bir vesileyle. Sonra o tahttan indirilince oradan kaçıp tekrar Trabzon Çaykara'ya gelmiş, köyde muhtarlık yapmış. Bizim ailede bildiğim kadarıyla ilmiye geleneği yok ama bizim ailenin dine karşı bir muhabbeti var. Babamın da ayrı bir muhabbeti var. Ben daha ilkokuldayken köyde, sıbyan mekteplerine giderek, Kur'an öğrendim. O noktada eğitimimi büyük ölçüde elif-bâ'dan başladım sonra Kur'an okuyarak, Kur'an ezberleyerek devam ettirmeye çalıştım.

Bu noktada babamın içinde bir ukde vardı. Kendi neslinden dini bilen, dini yaşayan birisi olması niyetiyle beni ilkokulu bitirince Çaykara müftüsüne teslim etti. Yani Çaykara müftüsüne götürdü. Ben imam-hatipe, başka bir okula, ortaokula gitmeden, başka bir yere sapmadan gittim. Orada Çaykara müftüsü olan Hâneçizâde Hacı Yusuf Ziya Bilgin'den iki sene kadar Arapça ve Kur'an-ı Kerim eğitimi aldım. Arapça eğitimine *Emsile*'den başladım iki senenin sonunda Arapça eğitiminde önemli bir yeri olan *İzhâr*'ı da bitirerek imam-hatipe geçmek zorunda kaldım.

Hoca, Kur'an noktasında çok hassastı. Kendisi Âşıkutlu hocanın talebelerindendi ve o noktada mehâric-i hurûfu, Kur'an okuması, Kur'an'a olan hassasiyeti noktasında çok dikkatliydi. Arapça yanında Kur'an ezberletti, okuttu, zaman zaman bazı ezberler yaptırdı. Mesela o noktada kendisinin bana çok büyük bir katkısı vardır.

Sıbyan mektebine babanızın teşvikiyle gittiğinizi söylediniz. Köyünüzde hocam, yetiştiğiniz dönemde kendinizi bildiğiniz, hatırladığınız süre içinde, buralarda eğitim verenler sadece mevsimlik dönemsel eğitim için gelenler mi yoksa böyle ilmiyeden istifade ederek hafızlık yapmış ya da kıraat okumuş, yani ne nitelikte hocalardı, hocam?

Öyle fazla niteliği olmayan, bir hoca değil de orada mevsimlik olarak tayin edilen, böyle mahalle mektebinde bir-iki aylık, üç aylık hocalardı. Büyük caminin hocası vardı ama biz ona gitmezdik, mahallemizdeki hocaya giderdik. O daha çok, ne diyelim daha üst seviyede dersler verirdi. Mesela benim ağabeyim ve o zaman orada bulunan on beş kişi ondan Arabiyat dersi okurlardı. Arapça yani bir nevi medrese gibi, onlardan da çoğu icâzet alamadı. Ancak onlardan da iki kişi benim hatırladığım kadarıyla icâzet alarak, o süreci tamamlayabildi. Diğerleri o işi tam tamamlayamadı. Çünkü şöyle bir şey var takdir edeceğimiz üzere, bu Arapça veya dinî eğitimin herhangi bir gelecekte insanın hayatında maişet, bir karşılığı olmadığı için fazla rağbet görmedi, tabii ahirette büyük bir karşılığı var ama onu belli bir yaşı geçince kazanma ihtiyacı hissediliyor. O yüzden çoğu ya inşaatçı oldu ya başka bir yere gitti ya da başka bir şeyler yaptı. Yani kendi başına hareket edip bıraktılar. Ama iki-üç kişinin icâzet aldığını biliyorum.

Hocam siz ilkokul okurken dinî durum nasıldı? Bazı hocalarımızın anlatımında mesela biz 1950-60 yıllar arasında ayrı bir öğretmen profili, 1960'tan sonra daha ayrı bir profil görüyoruz. Mesela dinî telkin açısından ilkokulda olumlu ya da olumsuz bir şey var mı hatırladığınız? Bizle paylaşmak ister misiniz?

Olumlu şeyleri hatırlıyorum. Mesela orada sûrelerin okunması, ezberlenmesi, namazın kılınması. Şimdi var mı bilmiyorum? Mesela namazın nasıl kılınacağıyla ilgili şeyler, o uygulamaları hatırlıyorum. Bizim öğretmenimiz bu noktalarda bize öncülük etti ve onların öğrenmesine vesile oldu. O noktada, onun katkısı var.

Hocam, Yusuf Bilgin hocamıza detaylı değinmek, o noktanın biraz daha üstüne gitmek istiyoruz. Merhum hocanıza gitmenizde anlaşılan babanızın katkısı var.

Çok katkısı var, benim resmen elimden tuttu; o, hocaya götürdü. O, hocayı da çok tanıdığı yoktu. Ama bildiği duyduğu için, Hânevizâdeler zaten bizim orada Çaykara'da bilinen, hepsi âlim olan bir aile. Hânevizâde Hacı Salih Bilgin de var mesela, Erzurum'da kalmış hem de tasavvufî yönü olan birisi, bu yönüyle bilinen bir aileydi. Hoca da zaten Çaykara'nın müftüsü olduğu, bilindiği için tuttu beni ona götürdü. Niye götürdü? Nasıl götürdü? Onu da tam bilmiyorum. Ama şunu biliyorum yalnız, babamın dine, dinî ilimler öğrenmeye karşı bir hasreti vardı. Kendi okuyamadı, kendisi SEKA'da işçiydi. Çocuklarından en azından birisinin okumasını çok arzuladı. Ağabeyim, dediğim gibi köydeki hocadan tahsilini tam bitiremeden inşaatçılığa gitti. Sonra iş bize kaldı. Biz de o noktada kendi üzerimize düşeni yapmaya, hocaya gidip orada okumaya gayret ettik.

Hocam bu dersleri yaparken Çaykara'da mukim olarak mı kaldınız?

Yok! Köyden gidip geliyordum. Sabah erkenden çıkıyordum.

Yürüme mi gidiyordunuz?

Yürüme gidiyordum.

Yürüme yol ne kadar var hocam?

Bir saatten fazla, hızlı gelersen bir saat. Yürüyordum her gün. Köye çıkarken de bir buçuk saat sürüyordu. Çünkü yokuştur.

Çok önemli bir detay hocam.

Yani her gün iner-çıkardım, cumartesi dâhil, pazar hariç. Pazar günü gitmezdim.

Sabah kaçtan kaçta kadar ders yapıyordunuz?

Sekizde çıktığımı hatırlıyorum. Dokuzda falan gelirdim. Hoca ne zaman işlerine müsait olursa o zaman, zira hoca müftü. Beklerdim, arka tarafında müsait bir oda vardı, bir tane böyle sehpa vardı. Oraya ben otururdum, dersimi hazırlardım. Hocam müsait olduğu zaman gelirdi. Bazen zamanlı olurdu bazen de misafiri, geleni gideni çok olurdu, Çaykara merkez olduğu için. İstanbul'dan gelen hocalar da gelirdi. Çaykara'nın da bilinen insanları hep müftüye gelirdi. Orada da tanıdığım çok insan olmuştur. Hem hocalardan hem de siyasilere, milletvekili olanlardan onun talebeleri vardı. Mehmet Zeki Okur diye birisi vardı mesela, iyi hatırlıyorum. Arif Yıldırım var İslami İlimler'de mesela. Nasrullah Hacımüftüoğlu damadı mesela, ben o zaman orada tanıdım, daha yeni girmişti, asistandı o zaman. Onlar, hep oralarda gördüm. Yani o yönüyle bana da çok büyük katkısı oldu. Sonra *Emsile, Binâ, Maksûd, Avâmil ve İzhâr* bunları beraber okuduk. Ama bunun yanında az önce dediğim gibi Kur'an okuma ve tecvid ilminde de ondan istifade ettiğimi söyleyebilirim. Sübhâneke'den başladık, bütün Amme cüzünü ezberlediğimizi hatırlıyoruz. Ayrıca Bakara sûresinden, Nisâ sûresinden ezberlediğimizi hatırlıyoruz. Genelde medreselerde Kur'an eğitiminin üzerinde o kadar durulmaz; ama hocanın usulü farklıydı. Hatta damadı da yazdı onunla ilgili bir şey. Bu noktada ikisini birebir, hem Kur'an okumayı hem Arapça eğitimini beraber götürerek, hem Kur'an bilgisi hem Arapça birikimi de kazanarak eğitmeyi kendisine prensip edinmişti. Bu noktada onun katkıları inkâr edilemez. Bu konuda çok hassastı. Ben iyi hatırlıyorum: Birisi gelmişti, ben falan köye imam olmak istiyorum, Rize'den tayin olmak istiyorum, dedi. Ona dedi ki: bir Fatiha oku bakalım! Fatiha okudu, beğenmedi. Fatiha'yı onun standartlarına, usulüne göre doğru okumadığını düşündü. Ve onunla orada anlaşamadılar yani. Dedi ki ben seni tayin edemem. Çünkü senin Kur'an okuman yeterli değil. Yani böyle bir hassasiyeti vardı.

Müftü Efendi bana karşı sevecendi. Ne diyelim, yardımcı olmaya çalışan; ben biraz çekingen, daha köyden yeni gelmiş bir çocuktum. Hatta zaman zaman bana evinden, üst katta oturuyordu, öğlenleri yemek getirdi. Öyle şeyler de oldu yani ben onun iyiliğini, güzelliğini hiç unutamam. Allah rahmet eylesin!

Hocam o zaman, merhum hocanızla ilgili sizin anlattıklarınızdan anladığım, zihninizde anlatılan hoca profilinden farklı. Ahlakıyla da örnek, müşfik bir baba profili sundunuz hocamı bize tanıtırken.

Hakikaten halim-selim, çok fazla kızmayan biriydi. Şunu da söyleyeyim: Zaman zaman dersimi yapamazdım. Onun karşısında mahcup olduğum için ağladığım olurdu. Mesela böyle bir durum olurdu. Yani bu noktada bize çok büyük emeği vardı. Ben onun faydasını hem imam-hatipte hem ilâhiyatta çok gördüm. Mesela ilâhiyatta hazırlığı geçmemde oradaki bilgilerin çok ehemmiyeti oldu. Normalde ben dört sene değil de belki de beş sene okuyacaktım. İmam-hatipte Arapça notlarım çok iyiydi, tefsir ve hadis çok iyiydi. Yani başarılıydım.

Hocanızın hocalarıyla ilgili bir bilgi var mı? Hocanız kimden okumuş? Bununla ilgili bir şeyler söylemek ister misiniz hocam?

Hocamın hocası Hacı Hasan Efendi, Hacı Hasan Rami Yavuz. Kur'an hocası da Mehmet Âşıkutlu'ydu. Mesela o Çifârüksa'da (Uğurlu) okumuş ondan. Yani Kur'an eğitimini ondan almış ama Arapça'yı Hasan Rami Yavuz'dan, Hacı Hasan Efendi'den almış. Onun öğrencisiydi. Çaykara'da o zamanın müftüsü ölmüş, onun yerine birisi geçmesi gerekiyormuş. Normalde Hacı Hasan Efendi'nin geçmesi uygun; ama Hacı Hasan Efendi ona demiş ki: "Sen geçeceksin, sen müftü olacaksın." Hocam önce çok razı olmamış. Sonra onun emri olunca, oraya müftü olmuş. Yirmi sene civarında, belki daha fazla, şimdi hatırlamıyorum, orada müftülük yaptı. İyi bir iz bıraktı. Hem imamlar hem diğer insanlar nezdinde iyi bir iz bıraktı.

Bir şey anlatayım ilimle ilgili belki faydası olur. Onu Nasrullah Hacımüftüoğlu da yazdı makalesinde. Ama ben de bizzat bana da sorduğunu hatırlıyorum. Dedi ki: "Senin bir saatlik ömrün olsa veya iki saatlik, ne yaparsın?" Ben bir şey diyemedim. Hatta Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun dediğine göre de bir gün öğle namazını kılmışlar. Orada Çaykara'nın ileri gelen hocaları da varmış, çok tanınan-bilinen. Aynı soruyu onlara da sormuş. Onların bir kısmı namaz kılarım, öteki: Kur'an okurum, kimisi zikir yaparım, demiş. Oradaki anekdotta: yüzünden bu verilen cevaplardan hoşnut olmadığını anladık, deniliyor. Demişler ki: "Peki siz ne yapardınız?" Ben demiş, ya bir talebe bulur ona öğretirim ya da kendim bir hoca bulur ondan eğitim alırım. Hocamın bunu söylemekteki amacı, Allah'ın ilim sıfatının tecelli ettiği şekilde ölmek, en güzel ölümlerden biri diye. Böyle bir anekdottan bahsetmiş olayım.

Hocanızla ilgili size birkaç şey daha sormak istiyorum hocam: Ders yaparken sabah dokuzda geliyordunuz, halkadaki ders katılımcıları ne kadardı? Hangi yaş grubundan kimselerdi? Mesela şehir dışından gelen var mıydı?

Tek başıyaydım. Ara sıra imamlardan, hocalardan gelenler olurdu. Mesela ben *Emsile*, *Binâ* okuyordum. Onlar da tefsir okurlardı, iyi hatırlıyorum *Beyzâvî Tefsiri* okurlardı. Bir kısmı da başka tefsir okurdu hocadan, ara sıra. Şöyle bir şey vardı. *Ferâiz* dersi okuduğumuzu hatırlıyorum. *Ferâiz* dersini onun bir yeğeni vardı, Muhammed Bilgin diye, daha sonra Çorum İlâhiyat'ta da hocalık yaptı, onunla okuduğumuzu hatırlıyorum. Hâlâ biz ders arkadaşımız diye takılırız, görüşürüz. Yani ferâiz dersi okuduğumuzu hatırlıyorum. Ama (günlük-sabit talebe olarak) ben tektim yani. Yaşı büyük hocalar, fırsat buldukça, yüksek seviyede dersi olanlar, tefsir, ferâiz ve benzeri başka dersleri

okumaya gelirlerdi.

Hocam 1929'daki sel ailenizi bir şekilde Bayburt'a sürükledi. İmam-hatibi siz Giresun'da okudunuz. Sizi Giresun'a sürükleyen ne idi hocam?

Ha şöyle, babam Giresun SEKA Kâğıt Fabrikası'nda çalışıyordu. O zaman da imam-hatiplere çok yoğun talep, öyle her gelen öğrenciyi kabul etmiyorlardı malumunuz. Trabzon'a girme imkânı olmadı. Babamın orada, tanıdığı birisi vardı. Onun vesilesiyle oraya kayıt yaptırıldı. Önce paralı yatılı okudum bir sene. Sonra birinci senenin sonunda imtihana girip parasız yatılı okudum.

Giresun İmam-Hatip Lisesi'nin o zaman, şimdiye göre ilâhiyat seviyesinde denilebilir, bir eğitim vardı. Orada yani çok güzel eğitim aldığımızı düşünüyorum her yönüyle.

Hocam biraz orayı açmak istiyoruz. Mesela görüştüğümüz hocalarımızdan Trabzon İmam-Hatip'teki hocalarla ilgili isimler ve bilgiler dinledik. Bugün bir hocamızdan Ordu İmam-Hatip'in kuruluşuyla ilgili malumat aldık. Giresun İmam-Hatip'te nasıl bir ortam vardı hocam? Yani sizi etkileyen hocalar kimlerdi ve neler okutuyorlardı?

Evet, hakikaten meslek dersleri hocaları çok yetkin, çok iyiydi. Mesela Kur'an hocası vardı, Şükrü Teoman; -o tabii farklıydı- İlyas Çavuşoğlu hocalar vardı. Zinnuri Eroğlu diye bir hoca vardı, bize hadis dersinde Hayrettin Karaman'ların çıkardığı hadis kitabını okutmuştu. İkrâm Coşkun diye bir fıkıh hocası vardı mesela. Bize, cenaze tekfini ve benzeri şeyler olsun uygulamalı birebir öğretirdi. Mesela cenazeyi anlatırken tabut ile kefen getirirdi. Ölü nasıl yıkanır, nasıl kefenlenir? Onların hepsini bize birebir gösterirdi. Tefsir dersinde mesela *Celâleyn Tefsiri* okurduk, Muhammed sûresi, Hucurât sûresi hatırladığım kadarıyla. Onları birebir okuduk; mesela *Celâleyn*'den, defterlere yazardık önce. Hoca gelir, kırık mana verirdi, biz de onun üzerine yazıp ondan imtihan olup güzel bir şey yapardık. O birikim şimdi var mı bilmiyorum?

Tabii meslek derslerinin hocaları öğrenciler tarafından çok sevilmezdi. Biraz sert otoriterdiler. Öteki hocalar biraz daha yumuşaktı. Onları millet daha çok severdi. Öyle bir taraf da vardı.

Hocam siz merhum Yusuf Bilgin hocanın müşfik hâlini gördükten sonra durum biraz farklı olmuştur.

O ayrı tabii.

Ders ve dönem arkadaşlarınızdan sizin gibi sonrasında ilâhiyatlara devam eden, ilmî sahada çalışma yürüten başka hocamız oldu mu?

Giresun İmam-Hatip'ten mesela yatılıda bizim sınıftan Mustafa Öztürk var, bu tefsirci. O benim sınıf arkadaşım. Onun dışında Hacı Mehmet Günay var bizden, Sakarya'daki. Mesela onu iyi hatırlıyorum. Kenan Ayar diye bir İslâm tarihi hocası var. Mesela Nurettin Canikli var. O bizden önceydi. Onu iyi hatırlıyorum. Onlar dışında da çok kişi vardı, siyasetle ilgilenen ve farklı üniversitelere giden. Yani o zamanın imam-hatibi bayağı iyi bir seviyedeydi. Yani iyi yerleri kazanmışlardı.

Hocam, bir imam-hatip lisesinde *Celâleyn* tefsirinin okunması ve hadis ezberlenmesi, şu anki ilâhiyat eğitimini bile düşündüğümüz zaman iyi bir

seviyeye işaret ediyor. Giresun İmam-Hatip'teki hocalarınızdan hem yatılı yurttan hem de okulda resmî ders dışında böyle bir okutma merakı, ders halkası olan var mıydı hocam?

Onu hiç yapmazdık, yazın ancak. Belki kendi çabamızla. Ancak öyle bir şey hatırlamıyorum, öyle bir şey yoktu.

Peki, hocam o zaman yüksek tahsilinize geçelim. İlahiyata gitmeye nasıl karar verdiniz?

İlahiyata gitmeye şöyle karar verdim: Tabii ilk sıralarda yazmadım. Mesela ben Bursa İlahiyat Fakültesi'ni kazanmıştım, 5. sıradaydım. Birinci sırada tıp yazdım, ikinci sırada başka fakülteler, dördüncü sırada da zannedersem Marmara mıydı ne, beşinci sırada Bursa İlahiyat. Orayı kazandım. Orayı kazanınca, oraya gittim. Burada bir arkadaş grubunun evinde kaldım. Oradaki hocalar arasında Selman Başaran vardı. Öğleleri hadis dersi yapardı. Az önce konuştuğunuz, Enbiya Yıldırım da onun halkasındaydı. Onun dersleri olurdu.

Ne okuturdu hocam?

Muhtasar-ı (Sahih-i) Müslim okuduğumu hatırlıyorum. Yunus Vehbi Yavuz'la da öğleleri *el-İhtiyâr* okuduğumuzu hatırlıyorum. Böyle dersler olurdu. Yusuf Hoca, Yusuf Ziya Bilgin de oradaydı; ama ona ben pek gidemedim. Yani nasip olmadı farklı sebeplerden dolayı. Böylece öğle aralarını değerlendirmeye çalışıyorduk.

İmam-hatipte iken şöyle bir durum vardı, onu da söyleyeyim: O zaman çıkan yeni kitapları hep okuma merakı vardı. Ben pek çok kitabı o zaman okudum. Mesela hadis olsun, *İhyâ* olsun, *Necâtü'l-Mü'minîn* diye bir kitap vardı. Giresun İmam-Hatip'te okurken takip ettim. Evet, şöyle *Büyük Doğu* gibi yayınları takip ediyorduk. Merakla onları da okumaya çalışırdık. Ali Bulaç'ın, Hüsnü Aktaş'ın kitaplarını, Necip Fazıl'ın *İdeolocya Örgüsü* falan, onları okumaya çalışırdık.

Bunlarda hocam, hocalarımızın teşviki oluyor muydu?

O zamanlar şöyle bir şey vardı, iki grup vardı: biri Akıncılar, biri de Ülkücüler. Akıncılar'da veya Milli Türk Talebe Birliği'nde bunlar genelde okunurdu. Mesela *İhyâ* okunurdu, diğer kitaplar da okunurdu. Bunların etkisi olmuştu. Hatta bir arkadaş, bunu da anlatayım, cuma günü akşam birerdi otobüse, gelirdi Hacı Bayram'da çıkan yeni kitap neyse, şimdiki gibi tabii öyle çok fazla değil, alıp gelirdi. Pazar günü sabah inirdi, elinde koliler. Biz ondan o kitapları dört gözle beklerdik ve alırdık. Hemen hepsini okumaya çalışırdık. Yani hadisler, tefsirle ilgili, ne varsa okumaya çalışırdık. Tabii o zaman bizi meşgul eden sanal dünya, internet diye bir şey yok.

Hocam şöyle sorayım: İmam-hatibi Giresun'da, fakülteyi Bursa'da okudunuz. Bursa'da da Trabzon'dan çok sayıda oraya göçen hocalar var. Çevrenizde de olmuştur. Ama asıl merak ettiğimiz yazları ya da farklı vesilelerle Trabzon'a gidip geldikçe tanıma imkânınız olan, meclisinde bulunduğunuz hocalar kimlerdir? Trabzon'un tanınmış hocalarından ya da icâzet merasimlerinden bahsediliyor, 1980'lerde 1990'larda hâlâ devam eden ama farklılıklar olan şeyler var. Yani

böyle meclisinde bulunduğunuz, ilim okuma imkânı olmasa bile, tanıştığınız merhum hocalardan kimler var hocam?

Çaykara müftüsünden okuduğum zaman, Hânevizâde Hacı Salih Bilgin, şimdi Erzurum'da medfûn olan, mesela onunla karşılaştık. O muttaki, takva sahibi birisi olarak kabul edilirdi. Hatta onun bir fındıklığına gidip, fındıklarını topladık. Herkese hediye verdi, bana da. Mesela o zaman bir kâğıda katlayıp 500 lira vermişti, hâlâ saklarım ben onu. Öyle bir hatıram var.

İcâzet merasimleriyle de şöyle bir şey var: Şimdi meşhur Cübbeli Ahmet var ya onun icâzet merasimine, Rize'nin Tütüncüler köyüne gittiydik, çok büyük bir merasim olduydu.

Niye orada yapıldı hocam?

Orada Resul Hoca diye bir hocası varmış. Onu hâlâ kendi televizyonunda çıkarıyordu. O zaman ders alıyordu ondan, Mahmut Efendi (Ustaosmanoğlu) oraya göndermiş. Çaykara'da bir gün bana dediler ki: "Biz Rize'ye icâzet merasimine gideceğiz, gelmek ister misin?" Bu dediğim yalnız, imam-hatip sıraları, ilâhiyat zamanı değil lisede öğrenciyken, yani öğrenciyken gittik. Hakikaten büyük bir şey oldu, köye girmek mümkün değil araba kalabalığından. Orada şunu hatırlıyorum: Cübbeli'nin o zaman çok genç, daha sakalı-makalı yok, tüyü bitmemiş, böyle vaaz ettiğini hatırlıyorum. Sabah gittik, akşam kalabalıktan çok bir şey görmeden döndük geldik.

Bizim köyde de oldu. Dediğim gibi, ağabeyimlerde de olmuştu, köyün hocası bir icâzet merasimi yaptı. İcâzet merasimi şöyle oluyordu o zaman, şimdi nasıl bilmiyorum: İcâzet alan hoca önce bir kürsüye çıkıyor, orada vaaz ediyor, bir konuşma yapıyor. Sonra onunla ilgili icâzet baştan sona okunuyor, kimden almış, hocanın hocası, onun hocası, okunup ona veriliyor. Ve böylece icâzet aldığı orada ikrar ediliyor ve o icâzet belgesi verilmiş oluyor, böyle bir şeye şahidim ben.

Hocam sizin böyle teberrüken de olsa icâzet aldınız mı?

Yok alamadık. Yani öyle bir şey henüz nasip olmadı. Öyle bir şey içimizde ukde kaldı, ama tam bitiremediğimiz için hepsini, o yüzden olmadı.

Trabzon Çaykara'da yetişmiş bir hocamız olarak Türkiye'nin Isparta gibi farklı şehirlerinde hizmetiniz oldu. Şimdi Ankara'dasınız. Bu vesileyle hem Karadeniz'in, Trabzon'un yakın dönemdeki dinî hayatına dair hem de ilim talebelerine ne söylemek istersiniz? Nasihatınız tavsiyeniz ne olur hocam son olarak?

Bu ilim işi isteğe bağlı, yani bu bir talep işi. Bunu talep etmek, önce istemek lazım. O noktada eğer talep varsa, istek varsa, bunu en iyi şekilde hangi hoca yapabiliyorsa, tabii klasik usulü de ihmal etmeden modern usulleri de düşünerek, -çünkü çağın gereği olarak modern usullerde kısa zamanda bazı şeyler halloluyor, eski usullerde çok şey ezbere dayalı olduğu için ve o noktada da zaman çok gerektiğinden- bu hem modern hem klasik usulü ihmal etmeden, onları mecz ederek bu süreci tamamlamak lazım. Çünkü ilim çok önemli. Biliyorsunuz: bilgi güçtür. Kim bilgiye sahipse, onu elde ediyorsa ki bu dinî ilim de olabilir diğer ilimler de olabilir, gücü elde etmiş oluyor. Bu gayret içerisinde olmak gerekiyor.

Bir de dinî anlayış noktasında, dindarlığımızı şekillendirme noktasında kitabî, sahih, doğru bilgi, olmazsa olmaz bir hakikat! Bunu ehlerinden ve en güzel şekilde, en güzel, en pratik, en kısa şekilde

almaya bakmak lazım. Ve bu noktada büyük bir gayret içerisinde olmak lazım. Az önce de hocamdan aktarılan anekdotta belirtildiği gibi “o hakikat üzere ölmek” gerekiyor. Ölürssek, İnşallah Allah’ın ilim sıfatının tecellisiyle ölmek. Bence hocamın da tercih ettiği üzere en güzel ölümlerden olsa gerek. Bunu yapmakta fayda var diye düşünüyorum.

Hocam, çok teşekkür ediyoruz.

Ali Çelik

Ali Çelik, 1950 yılında Trabzon Merkez, Ayvalı köyünde doğdu. 1953 yılında Trabzon'un yine Merkez köylerinden Soğuksu köyüne taşındı. İlkokulu Erdoğdu Mahallesi'nde İsmet Paşa İlkokulu'nda okudu. Sonrasında bir sene imam-hatipte okuduktan sonra bırakıp hafızlık yapmaya başladı. Hafızlığını amcasının yanında yaptı. Hafızlık eğitimini tamamlayınca ta'lim, tecvid ve tashîh-i hurûf okumak üzere Merkez Kur'an Kursu'nda Murat Köseoğlu'nun yanına gitti. Sonra da Mısır tariki aşere okudu. 1973 yılında o zaman nahiye olan Sürmene Köprübaşı'nda ilk görevine müezzin-kayyım olarak başladı. Orada bir buçuk sene görev yaptıktan sonra Trabzon'un Erdoğdu ve Ortahisar Mahallesi'nde yine müezzin-kayyım olarak görevler yaptı. 1980 yılında Merkez Kur'an Kursu'nda öğreticilik vazifesini yürüttü. 1983 yılında İstanbul Haseki Eğitim Merkezi'nin imtihanlarına girip kazanarak Abdurrahman Gürses Hocaefendi'den aşere-takrîb-tayyibe dersleri okudu. Aynı zamanda meslek içi bir eğitim alarak 1986'da İsmailağa Kur'an Kursu'nda göreve başladı. 1994 yılında 5-6 sene Avrupa'da görev yapıp döndükten sonra bir sene İsmailağa'da çalıştı. 2001 yılında emekli liğini isteyerek Trabzon'a geldi. Burada da çeşitli yerlerde ders okutan Ali Çelik hâlihazırda da ta'lim, tecvid ve tashîh-i hurûf derslerini sürdürmektedir.

Görüşme Selim Demirci tarafından Trabzon Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi toplantı salonunda yapılmıştır.

---

23 Haziran 2023. *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* başlıklı projemiz için Trabzon’un emektar hocalarından kurrâ-hafız Ali Çelik Hocaefendi ile Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde birlikteyiz. Öncelikle hocamıza bizle görüşmeyi kabul ettiği için çok teşekkür ediyor ve sözü fazla uzatmadan hocamıza bırakıyoruz.

Hocam kısaca bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Efendim ben Ali Çelik. 1950 yılında Trabzon Merkez, Ayvalı köyünde doğdum. 1953 yılında Trabzon Merkez’e bağlı Soğuksu köyünden dedemin yer satın almasıyla oraya taşındık.

İlkokulu Erdoğan Mahallesi’nde İsmet Paşa İlkokulu’nda okudum. İlkokulun son senesini iki derslik olarak yapılan okulda tamamladım. Sonrasında bir sene imam-hatipte okuduktan sonra bırakıp hafızlık yapmaya başladım. Hafızlığımı amcamın yanında yaptım. Hafızlık bitince ta’lîm, tecvid ve tashîh-i hurûf okumak üzere Merkez Kur’an Kursu’nda Murat Köseoğlu’na kaydolduk, orada okudum. Sonra da Mısır tariki aşere okuduk.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın düzenlediği bütün vilayetlerdeki hocaefendilerden seçerek okuttukları bir organizasyonda hocam Murat Köseoğlu, Âşikkutlu Hocaefendi’den Mısır tariki aşeresini bir yıl önce okumuştum. Biz de hocamızdan okuduk.

1973 yılında o zaman nahiye olan Sürmene Köprübaşı’nda ilk görevime müezzin-kayyım olarak başladım. Orada bir buçuk sene görev yaptıktan sonra Trabzon’un Erdoğan ve Ortahisar Mahallesi’nde yine müezzin-kayyımlık görevlerinde bulundum. 1980 yılında Merkez Kur’an Kursu’nda hocamın yanında Kur’an kursu öğreticiliği yapmaya başladım.

1983 yılında İstanbul Haseki Eğitim Merkezi’nin imtihanlarını kazanarak Abdurrahman Gürses Hocaefendi’den aşere-takrib-tayyibe dersleri okudum. Aynı zamanda meslek içi eğitim olarak 1986’da İsmailağa Kur’an Kursu’nda göreve başladım. 1994 yılında, 5-6 sene Avrupa’da görev yapıp döndükten sonra bir sene de İsmailağa’da çalışarak 2001 yılında emekli oldum ve Trabzon’a geldim. Burada da çeşitli yerlerde okutmaya başladım. Yavuz Selim Vakfı’nda ta’lîm dersleri okuttum. Çiçekli Kur’an Kursu’nda hocalara ve talebelere istifadeli olacak dersler verdim. Falkoz Kur’an Kursu’nda (Yeşil Camii) bir sene dersler okuttum. Böylece bu zamana kadar geldim.

Hocam çok teşekkür ediyoruz. İsterseniz biraz daha detaylandırarak ailenizden bahsedelim. Babanız, büyükbabanız gibi aile fertlerinizde hoca var mıydı, sizin yetişmenizde ailenizin doğrudan bir katkısı ve yönlendirmesi oldu mu?

Ailemizde amcam hafızdı zaten, onda hafızlığımı yaptım. O da yine Ali Haydar Hoca’nın ta’lîm, tecvid, tashîh-i hurûf talebesidir. Dedem ve rahmetli babaannem bilakis daha çok bu okuma işlerini severdi, dedem de severdi de ama daha önde gelen babaannemdi, onların teşvikiyle amcam okumaya başladı. Biz de onların arzu ve hevesleri vesilesiyle başlamış olduk.

İlkokul bitince bir sene imam-hatibe gittim. Orada hafız olmadığının eksikliğini hissederek imam-hatibi bırakıp amcamın yanında hafızlığa başladım. Böylece serüven başlamış oldu.

Hocam sizin anlattıklarınızdan hareketle söylüyorum, anlaşılın babaannenizin dinî hayatınızın şekillenmesinde katkısı var. Onunla ilgili hafızanızda bir şeyler var mı? Yani babaanneniz bu ilmîni nereden almış?

Tabi ben o kadarını bilemiyorum. Babaannem eski köylerdeki hocaları dinleyerek bunları kavrar, daha sonra kendisine bir cemaat oluştururdu ve onlara vaaz ederdi. Bunları ilimden değil, ezberden aktarırdı. Aldığımı satabilen bir kadındı. Bize aktardığı bu bilgilerin faydası çoktu. Hem bizimle ilgilenme hem de bizi yönlendirme noktasında bize teşviki çoktu. Yanlış yaptığımızda uyarır ve doğrularını anlatmaya çalışırdı. Babaannem işte böyle bir insandı.

Hocam Trabzon'un farklı yerlerinde camiler, yarı medrese tarzı yerler duyuyoruz. Sizin köyünüzde de bu tarz mekânlar var mıydı?

Köyümüzün uzunlamasına bir köy olmasından dolayı cami bize biraz uzaktı. Şimdi dedemlerin de önderlik yaparak inşa ettikleri bir camimiz var. Ama o zamanlar bir medrese yoktu. Amcamın o dönemdeki önde gelen talebeleri bizdik. Özellikle yaz ayları olmakla beraber bizi toplar Kur'an okutur, namaz sûrelerini ezberletir; abdest almasını, namaz kılmasını öğretirdi. Yüzüne okumayı dahi ondan öğrendik. Sonrasında da nasip oldu da hafızlığımızı onunla yaptık.

Hocam amcanızın yetişmenizde büyük katkısı var. Siz amcanızdan Kur'ân-ı Kerim'le alakalı temel eğitiminizi aldınız. Ondan sonra hafızlığa mı başladınız yoksa biyografinizde bahsettiğiniz üzere imam-hatip sürecinizi mi geçirdiniz?

İlkokula gitmeden amcamda yüzünden Kur'an okumaya başlamıştık. Sonra okula gittik, yaz tatillerinde kendisinden okurduk yine. İlkokul bittikten sonra bir sene imam hatibe gittim. İmam-hatipte gördüğüm hafız arkadaşlara çok imrenirdim. Bazı konularda ayetler geçerdi. Hoca hemen sordardı, neredeydi bu ayet hafız efendi. Bakardım hafızlar hemen okuyor. Bende de hafızlık yapmam lazım diye bir düşünce uyanı. Bir sene okuduk bitti, sonra okuldan ayrılıp hafızlığa başladım.

İmam-hatibe gitmenizde de amcanızın katkısı oldu mu hocam?

Teklif bizden geldi ama yine bu işleri büyükler organize ettiği için dedemin de amcamın da katkısı olduğunu söyleyebilirim. Amcamın oğlu vardı, onunla birlikte ayrıldık ama o tamirciliğe, ben hafızlığa başladım.

Hocam hafızlık süreciniz ne kadar sürdü?

İki sene sürdü. Amcam çiftçilik yapardı, geçimini böyle sağlardı. Bazen tarlada olurdu. Tarlada çalıştığında dersim hazır olunca yanına giderdim ve beni orada dinlerdi. Son demlerimde yani 5-6 sayfam kaldığında amcam Akyazı'nın Komboloz Mahallesi'nde halk tarafından çağrılarak imamlık görevine başlamıştı. Ben de amcamın yanına Akyazı'ya gittim ve orada hafızlığımı bitirdim.

Yani siz dersinizi kendiniz hazırlıyordunuz amcanız da dinliyordu.

Tabi tabi. Yani yalnız olmamın biraz da zorlukları vardı. Biz hafızlık yaptırırken talebeleri gördük. Talebe dersini icabında arkadaşına dinletirdi. Hoca boşta ise o dinler ama arkadaşların birbirle-

rine sayfalarını dinletmeleri de söz konusu. Benim bu imkâna sahip olamamam benim için biraz sıkıntılıydı. Direkt evine gidip hocamı bulmam gerekirdi. Evet, evlerimiz yakındı ama her zaman gitmeye çekinirdik.

Hocam bizim bu bölgedeki ilmî faaliyetlerden anladığımız, öğrendiğimiz şey, dinî hayat açısından hafızlık bitirilince icâzet merasimlerinin ayrı bir yere sahip oluşu. Sizin icâzet merasiminiz nasıl oldu?

O zamanlar icâzet merasimi camide belli bir günün ayarlanmasıyla olurdu. Benim merasimimi bize 1.5 km kadar uzak olan Çamoba Camii'nde yaptık. Hocaefendiler davet edilir ve Ehl-i Kur'anlar hafızlık merasimlerinde Kur'an okurdu. En sonunda bir kişi hafızlığın ehemmiyetiyle ilgili vaaz verirdi. Şimdi biraz daha karışık, vaaz daha ağırlıklı oluyor. Bizim zamanımızda böyle değildi. Benim icâzet merasimime de Trabzon merkezden hocaefendiler gelmişlerdi.

Hatırladığınız meşhur isimler var mı hocam?

Tabi tabi. Benim kendi ta'lim hocam Murat Köseoğlu vardı. O dönem Trabzon- Pazarkapı'da Muharrem Aslantürk vardı. Hüseyin Yazıcı, Nureddin Durmuş vardı. Bunlar Trabzon'un belli ağır toplarıydı. Rahmetlilerin ağırlıkları hâlâ devam ediyor. Merasime işte bu isimler gelmişti.

Hocam hafızlığı bitirdikten sonra Murat Köseoğlu hocaya gitme süreciniz nasıl oldu?

O da bir tesadüf oldu. Dedemle şehirde dolaşıyorduk, Pazarkapı'nın imamı Hüseyin Yazıcı Hocaefendiyle karşılaştık. Beni tanıyordu. Hafız ne yapıyorsun, diye sordu. Dedem dedi ki amcasında ta'lim filan okuyacak. Amcam da Haydar Hafız'ın talebesi ya, dedi ki, sen bunu Murat Köseoğlu'na gönder. Dedem Murat Köseoğlu'nu tanyor ama nerede okuttuğunu bilemiyor. Nerede okutuyor diye sordu. Hacı Kasım Camii'nin avlusunda olduğunu söyledi. Dedem Hacı Kasım Camii'ni biliyordu, oraya gittik. Murat Hoca'yla birbirlerini tanyorlardı zaten, görüştüler. Hocadan kayıt şartlarını alıp hazırladık. Böylelikle ilk kursum 1967 yılının Hacı Kasım Camii'nin arka tarafındaki kulübeye benzer yerde başlamış oldu.

Hocam ne kadar süre ta'lim dersi aldınız?

Dönemimizde hoca, en az 2-2.5 sene okuturdu. Benimki de 1967'den itibaren üç yıl, askere gidinceye kadar, devam etti.

Hocanızın ders usulüyle, davranış tarzıyla ilgili ne söylemek istersiniz? Münis birisi miydi, tertipli, sert tarafları olan birisi miydi? Talebeleriyle bağı nasıldı?

Murat hocanın talebeleriyle bağı iyiydi. Bir hocanın öncelikle talebeleri tarafından güvenilir oluşu sabit olmalı. Bir talebe onu okutan hocası hakkında "bu hoca bana en iyisini okutuyor, en doğrusunu öğretiyor" diye düşünebiliyorsa o talebe artık başarılıdır. İşte Murat hocada da bu vardı. Trabzon'da herkes tarafından "işini en iyi yapan hocadır" diye bilinirdi. Biz de öyle bildik ki hocamız da böyleydi. Tabii hoca disiplinliydi. Çok fazla kaçamak yapamazdık. Hatta kalfaları da vardı. İlk başladığımızda o kalfalar bizi okuturdu, onlarla başlamıştık. Onlar çalıştırır, belli bir yere kadar

getirir; dersin olduğuna kâni olurlarsa hocada okurduk. Hoca beğenmediği yerleri tekrar anlatırdı, beğendiklerini ise geçirirdi. Hocanın böyle bir disiplini vardı, onun yanında laçka olamazdık.

Hocam Murat Köseoğlu Hoca'dan okurken diğer meşhur kurrâlarla mesela Muharrem Aslantürk, Ali Haydar Özak gibi hocaların kendileriyle tanışma, aynı mecliste bulunma imkânınız oldu mu?

Hocamızın bir izni ya da gitmek zorunda kaldığı yerler olunca dersleri Hüseyin Yazıcı ile Muharrem Aslantürk hocalara bırakırdı. Birkaç defa bu olmuştu. Mesela Muharrem Hoca bir iki sefer gelmiştir; Hüseyin Hafız daha fazla gelirdi. Bizim asıl dede hocamız Ali Haydar hocadır. O İstanbul'a gidince Murat Hoca onun yerine devam etti. Haydar Hoca döndüğünde Trabzon'da birkaç tane Kur'an kursu vardı. Biri Yenicuma'da, biri Çömlekçi'de, bir tanesi de bizim ordaydı. Bir tane de Faroz taraflarında vardı diye hatırlıyorum ama emin değilim. Haydar Hocaefendi bu kursları teftiş ediyordu. Derslerimize de gelirdi. Hatta bir gün Haydar Hoca geldi, derste böyle sohbet ediyordu çok tatlı bir sohbeti vardı. Bizi de dinlerdi. Haydar Hocaefendi derse geldiğinde ders hocamız edep icabı dersi ona bırakırdı. Sohbetin sonunda bize dedi ki, evladım, İstanbul projektörü Trabzon'a doğru çevrilmiştir. Bizi onore etti tabii ama doğrusunu da söyledi.

Hocam ta'lim süreciniz bittikten sonra görev hayatınıza geçelim. Nasıl görev aldınız, ilk görev yeriniz neresi oldu?

İlk görev yerim Sürmene Köprübaşı'ydı. O zamanlar asıl kadro olan müezzin-kayyımlık dışında vekil imamlık da vardı. Sürmene'de de sadece bir kadro açılmıştı. İlk kez girdiğim imtihanda 10-11 kişinin içerisinde başarılı olarak kadroya alındım ve 1973 senesinde müezzin-kayyım olarak göreve başladım.

Hocam bir buçuk yıl kadar orada görev yaptınız. Görev sürecinde nelerle uğraştınız biraz detaylandırabilir misiniz?

O zaman Sürmene Köprübaşı'nda yeni yapılmış tek bir cami vardı. İmamı, arkadaşım Vahit Altuntaş'tı. Ve caminin ilk müezzin-kayyımı da bendim. Bir de Kur'an kursu hocası olan Mustafa Ayar diye de bir arkadaşımız vardı. Onunla da iyi bir dostluğumuz oldu, efendi biriydi. Talebeleri gelgeç şeklinde olduğundan fazla bir talebesi yoktu. Onunla orada sarf-nahiv dersleri okuduk. Allah razı olsun bana çokça yardımı dokundu. İlk gramerli Arapça okumaya da bu vesileyle başlamış oldum.

Hocam bu Mustafa Ayar hoca hep Arapça dersleri mi verirdi?

Yok, o Kur'an kursu hocasıydı. Arapça okutmazdı, zaten orada Arapça da okutulmazdı, sadece bana özel olarak okuturdu. Daha önceleri okutmuş olduğundan anlatımı iyiydi, ben de onun anlatımından çok iyi anlardım.

Mustafa Ayar hocanın kimden okuduğuna dair bir bilginiz var mı peki?

Hayır, o kadarını bilemiyorum fakat o köyde çokça ilim sahibi hoca bulunurdu. Bizim köyde medrese usulü okuyan fazla kişi yoktu. Bir amcam vardı işte. O da çiftçilikle uğraşırdı. Günün belli bir zamanında evinin veyahut da bahçesinin önünde düz bir alanda gelen talebeleri ya yüzünden ya

da ezberden okutmak suretiyle dinlerdi. İyi bir verim de alınırđı. Bizim mahalledeki yaşıtlarımın neredeyse hepsi amcamdan okumuştur. Namaz kılmak olsun, sûreleri ezberlemek olsun ne öğren-dilerse amcamdan öğrenmişlerdi.

Sürmene Köprübaşı'ndan sonra Trabzon Merkez Erdoğan Mahallesi'nde 2-2.5 buçuk sene kadar müezzin-kayyım olarak görev yaptıktan sonra Ortahisar Mahallesi'nde de 2 sene kadar görev al-dım. Ve nihayet 1980 yılında Merkez Kur'an Kursu'nda hocamın yanında Kur'an Kursu Öğreticisi olarak ilk defa göreve başladım.

Hocam 1970'li yılların Trabzon'unu biraz sizden dinlemek istiyoruz. 70'li yıllarda Trabzon'da dinî hayat açısından önemli mekânlardan biri olan Huzur Lokali hakkında gözlemlerinizden bize biraz bahsedebilir misiniz?

Huzur Lokali, Din Görevlileri Derneği tarafından organize edilen bir lokaldi. Toplantıların, sohbet-lerin, çeşitli faaliyetlerin ve hatta müftülük toplantılarının dahi yapıldığı bir mekândı. Akşamdan yaşlılara yönelik dersler olurdu. İlâhiyat ve Diyanet'ten çeşitli hocaefendiler getirilmek suretiyle de dinî sohbetler yapılırdı. 1983'te İstanbul'a gittikten sonra Huzur Lokali'nin akıbeti hakkında ise pek fazla bir bilgim yok.

Hocam 60'lı 70'li yılları Trabzon'unun müftü efendileri hakkında varsa duydu-ğunuz, dinlediğiniz şeyleri de bizimle paylaşır mısınız?

Benim görev yaptığım dönemden önceki müftü Abbas Efendi'ydi. Abbas Efendi rahmetli olunca Giresun'dan Fazlı Can müftü olarak gelmişti.

Hocam Abbas Efendi'nin ilmî hayatı ve sosyal hayatla ilişkilerine dair neler ha-tırlıyorsunuz?

Biz Abbas Efendi'yi yaşlılık döneminde tanıdık. Ama onun için hocaefendiler Trabzon'da akaid il-minde çok mahir bir hoca olduğundan bahsedelerdi. Zirvede bir hocaefendi olduğunu söylerlerdi. Camileri dolaşır, vaazlar verirdi. İlim açısından mükemmel bir seviyedeydi. Tabi bunların yanında da bir idareciydi de.

Hocam 1980-83 yılları arasında hocanızın yanında aynı kursta Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yaptınız, daha sonrasında ise Haseki süreciniz başladı. Peki, Haseki'ye gitmeye nasıl karar verdiniz?

Hocamla beraber görevimi ifâ ettiğim dönemde, hocam akşamları eve gittikten sonra ben belli bir vakit kursta kalmaya devam ettim. Yatılı kalan talebelerin durumlarını inceleyip düzeltmeler yaptım. Kendini laçkalığa verip yaramazlık yapan talebeleri ayıklamaya çalıştım. Böylece epey yol aldık. Benim kursta bulunmama kursun çehresi de değiştirdi. Hocaefendi bizim dönemimizde sadece hafız yetiştirmezdi. Ta'lîm dersleri de olurdu. Mehâric-i hurûftan başlar, Subhâneke'den Kur'an-Kerîm'i hatmedinceye kadar tecvid dersleri devam ederdi. Tertil, tedvir ve hadr okuyuşları ile Kur'an hatmedilirdi. Daha sonra kursa hafız gelme işi kesilince hocaefendi bizzat kendisi hafız yetiştirmeye başladı. Benim kursa gelmem de aşağı yukarı bu dönemlere rastlar. Hoca gelen talebe-nin durumuna göre yol alırdı. Elif-bâ'yı yüzünden öğrenenlere belli bir yere kadar ta'lîm, tecvid ve

tashih-i huruf okuturduk. Belli basli dualari ve Yasin, Tebarake, Mulk gibi sureleri de ezberden dinlerdik. Tabi bu arada talebenin agzi da duzelirdi. Talebe tecvidi ogreniyor ama unutuyordu. Tecvidi bilmese bile uygulamasini beceriyordu. İşte böyle başladık. O arada ezber kabiliyeti de meydana çıkıyordu. Ezber kabiliyeti hafızlık yapacak şekildeyse onları hafızlığa başlatıyorduk. Bu, hocanın metoduydu, beğendiğim için ben de bu metodu uyguladım. Ezber yapma kabiliyetleri yoksa imam hatibe yönlendiriliyorlardı. Ağızları düzgün olduğu için imam-hatipte başarılı oluyorlardı. İşte kursun böyle bir sistemi vardı.

Ankara'da Haseki'nin alt yapısı atılmıştı ama Tayyar Bey bunu İstanbul'da da denemek istiyordu. 1983'lere doğruydu, Ankara'da Tayyar Altıkulaç, Haydar Hocaefendi'ye gelerek ondan aşere ve takrib dersi vermesini istemiş. Haydar Hoca da "Ben bunu çok yıldır okutmadım. Yaşım ilerledi bundan sonra sıkıntılı olur. Ancak Mehmet Âşıkutlu Hocaefendi okutur." dedi. O sene Ankara'da Mehmet Âşıkutlu Efendi ve Abdurrahman Gürses aşere okutmaya başladı. Mehmet Âşıkutlu Efendi'nin usulü aşereyi dört ayda okutmaktı. Ankara'da aşere derslerini bir yıla çıkardılar. Bundan sonra aşere dersleri dört ayda biter mi bitmez mi tartışmaları ortaya çıktı. Tabii Mehmet Âşıkutlu Efendi sabah namazı sonrasında girermiş derse yatsıdan sonra çıkarmış. Hatta öğleden önce aşere, öğleden sonra takrib okutmuş, hiç ara vermemiş. Ne kadar fazla ders okunursa okunsun herkes onu dinlemek zorundaymış. Hatta bir gün bir hoca ile Muharrem Hocaefendi bir meclistemiş İstanbul'da. Adını vermek istemediğim o hoca "Öyle şey mi olur, senin hocan kimdi? Nasıl okuttu sizi öyle... gibi şeyler demiş. Muharrem Efendi de "Hocam yok ama ben buradayım. Ne istiyorsan sor, ben cevap veririm. Bak bakalım bir şey biliyor muyum, bilmiyor muyum?" Muharrem hoca demiş ki, biz böyle böyle okuduk, siz nasıl okudunuz? Hocam biz 3-4 saat okurduk. Biz ise öyle değil, demiş Muharrem Hoca, on beş saat ders okurduk. O zaman olur demiş diğer hoca da. Âşıkutlu Hoca tabii bu işi iyi bilen, tecrübesi olan bir hocaefendiydi. Onun için öyle oldu. Haseki'yi bu şekilde Ankara'da başlattıktan bir sene sonra İstanbul'a aktardılar.

Haseki İstanbul'da bir semtin ismidir. Kursu da bu yüzden Haseki Eğitim Merkezi dediler. Talebe alıyorlardı. Biz de hevesliydik tabii, zamanında böyle bir iş zaten yaptık.

Ankara'da bir imtihan oldu. Diyanet müftülöklere, müftülöklar de personellerine bildirdiler imtihanı. Biz de o vesileyle gitmiş olduk. İmtihan neticesinde kazanmış olduğumuzu öğrendik.

Hocam eğer sizin için de mahsur yoksa gitmeden önceki istişare, istihare süreciniz var. Bize onlardan bahseder misiniz? Onlar da kayıt altına girsin istiyoruz.

Allah rahmet eylesin Haydar Hoca'ya başvurduk. Önceden Libyalı bir arkadaşım vardı, Kemal Tütüncü. Benim de şoförlüğüm var, dolmuşçuluk yapmıştım. O da Libya'da iyi bir mevkide çalışıyordu. Bana oradan bir iş ayarladı ve pasaportumu çıkartıp bana gönderdi. Pasaport elime ulaştıktan bir gün sonra da Haseki'yi kazandığımı öğrendim. Bu iki durum da bana kefelere eşit bir terazi gibi geldi. Bir arkadaşla sohbet ederken dedi ki haydi gidelim Haydar Hocaefendi'ye. Diyelim ki hocaefendi, sen bir istihareye yat da bak ki ne yapalım. Biz gittik tabii hocaefendiye durumu arz ettik. Hocaefendi tanıyor bizi tabii.

Sohbet ediyor güzel tatlı tatlı, hiç onu böyle duymamış gibi davrandı. İstanbul'u anlatıyor sahâbilerden, mezarlardan, kendi okuduğu yıllardan, hocasından bahsediyor. Hatta bazen derdi ki hocam sağ olsa da süpürgesi olsam yanında. Biraz sohbet devam etti, kalkacağız artık. Arkadaş dedi ki, hocam bir şey demedin bize. Hoca biraz ciddileşti. "Neye evladım!" dedi. Arkadaş da istihare hocam, dedi. Libya mı, Haseki mi? Hoca da dedi ki: "Evladım! İstihare şüpheli şeylerde olur. Burada her

şey açık. Bir taraf ilim, bir taraf para. Şüphede yok, istihare de.” Biz de daha gerisini düşünmedik. Pasaportu iptal edip Haseki’ye gittik. Orada üç sene okuduk.

Hocam siz Trabzon’da iken Mısır tarikini okumuştunuz.

Ama Mısır tariki sadece aşere okumuştum. İstanbul’a gidince Abdurrahman Efendi’den aşere-takrîb- tayyibe okuduk. Abdurrahman Efendi hocamızdı, işin başında o vardı ama onun kalfaları bize okutuyordu.

Hocam Âşikkutlu Hoca’nın, Abdurrahman Efendi’yle beraber bulunduğu bir zamana denk geldiniz öyle mi?

Evet. Ben Hocaefendi’yi tanıdım. Hatta ben unuttum söylemeyi. Âşikkutlu Hocaefendi bizim aşere icâzetimize geldi hocamın hocası olduğu için. Ali Haydar Özak aşere icâzetinin merasiminde bulunmuştu. Serezli Hocaefendi’nin talebeleri Yakozlu Hacı Mustafa Efendi vardı bu Of tarafından, yani Haydar Hoca’nın şerikleri diyelim, onlar da geldiler icâzete.

Hocam Haseki’de Abdurrahman Gürses ve Âşikkutlu Hocaefendiler mi vardı?

Âşikkutlu yetişmedi. Zaten o olsaydı belki de Mısır tarikini ondan okurdum. Artık Allah’ın her şeyde bir hikmeti vardır ki ondan okuyamadık. Aşere ve takrîbi Kur’an’ın tümünü yazarak okuduk. Hem sûretlerini çizerek hem de okuyarak bunu yaptık.

Hocam rahmetli kurrâ-hafız Özdemir Kartal hocaefendinin defterlerini görmüştüm. O da Abdurrahman Efendi’den okudu. Abdurrahman Efendi’nin ahlakıyla, kurstaki hâl ve tavrıyla ilgili hatıranızda kalan birkaç şeyden bahsedebilir misiniz?

Hocaefendi önceleri derse her gün bir saat önce gelirdi, dersi bir saat daha fazla yapardı. Sonraları sabah bir saat girerdi derse. Biz tüm talebeler bir sınıfa toplanırdık, orada ders yapardı. Hocaefendi dersteyken laçkalığı hiç sevmezdi. Dersi kaynatmak için biri bir şey sorar veya bir şey derse hemen müdahale ederdi, asla müsaade etmezdi.

Abdurrahman Hocaefendi tabii yaşlı bizim zamanımızda. Hocalarından, bazı geçmişten bir şeyler anlatsa da dinî şeyler anlatırdı. Hatta bir defasında Hafız Sami diye bir hocaefendiden bahsederdi. Çok müthiş bir sesi olduğundan bahsedilir. Hatta derler ki mezarlıklarda Kur’an okuduğu zaman kuşlar bülbüller gelip dallara konar dinlerlermiş. Tabii biz ona yetişmedik, dinleyemedik. Bir gün Abdurrahman Hoca’dan dinledim, Hafız Sami öyle her zaman da okumuyor, okuması biraz nazlıymış.

Fakir bir bakkal varmış, biraz maddi sıkıntısı varmış. Hafız Sami demiş ki bakkala, bir çuval şeker al, insanlara da söyle çuval bittiğinde Hafız Sami Kur’an okuyacak. Tabii çuval hemen bitmiş. Bakkal demiş ki hocam, biraz bir şeyler kazandık. Bir daha bir çuval alayım mı? O da demiş ki daha olmaz. Hafız Sami öyleymiş. Abdurrahman Efendi bize arada böyle şeyler de anlatırdı.

Hocam İsmail Biçer Hoca’yla Haseki’de bir hukukunuz oldu mu?

İsmail Biçer Hocaefendi ilk değil ama son zamanlar ta’lîm derslerine girerdi. Sabah yapardı dersleri. İsmail Hoca’yla böyle bir hoca-talebe ilişkimiz oldu.

Hocam İstanbul'da Kur'an kurslarında hizmetleriniz oldu. Biz tekrar izniniz olursa Trabzon'a dönmek istiyoruz. 2001'de emekli oldunuz ama yine Trabzon'da talebe okutmaya devam ettiniz.

Evet, Trabzon'a döndüm. Aslında Trabzon'a dönmemdeki amaç burada biraz ders okutmaktı. İlk başta talebe yoktu. Çünkü ben devamlılığı olan kurslarda okutmuştum. Burada devamlı yürüttüğüm bir kursum yoktu. Buraya geldikten sonra Arsin Çiçekli Kur'an Kursu'nda Müftü Yakup (Baki) Efendi orada Kur'an ta'lîminin zayıf olduğunu hissetti ki talebelere ta'lîm dersi okutulmasını istedi. Beni çağırdı. Ben de bir bakayım, göreyim dedim. Trabzon Merkez ile Arsin arası 30-35 km bir yol. Değer bir şeyse giderim, gidip göreyim dedim, gittim. Baktım iyi, fena değil. Bayağı talebesi de var. Önce 5-10 tane hocayı okutalım bakalım nasıl olur dedim. 15 kişiyle başladık. Biraz rahatsızım ama kaldırabilirim dedim. O arada dediler ki Arapça bölümündeki hafız hocalardan da okumak isteyenler var. 20-21 kişi ilk hamlede biraz ağır geliyordu, yoruluyordum ama sonra yüküm hafifledi, birkaç sene öyle devam ettik.

Ondan sonra Ahmet Yaşar Hocaefendi Yavuz Selim Vakfî'ndaymış. Oraya hafız talebeler Arapça okumaya gidiyorlarmış. Hoca onların Kur'anlarını dinliyormuş. Tabii hocanın tecrübesi var yıllarca, bu çocuklara bir şey okutalım demiş. Aslında rahmetli Bayram Koç Hoca oraya ara sıra giderdi ama ne yapıyordu bilmiyorum.

Doktor Mehmet Sarı vardır. O da bende böyle özel olarak ta'lîm okuyor. Hevesli çok böyle, ezberliyor Kur'an'ı, ta'lîm okuyor falan. Demiş ki bu işi ancak benim hocam yapar. Oraya gittik, Ahmet Yaşar Hoca'yla bir görüştük. Dedim ki -daha önce Çiçekli'de de aynı şeyi demiştim- benden 5-6 ay bir şey beklemeyin. Hele üç ay hiçbir şey beklemeyin. Bunun semeresi ancak 5-6 ay sonra görünür, ona göre iş bilin. İki gün sonra bana, hocam bunlara daha bir şey öğretmedin demeyin. 20 hafız talebeye orada okutmaya başladık. Hem oraya hem de Çiçekli'ye gidiyordum. Daha sonra Çiçekli'yi bıraktım.

Ben daha sonra sınıflara da girdim. Yani hocalara ta'lîm okuttum ya onlara dedim ki bakalım bu okuttuğum ta'lîm, talebenize ne kadar sirayet etmiş. Tabii bir heyecanlandılar, olmaz öyle falan dediler. Dedim yok. Ben ne zaman sınıflara gireceğimi bilirim. Onlar önce bir kendileri hazmetsinler. Ondan sonra talebeyi öğretecek şekilde geldiklerinde sınıflara gireceğim dedim. Çok da verimli oldu. Talebelerimiz imtihanlarda hep alkışlandı. Daha sonra Falkoz'dan da bir davet geldi. Çiçekli'yi bıraktığım için oraya da gittim. Ancak istediğim verimi alamadığımı anlayınca orayı bıraktım. Pandemi döneminde de bir ara verdik. Hâlâ öyle devam diyor. Yavuz Selim Vakfî'nden da ara sıra teklifler geliyor ama henüz karar veremedim.

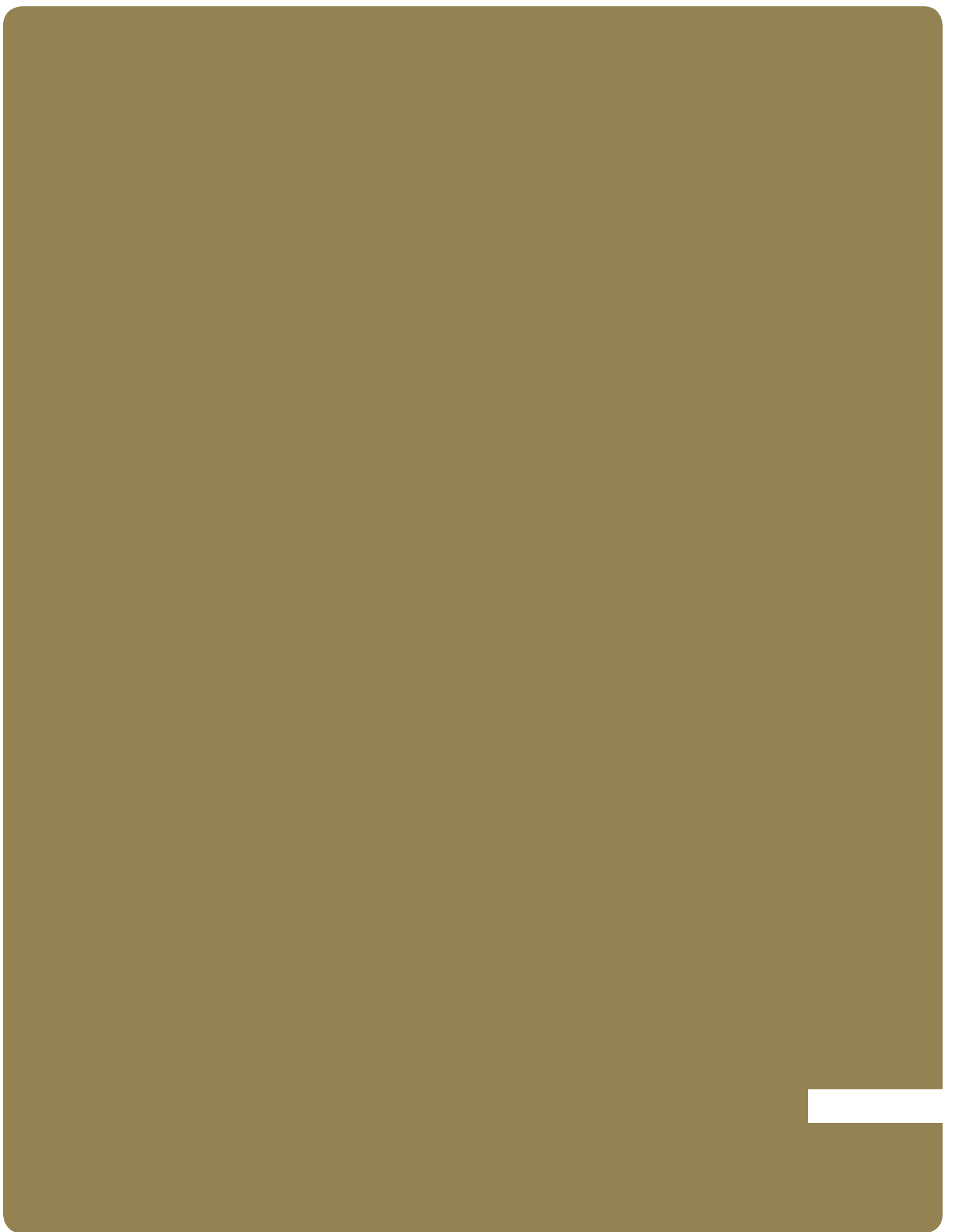
Hocam sizi yorduk ama en son bu bölgedeki din hizmetleri açısından Ahmet Yaşar Hocaefendi'nin katkıları olduğunu biliyoruz, duyuyoruz. Öncesinde tanışıyor muydunuz, onunla ilgili neler söylemek istersiniz?

Benim yine hısımlardan bir arkadaşım vardı. Ahmet Yaşar Hoca'ya gidelim dedi. O zaman sakallı, kendi hâlinde sakin bir adamdı. Uzaktan pek bir şey de anlayamadım. Mesafeli durduk. Ahmet Yaşar Hoca'yla vakıfta yakından tanıştık. Çok mütevazı bir insan, ilim sahibi bir adamdı. Deddiği etki eden bir hocaefendiydi çünkü. Yaşayan insanın söylediği de etki eder. Hocaefendi beni çok severdi, ben de onu çok sevdim. Beni görse hemen namaza Ali Hoca'yı geçirin derdi. Hatta bizim Abdurrahman Akyol Hocaefendi vardı, öldü. Demiş bunun namazını Ali Hoca kıldırın. Hatta kendi cenaze namazını bile benim kıldırمامı istemiş ama daha sonra Lütfü Hoca gelince namazı o kıldırdı.

Hocam Allah razı olsun. Son olarak Kur'an talebelerine bölgedeki din eğitimi açısından neler tavsiye etmek istersiniz?

Kur'an hafızı olmak kolay bir iş değil. Rahmetli Murat Köseoğlu Hocam derdi ki, hafızlık yapmak iğneyle kuyu kazmaya benzer. Derin sabır ister. Zorla olmaz, hafızlığı severek yaparsan kalıcı olur. Eğer sevmez de zoraki yaparsan, o kalıcı olmaz. Çok hafızlarımız var biliyorum. Bitmiş artık. Belki de yüzüne okuyamayacak hâlde olanlar var. Hafızlık öyle bir şeydir ki yapmak zordur; yaptıktan sonra saklamaksa daha zordur. Onunla her gün ilgilenip okuyacaksın. Ben şöyle bir şey diyorum: Hafızlık yaptıktan sonra onu okumamak, iki kişinin sırt sırta verip de yürümesine benzer. Biri bir adım attığı vakit, diğeri ondan uzaklaşır. Yani ilgilenip okumadığında koşarak senden uzaklaşır. O yüzden sevmek, ilgilenmek, en iyisi olacak şekilde çabalamak çok önemlidir. Hatta ben talebelerime derdim ki, mesleğinizin en zirvesi neresiyse orayı hedef edinin. Çıtayı asla düşük tutmayın. Sizi bu başarılı yapar. İlim de işte böyledir. Allah herkesi; onları da bizleri de muvaffak eylesin.

Hocam katılımınız, bize nasihatleriniz ve aktardıklarınız için çok teşekkür ediyoruz.

Ali Düzenli

1938 yılının Ekim ayında Trabzon'un Dernekpazarı ilçesinin bugünkü adı Güney Mahallesi olan Kaçal köyünde dünyaya geldi. İlk eğitimini mahallesindeki sıbyan mektebinde aldı. Dokuz yaşında hafızlığa başladı. 1949 yılında hafızlığını tamamladı. 1951 yılında Arapça okumaya başladı. 1958 yılının Mayıs ayında icâzet aldı. 30 Haziran 1962 tarihinde Ordu, Perşembe'de göreve başladı. 1965 yılının sonunda Sinop'a tayin edildi. 11 sene Sinop'ta görev yaptıktan sonra Samsun'a tayini çıktı. 1980'lerde Hollanda'ya görevlendirildi. Hollanda'ki 3,5 yıllık çalışmanın ardından 3,5 yıl da Çarşamba'da görev yaptıktan sonra tekrar Samsun'a döndü. 2003 yılında yaş haddinden emekli olana kadar Samsun'da görevini sürdürdü. Emekliliğinden sonra da vaazlara devam etmiştir. Resmî görevlerinin dışında evinde de çokça talebe okutmuştur. Bunların bir kısmına icâzet vermiştir. Ali Düzenli Hoca kışın Samsun'da, yazları ise Dernekpazarı'ndaki köyünde ikamet etmektedir.

Bu görüşme Eyüp Öztürk tarafından Ali Düzenli Hoca'nın Trabzon/Dernekpazarı/Güney Mahallesi'nde bulunan evinde yapılmıştır.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat isimli projemiz çerçevesinde bugün çok değerli bir konuşan Ali Düzenli hocamızın hanesinde misafiriz. Hocamıza projemize katılmayı kabul ettiği ve bizleri evinde ağırladığı için teşekkür ediyor ve hemen söyleşimize başlıyoruz.

Kıymetli hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Efendim, babamın bir kitabının kenarına yazdığına göre 1938’de doğdum. Annem de derdi ki, “sonbahar ekim ayında dünyaya geldin.” Dünyaya gelişim tarih itibariyle bu. Doğduğum yer ise babamın evi, burası. Efendim doğduğum bölge Kaçal Mahallesi diye geçer. Esasen üç mahalleden ibaret Kondu köyü var, o Kondu köyündenim ama mahalle itibariyle Kaçal Mahallesi’nde dünyaya geldim. Bizim buralarda pek öyle günü gününe yazım olmazdı. Hatta birikir birikirdi de muhtar köy çocuklarını gider bir anda yazardı. Ben sadece babamın yazdığına göre diyorum 1938, annemin de ifadesiyle sonbahar ekim ayında dünyaya geldim.

Hayatınızın sonraki süreçlerinden de bahsedebilir misiniz?

Şimdi çocukluk devrim burada geçti. O zaman ilkokul vardı aşağıda merkezde fakat beni babam ve ailem sıbyan mektebine verdi. Mahallemizde sıbyan mektebi vardı. Camiye sıbyan mektebi diyorlar şimdi, o zamanlar cami, camide okumaya başladım, elif-bâ. Arka mahalleden Hafız Ali diye birisini hoca tutmuşlardı. Köylü onun ücretini verirdi. Yirmi yedi lira maaşla bak bunu hiç unutmuyorum. Yirmi yedi lira maaşla bir hoca tutmuşlardı. Gündüz sabah gelir ikindiden sonra giderdi. Arka mahalleye evine giderdi, burada yatmazdı. Yirmi yedi lirayı köylü kendi aralarında toplayıp verirdi. Şimdi bu rakam bize çok küçük geliyor ama yine çocukluk döneminde unutmadığım anılarımdan; babam affedersiniz bir ineği sekiz liraya satmıştı. Yani o zaman bir hoca hemen hemen üç inekten fazla bir maaş alıyordu. Orada okudum, okumam oldukça kolaydı, zekiydim, gayet rahat okudum. Kur’an’ı iyice okudum. Hiç unutmadığım bir şey daha var, bir derste biraz kekeledim; hocam bana dedi ki “Çalış, baban seni hafız yapacak öyle diyor. Bir daha çalış da gel!” Böyle bir hatırayı da hatırlıyorum. Ondan sonra dokuz yaşlarındaydım, hafızlığa başladık. Hafızlığı arka mahallede Şenocaklar’dan Salih Şenocak oğlu Ali Faik Şenocak müftüydü belki hatırlarsınız ondan başladım, yedi yaprağa kadar, yani on dört sahifede iken müftü bey vefat etti. Ondan sonra Âşikkutlu Mehmet Efendi’ye gittim. Uğurlu köyüne gittim, orada teyzem vardı, teyzemin yanında kalıyordum fakat çocuktum muvaffak olamadım. Oradan tekrar geldim, babamın dayesi Hafız Abdulvahap Efendi, burada Ulucami köyü var, o köyde hocaydı; onun yanına gittik. Hatta oraya giderken bir hatırayı nakledilir miyim?

Tabi ki hocam.

Annem yatakları sırtına aldı, yatak yorgan, neye yatacaksam, aşağıya indik. Aşağıdan yukarı da bir buçuk saatlik daha mesafe var, yokuş. Giderken bahardı, insanlar da tarla kazıyorlardı, kadının birisi anneme seslendi “Gurbetçin mi geldi?” Annem cevap vermedi. “Güya birisi oldun da cevap da vermiyorsun” falan dedi. Annem de “Nefes alamıyorum ne cevap vermesi” dedi. Gittik, yatakları koyduk. Hocaefendi başka bir yerdeydi, döndük. Gelirken (o kadın) “Geçti mi şimdiki sıkıntın?” dedi. Annem

“Geçti.” dedi. Kadın geldi annemle konuştu: “Nedir, neydi?” dedi. “Bu benim oğlumdur hafızlığını tamamlayacak onun için onu getirdim.” “E ne olacak sonunda?” “Öldüğüm zaman bir Yâsîn okur bana.” Bu sözü hiç unutmuyorum. Biz böyle niyetlerle okuduk: “Öldüğüm zaman bana bir Yâsîn okur.” 7-8 ay kadar orada okuduk, yemeğimizi hocamız yapardı, üç kişiydik bulaşıkları biz yıkardık, caminin içinde yatar kalkardık. Ancak hocaefendi bizden birisini mahfile, beni alt katta bir yere, en aşağı köşeye, başka arkadaşı da en üst köşede birbirinden uzak yerlere yerleştirdi. Böylece çalıştık, hafızlığı bitirdik. 1948-49 yıllarında hafızlığı bitirdim. 1951’de Arapçaya başladık o zaman hemen hemen bütün köylerde Arapça okunuyordu. Bizim bu mahallede değil de arka mahallede Süleyman Çıkrık Efendi isimli bir hocaefendi okutuyordu ondan Arapça okumaya başladım ama gittiğim zaman bazı talebeler üst seviyedeydiler. Yine unutamadığım bir hatıra var orada. Hocaefendi bana ilk önce “tâb’u tasnif kade-i musannif oldur ki her kitaba başlamadan önce yedi şeyi bilmek lazımdır ki üçü vacibetü’l-isti’mal, dördü caizetü’l-isti’mal. Vacibetü’l-isti’mal olanlar; besmele, hamdele, salvele. Caizetü’l-isti’mal olanlar; ismü’l-kitab, fennü’l-kitab, ta’dâdü’l-fusul, tebyînü’l-‘araz.” Böyle başladık, şaşırdım. Ben çocuktum bu kelimelerin hemen hemen hepsi Arapça. Ben ta icâzet aldıktan sonra ne olduklarını anladım. Kitap yazmanın usulü kade-i musannif odur ki her kitaba başlamadan önce besmele, hamdele, salvele böyle başladık fakat ondan muvaffak olmadık.

Anlamadınız ama ezberlediniz cümleyi değil mi?

Ezberledik hatta arkadaşlardan benden ileride olanlar bunu bana yazdı. Ben vazgeçmek istedim Allah rahmet eylesin Bekir (Sıtkı Yakut) Hoca o zaman orada okuyordu o beni ikna etti. “Biz de aynı senin gibiydik, ben onları sana yazayım” dedi, yazıp verdi bana onları bende ezberledim. *Emsile, Binâ, Maksûd* ondan okuduk fakat muvaffak olmadık. Bir sene sonra şimdiki Akdoğan köyü, eski adı Hopşera; orada Çaykara Vaizi Hacı Hasan Yavuz Efendi merhum cennet mekân ders okutuyordu, gittik. “Benim çok talebem var alamam” dedi hoca. “Bu okumak istiyor” ne olur falan diyor babam. Hocaefendi dedi ki, “O zaman meânî okuyan en üst derste olan talebelerden Muhiddin Efendi’ye vereyim o okutsun. *Emsile, Binâ, Maksûd, Avâmil, İzhâr*’ı; ondan sonra ben alırım onları”. Böylece Muhiddin Efendi’ye verdi beni. Babamın dayısının oğlu olurdu. Meânî okuyorlardı, yedi kişilerdi; Ali Şükrü Sula, Ali Fikri Yavuz, Seyfettin Ayık bunlar hepsi vaiz-müftü oldular sonra. Bunlar son derste idiler, öylece Muhiddin Efendi’den başladık, üç sene orada okuduk. Arapça, sarf-nahivi okuduk, meânîye başladık, *Molla Câmi*’ye başladık, hocam icâzet alınca onlar ayrıldılar. Onu biz hoca tuttuk köylü olarak bizim bu aşağı mahallede parayla, ücretini köylü veriyordu. Bir sene burada okuduk. Sonra o sene devlet, arazisi olmayanlara arazi veriyordu. Bu maksatla Muş’a gitti. Muş’a gitti ama biz arkasından o sene gidemedik, başka bir hoca tuttular, ondan da muvaffak olmadık. Biz de Muş’a gittik, ilk hocamızın arkasından gittik. Orada üç sene okuduk. Camide yatar kalkardık, köylü yemeğimizi verirdi. Küçük talebeler giderler toplarlardı, işte ne toplardı; efendim lor peynir, ekmek, hatta çorba geldiği zaman sevinirdik çorba geldi diye, pilav çok gelirdi bulgur pilavı. Köylünün yaptığı yemeği böyle gider talebeler toparlar, biz de caminin içinde yerdik. Caminin içinde yatar kalkardık. Hatta çok enteresan elektrik yok lamba vardı, iki tane lamba vardı şişe lambası dediğimiz. Birisini ortaya koyardık yataklarımızı çark-vâri o lambaya doğru sererdik. Cemaat yatsıdan dağıldıktan sonra alt derste olan arkadaşlar da ayrı bir grup hâlinde orada çalışırdı. Hatta bazen olurdu ki geç yatardık. Sabah namazına kalkamazdık, köylü gelirdi biz hâlâ yatıyoruz. “Mollalar kalkın” derlerdi. Böylece kalkardık, hemen alelacele yatakları toparlar, abdest alırdık namazı kılardık. Yine oradan yemeğimiz gelirdi, çayımızı köylü tarafından getirilirdi.

Köylüler öğrencileri seviyordu.

Seviyordu, onlar bakıyordu, aşağı yukarı on iki kişi falandık. Köylü bizim yemeğimizi veriyordu, Allah hepsine rahmet eylesin, hepsine dua ederim şimdi; üç sene orada okuduk. Orada bitirdik artık icâzet alacağız, icâzet merasimini bu mahallede yaptık yani geri geldik, Hocaefendi de geldi köyümüzde yaptık icâzet merasimini, sene 1958 Mayıs ayı. O zamanlar Arapça'dan icâzet alanlar oldukça kalabalık olur, birçok hocalar gelirdi. Çevreden hocalar gelirdi, davet edilirdi. Hatta bazı hocaları biz talebe olarak onlara davetiye götürdük, onlar da gelirdi, büyük kalabalık olurdu, köylü yemek pişirirdi ama o yemeği biz tedarik ederdik yani icâzet alanlar. Köylü gelenlere yemek verirdi, sırasıyla gelen misafir hocalar yarım saat, bir saat vaaz ederdi. Kadımlar da toplanırdı ama ayrı bir yerde toplanırlardı. Onlara da bir hoca ayırırlardı. Sen derlerdi ki git kadımlara vaaz et, hiç unutmuyorum; Fetin Efendi diye bir hocaefendiyi de o zamanlar benim icâzette kadımlara görevlendirdiler. Böylece öğle namazına kadar vaazlar biter, öğle namazından sonra icâzet alacak talebeler cübbeli sarıklı gelir, seccade üzerinde oturur, Hocaefendi de önlerine oturur, elindeki icâzetnâmeleri okurdu.

İcâzetnâme nedir? İcâzetnâme benim adım başta gelir, ondan sonra hocamın adı gelirdi. Aynen şöyle bir iki kelimeyle Ali Efendi şu kadar sene bana devam etti, sonunda icâzet istedi, eskilerin usulüyle ben de ona icâzet verdim. Bana hocam Hacı Hasan Efendi icâzet verdi, ona, hocası icâzet verdi, böyle giderlerdi ta Abdullah İbn Mesud'a kadar. Abdullah İbn Mesud da Resûlullah'tan, Resûlullah da Cebrail'den, Cebrail de Allah'tan. İcâzetin içeriği böyledir. Böylece okunur, "Ben de şimdi icâzet verdim" derdi. İcâzet alanların sonunda ismi okunurdu. Ali Efendi, kalkarsın, eğilirsın; kulağına bir şey söylenirdi, bu bir sırdır. O Resûlullah'tan beri söylenegelir. İcâzet alana söylenir, başkasına söylenmez.

Hocam siz hiç başkasına söylemediniz mi?

İcâzet verdiklerime söyledim ama başkasına söylemedim. Ondan sonra icâzet ele verilirdi. Hocanın eli öpülürdü. Sonra diğer hocaların elleri de öpülürdü. 1958 senesinde biz üç kişi icâzet almıştık. Üçümüzün icâzetlerini hocaefendi bu usulle okudu ve bize icâzet verdi.

Kıymetli hocam icâzet alınca kadar geçen süreçte hangi kitapları okudunuz?

Okuduğumuz kitaplar sarftan *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *İzzî* dört kitap. Ondan sonra nahivden *Avâmîl*, *İzhâr*, *Kâfiye*, *Molla Câmî*. Bunlardan sonra meânî, meâniden sonra İsbâgûcî yani mantık. Ondan sonra da akâid okuduk. Bu arada yardımcı kitaplar da okurduk; nahivdeyken Halebî, *Mültekâ*. Halebî'yi tamamıyla okuduk. *Mültekâ*'yı tam okuyamadık. Meâniden sonra tefsirde *Kâdî Tefsiri*'ni okuduk, usul-u fıkıhtan da *Mir'âtü'l-usûl*'ü ama bunun da hepsini değil, baş tarafından bir miktar okuduk. Böylece icâzete hak kazandık. En son okuduğumuz Molla Hüsrev'in yazdığı *Mir'âtü'l-usûl* adlı eseridir. Çok zor bir kitaptır. En son o okunurdu. Böylece icâzet aldık.

Hocam siz hiç resmî okullarda okumadınız mı?

Yok, okumadım. İlkokulu bile okumadım, onu da anlatacağım biraz sonra. Efendim vaizlik imtihanları ilan edilir, çeşitli vilayetlerde olurdu. Biz Ankara'ya gittik. Hatta Ankara'da bir hatıramı anlattım Samsun'a gittik, Samsun'da bizi almıyorlar, niçin, askerliğini yapmayanları almıyoruz, biz de telefon açtık Ankara'ya, Diyanet İşleri Başkanı Eyyüp Sabri Hayırhoğlu -Allah nur içinde yatarsın-

“Oğlum girebilirsiniz, nasıl almazlar” dedi. Gittik, vaiz bakıyordu müftülüğe “Oğlum önümde resmî bir yazı yok alamam” dedi. Biz de Bekir hoca ile beraber gittik Ankara’ya. Ankara Diyanet İşleri Başkanlığı o zaman gençlik parkının yanında iki katlı bir ilkokuldaydı. Gittik yine almıyorlar bizi, askerliğinizi yapmadınız diyorlar. Diyanet başkanı da izinli, evde. Yeniden reise telefon açtık. “Hocam siz girebilirsiniz, dediniz biz de Samsun’dan geldik fakat bizi almıyorlar”, Ulus’a geldik orada bir hemşerinin dükkânından telefon ediyoruz, “Oğlum ben telefon ediyorum siz gidin” dedi, gittik ki “Samsun’dan gelenler Samsun’dan gelenler” diye bizi arıyorlar, çok kalabalık. Gittik. “Ya neredesiniz gelin bakalım.” Hemen bizim evrakımızı hazırlayıp bizi sınava aldılar. Böyle imtihana girdik, imtihan o zaman nasıl olurdu? Diyanette Yüksek Din Kurulu üç beş kişilik bir heyet vardı. Evvela bir Arapça kitap önünüze açarlar, Arapça metin okuturlardı. İsimle çağırırlardı, biz de sınava girip çıkana sorardık ne sordular diye. Arapça okuturlardı, bazılarında kelime de sorarlardı derken sıra bize geldi; “Ali Düzenli”, girdim. Ama bana bir arkadaş “Yüksek sesle konuşacaksın” dedi çünkü Yüksek Din Kurulu başkanı olan Hasan Fehmi Başoğlu duymuyordu. Onun için yüksek sesle başladım. “Radyallahu teâlâ ‘annâ ve ‘anküm ve ‘an kâffeti’l-müslimin. Bismillahirrahmanirrahim.” Gösterdiler bir yer oradan başladım, okuyorum ama güzel, kolay geldi bana. “Ve yebdulu hakkahüm” deyince o, “Olmadı” dedi. Allah Allah. Tekrar baştan aldım “ve yebdulu hakkahüm” Hasan Efendi, orada üye, başka bir Hasan, sonra reis oldu Antalyalı’ydı, “en yübdile desene” dedi. “Ve li’l-imâmi en yübdile hakkahüm.” “Haa. Kalk.” dedi, ben de kalktım böylece bütün imtihana girenleri, deneme imtihanından geçirirlerdi. Sonra kazananları liste hâlinde okur, yazılıya alırlardı. İsmim çıktı, hemen koştum. Sözlüyü geçtik yazılıya girmeye hak kazandık. Fakat o sene 1958 yılında yazılıyı kazanamadım. 1959’da kazandım. Hatta enteresan bir şeyi daha hatırlatayım, benim yanımda oturan birisi daha vardı. Kitap alıp verme var ama konuşmak yoktu sınavda. Sözlük verir alırdık, ben yaptım bitirdim zarflayıp kalkıyorum. Yanımdaki arkadaş “Ne yaptım” dedi. “Ya bitirdim, yaptım” dedim. “Ya ben bir şey yapamadım ne olur?” falan dedi. Ben de oturdum, bütün yaptıklarımı kopyalayıp koydum o sözlüğün içerisine, ona verdim sözlüğü, onu al dedim. Çıktım dışarıya sonra o çıktı, dedi ki, seninki olduysa benimki de oldu; hep senin yaptıklarını yazdım. Kazandık fakat ben askerliğimi yapmadığım ve ilkokul diplomam da olmadığı için o vazife aldı ben alamadım. O 1959’da vazife aldı, müftü oldu. Hiç unutmuyorum bizim Çaykaralı bir arkadaş Ömer Lütfi Sula’ydı.

Ben gittim İzmir’e ağabeyimin yanına, orada dışarıdan ilkokul diplomasını aldım. Askere gittim, askerden geldikten sonra 60 ihtilali olduğundan artık dışarıdan imtihanla kazananları almıyorlar. Saadettin Evrin Paşa isminde birisi reis muavini, Hasan Hüsnü Erdem o da reis (Diyanet Başkanı). O kaldırdı dışarıdan sınavı, ilk imam-hatip okulları da mezun vermeye başlayınca biz o zaman mezun olur olmaz vazifeye başlayamadık. Sonra bir ara Saadettin Evrin başka göreve gidince dışarıdan mezun olanları da sınava aldılar, biz de hemen sınava gittik Ankara’ya. Hiç unutmuyorum Mesut Bey özlük işleri müdürü, “Yeniden imtihan edeceğiz” dedi. Ben de “Burada benim dosyam var, açın bakın ben kazandım” dedim. Olsun yeniden imtihan edeceğiz dedi, zaten iki kişiyiz. “Ne yapalım, girelim” dedik. Girdik imtihana, birisi bize üç soru sordu, “ama üçüncü soruyu uzun yazacaksınız, ifadenize bakacağız” dedi. “Yemin nedir? Kaç kısım? Yemin-i gamûs ne demektir?” Sorular bunlardı. Verdik imtihanı ve kazandık. Bizi tayin ettiler. O zaman Cansız Mustafa Efendi de Diyanet’te seminer programını hazırlıyor. Benim köylümdür Mustafa Cansız.

Mustafa Cansız Hoca’yı tanır mısınız?

Tanırdım. Ben özlük işleri müdür muavinine gittim, tayinimi yapacak. O da geldi onun yanına oturdu. Sigarayı yaktı, “Bir kahve söyle” dedi ona ve “Bunu iyi bir yere ver, benim hemşerimdir” dedi. O

da “Seni Şebinkarahisar’a Giresun’a vereyim” dedi. Ben oraya gitmeden önce (Ordu) Perşembe’nin boş olduğunu öğrendim, Ankara’ya gider gitmez Perşembe için delikçe vermiştim. Biz imtihan çağını bilmiyorduk. Şimdi Şebinkarahisar yol güzergâhı değil, Mustafa Efendi “Havası temiz, suyu temizdir, git” falan dedi. Dedim “Yok”. O “Nereyi istiyorsunuz?” dedi. Dedim “Perşembe’yi versinler.” Dediler ki bana “Perşembe’yi biz teklif ettik.” “Kime teklif ettiniz?” dedim. “Ali Düzenli’ye” dediler. Ben de dedim ki “Ali Düzenli benim.” “Tamam” dediler, hemen yaptılar tayinimi. 30 Haziran 1962 tarihinde Perşembe’ye geldik, 30 Haziran’da vazifeye başladık. 5 Temmuz’da bizi seminere çağırdılar, gittik Ankara’ya, 162 kişi, hiç unutmuyorum vaiz-müftü karışık 45 gün seminer gördük Ankara’da. Atatürk Lisesi’nde yatar kalkardık, Sıhhiye’de. Böylece vazifeye girmiş olduk.

Kaç yıl görev yaptınız hocam?

Toplamda 43 sene yaptım görev. 3,5 sene Perşembe de yaptım. Sinop Müftüsü İsmet Selim, o Sinop’ta müftüydü. Beni duymuş. Geldi bana dedi ki “Seni Sinop’a alacağım.” Olur mu olur. Vilayet dedim, gidelim. Müracaat ettim ve beni Sinop’a aldı. Sinop’a 1965 yılının son ayında gittim. İsmet Selim’le bir müddet çalıştık, sonra o Ordu’ya tayin oldu. Manisa Müftüsü Refik Akçalıoğlu oraya geldi. Onunla tam on bir sene çalıştım. Sonra Samsun’a tayinimi istedim. Zor olsa da yaptık tayini ve geldik Samsun’a. 1977’de Samsun’da vazifeye başladım. Uzun süre Samsun’da vazife yaptım. 1980’lerde bizi Avrupa’ya görevlendirdiler. Hollanda’ya gittik, 3,5 sene de orada görev yaptım. Hollanda’dan yine Samsun’a geldim. Bu süreçte rotasyon diye bir şey çıkardılar, Beşiktaş’a tayinimi yapmışlar. Ben gidemedim. Annem babam burada (Trabzon’da, köyde) yalnız, onlarla irtibat hâlindeyim. Gittim Ankara’ya, Çarşamba’ya çevirdim tayinimi. Dolayısıyla Samsun’dan gidiş-geliş yaptım Çarşamba’ya. 3,5 sene de Çarşamba’da vaizlik yaptım. Fakat tekrar Samsun’a döndüm. Samsun’da 2003 senesine kadar görev yaptım. 2003 senesinde yaş haddinden bizi emekli yaptılar. Böylece vazife sürem doldu. Vazifem bitti ama hâlâ Samsun’da vaaz yaparım, bırakmıyorlar. Cemaatle iyi anlaştık, onlar beni sevdi ben onları sevdim. Hâlâ vaazlara devam ederim.

Kıymetli hocam uzun yıllara dayanan bir din hizmetiniz var ama biz biraz hikâyenin başladığı noktaya Trabzon’a dönmek istiyoruz. Köyünüze dönmek istiyoruz, o dönem 1940’lı 50’li yıllar. Din hizmetlerinin zorluklarla verildiği o yıllarda köyünüzde teneffüs edilen dinî havaya dair bir şeyler söyler misiniz?

Bir hatıramı anlatayım, evvela yasaktı okumak. Hatta bekçi tutarlardı, jandarma gelince hemen dağılırdık. Sıbyan mektebinde böyle okuduk. Hafızlığa başladım. Başımda beyaz bir takke. Cumartesi bizim Dernekpazarı’nın haftası. Kalabalık olur o gün ilçe. Çocukluk, kalabalığı göreyim diye oraya indim, ondan sonra mahalleye çıktım. Hâlbuki buradan (sıbyan mektebinden) direkt mahalleye geçebilirdim. Birisi başımdaki takkeyi çekti, cebinden de çakı bıçağını çıkardı takkeyi dilim dilim parçaladı attı yere. Yerler de çamur. “Al da koy şimdi başına” dedi. Dokuz yaşlarındaydım bir çocuktum, sesim kesildi, bir şey konuşamadım. Birisi eğildi “müdür idi o” dedi. Şimdi orada çektiğim şey bu.

Arapça okurken biraz önce bahsettiğim Hopşera köyünde medreselerde kalırdık. Muhtar gelirdi “Hocaefendi, talebeleri dağıt. Yarın şube başkanı geliyor, askerlik yoklaması yapacak” derdi. Ormanlara dağılırdık bütün talebeler, kapatırdık medreseleri. Odalar vardı, her odada iki talebe vardı, yemeğimizi kendimiz pişirirdik. Haber gelirdi, “Tamam, gitti kumandan, gelebilirsiniz” diye, tekrar döner gelirdik. Şimdi böyle sıkıntılar geçirdik. Yalnız bizim akrabadan Hafız Yusuf Efendi diye bi-

risi vardı, bu mahallede çok büyük hizmet verdi. Çocukları okuturdu aşağı mahallede. Tespih eline geçirirdi, Sürmene'nin odun tespihlerinden. Amme, elif-bâ cüzleri elinde. Affedersiniz o zaman çarık giyilirdi, çarıkları da boynundan aşağı asılı. Böyle cumartesi günleri Dernekpazarı'nda ayakta satış yapardı. Karakol kumandanı geldi ama onbaşı, uzatmalı herhâlde. "Bunlar nedir?" dedi. Baktı, sonra attı tespihleri, cüzleri yırttı aldı elinden her şeyi, sonra da çöktürmeye kadar onu dövdü. Kimse bir şey diyemiyor tabii, millet böyle bakıyor uzaktan. İşte böyle sıkıntılar geçirdi o günün hocaları. Ama biz biraz önce bahsettiğim sıkıntılardan başka sıkıntı görmedik.

Hocam halk, medreseleri, öğrencileri destekliyordu değil mi?

Tabii, halk destekliyordu. Başka bir hatıramı anlatayım. Ali Fikri Yavuz, onun amcasının oğlu Şevki Öğretmen, Hasan Türker, bunlar üç öğretmen. İzmir tarafından geliyorken Afyon yakınlarında bir kalabalığa rastladılar. "Ne var burada?" dediler. Dediler ki "Said Nursi Efendi geliyor onu karşılamaya çıktık." Onlar da dediler ki "Biz de görüşelim." Beklediler, Said Nursi geldi. Tabii herkes elini öptü, onlar da elini öperken Of lu olduklarını söylediler. Said Nursi de "Oooo siz Of lu musunuz? Of luları çok severim. Yasak her yere girdi ama bir Of'a giremedi. Orada tedris devam etti." dedi. Hakikaten bizim buralarda evlerde, odalarda, affedersiniz burada ahır odaları olur, buralarda hep dersler devam etti. Bizim burası bayır olduğu için oralarda dersler devam etti. Sadece Mehmet Âşıkutlu Efendi resmî olarak okutuyordu.

Ona resmî görevler mi verildi?

Evet onun resmî görevi vardı, o resmen Kur'an kursu öğretmeniydi. Aynı zamanda Of'un da vaziydi. İki görev yürütüyordu yani. Onun dışındakiler hep kaçaktı. Yasaklar 1950 yılından sonra gevşemeye başladı ama yine kaçınırdık. İşte böyle başladık.

Ali Hocam, o dönemde Kondu bölgesinde etkili olan hocalar kimlerdi?

Şimdi buralarda etkili olan hocalardan bilhassa bahsettikleri kişilerden biri dersiâm Dursun Güveli (Çalekli Dursun) Efendi'dir. Bu eski Osmanlı devrindeki hocalardan Of lu, ondan çok bahsedilirdi. Sonra Mehmet Âşıkutlu Efendi, Akköse köyünden Abdurrahman Efendi, Maraşlı köyünden İdris Efendi vardı; Of'un en büyük âlimlerinden. O zamanlar bu isimlerden bahsedilirdi. Hatta İdris Efendi'nin *Buhârî*'yi ezbere bildiği ifade edilirdi.

Bir anımı aktarayım: Ramazanda o ve birazdan bahsedeceğim (Kondulu Yusuf Şevki Efendi'nin oğlu) Sulucalı Ali Galip Efendi Samsun'a vaaz etmeye giderlerdi, orada halk onları tutardı. İdris Efendi bir konuşmasında herhâlde siyasete dokundu, aldılar onu polis karakoluna. Polisler hemen götürdüler fakat bütün Samsun ayağa kalktı. Şimdi karakolda ifadeleri alındı, doğru mahkemeye hâkime gitti. Samsun hep arkada. Hâkim onu kurtarmak istiyor "Sen öyle değil de böyle dedin" diyor. (İdris Efendi) "Hayır böyle dedim" diyor. Aynı şeyi tekrar ediyor, şimdi hâkim onu kurtaracak, lafı çeviriyor, "Sen onu demeyi istemedin" diye, o da "Hayır efendim böyle dedim" diyor. O arada Ankara'dan telefon geldi hocayı bırakın diye. Böylece İdris Efendi kurtarıldı.

Bir de şu hatıram var; burada bir köy var Yenice köyü, orada icâzet yapılıyor, hafızlık icâzeti ama biz de gittik bir arkadaşla -öldü Allah rahmet eylesin, Davut Hoca- beraber gittik. Gittiğimiz zaman bir hocaefendi kürsüde belenmiş ama kazılmamış düz bir tarlada vaaz ediyor. Cemaat o tarlanın

içinde çünkü camiye sığmaz. Şöyle bir ifade kullandı: “1385 tarihinden sonra ulema emri bi'l-maruf nehı ani'l-münkerle mükellef değildir.” 1385, kaldı oraya 15-16 sene, bir şey kalmadı. Biz de Davud ile dedik o zaman “Niye okuyalım?” Bu hocaefendinin adı Hasan Er ama kimse böyle bilmez onu. Ona Kabro derlerdi. Etrafta Kabro Hoca lakabıyla meşhur olmuştu. Ama adı Hacı Hasan Er'di. Biz icâzetten geldik, arkadaşın avlusunda oturduk. O arkadaşın babası da ölmüşdü, yetimdi. Ne yapalım, okumayalım kaçalım dedik. Peki nereye gidelim. Gidelim Medine'ye. O arkadaşın annesi şöyle yaptı “Ey gidi ne yapacağım, şeytan girdi bu çocuklara. Ben seni yetim olarak okutmak istiyorum sen nereye gideceksin!” falan diye bize bir çıkış yaptı. Dedik o zaman biz hocaefendiye soralım. Ben hafızdım, o değildi. Bu emri bi'l-marufıa ilgili ayetler ne oluyor? Sıraladık Kur'an-ı Kerim'deki o ayetleri yazdık. Cumartesi günü hoca gelir, ona sorarız bu ayetleri dedik. Hoca geldi. Dedik ona “Hocam bu ayetlerin hükmü kalktı mı?” Hocaefendi, gülümsedi. “Oğlum kimse dinlemeyecek sizi.” Hep hatırlarım onun o sözünü. Hiç unutmuyorum; Samsun'da vaaz ediyorum, 23 Nisan herhalde, bando çalıyor. Birden cemaatin hepsi kalkmasın mı pencereye, kürsüde vaaz ediyorum. “Ey Hasan Efendi! Allah sana gani rahmet eylesin, aha dediğini yaşıyorum.” dedim.

Hocam o dönemde Kondu'da görüştüğünüz, tanıştığınız etkili olan hangi hocalar vardı? O dönemin önemli hocalarından Mustafa Cansız, Kondulu Yusuf Şevki Efendi, Bekir Hoca var bu isimlerle tanışıklığınız var mı?

Şimdi şöyle; Cansız Mustafa Efendi'nin hocası Gargar Müslim Efendi vardı. Ben Cansız Efendi'yi tanıdım ama Gargar Efendi'yi tanımadım. Cansız Efendi ondan okumuştı. Gargar Müslim Efendi Çaykaralı'ydı, Çaykara camisinin arsasını da o vermiştir. Hatta şöyle bir ifadesi varmış: “Ben bu caminin avlusunda yatacağım. Ola ki ileride bu camiye büyütürler, üzerimden geçsinler; beni kaldırmazınlar buradan.” Dediği gibi de oldu, cami büyütüldü. O kaldı caminin altında. Arka taraftan giriliyor, kabrine ziyaret yapılıyor. Çaykara camisini biliyorum küçük bir camiydi yetmedi büyüttüler onu, o da böyle kaldı caminin içinde.

Cansız Mustafa Efendi'nin çok hızlı geçti gençliği, çok enteresan, onun da bir hatırasını anlatacağım. Cansız Mustafa Efendi geldiği zaman Gargar Efendi ona yer gösterirdi. Dediler ki “Hocaefendi ne yapıyorsun, ya bu böyle birisi, sen buna hürmet ediyorsun.” O da “Onun ilmi onu evirir çevirir yola koyar” böyle derdi. Cansız Mustafa Efendi Trabzon'da uzun seneler encümen üyesi seçildi. Hatta gençliğinde onun orucu, namazı falan bir şeyi yoktu. Ama büyük âlim, sonunda vazgeçti tövbe etti; Diyanet'te vazife aldı. Onun tavla oynadığı bir hocaefendi arkadaşı vardı, Şakir Efendi. Onun hastalığında ona ziyarete gitti, eski arkadaşı Şakir Efendi'ye “Oruçlarımı tamamladım, Allah ömür verirse de inşallah namazlarımı da bir tamamlasam da öyle gitsem” demiştir. Ben bunu Şakir Hoca'dan duydum.

Hocam o dönemde köyünüzde tasavvuf büyükleri ya da tasavvufla iştiğal edenler var mıydı?

Vardı, köyümüzde iki kişi Kadiri tarikatına mensuptu. Birisi benim kayınpeder, diğeri bu aşağı mahalleden.

İsimlerini bahsedebilir misiniz?

Birisi Süleyman Efendi, diğeri Hafız derdik ama ismini bilemiyorum. Çok yaşlıydı, Sürmene'de onun şeyhleri vardı, zaman zaman toplantı olurdu evde, yemek falan verirlerdi. Biz de çocuktuk

giderdik. Yemekten sonra bizi çıkarırlardı dışarıya. Sonra müritler odada başları aşikâr zikre, “la ilahe illallah, la ilahe illallah”; saatlerce bunu söylerlerdi. Ben iki tanesine şahit oldum. Bir de esasen Yusuf Şevki Efendi, Ahmet Ziyauddin Efendi’nin halifesiydi, büyük bir zat. Onun oğlu da meşayihden Sulucalı Ali Efendi, onun hatıralarını duyardık. Oğlundan da duydum ama bilhassa benim hafızlığı bitirdiğim hocaefendiden duydum. Onun cenazesinde dediler ki Şeyh Yusuf Efendi öldü. Cenaze yıkandı, getirdiler. Sonra bir yağmur bir yağmur sırsıklam olduk, defnettik güneş açtı, sonra kupkuru olduk, bunu anlatırdı hocam. Ahmet Ziyauddin Efendi, Hacı Yusuf Şevki Efendi İstanbul’a kalkıp giderken dermiş ki Yusuf’um geliyor, kokusu geldi. Sonra Ahmet Ziyauddin Efendi, *Levâmiu’l-ukûl’u* yazdığında Mısır uleması onu hadislere ekleme yapıyor diyerek tenkit etti. Yusuf Şevki Efendi de onu “Mısır ulemasına bu kitabı oku” diyerek görevlendirdi. “Bakalım hangisi katkılıymış.” O da gitti Mısır ulemasına okudu, sonra ondan özür dilediler, “Hoca bizi bağışlasın, biz duygularımızla hareket ettik” dediler. Böyle bir hatırasını da nakleder. Oradan Yusuf Şevki Efendi Medine’ye geçti, orada vazife de bulundu. Hatta onun torunu Süleyman Efendi bana okuturken ben, Medine’de kaç kişiye icâzet verdiğine dair kayıtları buldum. Bunlardan bahsederlerdi.

Ayrıca bir hocaefendi vardı, ondan da bahsetmek isterim. Mustafa Efendi, Deli Mustafa Efendi derlerdi. Bu aşağıda Fındıkoba diye bir köy var, o köyden idi. O gelirdi cumartesi, mutlaka kürsüye çıkacaktı. Çok açık, serbest, hatta çok ağır kelimeler konuşurdu. Of’a gittiğinde müftü onu, hep memurlara, kaymakama falan dokunduğundan, kürsüye çıkarmazdı. Gider müftüye yalvarır “Müftü Efendi, kimseye dokunmayacağım, çıkayım kürsüye” derdi, müftü de onu çıkarırdı. Ama o konuşur konuşur sonunda evirir çevirir yine onlara dokunurdu. Şey derdi: “Bir horozun var dört-beş tane belki on tane tavuğu, başka bir horozu yaklaştırmaz onlara. Sizin var bir tane, onu da takarsınız kolunuza, çıkarır teşhir edersiniz. Bir horoz kadar olamadınız!” Hep bu minvalde konuşurdu. Deli Mustafa Efendi’yi bir camide dinledim, çocuktum, ben çocuklukta da demek ki giderdim camilere, hoca vaaz ediyor, kıyamet alametlerinden bahsediyor. Kıyamet alametlerinden birisi de güneş doğduğu yerden değil battığı yerden doğacak. O bana ne kadar etki etti ki kalkar bakardım güneş nereden doğdu, doğduğu yerden mi battığı yerden mi? Böyle, yani bu memlekette elhamdülillah vaaz hiç eksik olmadı, kadınlara çok vaaz ederlerdi. Kadınlar tahsil yapmazdı bizim köyde. Sıbyan mektebine gelir, Kur’ân-ı Kerim’i okur İslâm’ın şartlarını öğrenirlerdi o kadar. Ama çok vaaz dinlerdiler. Hatta yaşlı kadınlar derdi ki efendim “Lekur Efendi böyle dedi.” Demek ki o onlara etki ederdi. Efendim “Ali Efendi’yi dinledik böyle dedi.” Hatta hiç unutmuyorum babaannem “Oğlum Bismillahirrahmanirrahim de, sağ ayağından başlayarak ayakkabını giy, hocaefendi öyle dedi.” derdi. Bunlar hep o hocaların kadınlara yaptığı vaazların etkisi. Kadınların eğitimleri yok ama bilgileri vardı.

Kıymetli hocam biraz da tedris faaliyetlerinize değinmek istiyoruz?

Siz icâzet almış bir âlimsiniz. Kimseye icâzet verdiniz mi?

Ben her şeye doydum da ders okutmaya doymadım. Hep içim kaynar. Hatta şöyle dediğim de oldu: “Eğer öldükten sonra Allah bana ne istiyorsun derse, Ya Rabbi bana talebe ver ders okutacağım.” Ders okutmadan aldığım zevki hiçbir şeyden almadım ama bulamadım istediğim talebeleri. Gittiğim yerlerde Perşembe’de üç tane talebem vardı, onları epeyce okuttum. Sonra imam-hatip okulu açılınca onlar benden ayrıldılar, gittiler. Hatta birisi, Hayrettin Hoca uzun seneler Millî Eğitim’de görev yaptı, son olarak lise müdürlüğünden emekli oldu, Ordu Lisesi müdürlüğünden, şimdi oradadır. O benim talebemdi. Sabri Elmalı isminde de bir öğrenci vardı, o da öğretmenlik yaptı, diğeri

okumadı. Bu ikisi okudu, Millî Eğitim’de görev aldılar, bunlar Perşembe’den talebelerim. Onları Sinop’a da aldım, gittim, onları orada da okuttum. Onlara biraz Arapça okuttum, sınıfta birisini daha okuttum O da yine Millî Eğitim’e geçti. Hiç unutmuyorum Sarı İmam, sonra Samsun’a ben oraya tayin olunca geldi. O da geldi Yüksek İslam Enstitüsü’nde okudu, Samsun’da öğretmen oldu gitti. Ankara’da, Ankara Lisesi’nde ona vazife verdiler. Müdür onu görünce “Ne kuvvetli torpilin vardı, buraya herkes gelemez” dedi. O da “Benim torpilim yok, müracaat ettim burası çıktı” dedi. Böylece din dersi öğretmeni olarak orada göreve başladı. Ankara’daki görevinden emekli oldu, şimdi emeklidir. Bir gün bir şey anlattı bana. Ankara Lisesi’nde görev yaparken dediler ki ona “Bir subay geldi seni istiyor.” “Allah Allah, ne yaptım bir şey mi yaptım ben falan” dedi. Muharrem Demircan, “Evet benim, hoş geldin” dedim. Aldım onu içeriye. “Seni tebrik ederim” dedi. “Benim kızım neredeyse dinsiz oluyordu, sen kurtardın kızımı” dedi. Meğerse kızı orada okuyormuş. Tebrik etmeye gelmiş. İşte bir talebem o. Arapça okuttuğum ve icâzet verdiğim dört tane kız var. Dört tane kız, bunların birisi imam-hatip okulunda meslek dersleri öğretmeni oldu şimdi Samsun’dadır. Bir tanesi Kur’an Kursu öğreticisi oldu, hatta Diyanet imtihanına girdiği zaman bir şeyler sordular ona, cevap verirken biraz küçümsediler onu. “Ben,” dedi “burada din dersi imtihanına geldim, meğerse yanlış gelmişim.” Böyle açık ve net. Babası zengindi, hiç minneti yoktu. “Aferin” dediler “tamam seni kazandırıyoruz.” Kazandırdılar onu. Kur’an kursu öğretmenidir ama şimdi Arapça okutuyor. Bu ikisi görev aldı. Diğer ikisi ise biri evlendi ama yine okutur arada sırada, diğeri ise vazife alamadı. Arapça okuttuğum ilk icâzet verdiğim dört kız talebeydi.

Hocam kızlara icâzet vermek çok yaygın bir durum başka örnekler var mı bildiğiniz?

Tabii, vardı. Üsküdar müftülüğünden emekli Allah rahmet eylesin Kasım Akçay, o da kızlarına da başkalarına da icâzet verdi. Sonra iki kişi daha okuttum, onlara da icâzet verdim. İlâhiyatta okurken benden dört sene boyunca okudular, bunların birisi Din İşleri Yüksek Kurulu’nda uzman şu anda Salih Şengezer. Diğeri ise Samsun İlâhiyat Fakültesi’nde Dr. Yusuf Yücel. Bu ikisi vazife aldı, daha sonra beş arkadaş daha okuttum, onlara da icâzet verdim. O icâzet verdiğim beş arkadaştan üçü öğretmen, birisi de Samsun Belediyesi’nde eski arşivleri okuma görevlisi, onu oraya aldılar, birisi de zayıfı; o elektrik işine geçti. Şimdi bunlar icâzet verdiğim, icâzet vermediğim sarf nahiv okuttuğum talebeler çok. Onlar mezun oldu gittiler, devam etmediler. Diğerleri devam etti, icâzet aldılar. Böylece 12 kişi kadar talebe okuttum evimde.

Hocam söyleşimizin sonlarına yaklaşıyoruz, 40 yıldan fazla hizmetiniz var. Bu dönemlerde sizi en çok etkileyen hocanız, talebeniz veya karşılaştığınız, şahit olduğunuz bir olayı bizlerle paylaşmayı isteyebileceğiniz bir şey varsa onları alalım?

Birisi birkaç arkadaşla evime geldi. “Elini öpeceğim” dedi. Dedim ki “Elim öpülecek el değil”, yok öpeceğim diye ısrar ısrar, öptü. “Hayrolsun” dedim. “Hayatımı sen kurtardın” dedi. “O nasıl olacak, ben seni ilk defa görüyorum” dedim. “Benim 3,5 yaşında bir oğlum vefat etti, ilk oğlum. Bana o kadar etki etti ki intihar edeceğim, fırsat bulamadım. Oraya buraya baktım olmadı 5-6 kere teşebbüs ettim, olmadı. Bir gün sen vaaz ediyorsun camide, gireyim camiye dedim, girdim. Şöyle dedin: ‘Şu kadar senedir hizmet veriyorum hafızlığım var, efendim hiçbirisine güvenmiyorum da yirmi yedi günlük bir çocuğum öldü, ona güveniyorum, o çocuk bana şefaet edecek inşallah.’ O zaman ben

bunu dinleyince intihardan vazgeçtim.” dedi. “Tamam, o çocuk bana şefaah edecek. Bunu senden öğrendim hayatımı bana sen bağışladın onun için elini böyle öptüm” dedi. Böyle bir hatıram da oldu.

Hocam çok teşekkür ederiz.

Arif Yıldırım

1943, Of / Trabzon doğumludur. Rize Kurtuluş İlkokulu (1961), Rize Lisesi (1972), Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi (1979) mezunu. Doktorasını Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Allah'ın Tekvin Sıfatı* adlı tezle (1995) tamamladı. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde *Kelam Açısından Şeytan ve Yedi Sorusu* adlı çalışmayla (2000) doçent oldu. Memuriyette Diyanet İşleri Başkanlığı'nda din görevlisi (1968) olarak başladı. Atatürk Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi'nde okutman (1980), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Kelam Anabilim Dalı'nda yardımcı doçent (1996), daha sonra aynı anabilim dalında doçent (2000) ve profesör (2007) oldu. Kelam Bilim Dalı Başkanlığı görevini yürüttü. 2010 yılında emekliye ayrılan Yıldırım'ın makale ve çevirileri farklı dergilerde yayınlanmış olup *Kelam İlmi Açısından Şeytan ve Yedi Sorusu* adlı bir kitabı vardır.

Görüşme Ahmet Cevdet Karaca tarafından,
hocamızın Trabzon'daki evinde yapılmıştır.

Bugün 10 Temmuz 2023, Trabzon'dayız. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı, Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen, *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Prof. Dr. Arif Yıldırım hocamız. Öncelikle bizlere vakit ayırdığı için teşekkür ediyor sözü daha fazla uzatmadan kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam kısaca bize kendinizi tanıtır mısınız?

Ben resmi kayıt olarak 1943 yılında Trabzon'a bağlı Of'un Yeşilalan Baltacılı köyünde dünyaya geldim. Doğum yerim burası ama esas yaylada doğduğumu söylüyorlar. O zamanlarda ilkokul varsa da bizde yoktu. Daha sonra ilerleyen yıllarda ilk olarak Baltacılı köyünün mahalle mescidinde sıbyan mektebine, Kur'an-ı Kerim'i ve namaz sûrelerini vesaire öğrenmek için gidip gelmeye başladım. O sıra 5-6 yaşlarında olduğumu sanıyorum. Oradaki ilk hocamız köyde Karali Hasan Hoca diye bilinen, hoca değil ama hoca olarak ismi geçer, molla, biraz okumuş biraz dindar bir kimse, Karali de lakaplarıdır. Bunların köye başka bir yerden geldikleri söylenir. Bu Kara lakabı köyde birkaç kişide var: Karamehmetler, Karaaliler. Bu "Kara" başlığı, onların biraz oranın yerlisi olmadıklarını gösteriyor. Zaten şekilleri biraz yerlilerinkinden farklı. İlk hocamız oydu. Tabi, elif-bâ'dan başladık, ilerleye ilerleye Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumaya çıktık. Daha sonra namaz sûrelerini -özellikle Fil sûresinden aşağısını Nâs sûresine kadar- ezberlemeye çalıştık. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden rahatça okuyacak seviyeye geldikten sonra, köyümüzde Vizana Hoca vardı, hafızlık yapmak için ona gittim. Yapabilir miyim yapamaz mıyım diye, tabii hemen hafızlığa başlamadım.

Bir anekdotumu anlatayım; eski adıyla Pasiha yayla camisinde yazın, bir mevsimlik, bir-iki aylık, hoca tutarlardı. Hoca dediğim de molla. Yine bu Karali Hoca bir ara kaldı orada. Daha sonra Zekeriya Tosun diye bizim köyden yaşlı birisi vardı, onun yanında Kur'an-ı Kerim okuyuşumu biraz daha kuvvetlendirmeye devam ettim. Cuma namazlarını yaylada kılardık. Baltacı Salih'in Hasbi diye oğlu vardı, benden birkaç yaş daha büyük bir arkadaşı, Vizana Hoca'dan (Ahmet Okutan Efendi'den) hafızlığa başlamıştı. Bir cuma günü yaylaya geldi ve namazdan sonra yarım sayfa aşr-ı şerif okudu, sesi de güzeldi. Bende hafızlık yok ama Kur'an'ı ezberleme isteğim, ilgim var. Hafız gördüğüm zaman ona bir ilgi duyuyorum, içimden de "Ah ben de öyle olsam" gibi düşünüyorum. O yarım sayfayı okudu, sesi de güzeldi, cemaat de beğendi. Orası yayla olduğu için orada Kur'an okuyanlar hele de sesi güzel olanlar pek olmazdı. O benim aklımda kaldı. Tabii cemaat arasından ona karşı bir teşvik etme, aferin, güzel okuyorsun, iyi okuyorsun gibi şeyler söylendi. Bu benim kafama takıldı, daha sonra onun etkisiyle ilk iş olarak o yarım sayfayı ezberlemeye çalıştım. Onu ezberledikten sonra ben de aynı şekilde bir namazı bitiminde sonra o yarım sayfayı, Hasbi'nin de sesine benzer şekilde okudum ve mutlu oldum. Cemaatin huzurunda aşır olarak okudum. Cuma bitti, ondan sonra fazla kalmadım, acıkmıştım. Caminin arka tarafındaki evime koşarak gittim. Anneme ben aşır okudum, dedim. Çok güzel dedi. Baltacı Hasbi'nin okuduğu gibi okudum hemen hemen, güzel de oldu dedim. Bunları annemle konuşurken cemaat dağılmamıştı, ben biraz erken çıktım. Cemaat çıkınca onlardan birisi merak etmiş, bu çocuk kimdir? Güzel okudu çağırın onu, demiş. Beni evden çağırıldılar, koştum sırtıma vurarak aferin güzel okudun, daha iyi olacaksın inşallah dedi. Ve başımı okşayarak 50 kuruş çıkarıp bana verdi. O zaman da 50 kuruş epey bir para, 35 kuruşa bir pide

alıyorduk ve bu dediğim 1947-48 yılları, 5-6 yaşındayım, hatırlıyorum, o 50 kuruşu bana verdi; hemen eve koştum, anneme onu takdim ettim, evin de bir sürü ihtiyaçları var, babam gurbette, biz orada idare ediyoruz, geçinip gidiyoruz. O zaman köyümüzün sıbyan hocası Hacı Süleyman Onat'a bir miktar para verileceği konuşuldu, görüşüldü. 50 kuruş verilecek imiş adam başı. Onu hemen götürüp hocaya sen teslim et, borcumuzdan kurtulalım, dedi annem. Ben de cebi bomboş bir adam, aldım hemen koşa koşa gittim, hocaya bunu teslim ettim, hoca da aldı tabii.

Hafızlığa olan ilgim böyle başladı. Köye döndükten sonra yine boş durmadım, dayım Mustafa Baltacı vardı Allah rahmet etsin, o Ankara köylerinde imamlık yapardı. Bir ara izinli olarak köye geldi. Kaldığı sürece ondan hafızlığa başlayayım diye veyahut beni beraberinde götürür diye hafızlığa başladım. Birkaç sayfa ezberledim, yani her cüzden bir sayfa, öyle başlar hafızlık, bizde gelenek o şekilde. Dayımdan birkaç sayfa böyle ezberledikten sonra, dayım köyüne gidecekti, beraberinde beni götürdü. Orada üç ay beraber kaldık ve ben hafızlığı geliştirdim. Bir iki sayfa daha ezberledim ve sonra yaz havaları, sıcak basınca o da hasta olurum düşüncesiyle fazla barındırmak istemedi, beni köye geri gönderdi ve dedi ki:

Köye gittikten sonra sen oraya git, Vizana Hoca devam ediyordu o sıra bizim köyde, ondan okumaya devam et, geldikten sonra yeni bir anlaşma yaparız, tekrar seni götürebilirim veya ona devam edersin.

Geri döndüm ve geldim Vizana Hoca'dan hafızlığa devam ettim. Tabii bu ara yıllar ilerledi, 50-51 olduğunu tahmin ettiğim tarihler. Ondan sonra 1,5-2 sene hafızlığa devam ederek 1952'de-53'te olabilir net bir şekilde hatırlamıyorum- hafızlıktan icâzet aldım.

İcâzet aldıktan sonra bir sene boş gezdim, bir yere girmedim. Babam Arapça okutmayı düşünüyordu. O zamanlarda Zeleka'da Hacı Feriâd Efendi'nin talebelerinden Cevahir Hoca diye yaşlı bir zat vardı. Baltacı İsmet Hoca ve köyden daha birçok arkadaş ona Arapça okumaya gidip geliyordu. Oraya mı gitsem diye düşündüm ama Cevahir Hoca çok yaşlıydı -belki 90 yaşlarında vardı- gidip gelenler de o kadar memnun değildi. Eski usul okuyorlar ama bir şey bildikleri de yoktu. Çaykara'da Hopşeralı Yusuf Bilgin Hoca -benim Arapça ve kıraat hocam aynı zamanda- hem Çaykara imamı hem de Çaykara Kur'an Kursu hocası olarak biliniyordu. Son zamanlarda İsmet Baltacı Hoca da Zeleka'dan ayrılıp ona devam etmeye başladı. O, epey de okumuştı, *Kâfiye*'ye kadar çıkmıştı.

Yusuf Bilgin Hoca daha genç, dedikleri daha iyi anlaşılır, o yüzden orası daha iyi, kısa zamanda Arapçayı anlamaya başladık demesiyle İsmet Hoca'nın etkisinde kaldım. Dolayısıyla Çaykara hocasına Arapça okumak üzere gitmeye karar verdim. Gittim ama tabii esas Kur'an kursu hocası olarak talebe alıyor, bu arada hafızlık, ta'lim dersleri yapıyor ama bir yandan Arapça da okutuyor. Biz kıraat yapma düşüncesiyle gittik. Bu sefer benim ilkokul diplomam yok, yeni yazıyı bile tam bilmiyorum, çat pat. Tabii bir şeyler biliyorum ama düz yazı yazamıyorum, o arada onu geliştirmeye çalıştım. Demokrat Parti iktidara geçmişti ve ilkokul mezunu olmak şartı varken yazı yazmasını okumasını biliyorsa o da Kur'an kursunda resmen öğrenci olarak kaydolabilir diye bir kolaylık getirmişlerdi. O sayede öğrenci olarak kaydoldum ve daha çok Arapça okumaya devam ettim. O arada ta'limle de ilgilendim. Altı sene burada devam ettim. Hocadan Arapça öğrendiğim gibi ta'lim, hatta altı senenin sonlarına doğru biraz aşere de okuduk. Fakat ben Arapçaya daha çok ağırlık verdiğim için ona pek ilgi göstermiyordum. Bunun üzerine hoca bana verdiği not defterini geri istedi. Bunu ver sen aşereyi öğrenmek istemiyorsun, dedi. Aşereyi de işte öyle yarım-yamalak okudum, öyle bıraktım. Hocanın kursta belki de 20-30 talebesi falan vardı, yaşlılar da vardı bunların arasınca, benim yaşım küçüktü ama ben hem ders arkadaşlarıma hem de yeni gelenlere müzakerecilik

yapacak kadar başarı gösterdim. Benden ileride olanlar vardı. Mesela İsmet Hoca *Kâfiye*'ye kadar gitmişti, kısa zamanda ben ona yetiştim, bir başarı gösterdim Allah'ın izniyle. Ve böylece oradan mezun oldum ve icâzet aldım. Hafızlığım zaten daha öncesinde bitmişti.

İcâzetten sonra imamlık dönemim başladı. Bir Ramazanlık hikâyesi vardı bizde. Uygun gördüğüm bir yere gidip evlerde kadınlara, camide erkeklere mukabele okuyordum. Ne kadar ev bulabiliyorsan o kadar okuyordun. Ben ilk önce Çaykara Camii'nde 2-3 yıl mukabele okudum. Fotinoslu yaşlı bir hoca, Paçanlı İsmail Toksoy, -sonra trafik kazasında vefat etti,- olmak üzere üç kişi mukabele okuduk. Yani fevkalade bir şey, ben artık camilerde Kur'ân-ı Kerîm okuyordum. Daha sonra 1957'de Sinop'un Ayancık kazasına gitmem söz konusu oldu. Sebebi de bizim hocanın abisi Ahmet Efendi, oranın müftüsüydü. Onun ilgilenmesiyle oraya gittim. O zamana kadar vaaza çıkmamışım, kürsüye çıkmamışım, Kur'an okuyorum ama vaaz edecek güçte değilim, yaşım da o kadar büyük değil. Oranın da vaizi vardı, oradan gitmiş. Ben gittiğim sıra orada vaiz yok. Ben gidince vaiz olarak geliyor gibi bir algı oluşmuştu. Vaaz edeceğim fakat ben hiç vaaz yapmadım, hutbeye çıkmadım, dediler sen niye geldin? Müftü sen beni mahcup ediyorsun dedi, bir şey yapman lazım. Arapça'm var fakat vaaza çıkmadım, dedim. Neyse bir deneme yapalım dedik. Mihrapta oturdum, bir rahle ve Kur'ân-ı Kerîm koydular. Bakarak vaaz gibi bir şeydi yani. Güzel konuştum aslında, fena değildi. Ama takdir edersiniz ki ilkokulu bitirmiş değilim, mahallî bir şiveyle konuşuyorum, sıkıldım, sıkıldığım için de sesim iyice kısıldı, zor duydular benim sesimi. Sen hiç konuşmadın mı, bir bağırsan, biraz sesini çıkarsan filan dediler. Bu, benim ilk fobiyi atmama vesile oldu. Ondan sonra sanki kürsüye hep inip çıkıyordum. Kürsüye çıktım hiçbir sıkıntı duymadan vaaz etmeye başladım. Hem evlerde hem camide hem de akşamları teravihte mukabele okudum. Hatta cuma günü ben orada vaaz bile vermeye başladım. İlk ramazanlığım orada oldu. İkinci ramazanlığım 1957-58'deydi. Çaykara Kadahorlu Fehmi Bilge adında bir zengin vardı, fabrikatör. O Fehmi Bilge, bizim hocanın tanıdığıydı, durumu müsaitti. Bizim hoca ona dedi ki:

Bizim çalışkan bir talebemiz var, büyük İstanbul camilerinde kendini gösterecek ne sesi ne yaşı var. Fakat sizin gibi tanıdıkların evlerine gidip mukabele okuyarak, teravih kıldırarak oradan birkaç kuruş elde eder.

1960 yılının sonlarına doğru Mehmet Köksal, Allah rahmet etsin, bir de Rahmi Yücel Rize'de Süt-lüce köyünde, eski adı Aron, onların ikisi müezzin imam olarak görev yapıyorlardı. Beni oraya almak için bir köy buldular ve o köye imam olarak tayin oldum. O köyün eski hocası Muhacir Hoca diye bir zattı. Muhacir Hoca Batum'un Acara kasabasıındandı ve yaşlanmıştı, artık görev yapacak durumda değildi. Onun yerine bir hoca gerekli oldu ve beni oraya aldılar. İlk talebem Mahmut Karaca ve Süleyman Gencan'la gittik, ikisini oraya aldım. Ben imamlık alıncaya kadar köyde evime gidip gelerek benden Arapça okumaya başlamışlardı zaten. Göreve başladım ve oradayken resmî imam olmam söz konusu oldu fakat diplomam yok. Ali Rıza Demircan, İstanbul'un meşhur hocalarındandı o zaman, benden biraz daha küçük, abisi Sultan Demircan ve köylüler gidip gelmeye başladılar, biraz da onlarla dünyayı tanımış oldum ve ilkokul diploması almam icap etti. Ancak yazıyı hızlı okuyamadığım için biraz iyi okuyanlardan okuyayım, dinleyeyim, not alayım dedim. Çalıştım ve Rize'de İstiklal İlkokulu'nda imtihana girdim. İlk imtihanında birkaç dersi kazandım, birkaçı kaldı. Onları daha sonraki imtihanlara girerek kazandım. Böylece ilkokul diplomasını alarak resmî imamlığım kesinleşti. Ondan sonra rahmetli İsmet Baltacı Hoca da aynı benim gibiydi ama o benden daha önce ilkokulu bitirdi. Daha sonra ben ortaokulu dışarıdan okuyacağım, imtihanlara gireceğim dedi. İlkokulu bitirince ben de onunla beraber hemen hemen aynı zamanda dışarıdan ortaokul imtihanlarına girmeye başladım. Bayağı sürdü, kolay da değil ortaokul. İlkokulu, zaten doğru düzgün bir bilgim yoktu, idare ettiler, biraz yardım ettiler öyle geçtik. Ondan sonra ortaokula devam

ettim, galiba iki sene kadar da o köyde kaldım. Asker olmadan önce o köyden ayrıldım. Doğru düzgün geçinemedik. Muhacir Hoca da rahmetli oldu o arada. İki dersten takıntılı olarak asker oldum. Askerde beni onbaşı çavuş yapacaklardı fakat ortaokul diploması yoktu. Fransızca ve matematiğin birinci ve üçüncü sınıfını verdim ama ikinci sınıfında takıldım. O şekilde askere gittim ve zaman kaybetmeden onlara çalıştım. Askerliği bitirir bitirmez ilk imtihanında, o dersleri de vererek ortaokul mezunu oldum. İsmet Hoca, yeter artık ben yoruldu daha okuyamam, dedi. Zaten Rize Lisesi, o zaman kolay bir lise değildi. En zoru önce İstanbul'da Galatasaray Lisesi, ikinci ise Trabzon Lisesi'ydi. O zaman Trabzon Lisesi'ni bitirmek demek hendeği atlamak demektir. Dolayısıyla Rize Lisesi de zorluk konusunda üç veya dördüncü liselerden birisiydi. Kendi imkânlarımla, doğru düzgün çalışmadan oraya girdim. İmtihanların yaklaşmasına bir ay kala başlardım çalışmaya. Yoksa ben sene boyu çalışsaydım bir iki senede verebilirdim fakat maalesef gelişigüzel çalıştığım için beş sene sürdü benim liseyi bitirmem. Hatta iki senesi sırf beden eğitimi ile resim dersini veremediğim için sürdü. O arada Trabzon'da (merkezde) üniversite imtihanlarına girdim 300 küsur puan alarak Ankara İlahiyat Fakültesi'ni, Ankara Hukuk Fakültesi'ni kazandım. Kültürüm var, beden eğitiminde de güzel hareketler yaptım fakat basketlerde yanlış oldu diye hoca beni geçirmede; solcu, aksi bir hocaydı, imam olduğumu da duymuş. Biz de yardımcı olsun diye tanıdık öğretmenlerinden birisini araya soktuk. Bu sefer galiba menfi etkisi mi oldu, ne olduysa artık daha da sert davrandı ve yine imtihanı kazanamadım. O yüzden iki sene beden eğitimiyle resimden kaldım. Resim hocası da Matracı Hüseyin hocaydı. Rizeli, sert, yaşlı, disiplinli bir adamdı. Masanın üzerine meyve gibi şeyler koyuyor, onların resmini istiyordu. Birinci sınıf kara kalem çalışması yapıyor diğer sınıflar yağlı boya resim çizerdi. Dolayısıyla onlar beni süründürdü ve Ankara İlahiyat ve Hukuk Fakültesi'nin imtihanlarını kaçırдық. İki sene daha kalan o iki dersleri vermek için uğraştım. Diğer ikinci imtihanlarda da başarılı olamadım pek. Önce kazandığım Ankara İlahiyat ve Hukuk'u kazanamadım. Benim bütün maksadım Ankara İlahiyat Fakültesi'ydi. Daha sonra yine Rize'nin Ambarlık köyünde dokuz ay kadar imamlık yaptım, sonra ondan da ayrıldım. Askerliği bitirdikten sonra bunlar oluyor. Daha sonra Fındıklı'nın Derbent köyüne imam oldum. İmam olmadan önce Ordu'nun Fatsa kazasının bir köyünde özel hafız Kur'an kursu hocalığı yaptım. Hafızlık yapan, bitirmek üzere olan çocuklar vardı, hocaları da ayrılmıştı, onlardan bitirenlere icâzet verdim. Diğerleri de devam ederken sonradan imam- hatip derslerine girecekler diye oradan ayrıldılar. Ben de oradan ayrılmak durumunda kaldım. Ayrıldıktan sonra köye gittim, daha sonra da dediğim Derbent köyüne imam olarak tayinim çıktı ve orada yedi sene imamlık yaptım. Liseyi de o köydeyken bitirmiştım.

4-5 sene sonra liseyi bitirince Trabzon'da üniversite imtihanlarına girdim hâliyle. Üçüncü girişimde Erzurum İslami İlimler Fakültesi'ni kazandım, Ankara İlahiyat'a puanım tutmadı. Kazandığımı da radyoyu dinleyerek takip ediyordum fakat baktım benim puanıma henüz gelmedi, 354 puanım vardı. Sonra dedim radyoyu bir dinleyeyim bakayım ne oluyor, kaçta inmiş puan, girebilir miyim, bir şey olabilir mi? Köyde de yedi sene kaldığım için artık köyden de bıkmışım. Üniversiteye girmek istiyorum ama üç çocuk babasıyım, nasıl olur ne olur, yaşlı annem babam var onlar da beni düşündürüyor. Bir dinledik radyodan, Erzurum İslami İlimler Fakültesi son olarak 342 puana kadar düşmüş. Benim puan 354. Eyvah, dedim ya hû! Bu yanlış mı duydum, nasıl olur? Birinci akşam kafam karıştı iyice, ne yapacağımı şaşırđım. Ertesi akşam bir daha dinledim baktım doğru. Şimdi ne yapsam istifa edip gitsem, birkaç kuruş alıyoruz evde ihtiyaç var, durum müsait değil, üç çocuk babasıyım. Bir Erzurum'a gideyim bakayım dedim. Kendimi Erzurum'a attım. Son bir kişi kayıt olacak dedi, bir kişi girebilir. Benim puanım tuttu bekliyoruz. Son olarak o tek kişi kaydedilecek ve İslami İlimler Fakültesi'ne devam edecek. Bir şüphe geldi içime gireyim mi, girmeyeyim mi? Bir tereddüt ettim orada, vazgeçeyim dedim. Çünkü kararsızım. Sonra dediler son olarak gelecek olan varsa gelsin, kapatacağız. Ayağımı attım girdim içeriye. Sen ne bekliyorsun? Vakit bitti hâlâ teredd-

dütttesin, girecek misin girmeyecek misin? dedi. Burada kaydımı yaptırdım. Böylece İslami İlimler Fakültesi'ne öğrenci olarak kaydoldum. Bu şekilde üniversite hayatımın ilk adımını atmış oldum.

Mezuniyetiniz, yüksek lisansınız ve doktoranız hepsi Erzurum'da değil mi?

Mezuniyetim İslami İlimler Fakültesi'nde oldu ama oradayken Erzincan'ın Çayırılı kazasında vaizlik imtihanlarına girdim, orayı kazandım. Çayırılı vaizi olarak görevdeyken talebelik de yaptım. İki buçuk sene kadar orada vaizlik yaptıktan sonra mezun oldum. O arada İslami İlimler Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak beni alabileceklerini söylediler. Osmanlıca okutmanı olarak beni göreve aldılar.

Mezun olduğunuz yerde göreve başladınız.

Evet, Osmanlıca okutmanı olarak okula girdim. Osmanlıca'yı da bildiğim yoktu ama o arada kitaplarla kendimi yetiştirmeye çalıştım ve derslere girdim. Zaten beni hocalar tanıyordu. Orada doktora yapan hocaların Arapça'sı zayıf olduğu için talebe olarak onlara yardım ediyordum. Benim yaşım da 32, arkadaşlar 20-21 yaşlarında. Yalnız hocalara da değil, arkadaşlara da Arapça kursu açarak yardımcı oldum. Birçok arkadaşımın hâlâ tebriklerini alırım ve hâlâ beni ararlar. Birçoklarının mezuniyet tezinde yardımcı oldum. Orada okutman olarak çalışırken doktora yapayım dedim. *Allah'ın Tekvin Sıfatı* diye bir konu seçtik, onu aldım. Fakat müşkülpesent bir insan olduğum için öyle az çalışmakla olmazdı, onunla ilgili ne varsa her konuda her branştan bilgi toplayayım dedim. Dokuz senede doktora verebildim. Oysa benim dokuz sene değil, iki senede rahatlıkla verebileceğim bir doktoraydı. Ama ne yaptım Arapça kelam kaynaklarından aradım, hadis kaynaklarından, tefsir kaynaklarından, felsefeden aradım. Tabii bunlar uzun bir zaman aldı, herkes de bana, "ya ne durursun versene dokuz sene oldu yazık, şimdiye kadar doçent olacaktın, profesör olacaktın" diyordu. Tabii evdekiler tarafından da eleştiriliyorum. Böyle sıkıntılı bir dokuz yıl geçti. Neyse sonunda bereket versin, milletin dedikodusuna karşı dayanamadığım için bitirdim. Bu kitabım duruyor 250 sayfa, büyük bir kitaptır. 250 büyük sayfa ama küçüğe çevirirsen 400 sayfa olur. Ardından hemen Ankara'da Arapça dil imtihanına girdim. O zaman Arapça'dan dil imtihanı geçerliydi. Onu kazandım ondan sonra yardımcı doçent oldum 1995'te. 2007 yılında profesörlüğe ulaştım orada bir rahatsızlık geçirdim. Beyin damarlarımda sol beyincikte bir tıkanma oldu; hastanelere girdik çıktık, sağ böbreğim iflas etti, sağ böbreğimi aldılar yani ölçsüz çalışmalarımın menfi etkilerini görmeye başladık. 2000 yılında doçent oldum. Kitap yazdım, makaleler vesaireler, ondan sonra 2001 yılında Kırgızistan İlahiyat Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak atandım, bir sene kadar orada görev yaptım. Ondandır profesörlük çalışmalarım başladı. Yine akıllanmadım, işi geciktirerek yedi sene de orada beklemişim. *Hristiyanlık Ve İslâmiyet Arasındaki İlişkiler* konulu bir kitap yazdım. Bir de *Şeytan ve Yedi Sorusu* diye bir kitap yazdım. Makalelerim, tebliğlerim falan da var. Bu şekilde 2010 yılında emekliye ayrıldım.

Değerli hocam yaşadığınız dönemde köyünüzde veya Çaykara'da bildiğiniz ilmiye sınıfı olarak görülebilecek ailelerden bahsedebilir misiniz? Bu ailelerin eğitim hayatına olan katkılarını bize aktarır mısınız?

Ben Çaykara'da eğitime başladıktan sonra birinci hocam Yusuf Bilgin'di. Hem Arapça icâzetli hem Çaykara merkez imamı hem de Kur'an kursu öğretmeniydi. Benden önce başlamıştı ve orada ikisi icâzet almayı hak etmiş olmak üzere bayağı talebesi vardı. Onlarla beraber okuyarak onların seviyesine yetiştim ve icâzet alacak duruma geldim. Yaşım küçük olduğundan sen biraz daha oku,

dedi. Dolayısıyla bizim hocamız bu ilmiye sınıfından bir ferttir. Ben oraya girdiğim zaman Zeleka köyünde Cevahir Hoca okutuyordu, Ferşad Efendi'nin eski talebelerindendi, kılık kıyafeti de tam bir Osmanlı kıyafetiydi. Oğlu da Zeleka köyünün imamıydı, çok güzel sesli bir hafız, çok iyi bir insandı; benim babamın emsaliydi. Onun oğlu da dedesinden okumuştı ama fazla da bir şey öğrenemedi. Daha sonra hem Çaykara vaizi hem de müderris olarak Hopşera'da görev yapan Hasan Efendi'den okuyarak, beraber icâzet aldık. Bizden yaşlıydı bu Cevahir Hoca'nın torunu. Çaykara'da en genç hoca bizim hocamız Yusuf Ziya Bilgin'di. Onun babası 90 küsur yaşlarındaydı, hatta biz icâzet alana kadar yaşadı. Hacı Ferşad Efendi'den okudu. Ondan sonra İstanbul'a gidip oradan da icâzet almış. Dolayısıyla oğullarını ilk olarak Arapça'ya başlatan da hocamın babası Ahmed Efendi'di. O da o hocalardan birisi sayılır. Ondan başka en çok Çaykara'da Hasan Efendi talebe okutuyor. Hasan Efendi, bizim hocanın babasının oğlu olacak yaşlarda yani. O daha genç yaşlarda, dayımın da asker arkadaşı. Tayyib Zühdü Efendi diye bir hoca vardı, onu tanımadım. Hasan Efendi'nin hocası bu kişidir. Yusuf Efendi'nin ilk hocası babası, ikinci hocası Sula Cafer Efendi'dir. O da iyi bir hocaydı ama sosyal münasebetleri o kadar önde değildi. Bizim hoca icâzete yakın zamana kadar ondan okumuş, daha sonra Sula Cafer Efendi vefat etmiş. Cafer Efendi'nin oğulları da icâzet alanlardan. Oğlu Mehmet Ali Sula Çaykara müftülüğü yaptı, Hasan Efendi'nin de talebesi. Gerek Mehmet Ali Sula gerek bizim hoca, Sula Cafer Efendi'den okuyup icâzet alacak zamana yaklaşınca Cafer Efendi vefat etti ve geri kalan dersleri Hasan Efendi'den okuyup bitirmişler. Bizim hoca da son birkaç dersi kalmıştı Hasan Efendi'den icâzet aldı. Dolayısıyla o zaman Çaykara'nın en meşhur müderrisi Hasan Efendi'di.

Değerli hocam kendi aile büyüklerinizden ilimle meşgul olanlar olduğunu biliyoruz. Eğitim durumları nasıldı, nereden ilim aldılar?

Babamın babası, baba tarafından dedem Hacı Ferşad Efendi'den meâniye kadar ders okumuştı. Arkadaşı Kumkum Mehmet Efendi'yle beraber okumuşlar. Mehmet Efendi hocalar sınıfından sayılan, Hacı Ferşad'ın eski talebelerinden birisidir. Dedem, -ismi Arif benim de ismim oradan geliyor, orada o zamana kadar okumuş fakat daha sonra fukaralıktan dolayı Batum'a çalışmaya gitmiş. Batum'un Acara diye bir nahiyesi var, orada inşaatta çalışırken yapıdan düşüp vefat etmiş ve oraya gömülmüş. Kabileden okumuş olarak o var, babam da bizim kabileden olanlardan. Bizim kabilenin hepsi aynı değil, amcalarım var onların dinî yönleri zayıf. En dindarları babam, beş vakit namazını kılar ve Hacı Ferşad Efendi'den de biraz okumuş, *Emsile* okumuş.

Ferşad Efendi 1929'da vefat ettiğinde babam yetişkin bir delikanlıydı. Babam okumamıştır ama Osmanlıca kitaplar hep okur ve beni yetiştirmek için hocalara danışmış, bunu nasıl okutalım diye. O zaman hafızlık hiç rağbet görmezdi bizde. Hafızlık yapanları bu eski hocalar hiç sevmezdi. Hacı Ferşad olsun, onun arkadaşları olsun, o nesil hafızları ve hafızlığı tercih etmezlerdi. Niçin? Hafızlar şeytan olurmuş. Sırf hafızlıkla kaldıkları için dinî bilgileri yok, düşüncesi vardı. Dolayısıyla hafızlık bizde yoktu. Hafızlığı Çaykara-Of bölgesine, hatta Trabzon bölgesine yayan rahmetli Mehmet Âşıkutlu Efendi'dir. Bir de Hopşeralı Hatipoğlu diye birisi vardı. O yıllarda bu iki hocafendi hafızlığın önemini Ofllulara, Çaykaralılara, Trabzonlulara kabul ettirdi ve ondan sonra hafızlık yayıldı. Biz de bu arada hafızlık yaptıran hocalardan hafızlık yapma geleneğine ulaşmış olduk. Bunu niye söyledim? Babam, benim dayı tarafımdan anamın amcasının oğlu Sırım Muhammed Efendi/Mehmet Baltacı, yaşlı, dedemin yeğeni bu, ona sormuş (o da köyümüzde imamlık yapmış, Ferşad Efendi'den sonra Karahasan Mehmet Efendi ondan sonra da Mehmet Baltacı köyümüzde imamlık yapmıştı). Nasıl yetiştireyim bu çocuğu, ne tavsiye edersin? Evvela hafızlık yaptır ondan sonra da Arapça'ya ver, demiş. Babam da bunu kafaya koydu ve beni okula vermedi. Çocuklar okula

giderken ben hafızlık yaptım. Hocadan da dünya kadar dayak yedik. Ondan sonra da Arapça'ya geçtik daha sonra dışarıdan ilkokulu, imam-hatip ortaokulunu, imam-hatip lisesini hiç kimseden yardım görmeden, kendi imkânlarımla idare edecek, sınıf geçecek kadar okudum.

Anne tarafınızdan da hocalar var mıydı hocam?

Anne tarafından dedem, annemin babası, Baltacızade Osman Efendi beş kardeştiler. Bunlar Osman Efendi, Muhammed Efendi, Süleyman Efendi, İbrahim Efendi. Bunların hepsi icâzetli hocaydı ve hocaları Huşolu/Kadahorlu Numan Efendi'ydi. Büyük müderristi ve bilebildiğim kadarıyla bizim köyde yani Holaysa Camii'nde imamdı. Bahsettiğim dedem ve kardeşlerini, Hacı Ferşad Efendi'yi filan hepsini okutan bu büyük müderristir. Daha sonra ben Erzurum'dayken bir bayram sebebiyle vaaz vermek için beni o köye çağırıldılar, gittim, mezarını da ziyaret etme imkânı buldum. Hatta mezarındaki kitabelerini de not aldım, defterimde var. Büyük bir âlim ve 1311'de ki bu artık ona göre miladi tarihe çevrilir, vefat etmiş. Onun yerine Ferşad Efendi geçmiş ve Ferşad Efendi yarım kalan talebelerin tahsillerini bitirerek icâzet vermiş. İşte benim dedem Osman Efendi de Numan Efendi'den icâzet almak üzere olan talebelerindenmiş. Bir de Mehmet Efendi'nin akrabasından Kumkum Hüseyin Efendi varmış, onlar Ferşad Efendi'den son birkaç ders okumuşlar ama o hocanın yerine girdiği için ben onlara icâzet veremem, onlar benim talebem de sayılmaz demiş. Kondulu Şeyh Yusuf Şevki Efendi'ye göndermiş. Yusuf Efendi Ferşad Efendi'nin de kaynatasıymış, ilk olarak onun kızıyla evlenmiş ve Ferşad Efendi'nin çocuklarının büyük bir kısmı ondan olmuş. Dede tarafından saydıklarımın bir tanesi müstesna diğerleri Vardalı Osman Efendi'den gidip tarikat icâzeti almışlar.

Değerli hocam sıbyan mektebinde eğitim aldığınızdan ve hocalardan bahsettiniz. Oradaki eğitim durumu nasıldı, kullanılan kaynaklar nelerdi kısaca bahsedebilir misiniz?

Sıbyan mektebinde olanlar molla, cahil, sıradan, biraz Kur'an okumasını, biraz eski yazı bilen, medrese eğitimi görmemiş, hoca kıtlığında gelmiş kimseler. Ancak ilk dinî bilgileri öğreten de onlar oldu. Karalı dediğimiz Hasan Bektaş veya Pektaş bilmiyorum, o yaşadı son zamanlara kadar, Zeno'da sıbyan hocalığı yaparken orada vefat etmiş, köye getirip defnetmişler. Rize'nin bazı köylerinde de sıbyan hocalığı yapmış, sadakatle hizmet etmiş dindar bir adamdır. Bizim yaylada da hoca oldu. Dediğim gibi ilk hocam o. Onun yanında Vizana Ahmet Efendi'nin kardeşi İlyas, o da molla olarak bana biraz ders verdi. O zaman onlar vardı, kuvvetli hocalar gidip mescitte oturmazdı, daha büyük yerlere gider ya müftü ya vaiz olurlardı. Çaykara'nın, Of'un en meşhur ulemasından Paçanlı İdris Efendi vardı. Vakur, hitabeti de iyi olan bir âlimdi. Bizim zamanımızda 90 yaşlarındaydı, icâzetlerimize de katıldı. Benimkinde yoktu ama başkalarınınkine katıldığına şahit oldum. Oğlu da yine imamdı ama öyle fazla hoca değildi. İdris Efendi iyi, kuvvetli bir hocaydı. Şur/Şahinkaya'da Tayyip Efendi vardı, Tayyip Efendi de meşhur hocalardandı. Yani köydeki hocalarım Arapça bilen hocalar değildi dediğim gibi, böyle molla kimselerdi, onlardan okudum. Vizana Hoca'yla da hafızlık yaptım.

Hafızlık sürecinizden kısaca bahsedebilir misiniz?

İki sene civarında hafızlık yaptım. Hocamın lakapları Vizana'ydı şimdi soyadları Okutan. Ahmet Okutan'ın babası. Onların babaları da Numan Efendi'den okuyup icâzet alan ulemadan. Ferşad Efendi'nin köy imamlığında rakibiymiş. O oturmak istiyormuş ama Ferşad Efendi daha atik davranmış orayı almış, bir daha da kimseye kaptırmamış orayı. O yüzden de Ferşad Efendi'yle arası açılmış. Of'ta Kus boğazında imamlık yapıyormuş, orada vefat etmiş, cenazesini köye getirmişler.

O da iyi bir âlimdi. Vizana Hoca'nın hiçbir oğlu ondan Arapça okuyamadı ama icâzetnâmesi vardı. Vizana Hoca sağken icâzetnâmesi bendeydi bir ara, emanet aldım. Hacı Zahit diye birisi vardı Hanza'dan, o da Ferşad Efendi'nin talebelerindendi. Kumkum Mehmet Efendi, Kumkum Ahmet Efendi, Çaykara'nın ilk müftüsü, o da Hacı Ferşad Efendi'nin talebelerindendi, yalnız bitirmemişler icâzet almadı onlar. Kumkumlardan icâzet alan Kumkum Hüseyin Efendi'dir, ben ona yetişemedim. Onun bir kolu da Ünye'nin Tekkiraz diye bir yerine gidip yerleşmişler. Ben bir vakit orada da ramazanlık yaptım. Köyümüzde Kamil Efendi de vardı, Hanza'dan Hacı Zahit'in ağabeyi, Maçka müftülüğü yapmış iyi âlimlerdendir. Ferşad Efendi'nin talebesiydi. Kumkum Ahmet Efendi de Ferşad Efendi'den bitirmemiş ama ondan çok istifade etmiş. Dolayısıyla ilk Çaykara müftüsü oydu, kuvvetli hafızdı.

Değerli hocam ilk tahsilinizden, yörenizde ders okuduğunuz hocalardan, yöntemlerinden, okuduğunuz eserlerden biraz bahsedebilir misiniz bize?

Çaykara yöresinin geleneği belli kitaplardı. Sarf bölümünden: *Emsile* birinci kitap, *Binâ* ikinci kitap, *Maksûd* üçüncü kitap, *İzzî*'yi pek okumazlardı, *Merâh* var onu hiç okumazlardı. Nahiv bölümünden *Avâmil*, *İzhâr* ve *Kâfiye*. *Kâfiye* zor bir kitap, rahmetli İdris Efendi ben *Kâfiye*'yi okutmam derdi. Çünkü yetişkin hocalar bile onu anlayamaz, onunla boşuna uğraşmam demiş. *Molla Câmi* de onun şerhi ama o daha zor bir kitap. Bunları okurlardı. Fıkıhta Halebî'nin *Mültekâ*'sını, hadiste *Meşâriku'l-envâr*'ı, -derlenmiş özet bir hadis kitabıdır, - okurlardı. Tefsirden öncelikle *Celâleyn* ikinci olarak da mümkünse zaman varsa *Kâdî Beyzâvî* tefsiri okunurdu. Kelamdan *Şerhu'l-Akâid* ve ikinci olarak Celaledin Devvânî'nin kelamla ilgili bir kitabı okutulurdu. Üniversiteye girdiğimiz zaman gördüğümüz kitaplardan pek haberleri yoktu; Mısır'dan, Suriye'den, Suudi Arabistan'dan gelen birçok kitabı orada tanıdım. Farsça bilen olmazdı, Çaykara'da bir kişi Farsça bilirdi, o da Gargar Müslim Efendi. Onun da talebesi Kondulu Cansız Hoca, o uzun zaman burada otururdu. Dernekpazarı'ndan, ince uzun filozof bir hocaydı. Bazen kılar bazen de kılmazdı. Sarık, şalvar giymeye falan çok zıttı. Cumhuriyetçi bir hocaydı. Gargar Müslim Efendi'nin talebesiydi ve Farsça bilirdi, felsefeyi de bilirdi. Trabzon'da Trabzon kilisesine de gider, oradaki papazla arkadaşlık yapardı. Serbest bir hocaydı ama dininde, imanında şüphesi yoktu onu da söyleyeyim.

Değerli hocam icâzet merasimlerine dair hatırladıklarınız nelerdir, kimler geliyordu, ne tür programlar icra ediliyordu, genelde hangi dallarda icâzetler verilirdi?

Bütün bu ilimler yukarıda saydığım o kitaplara mündemiçti. Daha uzununu da okunurdu mesela *İbn Âbidîn*'i on senede bitiremezsin ama temel olarak hemen her ilimde kitap okutulurdu. Mantık'ta *İsâgûcî* okunurdu. Onları okuduk, hatta metinlerini ezberledik. Daha sonra mantığın biraz daha zor kısmı *Şemsiyye* okutulurdu. Tasavvurât-tasdikât vardı, onları da okurlardı, mantık bir hayli okunurdu. Sonra meânî-beyân-bedî' belâgat dediğimiz ilmin üç dalıdır. Belagatta *Telhîs* okunurdu. Hatta ibaresi ezberletilirdi. Meânî nahivle akraba, beyân ilmi mecaz-kinaye, bedî' de Arapça'da edebî sanatlar bölümüydü. İlmî dersler bunlardı, icâzetnâmede biz "hadisen tefsiren" falan sayardık. Mesela aruz pek okunmazdı ama o da geçiyor orda. Aruzu kendim sonradan çözdüm, şimdi de çözebilirim ama aruz okumadık. Belki bizim icâzetnâmede, bizimkinde geçmez ama bir kısmında geçiyor. Davet edilen hocalar yaşlı meşhur hocalar olurdu. Onların gelmesi bir başka hava katardı merasime. Eğer mümkünse onlara vaaz da verdirilirdi fakat bir araya geldiler mi geçinemezlerdi, bir sürtüşme olurdu. Çaykara'da bizim hocanın bir icâzet duası yapılmıştı, diğerlerini Hopşera'da yaparlardı. 100 küsur yaşlarında Mapsinolu Ahmet Efendi diye bir hoca vardı, kucaklayarak getir-

diler onu icâzete, kürsüye çıkan hocayla takıştı. İdris Efendi kürsüye çıkacaktı, çıkarılmadığı için kızmış ona, niye bunu çıkardınız diye. Hâkim de gelmişti merasimimize, o da şaşırılmış, bunlar birbirleriyle geçinmiyor demişti. Böyle çok merasim olurdu, yemek verilirdi, ana-baba günü olurdu, kadınlar gelirdi. Misafir hocalar olurdu, mesela Trabzon vaizi, Trabzon müftüsü gibi. Giresun, Samsun gibi yerlerden gelenler de olurdu.

Hocam o dönemde icâzete katılan önemli hocalardan aklınızda kalan isimler var mı?

Trabzon Müftüsü Abbas Efendi meşhurdu, Giresunlu bir hoca vardı 80 küsur yaşlarında, ismini anımsayamadım yaşlı bir hocaydı. Aslında icâzetli bir hocaydı fakat bir de Hasan Efendi'den icâzet almak için Çaykara'ya gelmiş. Rize müftüsü gelirdi, isimlerini unuttum tabii. Of'tan orada bulunduğu vakitler Âşikkutlu çağrılırdı, bir de Of'un meşhur kurrâ-hafız imamı İdris Efendi gelirdi. Şur köyünden Mahnida Müslim Efendi gelirdi, çok meşhur bir hocaymış. Oğlu meşhur bir öğretmen ve hatipti. Çaykara'nın öğretmen müfettişliğini yapmıştır. Rıfkı Durgun arkadaşım var, beraber icâzet aldık, şu anda Ankara'da emekli avukattır, Gargar Müslim Efendi'nin akrabalarındandır. Ben yetişmedim ona, 1935'te vefat etmiş. Bizim hoca bahsederdi Zelekalı Hudek Numan Efendi, ona yetişemedik 1920'lerde Ferşad Efendi'den önce vefat etmiş. *Nûmaniye* diye bir kitap yazmış, o kitap bende var. Varda'da halvete girmiş ve şeyh olmuş. O dediğim kitap manzum, Türkçe bir kitaptır. Sonunda Arapça bir kaside var. Varda'daki hayatını Arapça kaside hâlinde ifade eden bir kitaptır. Zeleka'da başka hocalar vardı, kendilerini tanıdım fakat isimlerini şuan hatırlamıyorum.

Merasimde icâzet alanların özel kıyafetleri var mıydı hocam?

Tabii, hafızlık icâzetlerinde sarık yoktu, bize yeni bir elbise yaparlardı, onu giyerdik. Beyaz bir take ve ucunda bir nazar boncuğu olurdu. Sarık ise hocalarda, Arapça okuyanlarda olurdu. Mesela Zelekalı Cevahir Hoca'nın atkısı vardı, onu sarardı, çok ihtiyardı. İcâzetlerde sarık var, kıyafet cübbe ve de herkesin katlanmış bir seccadesi olurdu, onu yere koyardık, benim yoktu, seccadeyi emanet aldım. Herkes kendi seccadesinde otururdu. Mücâzların en güzel konuşanlarından birine vaaz verdirilirdi. Biz iki hocanın talebelerinin birleşimiydik, yirmi civarında arkadaştık. Yarısından çoğu Hasan Efendi'nin, daha azı bizim Yusuf Efendi'nin talebesiydi. İcâzetnâmeleri de o zaman ben yazdım. Hasan Efendi'den daha güzel yazdım. Benim yazım o kadar güzel değil ama adam kıtlığından bize düştü bu iş.

Değerli hocam imam-hatip lisesini dışarıdan okudunuz ama ilâhiyat fakültesinde öğrenim gördüğünüz esnada kendisinden etkilendiğiniz hocalarınız oldu mu, onlardan kısaca bahsedebilir misiniz?

Bizim çok meşhur hocamız yoktu, doktora yapanlar vardı. Bize doçent olarak ilk Yusuf Ziya Kavakçı geldi. İyi İngilizce bilirdi. Arapça'yı da bilirdi. En çok o, bize kültürlü geldi. O arada Muhammed Hamidullah geldi iki dönem, geçici olarak Ankara'da görev yapmıştır ancak orada ona ihtiyaç olmadığı zaman Erzurum'a geldi ve kendisinden ders dinleyerek, sohbetinde bulunarak ondan istifade ettik. Hatta soru sorardım ve eleştirirdim de. Yani soru sorduğu zaman bazı sorularını beğenmezdim, eksik gelirdi bana. Mesela bir derste Peygamberimizin Mekke döneminden bahsediyordu zaten kendisi din tarihçisiydi. Peygamberimiz Mekke'de iken Rum asıllı bir işportacıyla zaman zaman görüşmüş. Bununla ilgili ayet var, tefsirden de okumuştum, talebeyim ama Hamidullah kadar

olmasa da bir şeyler biliyoruz. Kur'an-ı Kerim'de geçiyor o konu ve ayette diyor ki; "Onlar, senin Arap olmayanlardan birtakım şeyler öğrendiğini iddia ederler ama onların dili Arapça değil Acemce yani Arap dışı bir dil, sen ise Arap'sın, okuma yazma bilmiyorsun." O bir işportacıymış Mekke'ye gelmiş ve bir şeyler satarmış. Mekkeli müşrikler onu bile istismar etmiş, Rum asıllıymış, ondan faydalandın diyorlarmış Peygambere. Ayet buna cevap veriyor, bunun aslı astarı yok. Peygamber Rum asıllı işportacıyla görüşürmüş deyince ben parmak kaldırdım "Hocam Kur'an-ı Kerim'de bu hadise geçiyor ve Kur'an-ı Kerim bunu reddediyor. Siz görüştüğünü söylüyorsunuz. Siz Kur'an-ı Kerim'in bu ayetine aykırı ifadede bulundunuz." dedim. O da benim hatam olsun dedi. O şekilde işi kapattık... O da 35 kiloluk bir adamdı, kupkuru zayıf bir adamdı, tıpış tıpış giderdi. Öyle koşardı ki yolda kimse yetişemezdi ona. Kendisini tamamen ilme vermiş. Fransızca, İngilizce, Arapça dillerini rahatça konuşabiliyordu. Tabii İngilizce bilenlere öncelik vererek diğer dilleri bilenleri de mütercim olarak sahneye alıyordu.

Değerli hocam sizi ve öğrenim sürecinizi etkileyen bir olay, bir hatıra var mıdır?

Ben üniversiteye girerken orada daha çok profesörlerle, kelli felli büyük adamlarla, yani gazete-lerde isimlerini okuduğumuz meşhur adamlarla karşılaşmış onlardan daha derin ilim, mesela felsefe öğrenmeyi bekliyordum. Bu beklentimin yanı sıra üniversiteye gittiğimde gördüğüm kimisi Irak'tan mezun olmuş okutman, kimisi doktora yapmış veya yapmakta olan hocalar. Bir tane geldi bize, o da Yusuf Ziya Kavakçı. Dolayısıyla beklediğimle karşılaşmamak benim moralimi bozdu. Derslere sıfırdan başlatıyorlar. İslami ilimler beş yıllıktı, 1.sınıfta Arapça okuma yazması olmayan liseliler vardı. Biz onları geçtik ama 2. sınıfta da benzeri şeyler vardı. Öğrenciler Arapça bilmiyor, Farsça bilmiyor biz de Farsça o kadar bilmiyorduk ama ben Farsça'dan da anlardım yani imam-hatip okulunun Farsça imtihanına girip çalıştım ve imtihanı verdim. Osmanlı'cayı zaten ister istemez Arapça, Farsça ve Türkçe'yle örülen bir dil olduğundan biliyordum. Bundan dolayı moralim bozuldu ve bırakıp gideyim vazgeçeyim, buradan bana bir şey çıkmaz, bunlar benden fazla bir şey bilmiyorlar, bari imamlığa başlayayım dedim. Çoluk çocuk aşız. Ondan sonra vaizlik imtihanına girip kazanınca ekonomik yönden biraz daha rahatladım. Benim küçük oğlum Oğuz, ben orada talebeyken dünyaya geldi. Velhâsılıkelam böyle bir durum olmuştu. Tatmin olmadım ama bir diploma aldım. Şunu da söyleyeyim; Arapçadan çok da bir istifadem olmadı benim, felsefeden de aynı şekilde. Felsefe hocası geliyor, bize bir kitap getiriyor, getirdiği bu kitap da piyasada yok. Felsefe derslerini o kitaptan bize yazdırıyor, fotokopi de o zaman o kadar yaygın değildi, yani dört dörtlük bir filozof hocamız da yoktu. Dolayısıyla bize fazla bir şey katamadılar o noktada. Ben zaten o okulu bitirdim, ondan sonra hoca olunca hepsi arkadaşım oldu, benim hocam durumunda olanlarla yaş ve ilim bakımından arkadaş oldum. Ben mezun olduğum zaman oraya alınmama yardımcı olan bir hoca bana dedi ki "Arapça tercüme var onu yapacaksın, yoksa senin yakanı bırakmam." Tamam dedim, kitabı verdi bana. Bilmem kaç yaprağı yeni yazıya çevirip, tercüme edip getirdim verdim.

Teşekkür ediyoruz hocam, çok güzel bilgilerle bizi istifade ettirdiniz.

Emin Âşikkutlu

1960 yılında Trabzon/Of/Uğurlu kasabasında doğdu. 1971 yılında Uğurlu İlkokulu'nu bitirdi. 1971-1973 yılları arasında, babasının amcası olan meşhur kurrâ ve âlim Mehmet Rüştü Âşikkutlu'nun (1901-1980) rahle-i tedrisinde hafızlık yaptı (Adı geçen üstadın hıfzını başlayıp bitiren son öğrencidir). 1974 yılında girdiği Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nden 1979'da beş yılda mezun oldu. 1983 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni birincilikle bitirdi. Aynı yıl Bursa Merkez Ebdâl Camii'nde imam-hatip olarak ilk resmî görevine başladı. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Bilim Dalı'nda 1985 yılında yüksek lisansını 1992 yılında doktorasını tamamladı. 1985 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'na araştırma görevlisi olarak atandı. 1993 yılında öğretim görevlisi, 1998 yılında Yrd. Doç., 2002 yılında doçent, 2007 yılında profesör oldu. 1980 yılında Merhum Mehmet Rüştü Âşikkutlu'dan aşere okumaya başladı. Fakat Âşikkutlu Hocaefendi'nin aynı yıl Ağustos ayı sonlarında vefat etmesi üzerine yarım kalan kıraat öğrenimini, mezkûr üstadın son kıraat talebelerinden kurrâ-hâfız İbrahim Tanrıkulu'dan ikmal ederek 2008 yılında aşere-takrîb-tayyibe; Çaykaralı merhum Hacı Hasan Efendi'nin mahdûmu Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz Hoca'dan klasik Arapça ve İslâmî ilimler dersleri okudu ve icâzet aldı. 1989 yılında Millî Eğitim Bakanlığı aracılığıyla Mısır Hükümeti'nden kazandığı araştırma bursuyla Mısır'a giderek Ezher ve Kahire Üniversitesi'nde alanıyla ilgili araştırmalar yaptı. Bu esnada Kahire Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Rifat Fevzî Abdülmutilib'in hadis derslerine katıldı ve kendisinden hadis icâzeti aldı. 1982 yılında Mekke-i Mükerreme'de yapılan Uluslararası Hafızlık Yarışması'na Türkiye'yi temsilen katıldı ve dünya üçüncüsü oldu. 1993-1994 eğitim-öğretim yılında resmî izinli olarak Bulgaristan/Sofya İslam Enstitüsü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2010-2016 yılları arasında Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Kurucu) Dekanlığı'nı yaptı. 2016 yılı Ağustos ayı itibariyle de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne naklen geçiş yaptı. Hâlen 18 Mayıs 2018'de yürürlüğe giren kanunla kurulan Trabzon Üniversitesi'nin rektörlüğünü asaleten ve bu üniversiteye bağlanan İlahiyat Fakültesi'nin dekanlığını vekâleten yürütmektedir. Hadis alanında yayımlanmış kitap, makale ve bildiri türü çalışmaları yanında *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*'nde yayımlanmış birçok ansiklopedi maddesi bulunmaktadır. Arapça ve İngilizce bilen Âşikkutlu evli ve üç çocuk babasıdır

---

Görüşme Selim Demirci tarafından, Trabzon Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı projemiz için bugün, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde üniversite rektörümüz ve dekan vekilimiz Sayın Prof. Dr. Emin Âşıkutlu hocamızın misafiriyiz. Öncelikle bizle görüşmeyi kabul ederek projemize destek verdiği için çok teşekkür ediyoruz ve sözü daha fazla uzatmadan hocamıza bırakıyoruz.

Hocam kısaca bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Bismillahirrahmanirrahim!

Öncelikle hoş geldiniz fakültemize, üniversitemize... Aynı zamanda bu yaptığınız projenin de hayırlı olmasını, başarıyla tamamlanmasını niyaz ediyorum. Evet! Kendimden kısaca bahsetmek gerekirse, Emin Âşıkutlu, 1960 Of Uğurlu eski adıyla Çifâruxsa doğumluyum. Şu anda Trabzon, büyükşehir olduğu için Of’un ilçelerine Of’un mahallesi deniyor. Dolayısıyla eskiden Of’un Uğurlu köyü deniyordu. Şu anda Of’un Uğurlu Mahallesi deniyor. 1960 yılında orada doğmuşum. 1966 yılında ilkokula başladım. 1971 yılında bitirdim. Aynı yıl ara vermeden hafızlık eğitimine başladım. 1973 yılında da hafızlığımı bitirdim. 1974-1975 eğitim-öğretim yılından itibaren Trabzon İmam-Hatip Lisesi’nde eğitim-öğretime başladım. 1979 yılında da bu imam-hatip lisesinden mezun oldum. Belki burada yedi yıllık okul beş yılda nasıl bitiyor? diye bir soru akla gelebilir. Ben imam-hatip ortaokulunda ikinci sınıfta iken üçüncü sınıfın sınavlarını vererek dördüncü sınıfa geçtim. Aynı yıl imam-hatip altıncı sınıftayken de yedinci sınıfın sınavlarını vermek suretiyle yedi yıllık imam-hatip lisesini beş yılda tamamlamış oldum. Dolayısıyla 1979 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi’nden mezun oldum. Aynı yıl o zamanki adıyla Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’ne kayıt oldum. 1982 yılında yüksek İslam enstitülerinin ilâhiyat fakültesine dönüştürülmesiyle birlikte 1983 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldum. Bu arada 1983 yılında yani mezun olacağım yıl Bursa’da merkez Ebdal Camii’nde (Abdal Mehmed Camii) imam-hatip olarak ilk resmî görev hayatıma başladım. Aynı yıl Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde hadis ana bilim dalında yüksek lisans eğitimime başlamış oldum. 1985 yılında yüksek lisansımı bitirdim. Aynı yıl açılan doktora sınavlarına katılmak suretiyle yine Marmara Üniversitesi’nde hadis anabilim dalında doktora eğitimime başladım. Aynı yıl yani 1985 yılında bu kez Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi araştırma görevlisi olarak göreve başladım. 1992 yılında doktoramı tamamladım. 1993 yılında öğretim görevlisi kadrosuna atandım. 1998 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde yardımcı doçent olarak atamam yapıldı. 2002 yılında Doçent, 2007 yılında Profesör olarak atandık ve 2016 yılına kadar da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kadrolu öğretim üyesi olarak orada bulundum.

Hocam İstanbul’dan, Marmara’dan yine biz doğduğunuz köye doğru gidiyoruz.

Öncelikle muhterem valideniz ve rahmetli babanızdan bahseder misiniz?

Yetişmenizdeki katkıları, etkileri, mesela size öğütleri, eviniz nasıldı hocam doğduğunuzda?

Bizim yani aile geçmişimizde, belki 5-6 batın ötemizde Âşık Mahmut diye bir zat vardı. Dolayısıyla geleneğimizde bir âşıklık, halk ozanlığı geleneği de var. Daha sonra soyadı kanunuyla birlikte

bunu da soyadımıza yansıtmak suretiyle soyadımız Âşikkutlu oldu. Ama benim büyük dedem yani babamın dedesi olan Ahmet Cemalettin Efendi 1876 yılında doğmuş. Osmanlı medreselerinde, Osmanlı eğitim sistemi içinde eğitim almış. Hatta Sultani mektebini bitirmiş ve ondan sonra hem Osmanlı döneminde hem de Cumhuriyet döneminde, Maarif mekteplerinde ya da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda 1941 yılına kadar da öğretmenlik yapmış ve öğretmen olarak emekli, 1948 yılında da rahmetli olmuş. Onun dört oğlundan birinin torunuyum. Benim esas dedemin adı Celalettin Efendi. Büyük dedemiz yani Ahmet Cemalettin Efendi'nin beş çocuğu vardı. Biri kız dört oğlu. Dört oğlu da okumuştur. Yani ilk tahsilini babası öğretmen olduğu için ondan almışlar. Ondan sonra da hafızlık yapmışlar, hepsi hafız olmuş. Hepsini ileri derecede yani hafız olmanın ötesinde kurrâ-hafız olmuş ve önemli ölçüde de bu mesleği icra etmişler. Bunlar içerisinde özellikle Mehmet Rüştü Âşikkutlu ki babamın amcası olur veya büyük amcam olur, hayatının aşağı yukarı tamamını İslâmî ilimler tahsiline ve eğitimine vermiş ve özellikle kıraat ilminde de Cumhuriyet döneminde çok kalıcı eserler bırakmıştır. Hem yetiştirdiği öğrenciler hem de geride bıraktığı yazılı eserler bakımından çok önemli bir görev icra etmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren resmî olarak üstlendiği görevler ki bunlar içerisinde Kur'an kursu öğreticiliği, imam-hatiplik ve vaizlik vardı. Bütün bu görevlerin yanında aynı zamanda İslâm genel olarak temel İslâmî ilimlerin Arapça, tefsir, fıkıh, hadis ve ferâiz gibi ilimlerin yanında özellikle Kur'an kıraati konusunda tebarüz etmiş bir şahsiyet olarak 1980 yılında rahmetli olmuştu. Dolayısıyla bizim doğduğumuz ev, aile ortamı aslında bir ilim atmosferiydi. Yani ne tarafa baksak amcamız, büyük amcalarımız, her birisi ilim geçmişi, ilim geleneği olan ve bununla birlikte aynı zamanda öğrendiklerini öğretmeye çalışan insanlar olduğu için bizim evde her zaman ilim konuşulurdu ve düzeyli sohbetler, müzakereler olurdu. Biz de çocukluğumuzda bu sohbetleri, müzakereleri dinleyerek, zaman zaman da işte sorular sormak suretiyle biraz daha ayrıntıya yönelik bilgiler edinmek suretiyle hayatımıza başlamış olduk.

Hocam gözlerinizi hayata açtığınızda kendinizi böyle ilmi bir muhitte buldunuz. Biz de yaptığımız görüşmelerde bölgemizde Kur'an eğitimi, din eğitimi konusunda doğduğunuz köyün müstesna bir yeri olduğunu bütün hocalarımızın anlatımlarında, Kur'an eğitimi konusunda da merhum Mehmet Rüştü Âşikkutlu hocaefendinin çok ayrı bir yeri olduğunu gördük. Aslında biraz sizden hocaefendinin, hocalığı yanında hafızlık sürecinizi de dinleyeceğiz ama ahlâkî olarak günlük hayatta yani ev hâliyle ilgili paylaşacağınız şeyleri öğrenmek istiyoruz. Çünkü talebeleri ya da onu tanıyanlar genelde kürsüye oturduğu zamanki hâlini anlattılar. Merhum hocaefendinin ev ortamındaki hâlinde bahsedebilir misiniz hocam.

Merhum Mehmet Rüştü Âşikkutlu hocamız aynı zamanda aile büyüğümüzü yani annemiz, babamız ve amcalarım elbette vardı ama onların da fevkinde o bizim ailemizin aynı zamanda temel direği, büyüğüdü. Onun yönlendirmeleri bizim için son derece önemliydi. Onun hayat tarzı bizim için bir modeldi. Bütün hâl ve hareketlerimizde, işlerimizde yönelişlerimizde, onu hedef aldık. Daha doğrusu onu takip ederdik. O da bizi takip ederdi. Bir aile büyüğü olarak da bizimle çok yakından ilgilenirdi. Özellikle ilme karşı olan düşkünlüğü, hevesi ve dinî ilimlere olan tabii aşk derecesindeki tutkusu bir başkaydı. O bakımdan bizleri öncelikle dinî ilimler konusunda okumaya, eğitmeye çok önem veriyordu ve her fırsat bulduğunda da bize bu yönde tavsiyelerde bulunurdu. Hocamız eğitim öğretime karşı çok duyarlıydı. Mesela biz ilkokulu bitirdik, ondan sonra bizim o dönemde, 60'lı yılların sonları veya 70'li yılların başlarını düşündüğümüzde, bizim köyün ve o çevrenin geleneksel eğitim yöntemlerinden birisi tabiri caizse ilkokuldan sonra bir hafızlık denemesi,

bir Kur'an kursu süreci olurdu. Yani çocuk ilkokulu bitirdiği zaman, o zamanki kurslar bugünkü kadar düzenli, kurumsal hâle gelmemişti. Ama ferdi gayretlerle yani tabiri caizse bu işe gönül veren insanların kendi şahsî çabalarıyla evleri birer kursa, medreseye dönüşmüş hâliyle oralarda bu çocuklar en azından 3-5 ay bir din eğitimi sürecinden geçirilirdi. Burada ne öğrenirlerdi? Öncelikle Kur'an-ı Kerim'i düzgün okumasını öğrenirlerdi. Öğrenirdik daha doğrusu, biz de o süreçlerden geçtik. Temel dinî bilgilerimizi, itikat, ibadet, ahlak anlamında öğrenirdik. Aynı zamanda tatbik ederdik, yaşardık. Ondan sonra üç beş ay içerisinde zaten bir çocuğun yönü belli olurdu. Yani hafızlık yapıp yapamayacağı durumu. Eğer onun hafızlık yapabilecek kabiliyeti, kapasitesi isteği hevesi, tabii ailesinin de buna rızası varsa, o zaman hafızlık süreci başlardı. Biz öyle başladık. İlkokulu bitirdik. Biz hemen akabinde Kur'an okumasını öğrenmeye başladık. Ama kendi açımdan soracak olursanız ben hem Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğrenmeye çalıştım hem de hafızlığa başladım. Yani benim ilk hafızlık denemelerim, bizim hafızlık sistemimde biliyorsunuz cüzlerin sonundan başına doğru ezber yapılır. İlkokulu bitirdiğimde Kur'an-ı Kerim okumam çok işlek olmadığı için hem onu geliştirdim hem de ezber yapmaya başladım. İşte önce bir yarım sayfadan başladık. Ondan sonra bir sayfa, bir sayfa biraz devam etti. Daha sonra bir yapraktan devam etmek suretiyle hafızlığı bitirdik. Yani dolayısıyla bizim hafızlık eğitim öğretim sürecimiz ilkokuldan sonra başladı ve iki yıllık bir süre devam etti. Benim bilebildiğim kadarıyla, aksini tespit edemedim, bunca yıldan bu yana ki bizim işte Of Uğurlu Kur'an Kursu'nun kayıt defterlerini de gözden geçirdim, oralarda gördüğüm kadarıyla merhum Âşikkutlu Hocaefendi'den hıfzına başlayıp da sonuna kadar bitiren son öğrencisi de herhâlde biziz. O da benim için ayrı bir anlam ifade ediyor. Tabii ki ondan sonra hocamız eğitim öğretime devam etti. Hem köyde hem de 1974 yılından sonra Ankara ve İstanbul'da kıraat kurslarında aşere-takrîb-tayyibe kurslarında tedrisata devam etti. Bunun yanında gittiği yerlerde de yani Kur'an kurslarında ta'lim, tecvid, tashih-i hurûf derslerini verdi. Ama hocamızdan hafızlığa başlayıp da sonuna kadar bizzat kendisinden hıfzını bitiren son talebe olarak ben kendimi biliyorum.

Hocam sizin hafızlık yaptığınız dönemde yani talebe olarak köyde hocaefendinin riyasetinde kaç kişi vardı hatırlıyor musunuz? Kimler vardı mesela tanıdığımız isimlerden?

Yani net bir rakam vermek biraz zor. Ama kabaca bir rakam vermek gerekirse yani bizim hafızlık yaptığımız dönemde hocamızın hem o civardan, köyden ve yöreden aynı zamanda da ülkenin, Türkiye'nin muhtelif yerlerinden başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere muhtelif yerlerinden yani 70'li yılların başlarında bir 50-60 civarında hafızlık yapan öğrencisi vardı. Tabii bizim şöyle bir şansımız da vardı: Hani biz dedik ya bir ilim geçmişi geleneği olan bir aile içinde doğduk ama bizim yaşadığımız köy atmosferi de yine bu şeye uygundu. Yani işte köyün neresine, hangi mahallesine gitseniz, nereden hangi yoldan geçseniz mutlaka geçtiğiniz güzergâh üzerinde bir evde kalan ve hafızlık yapan öğrencilerin hafızlık çalışmalarını duyardınız, görürdünüz. Yani bir arı uğultusu gibi evlerden Kur'an sesi gelirdi. Tabii ki bütün bunların sonunda dönüp toplandığı ev neresiydi? Bizim ev veya hocamızın eviydi. Orada sabahın erken saatlerinden başlayan ve öğlen saatlerine kadar devam eden, gerekirse ondan sonra da gün boyu devam eden hafızların ders vermeleri, ders çalışmaları çok ayrı bir atmosfer ortaya çıkarıyordu. Dolayısıyla bizim belki hafızlık yapmamıza da, bu konuda olabildiğince de rahat hafızlık yapmamıza da önemli bir katkısı oldu. Çünkü aynı atmosferi paylaşıyorduk akranlarımızla, arkadaşlarımızla. Belki bir kısmı bizden yaşça biraz büyüktü ama onların da ortaya çıkardığı atmosfer bizi de sürükleyip götürdü. Ve hamdolsun hıfzımızı bitirdik ve çok da bir zahmet çektiğimi hatırlamıyorum.

Hocam, sizin gözlemlerinizi şu noktada da almak istiyoruz: Diyanet İşleri Başkanı Yardımcısı iken Tayyar Altıkulaç Hoca'nın köyünüze kadar gelip Rüştü Âşıkutlu hocamızdan kıraat okutması için bir ricası var. Birkaç hocamız da bunu özellikle aktardılar ama bu kadarını onlardan öğrenebildik. Mesela bir kısım öğrencileri toplayıp köye getirip bırakmasını, onları okutmayı üstleneceğini söylüyor hocaefendi. Süreçle ilgili sizin dinlediğiniz ve gözlemlediğiniz ne kadar öğrenci geldi? Onları nerede barındırdı hocaefendi? Onunla ilgili şeyler de kayda girsin istiyoruz hocam. Paylaşırsanız çok memnun oluruz.

Evet, aslında Tayyar Bey hocamızdan öncesi de var bu işin. 1967 belki 68'in ilk ayları olabilir. Ben o yıllarda 7-8 yaşında bir çocuktum. Ama 1968 kursunu, bizim köyde yani Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ilk defa Cumhuriyet döneminde resmen düzenlediği kıraat kursunu çok iyi hatırlıyorum. Biz çocuktuk, 7-8 yaşlarındaydık ve o hocalarımızın, o zaman bizim büyüklerimiz tabii ki amcamız babamız yerinde insanlardı. Hepsisi de görevliydi; kimi müftü, kimi imam, kimi müezzin ülkenin muhtelif yerlerinden gelmişlerdi. Biz de onların arasında dolaşırdık çocuk yaşımızda. Dolayısıyla o, yani Tayyar Bey'in 1974'ten önceki safahatına da değinmek lazım. Burası tarihe not düşmek bakımından önemli. Şimdi 1967 ve 68 yılı olabilir. O zaman da yani Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı olan merhum Yaşar Tunagür hoca vardı. Onun defaatle değişik vesilelerle anlattığı, bizim de kendisinden dinlediğimiz bir hikâyedir bu. Tabii uzun süre Türkiye'de bu kıraat eğitimi resmî olarak yapılamadığı için, işte bu 1960'lı yılların ortalarından sonra böyle bir ihtiyaç Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hissedildi. Ve artık bunun bir devlet kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı eliyle ve onun nezaretinde tekrar ele alınması. Aksi takdirde bu ilmin Osmanlı döneminden kalma âlimlerinin vefat etmesiyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalındığına dair bir tespitle başlayan bir süreç var. Bu süreç çerçevesinde merhum Yaşar Tunagür Hoca İstanbul'da bazı arayışlara giriyor. Yani biz kıraat, aşere-takrîb-tayyibe ilmini kimler vasıtasıyla, nasıl tekrar ihya edebiliriz? arayışı içine giriyorlar. İstanbul'da birtakım insanlarla yani kıraat ilmiyle ilgili geçmiş olan veya bu konuda uzmanlığı olanlarla da irtibat kuruluyor, soruyorlar ediyorlar kim yapabilir? bunu diye. Çünkü kıraat ilmi oldukça ince ayrıntıları olan bir uzmanlık alanı. Dolayısıyla bunu kim hakkıyla tekrar okutabilir ve canlandırabilir arayışı içerisinde İstanbul'da birtakım insanlarla, kişilerle irtibat kuruyorlar, soruyorlar. Ve yine bildiğim, hatırladığım kadarıyla en son Yeraltı Camii imamı meşhur Ali Üsküdarlı Efendi, Allah rahmet eylesin ona gidiyorlar. O da bu işin uzmanlarından birisi, Osmanlı bakiyesi bir âlim fakat yaşı bir hayli ilerlemiş. Ondan rica ediyorlar. O da diyor ki, benim yaşım kemale erdi, belli bir yaşa ulaştım. Bunu benim şu anda yapma imkânım pek yok. Yaşım buna el vermiyor ama siz gerçekten bu ilmi aslına uygun bir şekilde tekrar ihya etmek istiyorsanız, ben size bir isim vereceğim. Fakat bu isimden başka da o isim hakkında başka bir bilgim yok. Eğer onu bulabilirseniz ve ikna edebilirsiniz bu işi, o liyakatiyle yapar. Bu ilmi okutur ve ihya edebilir. Kimdir diyorlar? Diyor ki benim bildiğim Oflu Mehmet Efendi. Bu kadar, bir isimden bahsediyor. Ondan sonra işte kimdir bu Oflu Mehmet Efendi filan diye araştırılınca, zaten Of'ta Oflu Mehmet Efendi denince Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocamız akla geliyor. Çünkü 1930'lu yıllardan itibaren hocamız aslında fiilen bu ilmi okutuyor.

Kendisi 1930-1932 yılları arasında İstanbul'da bu ilmi öğrenmiş, o dönemin meşhur kurrâ-hafızlarından, reisülkurrâsından ve şeyhülkurrâsından öğrenmiş, okumuş memlekete dönmüş, memlekette hem hafız yetiştiriyor hem de yetiştirdiği hafızlardan isteyenlere de kıraat ilmini okutuyor. Dolayısıyla aslında resmî olmasa da gayriresmî bir faaliyeti var. Tabii bu arada hocamız Of vaizliği-

ne atıyor 1941 yılında. Perşembe günleri Of'ta pazar kurulur, hâlâ öyledir. Her perşembe Of'ta onun rutin vaazları var, oraya gidiyor. Aynı zamanda köyümüzün -büyük cami dediğimiz- Merkez Camii'nin de fahri imam-hatipliğini yapıyor. Aynı zamanda yine köyümüzde, ülkenin farklı yerlerinden, bu bölgeden gelen hafızlara hafızlık yaptırıyor. Ta'lim, tecvid ve tashih-i hurûf dersleri veriyor. Dolayısıyla biliniyor. Yaşar Tunagür Hoca kalkıyor, 1967'nin sonu veya 68 olabilir. Orayı tam bilemiyorum. O dönemin şartlarında ulaşım, iletişim şartları bugünkü gibi değil elbette. Geliyor ve köye çıkıyor, Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hocamızı buluyor. Ona diyor ki böyle böyle bir durumla karşı karşıyayız. Kıraat ilmi, artık bu ilmi bilenlerin birçoğu Rahmet-i Rahman'a kavuştu. Bunu ihya etmenin çaresini arıyoruz. Bizim sorduklarımız sizi işaret ettiler. En son İstanbul'da Ali Üsküdarlı Hocaefendi de sizi işaret etti. Bize bu konuda yardımcı olabilir misiniz? diyorlar. Hocamız da tabii diyor, elbette yardımcı olabilirim. Ama diyor, benim şu anda yatalak vaziyette bir annem var. Annesi de yani büyük babaannem gerçekten yatalak. Benim de tanıdığım bir ninemiz ve oğlunun tabii ki bakımına, hizmetine ihtiyacı var. Her ne kadar biz de büyüklerimiz de yardımcı oluyorsa da ailenin büyüğü olarak annesini bırakmak istemiyor. Dolayısıyla benim annemi bırakıp da İstanbul'a gelmem veya başka bir yere gitmem şu anda mümkün gözüküyor, diyor. Ancak ben şunu yapabilirim: Siz kim okumak istiyorsa, kıraat ilmi konusunda kim ihtisas yapmak istiyorsa, bunları seçin gönderin, ben onların buradaki iâşesini, ibatesini yani yeme-içme ve kalma imkânlarını sağlamak suretiyle onları burada okutabilirim. Şu anda bunu yapabilirim diyor ve o şekilde Yaşar Tunagür Hoca Ankara'ya dönüyor.

Tabii ki herhâlde kendi içlerinde bunun müzakeresini yapıyorlar ve Türkiye'de Cumhuriyet döneminde Diyanet İşleri Başkanlığımız organizasyonu ve nezaretinde açılan ilk kıraat ihtisas kursu 1968 yılında Of'un Uğurlu köyünde icra edilmiştir. 1968, yine yanlış hatırlamıyorsam temmuzda başlayıp kasımda biten dört aylık oldukça kısa bir kurs sürecidir bu süreç.

Hocam araya giriyorum ama mesela şu an Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bir kursta bu dört ayda verilen ihtisas eğitimi ne kadar zamanda veriliyor. Sanki çok daha fazla bir zaman.

Şu anda, üç yılda veriliyor bildiğim kadarıyla. Orada zaten şu ayrıntıyı da söylemekte fayda var. Çünkü dört ay gerçekten, yani kıraat, aşere-takrîb-tayyibe yönüyle baktığımızda gerçekten çok kısa bir süre. Ben o tarihleri hatırlıyorum. Ben o dört ayı çok iyi hatırlıyorum. Sekiz yaşındaydım o dönemde. Tabii ki köylerde kalma imkânı, yurt imkânları yok, kurs filan yok. Bugün anladığımız manada kurs binaları filan yok. Ne yapıyordu hocamız? Daha önce hafızlık yapan öğrencilerinde olduğu gibi, köyün boş evleri oluyordu. Yani sahibi ya vefat etmiş boş kalmış ya göçmüş başka tarafta, ev boş duruyor. Oralara bu öğrencileri yerleştiriyordu ve orada kalıyorlardı. Yani hafızlık yapan öğrencilerin de büyük bir kısmı öyleydi. Çocuk yaşta olanlar yani şöyle 8-9-10 yaşlarında, on bir yaşlarında olanlar da hocaefendinin bizzat kendi evinde kalıyordu. Onlar bizim oyun arkadaşımızdı aynı zamanda. Yani hocamızın şöyle altı gözlü bir evi var. Bu altı odanın ikisi evin altında, dördü üstünde. Bu ikisini kendisi kullanıyor, birini misafir odası olarak, bir diğerini de hafızlık yapan öğrencilerin kalma yeri olarak. Alttaki iki odayı da yine öğrencilerine veriyor. Öncelikle kendisi bir defa bu öğrenci yükünü alıyor. Yani en az işte beş kişi, altı kişi kalıyor kendi evinde. Bunların kalmasına imkân sağladığı gibi aynı zamanda onların yeme içmelerine de yardımcı oluyor. Evde ne pişiyorsa onu paylaşıyor.

Şimdi hatta belki unutulabilir onu da burada söyleyeyim, ilginç bir olaydır. Yine hatırladığım şeylerden birisi yani hocamızın evi tabii müstakil, bizim ev hocamızın aynı zamanda baba evi olan

bir ev. Biz orada kalıyoruz. Ama kendisinin oraya yakın müstakil bir evi var. O müstakil evinin bahçesinde bir fırın yapmıştı, ekmek fırını. Niçin? O dönemlerde ulaşım kolay, hocamızın da gelen gideni misafiri hiç eksik olmadığı için evin en temel ihtiyacı nedir? Ekmektir. Sürekli ekmeğin hazır bulundurulması amacıyla bir fırın inşa etmiş ve o fırında ekmek pişirilirdi. Ben de çok iyi hatırladığım bir fırındı o fırın. Dolayısıyla şimdi tekrar konuya gelecek olursak bu 1968 kursu temmuz başından başlayıp da 1968 Kasımına kadar devam eden dört aylık bir kurstur.

Burada şimdi, bu kursun, bu ilmin dört aylık bir sürede hem aşeresiyle, hem takribiyle hem de tayyibesıyla nasıl okutulduğu zaman zaman tabii sorgulanıyor, sorgulanmıştır daha doğrusu. Ama orada şunu belirtmek lazım: Bir defa hocamızın çok, bu konuda geniş engin bir tecrübesi vardı. İkincisi de başkanlığımızın seçip gönderdiği öğrencilerin yanında hocamızın daha önce okuttuğu öğrencilerden, yani bu ilmi okumuş, aşere, takrib, tayyibe okumuş öğrencilerinden de çaraları vardı. Dolayısıyla bu yardımcılarından da asistanlarından da yoğun bir şekilde istifade ediyordu. Yani elbette bütün öğrencileri bizzat baştan sona kendisi dinlemiyordu. Öğrencileri vasıtasıyla da dinlettiriyordu. Ama kendisi kontrol ediyordu ve oradaki çalışma süresi o kursta, sabah namazıyla birlikte başlar, yatsı namazından sonrasına kadar devam eden yani yaklaşık yirmi saatlik bir günlük mesaiydi. Dolayısıyla 8-5 mesaisi değil. Mesai mefhumu tanınmıyor, sabahleyin sabah namazıyla birlikte kurs başlıyor, yatsıdan sonra ne zaman ders biterse o zaman bitiyor. Yoğun bir çalışma var, bir ekip çalışması demek istediğim o. Dört aylık bir süre içerisinde yoğun bir ekip çalışmasıyla birlikte bu kurs orada başarıyla tamamlanmıştır ve işte kurs sonunda yapılan icâzet merasimine de o dönemin Diyanet İşleri Başkan Vekili Lütfi Doğan hocamız da iştirak etmiştir. Ve bu ilk kurs dönemin Diyanet gazetesinde veya dergisinde haber olarak da yer almış.

O kursa katılanlar yanlış hatırlamıyorsam otuz kadar kişiydi. Onların da isimleri mevcuttur. O isimlere baktığımızda mesela benim dikkatimi çeken, onların yarıya yakın bir kısmının hocamızın daha önce okuttuğu, bu alanda ihtisas sahibi olan öğrencileriydi. Biraz önce onu söylemeye çalışıyordum. O öğrenciler yardımıyla yoğun bir mesaiyle dört aylık bir süre içerisinde, o öğrenciler orada aşere-takrib vücûhatını okumuşlar, öğrenmişler, takribi okumuşlar ve icâzetlerini almışlardır. Bu öğrenciler mezun olduktan sonra Ankara, İstanbul, Konya ve Trabzon gibi ülkenin muhtelif yerlerine dağılmak suretiyle oralarda benzer kursları kendileri açmışlardır. Dolayısıyla ondan sonra da bu ilmin kaybolma tehlikesi ortadan kalkmış ve yeni bir aşamaya, gelişme aşamasına girmiştir. Böylece bugün hamdolsun çok daha önemli gelişmiş bir düzeye gelmiştir. Yani özellikle nicelik, sayı bakımından şu anda hamdolsun çok iyi bir noktaya geldi.

Hocam merhum hocamızın hafızlık ve kıraatte ihtisas dışında öğrencileri farklı açılardan da gözlemlediğini farklı vesilelerle sizden dinlemiştik. Bu vesileyle yine soralım hocam, merhum Âşıkutlu'nun öğrencilerini belli mesleklere yönlendirmesi ve ilgilerine göre onları takip etmesi hususunda bir şeyler söylemek ister misiniz?

Elbette bu konuda söylenecek çok şey var. Yani hocamızın tedrisat metodu bir defa zora, dayatmaya dayalı bir metot değildi. Öğrenci gelir, öğrenciyi önce basit bir imtihana çeker. İmtihan derken, böyle imtihan ediyorum, gel bakalım değil. Öğrenci gelir, annesiyle-babasıyla, yakınıyla, velisiyle gelir. Kimdir, nedir, nereden geliyor, şimdiye kadar ne okumuş? Onları, o genel bilgiyi aldıktan sonra da öğrencinin Kur'an okuma kabiliyetini ve hıfz yeteneğini tespit etmek üzere öğrenciye, Kur'an-ı Kerim'in her herhangi bir yerinden iki üç satırlık bir yer verir, bunu bir ezberlemeye çalış bakalım der. Onu uygun, sakın bir ortama gönderir, odaya gönderir. Orada öğrenci üç-beş satırlık

yeri ezberlemeye çalışır. Ne zaman ezberlediğini düşünüyorsa öğrenci, ezberlediğine kaniyse, gelir ezberledim der. Hocamız onu dinler. Bu arada tabii ki ne zaman başladı ezber, ezbere ne zaman gönderdi, ne zaman geldi onun da saatini tutar. Örneğin bakar saate, saat diyelim ki dördü çeyrek geçiyor öğleden sonra, öğrenci gitti on beş dakika sonra geldi, hocam ezberledim dedi. Ha demek ki on beş dakikada ezberlediğini iddia ediyor. Oku bakalım der okutur. Yani eğer on beş dakikada bir sayfanın dörtte birini ezberleyebilmişse ona ezber yapabilir kanaati hâsıl olur. Tabii ki bu arada okuyuşun niteliği de önemli. Yani tecvid, tashîh-i hurûf vesaire onlar da önemli. Onları da bir denedikten sonra öğrenciyi alır. Eğer öğrencinin ezber kabiliyeti yoksa ki bunu da hemen bir anda anlamak mümkün değil, yani hocamızın yaptığı bu ilk tespit, uygulaması bir ön tespittir. Nihai tespit değildir. Dolayısıyla sen bunu şu kadar zamanda ezberlemen gerekirdi ezberleyemedin, o hâlde git demez. Öğrenci kalır, bir süre onu dener tekrar. Yani birkaç hafta belki birkaç ay, bu arada aynı zamanda diğer Kur'ân-ı Kerîm'in okunuşuyla ilgili tecvid, tashîh-i hurûf bilgilerini yapar, ta'lim yaptırır. Yani ezbere hazır hâle getirir. Okuyuşu gelişir, okuyuşun mahiyeti de tabii ki gelişir. Ondan sonra öğrenciye der ki: Tamam sen devam et. Eğer öğrenci bu süre içerisinde yani üç-beş haftalık süre içerisinde umulan ilerlemeyi, gelişmeyi gösterememişse, o zaman der ki velisini çağırır veya mektup yazar o zamanın iletişim imkânları çerçevesinde: Bu çocuğun hafızlık yapması zor görünüyor, onu al, kendi yeteneğine göre bir meslek okuluna ver. Bir okula gönder. Yani al ne yaparsan yap demez, yönlendirirdi.

Diğer taraftan hafızlığını yapan öğrencileri de hafızlığı yaptı bitirdi, ondan sonra hemen onları mesleğe yönlendirmeye çalışırdı ki öncelikle imam-hatip okullarına yönlendirirdi, bizi de öyle yönlendirmiştir. Ama bunun dışında hafız, ondan hafızlık yapıp da normal liselere gidip, liselerden mezun olup hayatın değişik alanlarında yani işte sağlık, mühendislik alanında, ticarî alanda, siyaset alanında öğrencisi olan pek çok insan da vardır. Bunu da söylemek lazım. Dolayısıyla hocamızın yani eğitim-öğretime bakış açısı çok geniştir. Mutlaka herkes hafız olacak diye bir şey yoktu. Hafız olabilen olur. Hafız olan öğrencilerin de öncelikle o mesleğin doğrultusunda ilerlemesini arzu ederdi. Bunun dışındaki seçeneklere de kapalı değildi. Yani onlara da hoş bakardı.

Hocam konuşacağımız çok şey var. Ama sizin anlattığınız köy ortamından, o bereketten çıkmak istemiyoruz. Merhum hocamızın çok misafiri olduğundan bahsettiniz. Hâliyle gelip gidenlerle, onların hizmetinin nasıl görüldüğüyle ilgili neler söylemek istersiniz? Gelip-gidenlerden hatırladığınız, hatırimizde kalanlardan paylaşırsanız çok seviniriz hocam.

Şimdi biz tabii bir aile ortamı içinde olduğumuzdan yani hocamızın sonuçta ailesinin bir üyesiyiz, hep aynı çevrede veya evlerimizin yakın olması hasebiyle ev ahvalimiz de malumdu. Hocamızın belki en çok dikkat çekici tarafı, onun misafirperverliği idi. Yani dediğim gibi bizim çocukluğumuz, gençliğimiz onun yanında, yakınında geçtiği için, yani o kadar yanındaydık ki biz gece gündüz beraberdik. Hem okuma maksadıyla hafızlık yaptığımız için hem aileden en yakınlarından birisi olduğumuzdan hem de gelen misafirlerine hizmet etme bahtiyarlığına eriştiğimizden. Şimdi o süreçleri çok yakinen yaşadığımız için şunu söyleyebilirim ki hocamız, yıl 365 gün derler yani misafirsiz kaldığı gün sayısı çok azdır. Ve o dönemin şartlarında 60'lı 70'li yılların şartlarını düşünün daha öncesi de var tabii ki, ben sadece şahit olduğum kısımlarına girmek istiyorum.

Öncesine baktığımızda yani hocamızın misafirperverliği nereden geliyor diye baktığımızda elbette bizim geleneklerimizde, inancımızda, kültür yapımızda misafirperverlik son derece önemli.

Ama bizim aile yapımızda da misafirliğin, misafirperverliğin çok ayrı bir yeri vardır. Hani konuşmamızın başında bahsettiğimiz öğretmen muallim olan büyük dedemiz Ahmet Cemalettin Efendi de kendi döneminde, o yörenin çok saygın kişilerinden ve öğretmenlerinden birisiydi. Yani o dönemin en üst düzey insanları onu ziyarete gelir, misafir kalırlar, onları misafir ederdi. Dolayısıyla bu ihtiyacı karşılamak için büyük dedemiz Ahmet Cemalettin Efendi esas kendi evinin önünde dört odalı, iki katlı husûsi ahşaptan ev yaptırmıştı. Hâlâ o ev durur. İki altta iki üstte ikişer oda, bunların birisi misafirler için ayrılmıştı. Yani kalmasıyla, yemesiyle, içmesi-oturmasıyla. O ev, evcik diyelim yani dört odalı o ev, aynı zamanda o dönemde ülkenin farklı yerlerinden çok insan, yolu değişik nedenlerle işte bizim o taraflara düştüğü için kalma ihtiyacı olurdu. Yani bizim köye ilk yol 1965 yılında yapıldı. Ondan öncesinde yol da yok, yani gelen insanlar, geçen insanlar hani günü birlik, saatlik gelip dönme imkânları yok. Gelen yatılı misafir kalmak durumundaydı. Dolayısıyla yani fakiri ile zenginiyle kim gelirse gelsin bizim köyde kalabileceği yer sorulduğunda adres bizim orası gösterilirdi ve orada gelip kalırlardı. Dolayısıyla bizim aile geleneğimizde böyle bir misafirperverlik damarı da vardır. Dolayısıyla hocamız da bu geleneği tevarüs ettiği için hem bunun dinî açıdan da önemini, insani açıdan da mahiyetini bildiğinden misafirperverlik konusunda bir sınır, hudut söz konusu değildi. Ben bunu şöyle ifade ediyorum: Yani yılın 365 günü yaz-kış, gece-gündüz, nereden-ne zaman kaç kişinin geleceği belli olmayan bir belirsizlik ortamı içerisinde gelen insanları misafir ettiğine çok şahidiz. Çünkü o misafirlerin hizmetini biz yaptık. Her gelen misafire de mutlaka hocamız bir ikramda bulunurdu. Yani öncelikle yeme zamanı ise mutlaka yemek sofrası kurulur. En azından çay, kahve ikram edilir, misafir o şekilde ağırlanır ve gönderilirdi.

Misafirlerin de büyük bir kısmı tabii ki yatılı gelirdi. Hocamızın da ev tertibatı ona göre idi. Hiçbir zaman evine gelen bir misafire karşı mahcup olabilecek bir duruma düşmemiştir. Mutlaka evinde misafiri, misafire ikram edebileceği yeme içme anlamında hazırlığı olurdu. Misafir etme, yatırma anlamında da özel hazırlığı vardı. Onun yatağı yorganıyla, her şeyle ayrı bir yerde misafirlerini ağırlanmasına yönelik hazırlığı her zaman vardı.

Hocam misafir ağırlamak kişisel olarak ev sahibinin değil yani hanımların da üzerinde bir külfet. Anlattıklarınızdan benim anladığım hanım annelerimizin de bu tempoya gönüllü ayak uyduran bir tarafı olmasa bu yürümezdi, yanlış mı düşünüyorum hocam?

Elbette! Yani bu işin tabii mutfak tarafında onlar vardı. Onlar da bildikleri için, yani her zaman gece gündüz bir misafirin geleceğini, mutlaka ev hazırlığını ona göre yapar, tedarik ederlerdi. Sa-dece yemeğin servis tarafı kalırdı. O servis tarafını da biz yapardık. Niye biz yapardık? Rahmetli hocamızın erkek çocuğu yoktu. Yani düşünün ki ben doğduğumda hocamız 60 yaşındaydı. O dönemin şartlarında artık ileri yaş sayılabilir. Hocamızın misafirlerinin hizmetini biz yapardık. Biz derken ben vardım, mesela ağabeyim vardı, amca çocuklarından olanlar da vardı. Ama son zamanlarında genelde biz vardık ve işte gelen misafirin karşılaması, onun hizmeti, sofranın kurulması-kaldırılması ve diğer ne gerekiyorsa yapma işleri bize düşerdi. Tabii biz bu arada da o ortamda bulunduğumuzdan gelen-giden misafirlerle olan sohbetlerde bulunduğumuz için de o sohbetlerin içeriği konusunda da çok bilgi yani kulak misafiri olurduk, çok şey de öğrenirdim. Son 15-20 yıllık hayatını belki yakinen birebir, ev hayatı dâhil olmak üzere en iyi bilen birisi de hamdolsun bizim.

Allah razı olsun, bu vesileyle hocam bir kısmı en azından kayıt altına girmiş oldu. Hocam arzu ederseniz, ara ara yine köyünüze döneceğiz ama 1974-75 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne geliyorsunuz. Nasıl bir imam-hatip buldunuz hocam geldiğinizde? Yani okul ortamı nasıldı, hocalarınızdan bahsetmek istediğiniz kimler olur? Hatırınızda kalan onlarla ilgili hatıralarınız var mı hocam?

Evet, şimdi hafızlığı bitirdik. 1974-75 yılında da Trabzon İmam-Hatip'e kaydolduk. Yine hocamızın tavsiyesi ve delaletiyle. O dönemde yanlış hatırlamıyorsam Trabzon'da sadece Trabzon İmam-Hatip şu anda Bahçecik'te olan Merkez İmam-Hatip Lisesi vardı. Ortaokul vardı, lisesi vardı. Yani iki bölümden oluşuyordu: ortaokul ve lise. Biz oradan oraya kaydolduk. Daha sonra ilçelerde açıldı ama bizden sonraydı o. Ağabeyim de zaten orada okuyordu, amcaoğulları vardı, onlar da orada okuyorlardı. Biz de onlarla birlikte o kervana katılarak 1974-75 öğretim yılından itibaren Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde okumaya başladık. Orada ağabeyim, amca çocukları 4-5 kişi aynı evde kalıyorduk. Kendi hizmetimizi yapıyorduk ve yemeğimizi pişiriyorduk. Diğer ihtiyaçlarımızı kendimiz karşılıyorduk. Tabii ki anne babamız bize destek oluyordu maddi manevî anlamda. Orada eğitim öğretime başladık.

Tabii çok değerli hocalarımız oldu. Ölenlere Allah rahmet eylesin, yaşayanlar da var Allah hayırlı uzun ömür versin hepsine. Fakat ben şunu hatırlıyorum o dönemde, bizim gerek meslek dersleri hocalarımız içerisinde gerekse diğer edebiyat-fen derslerimizin hocaları içerisinde bizim rol model alabileceğimiz çok hocalarımız vardı. Yani biz onları gördüğümüzde, şahsen ben yani öğretmen dediğim böyle olması lazım diyebileceğimiz insanlardı onlar. Giyinişle, tertibiyle, düzeniyle, ders anlatışıyla öğrenciye olan yaklaşımıyla yani insani davranışlarıyla öğretmen böyle olması lazım diye böyle örnek aldığımız hocalarımız vardı. Ve hocalarımızın tabii öğrencilerle ilgilenme düzeyleri de çok yüksekti. Yani sadece derse gelip dersi anlatıp, ders bitince ortadan kaybolan insanlar değildi. Yani dersi hakkını vererek anlatan, dersin öncesinde ve sonrasında da öğrencilerle yakından ilgilenen hatta onu yönlendiren hocalarımız vardı.

Bizim imam-hatip yıllarındaki başarımız da fena değildi, hem fen derslerinde hem meslek derslerinde. Dolayısıyla fen derslerine gelen hocalarımız bizde o yönde bir kabiliyet gördüğü için bizi fen alanlarına yönlendirmeye çalışırlardı. Diğer meslekî alanındaki durumumuz itibarıyla de meslek dersleri hocalarımız bizi sosyal alanlara özellikle o zaman yüksek İslam enstitüleri yaygındı, oralara yönlendirirlerdi, yakinen ilgilenirlerdi ve öğrenciyi idealize ederlerdi. Yani hayata hazırlarlardı. Aynı zamanda hayatta öğrencilere bir ideal verirlerdi. Öğrencinin durumuna göre yönlendirirlerdi, biz de hocalarımızın bu yönlendirmelerinden çok istifade ettik. Neticede biz de işte ilâhiyat alanına yöneldik ki bundan hiç pişman değilim. Bugün olsam, bugün dünyaya gelsem aynı süreçlerden geçsem, yine aynı mesleği seçer, aynı istikamette devam ederdim.

Hocam ben de onu soracaktım şimdi: Yedi yıllık imam-hatip lisesini başarılı bir öğrenci olduğunuz için beş yılda bitirdiniz. Şimdi mesela biz yakındaki bir imam-hatibe gitsek veya uzağımızdaki başarılı öğrencilere sorsak idealize ettikleri alan olarak tıp ya da başka kariyer için önemli görülen yerleri söylerler. Siz hiç tıp alanını falan düşündünüz mü hocam? Böyle geçti mi aklınızdan? Yani doktor olmak vesaire farklı meslekleri düşündünüz mü?

Tabii düşündüm. Yani aslında merakım da vardı tıp alanı olsun, mühendislik alanları olsun. Hem derslerim iyiydi hem de o alanlarda kendimce kabiliyetim de vardı. Hocalarımızın da teşviki vardı

hatta bizim yazdığımız ilk tercihlerde tıpta vardı mesela. Evet! Fakat hocamız, tabii zorlamazdı kimseyi, sen illaki şu alana geleceksin, bu alana gideceksin, diye büyüğümüz Âşıkutlu hocamız. Ama onun gönlünde hep böyle dinî ilimler, o zamanın yüksek İslam enstitüleri ve ilâhiyat fakülteleri vardı. Oraya doğru içinde bir arzunun olduğunu, bunu zaman zaman da söylediğini hatırlıyorum ben. Hatta bizi idealize etmek için derdi ki bak işte sen yüksek İslam enstitüsüne gidersen, orada ben de seni daha okuturum, hafızlığımızı yapmışız diğer İslâmî ilimler, Arapça, fıkıh, tefsir neyse seni tekrar hususi olarak okuturum. Kendini geliştirirsin, ileride iyi bir hoca olursun ve bizi rahmetli Bekir Topaloğlu hocamız, Hayrettin Karaman hocamızla idealize ederdi. Onlar gibi olursun derdi. Bu son derece önemli.

Yani sizin ilâhiyat tercihinizde Bekir Topaloğlu'nun dolaylı bereketi olmuş oldu.

Evet, yani ben hususi de okuturum, oraları da okursunuz. Diğer zamanlarda fırsat buldukça beraber diğer dersleri de okuruz. İleride büyük hoca olursun, bak Bekir Topaloğlu gibi, Hayrettin Karaman Hoca gibi hoca olursun diye bizi teşvik ederdi. Ve neticede tabii kul kurar Allah yapar derler. Biz her ne kadar tıba mühendisliğe karşı bir ilgimiz olsa bile kabiliyetimiz de kendimce olmasına rağmen, bu alana yöneldik ve sonra da hiçbir zaman geriye dönüp de keşke öyle olsaydı, diye bir şey dahi içimden geçmemiştir.

Hocam dilerseniz biraz da Bursa İlahiyat günlerinizden, hatta siz girdiğinizde Yüksek İslam Enstitüsü 1980 sonrası fakülte oluyor, bahsedebilir miyiz? Enstitü-fakülte günleri, Yüksek İslam'da hocalarınız, oradaki eğitim durumu hakkında biraz bilgi verebilir misiniz?

Evet, 1979 yılında Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'ydü, o zamanki adı. Oraya girmek üzere biz buradan gittik. O zaman sınavla alıyor bu okullar, sınav yapıldı. Başta Kur'an-ı Kerîm, Arapça sınavları filan yapıldı, o sınavlara girdik. Herhangi bir sorun olmadan da kazandık ve kaydımızı yaptık.

Hocam Bursa tercihinizin özel bir sebebi var mı?

Bursa tercihimizin özel bir sebebi? Güzel bir soru. Amcaoğlu, en büyük ailemizin amcaoğlu olarak en büyüğümüz Ahmet Abi vardı. O, oraya gitmişti, orada öğrenciydi. 1976'da açıldı orası sanıyorum, 75 veya 76'da açıldı. Oranın ilk öğrencilerinden birisiydi. Dolayısıyla orada öyle bir yakınlığımızın olması hasebiyle hocamız bizi oraya yönlendirdi. Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hocamızın yine yönlendirmesiyle biz oraya gittik. Bu bahsettiğim Ahmet Abi aynı zamanda hocamızın kızımdan torunu, orada kalıyor. Orada ev tutmuş. Bizi de oraya gönderdi. Normalde İstanbul'a gidebilirdik, Konya'ya gidebilirdik ama diğer amcaoğullarının da orada olması hasebiyle orada daha rahat kalılabileceğini düşündü. O dönemin kalma imkânları bugünkü gibi de değildi. Bu bahsettiğimiz yaklaşık kırk küsur yıllık bir süre öncesinde, yurt imkânları o kadar yaygın değildi. Bunun dışındaki ev imkânları da kalma imkânları da maddi imkânlar da maalesef çok elverişli olmadığı için, bizi oraya yönlendirdi. Hem de bizim Ahmet'le kalırsın dedi, o da orada okuyor ve orada devam edersin diye bize söyledi. Biz de oraya gittik. Orada başladık. Orada kaldık.

Giderken hocamızın şöyle bir âdeti vardı: Bir öğrencisini bir yere gönderirken, bu mutlaka okula gitmek için değil örneğin bir öğrencisini bir yere imamlığa, müezzinliğe veya müftülüğe gönderirken ki o zaman müftü de olabiliyordu ilkokul, ortaokul mezunları veya işte bir okula gönderirken

gerektiğinde bir referans mektubu yazardı. Referans mektubunda o kişiyle ilgili kanaatini yazar gönderirdi. Ben Bursa'ya gittiğimde bana iki tane mektup vermişti. Birisi şu anda Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli öğretim üyesi aynı zamanda benim mucîz olan, bana Arabî, İslâmî ilimlerden icâzet veren Yunus Vehbi hocamız Çaykaralı, Hopşeralı Hacı Hasan Efendi merhumun oğlu, ona bir pusula yazdı verdi. Bir de eski Çaykara müftüsü Hacı Yusuf Efendi vardı. Onun oğlu o zaman orada avukattı, Ömer Şerif Abi. Bir de ona bir pusula verdi. Bunu onlara verirsin dedi, içine ne yazdı ben bilmiyorum, kapattı verdi. Götürdüm verdim onlara.

Orada imtihana falan girdik ve kazandık, okula başladık. Orada bizim okul, o zaman Bursa Yüksek İslam Enstitüsü yeni açılmıştı. 2-3 yıllık bir mazisi vardı. O zamanki müdürü de Allah selamet versin Prof. Dr. Halis Ayhan hocamızdı. Orada başladık biz. Çok değerli hocalarımızdan ders aldık. Süleyman Uludağ hocamız oldu. Ahmet Lütfi Kazancı hocamız oldu, Ahmet Saim Kılavuz hocamız oldu o dönemde. Yani pek çok hocamız o dönemde bize çok faydalı oldular, ders verdiler. Onlardan ders aldık.

Hocam normal okul dersleri dışında istifade ettiğiniz Yunus Vehbi Hoca mı oldu?

Evet, bu arada Yunus Vehbi hocamızın orada mutad müfredat dışında yani okul dersleri dışında kursları vardı. Arapça *Emsile-Binâ*'dan başlayıp yani alet ilimlerini sonuna kadar devam ettiren aynı zamanda tefsir, hadis, fıkıh dersleri de vardı, meccanen yaptığı derslerdi. Biz o derslere devam ettik Yunus Vehbi hocamızla. Hocamızın ona yazdığı pusulayı daha sonra hocamız neşretti, hatıratında var. Orada bizden bahsediyor, bu benim yeğenim, iyi hafızdır, Kur'ân-ı Kerîm'in neresinden sorsan doğru düzgün ezber okur diyor. Bunu sana emanet ediyorum mealinde bir içeriği var. Orada Yunus Vehbi hocayla fiilen tanışıyoruz, onun ders halkasına iştirak ediyoruz. Arapça'dan başlıyoruz. Belli bir yere kadar geliyoruz, diğer ilimlerden de okuyoruz ve daha sonra yani hocamızla bizim irtibatımız devam etti. Sadece okul sürecinde değil, okul bittikten sonraki dönemlerde de fırsat buldukça ben bazen Bursa'ya gittiğimde, hocamız Bursa'dan Trabzon'a geldiğinde fırsat bulduğumuzda hocamızla oturup eksik kalan yerleri ikmal etmek suretiyle belli bir noktaya getirdik ve yani tamamdır noktasına gelince de hocamız bize İslâmî ilimlerden icâzet verdi. Allah kendisinden razı olsun. Bunun dışında diğer hocalarımızın da yine böyle ders dışında yaptığı kurs niteliğindeki devam ettiğimiz dersleri de oldu. Tefsir, hadis, fıkıh dersleri aldık, hatta dinî mûsikî dersleri de aldık. Dolayısıyla biz, yani o dört yıl içerisinde Bursa Yüksek İslam Enstitüsü daha sonra Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi adıyla dönüştürülen fakülteden, elden geldiğince epey istifade ederek mezun olduk.

Hocam mezun olduktan sonra imam-hatip olarak meslek hayatına başlıyorsunuz. Bir taraftan da akademik olarak, ihtisas sahası olarak hadisi tercih ediyorsunuz. Ben sizi dinlerken hep aklımda, hocam niçin kıraat bölümünden devam etmedi sorusu vardı. Özellikle kıraatle alakalı faaliyetlere hep devam ettiniz, yani Marmara'da hadis bölümünde ders okuturken bir taraftan Kur'ân-ı Kerîm'den hafız yetiştirmeye, Kur'ân-ı Kerîm derslerine girmeye devam ettiniz. Evet, ihtisas alanı olarak imam-hatipten sonra tıbbî niye tercih etmediniz sorusu gibi bu defa şöyle soralım: Niçin Kur'ân-ı Kerîm değil de ihtisas için özellikle hadisi tercih ettiniz hocam?

Haklısınız. Ama bu o yıllarda yani ilâhiyat alanında yüksek lisans ve doktora yapma, bilim alanı olarak kıraat ilmi yoktu. Yani ne vardı, en yakın tefsir vardı. Yani tefsirde de ancak tefsir merkezli

bir şey yapabiliriniz, akademik çalışma yapabiliriniz. Kıraat ilmiyle ilgili olarak akademik çalışma yaptırabilme yeterliliğine henüz maalesef ülkemiz yeni yeni erişiyor. Yani son birkaç yıldan beri bu konuda ciddi çalışmalar var, bu alana özgü uzman hocalarımız var ama o yıllarda evet kıraat ilmi, aşere-takrîb-tayyibe okumuş yetkin hocalarımız var. Ama bunlar üniversite mezunu değil. Yani akademik çalışma yaptırma yeterliliğine sahip olmadıkları, akademinin dışında oldukları için bunlardan istifade etme imkânı akademik anlamda yok. Dolayısıyla biz bitirince ne olabilir diye düşündük. Yani tefsir de olabilir hadis de olabilir, hatta fıkıh da olabilir. Yani bunlar birbirine yakın sonuçta aynı ilim alanı oldukları için bize yakındı. Ama hadis alanını yani kıraat olmayınca hadis alanını seçmemin en temel nedeni de Allah selamet versin Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan hocamız. Nasıl oldu? Biz bitirdik İlahiyat fakültesini Bursa'da. O dönemde de yüksek İslam enstitüleri henüz yeni fakülteye dönüştürüldüğü için oralarda akademik çalışma yapma veya yaptırma yeterliliği tam oluşmamış. Türkiye'de iki yer var akademik çalışma yapılan, yapılabilen: birisi Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi. O nedenle birçok hocamız, yani bizim hocalarımız emsali olan o jenerasyonun önemli bir kısmının doktoraları ya Ankara'dır ya da Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'ne bağlı olarak yapmışlardır. O bakımdan biz fakülteyi bitirdiğimizde akademik çalışmayı yapabileceğimiz tek yer bize yakın olması hasebiyle Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesiydi. Orada da yeni yeni başlamıştı yüksek lisans yapma çalışmaları. Oraya gittik, İsmail Lütfi Çakan hocamızla tanıştık. Onunla hasbihal ettik ve istişare yaptık, dedi ki: Hadisten yüksek lisans yapmak istersen buyur. Biz de sağ olsun karar verdik ve onunla yüksek lisans eğitimine başladık, 1983.

Hocam Türkiye'nin seçkin fakültelerinden birinde hem doktora döneminizde, yüksek lisans döneminizde hem de sonraki meslek hayatınızda çok seçkin hocalarımızla hoca-talebe olarak aynı kurumda çalışma imkânı elde ettiniz. Ama bu sürecin başlangıcı olarak, arzu ederseniz oraya asistan olarak başlama hikâyenizi dinlemek isteriz hocam, yani Marmara İlahiyat'ı.

Evet, bizim de idealimiz asistan olmaktı. Yani dedim ya bizim hocalarımız ta ilkokuldan, imam-hatip okulundan itibaren hem okuldaki hocalarımız hem de diğer dışarıdan ders aldığımız hafızlık yaptığımız Âşıkutlu hocamız gibi diğer hocalarımızın bizi idealize ettiği bir yön vardı, o da dinî ilimler ilâhiyat alanıydı. Ve bunu yaparken de mutlaka biz bunu bir üniversite, bir akademik ortamda yapmayı öncelidik. O bakımdan, yani biz henüz daha ilâhiyat fakültesini bitirmeden, mezun olmadan bunu kafamıza koymuştuk. Yani ben burayı bitirdikten sonra mutlaka bir üniversitede akademik çalışma yapmam lazım, akademik süreçlere dâhil olmamız lazım diye bunu idealize etmiştik ve o tabii bunun birinci basamağı da asistan olmaktı. Asistan olmak da kolay bir şey değildi tabii ki. O bakımdan bizim İsmail Lütfi Çakan hocamız da İstanbul Marmara'da tanışmamız onunla yakın çalışmamız, onun bizi tanıması, bize güvenmesi, sağ olsun yani bizde geleceğe yönelik bir şeyler keşfetmesi belki, bizim için son derece belirleyici oldu. Biz 1983'te yüksek lisansa başladık hocamızla. 1985'te iki yıl içinde bunu bitirdik. Tabii sıra doktora geldi.

Bu arada 1985 yılında Marmara Üniversitesi'nde henüz yeni fakülte olduğu için yeni yeni akademik kadro oluşuyor, asistanlık kadroları verildi ve kadrolar açıldı. Hocamız bizi teşvik etti. Dedi ki: Müracaat etmende fayda var. Tabii o zaman da kadrolar az ama müracaat edenler de çok. Yani bayağı bir şey var, rekabet ortamı da var. Biz müracaat ettik. Hatta ben 1983-1985 yılları arasında Bursa merkezde Ebdal Mehmet Camii'nde imam-hatiplik görevim de var. Orada görev yapıyorum.

İstanbul'a gelip gidiyorum. O cami de benim meslekî hayatım için son derece önemli ve bereketli bir başlangıç noktası olduğunu da burada ifade etmek istiyorum yeri gelmişken. Ve bu vesileyle merhumum büyük bir zat olduğu söylenir, Ebdal Mehmet hazretlerinin de ruhu şâd olsun. Allah mekânını cennet eylesin! Şimdi orada imam-hatiplik görevim var. Yani bir görevim var benim ama idealim üniversiteye geçmek, asistan olmak. Ondan sonraki süreçlere devam etmek. Kadrolar ilan edildi, hocamız müracaat etmemizi istedi, müracaat ettik. Hatta ben o sırada Fransa'da bir camide Ramazan görevine Diyanet İşleri Başkanlığı bizi görevlendirmişti, bir aylık süre içindi. Oraya gitmiştik. Haberimiz oldu, müracaatımızı yaptık önce. Asistanlık sınavına girdik ve başladık, 1985.

Hocam doktora sürecinizde Yaşar Kandemir ve Raşit Küçük hocalar, İsmail Lütfi Çakan hocamız zaten danışmanınız sizi yönlendirdi. Sonra da meslektaş olarak bir arada bulundunuz. Yani çok farklı bir tecrübe olmuştur muhakkak ama hocalarımızdan kısaca bahsetmek ister misiniz? Yani hoca olarak nasıldılar, mesleki tecrübe olarak size ne kattılar? Çünkü hadis bölümünde kurucu isimler hocalarımızın hepsiydi.

Evet, şimdi bu isimler hem hadis bölümü için düşündüğümüz zaman, aslında bunu biraz daha genelleştirecek olursak Türkiye ölçeğinde de düşünebiliriz, dediğim gibi o dönemler daha yeni yüksek İslam enstitüleri fakülteye dönüştürülmüş, fakültelerin ilk akademik kadroları da o hocalarımız. Tabi bunun gibi diğer alanlarda da değerli hocalarımız var. Biz onlardan da zaman zaman ders alıyoruz. Mesela Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nin kurucu dekanı Allah selamet versin Salih Tuğ hocamız. Biz ondan çok istifade ettik. Mesela onun da bize çok desteği yönlendirmesi oldu. Bunun dışında İsmail Lütfi Çakan hocamız, Yaşar Kandemir hocamız, Raşit Küçük hocamız Erzurum'daydı oradan geldi, rahmetli Mehmet Erkal hocamız, Hayrettin Karaman hocamız, Bekir Topaloğlu hocamız, Mehmet Saim Yeprem hocamız. Yani şu anda ilk aklıma gelenler. Bunlar bizim hem hocalarımız hem idarecilerimiz oldu. Aynı zamanda Türkiye'deki ilâhiyat akademiyasının kurucu nesli de bunlardır. O bakımdan bunlara tabii ki vefa borcumuz, minnet duygumuz bir başkadır.

Hocalarımızın yakın ilgisiyle biz elimizden geldiği kadar kendi çalışmalarımızla, katkılarımızla da kendimizi geliştirmeye çalıştık. Bu bağlamda tabii ki yüksek lisans tezimizi İsmail Lütfi Çakan hocamızdan yaptık. Bursa'da görevli olduğum için yani İstanbul'da çok fazla bulunma imkânımız yok. O dönemde araştırma kütüphanelerinin sayısı yok denecek kadar az. İstanbul'da benim hatırladığım kadarıyla sadece İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İslâm Araştırmaları Merkezi var. O dönemin en zengin kütüphanesi diyebileceğimiz, İslâmî ilimler anlamında orası ki o da şu anda belki birçoğumuzun şahsî kütüphanesi çerçevesinde bir zenginliğe sahipti. Ama o dönem için, bizim için tabi büyük bir şeydi, büyük bir imkândı. Bunun dışında IRCICA dediğimiz kurum yeni kurulmuştu, orası vardı. 1980'li yılların ortalarından itibaren de İslâm Araştırmaları Merkezi, Diyanet İşleri Başkanlığı Diyanet Vakfı'na bağlı biliyorsunuz, İSAM kurulmuştu. Dolayısıyla yani İstanbul'da uzun süre kalıp da bu kütüphanelere bizim gidip orada günlerce haftalarca çalışma imkânımız yoktu. Olmayınca İsmail Lütfi Çakan hocamız çok pratik zekâlı bir hocamız. Dedi ki sana Bursa'da yapabileceğin bir tez arayalım, bulalım. Ne olabilir? Düşündük taşındık. Tamam, Bursa'da eski eserler kütüphanesi var dedi. Bu eski eserler kütüphanesinde hadis ilmiyle ilgili neler var? Bunları bir tespit edelim dedi. Bursa'ya döndüm, orada hemen merkezde, Bursa Yazma ve Eski Basma Eserler Kütüphanesi diye bir kütüphane var, tarihi bir kütüphane. Oraya gittim, orada biraz çalıştım. Ne var ne yok diye defterlerine, kataloglarına baktım. Orada baktım ki hadisle ilgili epey

bir eser var. Hocamla istişare yaptık. Dedim: Hocam, gittim, baktım, gördüm orada hadislerle ilgili epey bir eser, çalışılabilecek bir malzeme var. Tamam, dedi. O zaman senin yüksek lisans tezin Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi'nde hadis usulüyle ilgili eserlerin tavsif ve tanıtımını yapan bir çalışma olsun. Yani orada sınırlandırdık. Hadis usulüyle ilgili eserlere yoğunlaştırdık tezimizi ve ondan sonra orada çalıştım. Aylarca bütün kataloglarını taradım. Hadis usulüyle ilgili hem eski basma hem de yazma hâlinde eserlerin kataloglarını yaptık. Onların tavsif ve tanıtımını içeren bir çalışmayla yüksek lisans tezimiz bitirmiş olduk.

Yüksek lisans tezi bitti. 1985 Temmuz'undaydı sanıyorum, ardından doktora sınavları yapıldı, yine Marmara'da tabii doktora var sadece, doktora sınavına girdik. Sınavı kazandık ve doktora da 1985 yılında Marmara'da başladık. Ders süreçlerinde muhtelif hocalarımızdan dersler aldık. Yani sadece hadislerle ilgili değil biliyorsunuz, tefsir de var, hadis de var, fıkıh var, fıkıh usulü var, araştırma teknikleri dersleri var. Orada muhtelif hocalarımızdan ders almak suretiyle ders dönemini bitirdik. Sıra tez dönemine geldi. Bu kez de Yaşar Hocamızla tabii ki zaten tanışıyorlardık ama doktorada onunla çalışma imkânı oldu. Ve onunla da yaptığımız müzakereler neticesinde, o zamanlar henüz daha hadis ilimlerinin genel konularına dair çalışmalar bitmemişti. Hocamızın da doktora tezi mevzu hadisler konusu biliyorsunuz. Sen de rical tenkidini cerh- ta'dil ilmini çalış dedi, bizi yönlendirdi. Benim de o konuda bir merakım da vardı, gerçekten bu hadis ravilerinin güvenilirlik durumları nasıl belirleniyor filan diye. Hatta benim şahsî kütüphaneme aldığım ilk eserlerden birisi de İbn Ebî Hatim er-Râzî'nin *el-Cerh ve't-ta'dil* adlı eseridir. Büyük bir hevesle de o eseri okumuştum. Oradan kafamda kalan bir şey vardı. Konu olarak da bu hoşlandığım bir konuydu. Hocam da bunu uygun gördü. Biz de cerh-ta'dil ilminin doktora konusu olarak çalıştık.

Hocam 90'lı yıllarda, doktora döneminizden sonra da kıraatle ilginiz hiç kesilmedi. Hatta doçentlik sürecinde aynı zamanda kıraat ilminde ihtisasınızı tamamlama imkânı buldunuz. Aşere-takrîb eğitimini tamamladınız. Hem bu alanla ilgili yan uğraşlarınızı hem de şunu sormak istiyorum: Normalde bir akademisyen bir alanla uğraşır, o bile ona külfetli gelir. Çünkü aynı zamanda tez hazırlıyorsunuz, talebe-makale-ileri kitaplarla uğraşıyorsunuz, zor olmadı mı hocam? Yani yıpratıcı ve yorucu bir süreç olmadı mı, iki kanaldan birden devam etmek zorunda kalmak?

Elbette yani her hareketliliğin bir zorluğu vardır. Ama bunların hiçbirisini zorla yapmadım ben. Hepsini isteyerek yaptım. Benim kıraat ilmine olan ilgim belki, öyle söylemek lâzım çocukluk yıllarına dayanıyor. O da hani konuşmamızın başında 1968 kursundan bahsettim, kıraat ihtisas kursundan bahsettim. Şimdi o yılda ben sekiz yaşındayım. Henüz Kur'an okumasını bilmiyorum diyecek kadar zayıf ama ben sürekli o kursa gidiyorum, orada bulunuyorum. Ben çocuğum, oradaki amcalarımız, abilerimiz mesabesinde olanlar bizi seviyorlar, hocamızın da yakını olmamız hasebiyle. Mesela ben gidiyorum kursa, onlar ders okuyorlar. Zaten kulak aşinalığı bizde çok kalıcı bir şey, bizim evde sürekli Kur'an okunduğu için yani Darü'l-Kur'an gibi sürekli hafızlık çalışanlar, ders okuyanlar, ders dinleyenler var. Yani bizde kadın erkek herkesin Kur'an-ı Kerim'e karşı bir aşinalığı var. Allah selamet versin annem mesela, yanında okuyun, bir yerde fahiş bir hata yaparsanız dikkatini çeker. Der ki orası öyle olmayacak. Niye? Çünkü yanında ben, ağabeyim hafızlık yaptık. Yani gece gündüz hafızlık yaptık. Ümmî birisi olmasına rağmen kulak aşinalığı oluştu onda. Bizim Fazıl'ı tanıyorsun değil mi? O da hafız biliyorsun. Ben ondan cüz dinliyorum, evde İstanbul'da. Annem de orada oturuyor. Okurken bir yere geldi, bir galat yaptı. Annem daha ben hiçbir şey yap-

madan, orası öyle olmayacak dedi. Şaştım kaldım, ben nasıl olacak anne dedim? Orası böyle olacak dedi. Hafız değil ama kelimeleri biliyor, duymuş, telaffuzunu biliyor. Hakikaten de doğru bir tespit yapmıştı ve orayı düzelttik. Böyle bir aile ortamında ve atmosferde bulunduğumuz için yani aile efradı olarak hatta komşular aynı şekilde, bizim oralarda bu çok yaygındır. Şimdi belki o kadar değildir ama hocamızın döneminde çok yaygındır bu kulak aşinalığı. Hiç Kur'an okumasını bilmesene bile yani Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumasını bilmesene bile, bildiği sûreleri, namaz sûrelerini dualarını doğru okur insanlar, doğru telaffuz eder. Böyle bir şey var.

Şimdi gelelim konumuza, yani benim Kur'an-ı Kerim'le olan ilgim, kıraat ilmine olan ilgim de çocukluk yıllarına dayanıyor. Orada kıraat ilmi tedrisatı yapan hocalarımızın arasında bulunurken, onları dinlerken benim ilgimi çekerdi. Yani bunlar burayı nasıl okuyorlar, tekrar tekrar dönüyor okuyor, dönüyor okuyor, dönüyor okuyor, şimdi ben tekrarı anlıyorum. Burada bir tekrar var ama mahiyetini pek çözemiyorum. Dolayısıyla yani oradan başlayan bir ilgi var. Daha sonra hafızlık yaptık. Rahmetli hocamız gerek yani evinde gerekse de kursta bulunduğumuz zamanlarda gelen misafirleri veya talebeleri olurdu. Böyle zaman zaman ziyaretine gelirlerdi. Biz de çocuktuk. Bizi belki de teşvik etmek için söylerdi, şu anda ben o yorumu yapıyorum. Derdi ki, bu benim yeğenimdir, Emin, ismimi de söylerdi. Emin, sesi güzeldir, okusun bir Fatiha, okusun da dinleyin bakalım, dinleyelim derdi. Ben Fatiha'yı bilirdim, Fatiha okurdum. Elif-lâm-mîm'den birkaç âyet bilirdim, onları okurdum. Onların hoşuna giderdi. Benim de hoşuma giderdi. Öyle başlayan bir süreç. Sonra hafızlık yaptık. Hafızlığı bitirdik, imam-hatip okuluna gittik. Tabii ki orada yani 1974 yılında ben imam-hatibe gidince aynı yıl hocamız da bu sefer Ankara'daki 1974-75 yılındaki kıraat kursuna gitti. 1968 yılındakine gidememişti, annesi sebebiyle, annesi rahmetli oldu 1968 yılında. 1974 yılında böyle bir durum, mâni kalmayınca Ankara'ya gitti.

Bu 1968 yılıyla ilgili bir şey aklıma geldi, onu söyleyeyim burada. Bu önemli bir şey. Yani 1968 yılında dört ayda nasıl bitirildi bu kurs sorusuna, nasıl bir çalışmayla bitirildiğini anlamak için belki dikkat çekici bir anekdot bu. 1968 Temmuz'un başında kurs başladı, ayın ortalarında veya sonlarına doğru hocamızın annesi bir yaz günü rahmetli oldu. Hatırlıyorum ben, bizim evimizde rahmetli oldu, sabah namazı gibi rahmetli oldu. O gün cenaze işleri yapıldı, cenaze defnedildi, hocamız annesini defnetti. Namazını kıldırıldı, Kur'an'ını okudu. Hafızları da var, yanlış hatırlamıyorsam bir öğlen veya ikinci vaktiydi, cenaze bitti. Millet dağıldı, evet, dedi! Şimdi artık biz işimize dönelim ve derse döndüler. Yani annem rahmetli oldu, bugün değil de yarın, üç gün yas tutalım gibi bir düşünceyle değil. Cenaze bitti, ardından herkes tekrar kursa gidildi ve orada derse devam edildi. Böyle bir sıkı çalışmanın neticesinde dört ayda bereketli bir sonuç ortaya çıktı.

Şimdi dönelim tekrar konuya. Hafızlığı bitirdik, normalde tam biz hocamızdan istifade edeceğimiz bir dönemde hocamız tabii ki önemli bir iş için Ankara'ya bu sefer gidiyor. Şu anda Ankara Müftülüğü'nün bulunduğu yer o dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı'ydı. Tayyar Bey 1974 kursu için hocamızın yanına geldi. Bir ramazan günüydü, Tayyar Bey'in hatıratında da bu yer alır. Gelmiş, tabii bizim buranın coğrafyasını biliyorsunuz. Yollar o dönemde çok daha basit ve virajlı, uçurum vesaire. İşte o yolları aşarak geldi, çıkmış köye. Bir ikinci vakti olduğundan bahsediyor. Bizde de ikinci namazından sonra mukabele okunurdu camide. Hocamız başlar, talebeleri de birer sayfa ikişer sayfa okumak suretiyle mukabele okunurdu. Tayyar Bey de o vakitlerde gelmiş köye, camiye gelmiş, camide mukabele okunuyor. Tabii hocamızla tanışmışlar vesaire, sonra durumu hocamıza anlatmış. Ne konuşmuşlar, şu anda ayrıntısını ben bilmiyorum. Ben yoktum orada ama yine hocamız Ankara'ya gitmekte pek istekli olmamış bildiğim kadarıyla. Tayyar Bey demiş ki: Hocam bizden bu kadar, vebal bundan sonra sende. Neyse ikindiye namaza gitmişler, namazdan sonra mukabele

okumaya sıra gelmiş, hocamız demiş ki Tayyar Bey'e: Buyurun siz de biraz okuyun. Tayyar Bey de orada ya bir aşır-ı şerif veya mukabele okumuş. Sonra bitirince hocamız Tayyar Bey'e, bu kadar güzel Kur'an okuyan kimsenin sözü tutulur, tamam ben Ankara'ya geliyorum, demiş. Orada kararını vermiş ve Ankara safahatı öyle başladı.

Şimdi biz tabii o dönemde Trabzon'da imam-hatipte öğrenciyiz, yani yeni girmişiz, birinci sınıftayım. Hocamız Ankara'ya gitti, biz burada öğrenci, o Ankara'da. 1975 yılının ortalarında döndü. Ankara'daki kurs bitti köye geldi, yaz ortasıydı. Biz güzün tekrar imam-hatip okuluna geldik, başladık. O da zaten 1976 yılında İstanbul'a gitti bu sefer, İstanbul'daki Haseki dediğimiz kursun ilk tertibi, ilk dönemi o zamandı. Orada kursa gitti. Biz burada kaldık. Yani hocamızla 1974 yılından sonra bir arada kalmaya, hoca-talebe irtibatına fazla imkânımız olmadı. 1979'da döndü. Ben imam-hatibi bitirdim. Yüksek İslam enstitüsü'ne başlayacağım. O dönemde tekrar hocamızla okumaya başladık, bana mesela bir şey yazdı verdi Arapça'yla ilgili olarak. Arapça sarf-nahiv özeti sayılabilecek bir-iki sayfalık bir A4 kâğıdı düşünün, iki sayfalık bir yani sarf-nahvi formülize eden bir şey yazdı, verdi. "Bak!" dedi, "Arapçanın özeti budur. Bunu al, oku, ezberle. Senin işini görür," dedi. Hâlâ bende durur, o kâğıt. Öyle burada olduğumuz sürece okumaya başladık. Ben 1979'da Bursa'ya gittim. O, burada. Orada birinci sınıftan ikinci sınıfına geçtik, geldik buraya. Yani 1980'in Haziran'ında okul bitti, ben buraya geldim. Ama hocamız hasta bu sefer. 1979'un sonlarında bir bel ağrısı şikâyetinden başlayan bir süreç. Hocamız rahatsız ama bu arada dersi okutmaya devam ediyor. Yani gelen hafızları dinliyor, kıraat için gelenlere ders okutuyor. Bu arada kendi eserleriyle ilgili rötuşlar yapıyor, kıraat ilmiyle ilgili birkaç eseri var biliyorsunuz. Onlarla ilgili çalışmalarını yürütüyor. Bu çalışmaları da genelde misafir yoğunluğundan arda kalan zamanlarda yapardı. Bu da bir ara bilgi olsun yani hocamızın meşguliyeti o kadar fazlaydı ki; sabah namazıyla başlayıp yatsıya kadar devam eden bir süreçte kimin nereden geleceği, kaç kişi geleceği belli olmayan bir misafir ağırlama, ders okutma yoğunluğu içerisinde, bunun dışında gerek komşuların, köylülerin gerek yöredeki insanların değişik sorunlarıyla uğraşma. Bunun içinde aile anlaşmazlıklarından tutun da miras kavgalarına kadar bütün o sorunları insanlar ilk önce hocamızla gelip paylaşırlardı. Onun bu noktada halledemediği olay sayısı çok fazla değildir. Hocamızın öyle bir otoritesi, insanlar üzerinde saygınlığı vardı. Bir anlaşmazlık olduğu zaman, tamam gidelim haciefendiye soralım. O yöredeki adı haciefendiydi, "hocaefendi" de değildi. haciefendiye soralım o ne derse o, gelirlerdi anlatırlardı durumlarını. O, iki tarafı da dinlerdi, kimden ne taviz alabilecekse onları bir orta noktada buluşturur, birleştirir; o meseleyi suhuletle hallederdi. Her hafta mutlaka Of'a gider, emekli olmasına rağmen vaaz ederdi. Yani vaaz-irşat faaliyetlerinden hiçbir zaman geri kalmamıştır. Camideki görevine mutlaka gider, orada namaz kıldırırdı. Hafızlarını dinlerdi.

Evet, 1979 yılında ben Bursa'ya gittim. Hocamız İstanbul'dan buraya geldi. Yine ayrı düştük. Yaz tatili için buraya geldim. Hocamız da buradaydı. Ama hasta, dedi ki kıraat okumaya başlayalım. Başlayalım, ben de zaten istiyorum. Başladık usul kısmını okuduk. Ondan sonra tatbikata, aşereden başladık. Onun kendi içinde tabii bazı şeyleri var, usulle ilgili. Yani okutma usulüyle ilgili şeyleri var. Başladık Kur'an-ı Kerim'in başından belli bir yere kadar infirad üzere okuduk. Ondan sonra başladık baştan, belli bir yere geliyorsun, indirac usulüyle geliyorsun. Ama bu arada kıraat ilminin temel esaslarını ve metodunu öğrenmiş oluyorsun, okuduk. Bu arada hocamızın hastalığı tabii biraz daha arttı, şiddetlendi. Bu sefer onun hastalığıyla ilgilendik. Hastane süreçleri oldu burada. O sene mesela biz her yıl Ramazan'da mukabele okumak üzere İstanbul'da bulunurduk. İstanbul'da, -yakınlarda rahmetli oldu merhum- İbrahim Tanrıku hocamızın Gözcü Baba Camii'nde ağabeyim ve ben, sabah namazlarından sonra mukabele okurduk. Başka camilerde de okurduk. O bizim

hafızlığımızı da pekiştirirdi. Çok da faydasını gördük mukabele okumanın, hafızlık anlamında. O sene bize dedi ki, hem ağabeyime hem bana; bu sene siz İstanbul'a gitmeyin. Yani Ramazanlık diye tabir ediliyordu, mukabele okumak için İstanbul'a gitmeyin, benim yanımda durun, dedi. Ben sizin karşılığınızı vereceğim diye de bize bir teklifi oldu. Biz ne demek tabii ki dedik ve kaldık, o Ramazan'da. O Ramazan temmuz aylarına falan denk geliyordu, gitmedik ve hocamızın son zamanlarında yanında bulunduk. Hastane süreçlerinde bulunduk.

Dolayısıyla kıraat ilmine başlayışımız Âşıkutlu Hocamızın sağlığında kendisiyle birlikte. O rahmetli oldu, ondan sonra, onun ufak biraderi vardı Kemalettin Efendi Allah rahmet eylesin, o da iyi bir kurrâ-hafızdı, abisinden hocamızdan okumuştü aşere-takribi. Bir süre ondan devam ettik. Bu sefer okul zamanı geldi, tekrar buradan ayrırlıp Bursa'ya gitme durumumuz ortaya çıktı. Bursa'ya gittik. Ondan sonra ne yapabiliriz diye düşündük. Daha sonra görevle İstanbul'a gidince bu sefer İstanbul'da zaten bizim hem komşumuz hem de akraba derecesinde yakınımız olan İbrahim Tanrıkulu hocamızın yanına gittik. Dedik ki: Biz kaldığımız yerden devam etmek istiyoruz. Hocamız da zaten kıraat okutuyordu. İbrahim Tanrıkulu hocamız, Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocamızın hem burada köyde hafızlık, hem kıraat öğrencisi hem de İstanbul'daki Haseki kursunun ilk dönem öğrencilerinden. Orada hafızlık yaptığı dönemde hocamızın da öğrencilerindendi, o kursu bitirdi. Üç yıl içerisinde aşere-takrîb-tayyibe belgesini de almıştı. Yetkin birisiydi bu alanda. Hatta belki ülke çapında en yetkin hocalarımızdan birisiydi. Allah rahmet eylesin. Yüzlerce hafız yetiştirmiştir, onlarca kıraat talebesi olmuştur, icâzetler vermiştir. Onun rahle-i tedrisinde biz devam ettik. Tabii bu arada hem doktora çalışmamız, hem üniversitede asistanlık görevlerimiz, hem de kıraatla ilgili çalışmalarımız da var. Tabii ki hocamız bütün bunları bildiği için işi sürece, zamana yaydık. Ne zaman fırsat bulduysak biz kıraat ilmiyle ilgili çalışmamızı yaptık. Ama tabii ki diğer akademik çalışmalarımız merkezde, herhangi bir aksama olmaksızın onları merkeze koyduk, onları sürdürdük. Fırsat bulduğumuzda da kıraat ilmiyle ilgili çalışmalarımızı yürüttük. Ben kıraat ilmini aynı zamanda yazarak ve yazdığımızı da ezber okuyarak İbrahim Tanrıkulu hocamızdan ikmal ettim. O yazma işi tabii ki uzun sürdü. O ayrı bir zaman ayrı bir dikkat gerektiriyor. O bakımdan 1985'te İbrahim Tanrıkulu hocamızla başladığımız o kıraat eğitimini ta 2008 yılında nihayete erdirebildik. Fırsat buldukça hocamızın rahle-i tedrisinden hem yazdık hem okuduk. Dolayısıyla böyle biraz uzun bir süreç oldu. Ama 2008 yılında da aşere-takrîb ve tayyibe olarak kıraat ilmini ikmal ettik.

İkmalden maksadımız rahmetli Âşıkutlu Hocamızın tabirini burada kullanıyorum, kendi kabiliyetimiz ölçüsünde ikmal ettik. Hocamızın kendi eliyle yazdığı çok kısa bir biyografisi var. Orada yani bu İslâmî ilimlerle ilgili sürecinden bahsederken bunları ikmal ettik, diyor o yazısında, biyografisinde. Orada şöyle parantez içinde de bir ifade düşüyor: İkmalden maksadımız kabiliyetimiz ölçüsünde. Biz de kabiliyetimiz ölçüsünde kıraat ilmini ikmal ederek hocamızdan icâzet aldık. Dolayısıyla o süreci de böylece bitirmiş olduk. O bakımdan tabii bizim İslâmî ilimlere yönelişimiz ilk hocalarımız, ilk ders aldığımız hocamız yani işin bereketli noktası dediğimiz Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocamız olmakla birlikte daha sonraki süreçlerde hem imam-hatip okulunda, ilâhiyat fakültesinde çok değerli hocalarımızdan ilim irfan öğrendik. Ama bunlar içerisinde yani bir akademisyen olmamasına rağmen, akademisyen titizliği, hassasiyeti ve dürüstlüğü içerisinde hayatını ilme ve özellikle Kur'an-ı Kerim'e ve Kur'an ilimlerine, kıraate adayan İbrahim Tanrıkulu hocamızın da bizim eğitim öğretim hayatımızda çok müstesna bir yeri vardır. Bu vesileyle hocamızı tekrar rahmetle, minnetle, şükranla anıyorum. Cenab-ı Hak mekânını cennet eylesin! Makamını âli eylesin!

Amin! Hocam çok uzadı, sizi de yorduk. Biz normalde bu projemiz çerçevesinde 2000’li yıllara kadar olan süreçle ilgileniyoruz. Ama sizi bulmuşken iki süreci de sizden dinlemek istiyoruz. 1970’li yıllarda başlayan Trabzon’a ilâhiyat fakültesi hayali, Trabzon şehrinin ilâhiyata kavuşma süreci diyelim, sizin kurucu dekanlığınızla vücut buluyor. Burada şehrimize ilâhiyat fakültesinin kuruluşu hakkında sizi dinlemek istiyoruz. O süreci anlatır mısınız hocam? Kısaca özetler misiniz değerlendirir misiniz, şu an fakültenin geldiği noktayı?

Evet, şimdi tabii Trabzon malumunuz tarihî süreç itibariyle köklü kadim bir tarihe sahip, köklü bir ilim geçmişi olan, özellikle dinî ilimlerde köklü bir geleneği olan bir ilimiz. Bu nedendir ki zaten hem Osmanlı döneminde hem Osmanlı’dan sonra Cumhuriyet döneminde ülkemizdeki dinî ilimlerin okunmasında, okutulmasında, gelişmesinde ve geliştirilmesinde son derece önemli bir rol oynamıştır. Bu tarihî bir hakikattir. Günümüzde tabii ki bu gelişmeler ülke sathında çok yaygınlaştığı için bunun, özellikle yeni nesil pek farkında olmayabilir. Ama özellikle yani Cumhuriyet döneminde dinî ilimlerin okunması, okutulması ya da din eğitimi ve hizmetlerinin yürütülmesinde bu yörede, bu bölgede yetişen insanlar ve onları yetiştiren hocalarımızın çok büyük katkıları olmuştur. Onları bu vesileyle rahmetle, minnet ve şükranla almamız gerekiyor. Dolayısıyla din eğitimi denilince, bu bölgenin akla gelmemesi mümkün değil. O bakımdan yani Türkiye’de Cumhuriyet döneminde, imam-hatip okullarının açılma sürecinde, ilk imam-hatip okullarından birisinin açıldığı yer de Trabzon İmam-Hatip Lisesi’dir. 1950’li yılların başına dayanıyor, ilklerden birisidir.

Tabii böyle olunca, daha sonra 1959 yılında yüksek İslam enstitüleri açılınca, ilk İstanbul’da olmak üzere açılınca daha sonraki süreçlerde Anadolu’nun değişik bölgelerinde açılma gündeme gelince, doğal olarak da yani açılması gereken, açılmayı hak eden önemli şehirlerden birisi de Trabzon olarak kabul edilmiştir, haklı olarak. Dolayısıyla bu uğraşı aslında 1960’lı, 70’li yıllardan beri hep gündemde olan bir husus. Tabii ki 1970’li yıllarda o zaman Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı dört yıllık bir yüksekokul mahiyetinde açıyordu yüksek İslam Enstitüleri. Onun uğraşısı verildi ki bu uğraşı verenler içerisinde de Allah selamet versin Şükrü Öztürk hocamız, uzun yıllar Diyanet’te de çalıştı, Trabzon İmam-Hatip’in kuruluşunda ve gelişmesinde de hem fiziki altyapısının oluşmasında da çok büyük katkısı olmuş, bir süre de orada hocalık yapmış bir hocamız. Onun hatıratında da muhtemelen bu konulara temas vardır, oraya bakılabilir. Tabii ki bu 1970’li yıllarda o dönemin yüksek İslam enstitüsü kurulmasına uygun olarak burada da bunun teşebbüslerinde bulunulmuş. Ama daha sonra değişik nedenlerle, aradaki inkıtar sebebiyle bu gerçekleştirilmemiş.

En son 1990’lı yılların başında Türkiye’de bazı ilâhiyat fakültelerinin açılması gündeme gelmiş. Bu bağlamda da bazı bölgelerde, bazı illerimizde yeni ilâhiyat fakülteleri açıldı biliyorsunuz. O dönemde üniversitelerimizin sayısı bugüne göre çok azdı. Her bölgede belli üniversitelerimiz vardı. Örneğin Karadeniz Bölgesi’nde belki Ondokuz Mayıs Üniversitesi vardı. Ama ondan öncesinde Karadeniz Teknik Üniversitesi vardı, Trabzon merkezli Karadeniz Teknik Üniversitesi. Bu bölgede bir ilâhiyat fakültesi açılması gündeme geldiğinde de nereye bağlı olabilir bu? Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne ancak bağlı olabilir. Peki, nerede olsun diye düşünüldü. O dönemin siyasi konjonktürü açısından bakıldığında Rize’de kurulması uygun görülmüş ve Rize’de kurulmuş. Adı Karadeniz Teknik Üniversitesi Rize İlahiyat Fakültesi. O zaman Rize’de yine Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne bağlı başka bir iki fakülte daha vardı, dolayısıyla bir üçüncüsü eklendi oraya veya yeni bir fakülte olarak ilâhiyat fakültesi de 1993 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne bağlı olarak Rize İlahiyat Fakültesi kuruldu. Tabii Kemal Sandıkçı merhum hocamızın büyük emekleriyle kuruldu, gelişti ve

oturdu. Daha sonra Rize’de o dönem itibariyle adı Rize Üniversitesi olan bugünkü Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi 2006’da kurulunca bu sefer daha önce Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne bağlı olan Rize İlahiyat Fakültesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olarak oraya bağlandı. Böylece Karadeniz Teknik Üniversitesi’ne bağlı bir ilâhiyat fakültesi kalmamış oldu. Her ne kadar daha önce 90’lı yılların başında yine bir yüksekokul kurulmuş ise de iki yıllık, biliyorsunuz ilâhiyat meslek okulları vardı, Karadeniz Üniversitesi’ne bağlı olarak. Fakülte Rize’de, yüksekokul da Akçaabat’ta kuruldu. Bugünkü Trabzon Üniversitemizin rektörlüğünün bulunduğu yerde kurulmuştu. Fakat daha sonra 1998 yılında malum kapatıldı. Şimdi 2010 yılına doğru tekrar bu konular tabii hep gündemde. Yani Trabzon’da da bir ilâhiyat fakültesi kurulması gerektiği çalışmaları hep yürütüldü. Yani kamuoyunda STK’lar üzerinden böyle bir çalışma yürütüldü. Nihayet 2010 yılında o dönem Karadeniz Teknik Üniversitesi rektörü olan İbrahim Özen hocamız burada bir ilâhiyat fakültesi kurulması kararını aldılar, senato olarak alındı ve YÖK’e bildirildi. YÖK de bunu uygun gördü. Dolayısıyla 2010 yılının sanıyorum temmuz ayında, Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olarak bizim bu fakültemiz kuruldu.

Dekan arayışına girildi. O zaman biz İstanbul’da ilâhiyat fakültesinde işimize gücümüze bakıyoruz. Herhangi bir yani buraya gelmekle ilgili bir düşüncemiz yok. Daha önceden de idari bir tecrübem olmadığı için böyle bir idari göreve karşı ne bir arzum, ne de bir tecrübem var. Dolayısıyla aradılar beni Trabzon’dan önemli bir STK’nın başkanı, ya dedi: böyle böyle Trabzon’da bir ilâhiyat fakültesi kuruldu nihayet, buraya bir dekan arayışı var. Siz Trabzonlu olarak, Trabzon’da eğitim-öğretim görmüş birisi olarak yani bu fakültenin kuruluş süreçlerinde görev almanızı isteriz, dedi. Tabii benim için bir sürpriz oldu. Böyle bir şey aklımda yok, aklımdan geçen bir şey değil. Dedim, benim şu anda İstanbul’da işim var gücüm var, derslerim var, öyle bir tecrübem yok. Nasıl olur, Nasıl gidilir filan dedim. Şu anda yani ismi geçenlerden birisi olarak biz dedi size bu teklifi götürüyoruz. Dedim ki bir bakalım, görüşelim hocalarımızla, bir istişare yapalım, ne tavsiye ederler, ne yapabiliriz diye. Bize bir on beş gün süre verdiler. Tamam dedik, biz görüşelim bakalım. Hocalarımızla istişare ettik, istişare etmemiz gereken hocalarımızla konuştuk. Nasıl olur, nasıl gider filan diye. Düşündük, taşındık on beş gün geçti. Arayan olmadı, arayan olmayınca da herhâlde dedim başkasını bulmuşlardır. Bize hiç düşmüyor, biraz da böyle sevindim yani tabiri caizse. Derken aradan birkaç gün geçti aradılar, hocam cevap bekliyoruz, dediler. Dedim ki ben sevinmiştim hani aramadınız, herhâlde başkası buldu filan diye. Neyse derken o arada İbrahim Bey, o zamanki KTÜ rektörü, bir haber gönderdi, Trabzon’a gelsin görüşelim, dedi. Trabzon’a geldik, görüştük. Bu sefer aynı teklifi o yaptı. Onun teklifi üzerine biz de düşündük, taşındık dedik ki, burası bizim memleketimiz doğduğumuz, büyüdüğümüz, ilk, ortaöğretim süreçlerini yaşadığımız bir yer. Bu süreçte bize burada böyle bir görev düşmüşse biz de elimizden geldiği kadar bu sürece destek verelim.

Bismillah dedik yola çıktık ve 2010 yılının Ağustos ayı sonları gibi veya Eylül ayı gibi buraya geldik. Fakülte kurulmuş, tabii herhangi bir binası vesairesi yok. Hocası yok, İstanbul’dan aldım çantamı geldim. O zamanki KTÜ rektörlüğündeki rektörümüz ve rektör yardımcılarıyla tanıştık. Onlarla yakın bir ilgiyle karşılaştık tabii ki sağ olsunlar. Ondan sonra bize bir oda tahsis ettiler şu anda idari birimlerin bulunduğu bir bina içerisinde, mütevazı bir odada, bir masa, birkaç tane sandalye koltuk. Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı diye tabelayı da koyduk. Orada çalışmalarımıza başladık. Bölümlerin oluşması daha sonra tabii... hazırlık sınıfı olan bir İlahiyat Fakültesi kuralım dedik. Derken kuruluş çalışmalarına başladık. İlk hocalarımızı aldık ve 2011-2012 eğitim öğretim yılında 124 öğrenciyle hazırlık sınıfından başlamak üzere eğitim öğretim sü-

reçlerine başladık. Bizim tabii binamız olmadığı için o dönemde de ilk bir buçuk yıl hukuk fakültesi, o zaman yine Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı, eğitim öğretime başlayan ve binası da yeni bitmiş olan hukuk fakültesinin en üst katında hem idarî ofislerimizi oraya taşıdık, sınıflarımız da oradaydı. Orada ilk öğrencilerimizle eğitim öğretim süreçlerine başladık. Daha sonra 2011-2012 eğitim öğretim yılında oradaydık. 2012-2013'ün de güz döneminde hukuk fakültesi binasındaydık. 2012-2013'ün bahar döneminde şu anda bulunduğumuz bu binaya taşındık. Bu bina da daha önce Fiskobirlik'indi. Fiskobirlik burayı satışı çıkardı. O zamanki Başbakanımız şimdiki Sayın Cumhurbaşkanımızın yakın ilgi ve alakalarıyla, delaletleriyle burayı ilâhiyat fakültesi olmak üzere, parası ödenerek üniversiteye alındı ve biz buraya yerleştik. Tabii buranın bir tadilatı yapılması gerekiyordu. Sağ olsun bir hayırsever sponsor yardımıyla da buranın baştan sona tadilatı yapıldı. İşte o günden itibaren de burada ilâhiyat fakültemiz eğitim öğretime devam ediyor. Bu yıl da üç yüze yakın öğrencimizle sekizinci mezuniyetimizi yapmış bulunuyoruz.

Hocam ikinci bir kurumsal yapı olarak, yeni kurulan üniversitede sizin rektörlüğünüzde tesis edilen Kur'ân-ı Kerîm Araştırmaları ve Kıraat İlmi Enstitüsü, bu enstitünün hedeflerinden bahsetmenizi istiyoruz. Çünkü bölgede 1950'lerde hatta 1940'larda başlamış bir kıraat canlılığı var. Bunu kurumsal hâle getirmekle ne bekliyoruz hocam?

Önce şunu söylemek lazım son yıllarda Türkiye'de yüksek öğretim yani YÖK şöyle yeni bir açılım yaptı. O da şu: Üniversiteler buldukları yere, bölgeye göre bölgesel kalkınma odaklı bir gelişim seyri izlesinler, hem de olabildiğince tematik olsunlar. Yani her üniversite aynı şeyi yapmasın, herkes bulunduğu bölgenin ihtiyaçlarına göre tabii ki sadece bölgenin ihtiyaçları değil ülkenin ihtiyaçları, dünyanın gidişatını da dikkate alarak, bölgesel kalkınma odaklı tematik üniversite konsepti ön plana çıktı. Bunun üzerinde düşünürken, biz ne yapabiliriz diye düşünürken, tabii ki şu anda Trabzon Üniversitesi olarak birçok alanı yapabileceğimiz, yani bölgesel kalkınma odaklı veya tematik çalışma olmakla birlikte benim tabii akademik alanımla daha yakından ilgili olması hasebiyle bir defa burada öncelikle bizim bu bölgenin, yörenin yani geleneksel köklü dinî ilimler müktebatını dikkate alarak İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulmasını sağladık. Yani bu fakültemizin kuruluşuyla da yakın bir tarihe tesadüf eder. 2014 zannediyorum. Bununla maksadımız şu: Biz burada, fakülte bünyesinde İlâhiyat Fakültesi bünyesinde tabii ki akademik anlayış içerisinde çalışmalarımızı sürdürüyoruz, sürdürüceğiz. Ama bizim bu bölgenin bir de böyle bir köklü mazisi vardır. Yani temel İslâmî ilimlerin okutulduğu ve ülkeyi büyük ölçüde dinî ilimler, din eğitimi ve hizmetler alanında da ileriye götüren bir mazisi var. Bunu görmezden gelemeyiz dedik. Biz bu akademik tedrisat yanında, eğitim-öğretim yanında bizim klasik ilimlerin de okutulduğu, canlandırıldığı, bu bölgede yaygınlaştırıldığı ve geliştirildiği bir süreci başlatalım düşüncesiyle İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'ni kurduk. O merkez aktif olarak çalışıyor ve şu anda o merkezle birlikte Ensar Vakfı'nın ve bizim akademik destek vermek suretiyle burada şu anda üçüncü dönem ihtisas kursunun mezunlarının törenini yaptık geçtiğimiz günlerde. Dolayısıyla bu yönüyle genel olarak İslâmî ilimler alanında böyle bir merkezimiz üzerinde bu çalışmayı sürdürüyoruz.

Biraz daha tematik, biraz daha özel spesifik alanda ne yapabiliriz diye düşündük. Kıraat ilminin özellikle Cumhuriyet dönemindeki gelişme seyrine baktığımızda o ilmin de bu bölge merkezli olduğunu görüyoruz. Bu da bir tarihi hakikat. Dolayısıyla biz mademki buradan neşet etmiş ve bu-

gün ülke çapında, ülke dışında meyvelerini vermeye başlamış bir alanın tekrar burada neşvü neva bulması, ihya edilmesi düşüncesiyle daha üst ve, akademik düzeyde bir eğitim süreci başlatılmasıyla ilgili bir çalışma içine girdik. Bu ne olabilir diye düşündük. Bunu tabii biz bir araştırma-uygulama merkezi olarak düşünmedik. Biz bunu bir akademik enstitü olarak düşündük ve bu amaçla da Kur'an-ı Kerim Araştırmaları ve Kıraat İlmî Enstitüsü kurduk.

Tabii ki her enstitü bir araştırma içeriği taşır. Ama bunun esas amacı, bu enstitüde gerekli akademik altyapıyı oluşturduktan sonra özel olarak kıraat ilmi konusunda akademik düzeyde, yüksek lisans ve doktora çalışmaları yapacak öğrenciler yetiştirmek üzere bunu tasarladık.

Uğurlu'da başlayan tahsilinizden, rektör olarak bir Kıraat Enstitüsü'nün kuruluşuna kadar uzun süreci bir solukta dinledik. Sizi çok yorduk. Proje kapsamında bize son olarak ne söylemek istersiniz? Hocam son tavsiyelerinizi, projeye ilgili son değerlendirmelerinizi almak isteriz.

Projenin bir defa son derece önemli olduğunu burada belirtmek isterim. Şunun için, bu bölge Trabzon ve özellikle Trabzon'dan şöyle doğuya doğru gidip Of-Çaykara boğazına ilerlediği zaman dinî ilimlerde çok ciddi geçmişten gelen bir birikimi, köklü bir mazisi var. Bu birikimin tespit edilmesi, ortaya konması, geleceğe ışık tutması açısından son derece önemli. Eğer bizler bunu bugün yapmazsak bundan sonra gelenlerin bunu yapma imkânları çok daha sınırlı, kısıtlı olacaktır. Benim bu konularla ilgili olarak genel kanaatim şudur:

Bu bölgeyle ilgili bir bütün olarak bunu söylüyorum. Belki ülkemizin pek çok yerinde aynı şey söz konusu olabilir. Oralarda da aynı şeyin yapılması lazım. Bizim geçmişten yani dinî ilimler alanında gerek Osmanlı gerek Cumhuriyet döneminde çok büyük hizmetler görmüş, din eğitimi-öğretimi ve hizmetleri alanında kalıcı hizmetler yapmış ve bizlerin bugünlere gelmesine vesile olmuş çok değerlerimiz var. Ama bu değerlerimizin çok az bir kısmını biz bugün bilebiliyoruz ve bunların büyük bir kısmı hakkında da detaylı bilgiye sahip değiliz. O bakımdan bu proje kapsamında, geçmişten bizleri bugünlere taşıyan bu ilmî mirasın sahiplerini gündeme getirip yani bunlar hakkında bilgi toplayıp, o bilgileri işleyip, nereden nereye geldiğimizi, nasıl geldiğimizi ortaya koymayı son derece anlamlı ve önemli buluyorum. Bu çerçevede de bizim bu bölgede özellikle tarihî yani eski köylerimizin bilhassa tarihî camilerin civarındaki mezarlıkların ayrı bir arkeolojisinin yapılması gerekiyor. Bunun için arşivlere girilmesi gerekiyor. Yani yerel arşivler, mesela müftülüklerin arşivleri, Onun uzantısı olarak Diyanet arşivi, onun uzantısı olarak devlet arşivlerine girilmesi gerekiyor.

Bunun dışında da biliyorsunuz bu bölgede şöyle bir mezarlık geleneği de oluştu: Her evin önünde kendi şahsî aile mezarlığı var. Bu aile mezarlıklarının da ayrıca incelenmesi gerekiyor. Yani ben din eğitim öğretimi alanlarında çalışan arkadaşlarımıza bunu tavsiye ediyorum. Diyorum ki bir yeri tespit edin, bir köy, bir yöre, bir bölge; orada bir mezarlık arkiyolojisi çalışması yapın. O mezarlıkta kimler var? Tabii ki oraya bir sınır koyacaksınız. Din eğitimi-öğretimi açısından bakacaksınız olaya. Ama böyle bir çalışma bir proje kapsamında düzenli bir şekilde yapılabilirse bu bölgede adı sanı unutulmuş ama çok önemli hizmetler ifa etmiş birçok İslâm âliminin olduğunu göreceğiz, diye düşünüyorum. O bağlamda bu ve benzeri projeler son derece önemlidir. Bunları bugün yapmak elzemdir. Ne kadar gecikirse hem bunları yapacak insanları bulmak zor hem de bilgi kaynakları bakımından da oldukça kıt bir döneme doğru gidiyoruz. O bakımdan bu projeni-

zin hayırlı olmasını, hayırlısıyla da tamamına ermesini Cenab-ı Hak'tan niyaz ediyorum. Sizlere başarılar diliyorum. Proje ekibine, projeye katkı veren, destek veren paydaşlara, başta Trabzon Büyükşehir Belediyesi olmak üzere bütün çalışanlara, emek verenlere, katkı sunanlara özellikle teşekkür ediyorum.

Hocam biz de hem vakit ayırdığınız hem de destekleriniz için çok teşekkür ediyoruz.

Ben teşekkür ederim kolay gelsin!

Emrullah Hatipoğlu

1946 Yılında Trabzon ili Of ilçesinde doğdu. 10 yaşında babası Ömer Hatipoğlu'ndan hafızlığını tamamladı. Ağabeyi Abdullah Hatipoğlu'ndan tashîh-i hurûf dersi aldı. İlkokulu okumadığı için dışarıdan aldığı diplomayla 1960-61 eğitim yılında Ankara İmam-Hatip Lisesi'nde öğrenime başladı. Daha sonra Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ni 1967-68 ders yılında tamamladı. 1968-69 ders yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde (Bugünkü adıyla İlähiyat Fakültesi) yüksek öğrenime başladı ve aynı yıl Beylerbeyi Hamid-i Evvel Camii'inde imam-hatip olarak görev aldı. Bu arada lise fark derslerini de vererek Eyüp Sultan Lisesi'nden mezun oldu. Lise diplomasıyla da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde üniversite tahsiline devam etti. 1971-72 ders yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden, 1974-75 ders yılı sonunda da Edebiyat Fakültesi Arap-Fars Bölümü'nden mezun oldu. 1975 tarihinde katıldığı Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi Arapça Bölümü'nü 1978 Mayıs'ında tamamladı. Üsküdar Beylerbeyi'nde başladığı imam-hatiplik görevini Eminönü Yeni Cami'de hatip olarak sürdürdü. Camilerde hatipliğın son bulmasıyla da Teşvikiye Camii'nde, 4,5 yıl görev yaptı. 1978 Temmuz'undan itibaren 33 yıl Sultanahmet Camii'nde imam-hatip olarak görevini sürdürdükten sonra aynı camiden emekli oldu. Çeşitli STK'lardaki çalışmalarını hâlen sürdürmektedir.

Görüşme Süleyman Gür tarafından Marmara Üniversitesi
İlähiyat Fakültesi Camii'nde yapılmıştır.

Bugün 11 Haziran 2023 Pazar, İstanbul'dayız. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli programımızın bu bölümdeki konuğu Sultan Ahmet Camii emekli imam-hatibi Emrullah Hatipoğlu hocamız. Değerli hocamıza bizlere zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyor ve sözü hemen kendisine bırakmak istiyoruz.

Kıymetli hocam kendinizi kısaca tanıtabilir misiniz?

Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn, vessalâtü vesselâmü alâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahabihi ecmaîn.

1945, resmîyette 1946 yılında Trabzon'un Of ilçesinde eski adı Zisino şimdiki adıyla Bölümlü köyünün Aksaray Mahallesi'nde Cenab-ı Hakk'ın takdir ettiği ölçüler içerisinde dünyaya gözlerimizi açtık diyeyim. Aksaray Mahallesi'nin eski adı Karaver'dir. Karaver de Kara Veli isminden dönüşmüştür. Fakat sonradan İstanbul'daki pek çok ilçe ismini almışlar bizim köyün mahallelerine isim olarak vermişlerdir. Dolayısıyla bu Aksaray hikâyesi buradan geliyor. Bildiğiniz üzere İstanbul'un pek çok bölge ismi var; Taksim, Kartal, Emirgan Beylerbeyi vb. böyle bir taklit hevesiyle olmuş şeyler bunlar. Bu isimler bizim köylere verilmiş.

Tahmin ediyorum ki biz beş yaşlarındayken, camilerin sıbyan mekteplerinde talebe olurduk. Bir Taşçı hocamız vardı, aslında Yusuf Hoca ama duvar, ev temelleri yaptığından ona Taşçı denilirdi. Eskiden *Mızraklı İlmihâl* gibi, insanların eli altında bulunan dinimizi öğreten kitapları okuyanlar ilçe ve köylerde hocalık yapabiliyorlardı. Bu zat da Rize'de yirmi altı yıl bir köyde imamlık yapmıştır. Yani eli altında bir nesil doğmuştur, evlenmiştir, çoluk çocuğa karışmıştır. İşte o zat bizim hocamızdı. O dönem Kore Savaşı ve savaşın canlı hatıraları var. Hocamız bizi savaş oyunları oynatarak, sıbyan mektebini cazibe merkezi hâline getirip camiye bağlamıştı. Pedagoji tahsili görmemiş ama -herhâlde- o tahsili görenlerden çocukları çok daha iyi anlayan bir yapı içindeydi, tabiri caizse hocamızın uygulamaları mıknaatıs gibi bizi camiye çekiyordu. Sabahleyin gidiyorduk ezber dersler verildikten sonra bir fasıl oyun, oyun faslı bitiyor yüzünden okumalar devreye konuyor, yüzünden okumaları da bitirdik mi bir oyun faslı daha ki bu ikindiye kadar devam ediyordu. Yani sabahtan başlıyoruz öğle, bir ara sonra ikindi, ikindiden sonra da bazı günler havalar güzelse hocamız bizi ormana götürüyordu. Memleketimizde malum köyler ormanla iç içe, bu çaylıklar yapılıncaya biraz ormanlarda azalma olsa da yeşillik aynı, bizi oraya götürürdü. O savaş oyunları iki grupla devam ederdi. Biri düşman ordusu rolündedir, onun hakkı mağlubiyettir tabii olarak ve kaçır. Öbür grup da İslâm ordusu rolündedir, o da zaten hep galip gelecektir. O takip eder öteki kaçır, "Allah Allah Allah Allah" sesinden ormanda çakal-makal bir şey kalmazdı. Yani o ortamda sıbyan mektebine devam ederken Kur'an-ı Kerim'i öğrenirdik.

İlkokula gitmeden sıbyan mektebinin devamında hafızlık yaptım. 10 yaşında tamamladım ama o arada fasıllar oldu. Babamız gurbet adamı köyde kimler var kimden okuyabiliriz derken akrabadan Hafız Mahmut Efendi vardı, ben ona gider ders verirdim. Bir de Hafız Mecit Efendi vardı ona da gider ders verirdim, hangisini uygun bulursam. Muhiddin dayımız vardı -babamın dayısı- çok çalışan bir insandı, bulabilirsek ona giderdim fakat bu dediklerimle 6 sayfa yapabildim. Kaldı 14 sayfa o ne olacak? Babam gurbet adamı dedim ya Amasya'da trafik kazası geçirdi, o kaza onu yatağa bağladı.

Trabzon'a geldi, orada yattı, bir müddet sonra da köye geldi böyle yatağa bağlı, ahşap tavanlar vardı, onların kalın kirişine bir çivi çakılmış ve bir ip bağlanmıştı, ona tutarak sağa sola dönebilirdi. Kalan 14 sayfayı da 10 ay içinde babama vererek hafızlığı tamamladım. Daha sonra ramazan ayında ağabeyim Abdullah Hatipoğlu, o da Mehmet Rüştü Âşıkutlu'nun talebesi, özellikle kıraat alanında çalışmıştır, Ankara'ya gidiyordu. Derken Çaykara'dan Mehmet Şahin -Allah rahmet eylesin- adında bir Arapça hocası gelmişti, sonra Kırıkhan'a gittiler, Şur köyü var yeni adı Şahinkaya, işte o köyden gidenler içindeydi. Geldiği zaman biraz ona gittik. *Emsile, Binâ*, hani sarf ve nahvin bu ilk başlangıç kısmı, biraz oralara devam ettik. Daha sonra Ankara'ya gidip gelmenin bir devamı olarak 1960 ihtilal senesinde Ankara İmam-Hatip Okulu'nda talebe oldum. Ben bir sene okudum. Bir sene sonra tabii orada kalma şartları zor, biz de Trabzon'a döndük. Kalan altı seneyi Trabzon İmam-Hatip'te tamamladım. 1967-68 ders yılı sonu mezuniyet belgesi alarak İstanbul'a geldim. O zaman ağabeyim Abdullah Hatipoğlu, biraz önce söyledim, Beylerbeyi'nde Kur'an kursu hocasıydı. Ben de orada vekil imam olarak göreve başladım. 1968 Temmuz ayında bir taraftan Yüksek İslam Enstitüsü'nde okuyordum, şimdiki ilâhiyattan önce biliyorsunuz yüksek İslam enstitüleri var onu okurken tabii bizi, imam-hatip mezunlarını, üniversiteye almıyorlardı. Ankara İlâhiyat Fakültesi de dâhil olmak üzere imam-hatip mezunları sadece yüksek İslam enstitüsüne gidebiliyorlardı. Yani kendi alanımızda gitmemiz gereken ilâhiyat fakültesi var bir tane Ankara'da, orası bile bizi kabul etmiyordu. Peki, biz üniversiteye girmek zorundayız sadece yüksek İslam enstitüsü ile olmaz, bunun yolu ise lise mezunu olup üniversite imtihanlarına girmektir. Ben Eyüp Sultan Lisesi mezuniyeti için imtihana girdim, imam-hatipte okuduğumuz derslerden yani değişmez derslerden inkılap tarihi değişmez, Türk dili edebiyatı, kimya böyle birkaç ders vardı. Eyüp Sultan Lisesi mezuniyetiyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap-Fars bölümünde talebe oldum, 1972'de Yüksek İslam'dan mezun oldum. 1974-75 ders yılı sonunda da Edebiyat Fakültesi Arap-Fars bölümünden mezun oldum. Bu arada Beylerbeyi'nde başlayan vazifem sırasıyla Eminönü, Yeni Cami de hatiplik, o zaman sadece hatiplik var, sadece cuma ve bayram hutbelerini okur namazları kaldırır, bilahare de Teşvikiye Camii imam-hatipliğine tayin edildim. Hatiplik kaldırıldığı için onu takiben Haseki Diyanet Eğitim Merkezi açılmıştı. Kısa dönem, dört aylık askerlik uygulamasından sonra da Haseki Eğitim Merkezi Arapça bölümünün birinci devre talebesi oldum. 2.5 sene orada İslâmî ilimler, malum yani medrese usulü, tahsilinden sonra mezun oldum. Mezuniyetten sonra da Sultan Ahmet Camii imam-hatipliğine tayin edildim. Orada da 33 yıl 4 ay vazife yaptıktan sonra yaş haddinden beni emekli yaptılar. Emekli olmam demiştim, ondan dolayı onlar beni emekli yaptılar ben istemedim diyorum. Onun devamı vakıf çalışmaları. İlim Yayma Cemiyeti'nde uzun yıllar merkez yönetiminde bulundum. Sonra İstanbul Sultan Ahmet Vakfı adıyla kurduğumuz vakıfta hâlâ devam eden İslâmî ilimlere yönelik çalışmalar içinde olmaya çalışıyorum.

Çok teşekkür ediyoruz hocam, hayat serencamınızı böyle bir gözünüzün önünden geçirmiş olduk. Tekrar başa dönmek istiyoruz, projemiz icabı yöre üzerinde daha çok konuşacağız inşallah. Hocam öncelikle evinizden başlamak istiyoruz. Nasıl bir evde dünyaya geldiniz? Annenizden, babanızdan belki biraz daha eskiye doğru gidersek dedelerinizden, ninelerinizden, onların dinî yaşam tarzlarından kısaca bahsedebilir misiniz?

Tabii. Evvela içinde büyüdüğümüz ailenin geçmişinde kimler gelmiş geçmişse onlara Allah'tan (c.c.) rahmet niyaz diliyorum. Tabii sizlerin de bu vesileyle ahirete göçmüşlerinize Rabbim rahmet eylesin. Nasıl bir aile? Bir kere bizde ilkokul okunmamıştır onu söyleyeyim. Bizim ailede kardeşlerim

olsun ben olayım hiç kimse ilkokul okumadı hep dışarıdan. Niye okunmadı? O arada biz hafızlığa birinci görev dedik, onu yaptık. Ağabeyim, keza ben de öyle. Ağabeyim bir taraftan Kur'an ta'lim hocamdır. Babam Ömer Hatipoğlu, trafik kazası geçirdiğinde, 14 sayfalık bölümü kendisinden hıfz ettiğim hafızlık hocamdır.

Önce şunu ifade edeyim. Şimdi biz çocukluktaki anlatılan hatıralarla büyüdük. O anlatılan hatıralar yöremizde pek çok insanın Kur'an-ı Kerim'e sarılmasına, yönelmesine sebep teşkil etmiştir. Biliyorsunuz bizim memleketimiz bir Rus işgali yaşadı. 1917-1918 komünist ihtilalden önce Çarlık Dönemi Rusya'sı, Türkiye'nin doğusundaki belli bölgeleri işgal etti. O işgal şartlarını yaşayan büyüklerimiz, bütün hatıralar onlardandı. İhtilal oldu, Çarlık ordusu askerleri gittiler fakat onlar bizde kaldıkları zaman mesela Of-Çaykara yolu onlar zamanında yapılmış yani ücretle yaptırmışlar. Batıya doğru göçen insanlar var, kalan insanlar var. Hatta eski nesil de biliyorsunuz gidenler Batum'a, Kırım'a gider, yani şimdi Avrupa'ya gidip çalışanlar o zaman Rusya'nın o bölgelerine giderlerdi. Sivastopol filan isimleri oradan kalma Rusça hep. Dolayısıyla işgal askerleri geldiğinde yaşlı nesil gitmedi. Gençler daha çok batıya yöneldiler. İşte o üç sene kaldıkları süre içerisinde "bu insanlar niye gidiyorlar bizim toprağa ihtiyacımız yok, iki ülke savaş hâlinde yarın barış olur biz gideriz, siz niye terk ediyorsunuz buralar sizin diyorlardı" şimdi onlardan kalan intibalar çok kötü değil. Ama komünistler geldikten sonra dine bakış çok daha korkunç oldu. Fakat bu arada ne oldu? Bizde de komünist Rusya'daki bütün dinlere karşı ama en önemlisi de İslâm dinine karşı gelişen olumsuz tavır ve uygulamalar neşvünema buldu. İşte çocukluk hatıraları içinde Kur'an okunmasının yasaklanmasının şekilleri bize böyle anlatılır. Kur'an-ı Kerim'e karşı yapılan saygısızlıklar anlatılır; toplanmış, bulunmuş, ayaklar altına atılmış gibi hikâyeler mesela çok canlı babaannemden bir nakil: Köyümüzde Abdullah Kar isimli bir molla vardı. Yazları köyün en üst mahallesi Zeruksa derler eski adı orada talebe okutuyor. Tabii şeytan durmuyor hemen bir ihbar jandarmaya, jandarma geliyor Abdullah Hoca'yı rahleyi sırtına bağlayarak alıyor Of'a indiriyor. Bizim mahalleden geçerken, tarlada mısırlar biraz yükselmiş -ikilem diyoruz- ikileme veya tam boyu kapatmıyor bir miktar yükselmiş, babaannem görüyor Abdullah Hocayı iki jandarma almış götürüyor. Oradan sesleniyor: Ne yaptı da alıp götürüyorsunuz? Adam mı öldürdü? Tabii jandarma gelen sese bakıyor, babaannem arkadan devam ediyor: Bu sizin yaptığınızı Ruslar bile yapmamıştı. Jandarma memur alıyor, götürüyor, getiriyor.

Şimdi bu uygulamalar, bunların anlatımları bizde şöyle bir şey meydana getirdi. Çocukluğu etkileyen şeylerden birisi bunlar; Kur'anları toplamışlar, ayaklar altına atmışlar, yakmışlar filân ezberlerimizi hafızamızdan da alıp götüremez ya şimdi, bu çocuklukta bizim o duyduklarımızdan bende oluşturduğu bir çözüm yolu bu. Allah'ın bir lütfü, bir ikramı, o anlayışla Kur'an'a bir yöneliş vardı. Bakın ilkokula gitmedik dedim. Niye? Mutlaka Kur'an'ı okumamız lazım, ezberlememiz lazım. Bizim ana kitabımız bu, dolayısıyla o camiye gidişimiz, hocaya bağlanmamız yani yok edilmek istenen bir kitap ve bu kitabı bizim korumamız lazım. Bak çocuk hâlimle böyle bir çözüm bulmuşum, okumada da zorlanmadım ben. Kur'an kursuna filan gitmedim, herhangi bir hocaefendinin dizinin dibine gidip de sürekli orada oturmadım. Ezberledim, tavan arasına girdim, bilirsiniz çayırlar kurutulur, istiflenir sağda solda dikkati çekecek şeylerden uzak kalmak için onların arasına girerdim. Kur'an-ı Kerim elimde ezberimi orada yapardım. Dolayısıyla biz evde yaptık, gittik dinlettik sadece. Hocaya gitmedim, dayak filan yemedim ben mesela. Daha sonra babamla okurken hakeza kesinlikle dayak yemedim, yine de oldu. Çünkü arkasında böyle bir itici yapı vardı elhamdülillah. Dolayısıyla hafızlık kısmını biraz önce de anlattığım gibi tamamladıktan sonra ramazan ayında Ankara'ya gidip gelmeler oldu. Orada bir aile benim mutlaka okul okumam lazım geldiği noktasında teşviklerde bulundu. Ondan sonra dışarıdan bir diplomayla Ankara İmam-Hatip Okulu'nda

talebe olduk. O zaman şöyle bir hâkim görüş de var tabii. Kötü örneklerden hareket ederek okula giden, okuyan dinden uzak bir kısım insanları görüyorlar. Halk biraz dinden uzak gördü mü bu okuyanlar dinsiz, imansız olur diyor, yani halkın hükmü biraz acımasız oluyordu. Hâline bakar, namaz yok, niyaz yok, cami yok filan bu okuyanlar dinden çıkıyor. O zaman dinden çıkmamanın yolu okumamak. Ama halk şunu hesap etmez; çocukları okutmazsam okuyanların eline kalacak bu ülke o zaman ne olacak?

Bir de Köy Enstitüleri Uygulamaları var biliyorsunuz. O da yeni sistemin felsefesi, vesairesi, kurucu iradenin felsefesi. Vatandaş kurucu irade şöyleydi de, böyleydi de, felsefesi şuydu da bakmaz, hadiseye bakar. Çocuğunu vermeden önce nasıldı, verdik sonra nasıl karşısına geldi. Dönüşte bakıyor ki bu eskiden namaz kılıyordu şimdi namaz niyaz bir şey yok. Niye okudu? Demek ki okuyanlar böyle oluyor. Onun etkisi de biraz ilkokula gitmemizi engellemiştir onu da ifade edeyim. Sanki bize onu aş yapıyorlardı da biz o olumsuz aşırı almadık gibi. O günkü yapıyı anlatmaya çalıştım.

Değerli hocam, merak ettiğimiz şey ailede sizin dışınızda da aynı şekilde hafızlık yapanlar oldu mu? Yani kendi imkânlarıyla ve gayretleriyle hafızlık yapanlar var mıydı?

Bu temel anlayışla bizim akrabada hafız olmayan bir ev hatta mahalle de yoktu. Sadece bizim akrabada da değil. Bizim eskilerimiz Maraş'tan gelmedir derlerdi. Babaannemden yine öğrendiklerimiz. O da kayınpederinden öğrenmiş öyle dermiş, bizim eskilerimiz Maraş'tan gelmedirler. Çünkü fetihten sonra Sultan Fâtihten, Pontus Rum İmparatorluğu'nun kaldırılmasından sonra Anadolu'nun muhtelif yerlerinden bir nüfus kaydırması yaptı. Bizim eskiler de Maraş'tan gelmedir işte, hatta Maraş'tan gelen üç hocaefendiden bahsedilir. Bunların birisinin türbesi Of -Rize hududuna yakın, Eskipazar'da, şimdiki adı değişti ama orada bir cami vardır, hemen bitişiğinde de bir türbe var. Birisi Çaykara'nın Paçan köyündedir, birisi Yente, ben oraya da gittim, Paçan'dakine gitmedim ama Yente'ye gittik, hatta orada bir akşam da kaldık, merhume annemle gitmiştik.

Şimdi, gelen nüfus biraz yerli kültüre mahkûm hâle geliyor, yani Avrupa'ya giden işçiler gibi Hristiyan kültürün etkisi altına girebilirler ne yapalım? Mümkün merteye dinlerini öğretecek adam gönderelim gibi bir anlayışla onlar gelmişler. Of papazlarıyla günlerce görüşmeler yapmışlar, onları ikna etmişler, onlar Müslümanlığı kabul etmiş beraber Çaykara'ya gitmişler. Çaykara'da da aynı çalışmalarını yapmışlar ve pek çok insanın hidayetine vesile olmuşlar. Ama bu arada tercihini İslâm'dan yana yapmayan, kendi dinine göre yaşamak isteyenlere de bir baskı uygulamamışlardır. Komşu olduğumuz için bizim köyde Rum Mahallesi vardı. Onların kilisesi vardı. Mübadele olunca Rumlar gittiler kilise kaldı, sonra CHP döneminde Halk Evleri vardı biliyorsunuz; orası bir müddet Halk Evi olarak kullanıldı. Taş bina artık bakımsızlıktan yıkıldı. Taşları tarla duvarı, kaldırım duvarı gibi kullanıldı. Hristiyan nüfus da vardı, kalmak istese onlara bir baskı da yapılmıyordu.

Hocam bizim bu çalışmalar esnasında biraz da merak ettiğimiz konulardan bir tanesi belki 1950'li, 60'lı yıllardan sonra hafız olan kız öğrencilerin yetiştiğini görüyoruz ama biraz daha eskiye doğru gittiğimizde mesela babaanneniz, anneniz dönemlerinde hafız olan bayanların olduğuna dair bir bilginiz var mı?

O tarihlere ait kafamda hiç öyle bir bilgi yok. Mesela Bostan Hoca derdik Mustafa Bostanoğlu, yok onların şimdi soyadları değişti, Çaykara'da Hacı Hasan Efendi vardı bilirsiniz onun mücâz talebelerinden birisidir. Köyümüzün Taksim dediğimiz mahallesinde cami imamıydı. Onun annesi vardı,

böyle sokakta karşılaştıkları zaman hanımlar hemen salavat-ı şerifeler okurlar, sohbetler ederler, ayrılırlarken dualar ederlerdi, olsa olsa Emine teyze olur ama hafize olduğunu yine bilmiyorum. Onlarda babalardan, eskilerden kalan bir İslâmi yapı var. Bazı laflar ederler “Allah Allah okumuş bir insan ancak bu lafı eder” dersin. Onlar hocalardan çok şeyler öğrenmişler, muhtemelen babalarından ya da dedelerinden yani mutlaka yakın akrabadan öğrenmişlerdir. Hele Maraş tarafından gelenler olmuşsa zaten onlar belli ölçülerde gelmişler köye yerleşmiş, ormanı açmış mahalle oluşturmuşlardır. Mesela Gürcüoğulları var sizde. Onların aslı nereden? Gürcistan’dan. Of tarihine baktığımız zaman gelenlerin bir kısmı Hristiyan olarak gelmişler muhtemelen daha sonra onlar da ihtida etmiş, yani Müslüman olmuşlardır. Çok bilgi var da bende hepsi yok tabiatıyla. Tabii bizden önce hocalar var, bu İslâmi havayı ayakta tutan hocalar var ki asıl bilgiler de onlardır.

Hocam özellikle sizin köyünüzde, yörede, Of-Çaykara vadisinde ve civar yerlerde ciddi ilimler tahsil etmiş hocaefendiler var. Onlardan tanıdıklarınız var mı? Onlarla ilgili hatıralarınız var mı?

Bizim köyde Mahmut Efendi (Ganiömer/Kalomer) vardı ona yetiştim mi net hatırlamıyorum. Yetişmemiş olabilirim. Mapsino denilen köyde Ahmet Efendi var, onu biliyorum. İsmi çok çok duyduğumuz Çaykara Holaysa’da Ferşad Efendi, Holaysa ki benim teyzem oraya gelin olarak gitti, onun oğlu Mehmet Köksaloğlu Rize’de Taşçıoğlu Camii’nde imamlık yapmış, çok hafız yetiştirmiştir, Çaykara’da Ferşad Efendi, onunla ilgili babamdan dinlediğim ufak bir hatıram var. Babamdan dinlediğim şu; dedemiz daha doğrusu babamın dedesi pek çok yetimi barındıran biriydi. Mesela benim babamın babası olan dedem Erzincan Zabit Mektebi talebesi iken Rus işgali sebebiyle cepheye sevk edilenlerdendir. Bayburt’ta hastalandı, vefat etti, kabri de oradadır. Babam onun vefatından 4 ay sonra dünyaya gelmiştir. Babamın dedesine ben yetiştim ama çok hayal meyal hatırlıyorum, yıl 1945- 1946 doğumluyum, o hayattaydı. Onun bir uygulamasını babam anlattı dedi ki: Dedem zaman zaman beni alırdı yanına bir yere gideceğinde, zaman zaman da diğer oğlunun yetim çocukları vardı, onlardan birini alırdı. Bir gün beni aldı Mahmut Efendi’ye (Ganiömer/Kalomer) götürdü, beraber gittik oturduk. Ocak başında Mahmut Efendi oturuyor devamlı tefekkür hâlinde. Onun oğulları vardı, biri İbrahim Efendi diğeri Muhammed Efendi ki onun çocukları da hep okumuşlardır. Kuzguncuk imamı Dursun Kemal Okutan vardı. O, aynı zamanda Mehmet Rüştü Âşikkutlu’nun kıraat alanında, yani aşere-takrîb-tayyibe okuyan talebelerinden birisiydi. Üçüncü oğlu ise Ahmet Şerif Okutan, o da aynı şekilde. Oraya götürdü, gittik, o hocaefendi bir ara başını kaldırdı: “Oğlum İbrahim, Muhammed bana hemen çarıklarımı getirin, büyük bir misafirimiz geliyor. Onu karşılamaya çıkacağız.” Hemen getirdiler, giydirdiler hep beraber kalktılar. Ben de dedemin yanındayım, onlar Dernekpazarı’na giden yola ormanın içerisine girmişler, bir miktar yürüdüktan sonra karşıdan iki zat görünmüş. O iki zat gelmiş, böyle birbirine yaklaştıkları zaman hızlanmışlar. Karşılaşınca birbirinin eline kapanmışlar. Babam diyor ki söyledikleri kelime şu: “Müsaade buyurun Efendi Hazretleri.” Biri onun elini öpmek istiyor öteki onun elini öpmek istiyor. “Müsaade buyurun, siz müsaade buyurun” filan bu lafları hemen çocuk hafızası kaydediyor. Neticede tekrar dönmüşler gelmişler Mahmut Efendi’nin evine. Şimdi hadisenin esas önemli kısmı bugünkü iletişim araçları yok. Telefon yok, hiçbir şey yok. Hocaefendi durup dururken diyor ki: “Büyük bir misafirimiz geliyor. Onu karşılamaya çıkacağız.” İletişim yolu nasıl bir yoldur? Orayı bir kenara koyalım.

Bunun bir başka örneği de Ahmet Efendi’yle ilgili. Birisinin cenazesi oldu mu hele erkek cenazesi ise mutlaka Ahmet Efendi’ye haber verilir cenazeyi o yıkasın diye. Bizim akrabada Hafız Yusuf Efendi vardı, babası da Hacı Hafız; biz halk arasında böyle Hacı Hafızın Yusuf derdik. Biz Hacı

Hafız'a yetişmedik -Yusuf hocaya- o da Yozgat'ta değişik yerlerde hocalık yapanlardan biridir. Hacı Hafız Efendi vefat edince hemen oğlu İsmail'i -o da vefat edenlerden- hemen Ahmet Efendi'ye haber götürsün diye komşu köye gönderiyor yani o Mapsino dediğimiz köye. Bizim mahalle Aksaray oradan kalkıyor Zisino diyoruz eski adı, Çataldere şimdi orayı geçiyor bir orman kısmı var iki köy arasında orada bir de su var Kofu'nun suyu derler -lakaplar bizde malum- o suyu geçiyor Yusuf hocanın oğlu İsmail, bir de bakıyor karşı taraftan Ahmet Efendi geliyor. Ahmet Efendi'yi görünce "Hocam ben de size geliyordum." "Evladım ben de size geliyordum." diyor. Karşılık bu yani Hacı Hafız Efendi'nin vefat ettiğinin haberini Ahmet Efendi'ye kim ulaştırmış? Şimdi iletişim araçları var hocam, günümüzde kolay ama o dönem de, bunu da bir kenara koyalım.

Hocam gerek Ferşad Efendi gerek Mahmut Efendi gerek Ahmet Efendi bunlar hangi özellikleriyle tanınıyor daha çok?

İslâmi alanda tasavvuf ağırlıklı bir yapı içindedirler, en önde belirtiyim ki Ferşad Efendi belki de hepsinin önünde, Mahmut Efendi, Ahmet Efendi bu üç zat tabii bunların halk üzerindeki tesirleri farklı, yani bir medrese hocasından daha farklı. Öbür yandan Mehmet Rüştü Âşikkutlu Çifâruk-sa'da daha çok kıraat ilimleriyle meşguliyeti sebebiyle tanınır. Ama onun bir başka özelliği daha var, ilm-i ferâizde de Türkiye'de en meşhur birkaç kişiden birisi. Hatta biliyorsunuz eskiden miras taksimatı için mahkemelere müracaat edildiğinde şer-i şerife uygun taksimat talepleri olduğu zaman bu da karşılık bulurdu. Bunun karşılığının verilmesi için hâkimler bilirkişi olarak kimlere müracaat eder? O işi bilen hocaefendilere. Mehmet Rüştü Âşikkutlu onlardan birisi ama yani resmîyette müftü yerine onu seçiyorlardı anlamında söylemiyorum bunu. Bizim memlekette mirasla alakalı bir sıkıntı olduğu zaman şeriata gidelim denirdi. Şeriatın kestiği parmak acımaz. Kime gidelim? Mehmet Rüştü Âşikkutlu'ya gidelim. Hâlbuki Of'ta müftü var, bir de hocaefendinin yani o kıraatle meşgul hocaefendinin halk nezdindeki tanınan ve en müessir olan yanlarından, yönlelerinden birisi.

Bizde hoca olarak bilinen Blaka Mustafa Efendi var Mahmut Efendi'nin dışında. Hacı Tufan Efendi dedikleri bir zat var. Onun oğlu Abdülvahap Hoca var, onu ben tanıyorum. Onun çocukları birisi Abdullah birisi Abdurrahman, bunlar da Çalekli Hacı Dursun Efendi'den okumuşlardır. Abdurrahman sonra Rize'nin köylerinde imamlık yapardı, tabii milletin eline bakıyor; bu böyle olmaz diyor. Avusturya'ya gidiyor işçi olarak. Ondan sonra biraz para kazanınca oh be diyor neydi o çektiklerimiz. Ben kendinden dinledim. O, sonradan âmâ oldu, nasıl oldu, çalıştıkları yerde bir patlama oldu, hocanın iki gözü de kör oldu. Tabii geldi memlekete, ben de ziyaretine giderdim. Beni dinlermiş, Marmara FM radyosunda cuma günleri sohbet ederdik bir tarihlerde. Hoca da hep dinlermiş onları. Yanına gidince de bana der, sen filan tarihte şöyle bir konuşmada şöyle bir şey naklettin, bunun dayanağı neydi? Neticede Abdurrahman Hoca dedi ki, biz nankörlük ettik, okuduk ama onun kıymetini maddeyle ölçmeye başladık, Allah bizi cezalandırdı. Sen mi bu hakikati görmezsin al sana! İki gözü de aldı ama elhamdülillah bizi uyandırdı. Bu Abdurrahman Hoca, Abdülvahap Efendi'nin oğlu yani Hacı Tufan Efendi'nin torunu Allah rahmet eylesin tabii hepsine.

Yine Resuloğulları derler bizde onların eskilerinden bir hocaefendi var, onun bir oğlu var yine hocaefendi Saadettin Efendi diye. Saadettin'in Hafız derdik biz onun torununa, o hocaefendilerden biraz önce söyledik Blaka Mustafa Efendi diye Allah hepsine rahmet eylesin, onlar çok görev yaptılar çok iş yaptılar. Eğer birilerinin hesapladığı gibi işler yürüseydi bu dinden eser kalmazdı. Bu tip insanlar devam ettiler. Çalekli Hacı Dursun Efendi yaylalara gitti yine okuttu, yasakları deldiler buralarda. Ben Gönenli Hoca'yla yaşadım. Altı sene beraber Sultan Ahmet'te görev yaptık. Aynı yasaklar var,

O, Anadolu'dan gelen çocuklara kucak açıyor, şemsiye görevi görüyor, onları yurtlarda barındırıyor, harçlıklarını veriyordu. Bir taraftan okutuyor ama Hocaefendi hep karakola davet ediliyordu. Komiser soruyor: "Hoca bu paralar nereden geliyor? Suriye'den mi, Suud'dan mı?" Hep o taraftan bir şey geliyor endişesi içindeydiler. Hocaefendi de net cevaplar verirdi: "Allah gönderiyor." Diyor ki komiser, "Hoca Allah hep size mi gönderiyor, niye bize göndermiyor da hep size gönderiyor?" "O, onun bileceği iş." Bu konuşmalar cereyan ederken bir komiser içeri giriyor. Şehzadebaşı'nda Emniyet Amirliği var bunu Hocaefendi'den dinlediğim için naklediyorum. Ondan birinci ravi pozisyonunda naklediyorum: "Kapıdan bir komiser içeri giriyor. Ah hocam diyor hani derler ya gökte ararken yerde buldum." "Hayrola." "Hocam bir haftadır bende bir emanet var size verilmek üzere bana verilmiş." diyor. Cebinden bir tomar para çıkarıyor o komiser, emniyet amirinin yanında. Ondan sonra "Hocam bir emriniz var mı duacıyız, teşekkür ederiz." çıkıyor. Diyor ki "Bu arkadaşına bu paraları ben mi verdim? Allah nasıl gönderir şimdi gördün mü?" "Hocam biz de biliyoruz ama Ankara böyle istiyor." Aynı, hocaefendiyi aldılar Denizli hapisanesine götürdüler. Bediüzzaman merhum orada. Onun hatıratında Denizli, Eskişehir, Afyon, Kastamonu değişik yerler var biliyorsun. Efendim İstanbul'da tanışıyorlar, gitgelleri var. "Mehmet kardeşim Allah seni gönderdi." diyor. "Allah'ın izniyle burası Medrese-i Yusufiye olacak." Hapishanenin başındaki müdür kimlerle kalmak istersin diyor. Hocaefendinin yine öyle sert cevapları var: "Katillerle" diyor. Yanındakilere müdür diyor ki nasıl da işlediği suçun ağırlığının farkında. Yani Kur'an öğretiyor, okumak isteyenlere sahip çıkıyor, katil derecesinde bir suç. Koğuşa gönderiliyor, koğuşa şöyle baktım diyor uygun oturulacak çömelecek bir yer şura uygundur dedim orada çömeldim. Orada genç bir adam var, koğuştakiler onun etrafında koğuştakiler mi ne olurmuş genç bir adam, herhâlde öldürdüğü adama göredir yani ağırlık, ötekiler yanında hocam diyor ki bir medet çektim. O nasıl çözülmeye başladı, kimi baktı sonra kalktı geldi, acıyarak baktım mesaj yerini buldu bitirdim. "Allah kurtarsın, Allah kurtarsın. Ne oldu da katil oldun?" "Ben katil filan değilim." "Niye buraya gönderdiler?", "Müdür bey sordu kimlerle kalmak istersin. Ben de sizi söyledim." "Ha sen bile bile bizi istedin." "Hocam ne olursun bize de öğretir misin? Orası birinci sınıf oluyor, sonra bir para geliyor dostlardan müdür yine çağırıyor bir emanet var gelin alın diye, hocam diyor ki "Bu para senin o sert tavrını bitirir, işini bitirir." O parayı bırakmaya niyet etmiş hoca, alın diyor "Efendim diyor gelin geldiğimiz günden beri çayımızı çorbamızı veriyorsunuz. Biz parayı ne yapacağız? Ama sizin her gün pek çok misafiriniz gelir, onlara değişik ikramlar yapmanız uygun olur. Bu sizde kalsın." Olmaz efendim, olur efendim... Neticede Müdür Bey "Söz ihtiyacım olursa gelip alırım ama sizde kalsın, olacağını da zannetmem." Bıraktık o parayı diyor ve ondan sonra koğuştakiler de okumaya devam ederken karşı koğuştakiler de talep ettiler. Müdür Bey'e de gittiler. Hapishanenin emniyetini ihlal etmemek kaydıyla bütün sınıflarda okutabilirsin diye Müdür Bey tekrar çağırıldı. Hocam oldu Medrese-i Yusufiye, Hazreti Allah (c.c.) Musa Aleyhisselam'ı firavunun elinde büyütme niyetini murad edince, etti mi diyor. Yani bu işin neticesi böyle.

Hocam biraz imam-hatip yıllarına dönecek olursak. İmam-hatip lisesinde sizi çok etkileyen hocaefendiler oldu mu? İmam-hatip lisesi sizin bilinçlenmeniz anlamında katkı sağladı mı? Bununla birlikte o dönemde gerek imam-hatipte kendisinden istifade ettiğiniz hocalar gerekse imam-hatip dışında Trabzon'da gençlerin şuurlandığı kuruluşlar var mıydı? Biraz o dönemden bahsedebilir miyiz?

Biz tabii imam-hatip okuluna giderken altyapımız belli, niye gittiğimizi de biliyoruz. O anlayış içerisinde, o anlattığım manzaraları dikkatten hiç uzaklaştırmadan, kim Türkiye'de ne yapmak istiyor? Bu şuur bende oluştu. Yani bu dinin kökünü kimler kazımak istiyor, kimler buna sahip

çıkmaq istiyor? Bir kere bu anlayış oturmuş vaziyette. Mesela Demokrat Parti iktidara geldiğinde ilk yaptığı iş nedir? Halkın başlattığı “Tanrı uludurun Allahu ekber’e” dönüşünü bir kanunla Menderes meşru zeminde uygun hâle getirdi. Şimdi Menderes’e yönelik bir sempatim var. Evimizde Menderes’in resmi vardır. İhtilal olduğunda ben ağladığımı hatırlıyorum. Sonra idam edildi biz gerçekten çok gözyaşı döktük, çok üzüldük. Niye ya bu adam, İslâm’a hizmet eden bir adam bu yüzden adamı idam ettiler. Şimdi bütün bunlar bir birikim oluşturdu, dolayısıyla okula gittiğimizde hocaların içindeki ters fikirli adamları anlardık ve onlar bilerek gönderilirdi. Biz onlarla sınıfta kavga ederdik. Nasıl kavga? Fikir kavgası becerebildiğimiz kadarıyla. Bu arada da bize destek olacak hocalar geldiği zaman onların etrafında da bir kümelenme oluyordu. Onlar kitap okumayı ama hangi kitapları okumamız lazım geldiğini seçici olarak önümüze koyuyorlar, biz harıl harıl o kitapları alıyorduk. Mesela Hulusi Kılıç Hoca bize yüksek İslam mezunu olarak geldi. Bazı hocalar, bazı ilâhiyat mezunu hocalar geldiler. Erzurum’dan sürgün olarak gönderilen hocalarımız da oldu. Orada da bir hoca hanım mini etekle sınıflara derse giriyor, talebeler onu protesto ediyorlar tabii. O talebeler onu yaparken yine hocaların bir kısmının desteği var. Bunları sürgüne tâbi tuttular hep. Erzurum’dan hem talebeler geldi Trabzon’a hem hocalar geldi ama biz artık o hocaların niçin sürgün edildiklerini bildiğimiz için hemen onlara yaklaştık, sahip çıktık. Onların artık fikirlerini alıyoruz. Hulusi Kılıç hocamız ise Arapça kurslar açtı mesela. Ücret mücret de yok üstelik.

Okulun bünyesinde mi hocam, dışarıda mı?

Yok, okulun bünyesinde. Hulusi Kılıç hocam kitaplar listelerdi, hangi kitapları okumamız lazım geldiğine dair listelerini yapıyor, kitap ısmarlıyordu. Hocam, *Tac* kitabı var ya bir de *Müncid* bir gayrimüslimin hazırladığı lügat, bunlar Bağdat’tan ısmarlanmıştır. Erzurum’dan sürgün gelen hocalarımızın birisinin rehberliğinde okuduk ki o Bağdat’ta okumuş bir müddet, Hulusi Kılıç Hoca Osmanlı’nın son dönemindeki İslâm’ı savunan kitaplarla onlara reddiyeler yazdığı, karşı gruba yönelik kitapları seçiyordu, ödemeli kitap ısmarlıyordu. *Risale-i Nur* talebelerinden Ali Aktürk diye bir hocamız vardı. Sonra hapse atıldılar onu *Risale-i Nur* mensubiyeti sebebiyle. Ama onların hepsinin müspet etkileri var. Ben *Risale-i Nur*’la da tanıştım bu vesileyle. Hocaefendi’yi niye hapse attılar? Bediüzzaman’ın hayatı zaten hapishanelerde geçiyor. Şimdi öyle bir şey oluştu ki hocam ben *Divan-ı Harb-i Örfî* adlı eseri, Bediüzzaman merhumun mahkemelerdeki savunmalarını, imam-hatipte talebeyken okudum. İnanır mısın hocam o kitabı okuduğum zaman sanki mahkemede Bediüzzaman merhumun yanı başındayım. *Sokrat’ın Müdafası* diye bir kitap. Sokrat eski Yunan’da biliyorsunuz, o kitabı okurken ben Sokrat’ın yanında yer aldığımı hissediyorum. İngiliz sömürge yönetiminin Hindistan’da mahkemelere sevk ettiği Mevlana Ebu’l Kelam Azad onun bir savunması var. *İslâm Mecmuası* çıkardı onu, ek olarak göndermişti, ben onu okudum. O zatın yanında yerimi buluyorum, yani Musa aleyhisselamın yanında Firavun’un karşısında.

Değerli hocam imam-hatip yıllarında size yol gösteren hocalardan biraz daha bahsedebilir misiniz acaba?

Şimdi bir hocamızı hemen hatırladım Hafız Salih Bayraktar, Trabzon Çarşı Camii imamıydı. Çok iddialı bir hocaydı Allah rahmet eylesin. Şimdi hocam siz tabii ilmî akademik bir hareketin, yapının içindesiniz. Salih hocam çok kitap okur, bize de hep kitap tavsiye eder, şu kitabı okuyun derdi. Biz de hemen mutlaka hocanın dediği kitabı bir yerden bulmaya çalışırdık ama bu kolay olmazdı Trabzon’da kitap nerede bulacaksınız, zaten çok mahrumiyet var. Bu yol gösterici olma açısından o zamanlarda herhâlde en kıymetli şeydi.

Değerli hocam son olarak Trabzon'daki dinî hayatla ilgili neler söylemek istersiniz?

Şu an coğrafyaya baktığımız zaman yine de Trabzon'un köylerinde, ilçelerinde o dediğim şeyin etkisiyle hâlâ devam eden Çiçekli Kur'an Kursu var, Falkoz Kur'an Kursu var. Bizim köyde de var ama şu andaki seviyesini tam olarak belki ifade edemeyebilirim. Of'un muhtelif köylerinde icâzet merasimlerine katıldığımız -mesela Mapsino- o tip faaliyetler var. Rize'de bir Zavendik Kur'an Kursu vardı, Mustafa Hoca Allah rahmet eylesin. Hep böyle yani oraların ışığı, insanlara ışık tutan kişiler, onların çalışmaları, gayretleri... Resmî görev gereği değil bu, bir hizmet anlayışı, din emanetini koruma ve gelecek nesle bu emaneti aktarmayı temel görev bilme. Yani ayette anlatıldığı gibi bu emaneti taşıyan bir anlayışın hâlâ uzantıları var elhamdülillah. Yani Kur'an kursları, onları destekleyenler, bunun için halkı teşvik edenler, bunların ihtiyaçlarını gidermek hususunda maddi destek sağlayanlar, bunun için seferber olan hocaefendiler.

Rahmetle yâd etmiş olalım geçen İbrahim Tanrıkulu hocanın cenazesi buradan kaldırıldığında onun talebesi genç bir arkadaşla tanıştırdılar. Yozgat'ın bilmem neresinde bir Kur'an kursunun hocası. 600 talebe varmış -Subhanallah- şimdi bu nedir? İbrahim Hoca Allah rahmet eylesin ömrünün sonuna kadar yani yapabildiği sürece bu hizmeti sürdürdü. Yine ağabeyim ki Âşıkutlu Mehmet Efendi'nin bu alanda hizmet edeceğine ümit ettiğim iki eleman dediği -onlardan ibaret değil ama bir ara onu öyle söylemişti, birisi Hafız Abdullah Hatipoğlu diğeri İbrahim Tanrıkulu gibi bu tip insanlar gerçekten fark ediliyor. Bizim nezdimizde fark ediliyor iseler Allah katında kim bilir nasıl fark edilmişlerdir. Allah rahmet eylesin hepsine ve bu vadede hizmet etmeyi nasip etsin bu şerefle şeref yâd eylesin.

Değerli hocam köyünüzde hafız yetiştiren Karacan Hoca'dan biraz bahsedebilir misiniz?

Allah rahmet eylesin tabii ben talebesi olmadım o şerefe nail olmadım ama onun talebeleri bizim mahallemizde de vardı, hatta Çiliman'da (Bölümlü'nün bir mahallesi), oradaki Kur'an kursunda hocalık yapanlardan ikisi onun talebesiydi. Birisi Hafız İsmail Altuncu diğeri Hafız Tufan Mercan. Fakat hocam enteresandır onun talebelerinden bu vadede hizmet eden bu iki ismin dışında hemen hemen hiç kimse yok. Cami cemaati olmuşlardır yani onu inkar etmeyelim fakat o ne hikmettir bilmem. Yine bizim mahallede Tahir Şenocak, Alay Şenocak bunlar amca çocukları; hepsi onun talebelerdir. Ama dediğim gibi bu alanda bir hizmet etmemişler ancak cami cemaati olmuşlar orası tamam. Hocaefendiye babalar çocuklarını götürür teslim eder, hani var ya eti senin kemiği benim öyle. Talebe, dersi hocanın istediği gibi yapmayınca hocadan bir dayak yiyor, kaçıyor, nereye gidiyor, eve. Eve gidince babadan da bir dayak daha yiyor ayrıca sen nasıl kaçarsın diye. O şartlar altında da olsa epey talebe okuttu.

O mekân olarak evini kullanıyordu değil mi hocam?

Evi, evet o Zeruksa'daki evini. Çok havadar bir yerde Hocaefendi'nin evi. Hocaefendi mevlilere davet edilirdi. Gelirdi o da, çok tatlı bir sesi, çok güzel bir siması var; sarı sakallı böyle kına yakılmış gibi. Sesi çok güzeldi "Allah adın zikredelim evvela vacip oldur cümle işte her kula"dan sonra bu okuduklarını açıklardı. Onun mevlit okuması böyleydi. Tabii millet buna pek alışık değil ama o oldu mu böyle yapardı. Yani orada anlaşılın Süleyman Çelebi Hazretleri ne demiş. O hâliyle hatırlıyorum çok hatırı sayılan bir hocaefendiydi. Çünkü bir karşılık istemiyor.

Hocam yani evet dayak mayak oluyor ama o devirde zaten başka türlü olmuyor, gençler, başka türlü hizaya gelmiyorlar. Benim amcaoğlu vardı Hafız İsmail Efendi gene şeyde Çiliman'daki kursta. O da dayakçıydı fakat onun talebelerinden, Allah ondan razı olsun o olmasa biz okuyamazdık, diyen de vardır. Evet bu şekilde okutanlar vardı. Yine benim akrabamdan mesela annemin amcasının oğlu Hafız Mahmut Efendi vardı. Ben gider ona ezberimi dinletirdim. Benim gibi gidenlerden bir karşılığı yoktu, sadece Allah için bizi dinlerdi. Onun bir kardeşi de Müftü Efendi onu söylemeyi unuttum. Bizim akrabadan Hüseyin Avni Bayraktar eski Yozgat müftüsü. Sonra Alaşehir müftülüğünden emekli oldu. Aynı zamanda Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hocaefendi'nin de en öndeki talebelerinden birisidir. Çok güzel bir hatiptir, çok kuvvetli bir hafızdı ve Arapça hocasıdır aynı zamanda. Yani medrese usulü de okuyanlardan birisidir. Hüseyin Avni Bayraktar köye geldiği zaman sanki İslâm köye girdi derdin. O geldi mi izne, sabah camiye gider halk, köyde kim varsa, mahallede herkes Müftü Efendi geldi diye camiye gider. Yani şimdi camide de imamlarımız var hocam, ben de görev yaptım. O Hocaefendi o camiye niye gider? Müftü Efendi'nin resmi bir görevi değil ama bir şey gözüktüyor Allah için bir şey yaptığımız zaman halk etkileniyor hocam. Para için yapıp ettiğiniz zaman diyor ki "Bu zaten para almasa onu da yapmaz." İzinlidir imam, caminin bitişiğinde lojman var, lojmandan camiye gitmez. Niye? İzinlidir. İzinli isen uzağa gittiğin zaman bir anlam taşır, oradayken halk gidiyor sen gitmiyorsun, şimdi böyle bir adamın etkisi ne kadar olur hocam. İşte Hüseyin Avni hocam geldiği zaman inan mahalle canlanır. O gittiği zaman imam yok mu, var. Var ama Müftü Efendi yani Hüseyin Avni Hoca gitti, o yok işte ve onların yeri dolmuyor hocam acı bir gerçeğimiz. İnşallah dolar yani bunları niye konuşuyoruz, tabii bunlar ne kadar verilir o ayrı ama yani bir teşvik unsuru olacaksa bunları konuşmak lazım. Hocam para girdi her şey bozuldu.

Muhterem hocam verdiğiniz bilgilerden dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Enbiya Yıldırım

Trabzon-Hayrat'lı anne babanın üçüncü çocuğu olarak 1965 yılında İstanbul'da doğdu. 1983'te İstanbul İmam-Hatip Lisesi'ni bitirmesinin ardından 1987 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1994-2013 yılları arasında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda çalıştıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçti. 1990 yılında Prof. Dr. Mehmet Ali Sönmez'in danışmanlığında *İbn Huzeyme ve Sahih'i* ile bilim uzmanı, 1996 yılında da *Hadiste Metin Tenkidi* ile doktor oldu. 2002 yılında doçentliğe, 2008 yılında da profesörlüğe atandı. 2020 yılından bu yana Din İşleri Yüksek Kurulu üyesi olarak görev yapan Yıldırım, evli ve üç çocuk babasıdır. İngilizce ve Arapça bilmektedir.

Görüşme Eyüp Öztürk tarafından Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin ortaklaşa düzenlemiş olduğu *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Sayın Prof. Dr. Enbiya Yıldırım hocamıza birikimlerini bizlerle paylaşmayı kabul ettiği için teşekkür ediyor ve sözü uzatmadan hemen söyleşimize geçiyoruz.

Kıymetli hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Benim adım Enbiya Yıldırım. Trabzon Hayrat eski ismiyle Maki, daha sonraki ismiyle Pınarca köyündenim. Daha sonra köy büyüdüğü için bizim yaşamış olduğumuz bölüm de Pınarca köyünden ayrıldı. Bugünkü adıyla Yıldırımlar Mahallesi ama Hayrat'ın ilçe olmasından önce bizim orası Of'a bağlıydı. Dolayısıyla kendimizi Oflu olarak tanımlıyoruz. 1965 yılında Trabzonluların önemli bir kısmının yaptığı gibi ben de annem ve babam İstanbul'a gittiği için İstanbul'da dünyaya geldim ama daha sonra ilkokul 1. ve 2. sınıfı okumak üzere tekrardan köye geldik. 1-2 yıl köyde okudum. Daha sonra tekrardan İstanbul'a intikal ettik, orada ilkokulu bitirdim. Daha sonra İstanbul İmam-Hatip Lisesi'nde ortaokul ve liseyi okuduktan sonra üniversite tahsili için Bursa'ya gittim. Bursa İlahiyat Fakültesi'ni bitirdim. Ardından master, doktora derken uzun yıllar Sivas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde çalıştıktan sonra Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geldim. 2008'de profesör oldum ve burada Hadis bölümünde, bir başka görev olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Din İşleri Yüksek Kurulu'nda 2,5 yıldır üye olarak çalışmaktayım. Hayatım özetle bu şekildedir.

Kıymetli hocam uzun yıllara dayanan bir eğitim süreciniz var. Biz bunun başlangıç noktasına gitmek istiyoruz. İlk dinî eğitiminizi nereden aldınız, kimden aldınız?

Sizin de bildiğiniz gibi bizim Karadeniz insanı, bütün ülkemizin genelinde de durum böyledir Karadeniz'de de yoğunluklu şekilde aynıdır, dinî eğitime yani çocukların küçüklükten itibaren temel dinî bilgiler almasına son derece ehemmiyet verir. Bizim yaşamış olduğumuz ilçede insanlar genellikle inşaat işiyle meşgul olmakla birlikte iki şeye çok önem verirler. Birincisi kız olsun erkek olsun çocukların temel dinî eğitimi almalarına son derece ehemmiyet vermek, ikincisi ise mümkünse çocuklardan bir tanesini mutlaka hafız yapmaya gayret etmektir. O yüzden bizim köye geldiğinizde, her evde, istisnasız söylüyorum hemen hemen her evde bir tane veya iki tane hafız bulursunuz. Yani köyün standart bir değeridir bu. Bütün hemşehrilerimizin yaptığı gibi anne ve babam da beni özellikle yazları köyümüzdeki Kur'an kursuna elif-bây'ı ve temel dinî bilgileri öğrenmek, sûreleri ezberlemek için verirdi. Düşünebiliyor musunuz ilkokula giderken aynı zamanda bugün üniversite müfredatında olan amme, tebâreke gibi sûreleri bize ezberletirdi hocalarımız. Temel altyapı bizim orada Allah'ımıza şükürler olsun iyi bir şekilde kazandırılıyordu. Tabii bu sadece erkeklere yönelik bir şey değildi, hem erkek hem kız tüm insanlara kazandırılıyordu. Bütün insanlar çocuklarını hocalarımıza göndermeye ehemmiyet verirlerdi. Bir de ilginç bir şey var, benim çocukluk dönemimde bizim köylerimizde resmî din görevlileri yoktu. Din görevlisi hocalarımızın maaşları köylülerden toplanan yardımlarla karşılanırdı. Bir de şu yapılırdı, özellikle bize ders veren bekâr hocalara sırayla yemek götürülürdü. Hatırlıyorum köy çok büyük olduğu için hane başına belki yılda 2-3 kere sıra gelirdi. Çok farklı bir atmosfer vardı. Bir de Cumhuriyet döneminden itibaren bu dinî eğitime bir

inkıta söz konusu olduğu için bizim insanımız da en azından çocuklarının bu temel dinî değerleri kazanması ve İslâm'dan kopmamasına, tahsilsiz olmalarına rağmen gayret gösterdiler ki bizim ülkemizde hamurunu mayasını yoğuran iki tane temel değer vardır; biri dinî, ikincisi millî değerler. Ben size ilginç bir şey söyleyeyim, Trabzonlu kardeşlerimiz bileceklerdir, bizim orada komar diye bir ağaç var, yaprakları çok serttir. Yaz aylarında pembe ve mavi olmak üzere iki türlü renkte çiçekler açar. Benim babam 1939 doğumludur, okuma yazmayı bu ağaç yaprakları üzerine çiviyle yazarak öğrenmiş. Annem de okuma-yazmayı evlendikten sonra öğrenmiş. Büyüklerimizde böyle bir açlık olduğu için -Allah razı olsun onlardan- çocuklarının bu temel dinî eğitimi alması noktasında çok hassaslardı.

Tam da bu noktada bir soru sormak istiyorum hocam. Ailenizden sizin bu ilim yolculuğuna girmenizde etkili olmuş, ilimle iştigal eden başkaları var mıydı? Bunlar hakkında bir şeyler söyleyebilir misiniz?

Biz köken itibarıyla dedem Molla Hasan, bizim oranın ifadesiyle Mola Hasan yani iki tane "L" harfiyle denmiyor, Mola deniyor, çok tanınan bir insandı. Bizim köy ve etrafındaki birkaç köyün de itibar ettiği, çocuklarını göndermiş olduğu ve eğitim verdirmiş oldukları birisi olmakla beraber insanların dinî öğrenme noktasında büyük hizmetler ifa etmiş bir insandı. 1943'te vefat ettiği için ben ona yetişemedim. Sadece benim dedem de değil, köyümüzde başka insanlar da var. Molla Tâlib denilen ama yine benim yetişemediğim bir insan var, hizmetlerinden bahsedilir. Esasında Cumhuriyet dönemindeki bu inkıtaya rağmen bizim köyümüz yüksek bir yerde olup murakabesi daha zor olduğu için dinî ilimlerin eğitimi daha rahat bir şekilde verilebiliyordu. Bugün bile bizim oraya çıkmak çok zordur. Köyümüze arabayla çıkılıyor; araba yolu dışında düz bir alan yoktur. Yani yuvarlansanız doğrudan deredesiniz, o kadar diktir bizim oralar. İşte dinî eğitim açısından bunun getirdiği bir avantaj var. Dolayısıyla bizim büyüklerimiz dine olan bu hamasetlerinden dolayı bu zorluğu berekete dönüştürmüşler. O yüzden şunu görürsünüz bizim Karadeniz insanında -özellikle Trabzon merkezi olarak bunu ifade etmem gerekiyor- ibadetler noktasında belki gevşeklik olsa bile dine hamiyetini, dine bağlılık noktasındaki samimiyetini, dini koruma içgüdüsünün zirvede olduğunu görüyorum. Yani bizim insanımız için din, ibadetlerinde eksikler olsa bile her şeydir. Dolayısıyla başta dedem olmak üzere az önce de isimlerini saydığım kişilerin çok hizmetleri olmuş ki dedem akşam ezanı okuduktan sonra camide vefat etmiş.

Dedenizin medrese eğitimini nereden aldığını hatırlıyor musunuz hocam?

O zamanlarda bugünkü Hayrat ilçemizde klasik medrese eğitimi verilen medreseler var. Oralardaki hocalardan dersler almış ve kendisini yetiştirmiş. Bizim köyün ve etraf bölgelerin bir nevi müftüsü olmuş. Elbette müftü değil ama müftülük sıfatına sahip birisi. İnsanlar dinle ilgili karşılaşmış oldukları problemler, miras meseleleri, çocukların hafızlık eğitimi gibi meselelerde müracaat ettikleri bir insanmış. Onun bu manevi mirası bir anlamda bize intikal etmiş oldu. Sadece ben değilim tabii amcalarımın çocukları da var, onlar da hafız. Benim bir kardeşim hafız, amcamın bir oğlu hafız, diğer amcamın üç tane oğlu hafız.

Dedeniz Molla Hasan'ın köyün din eğitiminde etkili olduğu anlaşılıyor. Hem sizin hem de yörenizdeki ailenizden öne çıkan kişiler hakkında, medrese eğitimleri hakkında bir bilginiz varsa bize aktarabilir, isimlerini paylaşabilir misiniz?

Bu hususta mutlaka anmam gerekiyor, amcamın oğlu Yakup Yıldırım şu anda Rize’de Kur’an kursunda hafızlık yaptırıyor. Kendisini bu işe vakfetmiş bir insandır. Tahminimce bugüne kadar hafızlık yaptırdığı insanların sayısı 500’den aşağı değildir. Karadeniz Bölgesi’ne çok büyük hizmetleri olmuştur. Hâlâ aktif bir şekilde hafızlık eğitimlerini Rize Çayeli’nde devam ettirmektedir. Diğer amcamın oğullarından biri olan Davut Yıldırım İstanbul’da din görevlisi olarak çok gayret gösteren bir insandır. Mesela yaşamış olduğumuz bu deprem olayında deprem bölgelerine sıklıkla giden, hiçbir dünyevi karşılık beklemezsizin oradaki depremzede kardeşlerimize hizmet için koşan bir insandır. Bu bizim bölgenin insanımıza kazandırmış olduğu o millî ve manevî değerlerle alakalı olan bir durumdur. Çünkü camiye giren insandan bu vatana hain çıkmaz. Bu genel bir kuraldır. Bizim insanımızın bu dinî hamiyeti ülkemize bağlılığından kaynaklıdır. Mesela Trabzon için söyleyecek olursak siyasi görüşü ne olursa olsun vatan için canını verir. Bunun kökeninde var olan şey, işte bu dinî ve millî değerlerin bizim çocuklarımıza kazandırılmış olmasıdır.

Kıymetli hocam erken yaşlarda köyünüzü bırakıp İstanbul’a göç ettiniz ama yine de o erken yaşlardaki şahitliğinizin değerli olduğunu düşünüyoruz. Köyünüzde o dönemde teneffüs edilen dinî hayata dair kandil geceleri, ramazan geceleri, cuma günleri gibi günlerde neler yapılırdı, bizimle paylaşabileceğiniz neler vardır?

Öncelikle benim yetişemediğim bir şey var onu ifade etmek isterim. Biz yamaçlı yerlerde yaşadığımızdan elektrik bizim köylere 70’lerin başlarında geldi. Elektrik gelmeden önce insanlar ezan okurmuş ama karşı köylere ulaştırma imkânı olmadığı için boru üflenirmiş. Ben yetişemedim ona ama babam anlatıyor, iyi biliyor bunu. Ezan vakti girdiği zaman bunu diğer köylere duyurmak için eski adı Yalavaslı bugünkü adıyla Dereyurt’tan boru üflenirmiş. Bir nevi top atışına benzetebiliriz bunu, özellikle de ramazan ayında bu çok önemliydi. İnsanlar böylelikle vaktin girdiğini anlarırmış, bunun yanında ezan da okunuyordu tabii. Bizim oranın insanı çok çileli insan bildiğiniz gibi. Ürün yetiştirmek zor, yerler hep yamaçlı ve engebeli olduğu için ürünü taşımak zor. Bugün teleferik kullanılıyor ama eskiden o yoktu, hep sırta alınan sepetle veya başka şekillerle taşımak gerekiyordu. Aynı şekilde soba için odun kesip onu taşımak çok zordu. Karadeniz’de arazi düz olmadığı için bir araç vasıtasıyla bunu intikal ettirme imkânı da yok. Ancak tüm bu zorluklara rağmen çok iyi hatırlıyorum ki kalmış olduğumuz o teravihlerin atmosferi çok farklı bir şeydi.

Çocukluk dönemlerimde hemen hemen tüm ramazanları köyde geçirirdik. O zamanlar ramazan yaz ayına denk gelirdi ve insanların çok yoğun çalışması gereken bir dönemdi. Çok iyi hatırlıyorum insanlar için teravihe gelmek, birinci işti. En güzel yanlarından biri insanların evlerinde yaptığı fındıklı baklavaları. İçlerine bisküvi falan da koyarlardı, çok orijinal bir baklava olurdu. Hatta ben hâlâ onu tercih ederim. Bizim evde baklava yapıldığında köyü hatırlamak için eşimden içine biraz bisküvi koymasını isterim. Teravih namazı kılındıktan sonra insanlar arasında espriler yapılır, hatta genel olarak Karadeniz insanı esprili konuşmayı sevdiği için hoca da vaazını o şekilde verirdi. Camiden sonra yapılan yiyecekler, özellikle baklavalar ikram edilirdi. Şimdi çocukların o dinî duygularının yerleşik olmasında benim anlayabildiğim kadarıyla bunun çok önemli bir etkisi var. Yani bu, ufakken çocuğun gönlüne tohumu ekmek gibi bir şey. O yüzden şimdi çocukları küçüklüğünde camiye alıştırılmaya teşvik ediyoruz. Mesela ben bu atmosferi şu anda da hatırlıyorum. Mesela o zamanlarda bayram namazlarında köy yerinde insanların giydiği elbiseler ne kadar güzel olabiliyordu ki; ama ne kadar güzelse o elbiseleri giymek suretiyle bayram namazlarına giderdik. O zamanlar böyle çok kaliteli şekerler olmazdı. Bayram namazından sonra büyüklerimiz bizlere şeker dağıtırlardı. O

sıcak atmosfer; birbirimizle kucaklaşmak vesaire hakikaten akrabalık bağlarımızın güçlendirmesi, küslerin birbirleriyle barışması açısından çok önemli bir görev ifa etmiştir. Bu bizim zihnimizde böyle kalmıştır. O yüzden ben her zaman şunu ifade etmeye çalışıyorum bir ilâhiyat öğreticisi olarak, erkek olsun kız olsun fark etmez çocuklarımıza bu değerlerimizi kazandırma noktasında camiye alıştırmamız gerekiyor.

Kıymetli hocam Trabzon yöresi aynı zamanda tasavvuf geleneğinin çok güçlü olduğu bir coğrafya. Sizin köyünüze de bunun bir yansıması var mıydı, bu konuda bize neler söyleyebilirsiniz?

Bizim bölge tabii tasavvufla iç içe olan bir bölge. Mahmud Efendi hazretlerini bilirsiniz rahmetli oldu. Onun köyüyle bizim köyümüz arasında bir tane daha köy var, yani Mahmud Efendi'nin köyü bize çok yakındır. Dolayısıyla o tasavvufi gelenek ondan önce de vardı ama onunla birlikte bizim köyün ve etrafındaki köylerin temel değişmez değerlerinden bir tanesi olmuştur. Şunu da ifade etmem gerekir, hatta o insanların dinî değerlere sahip çıkması noktasında da Mahmud Efendi'nin çok büyük bir etkisi vardır. Adıyaman cemaatinin de Karadeniz Bölgesi'nde hatırı sayılır bir şekilde cemaati vardır. Bizim insanımıza ben bu vesileyle şunu hatırlatmak isterim: Esasında tasavvuf, farklı yörelerde yaşayan farklı gelenekleri, kültürleri olan insanları da kardeş yapan bir değerimizdir. Menzil, Adıyaman merkezlidir ama bu cemaatin müritlerinin bir kısmı Karadeniz'lidir. Dolayısıyla Karadeniz insanıyla Güneydoğu insanını, Doğu insanını kardeş yapan dinî boyutu olan sosyal bir aktivitedir. O açıdan baktığımız zaman bizim bölge insanının diğer bölge insanlarıyla kaynaşmasında da büyük bir hizmet ifa ettiğini söylememiz gerekir.

Hocam erken yaşlarda köyünüzü bırakıp İstanbul'a gittiniz. Ortaöğreniminize İstanbul'da devam ettiniz. Biraz da oraya eğilmek istiyoruz. İmam-hatip okuluna gitmeye nasıl karar verdiniz, kimler etkili oldu?

Hocam, benim babam dindar insandır. Şu anda babam 85 yaşında yürümekte zorlanıyor, beş vakit camiye gidemiyor ama şunu söylersem bu sorunuzun cevabını oradan bulabilirsiniz. Babam Yusuf Yıldırım'ın bu rahatsızlıktan önceki dönemine kadar evde namaz kıldığını bilmeyiz, hep camide namaz kılardı. İlginç bir şey daha söyleyeyim, babam bizim çocukluğumuzda eve bir tabela yaptırmıştır. Tabelada şu yazar: Dikkat! Namazını kıldın mı? Köyde de bir eski bir de yeni evimiz var. Babam içine bir zil tesisatı kurmuştur sabah namazı için. Oradan o zillere basar sonra bakar lambalar yandı mı evde. Lambalar yanana kadar o düğmelere basardı. Hâliyle böyle bir babanın yöneleceği yer imam-hatip lisesidir. Babam beni Fatih İmam-Hatip Lisesi'ne götürdü. Kayıt olurken çok da hastaydım, müdür yardımcısı hocanın odasına kustum. Benim için unutulmaz bir hatıra oldu. Bugün hayata yeniden başlayacak olsam yine aynı çizgiden başlardım. Babamdan Allah razı olsun.

Âmin hocam. İmam-hatipteki hocalarınızdan bahsetmenizi istiyorum. Sizin üzerinizde etkisi olan hocalarınız var mıydı, sizi yönlendirirler miydi, kitap verirler miydi, dersler haricinde sizi ilmî anlamda beslemek için başka faaliyetlerde bulunurlar mıydı? Biraz da bunlardan bahsedebilir miyiz?

Tabii. Fatih İmam-Hatip'in ilk imam-hatip lisesi olması ve merkez imam-hatip olması itibarıyla tüm imam-hatipler içerisinde çok farklı bir yeri var. Öğretmenlerden gerçekten bizim ruhumuzu etkilemiş, bizim çizgimizi, yönümüzü belirlemiş olan hocalardan 4 tanesi benim hayatımda çok

önemli yere sahiptir. Bir tanesi tarih hocamız Süleyman Zeki Bağlan. Hatta bugün evdeki kütüphanemin ismi Süleyman Zeki Bağlan Kitaplığı'dır. Hocamız beni o derece etkilemiştir. İmam-hatipteki bir hocanın öğrenciye verdiği ruhu anlamamız açısından bir şey ifade etmek istiyorum: Benim 6. sınıftan imam-hatip son sınıfa kadar çalıştığım bir konu var; Fatih ilçesindeki camiler ve bunların tarihçeleri. Biz bugün bunu doktora seviyesindeki öğrencilere yaptırıyoruz. Fatih ilçesindeki bütün camileri geziyorum, fotoğraflıyorum, tarihçelerini yazıyorum, o zamanki bilgim çerçevesinde bilgilerini yazıyorum, dosyalıyorum vesaire, dolayısıyla hocamızın benim yetişmem üzerinde çok büyük etkisi olmuştu. İkinci olarak da onu burada rahmetle anmam gerekiyor; 50'ye yakın kitabı olan Ali Nar hocamız. Kelimenin tam anlamıyla mücahit ruhlu, İslâmi değerlere son derece bağlı olan bir insandı. 45-50 kiloluk bir adamdı ama sınıfa girdiği zaman o hocamız duruşuyla, konuşmasıyla sınıfın içerisinde gezinmesiyle bizi etkisi altına alırdı. Sınıftan çıt çıkmazdı. Ağzımızı açardık hocamız ne anlatacak diye. O hocanın da benim şahsiyetimin, kimliğimin oluşmasında çok büyük faydası var. Ama az önce söylemiş olduğum Süleyman Zeki Bağlan hocamın etkisi bambaşka. Bizi imam-hatipteyken İstanbul Üniversitesi'ne hocalarla tanıştırmaya götürdü. Hocadaki vizyona bakar mısınız, lise öğrencisini alıyorsunuz üniversiteye götürüyorsunuz, oradaki hocalarla tanıştıyorsunuz. Orada hocaları dinliyoruz biz de. Böyle acayip bir gelecek perspektifi oluştu bu hocamız sayesinde. Üçüncü olarak benim üzerimde büyük etkisi olan Yusuf İzzettin Sav diye çok meşhur olan, hattat, bütün insanlarımızın tanıdığı hocamdır. Dördüncü olarak da rahmetli olan edebiyat hocamız Mehmet Zeki Ekici hocamdı. Bu bahsetmiş olduğum dört hocam, okuyan, kendilerini sürekli güncelleyen, öğrenciyi kendini hâline bırakmayan hocalarımızdı. Dolayısıyla ben onların haklarını hakikaten ödemekte zorlanırım. O yüzden her zaman hepsi dualarımdadır.

Size kitaplar verirler miydi, ayrıyeten dersler yaparlarmıydı, meşrep farklılıkları var mıydı? Varsa bunları size yansıtırlarmıydı?

Bizim hocalarımızın bir kısmı cemaat aidiyetleri olan hocalarımız ama mesela Ali Nar, Süleyman Zeki Bağlan hocalarımız siyasal boyutu da olan hocalarımızdı. Yani bizim siyasal çizgimizin belirlenmesinde de bu iki hocamızın çok büyük etkisi olmuştur.

Milli Görüş geleneğinden mi?

Tabii Milli Görüş geleneğinden. Ben ortaokuldayken, imam-hatipteyken bunu söylemekte bir beis yok, bilakis iftihar da ediyordum; mitinglere, yürüyüşlere giden bir insandım. O zamanlarda duvarlara yazı yazma geleneği vardı. Duvarlara yazı yazardım, düşün yani ortaokuldaki çocuk ne yazdığımızı da belki pek bilmezdik. Demek istediğim, bize kazandırılan bir ruh vardı. Hocalarımız bunu bizden istemezdi ama biz kendimiz yapardık. Bu bize esasında şunu gösteriyor: Çocuklara eğitim veren din görevlilerinin bu ister din kültürü öğretmeni olsun ister hoca olsun yaptıkları işi bir memuriyet zihniyetinin ötesine taşımak suretiyle öğrencilere ruh kazandırma çabasında olmaları gerekir. Hocam biz bu dönemde bunu yapamadığımız için hakikaten durumumuzun çok da iyi olmadığını rahat bir şekilde söyleyebiliriz O yüzden bu hocalarımızın benim üzerimde yani kafamın şekillenmesi, hayata bakışım, Müslüman kimliğimin oluşmasında çok büyük rolü vardır. Bir Beşir Hocamız vardı. Bizim Kur'ân-ı Kerîm derslerine gelirdi. Fethî Yeken o zamanlar çıkmıştı. Bu dediğim 1981-82, ben 83 mezunuyum. İmam-hatipten bize, o zamanlar yeni kitapları tercüme edilmeye başlanan Fethî Yeken'in kitaplarını okuturdu. Fizik hocamız bize, Seyyid Kutub'un *Fî Zilâli'l-Kur'ân*'ından okutur bazı bölümlerinden sorumlu tutardı. Bunların hepsi bir araya geldiği zaman insanda bir hayata bakış kimliği oluşuyor. Belki de bizim yitiğimiz budur.

Hocam ailenizin yanında kalıyordunuz. O dönem imam-hatip öğrencileri işe ve ibatelerini nasıl karşıyorlardı? Yardım eden kuruluşlar var mıydı?

Bizim zamanımız tabii yokluk zamanı. Biz altı kardeştik. Benim babam inşaatlarda fayansçılık yapan bir insandı. Evde zeytini yarım yediğimiz zamanları çok hatırlarım ben. Babamın bize harçlık vermeden evden sabah sessizce süzülüp gittiği zamanları çok iyi hatırlarım. Zorluklarla ama mutlu bir yaşam... Kanaatkârlığın çok fazla olmuş olduğu, insanların başkalarına endeksli bir hayat yaşamadığı bir dönemde çocukluk geçirdim. O yüzden mutlu bir çocukluk geçirdim. Tabii biz babamızın evinde kalıyorduk ama arkadaşlarımızın büyük kısmı imam-hatip lisesinin yurdunda kalıyorlardı. Biz fakir bir aile olduğumuz için cumartesi-pazar günleri Çaykaralı Ali Fikri Yavuz Hoca, meali var, İstanbul müftüsü, Of'tan Ali Rıza Ömeroğlu, İstanbul eski vaizlerinden, rahmetli oldu, hocalarımızdan ders alırdım. İmam-hatip öğrencisini görüyor musunuz? Bize nasıl bir ruh kazandırmış bu hocalarımız. Normalde zamanımız öğrencilerinde böyle bir aktivite yoktur. Ben cumartesi-pazarları bu hocalarımıza giderdim destek anlamında sordunuz ya, temel Arapça kitapları okurduk biz bu iki hocamızdan. Bunun yanında da yoklamaları ben tutardım kim geliyor derse kim gelmiyor diye. İşte onun bir ölçüsü vardı. Hocalarımız ay sonunda bize maaş verirdi, böyle belli oranda devamsızlık yapanlar maaş alamazdı.

Hocam pekiştirmek için soruyorum. Bu hocalarınızdan ders alırdınız ve hocalarınız derslere geldiğiniz için size para verirdi doğru mudur?

Tabii. Fatih Camii'nde cenazelerin çıkmış olduğu tarafta, bugün Kur'an kursu olarak kullanılan bir medrese var. Şu anda Kur'an kursu olarak kullanılan mekân o zaman medreseydi. İşte orada bu hocalarımızdan ders alırdık. Bize aylık maaş verirdi, çok iyi bir paraydı, ben hatırlıyorum 150 liraydı ve o zamanın parasıyla çok iyi bir paraydı. Bunun yanında bize ayakkabı desteği gibi desteklerde bulunurlardı. Hepimiz ihtiyaç sahibi olan çocuklardık.

Nereden bulurlardı hocam?

Bu iki hocamızın dindar, İslâm'a hamiyetperver olan insanlarla diyalogları çok iyi olduğu için onlardan aldıkları yardımlarla bizim derslere devam etmemize vesile olurlardı. İkisi de Karadeniz insanı; biri Çaykaralı biri Of'lu, girişken insanlardı. Tabii insanın içerisinde biraz da istek olması lazım. Biz Fatih İmam-Hatip Lisesi'nde pek çok öğrenciydik ama bu derslere gelen Fatih İmam-Hatip'ten öğrenci sayısı hatırlayabildiğim kadarıyla bir sınıfta otuzu geçmezdi. Yani koskoca imam-hatipten 30 kişi giderdik biz. Dolayısıyla bu biraz da insanın içinden gelen duyguyla ilgili olan bir şeydir. Ben imam-hatipte okurken bu fakirlik, zorluk şartlarına rağmen 18 ay süreyle Libya Konsolosluğu'na pratik Arapça kurslarına gittim. Cumartesi-pazar derslere gidiyorum, akşamları da Libya Konsolosluğu'na Taksim'e gidiyorum. Oradan da bitirme belgesi aldım ve Arap turistlere rehberlik yaptım. İmam-hatipteyken yapabildiğim kadarıyla harçlık çıkarmaya başladım. Bunların hepsini bir araya getirdiğiniz zaman hakikaten bir şeyler ortaya çıkıyor. Şunu ifade etmek isterim: İnsanın ve çocuğun yetişmesinde hocanın şahsiyetinin çok büyük etkisi vardır. Eski Bağcılar Belediye Başkanı Feyzullah Kıyıklık Ağabeyin bir sözünü özellikle genç din kültürü ve din görevi olarak hizmet yapan kardeşlerime hatırlatmak istiyorum, göreve ilk Galatasaray Lisesi'nde başlamıştır, tarih hocası ona demiş ki "Oğlum önce kendini sevdir, ders peşinden gelir." Belki de bizim kuşanmamız gereken ruh budur. Bizim hocalarımız bize bunu kazandırdılar Allah hepsinden razı olsun.

Hocam Ali Fikri Yavuz hocamızın, Çaykara ulemasının Trabzon dışında da o Trabzon'daki medrese ortamını bir şekilde oluşturdukları anlaşılıyor. O derslerin içeriğine dair biraz daha bilgi verebilir misiniz bize, neler okurdunuz?

Öğrencilik zamanımızda temel kitaplar olan *Emsile*, *Binâ*, *Avâmil*, *İzhâr*'ı hocalarımız bize ezberletirdi. Ali Fikri Yavuz hocanın yapmış olduğu tefsir dersleri vardı. Doğrudan onun öğrencisiydik ama bu dersleri bize yapmıyordu. Biz onlara misafir öğrenci olarak giderdik. *Celâleyn* türü kitaplar okutmak suretiyle derslerini yapardı. Tabii derse gelenlerin yaşları bizden biraz daha büyüktü. Biz de dinleyici olarak katılırdık. İki bir araya geldiği zaman hakikaten insanda bir kıvam oluşuyor.

Dinleyiciler Trabzonlu muydu hocam?

Hayır, yüksek İslam enstitüsünde olan öğrenciler veyahut da Fatih'te medreseler çok fazladır, o medreselerde okuyan öğrenciler gelip hocaya öğrencilik yaparlardı. Onlara da aylık verirlerdi.

Hocam biraz da üniversite eğitiminize geçmek istiyoruz ama öncelikle ilâhiyat okumanıza nasıl karar verdiniz? Zihninizde bir kırılma anı yaşandı mı?

Az önce isimlerini saymış olduğum hocalarımızın başta Ali Nar hocam olmak üzere ilâhiyat tercihimizde çok büyük etkisi oldu. Ben kendimi zaten böyle bir din görevlisi gibi dine hizmet eden bir insan olarak görüyordum. Bir de aileden gelen dinî bir hassasiyet olunca insan yönünü o şekilde çizmiş oluyor. O vesileyle Bursa İlâhiyat'a gittim. Çok da başarılı bir öğrenciydim. Hüseyin Algül hoca bana dedi ki, sen buradan bir yere gitmeyeceksin. Ben seni buraya asistan olarak alacağım, dedi. Daha sonra 12 Eylül darbesinin izleri devam ettiği için, 80'li yıllar çünkü bu iş olmadı. Siyasi rejimden kaynaklı ilâhiyatlara baskı uygulanan bir durum oldu. Velhâsıl-ı kelam o şekilde Bursa İlâhiyat'a gittik ama ne yaptık? Bunu da mutlaka ifade etmem gerekiyor, hep insanın içindeki o özle alakalıdır bu söyleyecek olduğum şey. Öğrenci arkadaşlarla kalırken ben şuna dikkat ediyordum: Çok çalışkan bir öğrenci olduğum için kalacak olduğumuz arkadaşların da çalışkan olmalarına ehemmiyet gösteriyordum.

Öğrenci yurdunda mı kalıyordunuz hocam?

Biraz kaldık öğrenci yurdunda, sonra kendimiz eşya aldık genç arkadaşlarla birlikte bir ev tutup oraya geçtik. Biz İmam Buhârî'nin *Sahih*'ini mevsime göre sabah namazından önce veya sonra öğrenci evinde okuyup bitirdik. Yetinmedik, adını rahmetle anacak olduğum Çaykaralı eski Çaykara müftülerinden, Nasrullah Hacımüftüoğlu hocamın kayınpederi olan Yusuf Bilgin hocamız vardı Bursa'da. Onun kayınpederinden biz bu dört yıl boyunca her cumartesi-pazar ders aldık. *Mültekâ* diye bir fıkıh kitabı var, onu kendisinden bitirdik. *Tâc* diye bir hadis kitabı var, onun yarısını okuduk, başka kitaplar da okuduk. Yani çok bereketli hafta sonları geçirdik biz bu hocamızla. Hocamız Allah dostu olan bir insandı.

Şunu mutlaka hayırla yâd etme babında söylememiz lazım, hocamızın şöyle bir özelliği vardı: Hocamızla derse sabah 09.00'da başladık, ders 13.00'e kadar sürerdi. Arada mutlaka bize bir çay-pasta ikramı olurdu. Onları da hayırla yâd edeyim, hocamızın eşi ve kızı yapardı. Çay içer, pastayı yer derse devam ederdik, duruma göre hocamız bize öğle yemeği yedirirdi. Çıkarken de ne yapardı biliyor musunuz, evde var olan kuru yemişlerden ve meyvelerden de ceplerimizi doldurup bizi gönderirdi. Bu nasıl bir hocalıktır? Hem Allah rızası için hiçbir karşılık almadan bize 3-4 saatini

veriyor hem de çayımızı içtiriyor, yemeğimizi yediriyor, çıkarken de ceplerimizde doldurmak suretiyle kuru yemiş, meyveyle bizi gönderiyor. Şimdi bu dersin lezzetini siz bir düşünün! Hocamızın bir özelliği daha vardı: Çok samimi ve ihlaslı bir insandı. Hocamızın namaz kıldırmasında Allah'a ibadet etmenin lezzetini tadardık.

Hocam ilimle uygulamayı yan yana, atbaşı götürüyorlar; ayırmıyorlardı.

Bir kere o hocamızla yan yana durduğunuz zaman, böyle baktığımız zaman ahlakından dolayı Peygamber Aleyhisselam'ın "verasetü'l- enbiya" olan insanlardan biriyle karşı karşıya olduğunuzu çok rahat bir şekilde anlıyorsunuz. Hatta bir kerametini ben anlatayım hocamızın. Ben velî bir kul olduğuna inanıyorum. Dedi ki ben, İsmail Hakkı Bursevî hazretlerinin bir kitabını arıyorum. Bizim oranın lehçesiyle anlattı bunu. Bayağıdır da kitabı bulamadım. Bir gece rüyamda bana İsmail Hakkı gözüktü. Bana dedi ki, senin aramış olduğun o kitap Bursa Eski Yazma Eserler Kütüphanesi'nde falanca numarada bulunmaktadır. Ben de o numarayı kaydettim. Sabah gittim Yazma Eserler'e hakikaten o kitabı orada buldum. Hoca bunu bize anlatınca tabii kendisine ait bir sırrı bize izhâr etmiş olduğu için mevzuyu değiştirdi, hemen başka bir şeye geçti, hikâyeyi yarıda bıraktı. Ama biz hocamızın oradan o velîliğini anlamış olduk. Tabii çok yaşlı olduğu için ders yaparken de hocamız zaman zaman böyle uyuklardı. O uyuklamasına rağmen biz istikrarlı bir şekilde arkadaşlarımızla dört yıl boyunca hocamızdan o derslere devam ettik ama bitmedi.

Yine Çaykaralı Yunus Vehbi Yavuz hocamı da burada anmam gerekiyor. Ondandır da hafta içleri başta meal dersi olmak üzere bir kısım kitapları okuduk. Onun Bursa'da KURAV adında bir vakfı var, oraya giderdik. Kendisini hayırla yâd edeyim, yazları evimiz boş kaldığı için evimizin kirasını o temin ederdi. Bizi bir kısım zenginlere gönderirdi. Onlardan 3-4 aylık toplu alırdık. kirayı verirdik ev sahibine, kafamız dinç bir şekilde giderdik. Bunun yanında fakir çocuklardık, hocamız da arada bir bize maddi anlamda destek olurdu. Bununla beraber onun yanında da bazı kitaplar okuduk. Bir hatıra olarak hocamdan şunu anlatmam lazım: Bir gün dedi ki bize Yunus Vehbi Yavuz hocamız, KURAV'a gidin orada kitaplar var, oradan her biriniz, ders gören öğrencilere diyor, biner liralık kitap alabilirsiniz bedava. Geldik büyük bir masa var vakıfta üzerlerine kitaplar serilmiş. Arkalarında da fiyatlar var. Bin liralık alma hakkımız var diye herkes gıdım gıdım hesap ediyor. Ben 1300 liralık kitap aldım 300'ünü de kendim vereceğim. Oradaki görevli olan arkadaş liste tutuyor, hep tek tek baktı 1.000 lira tamam, sen al dedi. Sonra bana geldi baktı 1.300 lira. 1.300 yazdı kâğıda. Dedim ki ona şu anda param yok, ben onu sonra ödeyeceğim. Bana dedi ki seninkiler de bedava. Çünkü Yunus Vehbi hocamız ona demiş ki: Ben biner liralık bunlara kontenjan açtım ama fazla alan olursa bu demek ilim tâlibidir, gerçekten kitabı seven birisidir, ne kadar alırsa alsın ondan da para almayacaksın. Böyle çok hoş güzel bir hatıramız oldu. Yunus hocamıza Allah hayırlı uzun ömür versin.

Ekrem Doğanay hocayla da meşguliyetiniz var değil mi hocam?

Hafta sonları Müftü Hoca'dan okuyoruz, akşamları Yunus Vehbi Yavuz hocaya gidiyoruz. Rahmetli Selman Başaran isimli bir hadis hocamız vardı. Haftada iki gün öğle araları yemek yememe şartıyla hadis okumaları yapıyorduk. Biz hocamızla Elbânî'nin *Sahîh-i Müslim Muhtasarı*'nı öğrencilikte bitirdik. Sabah *Buhârî*'yi okuduk, onu da bitirdik. Tüm ara ve yılsonu tatillerde Bolu'nun Yeniçağa ilçesine gidip Ekrem Doğanay hocayla rahmetli olan, Erbakan hocamızın da çok sevmiş olduğu merhum ikisini de rahmetli analım, ders yaptık. Sırf Allah rızası için gitmişsin, oranın atmosferini bir düşün. Böyle istikrarlı devam eden 7-8 öğrenciydik. Bir de gelip gidenler oluyordu arada bir,

ama biz 7-8 değişmez öğrencilerdik. Hocamızdan Sabunî'nin *Tefsiru Âyâti'l-Ahkâm*'ını ve pek çok kitabı okumak suretiyle çokça istifade ettik. Hocamız namaz kılariken ağlayan bir insandı. Onunla beraber ibadet yapmanın lezzetini şu anda bile hissediyorum. Teravihlere giderdik. 2 rekâta bir selam vermek suretiyle kılardı. 3-4 saat sürerdi. 2 rekât kılardık arada kısa bir sohbet eder çay içerdik. Dinlene dinlene kılardık. Onun da keyfini, tadını asla unutamıyorum. Çok hoş, çok güzel bir insandı Allah rahmet eylesin hocamıza.

Hocam özel bir soru sormak istiyorum. İlim yolu meşakkatli bir yoldur. Bu yola giren herkes de fedakârlık yapar. Ama Trabzonlu âlimlerin ve ilim talebelerinin biraz daha farklı olduğunu düşünüyor musunuz? Gittikleri her yerde bir ilim meclisi kurmaya çalışıyorlar, talebeleri oraya çekebilmek için ellerinden gelen maddi manevi her türlü fedakârlığı yapıyorlar. Bu ruhu neye bağlıyorsunuz bir Trabzonlu olarak?

İslâmi gelenekten gelmeyiz. Dinî hamiyet, İslâmi değerlere bağlılığımızın yanında bu hareketin biraz da bölgesel yani iklimle alakalı olduğu kanaatindeyim. Bizim oranın insanının yerinde duramayan bir yapısı var. Ben geçen yıl yani 2022 yılında 26 tane ile gitmiş, 96 tane konferans vermişim. Bunun yanında televizyon çekimleri falan da yaptık. Bizim bölge insanının içinde kaynayan enerjisiyle ilgili olan bir şeydir. Hani bizim oranın insanı çok hareketli. Hâliyle bu da peşinden bereketi getiriyor. Ben bunu biraz ona bağlıyorum.

Hocam yine bir özel soru soracağım... İslâm dünyasının en büyük hadis âlimlerinden Şuayb el-Arnâvût ve Abdülfettâh Ebû Guddê'yi Türkiye'ye tanıtan hocasınız. Onlarla olan teşrik-i mesâinize, tanışıklığınıza dair bizimle neler paylaşırsınız?

Şuayb el-Arnâvût 2016 yılında Hakk'ın rahmetine kavuştu. Ben hocamın yanında süresiz bir şekilde 2004-2005 yıllarında bulundum. Ürdün'de ev kiraliyordum. Yazları kalıp hocamıza öğrencilik yapıyordum. Bu hadis alanında yetişmem noktasında hocamın üzerimdeki hakkı hakikaten çok fazladır. 320 cilt kitap bırakmış olan bir insandan bahsediyoruz. Hocamızı Türkiye'ye tanıtırken şöyle güzel bir hizmet yaptım:

Hocamızla 100 saati geçkin röportaj yaptım. İslâm dünyasındaki hadislerle ilgili problemleri, soruları özetleyerek hocamıza yönelttim. Daha sonra hocamızın bu cevaplarını ben hülâsa ederek *Hadisler ve Zihinlerdeki Sorular* adıyla bir kitap hâline getirdim. Bu şu an ilâhiyatlarda hem lisans hem de lisansüstü olmak üzere okutulan bir kitaptır. Yani bu vesileyle bizim ülkemiz hocamızı tanıdı. Bir de ben hocamızı birkaç kere Türkiye'ye getirdim. Trabzon, Rize, Erzurum, Kayseri, Konya, İstanbul, Çankırı, Sivas gibi birçok ilde hocamızın tercümanlığını yaparak konferanslar vermesine yardımcı oldum. Allah bilir bu yerlere bir daha bu kadar büyük hocalar gelir mi, vesile olduk Allah'a hamd olsun. Abdülfettâh Ebû Guddê hocayı akademik camia çok iyi tanır ama ben şöyle bir hizmet yapmış oldum:

Abdülfettâh Ebû Guddê hocamızın özellikle bizim Müslüman okur diyebileceğimiz yani geleneklerine yoğunluklu bir şekilde sahip çıkan kitlenin Ebû Guddê hocamızı tanımasına aracılık yaptım. Şu röportajı yapana kadar 28 kitabının beş tanesini tercüme ettim. Geri kalanlarını arkadaşlarımıza dağıttık ve hocamızın kitaplarını tercüme ettik. 37 kitaba tamamlayacağımız projeyi inşallah. Onlar da bitince güzel bir set olacak.

Şuayb el-Arnâvût Hoca aslen Arnavut olmakla beraber Şam doğumludur. Abdülfettâh Ebû Gudde Hoca Halepli'dir. Dolayısıyla Suriye'nin iki bilgininin bizim ülkemizde tanınmasına, kitaplarının okunmasına vesile olduk. Öyle ki akademik çalışma yapanların Abdülfettâh Ebû Gudde'nin kitaplarından müstağnî kalması mümkün değil. Sen İslâmi ilimlerle meşgulsen Ebû Gudde hocanın kitaplarına özellikle hadis alanında ve tefsir alanında bakmak zorundasın. Hanefî mezhebinde İmam Muhammed'in *Kitabü'l- Kesb* kitabını tahkik etmiştir. Aynı zamanda şöyle bir hizmeti daha var: *Ebû Hanîfe'nin Hadis İlmindeki Yeri* diye bir kitabı yayına hazırlamıştır hocamız. Hanefî mezhebine çok büyük hizmeti olan bir insandır ikisi de. Böylelikle ikisini de rahmetle anmış oldum.

Hocam sizi tekrar bir Trabzon'a geri döndürmek istiyoruz. Trabzon sizin de iyi bildiğiniz üzere çok güçlü hafızlık geleneği olan bir coğrafya. Aynı zamanda medrese geleneği olan ve bunların bir sonucu olarak da çok canlı icâzet töreninin olduğu bir coğrafya. Siz hem eski hem günümüzdeki icâzet törenlerine katılmış birisi olarak bunlar arasında bir mukayese yapabilir misiniz?

Şunu ifade etmek istiyorum, çocukluğumuzdaki icâzet şöyle: Böyle yoğunluklu dinî faaliyet olarak icâzet törenleri yapıldığı için âdetâ bu icâzet törenleri bir Kurban Bayramı, Ramazan Bayramı havasında olurdu. İnsanlar en güzel elbiselerini giymek, çocuklarına da aynı şekilde en güzel elbiselerini giydirmek suretiyle icâzet merasimlerine akın ederlerdi. Gittiğiniz zaman orada mutluluk verici bir tabloyla karşı karşıya kaldığımızı görürdünüz. İcâzet merasimleri cuma ve bayram namazları dışında insanları yoğunluklu olarak bir araya getirdiği için insanların iman akülerinin şarj edilmesine vesile oluyordu.

Bu icâzet merasimlerine bölgeden ve bölgenin dışındaki yerlerden tanınmış meşhur hocalar getirilirdi. Mesela Rıdvan Hoca vardı eski dönemlerde rahmetli oldu, bizim ikinci yan köyde olan bir hoca, Çifâruxsa denilen yerden gelen hocalar, Zavendik denilen yerden gelen hocalar vesaire. Bu kimseler manevi ağırlığı olan insanlar olduğu için bunların sohbetleri insanların yollarının çizilmesi hususunda çok etkili olurdu. Dolayısıyla manevi anlamda bir gıdalanma merasimine dönerdi bu bizim icâzet dönemleri. Tabii biz çocuk olarak gittiğimiz dönemlerde de bizim için güzel olan tarafı, ikram tarafıydı. Et yemek, etli pilav yemek vesaire. Çocuklarla oynamak, şakalaşmak hakikaten bizim zihnimizde kalan hatıralardır. Zamanımızda da bu icâzetler, merasimler devam ediyor ama o eski dönemlerdeki kadar o neşenin olduğunu söylememiz biraz zor. Bunun birkaç tane sebebi var: Bir Karadeniz insanı yoğunluklu olarak artık büyük şehirlerde yaşadığı ve çocukları da oralara taşındığından bu kurslara hafızlık yapmak için çocuklarını çok fazla gönderme imkânı olmuyor. Gönderiyorlarsa da İstanbul gibi yerlerde gönderiyorlar, dolayısıyla nüfus da büyük oranda batıya kaydığı için böyle olabiliyor. Bölgeye hareket getiren bir İslâmi hizmet olmakla birlikte yine de bir canlılık katıyor. Ama demiş olduğum o eski bereketini, o hareketi biraz kaybetti. Bir de insanlar eskiden açtı. Hani dinî çaba olarak, faaliyet olarak 5-10 kalem şey sayabilirsin ama bugün insanların din adına ilgilenme imkânları, fırsatları çok fazla çeşitlendiği için onun da bu faaliyetlerin biraz zayıflamasında etkisi olduğunu söylememiz gerekir. Ama her hâlükârda ne olursa olsun icâzetler bizim bölgenin damgalarından mühürlerinden biridir.

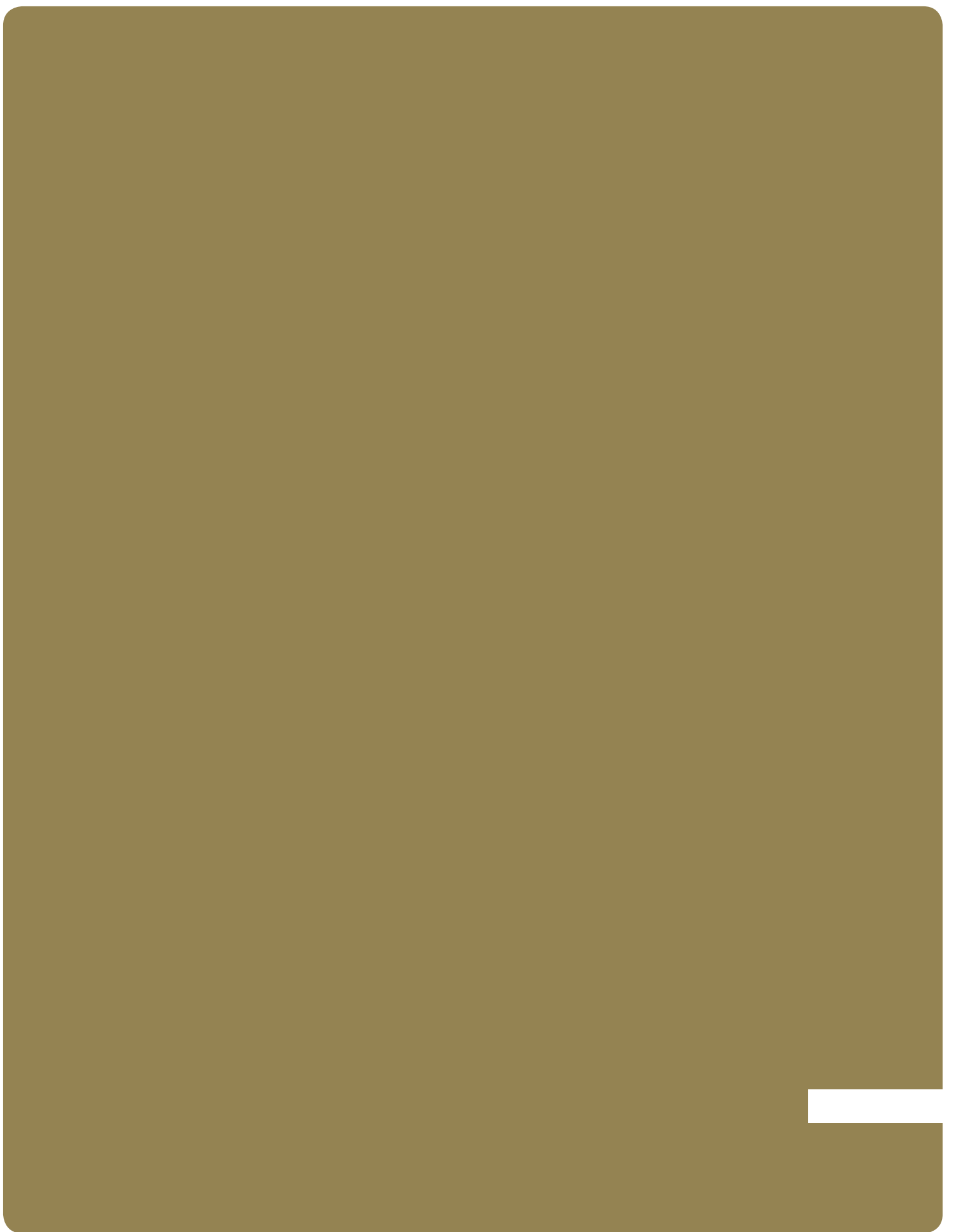
Karadeniz dendiği zaman dinî faaliyet olarak bir şeyler söyle diyecek olsanız bunun içerisine mutlaka icâzeti zikrederim. İcâzet merasimlerinin bize hatırlatması gereken bir şey var: Bizim Trabzon'daki Kur'an kurslarındaki öğrencilerin çok önemli bir kısmı Doğu'dan ve Güneydoğu'dan geliyor. Bu şu anlama gelir, Kur'an kursları aynı zamanda bizim ülke barışına, kardeşliğine çok büyük bir hizmet yapıyor. Hiç kimse bu olayın farkında değil. Mesela şu an Kur'an kurslarına gitsek icâze-

ti bekleyen, hafızlığını tamamlamış olan öğrencilerin yarıya yakını Doğulu, Güneydoğulu'dur. Bizim insanımızı kardeşlik potasında birinci derecede yoğuran şey dindir. Dolayısıyla Kur'an kursları hakikaten çok önemli bir görev ifa ediyor. Sosyolojik bir tamamlayıcı, birleştirici bir unsur olarak.

Bizimle paylaştığınız değerli bilgiler için çok teşekkür ediyoruz hocam.

Bu fırsatı bana verdiğiniz için ben teşekkür ederim.

Fahrettin Âşık

1945 yılında Dernekpazarı-Yukarı Kondu Mahallesi'nde doğdu. Çok küçük yaşlarında iken, mahallesinde imam-hatiplik görevi yapan Yusuf Mercan Hoca'dan Kur'an-ı Kerim okumasını öğrendi. Hafızlığa da başladı, 13 sayfaya kadar da hafızlığını getirdi. Yusuf Mercan Hoca'nın mahalledeki görevinden ayrılması üzerine hafızlığını bitiremedi. Hafızlığı bıraktıktan sonra, Mustafa Çıkrık, Süleyman Cincioğlu, Dursun Parlak, Mehmet Hanefi Kutluoğlu, Mehmet Bayrak ve Hacı Hasan Rami Yavuz gibi hocalardan Arapça ve İslâmî ilimler dersi okumaya başladı. İslâmî ilimler konusunda okunması gereken dersleri bitirince Hacı Hasan Rami Yavuz'dan icâzet aldı. İlkokulu, imam-hatip okulunu, daha sonra da farklı derslerden sınava girerek liseyi dışardan bitirdi ve 1971 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne girdi. 1974 yılında bu fakülteden mezun oldu. 1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nca açılan vaizlik-müftülük imtihanına girerek başarılı oldu. Ancak yaşı küçük olduğu için ataması yapılamadı. 18 yaşını doldurunca, Amasya-Suluova ilçesine imam-hatip olarak atandı. Bu görevinde iken askere gitti. Askerlik dönüşü Çorum, Tekke köyüne imam-hatip olarak tayin edildi. Tekke köydeki imam-hatiplik görevine devam ederken, 1963 yılında girdiği vaizlik-müftülük imtihanını kazandığı için 1968 yılında Bingöl-Kığı İlçe Müftülüğü'ne tayin edildi. 1971 yılında Çankırı-Orta İlçe Müftülüğü'ne atandı. Çankırı-Orta İlçe Müftülüğü görevini yürütürken 1974 tarihinde İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Fakülteyi bitirince terfien 1975 yılında Hakkâri İl Müftülüğü'ne atandı. Hakkâri İl Müftülüğü'nden 1978 yılında Kütahya İl Müftülüğü'ne, 1984 Yılında Giresun, 1991 Eskişehir, 2001 yılında Bursa İl Müftülüklerine atandı. Bursa İl Müftülüğü görevini yürütürken 2003 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Lefkoşa Büyükelçiliği Din Hizmetleri Müşavirliği'ne atandı. Bu görevini başarıyla tamamlayıp yurda dönünce, 2006 yılında Ankara Merkez Vaizliği'ne getirildi. 2010 senesinde yaş haddinden emekli oldu.

Görüşme Selim Demirci tarafından Ankara Diyanet Emeklileri Derneği'nde gerçekleştirilmiştir.

---

17 Temmuz 2023 tarihinde *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı* projemiz için yeniden Ankara’dayız. Bugünkü mülâkatımız emektar hocalarımızdan Fahrettin Âşık hocamızla olacak. Hocamıza öncelikle bizimle görüşmeyi kabul ederek projemize destek olduğu için çok teşekkür ediyor ve sözü daha fazla uzatmadan hocamıza bırakıyoruz.

Hocam kısaca bize kendinizi tanıtır mısınız?

Ben Fahrettin Âşık, 1945 yılında resmî kayıtlara göre birinci ayın onunda, o zaman Trabzon Of’a bağlı olan Dernekpazarı’nın Kondu Mahallesi’nde dünyaya geldim. Hayatımın on yedi senesini orada geçirdim. On yedi seneden sonra da oradan taşınarak birçok yerde görev yaptım. Bulduğum yerde ilkokul olmadığından okula gitmedim. Sıbyan mektebine devam ettim. Sıbyan mektebinde dinî bakımdan eğitim aldım. Elif-bâ, Kur’ân-ı Kerim falan okumayı öğrendim. Bir müddet hafızlığa çalıştım ancak sonrasında hafızlığa çalıştığım Hoca Yusuf Mercan “Ramazanlığa” gitti ve bir daha geri dönmedi. Karabük’te müezzin olarak vazife aldı. Aradan 3-4 ay geçti ve köy halkı ücretini bizzat kendilerinin verdiği Dursun Poryaz’ adında bir müderris tuttu. Birkaç arkadaşla beraber ondan Arapça okumaya başladık. *Emsile-Binâ-Maksûd*’u ondan okumaya devam ederken köyümüzde cereyan eden bir olay üzerine kendisi köydeki vazifeyi bıraktı ve gitti. Ondan sonra sıbyan mektebi hocası olan Mustafa Çıkrık Efendi’den, o da merhum olmuştur, *Maksûd*, *İzzî* ve *Avâmil*’i okuduk. İkinci sene Dursun Poryaz hocayla tekrar anlaşarak köyümüze hoca olarak tutuldu. *İzhâr* ve *Kâfiye*’yi de ondan okuduk. Sonradan Hacı Hasan Efendi’nin mümtaz talebelerinden merhum Mehmet Bayrak Hoca, mücâz bir hocaydı, köyümüze imam olarak tayin oldu. Yani tayin oldu demek, halk tarafından ücreti verilmek suretiyle hoca olarak tutulması anlamına geliyordu. Ondan *Kâfiye*’yi ve *Molla Câmi*’nin bir kısmını okuduk ve bu arada kendileri imtihan vermek suretiyle bir yere vaiz olarak tayin oldu. Bu defa Güney Mahallesi’nde Süleyman Cincioğlu adında Fotinos köyünden birisi müderris olarak talebelere ders okutmaya başladı. Köyümüzden beş kişiyle beraber oraya gidip gelmek suretiyle *İsâgûci*’ye kadar okuduk. Daha sonra ise bir o hocadan bir bu hocadan okumak yerine Hopşera’da yeni ismiyle Akdoğan köyünde müderris olarak vazife yapan, bir taraftan da Çaykara Merkez vaizliği görevini yürüten merhum, meşhur Hasan Rami Yavuz’dan *İsâgûci* okumaya başladık. Mantık, meânî, bedî’, beyân vesaire ondan okuduk. Dört sene ondan okumaya devam ettik. *Şerhu’l-Akâid*, *Celâl* ve bir müddet de usul okuduktan sonra 1961 senesinde ondan icâzet aldık.

İcâzet aldıktan sonra birçok yerde vazife hayatımız başladı. Öncelikle ilkokul diplomasını almak için Çaykara merkezde imtihanlara girdik. İmtihanlar üç ay devam etti, üç ay üzerine de dersleri bitirdik ve nihayetinde ilkokul diplomasını aldık. İlkokul diplomasını aldıktan sonra Kırşehir’de “Ramazanlığa” gitmiştim. Bir ramazan boyunca orada kaldım. Bayramdan sonra da Adana’ya gittim. Orada imam-hatip okulunun birinci devresindeki -o zaman imam-hatip okulunun birinci devresi dört seneydi- dersleri haziran ve eylülde imtihana girmek suretiyle bitirdim. Bitirdikten sonra Hulusi Özkul adında merhum bir müdür vardı. O müdür bizi bırakmadı. Dedi ki “İlla okula sen devam edeceksin ben seni yatılıya alacağım.” Bir taraftan da Türk Ocağı’na bir adam lazım oldu ve o Türk Ocağı’nda kaldım. Orada kalırken 4-5 ay kadar beşinci sınıfa devam ettim. Sonra ramazan da

* Ömer Dursun Poryaz, Çaykaralı Hacı Hasan Efendi’nin kayınpederidir.

yaklaşınca imam-hatip okulunun dört sene olan birinci devresini imtihanlarla geçtim. Geri kalan bu üç seneyi de imtihanlarla geçirim düşüncesiyle okulu bıraktım. Tasdiknameyi aldım ve ikinci devreye de bir taraftan devam ettim. O sırada Suluova'nın Orta Camii'ne imam olarak atandım. Askerden evvel iki sene orada vazife yaptım, aynı zamanda da Çorum'da İmam-Hatip Lisesi'ne dışarıdan imtihana girmek suretiyle devam ettim. Birkaç dersim kala askere gittim. Askerden sonra ise o dersleri de vererek okulu bitirdim.

İmam-hatip okulu bitince, evvelden 1963 senesinde vaizlik imtihanlarını Ankara'da vermiş olduğumdan imam-hatip mezunu ve vaiz olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'na müracaat ettim. O zaman imam-hatip mezunları pek fazla müftü yapılmıyordu ama dışarıdan bizim biraz tahsil yaptığımızı görünce ve vaizlik imtihanlarını vermiş olduğumu da dikkate alarak beni Kığı'ya müftü olarak tayin ettiler. Üç sene Kığı'da kaldım. Kığı'da vazife yaparken o zamanlar imam-hatip mezunlarını fakültelere almadıklarından Bingöl'de altı dersin imtihanını da vererek üniversite imtihanına girdim. Ve Ankara İlahiyat Fakültesi birinci sınıfa kaydımı yaptırdım. Kaydımı yaptırdım ama 12 Mart Muhtırası verilmiş olduğundan nakiller durmuştu ve ben bundan dolayı vazifeye devam ettim. Kaydım da tabii hâlâ ilâhiyattaydı. Bunların akabinde ise Allah razı olsun o günkü Diyanet İşleri Başkanlığı'nı vekâleten yürüten Gümüşhaneli Lütfi Doğan Hoca bize geçici olarak üç ay bir görev verdi ve üç ay görevli olarak Ankara'ya geldim. Biraz okula devam ettim ve birinci sınıfın imtihanlarını vererek ikinci sınıfa geçtim. Ve bu arada da Kığı'dan sonra Çankırı'nın Orta ilçesine müftü olarak atandım. Ankara'ya yakın ve her gün dolmuşu olan bir yere müftü olarak bizi tayin ettiler. Dört sene orada vazife yaptım. Üç senesi ilâhiyata devam ederek, bir senesi de ilâhiyat mezunu olarak bu vazifem orada devam etti. 1974 senesinin Haziran ayında ilâhiyat fakültesini bitirmiş oldum. Ankara İlahiyat Fakültesi'ni bitirdikten sonra bizi terfian Hakkâri İl Müftülüğü'ne 4. derece torba kadrosu olarak tayin ettiler. Hakkâri'de iki buçuk sene kaldım. Ondan sonra ise Dr. Lütfi Doğan -Allah rahmet eylesin- ona teşehhüt miktarı da olsa talebelik yaptığımızı dikkate alacak olmuş ki bizlere kolaylık sağlayarak tayinimizi Hakkâri'den Kütahya Müftülüğü'ne aldı. Kütahya'da altı buçuk sene kadar vazife yaptıktan sonra annem babam o zaman yaşlı ve sağ, kayınpeder ve kayınvalidem de sağ idiler, bundan dolayı onlara yakın bir yere gelmek istedim ve tayinimi altı buçuk sene üzerine Kütahya'dan boş olan Giresun Müftülüğü'ne istedim. Yedi sene de Giresun'da vazife yaptıktan sonra Eskişehir Müftülüğü'ne tayin oldum. On sene de Eskişehir'de müftülük yaptıktan sonra Bursa Müftülüğü'ne tayin oldum. İki sene de orada kaldım fakat bu defa da müşavirlik meselesi söz konusu oldu ve emekliliğim yaklaştığından ve kalacak yerim de olmadığından, tayininin maddi imkân olarak da iyi olan yurt dışına alınmasını arzu ettim ve kabul de edildi. Beni Lefkoşa Din Hizmetleri Müşavirliği'ne atadılar. Üç sene arada müşavirlik yaptıktan sonra boş olan Ankara Merkez Vaizliği'ne atadılar. Emekliliğime kadar kalan üç seneyi Ankara Merkez vaizi olarak geçirdim. 2010 senesinde yaş haddinden emekli oldum. Emekli olduktan sonra Hacı Bayram Veli Camii'nde haftada bir defa olmak üzere vazifemizi yine fahrî olarak devam ettirdik. Pandemiye kadar bu böyle devam etti. Sonrasında konulan sokağa çıkma yasağıyla bırakmak mecburiyetinde kaldık. Şuan ise Diyanet Emeklileri Derneği'nde yönetici olarak görev alıyorum. Bu dernekte yaz olsun kış olsun üzerimize düşen vazifeleri elimizden geldiğince yerine getirmeye çalışıyoruz.

Hocam ailenizden bahsedebilir misiniz? Ailenizde ilimle iştigal eden sizden başka kimse var mıydı? Muhterem validenizin ve babanızın size dinî telkinleri, yönlendirmeleri oldu mu?

Efendim hadis-i şerifte de Peygamber Efendimiz buyuruyor ki: “Kün âlimen, müteallimen vela tekün rabian veyahutta vela tekün hamisen” yani “Ya âlim ol, ya öğretici ol, ya öğrenen ol veyahut da bunların tâlibi ol veya bunların seveni ol ama beşinci olma helak olursun!” Bizimkiler de âlim değillerdi. Babam da annem de öğretmen değillerdi, talebe de değillerdi fakat bunları sevenlerdendi. Babam da annem de, bilhassa da annem hocaları, hafızları, Kur’an okuyanları çok severlerdi. Hocaların telkinlerinden çıkmayan ve onlardan aldıkları telkinleri hem tatbik eden hem de evladına yani bizlere tatbik ettiren kişilerdi. Allah rahmet eylesin kendilerine, biz onların evinde ve elinde büyüdük. Mesela bizi sıbyan mektebine, camiye, hocaya vermekten hiçbir zaman çekinmediler. Tabii iş güç zamanı tarladan, çayırdan, bayırdan, ormandan da hiç geri kalmadık ve tüm bunların arasında okumamızı da imkânlar dâhilinde elimizden geldiğince devam ettirdik. Babam okumuş değildi ama sıbyan mektebinde hafızlığa başlamıştı fakat yetim olduğundan bu tahsilini uzunca bir süre devam ettiremedi. Dinî bakımdan pek bir tahsili yoktu ama Osmanlıca’yı yazıp okuyabilen, son zamanlara kadar da askerde de dâhil mektuplarında Osmanlıca’yı kullanan biriydi. Bazen de mahallemizdeki çocukları okutmuştur. Annemin okuryazarlığı yoktu. Dedem hocaydı ama hoca olmasına rağmen çocuklarına böyle bir tahsil vermemişti. Ayrıca bizim ailemizde dayım Yusuf Şevki Efendi’nin oğlu Ali Efendi vardır. O da tarikat erbabıydı. Ve aynı zamanda Ferşad Efendi’nin de hem yakını hem de talebesiydi. İşte o da benim anne tarafından üvey dayım olur. Bizimle beraber olan irtibatını da hiçbir zaman kesmemiştir. Memleketimizde âlimlere büyük hürmet ve saygı vardır. Eskiden çok daha fazlaydı tabii ama hâlen de bu mevcuttur. Yani Yusuf Efendi’nin, Süleyman Efendi’nin, Ali Efendi’nin tesirleri bizim büyüklerimizimizin üzerinde her zaman için bulunmuştur.

Hocam, arzu ederseniz biraz da ilk tahsil yaptığınızı sıbyan mektebine dönelim. Sıbyan mektebine kaç yaşlarında gittiniz? Hocanız kimdi? Bize bunlardan bahsedebilir misiniz?

Altı yaşında Kur’ân-ı Kerîm’i hatmettim. Yedi yaşında hafızlığa başladım. Yazları bırakmak suretiyle bunu sürdürdüm. Sonradan benimle beraber hafızlık yapan talebenin olmaması, babamın ağabeyimle beni ilkokula göndermemesi hâlihazırda görev yapan hocanın tayininin başka yere alınmasıyla da beraber köye ücretle tutulan hocadan köydeki çocukların Arapça okumaya başlamasıyla biz de onlara katıldık ve Arapça okumaya başladık. Ben onların aralarında en küçük oldum. *Emsile, Binâ* vesaire okuyarak o dönemi böylece devam ettirdik.

Hocam Arapça’yla alakalı temel eserleri okuduktan sonra hocanızdan hadis, fıkıh, tefsir sahasında hangi eserleri okudunuz?

Hadisten *Meşâriku’l-envâr*, tefsirden bir müddet *Celâleyn* ve *Kâdi Beyzâvi*, fıkıhtan da *Halebi sağır, Kudûri, Mültekâ* okuduk. Ancak hepsinden belli bölümler olmak suretiyle azar azar okuduk. Mesela usûl-i fıkıh okuduk ama o bir senede bitecek bir kitap değil, baş tarafından 40-50 sayfa okuduk. *Kâdi Beyzâvi*’yi de aynı şekilde. Tabii bu modern bir okuma olmayıp klasik usûlde bir okuma olduğundan birisi ibâre okuyor, birisi terkebini yapıyor, birisi manasını veriyor, birisi mefhumunu okuyor. Mesela yirmi talebe varsa hepsi aynı yeri okuyamıyor, hoca onlara anlatıyor dersi, çalışan çalışıyor, çalışmayan da çalışmadan geçiyor. Tabii şu anki eğitim sistemi gibi karne almak, not almak, sınıfta kalmak veya iyi biliyorsa biran evvel geçmek gibi şeyler olmadığından beraber okuyan yirmi talebeden çalışıp kendi menfaatini bilen bir yere geliyor ama bu işlerde bezi olmayansa uydum kalabalığa minvalinden geçiyor ve icâzetini alıyor.

Hocam doğduğunuz ve ilk tahsilinizi yaptığınız yer olan Kondu deyince akla Kondulu Şevki Efendi geliyor. Varsa ona dair duyduklarınız ve müşahede ettikleriniz onları dinlemek isteriz.

Vallahi Şevki Efendi'yi ben tanımam ama sadece senden daha fazla bilgim olabilir. Ama tabii onun müritleri, dervişleri vardır; gelir-giderler. Hâlâ da onun mezarını ziyaret edenler çoktur. Kendisi vefat ettikten sonra onun yerine halifesi Holaysalı Ferşad Efendi geçti. Ferşad Efendi aynı zamanda onun damadıydı. Ferşad Efendi, Yusuf Şevki Efendi'nin oğlu Ali Efendi'yi bir müddet okuttu. O da gidip gelerek okuduğundan bu iş zahmetli oluyordu ve iyi bir tedrisat verilemiyordu. Ferşad Efendi ise öldükten sonra bu dervişlik, şeyhlik işini daha doğrusu tarikat işini, Nakşilik tarikatı, Ali Efendi yürüttü. Ali Efendi kendi hocasının da teşvikiyle daha doğrusu belki de fermanıya Amasya'nın Suluova kazasında vazife aldı. 40-50 sene kadar fahrî ve resmî orada vazife yaptı. Samsun'da Açıkbaş Ömer Efendi adıyla meşhur olan bir adam Ali Efendi'yi oraya gönderdi ve dedi ki:

Sen oraya git, kimseden bir şey isteme, kimseden bir şey alma, kendi sanatını orada yürüt, sanatı da var tabii sobacılık yapardı; fener, lamba vesaire işleyen bir adamdı, sonra vazifeni bilhassa da irşâd vazifeni orada fevkalade yürütmeye bak.

Hakikaten de Ali Efendi çok etkili oldu. Tesiri sadece Suluova'da değil o mıntıkada da âdetâ yayıldı. Oranın köylerinden, kentlerinden vesaire ona gelenler, ondan bir şey soranlar çok oldu. Tam bir mürşid-i kâmil olarak ölünceye kadar vazifesini yürüttü.

Hocam buraya bir virgül koyup bizim çalışmamız açısından önemli bir noktayı vurgulamak isteriz. Trabzon bölgesinde yetişmiş hocalarımızın Karadeniz Bölgesi'ne sadece Ramazanlık gibi belli dönemler açısından değil de kalıcı dinî tesirlerinin olduğunu gözlemleyebileceğimiz birçok hadisenin varlığından söz edebiliriz. Bir tanesi de şuan ortaya çıkmış oldu. Hacı Ferşad Efendi'nin kayınbiraderi ve Yusuf Şevki Efendi'nin oğlu Suluova'ya gidip çevredeki şehirleri de etkileyecek biçimde uzun bir süre irşadla meşgul oluyor. Siz de orada belli bir süre vazife almıştınız hocam. Peki, Ali Efendi de o dönem orada mıydı?

Evet oradaydı.

Bize Ali Efendi ve o bölgeye hizmetlerine dair neler aktarabilirsiniz?

Ali Efendi'den bir ders okuduğum yoktu. Ama çok zeki, çalışkan ve aynı zamanda müttaki biriydi. Menfaat gütmeyen birisiydi de. Siyasetle de biraz meşgul olmuştur. Özellikle Süleyman Demirel'le beraber bir hukuku vardı. Süleyman Demirel her seçim mevsiminde ona bizzat gider, ziyaret eder. elini öper, resim çektirir ve basına verirdi. Menderes'in de tutkunu bir adamdı. Böyle olmasının sebebi de kendilerini bu tarikat meselelerinde serbest bırakmaları, bir müdahale ve baskı yapımlarından dolayıydı. Bundan başka onlardan hiçbir menfaati yoktu. Genelde siyasetle meşgul olanlar bundan bir mefaata elde etmenin peşinde koşarlardı ama Ali Efendi hiçbir zaman böyle olmamıştır, bunlardan tamamen uzak durmuştur.

Hocam çok kıymetli bilgiler aktardınız teşekkür ediyoruz ama isterseniz biz şimdi Kondu'ya tekrar dönelim. Hacı Hasan Efendi'ye tahsile gidiyorsunuz. Kendiniz mi buna karar verdiniz yoksa birilerinin teşviki mi oldu?

Benden evvel ağabeyim oraya gidip okumaya başlamıştı. Meânî okuyordu. Biz de bir sene sonra birkaç arkadaşla oraya gitmeye karar verdik. Çünkü bir ordan bir burdan okumayla bir başarı elde edilemiyordu. İstikrar olsun diye oraya gitmeye karar verdik. Dört sene boyunca kışın Akdoğan köyünde kaldım. Bizim o yörede ders okutan çoktu ama şunu söylemek gerekiyor; bu hocalar belli seviyeye kadar talebeyi okutur, daha sonra alır talebeyi Çalekli Dursun Efendi'ye, İdris Efendi'ye veya meşhur Hasan Efendi'ye götürürdü, iki tane İdris Efendi vardı; biri Sürmeneli biri de Çaykara-lı'ydı. Müderris adamlardı bunlar. Bu Holalar'da da iyi okutan bazı hocalar vardı. Ama en meşhurları Çalekli Dursun Efendi ile Hopşeralı Hacı Hasan Efendi'ydi.

Hocam Hopşera'da geçirdiğiniz bu dört senede nerede kaldınız?

Orada biz genelde İstanbul'a yerleşmiş olup da evleri boş olan yerlerde kalırdık. Mesela iki sene Osman Turan'ın evinde kaldık. Yatağımızı alır oraya gider, orada yatar-kalkardık. Kendimiz pişirir yerdik. Haftasonu olunca da hem eksiklerimizi gidermek hem de tatil yapmak için köyümüze evimize giderdik. Dört seneyi böyle geçirdik.

Hocam 1961'de icâzet aldınız, biraz icâzetinizden bahsedebilir misiniz?

Çaykara Müftüsü Yusuf Efendi vardı. O da ders okuturdu. O da Hacı Hasan Efendi'nin talebesiydi. Ama hakikaten derya bir adamdı. Müderris, Ehl-i Kur'an birisiydi. Onun talebeleriyle Hacı Hasan Efendi'nin talebeleri birleşir ve icâzet merasimi gerçekleştirilirdi. Davetiyeyle köyler davet edilir ve bunun sonucunda çok büyük kalabalıklarla bu merasimler yapılırdı. Bir gün bir geceyi aşan merasimler olurdu. Hasan Erol adında meşhur bir adam vardı. Hasan Ramî Yavuz'un da ya teyze oğlu veyahut da hala oğluydu sanıyorum. O da CHP'nin ileri gelenlerindendi. Aynı zamanda da Çaykara'da esnaftı. Bürokrasi üzerinde de etkiliydi. İşte Hasan Erol'un sayesinde herhangi bir baskı veyahut da müsaade edilmeme gibi bir durumla Hasan Efendi hiç karşılaşmıyordu. Tıpkı tedrisatını yürüttüğü gibi icâzet merasimini de her sene veya iki senede bir sorunsuz şekilde yürütüyordu. İcâzet dualarını da Yusuf Efendi'yle beraber yaparlardı. İcâzet dualarında etraf köylerden gelen kurrâ-hafızlar, iyi Kur'an okuyan hafızlar birer aşr-ı şerif okurlar; hocalardan da birer saat, yarımşar saat ders verenler olurdu. Ayrıca mücâz olan talebelerden de birkaç kişiye beşer-onar dakikalık bir konuşma yaptırılırdı. Konuşma da orada bulunan cemaate bir hoş geldin veyahutta işte işin mana ve önemini anlatan bir konuşma olurdu. 5-10 dakikayı geçmezdi bu konuşmalar. Ben de naçizane icâzetimde konuşma yapanlardandım. Hocanın oğlu Yunus Vehbi Yavuz da benim arkadaşım. Onunla beraber icâzet almıştık. O da ben de konuşma yapanlardandık. Ayrıca bu merasimlerde Hacı Hasan Efendi icâzetnâmelerden bir tanesini baştan sona okur, diğerlerinin sadece başlıklarını, ad-soyadı ve son kısımlarını okurdu. Diyelim ki on beş kişi icâzet alıyor, onların hepsinin nüfus cüzdanı gibi bir cüzdanları, onun içerisinde de 1,5-2 sayfalık silsilenâme olurdu. Kendi hocasından alır bunu ta İbn Mesud'a veya İbn Abbas'a kadar götürür, ordan da onlar ilmi Hazreti Peygamber'den aldılar o da Cebrail'den, Cebrail de Allah'tan aldı şeklinde silsileyi bitirirlerdi. İşte bunlardan bir tanesini Hacı Hasan Efendi okurdu. Sonunda da iyi bir duayla bu merasim bağlanırdı. Gelenlere de fevkalade bir yemek ikramı yapılırdı. Kadınlar ayrı yerlerde bulunurlardı. O gelen hocalar birer saat, yarımşar saat olmak üzere kadınlara da ders verirdi. Fevkalade bir irşat görevi yerine getirilirdi. Ayrıca manevi bakımdan da insanlara tesir edecek muazzam bir tören olurdu. Dört gözle beklenir, gelmemelik yapılmazdı. Herkes uzak köylerden sabah yola çıkar, 2-3 saate gelirlerdi. Merasimin yapılacağı alan tamamen dolardı, bir kürsü de kurulurdu. Bizim dönemimizden

sonra da 2-3 sefer daha düzenlendi ama 70'lerden sonra tasavvuf meselesi ön plana çıkıp, okullar açılınca bu işlerde gevşeme oldu. Şuanda pek böyle okuyan yok.

Hocam icâzet merasimini anlatışınızdan heyecanı biz de hissettik.

Çok müthiş olurdu merasimler. Hatta ben icâzet almadan evvel 12-13 yaşlarındayken de bir iki defa katılmıştım icâzet merasimlerine. Mesela Mehmet Bayrak var, Bekir Yakut var onunkine de katılma fırsatım olmuştu. Bir de Çalekli Remzi Yavuz'un da icâzetinde bulunmuşum.

Hocam 12-13 yaşlarında katılmış olduğunuz bu icâzet merasimleri sizi ilimle alakalı heveslendirdi mi? Üzerinizde bir etkisi oldu mu?

Tabii, çok etkisi oldu. Bizler için kamçılıyıcı bir unsur oldular.

Peki, şöyle diyebilir miyiz hocam? 1960'lı yıllarda bölgede düzenlenen bu icâzet merasimleri geleneğin devamı ve küçüklerin ilim tercihi açısından teşvik edici oluyordu.

Fevkalade teşvik edici oluyordu. İcâzet alanlar da görev aldıkları yerlerde bir taraftan ders okutmaya başladılar. Onlar içerisinde de tanıdıklarımız, bildiklerimizden de icâzet verenler oldu. Bizden evvel yine imtihan vermek suretiyle müftü olanlar da vardı. Kasım Akçay Hoca olsun, Ali Kemal Saran olsun bunlar müftü olanlardandı. Tabii müftü olunca ders okutma işi biraz ikinci plana atılıyordu. Ancak imamlık yapanlar bu işi yürütüyorlardı.

Hocam Hacı Hasan Efendi'nin talebelerine muamelesi nasıldı? Yani bir hoca olarak eğitimciliği?

Efendim Hacı Hasan Efendi ahlak numunesi bir adamdı. Bize bir kere olsun içki içmeyeceksiniz, kumar oynamayacaksınız, beş vakit namazınızı kılacaksınız, oruç tutacaksınız dememiştir. Biz onun tavrından, konuşmasından alınması gereken dersleri alırdık. Talebelerinin üzerinde asla bir baskı kurmazdı, onları hür bırakırdı, derslerini de bu ortam üzerinden işlerdi. Kendisi zaten "Lisânü'l-hâl entaku min lisani'l-makal" diye bir söz varya tam olarak oydu. Onun hâli konuşuyor, oturuşu konuşuyor, duruşu konuşuyor, hareketleri, tavrı konuşuyor zaten. İşte bunlar konuştuğuktan sonra başka bir şeyin konuşmasına lüzum yok. Hasan Efendi sabahtan akşama kadar dersleriyle meşguldü. Salı günleri Çaykara'nın haftası olduğundan gider bir vaazını yapar gelirdi. Resmî vaizdir zaten. Bir de cuma günü gider vaazını yapardı. O günlerde de yine usûl okuyan talebelere sabahtan dersi verir, ondan sonra gider çarşıya dersini yapardı. Bilmiyorum siz hiç onun dershanesine, köyüne gittiniz mi de Konya'nın bir belediye başkanı var Halil Ürün, orayı görünce iki odalı bir üniversite demiş burası için. Hakikaten sizin vazife yaptığınız İlahiyat Fakültesi'ni küçümsemek için söylemiyorum ki asıl tedrisatı siz yapıyorsunuz. Ama o dönemde ayrı bir hadis, fıkıh, tefsir, siyer, gramer hocası yok bunların hepsinin hocası Hacı Hasan Efendi'ydı. Tabii kalfaları da vardı. Eski talebeleri yeni talebelerine dersler verirdi ama belli derslerden üstünü bizzat kendisi verirdi. Yaylası vardı Eğrisu'da. Yazın yaylaya gitmeyi de hiç ihmal etmezdi. Yaylaya gittiği zaman da 2-3 ay kalırdı. Uzaktan gelen talebelerini de alır öyle giderdi. Hem orada onlara ders verir hem de orada bulunan çay kesmek, inekleri beslemek olsun işlerini yaparlardı. Mesela ufak bir tarlası vardı evinin altında, orayı bizler beller, kazardık. Yine evinin başında çayırı vardı, onu da bizler toplardık. Hoca kendini

tamamen ilme vermişti ve bu alanda muvaffak olmak istemişti. Allah da onu muvaffak etmiştir. Allah rahmet eylesin.

Allah rahmet eylesin. Hocam Hacı Hasan Efendi'den okuduğunuz dönemlerde Trabzon'da sizin de az önce değindiğiniz Yusuf Bilgin Hoca, Âşikkutlu Hoca, Çalekli Hacı Dursun Efendi gibi âlimler var. Bunlara dair anlatılan ve sizin zihninizde kalan bir şeyler var mı hocam?

Çalekli Dursun Efendi'nin zamanında ben çok küçüktüm. Onunla bir defa icâzet dualarında bir araya geldim. Ama Âşikkutlu Efendi'yle çok görüştim. Meclisinde de defalarca bulundum. Of ile Dernekpazarı'nın arasında bulunan Taşhan'a gelirdi. Salı günü hafta yapılırdı orada, o vakit Taşhan'a gelirdi. Oranın imamı da arkadaşım Ahmet Keleş'ti. Âşikkutlu Efendi'yle orada karşılaştığımda sanki yüzünde gökten aşağıya inen nurların belirmediğini görebiliyordum. O kadar mübarek bir insandı. En ufak bir kırıcı sözüne, ürkütücü lafına, nefret ettirici bir davranışına katiyen rastlayamazdınız. Çok da talebe yetiştirmiştir. Köyü bir müze olarak kullanılıyor diyebiliriz. Ben de gidip gezdim oraları.

Sayın hocam Trabzon merkezli olarak hocalarımızın ta'lim-tahsil hayatını dinledik. Ancak çok kısa bir şekilde Adana İmam-Hatip ve Ankara İlahiyat günlerinizden de bahsedebilir misiniz? Orada sizi etkileyen hocalar ve karşılaştığınız şeyler hakkında neler söylemek istersiniz?

Ben Kırşehir'in bir köyünde Ramazanlık yaptım. Bir ramazan boyunca vaiz olarak orada kaldım. Bana epey bir para da verdiler. Hatta beni gönderirken köyün dışına kadar bana eşlik de ettiler. Paranın bir kısmını babama, bir kısmını askerde olan ağabeyime gönderdim. Yüklü bir tutar da bana kaldı. Onunla beraber Adana'ya gittim. Orada Yağ Camii'nin bir misafihanesi vardı, orada yatacak yer buldum. İmtihanalara iki ay vardı. Ben de orada iyi ders çalıştım. Yalnız şuna da değinmek gerek; Hasan Türker diye Çaykara Millî Eğitim Müdürü vardı. Hacı Hasan Efendi'de hem hafızlık yapmış hem de icâzet almış. Biz de ilkokul diploması alacakken bizim hocanın talebesidir, bize bir iltimas geçer diye düşündük ama hiç öyle olmadı, daha da zorladı. Dört sefer imtihana girmek zorunda kaldık. Her ay başı imtihan vardı. En sonuncusunda artık imtihan kitaplarını iyice bellemiştim, o zaman küçüktük, okuduğumuz aklımıza giriyordu, sonunda mezun oldum. O yüzden Adana'da iki ay çalışmayla başarılı oldum. Torpille falan değil yani.

Niye Adana hocam?

Orada tanıdığım birkaç imam arkadaşım vardı. Belki onlarla temas kurarız diye orayı seçtim. Gittiğimiz de iyi olmuş yoksa köyde tarlada, bahçede çalışmaktan kendimizi bu işlere veremeyecektik. İzmir Kestanepazarı'ndan 20-25 öğrenci vardı. Onlarla dışarıdan imtihanalara girdik. 25 dersimin 22 tanesini başarıyla geçtim. Geriye kalan fizik, psikoloji ve tabiat derslerini de eylülde girdiğim sınavda verdim ve böylece mezun oldum. Benden başka da İzmir Kestanepazarı'ndan gelen öğrencilerden bir kişi mezun oldu. Diğerleri de işte üç ders verdi, on ders verdi. Benim orada böyle bunları verebilmemin temelinde o Hasan Türker Hoca'nın ilkokul imtihanını verirken bizi sıkıştırması vardı. Bize tam olarak öğrenimimizi tekmil etmeden diploma vermemesi çok yardımcı oldu. Mesela oraya gittiğimde gördüm ki ben zaten çoğu şeyi biliyordum. Ortaokuldaki tarih bilgisiyle ilkokuldaki tarih bilgisi arasında pek fazla bir fark yok. Ortaokuldaki coğrafya ile ilkokuldaki coğ-

rafya arasında fazla bir fark yok. Dört işlemi de fevkalade yapıyorduk ve böylece imtihanları geçmiş olduk.

İlâhiyat fakültesine gelince puanım tuttu ve oraya girdim ama Kığı'da müftüyüydüm ve tayin olamıyordum. Birinci sınıf böyle geçti sonra Orta kazasına tayin oldum. Orada Kaymakam Bey beni ve hukuk okuyan veteriner bir arkadaşı çağırdı ve “Duyduğuma göre Ankara’da ikiniz talebeymişsiniz. Siz Ankara’ya derse, imtihana vesaire giderken izin almanıza lüzum yok benim tahrirat kâtibim İsmet Bey’e bir bilgi verin yeter. İsteddiğiniz zaman da gidin derslerinize girin. İstedğiniz zaman da okula devam edin.” dedi. Burada bize bir jest yaptı. Ama tabii Ankara’ya geliş gidişler olsun, yemek, yatmak, kalkmak olsun bunlar hep parayla olduğundan zor oluyordu. Bir de tabii bu zamanki kadar imkân da yoktu. Biz de sadece imtihanlara gelir girer, sonra geri dönerdik. Okulu bitirdim ama benim hedefimde hukuk ve edebiyat fakültesi vardı. Çünkü hukuk fakültesine devam zorunluluğu yoktu, ben de o zaman evli ve iki çocuk babasıydım. İmtihanlara girer, bitiririm diye düşünüyordum. Ama ilâhiyat fakültesini de mesleğim olduğundan zorlanmadan bitirdim. Sınav sonuçları açıklandığında ilâhiyat fakültesine puanım tuttuğundan kayıt yaptırdım, ama sonrasında hukuk fakültesinin de puanı düştü ama bir daha geri dönüp de kaydımı sildirmedi. 1974’te mezun oldum. Mezun olduktan sonra da işte bu 4. torba kadroyla Hakkâri ve Kütahya’da görev aldım. Yurt dışına da gittim, hacca da gittim.

Hocam, sizi yorduk, güzel bir söyleşi oldu çok teşekkür ediyoruz.

Estağfurullah, ben çok memnun oldum. Çok teşekkür ederim. Bu fırsatı bize verdiğiniz için Allah sizlerden razı olsun.

Fikret Latifoğlu

1944(1940) yılında Trabzon/Tonya'da doğdu. Hafızlığını ve ilkokulu Tonya'da, imam- hatip lisesini Trabzon'da bitirdi. Ta'lim, tecvid, tashih-i huruf kursunu Hafız Nurettin Durmuş'tan, ilm-i aşere kıraatını Hafız Murat Köseoğlu'ndan alarak mezun oldu. İstanbul Nuruosmaniye Camii başimamı Hafız Hasan Akkuş'un rahle-i tedrisinde bulundu.1966 yılında Tonya Merkez Kur'an Kursu muallimi olarak göreve başladı.1971 yılında Ankara'ya geçti. Çankaya Merkez Camii, Arslanhane Camii, Bahçelievler Camii ve Hacıbayram Camii imam-hatibi olarak görev yaptı. 1990 yılında Almanya' da altı yıl, yine Almanya, Belçika, Avusturya, Fransa devletlerinde kısa süre Türk Devleti'ni ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı temsilen din görevlisi olarak başarılı hizmetler verdi. Gerek yurt dışında gerekse Türkiye'de görev yaptığı yerlerde birçok talebe yetiştirdi. Yetiştirdiği talebelerden kur'an kursu hocası, müezzin, daire başkanı, müfettiş ve müftü olarak görev yapanlar vardır. Yaklaşık 45 yıllık bu kudsî hizmetin çeyrek asırlık bölümünü Ankara Hacıbayram Camii imam ve başimamı olarak başarıyla tamamladıktan sonra yaş haddinden 2009 yılında emekliye ayrıldı. Her ne kadar emekli olduysa da din hizmetlisinin emekli olmaz düşüncesiyle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın onayı ve Ankara Müftülüğü'nün yönetiminde yine din görevlisi olarak atanmış meslektaşlarına tashih-i huruf kursu ayrıca özel isteklilere de Kur'an eğitimi vermekte olup devamı için Allah'tan sağlıklı ömür dilemekte...

Görüşme Selim Demirci tarafından Ankara'da bulunan
Diyanet Emeklileri Derneği'de gerçekleştirilmiştir.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönen Dinî Hayat başlıklı projemizin görüşmelerine devam ediyoruz. Bugünkü mülâkat için Sayın hocamız Fikret Latifoğlu’yla birlikteyiz. Emektar hocamızdan Karadeniz’de ve Tonya yöresindeki dinî hayatla ilgili tecrübelerini, aktarımlarını dinleyeceğiz. Hocamıza öncelikle bizle görüşmeyi kabul ederek projemize destek verdiği için çok teşekkür ediyor ve sözü daha fazla uzatmadan hocamıza bırakıyoruz.

Sayın Hocam, kısaca bize kendinizi tanıtır mısınız?

Öncelikle Trabzon’umuzdan Ankara’mıza hoş geldiniz. Bendeniz Hafız Fikret Latifoğlu. 1940 tarihinde Trabzon Tonya Karşular Mahallesi’nde doğmuşum. Resmî doğum tarihim 1944. 1950’li yıllarda Kur’ân-ı Kerîm’le tanıştım. Babamın, ağabeylerimin ve özellikle de annemin gayretiyle yolum hafızlık yoluna nasip oldu. Ancak şu kadarını vurgulamak isterim ki bizim köyümüzde, o zaman köydü, Karşular Mahalle’mizde her yıl 15-20 hafız mezun olurdu. Ben o köyün en son hafızlar zincirindeyim. Benden sonra toplu hafız mezuniyeti köyümüzde olmadı. Fert fert olmuşsa da bilmiyorum. En son kurbanlar kesilerek merasimi yapılan, hafızlık dinlettik dediğimiz gün bize nasip oldu. Daha sonra Kur’ân-ı Kerîm’e başladım sıbyan mektebinde. Sıbyan mekteplerinde değerli hocalarımız, gariban hocalarımız isimlerini saysam epeyce fazladır. Bizim yaylacılık geleneğimiz vardı. Gümüşhane, Erzurum, Erzincan yaylalarına gidip gelmede altı sene yazın yayla, kışın Kur’ân-ı Kerîm olmak üzere devam etti. Böylece 5-6 sene hafızlığa başlama ve devam etme şansım ertelenmiş oldu. Daha sonra nasip oldu 1960’lı yıllarda hafızlığımı bitirdim. Ancak hepsini saymakla beraber hafızlık yaptığım hocaların başında Cemal Hafız yer alır, annemin akrabası olur, onunla başladım. Merkez Camii İmamı Muzaffer Hafız’la beraber devam ettim. Yine aynı caminin sonra müftü vekili olan vaaz hocası Ali Topal Hoca’da devam ettim.

Derken hafızlık bitti ama bizim okuma azmimiz veya ailenin hevesi bitmedi. Yurt dışında, Mısır’da okumam üzerinde düşünülürken en son Trabzon’da Ali Haydar Efendi’de okumaya karar vermiştik. Ama sonra Ali Haydar Efendi’nin de ilk talebelerinden olan Hafız Nurettin Durmuş’a ta’lim, kıraat, tecvid ve tashîh-i hurûf okumak üzere 1959 tarihinde intisap ettim. O arada bir altı ay kadar da İstanbul Nuruosmaniye Camii baş imamı Hacı Hafız Hasan Akkuş Hocaefendi’nin rahle-i tedrisinde bulundum. Tonya’ya döndüm ve icâzetimi aldım, sonrasında ise askere gittim. Askerden dönmeden Tonya’da kadroya geçmem söz konusu oldu. Kur’an kursu öğretmeni olarak atandım. 1960’lı yıllarda dört sene kadar Tonya Merkez Kur’an Kursu öğretmenliği görevini ifâ ederken Ankara’ya naklim söz konusu oldu. Nasip oldu, Ankara’ya Çankaya Merkez Kur’an Kursu öğretmeni olarak atandım. Aynı kadroyla Hacı Bayram Veli Camii’ne nakledildim. Yani idare öyle lüzum gördü. 1971-72 tarihlerinde Hacı Bayram Veli Camii’ne intisap ettim. 2-3 sene Kur’an kursu öğretmeni kadrosuyla imam-hatiplikte vekâlet ettim. Daha sonra imam-hatip lisesini dışarıdan bitirerek mezun oldum. Ve asaleten imam-hatipliğe atandım. Kısa hatlarıyla, 1990’a kadar Hacı Bayram Camii’nde imam-hatiplik yaparken yurt dışı imtihanlarına katıldım. 70’li yıllarda imam-hatip olarak 90’lı yıllarda da 6 sene yurt dışı görevi yaptım. Yurt dışından döndükten sonra kısa bir dönem Tusaş Camii’nde iki vakitli mescitte görev yaptım. Tekrar eski görevime, Hacı Bayram Veli Camii’ne alındım. Yani Hacı Bayram Veli Camii’nde imam-hatip kadrosuyla ki Kur’an kursu öğretmenliği kadrosu da bunun içinde 25 sene görev yaptıktan sonra 2009 yılında resmî yaşıma göre

yaş haddinden, biyolojik yaşıma göre 5 sene daha sonra olması gerekiyordu, emekli oldum. Emekli olmadan evvel bir görevim vardı. Emekli olduktan sonra görev yirmiye çıktı. Şükür Mevlâ'ya şu bulunduğumuz ortamda imam-hatipli arkadaşlarımıza tashîh-i hurûf kursu vermek üzere birkaç sene devam ettim. Yeni Mahalle'de aynı görevi arkadaşlardan biriyle beraber yürüttük. Kocatepe'de 3 sene aynı görevi yaptım. Pandemiden sonra ara verdik. Şimdi ise bu göreve henüz yeni bir adım atmak üzere bekliyoruz. Müftülerimiz eleman gönderirlerse devam edeceğiz.

Hocam özgeçmişinizde yakın dönem dinî hayat açısından kritik süreçler, önemli noktalar dinledik. Ama biz Tonya'ya, köyünüze, doğduğunuz eve geri dönelim. Hafızlık sürecinizden bahsederken özellikle "annemin desteğiyle" dediğiniz bir cümle kurdunuz. Anneniz ve babanızdan bahsederek başlayabilir miyiz?

Hafız olmak, hafız kalmak, hafız ölmek çok büyük bir meziyet. Ama onun temel taşları unutulmaz. Annem bir melek, babam daha sert mizaçlıydı. Babam sert giriyordu virajlara, annem ise el altından koruyordu. "Evladım! Oku hem kendini âzat eyle hem beni âzat eyle" diye bir tabiri vardı hiç unutmam. Okumam için gizli gizli beni koruyor, yedirip içiyordu. Babamdan kaçıyordum ki o zamanlar hafızlık yapan herkesin böyle sıkıntı çektiği günler vardır.

Hocam babanız daha çok işle uğraşmanızı mı istiyordu?

Yani babam köyün muhtarıydı. Otoriter, çok yönlü bir insandı. Babam zoraki okuyacaksın derdi. Annem ise yalvararak beni okşayarak severek bunu yapardı. Bizim de gençlik havası, o gittiğimiz yaylalarda 5-6 sene kışın okuyup yazın bırakmak okumadaki hevesime engel oldu. Altı seneyi hiç unutmuyorum. Malımız vardı. Mesela, davarımız vardı 600-700 kadar. Her bahar giderdik 5-6 ay kalır gelirdik. O benim okumama çok engel oldu. Ama netice nasip oldu tekrar bir altı ay ara vermek, karar vermek suretiyle hafızlık bitmişti ki annemin beni babamdan gizli koruması, gizli yerlerde bana yemek getirmesi çok değerliydi. On bir tane ineğimiz vardı. Her ineği sağıp geldiği zaman beni uyandırıyor, kalk diyordu. Ateşteki bir bakır tavaya 200-300 gram tereyağı koyardım. O, ateşin kenarında erirdi. Her gelmesinde uykuda inekleri sayardım. İneklerin sağılması bittiyse kalkardım, o yağa buğday ekmeğiyle banarak yedikten sonra Kur'ân-ı Kerîm'i sırtıma alarak bu ovada Gümüşhane'nin, Erzurum'un yaylalarında ineklerin peşine çoban olarak giderdim. Kur'ân-ı Kerîm'i bazen okurdum bazen yastık olarak başımın altına koyar yaylada uyurdum. Bunlar unutulmaz günlerdi. Annemin büyük gayreti vardı. Ruhu şâd olsun.

Sayın hocam annenizin okumaya sizi teşvik etmesinde aileden birilerinin hoca olmasının etkisi mi var yoksa okuyanları gördüğü için mi böyle istekliydi. Anneniz neden bu kadar fazla hafız olmanızı istiyordu?

Şimdi unuttuğum bir geçmişi arz etmek isterim. İlk defa beni elimden tutarak kocakarı nenem dediğim babaannem, -elinde de bastonu vardı- ile beraber bir km uzaklıktaki Hoca Kocaman Mehmet amcaya gittik. Evladım, bu çocuğu okut! Belki öldüğümüzde veya ölmeden evvel bize Kur'ân-ı Kerîm nasip olur dediğini hatırlıyorum. İşte o gün beni ona teslim etti ve o gün benim için bir başlangıçtır. Kur'ân-ı Kerîm'le ilk tanıştığım da gündür ayrıca. Kısa zamanda da Kur'ân-ı Kerîm'e çıkmıştım. Yıllar sonra Trabzon'da ta'lim okurken babaannem hastalandı. Beni Tonya'ya celbettiler ve yedi gün gece-gündüz cüzî ihtiyaçlarım haricinde babaannemin yanı başında Kur'ân-ı Kerîm okumam nasip oldu. Böylece o niyeti de orada tahakkuk etti, onu da hiç unutmam. Hanım nene

derdik ki babamın annesiydi. İlk defa beni o başlatmış, hafız olmak üzereyken devamında da annem teşvik etmiştir.

Annem çok değerli bir ailenin evladıydı. Trabzonlu'nun tanıdığı Prof. Dr. Celal Baki'nin dedesi benim dayımdır. Annem onun kız kardeşiydi. İlim yönünden onlar daha zengin ve engindi. Annemin okuma yazması yoktu ama yaşantısıyla, Kur'an'a hizmetiyle, din-i mubîne hizmetiyle çok başkaydı. Namaza da beni kocakarı babaannem alıştırdı, annem devam ettirdi. Her ikisini rahmetle anıyorum. Herkese öyle anne baba nasip olmasını diliyorum ve bütün ölmüşlerimize rahmet diliyorum.

Hocam, kendi ailenizden bahsettiniz ve köyünüzdeki toplu hafızlık yapma geleneğine değindiniz. Hatta onun son halkasından olduğunuzu belirttiniz. Şöyle bir şey sorsak, köydeki bu süreci teşvik edici ne olmuş yani nasıl başlamış olabilir?

Köyümüzde ticaret yok, arazi belli. Gurbet hayatı yaşanırды hep. Yani bizim köyümüzden büyüüp delikanlı olup da Zonguldak maden ocağına gitmeyen çok az kişidir. Gitmeyen biz gibi birkaç kişi kalıyor, onlar da hafız oluyor çünkü başka bir çalışma ortamı yok. Ya Zonguldak'a maden kömür ocağına gideceksin, orada da hastalanıp kısa bir zaman sonra öleceksin veyahut da başka bir meslek dalı bulacaksın ki bunlardan bir tanesi de ailenin isteğiyle bize nasip oldu. Ya hafız olmak veya Kur'an kursuna gitmek, sıbyan mektebine gitmek yani din-i mubîn-i İslâm'a hizmet yoluna girme olacak ya da Zonguldak maden ocağı veya dağda çoban olma durumu vardı.

Yani bu geleneğin sizde son olup azalmasında yeni iş imkânları, meslek gruplarının doğması mı etkili oldu?

Sanırım öyle oldu. Mesela bizim komşu mahallemizde üniversiteyi kazanan iki kişi vardı. Biri Ankara Fen Fakültesi'ni bitiren Prof. Hilmi Hacısalioğlu, biri de Samsun'a fizik öğretmeni olarak atan Feyzi Köksal'dı. O zamanki şartlarda üniversiteye giden şu çocuk diye parmakla gösterilirdi. Eğer ben hafızlık yolunu seçmeseydim ailenin yapısı da onu gerektiriyordu, biz de o yolda gidecektik. Yani ya maddi imkânı olmadığı için okumuyorlardı ve gurbet hayatını veya benzer yolları seçiyorlar yahut da çok azı okuyabiliyordu. Ama şu anda sayıları yüzlerce değil binlere ulaşan Tonya gibi küçük bir kasabada üniversite mezunu olanlar var. Yüzlerce ilâhiyat mezunu olanlar, onlarca müftümüz var.

Hocam normalde biz başka hocalarımızın hafızlık serüvenlerini dinlerken şöyle cümleler duyuyoruz: "Şu hocada başladım, hafızlığı yaptık ve icâzeti aldık." Ama sizin hafızlığı böyle tek bir hocadan tamamlama imkânınız olmadı. Cemal Hafız, Muzaffer Hafız, Ali Topal Hoca gibi hocalardan bahsettiniz. O süreci bize anlatır mısınız? Yani o hocalarla ilgili zihninizde neler var, üslupları nasıldı, ders okutma yöntemleri nasıldı? Sabahtan akşama kadar onların bulunduğu mekânda mı bekliyordunuz? Yani hafızlık serüveniniz ve hafızlık hocalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Hafızlığa Cemal Hafız'da başladım. Eğer bir gün ders yapmamış isem hocama giderdim, derdim ki: "Hocam bugün bir iş var mı bana verecek?" Çayır-çimen vardı yani kendimi affettirmek için onun hizmetini yapardım. Ya ders okuyacaksın ya da hocaya hizmet edeceksin. Onun da hizmet alanı vardı, onu hiç unutmam. Hangi saatte dersimizi yapmışsak o saat giderdik, gün gelirdi sabahtan

akşama kadar hocanın yanında kalırdık, gün gelirdi erken dersimizi yapmışsak ertesi günün dersini hazırlardık ki hafızlık yapanların bilmelerinde fayda var. Bir gün evvelden, akşam yatmadan evvel yarın okunacak dersi yapmamız lazım, ezberlememiz lazım. Ondan sonra yatacağız. Sabahleyin o hazır dersi gözden geçirip, çok erken saatte hocanın huzuruna gidip o dersi vermemiz lazım, verdikten sonra bir sonraki gün dersine hazırlık için orayı bırakmak lazım. Eğer dersimizi vermişsek hocanın yanında kalırdık, hem ders çalışırdık hem de onun hizmetlerinde, çayırında-çimeninde hizmet ederek, çalışarak kendimizi teselli ederdik. Tabii çalışıp hafızlık yapan arkadaşlarımız vardı. Fakat son halka derken o zamanki arkadaşlarımızın isimlerini vermek istemem çünkü hepsi hemen hemen işi devam ettirmedi. Bizim devam ettirmemiz de kendi kabiliyetimizden ziyade ailenin isteğiyle oldu çünkü bir başka alan açmadılar. Hafızlık yapmak zorunda kaldım. Ve de iyi de oldu. Mesela 10-15 arkadaşla başladık. Hafızlık cemiyeti bize nasip oldu. Dediğim gibi benden evvelki yıllarda her sene mutlaka 15-20 hafız bizim mahallede mezun olurdu.

Tabii konuştuğça, hatırladıkça başka şeyler de aklıma geliyor. Sıbyan mektebinde okurken perşembe günleri ikindi vaktinden sonra ve cuma günü tatildi, caminin kapısına çıkardık ve hocamızın elinde bir uzun çubuk olurdu. Onu yerden yukarı kaldırıp indirene kadar bir şeyler söylerdi. Talebeler de o çubuk yere inene kadar bir ağızdan âmin derdi. 50-60 talebe böyle yapardı. 5, 8, 10 yaşında talebelerdik. 12 yaşından fazlası yoktu. Kızlar bir tarafta erkekler bir tarafta böyle bir talebe ortamı vardı. Sonradan öğrendik ki Hoca salâten tuncinâ duasını okurmuş. Biz de ona âmin dermişiz. Şunu vurgulamak gerekiyor; Tonya bir vadi şeklinde yerleşimi olan bir yerdir. Karşılıklı olan her iki tarafta da 5-6 mahalle vardır. 50 sene önce öyle bir dönemde her mahallede perşembe günü, ikindi vakti "Âmin" günüydü. O gün talebeler de çoğalırdı. Çünkü o gün ufak tefek şeker gibi hediyeler de verilirdi. Orada o talebelerin âmin sesleri Tonya'da bir yankı yapardı ki unutulacak bir ortam değildi. O ayrı bir atmosferdi. O âmin grubuna katılmak için yeniden talebe olmak isterdim.

Hocam bu dediğiniz şeyler siz 40'ta doğduğunuza göre 1950'den önce oluyor değil mi?

1950'den önceydi. Küçük yaştaiken o zamanlar öyle bir dönemdi ki malum, siyasi bir tabir kullanmak istemem, o kısıtlı dönemde jandarma geliyor korkusu vardı. Çünkü Arapça okumak yasaktı. Hocamız da rahmetli gariban insandı, Köseoğlu Yusuf Hafız. Onu hatırlıyorum. Jandarma geliyor düşüncesiyle gizli okurduk fakat bir gün hava soğuk soba yanıyor, soba yakmak için de her talebe bir çubuk odun evinden alır gelir, kırar, soba yakar, ısınırdık, birden jandarmalar geldi. İki tane jandarma geldi. Hocamızın jandarmaları gördüğü zamanki titremesini, korkusunu, o ortamı asla unutamam. Fakat o jandarmalar işin farkında çünkü kursu kapatmaya geldiler endişesi var o zaman, jandarmalar şöyle yaptılar: "Hocam, korkma! Aman dikkat korkma! Biz burada beş dakika ısınalım sobanızda bize müsaade edin, peşko derlerdi o zaman, o yanarken burada ısınalım gidelim. Bizden size zarar gelmez." dediği zamanki hocamın sevinmesi, sevincini tekrar görmek isterdim.

Hocam jandarma o zaman görmezden geldi yani.

O jandarmalar bir baskın yapmadı. Kursu kapatmadı. Isınıp gidelim dediği zaman da onlar Cennet-i Muallâ'yı elde etti kanaati bende hâlâ var. İnşallah.

Hocam Köseoğlu Yusuf Hafız köyünüze nereden geldi?

Köyde caminin hemen yanında bir mahallede oturuyordum. Köseoğlu Yusuf Hafız daha çok o sıbyan mektebinde bize hocalık yapardı. Sonra Hasbi Kalyoncu amca vardı. Daha sonra Kocaman

Mehmet amca vardı. Köseoğlu olan yine Mehmet amca vardı. Hepsine Allah rahmet eylesin. Ama 45 sene görev yaptım. Bunun 25 senesi malumdur ki camide geçti, bunu ifade etmiştim. Dine dair yani ibadet yaptığım sûrelerin, duaların altyapısı o sıbyan mektebine aittir. Namaz kılmayı, 32 farzı orada öğrendim. Daha sonra ne öğrenmişsem oradakilerin üzerine bina oldu. Sıbyan mektebi deyip de geçmemek lazım, o sıbyan mektebinde ayrı bir üniversite bitirdim, bitiriyorduk dememiz yanlış olmaz. Aynı zamanda o hocalarımızın da karnı açtı, ayakları çıplaktı, elbiseleri yırtıktı, onları da görür gibiyim.

Allah hepsine rahmet eylesin. Hocam bu Yusuf Hafız'la ilgili gençliğinizde filan kulağınıza çalınan, kimlerden okumuş olduğuna dair bir bilginiz var mı?

O kadarını bilmiyorum.

Cemal Hafız, Muzaffer Hafız onların hocalarıyla ilgili bir şey var mı?

Hayır, onları da derinlemesine bilemiyorum ama yine mahallî hocalardan okumuşlardır zannediyorum. Mesela Cemal Hafız bizim mahalledeydi. Orada Sait Hoca vardı yine bizim dayı tarafından, onun babası Ahmet Hafız varmış, onda okuduğunu söylerlerdi. Muzaffer Hafız ve Ali Topal aşağı mahalledendi, şimdi Karasu Mahallesi derler, o mahallede var olan hocalardan okuyup bitirdiler sanırım. O kadar derinliğini bilmiyorum. Benim doğduğum zaman kulağıma dedem ezan okumuş. 1940-42'de de ölmüş. Komandara diye bir yer vardı, Vakfıkebir'in bir köyüydü; şimdi mahallesi olur. 15 km yürüme gidip yürüme gelip, orada hafızlığını yapmış. Babamın babası olan dedem Ali Hafız. Arması şöyle, tüfeği şöyle Rus Harbi'nde bizim mahallenin muhtarıydı. Ruslara karşı Türklere karşı Ruslardan mesul bir pozisyondaydı. Hatta muhacirlik zamanında Tonya'dan herkes çıktı, Ordu'ya kadar, Samsun'a kadar gitti. Kimisi öldü kaldı. Daha sonra kimisi geri geldi ama dedem mahalleyi terk etmedi. Ara sıra Ankara'dan Tonya'ya gittiğim zaman arkadaşlar derler "Ya ne işin var, niçin geldin?" Ben de derim ki: "Dedem burayı terk etmedi ki ben terk edeyim."

Hocam dedeniz hafız...

Hafız.

Ve muhtar...

Muhtar.

Babanız...

Babam da muhtar ama hafız değil.

Yani ailenizde sanki böyle hem idari bir yetenek ve istidat hem de ilmi bir merak var. İki damar var sanki hocam.

Şimdi damarı ikiye bölersek şöyle ki; baba tarafımda dedem hafız ama onun dedesi hafız değil. Dedem hafız ancak anne tarafı dinî ve ilmi yönden daha zengin. Baba tarafımda biraz daha avamilik ağır basar. Biz aslında, bu vesileyle arz etmiş olayım, Buhâra'dan, Semerkant'tan gelmiş bir ailenin uzantısıyız. Buhâra'dan Konya-Karaman'a gelmişiz, sonra Merzifon'da ikiye, üçe bölünmüşüz. Bir kısmımız Tokat'a gitmiş, bir kısmımız Karadeniz'e gelmiş, bir kısmımız orada kalmış. Biz de

Karadeniz'e gelenlerden birisiyiz. Semerkant'tan gelen bir ailenin uzantısı olarak dine yatkın bir şeyimiz var ama dedemden başka hafız benden önce yok. Benden sonra oğlum da hafız-kurrâ oldu aynı zamanda. Şimdi Diyanet Akademisi'nde öğretim görevlisi.

Hafızlık bittikten sonra ta'lim ve daha açık bir ifadeyle Kur'ân-ı Kerîm konusunda ihtisaslaşma süreciniz var. Hafız Ali Haydar Özak Hocaefendi merhumda okumaya niyetleniyorsunuz ama onun talebesinden okuyorsunuz.

İşte o arada şöyle oluyor, ailecek Trabzon'a gitmek ve Ali Haydar Efendi'de okumak üzere karar veriyoruz. Fakat dayım Kazım Hafız'ın, annemin ağabeyi Kazım Hafız, manifatura dükkânı var. Sık sık gidiyor Trabzon'a alışveriş yapıyor. Alışveriş yaparken, dedim ya dayı tarafım biraz daha ibadet yönünden sağlam, camileri geziyor. Bir camide namaz kılıyor. Ortahisar Fatih Büyük Camii olarak geçer, işte o camide imamın peşinde namaz kılıyor. O da Hafız Nurettin Durmuş. O günlerden önce Rize'de Kur'an öğretmenliği yapıyormuş. Daha sonra oranın imamı emekli olunca onu oraya alıyorlar. Dayım da peşinde namaz kılıyor. Geliyor Tonya'ya diyor ki "Hafız Ali Haydar Efendi'ye değil onun talebesi olan Nurettin Hafız'a verelim. Yeni bir Kur'an kursu da açtı, hem imamlık hem de Kur'an öğretmenliği yapıyor. Ona verelim." Dayımın teşvikiyle hocayı değiştiriyoruz. Biraz bende de merak artık artıyor çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in lezzetini aldıktan sonra o eski kaytarmalar, kaçmalar, kovalamalar bitiyor ve bizim yolumuz budur diyoruz.

Trabzon'a varınca resmen Nurettin Hoca'nın talebesi oluyor isem de fiilen Ali Haydar Efendi'nin peşinden de ayrılmıyorum. Mesela, ruhu şâd olsun, bir gün Zağanos Köprüsü'nde karşılaşıyoruz. Yolun ortasında, bir de kulaklığı vardı, o bana doğru geliyor, ben daha çabuk gittiğim için ona yetişiyorum. Diyorum ki, Hocam bir sorum var. Yani istifade etmek için kendisinden hocam bir sorum var diyorum. Birkaç kere sormuşum, o da biliyor ki bu bir şey soracak. "Buyur evlat!" diyor. "Hocam senin talebelerden Trabzon'da, isim vermeyeyim, bir tanesi şu kelimeyi şöyle okuyor, bir tanesi böyle okuyor. Sizce doğrusu hangisidir?" Diyor ki: "O tarif ettiğine göre ikisi de yanlış okuyor doğrusu şudur." "Hocam siz telaffuz eder misiniz?" diyorum ben de. "Ard/ الأَرْضُ" kelimesi, "مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ" / ma fi's-semâvâti ve ma fi'l-ard" ayetindeki "Ard/ الأَرْضُ" kelimesinde vakfedeceğiz. Onu şöyle tarif ettiğini hatırlıyorum... Kopararak sekt yapmak da doğru değil, Dad ile Ra harfini birbirine karıştırmak da doğru değil. Yani ben köprünün üzerinde o kelimeyi hocamdan alıyorum. O da tabii güzel telaffuz ediyor, şu anda aynısını yapamayacağımdan eminim o bakımdan yapmıyorum ama ...*

Bizim ta'limimiz, Trabzon'da Ali Haydar Efendi sülbü, neslinin okuma tarzı şudur; Sübhaneke'den başlamadan evvel en az 3-9 ay mehâric-i hurûf dediğimiz tashîh-i hurûfta her harfi kendi bölgesinde, kendi mecrasında telaffuz eder harekesiyle, şeddesiyle, cezmiyle, meddiyle teker teker okurduk. Mesela Elif'le Be'yi okuyacağız değil mi, aslında yazılışı ba'dır. "Elif, Bâ ilen üstün Ebb" bu cümlede Elif'in, Fe'nin, Lam'ın telaffuzu ile "Bâ ilen" kısmında çekme tarzı, ağzın açılması ve de "üstün olduğu zaman nasıl okunur ebb" kısmıyla bir kelimedede birkaç harfi de halletmiş oluyorduk. Bu şekilde 28-29 harfi en erken bitirenlerden birisi benim, üç ayda bitirdim. Mesela Elif ile Kaf cezmi edildiği zaman nasıl okunur, içeriği budur, açılımı budur... Dudaklar ileride mi geride mi diye dudak ta'limini de hallederdik. Bu şekilde tashîh-i hurûf bittikten sonra Allahu ekber, "Sübhane-kellâhümme ve bihamdik" diye başlarız ve işte o zaman ta'lim başlar ve Amme cüzü, Tebareke cüzü, Fetih sûresi, Rahman sûresi, Yâsin sûresi bittikten sonra Bismillah der Fatihâ'dan başlar hatm-i

* Hocamızın telaffuz ve okuma biçimi videonun kaydından dinlenebilir.

şerif bitene kadar devam ederdik. Günde 10 cüz bir sayfa tertil tarikiyle medlerin, şeddelerin, gun- nelerin, harflerin azami tutulma, telaffuz ölçülerine uymak şartıyla okunurdu. On cüzden sonra 20. cüze kadar günde beş sayfa tedvir tarikiyle, vasat yani ne tertil ne hadr arasında bir okuyuş, medlerin yarıya düşmesi şeklinde böyle hepsinde bir tasarruf var, okunurdu. 20. cüzden de son cüze kadar hadr tarikiyle günde yirmi sayfa okurduk. Bunları ezber okurduk yüzüne değildi. Ezber olmak suretiyle ta'lim biter. Bittikten sonra Nurettin Durmuş Hoca bize Nâs sûresinden başlayarak her sûrede farklı bir makamı okutturdu. Mesela Nas sûresi Hüz zam'la, Felak sûresi Neva'yla İhlas sûresi bir başka makamla derken Fil sûresine kadar kaç tane makam sığdırabilirsek o kadar makamı da bize vermişti. İşte o zenginliği nedeniyle Nurettin Hoca'yı seçmiştik. Ali Haydar Efendi onlara fazla girmiyordu, rahmet olsun her ikisine de. Nurettin Durmuş Hocam da hac dönüşü ha- vaalanından Türkiye'ye gelmek üzereyken öldü ve orada kaldı.

Allah rahmet eylesin hocam. Zağanos Köprüsü'nde Ali Haydar Hocaefendi'yle karşılaşıyorsunuz, ona bir şey soruyorsunuz. Şimdi ben ilim talebesi olarak şunu merak ediyorum. Normalde kurrâ hocalarımızda bir otorite vardır, ciddiyet vardır. Şimdi Ali Haydar Hocaefendi'ye soru sormanızda onun müsamahası mı var sizin cesaretiniz mi?

Şöyle şimdi burada bir cesaret de var, hocamızın hoşgörüsü de var. Çarşı Camii'nde olsa gerek bir camideki bir programda, ben de talebeyim orada, o zamanki yaşımıza, sesimize bakarak beni davet ettiler ve orada bir aşr-ı şerif okudum. Ali Haydar Hocaefendi orada beni ilk defa dinliyor ve ondan sonra beni sever oluyor. Biz de onun yanından, etrafından fırsat buldukça ayrılmamaya çalışıyoruz. Bizim kursta işimiz bittikten sonra onun kursuna gidip, uzakta oturup dinlerdik. Yani kursta dinlemek, bulduğum gördüğüm yerde bir soru sormak; bu tabii her talebenin yapacağı iş değildi. Fakat her talebe buna cesaret edemeyeceği gibi her hoca da buna hoşgörüsüyle bakmayabilir. Zağanos Köprüsü üzerinde ben bir kelimeyi ki bu onlarcadan bir tanesidir, ona sormaya cesaret bulmuşum, hocam da buna zaman ayırıp bana cevap verebilmiş. Bu az bir zenginlik değildir.

Evet o köprü kısmıyla devam edebiliriz hocam. Ali Haydar Hocaefendi'yle ilgili başka anınız var mı bize anlatabileceğiniz veya Nurettin Durmuş Hocaefendi'yle ilgili de olabilir. Onlarla ilgili zihninizde kalan bir şey varsa dinleyebilir miyiz? Ders yöntemleri, size muameleleri, başka talebelerle ilgili neler anlatabilirsiniz?

Çok gezen mi bilir çok okuyan mı bilir tabiri var ya, okumak güzel ama gezmek de az güzel değil. Seneler geldi geçti. Trabzon'da o zamanki talebe ortamında çok fazla hatıram kalmadı çünkü biz fazla fırsat bulup gezemezdik. Ancak gezsek de işte bu gibi şeylerle meşgul olurduk. Sonra büyüdük, tabiri caizse adam olduk. Ankara'ya imam olduk. Ali Haydar Hocaefendi de emekli oldu. Burada bir ablası vardı Aşağı Ayrancı'da. Yılda bir ay iznini ya Ankara'da geçirirdi veya Gümüşhane'de müezzin olan Salih diye bir talebesi vardı, onun yanına geçirirdi. Ama çoğu zaman Ankara'daydı. Ali Haydar Hocaefendi Ankara'ya geldiğinde Hacı Bayram'ın imamı olarak da onun torun talebesi olduğumuz için onu bırakmazdık. Her gün saat onda buluşur, yatsıya kadar Hacı Bayram'da bütün namaz aralarında beraber bulunurduk. Nasıl bir zenginlik olduğunu tahayyül edin. Fakat o günlerde unutamadığım başka bir şey var. Her gün bana çıkartıp 20 lira verirdi Hacı Bayram'da. Asla sen veremezsin, vermişsem de bir defa vermişimdir, daha nasip olmadı. Benim misafirimdi fakat yemek ondandı. 20 lira para verirdi bana tabii, öncesinde öğretmişti bana. Sen bilirsin evlat yapacağını derdi. Giderdim 20 liraya kaşar peyniri ve pide yahut da yoksa ekmek alırdım. Gelirdim,

bizim bir odamız vardı orada arkadaşlar çay demlerlerdi. Ali Haydar Hocaefendi'yle bir ay burada bulunduğumuz zaman içerisinde öğle yemeği yemedik, her gün kaşar peyniri, pide, çay şeklinde geçirdik. O rahatlığı da hiç unutmam. Bir gün dedi ki: Falan yerde yarın buluşalım. Dedim ki, orası randevu yeri. Bir pasta salonu vardı, Ulus mevkiinde Akman Boza Salonu diye. Orada buluşalım dedi. Hocam orada gençler toplanır, randevu verirler. Böyle bir ortamdır. Benim randevu dediğim anlam farklı onun kastettiği farklı. Bunun üzerine bana dedi ki: "Evladım ben de sana randevu verdim ya!" Saat onda buluştuk, çayımızı içtik, bozamızı içtik. Böylece bir gün benim misafirim oldu ve o gün benim oğlum doğdu, çıkarttı elli lira para verdi bana. Sene 1973, 50 lira para verdi! Dedi ki: "İlk hediye benden olsun!" Ben de "Hocam, hediyeniz onun ismi olsun, para değil," dedim. Önce babamın ismini sordu, onu koyalım dedi ama onun ismini yeğenlerime koyduk, deyince dedemin ismini sordu, Ali Hafız dedim. Sonra da hocanın ismini koyalım dedi. Onu da diğer çocuklardan birine koyduğumu söyledim, Nurettin Durmuş Hoca'yı kastetti burada. O zaman dedi ki: Bu evladımıza hoca dedenin ismiyle baba dedenin ismini koyalım, Ali Haydar olsun!

Sayın hocam Trabzon'un merkezinde ta'lim okuyup istifade ettikten sonra bir Kur'an kursu hocalığı süreciniz var Tonya'da. Göreviniz ne kadar devam etti ve o sıralarda neler yaptınız?

Nurettin Hoca'mdan mezun olurken o arada bir İstanbul'a Nuruosmaniye'ye, Hasan Akkuş'a gittim geldim, bu ailemin isteği dışında oldu. Babam da hocam da beni bıraktı gitti diye gönül koydular. Döndükten sonra hocamın gönlünü alana kadar, hocamdan mektup alıp babamın da beni affetmesini temin edene kadar epey zahmet çektim. Hocam şunu yazdı, hâlâ durur o kartvizit. Abdurrahman abi, babama, "Hafız Fikret'i ben affettim senin de affetmeni reca ediyorum." dedi. Reca tabirini hiç unutmam. Ben böylece Trabzon'dan Tonya'ya gittim. Nurettin Durmuş Hocam bizi mezun ederken şu nasihat ve vasiyette bulundu: Her biriniz kendiniz gibi onar tane hafız yetiştirmedikçe hakkımı helal etmem. Ben de biraz esprili bir şekilde dedim ki:

"Biz kendimiz gibi hafız yetiştirmek için Nurettin Hoca gibi olmamız gerekir. Biz kendimiz gibi onar tane hafız yetiştirmede zahmet çekeceğiz, lütfen biraz yumuşatın"

Sonunda Tonya'da sekiz tane hafız yetiştirdim. Tonya'da Merkez Kur'an Kursu öğretmeni oldum. İlk öğretmen benim. Sekiz tane hafız yetiştirdim ve bu hafızlık cemiyetine Nurettin Durmuş hocamı da davet ettim. Bunlar Ankara'ya gelmeden evvel oluyor, 1964 senesinde. Hocam geldi. Rahmetli Hacı Ziya Efendi Vakfıkebir'den geldi. O zamanlar hafızlık cemiyetleri böyleydi. Şimdi aklıma yeni geldi. Ali Haydar Hocaefendi İstanbul'da mezun olurken Âşıkkutlu Hocaefendi Of Merkez vaiziydi. Branşı vaiz hocalığıydı. Yani kiraatle ilgili değil. Fakat Ali Haydar Hocaefendi'nin cemiyetine İstanbul'a gitti. Oradaki manzarayı gördükten sonra oraya intisap edip orada okumak istedi. Tonya'daki cemiyet de böyleydi, yer yerinden oynadı. Ali Haydar Hocaefendi yoktu o zaman. Nurettin Durmuş hocam Tonya'ya geldiği zaman, yani uzatmadan arz etmek isterim şöyle bir şey oldu; dedim ki: "Hocam iki tane kaldı". Daha önce dediğini unuttu herhalde, dedi ki: "Hayrola, iki nedir?" Dedim ki: "Hocam siz bizi mezun ettiğiniz zaman bize demiştiniz ki on hafız yetiştirmedikçe hakkımı helal etmem, şimdi bunlar sekiz tane iki tane borcum kaldı."

Nurettin Hoca demişti ki: "Hakkım helal olsun evlat. Tonya için sekiz tane yeter." Böylece onun af telaffuzunu da duymuş oldum. O zamanlar cemiyetler çok canlı olurdu. Her sene haciefendinin cemiyeti olurdu, giderdik. Onlarca mücâz talebe olurdu. Çaykara'dan Yusuf Efendi, Hasan Efendi gelirlerdi. Hasan Efendi'nin sakalı simsiyahtı.

Tonya’da ne kadar görev nasip oldu hocam?

Dört seneden biraz fazla kaldım. Yüzünden okuyan yüzlerce, hafızlık yapıp yarıda bırakan talebeler olmuştur ama sekiz tane hafız mezun ettik. Onların bir tanesi hariç diğerlerinin hepsi müftü olarak, müfettiş olarak, imam olarak, Kur’an öğretmeni olarak görev aldı. Onların da yüzlerce talebesi var. Daha sonra boş mu durduk, hayır. Hacı Bayram’da imamlık yaptığım zaman içerisinde öğleden evvel eş dostlarımla bir sohbet toplantımız olurdu, öğle ikindi arası, ikindi akşam arası özellikle ikindi akşam ve akşam yatsı arası camide beşlerce onlarca değil daha fazla, çevreden sağdan soldan gelen imam, müezzin, Kur’an öğretmeni arkadaşlarım, meslektaşlarım vardı. Onlara yine Kur’an dersi vermekle geçti. Bunlar yüzlerce vardı, özel bir defterimde kayıtlıdır. Tonya’nın aslı bilindiği, duyulduğu şekliyle değildir. Tonya’da sayıları 10-15’e varan medrese hocası vardı. Serdaroğlu, Kameroğlu, Seyit Efendi, Kerim Efendi ve benzerleri çok vardı. Fakat öyle bir damar oldu ki bu kan gütme davası bir nedenle bir girdi, o ulema askıya alındı, o medreselerin çalışmaları bir yerde donduruldu. Ondan sonra Tonya’nın imajı vurucu kırıcı bir havaya büründü ki ben bunu telafi etmek için düzeltmek için, çok zahmet çektim, çekiyorum hâlâ. Tonya deyince hep onlar akla geliyor. Tonya’da, bir tane örnekle iktifa edelim, Turalı köyünde medrese var, o medresenin kapılarının kenarları şu masa gibi yekpare taştandır. Öyle bir medrese ki taş duvardan yapılmıştır. O medresenin hocası da Çaykaralı Bakkalzâde İsmail Hakkı Efendi’dir. Ben Çaykaralı hoca arkadaşlarıma derim ki: “Bakın sizin en büyük hocanız Tonya’da talebe okutacak potansiyel buldu, Tonya’ya geldi talebe okuttu.”

Geçmiş böyledir yani buraların. Şimdi yeniden Salih Cora’nın, benim de yeğenim olur, gayretiyle o medrese tekrar canlandı. Tefriş edildi, restore edildi. İnşallah talebe de bulur. O medreselere benzer medreseler vardı Tonya’da. Yani geçmişi aynen Of-Çaykara gibi ulema, talebe, hafız hoca yetiştirme ortamı vardı. Ama bir damar girdi ki, 40-50 sene Tonya o zenginliğini kaybetti. Mesela geçen ay Diyanet’in verdiği bir görevle Tonya’daki bir hafızlık cemiyetine gittim. 28 hafızın icâzet merasiminde reisülkurrâya vekâlet görevi yaptım. Benden bir gün sonra Arsin’de 83 talebe mezun oldu. Şunu da aktarayım; Trabzon Müftüsü Raif Korkmaz geldi Tonya’ya bir cemiyete ve dedi ki konuşmasında: “Bugün, Tonya dünya birincisidir. Bu sene ilk defa Trabzon vilayet olarak Türkiye’nin bütün vilayetlerinden daha çok hafız yetiştirdi.” Selamet ve şifa diliyorum Şükrü Öztürk gelir anlatırdı, bu sene şu kadar hafız yetişti, şu kadarı resmen mezun oldu, şu kadarı mezun olmak üzere diye. Böylece İstanbul, Bursa, Ankara, Konya ne kadar hafız yetiştiriyorsa sayıları belliydi. O sene Trabzon en fazla hafızın yetiştiği il oldu. Tabii gurur duyduk o zaman. “Peki, Tonya niye birincidir bilir misiniz? Çünkü bu sene Trabzon ilçeleri içinden en fazla hafız Tonya’dan çıktı.” dedi ve şunu anlıyoruz ki Tonya hafız yetiştirmede geçmişi canlandırdı.

Sayın hocam 1970’li yıllarda ortaokulda imam-hatipte dışarıdan okuyorsunuz. Kur’an kursu hocalığı vazifeniz var. Tonya’dan dışarı çıkma durumu sizin buradaki görevi tamamladım şeklinde düşünüp iradeli bir istekle mi oldu yoksa başka bir durum mu oldu?

Beni tanıyan birisi anlatsa daha güzel anlatır. Enaniyetten Allah’a sığınırım ama Tonya’ya sığamadım. Tonya’yı bırakıp daha büyük bir yere gitmek istedim zaten İstanbul’a da bu nedenle gittim. Ama İstanbul’a gidince Trabzon’daki ta’limin eserini görmeyince yanlış yaptım dedim ve geri döndüm. Ancak Hacı Bayram Camii olmasaydı, atanmamda yine hedefim İstanbul’du. Tonya küçük bir yer, biraz gözüm de yukarılarda, işte böylece kendimi Ankara’ya atmış oldum. Tonya’nın havası, çevresi, kültür yapısı her ne kadar güzel de olsa eksikti. Ben biraz daha artılara koşmak istedim, yaratılıştan gelme bir şeydi herhâlde.

Sayın hocam çok kıymetli değerlendirmeler yaptınız ama Türkiye'nin böyle büyük camileri dendiği zaman akla ilk gelecek camilerden birinde 25 yıl vazife yapma imkânınız oldu...

25 yıl, tabii hep imam diyorum ama Kur'an kursu öğretmenliği de buna dâhil. Bir imam arkadaş vardı, rahmetlik oldu. Hacca gitti, beni görevlendirdiler, gelince de hastalığı nedeniyle görev devam etti, derken Kur'an kursu öğretmeni kadrosuyla Hacı Bayram'da imam-hatipliğe vekalet ettim, toplamı 25 sene.

Hocam şimdi Sultan Ahmet Camii deyince Emrullah Hatipoğlu Hoca akla geliyor...

Arkadaşım.

Yıldız Hamidiye Camii deyince Abdullah Hatipoğlu Hoca ve şimdi oğlu orada devam ediyor...

Abdullah'ın oğlu orada mı?

Orada hocam.

Abdullah Hoca başka bir hocaydı.

Hayrettin Hatipoğlu Hoca şu an Yıldız'da hocam. Hacı Bayram'a geliyoruz siz varsınız. Bunları Trabzon'daki hafızlığın bereketinin Türkiye'ye yayılmış hâli olarak görüyoruz. Bu bağlamda Hacı Bayram'a gelişinizle ilgili neler söylemek istersiniz, buradaki imamlık vazifesi sürecinize değinsek?

Hacı Bayram'a imam olmanın nimetini hâlâ idraki içinde olduğumu sanmıyorum. Hazreti Kur'an öyle bir yol açıyor ki önünde bütün engeller bertaraf oluyor ve bir yere geliyorsun. Hacı Bayram'da imam olunca, çevreden arkadaşlar işte nasıl oldu filan oldu derken ben de espriyle karışık şöyle cevap verirdim. Biz Trabzon'da görev alacak yer bulamadık. Trabzon'daki herkes bizden daha ehil olduğu için yerleştiler, biz açıkta kaldık, taşraya çıktık geldik, Hacı Bayram nasip oldu. Hacı Bayram Camii eğer olmasaydı hedefim İstanbul'du. Ben İstanbul'da rahmetli İsmail Biçer'le beraberdim Hasan Akkuş'un kursunda. İsmail Biçer İstanbul'u terk etmediği için İsmail Biçer oldu. Turan Baycan vardı Mushafları İnceleme Kurulu üyesi oldu, hatta başkanlık da yaptı. Şimdi Ankara'da arkadaşımız. Beraberdik, aynı odada kalırdık. İstanbul'un ayrı bir havası var fakat Hacı Bayram İstanbul'a engel oldu. Hacı Bayram'da yine bir hamdüsena için söylemek isterim. Bir doktor kopyayla doktor olsa altı ay sonra belli olur, kovarlar, kopyayla doktorluk olmaz. Hacı Bayram ve benzeri yerlerde imamlık da torpille, şunun bunun yardımıyla, müftünün teşvikiyle olacak iş değil. Öyle olursa bu az bir zaman sonra ortaya çıkar. İşte burada görev almamız Rahmet-i Rahmân'a kavuşmalarını temenni ettiğim hocalarımın sayesinde Hazreti Kur'an'ı çok sağlam yerden almanın semeresi diye düşünüyorum. Hacı Bayram'da imam olmak az bir nimet değil. Buna da ben şükrederim, hamd ederim ki o kadar yıl içinde hiçbir menfi durum olmadan sicilime bir nokta düşmeden görevimizi ifa ettik.

Hocam her şey için çok teşekkür ediyoruz. Kıymetli değerlendirmeleriniz, bize vakit ayırdığınız için. Allah razı olsun hocam.

Ben de teşekkür ediyorum, siz zaman ayırdınız.

Halil İbrahim Şahin

Halil İbrahim Şahin, 1941 yılında Çaykara'da dünyaya geldi. Yedi yaşında iken bir din âlimi olan babasının yanında hafızlık eğitimine başladı. Daha sonra ilkokulu kendi köyünde, ortaokulu Çaykara'da tamamladı. Ortaokul yıllarında Çaykara Müftüsü Hacı Hafız Yusuf Bilgin Efendi'den kıraat ta'limi ve Arapça okuyup icâzet aldı. 1971 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ni dışarıdan bitirdi. Aynı yıl İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldu ve 1975 yılında birincilikle bitirdi. Yine aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim İhtisas Merkezi'nin Arapça bölümüne başladı. 1978 yılında buradan mezun olarak Millî Eğitim'de görev aldı ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak göreve başladı. Bir süre sonra İstanbul İmam-Hatip Lisesi'ne Meslek Dersleri öğretmeni olarak atandı. Emekliye ayrıldığı 1995 yılına kadar, yurt dışında (Belçika'da) görev yaptığı dört yıl dışında adı geçen okulda görev yaptı. Emekliye ayrıldıktan sonra *Telhis*'i genişleterek Türkçemize kazandırdı. Buna ilaveten bir kısmı yayımlanmış, bir kısmı ise yayın aşamasında olan bazı eserler de telif etti.

Görüşme Süleyman Gür tarafından, Halil İbrahim Şahin hocamızın Dernekpazarı ilçesi Akköse Mahallesi'ndeki evinde gerçekleştirilmiştir.

Bugün 21 Haziran 2023 Çarşamba. Dernekpazarı ilçesi Akköse köyündeyiz. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projenin bu bölümdeki konuğu Çaykara eski müftüsü merhum Yusuf Bilgin Hocaefendi’den mücâz ve aynı zamanda emekli öğretmen olan şair ve yazar Halil İbrahim Şahin hocamız. Hocamıza, görüşme talebimize olumlu cevap verdiği ve bizleri evinde ağırladığı için çok teşekkür ediyor ve sözü hemen kendisine vermek istiyorum.

Değerli hocam öncelikle kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz?

Nüfus kayıtlarına göre 1946 yılında doğduğum anlaşılıyor ama haddizatında doğum tarihim gerçekte 1941. Ailenin beş çocuğunun sonuncusu ve tek erkek çocuğuyum. İlk defa hafızlık eğitimiyle eğitim hayatıma adım attım. Daha sonra ilkokulu tamamladım ve nihayet Kur’ân-ı Kerîm ta’lîmi yapmak ve Arapça okumak için Çaykara’ya, o zaman Çaykara Kur’an Kursu hocası olan muhterem hocam Hacı Hafız Yusuf Bilgin Efendi’den ta’lîm etmeye ve Arapça okumaya başvurdum. Arapça okurken aynı zamanda ortaokula da başladım. Arapça ile ortaokulu ve ta’lîm işini üçünü birden yürütme gayretinde bulundum. 1961 yılında Arapça’dan icâzet aldım. Ondan sonra babamın izin vermemesi üzerine bir ara eğitimimi erteledim daha doğrusu ertelemek mecburiyetinde kaldım. Daha sonra imkân bulunca imam-hatip lisesinin orta kısmının fark derslerini vererek mezun oldum. Bu arada icâzet aldıktan sonra Of’un şu andaki adıyla Erenköy olan köyde sekiz dokuz ay kadar Arapça hocalığı yaptım. Orada talebeler vardı. Hocalarının askere gitmesi nedeniyle ortada kalmışlardı. Bunun üzerine hocamız (Hacı Yusuf Bilgin) onun yerine beni görevlendirdi. Bu süre zarfında orada çalışıp faaliyetlerde bulundum. Daha sonra imam-hatip lisesi imtihanlarına girerek hariçten Trabzon İmam-Hatip Okulu’ndan 1971 yılında mezun oldum. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’ne kaydımı yaptırdım. 1975 yılında okul birincisi olarak buradan mezun oldum. Beş altı ay sonra da ilk defa açılan Haseki Eğitim İhtisas Merkezi’ne başladım. 1978 yılında da orayı bitirdim. Hayatıma dair şu anda kısaca söyleyebileceklerim bundan ibaret.

Teşekkür ediyoruz Sayın Hocam. Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında bu yörede ilmiye sınıfına mensup olan kimseler var mıydı? Varsa bunların halkın ilmi hayatına ne gibi katkıları olmuştur? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Şimdi 1941 doğumlu olduğuma göre takdir edersiniz ki, Cumhuriyet’in ilk yıllarıyla ilgili fazla bir bilgiye sahip değilim. Ancak nakledilen, anlatılanlardan bildiğim kadarıyla Bilaloğullarından Harun Efendi diye bir zat vardı. Burada eğitim işleriyle daha ziyade o meşgul olurdu. Osmanlıca bilen, okuyup yazmasını öğrenen kişiler onun rahle-i tedrisinden geçmiştir. Daha sonra devreye Hacı Abdurrahman Efendi girdi. Ayrıca Bilaloğullarından Muhammed Efendi diye bir başka zat daha vardı. Abdurrahman Efendi’nin birlikte okuduğu arkadaşlarından biriydi. İlmiye sınıfı olarak bu köyden bilebildiklerim bunlardır. Daha öncesinde ise Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi diye bir zat vardı. Bu köyde çok derin izler bırakıp ahirete irtihal eden bir zat olduğunu biliyorum. Yakın talebesi olan Hacı Abdurrahman Efendi’den ona dair birçok hikâye de dinlemiştim. İcap ederse bir iki tanesini de anlatabilirim.

Hocam buyurunuz.

Hacı Abdurrahman Efendi ondan bahsederken kendini toparlar öyle bahsederdi. Yani vefat ettikten sonra bile ona karşı olan saygısı ve sevgisi hiç azalmadan her fırsatta ondan bahsederdi ve ne öğrendiyse ondan öğrendiğini söylerdi. Mesela ona dair bir hadise anlatır. Bu, Osmanlı geleneğinde ilmiyeye verilen değeri ifade etme bakımından çok ilginçtir. Buradan, bu köyden, bitişiğimizde bulunan Bölümlü köyüne, o zamanki adıyla Zisino köyüne gitmişler. Bir icâzet merasimine katılmışlar. İcâzet merasiminin bitmesinden sonra Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi cemaatiyle beraber oradan ayrılmış. Abdurrahman Efendi'nin söylediğini anlatıyorum. Ayrılmış oradan diyor. Ben de genç bir öğrenciyim. Oralarda biraz daha dolaştım, diyor. Sonra ben de ayrılacağım zaman oranın meşhur hocalarından ve aynı zamanda meşayih-i kiramdan Kalomerzâde (Ġaniömerzâde) Mahmud Efendi'yle vedalaşmak üzere görüşmeye gittim. Tam kendisiyle vedalaşacağım sırada birisi geldi. Mahmud Efendi'den bir fetva sordu. Mahmud Efendi, "Söylediğinin cevabını benden hemen istiyor musun? Yoksa bir iki saat sonra cevap versem olur mu?" diye sonru. Soruyu soran adam, "Madem bakacaksınız bakın, hazırlayın da ondan sonra ben cevabı sizden alırım, öğrenirim" dedi. "Hayır, cevap hazırdır da onu verecek durumda değilim" demiş Mahmud Efendi. "Niçin?" diye sormuş adam. "Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi bu köyün sınırlarını terk etmedikten sonra benim fetva verme yetkisini kendimde görmediğim için fetva vermiyorum. Köyün sınırlarını terk etsin ki ona saygısızlık olmasın" diye cevap verdi Mahmud Efendi. İlmine bu derece hürmeti saygısı vardı.

Bize biraz da kendi aile büyüklerinizden, annenizden, babanızdan yahut da yukarıya doğru dedelerinizden bahsedebilir misiniz? Özellikle ilimle meşgul olanlardan ve onların tahsillerini kimlerden aldıklarından, nerelerde yaptıklarından bahsetmeniz mümkün mü?

Bizim aile büyüklerimizden ilimle iştigal eden kimsenin ismine rastlamadım. Yalnız dedemin babası Hacı Yusuf o dönemde nasıl yaptı ise hacca gitti geldi. Şimdi bizim aile İbrahim oğlu Yusuf, Yusuf oğlu İbrahim, İbrahim oğlu Yusuf, bu şekilde altı kuşak gelmiştir babama kadar. Babamın tek oğlu olarak ben de İbrahim ismini aldım. Benden sonra maalesef bu düzen bozuldu. Ailemizde bir tek babam nispeten ilimle meşgul oldu ve o da Hacı Abdurrahman Efendi'den okudu. Ondan hafızlık yaptı, hafızlığını dinletti. Ondan sonra da kendi imkânlarıyla ve deha derecesindeki zekâsı sayesinde fazla bir hoca görmeden, tedris faaliyetinde bulunmadan, hocalara muhatap olmadan ilmini arttırdı. Öyle ki, ben o kadar okumama rağmen zaman zaman bazı konularda kendisine cevap veremez durumda aciz kalırdım.

Peki hocam biraz da kendi tahsilinizden bahsedebilir misiniz? İlk tahsilinizi, temel dinî bilgilerinizi, Kur'an eğitiminizi ilk olarak nerede ve kimlerden aldınız? Hocalarınızın ve onların hocalarının tahsil durumuna dair malumat verebilir misiniz?

Ben tahsile tesadüf sonucu başladım. Bu bizim büyük camide (Akköse köyü Merkez Camii) sıbyan okulu açılırdı kış mevsiminde. O dönemlerde Millî Eğitim okulları henüz açılmamıştı. Kışın öğrenciler kız-erkek çeşitli mahallelerde açılan sıbyan okullarında okurlardı. Mesela yukarıdaki mahallede Baki Camii dedikleri yerde de o zaman sıbyan okulu açılırdı. Bunun gibi birkaç yerde açılırdı. Ben çok küçük olduğum için altı, yedi yaşlarındayken ablamın kucağında ona refakat etmek suretiyle camiye giderdik. Burada tesadüfen dediğim o. Yani kendim okumak için camiye gitmedim. Ablamla

beraber camiye giderdim. Ablam da hocanın yanındaki sıranın başında otururdu. Gelen çocuklar ellerindeki Elif-bâ cüzlerinden Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye çalışırlardı. Ben de ablamın kucağında otururken onların okumasını dinlerdim. Bu sırada şimdi Rahmet-i Rahman'a kavuşmuş bir arkadaşımız geldi. Yüzüne bakarak Kur'an okuyordu. Fakat bir kelimeyi yanlış okumuştı. Hoca yanlış okuyorsun dedi ona. Bir iki kere tekrar ettiyse de doğrusunu okuyamadı. Ben kendisine doğrusunu söyledim ve şöyle okunacak dedim ona. "Hiç daha okumaya başlamamış ya. Bu çocuk galiba öğrendi" falan dedi hoca. Gerçekten de bakarak öğrenmişim. Fakat ben farkında değilim, hoca farkında değil, ablam farkında değil. Bir iki sorgu sualden geçtikten sonra okuduğum anlaşıldı. "E bu madem ki kendi kendine öğrendi, başkasının okumasını dinleyerek öğrendi, o hâlde okuyabilecek durumdadır" dediler.

O zaman bu bizim bitişikteki ev; yani amcamın evi ıssızdı. Kalomerzâde Ahmet Şerif Hocaefendi orada öğrencilere hafızlık yaptırıyordu. Beni de getirdiler ve ona teslim ettiler. Sen bu hocadan oku, dediler. Ben de o sıralar altı ya da yedi yaşlarındayım. Hoca da benim ne derece okuyabildiğimi öğrenmek için rastgele bir yer açtı. "Ya Eyyühe'l-müzzemmil" diye başlayan sûre geldi. Yani Müzzemmil sûresi. Oku bakayım şuradan, dedi. Biraz sert yapılı bir hocaefendi idi. Allah gani gani rahmet eylesin. Şimdi ben "Ya Eyyühe'l-müzzemmil"deki o şeddeleri tutarak okuyamadım. Şeddeleri biraz gevşek söyledim, müzemil gibi falan dedim. Aniden bana bir tokat patlattı, fevkalade muhteşem bir tokat. O yaştaki bir çocuğun o tokat karşısında yapacağı tek şey bayılmaktı. Ben de onu yaptım, kucağına düştüm. Bu yetmez gibi altta bir alt odası vardı. Orasını âdeta bir cezaevi olarak kullanırdı hoca. Amcamın benden dört beş yaş büyük bir tane oğlu vardı, o da hafızlık yapıyordu. Onunla bir başka arkadaş orada derslerini hazırlamadıkları için mahkûm ve mahfuzdu. Kapı kilitliydi. Dışarıdan bir ağaçla kapıyı kapatmış "içeride ders çalışın, sizin zamanınız vaktiniz geldiği zaman dinleyeceğim sizi" dedi ve beni de onların yanına getirip bıraktı. Suçum "müzzemmil" derken şeddeyi tutarak okuyamamış olmaktı. Bir daha da ondan sonra oraya gitmedim. O arkadaşlar da oradan kaçtılar firar ettiler, hikâyesi uzun gider... Millet onları takibe koyuldu, tarladan aşağı doğru peşlerinden koştular, kovaladılar movaladılar ama beni takip eden olmadığı için çıktım efendi efendi geldim eve, oturdum. Bir daha da oraya gitmedim.

Oradan başladık, sonra bir başka köyden (Hamzalı köyü/Hayrat) daha sonraki bir devrede birisi getirildi. İşte Osman Gür, Hüseyin Gür Hoca vesaire onları okutan Resul Yıldız hocayı getirdiler. Ben de ondan okumaya başlamak istedim. Bilmem hangi konuda babam onlarla anlaşamadığı için ondan okumaya başlayamadım. Babam baktı olacak gibi değil. Trabzon merkeze bağlı bir köyde imam olarak görev yapıyordu. Beni de hafızlık yapmak üzere aldı oraya götürdü. Ondan hafızlığa başladım. Hafızlığa başladığım zaman ilk defa üç sayfa ham aldım ve bir ayda hatim ettim. Şimdi hiç ara vermeden her gün ders vermek suretiyle kaç sayfa ediyor şu anda hesabını bilmiyorum, zannedersem 90 sayfa ediyor. Bir ayda ezberledim onları. Ben onları ezberlerken yanımda konuşuldu, bu çocuğa bir şey olacak, nazar degecek filan gibi şeyler söylendi. Tabii benim nazar nedir, bana ne olacak gibi şeylerden haberim yok. Ama bunlar konuşula konuşula, ha demek bir şey olunuyormuş çocuklara, diye kafama yazdım. Tabii annem yanımda yok, bana babam bakıyor. Ben de çocuğum tabii birtakım hizmetlerim var. Babam onlardan bıktı usandı. Beni buraya, köyümüze getirip bıraktı. Burada bir iki hafız vardı, onlardan hafızlığımı dinletirsin, diyerekten onların yanına beni bıraktı gitti. Komşularımızdan Abdulvahap Şenocak hafızdı. Ona bundan günde şu kadar ders dinlersin diye tembih etti. Ben de hafızlığa devam ediyorum. Hani o babamın görev yaptığı köyde konuşulan bir şeyler olacak, nazar olacak, nazar degecek sözleri o zaman benim kafama yatmamıştı. Ama burada durum değişti. Çünkü oyun arkadaşlarım vardı. Onlarla oyuna dalıyorduk.

Derken ben hafızlığı ihmal etmeye başladım. Hatta ders veremez duruma geldim. Bir sayfa ham var onu da yapamıyorum. Nihayet üç dört gün aradan sonra ders vermeye gittim. Allah uzun ömür versin Abdulvahap Efendi “ya kaç gün oldu gelmedin” deyince, “efendim dedim, bir şey oldu ezberleyemiyorum, bana bir şey oldu.” Orada konuşulandan kopya çekiyorum yani. O dersi yanlış manlı okudum, hemen kalktım. Çünkü oyun arkadaşlarımla sesleri geliyor sokaktan. Bir an önce bitirip de onlara katılmak için can atıyorum. Abdulvahap Efendi, “yok gidemezsin” dedi. “Yarın okuyacağın cüzün ham olan sayfasını ezberlemeden seni göndermem” dedi. Bir perdenin arkasına koydu beni. Ben de ezberlemeye başladım. Meğer o kurnazlık yaptı. Cebinden saati çıkardı ve ben ders çalışmaya başladığım zaman saat tuttu. Bilmem kaçta başladım derse. Biraz sonra dedim ki, bu sayfayı ezberledim. Bak dinlerim dedi, sonra karışmam dedi. Ben de dedim ki, dinle, ezberledim, kendime güveniyorum. Maceralı geçtiği için hâlâ olayı unutmadım. Neyse ezberlediğim yeri okudum. Hani dedi sana bir şey olmuştu. Oldu dedim. Ama yirmi yedi dakikada ezberlemişsin bu sayfayı, bu nasıl bir şey olmaktır dedi ve bir tokat da ondan yedim. Ama dünyada onun kadar haklı tokat az bulunur. Geçen seneler hatırlattım ona böyle böyle bir macera geçti aramızda diye. O özürlü dileyebilecek gibi oldu. Nasıl yaptım falan filan dedi. Yok, o tokadı takdir ediyorum. O tokat haklı bir tokattı dedim.

Daha sonra Çaykara’ya gittik. Müftü Hafız Yusuf Efendi’den okumaya başladık. O zaman müftü değildi ama daha sonra müftü oldu. Benim hayatımın değişmesinde o zatın beni okutmadaki gayreti çok etkili olmuştur. Hem de çok ama çok. Beni oraya babam alıp götürmedi mesela. Hatta okutmak da istemiyordu beni. Tek erkek evladı var ve okursa aileden kopacak gidecek düşüncesindeydi. Okumama pek sıcak bakmıyordu yani. Hafızlık yaptın yeter anlayışındaydı. Bu yüzden ben kendi başıma gittim Çaykara’ya. Hoca bir ikinci namazını kıldırdı. Camiden çıkarken dedim ki, ben senden okumaya geldim. Kimsin sen, dedi. Kendimi tanıttım. Hele gel yukarı çıkalım dedi. Kur’an kursu olarak caminin üst katı kullanılıyordu, oraya çıktık. Bana, baban yok mu senin, dedi. Var, dedim. O niye gelmedi, dedi. Bilmiyorum, dedim. Tabii biraz gizlemeye çalıştım mani olur diye. Bu zamana kadar kimseden okudun mu, dedi. *Emsile, Binâ* okudum işte o kadar dedim. Nasıl okudun anlayabildin mi onları, dedi. Pek de anlamadım, dedim. Baban gelmeden ben seni kabul edemem, dedi. Benim de böyle biraz da utangaç bir yapım var. Kabul et diye fazla direnemedim. Ama gitme, sen burada birkaç gün benim derslerime gir çık, dedi.

Ali Karaçay vardı, Çaykara’da uzun zaman müftü vekilliği yaptı. O tarihlerde onlar altı kişi *İzhâr* okuyorlardı. Ben de onların derslerine gidip takip ediyordum ama kitabım yok, bir şeyim yok. Aradan bir hafta geçtikten sonra dedi ki “kuzi” seni okutmaya karar verdim. Çok kullandığı bir kelimeydi bu. Sevdiği öğrencilerinden kim olursa olsun ona “kuzi” diye hitap ederdi. Kuzu diyecek yerde yerel şiveyle kuzi derdi. Bunun üzerine ben de, nasıl oldu da böyle bir karar verdiniz dedim. Bir haftadır dersi nasıl takip ediyorsun, diye seni gözetliyorum, dedi. Hevesin var mı yok mu bunları izledim, dedi. Meğer puan veriyormuş bana ama tabii benim haberim yok. Peki okumaya nasıl başlayacağız, dedim. Bu *İzhâr* okuyanlara seni katıyorum, onlarla beraber okuyacaksın, dedi. Ama hocam arada benim hiç okumadığım kitaplar var, *Avâmil, İzzî, Merâh* vesaireyi ben hiç okumadım dedim. Ben dedi o dersleri sana özel olarak okutacağım. Akşam namazını kıldırdıktan sonra camide evvabin namazını da kıları. Çaykara’da o zaman elektrik falan yok. Petrol lambalarından istifade ederek aydınlık sağlanırdı. Sen yukarı çıkacaksın, derdi, orada lambayı yakacaksın. Ben evvabin namazını kıldıktan sonra oraya geleceğim ve sana bu dersleri özel olarak okutacağım. Peki, dedim yani tek başıma mı olacağım. Evet tek başına olacaksın, dedi. O tarihlerde öğrenci sayısı yüzü aşkındı. Sabahtan akşama kadar onlarla meşgul oluyordu hocaefendi. Çoğu zaman derste

yorgunluktan gözleri şöyle düşüyordu. Ama o vaziyette, bir de akşamdan sonra benimle özel olarak ilgilenmeyi göze almıştı. Yaz boyu o dersleri bana özel olarak okutmak suretiyle beni diğerlerine yetiştirdi. Daha sonraki yıllarda hiç onlardan geri kalmayacak vaziyete geldik. Okuduk ve 1962 senesinde icâzet aldık.

Hocam, hocanızın ders yöntemleri nasıldı? O dönemde okuduğunuz kitapları temin etmekte güçlük çekiyor muydunuz?

Kitapları nasıl temin ediyorduk evvela ondan bahsedeyim. Okuduğumuz kitapları temin etmekte çok güçlük çekiyorduk. Bunun için çoğu kere emanet kitap kullanırdık. Daha önce molla olan, molla olarak anılan kimseler vardı. Mesela ben kitapların bir kısmını onlardan temin ettim ve daha sonra kendilerine iade ettim. Kitap bulunsa bile alacak paramız yoktu o dönemde. Bizim yaşımıza gelene kadar epey bir zaman geçti. Türkiye'nin üzerine çöken bir kâbustan, kâbus zihniyetinden epeyce zaman geçti. Bizim zamanımızda hafif hafif aralandı, ıfık göründü ama ona rağmen hâlâ daha kanunlarda bir değişiklik olmaması yüzünden biraz da gizli ve kaçak okurduk. Mesela hocamız bize tembih ederdi. Beş tane kitap okuyorsanız beş tane kitabı elinize alıp buraya gelmeyin, herkes birer kitap getirsin derdi. Burada bir kitaptan takip edin. O kaba kitapları görünce jandarma arama yapar, başımız derde girer, diye hatırlatma yapardı. Bu baskılar biraz açıldıktan sonra hafızlık yapılmaya başlandıktan sonraki dönemden bahsediyorum. Daha önce mesela benim en büyük ablam şu anda 95 yaşındadır. Bölümlü köyündeki İbrahim Okutan'ın annesi. O anlatır. Abdurrahman Efendi'nin evinin altında bodrum gibi bir yer var, yani ahır ayarında bir yer. Orada onlara bazı ilmihal bilgileri gizli olarak okutulurdu. Allah'a şükür daha sonra şartlar biraz daha iyileşti. Biz onlara nispeten daha serbest okumaya başladık.

Hocam bu anlattıklarınızdan köyünüzde ve bu yörede kız çocuklarının da o dönemlerde temel dinî bilgilerini hocalardan aldığı anlaşılıyor. Doğru mudur?

Evet, onlar da sıbyan okullarına devam ederlerdi. Kız-erkek karışık oturmazlardı ama aynı ortamda onlar da okurlardı. Güzel de bir eğitim sistemleri vardı. Sıbyan hocaları onları topluca koro halinde okuturdu. Mesela Tahiyât duasını okuyacaksınız hepsi bir ağızdan Ettehiyyâtü diye tekrar ederlerdi. Bilmeyenler de o arada duayı ezberlerdi ve bu şekilde zihinlere daha iyi yerleşirdi. Yani bana göre eğitimde güzel bir metottu o.

Hocam biraz da icâzet cemiyetleri hakkında konuşmak istiyoruz. Gerek sizin icâzet merasiminizi gerekse diğer icâzet merasimlerini göz önünde bulundurarak bir tasvirde bulunabilir misiniz?

Ben ilk icâzetlere bu köyde rastladım. Burada bir hafızlık izin duası yapıldı. İcâzet yerine izin duası tabiri kullanılırdı buralarda. Çok küçük yaşta olduğum için detayları tam olarak hatırlayamıyorum ama geniş bir katılım olurdu. Surda gedik açıldığı döneme rastlıyordu. Dolayısıyla millet çok büyük rağbet gösterdi bu cemiyetlere. Merasime dışarıdan da kadın erkek gruplar hâlinde gelinirdi. O dönemlerde bilhassa birtakım psikolojik rahatsızlıkları olan kadınlar da bu cemiyetlere iştirak ederlerdi. Bayılıp ayrılan, bağırıp çağırınlar da olurdu. Sonra Çaykara'da yapılan izin duaları tabii daha resmî ve himaye altında icra edilirdi. Himaye altında diyorum çünkü hâlâ daha böyle bir izin duasının ilçe merkezinde yapılması oldukça sakıncalı bir durum arz ederdi. Hasan Erol diye birisi

vardı. O zamanki iki siyasi partinin bir tanesinin Çaykara ilçe başkanıydı. Parti tamamen bu işlere karşı olmasına rağmen o olumlu yaklaşırdı. Sözü geçerli, nüfuz sahibi bir kişiydi. Onun himayesinde izin duası yapılırdı. Hatta bizim izin duamız 1962'de olmasına rağmen yine onun himayesinde icra edildi ve geniş katılımlı bir izin duası oldu. Dersîâmdan Çalekli Hacı Dursun Efendi cemiyete iştirak etti. Hatta onunla ilgili bir hatıram var anlatayım. Bir şubat ayıydı. Yağmur yağdı yağacak, soğuk da var. Hacı Dursun Efendi kürsüde vaaz ediyor. Birisi oradan el kaldırdı ona. Hocam dedi dua et de bu merasim boyunca yağmur yağmasın dedi. O da elini kaldırdı "İslatma bizi ya Rabbi!" dedi ve Cenâb-ı Allah hakikaten icâzetin sonuna kadar ıslatmadı bizi. Hava biraz karışıktı ama yağmur yağmadı. İcâzet merasimi sona erdikten sonra yağmur yağmaya başladı ve bardaktan boşalircasına yağdı.

Çaykara müftüsünün, yani bizim hocamızla onun hocası olan Hacı Hasan Efendi'nin köyde okuttuğu ve yetiştirdiği öğrencilerin icâzeti müşterek yapılırdı. Mesela bizim icâzet merasimimizde bizim hocaefendinin, Hacı Hasan Efendi'nin zannediyorum on beş civarında öğrencisi vardı. O izin merasimlerinde bizden bir kişi, yani icâzet alanlardan bir kişi vaaz ederdi. Onlar kalabalık oldukları için onlardan da iki kişi vaaz ederdi. Bizim izin duamızda hocaefendi bizden beni görevlendirdi. Ben de bir şeyler anlatmaya çalıştım. Onlardan da Of'a bağlı Halman köyünden Adnan Karaismailoğlu görevlendirildi. Adil Karaismailoğlu var (eski Ulaştırma Bakanı) onun akrabası olurdu. O vaaz etti. Allah rahmet eylesin iki üç sene önce vefat etti. Bir de Hacı Hasan Efendi'nin oğlu Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz vaaz etti.

Hocam Çaykara'da okuduğunuz dönemlerde yahut da bu icâzet cemiyetleri sırasında sizin bizzat gördüğünüz, tanıdığımız, dinlediğiniz aklınıza gelen başka hocaefendiler var mıdır? Bunları da zikredebilir misiniz?

Mesela bizim icâzet merasimimize Trabzon'dan meşhur kurrâ-hafız Ali Haydar Efendi katıldı ve ona Kur'an okuttular. Mükemmel bir okuyuşu vardı. Allah gani gani rahmet eylesin! Çifâruxsa (Uğurlu) köyünden Mehmet Rüştü Âşıkutlu ilim ve fazilet timsali bir kişiydi. O da mükemmel Kur'an okurdu ama Ali Haydar Efendi'nin okuyuşu daha halâvetliydi. Daha tatlı bir okuyuşu vardı.

Hocam biraz da kendisinden bir süre ders okuduğunuz köyünüzün meşhur hocası Abdurrahman Efendi'den bahsedebilir misiniz?

Abdurrahman Efendi çok gayretli bir hocaefendiydi. Devamlı okurdu ve ölünceye kadar da okumaya devam etti. Fakat okutmaya pek elverişli değildi, yapısı ona müsait değildi. Mesela babam da ondan okudu *İzhâr*'a kadar ama okuyamayacağını anlayınca bıraktı. Başlayan birkaç kişi vardı, onlar da devam edemediler. Ben de bir süre okudum fakat okuduğumu da anlamadım. Bunları daha sonra Çaykara'da tekrar ettim. Hatta okutarak tekrar ettikten sonra tam anlayabildim. Sarf ve nahiv bakımından oldukça iyi yetiştim ben. Özel gayretim ve hocamızın yönlendirmesiyle güzel mesafe aldım.

Abdurrahman Efendi'nin yörede nasıl bir etkisi vardı?

Hocaefendinin ders okutmasını bir tarafa bırakalım. Fakat halk üzerinde müthiş bir tesiri vardı. Vaazları ve mevzeleri dinlenirdi. Halkın dilinden konuşurdu ve söyledikleri tam anlaşılırdı. Hâlâ daha mesela sizin yaşınızda olanlar onu pek bilmez fakat yaşı daha büyük olanlar onun fetvalarını

birbirine anlatıp dururlar. Fetvalarıyla meşhur çok zeki bir adamdı. İnsanı verdiği cevaplarla şoke eden, artık karşı soru sormaya fırsat vermeyen bir yapısı vardı. Mesela Dernekpazarı'nda bir gün camiden çıktık. Ben koluna girdim. Oldukça yaşlıydı tabii. Ben on sekiz yirmi yaşlarında bir delikanlıyım o sıralar. Yolda yürürken birisi yanımıza geldi ve "hocam size bir şey sormak istiyorum" dedi. Buyur, dedi hocaefendi. Benim yaşlı bir annem var aynı zamanda da yatalak hasta. Namazlarını doğru dürüst kılamıyor ne yapacağız. Akli başında mı, dedi hocaefendi. Akli başında ise namaz düşmez ondan, namaz kılmak zorundadır, dedi. Ama evde yalnız kaldığı durumlarda abdest almıyor bu durumda ne yapacak, diye sordu o adam. Yanına bir kiremit getirin teyemmüm yapın, namazını kılsın, dedi hocaefendi. Adam, peki hocam annem teyemmüm almasını bilmiyorsa ne olacak, dedi. Sen eve gittiğin zaman teyemmüm almasını öğretirsin ona, diye cevap verdi. Hocam ben de bilmiyorsam, dedi adam. Bunun üzerine hocaefendi kaç yaşındasın? dedi ona. Adam 60 yaşındayım, dedi. Annen 80 yaşında 60 ile 80'i toplarsan kaç eder dedi. Adam 140 dedi. Ee siz 140 senede bir teyemmümü öğrenememişseniz ben size ne öğretebilirim, dedi. Bunun üzerine adam mahcup bir şekilde özür diledi ve öğreneceğini söyledi. Öyle enteresan bir yapısı vardı Abdurrahman Efendi'nin.

Hocam biraz da sonraki süreçteki tahsil hayatınızdan bahseder misiniz?

İmam-hatip lisesini dışarıdan imtihanlara girerek mezun olduğumu söyledim. Daha önce ismini zikrettiğim Ali Karaçay hoca hem hafızlık yapardı hem de Arapça okurdu bizim dönemimizde. Ben ortaokula giderdim Arapça okurdum. Onunla ben iki işi aynı anda yürütmeye çalışırdık. Bayburt İlahiyat Fakültesi'nde daha önce dekanlık yapan hâlâ dekan değil ama orada görevli olduğunu bildiğim Nasrullah Hacımüftüoğlu, o da bizim arkadaşlarımızdan bir tanesiydi. Biz imam-hatip okuluna onlarla beraber imtihana girerdik. Ben o tarihlerde Arsin merkezde Kocababa Camii'nin imamıyım. Onlar bana gelir misafir olurlardı. Beraber ders çalışır ve gider imtihanlara girerdik. Bu şekilde hazırlanmak suretiyle fazla bir sıkıntı çekmeden mezun olduk. Hatta o kadar ders çalışırdık ki izin verirseniz ben bir hatıramı anlatayım. Lise matematik dersi. Ortaokula kadar okuduk ama hatta benim bir altyapım vardı ortaokula kadar okumuş olmam dolayısıyla. Arkadaşların o da yoktu fakat matematik imtihanına hazırlanıyoruz. Zannediyorum yazarının ismi Mehmet Aslan olan bir matematik kitabı vardı. Onun bir de çözümlü kitabı vardı. Ben karşılaştırmak suretiyle o çözümlü kitaptan da çalıştım. Sonra imtihana girdik. Öğretmen on tane problem çözümü sordu bize. Ben yarım saatte soruları çözdüm, kapıdan çıkarken babamın Trabzon'da iken okuttuğu öğrencilerden biri, aynı zamanda Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde öğretmen Abdurrahman Akyol diye bir zat vardı, o da kapıdan içeri giriyordu. Beni tanıyor tabii. Niye çıkıyorsun dedi. Dedim ki yaptım çıkıyorum. Bitirdin mi, dedi. Soruları bitirdim, dedim. Yardım etmek istiyor bana anlaşılın. Hele bir dakika dur bakayım, dedi. Geldi aldı kâğıdımı baktı ki matematik dersi. O da bir şey anladığı yok kâğıttan. Matematik öğretmenini çağırıldı şu kâğıda bir bak, dedi. O da baktı. On sorunun dokuzunu doğru yapmışım ben. Onuncu soruya cevap vermemişim. O da kâğıtta yer kalmadığı için cevaplamamışım. İkinci kâğıt verelim dediler; ekme parası çıkacak kadar not aldığımızı göre, şu anda notumuz da belli olduğuna göre lüzum yok dedim. Yani o derece yoğun bir şekilde çalışırdık.

Hocam biraz da yüksek İslam enstitüsü yıllarınızdan, yine o dönemdeki talebelerin genel ahvalinden ve özellikle de sizin medrese geçmişiniz dolayısıyla talebe arasındaki yerinizden yahut da medrese okuyan talebelerin konumundan bahsedebilir misiniz?

Ben, 1971 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdim. Nasrullah Hacımüftüoğlu'yla beraber aynı dönemin öğrencileriyiz. Ama orada sınıflarımız ayrıydı. Biz yabancı dilimizin Fransızca olması hasebiyle A şubesindeydik. Onlar İngilizce bölümündeydi. İslam Enstitüsü'nde tanıdığım hocalardan feyiz aldım ama bildiklerime pek fazla bir şey kattığını söyleyemem. Yani Yüksek İslam Enstitüsü'nde okumuş olmamın bana sağladığı fazla bir katkı yok. Okuduğum süre içerisinde kendi bildiklerimle, kendi yağımınla kavruldum. Ama Mehmet Sofuoğlu hocayı tanımış olmak benim için başlı başına unutulmaz bir şeydir.

Bekir Topaloğlu hocayı da öyle. Böyle birkaç tane var hatırladıkça ağlayası geliyor insanın. Bekir Topaloğlu hoca çok disiplinli bir adamdı, gece gündüz çalışırdı. Osmanlı medreselerinde yetişmiş Mahmut Bayram hoca vardı. Bir arkadaş onunla ilgili bir şey nakletti bana. Dedi ki bir gün, Mahmut Bayram hoca geldi ve kelâmla alakalı bir soru sordu bana. Ben şu problemi çözemedim, bu konuda bana yardımcı olur musun, dedi. Arkadaş da Hacı Hasan Efendi'nin damadı Orhan Hoca'dır. İstanbul'da Beşiktaş'ta Kur'an kursunda müdürlük yapıyordu. demiş ki Mahmut Hoca'ya, "Hocam sizin yanınızda biz ne konuşabiliriz ki?" Yine de soruyu yöneltti. Ben sorduğu soruya çok yabancı kaldım dedi ama bunun cevabını Bekir Topaloğlu Hoca'dan alabiliriz demiş ona. Nasıl olacak bu demiş Bayram Hoca. Telefon edelim Bekir Topaloğlu Hoca'ya soralım dedim. Telefon et ama soru sorma kendisinden görüşme randevusu iste, sakın telefonla sorumuzun cevabını isteme ondan, saygısızlık olur dedi. Ben de telefon ettim. "Hocam okulda odanızda ne zaman bulunabilirsiniz? Hangi saatte gelsek uygun olur? Bir müşkilimiz var." dedim. Randevulaştık ve vakti geldiğinde hocanın yanına gittik. Mahmut Bayram hoca müşkilini anlattı hocaya. O sırada çay da ısmarladı bize Bekir Topaloğlu Hoca. Çayları karıştırmaya fırsat kalmadan o müşkilimizi halletti. Bayram Hoca da tatmin oldu. Bu sefer çaylarımızı içmeye başlayınca Mahmut Bayram Hoca izin iste de kalkalım gidelim diye işaret ediyor bana. Ben de biraz oturalım yani hiç olmaza çaylarımızı içelim tarzında işaret ettim ona. O ısrarla işaret ediyor, ben ısrarla çaylarımızı bitirelim, hocayı biraz daha dinleyelim istiyorum. Nihayet baktım olacak gibi değil bardaklar yarıdayken hocam bize izin verin, derslerimiz var kalkacağız, Mahmut Bayram Hoca da o kursta öğretmenlik yapıyor, dedim. Bekir Topaloğlu Hoca'dan izin aldık kalktık. Dışarı çıkınca hocaya biraz çıkıştım. Yani çayımızı içmeye de müsaade etmedin, dedim. Dedi ki niçin etmedin biliyor musun? Şimdi bu adam zamanını böyle boşa harcamış olsaydı bu insanların müşküllerini kim halledecekti. Ona zaman tanıyalım ki başka müşkülü olanların müşküllerini halledecek zaman kazansın, dağarcığına yeni yeni şeyler eklesin. Bu da Kalomerzâde Mahmud Efendi'nin ilme olan saygısını andırır daha sonraki dönemin saygı ifadesidir.

Hocam fakülte yıllarınızda başka sizi etkileyen, yahut sizi yönlendiren, farklı okumalar yapmanıza vesile olan hocalar var mıydı? Bunlarla ilgili neler söylersiniz.

Bekir Topaloğlu hoca ve bilhassa öğretmenliğine, hocalığına hayran olduğum Mehmet Sofuoğlu Hoca, onların yönlendirmeleri ve örnek olmaları benim için unutulmazdır. Genel anlamda bir takım çalışmalara onlar vesile olmuştur. Benim örnek aldığım kişilerdendir bunlar. Rahmetli Ali Özek Hoca da bunlardan biriydi. Arapça hocamızdı. Hatta Ali Özek Hoca'yla da son olarak dargın ayrıldık. Ben enstitünün son sınıfındayken hocayla merdivende karşılaştık. Beni bir kenara çekti ve dedi ki: "Halil İbrahim sen mezun olunca İstanbul'un dışına çıkacak mısın? Yoksa burada mı kalacaksın?" Ben de daha düşünmedim ama büyük bir ihtimalle burada kalırım niye sordunuz hocam dedim. Dedi ki, "İstanbul'un dışına çıkmanı istemiyorum da onun için." "Ne bakımdan hocam

dedim.” Dedi ki ilk fırsatta seni Arapça asistanı olarak almak istiyorum. Ben de hocam benim yaşım biraz geçti, bundan sonra asistanlık yapamam dedim. Öyle bir saygısızlıkta bulundum. Ne derece saygısızlık olduğunun farkına sonradan vardım. Hocayı darılttım. Mezun olduktan sonra da birkaç kez ziyaretine gittiysem de aramızda o eski muhabbeti hiçbir zaman bir daha elde edemedim. Bir oğlu vardı imam-hatip okulunda. Veli olarak, daha doğrusu onun durumunu takip için bazen gelirdi sorardı. Yine de soğuk davranırdı. Onu bir türlü unutmadı, hatta birkaç yerde de söyledi. Ben dedi, kendisi bana müracaat edeceği yerde ben ona müracaat ettim ve beni bir nevi reddetti dedi. Tabii kabahatimi biliyorum. İnşallah affetmiştir beni.

Hocam sizi veya eğitim sürecinizi çok etkileyen bir olay var mı? Varsa anlatabilir misiniz?

Eğitim sürecini etkileyen büyük olay birkaç tane var da en büyüğü Çaykara’da Hafız Yusuf Bilgin Efendi’nin beni öğrenciliğe kabul etmesi ve benim için ayrıca bir ders ihdas edip, en dinlenmesi gereken vakitte bana ayrıca ders vermesidir. Hocamız vefat ettikten sonra Çaykara’ya geldim. Tesadüfen orada dolaşırken dediler ki, bugün hocaefendinin vefat yıldönümüdür. Bu akşam onun için birtakım etkinliklerde bulunulacak, hatimler okunacak, dualar yapılacak, onu tanıtan konuşmalar yapılacak. Bana da hemen orada bir görev tevdi ettiler ve konuşmacılardan bir tanesi sen olacaksın, dediler. Arif Yıldırım hocamız konuşacaktı, bir görev de bana verdiler. Ben de onun bu fedakârlığını orada konuşma esnasında anlattım da ben hâlâ daha onun o fedakârlığını anlayabilmiş değilim dedim. Avukat olan oğlu da orada ben konuşurken gözyaşları arasında bu anlattığımı dinledi. Dışarı çıktıktan sonra dedi ki, sen sırrını hâlâ çözemedin ama ben sırrını sana söyleyeyim. Söyle nedir? dedim. Dedi ki, o icâzet alırken hocası Hacı Hasan Efendi kendisine şöyle bir telkinde bulundu. İlim öğretmekten, bildiğini öğretmekten katiyen uzak durmayacaksın. Bir elin kanda olsa sana sorulan, sana muhtaç olan, sana ihtiyacı olan yani ilim öğrenme babında ihtiyacı olan kim olursa olsun ona elinden gelen katkıyı sağlayacaksın. O da o vasiyeti yerine getirmek için ölünceye kadar çırpındı durdu dedi. Onu da o zaman öğrenmiş olduk.

Hocam İslam Enstitüsü’nden sonraki süreçte sizi çok etkileyen hocalarınız var mı? Varsa onlardan bahsedebilir misiniz?

Var tabii. Yüksek İslam Enstitüsü’nü bitirdiğimiz yıl Haseki Eğitim İhtisas Merkezi’nin aynı zamanda açıldığı yılı. Oraya gidip gitmeme konusunda Bekir Topaloğlu hocamıza danıştık. İki arkadaş yanına gittik. Ben ve Prof. Dr. Yakup Çiçek. Beraber gittik dedik ki, böyle böyle bir kurs açılıyor sizin bu kurstan haberiniz var mı? Mahiyeti nedir? Dedi ki orada okutulacak olan kitapları biz tespit ettik, planını programını biz hazırladık Tayyar Altıkulaç Bey’le, Diyanet İşleri Başkanı’ydı o zaman. Eğitimci oldukları için onlardan yardım istemiş. Biz hazırladık haberim var dedi. Peki oraya girmemizi tavsiye eder misiniz, dedik. Bana dedi ki, sen mutlaka girmelisin. Yakup Hoca’ya sen girsen de olur girmesen de olur, dedi. Benim daha önce bir Arapça geçmişim olmasından kaynaklanan ve din görevliliği vazifesini sürdüreceğimden dolayı bir ayırım yapmış oldu. Daha sonra Yakup Hoca beni geçti. Efendim, oraya başladık Yakup Hoca’yla beraber. Oradaki hocalarımızdan Halil Gönenç Hoca Şâfiî ulemasından. O zaman Şanlıurfa müftüsüydü kendisi. Tayyar Altıkulaç onu müftülük görevinden aldı ve orada görevlendirdi.

Ali Yakup Cenkçiler diye bir hocaefendi vardı. Balkanlardan geldi. Yugoslavya muhacirlerinden, çocukluğu olmayan birisiydi. Hatta oradaki rejimden de kaçtığı söylenirdi. Mükemmel bir hocaydı

o. Osmanlı medrese usulünün Yugoslavya'daki medreselerinde yetişmiş bir zattı. Tabii Mehmet Savaş hocayı da unutmak mümkün değil. Emin Saraç Hoca bir başka hocamızdı. Bu hocalar arasından beni en çok etkileyen Halil Gönenç hocaydı. Şâfiî mezhebinde olmasına rağmen, mezhep farkımız olmasına rağmen toleransıyla, hoşgörüsüyle beni âdeta büyüledi. Mesela bir gün fıkıh dersi esnasında ellerin nasıl bağlanması gerektiği konusunu işliyoruz. İşte Hanefî mezhebinde göbek altında eller bağlanır, Şâfiî mezhebinde de bu sol memenin altında biraz yukarıda şu şekilde ellerin bağlanması gerektiğini söyledi. Onlardaki sünnet anlayışına göre böyle olması gerektiğini ifade etti. Yanımda da gene Şâfiî mezhebinden Urfa vaizi bir arkadaş var, onunla oturuyoruz o gün. Ona takılmak için dedim ki, Şâfiîler olarak bu hiç yakışık almadı şunu bir daha gözden geçirsiniz dedim. Yani hanımların el bağlama şeklini andırır bir el bağlama şekliniz var. O da hemen el kaldırdı. Hocam dedi, bak Halil İbrahim ne söylüyor, dedi. Ne söylüyor, dedi hoca. Ben ona susmus deyinceye kadar söyleyeceğini zaten söyledi. Şâfiîler olarak bu hükmü bir daha gözden geçirin diyor, dedi. Şöyle bir durdu. Halil Hoca dedi ki, doğru söylüyor zaten ben Şâfiî değilim Şah-nefiyim dedi. Yani Şâfiî Hanefî karışımı.

Hocam ne zaman emekli oldunuz? Emekli olduktan sonra genellikle nelerle meşgul oluyorsunuz?

Emekli olduktan sonra bazı çalışmalar yaptım kendi çapımda. Evvela istek üzerine *Telhis* kitabını tercüme ettim, *Kur'an'da Edebiyat* adı altında yayınlandı. Bu süreçte birtakım üzüntülü durumlarla karşılaştım. Bunlar azmimi kırdı, yaşadığımız o talihsizlik gayretimi dumura uğrattı. Bu önümüzdeki evrak onların müsveddeleridir. Pandemi döneminde de şiire merak sardım. Kısa sûrelerin ve Kur'an'daki kendime göre seçme ayetlerin, sûrelerin şiirsel tercümesini yapmaya çalıştım. Doğru mu yaptım yanlış mı yaptım ona hâlen daha karar vermiş değilim. Basılan bir iki kitap daha var. Mesela *Nur Sûresinin Işığında İslâmî Hayat* diye Nur sûresinin tefsirini hazırladım. Buna ihtiyaç duymamın sebebi şu oldu: Nur sûresi malum olduğu üzere “enzelnaha” ve “fereznaha” şeklinde başlıyor ve devam ediyor. Yani biz bu sûreyi indirdik ve bu sûrede yer alan ahkamı farz kıldık diye buyuruluyor. Hiçbir sûrenin başında böyle bir ifade yok. Bu başörtüsü meselesi gündemdedi. Başörtüsünün Kur'an'da olmadığını iddia edenler vardı. Oysa o iddialara karşılık sûre nâzil olurken cevabını kendisi vermiş, siz öyle diyorsunuz ama örtünme ayetlerinin yer aldığı Nur sûresi “ve fereznaha” diye buyuruyor. Bu durum dikkatimi çektiği için üzerinde çalışmaya başladım. Şu an elimde baskısı yok, öyle bir basıldı dağıtıldı tükendi herhâlde zannediyorum. *Kur'an'daki Edebiyat* diye çevirdiğimiz *Telhis* kitabı hâlen satılıyor. Bilhassa bu Arapça ders okutulan kişiler tarafından alınıyor satılıyor. Benim onunla bir ilgim kalmadı. Tercümeyi yapmış olmama rağmen arkadaş kendine mâl etti, bir şeyler yaptı; öyle üzerinde fazla konuşmak da istemiyorum.

Hocam öğrencilerle diyalogunuz nasıldı? Öğrencilerle ilgili anlatabileceğiniz bazı anılarınız var mıdır?

Öğrencilerle diyalogum çok iyiydi. Fakat sınıfta da en çok çekindikleri öğretmenleri ben olurum genellikle. Ona rağmen kendilerine sorulunca en çok sevdikleri öğretmen de bendim. Bir bayan edebiyat öğretmeni vardı. Bir gün bana dedi ki, imam-hatip son sınıf okuyan öğrencilere bir kompozisyon ödevi verdim. En çok çekindiğiniz öğretmeniniz hangisidir, diye. Benim ismimi yazmışlar. Peki niçin çekiniyorsunuz sorusuna da demişler ki, ders esnasında ciddiyeti bozmadan sonuna kadar bizi dinletmeye mecbur bırakıyor, dinlemek zorunda hissediyoruz kendimizi. Onun için fa-

lan demişler. Peki bu kadar disiplin uyguladığına göre herhâlde onu sevmiyorsunuz, demiş. Hayır, en çok sevdiğimiz öğretmenimiz de odur demişler. Öğretmen hanım da bunu nasıl temin ettiniz hocam, dedi. Ben de kendiliğinden oluşan bir şey dedim. Mesela öğretmenler hasta olunca öğrenciler genellikle bundan memnun kalırlar. Ben hasta olurudum, öğrenciler birkaç kişi toplanır ziyaretime gelirlerdi. Öğrencilerle diyalogumuz çok iyiydi. Zaman zaman kendileriyle şakalaşır, zaman zaman ciddi olurduk. Hatta bir gün bir tanesi sınıfta bana sordu. Dedi ki, nikâhta küfüv diye bir şey var. Bu ne demektir. Ben de bu denklik demektir, dedim. Ondan sonra izah edeceğim ama bir misal vererek anlatırsam daha güzel anlaşılır diye düşündüm. Dedim ki, mesela ben şimdi bekâr olsam evlenmeye kalkışsam, Vehbi Koç'un da bir kızı olsa ben ona teklif götürsem, bu uygun olur mu? Tabii cevap gelmedi. Bir tanesi var kapının hemen yanında oturur. Parmak kaldırdı. Hocam katiyen uygun olmaz, dedi. Şu anda Doğu Beyazıt müftüsüdür kendisi, İbrahim Yiğit diye bir arkadaş. Olmaz dedi. Ben de ne bakımdan olmaz dedim. O dedi ki, onun kızı Lada arabasına binmez de onun için dedi. Benim o zaman Lada marka bir arabam vardı. Tamam dedim, başka bir şey söylemiyorum küfüv meselesi anlaşılmalıdır herhâlde. Öyle şakalaşırdık ara sıra.

Hocam meslek hayatınızda karşılaştığınız en ilginç olay nedir?

Haseki İhtisas Eğitim Merkezi'ni bitirdikten sonra bize görev vermeye kalkıştı Tayyar Altıkulaç Hoca. Durumumuza göre bir görev verecek, ya vaizlik ya müftülük. Ben Halil Gönenç Hoca'nın yönlendirmesiyle vaizliği tercih ediyordum. Kendisi müftüydü ama müftülükten hoşlanmazdı. Ben vaizliği tercih edince o zaman seni Kastamonu Nasrullah Cami'ne tayin etmek istiyorum, dedi bana. Niye dedim. Kastamonu benim vilayetim de o bakımdan, dedi. Ben de buraya bir Kastamonulu verirsiniz hocam dedim, şakalaştık orayı kabul etmedik. Daha sonra Çamlıhemşin Müftülüğü'ne dedi, kabul etmedik ve nihayet ismini söylemeyeyim çünkü duyulursa ayıp kaçar İstanbul'a çok yakın sonu köy ile biten bir ilçeye müftü olarak tayin edilmem konusunda anlaştık onunla. O arada bir arkadaşına dedim ki ben tanımıyorum burayı, gidelim de gelecekte müftü olacağımız yerdeki halkı bir tanıyalım, bir hasbihâlde bulunalım. Arkadaşla gittik oraya, bir namaz vaktine denk gelmişti. Namazı kıldık, camiden çıkınca caminin hemen bitişiğinde bir çay evi var, çay içmek için girdik. İçerde birkaç kişi vardı. Yaşlı bir amcanın yanına oturduk. Hoşbeşten sonra nereden geliyorsunuz, dedi. İstanbul'dan geliyoruz dedik. Ne iş yaparsınız? Böyle geziyoruz dolaşıyoruz, dedik ama buranın yabancısıyız. Buranın halkı nasıldır, dedik. Allah mı konuştuysa yoksa keramet sahibi bir kişi miydi, bilmiyorum. Dedi ki, buranın halkı çok misafirperverdir, o kadar ki, bir hikâye var, onu anlatayım daha iyi anlarsınız. Buyurun dedik. Vaktiyle, dedi, buraya birisi müftü tayin olmuş. Şimdi müftü geldi, cemaat ona sahip çıktı. Hemen şu mahalle arasında buna bir ev tuttular, dedi. Eşyası daha alınmamış, içerisine bir yatak atılmış; müftü orada yatıp kalkıyor. Bu arada onun komşuları da hoş geldin ziyaretine gidiyorlar. Fakat giden herkes koltuğunun altında gazeteye sarılmış bir şişeye gidiyor. Ayrılırken de o şişeleri odanın bir köşesine bırakıyorlar. Millet dağıldıktan sonra müftü efendi alıyormuş şişeleri kokluyormuş bir şey anlamıyormuş. Kırmızı bir sıvı var şişelerin içinde. Allah Allah bu nedir diye şüphe içindeyken birisi daha gelmiş ama tek gelmiş bu defa. Müftü efendi hoş geldiniz, safalar getirdiniz ilçemize. Hoş beşten sonra o da kalkıp giderken bir şişe bırakıverdi oraya. Müftü de burada bir sürü şişe oldu nedir bunlar deyince, hediye getirdik size, dedi adam. Ama ne var bu şişelerde deyince, şarap demiş. Yahu ben buraya müftü olarak geldim müftüye nasıl şarap getirirsiniz deyince, ne fark eder ki, bizim burada en muteber hediyemiz şaraptır, demiş. Sonra biz oradan döndük. Mezuniyet merasimi tertip ediliyor. Ben mezuniyet diplomamı Sabahattin Zaim Hoca'nın elinden aldım. O arada Tayyar Altıkulaç da orada.

Onun yanından ayrılırken dedim ki, hocam ben o dediğimiz yere gitmiyorum, haberiniz olsun. Niçin dedi. Dedim ki, orası bilmem ne köy değil de, şarap köyüdür. Ne demek o dedi. Sonra anlatırım, dedim. Sonra anlattım ona. Efendim böyle böyle bir durumla karşılaştık, dedim. Dedi ki, haklısın. Sonra Ankara'ya gelirsün uygun bir yer buluruz sana, dedi. Ama nasip olmadı. Millî Eğitim'e verildi muvafakatımız ve görevi orada tamamladık.

Hocam son olarak neler söylemek istersiniz?

Ve'l-hamdülillahi rabbil alemin.

Hasan Ali Cirit

1961 yılında Trabzon ili Şalpazarı ilçesi Gdn köyünde dünyaya geldi. İlk dinî eğitimini babası Bayram Ali Cirit'ten aldı. İlkokulu köyünde, ortaokul ve lise eğitimini Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Daha sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Diyanet teğkilatında imam-hatiplik, murakıplık, Şube müdürlüğü gibi çeşitli kademelerde 32 yıl süre hizmet etti. 2012 yılında kurumlar arası geğiş yaparak yeni kurulan Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne fakülte sekreteri olarak intisap etti. Söz konusu İlahiyat Fakültesi'nin 2018 yılında yeni kurulan Trabzon niversitesi'ne bağlanması üzerine görevini yeni niversite bünyesinde de sürdürdü. Üniversite bünyesinde toplam 11 yıl görev yaptıktan sonra 3 Mayıs 2023 tarihinde Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli oldu. Hasan Ali Cirit evli ve iki çocuk babasıdır.

Görüşme, Eyüp ztrk tarafından Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi toplantı salonunda yapılmıştır.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat isimli proje çerçevesinde bugün çok değerli bir başka konuğu, Hasan Ali Cirit hocamızı ağırlıyoruz. Hasan Ali Cirit hocamız Diyanet camiasında hem kürsü/mihrap tarafında hem de bürokrasi kanadında yer almak bilmez bir nefer olarak uzun yıllar hizmet etti. Görevleri esnasında birçok ilim sevdalısıyla beraber çalıştı, unutulup gitmesine gönlün razı olmayacağı nice hatıralar biriktirdi. Biz bugün bu hatıralardan hatıra kalanlara ışık tutmaya çalışacağız. Hocamıza projemize katılmayı kabul ettiği için teşekkür ediyor ve sözü hemen ona bırakıyoruz.

Hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Trabzon ili Şalpazarı ilçesi GÜDÜN köyünde 1961 yılında dünyaya geldim. İsmim Hasan Ali Cirit. Babamın ismi, Bayram Ali Cirit. Annemin ismi Ayşe. Yedi çocuklu bir ailede büyüdüm. İki kız beş erkek. İlkokulu kendi köyümde ikmal ettikten sonra ortaöğretimi yani ortaokul ve liseyi Trabzon İmam-Hatip Lisesi’nde tamamladım. Daha sonra eski ismiyle Samsun Yüksek İslam Enstitüsü’nde başladığım eğitimimi Samsun İlahiyat Fakültesi olarak tamamladım. Ondan sonra diyanet camiasında, yurt içi ve yurt dışı teşkilatında görev aldım. Diyanet’in çeşitli kademelerinde; imam-hatiplik, murakıplık, şube müdürlüğü gibi görevlerde bulundum. Çorum, Samsun, Rize, Trabzon ve Giresun illerinde şube müdürü olarak çalıştım. 32 yıl Diyanet camiasında görev yaptıktan sonra 2012 yılının Mart ayında Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne fakülte sekreteri olarak intisap ettim. Daha sonra Karadeniz Teknik Üniversitesi’nden ayrılan Trabzon Üniversitesi’nde göreve devam ettim ve böylece 2023 yılına kadar 11 yıl süreyle İlahiyat Fakültesi’nde çalıştım. 3 Mayıs 2023 itibarıyla emekliye ayrıldım.

Görevinizin önemli bir kısmını Trabzon’da yaptınız değil mi hocam?

Aşağı yukarı çoğunu Trabzon’da tamamladım.

Kaç yıldır, yaklaşık olarak?

Yaklaşık olarak 13 yıl Trabzon Müftülüğü’nde, 11 yıl da üniversite camiasında toplam 24 yıllık bir görev hayatımı Trabzon’da tamamladım. Diğerlerini de değişik illerde yaptım.

Kıymetli hocam ilk dinî eğitiminizi nereden aldınız?

İlk dinî eğitimimi babamdan aldım. İlkokul yıllarında gerek camiye gitmek suretiyle gerekse evde ondan eğitim aldım. Ondan aldığım eğitim de Kur’an-ı Kerim’i okumayı öğrenmek, süreleri ve duaları ezberlemek şeklindeydi. Babam imam olması nedeniyle ondan bu şekilde okumuş oldum.

Babanız köyün imamı mıydı?

Babam köyün imamı, hatibiydi. Sadece köyün imamı-hatibi değil, aynı zamanda askerde sıhhiye olduğu için sağlık memuru gibi de görev yapardı. Ben sabah uyandığım zaman bizim evin içerisinde bir kısım aileler, kadınlar-erkekler iğne yaptırarak, bir kısmı da ellerinde cüz ve Kur’an-ı Kerim’le

ders okumak için gelirdi. Yıl boyu ders devam ederdi. Şimdiki gibi belli bir süre değil. O zamanlarda, o dönemde ilkokuldan sonra çoğu kişi okula gitmez, gidemezdi; imkânları yoktu. Dolayısıyla bu boşluğu Kur'an okumak, dinî eğitimi tamamlamak suretiyle doldururlardı. Babam da köyün imamı olduğu için sabah kalktığımızda bir kısmı iğne yaptırmak, bir kısmı da Kur'ân-ı Kerim okumak için bizim evde bulunurlardı. Biz böyle bir ortamda büyüdük. Hatta zaman zaman, babamız evde olmadığı zamanlarda, yetişkinlik zamanlarımızda, gelen çocuklara Kur'ân-ı Kerim ve din eğitimi vermek suretiyle o eksikliği biz gidermeye, tamamlamaya çalıştık.

Babanız dinî eğitimi nereden almıştı?

Babam bizim köyün ilk ve tek hafızıdır. Hafızlığını bizim komşu köy olan Geyikli, eski ismiyle Alagavur'da bulunan Hasan Türkmen Hoca'da yapmıştır. Hasan Türkmen Hoca, Osmanlı'nın son dönemlerinde medresede hafız olarak yetişmiş, ilmihal bilgileri öğrenmiş, kendi köyünde yaşayan birisiydi. Burada Hasan Türkmen Hocaefendi sadece babamı değil, yüz otuzun üzerinde hafızı yetiştirmiş, bunun yanında birçok kişiye de din eğitimi imkânı sağlamıştır. Bir kısmı sadece Kur'ân-ı Kerim okumuş, bir kısmı hafızlığı yarıya kadar getirebilmiş, bir kısmı da tamamlamış. Tamamlayan yüz otuzun üzerinde öğrenci olduğu söylenir. Bunlardan birisi de babamdır. Babam Hasan Türkmen Hocaefendi'nin köyüne bir buçuk saat mesafe uzaklıkta oturuyor. Özellikle yaz aylarında bir buçuk saat mesafe çok zor. Bir buçuk saat gidiyor bir buçuk saat geliyor (yürüyerek). Bu şekilde zor şartlarda iki buçuk yıllık bir süre içerisinde hafızlığını ikmal etmiştir.

Yatılı değildi, her gün gidip geliyordun, değil mi?

Evet, her gün gidip geliyordun. O zamanın şartları öyleydi. Çünkü böyle yatılı kurslar, bugünkü güzel imkânlar, o dönemde maalesef mevcut değildi. Günlük gidip geliyor, hatta çoğu zaman da hocanın işi gücü oluyordu, beklemek zorunda kalıyordun. Gece gündüz o zor şartlarda hafızlığını ikmal etmişti. Ancak babam hafızlığı tamamladıktan sonra Sakarya'da kıraat okuyan yine bizim komşu köyden Selahattin Atalar hocadan dokuz ay süreyle tashih-i hurûf okumuştun. Dolayısıyla babamı, köyümüzün ve bölgenin en iyi okuyucularından birisi olarak tarif edebiliriz.

Babanız hafızlığını aldıktan sonra yörenizdeki kurs faaliyetlerine devam etti mi?

Babam hafızlık yaptıktan sonra kendi köyümüzde hizmetlere devam etmeye çalıştı. Örneğin 60 ile 70'li yıllar arasında babam hem çocuk okutmak hem cuma, bayram, teravih namazı kıldırmak görevlerini üstlenmişti; aynı zamanda köyün hatibiydi. Köyde üç beş kuruş imkânlar ölçüsünde insanlar yardımcı oluyorlar, ama daha çok babam bu işleri ücretsiz yapmıştır. Neden? Çünkü babam diğer taraftan küçük bir ticaret işiyle meşgul oluyordu. Haftada bir gün zahire dediğimiz yağ alım satımı yapıyordu. Dolayısıyla kendi geçimini öyle sağlıyordu. Aynı zamanda da bu dinî hizmetlere katkıda bulunuyordu, 60 ile 70'li yıllar arasında. 70 yılında kadroya geçince zaten köy imamı olarak bu hizmetine devam etmişti. Babam aynı zamanda sadece imamlık hizmeti sunmamış, sağlık hizmetleri, köyün yol, su elektrik gibi her türlü hizmetine de katkıda bulunmuştur.

Bir nevi köy muhtarı gibi.

Aşağı yukarı öyle. Muhtarla beraber çalışmışlardır.

Evet kıymetli hocam, babanızın görevi sebebiyle bir soru sormak istiyorum. Bildiğiniz üzere sıbyan mektepleri çok önemlidir köylerde. İlk dinî eğitimin alındığı yerlerdir. Anladığım kadarıyla köyünüzde sıbyan mekteplerindeki tedris faaliyetlerini babanız yürüttü. Biraz o dönemin ruhunu bizlere aktarabilir misiniz, nasıldı, neler okutuluyordu, kimler geliyordu? Âmin alayları vardı eskiden, sıbyan mektepleri başladığında yapılırdı. Acaba sizler de yapar mıydınız, biraz bunlardan bahsedebilir misiniz?

Ben şunu çok iyi hatırlıyorum. Özellikle çocukluk yıllarımızda bir yaz kursları meselesi var. O zaman yaz kursu diye bir mesele yoktu, her dönem müsait olan kişi, ilgili hocadan camiye, evine gitmek suretiyle ders alır, gelirdi. Ama böyle karne tatili gibi, yaz saati gibi günlerde, çoğunlukla beraberce, çoluk-çocuk, kız-erkek hepsi beraber mektep dediğimiz cami altlarında okuma yerlerinde veya cami içlerinde çocuklar oturur, önce toplu olarak “Allahu Ekber, Sübhânekellâhümme ve bi-hamdik ve tebârekesmük ve teâlâ ceddük ve celle senâük ve lâ ilâhe ğayrük” şeklinde duadan ve sûreden devam ederlerdi.

Koro hâlinde mi?

Koro hâlinde. Duhâ sûresine kadar çıkarlar, tekrar daha sonra tek başlarına böyle okurlardı. Önce sûreler okunurdu. Daha sonra aralarda hocaefendi 32 farz çerçevesinde, işte namazın farzları, imanın şartları, İslâm'ın şartları, bu manada ilmihal bilgisi dediğimiz bilgileri verirdi. En sonunda da cüzde okuyana cüz derslerini, Kur'an okuyana Kur'an derslerini verir, dağıtırdı. Perşembe günleri çok hoşumuza giderdi, özellikle çocukluğumuzda. Perşembe günlerinde ders bitince dışarı çıkılır, herkes yan yana dizilir, eller semaya kaldırılır, hoca dua eder, biz de o duaya çok canlı bir şekilde âmin, âmin derdik. Ve bu bizim çok hoşumuza giderdi. Özellikle perşembe günlerinde camiye gitmeyi hiç ihmal etmezdik. Küçüklük dönemimizden, çocukluk yaşlarımızdan bunları çok iyi hatırlıyorum. Çok da hoşumuza giderdi.

Kıymetli hocam babanız hem sizin ilk hocanız hem de aynı zamanda köyünüzdeki gençlerin, insanların ilk hocası mesabesinde. Ailenizden sizin gibi okuyan, babanızdan eğitim alan, daha sonra da eğitimini sürdüren başkaları var mıydı?

Bizim köyde, bizim yaş grubunda veya daha küçük yaşta olan kişiler din eğitimini tamamıyla babamdan almışlardır. Babam 1990 yılında emekli olduktan sonra, emekli olmadı aslında bir manada resmîyetten ayrıldı ama hâlen de hocalığı devam etmektedir. Benim birader bizim köye imam olarak geldi ve din hizmetlerini o tarihten iki yıl sene öncesine 2021 yılına kadar benim biraderim yürüttü.

İsmi söyleyebilir misiniz?

İsmi Talip Cirit. O da köyümüzden emekli oldu, dolayısıyla 1960'tan 2021 yılına kadar bizim köydeki dinî tedrisat âdeta bizim ailenin rehberliğinde yürümüştür. Babamın da hakikaten köyde çok büyük hizmetleri olmuştur. Babamın döneminde Kur'an okumayan, namaz sûrelerini bilmeyen ne erkek ne de bir kızımız kalmıştır. Hâlen de o sistem bu şekilde yürümektedir. Bunun yanında benim bir büyüğüm olan Hasan Cirit ağabeyim de benim gibi imam-hatip ve ilâhiyat menşeli olup şu anda kendisi Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde hadis alanında profesör olarak görev

yapmaktadır. Hatta şöyle bir hikâye anlatayım: Ağabeyim benden iki yaş büyüktür. İlkokulu bitirince bizim köydekiler soruyorlar, Ali Hafız'a, babama Ali Hafız derler, çocuğu nereye vereceksin diye. Çünkü onlar Ali Hafız çocuğunu nereye verirse biz de oraya vereceğiz diyerek âdeta babamı takip ediyorlardı. Hatta o zaman bizim köylerde, yöremizde şöyle bir şey söylenirdi. Trabzon'a bir okul açılmış, orada Kur'an da okunuyormuş, hatta yatmaya yeri de (pansiyonu) varmış. Oraya nasıl verebiliriz diye herkes bunun hesabını yaparken, babam bu okulu bir şekilde öğrenmiş. Ağabeyimi Trabzon İmam-Hatip'e kaydettiği zaman, tabii o zaman ilk gidişte pansiyona veremiyorsun, belki de ücret vermek lazım. O sebeple, amcam da Trabzon'da olduğu için, amcamın yanına bırakıyor ağabeyimi. İki üç yıl amcamlarda kalıyor, daha sonra yatılıya geçmek suretiyle pansiyonda kaldı. Ondan sonra da zaten biz devam ettik.

Ağabeyiniz imam-hatip okumak için şehre geldi, babanızın yönlendirmesiyle siz de aynı yolu mu takip ettiniz?

Evet ağabeyim üçüncü sınıfa devam ediyordu. O dönem imam-hatip okullarının orta kısımları kapatıldı. Ben de başka bir okula gittim.

Neden kapatıldı hocam?

Hükûmetin politikası, yani o dönem üç yıl süreyle kapatıldı. 1970 yılında kapatılmıştı. Ağabeyim imam-hatibi ortaokul ve liseyle beraber yedi yıl olarak okudu. Ben ise ağabeyimle beraber olmak için Trabzon'da beraber kalabilmem için, ben de imam-hatip lisesinde okumama rağmen ortak okul müfredatını uyguladık. Ancak bizim bir farkımız vardı. Ortaokul okurken seçmeli olarak Kur'an-ı Kerim ve Arapça dersleri de aldık biz. Daha sonra gelen arkadaşlarımızdan, lise 1'e gelen arkadaşlarımızdan biraz daha farklıydık, önde gibiydik. Yani Kur'an-ı Kerim ve Arapça yönünden. En azından Arapça harfleri yazmasını öğrenmiştik. Orta kısmı Trabzon'da bitti. Sonra tekrar liseye kaydoldum. Yedi yıl da imam-hatip lisesinde okudum. Üç yıl ortaokul, dört yıl da lise olarak tamamladım. Daha önceki dönemde orta kısmı dört, lise kısmı da üç yıldır. Hatta dört yılda mezun olup da imamlık görevi alanlar da vardı o dönemde. İsteyen 4. sınıftan ayrılıp imamlığa geçebiliyordu. Şartlar öyleydi. Kapandıktan sonra tersi oldu. Üç yılı ortaokul, dört yılı liseye dönüştü. Biz o dönemin öğrencileriyiz.

Kıymetli hocam imam-hatip okuduğunuz dönemde yaşadığınız, sizin veya arkadaşlarınızın yaşadığı zorluklar var mıydı? Öğrenciler nerelerde kalırlardı, iaşelerini ibatelerini nasıl sağlardı? Halkın ve resmî görevlilerin bu öğrencilere bakışı nasıldı? Bir tepki veya bir destek var mıydı? Biraz bunlardan bahsedebilir misiniz?

O zamanlar bu dönemde olduğu gibi, böyle imkânlar yoktu. Zaten çokları çocuğunu ilkokul bittikten sonra kendi köyünde, bağında, bahçesinde, işte ne bileyim çiftliğinde çalıştırırdı. Köyde bir ailede ya bir kişi ya iki kişi okuyabiliyorsa; her aileden bir kişi okusa, bir kişi memur olsa yeter derlerdi. Dolayısıyla bizim dönemimizde okumak zordu. Amcamın Trabzon merkezde memur oluşu, onun yanında kalmamız dolayısıyla biz bu işe başladık. Bir de ileride ümidimiz vardı, imam-hatip liselerinin pansiyonu olduğu için, ileride pansiyona geçme ümidiyle beraber geldik. Nitekim de öyle oldu. Ağabeyim iki yıl sonra pansiyona geçti. Ben ortaokulda olduğum için pansiyona geçemedim. Daha sonra lise 1'de ben de pansiyona geçtim. Yani öğrenciler önce ailesi, bir yakını varsa onun

yanında kalıyor veyahut da 3-4 öğrenci tek odalı, tek göz odalarda çok imkânsızlıklar içerisinde hayatlarına devam ediyorlardı. Arkadaşlarımız vardı, onların zaman zaman ziyaretlerine giderdik. Odun yok, soba yok, kömür yok. Yani imkânsızlıklarla beraber, zor şartlarda okumuşlardır.

Dışarıdan halkın bakışı nasıldı, destek verirler miydi?

Bir defa imam-hatip öğrencisi dediğin zaman, halkın bize bakışı çok farklı, çok iyi niyetliydi. Ama halktan imkânı olanlar bize yardım ediyordu. İmkânı olmayanlar da en azından o sevgiyi bize gösteriyorlardı, onu hissediyorduk. Yani imam-hatip öğrencisi her zaman farklı bir yerde, farklı bir görünümdeydi. Farklı bir ahlâka sahipti. Yani halk nazarında kabul edilmiş bir kitle idik biz o dönemde.

O dönemdeki hocalarınızdan biraz bahsetmek istiyorum. Sizi etkileyen hocalarınız var mıydı? Size kitaplar verirler miydi? Okul dışında eğitmek için başka faaliyetlerde bulunurlar mıydı? Biraz bunlardan bahsedebilir misiniz?

Tabii ortaokula geçmeden önce ilkokul öğretmenimden özellikle bahsetmem lazım. İlkokul öğretmenim hâlâ sağdır. Gülcan Aşçı. Ondan üç yıl okudum. Bize çok güzel bir eğitim verdi. Tarih, coğrafya, matematik gibi dersleri ortaokul ve lisede o hocamdan almış olduğum eğitimle geçtim. Diğer taraftan imam-hatipteki hocalarımın hepsi idealist insanlardı, bize ileriye gösterirlerdi. Hep siz imam-hatiplisiniz, siz farklısınız, farklı olacaksınız derlerdi. Siz ileride bu toplumu idare edecek, yöneteceksiniz diye, bize daima hedef gösterirlerdi. Hiç unutmuyorum. Tabii hocalarımın hepsi kıymetli, hepsinden de Allah razı olsun. Sağ olanların ellerinden öpüyorum, ölenlere de Allah'tan rahmet diliyorum. Özellikle Mustafa İskurt diye bir müdürümüz vardı. Her dönem başında öğrencileri toplayıp bir konuşma yapardı. Konuşma yaparken kullandığı şu ifadeleri hiç unutmuyorum: Sevgili öğrenciler! Ben sizleri ilkbaharda rengârenk açan çiçeklere benzetiyorum. Bu ifade bizde çok büyük bir yankı yapardı. İfadeye bak. Bizleri, yani her bir imam-hatip öğrencisini ilkbaharda rengârenk açacak çiçeğe benzeterek bizi bir defa methediyor, ondan sonra övüyor ve bu toplum sizden çok şeyler bekliyor diyerek bizleri motive ediyordu. Diğer taraftan hocalarımın hepsini, aşağı yukarı hepsini hatırlıyorum. Bunların en azından isimlerini sayayım. Mustafa İskurt hocamız malum, onu ifade ettik. Müdür yardımcısı olan Yahya Şahin hocamız vardı. Ahmet Oduncu hocamız vardı. Şükrü Öztürk hocamız vardı.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Eğitimi Daire Başkanı, değil mi?

Evet, Diyanet'e gitmeden önce Şükrü Hocamız burada müdür başyardımcısıydı. Özellikle benim ortaokul döneminde bize yarım dönem derse geldi Şükrü Hocam. Ondan sonra Ankara'ya gitti. Ahmet Hilmi İmamoğlu hocamız vardı. O da daha sonra Eğitim Enstitüsü'ne geçti burada. Bundan birkaç yıl önce de vefat etti. Ahmet Hilmi Hocamız vefat ettiğinde Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili Bölümü'nde doktor öğretim üyesiydi. Ondan sonra Baki Bektaş hocamız hadis dersimize gelirdi. Kemal Solak hoca hitabet dersimize geldi. Ali Gedik, Cemal Demircioğlu, Ali Ramazanoğlu, Abdurrahman Akyol. İdris Velioğlu'nun ismini de anmadan geçemeyeceğim. İdris Velioğlu, Kur'an-ı Kerim derslerimize gelirdi. Derste "çocuklar Kur'an-ı Kerim o kadar çok kolay bir ders değil, gevşekliğe gelmez, benden çok not alamazsınız. Çok çalışmanız lazım. Hafızsanız sekiz alırsınız, sekiz hafızın hakkı, dokuz peygamberin hakkı, on Allah'ın hakkı" derdi. Yani en çok, en yüksek notu yedişti. Ve de öğrenciyi çok takip ediyordu. İdris Velioğlu hocamla ilgili müsaade ederseniz bir anekdot anlatayım.

Tabii ki hocam.

O dönemde Trabzon'da iki tane veya üç tane sinema var. Çocuklar yani öğrenciler sinemaya gitmesin diye, o dönem zaten sinemada filmin oynayacağı tarihler belli, film oynatma saatleri belli. O saatlerde üç dört hoca sinema kapısında nöbet tutarlardı. Bu İdris Hocamın da bir motoru vardı. Motorunu sinemaya yakın bir yere bırakmazdı, arka bir caddeye bırakırdı. Yani çocuklar motoru görüp de hocanın burada olduğunu tahmin etmesin diye. Şimdi orada sinemaya giden imam-hatip öğrencisi gördükleri anda hemen çekerlerdi. Çocuğu sinemaya göndermezler, daha sonra öğrenciye nasihat ederlerdi. Aradan zaman geçti, yurt dışı dönüşü 1994 yılında hocam sağ iken ziyaret ettim. "Hocam bizim zamanımızda sinemanın kapısında nöbet tutuyordun, şimdi ne oldu?" diye sorunca "Yavrurum, uşağum şimdi her evde sinema var, her evin odasında sinema var. Hangi birisini kontrol edelim ki? Artık kontrol bizden çıktı, o dönem nerede" diye yakınıyordu hocamız. Böyle bir anısı var hocamın. Allah rahmet eylesin.

Kıymetli hocam! Hocalarınızdan sizi en çok etkileyen, en çok hatırlığınızda kalan hangisidir?

Hocalarım hepsini hatırlıyorum, hepsinden arının bal yaptığı gibi istifade ettik, hepsini aldık. Ama biraz önce dedim ya, başta Mustafa İskurt hocamız. Uzun süre yani 25 yıl müdürlük yaptı. Ondan çok şey aldık. Çok iyi niyetli insanlardı. Çok nasihat ederlerdi. Yani öyle bağırma, çağırma, kavga bir şey yok. Sadece nasihat ederlerdi. Hep bizim iyiliğimize, siz şöylesiniz, şöyle olmalısınız, böyle iyi olmalısınız diye hep bize iyi yönde tavsiyelerde bulunurlardı. Allah kendilerine rahmet eylesin.

Kıymetli hocam biraz da ilâhiyat eğitiminizden bahsetmek istiyoruz. Nasıl karar verdiniz ilâhiyatta okumaya ve süreç nasıl ilerledi?

Ben zaten imam-hatip lisesinde, yani çok süper bir öğrenci olmasam dahi, çalışkan bir öğrenciydim. Çalışıyordum, yani her dönemde çalıştım ben. Belki çok zeki değildim ama çok çalışıyordum. O çalışmamın da neticesinde imam-hatip lisesinde kalmayacağımı ümit ediyordum. Gayretimiz, idealimiz oydu. Sınavlara girdik. Bizim dönemimizde belli bir puan alanlar, belli puanın üstünde olanlar yüksek İslam enstitüsü mülakatına katılabiliyordu. Zaten başka bir üniversiteye gitme şansımız yoktu. Başka bir üniversiteye gidebilmemiz için, tıp vesaire gibi, ikinci bir lise diploması almamız gerekiyordu. Meslek lisesi mezunu olduğumuz için, bizim gidecek tek bir hedefimiz vardı: Yüksek İslam enstitüsü veyahut da ilâhiyat fakültesi. Bizim de hedefimiz Yüksek İslam Enstitüsü. Zaten ağabeyim iki dönem önce islam enstitüsünü kazanmıştı. 2. sınıfta okuyordu. Biz de üniversite sınavına girdik, kazandık. Mülakata girdik. Mülakatta da başarılı olduk ve 1981 yılında Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldum. 84 yılında da mezun oldum. İlk iki yıl enstitü olarak okuduk, İslam Enstitüsü. Daha sonra 82 yılında bütün enstitüler üniversiteye bağlanınca, kalan iki yılı da İlâhiyat olarak okuduk. 84 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nden mezun oldum.

Mezuniyetin hemen akabinde Diyanet teşkilatında mı göreve başladınız?

Ben ilâhiyatta öğrenciyken aynı zamanda teşkilatta görevliydim. Hem imam-hatip hem de öğrenciydim. İlâhiyatı bitirdikten sonra sınavlara katıldım. Murakıplık unvanını alarak Çorum ilinde murakıp olarak göreve başladım. Çorum'dan askere gittim, asteğmen olarak. Askerden döndüm, tekrar bir daha Çorum'da başladım. Çorum'dan yurt dışına gittim din görevlisi olarak. Altı yıl Hol-

landa'da kaldım. Tekrar bir daha Çorum'da başladım. 1994 yılında da yurt dışı dönüşü tayin talebinde bulunarak, sınavlara girerek şube müdürlüğünü kazandım ve Rize iline personel şube müdürü olarak atandım. 94-96 yılları arasında Rize'de şube müdürü olarak görev yaptım. Daha sonra Trabzon Müftülüğü'ne geldim.

Uzun yıllar Trabzon Müftülüğü'nde şube müdürü olarak görev yaptınız, çok değerli birçok müftümüzle beraber çalıştınız. Kimlerle çalıştınız? Bunların bir kısmı efsane diyebileceğimiz çok büyük hizmetler yapmış müftüler. Bunlardan sizi en çok etkileyen, çalışmaktan en çok zevk aldığınız kimlerdi? Bunlardan biraz bahsedebilir misiniz?

Tabii ki. Öncelikle o dönemde Trabzon'a böyle 3-5 yıllık bir müftü değil, çok tecrübeli müftüler gelirdi. Trabzon'un yapısı, dinî durumu itibarıyla, idarenin zorluğu açısından da Trabzon'a tecrübesiz müftü çok gelmezdi. Yani müftünün en az 20-25 yıllık il müftülüğü müktesebâtı oluyordu. Öyle birçok müftüyle çalıştık. Benden önce tabii Raif Hoca hiç unutulmaz. Ben Raif Hoca'yla çalışmadım ama Raif Hoca ile çok beraber oldum. Onun ayrı bir özelliği var zaten. Raif Hoca olmasaydı bu Trabzon'daki dinî müesseselerin çoğuna halkın katkısı olmazdı. Yani Kur'an kursları açısından, camiler açısından. Hatta müftülük sitesinin yapımında dahi Raif Hocanın büyük emekleri vardır. Raif Hoca olmasaydı, müftülük sitesi dahi olmazdı diyebilirim. Raif Hoca şöyle demişti bir gün. Yurt dışından Azerbaycan'dan öğrenciler geldiler. Akçaabat'ta bir kurs tahsis edildi onlara, eğitim için. Onlara "çocuklar burada başarının şartı üçtür" dedi. "Birincisi hoca, ikincisi hoca, üçüncüsü hoca. Hoca olmazsa başarı olmaz" diye arkadaşlara böyle telkinde bulunmuştur. Buna ben bizzat şahidim. Ben Trabzon'da kısa süre Osman Dalcı'yla çalıştım. En çok Nuri Güneş (rahmetli) hocamla çalıştım. Yani sekiz yıl beraberliğimiz oldu aşağı yukarı. Her bir dakikamız beraberdi. Lojmanda altı üstlü beraber kalıyorduk, her anımız beraberdi. Biz Nuri Güneş hocamdan çok şey öğrendik, bir, disiplin öğrendik. İki, mesaiyi öğrendik. Mesai saatlerine dikkat etmeyi öğrendik. Üç, zamanında işe başlamayı, gelmeyi gitmeyi öğrendik. Birkaç örnek vermek istiyorum. Birincisi Nuri Güneş sabah saat tam sekiz olduğu zaman daireye gelirdi, hiç şaşmazdı. Gelir gelmez de o zaman zil vardı, zile şöyle bir basıverirdi. O zil dairenin her tarafından duyulurdu. Yani ben geldim, idarenin başındayım, herkes işini bilsin diye anlardık biz onu. Nuri Güneş kendi dikkat ettiği gibi personelden de bunu isterdi. O zamana kadar hiç uygulamadığımız mesai takip çizelgesini uyguladı. Yani her personel saat sekizden önce imzasını atacak, sonra imzalar bana gelecek, ben de imzayı atıyorum, ben de o dosyayı Nuri Güneş'e sunuyordum. Aynı yerde kaldığımız için bunu takip etmiş. Hatta mesai çizelgesinin üzerinde 8.10'da makamda olacak diye kendisi yazdı. Ben de o on dakikayı her zaman kullanıyordum. Kullanıyorum derken, adamın hızına yetişemiyorum. Baktım bir gün çizelgenin üzerine bir not düşmüş. Bundan sonra mesai takip çizelgesi tam saat sekizde makamda olacak. Bize bir uyarıdır aslında bu. Biz de ondan sonra tam saat sekizde mesaiye gelmesini öğrendik. Yani birincisi bu. İkincisi, Nuri Hoca'yla hafta içi bir defa şehirdeki esnafı gezerdik beraber. Tek gezmezdi, mutlaka birisiyle beraber gezerdi. Bu kişi ya bir imam olur ya bir müezzin ya da daireden birisi olurdu. Genellikle ben mutlaka bulunurdum. Bir üçüncü, dördüncü kişi de yanımızda mutlaka bulunurdu.

Esnaf gezilerinin sebebi neydi? Vatandaşla bağ kurmak mı?

Tabii ki bağ kurmak. O, çok önemliydi. Yani burada Nuri Güneş çok güzel şeyler yaptı. Büyük küçük demezdi, sırasınca her esnafa uğrardı. Selam verir, otururdu. Çay ikram ederlerdi, çay içerdi.

Çay olmazsa hayırlı işler der, devam eder giderdi. Ama tabii bir de bunun dışında devamlı uğradığı, merkez olarak gittiği yerler de vardı. Onlara da ayrıca gidiyordu. Hafta sonlarında da köylere giderdik. Hem köy ziyareti yapmak hem imamın durumunu yerinde görmek hem de caminin bir eksikliği var mı, imamın bir sorunu var mı, diye bakmaya giderdik. Öyle günlerin birinde bana tam saat dokuzda çıkalım dedi. Ben tabii kendimi hazırladım, giyindim, hazırlandım. Bir baktım bir kapı “tak” diye kapandı. Saate bakmamışım, iki dakika geçmiş. Nuri Hoca tam saatinde çıktı, gitti. Geçerken ben de koşarak gittim, beni gördü. Şoför duracak gibi oldu. Şoföre eliyle devam et dedi. Beni almadı. Ondan sonraki gün ben tabii mahcup bir şekilde makama, yanına bir dosya sunmaya girdim. Şöyle bana bir baktı, “Hasan” dedi. Bana “Hasan” derdi. “Biz ne bekleriz ne de bekletiriz” dedi. Tabii ki biz hocadan çok şey aldık. Allah rahmet eylesin. Nuri Güneş hocamla çok anılarımız, beraberliğimiz vardı. Çok tecrübe kazandık, ondan çok şeyler öğrendik.

Halkla ilişkisi çok iyiydi değil mi? Bu ilişkiler Diyaneti’n hizmetlerine yansıyor muydu?

Zaten hocam Diyanet’in hizmeti odur. Esas müftülük, resmi hizmet yürütmek değil, cami işlerini yürütmek değil. Önemli olan halkla diyalog kurabilmektir. İşte Nuri Güneş de bunu çok güzel kurabilmiştir. Yani genciyle, ihtiyarıyla, kadınıyla, kızıyla. Hatta ayda bir bu değişik köylerde gruplar oluşturulurdu. Yarım otobüslerden tutulurdu. Hoca rehberlik yapardı. Müftüyü alırdı, bizi alırdı. Vaaz hocamızı alırdı. Seyahat düzenlerdik. Zigana Dağı olsun, Cami Boğazı olsun değişik yaylalara giderdik. Her köyde böyle bir grup oluşturmuştu. Böylece hem köylüyle bir diyalog kuruyordu hem de bu arada o köylülerin gönülünü alıyordu; yani içini rahatlatıyor, bir diyalog kuruyordu, bir birlik-telik oluşturuyordu. Ve de Nuri Hocam bu manada çok sevilen, sayılan bir insandı.

Hocam bu gezileriniz vesilesiyle bir soru sormak istiyorum. Trabzon din hizmetleri, hafızlar, ilim adamları yetiştirme açısından çok münbit bir yer. Ve bunlar için icâzet törenleri yapıyor. Siz de Nuri Güneş hocamla bunların birçoklarına şahit oldunuz. Hem çocukluğunuzda hem de hizmet süreniz esnasındaki o icâzet törenleri hakkında bizlere neler söyleyebilirsiniz?

Şunu çok rahatlıkla söyleyebilirim ki, nüfusa göre İstanbul’dan sonra en çok hafız yetiştiren il Trabzon’dur. Hemen her yörede her ilçede hatta çoğu köylerde Kur’an kurslarımız vardır. Bunlar belli bir program dâhilinde, icâzet programı hazırlarlar, sağdan soldan değerli hocalar gelirdi. Hatta çoğu zaman Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan da kıymetli hocalar gelir, konuşma yaparlardı. Kur’anlar okunur ve bu arada o kursun bir yıllık işesini, ibatesini temin etmek için de vaatler alınır. Zaten vatandaş coşar ve severek bunları üstleniyoruz, derdi. Bu şekilde icâzetler yapılırdı. Burada eski manadaki icâzeti anlamamak lazım, bir Arapça bir fıkıh icâzetini anlamamak lazım. Bu manada bahsettiğimiz icâzet sadece Kur’ân-ı Kerîm hafızları olanların yapmış oldukları hafızlık merasimiydi.

Hocam verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyoruz.

Hayrettin Öztürk

1964 yılında Trabzon'da doğdu. Yedi yaşında hafız oldu. İlk tahsilini babası Hacı Hafız Mehmet Öztürk'te yaptı. 8-10 yaşlarında Kurrâ Hacı Hafız Ahmet Öney ve Reisülkurrâ Hacı Hafız Mehmet Eren'den kıraat dersleri aldı. Sonra Vakfıkebir İmam-Hatip Lisesi'ni bitirdi. 1985 yılında Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde başladığı yüksek öğrenimini 1989 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamladı. Aynı yıl bu fakülteye Kıraat İlimleri öğretim görevlisi olarak atandı. *Muhammed b. Bedrüddin el-Münşi'nin Tefsirdeki Metodu* adlı çalışmasıyla yüksek lisansını, *Hz. Peygamber ve Raşid Halifeler Döneminde Kur'an'ın Yazılması ve Toplanması* adlı çalışmasıyla da doktorasını bitirdi. 1999'da Tefsir Anabilim Dalı'na Yrd. Doç. Dr. olarak atandı. 20 Aralık 2006-20 Nisan 2009 tarihleri arasında İngiltere'de bulundu. Bu süre içerisinde akademik çalışma hayatını Londra, Oxford ve Cambridge'de sürdürdü. 1986 ve 2000 yıllarında Suudi Arabistan ve İran'da Dünya İslâm Ülkeleri Kur'an yarışmalarında hız dalında dereceler aldı. 2012-2015 yılları arasında Samsun İl müftüsü olarak görev yaptı. Çalışmalarını hâlen Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde sürdürmektedir.

Görüşme Selim Demirci tarafından Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi toplantı salonunda gerçekleştirilmiştir.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı projemiz çerçevesinde görüşmelerimize devam ediyoruz. Bugünkü konuğumuz saygıdeğer hocamız Hayrettin Öztürk. Hocamıza öncelikle projemize verdiği destek ve bizle görüşmeyi kabul ettiği için çok teşekkür ediyoruz. Sözü hocamıza bırakıyoruz.

Hocam kısaca bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Bismillah, Elhamdülillah, vesselamü ala Resûlillah.

Değerli hocam çok teşekkür ediyorum. İsterseniz sözüme şöyle başlayayım: Hayatımız geniş okyanusta dolaşan bir gemiye benzer. Nerede ve nasıl bir istikbalin bizi beklediğini bilemeyiz. Hadiseleri sayfa sayfa yaşayarak, ömür kitabımızın sonuna varırız. Her faninin mahdut ömrü olduğu hakikatine uyararak aramızdan yapraklar dökülmeye başlar. Bu ülkeye özellikle ilimiz Trabzon’a hizmet vermiş, bu dünyadan göçmüş nice hocalarımız, âlimlerimiz vardır ki bugün âcizane onlardan bahsetmeye çalışacağız. Öncelikle bu hocalarımıza Allah’tan rahmet diliyorum. Bu projeye katkı sağlayan bütün kardeşlerimi de tebrik ediyorum.

Bendenize gelince, adım Hayrettin Öztürk. Şalpazarı’nın Sütçinar köyünde 1964 yılında doğdum. Aslında ana yaşım 62 ama o zamanlar biraz küçük yazılıyordu. Hafızlık da yaptığım için, babam kardeşimi benim yerime yazdırdığından dolayı 1962 yılı 1964 oldu.

Babamda beş yaşında Kur’an’ı hatmettim. Altı yaşında bir molla idim tabiri caizse, sakal duasına varıncaya kadar hepsini ezberlemiştim. Yedi yaşında yedi ayda hafız oldum. Daha sonra Vakfikebir Hacı Ziya’nın kursu diye bilinen, bugünkü Yeni Cami’nin altında bir Kur’an kursu vardı. Hafızlığımı bitirmiştik, babamla oraya kıraat ilmi okumak için gitmiştim. Muhammed Hoca diye bir hocaefendi vardı. İçeri girdik, hocaefendi bizi öğrenciliğe kabul etmedi. “Çok küçük bu, biz Kur’an okumasını bilmeyenleri okutmuyoruz” dedi. Babam da, bu, hafız dedi. “Yani Yâsîn’i mi biliyor?” diye sordu. “Kur’an’ı baştan sona biliyor” dedi. Beni kürsüye çıkardılar. Soru sordu, Kur’ân-ı Kerîm’in her yerinden sordu. Öğrenciler de sordular, okudum. Herkes alkışlıyor. Ben de sevindim ki hocaefendi beni talebe olarak kabul edecek, diye. Babam dedi ki: “Ne diyorsun?” Alamam, dedi. “Niçin alamyorsun?” Çünkü buradaki talebelerin hiçbiri hafız değil ve bu çocuktan 7-8 yaş da büyük bunlar, dedi. Bu tek çocuk burada ve hafız, ezilir bunların arasında. “Almayı çok isterim ama alamam” dedi.

Biz Trabzon’da birkaç yere daha gittik ve hiçbir yer bizi kabul etmedi, küçük diye. Sonunda duymuştuk Reîsülkurrâ Mehmet Eren Hocaefendi diye birisi var, Giresun müftüsü. 1968-69 yani 1969-70 yılları ve babama dedim ki, ben Giresun’a gideceğim. Babam para buldu ve ben Beşikdüzü’nde Kur’ân-ı Kerîm’in başından ezbere okumaya başladım. Yani Giresun’a varıncaya kadar Kur’an’ı ezbere hatmedeceğim, sonra bir dua edeceğim, müftü efendi beni talebeliğe kabul edecek diye. Çünkü gittiğim hiçbir yer beni kabul etmiyor, yaşım küçük diye. Ve ben ezberden okumaya başladım, Armelit Dağı’na gelince araba tuttu beni, ama ben okumaya devam ettim. Giresun’a vardığımda Kur’an’ı baştan sona otobüs yolculuğunda hatmetmiştim. Orada bir dua ettim, müftü efendinin yanına çıktık. Müftü efendi dedi ki: İmtihan edeceğim, eğer bir soruma bile yanlış okur, cevap veremezse almam. Yirmi beş soru sordu ve hepsini Allah’ın izniyle okuduktan sonra Kumyalı denilen yani Hacı Mikat’ın yanında iki katlı bir Kur’an kursu vardı, hâlâ durur, alt katında kaldık üç talebe. Bir kocakarı bize yemek yaptı ve üst katta hocamın talebesi Kurrâ Ahmet Öney

Hocaefendi'de kıraat okuduk. Ondan sonra müftü efendiye gittim. Müftü efendide her gün on cüz okuyordum sabahtan akşama kadar. Müftü efendinin yanında Sübhaneke'den başladım, kıraat okuduk. Amme cüzünü bitirdik. Ondan sonra Kur'an'ın başından başladık. Ama her gün on cüz okuyordum ve üç günde bir Kur'an'ı hatmediyorduk. Bundan dolayı hafızlığım çok kuvvetli olduğu için Kur'an yarışmalarına katıldım. Aşağı yukarı bir buçuk sene her gün, üç günde bir hatim yapmak üzere Kur'an'ı hatmettim.

Babamda hafız olduktan ve kıraat ilmini müftü efendide okuduktan sonra hafızlık icâzetini de Giresun'dan aldım. Ve kıraat ilmini orada okudum. Daha sonra hocamda aşere de okudum. Ve daha sonra imam-hatip lisesi, ilâhiyat fakültesi, derken Samsun (Ondokuz Mayıs) İlâhiyat Fakültesi öğretim üyesi olduk. 1984-85, 1999 yıllarında Ürdün, Suudi Arabistan ve İran'da Dünya İslâm Ülkeleri Kur'an-ı Kerim Yarışmaları'na katıldım, Diyanet İşleri Başkanlığı'mızı ve ülkemizi iki-üç defa temsil ettim orada. Allah nasip etti.

İlk hatminizi babanızdan yapıyorsunuz. Hemen sormuş olalım, babanızdan bahseder misiniz? Hatim yaptırmak bir hocalık vasfı. Babanız nereden hatim yaptıracak düzeyi elde etmiş acaba?

Evet, bizim ailemiz ilmiye sınıfından bir aileydi. Biliyorsunuz Osmanlı'da üç sınıf vardı: Biri askerî sınıf, biri bürokratik sınıf, bir diğeri de ilmiye sınıfıydı. Orhan Gazi zamanında ilk medrese İznik'te 1330 yıllarında açılınca, ondan sonra bu medreselerde yetişen talebeler vardı. Ve medrese geleneği günümüze kadar biraz değişiklikler yapılmak suretiyle devam ediyor. Babam ve bizim aile İmamoglu sülalesi diye geçer, Mollazâdeler. Benim dedemin babası, dedesi Molla Hasan Efendi doğuda okumuş, icâzet almış, onun oğlu Molla Hüseyin Efendi, o da babasında okumuş. Molla Hüseyin'in oğlu İmamoglu lakabı ile bilinen, Mehmet Hoca diye bilinen Mehmet Öztürk'tür, babamın da amcasıdır. Mehmet Hoca'nın oğlu ise Ali Rıza Öztürk Hocaefendi'dir.

Ali Rıza Öztürk Hocaefendi kıraat ilmini Adapazarı Hasırcılar Kur'an Kursu'nda benim de hocam olan Reisülkurrâ Mehmet Eren Hocaefendi'den almıştır. Daha sonra gelmiş Vakfıkebir eski müftülerinden Halvetî ve Nakşî şeyhi Hacı Abdülvehhab Efendi'den sarf-nahiv okumuş. Daha sonra Trabzon'a gelmiş Mehmet Sönmez Hocaefendi'de Çaykaralı Hacı Ziya Hoca'yla birlikte icâzet almış. Yani on iki ilmi bitirmişler. Daha sonra kendi köyüne, Sütçinar'a gelmiş. Ben Şalpazarı Sütçinar köyündenim. Kendi köyünde bir medrese açıyor. Bu medresede bir dönem talebe yetiştiriyor. Vakfıkebir'den de Komandaralı Yusuf Efendi ve Cafer Efendi hocalar geliyor, icâzet alıyorlar. Ve burada 1957 yılında bir icâzet merasimi yapılıyor. Hafızlık icâzeti de veriliyor. Sarf, nahiv, Arapça icâzeti de veriliyor.

Babam, amcamdan birkaç yaş büyük olmasına rağmen hafızlığı amcamda okuyor. Biraz da Arapça okuyor. Daha sonra fahrî olarak köyün imamlığını yapıyor. Daha sonra 1973 yıllarında da bir yönetmelik, bir kanun fahrî hocalara imtihanla resmî imam olmalarına imkân tanınıyor ve böylece babam köyümüzün imamı oluyor. Babamın hocası, Mehmet Sönmez Hoca'dan icâzetnâme almış Ali Rıza Öztürk Hocaefendi'dir. Ali Rıza Öztürk Hocaefendi daha sonra 1959 yılında Samsun'a gidiyor. Samsun'da 17-18 hatta 20'ye yakın vakfın, derneğin kurucusu oluyor. Çok büyük hizmetler yapıyor. Vakıf insanı oluyor.

Hocam bu Sütçinar'da kurulan medreseden bahsedebilir miyiz? Bu medresede okuyan başka biri var mı? Sonrasında ne oldu o medrese, oraya değinir misiniz?

Şimdi şöyle, biliyorsunuz Trabzon'da 200, benim hatırlayabildiğim kadarıyla 209-210'a yakın medrese var. Bu medreseler ağırlıklı olarak Çaykara, Of, Hayrat diye geçiyor genelde, ağırlıklı olarak orada. Ama merkezde de medreseler var, Akçaabat'ta var. İskefiye'de bir, Vakfikebir'de iki, Tonya'da altı, Şalpazarı'nda altı tane medrese var. Şalpazarı'ndaki medreselerden birisi merkezde, bugünkü Şalpazarı denilen yerde Şayyeri veya Şalyeri Medresesi. Buranın İstanbul'da okumuş, dersiâm olmuş hocaları var. Bunun yanında bir medrese daha var burada, bir medrese Gölkiriş'te, Curezâde Osman Efendi diye çok büyük bir âlim İstanbul'da okumuş. Aynı zamanda Halvetî ve Nakşî şeyhi. Onun yetiştirip de Şalpazarı'nın köylerine gönderdiği hocaefendiler var. Dorukkiriş'te Tıkmanuğu (Tıkmanoğlu) Ali Hafız Efendi, Tokuluğu (Tokuloğlu) Hacı Ali Hafız Efendi, Kasımağzı'nda aynı şekilde, Pelitçik köyünde Calluğu Hasan Efendi, orada da bir medrese var. Bir de Simenli Medresesi var. Simenli Medresesi benim köyümün olduğu yerdeydi, benim köyüm eskiden Simenli'ye bağlı yan yana olan bir köy, o medresede dışarıdan insanlar, Vakfikebir'den talebeler var. Kürtün'den, Gümüşhane'den talebeler var. Şalpazarı, yörenin ilçesinden talebeler var.

Fakat bu medrese en güçlü dönemini Ali Rıza Öztürk döneminde yaşıyor. Ondan önce de medrese olarak geçiyor ama ondan önce mollalar Kur'an öğretiyorlar ve hafızlık yaptırıyorlar. En fazla belki sarf-nahiv okutuyorlar. *Emsile-Binâ-Maksûd-Avâmil*'e kadar okutuyor belki. Ama Ali Rıza Öztürk Hoca ile on iki ilim bitiriliyor. Yani *Emsile-Binâ-Maksûd-Avâmil-İzhâr-İzzî-Kâfiye-Molla Câmi-meânî-bedi'-beyân-İsâgûcî-Celal-Mir'âtü'l-usûl* gibi fıkıh, tefsir, hadis alanı, kelim alanında dersler okutuluyor.

Benim dayılarımın hepsi hafızdır. Altı tane hafız var, dayılarımın beşi, teyzemin biri de hafızdı. O dönemde kadınlara da, kızlara da ilmî açıdan önem veriliyor, yetiştiriliyor ve hafız yapılıyor. Ve bunlar, daha sonra sıbyan mektebi dediğimiz mekteplerde, kadınlar ayrı, erkekler ayrı olarak eğitiliyor. Mesela bizim köyün ilk hocaları bu son dönemlerde, Cumhuriyet döneminde Oflu Mehmet Efendi'dir, bir orman memurudur. Ama adam hocadır. Arapça okumuş, orman memurluğundan emekli olduktan sonra İmam Mehmet Hoca denilen adam, Molla Hüseyin'in oğlu çok büyük hoca değil; o da molla. Onun da ayrı bir hikâyesi var. Niye büyük hoca olamamış? Aslında İskilipli Âtîf Hoca'ya gitmiş de babası geri çevirmiş. İlginç bir hayatı var.

Hocam onu da kayda girmesi açısından açalım.

İmam Mehmet Hoca siyasi olarak da insanlarla, devletle irtibatı olan yani devletin de tanıdığı, bildiği, sevdiği, girişken bir adam. Mollalığa kadar yükseliyor ama kadı olmak istiyor. O zaman İskilipli Âtîf Hoca var, İskilip'e gidecek, Âtîf Hoca'da ilimleri tedris edecek, daha sonra kadı olacak, kafaya koymuş. Babası Molla Hüseyin Efendi icâzetli âlim, aynı zamanda mutasavvıf. Babasına diyor ki:

Beni Âtîf Hoca'ya gönder de senin gibi âlim olayım. O da göndermiyor. Bir gün kaçıyor, terk ediyor evi, kaçarak gidecek. Birkaç kuruş biriktiriyor. Şalpazarı ilçeye varmadan kardeşlerini peşinden gönderiyor, yakalattırıyor, getirtiyor. Baba âlim ama oğlunu âlim yapmıyor. İlginç, diyor ki:

Baba sen hocasın! Hocalığın methini biliyorsun, ben de âlim olmak istiyorum, kadı olmak istiyorum. Ama sen beni İskilip'e göndermiyorsun. Başkaları çocuklarını gönderir, âlim yapar. Sen neden bunu yaparsın? Hem de ilmi, âlimin ne olduğunu bildiğin hâlde bunu yapmıyorsun, deyince babasının ilginç bir sözü var. Diyor ki, oğlum senin âlim olmanı, kadı olmanı çok isterim. Ama sen parayı çok seversin. Yarın kadı olur, rüşvet alırsan benim hâlim ne olacak? Sırf bunun için gönderemiyor ama bu adam öyle aktif bir adam ki molla olarak yetişiyor babasında. Daha sonra köye hocalar getiriyor. İlk getirdiği hoca Oflu Mehmet Efendi'dir. Köyün insanlarını yetiştiriyor.

Oflu Mehmet Efendi Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarında bölgedeki dinî hayat konusunda etkin birisi değil mi?

Aslında orman memuru ama Of'ta icâzet almış. Emekli olunca o yörede tanındığı için getirmişler para karşılığında. Para da yok aslında bir kot mısır, her evden bir kot mısır, para yok. Daha sonra Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hoca'nın talebelerinden kurrâ-hafız Akçaabatlı Mustafa Tütüncü Hoca-efendi'yi getiriyor köye. Yani bu Mehmet Efendi'nin oğlu Ali Rıza Öztürk Hoca, ilk hocası Mustafa Tütüncü Hoca'dır, kıraat hocasıdır. O bir nesil yetiştiriyor. İşte bunlardan birisi Ali Rıza Öztürk Hoca. Daha başka o yörede olanlar da var, hocalar var. Ondan sonra Ali Rıza Öztürk Hoca onun talebesi işte, babam.

Sıbyan mektebi hızlı bir şekilde yayılıyor. Bu sıbyan mektebi o kadar önemli ki... Ben mesela en az on tane evde okumuşumdur. Evler mektep, Kur'an'da bir âyet var: Musa'ya (a.s.) biz vahyettik! Evlerinizde medreseler açın, namazgâhlar edinin! Namaz kılsın insanlar!

Ve o dönem fakirlik, gariplik dönemi. Benim çocukluğumun dönemleri ki 1966-67, 1968'ler ve en az on evde okudum. Sabahleyin gidiyorduk, o evde evin hanımları iş yapıyorlar. Çocuktuk, öğlede bize patates ve turşu, bu iki yemek. Ekmek de yok, patates ve turşu yiyorduk akşama kadar evde. O ev bereketlenir, ders yapıyorduk, gidiyorduk evimize. Ertesi sabah bir daha geliyorduk, bir ay o evde, bir ay öbür evde, mektepler de yok öyle. Bir taş mektep sonradan yapıldı. Daha sonra mektepler yapılıncaya mekteplere başladık. İşte bu şekilde evler medreseydi o dönemde. Burda küçüktük, kızlar erkekler karıştı. Daha sonra bayan hocalar yetişince bayan hocalar sadece kızlara Kur'an okuttu, namaz kılmasını öğreten bayan hocalar yetişti sıbyan mekteplerinde. Ve bir şey söyleyeyim: Ben imam-hatibi bitirdim. Daha sonra ilâhiyat fakültesini bitirdim. 32 farzı sıbyan mektebinde ezberledim, oralarda ezberleyemedim. Cizvit papazlarının bir sözü var, der ki: Çocuklarınızı yedi yaşına kadar bana verin, ölünceye kadar Cizvit olarak kalsın.

Küçükken çocukların kafasına nakşedilen bu bilgiler ölünceye kadar unutulmuyor. İnsanlar daha sonra Alzheimer oluyorlar, aklını kaybediyorlar ama o küçükken ezberlediklerini asla unutmuyorlar. Onun için sıbyan mektebinin burada önemi ortaya çıkıyor.

Hocam az önce de vurgu yaptınız, bu bölgenin kendine has yönlerinden biri olarak kadınların-kızların eğitimine özen gösterilmesi. Babanızdan bize detaylı bahsettiniz ama validenizden de kısaca bahseder misiniz hocam? Bir Karadeniz hanımefendisi olarak valideniz hakkında bilgi verir misiniz?

Evet, annem Kahramanoğlu sülalesinden Kamil Kahraman'ın kızıdır. Kahraman, mollalık seviyesinde bir Hocaefendi'dir. Ama öyle bir hocadır ki dedem, annemin babası Kur'an'ın yasak olduğu dönemlerde orman kenarlarında talebe okutuyor.

Hangi köydendir hocam?

Bugünkü Gökçeköy. Ormanın kenarlarında okutuyor ki, jandarma geldiği zaman ormanlara dağılsın. Daha sonra tarlada çalışıyor gibi gözüküyorlar, tarlada ders veriyor. Jandarmalar basıyor, geliyorlar bakıyorlar ki, ellerinde kazma var. Tarla kazıyor hemen saklıyorlar cüzlerini, tarlada ders veriyor. Kış günlerinde adam boyunda kar oluyor, evi kapatıyor karlar. Delik deliyorlar, dedemin evine geliyor köyün çocukları ve orada ders verirken bir şikâyet oluyor. Jandarmalar evi basıyorlar. Dedemi alıyorlar, ilçe karakoluna götürüyorlar ve sabaha kadar ayakları şişinceye kadar falakaya

yatırıp dayak atıyorlar. Bir daha yaparsan daha büyük ceza veririz sana diyorlar. Dedem bize bunu anlatırken gözlerinden sicim sicim yaş akar ve derdi ki, bugün olsa gene aynısını yaparım. İşte biz onların eserleriyiz. Yani böyle dolayısıyla annem eğitimini dedemden alıyor.

Hocam validenizin size o günlere dair anlattığı bir şeyler var mı? Ya da çocukluğunuzda Kur'an eğitiminizde yönlendirdiği bir yön, dedenizden sirayet ettiğini düşündüğünüz bir şeyler var mı?

Annem annesini doğumda kaybediyor. Doğumda kaybettiği için yetim olarak büyüyor. Dolayısıyla üvey anneyle büyüyor. Çok erken yaşta babamla evleniyor. Ve ilginç bir şey daha var: Benim babamın on sene çocuğu olmuyor. Annem babamın üçüncü hanımıdır. Babam evin tek oğludur, babam aynı zamanda Halvetî ve Nakşî halifesidir, Şalpazarı halifesi odur, Şeyhi Hacı Abdülvehhab Efendi'dir, Akkese'de türbesi vardır.

Babanızın doğumu kaçtı hocam?

1928 doğumludur, 2022 yılında vefat etti, geçen sene kaybettik. Allah makamını cennet eylesin. Babam askerden sonra hafız oluyor, hafızlığı yapıyor. Biraz Arapça okuyor. Köyün imamı oluyor. Daha sonra eski Vakıfkebir müftüsü Hacı Abdülvehhab Efendi'den tasavvuf dersleri alıyor. Çok çalışkan, bir ayda halife oluyor ve daha sonra Halvetî ve Nakşî halifesi tayin ediyor onu, Ağasar bölgesi, bizim Şalpazarı yöresine Ağasar, Akhisar deresinin olması dolayısıyla tarihten gelen bir deredir, Ağasar'a dönüşmüş, Ağasar'ın halifesi oluyor babam. Ve babamın on sene çocuğu olmuyor. Diyor ki, "Ya Rabbi! Eğer bana bir çocuk verirsen, senin yolunda adayacağım." Adaklar vardır böyle, Hz. Meryem de adaktır mesela. On senenin üzerine ben oluyorum. Ben olunca tabii adağı var, adımı Hayruddin koyuyor, dinin hayırlısı anlamında. Babamın bir hafızlık arkadaşı var, Hayrettin isminde. Kur'an-ı Kerim'i çok kuvvetli, ezbere okuduğu gibi tersinden de ezbere okuyor. Zoru neydi bilmiyorum ama? Tersinden de okuyormuş. Yani yüzüne okuma bitince tersinden de ezbere okuyor, daha sonra ben tabii hafız olunca, tersinden hafızlık okumaya başlayınca, bana bu olayı anlattı. Ondandır, onu çok sevmiş çok kuvvetli hafız diye. Benim oğlum da böyle kuvvetli olursa adını Hayrettin koyarım demiş ve ismimi Hayrettin koydu ve bana hiç ders vermedi babam, ilginçtir. Ama sıbyan mektebinde sürekli disiplinli bir adamdı, sürekli yanında tutardı beni. Ben, çocuklar "Elif, bâ te, se, cim, hâ..." diye okurken, devamlı duyuyorum, görüyorum sonra Kur'an-ı Kerim okumalarını görüyorum, duyuyorum. Dört yaşındayım demişim ki ona, ben hatırlamıyorum tabii, baba beni niye okutmuyorsun? Sen biraz daha büyü okutacağım, demiş. Ben de okumasını biliyorum, demişim. Elif-bâ cüzünü açıyor ben onu okuyorum. Kur'an-ı Kerim'i getir diyor Kur'an-ı Kerim'i getiriyor, takır takır okuyorum, okuyup gidiyorum. Ben, ona baka baka, bana bir şey öğretilmeden, başkalarına öğretiyor ya görüyorum onu ve böylece ben okumayı öğrendim beş yaşında. En az 10-15 defa hatim indirmişim. Altı yaşında Kur'an'ın dörtte birini ezberledim. Mülk sûresi, Yâsîn ve Fetih sureleri, Amme cüzünün tümü, Taha sûresi, İsrâ sûresi, sakal duası, namaz duaları, cenaze duası, cuma hutbe duaları, hepsini, şu anda bile bir kısmını unuttum yani. O zaman biliyordum. Daha sonra tabii çoğunu ezberleyince yedi yaşında hafızlığa başladık kısa bir zamanda.

Hocam hafızlık sürecinizden de kısaca bahsetmek yerinde olur. Çünkü bizim görüştüğümüz bazı hocalarımızda, bazı bölgelerde hafızlığın Arabî eğitimi aldıktan, temel Arapça öğrenildikten sonra yani ileri yaşlarda yapıldığına şahit olduk. Fakat siz çok erken yaşlarda hıfzınızı tamamlıyorsunuz. O sürecin kendinize has yönlerinden bahseder misiniz?

Evet, şimdi böyle bir görüş var, en az sarf-nahiv okuduktan sonra ya da daha cılız ifadesiyle *Emsile-Bina-Avâmil*'i okumak da yeterlidir diyorlar. *Emsile-Binâ-Avâmil* okuduktan sonra ezber yapılırsa Arapça bilen ezber yapması kolaydır ama muhafaza etmesi zordur. Yani Arapça bilen hafızlık yaptığıında, manasıyla birlikte hafızlık yaparsan kolay ezberlersin, çok kolay da unutursun. İki iş birlikte olmuyor. Onun için hafızlığı Arapça bilenler daha iyi yapar, daha kalıcı olur görüşüne katılmıyorum. Kur'an-ı Kerim kuma kabul etmez. Arapça da olsa, ona yakın bir ilim de olsa, onu başlı başına ezberleyeceksin. Onun bir metodu var, usulü var. Tamamen kendini ona vereceksin ve ezberleyeceksin. Ha ondan sonra Arapça'yı öğrenmek daha kalıcı olur. Çünkü kuvvetli bir hafızlık olur, kuvvetli hafızlığımı Arapça'yla desteklersin ki, mutlaka da desteklenmesi lazım. Ben mesela Vakfıkebir İmam-Hatip Lisesi'ni bitirdim. Sonra Erzurum İlahiyat Fakültesi'nde iki sene okuduktan sonra oradaki hocalardan ders aldık. Nasrullah Hacımüftüoğlu benim hocamdır, Yunus Hocaefendi vardı, eski Erzurum müftüsü, bazı hocalardan ders aldık. Ama ben asıl icâzetimi daha doğrusu medrese tahsilimi Samsun'da yaptım.

Üçüncü sınıfta Samsun İlahiyat Fakültesi'ne geldiğimde, imam oldum aynı zamanda Kocatepe Camii'nde, yani merkez camilerinden birisinde. Orada Çaykaralı Ali Düzenli Hocaefendi'de sarf-nahiv okudum. *Emsile-Binâ-Maksûd-Avâmil-İzhâr-İzzî-Kâfiye-Meânî-Bedi'-Beyan* okudum. Bana mantık, *Celâl, Mir'âtü'l-usûl*'ü de Kalemkaya'da bir hoca var, Veysel Çınar diye biri var, o da Çaykaralı onda da oku dedi. Ben de o sırada imamım, cuma günleri de vaaz ediyorum ama masayı dövüyorum yani tabiri caizse, zannediyorum ki bağırarak çağırarak vaizlik güzel oluyor diye düşünüyorum. Bir gün kırçıl bir adam geldi, bir köylü kılığında bir adam geldi camiye. Namazdan sonra cemaatin önünde şu duayı yapıyorum: (رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ) “Beni bağışla, anamı babamı da bağışla, bütün müminleri hesapların verileceği gün bağışla!”

Bu duayı yapıyorum, ayettir malum, namazdan sonra dedi ki: Sen kendine dua ediyorsun. Niye dedim? (رَبَّنَا اغْفِرْ لِي) diyorsun. Biz de senin cemaatiniz. Bize de dua etmen lazım, dedi. Sen bunu bir araştır, müftülere sor, dedi. Samsun müftülüğü yapmış Zübeyir Koç Hocaefendi (Allah rahmet eyesin) ona rast geldim amcamın kitabevinde, Selamet Kitabevi'nde, ona sordum bunu. O da benim dediğimi dedi, imamın duası cemaatin duasıdır, ayeti de bozmamışsın ve (وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ) herkese gidiyor, bir sakıncası yok dedi. Ondan da güç aldım, iki hafta sonra geldi bu adam, sordun mu dedi. Sordum. Ne dedi? Benim dediğimi dedi, dedim. Koltuğunun altından bir kitap çıkarttı, altını çizmiş, diyor ki orada imam cemaate nefsi mütekellim meal gayr ile dua etmeli. Yani ben dememeli, biz demeli, diyor. Ben de merak ettim bunun müellifi kimdir? Bir bakayım deyince, o da onu yanlış anladı, çekti elimden kitabı aldı. Dedi ki, sizin gibi naylon hocalar olduktan sonra bu ülkenin çivisi çıkar. Orada cemaatim de var, Karadenizliyiz, kızdık. Dedim ki, “Naylon hoca sensin, defol git başımdan, zaten tipin de hocaya benzemiyor, git.” Kovdum onu, bu bağıra bağıra gitti.

Aradan bir sene geçti. Ali Düzenli Hoca dedi ki mantık ve *Mir'âtü'l-usûl*'ü Kalemkaya'da bir hoca var, onda oku. Ben de gittim, zile bastım, otomatik kapı açıldı. İki katlı bir bina, yukarıdan bir ses, “Kim o?” dedi. “Ben talebeyim okumaya geldim” dedim. Alt kata gir, dedi. Alt kat medrese. İçeri girdim. Biraz sonra tak tak tak bir adam geldi. Bir sene önce kavga ettiğimiz adam içeri girdi. Dedi ki ne yapmaya geldin? Dedim ki mantık ve *Celâl, Mir'âtü'l-usûl* okuyacağım. Bu arada *Kâdi Beyzâvi*'den okumuştum Ali Düzenli Hoca'da, biraz Bakara sûresini onu da devam ettiririm, İbn Âbidin okurum, fıkıh okurum, ayrıca kelâm okurum dedim. Okuyacak ders çok dedim. Siz okutabilir iseniz dedim? Ben okuturum da, dedi, öyle sarf-nahiv okudum demekle olmaz, imtihan edeceğim, dedi. Ben de yap, dedim. İmtihan yaptı beni. Ben de o zamanlar Arapça ibarelerin birçoğunu ezberlemişim, bak küçüklükte ezberlenen şey nasıl kalıyor akılda, ezberlemişim o zaman, sordu. Bu hocalar

birbirlerini beğenmezler, eski medrese usulü. Eh, dedi idare eder, dedi. Çok beğenmedi ama idare eder okumaya gerek yok, dedi. Biz onu okumaya başladık.

Bir buçuk ay sonra bana dedi ki: Ben seni bir sene önce keşfetmişim ama sen bana naylon hoca dedin. Ben de dedim ki: Cemaatimin yanında sen bana naylon hoca dedin, bugün yapsan, gene aynısını yaparım. O da gülümsedi, tamam dedi, ben böyle öğrenci arıyorum.

Hocam bu anlattığınız detayda hoca derse kabul etmek için bir imtihan yapıyor. Vakfikebir'e gittiğinizde de bir imtihan süreci oluyor. Yine kürsüye çıkartıyorlar sizi. Kurrâ-Hafız Mehmet Eren Hoca'ya gittiğinizde de bir imtihan oluyor. Hayatınız hep talebe olmak için imtihanla geçmiş. Hocam yani bu eski hocaların resmî olmayan ama kendilerine talebe kabulü için bir usulü var, öyle diyebilir miyiz?

Aynen. Ashında bugün de var. Yani sınavla alınıyor öğrenciler, bugün de resmî sınavlarla alınıyor. İşte fen liseleri, Anadolu liseleri, proje imam-hatip liseleri hepsi sınavla. O dönemde hocalar kısa zamanda hedefe ulaşmak istiyorlar. Çünkü onu temsil edecek o. Yani beni falanca öğrencim temsil eder, diyor. Temsil edebilmesi için çok zeki öğrencileri alıyorlar. Bunun için de imtihana tâbi tutuyor. İmtihan neticesine göre de ona göre önem veriyor. Onların da kategorisi var ya da en zeki öğrencileri grubun içerisine dâhil ediyor. Yoksa bir molla olacak şekilde yetişsin, diye başka bir gruba. Mesela benimle müftü efendinin özel ilgilenmesi benden başka hiçbir talebeyle bunu yapmamıştır, her gün on cüz, sabah geliyorum müftü efendinin odasına. Müftü efendi biliyorsun çok meşguldür ama bütün ilde ne kadar imam müezzin varsa hepsini okutuyor ve orada gelen giden oluyor, fetva soran oluyor. Onların fetvasını veriyor, ben okumaya devam ediyorum, o bir taraftan dinliyor, yanlışım olunca müdahale ediyor. Mesela hiç unutmuyorum Araf sûresinde مَا وَوَرِي عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِيهِمَا (وَوَرِي) lafzını medsiz okudum, kalktı makamından geldi kulağımı çekti, (âyetteki lafzı) مَا وَوَرِي diye uzattı, hiç unutmam mesela. Yani orada başkalarıyla konuşuyor, onların fetvalarını cevaplandırıyor. Memurlar geliyor, imza atıyor ama kulağının bir tanesi bende nasıl bir hoca! Yıllardır bunu yapınca meleke kazanmış, yanlış okuduğumu hissediyor hemen müdahale ediyor. Ve sabahtan akşama kadar oradayım, on cüz okuyorum, hiç atlama yok. Yarın geliyorum, bir on cüz daha, bu aylarca sürüyor. Bir buçuk sene devam etti böyle.

Hocam 60'lı yılların sonuna doğru Vakfikebir'de de ihtisas düzeyinde eğitim almak için girişimde bulunuyorsunuz ve talebeliğe kabul edilmiyorsunuz. Hocam Vakfikebir'in o zamanki durumuyla ilgili bir şeyler söylemek ister misin?

Orada, efendim Hacı Ziya Hoca'nın kursu, Hacı Ziya Habiboğlu Hocaefendi ilk defa orada kurs açıyor.

Nerede okumuş hocam?

Hocaefendi mi? Mehmet Sönmez'in talebesi, Çaykaralı Mehmet Sönmez. Amcamla birlikte okuyorlar, Trabzon'da okuyorlar. O hocaların da farklı bir lakabı var: Filozof Hoca, diyorlar Mehmet Sönmez'e. Evet onda okuyor Hacı Ziya Hoca. Daha sonra kendisini yetiştiriyor. Ondan sonra Vakfikebir'de, Vakfikebirli zaten Hacı Ziya Hoca, orada bir Kur'an kursu açıyor. O zaman şimdiki Yeni Camii'nin altı mektep, medrese hem Arapça hem de hafızlık çalışanlar bölümü var. Hocaefendi

daha sonra Trabzon'a geliyor. Burada dükkân açıyor vesaire ama hocanın o şeyi devam ediyor. Fakat Arapça'dan hafızlık yetiştirme, kıraat okutmaya yöneliyor. Ben geldiğimde Hacı Ziya Hoca arada gelip giderdi. Trabzon'daydı, çok ticaretle meşgul oluyordu, hacca gidiyordu falan.

Muhammed Hoca diye bir hoca vardı, Muhammed Kudu, öyle hatırlıyorum. Kudu Muhammed derler, lakabı hafız. Kıraat ilmini biliyor ama hafızlık yaptırıyor. Ben onun yanına gittim. Hacı Ziya Hoca'yla karşılaşmadım hiç, onun yanına gittim, orada bir kıraat okuyacağım, hafızlığımı bitirmediğim. Kıraat yani Sübhaneke'den başlayıp ta'lim okuyacağım tabiri caizse. Ama adam kabul etmedi bizi. Daha sonra ben imam-hatipte hoca olunca, onunla karşılaştık. Tabii daha sonra dedi ki:

Seni çok okutmak isterdim, çok içim yandı ama tek bir taneydin ve senden hepsi yedi yaş büyüktü. Korktum dedi, ezilirsin onların arasında, seni kaybetmekten korktum. Yoksa niye almayayım. Ben seni çok almak isterdim.

Daha sonra ben hocada hafızlığımı kuvvetlendirmek için imam-hatipte okurken cüz dersleri de aldım. Dedim ki madem o zaman seni çok okutmak istiyorum dedin, madem dedim hocam olmak istiyorsun, sende birkaç hatim yapayım da hocam ol dedim. Daha sonra hafızlığı kuvvetlendirmek için imam-hatipte okurken onda da cüz dersleri aldım.

Hocam Vakfikebir'de tahsille alakalı arzunuz olmayınca Giresun'a doğru yöneliyorsunuz. Ben şunu merak ediyorum: Niye Of tarafına ya da Trabzon merkez değil de oraya doğru yöneliyorsunuz?

Evet, çok güzel bir soru. Hafız Ali Haydar Özak Hocaefendi'de okumak isterdim. Fakat o zaman çok fazla hocayı tanımıyoruz. Babam tanımıyor veyahut da babamın bir endişesi var. Biz orada birkaç kursa gittik. (Trabzon) Mersin'e kadar geldik, birkaç kursa geldik, hiçbir kurs kabul etmedi. Trabzon'a gelip gelmediğimi hatırlamıyorum ama Trabzon'a yaklaştık. Belki Akçaabat'a kadar geldik. Ne kadar kursa gittikse, hiçbir kurs hocası beni kabul etmedi. Kimisinin yatılı yeri yoktu, kimisi de çok küçük bu, yani yedi yaşında, dolayısıyla biz bunu alamayız dediler. Öyle olunca köye gitmeye karar verdik. Ama ben direttim, gitmem diye. O sırada Giresun müftüsü babamın şeyhinin oğlu, o tanımıyor biliniyor. Yani Hacı Abdülvehhab Efendi'nin oğlu aynı zamanda Asker Hafız Mehmet Eren Hocaefendi, ondan dolayı bilindiği için o yörede, çok büyük hoca diye biliniyor, tanınıyor. Reisülkurrâ zaten. Benim işime de yaradı. İyi oldu, isabetli de oldu. Oraya gitmiş olduk. Yoksa Ali Haydar Özak Hocaefendi'de okumayı isterdim. Yani gitmemin sebebi babamın onu tanımış olması.

Hocam kurrâ-hafız Mehmet Eren Hocaefendi'den biraz bahseder misiniz? Yani ders alma konusundaki hassasiyetini anlattınız. Ama biraz da ahlâkı, kendisiyle ilgili ne söylersiniz hocam?

Mehmet Eren Hocaefendi kendi ifadesine göre 1918 yılında doğuyor. Babası Vakfikebir müftüsü, 1933 yılından 1960 yılına, ihtilale kadar müftülük yapıyor, ihtilalde görevden alınıyor aynı zamanda hem Halvetî hem Nakşî şeyhi Hacı Abdülvehhab Efendi. Fakat Hafız değil, Çorum'da okumuş icâzetnâme almış. Kayıkla gelirken, kayık devriliyor. İcâzetnâme denizde kayboluyor. Ondan sonra geliyor, Şarlı'da ilmi bildiği için, orada medrese var, birkaç ayda hepsini okuyor, tekrar bir icâzetnâme alıyor Hacı Abdülvehhab Efendi. Çok enteresan, hafız değil bir gün vaaz ediyor, Vakfikebir Merkez eski camide fakat bir âyet aklına gelmiyor. Âl-i İmrân sûresindeki bir ayeti aklına getiremiyor. Keşke diyor, bu ilmimin yarısı bende olsaydı da hafız olsaydım. Eve gelir gelmez oğlu Mehmet

Eren'e gel diyor, açıyor 20. sayfayı 1. cüzün, oku bakayım, yarın bunu ezberleyip geliyorsun, diyor. "Ne olacak diyor?" Hafız olacaksın. O da "Baba, bir sürü oğulların var, onları niye hafız yapmıyorsun?" diyor. Hacı Abdülvehhab Efendi cevap olarak: Bak bugün böyle oldu, âyet aklıma gelmedi, seni hafız yapacağım, diyor.

Kurrâ-Hafız Mehmet Eren Hoca babasında hafızlığını bitiriyor. Hafızlık bittikten sonra mukabele okumak üzere Giresun'a, oradan da Bulancak'a geçiyor. Bulancak'ta Merkez Camii imamlarından birisi Ramazan ayında onu tutuyor orada, onda da biraz okuyor. Ondan sonra Hasan Akkuş'u, Nuruosmaniye ilk resmî Kur'an Kursu, duyuyor. Babasının göndermeyeceğini de biliyor ama parayı biriktiriyor, mukabele paralarını, her şeyini hazırlıyor. Babası Vakfıkebir müftüsü, aynı zamanda Halvetî ve Nakşî olduğu için akşamları zikir halkaları var, oraya gidiyor, babasına veda edecek. Baba ben gemiyle İstanbul'a gidiyorum. Hayrola! Hasan Akkuş Hocaefendi'de okuyacağım, diyor. Babası mecbur kalıyor, bakmış bileti almış. Birisini yanına katıyor, gemiye kadar götürüyor, gemiye biniyor. Hasan Akkuş'a talebe oluyor.

Hasan Akkuş da Rizeli. Demin bahsettim, Trabzon'da dudak ta'limini Türkiye'ye yayan dört hoca var. Bunlardan birisi Akreboğlu namıyla meşhur Osman Nuri Taşkent Hocaefendi'dir. Onun talebesi Hasan Akkuş, onda da okumuş. Tayyibe okumuş onda, takrîb-tayyibe okumuş. O zaman Nuruosmaniye Camii'nin baş imamı da Akreboğlu Osman Nuri Taşkent Hocaefendi, onun talebesi Hasan Akkuş. Hasan Akkuş da orada müezzin. Daha sonra Osman Nuri Taşkent hocayı Adapazarı'na gönderiyorlar. Baş imam Hasan Akkuş oluyor. Onda da bir müddet okuduktan sonra bu sefer İsmail Bayrı Kesikbacak İsmail Efendi ona gidiyor, tekrar kıraat okuyor. Enderunlu İsmail Efendi'de okuyor. O arada fıkıh dersleri okuyor Fatih Müftüsü Ali Yekta Efendilerden, birçok hocaefendiden okuyor. Aşere-takrîb-tayyibeyi Mehmet Rüştü Âşikkutlu hocamızla birlikte, Kesikbacak İsmail Efendi'de bitiriyor. Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hocaefendi takrîb-tayyibeye Serezli Mehmet Şükrü Efendi, Yunanistan'dan gelmiş İstanbul'a, onda Âl-i İmrân sûresine kadar veya biraz daha ileri okuyor. Hoca vefat edince yeğeni yine Yunanistanlı Kesikbacak İsmail Efendi'de, çocuk yaşta oynarken trene ayağını kaptırıyor, adı Kesikbacak İsmail Efendi diye kalıyor, onda da okuyor, icâzet alıyor, hoca.

Kurrâ-Hafız Mehmet Eren Hoca icâzet aldıktan sonra orada Kâtip Çelebi Camii'nde, Nuruosmaniye Camii'nde imamlık-müezzinlik yapıyor. Daha sonra imtihanı kazanıyor, Afyon Kur'an Kursu'na tayini yapılıyor. Bir sene okutuyor, askere gidiyor, askerliği Adapazarı, askere bir gün sonra gidecek fakat bir gün önce duyuyor ki Orhan Camii'nde bir icâzet merasimi var. Gidiyor bakıyor ki hocası Hasan Akkuş orada, talebelerine icâzet veriyor. Hasan Akkuş görünce kucaklıyor onu, başköşeye oturtuyor, en son Kur'an'ı ona okutuyor. Aşere-takrîb-tayyibe üzere okuyor. Çok gür sesi vardı. Şöyle bir bağırdığı zaman mikrofona gerek yok. Deniz kıyısından duyulur, o kadar gür sesliydi. Orada bu Kur'an'ı dinleyenlerden birisi de tümen komutanı Fikri Paşa, Adapazarı'na geliyor hoca-ma diyor ki:

Evladım! İki hafta benim misafirimsin, masrafın bana ait, bir sünnet merasimim olacak çocuklarıma, senin orada Kur'an okumanı istiyorum.

Hocam da diyor ki, bir buçuk sene veya iki sene paşamızın emrindeyim, sizin askerinizim ben. "Öyle mi diyor?" Paşa özel oda tahsis ediyor buna. Yemeği odasına geliyor. Evli daha sonra hanımını da yanına alıyor. Paşa diyor ki ona: Senin görevin şudur, perşembe ve pazar akşamları gelip benim evde mukabele okuyacaksın. Fikri Paşa söylüyor bunu. Askerde, komutanlar ve askerlerden Kur'an okumak isteyenlere Kur'an öğreteceksin, diyor. Dışarıya da gideceksin, çarşıda da Kur'an

öğrenmek isteyenler varsa onları da okut, diyor. Hocam hem askeriyede hem dışarıda talebe yetiştiriyor. Çok iyi talebe yetiştirdiğinden dolayı halk ona asker olduğu için Asker Hafız diyor. Oradan geliyor Asker Hafız lakabı.

Daha sonra oradan tezkere aldıktan sonra bir de Afyon'a gitmesi lazım fakat Mustafa Tever gibi Adapazarı'nın ileri gelenleri Ankara'ya yazılar yazıyorlar, bu çocuğu biz almak istiyoruz, diyorlar. Hasırcılar Kur'an Kursu'nu ihdas ediyorlar ve orada uzunca bir süre talebe yetiştiriyor. Nihat Ulu'ları yetiştiriyor, hafız Ali Özdin'leri, kurrâ. Aşere okutuyor, takrîb, tayyibe okutuyor, kıraat ilmini öğretiyor. Ve daha sonra Tozlu Camii imamı da oluyor. İmam-Hatip Lisesi Yaptırma ve Yaşatma Derneği'ni kuruyor. Orada da hocalık yapıyor. Üç yerde hocalık ama üç yerde hocalık olmadığı için aynı zamanda müftülüğün kâtiplik işlerine bakıyor.

Daha sonra Hasırcılarda Tozlu Camii görevleri devam ederken 1960 yılında imtihana giriyor. Burası da çok ilginç, imtihana giriyor, imtihanda 300 küsur kişi var, 303 kişi var. *Şiratü'l-İslâm* kitabı diye bir kitap var. Kitabuş-Şerîa bahsini açıyorlar, herkese okutuyorlar.

Bu imtihan müftülük için mi?

Müftülük sınavı. Evet, Arapça mülakat sınavı, 303 kişi giriyor, orada hep aynı yeri soruyorlar. Bir yere alıyorlar onları, 303 kişinin 300'ü "لَا الْبِكَارَةَ" diye bir kelime var orada, hepsi (kesra ile) okuyorlar. Üç kişi fetha ile (لَا الْبِكَارَةَ) okuyor, biri de hocam. Üç kişi kalıyor. Hocam şunu anlatıyor: Babamda bu kitabı okudum ben, diyor. Ben de fetha okumuştum, kesra ile okumamı söyledi babam, tartıştık, bana irab kaideleriyle kelimenin irabını yaptı. Aklımda kaldı, bunu unutma dedi babam... Daha sonra imtihanda bu çıktı ve bildim, geçtim, üç kişi kaldık diyor. Diyor ki o zaman teksir kâğıtları var, teksir kâğıtlarında bazı harfler tam çıkmıyor. Fâtır sûresinin son sayfasında (إِنَّ اللَّهَ يُمَسِّكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا) ayeti çıktı, (ي) silinmiş. Benim dışımdaki iki kişi hafız olmadığı için (مَسْك) (mazi, fethalı) diye onu harekelemişler. Ben hafız olduğum için, babam da beni hafız yaptı, ona da direktmişim, (يُمَسِّكُ) yazdım, tek ben kazandım. Ve İzmit müftüsü oluyor.

Mehmet Eren Hocaefendi 1967-73 yılları arası Giresun müftüsü oluyor. Ben de 1969 yılında Giresun'a geldim, onda okudum 1969-70'lerde. Daha sonra 1973-75 arası Amasya müftülüğü yapıyor. O sırada babası vefat edeceği esnada, oğlum diyor postu gel, teslim al! Halveti ve Nakşi o da, emekli oluyor. Akkese'ye yerleşiyor, bugünkü türbenin olduğu yere, İkinci Abdülhamid Han'ın Trabzon valisi tarafından yapılıyor o türbe, ölünceye kadar orada tasavvuf üzerine, yine Kur'an eğitimi üzerine dersler veriyor.

Hocam çok sert mizaçlı bir adamdı. Herkes ondan korkardı. Aslında tasavvufi yöne çok fazla uymaz benim hocam. Yani çok sert mizaçlı bir adam. Mesela hoca futbola çok acayip karşıydı. Böyle acayip dövme de döverdi bizi. Biz de kaçır top oynardık, neyse. Gösterişi, görünüşü, temsil kabiliyeti ve idarecilik yönü fevkalade ama sert mizaçlı bir adamdı. Ama ilmî bilgisi de bir o kadar mükemmeldi.

Giresun'da kaç yıl okudunuz hocam?

Ben Giresun'da bir buçuk sene okudum hocamda. Daha sonra ara ara gelerek aşere okudum.

Hocam Karadeniz'de meşhur kurrâ başka hocalarımız da var. Bunlar arasında meclisinde bulunup tanışma imkânınız olanlar var mıydı?

Evet, ilginçtir. Allah takdir etti, nasip etti, çok şükürler olsun. Şimdi Türkiye'ye dudak ta'limini yayan dört tane hoca vardır. Bu dört hocanın dördü de Karadeniz'lidir.

İlginç hocam, çok dikkat çekici!

Evet, üçü Trabzonlu'dur, biri de Rizeli'dir. Fakat dördü de eğitimini İstanbul'da almıştır. Türkiye'ye dudak ta'limi de Karadenizli hocalardan yayılmıştır. Bunlardan birisi 1901 yılında Of'un Çifârüksa köyünde doğmuş, 1980 yılında vefat etmiş, Türkiye'nin ilk resmî aşere-takrîb-tayyibe hocası, Ankara'da ve İstanbul'da daha sonra uzun süre köyünde hocalık yapmış Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hocaefendi. Yetiştirdiği talebeler var, Ankara'da uzun süre aşere- takrîb dersleri veren hocalar var. İlhan Tok Hoca da mesela onda okumuş, ondan sonra Düzce'de Hacı Hasan Efendiler var, Mehmet Satan hocanın hocası var. İstanbul'da yakın zamanda vefat etti. İbrahim Tanrıkulu var, birçok hocaefendiler var.

Ben Ali Haydar Özak Hocaefendi'yi tanıdım, okuyuşunu da dinledim, notlar aldım. Bir de Ali Haydar Özak Hocaefendi'nin dudak ta'limine çok dikkat eden Mahmut Hoca diye bir talebesi, kendi köyümüzde Kur'an kursunda hocalık yaptı, dudak ta'limi çok mükemmeldi. Hocam şöyle yapar, hocam böyle notlar almıştım. Daha sonra Murat Köseoğlu'nda, Kur'an-ı Kerim yarışmalarına katılmadan önce cüz dersleri aldım. Hocaefendiden de notları aldım. O notları birleştirerek daha sonra Mehmet Satan hoca, Ali Çelik hocalar, yine Tavanlı Camii'nin imamı vardı, yakın zamanda vefat etti Arsin'de de Falkoz'da da uzun süre hocalık yaptı, ismi hatırıma gelmedi şu anda.* O hocaefendiden de notlar aldım. Bu notları hayatta olan talebelerin talebesiyle, Nurettin Hoca'yı mesela tanıdım, İstanbul'da Valide Sultan Camii imamımız vardı, önemli mevlithanlardan Trabzonlu, girtlak namesi çok güzel yapardı, Muharrem Arslantürk Hocaefendi, onlarla da karşılaştım, onlardan da notlar aldım. Bir kitap yazdım *Dâd Harfi ve Dudak Ta'limi* diye. Emin Âşikkutlu hocamız, sayın rektörümüzden de bazı şeyleri sordum. Ve böylece Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hoca'nın dudak hareketleri nasıldı? Onu tespit ettim.

Sonra Ali Haydar Özak Hocaefendimiz, 1911 yılında Trabzon Tavanlı Camii 78 haneli evde doğuyor. Ruslar burayı istila ettiğinde Çorum'a kadar gidiyor, tekrar geri geliyor. Burada ilk mektebi okuyor. İstanbul'a gidiyor ve ilginçtir aşere-takrîb-tayyibe ve ta'limi tek bir hocada baştan sona hepsini okuyan tek hocamızdır. Ali Haydar Efendi Trabzon'a giderken Hocaefendi'nin (Serezli Mehmet Şükrü) bir sözü var, diyor ki:

Eyvah Kur'an İstanbul'dan Trabzon'a uçtu, Trabzon'a gitti.

Trabzon'da o zaman Merkez Kur'an Kursu yok. Ama o camilerde, Çarşı Camii'nde, Tabakhâne Camii'nde, birçok camide dersler veriliyor. Daha sonra aynı zamanda her ramazan ayında hatimle namaz kıldırıyor. Merkez Kur'an Kursu'nun ilk hocası oluyor. Orada birçok talebe yetiştiriyor: Mahmut hocalar, Kiraz hocalar, Nurettin hocalar, yine Murat Köseoğlu hocalar gibi birçok hoca yetiştiriyor. Onun ekolü, Hafız Haydar Ekolü. Ekol bugün Trabzon Merkez Kur'an Kursları'nda, Falkoz Kur'an Kursu'nda, Çiçekli Kur'an Kursu'nda ve Trabzon'da yetişip İstanbul'a ve başka yerlere gitmiş hocalar tarafından bu ekol sürüyor ve devam ediyor.

Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hocaefendi'nin ekolü de Düzceli Hasan Efendi gibi, İstanbul'a giden hocalar, Ankara'daki hocalar vesaire vasıtasıyla devam ediyor. Benim hocamın ekolü, reisülkurrâ Hafız Mehmet Eren Hocaefendi'nin, Asker Hafız'ın ekolü de Asker Hafız Ekolü diye devam ediyor.

* Bayram Koç Hoca

O da Kurrâ-Hafız Ali Özdin Tozlu Camii Adapazarı'nda uzun süre imamlık yapmış, orada yetişmiş başka talebeler vasıtasıyla Adapazarı'na yayılıyor. Nihat Ulu vasıtasıyla İstanbul'da yayılıyor. Ankara İlahiyat Fakültesi'nin hocalarından, vefat etti bir hocamız vardı İlahiyat Fakültesi hocası, onun vasıtasıyla ilâhiyat fakültelerine yayılıyor. Bizim vasıtamızla da Samsun İlahiyat'ta yayılıyor. Onun ekolü de yetiştirdiği talebeler vasıtasıyla Giresun vesaire yayılıyor Asker Hafız Ekolü diye. Hepsinin ufak-tefek nüansları var.

Dördüncü hocamız Akreboğlu Osman Nuri Taşkent, Rize'nin İyidere ilçesinin Taşhane köyünde dünyaya geliyor. On iki yaşında hafızlık icâzeti aldıktan sonra İstanbul'a gidiyor, üç tane camide baş imamlık yapıyor: Nuruosmaniye Camii, Beyazıt Camii, Laleli Camii. Baş imamlık yaptıktan sonra Kara Osman Camii, Adapazarı'na hocayı gönderiyorlar. Orada Düzceli Hafız Hilmi iyi yetişmiş talebelerinden birisi, kalfa. Diyor ki, benden sonra beni Hafız Hilmi Ak temsil eder. Hafız Hilmi Ak'ın talebesi de İlhan Tok. Bu sefer o ekol de, Akreboğlu Osman Ekolü de İlhan Tok Hoca vasıtasıyla devam ediyor.

Hocaların kabirlerini de söyleyelim: Hafız Osman Nuri Taşkent hocanın kabri Eyüp'te Mareşal Fevzi Çakmak'ın kabrinin on mezar yukarısında, aile kabristanlığında, İstanbul'da medfundur. Rize'de doğmuş İstanbul'da ölmüştür. Benim hocam Akkese'de doğmuş, sonunda dolaşmış ama hizmetini hep dışarıya vermiş, Akkese'de türbesi olduğu için oraya gelmiştir. Mehmet Rüştü Âşıkkutlu Hocamız doğduğu köyde. Ali Haydar Özak Hocaefendimiz de Trabzon'da doğuyor, kabri Boztepe'de malum.

Bir şey söyleyeyim: Onlardan kitap yazdığım için benim hepsi hocalarım sayılıyor, bizzat hepsinden şifahi ders almamış olsam bile. Ben arabamla buradan geçerken, İstanbul'da Eyüb'e vardığımda; Beşikdüzü'nden geçerken, Çaykara'ya gittiğimde, o köyün altından veya bir yerinden Uzungöl'e geçerken, yol sapağında dururum. Arabadan inerim, düğmemi kapatırım, bir İhlas bir Fatiha okurum, kemal-i edeple hürmetle onları selamlar öyle geçerim. Eğer zamanım varsa kabirlerini ziyaret ederim. Zamanım yoksa arabamı durdururum, ne kadar hızlı olursa olsun. Çok acil bir durum olursa arabamı kenara çekerim, arabada okurum, eğer yol müsaitse. Eğer değilse en kötü ihtimal okur öyle geçerim. Makamları cennet olsun!

Hocam birkaç şey daha var muhakkak sizden öğrenmek istediğimiz. Bu Vakfikebir İmam-Hatip günleriniz. İmam-hatip tahsilinizden bahsedebilir miyiz hocam?

Evet, hocam. Çok güzel sorular soruyorsunuz. Benim de geçmişimi deşiyorsunuz. Şimdi biz zengin bir babanın evladı değildik. Biz iki kardeştik, babam görevli değildi o zaman. Bir ayakkabı alabildi bize. Ben de ayakkabıyı ağabey olarak küçük kardeşime verdim. Ben Trabzon lastiğiyle okula gidiyordum. Ama utanıyordum, namazımın peşine şu duaları çok zaman yaptım: Allah'ım bana bir ayakkabı gönder de! Nereden gönderirsen gönder! Günlerce dua ettim ve ayakkabı gelmedi. Bir gün Vakfikebir Eski Camii'nden çıktım. Eve doğru gelirken bir adam gördüm, kilolu bir adam, dizlerine meşin bağlamış, iki dizlerinden aşağısı yok. Yanından geçtikten sonra duam aklıma geldi. Döndüm bir baktım, dedim ki Allah'ım çok şükür ki ayağım var. Kara lastik giysem de ayağım var. Bu kardeşimin iki ayağı da yok. Ben ayakkabı istemiyorum, gönderme dedim. Zaten gelmiyor. Akşama bir adam geldi bir çuval ayakkabıyla.

Dokuz tane öğrenci üç odada kalıyoruz. İmam-hatipte okuyoruz, deniz kıyısında. Yağmur yukarıda birikiyor, sobayı yaktığımız zaman yağmur damlacıkları defterimizin üzerine düşüyor, mürekkep dağılıyor. Ve mübalağa hiç yapmıyorum, yatağın üzeri ıslanmasın diye yorganın üstüne naylon

çekiyoruz ve ben çoğu zaman şemsiyenin altında ders yapıyorum, gariplik-fakirlik. Daha sonra ayakkabım oldu tabii o ayakkabıyı verdikten sonra, annemiz-babamız gurbetlere çıkıyor, para biktiriyorlar. Annemiz çökeleğin yağını satıyor, bizi okutuyor. Kız kardeşlerimiz bizim için çeyiz hazırlıyor. Kışın ayaklarımıza dolan kar sırlıslıklam çorabımı ıslatıyor. Otuz kişinin etrafını çevrelediği sobada kurutmaya çalışırken hocalarımızdan çubuk, dayak yiyoruz. Bir taraftan bizimle dalga geçiyorlar, imamlara bakın diyorlar. Tabiri caizse biz nazlı nazlı yokluktan varlığa çıktık ve bir gül gibi kendi mezarımızın toprağı üzerinde yetiştik. Bazen arkamızdan kaldırıp önümüzde yere bıraktığımız ayağımızın değdiği her nokta sanki yer çökecekmiş gibi bize ıztırap verdi. Fakat hayatın bu acıları karşısında pes etmedik. Nereden ve nasıl geldiğimizi hiç unutmadık.

Bugünkü konumumuza tepeden inme, süzülerek değil, sürünerek geldik. Münazaralarda, kompozisyon yarışmalarında, futbolda, voleybolda ve atletizmde, hep Vakfıkebir İmam-Hatip birinci oldu.

Sonrasında Erzurum'da bir süre İlahiyat Fakültesi, akabinde Samsun. Benim bu süreçle ilgili sormak istediğim şey hocam, yine Karadeniz'in önemli şehirlerinden, merkez şehirlerinden yani ilmi olarak Trabzon'un konumu belli ama farklı birçok bölgenin birleştiği bölgenin merkez şehirlerinden biri Samsun'da bulundunuz. Size sormak istiyorum: Akademik olarak tercihiniz kıraat, orada ihtisas yapıyorsunuz, hocalarınızdan aldığınız aşere-takrib benzeri şeyleri akademik ortama taşıyorsunuz. Bu tercihi şekillendiren yönlendiren başka bir şey oldu mu, bilmemiz gereken bir şey var mı? Mesela başka bir bölüm aklınıza gelmedi mi yani kıraat dışında bir şey düşünmediniz mi?

Anladım. Şimdi tabii Kur'an'a çok hizmet verdiğim için, hafızlığım da çok kuvvetli olduğundan dolayı, bir insan hayatta ne ile meşgul olursa Allah Teâlâ onu oraya yönlendirir. Yani Allah kullarını hangi yönde daha çok hizmet veriyorsa, orada istihdam eder. Ben Kur'an alanında, hafızlık alanında olsun, okumada ve okutma konularında, yarışmalara da katıldığım için o alana daha fazla hizmet ettiğimden dolayı fakülteyi bitirir bitirmez Kur'an-ı Kerim hocası alınacak oldu. Bir hoca vardı üniversitede, ikinci hoca alınacaktı. Bizim imtihan komisyonunun başkanı da Süleyman Ateş'ti. Süleyman Ateş de çok zor sınav yapar. Ben o zamanlar hatimle namaz kıldırıyorum. Kur'an alanında sıkıntı yok benim açımdan. İmtihan olduk, imtihanda bana önce kıraatten sordu, bir de dekan yardımcımız var Hasan Katipoğlu diye. Çorum İlahiyat Fakültesi'nin dekanlığını yaparken trafik kazasında kaybettik, Allah rahmet eylesin! O da beni iyi tanıyor, almak istiyor. Benim hafızlığımın kuvvetli olduğunu biliyor. Ama kıraat ilmimi çok iyi bilmiyor. (Süleyman Ateş) Hoca soruyor, ben cevap veriyorum, Hoca soruyor, cevap veriyorum. (Hasan Katipoğlu) da diyor ki hocam, hafızlıkta da sor. Benim hafızlığımın kuvvetli olduğunu bildiği için rahat edecek hoca. Cevap veremezse diye tedirgin. Dedi ki asıl konu o, onu soracağım. Neyse geçti hafızlığa, dedi ki sen mi daha kuvvetlisin ben mi? Bir başladı 20-25 soru sordu ama ben aşır gibi okuyorum. Vallahi sen benden kuvvetlisin dedi. Hayatımda bütün sorulara yüzde yüz cevap vererek geçirmiş olduğum tek sınavdır, o sınav.

Böylece Kur'an hocası olmuş olduk genç yaşta, orada fakülteyi bitir bitmez. Niye? Geçmişim onunla irtibatlıydı. Bir taraftan da tefsirden o zaman kıraat ilmi yoktu, tefsir ama ben kıraat ilminden girdim oraya, tefsirden de çalışmalar yapmaya başladım. Doktora çalışmam tefsirle, doçentlik çalışmam hem tefsir hem kıraatle ilgili. Şimdi kıraatle zaten çalışıyorum. Girişim böyle oldu.

Bana etki eden iki tane hoca var, hayatımı değiştiren. Birincisi babam, tabii onu saymıyorum. O babam çünkü bu alanda beni yönlendirmesi olmasaydı bunlar olmayacaktı. Ama babamın dışında

iki hoca var, bana etki etmiştir. Ve ikisi de bende şu anda mevcuttur. Nasıl mevcuttur? Birisi İhsan Süreyya Sırma'dır, Erzurum İlahiyat Fakültesi'nde okurken İhsan Süreyya'nın özel talebesi oldum. Hâlâ beni sever. 30 Ağustos olması lazım, burada Erzurumlular toplantısı olacak, ben de Kur'an okuyacağım inşallah. O da bir panelin başkanı. Şimdi İhsan Süreyya Hoca'dan ben neyi aldım? Dobra dobra konuşmayı, haksızlık karşısında susmamayı aldım.

İkinci özellik vakıfçılık. Samsun İlahiyat'a geldikten sonra otuza yakın ev açtım öğrencilere. Bütün masraflarını karşıladım. Benim yetiştirdiğim özel talebelerim var. Şu anda Türkiye'nin ön kademelerinde görev yapıyor, üniversitelerde, çok özel talebelerim var, özel yetiştirdiğim talebeler var. Bir yurt yaptım, yüz elli tane öğrenci kalıyor şu anda. Ensar Vakfı'na verdim. Hayrettin Karaman hocalar geldiler oraya verdim, bir kız öğrenci yurdu var, önderlik yaptım. Üç yüze yakın öğrenciye hizmet veriyorum. İki tane hafızlık evi var, hafız yetiştiriyorum. Hafızlıktan sonra Arapça okutuyorum. Tıp Fakültesi öğrencilerine yönelik çalışmalarım var. Her hafta evimde sohbet veriyorum onlara. Bu özelliği, bu yönümü Mustafa Ağırman Hoca'dan aldım yine Erzurum'da. Çünkü o vakıfçıydı, onun sohbetlerine katıla katıla bana etki etti.

Yani hasbîliği İhsan Süreyya Hoca'dan ve vakıfçılığı Mustafa Ağırman Hoca'dan aldım. İkisini de bugün yapıyorum, gerçekleştirmeye çalışıyorum. Onun dışında elbette ki babam beni bu alana yöneltmiştir. Mehmet Eren Hocam, beni bu alanda zirveye çıkarmıştır. Çünkü Kur'an-ı Kerim sayesinde Balkanlara gittim. 14-15 tane ülkede Kur'an-ı Kerim okudum. Mareşal Tito'nun sarayında Kur'an okudum, yani bunları bir Kur'an sayesinde, bu hocalarım sayesinde elde ettim, başardım. Dünyada yetmiş yakın ülke dolaştım, konferanslar verdim. Kur'an-ı Kerimler okudum. Bütün bunları babama ve Reisülkurrâ Mehmet Eren Hocama borçluyum.

Hocam son olarak projemiz kapsamında ne söylemek istersiniz?

Evet, âlim gökteki güneş gibidir. Gökteki bulutlar güneşin önünü kapatırsa yeryüzünde bitki bitmez. Cehalet bulutları da hakikatlerin önünü kapatırsa gerçekleri göremeyiz. Bir yerde Allah'a şükredenlerin sayısı azalırsa orada Allah'a küfredenler ve isyan edenlerin sayısı çoğalır. Allah bir toplumdan İslâm'ı kuyudan kovayı çekip aldığı gibi almaz, önce âlimi o toplumdan alır. Çünkü o toplum âlimi hak etmez, o toplum cahil kalır ve kaybeder. Onun için geçmişte ilme ve bu dine hizmet vermiş, bu dünyadan göçmüş ama çoğu kayda geçmemiş bu bilgileri, bu eserleri kayda geçmeniz, "alleme bi'l-kalem" Kur'an'ın ifadesiyle ilmi kalemle kaydetmiş olmanız gerçekten takdire şayan bir durumdur. Bundan dolayı bu projeye kimin emeği geçmişse, kimin hizmeti dokunmuşsa maddi ve manevi herkesi tebrik ediyorum. Çünkü bu bilgiler kaybolup gidecekti. Siz bu bilgileri bağladınız, artık bundan sonra daha kaybolmayacak. Bundan sonra gelen nesle örnek teşkil edecek bu hadiseler yani. Ne zor şartlarda mücadele vermiş, bu insanların mücadelelerini izleyecek bizim neslimiz. Biz ilmi çok kolay elde ediyoruz şimdi, öğrenci çok kolay güzel yerlerde kalıyorlar, rahat yerlerde kalıyorlar, bursları var. Bizim kalacak yerlerimiz yoktu, sokaklarda lambanın altında ders yapıp da âlim olan insanlar var. Kur'an okuttuğu için dayak yiyen insanlar oldu. Dolayısıyla çok zor günlerden zor şartlardan bugünlere geldik. Onun için böyle bir hizmetin çok önemli olduğunu, kayda değer olduğunu vurgulamak istiyorum.

Emeği geçenleri tekrar tebrik ediyorum ve bizi yetiştiren hocalarımıza da Allah'tan rahmet diliyorum.

Hikmet Arslantürk

1957'de Akçaabat/Trabzon'da doğdu. 1979'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden (Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) mezun oldu. Lise çağlarından itibaren Trabzon'da Mehmet Rüştü Âşıkutlu, Hacı Ziya Habiboğlu, Hacı Ahmet Haciferşad, Muharrem Arslantürk ve Murat Köseoğlu; İstanbul'da Prof. Dr. Osman Öztürk, Hüseyin Arslan, Ali Yakup Çenkçiler, Ali Özek, Mehmet Sofuoğlu, Bekir Sadak gibi devrin tanınmış hocalarından, İslâmi İlimler tahsil etti. 1980 yılında Çaykara İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak ilk resmî vazifesine başladı. 1986-1994 yılları arasında Trabzon İmam-Hatip Lisesi ve 1994-2022 yılları arasında da Trabzon Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmeni olarak vazifesine devam etti. Kur'an-ı Kerîm, akaid, hadis, fıkıh, siyer-i nebî, Arapça, hitabet, hüsn-i hat derslerini okuttu. 5 Nisan 2022 yılında 42 yıllık meslek hayatını 65 yaş sınırıyla emekli olarak tamamladı. 1999 yılı yaz tatilinde istek üzerine Hollanda/Amsterdam Ayasofya Camii'nde Kur'an-ı Kerîm ve Temel Dini Bilgiler derslerini okuttu. 2008 yılı Ramazan ayında Belçika'daki Cami ve mescitlerde vaaz ve irşad görevinde bulundu. *Reyhan Dergisi*'nde İslâmi ilimler alanında birçok yazı kaleme aldı. Yayımlanmış bir adet tercüme esere imza attı. Kur'an ve hadis alanında çeşitli 41 Ayet ve 41 Hadis derleme çalışmaları yaptı.

Görüşme, Selim Demirci tarafından Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi toplantı salonunda yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı ve organize ettiği Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin destek olduğu *Karadenizde Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* başlıklı projemizin yeni bir görüşmesi için Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi toplantı salonundayız. Projemizin bugünkü görüşmesinde emektar hocalarımızdan Hikmet Arslantürk hocamızı ağırlayacağız. Hocamıza, projemize destek olarak bizlerle görüşmeyi kabul ettiği için çok teşekkür ediyoruz. Ve daha fazla uzatmadan bize kendisini tanıtmayı için sözü hocamıza bırakıyoruz.

Hocam lütfen kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Bismillahirrahmanirrahim! Elhamdülillahi rabbi'l-âlemin, vessalatü vesselamü ala resûlina Muhammedin ve alâ alihi ve ashabihi ecmain. Cenab-ı Hakk'a hamd ü senalar, Peygamberimiz Efendimiz'e gönülden selamlarımızı, tazim ve hürmetlerimi arz eder, bugünkü söyleşimize başlarız.

1957 yılında, Trabzon'un Akçaabat ilçesi Işıklar beldesinde dünyaya geldik. İlk mektebi, ilkokulu köyümüzde bitirdik. Sonra İmam-Hatip Lisesi'ne kaydımızı yaptırmak üzere Trabzon'a, dedem ve amcamların yanına geldim. Merhum amcam Hafız Muharrem Arslantürk'ün delâletiyle ve teşviikiyle İmam-Hatip Lisesi'ne kaydımızı yaptırıldı. O dönemde İmam-Hatip Lisesi orta ve lise kısmı birlikte yedi yıldır. Biz de o yıllarda aynı okulda, hem İmam-Hatip orta kısmını hem de lise kısmını bitirdik. 1974-75 öğretim yılında üniversite sınavına girip İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazanmış olduk. Bu vesileyle de İstanbul'da oturmakta olan merhum amcam Hafız Muharrem Arslantürk'ün yanına geldim. Onun yanında kalarak dört yıl olan Yüksek İslam Enstitüsü'nü 1979-80 öğretim yılında bitirmiş olduk.

Diplomamızı aldıktan sonra öğretmenlik tercihi için Ankara'ya gittik ve dört ili tercih ettik. Tercihlerimizin birisi de Trabzon'du. İstanbul, Konya da vardı tercihler arasında. Trabzon Çaykara İmam-Hatip Lisesi'ne 1980 yılında tayin olduk. Tayin olduğumuz yıl birinci dönem sonuydu. Biz de dönem sonunda belgelerimizi alıp Çaykara İmam-Hatip Lisesi'ne giderek müracaatımızı, kaydımızı yaptık, belgelerimizi teslim ettik ve ikinci dönemde Çaykara İmam-Hatip Lisesi'nde peygamberlik mesleği olan öğretmenliğe başlamış olduk. Öğrencilik ve öğretmenlik serüvenimiz bu şekilde oldu diyebilirim.

Çok teşekkür ediyoruz hocam. Bu girişiniz üzerinden sohbetimizi biraz daha genişletebiliriz. Hem ortaöğretim hayatınızı anlatırken hem de üniversite hayatınızdan söz ederken merhum Muharrem Arslantürk Hocaefendi'yi zikrettiniz. Onu hariç tutacak olursak çünkü onunla ilgili ayrı soru soracağım, aile ortamınızdan, aile büyüklerinizden kısaca bahseder misiniz?

Evet, merhum babam Hakkı Bey'dir. Kendisi baba tarafından; ilim erbabına hürmetle, saygıyla, ikramla, misafirperverlikle tanınan bir aileye mensuptur.

Annemiz Fadime Hanım'dır ve kendileri de dedesi şehit olan varlıklı bir ailenin kızıdır. Babası da maharetli, sanat sahibi bir kişiydi. Çevresi tarafından sevilir, takdir edilirdi, herkese hizmeti olurdu.

Fakat genç yaşta tutulduğu bir hastalık sebebiyle vefat etmiştir. Annem, babasının vefatından sonra, disiplinli bir hanım olan babaannesinin gözetimi ve himayesinde yetişmiş bir hanımefendi.

Muhterem hocam, babanız ve annenizin dinî-ahlakî olarak size telkin ettikleri şeylerden, örnek oldukları hususlardan bazılarını bizimle paylaşabilir misiniz?

İlkokulda okurken öğretmenlerimiz “Ne olmak istiyorsunuz?” diye sorardı. Ailemizde, az önce de ismini zikrettiğimiz, amcam Muharrem Arslantürk hıfzını tamamlamıştı. Büyük dedemiz Salih Efendi’nin delaletiyle köyümüzde başlamıştı hafızlığına. Ailemizde böyle bir zatın olması sebebiyle Kur’an’a-İslâm’a karşı duyarlılığımız daha da artmış oldu. O vesileyle ilkokulda okurken “Ne olmak istiyorsunuz?” diye sorduklarında, bizim ağzımızdan çıkan cümle “Hoca” olmak istiyorum, oldu. Ve bu kararlılığımız devam etti. Tabii bunda ebeveynimin de büyük katkısı olmuştur. Bizi teşvik etmişlerdir, nasihat etmişlerdir, destek olmuşlardır.

Fakat onlar köyde oturuyorlardı. Bu sebeple okumak için, dediğim gibi, Trabzon’da oturan dedemlerin ve amcamların yanına geldik ve böylece tahsil hayatımızdaki yürüyüşümüz veyahut da seferber oluşumuz başlamış oldu.

Hocam köyünüze dönsek, ilkokula giderken bir kurs, bir halka, ders veren Hafız Efendi var mıydı, doğduğunuz köyde?

Tabii, köyümüzde usül daha ziyade şöyleydi: Of ve Çaykara’da hocaefendiler okur, yetişir fakat mesleklerini Akçaabat’ın köylerinde icra ederlerdi. Bizim köyümüzde açık bir Kur’an kursu yoktu. Fakat Kur’an eğitimi; camilerimizde, cami çevresindeki mekteplerde ve Kur’an eğitimi veren hocalarımızın öğrencilerine açtıkları evlerinde devam etmiştir. Mustafa Odabaşı ki amcamın da hocasıdır, Şakir Öztürk, Ali Aktaş gibi hocaefendiler bu konuda Kur’an eğitimine öncülük yapmışlar, halk tarafından destek görmüşler, evlerini Kur’an okuyan, hıfzını yapmak isteyen değerli öğrencilerine açmışlardır. Yani onları himaye etmişlerdir. Amcam da hıfzını böylece bu hocaların delaleti, teşvi-kiyle özellikle dedem Salih Efendi’nin bu konudaki gayreti, tutkusuyla tamamlamıştır.

Amcanız, Mustafa Odabaşı Hocaefendi’den mi bitirdi hafızlığını?

Mustafa Odabaşı’nın himmetiyle yani gayretiyle hafızlığını bitirmiş oldu. Ali Aktaş da yardımcı olmuştur ama.

Mustafa Hoca’yla ilgili anlatabileceğiniz bir şeyler var mı hocam? Bizimle paylaşmak istediğiniz bilgiler, mesela kimden okumuş?

O konuda fazla bir bilgim yok. Ama biz de çocukluğumuzda kendisini tanıdık. Kendisi ehli hâl olan bir kimsedir. Evini sadece amcama değil köyümüzde hafızlık yapmak, Kur’an öğrenmek isteyen nice-lerine açmıştır. Birçok insanın hafız olma nimetine erişmesinde büyük katkısı olmuş bir insandır.

Evinde ziyaret ettiniz mi hocam? Hangi vesileyle tanıdınız kendisini?

Evinde ziyaret nasip olmadı, köyümüzün içinde gördük kendisini tanımış olduk yani. O zaman tabii daha küçüktük, bir şeyden haberimiz yoktu ama ismini duyardık. Gördüğümüzde, böyle insanı cezbeden bir hâli olduğunu hiç unutmam.

Hocam arzu ederseniz Muharrem Arslantürk Hocaefendi'ye gelelim. Tahsil sürecinizde katkısı var, yönlendirmeleri var. Muharrem Arslantürk Hocaefendi kimlerden okudu? Neler okudu? Size nasıl katkı sundu? Kendisi neler okuturdu, onlarla ilgili bize neler söylersiniz?

Ailemiz ticaretle meşgul olan nispeten varlıklı bir aileydi. Fakat Salih dedem ki benim büyük dedem, babamın/amcamın dedesi, İslâm'a, ilim erbabına karşı hürmet ve saygıda emsali az bulunan bir kimseydi. Ve amcamın da hafız olmasını, İslami ilimlerde başarılı olmasını arzuları. Hafızlığını yapması konusundaki gayreti, tashih-i hurûf için Trabzon'a göndermesi, Trabzon'da ona özel bir ev tutması, ara ara gelip onunla beraber kalmasıyla amcamın tahsil hayatı başlamış oldu.

Hafızlığını Mustafa Odabaşı hocamızdan bitirdikten sonra dedemin delaletiyle Trabzon'a gelir ve Trabzon'da merhum Hafız Ali Haydar Özak hocamızın eğitim halkasına katılır. Hocamız o dönemlerde Çarşı Camii içerisinde öğrencilerini dinlemektedir. Amcam şöyle anlatırdı; beş-altı kişi hocamın önünde oturur, Kur'an-ı Kerim dersimizi verirdik, hocam herkesi aynı anda dinlerdi ve kim bir hata yapmışsa onu uyarır, hatırlatır ve onun hatasını tashih ederdi. Amcam böylece tashih-i hurûf derslerini Hafız Ali Haydar Özak hocamızdan bitirmiş oldu.

Hocam araya girebilir miyim? Merhum Ali Haydar Özak Hocaefendi, amcanıza kıraatle alakalı özel bir belge verdi mi? Yoksa sadece bir okuma serüvenleri mi oldu?

Diploma vermiş. Zaten Diyanet de bir imtihan yapar ve hafızlıklarını belgelendiren bir belge alırlardı.

Hem Ali Haydar Efendi'den diploma aldı hem de Diyanet'ten tekrar ayrı belge aldı. İslâmi ilimlerle ilgili icâzeti oldu mu hocam? Yani hadis, fıkıh, tefsir sahasında okuyup icâzet aldı mı?

Evet tabii... O zaman Trabzon'un farklı hocaefendileri var ki bunlardan birisi de Sönmez Hocaefendi, Çaykaralı'dır. Amcam İslâmi ilimleri genellikle Sönmez Hocamızdan okudu. Ben tabii hepsinin ismini hatırlamıyorum, buna benzer Trabzon'un İslâmi ilimlerde, Arapça'da, fıkıh ve hadiste bilinen-tanınan hocalarından bu eğitimini aldığını kendisinden duymuştuk. Ama şimdi isimlerini hatırlamıyorum.

Hocam, Muharrem Arslantürk hocamızın sizinle paylaştığı hususi nasihat ve hatıra türünden bir şeyler hatırlıyor musunuz?

Hatırlamaz olur muyum? Fakat ben şu konuyu tamamlamak istiyorum. Amcam Trabzon'daki tashih-i hurûf ve kıraat derslerini bitirip icâzet aldıktan sonra Diyanet'in de seçimiyle Of Çifârüksa'daki (yeni ismi Uğurlu köyünde) Diyanet'in açmış olduğu ve başkanlığını Şeyhülkurrâ Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocamızın yaptığı kursa katılır. Biz de o zaman ilkokulu yeni bitirmiştik ve amcam yengemle, yengem de hafızdır, beni de beraberine alarak Uğurlu köyüne gittik ve orada eğitim öğretime başladık. Henüz imam-hatip lisesine kaydolmamıştım. Gittiğimizde yaz, bu kurs da dört aylık bir kurs, yazın sıcağında... Çifârüksa'daki cami de yeni yapılıyordu, cuma günleri namaza katıldığımızda buram buram terliyorduk.

Biz ilk yanına gittiğimizde amcam Âşikkutlu hocamla bizi tanıştırdı. Hocaefendi bize de besmele, hamdele, Sübhâneke, Tahiyat, Salli-Barik dualarını ve namaz sûrelerini okuttu. Böylece Âşikkutlu hocamızdan amcam okurken biz de okumuş olduk. Amcam dört ay müddetle Âşikkutlu hocamızdan aşere-takrîb ve tayyibe derslerini aldı ve Diyanet'in de icâzeti ile mücâz olarak dört ay sonunda icâzetini böylece tamamlamış oldu.

Bu normalde aşere-takrîb eğitimi için kısa bir süre oluyor değil mi hocam?

Âşikkutlu Hocaefendi o zaman çok yoğun bir mesaiyle mi okuttu?

Hatta öyle ki ben amcamların gece saatlerinde, ikilerde kalktığını ve ders yaptığını, dersini deftere döktüğünü hatırlıyorum. Bazen ben de onların ders halkasına katılırdım, Âşikkutlu hocamızın amcam ve diğer arkadaşlarını dinlediğine şahit olmuşumdur. Belki yanılabilirim aşere-takrîb-tayyibe okudular mı? Ben tabii o zamanlar farkında değilim. Ama bu kurs aşere-takrîb-tayyibe kursuydu.

Seçkin öğrencilerinden birisi olmuştur. Törenlerde öncelikle amcama okuturlardı. Biz de o dönemde amcamla kaldık. Merhum Âşikkutlu hocamızın duasına mazhar olduk. Onun vesilesiyle imam-hatip okuma aşkımız-hevesimiz daha da artmış oldu. Daha sonra Trabzon'a geldik. Sonrasında amcamın İstanbul'a, Aksaray Valide Camii'ne imam-hatip olarak tayini çıkıyor ve oraya gidiyor. Biz de imam-hatip lisesini bitirdikten sonra İstanbul'a gitmiş olduk. Amcam aynı camide yıllarca görev yaptı. Emekli olduktan sonra ise Trabzon'a geldi.

Amcamın şu özelliği vardır ki meslek itibarını her zaman korumuştur. Kur'an'ın kendisine kazandırmış olduğu yani o mesleğin itibarını her zaman korumuştur. Öyle ki camide namazlardan sonra mihrabiye dediğimiz aşr-ı şerif okurlar, amcam da daima okurdu. Hatta okumadığı zaman cemaatten bazı kimseler hocam biz ta –mesela- Beşiktaş'tan seni dinlemek için geldik, niçin okumadın? dediklerinde döner, gider mihraba oturur, yine bir aşr-ı şerif okurdu. Aksaray'da imamlık yaparken ayrıca özel öğrencileri olmuş, onların da kıraat hususunda eksiklerini tamamlamak için zaman ayırmıştır. Talebelerinin ehliyet ve liyakat sahibi bir imam-hatip olmalarını temin etmek hususunda hizmetini, gayretini ve ikramını esirgememiştir.

Amcamlar Trabzon'a geldiklerinde bizim hanemizde kalırdı. Neden? Çünkü babam onların ağabeyiydi. Yani bütün akrabalarımız, yakınlarımız hanemizi teşrif ederler ve orada istirahat ederlerdi. Amcamın bizim tahsil hayatımızda, bizi teşvik eden tavırları olurdu. Bizi beraberinde getirir, hocaefendilerle tanıştırır, bu benim yeğenim, imam-hatipte okuyor diyerek bize özgüven kazandırır. Hatta son senelerinde, hastalanıp Trabzon'a geldiğinde öğleden bir saat önce hazırlanır, Hikmet, “Beraber çıkalım, bir camide cemaatle namaz kılalım. Biz orada bir aşr-ı şerif okuruz, birisi kalkar bize Allah razı olsun, derse, o bize yeter.” diyerek Hakk'ın rızasını her zaman gözetmiştir.

Kendisiyle İstanbul'a gittiğimde namaz vakitlerinde bir cami yakınında durur, arkadaşlarıyla beraber gidiyorsa onları da uyararak durdurur, cemaatle namaz kılarız. O (eğer imamete geçmemişse) müezzinlik mahfiline çıkar, mutlaka namazdan sonra bir aşr-ı şerif okurdu, oradaki ilgililerin müsaadesiyle tabi. Rabbimizin kendisine bahşetmiş olduğu o güzel ses ve kıraat hususundaki cömertliğini hep cemaatine ve sevenlerine tattırmıştır. Tabii o bizim için ailede bir örnek olmuştur. Bizim İslâm'a ve Kur'an'a yönelmemize sebep olmuştur. Hatta ben imam-hatip lisesini bitirdim, ilâhiyatı bitirdim, öğretmenlik mesleğine, muallimlik mesleğine başladım, çocuklarımız da beş tane, hepsi de imam-hatip lisesinde okudular. Yani şimdi hepsi aynı meslekte görev yapmaktadırlar. Bu da bizim için büyük bir bahtiyarlık, onun da teşvikiyledir.

Muhterem hocam, Muharrem Arslantürk Hoca'nın Trabzon'da Hafız Ali Haydar Özak Hoca merhumla, Âşıkkutlu Hoca merhumla irtibatı olduğunu, onlardan icâzet aldığımı ifade ettiniz, peki İstanbul'da Abdurrahman Gürses merhumla bir irtibatı oldu mu?

Şuradan başlayayım, Hafız Ali Haydar Özak hocam İstanbul'a teşrif ettiğinde amcam kendisini misafir ederdi. Ayrıca Mehmet Rüştü Âşıkkutlu hocamız o dönemlerde İstanbul'da Haseki'de aşere-takrîb eğitimi verirdi. Hatta ben orada da defaatle yanına gitmişimdir. Mesela bir gün gittim, tabii onunla yıllar sonra beraber olduk, eve geldiğimde gözüme uyku girmiyor, heyecandan öyle kala kala kalmıştım. Ondan sonra da hep irtibatımız devam etti. Hatta yani otuzuncu cüzü kendisinden birkaç uzun süre hariç okuyup belli hatalarımı tashih etmişti. O defterim hâlâ da yanımdadır. Amcam tabii o dönemde de Âşıkkutlu Hocamla yine beraberliğini devam ettirdi.

Çaykaralı Sönmez Hocamız ara ara İstanbul'a gelir, bizim evde misafir olurdu. Biz de hizmetinde bulunurduk.

Abdurrahman Gürses hocamızla da amcamın hukuku devam etmiştir. Belli icâzetlerde beraber olmuşlardır. Belli zamanlarda bir araya gelirler, sohbet ederler, hatıralarını paylaşırlardı.

Ayrıca o Âşıkkutlu Hocamızdan aşere-takrîb okuduktan sonra İstanbul'da, herhâlde Dülgerzâde çevresindeki bir kursta hem kendisi okumuş ondan hem de arkadaşlarını okutmuş. Yani sadece okumakla kalmamış çevresindeki arkadaşlara da bu konuda yardımcı olduklarını hatırlıyorum.

Siz İstanbul'a gittiğinizde Muharrem Arslantürk Hocaefendi'yle bir hoca talebe ilişkiniz oldu mu acaba?

Ben merhum amcamdan belli derecede okuduktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydolunca Arapça eğitimine ağırlık verdim. Tedrisatın yoğunluğu sebebiyle amcama dersimi vermem, gönlü incinir diye amcamla okumaya biraz ara vermiş olduk. Ama amcam bizi hiçbir zaman ihmal etmemiş, cebimizi de harçlıksız bırakmamıştır. Bazen eve geç dönerdim, öğrenci hareketleri vardı. İstanbul o kadar temiz ve güvenli değildi. Bazen geç geldiğimde merak ederlerdi. Hatta babaannem de merak ederdi. Ama hiçbir zaman eğitimden geri kalmamı istemez, teşvik eder, himaye ederdi. Hocalarda okumamı teşvik ederdi. Benim her zaman hamim olmuştur. Okumamda belli yerlere gelmişsek onda amcamın katkısı olduğunu söylemek isterim.

Allah rahmet eylesin. Hocam Trabzon'daki öğrencilik yıllarınıza tekrar bir dönmek istiyorum sizce de uygunsa. Allah'ın lütfu ve rahmetli amcanızın yönlendirmesiyle Trabzon'a imam-hatip okumaya geldiniz. Şehir nasıldı o zaman? Köyünüzden geldiğinizde nasıl bir Trabzon vardı? Okul dışında takip ettiğiniz bir program var mıydı?

Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne kaydolduk, önce Trabzon merkezde okuduk bir sene, günümüzde Trabzonspor'un malzemelerinin satıldığı bir yer olarak kullanılıyor, orada okuduk. İkinci sınıfta Bahçecik Mahallesi'ndeki şimdi de mevcut olan okulumuza taşınmış olduk. O zaman yeni yapılmıştı okul. Okulumuz tabii bölge imam-hatip lisesiydi, bina yapılmıştı fakat içinin donanımı eksikti. O konuda eksikleri tamamlamak için nice hocalarımızın ve hayırseverlerin özel gayreti oldu. Okulun hazırlanması hususunda onların katkısını unutmak ne mümkündür! Bölge yatılı imam-hatip lisesi olması sebebiyle çevre illerden gelen güzide arkadaşlarımız vardı. Onlar yedi sene bu İmam-Hatip

Lisesi'nde okumuşlar, Trabzon İmam-Hatip pansiyonu onların evleri olmuştu âdeti. Ben her ne kadar yatılı okumamışsam da arkadaşlarla irtibatımızı kesmemiştik. Yani belli etkinliklerde hep beraber olduk. İmam-Hatip Lisesi'nde okurken ailemiz ticaretle meşgul olması sebebiyle biz artakalan vakitlerde amcamların ticarethanesinde dururduk, onlara yardım etmeye çalışırdık.

Fakat okul ilerledikçe İslâmi ilimlere karşı bizim hevesimiz günbegün arttı. Eksiklerimizi tamamlamak için kurrâ-hafız Hafız Ali Haydar Özak hocamızın da hamisi olduğu, Murat Köseoğlu hocamızın hocalık yaptığı Merkez Kur'an Kursu'na okuldan sonra, hafta sonları devam etmeye başladım. Orada tashîh-i hurûf dersleri aldık, otuzuncu cüzü ve Kur'an-ı Kerim'in bazı sûrelerini ezberleme bahtiyarlığına ermiş olduk. Daha sonra Diyanet'ten gelen bir heyetle Ortahisar Merkez Camii'nde bir diploma törenimiz olmuş oldu. İcâzet töreni. Son sınıfa doğru Arapça konusundaki hevesimiz sebebiyle bir takviye almam gerektiğine inandım ve o dönemde İncirlik Camii müezzini değerli bir hocamızdı, Arapça konusunda maruf bir insandı, ondan *Emsile-Binâ-Maksûd-Avâmil*'i okuduk gidip gelerek. Oranın imamı da çok değerli halim-selim mütevazı bir hocamızdı. Kendisi de akşam-yatsı arasında *Fıkhu'l-ekber*'den ve diğer kitaplarından dersler-sohbetler yapardı. Biz akşam namazında camiye gider, bazen kış vakitleri sobanın çevresinde bir halka kurar ve hocamızın sohbetini dinler, yatsıyı kılarak bazı arkadaşlarla dağılırdık. Yani böylece imam-hatip lisesinde aldığımız eğitimin daha da pekişmesi konusunda Trabzon çevresindeki bu tür hocalarımızdan da istifade etmeye çalıştık. Bunu yaparken ailemizin teşviki olmuştur. Ama sevk-i tabiiyle hepsi sanki bir asla, bir manevi işarete bağlı olarak oralara yönelmiş olduk. Bunu Rabbimizin bir lütfu, büyüklerimizin duası ve teşvikine bağlıyorum.

Hocam biraz da imam-hatip lisesindeki hocalarımızdan bahsedebilir miyiz? Hangi meşrepte kimselerdi? Hangi yönleriyle öne çıkan hocalarınız vardı ve sizler onlardan hangi açılardan faydalandınız?

Biz imam-hatip lisesine gittiğimizde o dönemde çok küçüktük. Hatta hiç unutamam bazen hocalarımızın gelemediği zaman son sınıfta bizden büyük olan yani değerli son sınıftaki ağabeylerimiz vardı, onlar gelir bize derslerimizin boş geçmemesi için ders verirlerdi. Hatta biz hocalarımıza ne tür bir saygı gösteriyorsak, o son sınıftan bize derse gelen büyüklerimize de aynı saygıyı gösterirdik.

Trabzon İmam-Hatip Lisesi deyince benim dönemimde hatırladığım mesela İdris Velioglu hocamız unutulması mümkün olmayan bir kimseydi. Bazen pansiyonda nöbet tutar, oradaki öğrencilere hem babalık hem annelik yapardı. Onları teselli ederdi, gelen arkadaşlar küçüktür ailesinden ayrılmıştır zira. Ayrıca söküklere varsa onları diker, ikram eder. Yani onlarla hemhâl olurdular. Onlara ebeveyn muamelesi yaparlardı, onun yanında Şükrü Bey İmam-Hatip Lisesi'nde müdür yardımcısıydı ve İmam-Hatip Lisesi'ne büyük hizmeti, bizlere büyük emeği olmuştu. Bizim sınıf öğretmenimizdi, hocamızdı. Hepsini her zaman minnet ve şükranla yâd ederiz. Abdurrahman Akyol hocamız, çok heyecanlı biriydi hakikaten. Onu unutmak mümkün değil. Ali Gedik hocamız vardı rahmetli, o da beyefendi birisiydi.

İdris Velioglu hocamız ne okuturdu, hangi derslere girerdi?

İdris Bey hocamız bizim dönemimizde Kur'an-ı Kerim derslerine girerdi. Yani o görülünce zaten Kur'an-ı Kerim hatıra gelirdi. Bir de Kenan Taşkın hocamız vardı. O da Kur'an-ı Kerim dersine gelirdi ama biraz sert bir hocamızdı, bazen hafızları üzdüğü olurdu. Biz dersimizi yaptığımız için o konuda öyle bir şeyle muhatap olmadık.

Baki Bektaş hocamız, o da çok değerli bir hocamızdı, genç yaşta rahmetli oldu. O da unutamadığımız bir insandı. Matematik dersine Ali Topal gelirdi, Akçaabatlı'ydı. Fakat kendisi tahtayı o kadar nizamlı, düzenli kullanırdı ki bize böyle meslek hayatımızda da örnek olmuştu. Hatta öyle ki bazen üniversite sınavına girmek isteyen arkadaşlar kendisine soru sorduğunda tahtada çözmeden sonucuna kendisi varırdı. Ahmet İmamoglu hocamız... Bir pikniğe, geziye çıkılacağı zaman bütün arkadaşlar Ahmet İmamoglu hocamızın çevresine toplanırdı.

Ahmet İmamoglu hocamız hangi derslerinize geliyordu hocam?

Edebiyat derslerimize gelirdi. Unutamadığımız bizde büyük katkısı olan yani hayatı, mesleği sevmemizde büyük emeği olan çok değerli bir hocamızdı. Kendisi üniversiteye geçtikten sonra da İmam-Hatip'i ara ara ziyaret ederdi. Bize, üniversiteye geçtikten sonra bile ders vermeye, hâl diliyle ders vermeye devam etmiş, vefakâr olmayı böyle öğretmiştir. Hamdolsun! Biz de hocamızı her vesileyle ziyaret etmiş, onun sözünün önüne söz koymamışım.

Hocam özel bir soru olacak: Ahmet İmamoglu hoca için şuna benzer bir cümle duymuştum, öğretmen olsun diye yaratılmış, öğretmenlik mesleğinin timsali. Siz Osman Öztürk hocayı rahmetli, Mahir İz hocayı da bir vesile tanımış oldunuz. Yani bu hocalarımızın öğretmenlik mesleği açısından ortak yönleri var mıydı?

Ali Yakup hocamın şöyle bir ifadesi vardı, İstanbul'da tanımış olduk kendisini *İhyâ* derslerinde, "Bir kimsenin muhatabına etki edebilmesi yani tesir edebilmesi için önce söyleyeceği sözü kendisi yaşamış olmalı ve onu inanarak söylemeli yani kalbiyle kalıbıyla o sözle örtüşmeli."

(Ahmet İmamoglu) bilgisi, donanımı olan bir değerli hocamızdı. Yani bazen öğrencisinin karşısında öğretmendir ama arkadaşdır, dosttur, sırdaştır, rehberdir, örnektir, ikramseverdir. Bu onun özellikleri ama aynı özellikleri oradan ayrıldıktan sonra üniversiteye geçtiğimizde Merhum Osman Öztürk Hoca'mda gördük ve sırasıyla diğer hocalarımızda. Ama Prof. Dr. Osman Öztürk hocamızla daha farklı birlikteliğimiz olmuştur. Tanıştığımız andan vefatına kadar her zaman o vefamızı devam ettirdik. Hocamız Karadeniz Teknik Üniversitesi'ndeki bir mezuniyet töreni vesilesiyle Trabzon'a teşrif etmiştir. Bundan sonra da defaatle gelmişlerdir. Trabzon'da Ahmet Yaşar Hocamızla tanışmışlar ve Türkiye'de en çok sevdiği şehir olarak Trabzon'u her zaman dile getirmiştir. Buna biz şahidiz. Buna sebep de Trabzon'un vefakâr olması, Trabzon'daki Ahmet Yaşar hocamızla da bir kardeşlik akdi yapmaları, bu şehrin İslâm'a yani İslâmi eğitime önem vermesi, zorlukları mazeret göstererek İslâmi eğitimden, Kur'an eğitimden uzak kalmaması olmuştur diyorum.

Hocam öğrenciliğinizde meşâyihten Hacı Abdurrahman Beşikçi'yle ve Ahmet Yaşar Hocaefendi'yle tanışıklığınız, irtibatınız oldu mu?

Amcam Pazarkapı Camii'nde imamdı. Biz de Pazarkapı Camii'ne köyden gelirdik. Henüz İmam-Hatip Lisesi'nde değildik. Orada bir kişi dikkatimi çekmişti; hâliyle, vakarıyla, nûrânî simasıyla dikkatimi çekmişti. Yanına yaklaşıp elini öpmüştük, daha sonra söylediler, bu Abdurrahman Beşikçi Hocaefendi. Amcamın o camide imam olması, Hacı Abdurrahman Beşikçi'nin evinin Pazarkapı Camii'ne yakın olması sebebiyle yakından tanıdım.

Sonra Ahmet Yaşar Hocamızı, merhumu tanıdık. Çaykara İmam-Hatip Lisesi'nde görev yaparken. Daha sonra tayinimiz Trabzon'a çıkmıştır. Hocaefendinin sohbeti dersleri bizim için bulunmaz

bir nimet olması sebebiyle Fatih semtindeki Nurdoğdu Camii'ndeki sohbetlerine katılırdım. Hatta bazen Çaykara'dan gelir pazar günü sohbetine katılır, sohbetten sonra Çaykara'ya giderdim. Dönüşte bazen minibüsleri kaçırrız farklı zorluklarla yine Çaykara'ya varırdım. Ahmet Yaşar Hocamız, Osman Hocamızın ifadesiyle ki "Ben dedi öyle kolay hoca beğenmem fakat Ahmet Yaşar Hoca hakikatte çok salih, takvalı, mütevazı bir Hocaefendi'dir." diye söylemiştir. Biz de hocamızın sohbetlerinin etkisinde kalmışızdır. O, sohbetleri vesilesiyle bizim İslâm'ın tadını, ibadetin tadını, İslâm'ın güzelliğini tatmamıza ve yaşamamıza vesile olmuş güzide bir şahsiyettir. Onu tanıdığımız ilk günden vefatına kadar o birlikteliğimiz devam etmiştir. Bağışlayın benim özelliğim sohbe geldiğimde mutlaka yanımda bir defterim ve kalemim vardır, hocalarımızın sözlerini not ederim, mesela hocamın şu sözünü iç unutmam: "Ahlakımız düzelince dünyamız da düzelecektir." Birkaç cümlesini daha paylaşmak isterim:

"Müslümanların arasındaki samimiyet ve sevgi İslâm'a bağlılığı nispetindedir."

"Peygamberimiz Efendimizin hayatı bir nurdur. Önümüzdeki karanlıkları aydınlatmamız için Peygamberimiz Efendimizin hayatını, ahlakını çok iyi bilmemiz ve uygulamamız gerekmektedir."

Ben bazen böyle sohbetten, ramazandaki vaazlarından sonra kendisini meşgul etmemek için fazla yanına yaklaşmazdım. Ama yaklaştığımda "Hikmet Hoca neredesin?" diye soruverirdi. Kendisine hocam ben her zaman buradayım ama sizi rahatsız etmek istemiyorum, derdim. Tabii rahmetli Osman Hocam'la birliktelikleri sebebiyle bana karşı hocamızın vefatından sonra farklı bir ilgisi, muhabbeti, duası olmuştur. Her dönemde biz hocalarımızın, Ahmet Yaşar Hocamızın zor dönemde bile yanında olduk. Hasta olduğunda, ameliyatlar geçirdiğinde her zaman yanında olduk. Hatta Adnan Cora hocamla beraber Tıp Fakültesi'nde yatıyorken yanına gittik. Ameliyattan yeni çıkmıştı, şöyle hafifçe gözlerini açtı, Müslümanların bir ve bütün olmasını çok arzuları. Bize şöyle söyledi: "Beraber misiniz?" Arkadaşlar öyle bazen çekinirdi, ben hemen öne çıkarak: Hocaefendim her zaman biz beraberiz, dedim. Tekrar böyle ameliyatın verdiği o uyku hâline dönmüş oldu. Yani müminlerin bir ve beraber olmasını, aralarında soğukluk olmamasını, her zaman öncelemiştir. Biz buna şahidiz.

Çaykara bölgesine dair birkaç şey daha dinlemek istiyoruz sizden hocam. Mesela merhum amcanızla Âşikkutlu Hocaefendi'nin yanına gidip bir yaz veya dört ay kaldığınızı söylemişsiniz. Bunun dışında ziyaretiniz oldu mu Âşikkutlu Hoca'yı?

Çaykara İmam-Hatip Lisesi'ne tayinim çıktıktan sonra Hocaefendi de köye dönmüştü. Ben her hafta sonu mutlaka, cuma günü öğleden sonra dersim olmazdı, önce Taşhan'a gelir, oradan yürüme Hocaefendi'nin yanına giderdim. Hatta bazen beni misafir ederdi. Bazen de görüşür ayrılırdım. Bunu hiçbir zaman bırakmadım. Hatta imam-hatip lisesine tayinim çıktığı zaman kendisine gittim. Bana nasihatlerde bulundu. Bana bir örnek (maaş için) bordro yapıp vermişti. Oysaki o bir kerâmetti daha sonradan yani bordro konusunda ben o kadar duyarlı hareket etmediğim için belli insanlar bordromda biraz oynanmışlardır. Yani hocamın o dönemde bana bir örnek bordro yapıp vermesinin onun bir kerameti olarak bilirim. Hocamı ziyaret eder, dönerdim. Hatta bir gün dönüşümde baktım Hacı Hasan Efendi, Çaykara Müftüsü Hacı Yusuf Efendi ve Çaykara'nın uleması bir minibüsle gidiyorlar. Bir yerde çakıştık tabii sordular Hikmet Hoca, Nereden geliyorsun? Hocamdan geliyorum.

Çaykara'da kaldığım günlerde Hocaefendi'nin vefatına kadar her hafta sonu kendisine uğurdum. Hatta bir ara evlerinin yanında bir cami vardı, orada "Dahilek Ya Resûlallah!" diye bir söz, tabii

aldım Hocaefendim'e (Âşikkutlu Hoca) sordum. Mütevazî olarak biz onun farkına varmamıştık, dedi. Ben gider gelirken bana Osmanlıca notlar yazardı. Ben de onu kopya ederdim. Osmanlıca'yı güzel yazmam ve okumamda büyük katkısı olmuştu kendisinin.

O bölgenin insanları çok farklıydı, mutlaka evlerinde misafiri ağırlamak için bir odaları vardı. Hocam'a giderken o bölgenin hanımları çok dikkatimi çekmişti, ben yolda giderken uzaktan bir anemimiz sırtında yük olduğu hâlde gelirken, biz o zaman küçüktük fakat ben yola girdiğimde kendisi yolun kenarına çekilir, ben edebimle oradan geçtikten sonra o teyze yoluna devam ederdi. Yani biz yürürken o yürümezdi, bir kenarda dururdu. O benim çokça dikkatimi çeken hususlardan birisidir. Sabah namazına biz hepimiz kalkarız, kalktığımızda Hacı Annemizle beraber namaz kılar, Kur'an-ı Kerim'i celalli bir şekilde okurlardı. Hatta bir gün akşam varmıştık, yemek vaktidir. Hacı Annemizin inekleri vardı. Önce onları yedirelim çünkü hayvan hakkı önemlidir, ondan sonra biz tadalım derdi. Bizi evladı olarak görür bazen bırakmaz evinde misafir ederdi.

Çaykara İmam-Hatip Lisesi'ne (öğretmenlik için gerekli) belgeleri verdikten sonra henüz başlamadan önce oranın merhum müftüsü Yusuf Efendi, (Âşikkutlu) Hocamın talebesi, Hacı Hasan Efendi de onun talebesidir. Bana onlara iletmem için bir pusula yazıp verdi. Beni onlara tanıtacak şekilde bir pusula yazıp verdi. O pusula hâlen bende yani fotokopisini çekmiştim.

Beraber namaz kılardık hocamla. Ayrıca Kur'an-ı Kerim okumada kendine has bir üslubu vardı, okuduğunda yani sabah namaz kılarken ve namazdan sonra okuduğunda o kendine has üslubu, tatlı sedasıyla Kur'an-ı Kerim okuduklarını, okuduğunu ben duyardım. Tabii biz de o zaman hazırızdık.

Yani gece mi okurdu hocam?

Yani sabahleyin, sabahleyin namazdan önce, namazdan sonra Kur'an-ı Kerim okurdu. Biz tabii hanesinde çokça misafir olmadığımız için her şeye vâkıf değildik.

Hocam Hacı Salih Efendi'yle de irtibatınız oldu zannediyorum?

Kendisi yazları Çaykara'ya gelirdi. Orada kız kardeşinin fındıklığı vardı onunla ilgilenirdi galiba. Çaykara'ya geldiği dönemlerde kendisi zaruri gıdalardan oluşan paketler hazırlardı, taksisinin arkasına koyardı. Her gittiği eve de zaruri gıdalardan oluşan o paketi bırakırdı. Kendisi bir gün Çaykara'ya teşrif ettiler. Hatta Samsun'a gelmişler de fakat nedense orada evinde kalmak istediği kişi belki onu üzecek bir davranışta bulununca hemen Çaykara'ya doğru kaptanı yönlendirdi ve geldiğinde ben yatsı namazını kılıp evime giderken baktım ki kapının önünde haciefendi arabının içinde duruyor. Onu daha önce rüyada görmüştüm, Hocaefendi gelince ben kapıyı yüzüm gülererek açtım. O zaman yeni evliydik, hemen evimize onu ve misafirlerini davet ettik. Evimizi şereflendirdiler. Tanışıklığımız o gün başlamıştı. Ondandır da devam etti elhamdülillah. Hatta Çaykaralı olan kardeşlerimiz, yaa biz burada dururken bu kimdir ki bu öğretmende, orada kalıyor demişlerdi de o da onları paylamıştı.

Tabii o altta biz müftülük binasının orada kalırdık. Müftülük makamında hocamı dostları, sevenleri ziyaret ederdi. Hiç unutamadığım şu ifadesi kulaklarımızda küpe olmuştu:

Bir gün hava kapalı biraz da soğuk. Hocamın özelliği, geldiğinde misafirleri çok olması sebebiyle sofraya mutlaka hazır olurdu, o sofrada da tahin helvası, sert tahin helvası olurdu. Yemeğe başlama-

dan önce Hocaefendimin âdeti, sünnet-i seniyyeye çok bağlı olduğu için, mutlaka ellerini yıkamak isterdi. Orada yaşlı bir amca belli ki onu seven öğrencisi, hacıefendim sizin elleriniz zaten yıkanmıştır, gerek yok, diye ona böyle ifade edince, sert bir şekilde ona dönerek baktı ve şunu söyledi:

“Ben yemekten önce ellerini yıkama sünnetini işlemek için yemek yiyorum, sen nasıl buna engel olursun?”

Ayrıca merhum hocamız *Delâil-i Şerîf*'i çok okurlardı. Hatta Sultan-ı Enbiya ismini zikrettiği zaman Peygamberimizin Efendimizin muhabbetinin kalbinize doğmaması mümkün değildi. Peygamber aşığı bir insandı. Kız kardeşinin fındıklarını toplarken biz de arkadaşlarla Trabzon'dan o zaman yaz dönemiye gittik, hanesinde, biz de güya fındık topluyoruz. Fakat girdiğimiz fındık bahçesini karıştıryorduk. Hocaefendi bize bir şey demiyordu.

Çaykara'ya geldiği zaman küçük bir yorgancık yaptırmıştı. Orada bizim Kamil arkadaşımız vardı. Biz dedik herhâlde bunu torunlarına, yeğenlerine götürecektik. Neyse köydeki hanesinde o akşam kaldığımızda baktım ki Hocaefendi kendisi için onu yaptırmış. Yani bizim gibi 2. 80 uzanıp yatmamış, sadece böyle yaslanıp onu üzerine çekivermişti, ona şahidiz.

O dönemde havanın sıcak olması sebebiyle bir gece bizi uyku tutmadı. Biraz da dervişlik sebebiyle tutmadığı için ben de uyanıverdim. Baktım ki hacıefendi yerinde yok. Biraz sonra abdest almaya çıkınca baktım ki hacıefendi o köy evlerinin hol dediğimiz yerde böyle hafifçe kandilin ışığında bir seccadede tefekkür hâlinde, hocamızı öyle bulmuş olduk.

(Hacı Salih Efendi) zahit, ibadet ehli, hâl ehli bir insandı. Fındıkları ayırırken şu sözünü hiç unutmam, bazıları çürük yaralı olurdu, o şunu derdi: İnsanların da bazı böyle çürük ve yaralı olanları vardır. Rabbimiz bizi o tür insanlardan, o tür hastalıklardan uzak kılsın.

Kendisini bir ara arkadaşlarla Erzurum'da ziyaret ettik. Tabii Erzurumlular büyüklerine çok saygılıydı yani biz oraya gittiğimizde değil mi ki biz Hocaefendi'nin misafiriyiz, Hocaefendi'ye gösterdikleri hürmet ve saygıyı bize de gösterirlerdi. Oradan ayrılırken hocamız herkese birer çerçeve bal verdi. Şunu ifade etti “Maddi hastalıkların şifası var ama manevi hastalıklarımıza da inşallah şifa olur.”

Hacı Hasan Efendi'yle tanışıklığımız?

Tabii, Çaykara'ya gittiğimizde merhum Hacı Hasan Üstadımızın bir medresesi vardı. Oraya gelen öğrencilerin kaldıkları küçük odacıklar vardı. Biz Hocaefendi'den Arapça eğitim görmedik. Ama her vesileyle onu ziyaret etmiştik. Hatta Çaykara'ya gelmeden önce rüyamda bir zat görüyorum ama ben kendisini tanımıyorum. Medreseden çıkarken bir zat, öyle görüyorum. Daha sonra Çaykara'ya tayin olup gittim. Baktım ki aynı hocaefendi, aynı medrese, yani Hasan Rami Yavuz, Hacı Hasan Efendi Üstadımızdı. Sohbetlerine katılırdık, derslerine katılırdık dinlerdik, nasihatlerini almıştık, çorbasını içmiştik. İslâm hayatı, İslâm büyükleri hakkındaki anlattıklarını dinlemiştik. Cuma ve salı günleri Çaykara Merkez Camii'nde vaaz ederdi. O vaazlara mutlaka katılırdım. Bir kenara çekilir, elimde bir kalem defter olduğu hâlde not alırdım. Hatta kendisi camiye geleceği zaman ben kapıda bekler papuçlarını alır dolaba koyardım. Vaaz bittikten sonra da aynı şekilde papuçları alır ona giydirirdim. Son dönemde, hasta olduğu dönemde bir gün baktım ki yüzü kızarıp soluyor, kürsüde. Belli ki rahatsızdır, abdest alacaktır. Ben hemen o caminin yan kapısı vardı, hemen papuçları aldım, hocama işaret ettim, yan kapıya getirdim. Oradan giydi, abdest alıp geri dönmüştü.

Merhum hocamızın böylece vefatına kadar sohbetlerinde bulunduk. Yani saygıda kusur etmemeye çalıştık, sevenlerin ziyaretine vesile olduk.

Hocam bu bahsettiğiniz Hocaefendiler'e yetişip sohbetlerinden istifade ettiniz, nice hâllerine, dikkat ettikleri âdab ölçülerine şahitlik ettiniz. Bunlardan bazılarını da bizlerle paylaştınız. Çok teşekkürler ediyoruz. Az önce bir miktar bahsetmiştiniz ancak tekrar okuduğunuz kitaplara dönmek istiyorum. Şu hocamdan şu kitapları okudum dediğinizde kimler aklınıza geliyor acaba?

İstanbul'da Hüseyin Arslan hocam vardı. Çok ehl-i hâl, İslâm dünyasını gezmiş güzide bir insandı. Bana İbn Âbidin'in oğlunun yazdığı *el-Hediyyetü'l-alâiye*'yi, Şam Müftüsü Muhammed Said el-Burhanî'nin de kısmen şerh ettiği hâliyle hediye olarak vermişti. Merhum hocamdan okuma imkânım olmadı. Ama Çaykara'ya tayin olduktan sonra Abdulgafur Karaismailoğlu ki bugünkü Adil Karaismailoğlu'nun dedesidir, ondan bu kitabı okudum. Kendisi Trabzon'un Havaalanı TEDAŞ semtinde oturlardı. Çaykara'dan cuma günü öğleden sonra gelir, hocama uğrar bir bahis okurduk. Cumartesi tekrar hocamın evine gider bir bahis okurduk, pazar günü de...

Bu kitap için akaid, fıkıh ve ahlak konularını içeren küçük bir İslâm ansiklopedisi denilebilir belki. Onun okunmasını tavsiye ederim. Benim hayatımda çok büyük etkisi olmuştur. Hatta sınıfa onu getirirdim, bazen bir konuyu böyle bulmak için kitabı açtığımda çok meşgul olduğum için istediğim konu karşıma çıkardı. *el-Hediyyetü'l-alâiye*'nin benim üzerinde büyük etkisi olmuştur. Onu böylece hocamdan bitirmiş olduk.

Karaismailoğlu Hoca kimden okumuştur hocam? Onunla ilgili bir şey söylemek ister misiniz?

Onun hayatıyla ilgili internette bilgi var. Kendisi Türkiye genelinde vaizlik, belli yerlerde müftülük yapmış. 1955-58 yılları arasında Kore'ye müftü olarak, imam olarak tayin olmuştur. Astronomi konusunda büyük bilgisi olan bir kimseydi. Hatta evinin bir odası tamamen kitaplarıyla ve astronomi âletleriyle doluydu. *el-Hediyyetü'l-alâiye* isimli kitabı okurken hocamın ifade ettiği şu sözü hiç unutmam: "İnsan kitap okurken öyle bilgiler elde eder ki o bilgi veya bilgiler bir ömre bedeldir."

Kendisi yıllarca memleketten ayrı kaldığı için memleket hasreti vardı. Hatta bana Çaykara'nın Ogene köyü vardır, oradan su getirmemi söylemişti. Ben de hemen hafta içi Çaykara'da okurken büyük bir su tulumu, su kabını aldım, bayağı ağır bir kap, o zamanın zor şartlarıyla Ogene'ye kadar çıktım, dereye indim ve güzel bir pınardan-çeşmeden onu doldurdum. Yine zor imkânlarla tabii Çaykara'ya geldim. Çaykara'ya geldiğimde yatsı vakti geçiyordu ve daha sonra cuma günü dersten çıktıktan sonra getirdim Hocama, Trabzon'daki hanesinde o suyu teslim ettim. Bize dua etti.

Yanında Enisecik diye bir kız çocuğu da vardı. Onunla beraber kalırdı hocamız. Trabzon merkezde de vaazlarda bulunurdu. Vakarlı, celalli, mütevazı duruşu olan değerli hocamızdı.

Hocam bölgemizde önemli bir yeri olan icâzet merasimlerine de değinmek istiyoruz. Unutmadığınızı, gençliğiniz, öğrenciliğiniz ya da sonraki meslek hayatınızda şahit olduğunuz icâzetlerden biraz bahsedebilir misiniz?

Evet, tabii. Hacı Hasan Efendi'nin de aralarında olduğu misafir hocaların katıldığı icâzet merasimlerine katıldık. Merhum Âşıkutlu Hocamızın vefatından sonra onun köyündeki Kur'an Kursu'nda yapılan icâzete katılmışım iyi hatırlıyorum. O dönemlerde icâzetler insanları cezbeden ve farklı

hocaefendilerin sohbetlerinin yapıldığı coşkulu programlardı. Mezun olan öğrencilerin sevgisine hepimiz katılırdık. Tabii onların icâzet alması katılanları teşvik ederdi, misafirler de çocuklarını okutma, icâzetle ödüllendirilmeleri hususunda gayrete gelirlerdi. Karadeniz Bölgesi'ne has olan bu özellik dalga dalga günümüze kadar gelmiştir. Son dönemlerde Arsin Çiçekli köyünde, Ahmet Yaşar Hocamızın da refakatiyle yapılan icâzetlere katılmıştım.

İlk meslek hayatımızda bu icâzetlere öğrencilerimizi yönlendirmiş, tahsilin önemini ve hafız olmanın hafızlık nimetine sahip olmanın değerini onlara anlatmaya gayret etmiştim.

Çaykara denince akla gelen isimlerden biri de Hacı Ferşad Efendi... Ondan da kısaca bahsedebilir misiniz hocam?

Çaykara'da müftülük vazifesinde olan kıymetli bir hocafendi vardı. Yusuf Bilgin Hocaefendi. Kendisiyle müftülüğü döneminde beraber olduk. O hatimle teravih namazı kıldırıldı. Diyanet'in imtihanlarında beni de yanına alırdı, beraber imtihanlara katılırdık. Bazen hanesine bizi misafir ederdi. "خير الطعام ما حضر / Hayru't-ta'âm ma hadar" diye ifade eder, yemeğin hayırlısı hazırda olandır, derdi. Bizi sever, biz de ona hürmette eksiklik yapmazdık. Kendisinden de *Mültekâ*'nın belli bölümlerini okuma bahtiyarlığına erdik. Sonra kendileri İstanbul'a göç etti. Hacı Hasan Efendi de rahmetli olmuştu. Biz böyle yetim gibi bir hâle düştük. Daha sonra bir rüya üzerine ve o bölgede okuyan öğrencilerimizin hatırlatmasıyla Meşhur Hacı Ferşad Efendi'nin torunu Ahmed Ferşad Efendi'ye ziyarete gittim, okuma isteğimi dile getirdim. Siz Çaykara'dan gelip okuyamazsınız, uzaktır ama ara ara gelin, sohbet ederiz, diye ifade etti. Ben ertesi gün tekrar gittim, okuma isteğimi dile getirdim ve kapısını bize açtı.

Kendisinden *Halebî sağır* dediğimiz fıkıh kitabını okuduk. Kendisi Mehmet Zahit Kotku hazretlerinden icâzet-i tamme ile mücâz olan ehl-i hâl bir insandı. Geceleri az uyduğunu arkadaşlar, onu tanıyanlar ifade ederdi. Biz de *Halebî sağır*'i ondan bitirdik. Amacımız bir kitabı bitirmenin yanında bu vesileyle, o kitap sebebiyle hocamızla beraberliğimizi arttırmaktı. Evinin dört tarafı kitaplarla doluydu. Hatta günümüzde yeni yeni kitaplarımızın içindekiler bahsi hazırlanarak öğrenciye kolaylık sağlanıyor. Eski dönemde kitaplarda böyle bir içindekiler bahsini geniş teferruatıyla ifade etme hususu belli ki azdı, kendisi o kitapların hepsini okumuş ve onlara bir fihrist, içindekiler bahsi hazırlamıştı. Arzu ettiğiniz bir şeyi bulmakta kolaylık olurdu. Her vesileyle beraber olurduk hocamızla, bazen iki saat bazen üç saat; bizi bırakmazdı.

Vefatına kadar bu sevgimiz, saygımız, hürmetimiz devam etmiştir. Kendisinden çok şeyler öğrendik. Bazen gönlüm bir şey arzu ettiği zaman evden çıkarken bir bakardım, hemen bize o arzu ettiğimiz şeyi takdim ederdi. Hocam rahmetliyle sevk-i tabiiye kendisinin vefatına kadar da o birlikteliğimiz olmuştur. Belki çok şeyler öğrenmedik ama hocalarımıza olan hürmetimiz, saygımız sebebiyle onların duasını aldığımızı arkadaşlar ifade etmişlerdi.

Çaykara'da çok salih insanlar vardı. Hacı Bekir Efendi mesela Çaykara'ya gelirdi. O da çok farklı, hâl sahibi birisiydi. Ben yakınlaşıp, hürmetimi ifade ederdim. Hiçbir zaman ziyaretinden, sohbetinden uzak kalmazdık. Keşif sahibi farklı güzel bir insandı. Ona benzer nice insanlar vardı. Çaykara'ya tayin olduğumuzda bazıları orası mahrumiyet yeridir, diye ifade etmişti. Ama Çaykara'ya tayinimiz bizim için büyük nimet oldu. Benim, bağışlayın bir özelliğim kendim istifade ettiğim hocalarımdan öğrencilerimin de istifade etmesi için çaba sarf ederdim. Hocalarımdan yanına öğrencilerimi de imkân nispetinde getirdim, onları tanıttım. Onların da bu güzide şahsiyetleri görmeleri hususundaki

gayretimi de seferber etmeyi bir ödev olarak kabul ettim. Daha sonra öğrencilerimiz; “O günler ne güzel günlerdi hocam. O büyükleri bize tanıttınız.” diye ifade etmişlerdir.

Hocam izninizle İstanbul’daki Yüksek İslam günlerinize gidelim. İstifade ettiğiniz, okuduğunuz, üzerinizde katkısı olan hocalarımızdan da kısaca bahseder misiniz?

İstanbul Yüksek İslam’a kaydolduktan sonra bir gün dersimize rahmetli Osman Öztürk hocam geldi ve “Yazları burada kalacak, hafta sonları, hafta içi bazı günler okuyacak, bütün ihtiyaçlarını benim karşılayacağım Yunus gibi söz dinleyecek öğrenciler istiyorum. Arzu edenler isimlerini bana yazıp versin. Biriniz kalksın, bu isimleri tespit edip bana versin.” deyiverdi. Ben hemen Karadenizli cesaretiyle kalktım, istekli arkadaşların isimlerini aldım ve hocama arz ettim. Bizi bir sınıfta topladı ve bu konudaki samimiyetimizi ölçme hususunda bizi kısmen bir imtihandan geçirdi.

Kaç öğrenci çıkmıştı hocam?

Yirmiye yakın öğrenci çıkmıştı. Daha çok bizim bulunduğumuz sınıftaydı, başka sınıflardan da katılanlar olmuştu. Sayı belki fazla olabilir. Bizden önce de tabii hocamın bir ders halkası vardı. Mesela Mustafa Ağırman hoca vardı, şimdi hâlen Prof., Erzurum İlâhiyat’ta, o bizden önceki halkaydı. Bu ders halkasında kimler ders veriyordu? Ali Özek hocam ders veriyordu, Bekir Sadak hocam ders veriyordu, Mehmet Sofuoğlu, *Buhâri-i Şerif* dersi verirdi.

Biz de hocamızın bu teşvikiyle o halkaya devam ettik. Hocamızın şu sözünü hiç unutmam:

“Bugünün dervişi hasır dösekte yatan değil kardeşini nefesine tercih edendir.”

Ayrıca bana şöyle bir görev vermişti, okula gelen, giysisi, harçlığı eksik olan gençleri tespit edeceksin bana bildireceksin, biz onların yemesi-içmesiyle ilgilenelim. Yani o bizim ders halkasına katılanların dışında da ben öyle ilâhiyatın mescidine gider, işte gazetlerdim, onları tespit eder, daha sonra Eminönü civarında olan Alptekin Konfeksiyon diye bir hacı amca vardı, hocam öğrencilerle beraber bizi gönderirdi. O hacı amca çok değerli birisiydi, evladım buradan ne beğenirseniz hoşunuza giderse alın, derdi. Arkadaşlar bütün ihtiyaçlarını oradan karşılardı.

Davudoğlu merhum o zaman Yüksek İslam’da mıydı siz öğrenciyken?

Bizim dönemde yoktu, onu tanıma imkânımız olmadı.

Ali Özek Hoca demiştiniz hocam?

Evet bize fıkıh dersine gelirdi. Kendi hazırladığı notları okuturdu. Bekir Sadak hocam tefsir dersine gelirdi. Hadis dersini Mehmet Sofuoğlu hocamız okuturdu. Arapça konusunda ilâhiyatta olan bazı hocalarımız ders verdi. Onları tam hatırlayamıyorum. Ezher’den mezun olan hocalar vardı civar camilerde. Onların da dersine katılırdık.

Emin Saraç Hocaefendi o esnada Fatih’te ders okutuyor muydu hocam?

Emin Saraç Hocamıza geçmeden önce Ali Yakup Cenkçiler hocamız vardı. Emir Buhari Camii’nde *İhyâ* dersi yapardı, biz o derse katılırdık Osman Hocamızın teşvikiyle. Pazar günü ikindiden sonra

bu dersi yaparlardı. O derse ben ve arkadaşlar katılırdık. O günlerde *İhyâ*'ya Yüksek İslam'daki bazı hocalarımızın telkiniyle farklı gözle bakılırdı, sanki zayıf hadislerin mevcut olduğu bir kitap olarak düşünülürdü. *İhyâ* üzerinde bir güvensizlik demeyeyim de böyle gönle sinmeyen bir tutum içinde olduklarını çevredeki insanlardan gördük. Ama Ali Yakup Hocamız o derste şunu ifade ederdi: *İhyâ* bir İslâm ilimleri ansiklopedisidir. Derste bir sayfa okurdu, biz de dinlerdik, önemümüzde kitap, anlayabildiğimiz kadar tabi. Farklı hocaefendiler, cemaatler (bu derslere) katılırdı. Fakat o bir sayfa açılır açılır farklı sayfalara dönerdi ve büyük bir hazla o dersten çıkardık. Ben hocamı beklerdim kapının önünde yine aynı şekilde papuçları alırdım, onunla beraber yukarı çıkar, papuçları koyacak yere koyardım. Daha sonra inerken hemen aynı onun yanı başına pabuçlarımı alır ona giydirirdim. Bunu böyle yapardık. Hocamızın vefatına kadar biz İstanbul'dan öğretmen olarak tayin olup Çaykara'ya gelene kadar o usulümüz devam etti.

Ali Yakup Cenkçiler Hocamız çok donanımlı, İslâm kültürüne vâkıf bir kimseydi. İslâm büyüklerini tanımış bir insandı. Mısır'da Hasan el-Bennâ'yı tanımış bir kimseydi. Gerek Osman Hocamdan gerekse de Ali Yakup Hocamdan duyduğum Hasan el-Bennâ'dan aktarılan şu sözü unutmam: "Vaazifelerimiz vakitlerimizden çoktur." Yazıp masamın üzerine koymuştum bu sözü.

Amcam (Kurrâ-Hafız Muharrem Arslantürk) bazen beni vaaz kürsüsüne çıkarırdı. Tabii öğrendiklerimizi derler toparlar, bir şeycik söylemeye çalışırdık.

İstanbul'da ayrıca Ahmet Vanlı Hocaefendi çok güzel bir hatipti, amcamın da arkadaşıydı, İstanbul müftü muaviniydi. Kendisinden Hallaf'ın *Fıkıh Usûlü* kitabını okumuştuk. Vaazlarını, hangi camilerde vaaz yaptığını öğrenirdim, o camilere koşar giderdim. Hani ne derler yani İstanbul kazan biz kepçe öyle elimizde kitap koşar giderdik. Tabii amcam da bundan hoşnut olurdu, yani öyle ifade ederlerdi.

(Bir gün) Valide Sulan Camii'nde kürsüye çıktım, biz vaaz edeceğiz ama vaaz kim biz kim? Neyse bir şeycik söyledik amcam şöyle bir iltifatta bulundu: Ya Hikmet hoca dedi, Ahmet Vanlı Hoca senin söylediklerinle bir ay vaaz eder, sen birçok ayetler hadisler okudun maşallah. Evet, öyle bizi teşvik eder, taltif eder gerektiğinde de ikaz ederdi.

Emin Saraç hocamızı sormuştunuz. Kendisinin sohbetlerine katılırdım. Ama Osman Öztürk hocamın tespitli ders programı ve hocalarımız sebebiyle Emin Saraç hocamızın düzenli derslerine fazla katılamadım, derslerimiz çakıştığı için. O bazen Ali Yakup Hocamın dersine gelirdi. Biz de ders halkasına imkân nispetinde katılırdık. Ama ondan okuma imkânı olamadı, ne var ki bizim çocuklarımız okudu. Biz okuyamadık ama benim çocuklarım ondan okudular.

Trabzon'dan bir ismi daha zikretmeliyim. Hacı Ziya Habiboğlu hocamı da unutmamak lazım. Belli bir dönemde Trabzon insanının manevi gıdasını, İslâmi ilimlerdeki eksikliğini tamamlama hususunda büyük gayret sarf etmiştir. Trabzon denince Hacı Ziya Habiboğlu hocamız hatıra gelirdi. Kendisiyle de *el-İhtiyâr* isimli fıkıh kitabının belli bölümlerini okuduk ve onunla birlikteliğimiz devam etti.

Sözlerimi toparlarken tahdis-i nimet kabilinden ifade etmek isterim, imam-hatip lisesinde gerek Çaykara'da gerek Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde öğretmen olduğumuzda biz farklı bir öğretmenlik yaptık. Neden? Hocalarımızdan dolayı. Öncelikle Osman Öztürk hocamdan edindiğim izlenimler sebebiyle. Yani bilinegelenin dışında biz öğretmenlik yaptık. Bunu öğrencilerimiz de dile getirmişlerdir. Okulda olduğumuz dönemde mesela Trabzon İmam Lisesi'nde öğretmenlik yıllarında yirmi üç yıl bizatihi, Kur'ân-ı Kerim'den dualar, hadis-i şeriflerden dualar ve kırk hadis yarışmaları yaptık. Her katılan öğrenciyi ödüllendirdik.

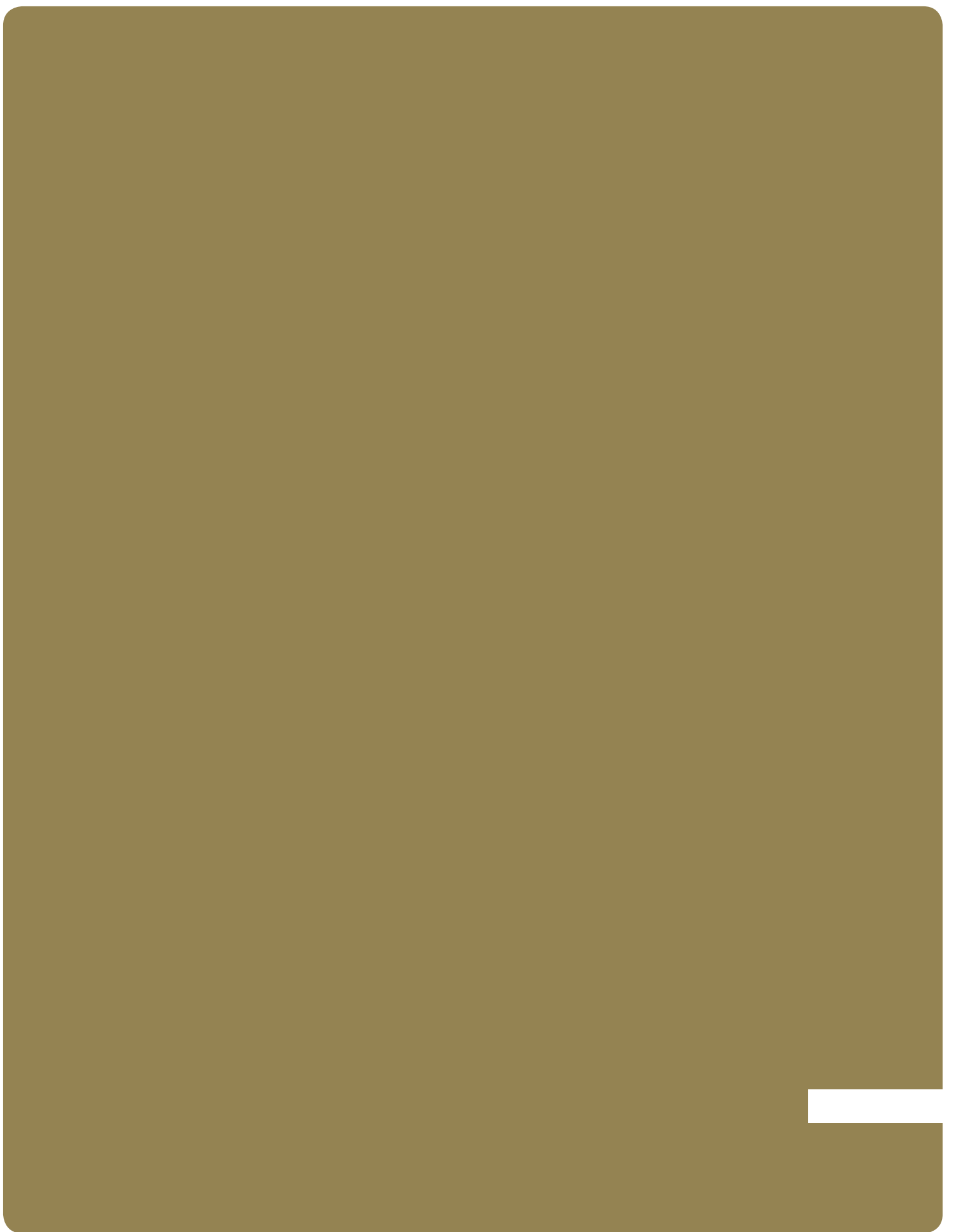

Emekli olduktan sonra da öğretmen/öğrenmenin emekliliği yoktur ya arkadaşlarımızla irtibatımız devam etmektedir. Öğrencilik yıllarından kendisinden istifade ettiğimiz sınıfımızda bir ağabeyimiz vardı. Süleyman Ramazanoğlu hocamız. Şimdi de kendisinden *Celâleyn* tefsirini pandemiyle başladık bitirdik elhamdülillah. *Sahihü'l-Buhâri* ve *Sahihü Müslim*, ikisini cem eden bir kitap beraber okuyoruz. Yani tahsil hayatımız emeklilikten sonra da devam etmektedir. Tabii öğrencilerimizle de zoom üzerinden bazı derslerimiz oluyor. Hocalarımdan elde ettiğim bu güzellikleri hayata yansıtmak, yazıyla tespit etmek ve yeni nesle aktarmak amacıyla *Reyhan Dergisi*'nde o konuda bizden talepte bulundular, yazılarımızla katkıda bulunmaya devam ettik, devam ediyoruz.

Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde öğretmenken hocalarımızı öğrencilerimize anlatmayı, yeri zamanı gelince kendileriyle onları tanıştırmayı bir vazife bildik. Onlardan istifade hususunda öğrencilerimizi teşvik ettik. Mesela (Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde akademisyen olan) Mustafa Çil hocamız bu konudaki tavsiyemizi tutmuştur. Bölgemizdeki Saadettin Parlak hocamız da hakeza. Şükrü Küçük hocamız, kendisi İstanbul İlahiyat'tadır. Murat Ustakurt hocamız da Emin Saraç Hocaefendi'nin bıraktığı ilmî mirası devam ettiriyor. Marmara İlahiyat Fakültesi'nde okuduğu yıllarda tavsiyemiz üzerine Emin Saraç hocamızdan İslâmi ilimleri okuyan Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nden öğrencim Zafer Durmuş'a 41 Hadis yarışmalarımıza katkılarından dolayı teşekkürü bir borç bilirim. Bunlar bizim sevdiğimiz, bizi seven, sözümüzü dinleyen tavsiyemizi tutan gözbeğimiz gençlerimizdir. Tabi sayamadığım birçok öğrencimiz var. Rabbim her birinden razı olsun.

Hocam Allah razı olsun! Vakit ayırıp zahmet ettiniz, projemize destek oldunuz, çok teşekkür ediyoruz.

Biz teşekkür ediyoruz. Hocalarımızı anlatırken, tanıtırken sürçü lisan etmişsem, onların manevi hatıralarından özür beyan ederiz. Tabii hocalarımızı her zaman rahmet, minnet ve şükranla yâd etmiş, bu hâlimizi öğrencilerimize de kazandırmaya gayret etmişizdir. Rabbim sizlerden razı olsun. Esas olan hoş bir hatırayla yâd edilmektir. Ülkemizin, gençlerimizin geleceğinde katkısı olan rahmetle anılacak güzel izler bırakmış bir hâlle bu dünyayı sonlandırmayı dileriz. Hak razı olsun, emeği geçenlere biz de teşekkür ederiz.

İbrahim Hakkı Aydın

1960'ta Trabzon'da doğan İbrahim Hakkı Aydın, ilk, orta ve lise öğrenimini Trabzon'da, yükseköğrenimini ise Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde tamamlamıştır. 1982'den itibaren Maçka Müftülüğü (1982-86), Trabzon Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü (1986-88), Rize Çamlıhemşin Müftülüğü (1989-1990) görevlerinde bulundu. Araştırma görevlisi olarak başladığı Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde doktorasını 1993'te *Farabi'de Metafizik Düşünce* konulu teziyle tamamladı. 2002'de *Farabi'de Bilgi Teorisi* adlı teziyle doçent oldu. Bu fakültede Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü İslâm Felsefesi Anabilim Dalı öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdürdü. Görev yaptığı fakültede İslâm Felsefesi Anabilim Dalı başkanlığı, Fakülte Yönetim Kurulu üyeliği, Fakülte Kurulu üyeliği görevlerini yürüttü. Temmuz 2013'te Atatürk Üniversitesi'nden ayrılan Aydın hâlen İstanbul Aydın Üniversitesi Rektör Yardımcılığı görevini yürütmektedir.

Görüşme Fatih Topaloğlu tarafından İstanbul'da bulunan Aydın Üniversitesi'ndeki çalışma odasında yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı proje çerçevesinde bugün Prof. Dr. İbrahim Hakkı Aydın hocamızı ağırlıyoruz. İbrahim Hakkı Aydın hocamız akademik alanda yapmış olduğu çalışmalarla özellikle ülkemizdeki İslâm felsefesi alanına önemli katkılarda bulundu. Hocamız hâlen Aydın Üniversitesi rektör yardımcılığı görevini yürütmektedir. Yoğun programı içerisinde projemize vakit ayırdığı, bizleri makamında ağırladığı için kendisine teşekkür ediyoruz.

Kıymetli hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Efendim, iyi günler diliyorum. Hoş geldiniz öncelikle. Ben İbrahim Hakkı Aydın. 1960, Trabzon doğumluyum. İlk eğitimime aile ocağında başladım. Dedem Hacı Hafız İsmail Efendi başta olmak üzere babam müftü Halit Aydın ve ailenin dördüncü erkek çocuğu olmam hasebiyle de ağabeylerimden aldığım eğitimle eğitim hayatıma bir anlamda ilkokuldan önce başlamış oldum. Özellikle dinî ve ahlaki bilgiler anlamında eğitime orada başlayarak ilkokul, ortaokul ve liseyi Trabzon’da okudum. Trabzon İmam-Hatip Lisesi’ni bitirdikten sonra da Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne, o günkü ismi İslâmî İlimler Fakültesine girdim ve orayı 85-86 öğretim yılında bitirdikten sonra da kısa bir süre müftülük, ardından kısa bir süre öğretmenlik ve askerlikten sonra, tekrar Atatürk Üniversitesi’ne araştırma görevlisi olarak 1990’da başladım. Kısa süreli (1-2 yıl gibi) olarak Mısır, Fransa, Suudi Arabistan gibi farklı ülkelerde bulunarak ve eğitim-öğretimimi devam ettirerek 2013 yılına kadar Atatürk Üniversitesi’nde Profesör olarak çalıştım ve emekli olduk. Emekli olduktan sonra şu anda sürdürdüğüm İstanbul Aydın Üniversitesi rektör yardımcılığı görevimi 2013’ten bugüne devam ettirmekteyim. Eğitim-öğretim hayatıma da hâlâ devam ettiğimi söyleyebilirim.

Dedeniz Hacı Hafız İsmail Hakkı Efendi’den bahsettiniz. Trabzon ve Maçka bölgesinde dönemin büyük âlimlerinden birisi özellikle. Kendisiyle olan ilişkileriniz nasıldı? Yaşadığınız birtakım hatıralar ve yahut aldığınız eğitimin mahiyetinden bahsedebilir misiniz? Bu konular hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Dedem Hacı Hafız İsmail Efendi önemli bir şahsiyet. Gerek Trabzon’un hatta gerek ülkenin din eğitimi açısından, dinî hayata katkı verdiğini düşündüğüm bir şahsiyet. Ki onun şahsiyetini anlatabilmek, bir nebze olsun onu gelecek nesle aktarmak üzere ben bir kitap da yazmıştım. Onun üzerine bir yüksek lisans tezi de yaptırıldı. Birkaç tane bildiri de vardır. Hacı Hafız İsmail Efendi ki, beni onun pek çok yönü etkilemiştir, eğitim hayatımda, gündelik hayatımda sadece benim değil özellikle ailenin de bütün çevrenin de etkilendiği bir kişiliktir. Onları yönlendirme konusunda ciddi bir özne olduğunu söyleyebilirim. Hacı Hafız İsmail Efendi dedemin aynı zamanda en önemli özelliği bana sorarsanız, kuvvacı bir tarikat şeyhiydi. Aynı zamanda Kadiri tarikatının şeyhiydi. Trabzon bölgesinde duyulmuştur, biliyorsunuzdur muhtemelen, Haçkalı Baba namıyla maruf olan Mustafa (Kuş Mustafa lakabıyla tanınan) onunla birlikte zaten onun öğrencisi... Ondan sonra postnişin olan bir şahsiyettir dedem. Dolayısıyla onun hem kuvvacı özelliği hem de tarikat şeyhi olma özelliği vardı.

Ayrıca son Osmanlı müderrislerindendi. Trabzon Hatuniye Medresesi'nde görev yaptı. Tabii Cumhuriyet döneminde, o kurtuluş savaşları döneminde gerek halkı motive etmek gerekse aydınlatmak, bilgi almak, konferanslar vermek tarzında ciddi hizmetleri olmuş. Bu anlamda önemli bir şahsiyet. Dedem ilmiyle amel eden ve inandığı gibi yaşayan ve bizlere de bu anlamda etki eden bir şahsiyettir. Onun hiçbir zaman unutmadığım bir sözünü paylaşayım; ahlakî eğitim, iyilik, yardımlaşma konusunda: “Unutmayacağın iyiliği yapmayacaksın,” derdi. Bu, benim hep hayatımda bir şiar olmuştur. “Unutmayacağın iyiliği yapmayacaksın” cümlesini elimize alırsak bugün belki bir cilt belki birkaç cilt kitap yazılabilecek bir sözdür. Hem dinî bakımdan, biliyorsunuzdur, İslâm'da unutmadığın bir iyiliği yaparsan, yaptığın iyiliği karşı tarafa kakarsan, ondan kârdan başka zarar kazanırsın. Kâr elde edemezsin. Ancak ne zaman kâr edebilirsin? Onu unutursan. Hani vardır ya, Peygamber Efendimizin bir hadisi: Sağ elinin verdiğini sol elin hissetmemesi ilkesi gibi... Aynı ailenin içerisinde dedemin bu boyutuyla beni etkilediği en önemli sözlerden bir tanesi budur.

Bir de babam vardı, Müftü Halit Aydın. Onun gerçekten bu anlamda bizim yetişmemiz üzerinde çok ciddi etkinliği var. Ben bunları iki ayrı kutup gibi eşleştiririm. Dedemi tasavvufi, yumuşak, İslâm'ın güler yüzü; babamı ise hukuk yüzü, katı, sert yüzü olarak ben hep benzeştiririm. Dedem bizleri hep korumuştur. Hep iyi, yumuşak huylu güzel sözlerle uyarmış, büyütmüş, yetiştirmiş. Ben dedemle birlikte yaklaşık olarak on altı yıl beraber yaşadım. Yani ben on altı yaşındayken dedem rahmetli oldu. Çocukluğu altı yıl çıkartırsak ki çıkartmak mümkün değil, ben dedemi 2-3 yaşından itibaren çok net hatırlarım. Ama on yıl net olarak birlikte yaşamış olan bir torun olarak dedemi, değil bizlere karşı; çevresine de o tasavvufun vermiş olduğu yumuşak huy ile hep yapıcı, düzeltici, eğitici bir şahsiyet olarak gördüm.

Dedemin bir başka özelliği yine (bunun çoğunu kitaplarımızda veya bildirilerimizde yazılmıştır) din eğitimine çok önem vermiştir. Hiçbir zaman din eğitimini kesintiye uğratmamıştır. Öyle kolay kolay da pes eden bir insan değildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında, özellikle 1950'den önceki dönem, eğitim tarihini incelersek, din eğitimi açısından bir hayli sıkıntılı bir dönem yaşanmıştır. Zaman zaman dedem Kur'an kursu olsun, eğitim verdiği mekânlar olsun baskına uğramıştır. Ki o dönemde Karadeniz'de muhtemelen, pek çok ev bir din eğitimi, küçük bir medrese (yatılı bir medrese hatı) niteliğindedir. Dedemin iki katlı bir evi vardı. Bir katı tamamen öğrencilerinin yatıp barındığı, ondan ders okuduğu bir yerdi. Karadeniz'in pek çok yerinde eğitim böyle sürdürüldü. Bunu şunun için söylüyorum: Gözetmenler olurdu. Jandarma geliyor gelmiyor konusunda... Dedem böyle birkaç kez baskına uğrayınca (bu da yine önemli bir hatıra olduğu için bunu hatırlatmak istiyorum) ilgili jandarma komutanı gelip yasak dediğinde, “Hayır, yasak falan değil”, dedi. İşte kimin yasağı? Atatürk'ün yasağı. Komutana, bana yazılı bir emir gösterirsen ben bu konudan vazgeçeceğim, dedi. Tabii böyle bir yazılı emir komutanın elinde yok. “Emir, söz diyorsun. Sen, öyle diyorsun, dedi. Ben de hayır Mustafa Kemal Atatürk, tam aksine Kur'an eğitimi öncelik veriyor, diyorum. Sen de böyle diyorsun. Hangimizinki doğru?” Yani ciddi manada mantıki çıkarımları da vardı. Ve bu konuda çok zaman bu tür baskılara karşı direnç göstermiş ve eğitiminden asla vazgeçmemiştir. Ölümüne neden olan hastalığa yakalanana kadar eğitimi asla bırakmamıştır. Eğitimi sürekli devam ettirmiştir.

Hocam dedenizin eğitim faaliyetlerinden devam edelim isterseniz. Biraz daha detaylandırmak gerekirse bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Onun ciddi manada farklı bir eğitim yöntemi vardı. Çocuğa çocuk, büyüğe büyük gibi anlatırdı. Mesela ihfâyı anlatırdı. İhfâyı 3, 5, 10 yaşındaki çocuğa zor anlatırsın. Ben iyi hatırlıyorum. “Bu-

radan köye” derdi. Yöntem olarak karşısındaki insanın seviyesini dikkate alarak anlatırdı. Az önce medrese veya yatılı medrese diye tanımadığımız evde yardımcıları da vardı. Daha doğrusu “kalfa” diyelim o günkü ifadeyle. Mustafa İskurt Hocam mesela onun öğrencilerindendir. Eski Erzincan, Samsun Müftüsü Burhan Toraman vardı. Yanlış hatırlamıyorsam Burhan Toraman hocaydı, onun işte bir üst seviyesinde. Alttakileri okuturdu. “ضرب زيد عمرا / Daraba Zeydün Amran”ı okutuyordu. “Şimdi anladın mı?” diyor. Anladım diyor okuttuğu talebe. Dedem orada müdahale ediyor. Tercümesini Burhan Hoca şöyle yapıyor: Zeyd Amr’ı dövdü, darbetti. Dedem oradan müdahale ediyor. “Oğlum Burhan, darb ettiğini o çocuk nereden bilsin?” diyor. Ki bunu ben daha sonra fakülteye gidene kadar da pek çok hocadan gördüm. Karşısındakinin anlayacağı şekilde anlatmış olması ve yahut da ihfâyı veya izharı Türkçe ifadelerle bulup anlatması ayrı bir yöntemdi. Bir de çok ciddi manada kitap okurdu. Ama pek yazmazdı. Bir gün sordum. Dedim ki, niye yazmıyorsun? Gerçi pek çok kitapların kenarına not düşerdi. Bizim de o niteliğimiz var. Ondan geçmiş belliki. Kalemsiz kitap okumazdı. Kenarına notlar düşerdi. Belki okuduğu kitaplara yazmış olduğu notları toplasak birkaç kitap olur. Oğlum derdi, ben öğrenmeyi tamamlayamadım ki, yazmaya başlayayım. Onun için yazmaya da böyle mesafeli durma yaklaşımı vardı.

Özellikle Trabzon müdafaasında, Trabzon işgalinin bertaraf edilmesinde çok ciddi bir katkısı olmuştur. İnsanların vatan aşkıyla yapamayacağı şeyin ilimle örtüşmeyeceğini söylerdi. Ben onun Sütçü İmam’a benzediğini düşünürüm. O da işgal döneminde cuma namazını cemaatle kaldırmamıştır. İşgal altındaki topraklarda cuma kılınmaz deyip halkı işgale karşı, Rus ordusuna karşı ciddi manada direnç göstermiş, organize etmiştir. Yani “kuvvacı tarikat şeyhi” ifadesi buradan geliyor. Bu yönüyle de farklı bir yaklaşımı vardı.

Tasavvuf yönünde de pek çok menkıbeleri anlatılır. Bunlar kişisel olgular olması hasebiyle herkes için geçerli olmadığını söyleyebiliriz. Şahit olanlar vardır, olmayıp kabul edenler olabilir. Ama dedem hakkında bu konuda pek çok şey nakledilmiştir. Ben yazmış olduğum kitapta da bunların bir kısmına yer verdim. Tasavvufun ve dinî hayatın harekete geçmesi, yaşatılması konusunda hayatından küçük bir kesit hatırlatayım. Dedem hayatının yaklaşık 2,5 yıl kadarını Samsun Çarşamba’nın Alibeyli köyünde geçirmiştir. Pozitif bilimle bakılınca belki tartışılabilir. Ama tasavvufi olarak olaya baktığımız zaman, dedem oraya manevî olarak görevlendirilmiştir. Gittiği zaman o köy dinî hayattan çok uzak bir köy. İçki, kumar bütün gayrimeşru ilişkilerin var olduğu bir köy. Oraya gittikten 2-2,5 yıl sonra (o köyde o dönemde bir papaz ve kilise de varmış) orada o eski melanet diye tanımlayabileceğimiz veya günah diye tanımlayabileceğimiz olguların hiçbiri kalmamış. Oraya gidip ziyaret etmek nasip olmadı ama büyük ağabeyim Prof. Dr. İsmail Hakkı Aydın birkaç kez orayı ziyaret etti. O ziyaret ettiğinde köyün erkeklerinin belli bir yaş grubunun üçte birinin ismi İsmail, kadınlarının da üçte birinin ismi Emine’ydi. Emine de dedemin annesinin adı. Bunu orada onlara gösterilen saygı ve sevginin bir karşılığı, yaptıklarının bir nişanesi olarak görmek mümkün. Yani sonuç olarak dedemin hem ilim adamı, hem tasavvuf erbabı hem de bir vatan aşığı olarak hayatını tamamladığını rahatlıkla söyleyebilirim.

Dedenizle ilgili son bir şey sorarak devam edelim hocam. Dedenizden kalan icâzet belgesi veya kütüphanesi muhafaza edilebildi mi?

Dedemin icâzetleri vardı. Kendisi de icâzet verirdi. İcâzetleri şu anda mevcut. Dedem bütün terekesini varisleri arasında bölmüştür. Dedem bunu erkek çocuklar arasında bölmüştür, demek daha doğru olacaktır. Babam ve amcam (uzun yıllar imamlık yapmış Hacı Hafız İzzet Aydın) arasın-

da bölüştürmüştür. Dedemin almış olduğu icâzetler amcamda... Ona layık görmüş, diğer kitaplar da babama veya kitapların bir kısmını babama vermiş. Babam da kitaplarını aynı şekilde bizlere bölüştürdü. Şahsen bana intikal eden kitaplarda pozitif anlamda torpil yaptı, diyebilirim. Meslek itibarıyla ilâhiyatçı olmam hasebiyle büyük çoğunluğunu bana bıraktı. Ben de büyük bir kısmını şu anda İstanbul Aydın Üniversitesi Kütüphanesi'ne, orada genel kullanıma açık olarak hizmet vermek için bağışladım. Büyük bir kısmı İstanbul Aydın Üniversitesi Kütüphanesi'nde hizmete sunulmuştur. Sayı olarak vermek gerekirse yaklaşık 3.000 kadar kitap burada mevcuttur.

Hocam dedeniz hafızlık eğitimi de veriyor muydu?

Tabii. Bilmiyorum Mustafa İskurt Hoca'yı tanıdınız mı? Mesela hafız olduğunu çok insan bilmez. Dedemde hafızlığını yapmıştır. Çok sayıda hafız yetiştirmiştir dedem. Hafızlık icâzetleri de vardı. Onların ben çocukken yaptıkları hafızlık merasimlerini hiç unutamam. Çok şenlikli olurdu daha doğrusu. Bir çocuk gözüyle baktığımız zaman çok da şenlikli olurdu ve çok kıymetli olurdu. Bırakın hafızlığı, dedem aynı zamanda ilk defa hatim edenlere, baştan Fatiha'dan başlayıp Nâs'a kadar okuyup hatmedenlere de bir tören yapardı. Dolayısıyla onu ciddi manada hafız yetiştirmiş bir hoca olarak da tanımlayabiliriz.

Bu icâzet merasimlerini biraz daha gözümüzde canlanması açısından anlatır mısınız?

Ben daha çok köyümüzdeki bu icâzet merasimlerini hatırlıyorum. Merkez Camii'nin büyük bir meydan avlusu vardır. Şu anda gerçi çok fazla avlu kalmadı. Mezarlık falan derken biraz daha kısıtlandı o alan. İcâzet gerçekten çocukluğumda unutamadığım şenliklerdendir. En çok da hoşumuza giden o günün tatlısı, yemekleri olurdu. İlahiler olurdu. Toplanırdı bütün herkes. Şimdikine çok da benzer. Hafız olanlar için gelen bir heyet olurdu. O alanda kurrâ denebilecek insanlar olması gerekir herhâlde. Çünkü sorarlardı, şuradan oku. Sanki sınav yaparmış gibi. Sonra, işte "Hacı Hafız Ahmet Efendi, sen şu aşrı oku" derlerdi. O da en güzel sesiyle okurdu ve bütün hafız olanlar okurdu. Dinleyenler orada salât u selamlar getirirlerdi. İlahiler okunurdu ve en sonda da icâzet belgeleri kendilerine teslim edilirdi. En güzel şey de belki mesela o icâzet törenlerinde, çocukların oyununa müsaade edilirdi. Dedem mesela camiye çocukların gelmesini ve camide oynamasını, güreş tutmasını çok isterdi ve teşvik ederdi. Daha sonraki yaşlarımda, çocuk camide ses çıkartıyor, gürültü yapıyor diye kovan imamlar da gördüm. Dolayısıyla icâzette de böyle unutulmaz hatıralarımızın olduğunu söyleyebilirim.

Hocam, yine o döneme geri dönecek olursak, o günkü dinî hayatı şekillendiren bayramlar, ramazanlar, teravihler... Hani farklı diyebileceğimiz, dikkat çekici şeyler. Özellikle Maçka havalisi açısından biraz daha değerlendirecek olursak neler söylersiniz?

Maçka'nın özel bir yapısı vardı. Dedemin bir hatırasıyla bunu söyleyeyim. Çok hassas bir bölgeydi. Dedem Cumhuriyet döneminden sonra imamlık kadrosuna atandı. Kendisini müftü yapmak için çok çeşitli baskılar yapıldı. Ama tasavvufun vermiş olduğu bir anlayış diyeyim veya başka siyasi nedenler de belki olabilir, müftülüğü asla kabul etmedi. İdarecilik kabul etmedi. Ben imamlık, bir de Kur'an kursu hocalığı yapacağım, dedi. Özellikle Maçka Merkez Camii imamlığı yaptı uzun yıllar. Maçka'da o dönemin şartlarına göre, yılın belki dokuz ayında müftü olmazmış. Bazen birkaç yıl olmazmış. İster istemez dedemin sırtına kalırdı müftülük. Bunu, şunun için söylüyorum: Özellikle

yaz dönemlerinde Maçka'da herkes yaylaya gidiyor. Zaten esnafın büyük bir kısmının camiyle pek ilişkisi yok. Müftülük personeli desen bir kâtip var, bir müstahdem var, bir de dedem var. Cuma günleri cuma namazını kaldırmak için imam olmayan köylere kâtibi gönderiyor. Müstahdemle kendi kalıyor. Kendi imam zaten. Müezzin falan da yok. İki kişi oluyorlar. Cuma kılınması için bir üçüncü kişi bekliyor. Gelmeyince zaman zaman selamlaştığı muhabbet ettiği bir esnaf var. Ona haber gönderiyor. Gelsin, cuma namazı kılacağız. Cemaatimiz eksik kaldı, diyor. Adam geliyor, namazları kılıyorlar. Adam giderken şunu söylüyor: “Hocaefendi, senin cemaate ihtiyacın olduğu zaman bana haber ver, ben gelirim.” Bunu niye anlatıyorum? Dinî hayat açısından böyle bir ortam var. Ama şu anda olaya baktığımız zaman, özellikle 1960'lardan sonra 70-80'lere geldiğimizde, rahatlıkla söylüyorum dinî yapısı çok ciddi manada değişti.

Dinî hayatın oluşumu ve şekillenmesi konusunda birkaç söz söylemem gerekirse, Maçka özelinde, Trabzon ilçelerinde ilk imam-hatip açılan ilçe Maçka'dır, Maçka İmam-Hatip Lisesi'dir. Onun da banisi babam müftü Halit Aydın'dır. Onunla ilgili de çok sayıda anekdot vardır. İmam-hatip lisesini Trabzon-Maçka yolu (Erzurum'a giden karayolunu) babam zaman zaman keserek para toplayarak yapıyor. Şikâyet ediyorlar onu. İşte müftü efendi yol kesiyor. Valilikten emir çıkıyor. Yol keserek para toplayamazsın, kanuni değildir. Aradan zaman geçiyor. Aynı vali Maçka'ya geliyor. Brifing alıyor, nedir, ne değildir diye. Babam orada söz alıyor. Yaptıklarını anlatıyor. İmam-Hatip Lisesi'ni şöyle yaptık böyle yaptık diye. Şu noktaya kadar geldik, ekonomik sıkıntımız var. Katkılarınızı bekleriz sayın valim diyor. Vali orada nasıl oluyorsa o zamanın parası ciddi bir para çıkartıp cebinden bağışta bulunuyor. Babam orada, kaymakam da orada, ilçe eşrafı da orada. “Sayın kaymakamım”, “Sayın valim bu hareketiyle kendi tamim ettiği yasağı kaldırmış oluyor, bundan sonra yasak kalkmıştır” diyor. Gerçekten yasak kalkıyor.

Hocam dedeniz dışında o dönem dinî hizmetlerde bulunan isimler hatırlınıza geliyor mu? İsim olarak kimlerden bahsedebilirsiniz?

Maçka havalisi açısından baktığımızda, mesela benim kendi hocam da olan merkez vaizi (Allah rahmet eylesin) Ahmet Aslantürk var. Kendisi ders okuduğum hocamdır. Yine o dönemde babamın kuşağı olarak, Beşikçi Hocaefendi'yi söyleyebiliriz. Tabii dedemin ben 16 yaşında iken rahmetli olması hasebiyle daha dış çevreye çok fazla şahit olamadım. İl merkezinde Gülbar Hatun Camii imam-hatibi vardı, Musa Hafız (Hafız Musa Akkaya yanlısı hatırlamıyorsam). Ciddi manada bu anlamda katkıları olan bir zât-ı muhterem olduğunu söyleyebilirim. Onun oğlu Mehmet Akkaya vardı. Eski Düzköy Belediye başkanının babası Musa Hoca. Köye dönersek Hacı Ahmet Kazancı diye bir hocamız vardı. Gerçekten o bölgeye ciddi manada katkı vermiş, Kur'an eğitimi bakımından. Tabii ki bu hocalarımızın, büyüklerimizin hepsinin ilmî seviyesi çok üst seviyede olmamakla birlikte, şimdi Hacı Ahmet Kazancı Hocayı söyledim, yani *Mızraklı İlmahal*'i anlatırdı. Ama onun anlatışı o kadar etkili olurdu ki... Oradan duyulan bir şey; ne bileyim belki çok üst seviyede ilim sahibi olanın etkisinden çok daha fazla olumlu etki yapıyordu. Bu anlamda unutamayacağım pek çok insan vardır. Tabii isimlerini duyduğumuz Hayrat, Çaykara, Of bölgesinde hocalarımız var. Küçük yaşında onlarla tanışma ve görüşme fırsatım pek olmamıştır.

Hocam, imam-hatip öncesi aldığınız din eğitime şöyle bakacak olursak, neler okudunuz, kimlerden istifade ettiniz? Bu konuda neler söyleyebiliriz?

Ben ortaokula yani imam-hatibe başlayana kadar okuduğum Ahmet Hamdi Akseki'nin *İslâm Dini* diye bir kitabımız vardı. Onu babam bana satır satır okuyup ezberletmiştir. Dedemden Kur'an eği-

timi ve ahlak eğitimi okudum. İmam-hatibe gittikten sonra din eğitimimin aslı orada. Ama ailenin içerisinde dedem yine bu konuda çok belirleyici olmuştur. Tabii babam da aynı şekilde. Daha sonra (tabii o gün anlamazdık) ben çocuk yaşında, hadis nedir? Kur'an nedir? Âyet nedir? Onları çok fazla ayırt edemezken, bir hata yaptığım zaman veya bir iş yaptıracağım zaman, "Kendine yapılmasını istemediğini niye başkasına yapıyorsun?" sorusuyla çok karşılaşmışımdır. O zaman onu ben çok fazla dinle örtüştürmedim. O yaşma kadar yani ortaokul, lise hayatıma kadar, dedemin, beni en önemli etkileyen sözünün bu hadisi olduğunu, bu hadisi hayatıma düstur olarak soktuğunu söyleyebilirim.

Peki, hocam yine o dönemlerle ilgili olarak, dedenizin veya babanızın kadınların din eğitimi konusunda veyahut dinî hayata etkisi, katkısı konusunda neler söyleyebilirsiniz?

Dedem de babam da (tabii bunu somut olarak dedemde çok fazla göremiyorsun, şu anlamda yaşadığı dönem itibariyle ki, o dönemde din eğitimi veyahut normal eğitim çok fazla yaygın değil) ama babam döneminde bunu çok net olarak görüyorum. Biz yedi kardeşiz, iki kız beş erkek kardeşiz. En büyüğümüz, ablamızdır. 1960'lı yıllar, düşünün. Müftü, o zaman Akçaabat müftüsü, en büyük kızını okutuyor, ilkokula veriyor. Herkes ters ters bakıyor. "Müftü gavur mu oldu?" diyor. "Bu kız çocuğunu sen nasıl okula yollarsın?" Tepkilere rağmen babam kız-erkek ayırmaksızın okutmuştur.

Babamın din eğitimine vermiş olduğu katkının ötesinde belki şunu söylemek lazım: Ehil olmak çok önemliydi onun için. 40 küsur yıl, 42 yıl müftülük yapmıştır. Hiç kimsenin (bir kişi hariç, gerçi orada yüz kızartıcı bir suç vardı) sicilini bozmamıştır. Hatta bu konu gelmişken küçük bir hatırayı da paylaşayım sizinle: Bir Diyanet müfettişi, benim fakülteden arkadaşım, Trabzon'a bir soruşturma için geliyor. Soruşturmasını yapıyor. Benim babam olduğunu bildiği için bir de onu ziyaret edeyim, tanışayım diye Maçka'ya geliyor. Tam diyor, (bunu arkadaşımından dinledim) içeri girdim müftülük makamına. Müftü efendinin elinde bir değnek sallıyor; karşısında da bir adam Kur'an okuyor. Baktım, diyor. İşaret etti, beni şöyle oturttu. Okuttu, yanlış oldu, düzeltilti, değneği gösterdi adama. "Kafanı kırarım, doğru oku." Bu şekilde iş bitti. Adama diyor ki, "şu tarihte gel tekrar dinleyeceğim". Buyur beyefendi, hoş geldin, diye bana söyledi, ben de kendimi tanıttım. İşte İbrahim Hakkı'nın arkadaşısıym. Gelmişken sizi de ziyaret edeyim. Onun için geldim. Hoş geldin falan... Sohbet biraz ilerleyince biraz da benim toyluğum diyor, müfettişliğin vermiş olduğu havayla dedim ki, "Hocam başına iş alırsın. Niye böyle yapıyorsun? Bu adam memur sonuçta. Değnekle, tazyikle böyle bir şey olur mu?" Babam, "Şimdi senin kafanı kırarım. Ben bu adamı Kur'an-ı Kerim okurken yanlış okuyor diye sicilini bozsam, soruşturma açsam, mihraba geçip doğru mu okuyacak?" "Ne yapayım?" diyor. "Mecbur böyle yapacaksın. Okuyana kadar gereken bütün yöntemleri kullanacağım".

Bir de babam her çarşamba günü imamlar toplantısı yapardı. Camide toplantı yapardı ve o camide şu duayı okuyacaksın, şu Kur'an süresini ezber okuyacaksın diye bazı görevler verdiği imamları bütün imamların içerisinde ayağa kaldırıp okuturdu. Dolayısıyla din eğitimine ve eğitime son derece önem verirdi. Yine küçük bir anekdot paylaşayım müsaadenizle: Yıl 1965... Trabzon, Maçka, Esiroğlu diye bir nahiye var o zaman. Ortaokul açmak istiyor oraya. Ne kadar girişimde bulunursa bulunsun, sonuç alamıyorlar. Bir gün haber alıyor. Millî Eğitim bakanı Trabzon'a uçakla gelip Gümüşhane'de lise açmaya gidecek. Babam ilçeye değil, nahiyeye ortaokul açmak istiyor ki o dönem pek çok ilçede ortaokul yok. Organizasyonu yapıyor, yolu kesecek. Millî Eğitim bakanı'nın yolunu kesecek. Düzeni kuruyor, imamları, cemaati, halkı topluyor. Haber alıyor tam Esiroğlu'ndan geçer-

ken yolu kesiyor. Önce vali iniyor, “açın yolu” diyor, “açamayız” diyor. Vali diyor ki, “ya sen nasıl devlet memurusun?” Bakan bunu duyuyor. “Bir dakika durun”, diyor. “Bu adam devlet memuru mu? Sen ne iş yapıyorsun?” diye soruyor. Milli Eğitim bakanına, “ben müftüyüm”, diyor. “Allah Allah”, “Ben bugüne kadar müftülerin sadece Kur’an kursu, camii açma isteklerini duydum. Sen nasıl bir müftüsün ki, ortaokul açılmasını istiyorsun?” diyor. O da “İsterim tabii” diye cevap veriyor. “Niye istemeyeceğim? Kur’an’ı okumadan önce müspet bilimi öğrenmeyen anadan doğacak olan çocuktan din adamı olmaz” O da yine soruyor, “senin kızın var mı?”. “Var”, diyor. “Lise mezunu...”. “Nasıl yani, sen kızını okutuyor musun?” “Evet” “Verdim, git” diyor bakan, imzalıyor. “Bizim böyle müftülere ihtiyacımız var”, diyor. Babam kız-erkek ayrımı yapmaksızın herkese ilmin farz olduğunu söyleyerek, bu teşviklerini yapmıştır. Yani babam bu anlamda ilim tahsilini kız-erkek ayırmaksızın yaptığı gibi bizleri de hep okutmuştur. Sonuçta biz onun elde etmiş olduğu başarıyı gösteremiyoruz. O, beş erkek, iki kız babası olarak hepimizi okuttu. Hepimizi üniversite mezunu yaptı. Ama ben kendimi şahsen başarılı bulamıyorum. Babam eğitim alanında cinsiyet ayrımı yapmaksızın herkesin eğitim alması gerektiğine inanan bir şahsiyetti.

Hocam, imam-hatip yıllarınıza geri dönecek olursak; üzerinizde etkili olan, farklı yöntem kullanan hocalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Allah ikisine de rahmet eylesin, İdris Velioglu ile Mustafa İskurt’u anmaktan mutluluk duyuyorum. Tabii başka hocalarımız da vardı. Abdurrahman Akyol hocamız vardı. Yahya Şahin hocamız vardı. Lise hayatına gelene kadar din eğitimi konusunda ciddi manada belli bir yerim var, dedemden dolayı. Ama onların bizlere vermiş olduğu ehemmiyeti, özveriye, fedakârlığı şimdi düşünüyorum da... Akşamları veya günün belli saatlerinde kahvehaneleri gezer, dolaşırlardı. Bizim öğrenci var mı? diye. Bunlara müdahale ederlerdi. Bu, benim hiç unutamadığım bir hadisedir. Hoca kalkacak evinden. Kış, bahar, yağmur çamur demeden şehrin belli bölgelerindeki kahvehaneleri, oyun salonlarını dolaşacak. Yıl 1977-1978, 1980 öncesi... Onun yapılmasının gerekçesinde bir de şu var: Hem ahlakî eğitim hem de güvenlik. O dönem terör olayları var. O konuda bir endişeleri var hocaların. Öğrencilerinin kötü yola düşmesinden, zarar görmesinden endişeleniyorlar. Yine küçük bir anekdot anlatayım size: İdris Velioglu Hocam (Allah rahmet eylesin) Kur’an-ı Kerim dersine geliyor. Akşamdan bir kahveye girmişler. İşleri aceleymiş. Uzaktan bizdeki bir öğrenciyi okey oynarken görmüşler. Okey oyunu yeni çıkmış. Hoca, okey oyununu bilmiyor. Sınıfa geldi. “Oğlum, seni ben akşam falan kahvede gördüm. Yanına geledim, işim çok aceleydi. Sen kumar oynamıyordun ama orada bir şey yapıyordun. O yaptığın neydi?” “Hocam, yok ben o kahvede fayansları, taşlar kırılmış onları topluyordum,” dedi. Şahsen ben de o zaman ne olduğunu bilmiyorum. Bazı arkadaşlar biliyordu. Hocamız bu kadar saf ve temizdi. İdris Velioglu’nun sertliğinden ziyade Mustafa İskurt hocamızın daha babacan bir tavrı vardı. Bizim müdürümüzü. Uzun süre müdürlüğümüzü yaptı. O, gördüğü hatayı münasip bir dille uyarırdı. Mesela ben bir hata yaptığımda o odasına çağırırdı. Çay, oralet söylerdi, anlatırdı. Kırmadan dökmeden yapılmaması gerekenleri anlatırdı bize. O insanlar farklıydı. Yapmış olduğun hatadan dolayı utanırdın, bir daha yapmazdın. Bu çerçevede ben özellikle imam-hatip hayatımda özellikle bu hocalarımızın bize vermiş olduğu eğitimin yanında ahlakî eğitim daha doğrusu öğretimin yanında ahlakî eğitimin unutulmayacak kadar etkin olduğunu düşünüyorum. Bize de motivasyon kaynağı olurdu. Bizden mezun olan önemli şahsiyetleri getirirdi okula. Bizlerle tanıştırdı, gösterirdi, konuşma yaptırırdı. Bakın bunlar sizin sıralarınızdan geçti. Sizi de aynı yerde göreceğim, derdi. (Allah rahmet eylesin) Mustafa İskurt hocamız, Cafer Zeki Terzi hocamız. Edebiyatta edep dersi verirdi. Bu tür hocalarımız çoktu. Kalanlara sağlık afiyet diliyorum. Rahmetli olanlara Allah mekânlarını cennet etsin, diyorum.

Hocalarınızın vermiş oldukları hem formel eğitim hem manevi ve ahlakî eğitimin öğrencilerdeki karşılığı nasıl olurdu? Öğrenciler arasında derste anlatılanların haricinde ek okumalar yapılır mıydı? Bugün sivil toplum ve öğrenci kulüpleri diye ifade edebileceğimiz çalışmalar, farklı vakıf veya dernek adı altında yürütülür müydü? O günün şartlarını göz önünde bulundurarak neler söyleyebilirsiniz?

Vardı tabii... Belki bugünkü kadar öğrenci kulübü adı altında veyahut da sivil toplum kuruluşları adıyla bu kadar zengin alternatifler yoktu. Öğrenci evleri vardı. Bazı hocalarımız gelirdi oralara (Kemal Solak, Kazım Açıcı, Ali Bayramoğlu, İdris Velioglu). Bu evler bir anlamda bazı öğrencilerin toplantı yeri olurdu. Hoca gelirdi, orada bazı dersler verirdi. Bu dersler hem ahlâki eğitim hem de okulda görülen dersin tekrarı anlamında olurdu. Bir de yatılı okul vardı. İmam-hatibin yatılı kısmı vardı. Etütler vardı. İsteyen orada etütlere katılırdı. Dışarıda yine bazı dernekler vardı. İsmi zikretmekte sakınca görmüyorum. MTTB (Millî Türk Talebe Birliği) vardı mesela. Orada imam-hatipliler olarak toplanıp gerek üniversiteye hazırlık kursu niteliğinde gerekse dinî ve ahlâki okumaların yapıldığı etkinlikler yapılırdı. Hocalarımızın göstermiş oldukları bu gayretlerin karşılıksız kaldığını söylemek asla mümkün değil. Belki o gün birebir karşılığını görmüyorduk, göremiyorduk. Ama öyle bir yer ediyordu ki, bizim ruhumuzda, belli bir müddet sonra artık o senin malın oluyordu. O anda belki onu hissetmiyorsunuz ama daha sonra onun etkinliğini görüyorsunuz. Sonuçta biz bugün bu noktaya gelmişsek o günkü hocalarımızın vermiş olduğu emeğin karşılığıdır. Onların varlığıyla, telkinleriyle...

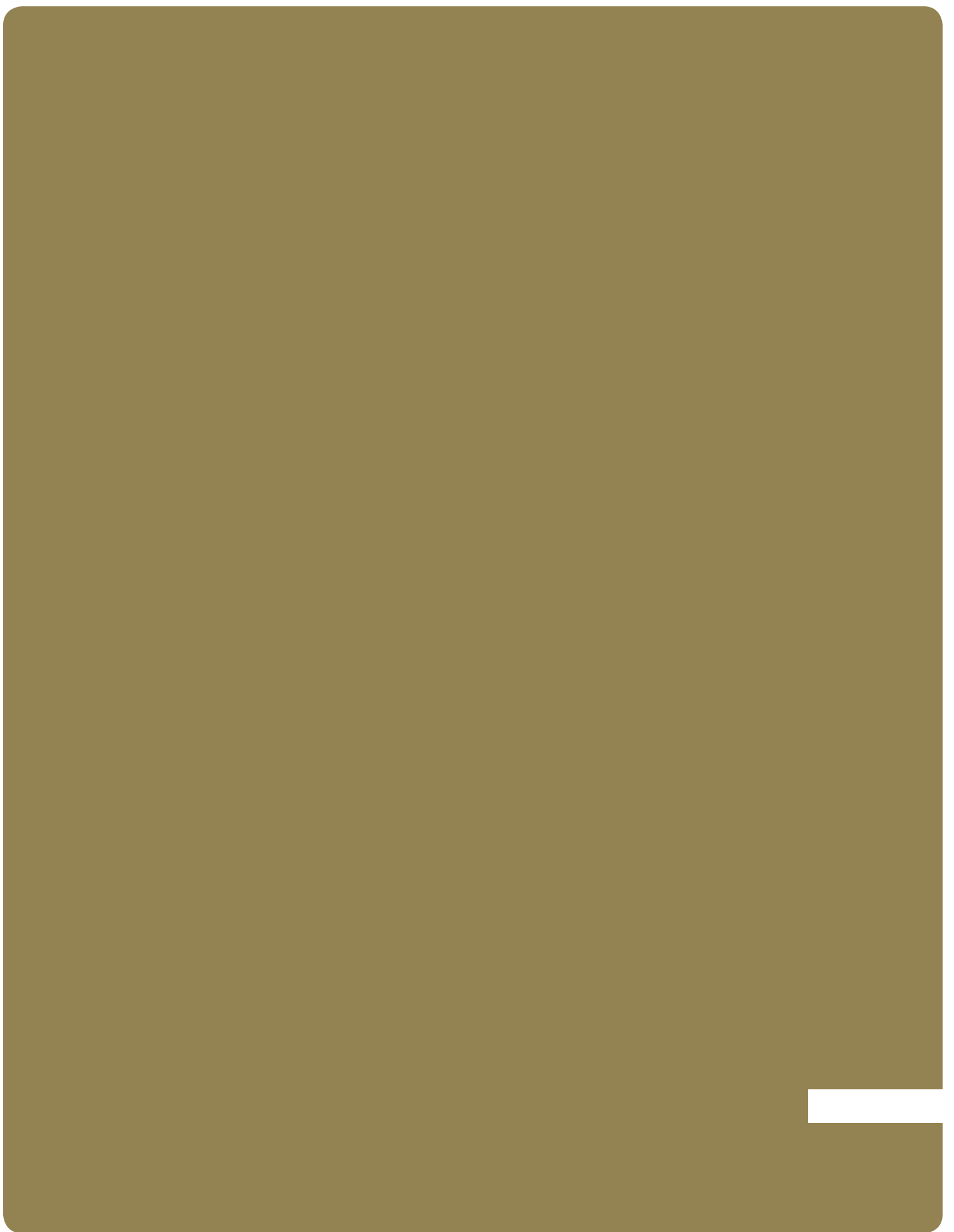
Onlarla birlikte vakit geçirirdik. Bahar, yaz aylarında piknikler yapardık. Bazı hocalarımızla spor müsabakaları da yapardık. Hoca-öğrenci ilişkisi o günkü koşullara göre iyi bir noktadaydı. Baki Hiçyılmaz (şu anda hayatta, sağlık diliyorum), sanıyorum son sınıf ve 6. sınıfta dersimize geldi. Bir gün Orta Hisar Camii'nin orada onunla karşılaştık. Hoca çok candan bir insan. Yakinen bizimle ilgilenen bir hoca. Yanımda Trabzon Lisesi'nde okuyan başka bir mahalleden bir arkadaşım var. Hocayla karşılaşınca, "Hocam ne var ne yok?" dedim. Böyle bir elini omuzuma attı, "İbrahim ne yapıyorsunuz? Bir derdin var mı?" dedi. Bayağı bir ilgilendi. Candan bir ağabey gibi konuştuk. Ayrıldıktan sonra arkadaşım (Faruk Tuncer kulakları çınlasın) dedi ki: "Bu, sizin hocanız mı?" "Evet" dedim. "Siz hocanızla nasıl konuşuyorsunuz? Nasıl bir ilişki bu?" dedi. Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nin ayrıcalığı diyorum ben buna. Kaldı ki, Baki Hiçyılmaz, meslek dersi hocası da değildi. Onu da söylemiş olayım. Sosyal bilgiler hocasıydı yanlış hatırlamıyorsam. Bize turizm dersine geliyordu. Evet o zaman turizm dersi diye bir ders vardı. Bizim hocalarımız böyle candan insanlardı. Mefkureci Öğretmenler Birliği Derneği vardı. Hemen bizim evin yanındaydı. Hocadan çok öğrenci giderdi oraya. Konferanslar olurdu, etkinlikler olurdu. Bu çerçevede hocalarımızla çok yakın ilişkiler içerisindeydik. Onların bizlere vermiş olduğu bu düsturları, biz hemen yaşamayı belki ihmal ediyorduk ama onlar daha sonra mutlaka hayatımızda kendisini gösteriyordu. Ben buna kalbî olarak inanıyorum.

Hocam, din eğitiminizi ailede aldınız. Dedeniz, babanız tabii çok büyük bir şans. Yedi kardeş bu şekilde bir aile içi tedrisattan geçtiniz. Ancak bildiğim kadarıyla siz ilâhiyat eğitimiyle bu geleneği bir anlamda sürdürüyorsunuz. İlâhiyat fakültesine gitme veyahut da ilâhiyat fakültesini seçme sebebiniz neydi? Sizi bu anlamda motive eden durum ne oldu?

Burada dürüst olmak gerekirse ben aslında ziraatçı olmak istiyordum. Ama sonuçta ben beş numarayım. Benden iki tane daha küçük var. Bir gün bu tercihler dönemi geldiği zaman babam şunu söyledi: “Oğlum”, dedi, bir kütüphanemiz vardı, babamdan bize intikal eden. Dedemden ona intikal eden az önce bahsettiğim küçük bir kütüphanemiz var. “Benden sonra bu kitaplar ne olacak?” “Sen mecburi istikamet ilâhiyata gideceksin”. Ben ilk başta direnç gösterdim. Ama şu an tekrar dünyaya gelsem tekrar ilâhiyatçı olmak isterim. Dolayısıyla birinci olarak babamın emriyle bu işin gerçekleştiğini söyleyebilirim. Ama dediğim gibi pişman değilim. Özellikle böyle bir ailenin içerisinde yetişerek. Yani sadece biz ilâhiyat okumadık, başka dersler, bilimler de aldık, okuduk. O anlamda herhangi bir sıkıntı yoktur, mutluluk vardır.

Hocam, yoğun programınız arasında bize vakit ayırdınız. Projemize çok güzel katkılarda bulundunuz. Sizlere çok teşekkür ederim. Sağolun.

Biz teşekkür ediyoruz.

İlyas Karşlı

1953 yılında Trabzon Yomra'ya bağlı Maden/Simona köyünde doğdu. İlkokulu kendi köyünde okuyup 1963'lerde ortaokul okumak için Yomra Merkez Ortaokulu'na gitti. İlk iki seneyi orada okuduktan sonra rahmetli dedesinin teşvikiyle Trabzon İmam-Hatip Okulu'na gitmeye karar verdi. Merhum İsmail Çil hocadan Arapça eğitimi aldı. 1981 senesinde Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. Daha sonra yurt dışına gidip bir müddet Arapça mütercim-tercümanlık yaptıktan sonra İstanbul'a dönerek özel bir şirkette bir süre idarecilik yaptı. Bu arada Marmara Üniversitesi'nde yüksek lisansını bitirdi. 1992 yılında öğretimliğe başladı. 1994 yılında KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi'ne Arapça öğretim görevlisi oldu. Daha sonra Arap Dili ve Belâgatında doktora yaptı. 1991 yılında Yrd. Doç. oldu. 1991-99 yılları arasında aynı fakültede dekan yardımcılığı görevinde bulundu. Hâlen RTEÜ İlahiyat Fakültesi'nde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Görüşme Eyüp Öztürk tarafından, İlyas Karşlı hocamızın
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi'ndeki odasında
gerçekleştirilmiştir.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin ortaklaşa düzenlemiş olduğu *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bir başka etabında Prof. Dr. İlyas Karslı hocamızla beraberiz. Hocamıza bizi ağırlamayı ve birikimlerini bizimle paylaşmayı kabul ettiği için teşekkür ediyor ve sözü fazla uzatmadan mikrofonu kendilerine bırakıyoruz.

Hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Öncelikle Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne ve Trabzon Üniversitesi'ne böyle hayırlı bir faaliyete imza atacakları için teşekkür ediyorum. Tabii bu tür toplantılarda insanın kendisini tanıtmayı, kendisinden bahsetmesi çok şık olmasa da tarihe kayıt düşme adına bazı şeyler söylemek zorundayız. Efendim ben 1953 yılında Trabzon Yomra'ya bağlı şimdiki adıyla Maden, o zamanki adıyla Simona köyünde doğdum. Tabii o zamanlarda insanlar doğdukları zaman nüfusa günü gününe yazılmıyorlardı. Muhtar şehre gideceği zaman aklına geliyordu ve çocukları yazdırıyordu. Dolayısıyla benim doğum tarihim de 1956 olarak yazılmış ise de daha sonra rahmetli dedemin hacca gidiş evraklarından şuradan buradan yaptığım tespite göre 1953 yılı şubat ayında doğmuşum. İlkokulu kendi köyümde okudum. Daha sonra 63'lerde olacak, ortaokul okumak için Yomra Merkez Ortaokulu'na gittim. İlk iki seneyi orada okuduktan sonra okulu beğenmedim. Rahmetli dedemin de teşvikiyle Trabzon İmam-Hatip Okulu'na gitmeye karar verdim. Zaten Yomra'da okuduğum zamanlar da her gün Trabzon'dan Yomra'ya gidip geliyordum. Sebebi de; -tarihe kayıt düşme adına söylüyorum- Trabzon'da Yenicuma Mahallesi'nde oturuyordum. Evimiz oradaydı ve tek başıma kalıyordum. İlkokulu yeni bitirmişim. Trabzon'da iki tane ortaokul vardı. Biri Karma Ortaokulu diğeri Atatürk Ortaokulu. Karma Ortaokulu ile evimizin arası 500 metreydi. Ama Karma Ortaokulu'na beni kaydetmediler. Neden? Köy ilkokulundan mezun olduğum için. Dolayısıyla ben ortaokul 1. ve 2. sınıfa Trabzon'dan her sabah Yomra'ya minibüsle gittim geldim. Böyle çileli bir hayat yaşadım. Tabii bu hoşuma da gitmiyordu. Dindar bir ailede doğmuşuz. Daha sonra o yaz Trabzon İmam-Hatip Okulu'na gittim kendi kendime kayıt oldum. 2. sınıfa geçmişim fakat böyle bir şey bilmediğimiz için tekrar 1. sınıftan başladım ve bu sebeple yedi sene yerine dokuz senede bitirmiş oldum ortaokul ve liseyi. Tabii o yıllar yokluk yıllarıydı, çileli yıllardı. Derken bu arada şunu da söyleyeyim. Belki ileride soracaksınız. Bizim bitişik köyümüzde bir hoca vardı. Kendisi medrese hocasıydı ama medresesi yoktu. Evinde ders verir, Arapça okuturdu. İki tane talebesi vardı benim dışımda. Ben de merak ettim. Bir gün gittim baktım bu adam ne yapıyor diye. Baktım kendi bakkal dükkânında bir şeyler okutuyor. Baktım Arapça okutuyor. E ben de meraklandım. Hocaya da bir şeyler sordum. Ben sorunca onun da hoşuna gitti. Dedi ki gel sana da okutayım. Ben de olur dedim. Sonraki gün gittim. Yaz tatili ne okuyacağız dedim, bir iki tane eski kitap götürmüşüm ama Türkçe. Hoca yok, evladım, bunlarla olmaz dedi. Ben sana kitap vereceğim. Bana bir kitap verdi, baktım Osmanlıca. İlkokulda ben Osmanlıca okuyup yazabiliyordum. Bakkal dükkânımız vardı. Dedem burada veresiye defterine alınan eşyayı, malzemeyi Osmanlıca yazardı. Ben de bu dedemin defterlerini karıştırarak Osmanlıca okuma yazmayı öğrenmiştim.

Hocam dedenizden dinî ilimler sahasında bir şey öğrendiniz mi?

Dedemden dinî ilimler sahasında bir şey öğrenmedim ancak dedemin irfanı bize çok etki yaptı. Dedem âlim bir adam değildi ama arif bir adamdı. Bize köyümüzde akıllılar derlerdi. Dedem rahmetli akıllı bir insandı, herkes gelir ona danışır. Misafirimiz, gelenimiz, gidenimiz çok olurdu. Daha ziyade çevre köylerin âlim, arif adamları gelir bizde konaklardı. Sohbetler gece yarısına kadar sürerdi. Benim üzerimde bunun çok büyük etkisi vardı o zamanlar.

Kıymetli hocam o sohbetlere iştirak eden hocalarımızdan, âlimlerimizden isimlerini hatırladıklarınız var mıdır? Hangi konulardan bahsederlerdi? Biraz da bunlardan bahseder misiniz?

Bahsedeyim. Şimdi benim en eski hatırladığım İncesulu Süleyman Efendi derlerdi. Araklı'nın bir köyündendi. Kendisini gördüm, Allah rahmet eylesin. Yine Araklı'dan Hotaman Yusuf Efendi derlerdi. Daha sonra dedemle hacca gitmiş ve hacda kaldığını söylerler. Ben bu zatı görmedim ama dedem çok anlatırdı. Hacca beraber gitmişler ve orada kalmış dönmemişti. Efendim Bayburtlu bir hocadan bahsederler, müderris. Bunlar hakikaten ilmî manada hoca. Bunların dışında bir de köy halkına yön veren insanlar vardı. Mesela bunlardan bir tanesi Ali Karşlı diye bir zattı. Bu zatın köy halkı üzerinde çok etkisi vardı. Yine Ali Aydın vardı. O da hocaydı, yani hafızdı fakat köy halkı üzerinde çok etkisi vardı. Hacıefendi denen bir zat vardı kendisini ben tanımadım. Bunun da halk üzerinde çok büyük bir etkisi vardı. Mesela o, köye girdiği zaman kimse başı açık dolaşamazdı. Hatırından dolayı, saygısından dolayı böyleydi. Bugün bizim gibi kısa kol gömlekle bunların yanında gezmezlerdi. Büyüklerimize karşı ayıptır diye düşünürlerdi. Halk üzerinde böyle etkileri vardı. Ben ilkokula gitmeden önce Kur'an-ı Kerim okumasını mahalle mektebinde öğrendim. Ali Hoca'dan öğrendim.

Soy ismini hatırlıyor musunuz?

Ali Karşlı Hoca Allah rahmet eylesin. Bizim akrabamızdı. Daha sonra o başka bir köye gitti. Ben de merhum Hafız Ali Aydın hocadan öğrenmeye devam ettim. Bu arada şunu da arz edeyim. Benim Arapça okumaya başladığım hoca İsmail Çil, sizdeki arkadaşın (Mustafa Çil) babasıdır. Rahmetlinin bakkal dükkânı vardı, hocalık da yapardı. *Emsile, Binâ, Maksûd, Avâmîl, İzzî* ve son olarak *Telhis'i* ondan okudum. Daha sonra bir iki kitap daha okuduk. Tabii İmam-Hatip Okulu bitti, ben Trabzon'dan ayrıldım. Bir gün yine İstanbul'a gitmiştim, Trabzon'a gelince tesadüfen bir yerde görüştük "Ya neredesin?" dedi. "İstanbul'dayım hocam" dedim. "Yahu sana bir icâzet vermek nasip olmadı gel de şu icâzetini verelim bari" dedi. "Hay hay hocam memnuniyetle" dedim. Bu münasebetle bir icâzet yazdı verdi bana. Belki soru olarak bunu soracaksınız, ben şimdi anlatayım onu. Bakınız İsmail Hoca gayretli bir insandı. Saat tamir eder, bakkal dükkânı işletir, halk bakkal için alışveriş yapardı, vatandaşın ihtiyacı için bu tür şeyler yapardı. Bize de ders verirdi üç beş kişi. Onun için biz müstakil bir icâzet töreni yapamadık. Daha sonra icâzetimi imzaladı bana verdi Allah rahmet eylesin. Şunu da arz edeyim. Bu İsmail Çil hocanın babası rahmetli Hacı Mustafa Efendi de âlim bir zattı. Bazen ders almak için bakkal dükkânına giderdim mesela. Sabahları İsmail Hoca'yı bulamazdım. "Nerede hocam?" derdim. Derdi ki alışverişe gitti çarşıya. Gel evladım ben okutayım derdi. Bazen de Mustafa Efendi'den okurdum.

Sizin dışınızda başkaları da okur muydu?

Evet, mesela Hasan Ocak vardı. Bizim Arsin'e bağlı bir köyden gelen bir hocaydı, o da rahmetlik oldu, ona rahmet diliyorum. Bakınız gençlere örnek olması açısından bir şey arz edeyim bura-

da. Ben devamlı soru sorardım, çenem biraz düşüktü. Bir gün bir şeyden bahsederken bir soru sordum. Dedi ki “evlat bak, sen çocuksun bunları şimdi anlamazsın ama ileride bunların farkına varacaksın” “Nedir hocam?” dedim. Şöyle can kulağıyla bir dinlemeye başladım. Dedi ki “Evladım İslâm’a göre tahkîr gereken şeyi ta’zîm etmek küfürdür. Tahkîr edilmesi, aşağılanması gereken bir şeyi büyütmek küfürdür. Aynen bunun gibi ta’zîm edilmesi gereken bir şeyi de tahkîr etmek yine küfürdür. Buna çok dikkat et evladım” Bakınız taa 50-55 sene önceki işler aklımda hâlâ. Bir şey yaparken, bir karar verirken, bir tavır takınırken bunlara çok dikkat ederim. Hatta bir gün, tabii ben o zaman daha gencim, köyde bir kız kaçırmışlar, “Bak evladım, ileride evleneceksin. Çoluk çocuk sahibi olacaksın. Evlenmeden önce dikkat et ahlaklı olsun. Bir de itaatkâr olsun. Çok dindar olur ama ahlaksız olur, huysuz olur. Başa çıkılmaz bununla. Ahlaklı olsun ve sana itaatkâr olsun. Eğer itaatkâr bir hanımla evlenebilirsen mutlu olursun” diye nasihatleri vardı. Bakın ta elli beş sene önce anlattığı bu şeyler bugün bile aklımızda. Onların bizim üzerimizde bu kadar etkisi varsa düşünün halk üzerinde ne kadar etkisi vardır. Bunu kamuoyunun dikkatine arz etmek istedim.

Kıymetli hocam yine köyünüze dönersek. Köyünüzde dinî eğitim veren sıbyan mektepleri var mıydı? Varsa buralarda kimler eğitim verirdi? Derslere kimler katılırdı? Bayanlara mesela bir dinî eğitim verilir miydi? Hatırladıklarınız varsa bizimle paylaşır mısınız?

Evet, şimdi ben doğduğum zaman 1960’lı yıllar, ihtilal yıllarıydı. Köyde az önce bahsettiğim Hafız Ali Aydın Efendi ve Hafız Ali Karşlı hoca vardı. Bir de Hasan Avcı diye yakın tarihlerde vefat eden bir zat vardı. Hasan Avcı âlim değildi ama hafızdı. Köyde caminin bir yeri vardı, mektep diyorduk; oraya giderdik, küçük tek katlı bir bina vardı. Orada 60-70 çocuk olurdu. Beş altı en fazlası on yaşlarında kız-erkek çocuklar. Erkekler bir tarafta dizilmiş, kızlar bir tarafta dizilmiş, hoca baş tarafta bir deri postun üzerinde oturmuş, elinde uzunca bir sopa Kur’an öğretirdi bize. Sadece Kur’an, okuma yazma falan yok sadece Kur’an öğretirdi. Bir de namaz kılmasını, mesela namazın şartlarını, 32 farz, 54 farz, imanın şartları, İslâm’ın şartları, namaz nasıl kılınır, abdest nasıl alınır, büyüklere karşı nasıl davranılır bu gibi şeyler de öğretilirdi. Mesela şunu söylerlerdi bize orada: Yolda gidiyorsunuz, daracak keçi yolları, sakın ha! Sizden yaşlı birisinin önüne geçmeyin. Bakın ilkokula gitmeden bu terbiyeyi verirdi bize bu köy mektepleri. Hafız olanların önünde yürümeyin, şayet bir hafızın önüne geçecekseniz ondan müsaade alarak önüne geçin. Yaşlılarınızın önüne geçecekseniz işiniz çok acilse bunlardan izin alın, geçebilir miyim deyin ve öyle geçin. Mutlaka selam verin. Herkese selam verin. Nitekim hadis-i şerifte de öyle geçiyor, “tanıdığınıza ve tanımadığınıza selam veriniz” diye. Daha sonra ben okumaya başlayınca anladım ki onların bu davranışları hakikaten sünnet-i seniyyeye uygun bir durumdu. Ben ortaokula gidinceye kadar ortaokul mezunu bir kimse görmedim köyümüzde çünkü okul yoktu. Çarşıya gideceksin millet fakru zaruret içerisinde, gitme işi zor. Yaşlılar vardı meselâ ben diyelim ki altı yaşındaydım 12-on üç yaşında çocuklar da vardı kız erkek yine. Bunlar bizim sınıfımızda, mektebimizde okurdu fakat, 12-13 yaşından sonra kızlar gelmezdi o mektebe. Zaten 13-14 yaşında gider evlenirdi herkes. Böyle bir hayat vardı. Ortaokul yıllarımda köyümüzden mesela beş kişi ortaokula gittik. Hepsisi yarı yolda bıraktı, devam edemedi. Bir kısmı rahmetlik oldu, bir kısmı maddi sıkıntılar yüzünden okuyamadı, hepsi bıraktı. Bana nasip oldu işte. Ben ortaokulu, imam-hatip okulunu bitirdim falan derken bugünlere kadar geldik. Bundan sonra da Allah kerimdir. İnşallah onun dilediği bir zamana kadar hayata devam edeceğiz.

Hocam ben köyünüzde teneffüs edilen o dinî hayata tekrar dönmek istiyorum.

İncesulu Süleyman Efendi ve Hotaman Yusuf Efendi'nin yaptığı sohbetlerden bahsettiniz. Bu hocalarımızın tasavvufi meşrepleri var mıydı? Yaptıkları sohbetlerin içeriği neydi? Acaba bir tasavvuf sohbeti miydi yoksa hadis, tefsir tarzı sohbetler mi yaparlardı? Ahlak üzerine mi yoğunlaştırdılar? İçeriğe dair hatırladıklarınız var mı? Bizimle paylaşır mısınız?

Benim görebildiğim, aklımda kalabildiği kadarıyla bunlar bilimsel bir sohbet değil ahlakî, tasavvufi sohbetlerdi. Çünkü dedem bana anlatırdı. Dedem genç yaşlarından itibaren ehli tasavvuf bir insandı. O zamanki durumda otuz beş yaşında hacca giden birisiydi. Bana ilkokuldan itibaren anlatırdı. Mesela dedemin yorgana sarılmış zikir yaptığını görürdüm ben. Kış gecesinde uyanırdım, yorgana sarılmış bir şeyler yapıyor. Dede ne yapıyorsun diyordum evladım büyüyünce anlarsın bunları diyordu. O sohbetlerinde de İncesulu Süleyman Efendi'yi hatırlıyorum hep böyle ahlakî şeyler anlatırdı, bazı hadisleri okur anlatırdı. Bilimsel sohbetlerden daha ziyade tasavvufi, ahlakî sohbetler, halkın günlük hayatta uygulayabileceği şeyler anlatırlardı. Böyle derin mevzulara pek girmezlerdi. Derin mevzulara şöyle girerlerdi. Mesela birisi hacca gidip geldiği zaman onun büyük karşılama merasimleri olurdu. Civar köylerden hocalar toplanırdı. Belki 5-10 tane hoca gelirdi. Bu gibi meclislerde ilmî sohbetler yapılırdı. Hatta hocaların birbirlerine itiraz ettiklerini, böyle kalın kalın kitapları alıp ortaya vurduklarını, onları okuduklarını, tartıştıklarını bugünkü gibi hatırlıyorum. Ama hac merasimlerinin dışında yani hacı karşılama merasimleri dışında ev sohbetlerinde bilimsel sohbetlerin olduğunu ben hatırlamıyorum. Bu hocalarımızın tasavvufi meşrebi vardı. Coğrafyada Nakşibendî tarikatının güçlü olduğunu biliyoruz.

Hocam İncesulu Süleyman Efendi'nin, Yusuf Efendi'nin tarikat bağlarına dair bir bilginiz var mı?

Şimdi İncesulu Süleyman Efendi'nin, Yusuf Efendi'nin tarikat meşreplerini bilmiyorum ancak rahmetli dedem Trabzon'da Hacı Abdurrahman Efendi'ye (Abdurrahman Beşikçi) bağlıydı. Zaman zaman ondan bahsederdi. Bugün de mahdumları yaşıyor sanırım. Hacı Abdurrahman Efendi'yi çok sayardı ve severdi. Konuşmalarında da Abdurrahman Efendi hazretleri böyle buyurdu veya şöyle buyurdu şeklinde ondan bize nakiller yapardı. Onun dışında Süleyman Efendi ile Yusuf Efendi'nin tarikat meşrebi hakkında bilgim yok ama büyük ihtimalle onlar da aynı meşrepten geliyordu diye tahmin ediyorum.

Köyünüz ahalisinin tarikata bakış açısı nasıldı? Dedeniz dışında başka müntesip olanlar var mıydı?

O bahsettiğim Ali Karşlı Hoca ve Hafız Ali Aydın Hoca bunlar da ehl-i tarikdi. Ama kime bağlı olduklarını bilmiyorum. O zaman sorgulanmazdı böyle bir şey. Denirdi ki bu hocadır. Zaten tarikata bağlı olan üç-beş kişi vardı. Bunlar hoca diye bilinirdi. Hoca derken amel noktasında bir sıkıntıları yoktu. Namazında niyazında tertemiz samimi müminlerdi. Ama ilmî bir dirayetleri yoktu. Herkes bunlara saygı gösterirdi. Hacı Hasan -daha sonra hacı oldu-Hasan Hoca dendiği zaman herkes susardı. Hafız Ali dendiği zaman herkes susardı. Evet, böyle bir ağırlıkları vardı onların. Şimdiki gibi ilmî birikimleri yoktu ama saygınlıkları vardı.

Hocam biraz da ortaöğretim kısmına geçelim. Ders aldığınız ortam nasıldı? Nerelerde kalırdınız? Kimlerden beslenirdiniz? Hangi kitapları okurdunuz?

**Hangi hocalardan etkilendiniz? Zihninizde kırılma yaşatan bir hoca var mıydı?
Biraz da bunlardan bahsederseniz seviniriz hocam.**

Evet, şimdi ortaokuldan başlayayım. Ortaokula Trabzon'dan her gün gidip geliyorum. Köyümüzde de mesela ben ilkokulda okurken evli barklı çocuklar vardı benim sınıfımda. Şimdi bir hatıramı arz edeyim. Şöyle bir çantam var. Her sabah bütün kitaplarımı bu çantaya doldurup ortaokula gidiyorum. Minibüsle gidip geliyorum. Bir gün Fatih diye bir arkadaş bana dedi ki "Yahu bu kitapların hepsini niçin götürüp getiriyorsun?" "Ne yapacağım," dedim. "Hangi gün hangi ders varsa onu getir." dedi. Her gün bütün kitapları getirmene gerek yok. Hangi gün hangi ders olduğunu nasıl bileceğim dedim. "Ders programı var. Ya insan ders programına bakar ona göre getirir," dedi. "O nedir?" dedim. Bir ders programı verdi bana ve dedi ki, "Bak, pazartesi günü şu kitaplar, salı günü şu kitaplar..." Ondan sonra hangi gün hangi ders varsa onun kitaplarını götürüp getirmeye başladım. Bu kadar cahil bir ortamda, bilgisiz bir ortamdaydık yani. Dayımın yanında kalıyordum, o da zaten okuma yazma bilmeyen bir insandı. Her gün belki de üç-dört ay bütün kitapları götürdüm getirdim. Böyle bir ortamda hayata başladım.

Hocam siz dayınızın yanında kalıyordunuz. Diğer arkadaşlarınız nerelerde kalıyorlardı? İaşelerini, ibatelerini nasıl sağlıyorlardı?

Biz köyden ilçeye indiğimiz zaman beş kişi bir oda tuttular bize Yomra'da. Şu oda kadar yoktu. Oda içerisinde bir musluk var. Çok affedersiniz tuvalet filan yok. Şehirde caminin tuvaletine gidiyoruz. Bir küçük musluk akıyor, suluk var; orada banyomuzu filan yapıyoruz. Beş kişi burada kaldık üç ay. Ne yiyoruz? Köyden patates, taze soğan, peynir, ekmek, tereyağı, bal getiriyoruz. O zaman bunlar boldu. Onlarla geçiniyorduk. Harçlık olarak para yok cepte, köye gideceğimiz zaman minibüse, otobüslere vereceğimiz bir kaç kuruşumuz var. Onun dışında bir şey yok. Bizim zamanımızda cumartesi günleri öğleye kadar okul vardı. Şapka takmak mecburiyetindeyiz. Bıraktığımız zaman, unuttuğumuz zaman okula almazlardı. Üstüne bir ton da dayak yerdik nerede şapkan diye. Öyle günlerden geldik biz. Bugünkü nesil gibi bilgisayardır, internettir, şudur budur hayalimizden bile geçmezdi. Daha sonra ben bıraktım ortaokulu. Ama birkaç tane hâkim olan, bir iki tane savcı olan arkadaşlar oldu oradan. Şimdi emekli oldular tabii. Efendim matematikçi olan arkadaşlarımız var. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde hocalık yapan arkadaşlarımız var ortaokuldan. Tabii imam-hatip okuluna gittikten sonra bunların bir kısmıyla görüşmemiz devam etti. Ondan sonra imam-hatip okulunda hayatımız başladı ve sonrasında da öyle devam ettik.

Hocam o dönemde gençlerin dinî anlamda ihtiyaçlarını giderecek, onlara eğitim verecek kurumlar, cemaatler, sohbet ortamları var mıydı?

Cemaatler bu kadar yaygın değildi. Ben mesela bir cemaatin derslerine katılırdım. Ancak o cemaatler daha ziyade üniversite talebeleriyle, lisedeki zeki talebelerle ilgilenirlerdi. Ben onların apartman toplantılarına çok katıldım. Hatta 1968 yılında bir akşam da emniyette kaldık sabaha kadar. Benim yaşım ufak olduğu için sonraki gün beni salıverdiler. Onlar bir müddet cezaevinde tutuklu kaldılar. Daha sonra onlar da serbest bırakıldılar. Gençlerin böyle bir cemaat intisabı pek yoktu bugünkü gibi. Bir iki cemaat vardı, onlar çok etkindi mesela. Bakın ben size bir hatıramı arz edeyim. Bizim Trabzon'da o zaman Huzur Lokali denen bir lokal vardı.

Özellikle ramazanda cami cemaati oraya giderdi, her akşam sohbet olurdu orada. Onları dinlemeye giderdik. Yine Tabakhane Mahallesi'nde bir lokal vardı. Bir cemaatin lokaliydi. Ben oraya gider,

oradan çok istifade ederdim o zamanki şartlara göre. Gençlere bunları anlatmak lazım. Gençler bilmedikleri, görmedikleri şeyi kavrayamazlar. Yine bir hatıramı anlatayım. Artık hatıralarla yaşayacağız. Bir gün ramazanın son akşamlarında bir hocayı dinledim huzur lokalinde. Sene 1967 veya 68 olabilir. Alak sûresini okudu ve buna güzel bir mana verdi. Benim hoşuma gitti. Eve gittim. imam-hatip okulu birinci sınıftayım. Ya ne güzel vaaz etti, dedim. Ben de süreleri böyle anlamlandıracağım dedim, Hayrettin Karaman ve merhum Bekir Topaloğlu'nun *Arapça Yeni Kamus*'unu aldım yanıma. Güya tefsir yapacağım filan. Biraz da Arapça bilgim var, olmadı yapamadım. Bir kelimeyi arıyorum bulamıyorum sözlükte. Arıyorum bulamıyorum, arıyorum bulamıyorum... Dedim ki kendi kendime: Ben bir sözlük yazacağım, bu sözlük ihtiyaca cevap vermiyor. Sözlük yazmayı kafama koydum, sene 1968. Önce hayalini kafama koydum tabii. Daha sonra 70'li yıllardan sonra o hayalle başladım o sözlüğü yazmaya. Ve sonunda da bir ürün ortaya çıktı. Onun için gençleri motive etmek lazım. Ne kadar çok insan dinlerlerse o kadar çok bilgi edinirler. Yeryüzünün en zeki, en bilgili insanların büyükelçiler olduğunu söylerler, neden? Çünkü büyükelçiler devamlı ülke ülke gezdikleri için çok şey görüyorlar ve bilgileri de buna paralel olarak artıyor. İşte gençleri babalar, dedeler peşlerinde ne kadar fazla götürürlerse, o çocuklar o kadar güzel şeyler görürler ve onların hayalini yaşarlar. Ve bir gün gelir orada hayalle başlayan olaylar gerçeğe dönüşür ve ürün vermeye başlamış olurlar.

Hocam imam-hatip lisesindeki hocalarınızdan zihninizde kırılma yaşatan, sizi olumlu anlamda motive eden, eğitiminizi, bilginizi, kültürünüzü arttırmak için size katkı yapan hocalarınız var mıydı? Kimlerden etkilendiniz?

Evet tabii. İmam-hatip okulunda çok hoca gördük. Ama beni en çok etkileyen isimlere gelince. İsim vermekte sanırım bir sakınca yoktur.

İsimleri istiyoruz hocam.

İsimleri istiyorsanız sayayım. Bir; bugün hâlâ yaşayan -Allah uzun ömür versin- Kemal Solak. Efendim rahmet-i Rahman'a kavuşan Baki Bektaş. Efendim Salih Parlak. Her ne kadar bize derse gelmediyse de hocamız oldu. Rahmetli Ali Gedik; çok istifade ettik ondan. Şu anda doğaçlama olarak aklıma gelenler bunlar. Allah ölenlere rahmet eylesin, kalanlara da sıhhat afiyet versin. Kemal Solak hocamız dinamik, korkusuz bir hocaydı. Üzerimizde hem bilgi, hem aktivite olarak çok büyük etkisi oldu. Mesela biz imam-hatip okulunda okurken hadis ve Arapça dersimize geldi. Her sene 150 tane hadis ezberletti bize. İki sene geldi dersimize, 150 tane hadis ezberletti ve dedi ki, arkadaşlar bu hadisleri ezberlemeyen yazılı imtihana girse de zayıf alır ve sınıfta kalır. En az 300 tane hadis ezberledik ve bugün de kullanıyoruz bu hadis-i şerifleri, bu birinci etki. İkinci etki; son sınıfa geldik, mezun olduk. Kimimiz Kayseri'yi, kimimiz Erzurum'u, kimimiz Marmara'yı, kimimiz Bursa'yı tercih edeceğiz tabii. Kemal Hoca bize dedi ki, arkadaşlar İstanbul'a gidecek olan arkadaşlar Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman gibi hocalardan çok çok istifade etsinler. Bunlar önemli ilim adamlarıdır. Bunlardan mutlaka istifade etsinler, diye telkinde bulundu bize. Bir başka grup da dedi ki, arkadaşlar İstanbul'a gidiyorsunuz aman ha Bekir Topaloğlu ve Hayrettin Karaman'a yaklaşmayın. Böyle bir ikilem vardı o zamanlar. Aman bunlara yaklaşmayın, bunlar sizi şöyle yapar, böyle yapar. Ben Kemal Hoca'nın dediği tarafta oldum. O yaz Bekir Topaloğlu merhumun, Hayrettin Hocamızın, daha sonra da derslerimize geldiler, Yaşar Kandemir hocamızın, rahmetli olan başka hocalarımızın kitaplarını o yaz aldım, ezberler gibi okudum ve elhamdülillah çok da istifade ettim.

İmam-hatip okulunda mesela İdris Velioğlu hocamız vardı. Kur'an-ı Kerim'e gelirdi. Çok istifade ettik ondan. Şu anda hâlâ yaşayan Ali Ramazanoğulları hocamız vardı. Hâlâ o zamanki gibi Kur'an-ı Kerim okur, sesi maşallah gayet gür, belki de seksen yaşının üzerindedir. Onun da üzerimizde çok büyük etkisi vardı. Tabii o zamanki eğitim öğretim sistemine göre dayaksız bir eğitim yoktu. Hakikaten yoktu yani. O zamanki hayat öyleydi. Şimdi ben çok fazla dayak yemedim imam-hatip okulunda. Birkaç tane hatırı sayılır dayak yemişim, onun dışında yemedim. Ama öyle arkadaşlarımız vardı ki her gün dayak yerlerdi. Şimdi öğretmen falan olmuşlar sağda solda. Düşünüyorum da; diyorum ki o hocalar o arkadaşlarımızı dövmeseydi mümkün değil okulu bitiremezlerdi. Çünkü her gün o günkü mantığa göre dayak yiyecek işler yaparlardı.

Başka üzerimizde etki yapan hocalarımızdan Şükrü Öztürk vardı mesela. Bizde az hocalık yaptı. Şu anda da yaşıyor, sıhhat afiyet diliyorum. Daha sonra Diyanet'e geçti. Onun da disiplin açısından iyi bir ağırlığı vardı. Disiplinli bir hocaydı. Güzel konuşur, güzel giyinirdi. Bir tanesini daha yâd edeyim burada. Edebiyat hocamız Ahmet Hilmi İmamoğlu. Sürmene Köprübaşı'ndandı. Bakınız bu hocamızı Allah inanın öğretmen olarak yaratmıştı. Edebiyatımıza gelirdi, İngilizce'mize gelirdi. Genç yaşta o da rahmetlik oldu. Öyle bir hocaydı ki pinpon oynamayı çok severdi. Ben ve benim gibi arkadaşlar giderdik çarşıdan pinpon topları alırdık ve onları cebimizde saklardık. Hoca pinpon oynarken topunun üzerine basardık, patlatırdık ki bize kızsın. Hocanın bize kızmasından bile zevk alırdık. Böyle bir hocaydı edebiyat hocamız.

Hocalarımızın meşrep farklılıklarıyla ilgili bir pencere aralamak istiyoruz. Biraz önce kısmen bahsettiniz ama biraz daha açacak olursak, hocalar arasındaki o meşrep farklılıkları tavırlarına, dersi anlatış biçimlerine, size tavsiye ettikleri kitaplara yansır mıydı? Örnekler verebilir misiniz?

Evet yansırı. Mesela Kemal Solak hocamız vardı. Bir de bir tarikat grubunun hocaları vardı. Şimdi bu tarikat grubunun hocaları çok sevdiğimiz hocalardı. Mesela ben ve benim gibi üç tane arkadaşımızı aldım, o tarikat dersi veren hocaya götürdüm. O da o zamanlar Trabzon'da bir okulda hocaydı. İlahiyat mezunuydu. Ona götürdüm. Kemal Hoca bunları duyunca pek hoşuna gitmedi. Dedi ki yapmayın çocuklar, etmeyin. Bu işin sonu iyi değildir filan dediyse de pek kafamıza yatmadı. Daha sonra ben fakülteye İstanbul'a gidince, ben ve benim gibi arkadaşlar o sevdadan vazgeçtik. Hakikaten aradan yıllar geçtikten sonra anladık ki o yol iyi bir yol değildi. O sokak çıkmaz sokaktı. Hocalar genel manasıyla ilim adamı olma gerçeği üzerinde dururlardı. Evladım okuyun, şunu okuyun, şunu okuyun, şunu okuyun... Mesela bakın ben size bir şey söyleyeyim. Ben imam-hatip okulunda şimdiki ilâhiyat mezunlarının bilmeyecekleri -şurada duruyor bakın- *Fi Zılâli'l-Kur'an* tefsirinin Arapçası'nı almışım. İmam-hatip okulunda onu okurdum. İmam-hatip okulunda talebeyken fıkıh kitabı *Mebhut*'u almışım. İlgilileri bilir, onu okurdum ve büyük oranda da okumuşum bunları. Başka bir şey daha söyleyeyim. Babam şoför olmak, ehliyet almak için okuma yazmayı öğrenen bir zat. Köyde babamın bana aldığı bir tek kitap var; *Elmalılı Tefsiri*. Bakın şurada duruyor. O da nasıl oldu. Gerçi biraz konuyu dağıtıyoruz ama gençlere örnek olsun diye anlatıyorum. İstanbul'dan bana yazdı ki evladım bana oradan bir evrak gönder dedi. Ben de evrakı aldım ona gönderirken bir talebin varsa yaz dedi. Ben de o zaman yeni çıkmış piyasaya *Elmalılı Tefsiri*, dedim ki baba *Elmalılı Tefsiri* getir bana. İşte babam İstanbul'dan 70'li yılların başlarında o *Elmalılı Tefsiri*'ni getirdi rahmetli. Onu gözüm gibi muhafaza ediyorum. Onun için hoca arkadaşlar mutlaka telkinde bulunmak zorundadırlar. Bizim yaşımızda hoca makamındaki insanlar konuşmayı, nasihat etmeyi çok seviyorlar. Gel

gör ki gençler de nasihat dinlemeyi pek sevmezler ama buna rağmen biz yine söylemek zorundayız. Birisinin kulağına girmezse mutlaka diğerinin kulağına girer.

Hocam anlattıklarınızdan Kemal Solak hocanın üzerinizde çok büyük bir etkisi olduğu anlaşılıyor. Daha sonraki süreçte hocanızla irtibatınız devam etti mi?

Şimdi biraz rahatsızdır, Allah şifa versin. Ararım sorarım bayramlarda. Trabzon'a gittiğim zaman ziyaret ederim. O da beni evladı kadar sever. İrtibatımız çok iyidir. Diğer hocalarıma da mümkün merteye saygım vardır. Mesela Cengiz Barutoğlu hocamız vardı tarihçi. Okuldayken çok irtibatımız yoktu. Tarihi çok fazla sevmediğim için fazla irtibatımız yoktu. İnşallah bir ziyaret etmek de istiyorum onu. Başka Salih Parlak İstanbul'dadır, o da yaşlandı. Onunla da zaman zaman görüşüyoruz. Allah ölen hocalarımıza rahmet eylesin. Kalanlara sıhhat afiyet versin. Abdurrahman Akyol hocamız vardı, o da rahmetlik oldu. Abdurrahman Eroğlu vardı yine, o yaşıyor. Efendim Trabzon'da zaman zaman bayramlarda, her Kurban Bayramı'nın üçüncü gününde imam-hatip okulunda toplanıyoruz. Eski hocalarımız da geliyor yeni hocalarımız da. Hoşça bir gün geçiriyoruz orada. Ben mümkün merteye irtibatımı devam ettirmeye gayret ediyorum.

Hocam sizin eğitiminize dönersek. Erken yaşlardan itibaren Arapça eğitimi aldınız. Daha sonraki süreçte nasıl ilerledi? Kimler üzerinden ilerledi? İcâzetiniz de var bu alanda. Başka kitaplar okudunuz mu? Başka icâzet aldınız mı?

Başka icâzet almadım. Fakat bu Arapça benim içimde bir aşk oldu. Rahmetli İsmail Hoca'dan ilk başladım ya içimde bir aşk oldu. Daha sonra da Trabzon'daki hocaefendilerden vaaz dinlemek mü-nasebetiyle Kur'an'a karşı bir zevk oluştu içimde. Okuyup anlamak istedim. Size bir hatıramı anlatayım. İmam-hatip okulundayken 70'li yıllarda Çaykaralı Ali Fikri Yavuz hocanın Kur'an meali çıktı. Ufak olanlardan bir tane aldım. Büyüklerinden almaya imkânımız yok. Onu baştan sona kadar şöyle bir deftere yazdım. Düşünebiliyor musunuz şöyle bir deftere. Altına mealini yazdım ve birkaç yerde eksik meal olduğunu tespit ettim. Ta imam-hatip okulunda talebeyken. Kemal Solak Hoca'ya söyledim. Dedim ki hocam böyle böyle yanlışlıklar var. Olur, tabii yani rahmetli Ali Fikri Yavuz hocayı ta'n etmek için söylemiyorum. Ne yapayım dedim. Onu Diyanet'e yaz dedi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na yazdım. O zamanlar Dr. Lütfi Doğan Diyanet İşleri Başkanı. Bana bizim meallerle bir irtibatımız yoktur şeklinde bir cevap geldi. Sizin tespitleriniz doğrudur. Siz bu meali hazırlayana müracaat ediniz dendi.

Efendim yine 70'li yıllarda bu sözlük yetmiyor bir sözlük yazayım demiştim ya hani. Şu defteri satın aldım. O zaman böyle büyük defter satın almak her baba yiğidin kârı değil. Para yok çünkü yokluklar içerisindeyiz. Önüme geçen her kelimeyi buna yazıyorum. İmam-hatip okulundan itibaren sene 1972-73. Liseden sonra yüksek İslam'ı kazandık. İstanbul'a gittim bu defter yanımda. Her gördüğüm kelimeyi buna yazıyorum. Daha sonra yurt dışı yolculuğumuz oldu. Tercümanlık yaptım yurt dışında. Gittim bu defter peşimde, dalga geçiyor herkes. Ya etme bırak şu defteri. Küflenmiş, yırtılmış, şudur, budur. Ben yazdım, yazdım, yazdım... Elimle devamlı yazıyorum. Bir gün geldi -Allah uzun ömür versin- 1987 yılında Yaşar Kandemir hocamızla beraber bir doktora savunmasına giderken bu defteri gördü. Bir baktı "Ya İlyascığım bu nedir?" dedi. "Hocam işte elime geçen kelimeleri yazıyorum," dedim. "Ya" dedi "bunları kitap haline getir." "Hocam kitap kim ben kim" dedim. "Olmaz evladım dedi yaz bunları sen kitap hâline getir." Yazdık kitap hâline geldi. Önce bu kitap oldu. Hatta bundan önce de bir tane var. Daha sonra başka bir kitap oldu. Daha sonra

da, gençler sebat etsinler diye bunları gösteriyorum, evet daha sonra da bu 2.500 sayfalık kitap oldu. Şu kitabın temeli 1973 yılında bu defterle atıldı. Daha sonra İstanbul'dan buraya gelirken bu defteri kaybettim. İki üç sene önce Üsküdar'dan İlim Yayma Cemiyeti'nden birisi aradı. "Hocam," dedi "İlyas Karşlı siz misiniz?" Benim dedim. "Ya" dedi "böyle bir defter buldum." İçerisinden bazı evrakları da gösterdi "bu siz misiniz?" dedi. Benim dedim. Allah razı olsun bu defteri bana gönderdi. 50 sene üzerine defterime kavuştum. Şimdi gençlere şunu tavsiye ediyorum.

Arkadaşlar mutlaka ama mutlaka yazın. Hatıralarınızı yazın, elinize geçen atasözlerini yazın. Bizim bu civarda, Trabzon civarında öyle atasözleri, öyle özdeyişler var ki gün yüzüne çıkmamış. Bunları gençlerin tespit etmesi lazım. İmam arkadaşlar her mahalledeki önemli şeyleri tespit etmeleri lazım. Öğretmen arkadaşlar her mahalledeki özdeyişleri, atasözlerini, yerel atasözlerini tespit etmeleri lazım. Bunları yazmaları lazım. Diyanet bunları toplaması lazım. Bir kitap hâline getirmesi lazım. Bunları dil kurumuna iletmesi lazım. Onlar da bu işe el atması lazım ve bu kültürel faaliyetin yürütülmesi lazım diyorum.

Hocam ben biraz da başka bir konuya geçmek istiyorum. Arz ettiğiniz üzere icâzet aldınız. Çok da icâzet törenine şahit olmuşsunuzdur. Şahit olduğunuz o törenlerden aklınızda kalanları bize tasvir edebilir misiniz?

Aklımda kaldığı kadarıyla birkaç tanesini anlatayım. İcâzet cemiyetleri bugünküne yakın ama bugünkü kadar görkemli olmuyordu. Bu gün mesela bu törenlerini finanse eden kişiler var, zengin adamlar var. Bunları yapan kuruluşlar var. Her şey serbest. O zaman böyle çok açıkça yapılamıyordu. Biraz çekiniyordu. Jandarmadan falan korkulurdu. Bazı mıntikalarda jandarma müsaade etmiyordu.

Kaçlı yıllardan bahsediyoruz hocam?

68'li yıllar. O yıllarda çok fazla hür değildi millet. Bu manada hür değildi. Mesela 64-65'i ben hatırlıyorum. O zamanlarda bile köye bir jandarma geldiği zaman rahmetli dedem derdi ki "sor bakalım evladım niye gelmişler?" İşte "asker aramaya falan gelmişler" derdim. Her gelen jandarmaya mutlaka izzet-i ikramda bulunulur, yağ varsa yağ verilir. Tereyağı, zeytin, afedersiniz bal varsa bal verirdi. Neden? Köyle ilgili bir şeyi alıp da merkeze taşımazın, sonra sıkıntı olur diye. Törenlerde aynı bugünkü gibi hocalar toplanırdı. Diğer ilçelerden gelen hocalar olurdu. Bunlar kısa kısa sohbetlerde bulunurdu. Yeni icâzet alan gençlerden hafız olanlar okurdu. Arapça öğrenenler vaaz ederdi ve böylece hoşça zaman geçirilir ve bir gün böylece ifa edilmiş olurdu. Bugünküne çok benzerdi ama bugün biraz daha formel şekle geldi, yapılacak olan şeyler bellidir. O zaman biraz daha doğaçlama olurdu. İcâzetler bir panayır yerine dönüşürdü bazı yerlerde. Mesela bazı köyler vardı ki oralara jandarmanın falan etkisi pek olmazdı. Köyde sözü, sohbeti dinlenen insanlar vardı, devlet ricaliyle de araları iyiydi. Oralara jandarma falan da çok tesir edemezdi. Dolayısıyla her şey serbest yapılırdı. Tabiri caizse oralarda biraz daha görkemli olurdu icâzetler. Âdeta bir festival hâline dönüşürdü. Bir de şöyle bir durum vardı. Bir problemi olan vatandaşlar icâzete katılan hocalara sorularını sorar ve onlara çözüm bulurlardı. Bu şekilde hocalara soru sorulduğunu gören vatandaşlar da yıl içerisinde karşılaştıkları müşkillerle ilgili sorularını hazırlar, ertesi yıl icâzette ehil gördükleri hocalara yöneltirlerdi. Hocalar da kalabalığın huzurunda bu sorulara cevap verirlerdi. Efendim il müftülerine, ilçe müftülerine bu manada bazılarında çok fazla güven olmazdı. İşte bu ehli vukuf sahibi, irfan ehli

insanlara daha çok güvenilir ve onlara soru sorulduğu zaman bir sonraki sene bu sorular artardı. Hep böyle katlanarak giderdi. O hocalar da sorulara cevap verirlerdi. Ben bir iki taneye katıldım. Hocalar arasında tartışma olurdu, münazaralar olurdu. Mesela Salih (Parlak) Hoca bizi bir tanesine götürmüştü. Rahmetli Çaykaralı Hacı Hasan Efendi'nin de davetli olduğu Araklı'nın Aho köyündeki bir icâzete katılmıştık. Orada böyle bir tartışmanın olduğunu hatırlıyorum doğrusu.

Hocam paylaştıklarımız için teşekkür ediyoruz, çok sağ olun.

Siz de sağ olun.

İsmail Hakkı Aydın

İsmail Hakkı Aydın, 1954 yılında Trabzon'da doğdu. İlkokulu Maçka'da, orta ve lise tahsilini Trabzon'da tamamladı. İsmi taşıdığı dedesi, zamanın büyük âlim, müderris ve mutasavvıflarından Hacı Hafız İsmail Hakkı Efendi'den, yirmi yıl müddetle Kur'ân-ı Kerim, Arapça, Farsça, Osmanlı Türkçesi, kelim, fıkıh, tefsir, hadis, tasavvuf, belagat, hitabet, felsefe, mantık, musiki ve edebiyat; babası müftü Halit Aydın'dan hat, tahrir, İslâm hukuku, usûl, Latince ve Fransızca; Hafız Ali Haydar Özak'tan kıraat; Abbas Hacıefendioğlu'ndan kelâm; Hasan Çavuşoğlu'ndan fıkıh; Mustafa Kaygusuz'dan tefsir; Ali Kemal Saran'dan hadis ve Tahir Karagöz'den mûsikî dersleri aldı. Bu süre zarfında, aynı zamanda, ilk, orta, lise, yüksek İslam enstitüsü ve tıp fakültesindeki eğitimini sürdürdü. Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni bitirdikten sonra, Beyin Cerrahisi Kürsüsü'nde asistanlığa başladı. Bilahare İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroşirürji Kürsüsü'nde ihtisasına devam ettikten sonra, Zürih Üniversitesi Nöroşirürji Kliniği'nde, Prof. Dr. Mahmut Gazi Yaşargil'in yanında, beyin cerrahisi ihtisas tezini ve mikronöroşirürji çalışmalarını tamamladı. Zürih Mikronöroşirürji Araştırma Merkezi'nde görev yaptı ve aynı zamanda, mikro-cerrahi alanlarında araştırmalarda bulundu. 1984 yılı sonunda yurda dönerek, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroşirürji Anabilim Dalı Başkanlığı'na atandı. 1988'de beyin-damar tıkanıklıklarının operasyonlarında kullanılan ve dünyada ilk defa kendi adıyla literatüre geçen yeni bir ameliyat tekniği geliştirmesi sebebiyle 1990 yılında TÜBİTAK ödülü aldı ve zamanın cumhurbaşkanı tarafından taltif edildi.

Davetli konferansçı olarak, birçok uluslararası toplantıya katılan ve bilimsel dergilerin yayın kurullarında yer alan Prof. Dr. Aydın, uluslararası düzeyde, yerli ve yabancı 200'ü aşkın bilimsel çalışmasının yanında bugüne kadar birçok doktor, beyin cerrahı, doçent ve profesör yetiştirmiş, dünyanın önde gelen bilim adamlarınca, yurt dışında gerek kitaplarda ve gerekse makalelerde birçok kez kaynak olarak gösterilmiş, geliştirdiği cerrahi teknikler klasik kitaplarda yer almıştır.

Görüşme Fatih Topaloğlu tarafından İsmail Hakkı Aydın'ın
İstanbul'daki evinde gerçekleştirilmiştir.

Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı proje kapsamında bugün çok önemli bir ismi, Prof. Dr. İsmail Hakkı Aydın’ı ağırlıyoruz. İsmail Hakkı Aydın hocamız beyin cerrahisi alanında ülkemizin yetiştirdiği en önemli bilim adamlarından biridir. Yaptığı başarılı çalışmalarla gerek yurt içinde gerekse de yurt dışında birçok ödüller aldı. Biz bugün hocamızı farklı bir yönüyle konuşmaya çalışacağız. İsmail Hakkı Aydın hocamız bilim adamı kimliğinin yanında yirmi yılı aşkın bir süredir başta dedesi Hacı Hafız İsmail Hakkı Efendi olmak üzere Trabzon’da birçok din âliminden İslâmi ilimler sahasında farklı eğitimler aldı. Hocamızı farklı kılan bir başka özelliği de gerek bilim adamı kimliğiyle gerekse de dinî ilimlerde edindiği bilgi ve birikimi felsefeden ilâhiyata edebiyattan sanatın farklı dallarına yansıtarak bu alanlarda eserler vermiş olması. Hocamız bu yönüyle müstesna bir şahsiyet. Kıymetli vakitlerini bizlere ayırdığı, bizi evlerinde ve kütüphanelerinde misafir ettiği ve projemize sunduğu katkılardan dolayı kendisine teşekkür ediyoruz.

Kıymetli hocam öncelikle kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Hoş geldiniz. Çok teşekkür ediyorum. Şeref verdiniz çalışma odama. Mutlu ettiniz. Allah razı olsun. Efendim ben 1954 yılında Trabzon’da doğdum. Tabii özellikle dedemin rahle-i tedrisinden geçtim. Babam ve çeşitli (sizin de ifade ettiğiniz gibi) hocaların özel eğitiminde tahsilime başladım. Daha sonra lise hayatı. Ortaokul, lise, imam-hatip lisesi sonra yüksek İslam enstitüsü, tıp fakültesi... Böyle bir hayat serüvenimiz. Daha sonra beyin cerrahisi alanında ihtisasa başlamak. Atatürk Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Çapa Tıp Fakültesi Beyin Cerrahisi Kürsüsü... Arkasından İsviçre Zürih Üniversitesi Tıp Fakültesi Beyin Cerrahisi... 1984 yılında tezimi İsviçre’de tamamladım ve 1984 yılında dönerek Atatürk Üniversitesi Beyin Cerrahisi Kürsüsü’nün başkanlığına atandım.

Daha sonra Amerika’dan Japonya’ya, İngiltere’den Amerika’ya, Hindistan’dan Kanada’ya varıncaya kadar çeşitli ülkelerde konferanslar, dersler, sempozyumlar, paneller verdim. Gerek beyin cerrahisi alanında ve gerekse sizin de ifade ettiğiniz gibi edebiyat, felsefe, teoloji, sanat, musiki alanlarında mümkün olduğunca çalışma yapmaya gayret ediyoruz. Bilgilerimizi aktarmaya çalışıyoruz. Çünkü insan bu âlemde nefsi için değil, nesli için gayret etmek mecburiyetindedir. Hayata katkı sağlamak mecburiyetindedir. Hayata katkı sağlamayanın bu âlemde nefes alması bence haramdır. O bakımdan biz de mümkün olduğunca Allah’ın bahş etmiş olduğu bu bedeni, bu ilmi, bu irfanı edinebildiğimiz kadarıyla aktarmaya çalışıyoruz. Çünkü insanlar öldüklerinde her şeyi, bütün defterleri, amel defteri de kapanır sizin de ifade ettiğiniz, bildiğiniz gibi... Onun için bizim işte defterimiz açık kalsın diye kitaplar yazıyoruz. Bilim kaybolmasın diyoruz. Çünkü bilim insanlığın ortak mirasıdır. Sanat, edebiyat, musiki, matematik ise ortak lisanıdır. Bu lisanı kullanarak bildiklerimizi kalem vasıtasıyla... Çünkü kalem de kutsal... O vasıtayla birlikte aktarmaya çalışıyoruz, yazıyoruz. Allah ömür verdiği müddetçe de yazacağız.

Hocam ailenizin Trabzon'a gelişi ve daha sonra silsile hâlinde bir geleneğinin oluşumundan biraz bahsedebilir misiniz?

Bizim Trabzon'a yerleşmemiz Trabzon'un fethiyle başlar. Büyük büyük dedem, Baki dedem, Trabzon'un fethinde görev almış bir komutanmış. Tabii benim verecek olduğum bilgiler daha fazla dedemden aldığım... Elbette tarihî kaynaklar da var ama biraz daha mufassal anlattığım şeyler özellikle dedemden aktarılan bilgilerdir. Fâtih'in talimatıyla Baki dedem Trabzon'un ve Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesi ve Müslümanlaşması için Trabzon'da kalıyor. Yine Fâtih'in talimatıyla orada bir eczane ve bir medrese açıyor. Bu şekilde Trabzon'a yerleşiyor. Baki dedem o tarihte Trabzon'da işte bugünkü Ortahisar dediğimiz bölgede (ki benim evim de oradadır) bir eczane ve bir medrese açıyor. Sonra şu anda yine bizim uhdemizde olan daha doğrusu oğluma aktardığım ev olan köyde bir ev yapıyor. Kaynarca, Limli eski adıyla, orada bir ev yapıyor ve o eve de el yazması bir Kur'an-ı Kerim koyuyor ve diyor ki (o da Baki dedemin vasiyeti oluyor): Büyük oğuldan devamlı takip edilmek üzere bu ev büyük oğula kalacak. O Kur'an-ı Kerim de büyük oğulda kalacak. İlimle uğraşacak büyük oğul, başka bir şeyle uğraşamaz. İlim adamı olacak. Âlim olacak, hafızlık yapacak. O şekilde devam ediyor ve eczane kuruyor. O zaman da Trabzon'da milattan önce gelen bir zehirlenmelere karşı... Zehirlenme problemi, bu sarı orman gülünün zifin çiçeği dediğimiz bir çiçeğin balı alerji yapar, anafaksi yapar, ishal kusma filan... Hatta bazı durumlarda ölüme kadar götüren bir bal olduğu için ona deli bal denir. O deli bala karşı da bir panzehir yapıyor Baki dedem ve o panzehir de bugün hâlâ "Bakioğlu Panzehiri" olarak bilinir.

Trabzon'da bir kolumuz, Araklı tarafında bir kolumuz (Prof. Dr. Birdoğan Baki'nin akrabaları, O da bizim akrabamızdır)... Bizim Baki oğulları değişik yerlere aktarılmış. Bir kısmı Baki bir kısmı Bakioğlu ve bizler Aydın olarak devam ediyoruz. O ev aşağı yukarı 200 yıl öncesine kadar öyle devam etti ve Baki dedem de bir panzehir geliştirdi dediğim gibi. Bakioğlu Panzehiri. O da hâlâ devam ediyor. Fakat 200 yıl evvel o ev bir yangında Mustafa dedem zamanında (Mustafa dedem, dedemin dedesinin babası, yani Yusuf dedemin babası, dedemin babası İzzet, İzzet'in babası Yusuf, Yusuf'un babası Mustafa) yanıyor. Kur'an-ı Kerim de yanıyor. Sonra Yusuf dedem taş baskı bir Kur'an-ı Kerim alıyor. Keşke o burada olsa o Kur'an-ı Kerim'i size göstersem. Ama ben de bütün üzerimde olan bu yükü oğluma, Prof. Dr. Abdülkadir Cüneyt Aydın'a verdiğim için o Kur'an-ı Kerim de ondadır. O ev de ondadır şimdi ve o Kur'an-ı Kerim (o el yazması Kur'an-ı Kerim'in) yerine o evle birlikte aktarılıyor ve yeniden o ev yapılıyor ve birkaç yıl evvel evi tekrar oğlum yeni baştan restore ederek yaptırdı ve o Kur'an-ı Kerim de aynı vasiyet üzere devam ediyor.

Bir kolumuz mesela Akçaabat'tadır. Onlar hâlâ Bakioğlu'dur. Düzköy/Haçka bölgesindedir. Onlar hâlâ Bakioğulları, Bakioğlu soyadını kullanır. Bir kol işte Tonya'da vardır, bir kol Bursa'ya gitmiştir, bir kol Araklı'da vardır, bir kol Akyazı'da Trabzon'da... Akyazı'da olanların soy ismi Şentürk'tür. Fakat Şentürklerin bulunduğu yerde bizim de orada bir fındıklık bahçemiz vardır. O caddenin adı da Bakioğlu Caddesi'dir hâlâ. Bakioğlu Caddesi diye geçer. Bir grubumuz da işte Adapazarı'nda, Bolu'da var. Onların hâlâ Baki olduğunu biliyorum. Bu şekilde silsile devam etmiştir ve bizim büyük oğul hep o görevi üstlenmiştir. Büyük oğullardan hiç ticaretle uğraşan olmamıştır. Hep âlim olmuştur. Âlim olmak mecburiyetindedir, başka şans yoktur. Mesela Yusuf dedem çok zengindi. Bizim köyün camisini yaptıran da... Yusuf dedem (dedemin dedesi) o da çok büyük âlimmiş. Mesela onun işte üç bin koyunu filan varmış. Çok zenginmiş. Ama âlimmiş. Ama bizde büyük oğullar böyle... Ticaretle iştigal etmemişlerdir. Yani bu vasiyet bu şekilde devam etmiştir. Soyumuz solumuz öyle olmuştur ve büyük oğul da özel olarak baba tarafından, dede tarafından (özellikle dede tarafından) çok ihtimamla, özenle eğitilir, yetiştirilir. O nedenle beni de daha fazla dedem ve babam yetiştirdi. Tabii dedemin uhdesinde büyütüldük, okutulduk daha doğrusu...

Tabii ki birçok hocamız, serüvenimiz olmuştur. Daha sonra işte beyin cerrahisine bizim aktarılma-
mız farklı bir yön oluşturuyor. Çünkü rahmetli dedem bana hep sen İmâm-ı Âzam olacaksın, derdi.
Çünkü çok yaramaz bir çocuktum. Yani yaramaz olduğumu hatırlıyorum. Yaramaz bir çocuktum
ve çok itiraz ederdim. Dedem okuturdu beni. İşte üç yaşında Kur'an-ı Kerim'e başladım. Babam o
zaman 1954 yılında Adana, Saimbeyli'ye stajyer müftü olarak atanmıştı. Sonra Tonya'ya, 1956'ta
Akçaabat'a geliyor. Önce Tonya, sonra Akçaabat. Beni üç yaşında dedem yanına alıyor ve bana Abd-
ülkadir adını veriyor. Normalde kendi ismi olan İsmail Hakkı ismini veriyor. Ancak kendisi Kadiri
tarikatinin halifelerinden olduğu için bana Abdülkadir diyor. Abdülkadir diye beni çağırıyordu.
Hatta sonra benim hanım hamile kaldığında (oğluma hamile kaldığında) rahmetli dedem (daha
hamile olduğunu hanım da bilmiyordu, hiç kimse bilmiyordu) "Abdülkadir geliyor, Abdülkadir ge-
liyor" diye söylerdi, espri yapardı, takılırdı ve oğlum doğduğu zaman Abdülkadir Cüneyt adını da
o takmıştır. Abdülkadir Cüneyt, Abdülkadir Geylani, Cüneyd-i Bağdadi'den rahmetli dedem tak-
mıştır. Onun için işte üç yaşında rahmetli dedem yanına alıyor beni. Öyle bir eğitime tâbi tutuyor.
Uzun hikâye tabii. Onu anlatmama gerek var mı bilmiyorum. Üç yaşında Kur'an-ı Kerim'e başlatı-
yor. Hatta babam o zaman Tonya'da müftü... Diyor ki, "Sen kendine başka çocuk yap. Bu benimdir."
Alıyor beni yanına.

O zaman dedem Maçka'da, Maçka Merkez Camii imamı ve bir medresesi var. Birçok talebesi oldu
dedemin. Babamın da oldu tabii bu arada. Babamın da mesela bu bildiğiniz eski Samsun müftüsü
vardır, rahmetli Burhan Toraman. O, dedemin talebesidir. O, Çarşamba'dan talebesidir dedemin.
Dedemin Çarşamba'da Ali Beyli köyünde de medresesi vardı 1930'lu 40'lı yıllarda. Oradan talebe-
sidir. Maçka'da da medresesi var. Birçok talebe okutuyor. Mesela onlardan bir tanesi de yine benim
gelinimin babası olan eski Trabzon İmam-Hatip Lisesi Müdürü Mustafa İskurt'tur. O da benim
gelinimin babasıdır. Yani Abdülkadir Cüneyt'in eşi Fatma, benim gelinim. Onun babası Mustafa İs-
kurt da dedemin, babamın da talebesidir. Bilenler bilir rahmetli Mustafa İskurt Trabzon İmam-Ha-
tip Lisesi'nin uzun yıllar müdürlüğünü yapmıştır.

Dedem o zaman Maçka'da beni alıyor, siz kendinize başka çocuk yapın, bu benimdir, diyor. Üç
yaşında Kur'an-ı Kerim'e başlatıyor beni rahmetli. Sonra tabii ben dört yaşında hatim ediyorum.
Ama bu arada Latin alfabesini de Kur'an alfabesini de okuyorum ve yazıyorum. Beş yaşında beni
şehirde okula gönderiyorlar (babam o zaman Akçaabat'a gelmiş, Akçaabat müftüsü yani). Ben beş
yaşındayken babam Akçaabat müftüsüydü. Ancak yaşım küçük olduğu için şehirde beni okula
almıyorlar. Dedem köyde okula yazdırıyor beni rahmetli. Ben o zaman beş yaşındayım ama tek
bir sınıf içerisinde bütün sınıflar. Zaten iki tane öğretmenimiz var. Muallim deniyor o zaman.
Bir sınıfın içerisinde 1., 2., 3., 4. ve 5. sınıflar eğitim görüyor. Bir yıl köyde okuttu beni rahmetli
dedem, sonra Maçka'ya aldı ertesi yıl. *Emsile'*ye tam ne zaman başladım onu da bilmiyorum. Ama
yine beş yaşlarında başlamıştım, öyle hatırlıyorum. Yani çok net hatırlamıyorum. Tarih olarak
net hatırlamıyorum ama nesara- yensuruya başlamıştık. Ben ilkokula başladığımda hem Latin
alfabesini hem Kur'an alfabesini okuyordum, yazıyordum. Hatta bununla ilgili küçük bir anımı da
anlatmak istiyorum: İlkokulda birinci sınıfta okuyorum. Beş yaşındayım. O zaman muallimimiz
Murat muallim var. Ben beş yaşındayım, en küçüğü benim. Ama evli çocuklar var. Beşinci sınıflara
soru soruyor, bilemiyorlar. Ben parmak kaldırıyorum. "İsmail Hakkı biliyor musun?" diyor. Bili-
yorum. Kaldırıyor beni tahtaya. Ben de cevabını veriyorum. "Niye diyor sen burada oturuyorsun?
Kalk bakayım oradan." Tutuyor beni kolumdan, getiriyor beşinci sınıfa oturtuyor beni. Hoca ödül-
lendiriyor beni bir anlamda, çok hoşuma gidiyor. Çok seviyorum hocayı. Dedem, İmâm-ı Âzam
olacaksın derdi. Oku, onu oku, bunu oku, ne bulursan oku. Hatta bana mesela vaaz ettirirdi. Evde
mesela sofranın üzerine işte tabak, çatal bıçak, maşrapa, bardak koyardı. Çıkartırdı beni masanın

üzerine. Hadi, burası kürsüdür, konuş bakalım. Ben de onlara vaaz ederdim, konuşurdum. Fakat ilkokulda Murat muallimin birkaç ay sonra başı ağrımaya başlar köyde, ilkokulda... İşte doktora filan gitti. Sonra hanımı Melahat Hanım gelmeye dı derslere. Ama ben tabii Murat muallimi çok seviyorum. Niye? Beni birden alıp beşinci sınıfa oturttu. Ödüllendirdi beni. Çocuğun hayatında ödüllendirmek ne kadar önemli. O bakımdan eğitim felsefesinde, eğitim psikolojisinde bu çok önemli. Dediler ki o zaman, Murat muallimin beyninde ur var ve onu ameliyat edecek bir beyin cerrahı Türkiye’de yok. Öyle dendi o zaman Murat muallim ölecek ve ben geceleri ağlamaya başladım. Ben dedim İmâm-ı Âzam olmayacağım artık, ne olacaksın, beyin cerrah olacağım, beyin cerrahı olacağım ben. O zaman beyin cerrahı olmak için doktor olmak gerektiğini bilmiyorum. Beş yaşındaki çocuk. Ama beyin cerrahı olacağım, diyorum. Dedeme dedim ki, “Dede artık ben beyin cerrahı olacağım”. Niye oğlum dedi. Dedim ki, Murat muallimin beyninde ur var. Ben beyin cerrahı olacağım, gidip onu ameliyat edeceğim. Murat muallimi kurtaracağım. O da bana dedi ki (rahmetli): “Oğlum sen hele bir doktor ol da...” Ben doktor olmanın ne gerektirdiğini de bilmiyorum. “Sen hele bir doktor ol da bakalım. İnşallah olursun.” dedi. O gene hep bana İmâm-ı Âzam diyor. İşte *Emsile*’ye başladım. Ondan sonra sarfı bitirdik. *Emsile*, *Binâ* filan sonra işte nahve geçtik. *Avâmil* filan bütün tahsil hayatım boyunca hep devam etti zaten. Tabii bu arada başka hocalardan da eğitim aldım. Kitaplar okudum, ders okudum. Sonra dedim ki, ya biz Murat muallimi ameliyat edeceğiz ama acaba nasıl keseceğiz adamın kafasını? Çocuk, beş yaşında. Dedim ki, bunu bir deneyeyim bir hayvanda filan... Köydeyim ve bir tavuk yakaladım. Komşunun tavuğunu yakaladım. Komşunun tavuğunu ameliyat edeceğim ama ben hesap ediyorum ki, kafasını kestik mi, iyileşecek. Yakaladım tavuğu. Fakat asistanım yok. Alet de yok. Koltuğumun altına aldım. Neyle keseceğim. İşte bir makas buldum evde, köyde. Annem de bahçede. Komşunun tavuğu... Bizim tavuğumuzu da kesmedim, onu da söyleyeyim yani. Ne olur ne olmaz diye... Aldım kesmeye kalktım. Fakat tabii tavuk kesilmiyor. Üstüm başım kan, tüy oldu. Tavuk kaçtı. Ameliyat başarısız oldu. Fakat tabii bu benim için bir tecrübe oldu. Yani asistansız olmuyor bu işler, alet edevatsız olmuyor. Bir de hastanın rızası lazım. Hayvanın (tavuğun) rızası yok, yani böyle bir durum da söz konusu. Fakat işte o arada kurbağa murbağa yakalıyorum. Çocuk işte beş yaşında.

Ertesi yıl rahmetli dedem beni Maçka’ya aldı ilkokula... O zaman ihtilal oldu, 1960 ihtilali. Babam Akçaabat’tan Maçka’ya müftü olarak geldi. Beni de Maçka’ya aldılar. O arada ben hâlâ dedemde yine okuyorum. Yani medrese eğitimi yine devam ediyor. Babam Maçka’ya gelince babamda da okumaya başladım. Bu sefer babam Maçka’ya gelince başka hocalarla da okumaya başlamak mecburiyetinde kaldım. Babam o zaman aşığı yukarı işte kaç yaşında? Otuzlu yaşlarda. Babam Maçka müftüsü. Babamın o zaman bir vaizi var. Hafizoğun Hasan diyorlar. Akçaabatlı, mezarı Kalanima’dadır. Hasan Çavuşoğlu... Allah rahmet eylesin. 1.90 boyunda, kilolu, uzun cübbesi var. Cübbesinin cepleri kitap dolu. Kütüphane gibi bir adam ve babam ondan aynı zamanda ders okuyor. Babam müftü, o vaiz... Bana diyor ki, benim emrimde çalışıyor ama o benden âlim. Ben ondan ders okuyorum. Babam ondan *Kudûri*’nin şerhi olan *Cevher*’i okuyor. İyi hatırlıyorum. Çünkü daha sonra ben *Kudûri* de okudum. Babam o zaman *Cevher*’i okuyor. Hasan Çavuşoğlu’na Hafizoğun Hasan, diye bilinir Trabzon’da. Allah rahmet eylesin. Benim de hocam olmuştur. Fakat o arada işte altılı yedili yaşlardayım. Bizim altımızda, müftülüğün altında fırıncı Salih Aytaç var. Onun hanımı bizim komşumuz, İlve Teyze. Bir gün (tabii ben o arada solucanlar yine kesiyorum, ikinci sınıftayım) İsmail Hakkı, bizim tavuk, iğne yuttu, iğnesini çıkartabilir misin, diyor. Hemen, iyi diyorum. Tamam, fırsat oldu diyorum. Tavuktan da tecrübemiz var. Başarısız oldu ama tecrübemiz var. Tamam diyorum İlve Teyze’ye. Dışarıda bir ağaç var. Tavuğu tutturuyorum ona. Sordum tabii nasıl oldu? Dedi ki, ben bir şey dikiyordum o arada tavuk da yerden bir şeyler topluyordu. Elimden iğne düştü. İğnenin arkasında da ip vardı. Tavuk da o arada iğnenin ipini ağzına alınca iğneyi de yuttu. Anamnez aldım, nasıl oldu

filan diye. Sonra tamam bu olsa kursağında olması lazımdır, diyorum. Artık demek biliyorum bunu veya okulda mı öğrenmişim, kursak filan gibi bilemiyorum. Kursağında olması lazım ama makasla olmayacağını da biliyorum. Çünkü ilk ameliyat başarısız. Sen evden bana jilet getir, diyorum ve Salih Aga'nın tıraş jiletlerinden bir tane getiriyor bana ve tavuğu tutturuyorum. Asistanım oluyor İlve Teyze (rahmetli). Tutturuyorum ve dikine kesiyorum. Bakıyorum bugün doğru kesmişim. Yani adale liflerine paralel kesmişim. Kursağını temizliyorum, iğneyi çıkartıyorum. İğnenin arkasında bu kadar bir ip var o iğneyle de dikiyorum kursağı. Tavuk iyileşiyor ve sonra bu ameliyat başarılı oluyor. Fakat işin enteresan tarafı, yani bakın hayatta tesadüf diye bir şey yok. "El-hayru fi mâ vaka'a" (Hayır olandadır). Bu, çok önemli. Nereden bilirdim İlve Teyze'nin benim ilk asistanım olacağını... Sonra tabii tavuk iyileşiyor, işte yumurtalarını bana getiriyor. Hatta bir kavanoz da reçel getirmişti bana. Bu şekilde hastalardan hediye almaya da alışmış olduk. Yumurtalar bana geliyor. Tavuk iyileşti fakat bunu hemen söylemek istiyorum. Yıllar sonra, aradan yıllar geçiyor. Ben tabii işte okuyorum, gidiyorum filan. Sonra İsviçre dönüşünde Atatürk Üniversitesi Beyin Cerrahisi Kürsüsü'nü kuruyorum. İşte asistanlık imtihanları... O zaman TUS yok. Biz imtihan yapıyoruz. O zaman da beyin cerrahisi çok itibarlı. Yani ben zaten fakülteyi dereceyle bitirmeyeni almıyorum asistan olarak. Kürsü başkanım. Sonra işte imtihan yaptık. Asistanlarımız var. İşte bir gün asistanlarla konuşurken, "nerelisin filan oradan buradan" asistanlardan bir tanesi diyor ki, Maçkalıyım. Kimlerdensin, neredensin deyince, bakıyorum ki, İlve Teyze, onun annesinin teyzesiymiş... Prof. Dr. Çetin Refik Kayaoğlu asistanımdı benim, öğrencim... Onun annesinin teyzesi, İlve Teyzeymiş. Kadere bakın ki, ilk asistanım İlve Teyze'nin torununun torunu da asistanım oluyor.

Böyle bir hayat sirkülasyonu başlıyor. Ama dedem hiç bırakmıyor beni. Babam da bu arada kimi görürse bundan okuyacaksın, diyor. Tabii bu arada ilkokul bitiyor. İlkokul bittiğinde o zaman zannediyordum, nahiv okuyordum. Yani *İzhâr'a* geçmiştim zannediyordum. O yıllara tekabül ediyor *İzhâr'a* geçmiştim. Çünkü yazın bırakmıyor beni rahmetli hiçbir zaman. Sömestr tatilleri hariç okul döneminde de okutuyor. Her akşam zaten okutuyor beni. Üç yaşında aldı beni yanına, her akşam yatırıyor *Kaside-i Bürde*'yi okumaya başlıyor. Mesela *Kaside-i Bürde*'yi ben hiç elime almadım kitap olarak. Ama ezbere bilirim. Çünkü her akşam okuyorum. Ezberimde kalıyor ve bir de dedemin tabii bir manevî yönü var. Okuttuğu kitapları sanki bir flaş diske yüklemiş gibi yüklüyordu. Çok hoşgörülüydü, kolay ders kabul ederdi. Babam öyle değildi. Mesela *Mültekâ*'yı babamdan okudum. *Kudûrî*'yi de babamdan okudum mesela. Çok sertti babam. Kolay ders kabul etmezdi. Ama dedem öyle değil. Dedem tecvid okutuyordu bana. Yani dört yaşındaki çocuğa nasıl tecvid okutursun? "Kaçan tenvin veya nûnu sakinden sonra sif za sena..." Bu, mümkün değildi, onu o çocuğa okutmak. "Ula İsmail" medd-i munfasıl, "burdan köye" ihva, "buradan İstanbul'a" izhar. Öyle okuturdu öyle bir yöntemi vardı. Mesela ödüllendirir de rahmetli dedem. Mesela Maçka'da işte 3-4 yaşındayım. Ezber yaptırıyor bana. Şurayı ezberle, diyor. İşte hadis ezberlettiriyor, âyet ezberlettiriyor. Şurayı ezberle, burayı ezberle, ibare ezberlettiriyor, sarfta, nahivde... Ezberlediğim zaman da çık, minarede bir türkü söyle, diyor. Hoşuma gidiyor, minareye çıkmak. Çıkıyordum minarede bir türkü söylüyordum. Böyle bir yöntem...

Babam çok disiplinli fakat babam da, bak, ben vaizden ders alıyorum Hasan Çavuşoğlu'ndan Hafizoğlu Hasan'dan diyerek beni de teşvik ediyordu. Bu arada babam kimi görürsen ondan da ders al, derdi. İlkokuldan sonra devlet parasız yatılı imtihanları var o zaman. Devlet parasız yatılı imtihanına girdim. İmtihani kazandım. O zaman Trabzon Lisesi de imtihanlarla öğrenci alıyor. Ben Yavuz Selim Öğretmen Okulu imtihanlarına da girdim. O imtihanları da kazandım. Fakat dedem dedi ki, bunu, imam-hatibe verelim (imam-hatip lisesi de o zaman imtihanla alıyor). Biz devlet imtihanını kazandığımız için (devlet imtihanları kazananları imtihansız olarak alıyorlardı) imtihansız olarak

başladık. Fakat yine dedem asla bırakmıyor. Tıp fakültesindeyken bile dedemden *Kâdi Beyzâvî* okuyordum. *Kâdi Beyzâvî*'nin şerhi Şeyhzâde okuyordum. Bu süre içerisinde babam herkesten ders aldırıyordu. Mesela babamın Kur'ân-ı Kerîm hocası Ali Haydar Efendi vardı. Ali Haydar Hafız... Ondan da ders aldım. Babamın yine bir imamı vardı. Mustafa Hoca (Mustafa Kaygusuz), Hamsiköy imamıydı. Bırakmazdı beni, git ondan da oku derdi. Ondan da bir yaz boyunca tefsir okudum, İbn-i Kesir okudum. Yine o eğitim sürem içerisinde Trabzon müftüsü vardı, Abbas Hacıefendioğlu. O, Salih İmamoğlu'dan sonra Trabzon müftüsü oldu. 60 ihtilalinde geldi. Ondan da kelâm okurdum. Ali Kemal Saran Hoca vardı. O da müftüydü, daha sonra zannediyorum vaiz olmuştu. Ondan da hadis okudum. Musikiyle ilgilendim Trabzon'da. O zaman Tahir Karagöz Hoca Trabzon'a geldi. Bir vesileyle Trabzon'da kaldı ve ondan musiki dersleri, nota dersleri aldım.

Bu arada Cansız Hoca (Allah rahmet eylesin) babam git ondan da ders al dedi. Cansız Hoca'ya gittim. "Ne var dedi?" bana, sert bir şekilde. Dedim, ders okumaya geldim. Hatta o da çok enteresan. "Uşaklarla uğraşacak vaktim yok." dedi. Kovdu beni. Böyle bir şey oldu. Ama enteresan aradan yıllar geçti. 1970'li yılların başı (71, 72 ya da 73 olabilir). Trabzon'da ilâhiyat fakültesi kurma çalışmaları var. Cansız Hoca'yla o hatıramı anlatmak istiyorum. Önce kovmuştu beni. Hatta babama dedim. Babam dedi ki, "Okudun mu?" Dedim ki, vallahi gittim kovdu beni. "Niye demedin ki ben müftünün oğluyum?" Yani onu deseydin şey yapardı, diye. 70'li yıllarda, rahmetli olmadan önce (zannediyorum 75 yılında rahmetli oldu) Cansız Hoca. (Mustafa Cansız Hoca) âlim bir adamdı. İşte o zaman Trabzon İlâhiyat Fakültesi'ni kurma çalışmaları var. O çalışmaların içerisinde babam (rahmetli) var. O zaman Trabzon Müftüsü Fazlı Can'dı zannediyorum (Allah selamet versin). İmam-Hatip Lisesi Müdürü Mustafa İskurt ve Hüseyin Atay... Onu da davet ettiler. Trabzon'da ilâhiyat fakültesi kurmak için. Cansız Hoca ve ben de varım orada, o toplantıda. Ben o zaman tıbbiyeliyim. Fakat işte dedim ya, ben her yere karışıyorum. Ben orada susmam lazımken her yere karışıyorum. O arada bir şeye itiraz ettim. Cansız Hoca, işte o zaman ölmesinden birkaç yıl evvel o yıllara tekabül ediyor. Herkes tanıyor. Ben itiraz edince, bana dedi ki... Trabzon İmam-Hatip Lisesi var. İmam-Hatip Lisesi şu anda Trabzonspor'un müzesinin olduğu yerdi. İmam-Hatip Lisesi daha sonra yukarıya çıktı. Yani Bahçecik'teki İmam-Hatip Lisesi daha sonra oraya yapıldı. Orayı İmam-Hatip Lisesi'ni İlâhiyat Fakültesi olarak kullanabiliriz, diye. Onun için Mustafa İskurt da orada toplantıda. Ben birtakım şeylere itiraz ettim. Daha doğrusu iyi hatırlıyorum itirazımı. İtiraz da, konu şeye geldi. İşte Hüseyin Atay Hoca da var Profesör Hüseyin Atay, toplantıya gelmiş Ankara'dan davet edilmiş. İbrahim Hakkı hazretlerinin *Marifetnâme*'siyle ilgili bir şey tartışılıyor. Ben de o zaman İbrahim Hakkı'nın *Marifetnâme*'sini orijinalinden okuyorum. Ben bir şeye itiraz ettim. Kızdı bana, sen anlamazsın dedi, Cansız Hoca. "Nasıl anlamam," dedim ben, okudum. Burada dedi ki bana, "Sen, benden niye ders okumadın?" (Allah rahmet eylesin) Hocam, dedim, geldim okumaya da, kovdun beni, deyince, "İyi ki okumamışsın" dedi. (Allah rahmet eylesin) Okusaydın hocalara neler yapmazdın... Öyle bir hatıramız var.

Sonra imam-hatip lisesi bitti. Alttan yediye vererek mezun olduk. Ama bu arada Yaşar Nuri Öztürk, yarıştığım bir arkadaşımız, okuldan arkadaşım. Benden üst sınıfta, büyüktü o benden. 47'liydi yanlış hatırlamıyorsam ve evliydi o. İmam-hatip lisesinde dördüncü sınıf olanlar hutbe okurlar camilerde. Altıncı, yedinci sınıflar vaaz ederlerdi. Bir de münazaralar yapılırdı. Okullar arası münazaralar yapılırdı. Yaşar dördüncü sınıf olmasına rağmen vaaz ederdi. Derdim niye ona vaaz ettiriyorsunuz, bana vaaz ettirmiyorsunuz? Çünkü dördüncü sınıfta o. Yedinci sınıfta olması lazım vaaz etmesi için. Sonra ben de gittim, (Allah rahmet eylesin) İrfan Şentürk diye bir müdür muavinimiz vardı. Çaykaralı, yanlış hatırlamıyorsam. Ben o zaman ikinci sınıftayım. On bir yaşındayım daha oruç da tuttuğum yok. Gittim, dedim ki, "Hocam ben vaaz edeceğim." Kovdu beni. Dedim ki, Yaşar

Nuri Öztürk'e vaaz ettiriyorsunuz da bana niye ettirmiyorsunuz? Yani normalde yedinci sınıfın etmesi lazım. Tabii o zaman okulda Haydar Baş okul arkadaşımız... Mehmet Ali Ayvacı filan bunlar okul arkadaşlarımız. Ama Yaşar yedinci sınıfta olmamasına rağmen vaaz ediyor. Dördüncü sınıfta vaaz ediyor, Zeytinlik Camii'nde. Zeytinlik Camii, Çarşı Camii, İmaret Camii, Gülbahar Hatun Camii ve Hacı Kasım Camii, bunlar bizim tatbikat camilerimiz. İrfan Hoca (Allah rahmet eylesin) beni kovdu. Ben de çıktım, küçük şu kadicik bir çocuğum, ben de ağlamaya başladım. Ali Aga vardı (Allah rahmet eylesin) müstahdem. Niye ağlıyorsun? dedi. Dedim ki, İrfan Hoca beni kovdu. Git müdüre, dedi. Müdür de (Allah rahmet eylesin) Hayri Ersayın. Bana bu arada müftünün uşağı diyorlar. Çalışkan bir öğrenciyim. O da ayrı bir konu. Her yere parmak kaldırıyorum. Arapça biliyorum. Hatta hocalar gitmiş şikâyet etmişler. Ben kopya veriyorum diye öğrencilere. Mahmut Özdil diye bir Arapça hocamız vardı, sınıfta kopya veriyorum diye şikâyet etmişti beni, Maraşlı, yaşıyorsa Allah selamet versin, ölmüşse rahmet versin. Mahmut Özdil imtihanlarda ben kopya verdiğim için arkadaşlara, ikinci sınıfta, şikâyet etmişti beni. Yaramaz bir çocuğum, küçüğüm ama işte her yere ben cevap vermek istiyorum. Yine matematik hocamız vardı, Kazım Koçak (Allah rahmet eylesin). Cengiz Ekşi vardı, biyoloji hocamız. İsmet Savaşkan edebiyat hocamız. Sonra Ahmet İmamoğlu (Allah rahmet eylesin) edebiyat hocamız oldu. Ondan sonra ben de gittim müdüre. "Ne var müftünün uşağı?" dedi bana. Gördü ağladığımı. Dedim ki, ben vaaz etmek istiyorum. "Gitsene İrfan'a," dedi. Dedim, gittim de kovdu beni. Dedi ki, "Ama sen daha ikinci sınıftasın." Dedim, hocam, Yaşar Nuri Öztürk'e vaaz ettiriyorsunuz. Ben de ederim, dedim. "Edebilir misin?" Ederim, dedim. Topladı bütün öğrencileri. Büyük bir sınıf vardı o zaman. Üçüncü sınıflar oradaydı. 1-2 şubeleri vardı A-B. 3 oldu mu tek bir şube hâline getiriliyordu. Oraya topladı öğrencileri, mikrofonu koydu. Hadi et bakalım, dedi. Oturttu beni oraya. Ben de (hiç unutmam) selam konusunda,

1 "وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا" diye başladım. Hoparlörden İrfan Bey duydu, bir hışımla geldi. Kapıyı bir açtı ki, müdür bey orada. Çekti kapıyı. Müdür bey, bana dedi ki, bu akşam Hacı Kasım'da vaaz edeceksin. Daha iftar olmadan ben gittim, caminin kapısında oturdum. 11-12 yaşındayım ikinci sınıftayım. Oruç tutmuyorum. İftar oldu. Ben orada bekliyorum. Millet diyor ki, bu çocuk burada ne yapıyor. Tabii cami açıldı. Hoca geldi, camiye açtı imam. Ben de hemen girdim, kürsünün dibine oturdum. Hani ola ki başkasını yollar İrfan Hoca, gelip çıkar. Onu kuyruğundan tutacağım diye, eteğinden tutacağım, çıkarmayacağım diye. Tabii sonradan da öğrendim ki, bir hoca da geliyor, takip ediyor seni. O zaman Hacı Kasım Camii ve Zeytinlik Camii'nde deniyorlar seni. İyiysen işte ya Çarşı Camii'ne ya da İmaret Camii'ne, Hatuniye Camii, Gülbahar Hatun Camii'ne terfi ediyorsun. Hocalar takip ediyorlar orada. Milletın toplanmasını bekliyorum vaaza çıkacağım. O arada baktım ki üst sınıftan bir öğrenci geldi. Dedim acaba vaaz etmeye mi çıkacak? Baktım geldi kenarda dışarıda oturdu. Öyle hatırlıyorum orada oturdu. Hatta bizim eski bakan Faruk Özak'ın ağabeyi de okul arkadaşımız, Mahmut, o da var, benim Kur'an-ı Kerim hocam Ali Haydar Hafız'ın oğlu... Ali Haydar aynı zamanda babamın da hocasıdır, benim de hocam. O arada baktım on, on beş, yirmi kişi oldu cemaat. Baktım daha riske etmeyelim bu işi. Hemen kürsüye çıktım. Başladım vaaz etmeye. Derken, baktım ki, (Allah selamet versin) yaşıyor Prof. Dr. Hulusi Kılıç. Belki hocanız olmuştur sizin. O zaman bize yeni geldi. Diyarbakırlı Arapça hocası, okula yeni tayin oldu. O baktım geldi, minberin arkasına geçti. Dedim ki, o takip edecek bizi. Tabii ben bu olayı evden saklıyorum. Çünkü dedem evde... Hacı Kasım ve Zeytinlik'teki vaazlar minareye verilmiyor. Camiinin içinde kalıyor. Ama Çarşı Camii ve Gülbahar Hatun'unki minareye veriliyor, herkes dinliyor. Vaaz ettim bitti o akşam. Ertesi gün (Cengiz Ekşi Hoca'nın dersi, biyoloji hocası) Cengiz

1 Nisa, 86. Ayet.

Ekşi'nin dersindeyiz. İkinci sınıf, hiç unutmam. Kapı çalındı. Ali Aga geldi (hademe Ali Aga). Dedi ki, hocam, İsmail Hakkı'yı müdür bey çağırıyor. "Gene ne yaramazlık yaptın? (Cengiz Hoca, Allah selamet versin yaşıyorsa, ölmüşse rahmet olsun) Hadi git bakalım" dedi. Çağırıldı beni müdür (rahmetli Hayri Hoca) dedi ki, "İsmail Hakkı, bu akşam Gülbahar Hatun'da vaaz ediyorsun." Terfi ettim. Çok iyi... Ama orada minareden veriliyor vaaz. Dedem de evde... Şimdi dedeme de söylemedim. Yakındı o eve, Ortahisar'da evimiz. Gülbahar Hatun (İmaret) Camii'ne hemen gittim. Musa Hafız'dı imamı (Allah rahmet eylesin). O da orada... Ben artık biraz daha tecrübe kazandım, rahat gittim, vaaza çıktım. Dedem duyunca minareden sesimi, anneme demiş ki, ya bu Abdülkadir değil mi? Evet, demiş annem. Dedem hemen o heyecanla koşu koşu giyinmiş teravihe camiye geldi. Tabii Musa Hafız onu aldı, öne oturttu. Baktım, dedem ağlıyor. Ben kürsüdeyim. Böyle bir şeyimiz oldu.

Hocam, dedeniz Hacı Hafız İsmail Hakkı Efendi'nin Maçka'da görev yaptığı dönemdeki ilmî faaliyetlerinden biraz bahsedebilir misiniz?

Dedem ehli tarik bir insandı. Kadiri tarikatına mensuptu. Babam da öyleydi. Haçkalı Baba'yla çok yakındılar. Hatta Haçkalı Baba'yı (Kuş Mustafa diye biliniyor) babam yıkadı. Haçkalı Baba'nın vasiyeti üzerine babam yıkamıştır. Dedemin manevi gücü de çok fazlaydı. Çok kerametine şahidim. Ama onları burada söylemenin anlamı yok. Dedem eğitim metodunda farklı bir yöntem uygulardı. Yani belki o ehli tarik olmasının, mutasavvıf olmasının vermiş olduğu haleti ruhiyle onun öğrettiklerini, ben hâlâ kitabın sayfalarını gözlerimi yumarak çevirebilirim. Öyle bir yapısı vardı rahmetli dedemin. İşte sarf, nahivi onda okudum. Dedim ya, tıpta iken bile ondan tefsir okuyordum. *Kâdî Beyzâvî* okuyordum. Çok talebesi vardı, çok hürmet gören bir insandı. Bütün devlet adamları, siyasilere elini öperler, duasını isterlerdi. Askere gidenler hep gelip onun elini öperler, mesela Kore'ye gidenler, iyi hatırlıyorum. Kore'ye gidenler hep gelip onun duasını alarak giderler, döndükten sonra da yine gelip onun duasını alırlardı. Trabzon Müftüsü Hacı Salih Efendi (Salih İmamoğlu) babamın da hocasıdır. Onun babası, Muhammed Efendi vardı. Onlar medrese arkadaşı... Hacı Hasan Efendi var mesela işte. Çaykara'dan Hacı Hasan Efendi, Hacı Feriştad Efendi, Dursun Efendi (Çalekli Dursun Efendi) bunlar dedemin hem medrese hem de ehli tarik arkadaşları. Bunlar çok yakındılar. Manevi yönü çok güçlü olan bir insandı. Devamlı her akşam mutlaka *Kaside-yi Bürde*'yi okumadan uyumazdı. Beni yanından hiç ayırmazdı. Beni o büyüt müştür.

Trabzon'da Yosma Düzü diye bir yer var. Orada Karaptal Şenlikleri yapılır. Hâlâ yapılır. İşte o zaman orada içki içiliyor, kumar oynanıyor. Ağustosun birinci mi ikinci mi pazarı orada o şenlikler yapılır. Adam vurulur, cinayetler işlenir orada. Oradan Maçka'ya yaya giderdik. Üstten kestirme yol vardı. Bir gün yine orada bundan altmış beş sene önce bir cinayet işlenmişti. Bana dedi ki, sen ileride buraya büyük bir camii yapacaksın büyüyünce ve o cami yapılmıca, buradaki bu menhiyat (aynı tabir onundur) bitecektir, demişti. Sonra nasip oldu. Oraya bundan yirmi sene önce herhâlde bir cami yaptırmak nasip oldu. Babam baştan itiraz etti. Babam müftü tabii. Müftülüğün izni olması lazım. Sonra bir iki yıl böyle devam etti. Sonra ben söylemek istemedim başlangıçta. Fakat babam ısrar edince, yapma diye, millet gelip burada eğleniyor. Millet rahatsız olur, diye. Sonra dedemin böyle bir vasiyeti var, deyince o zaman peki yap, dedi ve yaptık. Bir camiye, minaresini, imam evini, şadırvanını yaptık. Tuvaletler yaptırdık, su getirttik. Gayet güzel. Fakat babam dedi ki, buraya kadro vermem. Tabii o 1.100 metre yüksekliğinde böyle bir yer. Bir taraf Trabzon, bir taraf Akçaabat, bir taraf Maçka'dır. Oradan deniz gözükyor. Öyle yüksek bir yer. Dedi ki, sen imamın ücretini ödeyeceksin. Tamam, dedim. Sonra iki yıl müddet orada imamın ücretini karşıladık. İmam evi filan derken... Sonra, dedi ki, ramazan boyunca her akşam burada iftar vereceksin. O da babamın vasiyeti. Ona da peki dedik, rızasını almak için ve o geleneği de babam başlattı. Ramazan boyunca her akşam orada

iftar vermeye başladık. İki yıl sonra babam baktı ki, cemaat arttı. Hakikaten o menhiyat da orada bir yerde izale oldu. Yine şenlikler yapılıyor ama çok fazla o menhiyat olmuyor. Sonra babam kadro verdi oraya. Şu anda kadrolu, ismi de Hafız İsmail Hakkı Efendi Camii olarak şu anda tescil ettirdik. O şekilde vazife görüyor. Diyanet'e devredilmiştir o cami.

Hocam, Maçka'da dönemin ilmiye sınıfı olarak ifade edebileceğimiz farklı ailelerinden bahsedebilir misiniz?

Şimdi Maçka enteresan bir yer tabii. Maçka'da, rahmetli babamın ifadesine göre, kendisi 1960 yılında Maçka'ya müftü geliyor. Maçka'daki Merkez Camii'ni dedem yaptırmıştır. O camiden önce Tahta Camii vardı. Ben hatırlıyorum onu. Tahtalardan sarılmış, bir gece konu gibi bir camii vardı. Şu anda mevcut olan büyük camii, Merkez Camii'ni dedem yaptırmıştır. Babamın ifadesine göre, Maçka, Trabzon'un en büyük ilçesidir, coğrafi olarak o zaman 150 köyü filan vardı yanlış hatırlamıyorsam. Babamın ifadesiyle 1960'lı yıllarda 18 tane camii vardı. Ama köylerin birçoğunda kilise vardı. Maçka tarih boyunca hep eğitim merkezi olmuştur, Osmanlı zamanında da Rumlar zamanında da... Mesela Sümela Manastırı, Vezelon Manastırı, Kuşlar Manastırı, Kızlar Manastırı vardır. Kiliseler hariç. Her yerde kilise vardı zaten. Yani Maçka'nın böyle bir yapısı vardı. Ama Maçka'dan pek âlim çıkmadı, onu da söyleyeyim. Çünkü biz Maçka'nın Esiroğlu bölgesinde, bizim Kaynarca köyü, Limli Esiroğlu, Trabzon'a daha yakın bir bölge. Onun için Maçka'dan, zannediyorum ilk âlim dedem çıkmıştır. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi'*nde anlatılmış. Ama yanlış yapmışlar, dedemin fotoğrafını Manastırlı İsmail Hakkı'nın yerine koymuşlar, yanlışlık olmuş. Zannediyorum bizim Maçka'dan ilk âlim, dedem çıkmıştır. Çok iddialı değilim ama bildiğim kadarıyla... Tabii daha sonra babam, o da çok büyük âlim. Hocam olmuştur benim (rahmetli). Ama onlar da çok âlim yetiştirmişler ondan sonra. Ama dedemden önce çok malumatım yok. Âlim, İslâm âlimi anlamında... Tabii ki birçok profesör çıkmıştır, birçok bilim adamı...

Hocam, Maçka'nın kozmopolit yapısından bahsettiniz. Dönemin dinî hayatı, İslâm'ın hayata yansıyan yönleri, işte diyelim ki ramazan bayramları, ramazanlar... Bunların yaşantısı o dönemle ilgili bahsedebilir misiniz?

Çok güzel bir soru. Ama ben ondan ziyade babamın özellikle hizmetinden bahsetmek istiyorum. Dedim ya babam geldiğinde 18 camii varmış. Babam neredeyse hepsinde camii yaptırdı. Bütün imamaları yetiştirdi. Aşağı yukarı 30 sene (daha da fazla belki) Maçka'da müftülük yapmıştır. Kısa bir dönem hariç (Sürmene'ye gelmişti) sonra tekrar Maçka'ya geldi. Yani 40 - 45 sene müftülüğü var. Maçka'da uzun süre hizmet etmiştir. Babam Maçka'daki bütün okulların, sağlık ocaklarının, yolların, köprülerin yapılmasında, hepsinde babam öncü olmuştur. Hatta Karadeniz Teknik Üniversitesi'nin kurulmasında bile babamın çok gayretleri vardır. Hakeza ilâhiyat fakültesinin kurulması için ta 1970'li yılların başlarında bir cemiyet oluşturmuşlar, bir araya gelmişler. Böyle bir çalışması vardır. Babam imam-hatip okullarına, yüksek İslam enstitülerine çok destek vermiştir. Onunla ilgili de bir anımı anlatmak istiyorum. Trabzon'da imam-hatip okulunda okuyan fakir öğrencilere babam Maçka'da imamlık verirdi ve onlara derdi ki: "Ben sizden görev istemiyorum. Ama ben sizden başarılı bir karne istiyorum." Hatta İslam enstitüsünde okurlardı. Ama Maçka'da imamlık yaparlardı. Kadroları Maçka'da, paralarını gönderirdi. Siz çalışın, derdi. Bununla ilgili babamın imamlarından çok iyi hatırlıyorum okuyup da üniversite bitiren öğrencilerinden profesörler var şu anda. Şimdi Trabzon'da mesela tanınan Fuat Adıgüzel var, duymuşsunuzdur. Fuat Adıgüzel babamın imamlarından, yine Azmi Şenol vardı. Bunlara babam imamlık veriyordu. Hatta Yüksek

İslam Enstitüsü'nde bir hocamız, Abdullah Demir yanlış hatırlamıyorsam, bir gün derste vazife ehemmiyeti konusunda bir ders anlatırken, kendisinden bir örnek verdi. Ben, dedi, fakir bir ailenin çocuğuydum. Trabzon İmam-Hatip'te okurken fakirdim dedi. Duyduk ki, dedi, Maçka müftüsü imam-hatip öğrencilerine çok destek oluyor. Ben gittim ondan, İsmail Bayraktar vardı mesela, Gümüşhane müftüsü... O da, iyi hatırlıyorum, hem babamın talebesiydi, hem imamlık yapıyordu. Trabzon İmam-Hatip'te okuyordu. Dedemden de zannediyorum kıraat okuyordu. Şu anda aklıma gelmiyor ama dedemin ve babamın birçok öğrencisi vardı. Biz dedi gittik ona, anlattık durumumuzu. Dedi ki, beni Hacevera diye bir köye imam tayin etti. Yeşilyurt yeni adı, Hacevera Mahallesi. Demiş ki, oğlum ben senden görev istemiyorum. Görev istemiyorum ama çok çalışacaksın, yıl sonunda bana karneyi getireceksin ve takdir alacaksın, yani çok başarılı olacaksın. Böyle okumuş. Fakat bir gün köyde beni şikâyet etmişler müftüye ki, imam yok, diye. İmam gelmiyor. Babamın ismini vermiyor yalnız. Ders anlatıyor. Yüksek İslam'dayız... İsmi vermiyor ama ben anlatırken dedim ki, bu babamdır, yani babamdan başkasının o tarihlerde olması zor. Dedi ki, müftü de çok esprili bir adam. Şikâyete giden kadınlarmış. Demişler ki, "bizim köyün imamı gelmeyi çameye, ezan okumayı"... Müftü demiş ki onlara, "Siz namaz kılmazsınız, kocalarınız da namaz kılmaz. Neyinize lazım ezan?" Demişler ki, "vakiti anlayırık ondan." "Vakiti ne yapacaksınız?" "İnekleri yedirecektük." demişler. Ben, sizin ineklere imam tayin etmedim. Camiye gidin, ben de hemen imamınızı yollayayım demiş, onları kovmuş. Baktım ki, babam. Parmak kaldırdım. Hocam, müftü kimdi, dedim. Dedi ki, Halit Aydın. Dedim ki o, benim babamdır. Adam bana bir sarıldı.

Maçka'nın böyle bir yapısı vardı. Maçka'da eğitim sistemi çok yüksektir. Sol görüşlü bir yerdir. Fakat şunu da ifade edeyim: Gerçi babamla ilgili bir hadisedir, bu. Babamın bir lafı vardır. Derdi ki, Karadeniz'in komünisti çoğu evliyadan iyidir. Yani böyle bir yapısı da vardır. Maçka'ya bağlı olarak söylerdi bunu. Çünkü 1974 yılında, yanlış hatırlamıyorsam, ismini biliyorum da vermeyeyim burada. Bir bakan Maçka'ya geliyor. Gerçi bunu birçoğu bilir de, ben anlatınca hatırlarlar çoğu. Hatta onu da anlatmam lazım. Esiroğlu'nda ortaokul yapılması hadisesi var babamın. Dedim ya, babam her şeye koşardı. Esiroğlu Ortaokulu 1962, pardon 63-64 o yıllar... Yani çok iyi hatırlıyorum. Esiroğlu bir nahiye... Diyor ki ben burada ortaokul istiyorum. Ama o zaman sakal makal yok. Yakışıklı giyiniyor, kol düğmeli, kolalı gömlek, foterli çok yakışıklı, ütülü elbise... Komiser Colombo da derlerdi babama. Sonra Diyanet İşleri başkanı ona bölge müftüsü unvanını verdi (Allah rahmet eylesin). O zaman vali diyor, olmaz buraya. Millî Eğitim müdürü, olmaz burası nahiye diyor. En sonunda dediler ki, Millî Eğitim bakanı müsaade etmiyor. O arada Gümüşhane'de bir okul açılışı var. Bir lise açılışı var. Babam bunu duyuyor. Millî Eğitim bakanı gelecek Trabzon'a uçakla. Tabii Esiroğlu'ndan, Maçka'dan geçecek, Zigana'dan Gümüşhane'ye gidecek. Babam bütün imamları, köylüleri topluyor. Tabii bu arada Maçka'daki lise dâhil bütün okulların yapılmasında babamın öncülüğü vardır. Herkes bilir, herkesi mecbur ederdi. İmamları, köylüleri toplardı. Hadi bakalım, okulu yapacağız, derdi. Maçka'da imam-hatip okulu yaptırmıştır babam. Çok önemli bu... Çok yetiştirdiği insanlar vardır orada. Millî Eğitim Müdürleri filan var. O zamanki bakan Orhan Oğuz zannediyorum. Profesör Orhan Oğuz yanlış hatırlamıyorsam Millî Eğitim bakanı. Uçaktan inmiş giderken babam yolu kesmiş. Bütün milleti toplamış, köylüleri toplamış. Yolu kesmiş. Babam da bir köylü kıyafeti giymiş. O da almış sandalye oturmuş yolun ortasına. Tabii konvoy gelince... Trabzon valisi de bakanın yanında. O arada bakmış, yol kesilmiş Esiroğlu'nda. Esiroğlu bizim nahiye. Maçka ile Trabzon arasında bir yer, küçük bir yer. 2-3 tane dükkân var, başka bir şey yok orada. Bir de jandarma karakolu var. Bir de küçük bir postane. Tabii vali biliyor. Vali babamı tanıyor. Bu arada demiş ki, niye yol kesik? Demişler ki, müftü yolu kesmiş. Büyük bir ihtimalle babam daha önce valiye demiş ki, ben yolu keseceğim haberin olsun. Sen karışma bu işe demiş. O da çok enteresan bir adamdı. Yani babam gibi 20-30 tane müftü olsaydı dünyayı duman attırırdı vallahi. Demiş ki, git hemen aç-

ğa al bunu. Valiye diyor bakan. Vali demiş, vallahi buyur sen al. İnmiş hışımila aşağıya bakan. Demiş ki, sen nasıl devlet memurusun, yol kesiyorsun. Bakan zannediyor ki, işte buraya ne ister Kur'an kursu ister müftü, cami ister filan. Sen, demiş bilmiyor musun devlet memuru yol kesemez? Suç işliyorsun. Ben, devlet memuru olarak, müftü olarak yol kesmiyorum demiş. Ben Trabzon Maçka ilçesi, kaynarca köyünden, İsmail Hakkıoğlu Halit Aydın olarak yol kesiyorum, demiş. Ondan sonra bakıyor ki, babam o zaman tabii sakal makal yok, çenesi de kuvvetli bir adam. Peki, diyor, ne istiyorsun? Ben buraya ortaokul istiyorum, deyince, hiç beklemiyor bir müftüden ortaokul. Diyor ki, ama burası küçük bir yer. Okulun da yok... Ben 6 ay sonra sana bina yaptıracağım, diyor. Sen bana oluru ver, diyor. Orada iki tane dükkân var. Dükkânın bir tanesini boşaltacağım. Altı ay sonra ben sana okulu, istediğin binayı yapacağım, diyor. Bakıyor ki, adamdan kurtuluş yok. Peki, diyor, tamam, söz... Söz möz yok, diyor. Postaneyi de ayarlamış, şuradan postaneye git, diyor. Postane burada Allah rahmet eylesin. Murteza Amca da postacı Esiroğlu'nda. Hemen oradan manyetolu telefonla bakanlığı arıyor bakan. Diyor ki, Esiroğlu'na, hemen müsteşarına söyle diyor, yıldırım telgraf çeksin buraya. Vali de burada. Tamam, ama diyor, o zaman bakan diyor ki, bir şartla. Benimle beraber Gümüşhane'ye geleceksin. Tamam, diyor. Neyse hemen oradan manyetolu telefonla çeviriyor. Hemen yıldırım telgraf geliyor. Esiroğlu'na ortaokula müsaade edilmiştir, diye. Valiye diyor ki, sen in öteki arabayla gel. Babamı alıyor yanına. Gidiyorlar, Zigana'ya çıkıyorlar. Bakıyorlar Zigana'nın tepesinde yol kesilmiş. Demiş, ya burada niye yol kesilmiş? Bunlar da demiş Esiroğlu'na ortaokul istiyorlar. Eğer oradan kaçsaydınız burada kesecektim yolunuzu.

Hatta enteresan bir şey Trabzon Maçka'da imam-hatip okulu yapılıyor. Bak bunu mutlaka anlatmam lazım. Maçka'da imam-hatip okulu yapılıyor. İhtilal yapılmış, ihtilal dönemi... Trabzon'a bir vali atanmış. Kıyameti kopartıyor. Para toplamak yasak. Tabii babamın yapısı enteresan. 70'li yıllarda bir bakan geldi Maçka'ya. İsmi vermeyeceğim. Babama gelip diyor ki, işte parti çalışmaları nasıl gidiyor? Babam da diyor, burası müftülük. Parti merkezi orada... Oraya gidip soracaksınız, diyor. Sert konuşunca babamı sürgün ediyorlar o gün. Sen nasıl bakana böyle konuşursun diye. Fakat o zaman Maçka ikiye bölünmüş. Camiden bir tarafı Maocular bir tarafı Leninciler. Bunlar hep kavga ediyorlar. Babam onları barıştırıyor. Babamın sürgünü duyulunca Maocular ve Leninciler toplanıyorlar, birkaç otobüs kiralyorlar doğru gidiyorlar Başbakan Ecevit'e. Gidiyorlar ki, biz müftümüzü vermeyiz. Gazete yazdı, Maçka'da Maocu ve Lenincilerin anlaşıkıkları tek şey müftünün gitmemesi ve babamın tayinini durduruyorlar. Böyle bir yapısı var. Şimdi dönelim bu Maçka'daki imam-Hatibin yapılışına. İmamları çalıştırıyor. Köyden sen şu kadar ver, diyor. Ötekine sen diyor, bir kamyon çimento gönder. Sen bir kamyon demir gönder. Böyle milletten topluyor. O arada bu ihtilal olunca Trabzon'da, vali kızıyor. Bir tamim yayınlıyor. Tabii kaymakamlar babama bir şey demiyor. Biliyorlar çok çalışkan olduğunu. Vali, para toplamak yasak diyor ve bir tamim yayınlıyor. Kaymakam, hocam ne yapacağız diyor. Babam, sen karışma, diyor. O vali Maçka'ya geliyor. imam-hatip okulu yapımı devam ediyor bu arada. Babam diyor ki, ben karşılayacağım valiyi. Vali geliyor. Kürsü kuruluyor. Vali diyor ki, hocam bizden bir isteğiniz var mı? Babam da diyor ki, siz çok iyi bir insansınız, aileniz çok iyi bir ailedir, biz burada okul yaptırıyoruz. Ben sizden okula kendi cebinizden yardım istiyorum. Ne demek hocam diyor, çıkartıyor cüzdanı. Babam almış mikrofonu, evet demiş, vali bey kendi tamimini kendi çiğnemiş, yasak kalkmıştır. Herkes para toplasın bakayım. Bilmem ne kadar para toplanmış. Hatta ben size başka bir şey söyleyeyim. Keşke onun fotoğrafını bulsam göstersem. Mesut Yılmaz'a (Başbakanken) bu imam-hatip okulları ve başörtüsü konusunda (rahmetli Mesut Yılmaz dememiş miydi ki benim siyasi hayatıma mâl olsa da...) babam o toplantıda: "Sen, bizim çocuğumuzsun. Sen nasıl böyle bir laf edebilirsin." demişti. Eyüp Âşık da yanındaydı. Tam o arada çekilmiş resim. Hatta Dr. Lütfi Doğan'ın başkanlığı zamanında yine bir

hadise oldu Samsun'da. Ona saldırmak istediler, reise. Babam orada büyük bir tepki göstermiş. Demiş ki siz, sarıkla cübbeye mi saldırıyorsunuz? O sarıkla cübbeyi temsil ediyor.

Hocam, okuduğunuz ilimler ve derslerden bahsettiniz. Okuduğunuz bazı kitaplardan da bahsettiniz. Biraz daha detaylandırmak gerekirse, işte hadiste şu şu kitapları okuduk ya da okutuldu, kelamdan bahsettiniz, Latince'den, biz hatıratınızda gördük. Bu da ilginç geldi.

Şimdi efendim bakın. Dedem Latince hocamdı. Dedem Latince de bilirdi. Yunanca, Rumca da bilirdi. Farsça bilirdi. Şöyle söyleyeyim benim Fransızca hocam, babamdır. Hat hocam babamdır. Mesela *Kudûrî*'yi babamdan okudum. *Mültekâ*'yı babamdan okudum. Hasan Çavuşoğlu'ndan da okudum. Ama dedem *Gülistan Bostan*'ı da okutturdu bana, ezberlettirdi. *Mesnevî*'nin dibacesini rahmetli dedem ezberlettirmiştir bana Farsçası'ndan. Bir hadis ezberletmişti mesela çok enteresan onu anlatayım size. Ben hayatımda hep dolma kalem kullandım. Babamdan bir silah istedim. Ben bu kadar kitap yazdım. Beyin cerrahisiyle ilgili 300'den fazla neşriyatım var ama beyin cerrahisi dışında da 40 civarında kitap yazdım. Edebiyattır, felsefedir, teolojidir, musikidir... İşte o zaman dokuz yaşında falandım. Babamdan tabanca istedim. Dedem de yanımda... Dedeme güvenerek istedim. Olur oğlum, dedi. Akşam getirdi bana bir kutu. Dedi ki, al oğlum tabancanı. Baktım, hafif. Çocuğum ama tabancanın ağır olduğunu biliyorum. Baktım hafif, açtım. İçinden bir dolma kalem çıktı. Üstüne ismimi yazdırmış. İsmail Hakkı Aydın diye yazdırmış. Dedi, oğlum senin silahın budur. Dedem dedi ki, verin bakayım nasıl yazıyor? Hokka vardı. Çıkardı, hokkadan mürekkep çekti. Bir kâğıt aldı. Bir beyaz kâğıda rahmetli dedem bir hadis yazdı. Tabii onun yazmasında bir hikmet vardı. "Âlimin kaleminden çıkan mürekkep, şehitlerin kanından daha hayırlıdır." Bana onu ezberle, dedi. Fakat çocuk aklımla zannettim ki, diğer tükenmez kalemlerle yazmak hayırlı değildir. Ondan sonra ben hep dolma kalem kullandım. Kurşun kalem kullandım matematikte şurada burada. Elli yıldır tıbbın içindeyim. Ben elli yıldır hiçbir hastama değil reçete, idrar tahlili dahi tükenmez kalemle yazmadım. Hep dolma kalem kullandım.

Kıymetli hocam bilgi birikiminizi, tecrübelerinizi bize aktardığımız için çok teşekkür ederiz. Sağ olun. Sohbetimizin son bölümünde (biz sizin şair ve güftekar yönünüzü de biliyoruz) rubailerinizden birisini belki bizimle paylaşmak istersiniz.

Tabii bir insanın çocukları arasında ayırım yapması mümkün değil. Mesela burada *Rubaiyatı Bircis* var, *Ya Hay* var. Hüseyinî makamında bestelenen bir ilahimiz var:

Affeyle isyanlarım
Naz ile Ey Allah'ım
Rızan yoksa secdeler
Nafile Ey Allah'ım
Aşk ile ya Hak deyip
Gözyaşı dönebilsem
Bin günaha bir tövbe
Çok bile Ey Allah'ım.

Kemal Ayyıldız

1954 yılında Trabzon'un Of ilçesine bağlı Çataldere köyünde dünyaya geldi. İlk öğrenimini köy okulunda yaptı. Ortaokul ve lise eğitimini Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Liseden mezun olduktan sonra evlendi. 1 yıl süreyle imamlık görevini üstlendi. 1972 yılında Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandı. Üniversiteden mezuniyetinin akabinde Kelkit İmam-Hatip Lisesi'nde göreve başladı. 1980-1996 yılları arasında Of-Hayrat bölgesinde ortaöğretim düzeyinde çeşitli okullarda görev yaptı. 1997 yılında Güngören Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ne tayin edilmesiy-le İstanbul serüveni başladı. Sırasıyla Fatih Akşemseddin Ortaokulu, İstanbul İmam-Hatip Lisesi, Cibali İmam-Hatip Ortaoku'lu ve Neslişah İmam-Hatip Ortaokulu'nda görev yaptı. Öğretmenliğin son yıllarında tekrar memleketine döndü. 2021 yılında Şehit Ahmet Çamur Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nde yaş haddinden emekli oldu. Hâlen bazı Kur'an kursu ve derneklerde fahrî hocalık görevi yürütmekte ve siyasi çalışmalar yapmaktadır. Evli ve 8 çocuk babasıdır.

Görüşme Selim Demirci tarafından Trabzon Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi toplantı salonunda yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin birlikte yürüttüğü *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* başlıklı projemize desteklerinizden dolayı teşekkür ediyoruz. Bizimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için bizleri çok memnun ettiniz.

Hocam, arzu ederseniz önce kısaca sizi tanıyarak başlayalım.

Ben teşekkür ederim. Allah razı olsun, Allah Teâlâ bu programımızı hayırlı eylesin, hayırlara vesile eylesin! İnşallah yıllarca bu meslek içerisinde olmanın getirdiği birikimleri sizinle paylaşacağız. Ben Kemal Ayyıldız. 1954 yılında Of Çataldere köyünde doğdum. Çocukluğumuz köyde geçti, ilk öğrenimimi burada tamamladım. Ondan sonra Trabzon İmam-Hatip'te öğrenime devam ettik.

Hocam, arzu ederseniz kısaca aile çevrenizden bahseder misiniz? Nasıl bir aile içinde dünyaya geldiniz? Özellikle sizden önce ailenizde ilmî bir gelenek var mıydı? Hoca ailesi midir, yani Trabzon'da birçok hoca ailesi duyarız böyle bir vasfı var mıdır ailenizin?

Dedemin babası anne karnında altı aylıkken rahmetlik olmuş. Bu nedenle ondan haberimiz fazla yok ama büyükannemin babası köyümüzde on beş yıl fahrî imamlık yapan bir büyüğümüzdü. Kesim Efendi derlerdi hâlihazırda mahallemizde onun adına bir mescidimiz, camimiz vardır. Onun bir torunu olarak dedemizden böyle bir birikimimiz vardır. Mapsinolu (Gürpınar) Ahmet Efendi, Gürpınar'da bu zamanın Nakşi büyüklerinden, Gümüşhânevî Dergâhı'nın mürşitlerindendi. O bölgede irşadını devam ettiriyordu. Bir akşam yağmurlu bir havada evimize geldi. Oturduğumuz evde kapıyı açtılar baktılar yağmur yağıyor Hacı Ahmet Efendi kucagında horozla geldi:

"Evladım! Ben geçen buradan geçiyordum, burada nişansız bir horoz gördüm. Onu bana verir misiniz, bu horozu size vereyim." dedi.

"Aaa haciefendi tabi buyurun ne demek"

İçeri aldılar, ikram ettiler, sohbet ettiler. Büyükannem de Ahmet Efendi'ye dedi ki:

"Hocam, benim dört tane kız çocuğum var, hiç oğlum olmadı. Bana dua buyurun da bir oğlum olsun." Haciefendi iki rekât namaz kıldı, uzun bir secdeden sonra "İnşallah talebin kabul olur." dedi. Böyle bir duayla evden ayrıldı. O akşam büyükannem bir rüya gördü. Hacı Ahmet Efendi büyük annemin önüne bir ışık koymuş ve sırtına vurarak "Selamet yakasını bulasın" demiş. Bundan sonra erkek evlat olarak babam ve amcam dünyaya geldi. Bu vesileyle aile temelinde böyle iki birikimimiz vardır, diyebiliriz. Allah'ıma şükürler olsun! Kesim Efendi'nin nesli arttı Ahmet Efendi'nin hoş duasıyla o şekilde bir geçmişimiz oldu.

Hocam, köyünüzde Kesim Efendi adına bir mescit olduğunu söylediniz. Kesim Efendi hakkında aile içinde duyduklarınız nelerdir. Yani okuduğu hocaları vesair konularda bir bilgimiz var mı?

Büyükannem, onun on beş sene camide fahrî imamlık yaptığından bahsetmiştir. Bunun haricinde maalesef çok bilgim yok. Büyük bir âlim olduğundan bahsedilirdi.

Peki hocam siz doğduğunuzda aile büyükleriniz tahsile nasıl bakarlardı? Bu konuda teşvikleri var mıydı?

Bizim ocakta ilk defa mücâz hoca, Ali amcamdı. Amcam Ali Ayyıldız merhumdur. Allah rahmet eylesin! Güne onun güzel sesiyle uyanırdım. Güne sesli Kur'an okuyarak, ezber yaparak başlardı. Ayrıca çok güzel ezan okurdu. Çocukken okuldan çıkar yanına giderdim. Onu dinlerken hep "Rabbim bana da böyle güzel ses ver" diye dua ederdim. Allah bu duamı kabul etti. Yıllarca bu sesi kullandım. Derslerde bağıra çağıra bu ses kayboldu.

Hocam, Ali Ayyıldız Hoca'nın ders aldığı hocalarla ilgili bilginiz var mı?

Remzi Çakır isimli bir hocamız var, kendisi emekli imamdır, hâlâ sağdır. Ondan Arapça okumuştur. Remzi Hoca da Ahmet Efendi'yi tanırdı ama tasavvufî yönden ona bir bağlılığı olmadı. Dolayısıyla, o sadece zahiri ilimlerle meşgul oldu ve onun insanlar üzerinde etkisi gerektiği gibi olmadı.

Merhum Ali Hoca köyde mi tahsilini yaptı yoksa merkeze gidip belli hocalardan okudu, onlarla ilgili bilginiz var mı?

Köyde tahsil yaptı çünkü o hocamız köyde imamdı, hem evinde hem de camide ders verirdi. Zaten evlerimiz yakındı, orada tahsilini yaptı ve icâzetini ondan aldı.

Remzi Çakır, çok zeki bir insandır. Zekâsı oldukça üstündür. Bu nedenle, sanırım gönül işlerine fazla yönelmemiş olabilir. Bazen zekâ üstünlüğüne sahip kişiler şımarıklık gösterir, bu işlere çok fazla değer vermezler, gönül eğitim programlarına itibar etmezler. Allah selamet versin.

Peki hocam, aile çevrenizden biraz da köye doğru çıkalım. Yani, evinizden uzaklaşarak köye doğru gitmeyi düşünüyorsunuz. Gözlerinizi açtığınızda kendinizi keşfetmeye başladığınızda, köyde ailenizin dışında ilimle uğraşan ve eğitim veren aileler, hocalar kimlerdi?

İlkokul döneminde cami hocamız Ahmet Hoca vardı, Allah rahmet eylesin, ondan eğitim aldık. Başta Ali amcam olmak üzere onun camisi yanında eğitim gördük. İlkokul döneminde amcamla ilgili çok ilginç bir anı var:

Amcam, imam olarak görev yapıyordu ve bir akşam işten haftalık veya aylık izine mi çıkmıştı, tam olarak hatırlamıyorum. Akşam evimize geldiğinde sofraya hazır; bir sini üzerindeydi. Amcam biraz yüksekte oturuyordu, ben ise yerde oturuyordum. Dedem, sırtını ateşe vermişti ocak başında. O sırada, "Baba," dedi, "Meclis'te Allah diyen bir adam çıktı duydun mu? Erbakan diye." Ben bu sözleri duyunca amcama baktım ve düşündüm, "Meclis nasıl bir yer ki orada Allah demek yasak gibi?" Bu olay benim için oldukça etkileyiciydi ve adımı hafızamda tuttum.

Sonraki yıl, imam-hatip ortaokulu sınavına girdik. Orada, Erbakan'ın Trabzon'a geldiğini duydum. Hocalarımız bize şunu dediler: "Bu toplantılara gitmek yasaktır, şu teyibi al, git, orada sesini al." Bu vesileyle, Erbakan'ın sesini kaydettim ve birkaç kez dinleme fırsatım oldu. Dolayısıyla, siyasi bir başlangıç yapma fırsatım oldu, Allah'a şükür.

Hocam, köyünüze tekrar dönecek olursak, çocukluğunuzda köyde aktif olarak ders verilen cami, Kur'an kursu gibi neler bulunuyordu?

Köyümüzde bir Kur'an kursu bulunuyordu. Bizim bölgede ilk Bölümlü Kursu açılmıştı, sonra bizimkisi gelir. Burada Çaykara Vaizi Hüseyin Sula Hoca ders verirdi. Biz de ondan okuduk. Bir gün Ali amcam önüme sarf kitabını koydu ve bu işin zorluğunu gördüm. "Nasara fiil-i mazi binâ-i malum müfred müzekker gaib manası yardım etti geçmiş zamanda" böyle bir ibare... Nasıl olacak! Ben daha Kur'an okumasını yeni öğreniyorum. Derken Arapça eğitimi konusunda çok sıkıntılar yaşadık. Nitekim daha sonra hazırladığımız programlarda bu sıkıntıları giderecek birtakım önlemler aldık. Bu bir fobidir. Hacı Hasan Efendi rahmetullahi aleyh buyurdu ki "Arapça'ya başlayanların %95'i bırakır, %5'i devam eder ama hafızlığa başlayanların %95'i hafızlığı tamamlar, %5'i yarıda bırakır." Bunun temelinde işte bu fobi vardır. Başlangıçta öğrenci kaçmaya başlıyor, *Emsile* bitince öğrencinin yarısı dağılıyor. *Binâ*'ya geçince de bu dağılmalar devam ediyor.

Hüseyin Sula Hoca köylerde mi okuturdu, siz Of'a mı giderdiniz?

Kur'an kursuna hoca olarak tayin edilmişti. İlk burada ders almaya başladık. Ayrıca kursta Yakup Yıldız hoca da ders okutuyordu. Kursta yatılı 250 öğrenci vardı. Yarısı kız, yarısı erkek öğrencilerden oluşuyordu. Bu öğrencilerin yarısı hafızlık yapıyor, yarısı da Arapça eğitim alıyordu.

Öğrenciler Trabzon ve çevresinden mi geliyordu, yoksa Doğu'dan Güneydoğu'dan gelen öğrenciler de var mıydı?

Hayır, öğrencilerin tamamı bizim çevremizdendi. 1980 yılındaki darbeden sonra o sistem tamamen bozuldu. Kurslar kapatıldı ve öğrenciler evlerine dağıtıldı. Sonra tekrar açılması için zaman geçti. Şu anda, örneğin, kursumuzda 35 öğrencimiz var. Bunlar genellikle Doğu'dan gelen öğrenciler.

Yani Hüseyin Sula Hoca ve Yakup Yıldız Hoca gibi hocalar orada Kur'an kursunda görev yapmışlardı.

Yakup Yıldız hocamız bize arkadaş gibi davrandı, bizi yanında tuttu ve zaman zaman yaz kurslarında onunla eğitim aldık. Hafızlık eğitiminin yanı sıra sabit Arapça eğitimi de alıyorduk.

Hocam, Ahmet Efendi'nin size duasından bahsetmişsiniz. Kesim Efendi'nin de anlaşılan ailenizin üzerinde bir ağırlığı var. Şimdi şunu sormak istiyorum hocam: Yani köyde kurs var, orada eğitime devam etme imkânınız da var iken köyden imam-hatibe gitmeye nasıl karar verdiniz? Sizi imam-hatibe kim yönlendirdi? Köyde imam-hatip ismini ilk defa nasıl duydunuz?

Büyük bir ihtimalle amcamın yönlendirmesiyle oldu. Çünkü imam-hatip mezunu olmayanlara imamlık verilmiyordu. Amcam imam-hatip mezunu değildi ama uzun yıllar boyunca fahri imamlık yaptı. Daha sonra, 1974 yılında bir hükümet kuruldu, bir koalisyon hükümeti. O dönemde 15.000 kadro alındı ve devlet memuru olarak atama yapıldı, yani 1974 yılında CHP-MSP koalisyonunda imamlık memuriyet sınıfına alındı ve 15.000 kadro verildi. Amcam, bu vesileyle kadro sahibi oldu. Ancak daha sonra, imam olabilmek için imam-hatip mezunu olma zorunluluğu getirildi.

Dolayısıyla, amcamın bizi yönlendirdiğini düşünüyorum. Bu yönlendirmenin ardından babam Almanya'ya gidiyordu. Bana, "Evin en büyüğü sensin, altı erkek ve iki kız kardeşin var. Bunların eğitimi sana ait. Eğer sen okursan, ahır altı tarlasını satarım. Ahır altı tarlası, evimizin en değerli

arazisidir. Yani, bizim oralarda o arazi çok değerlidir. Seni okuturum ama okumazsan seni çoban yaparım,” diye tehdit etti ve gitti. Ancak sınırsız yetki de verdi. Bana, “Oğlum, kardeşlerimin yanında, bu sizin babanızdır. Buna karşı gelmek, bana karşı gelmektir. Buna itaat etmek, bana itaat etmektir,” diye tembih etti. Her konuda yetkilendirilmiştim ve تنها bir yerde de, “Verdiğim bu yetkiyi kötüye kullanma, yoksa kulağımı çekerim,” diye de tembih etmişti. Allah rahmet eylesin, bu ilke çok işe yaradı çünkü bütün kardeşlerim okudular ve hâlâ görevlerine devam ediyorlar.

Trabzon İmam-Hatip Lisesi gibi Türkiye’de ilk açılan imam-hatip liselerinden birinde öğrenci oldunuz. Hangi yıllarda tam olarak öğrenciliğe başladınız?

İmam-hatipten 1973-1974 yıllarında mezun olduk. Sınıfta kalmamıştık, yani 1973-1974 mezunu olduk. Sonrasında bir yıl boşluk geçirdikten sonra ilâhiyat fakültesine geçtik.

Şimdi hocam, dilerseniz hocalarınızdan bahsedelim?

Allah selamet versin, Elhamdülillah! Şu anda hayatta olan hocalarımızın hocası Salih Parlak, Trabzon İmam-Hatip’teyken 1. sınıftan 2. sınıfa geçtiğimizde bize yaklaşıp arkadaş gibi davranırdı. “Oğlum, şu kitabı okur musun?” derdi. Biz Tommiks-Teksas’ı gizli gizli okuyarak başladık, kitap okumaya. O bize okuma alışkanlığı kazandırdı, o kitapları okumamıza vesile oldu. O, kitapları satın alır mısın diye sorardı, “Hocam, param yok” derdik. O ise, “Oğlum, sonra verirsin” falan derdi, parasını almazdı. Böylece bizi kitap okumaya teşvik etti. Birinci sınıfta Salih Hoca, Salih Parlak’la tanıştık. Ayrıca, Ali Gedikoğlu Allah rahmet eylesin, genç bir hocaydı. Sonrasında Ahmet İmamoğlu, meşhur edebiyat öğretmenimiz, edebiyatta estetik ve kibarlık gibi her şeyi öğretti, öyle bir hocamızdı, çok şey öğrendik.

Hocam, size şunu sormak istiyorum: Bu hocalarınız, imam-hatipte veya Trabzon’da genel olarak hadis, fıkıh, tefsir gibi klasik İslâmi ilimlerde eğitim veren hocalar mıydı? Sizi daha fazla aktivist yönünüzü besleyecek okumalara yönlendirmişler ama temel kaynakların okutulduğu bir hocanız var mıydı?

Hulusi Kılıç diye bir hocamız vardı. Derlerdi ki “Bu gezen kütüphanedir.” Bana ders vermedi ama böyle bilinirdi. Salih Parlak Hoca Arapça icâzeti almış bir hocamızdı. Sürmene’nin köylerinden birinde yaşayan bir hocadan icâzet almıştı. Salih Hoca Arapça dersinde çok derin konulara girerdi. O derslerde tuttuğum notları yıllar sonra elimde aldım “Biz bu konuları nasıl anlardık?” diye kendime hayret ettim. Yani bir çocuğun bu konuları idrak etmesi mümkün değil. Hâsılı dersleri çok yoğun geçerdi.

Konya Yüksek İslam Enstitüsü serüveninizden bahseder misiniz?

Sınıfımız üç gruba ayrıldı, sınıfta mezun olduklarımız. Hatta çoğumuz sınavda kazanamadık çünkü 50 kişi alıyorlardı ve o koalisyon döneminden sonra 2.500 kişi alınca, bütün sınıfımız artık üniversitelere gitti. Orada, sadece ilâhiyat bölümleri bulunuyordu. Bu arada, bazı arkadaşlarımız İstanbul’u tercih etti. Örneğin, rusûh sahibi ve Arapça’sı kuvvetli olanlar İstanbul İlahiyat’ı veya İslam Enstitüsü’nü tercih ettiler çünkü orada kazanmak daha zordu. Sofiler ise genellikle Konya’yı tercih etti. Ben de onların içerisindeyim çünkü Konya İslam inkılap kültürüyle beni doyuran bir yerdi. Ahmet Hamdi Savlu isimli doktor, bu konuda bize çok yardımcı oldu. Yönlendirmeler yaptı

ve duruşu, anlatışıyla benim idolüm oldu o sıralarda. Ayrıca, Necip Fazıl Kısakürek'in birkaç canlı konferansına katıldık.

Mehmet Zahid Kotku hazretlerinin halkasına girme fırsatım oldu ama tabii ki tasavvufa karşı bakışım soğuktu. Nedeni ise Seyyid Kutub'u okuyor ve *Yoldaki İşaretler* kitabını ezberlemiş gibi hissediyordum. Tamamen siyasi inkılap kültürüyle dolmuş ve keşke Seyyid Kutub, eserlerini tasavvufu da barışık yazsaydı. Hatta Mehmet Okuyan, o lisede öğrencimdi. Bir gün ona şunu dedim: "Bak Mehmet! Eğer *Yoldaki İşaretler*'i okumazsan, sana din dersini dokuz vereceğim." O ise, "Veremezsin" dedi, hafızdı; Arapça'sını bitirmişti. Ben de verdim. Karne aldı, morali bozuk... Karne günü Mehmet'e "Hadi merkeze inelim" dedim. "Sen o on verdiklerinle aşağıya in!" dedi.

Hocam şöyle araya gireyim. Seyyid Kutub'u imam-hatip yıllarında da okuturlar mıydı?

Yok o kadar fazla değil ama İslam enstitüsünde çok okurduk. Çünkü o üniversite hayatı hep inkılap hep heyecan hep bir arayış içerisinde boşluğu doldurma yeri...

Enstitüde ne kadar Trabzonlu öğrenci vardı?

5-6 arkadaşımız vardı hep beraberdik hatta bazılarıyla on bir sene aynı sınıfta okuduk. Ortaöğretim ve üniversitede hep beraber olduk. Mustafa Uğurlu, Nasuhi Günay gibi...

Peki hocam, enstitüden mezun olduktan sonra kısaca hangi şehirlerde görev aldınız?

Hayrat'ta öğretmenlik yaptım. 1974 yılında Rize'de bir sene imamlık yapmıştım. Ardından hayatımın büyük bir zorluk dönemi geldi. İmam-hatip lisesini yeni bitirmiş, bıyıkları terlememiş genç bir delikanlıydım. Bir yıl boyunca oldukça zorlandım ve kendimi derslere verdim. Sonrasında Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandım, bu vesileyle Kelkit İmam-Hatip Lisesi'nde 1979'da göreve başladım ve ardından Of Lisesi'ne geçtim.

Of Lisesi, 1980'lerin başlarında oldukça çetin bir dönemdedi. Sınıfın burasında komünistler orta yerde Milli Görüşçüler, burada da Milliyetçiler otururdu. Milli Görüşçüler ortada tamponluk yapıyorlar. Koridora girdiğim zaman işaretler, bana "Niye buraya giriyorsun, gelme buraya," falan gibi laf atarlardı. Ben, hiçbir şey duymuyor gibi davranır ve onların laf atmasına aldırılmazdım. Böyle bir süreç geçirdik lisede...

Daha sonra Of İmam-Hatip'e geçtik ama siyasi mücadelelerimiz nedeniyle orada kalamadık... Sürmene Köprübaşı'na sürüldük. Ardından amcamın Milli Eğitim müdürüyle iyi bir ilişkisi vardı, tekrar Of İmam-Hatip'e dönmek için mücadele verdi. Ancak sonunda bana, "Of'ta kadroda şu anda boş yer yok, sen şimdi Hayrat'a geç. Sonrasında seni Of'a alacağız," dediler. Ay!!! Allah'ım bana ne büyük mutluluk yarattı orada... Yolda gidiyorum taksiyle, bir öğrencim Of Lisesi'nde muhafızımı, o zaman seksenlerde muhafızsız yaşanmıyor, gezemiyorum. Bana dedi: "Nereye gidiyorsun?" Musa Dumangöz İstanbul'da bir belediyede başkan yardımcılığı yapmıştı, şimdi kendisi imam...

– "Beni Hayrat'a sürdüler. Hayrat'a gidiyorum," dedim.

– "Ben de gelebilir miyim?" dedi. Onunla beraber Hayrat'a gidiyoruz.

– "Benim burada Mehmet Nuhuğlu diye bir ahabım var. Ona bir uğrayalım, kendisi zabıta."

Onunla bir çay içtik. (Mehmet Nuhoglu) dedi ki:

– “Ben de sizinle geleyim.”

Onunla beraber liseye çıkmam bana orada saltanat yaşattı. Haberim yok! Allah’ın yardımını açık... O öğrencimin bana takılması ve Mehmet’i yanımıza almamız... Okula çıktığımız zaman orada bir komünist müdür vardı. Gelmemden pek memnun olmadı. Ama Mehmet Nuhoglu oranın ağası... “Bu adam bununla gelmiş ise burada buna laf edilemez” tarzında bana yanaştı. On beş gün sonra esas göreve gittim. Bir de ne göreyim başka bir müdür göreve başlamış.

– “Siz kimsiniz?” dedim.

– “Hocam! Ben dün göreve başladım,” dedi.

– “Ben de yeni başladım”

– “Aaa! Öyle mi hayırlı olsun.”

O müdür bana,

– “Bu okulda sizin kılıcınız çift taraflı kesecek. Dilediğinizi yapabilirsiniz, kimse size karşımayacak,” dedi.

– “Sürgün gönderildiğim yerde Allah seni bana koruyucu olarak gönderdi.”

Böylece girdik tarlaya çalışmaya başladık. O sıra Hacı Hasan Efendi Hazretleri devreye giriyor. Hacı Hasan Efendi’nin oğlu (Ahmed Ziyauddin Yavuz) benim sıra arkadaşım ama ben hocaefendiyi tanımıyorum. Onun vesilesiyle Hacı Hasan Efendi’yi duyuyordum. Of’ta öğretmenliğe başladık, içimde “Hacı Hasan Efendi ile görüşsem” diye bir kıpırtı doğmaya başladı. İcâzetlerde kendisini uzaktan uzağa gördüm, elini öptüm ama yakın temas kuramadık. Sonradan o muhabbet içimde yandıkça yandı. Bir hoca arkadaş bizi aldı, Hasan Efendi hazretlerine götürdü. Bir akşam sohbet ettik, çok hoşuma gitti. Hatta orada bir keramet de izhar etti. Bundan sonra Hayrat’a sürgünüm gerçekleşti. Hayrat’tan Hasan hazretlerini ziyarete geliyorum. Bir gün Hacı Hasan Efendi’ye dedim ki:

– “Hacıefendi! Bizim Hayrat’ta Kemal Efendi diye bir hoca var, Kemal Okuyan... Kürsüden vaaz ediyor, aslan gibi kükrüyor ya! Heybetli, celalli... Sesi hoparlör gibi çıkıyor, yani caminin dışından duyuluyor sesi...”

Hacıefendi bize dedi ki;

– “O, Of’ta ibaresi en güçlü âlimdir ve bizim sağ kolumuzdur.”

Bu cümle benim hayatımı değiştirdi. Sülük gibi hocaya yapıştık, peşini bırakmadık. Sabah namazını kılıyor, yürüyerek kırk beş dakika rampa çıkıyorum. Dersimi verip okula dönüyorum. Kemal Efendi’den bu şekilde iki yıl dolu dolu ders aldım. Ondan sonraki iki yıl rölantiye aldık. Böylece Arapça’dan sarf, nahiv, *Kâfiye*’ye kadar okuduk, *Molla Câmi*’ye geçmedik. Ayrıca fıkıh ve kelamdan da bazı kitaplar okuduk.

Hacı Hasan Efendi’yle irtibatınız ziyaret şeklinde mi oldu yoksa farklı vesilelerle görüşmeniz oldu mu?

Kendisini ziyarete gittik. Bu ziyarette bizi tarikata teşvik edici, davet içerikli bir sohbet verdi. O sıralar kerametleriyle karşılaşıyorum. Bir defasında sınıfta “Âdem (a.s.) size bahsedildiği gibi haşa hayvan değildi ya! Âdem (a.s.) peygamberdi, konuşması vardı, yazması vardı, kendine suhuf veril-

di” dedim. Çocuklardan birisi “Âdem (a.s.) hangi dilde konuşurdu?” diye sorunca orada takıldım, cevap veremedim. İçimden “Bunu Hacı Hasan Efendi’ye soracağım.” diye geçirdim. Daha sonra Hacı Hasan Efendi’yi ziyarete gittim ama bu konuyu unuttum. Hacı Hasan Efendi bu görüşmemizde şunu dedi: “Âdem (a.s.) üç dil bilirdi.” Hatta isimlerini de orada saydı şimdi hatırlamıyorum onları... Bu olay tasavvufa ve Hasan Efendi’ye bağlanmamda çok etkili oldu.

Bir defasında da şöyle bir olay yaşadım. “Mürşid-i kamile ne gerek var? Âyetler var, hadisler var, zikirler var hepsi ortada... Çalış kendini geliştir.” şeklinde aklımdan geçiriyordum. Bunu kendisine hiç sormadığım hâlde bana dedi ki; “Bir evin elektrik donanımını yapsanız, üzerinde kablolarını, ampullerini taksanız, anahtarlarını bağlarsanız, onu trafoya bağlamadıkça eve cereyan gelmez.” Bundan sonra benim zihnime tam olarak oturdu. Buna benzer çok şeyler yaşadık. Daha sonra da bizi ona getiren Bostan Hoca aracılığıyla ders talebimizi ilettik. Bizden istihare yapmamızı istedi. Başka bir arkadaş direkt kendisinden ders istedi ona müsaade etmedi.

İstihare rüyamı biraz anlatınca beni ders halkasına kabul etti. Ders vermek için ona gittiğimde diz dize oturduk. Bana dedi ki; “Seni çağırdığım bir seneyi geçiyor.” Bir an düşündüm ve dedim ki “Hacıefendi’nin içimdeki muhabbeti bir seneden beri idi.” Meğer Nakşilik’te böyle bir özellik varmış. Hacıefendi bu Nakşibend meşrebiyle beni kaptı. Bundan sonra o inkılap kültürüm sakinleşti. Evet, dünya nizamını kurmak lazım ama ahirete gidiyoruz. Bunun için sağlam gönül lazım. “O gün ne mal ne evlatlar fayda verecek” âyeti beni çok etkilemiştir. Benim sekiz evladım var. Malım pek yok ama çocuk yetiştirmenin zorluğunu bilirim. Mevla Teâlâ bunca eziyetlere ve sıkıntılara bir fırça çeker de onları boşa çıkar ve beni sağ gibi orta yerde bırakırsa ben ne yaparım. Bu duruma düşmemek için Hacı Hasan Efendi’nin gönül ıslahatı programına intisap ettik.

Artık bu halkadaki görevlerimize başladık. Bazen aşırıya kaçtığımız da oldu; rengimiz atmaya başladı, az yiyor az uyuyoruz. Bir gün bu hâlimizi görünce bize dedi ki; “İnsanın nefsi kendisine verilen binektir. Eğer dizginlerini elinizde tutarsanız ne mutlu size! O besili olsa da size zarar vermez. Ama dizginleri elinizden kaçırırsanız besili olursa size zarar verir.” Yani “Çok aşırı riyazata girmeyin!” anlamında bizleri uyardı. Allah rahmet eylesin!

Hacı Hasan Efendi’ye iki yıl evlatlık yaptık, elhamdülillah onun muhabbetini kazandık. Oğlu Ahmet Ziyâüddîn Hoca birgün bana dedi ki; “Kemal Hoca! Sen hacıefendinin yanına geldin ama seni sevdi.” Bunu duyduğuma çok sevindim. Daha sonra hacıefendi, rahmetlik oldu irtihal etti.

İmam Rabbani kitabında der ki; “Bir kişinin hayatta olan mürşitten istifadesi ölü olanından daha fazladır.” Bir arkadaşım bana bu cümleyi okudu. Biz de buna dayanarak Hacı Bekir (Kaplan) Efendi’nin yanına gittik. Hacı Bekir Efendi çok büyük bir nimet olarak köyümüze (Çataldere) düştü. Bir gelinimiz vardı, kardeşimin hanımı... Onun birtakım rahatsızlıkları sebebiyle Bekir Efendi köyümüze geldi, evimize misafir oldu. Nur gibi bir insandı. Birlikte akşam namazını kıldık, “Benim biraz meşguliyetim var siz yemeğe oturun” dedi. Biz de sofrayı kurduk yemeği yedik ki Bekir Efendi ancak iki rekât kıldı. Sofraya buyur ettik ama o namazına devam etti. İki rekât iki rekât derken altı rekât kıldı ama bu namaz yatsıya kadar sürdü. Yemeği yedik yatsıyı kıldık “ben biraz meşgul olayım” dedi kibleye dönüp namaza durdu. Kış mevsimiydi birkaç kez soba söndü biz yaktık, arkadaşlar dağıldı derken saat on ikiyi buldu. Ben de uyuklamaya başlayınca bana “Kemal Hoca, buraya bir Kur’an koy da uyumaya git” dedi. Ben de kendi kendime “Bir de bu saatten sonra Kur’an mı okuyacak” dedim. Ertesi gün de aynısı oldu sonraki gün de... Aman Allahım! bu nasıl bir hâl? Bu tanışma üzerine Hacı Hasan Efendi’nin irtihalinden sonra Bekir Efendi’ye intisap ettik.

Bekir Efendi Hacı Hasan Efendi'nin mi talebesiydi?

Ferşad Efendi'ni halifesi Osman Efendi'den* icâzet aldı. Ferşad Efendi'yi çocukluğunda görmüş olabilir ama tarikat dersini onun talebesinden aldı. O da Gümüşhânevî'ye uzanıyor. Bekir Efendi'yle 5-6 yıllık bir hayatımız oldu. Allahım onun makamını âli eylesin. Her şeyiyle başka bir âlemde. Üç olayda Hacı Bekir Efendi'nin canlı bir Kur'an olduğuna şahit oldum. Bizim orada imamlık yapan Çaykaralı meşhur bir fıkıh âlimi vardı. Bekir Efendi'yi tanıyıp tanımadığını ona sordular. Cevabı şu oldu: "Tabii ki tanırım, fıkıh çok kuvvetli ama tasavvuftan pek anlamaz."

Yine bir ara İstanbul'da Hacı Salih Efendi'yi ziyarete gittik. Salih Efendi, Bekir Efendi'nin hocasıydı. Köyden aceleyle çıktık. Öyle ki ayağımızdaki çarığı altımızdaki şalvarı bile değiştirmek aklımıza gelmedi. Doğrudan Hacı Salih Efendi'nin yanına gittik. Yemekte hocafendiler muhabbet ediyordu. Salih Efendi dedi ki; "Bekir Hoca ricalü'l-arzı tanımamda bana yardımcı olur musun?" Bekir Efendi tevazu gösterdi "Estağfirullah siz benim hocamsınız" dedi. Salih Efendi bir müddet sonra Bekir Efendi'ye "Bu misafirlerinden ayrı yalnız gel yanıma" dedi. Bekir Efendi bizden ayrılamayacağını söyledi. Yine bir süre sonra Salih Efendi; "Bana yardımcı olmadın!" diyerek sitem etti. Ben de o arada tekke hırsızlığı yapıyorum. Çaylarını yeniliyorum o sıra konuştuklarına kulak misafiri olmaya çalışıyorum. O ara Bekir Efendi kütüphaneye ilgilenmeye başladı, bir kitap aldı içerisine bir not bıraktı ve kitabı yerine koydu. Çıkarken Salih Efendi tekrar sıkıştırdı Bekir Efendi "Yukarıda (Gümüşhânevî'nin) ezkâr kitabının arasına bir not koydum." dedi. Bu olay benim Bekir Efendi'ye daha da fazla sarılmama vesile oldu.

Bir defasında da Kemal (Okuyan) Efendi'ye gittik. Onun yaşadığı köyde Tahir Efendi denilen büyük bir Allah dostunun kabri var. Onun da çok ilginç hayat hikâyesi var, oraya girmeyeyim... Tahir Efendi'nin kabrini ziyaret ediyoruz. Namazdan önce veya sonra Bekir Efendi bir an uyuklar gibi oldu. Rüyasında Tahir Efendi'nin kendisine ve yanındaki birisine kahve ikram ettiğini gördü. Meğer yanındaki adam da aynı rüyayı görmüş o anda...

O akşam orada Kemal Efendi'nin misafiri olduk. Muhabbet esnasında bir sarf konusu açıldı. Bekir Efendi Kemal Efendi'ye hitaben "Hacıefendi, sanki o konu senin anlattığın gibi değil" dedi. Kemal Efendi de cevaben; "Hacıefendi ben bu kitabı dokuz defa okuttum. Dokuz icâzet verdim bu ilimde... Bana nasıl öyle değil dersin" dedi. Bekir Efendi tartışmayı büyütmedi öylece bıraktı. Ama muhabbet döndü yine aynı konuya geldi. Bekir Efendi yine "O öyle değil" dedi. Kemal Efendi sarf kitabını istetti. Açıp baktılar, konu Bekir Efendi'nin dediği gibi çıktı. O sohbet o akşam baya uzun devam etti. Ertesi gün Kemal Efendi bana dedi ki; "Bu Bekir Efendi'nin sarf ve nahiv bilgisi ne kadar kuvvetli ya!"

Bir fıkıh âliminin hacıefendinin fıkıhta üstat olduğunu belirttiğine, bir tasavvuf âlimi Bekir Efendi'den yardım istediğine, bir sarf-nahiv âliminin onun bilgisine hayran kaldığına şahit oldum. Canlı Kur'an demek bu... Elhamdülillah.

Hocam sizi daha fazla yormadan toparlayalım. Kemal Okuyan hocadan biraz bahseder misiniz? Arapça öğrenmenize katkısı ne oldu?

Kemal Efendi'den de Allah razı olsun, Allah rahmet eylesin. ... Ben sülük gibi yapıştım ona ve peşinden gittim. Nereye gitse yanında olurdum. En mühim özelliği Arapça ibarede kelimenin son hare-

* Holaysa'da Ferşad Efendi'nin halifesi Karahasan Mehmet Nuri Efendi vardır, hocamızın kastettiği büyük ihtimalle o olmalıdır.

kesine mutlaka vurgu yapardı. Arapların aksine... Onlar ibarenin nalına muhuna vururlar... Biz de öyleydik zamanında... *Emsile-Binâ- Maksûd-Avâmil-İzhâr-Kâfi* kitaplarımı onunla beraber bitirdik. Bunun yanında fıkıh, tefsir gibi ilimler de okuduk.

Burada Bekir Efendi'nin de himmeti var tabii... Bir defasında bana; "Gel sana *Emsile* okutayım üzerine Arapça icâzetnâme yazayım" demişti. Hakikaten de her şey *Emsile*'nin içerisinde... Allah razı olsun.

Nitekim, bunun bereketi olacak. Ayrıca Kemal Efendi'nin verdiği Kur'an dersleri de var... Sizin için en hayırlı olan, Kur'an'ı anlayarak öğrenen ve anlayarak öğreten kişidir. Ta'lim, Kur'an'ı anlayarak öğrenme prensiplerini içerir. Yani en hayırlınız, Kur'an'ı ezberleyen ve ezberleten değil, Kur'an'ı anlayarak öğrenen ve öğreten kişidir. Hadis-i şerife göre, Kur'an'ı anlayarak öğrenmenin yolu budur. Kur'an'ı okuduğunuz zaman, onu anlayarak okumak önemlidir. Bu nedenle, Arapça bilmek bu süreçte yardımcı olabilir. Bu sorunu nasıl çözeceğimizi düşündüm. Şu anda, YouTube'da 10 milyon kez izlenen derslerimi çektik ve sınıfta başladık. Bu işi nasıl uygulayabileceği konusunda çok düşündüm.

Arapça fiil çekimiyle ilgili bir örnek alabilir miyiz?

Videolarda koro hâlinde *Emsile*'nin yirmi dört kalıbının çekimini yaptık. Güle oynaya... Bunu bir fobi olmaktan çıkarıp hobiye dönüştürdük. Bir derste zamirleri ezberliyoruz. Diğer derste yirmi dört kalıbı ezberliyoruz. Nasıl olacak? Ezberlemesi çok kolay! Gereken kalıpları bir kâğıtta öğrenenin önüne koyuyoruz. Kâğıtta kalıpların yanında anlamları yer alıyor. Bu kâğıdı kora hâlinde okuyup beş kere tekrar ediyoruz. Böylece ezberliyoruz. Bir de bunu makamla söylüyoruz. Bu öğrencinin daha kolay ezberlemesini sağlıyor.

Bu şekilde öğrenciler güle oynaya *Emsile*'yi ezberliyor. Bazen bana diyorlar ki "Benim kardeşim buna çalışırken bir yandan da oynuyordu" oynasın... Bununla eğlenebilsinler, eğlenerek öğrensinler...

Şuan CSA Medya You Tube kanalında bu videolar yayınlıyor. Kanalın sahibi benim oğlumdur, bu videoları birlikte çektik. Bu videolar milyonlarca izlenmiş. İzleyen hazineye kavuşmuş gibi hissediyor. Bu şekilde altyapısını inşa eden daha sonra ciddi bir eğitimle üst seviyelerde kolayca Arapça öğreniyor. Çok sayıda öğrencim benden daha büyük hocadır. Niye? "Siz bize o temeli attınız ama biz o binayı büyüttük" ifadesini kullanıyorlar. Beni beğenmiyorlar da... Öyle de olması gerekiyor zaten...

Hocam! Bu uyguladığınız sistem çok heyecan verici ama hocanız Kemal Okuyan *Emsile-Binâ*'yı nasıl okuturdu? Buna benzer bir yöntem takip eder miydi?

Hayır, o tamamen klasik yöntemle öğretirdi. Bu model Allahıma şükürler olsun benimle başladı.

Hocam! Sizi oldukça zorladık ama birkaç sorumuz daha var. Bu soruları kayıt altına alıyoruz; bunlar tarihî belge olacak. İcâzetlerden bahsettiniz. Sizde yer bırakan birkaç icâzet örneği verir misiniz? Kimler katılırdı, nasıl programlar icra edilirdi?

1980'e kadarki icâzetlerin hepsi muazzam bir törendi. Gelen hocalar 10-15 dakika sohbet yaparlardı. Yarım saati bulmazdı bir hocanın sohbeti. Çünkü çok hoca katılırdı konuşmacı olarak... Her

geleni orada konuşturmazlardı. Programlar Kur'an-sohbet-Kur'an-sohbet şeklinde icra edilirdi. Dolu dolu programlar olurdu ve bu programlar iki gün sürerdi. Program cumartesi sabah dokuzda başlar, pazar ikindi namazıyla tamamlanırdı.

Peki hocam bize son olarak neler söylemek istediğiniz, hayatınıza ve tecrübelerinize dair...

Arkadaşlar öğretmenlik mesleğinden üstün bir makam tanımıyorum. Peygamberlik, Mürşid-i kâmillik hariç... Öğretmenlik mesleğinden daha büyük zenginlik tanımıyorum. Onun için öğrencilerime hep bunu söylemişimdir: "Olabiliyorsanız ilâhiyatçı öğretmen olun!" Ben doyamadım, kırk yıl yaptım. Hâlâ içimde kor olarak duruyor. Bir kırk yıl daha verilse vallahi yaparım ama verilmiyor. "İlâhiyatçı öğretmen olamazsanız öğretmen olun! Bunu da beceremezseniz ne olursanız olun..."

Ey Allahım! Bizlere merhamet eyle. Allah sizlerden de razı olsun.

Hocam! Ağzınıza sağlık, Rabbim sağlıklı afiyetli ömürler versin! Hem Uygulama Araştırma Merkezimiz hem de ortak paydaşımız Büyükşehir Belediyesi adına çok teşekkür ediyoruz, verimli bir sunum oldu. Allah razı olsun!

Mahmut Karaca

1947'de Trabzon ili aykara ilçesi Yeşilalan köyünde doğdu. 1963'te Arif Yıldırım Hoca'dan Arapça ve Temel İslâmî İlimler tahsil ederek icâzet aldı. 1965'te Mustafa Akçadoğan (Maneka) Hoca'dan hıfzını tamamladı. 1979'da Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1980'de 10 yıl devam ettiği imamlık görevinden Bursa İmam-Hatip Lisesi Meslek dersleri öğretmenliğine geçiş yaptı. 1989-1990 eğitim-öğretim yılında bir yıl kaldığı Suriye Cumhuriyeti başkenti Şam'da Arapça eğitimi aldı. 1992'de Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Arap Dili ve Belagatı bilim dalında *İmam-Hatip Liselerinde Arapça Öğretimi ve Arapça Ders Kitaplarının Tahlili* adlı teziyle yüksek lisans programını tamamladı. 2000 yılında aynı bilim dalında *Yükseköğretim Kurumlarında Arapça Öğretimi -İlâhiyat Fakülteleri Örneği* adlı teziyle doktora programını tamamlayarak "Doktor" unvanını aldı. Bursa İpekçilik Anadolu İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliği görevinden 2009'da emekliye ayrıldı. Hâlen Bursa'da 1999 yılından bu yana yürüttüğü dinî hizmet ve eğitim faaliyetlerini dernek vasıtasıyla sürdürmektedir.

Görüşme Ahmet Cevdet Karaca tarafından hocamızın Yeşilalan/Holaysa köyünde bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 19 Haziran 2023 Pazartesi. Trabzon ili Çaykara ilçesi Yeşilalan köyündeyiz. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin iş birliğiyle düzenlenen *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Dr. Mahmut Karaca. Öncelikle kendisine bizleri kabul ettiği için teşekkür ediyoruz.

Değerli hocam bize kısaca kendinizden bahseder misiniz?

1947'de Trabzon ili Çaykara ilçesi Yeşilalan'da dünyaya geldim. 1953'te ilkokula kaydoldum. 1958'de buradan mezun oldum. Ardından babamın ve annemin teşvikiyle dinî eğitim almak üzere medrese eğitimine başladım. Çaykara Merkez Camii İmamı Yusuf Bilgin'in öğrencisi Arif Yıldırım hoca vardı. Kendisi bizim köylümüzdür. Arif hoca, hem köyümüzde hem bütün ilçede hatta Trabzon'da meşhur olmuştu. Beni onun yanına verdiler. Arif hocadan önce hafızlığa başladım. Aradan bir müddet geçtikten sonra, tek başıma da olduğum için hafızlığın çok zor olacağı kanaatine vardım hocam. Bunun üzerine hafızlığa ara verip 1958'in sonbaharında beni Arapça'ya başlattı. İki sene devam ettik. Hocam da Çaykara'da Yusuf Efendi'den Arapça okumaya devam ediyordu. İcâzet almıştı ama talebeliğe devam ediyordu. Arkadaşları icâzet aldıktan sonra o iki sene daha hocasından okumayı sürdürdü. Bu süre zarfında usul okudu. Normalde usul dediğimiz İzmirî'nin hazırladığı *Mir'ât*'ın şerhini altı ay okurdu talebeler. Ancak Arif Hoca iki yıl boyunca bu derse devam etti. Sabahlara kadar çalışıp derslerini hazırlar, Çaykara'ya iner ve Yusuf Efendi'yle birlikte usul-i fıkhi daha doğrusu *Mir'ât* şerhi İzmirî'yi okurlardı. İki sene böyle devam etti. Hocamla mahallelerimiz ayrıydı. Ben evden çıkıp hocamın evine gider, orada ders okurdum. Daha sonra hocam 1960'ta Rize merkeze bağlı Sütlüce köyünde görev aldı. Hocam imam olarak orada göreve başlayınca ben de onu takip ettim. 1960-63 arası onun imamlık döneminde Rize'ye gittim geldim, hocamı takip ettim. Bir gurbet hayatı yaşadım. Rahat bir ortamdaydık ama bir çocuğun o yaşta gurbette olması, anne baba ayrılması çok zordu, hâlâ onun acısını çekerim. Bu bakımdan gurbete gönderilen, gurbette olan gençleri, burslu da olsalar, rahat da olsalar her zaman hatırlar ve düşünürüm.

1963'te hocamın Rize'deki görevi bitti ve köye döndü. Askerlik vakti yaklaştığı, benim de icâzet vaktim geldiği için icâzet hazırlıklarına başladık. O dönemde hocalar kendi talebelerine icâzet verebilmek için hocalarıyla istişare yaparlardı. Eğer hocaları müsaade ederlerse talebeye icâzet verirler, değilse beklerlerdi, öyle bir usul vardı, gelenek vardı. Hocam hocası Yusuf Efendi'ye "Mahmut icâzet durumuna geldi Holaysa'da bir icâzet yapmayı düşünüyoruz" şeklinde teklif götürdü. Bu, Cumhuriyet döneminden, Feriâ Efendi'den sonra, Holaysa'da kendi köyümde ilk icâzet olacaktı. Fakat Yusuf Efendi iyi niyetle "Mahmut daha küçük, henüz 16 yaşında biraz daha devam etsin" dedi. Hocam askere gitti. Ben Yusuf Efendi'den derslere devam ettim. Aslında o dersleri okumuştum ama benim için bir tekrar oldu. Dönem arkadaşlarımla arasında temayüz ettim. 5-6 ay devam ettikten sonra arkadaşların icâzet dönemi geldi. Bunun üzerine Yusuf Efendi "Mahmut sen de icâzete katıl" dedi. Ben de, "Hocam benim hocam askerde, onun huzuru olmadan, o burada bulunmadan icâzet almam doğru olmaz" dedim ve icâzet cemiyetine katılmadım.

Babama ortaokula girmek istediğimi söyledim, "Beni ortaokula ver" dedim. O tarihlerde on altı yaşındaydım. Yaşım ilerlediği için ortaokula kaymakam onayıyla gidebiliyordum. Fakat o dönemde bizim köyden ortaokul ve liseyi bitirenler olumlu intiba bırakmamışlardı. Halktan kopukluk,

birtakım değerlere muhalefet türü olumsuzluklar yaşanmıştı. Bunun üzerine “Olmaz, sen icâzet aldın, hafızlığını da tamamla bu sana yeter” dedi babam. Tabii çok üzüldüm ama yapacak hiçbir şey yoktu. Fakat 1965’te okul dışından sınavlar başladı. Yani isteyen herkes imam-hatip lisesini dışarıdan bitirme imtihanına katılabiliyordu, öyle yaptım. 1967’ye kadar imam-hatip lisesini dışarıdan bitirmelere devam ettim. Bu ara hafızlığı tamamlamış oldum. Hafızlığa gelince, o sırada Mustafa Akçadoğan hoca Kadahor Mahallesi imamıydı, “Mahmut! Seninle bir anlaşma yapalım, ben senin hafızlığını dinleyeyim, sen benim Arapça’mı müzakere et” diye bir teklifte bulundu ve öyle de oldu. Ben onun bir bakıma Arapça’da hocalığını yaptım, o benim hafızlığımı dinledi ve 1967’ye kadar okul dışı imtihanlara devam ettim.

1967’de askerlik dönemi gelince askere gittim. Aydın Jandarma Eğitim Taburu’nda asker oldum. Oradaki komutanın da müsaadesiyle revire geçmiştim, sıhhiye kursuna gittikten sonra sağlık baş çavuşumuzun müsaadesiyle İzmir’den sınavlara devam ettim. Hem hastaları İzmir’e götürüyordum hem de sınavlara giriyordum. Bu şekilde 67-69 arası eksik kalan imam-hatibin orta kısmını tamamlamış oldum. Bir iki ders kalmıştı, terhis olduktan sonra 1969’da Trabzon’da o sınavları da tamamlayarak imam-hatip ilk devre mezunu oldum ve o diplomayla beraber Rize İyidere Hazar Mahallesi’nde sınavlar sonucu imam oldum. 5- 6 sene kadar devam eden bu imamlık süresi içerisinde Trabzon İmam-Hatip Lisesi’nde imam-hatibin lise bölümünü dışarıdan verdim. Bu arada o dönemlerde imam-hatip mezunları ilâhiyat fakültesine giremiyor, sadece yüksek İslam enstitülerine girebiliyorlardı. Ben Rize Lisesi’nin de fark derslerini verdim. Ondan sonra, önce 1975’te Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü’nü kazandım. Orada kalacaktım ama o zaman Cevat Akşit müdür yardımcısıydı, Dr. Cevat Akşit. Bursa’da bir Yüksek İslam Enstitüsü açıldığını, her enstitünün oraya on beşer kişi, göndereceğini falan söyledi. Ben hemen müdür yardımcısı Cevat Akşit hocanın yanına gittim. Beni Bursa’ya gönder dedim. Çünkü Erzurum’da okurken görev almak imkânsız gibiydi. O sıralar iki çocuğum vardı. Görev almadan eğitimimi sürdürmek benim için çok zor olacaktı. Hoca “olmaz falan” dedi “sen ikinci sıradasın” ilk sırada Çifârüksalı bir arkadaş 98 puanla, ben 95 puanla ikinci olduğum için ilk ondakini gönderemeyiz dedi. Ama sonradan ne olduysa -Allah razı olsun hâlâ hayatta- beni Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’ne gönderdi. Burada okurken imamlık yapma imkânı da oldu. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü’nü tamamladıktan sonra Diyanet’ten Millî Eğitim’e naklen geçtim. Bursa Merkez İmam-Hatip Lisesi on üç sene, İpekçilik Anadolu İmam-Hatip Lisesi on yedi sene olmak üzere otuz seneye yakın ve on sene imamlıkla birlikte 41,5 sene görev yaptıktan sonra 2009’da emekli oldum.

Bursa İmam-Hatip Lisesi’ndeki öğretmenliğim esnasında Arapça’yı geliştirmek için bir yıl Suriye’ye gittim. Yüksek lisans ve doktorayı yine bu görev esnasında tamamladım. 2009’da emekli olduktan sonra başkanlığını yürüttüğüm bir dernek vasıtasıyla eğitim-öğretim faaliyetlerine ve üniversite gençliğine hizmet etmeye devam ediyorum. Derneğimiz bünyesindeki külliye üniversitede okuyup hafızlık yapmak isteyen talebeler barınmakta ve bir taraftan eğitimlerine devam ederken diğer taraftan hafızlıklarını ikmal etmektedirler. Yani eğitim faaliyetlerimiz hâlihazırda da devam ediyor. İnşallah ölünceye kadar devam eder.

Hocam Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında yörenizde ilmiyeden görülebilecek ailelerden ve bu ailelerin halkın eğitimine ne gibi katkıları olduğundan bahseder misiniz?

Bizim dönemde hafızlığa başladığım Arif Yıldırım Hoca’dan derse başladığım yılda kendisi Çaykara’da eğitimini sürdürüyordu. Yani medrese Arapça’sı, medrese eğitimi alıyordu. Dolayısıyla hocam

vasıtasıyla Yusuf Bilgin'i, Bilgin ailesini tanıdım. Onun hocası Hacı Hasan Efendi hem Çaykara vaiziydi hem de Hopşera dediğimiz köyde, kendi evinin bir bölümünü medrese olarak kullanmak suretiyle medrese eğitimi veriyordu. Türkiye'nin her tarafından Erzurum'dan Tokat'tan muhtelif yerlerden Hopşera'ya öğrenciler geliyordu. Bu öğrenciler orada barınıyordu da. Aynı şekilde Çaykara'da da Yusuf Bilgin hocanın medresesine Türkiye'nin belli yerlerinden öğrenciler geliyordu ki o zaman medrese olarak da Çaykara Merkez Camii'nin mahfil kısmı kullanılıyordu. Ben iki aileyi tanıdım, yani benim dönemimde Bilgin ailesi ve Hacı Hasan Efendi'nin ailesi vardı.

Aynı zamanda Ferşad Efendi'nin de daha önceki dönemlerde burada ilim sahasına katkıları olduğunu biliyoruz. Kendisi hakkında bildiklerinizi paylaşır mısınız?

Ferşad Efendi, bu yörede var olan, hâlâ devam eden yenilenen medresede müderristi. Civardan hocalar, öğrenciler gelir ve onların iâşesi, ibatesi eski medresede yani bundan önceki medresede karşılanırdı. Köyün hemen hemen büyük bir kısmı onun öğrencisiydi. O dönemde medresede okuyanlar askerlikten muaf tutulduğu için bu itibarla onun medresesinde bulunmayan yok gibiydi köyden. Ondan sonra tabii Ferşad Efendi bir ekoldü. Ben 1975'te Yüksek İslam'a, Bursa'ya gitmeden önce Ferşad Efendi medresesinde bir kadro açılıyor yine Arapça okutmak, aynı şekilde Ferşad Efendi'nin tedrisatını devam ettirmek için. Hem Kur'an kursu öğretmenliği hem de Arapça tedrisatı için, ben teklif ediliyorum. Çünkü imam-hatip lisesi mezunuydum, hafızlığım vardı, Arapça'dan da icâzet almıştım, o kadar şartlar uygundu, talep oldu, teklif getirildi. Fakat ben okumak istiyordum. Çünkü eğitim öğretimin medreselere değil imam-hatip liselerine ve ilâhiyata kaydığını fark ettim, yani okutacaksam mutlaka bir yüksekokul bitirmem gerekiyordu, akademik çalışma yapmam gerekiyordu. Bu itibarla o teklifi kabul edemedim. Yani Ferşad Efendi'nin medresesinde müderris olmayı öteleyerek, eğitim öğretimi yani Yüksek İslam Enstitüsü ve daha ileriki akademik çalışmayı tercih ettim.

Kendi aile büyüklerinizden ilimle meşgul olan kimler vardı, bahsedebilir misiniz?

Şimdi her şeyin bir menşei var, kökler diyoruz ya kökler, yani dikkat edin bu medrese eğitimi alanların veya dinî eğitim veren şehirlerin köklerine bakıyorsunuz, mesela Erzurum gibi Kayseri gibi onların köklerinde ilim kurumlarının ve ilim ehlinin olduğunu görürsünüz. Bizim ailede kurt dedem, büyük dedem Ferşad Efendi'den ders almıştı ve icâzet almıştı, Temel Efendi. O zamanlarda icâzet alana "efendi" denirdi mesela Ferşad Efendi, müderris Hacı Hasan Efendi, Yusuf Efendi, büyük dedem Temel Efendi. Temel Efendi ilim meraklısı bir insan, torununu okuttu, babamı iş yaparken bir taraftan dolaştırıyor bir taraftan da Yâsîn, Tebâreke, Amme sûreleri, aşırılar, onları irticali olarak öğretiyor ve babam tecvid bilgisi almadan önce rahatlıkla çok güzel bir şekilde Yâsîn'i, Amme'yi, Tebâreke'yi okurdu. Bu bakımdan benim köküm Temel Efendi'den geliyor, bizim kökümüz büyük dedem, Temel Efendi. Onun izini takip ettik, etmeye devam ediyoruz.

Karahasan Mehmet Nuri Efendi de aynı şekilde yine sizin aileden olduğunu biliyoruz. Kendisi hakkında bildiklerinizi bizimle paylaşabilir misiniz?

Şimdi Karahasan Mehmet Efendi hem akraba olarak dedemin dayısı, hem aile büyüğümüz. Hem ilim yönünden hem de tasavvufî yönden bilinen bir isim Karahasan Mehmet Efendi. Ferşad Efendi'yle birlikte onlar Varda'da halvete giriyorlar, ders verme yetkisi tasavvuf irşat yetkisi alıyorlar.

Bu itibarla zaman zaman onun ziyaretine giderdik. Onun bir odası var, odada bulunurduk, ders alırdık o odada. Ve dışarıdan onu ziyarete gelenlere yol gösterirdik, onlar zaman zaman Merkez Camii'ne onu ziyaret etmek için gelir, onlarla birlikte Karahasan Hacı Mehmet Efendiyi ziyaret ederdik. Hatta çok yaşlandığı bir dönemde hutbeyi o okuyacaktı, namazı o kıldıracaktı ancak rahatsızlığı nedeniyle kıldıramadı. Ben de torunu sayılmam hasebiyle namazı da bana kıldırttı, hutbeyi de bana okuttu. O şekilde bir hatıramız var Karahasan Hacı Mehmet Efendiyle birlikte.

Az önce Karahasan Mehmet Efendi'den ve Ferşad Efendi'den bahsederken hem ilim yönlerinin hem tasavvuf yönlerinin olduğundan bahsettiniz. Bu bölgeye baktığımız zaman bazı âlimlerin her iki yönden de kuvvetli olduğunu görüyoruz. Bu konuda tespit ve düşüncelerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Ben tasavvufi hayatın ilk müşahhas örneğini Arif Hoca'da gördüm. Benim hocam Nakşi'ydi, yani tarikat ehliydi, ilim ehliydi. Ondan sonra şöyle bir gelenek vardı medreselerde. Gerek Çaykara'da Yusuf Efendi'nin gerekse de Hacı Hasan Efendinin ders halkasında. İcâzete yakın dönemlerde yani şer'î ilimler tamamladıktan sonra icâzet yaklaştığı sıralarda hocaefendiler, müderrisler yani Yusuf Efendi ile Hacı Hasan Efendi, öğrencilerini bir mürşide gönderirlerdi. Mesela burada Holaysa'da Karahasan Mehmet Efendi, Kondu'da Ali Efendi, Trabzon'da Beşikçizade Abdurrahman Efendi ve benzeri zatlara gönderirler, ders diye tabir ettiğimiz inabe diye ifade ettiğimiz tasavvuf, tarikat dersi alırlardı. Yani medresede hocalarımız, şeriat ilimlerini mükemmel bildikten sonra onları bir tarikat büyüğüne, bir şeyhe, mürşid-i kâmil olan birisine gönderir, ilmî icâzetnâmeden sonra manevî icâzetnâmeyi bu şekilde vermiş olurlardı. Yani biz şöyle büyüdük; evimizde, evde mesela ben babaannemin etkisiyle tasavvufi bir hayat yaşadım burada, ondan sonra Arif hocanın ders halkasında, Çaykaraya gittiğimde Yusuf Efendi'nin ders halkalarında hep tasavvufi hayatla yani manevî hayatla ilim hayatının paralel gittiğini gördüm. Bu bizim yetişmemize daha doğrusu manevi motivasyonumuza çok büyük etki sağlamıştır. Yani eğer icâzet aldıktan sonra normal icâzet aldıktan sonra okul dışından orta, lise, üniversite, sonra yüksek lisans doktora gibi çalışmalar olmuşsa burada tasavvufi hayatın daha doğrusu çocukluğumda aldığım, gençliğimde aldığım tasavvufi etkileşimin büyük etkisi var.

Önemli bir katkı sağladığını görüyoruz. İlk eğitim yıllarınıza dönmek istiyoruz. Köyünüzde çocukların gittiği sıbyan mektepleri var mıydı? Buralarda eğitim veren hocalardan hatırladıklarınız var mıdır? Biraz da bunlardan bahsedebilir misiniz?

Bizim mahallemizde şu anda Ğumis dediğimiz Tepebaşı Mahallesi'nde vardı. Bizim köyümüzde yedi kadar sıbyan mektebi var ve ben diğer hocaları da biliyorum ama bizim mahallemizdeki sıbyan mektebinde Hüseyin Yavuz hocamız okuturdu. Bu Hüseyin Yavuz, Ferşad Efendi'nin talebesiydi. Ferşad Efendi'nin yüzlerce, Holaysa'dan da onlarca talebesi var. Ondan sarf nahiv okumuş, Arapça'ya kısmen vâkıf bir zattı. Biz ilk sıbyan eğitimi hususunda şanslıydık, yani Ferşad Efendi'nin talebesinden okumuş olduk. Biraz sert mizaçlıydı ama güzel şeyler öğretti bize. Ondan sonra Muhammed Yıldız diye bir hocamız geldi çok mülayim, çok yumuşak bir insan. Tam pedagog yani öğrenciyi anlama, sevdirecek öğretme açısından. Ama ilmen o kadar ileri değildi, yani Arapça eğitimi almamıştı. Hatta ta'lîm yani tashih-i hurûf konusunda da sıkıntıları vardı ama ondan öğrenciyle diyalogu ve buna benzer çok şeyi öğrendik. Hatta bir şeyi söyleyeyim, abdest almaya gittiği vakitte

öğrenciler onu kartopuna tutardı. O şekilde öğrenciye yakındı, öğrenciyle oynayacak kadar yakındı. O zaman kafamızda eğitimin yumuşak üslupla verilmesi gerektiğine dair bir intiba bıraktı. Biz bunu Muhammed Hoca'dan görmüş olduk.

Sıbyan mektebinde hangi tür materyaller vardı, neleri okuyordunuz, kitap olarak ne kullanılıyordu?

Sıbyan mektebinde bildiğimiz Elif-bâ cüzleri vardı, Kur'ân-ı Kerîm vardı. Fakat sıbyan mektebinin o zaman tabii birebir hocaefendi Elif-bâ cüzünü okuduktan sonra veyahut Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden dinlendikten sonra ezberleri alırdı. Fakat benim dikkatimi çeken orada, en fazla faydalandığımız toplu okumaydı. Özellikle kısa namaz duaları, ondan sonra Cenâb-ı Hakk'ın zatî ve subutî sıfatları, 32 farz, 54 farz hem öğretiliyor hem toplu olarak söyleniyordu. Bu itibarla böyle bir eğitim vardı. Zannediyorum öbür mekteplerde de aynı eğitim devam etmekteydi. Takrir metodu diyebileceğimiz bir metot, yani hoca anlatıyor, hoca öğrenciyi dinliyor veyahut hoca okuyor, okuyan öğrenciyi takip ediyor, hoca ezberletiyor, yapılan ezberleri de toplu hâlde, koro hâlinde öğrenciye okutuyor ve herkes öğrenmiş oluyordu. Yani diyelim ki Sübhaneke'de, Tahiyat'ta olan bir öğrenci bile Fil sûresine yani ileriki aşamaya, hatta Allah'ın zatî ve subutî sıfatlarını ezberleyecek noktaya geliyordu, toplu öğrenmenin içerisinde. Biz sonradan bu yöntemi okullarda da kullandık, Kur'an kursları da aynı yöntemi kullanıyorlar.

Köyde sıbyan mekteplerine başlarken ya da bittiğinde herhangi bir tören düzenleniyor muydu çocuklara, böyle bir şey sizin bulunduğunuz yörede var mıydı?

O dönemde imkânlar çok kısıtlıydı, gerçekten kısıtlıydı. Mesela sıbyan mektebinde hocanın yemeği verilir, ondan sonra kısmî bir ücret verilirdi. Mesela o zaman mahsulden verilirdi, mısır veyahut benzeri mahsuller. Yani öğrenciye tören düzenlemek, bu günümüzde olduğu gibi bir şey yapmak maddî açıdan o zaman mümkün değildi, yoktu yani.

Hafızlık eğitiminden biraz önce bahsetmiştiniz, Arif hocadan başladığınızı daha sonra da buralarda Maneka olarak bilinen Mustafa hocanızdan devam ettiğinizi, o süreçle ilgili bize söyleyebileceğiniz şeyler var mıdır, nasıl geçti hafızlık süreciniz, nasıl tamamladınız?

Evet, hafızlık Arapça'dan icâzet aldıktan sonra yani hocam askere gittikten ve Yusuf Efendi'den de icâzet cemiyeti bittikten sonra o dönemin, 2,5 yaprakta yaptığım hafızlığı yani beş sayfaya kadar daha önce ezberlediğim hafızlığı tamamlamak istedim. O sırada Alisinostan (Uzuntarla) Mehmet Keskin diye hocamız vardı, sonradan Bursa Armutlu'da imam oldu, ondan hafızlığa başladım. Hafızlığı tamamlamak istiyordum, o sırada Maneka Hacı Mustafa dediğimiz Mustafa Akçadoğan hoca Kadahor Mahallesi'nde imamdı ve Yusuf Efendi'den Arapça okumaya başlamıştı. O bana şöyle söyledi "Gel senle anlaşalım, evimiz yakın mahalleye yakın, ben senin hafızlığını dinleyeyim, sen de beni Arapça müzakere et." Bir bakıma o, hafızlık hocam oldu beni dinledi, tamamladım, ben de onun Arapça müzakere hocası olmuş oldum. Hafızlık çok kolay oldu benim için çünkü Arapça'yı biliyordum, yani 2,5 yaprağa kadar ezberlediğim, çocukken çok kalıcı oldu. Yani o zaman 11-12 yaşındaydım fakat sonradan on altılı yaşlara geldikten sonra çok kolay ezber oldu. Ben ezberi oturarak yapmamıştım. Buradan şu mahalleden Fotinosa (Kabataş) kadar olan bir patika yol var.

Ayarlıyordum, giderken bir sayfa dönerken bir sayfa, o şekilde adımları ayarlamak suretiyle hafızlığı yolda yaptım. Benden sonra Mehmet Ali Hoca birader de aynı yöntemi takip etti, yani biz hafızlığı bir odada, kapalı bir odada değil açık havada o şekilde tamamlamış olduk. O şekilde manasını sindire sindire oldu, yani Arapça'dan icâzet almışsınız, manasını biliyorsunuz, ezberleme çok kolay oldu ama unutulması da o kadar kolay oluyor. Tecrübelerime dayanarak söylüyorum hafızlık yapanların çocukken yapmalarına hatta eğer mümkünse ilkokula gitmeden önceki uygulamaları var bunun, 5-7 yaş arası yapanlar vardır. Mümkünse o yaşlarda, en azından ilköğretimden sonra yapmalarını tavsiye ediyorum. Çünkü ileri yaşlarda yapılan hafızlık ve özellikle Arapça'yı bilerek yapılan hafızlığın yapılması kolay ama unutulması da çok kolay oluyor, unutuluyor.

Çocukluk zamanınızda köyünüzde hanımların genel durumu, tahsil durumu, yani kızların eğitimine gerek hocaların gerek ahalinin bakış açısı nasıldı?

Şimdi bizim dönemimizde maalesef kızların eğitimi istenen şekilde değildi, yani siz ilkokul öğretimini kastediyorsanız, ilk dönemlerde ilkokula kızını kimse vermiyordu bizim dönemimizde. Hatta benim dönemimde sadece iki üç tane kız vardı ilkokulumuzda. Ama sonraki dönemlerde herkes vermek zorunda kaldı. Daha önceki dönemlerden, mesela babaannemden örnek verebilirim. Babaannem ilk evliliğini on üç yaşında yapmıştı. Kur'ân-ı Kerîm'i, namaz dualarını biliyor fakat Kur'ân-ı Kerîm'i yüzünden okumasını bilmiyordu. Hatta onun hatim etmesi şöyleydi; her satırda, öyle öğretmişlerdi her satırda bir İhlas okumak suretiyle Kur'ân-ı Kerîm'i hatim ederdi. Yani yüzünden Kur'ân-ı Kerîm'i okuyamıyor, tabiri caizse ümmiydi. Demek ki o zamanda kızları erken evlendiriyorlardı, on üç yaşında babaannemin evliliği, ilk evliliği. Ondan sonra iş hayatı, dolayısıyla yani orada hanımlar çalışacak, kızlar da çalışacak, artık okumayla ne işleri var şeklinde bir anlayış vardı. Sonra tabii bu anlayış hâliyle değişti. Yani bizim dönemimizdeki anlayış oydu. Şimdi Allah'a şükür imam-hatip liselerinde kızlarımız var, ilâhiyat fakültelerinde kızlarımız var. Millî Eğitim'in farklı yerlerinde kızlarımız okuyor artık, okutuluyor fakat o zamanda o yoktu.

Bu ilk tahsilinizden sonra yörenizde ders aldığınız hocalardan ve onların eğitim durumundan biraz bahsedebilir misiniz?

Biz Yüksek İslam'da okurken başkasından eğitim almak şöyle dursun biz eğitim veriyorduk orada. Tabii icâzet almanın da bir avantajı var. Yunus Vehbi Yavuz hocamız o dönemlerde İslâmî İlimler Kursu diye kurs açıyordu. Bir dönem ben onun sarf-nahiv derslerine giriyordum, o fıkıh derslerine giriyordum, bir dönem beraber yürüttük ondan sonra kendisi devam etti. Yani biz Yüksek İslam Enstitüsü'nde okurken medrese eğitiminin de verdiği bir güçle, bir ruhla dört sene boyunca arkadaşlarımıza öğretmenlik yaptık. Evimiz de müsaitti, cami lojmanının bir odası medrese hâline gelmişti. Yüksek İslam Enstitüsü'ndeki öğrenci arkadaşlarımız gelir, dersleri müzakere ederdik. Hatta Millî Eğitim'e geçtikten sonra bile cami lojmanın alt kısmını, bir de ayrı bir ev kiraladık. Yüksek İslam talebeleri orada kalıyor, Bursa'da bir iş adamı onların bütün işlerini masraflarını karşılıyor. Ve iki sene ben onlara özel Arapça dersi verdim. Yani bir taraftan Yüksek İslam'da okuyorlar bir taraftan, maddi ihtiyaçları karşılanıyor, o şekilde etkilenmekten çok, biz Arapça'da, Arapça eğitim konusunda etkilemeye çalıştık.

Tekrar yöremize dönecek olursak, ders almış olduğunuz hocalarınızın ders yöntemleri nasıldı, bu noktada sizi etkileyen hususlar nelerdi? Bunun yanı sıra bu süreçte okuduğunuz kitaplardan bize bahsedebilir misiniz?

Evet, isterseniz medrese eğitiminde okuduğumuz kitaplardan başlayayım. Tabii bütün medreseler, Çaykara'da özellikle bu yörede okutulan dersler belliydi. Yani *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd* ondan sonra *İzzî*, *Merâh* sarftan bu dersleri alırdık. Nahivden de *Avâmil*, *İzhâr*, *Kafiye*, *Molla Câmi* dersleri alırdık, metodunu anlatacağım sonra, belagattan *Telhis*, *Telhisü'l-Belaga*, onu okuduk, ondan sonra mantıktan *İsâgüci*, fıkhıtan *Nûru'l-izâh*, *Mültekâ*, *Halebî*, fıkıh usulünden Molla Hüsrev'in *Mir'âtı* ve yine o *Mir'ât*'ın haşiyesi *İzmirî* diye takip ettiğimiz kitap okutulurdu. Metot da şu; *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd* ve *Avâmil* tamamen mefhum olarak hocaya verilir, hatta bu derslerde, *İzhâr* dâhil, hoca her dersin başında kitabın başından o derse kadar mefhum yani anlaşılır Türkçe bir özet geçerdi. *Kâfiye*'den metin ezberlemesi, ondan sonra *İsâgüci* mantıktan metin ezberlemesi, Belagattan da *Telhis* metin ezberlemesi, akait dersinden Ömer Neseffî'nin *Akaid-i Neseffî* dediğimiz metnin ezberlemesi yapılıyordu. Usulden *Mir'ât*'ın metnini ezberledim. Yani hocalarımız belli bir yere kadar mefhum, belli bir yerden sonra da metin ezberletmek suretiyle bize Arapça'da meleke kesp etme yeteneği verdiler.

Bu, bugünkü öğretimde yok, yani ilâhiyatta da yok sanıyorum. Yani siz bir kitabı her gün derse başladığınız zaman, başladığınız yerden geldiğiniz derse kadar mefhumunu okuma, ondan sonra Belagat dersinin diyelim *Telhis*'in metnini metin ezberlemesi yapma, olacak iş değil! Mesela akaid-den *Emâli* metnini, nazım hâlinde olan akaitle ilgili bir metindi bu, sona kadar ezberledik. Yani biz *Emâli*'yi başından sona kadar ezber okurduk, *Kaside-i Bürdeyi* başından sonuna kadar ezber okurduk. Bu şekilde ezberletme yöntemi öğrenci de Arapça konusunda, ibare okuma diye tabir ettikleri, ibareyi düzgün okuma konusunda bize çok büyük yardımcı olmuştur.

Siz bireysel eğitim aldınız ama yatılı eğitim veren kurumlar da sizin döneminizde vardı. Bu noktada bizlerle gözlemlerinizi paylaşır mısınız?

Ben bu arada şunu ifade etmek isterim: Hocamın evine gidiyorum ilk iki sene. Hocamın babası Ömer Efendi, annesi Fatma Hanım, bir evlatları gibi davranıyorlardı. Hatta Ömer Efendi yani Arif hocanın babası bana Mahmut-i Zemahşerî derdi. O lakabı ben fevkalade kabul ettim. Zemahşerî gibi olmak, sen Mahmut, Zemahşerî olacaksın yani müthiş bir lakap. Rahmetlik, hocamın annesi Fatma Hanım'ın yemeklerini unutamam, öğle yemeğini orada yedim. O bakımdan yani ferdi olarak, yemeği hiçbir mukabili olmadan, hiçbir maddi destek almadan hocalarımız bize hatta kendi desteklerini de vermek suretiyle, o şekilde okuttular. Medrese eğitiminde, mesela Ferşad Efendi Kursu'nda o zaman intibalarım, etraftaki desteklerle, zenginlerin desteğiyle orada yemek pişirilirdi, Ferşad Efendi'nin medresesinde. Çaykara'da Hacı Hasan Efendi'nin evi zaten hem Hacı Hasan Efendi'nin bizzat kendisinin katkısı olurdu öğrencilere bildiğim kadarıyla, duyduğum kadarıyla. Yine destek verenler oluyordu, yani o zamanki destekler, halk yapılan masraflara katılıyordu, bugün Ferşad Efendi'nin kursunda olduğu gibi. Dışardan destek veriliyor, maddi destek sağlanıyor ve dışarıdan öğrencinin iâşesi, ibatesi bir şekilde sağlanmış oluyor.

İcâzetlere gelmek istiyorum. Kendi icâzet belgenizi daha sonradan aldığınızı söylemişsiniz. Sizin bir icâzet töreniniz o zaman olmadı ama Yusuf Efendi'den bahsettiniz, onun icâzetinden bahsettiniz, o dönemin icâzet merasimlerine kısaca değinebilir misiniz?

Evet, şimdi benim icâzetim, fiilen cemiyete katılmadığımı söyledim. Çünkü hocam askerdeydi. Çaykara'da Yusuf Efendi ayrı bir icâzet cemiyeti düzenlemiyordu, birleştiriliyordu icâzetler ve Hopşera'da yapılıyordu. Zaten Hacı Hasan Efendi, Yusuf Efendi'nin hocasıdır. Yani Yusuf Efendi ile Hacı Hasan Efendi'nin talebeleri bir araya gelip Hopşera'da icâzet düzenleniyordu. Ben Yusuf

Efendi'ye gittiğim süre içerisinde arkadaşlarımla icâzetine katıldım, yani misafir olarak katıldım. Daha önceki birkaç icâzete katıldım, Yusuf Efendi'nin talebelerinin ve Hacı Hasan Efendi'nin talebelerinin olduğu icâzete. İcâzette şöyle bir uygulama var:

Önce dışarıdan gelen misafirler tarafından konuşmalar yapılır, o dönemin en meşhur âlimlerinin konuşmaları, ondan sonra meşhur hafızların Kur'ân-ı Kerim okumaları olurdu. Daha sonra en son Hacı Hasan Efendi veya icâzet veren kişi icâzetnâmenin bir tanesini başından sonuna kadar okutur ve o yönenin en meşhur hocası tarafından dua yapılırdı. Bu söylediğim, ilmi icâzetlerde, bir de hafızlık icâzetleri soruyorsanız, hafızlık icâzeti bugünkü icâzetten çok farklı. Mesela ben kendi köyümde Holaysa'da yapılan bir icâzete katıldım. Arif hocamın da yani Arapça hocamın da icâzeti idi. Kur'ân-ı Kerim başından sonuna, yani perşembe günü okunmaya başlanır cuma günü cuma saatine kadar a kadar okunurdu. Peki, nasıl okunurdu? Dışarıdan tarafsız bir hoca, kendi hocaları değil, sen şunda, sen şuradan oku, yani sen şu cüze, şu cüze hazırlan şeklinde değil, misafir hocanın, komisyonda olan misafir hocanın bizzat onun tensibiyle Kur'ân-ı Kerim baştan sona kadar iki günde, yani orada icâzete katılan her öğrenci Kur'ân-ı Kerim'i başından sonuna iki gün, hatta bir günde okuyacak kadar bir seviye kesp ederdi. Çok güçlü hafızlar yetişirdi o dönemde, şimdi farklı durum, tabii farklı.

Ben o kıyaslamayı da soracağım açıkçası, yani o dönemin icâzetlerini de gördünüz bu dönemin icâzetlerini de görüyorsunuz, biraz önce de kısmen yaptınız ama karşılaştıracak olursanız o dönemin icâzetleriyle bu dönem icâzetleri, ne demek istersiniz?

O dönem icâzetleri daha kuvvetli bence. Şimdi ben bazen torunlardan hafızlık yapanlara uygulamaları soruyorum, maalesef yani ham dediğimiz kısım bitirdikten sonra, ondan sonra haslama dediğimiz pişirme olgunlaştırma döneminde yirmi yaprak, ondan sonra otuz yaprak, kırk yaprak, elli yaprak. Her gün bir cüz arttırmak suretiyle yüz yaprak günde yani on cüz, üç günde bir hatim, ondan sonra iki günde bir hatim, sonra bir günde bir hatim. Bu şekilde de öğrenciler, hatta o kadar öğrencilerin, icâzet alan öğrencilerin orada bir ayet sorduğunuz vakitte onun yerini göstermek bir tarafa Kur'ân-ı Kerim'in elli sayfasını tersine, yani herhangi bir sayfanın önce en son ayeti sonra bir üstteki ayeti bir okuyacak şekilde kuvvet kesp ederlerdi, o dönemin icâzetlileri, o dönemin hafızları.

Biraz önce isimlerden bahsettiniz ama yine ben sormak istiyorum. Sizin döneminizde Çaykara'da gerek ilmi icâzet gerek hafızlık eğitimi veren hocalardan, bahsettiğiniz kişiler haricinde aklınıza gelen isimler var mı? Yusuf Efendi'den bahsettiniz Arif Hoca'dan zaten ders almıştınız, Hasan Efendi'den bahsetmişsiniz. Bunlar haricinde mesela hafızlık eğitimine yoğunlaşan hocalar var mı?

Bizim köyümüzde bir dönem imamlık yapan Vizana diye tabir ettiğimiz Ahmet Okutan'ın babası, şimdi tam hatırlayamadım. Uzun dönem icâzet vermiştir, yani hafız yetiştirmiştir. Mesela Arif hocanın hocasıdır aynı zamanda, hafızlık hocasıdır. Fakat çok sert bir mizaç, ondan ziyade çok kuvvetli çok disiplinli bir hafız yetiştiricisiydi. Ondandır Mehmet Köksal'ın babası hafız yetiştirdi, daha sonra Mehmet Köksal Rize Taşçıoğlu Camii'nde imam olduktan sonra yüzlerce hafız yetiştirdi. Ben hatırlayabildiğim kadarıyla bizim köyümüzde Vizana başta olmak üzere Mehmet Köksal gibi hocalar vardı.

Sonraki süreçteki tahsil hayatınızdan kısaca bahseder misiniz? Az önce biraz söylediniz ama yine vurgulamak açısından klasik medrese usulü almış

olduğunuz eğitimin daha sonraki eğitim sürecinize olan katkılarından biraz daha ayrıntılı olarak bahsedebilir misiniz?

Medrese eğitimi bize şunu verdi, g¼c¼l¼, kuvvetli bir eğitim. Mesela Arif Hoca, çok g¼zel yetişmişti. Bunun yetmeyeceğini, yani hafız da olsanız, medrese eğitimi de alsanız en azından resm¼ g¼rev alma açısından mutlaka bir okulu bitirmenin gerektiğini ki imam-hatip lisesi bitirmek gerektiğini anladık. O motivasyonla biz imam-hatip lisesinin orta kısmını askerlik ¼ncesi, lise kısmını da Rize’de g¼reve başladıktan sonra tamamladık. Hatta imamlık esnasında hem imam-hatip lisesine, hem Rize Devlet Lisesi’ne hem de bir yıllık Fatih Eğitim Enstit¼s¼’ne orada devam ettim, T¼rke ¼đretmeni olacaktım fakat y¼ksek İslam’ı kazandıktan sonra oradan ayrıldım. Yani bu, hep bu medrese eğitiminden aldığım motivasyondur. Fakat tabii bizde bir şey var, ileri, daha ileri, daha ileri. Y¼ksek İslam d¼neminde zaten hocalarımız gayet iyiydi. Mesela S¼leyman Uludağ Arapça derslerimize girerdi fakat S¼leyman Uludağ “Mahmut sen k¼t¼phanede alış” falan derdi. Derste Arapça’mın yeterli olduğu kanaatine herh¼lde vardı. “Sen git k¼t¼phanede şu şu çalışmayı yap” falan derdi. Fakat benim asıl çalışmam, Mill¼ Eğitim’e geçtikten sonra oldu. 1980’de Mill¼ Eğitim’e geçtim, yani Diyanet’ten naklen Bursa Mill¼ Eğitimi’ne, oradan da Bursa İmam-Hatip Lisesi’ne nakledildim. O zaman da imam-hatip lisesinde Fuat Kavukçu d¼nemi, Arapça kursları açmak istiyorlar, Mahmut Hoca da gelince bunu başlatalım falan s¼ylediler, bana ¼neri getirildi. Biz Arapça konusunda seçilmiş talebelerden ¼zel talebeler yetiştirmek istiyoruz diye. Yusuf Ziya Erdem, Ali G¼lbađcı ¼¼m¼z anlaştık. Ben Arapça dersi notlarımı, sarf-nahiv notlarımı hazırladım, bir de pratik Arapça notlarımı hazırladım, eğitime başladık, cumartesimizi pazarımızı buna ayırdık. O zaman fotokopi makinesi yok, teksir makinesini kurmak suretiyle ders materyalleri hazırlıyorum, arkadaşlar da cumartesi pazarı feda ederek bir buçuk sene kadar devam etti bu. Ve o zamanda yetiştirdiğimiz ¼đrencilerden en seçkin altmış tane kızlardan altmış tane erkeklerden ¼đrencileri seçtik, on bin ¼đrenci arasından seçtik. Bu ¼đrencilerin sonra başarısız olanlarını eledik. Bir buçuk sene devam etti bu. Tabii 80’li yıllar, ihtilal d¼nemi o zaman. Bu durum Mill¼ G¼venlik dersine gelen asker¼ yetkilinin dikkatini çekti ve biz o derslere ara vermek durumunda kaldık. Adam kafayı taktı hem y¼netime hem bana ne yapıyor bu adam diye. Bundan dolayı, ara verdik.

Fakat o d¼nemde yetiştirdiğimiz hem kız hem erkek ¼đrenciler Bursa’da g¼rev aldılar. Bir kısım da il¼hiyatta akademisyen oldu, h¼l¼ akademisyen olanlar var o şekilde. 1985’te Mill¼ Eğitim’de programlar değişti, y¼ksek İslam’da da durum aynıydı. Arapça ¼đretimin hedefleri arasında meslek¼ eğitim yani meslek Arapça’sı, pratik Arapça yoktu bunun içerisinde. Yani iletişim Arapça’sı yok, program değişikliği yapıldı. Ben daha ¼nce kurs d¼neminde de pratik Arapça notları hazırlarken pratik Arapça bilmediğimin farkına vardım. Yani almış olduğunuz klasik eğitim meslek¼ metinleri anlamaya y¼nelikti ,hatta eksikti. Mesela dil bilgisi terc¼me metodu kullanıyoruz ki dil bilgisi terc¼me metodunda, takrir metoduyla da olsa, Arapçayı, din¼ metinleri anlama yani fıkıh, kelim, tefsir, akait gibi din¼ metinleri anlama esastı. H¼lbuki bu dil bilgisi metodu eksik bir metottur. Yani hem ana dilden amaç dile, hem amaç dilden ana dile ifade etme yeteneği kazandıracaksınız. Yani eski medreselerde otuz yıl devam eden, yirmi yıl s¼ren eski medreselerimizde Selçuklu medreselerinde, hatta Osmanlı medreselerinde bu vardı. Yani sadece dilbilgisi terc¼me metodu tek y¼nl¼ kullanılmıyordu. Arapça’dan T¼rke’ye terc¼menin yanında T¼rke’den Arapça’ya terc¼me de yapılıyordu. Aynı zamanda mesela tefsir, fıkıh ve hadis dersi Arapça olarak veriliyordu. Arapça dersi Arapça olarak veriliyordu, ana dil kullanılmıyordu o zamanda. Fakat son d¼nemde zaman kısıtlı olunca, yani yirmi sene, otuz sene Arapça ¼đrenecek veya İstanbul’a gidip yirmi sene, otuz sene zaman harcayacak bir imk¼n olmadığı için kısaltılarak tahsil g¼r¼l¼yordu. Mesela fıkıh dersinde bazı dersler g¼r¼yorduk, kısaltılarak *N¼ru’l-iz¼h*, kolay olan *Haleb¼*, ondan sonra biraz da zor olan

Mültekâ dersleri, usul-i fıkihtan sadece *Mir'ât*. O da *Mir'ât*'ın iki sene devam etmesi gereken o *Mir'ât* şerhini altı ayda okuyorduk. Sadece Arif Hoca iki sene devam etti. Hocasının teşvikiyle, iki senede sadece o bitirdi.

Bu bakımdan o kısa süre içerisinde, 4-5 sene içerisinde hem ana dilden amaç dile, hem amaç dilden ana dile çevirme zamanı da yoktu imkânı da. Bir de şunu ilave etmek isterim;

İlâhiyatlarda Arapça program değişikliğinden sonra yani mesleki Arapça'nın yanında iletişim Arapçası programlara sokulduktan sonra o zamanki hocalar, medreseden de geldiğinden, medrese menşeli olduğu için hocalarımız o işi iyi yapamadılar. Yani siz pratik öğretmek için pratiği kendiniz bilmeniz lazım. Ben yıllarca o konuda çalıştım, meleke olarak kesp edinceye kadar çok uğraştım ama bu sefer ilâhiyat fakülteleri Diyanet Vakfı'nın da desteğiyle dışarıdan hoca alma durumunda kaldı. Yani kitabî ve şefevî tabir dediğimiz tabir dersleri için Mısır'dan, Ürdün'den belli yerlerden hoca alındı ve isabetli de oldu. Bu itibarla ben 1975'te işin farkına vardım. Ben pratik Arapçayı kullanamıyorum. Mesela bu konuda 1986'da Ankara Devlet Memurları Yabancı Dil Eğitim Merkezi'ne gittim. Orada 9 aylık süreçte pratiği geliştirdim. O sırada Suudi kültürün bir eğitim faaliyeti vardı, Arapça kurslar konusunda, orada Ömer Yavuz diye bir konsolosluk yetkilisinden mükemmel bir Arapça öğretti bize Allah razı olsun, hayattaysa Allah selamet versin. Fakat bu benim motivasyonumu sağladı. Arapça konuşmaya başladım, yetmeyecek dedim yüksek lisansa başladım, yine Arapça konusunda. Fakat materyal bulmaya Millî Kütüphane'ye gittim, 60-70 tane kaynak bulabildik. O zaman sizin şanslı olduğunuz kadar biz şanslı değildik. İnternet o kadar yaygın değildi, temel kaynaklara inmek imkânsızdı ve o sene hem kaynak bulma açısından yüksek lisans tezi için hem de pratik Arapça'yı geliştirme açılarından sınavlara girdim ve bir sene Şam'da kaldım. Bir sene Şam'da Yabancılar Arapça Dil Eğitimi Enstitüsü dediğimiz Millî Eğitim'e bağlı, bir sene oraya devam ettim. O bir sene içerisinde, hem ucuzdu o zaman, bol miktarda kaynak aldım yani yüksek lisansa, doktora yetecek kadar kaynak satın aldım ve bir sene içerisinde Arapça'mı geliştirdim. Bu yaştan yani 40 yaşından sonra yurt dışına çıkmak kolay değildi, hem aile bakımından hem diğer bakımlardan. Ben bir seneyi dört seneye katlamaya çalıştım ve gerçekten arkadaşların ve hatta oradaki yetkililerin ifadesiyle ki Millî Eğitim'e, Yabancılar Arapça Dil Eğitimi Enstitüsü'ne giderdim sen bu Arapça'yı nereden öğrendin dedikleri vakit memleketimden öğrendim dediğimde halk inanmıyordu. Gerçi kendimi geliştirdim, bu itibarla Şam benim için bir sıçrama noktası oldu. Yüksek lisans bittikten sonra doktora aynı paralelde devam etti. Zaten yüksek lisansta konum imam-hatip liselerinde Arapça Öğretimi'ydi.

İmam-hatip lisesindeyim, problemleri biliyordum, nasıl çözeriz, yani bir öğrenci meslekî Arapça'nın yanında pratik Arapça nasıl kazanır, niye pratik öğretmiyoruz? Ondan sonraki konu onun devamı oldu, *Yüksek Öğretim Kurumunda Arapça Öğretimi*. Yüksek okul mezunuydum ben, yüksek öğretim kurumlarında meslekî Arapça öğretiliyordu, alan alıyordu ama pratik Arapça öğretilmiyordu. Hatta bırakın bizim ilâhiyat fakültelerinde, normal üniversitelerde bile farklı fakültelerde yabancı dil İngilizce, Almanca, Fransızca öğretilmiyordu, bu bir problemdi. Bu problem benim dikkatimi çekti ve doktora da *Yüksek Öğretim Kurumunda Arapça Öğretimi İlâhiyat Fakültesi Örneği* konusunu çalıştım. Bu çalışma sonucu Allah'a şükür kendimi yetiştirmeye gayret gösterdim. Bu arada gerek yüksek lisans, gerek doktora tezi ilâhiyat fakültelerinde hedefler, ondan sonra programlar, öğretim yöntemleri, ders kitapları, zamanlama gibi konuları ele almaktaydı. İlâhiyat fakültelerinde nasıl bir program yapılırsa öğrencilerin meslekî Arapça'nın yanında pratik Arapça'yı da rahatlıkla konuşabileceği konusunu merkeze aldım. Tez çalışmalarım bunlarla alakalıydı.

Hocam verdiğiniz bilgilerden dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Mehmet Okuyan

1963 yılında Trabzon aykara'da doğdu. İlköğrenimini Trabzon aykara'da tamamladıktan sonra, ortaöğrenimini Trabzon Hayrat'ta bitirdi. 1983 yılında kaydolduğu Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1987 yılında mezun oldu. 1988 yılında aynı fakültede Tefsir Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak göreve başladı. 1990 yılında yüksek lisansını, 1994 yılında da doktora çalışmalarını tamamladı. Aynı yıl Yardımcı Doçentlik kadrosuna atandı. 2002 yılında Doçent, 2008'de ise Profesör unvanını aldı. Hâlen OMÜ İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliğine devam etmektedir. 3 çocuk babasıdır; Arapça ve İngilizce bilmektedir.

Görüşme Süleyman Gür tarafından hocamızın aykara Yukarıkumlu Mahallesi'ndeki evinde yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümki konuğu ekranların yakından tanıdığı Prof. Dr. Mehmet Okuyan. Hocamıza bizleri evinde ağırladığı ve zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyor ve sözü hemen kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam öncelikle kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz?

Ben Mehmet Okuyan, 28 Haziran 1963 tarihinde Trabzon’a bağlı Çaykara ilçemizin Yukarı Kumlu (Mimilos) Mahallesi’nin de sakinleri arasında bulunduğu Sultan Murat Yaylası’nın Sıcak Oba mevkiinde dünyaya gelmişim. Babamın din hizmetleri görevi nedeniyle çocukluğum dokuz yaşına kadar Bayburt’un eski adı Ağunsos olan Çayırözü köyünde geçti. İlkokulun 2, 3 ve 4. sınıflarını orada okudum. Daha sonra dedemin vefatı nedeniyle köyümüze Yukarı Kumlu Mahallesi’ne geri geldik. Burada da ilkokul 5. sınıfı okudum. Sonrasında babam Bayburt’tan Rize’nin İkizdere ilçesine bağlı eskiden belde olan Güneyce’de eski adı Kolekli olarak bilinen yeni adı Kurtuluş Mahallesi olan yere Şeyh Efendi diye bilinen bir zatın kabrinin bulunduğu camiye imam olarak tayin oldu. O yörede hafızlık kurumu son derece etkin bir mahiyet arz ettiği için babam oraya tayin olunca ben de ilkokul 5. sınıfı köyümüzde okuduktan sonra babamla beraber Güneyce’ye yerleşerek orada hafızlığımı tamamladım. Orta 1. ve 2. sınıfları Güneyce’de okudum. Orada imam-hatip filan yoktu, ortaokul vardı. Sadece ilk iki sınıfı orada okudum. Daha sonra babamla oradan şimdi ilçe olan Trabzon’un Hayrat ilçesinin eski adı Hundez olan Güneşalan Mahallesi’ne geldik. Ortaokulu ve liseyi 1983 yılında Hayrat’ta bitirdim. Hafızlığı Güneyce’de yaptım. Hafızlığı bitirdikten sonra hem ortaokul hem lise hayatı boyunca babamdan eski usul Arapça *Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî, Avâmil, İzhâr, Kâfiye, Molla Câmî* ve meâni ilimlerini okudum.

1983 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne kaydoldum. 1987 yılında fakülteyi bitirdim. 1988 yılında fakültemizde araştırma görevlisi olarak bu ilim yolculuğuna başlamış oldum. 1990 yılında yüksek lisansı, 1994 yılında doktorayı bitirdim. 1995 yılında yardımcı doçent, 2002’de doçent, 2008 yılında da profesör oldum. O gün bugündür yaklaşık on altı yıldır profesör olarak görevimi sürdürüyorum ve Samsun’da ikamet ediyorum. Bu arada başka meşguliyetlerim oldu ve çeşitli ilmî eserler vücuda getirdim. Onlar arasında da en çok beni memnun eden otuz ciltlik olarak kaleme aldığım tefsirim oldu. Şimdilerde ise onun baskısı için yoğun teşrik-i mesai halindeyim. Ama üç yıl önce bir meâl bastırdık. Onun birkaç boy baskısını yaptık. Önce normal meâl, sonra biraz daha genişletilmiş bir meâl vücuda getirdik. Şimdilerde de onun cep boyunu kardeşlerimizin istifadesine sunduk. Böyle bir Kur’an hizmetiyle ömrüm geçiyor. Evliyim. Mehmet Furkan (geçirmiş olduğumuz trafik kazası sonucu vefat etmiş olan oğlum), Ahmet Selim, Ayşe Sena ve Fatma Zehra olmak üzere dört evladım var. Onlarla hayatımı Samsun’da sürdürmeye gayret ediyorum.

Değerli hocam Osmanlı’nın son dönemleri ile Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında bu yörede ilmiye sınıfına mensup olan aileler var mıydı? Varsa o ailelerin halkın üzerinde ne gibi etkileri olurdu? Yöneticilerle ilişkileri nasıldı? Bu konuda bizlere neler söylemek istersiniz?

Babamdan duyduğum hâliyle babam eğitim hayatını bu coğrafyada şekillendirmiş. İlkokulu kendi köyümüzde okuduktan sonra medrese eğitimiyle hayatını sürdürmüş. Köyümüzde yani Yukarı Kumlu Mahallesi'ndeki birtakım hocaları babamdan hep duyardım. Babam soyadları şimdi Kaygusuz olarak bilinen Kamil Efendi ve Ahmet Efendi olarak maruf olan insanlardan eğitim yolculuğuna başlamış. Köyümüzde derin bir medrese eğitimi yoktu ancak bitişik köyümüzde eski adı Paçan olan Maraşlı köyünde Hacı İdris Efendi diye şöhret bulan bir hocaefendi varmış. Babam onun medresesinde eğitim aldı. Bu yörede Hacı İdris Efendi çok şöhretli bir âlimdi. Ondan ve başka hocalardan da babam tedrisatını sürdürdü. Hem babamdan hem de başka vesilelerle mülâki olduğum çeşitli Hocaefendiler vardı. Buranın Hopşera diye bilinen Akdoğan Mahallesi'ndeki Hacı Hasan Efendi'den çokça söz edilirdi. Kendisini tanımış olduk ama ondan bir istifademiz olmadı. Eğitim seferberliği başlattığı köyünde kendi özel şartlarında eğitim sürdürdüğünü bildiğimiz bir şahsiyetti. Hacı Ferşad Efendi'yi hep duyardık. Onun medresesini bilirdik. Daha yukarıda Gargar Müslüm Efendi diye şöhretli bir âlimden söz edilirdi. Ataköy'de Hacı İhsan Efendi diye bilinen bir zat vardı. Onu tanıdım ve görüşme fırsatım oldu. Onun ilmî tedrisatını bizzat ondan duydum. Yaptığı şeyleri aşağı yukarı bilmiş oldum. Biraz daha yukarıdan Ogene köyünden Nasrullah Hacı Müftüoğlu hocamızın babasının derin ilmî vukûfiyetinin bulunduğunu hep bilirdik, duyardık. Ama yaşım itibariyle onları tanıma fırsatım olmadı.

Nitekim böyle özel ailelerin kendi özel şartları içerisinde, resmî bir eğitim kurumunu yürütecek şekilde değil de biraz daha kaçak göçek eğitim faaliyetlerini sürdürdüklerini babamdan duymuştum. Çok gizli, çok özel şartlarda ama çok samimi ortamların paylaşıldığı o tarihlerdeki bu tarihler aşağı yukarı 1940-60 arası dönemde kendi özel şartlarında eğitim sürdüren aileler ve hocaefendiler vardı. Babam da o dönemde tedrisatını bu yörede sürdürdü ve şimdilerde akademik anlamda karşılığı olmasa da büyük bir araştırma ve emek ortaya koyarak İslâmî ilimlerin kökünü, nüvesini oradan elde ettikleri hocaefendiler vardı. Babam da o sistemin belli aşamalarını geçirmiş sonra kendi çalışmalarıyla da onu şekillendirmiş bir öğretim ve eğitim neferi olarak hayatını idame ettirdi. Ben pek çok ilim adamının bu coğrafyada kendi ocaklarında bu eğitim hizmetini sürdürdüklerini biliyorum, onlara dair bilgileri rahmetlik babamdan öğrenmiştim.

Hocam biraz da kendi aile büyüklerinizden; annenizden, babanızdan ve yukarıya doğru diğer aile büyüklerinizden ve özellikle de onların ilimle meşgul olanlarından bahseder misiniz? Sizin eğitiminizin gelişmesine onların ne gibi katkıları olmuştur?

Bu yöre 1940-50-60 hatta 70'li yıllarda, yörenin şartlarının el vermemesi, tarımın çok verimli olmaması nedeniyle her ailenin kendine yetecek kadar tarımla ve de biraz hayvancılıkla hayatını sürdürdüğü bir coğrafyaydı. Babam, dedem, dedemin babası böyle bir geçmişi yaşamışlardı. Bizim akrabalarından babamın amcazadesi diyebileceğimiz Osmanlı dersiâmlarından, Huzur dersleri verdiği bilinen Yusuf Mollamahmutoğlu Hocaefendi vardı. Osmanlı'nın son dönemlerindeki müderrislerinden birinin de akrabamız olmasını bu vesileyle ifade etmiş olayım. Biz Molla Mahmutoğlu ailesi olarak sülale adımızın da mollalık üzerinden yürümesi, köken itibariyle de bu eğitim silsilesini sürdürdüğümüz aile soyadımıza yansımıştır. Babam Mollamahmutoğulları ailesine mensup bir insandı.

Dedemin eğitimle alakalı herhangi bir meşguliyeti yoktu. Fakat dedem, babamı eğitim ailesine vakfetmişti diyebilirim. Hani Hz. Hanne hamileyken kızını nasıl Allah'ın yoluna ve mabede adanmış ve

Meryem validemiz de o adanmışlığın bir görüntüsü olarak ortaya çıkmış. Hz. Hanne, Hz Meryem ve Hz İsa'yı nasıl ki bir adanmışlığın sonucu olarak İslâm Peygamberi olarak insanlık ona şahit ol-duysa rahmetlik dedem de babamı Allah'ın yoluna adamıştı. Biz bu adanmışlığı Hz. Zekeriyya'dan da biliriz. Hz. Zekeriyya da oğlu Hz. Yahya'yı Allah'ın yoluna adamıştı. Rahmetlik babamın annesi babam dört yaşındayken vefat etmişti. Bir de Cemal isminde amcam var. Samsun'da hâlâ yaşıyor. Babamla amcam biri Kemal biri Cemal olarak bu coğrafyada yaşadılar. Sonra anneleri vefat edince her ikisi de öksüz kaldı.

Anneleri vefat edince babam dedemin yönlendirmesiyle ilkokuldan sonra hemen köyümüzde Kamil Efendi diye bilinen Kaygusuz soyadlı o Hocaefendi'den ilk dersleri aldı. Daha sonra yine aynı ak-rabanın içerisinde, sonraları Araklı müftülüğü yapmış Ahmet Kaygusuz Hocaefendi vardı, babam ondan da bir süre okudu ama babamın asıl eğitim hayatı her ne kadar bu iki hocadan okumuş olsa da askerliğin hemen öncesi ve sonrasında okuduğu Hacı İdris Efendi'ye dayanır. Babamın hocası şöhretli olup medresesi bulunan Hacı İdris Efendi'ydi. Babam bütün alet ilimlerini ve tefsir, hadis, fıkıhla alakalı meşguliyetleri o Hocaefendi'den aldı. İlimleri tahsil etmesinin sonrasında resmî ted-risat olarak sadece ilkokul okumuştur. Önce fahrî imamlık yapmak üzere Türkiye'nin çeşitli yerle-rine gitmişti. Ama daha sonra yerleşik olarak Bayburt'un üç tane köyünde hayatını sürdürdü. Lori köyü diye bilinen bir köy var, orada bir süre kaldı. Daha sonra şimdi ilçe olan Konursu'da altı yıl görev yaptı. Sonra da Ağunsos diye bilinen yeni adı Çayırözü köyü olan köyde dokuz yıl görev yaptı.

Bu görev yaptığı yerlerde sadece normal imamlık yapmadı. Yeri geldi tarım bakanı, yeri geldi ulaştırma, yeri geldi altyapı bakanı gibi bulunduğu köylerde köyün ihtiyacı olan ne varsa onlarla birebir ilgilendi. Şimdileri de hep duyuyorum, bazı köylerin sularını babam getirmiş bazı köylerin işte alt-yapı ark sistemini babam yapmış, yolunu babam açtırmış, okulunu, camisini, mezarlıklarını babam yaptırmış yani bulunduğu yerlerde böyle çok yönlü bir hizmet görmüş. Babamın bu çok yönlü hiz-meti hâlâ anılıyor. Ama bunlar öyle bir din hizmetlisinin yapacağı şeyler olarak alışkanlıklarımız ve tecrübelerimizde bilfiil yer almadığı için bunlar bize biraz hikâye gibi geliyor ama bilenler bilirler, babamın görev yaptığı yerlerde bu hizmetleri çok üst düzeyde gerçekleştirmiş.

Hatta bir anekdot anlatayım. 1980 yani 79-78-77'li yıllarda babam Güneyce'ye tayinle gitmişti. O yılların birinde Rize, Güneyce ve İkizdere'de çok büyük bir sel felaketi yaşandı. Güneyce'de bir asma köprü, daha doğrusu çok büyük taştan yapılmış bir kemer köprü vardı. O köprü tam yıkılmak üzereymiş, bir ayağı tamamen çökmüş dökülmüş, o ayağının tek bir sıra taşı kalmış. O taşlar yıkıl-saymış köprü çökecekti. Şükür ki o taş yıkılmamış. Babam o taşın ayakta kalmasını fırsat bilerek Güneyce'deki yetkililerle birebir iletişime geçerek o köprünün yıkılmayan taşının geri kalan kısmı-nı tamir ettirmede çok öncü bir vazife üstlendi. O itibarla babamın sosyal ve kültürel hayatla alaka-lı son derece atak ve girişken bir insan olduğunu bilir ancak eğitimciliğinin önde olması sebebiyle bu yönlerinin biraz perde arkasında kaldığını görürüm ama bundan dolayı hep üzüntü duyarım. Babam sıra dışı bir din hizmetlisi olarak görev yaptı. Bir bölgenin imarıyla alakalı ne gerekiyorsa, altyapı noktasında da ne gerekiyorsa onlarla ilgilendi. Ve yüzlerce belki binlerce öğrenci yetiştirdi.

Arapça'sı çok güçlüydü. Hatta Of-Çaykara Boğazı'nda Arapça ibare çözmede babamın vukufiyetini işin ehli olan hocalar bilirler. Herkesin icabında takıldığı yerlerde ibare çözmede babam bir adres-di. Günlerce babam medresesine, odasına kapanır, çalışmalar yapardı. Bazı hocaefendilerle özel görüşmeler yapardı. Hacı Hasan Efendi'nin kendi özel medresesinde babamla günlerce çalışmalar yaptığını babamdan dinlerdim. Yine Nasrullah Hacımüftüoğlu'nun ve Seyfullah Hacımüftüoğ-lu'nun merhum babalarıyla günlerce eve kapanır ve ibare üzerinde dersler yaparlardı. Fıkıh nok-

tasında babamın çok derin vukûfiyeti vardı. Sıradan fıkıh kitaplarının Arapça metinlerini Kur'an gibi bilirdi.

Hatta bir özelliğini daha söyleyeyim, normalde babam hafız değildi, çocukluğunda hafızlık yapmamıştı ama ben 1974 yılında Güneyce'de hafızlığa başlarken babamla beraber hafızlığa başladık. Biz babamla birbirimize derslerimizi dinletirdik. Ben yaklaşık bir yıl gibi bir zamanda hafızlığı tamamlamıştım. Rahmetlik babam da benimle beraber hafızlığını tamamlamıştı. Ben günde beş cüz okurdum babam beni dinlerdi. O öyle beş cüzü çok toparlayamazdı ama on beş dakika cüze bakar ve o da cüzü okurdu. Tabii 40'lı yaşlardan sonra hafızlık yaptığı için çok muhafaza edemedi. Ben hafızlığımı muhafaza ettim. 1975 yılından beri şimdi 2023 yılındayız, 2025 olsa diyelim ki kırk sekiz yıldır ben her gün beş cüz Kur'an okurum. Ve haftada bir Kur'an-ı Kerim'i dönerim. Bunu babama borçluyum. Çünkü babam, altı yıl ortaokul ve lisede okurken hem Arapça okudum babamdan hem de hafızlığımı tekrar ettim. Babam beni bıkmadan altı yıl her gün beş cüz dinledi ve ben şimdi Kur'an'ın her tarafını Fatıha gibi bilirim. Babamın üzerimde hem Arapça eğitimimi tamamlama noktasında hem de Kur'an'ı hafızamda muhafaza etme ve Kur'an'ı anlama noktasında çok büyük etkisi var ama yüzlerce binlerce başka öğrenci üzerinde de etkisi olduğunu, hizmeti olduğunu bu vesileyle söylemiş olayım.

Hocam çocukluk yıllarınıza giderek o kısmı biraz daha açacak olursak, ilk tahsilinizi kimden yaptınız? Kur'an eğitiminizi kimden aldınız? Hafızlık eğitiminde nasıl bir yöntem takip ettiniz? Ve buna benzer konularda bizlere bilgi verebilir misiniz?

1963 doğumluyum. altı yaşımdayken Bayburt'un Ağunsos köyünde babam imamken Kur'an-ı Kerim'i ondan öğrendim. Ama babam entelektüel bir adam olduğu için kendisi ilkokul mezunu olmayla yetinmedi. Biz Bayburt'tayken Erzurum'da gidip imam hatibin önce ortak kısmını sonra da lise kısmını dışarıdan tamamladı. Hatta imam-hatibi bitirdiği yıl üniversite imtihanına girdi ve edebiyat fakültesini kazandı fakat bizi bırakıp bir yerlere gidemediği için o eğitimini bıraktı. Bu nedenle de benim üniversite hayatım boyunca üzerimde büyük etkileri olmuştur. Üniversiteye dair diyaloglarımız da olmuştur. Ben ilkokul öncesi Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı evde babamdan öğrendim. Babamın bulunduğu her yerde hep bir medresesi olurdu. Yani rutin din hizmeti, imamlık yapan bir adam olmadığından sürekli talebe yetiştirdi. Bayburt'ta da yüzlerce talebesi vardı. Caminin veyahut da evimizin bir odasında sürekli talebe okuturdu. Ben de o ortamda büyüdüğüm için Kur'an'a dair ilk eğitimimi babamdan evde aldım.

İlkokul 1. sınıfı okumadım çünkü ilkokula gitmeden ilkokul bilgilerini babamdan almıştım. Çünkü o zaman babam imam-hatibi dışarıdan veriyordu. Ben de onu takip ediyordum. İşte o vakit beni bir imtihana tâbi tuttular. İlkokulu 4. sınıftan başlatmayı teklif ettiler. Yedi yaşındaydım. Babam kabul etmedi. "Hemen 4. sınıftan başlamak olmaz, 1. sınıf da buna çok basit gelir ama bunu ikiden başlatın" dedi. O zaman işte Çayırözü köyünde yaşamakta olan Saadet Yılmaz diye bir ilkokul öğretmenim vardı. Allah ona hayırlı ömür versin. Beni 2. sınıftan o aldı. Babam ilkokulda derslerimle yakından ilgilenirdi ama ilkokul aşamasından sonra hiç ilgilenmedi. Ben babamdan ilkokulun ilk sınıfını okumayacak düzeyde bilgiler elde etmiştim. 2, 3 ve 4. sınıfları orada okudum. Dedemin vefatından dolayı 5. sınıftayken köye geldik. 5. sınıfı Yukarı Kumlu Mahallesi'nde okudum.

Sonra hafızlık imkânı doğdu. Babam Rize'nin Güneyce beldesine gelince ben orada Kolekli denilen yerde hafızlığımı yaptım. Şimdilerde hafızlığın çeşitli teknikleri var, çeşitli usullerden söz ediyorlar

ama benim yaptığım hafızlık tekniğini şöyle anlatayım. Önce babam beni bir denedi hatta sonra ödül vadetti. Dedi ki: “Bu ödülün karşılığında şu sayfayı ezberleyebilir misin?” bu hadise bu köydeyken olmuştu. Ben de ödülü alma bahanesiyle, hevesiyle hemen o sayfayı ezberledim. Daha sonradan bunun hafızlığa evrileceğini hiç anlayamadım o zaman. Ben o sayfayı ezberleyince babam: “Sen demek ki iyi ezberliyorsun, sen hafızlık yapacaksın.” dedi. Güneyce’ye, Varda’ya gittik.

Hocam özür dilerim, her şey o ödülle başladı diyebilir miyiz?

Her şey o ödülle başladı. Hiç unutmuyorum, Bakara sûresinin ilk baştan 20. sayfasını -hafızlık yapanlar bilirler- “Ve kalu kûnû” diye başlayan 135. ayetten 142. ayete kadarki o ilk sayfayı ezberletti bana. Vadettiği ödülü de verdi tabii. Vadettiği şey de çok enteresandır. Biz hep lastik giyiyorduk o zamanlar, bana ayakkabı alacağını söylemişti. Ezberlediğimi görünce de gitti Çaykara’dan ayakkabıyı aldı. O ayakkabıyı giydiğimdeki heyecanı hiç unutamıyorum. Ayağım o kadar kıymetli ki başım gibi geliyordu bana. Ayakkabıya basmak istemiyordum o kadar sıra dışı gelmişti.

Ben evde ders yapıyordum. Her cüzün son sayfasını ezberlerdik, bizim hafızlık usulümüz öyleydi. Otuz cüzü öyle tamamliyorduk, sonra o bir sayfaya bir sayfa daha ekleyerek bir yaprak olarak tamamliyorduk. Her dönüşte bir sayfa daha ekliyorduk. İlk ezberlediklerimizi daha güçlü ezberlemiş oluyorduk. Böylece 2-3 hatim döndükten sonra o ilk ezberlediklerimizi zaten biliyorduk. Artık yeni ezberleyeceklerimize odaklanıyorduk. Yedi yaprak yani on dört sayfaya hep böyle birer sayfa birer yaprak, birer sayfa birer yaprak ilave ederek geldik. Babam dedi ki: “Sen bu işi iyi yapıyorsun. Altı sayfa alalım yirmiye tamamlayıp bitirelim.” Bir anda altı sayfa verdi. Ben o altı sayfayı ezberliyordum ama bu sefer kendisi dedi ki: “Bu böyle iyi kalıcı olmayacak, biz bunu üç sayfaya indirelim.” On dört sayfadan sonra işte kalan altı sayfanın önce üç sayfasını verdi bana, işte sekiz buçuk yaprak diyoruz, 8,5 yaprakla hatimi götürdüm, sonra üç sayfa daha verdi ve yirmi sayfayla üç ham gerisi has olacak şekilde bir yılda hafızlığı tamamladım. Ben babama derslerimi evde verirdim. Ama bulunduğumuz ortam bir Kur’an kursu ortamı da olduğu için ve Kur’an kursunun da Abdullah Demirdağ ve İbrahim Atay diye biri Güneyce’nin Kampeçe Mahallesi’nden diğeri Kolekli Mahallesi’nden iki tane resmî hocası olduğundan, şimdi ikisi de rahmetlik oldu, gider onlara da ders verirdim. Aslında İbrahim Atay şöhretli bir ailenin çocuğuydu. Onun yakınlarından Beyazıt Camii’nin Sarı İmam olarak bilinen bir imamı vardı. Atay hoca onun torunlarındandı. Yine Ankara İlahiyat’taki Hüseyin Atay hocamız var. Allah hayırlı ömür versin*, Onun da yeğeni sayılırdı. Babamla hafızlığımı beraber yaptık. Ben onu dinlerdim o beni dinlerdi. Hani ben tökezlediğimde bana yönelik hafif şiddet içerikli bir tedbir vardı ama o tökezlediğinde ona yoktu. Şeytan demek ki damarlarımıza mı giriyordu bilmiyorum, bazen dersi yapmazdım. Hâlbuki günde bir anda 3-4 sayfa ezberleyen adam bir sayfayı ezberlemezdim. Böyle bazen işte biraz hafif şiddet uygulardı bana. Ama ben hafızlığımı babamın kontrolünde 1975 yılında bitirdim.

Babam Rize’de olduğu için orada imtihana girdik. İmtihan heyetinin içerisinde Diyanet’ten gelen görevliler de vardı ama Zavendikli Mustafa Efendi diye çok şöhretli bir hocaefendi de vardı. O aslında resmî görevli değildi fahrîydi ama belirleyici olan da oydu. Hiç unutmuyorum bana bir yerden sordu, şimdi neresi olduğunu unuttum. O zaman da çok cılız bir çocuğum, çok küçük kalmıştım, hiç büyüyememiştim, “Burayı oku” dedi. Ben de o zaman daha on bir yaşındayım, dedim ki: “Ben o sayfayı tersinden okurum”, “Nasıl?” dedi. “Tersinden, yani aşağıdaki en son ayeti önce okuyayım, ondan önceki ayeti sonra okuyayım böyle aşağıdan yukarı çıkayım.”, “Okur musun?” dedi. Okurum

* Hüseyin Atay bu mülakattan sonra 30 Ağustos 2023 tarihinde vefat etti.

dedim ve okudum. “Belki o sayfa öyle rastlamıştır, başka bir sayfa açayım orayı oku” dedi. Açtığı sayfayı da tersinden okudum. Öbür sayfaya geçmemi istedi, geçtim. İyi ezberlemiştim Kur’an-ı Kerim’i. Herkesin yarım saat süren imtihanı bende on dakikada bitti. Neyse akşam eve geldik.

Babam dedi ki “Ne yaptın?” Ben bitirdim dedim. Bana sordular hepsini okudum. Artık ortaokula gitmek istiyorum. “Yok, hafızlık daha bitmedi.” dedi. Ben de: “Bitti ya, imtihana girdik.” Babamla da öyle rahat konuşamıyordum, ödüm patlıyordu. Babamın benim yüzüme güldüğünü kırk yaşındayken gördüm. Babam çok sert bir adamdı. Allah ona rahmetiyle muamele buyursun. Muhteşem bir kararlılık abidesi adamdı. Bana; “Hafızlık öyle bitmez.” dedi. Nasıl bitecek dedim. Güneyceliler bilirler, Vardalılar bilirler. Orada hafızlığın bitmesinde usul resmî imtihanı kazanmak değildi, orada dinlenmek diye bir şey vardır. Hatta oranın mahalli lafzıyla dinlenmek derler. “İ”yi “i” diye okurlar. Oradaki teknik de şöyledir. Oturursun hafızların karşısına, bir anda Kur’an-ı Kerim’i baştan sonra okursun, Güneyce’nin de çoğu hafızdır. “Olmaz, ben bunu nasıl okuyayım” dedim babama. “Okuyacaksın. Ya ben ölürüm kurtulursun, ya sen ölürsün kurtulursun ya da ikimiz ölürüz kurtulursun. Sen sağ, ben sağ oldukça Kur’an böyle okunmadıkça olmaz, böyle bir dünya yok” dedi.

Baktım ki beni bırakmıyor, çok kararlı dedim ki: “Baba bana biraz müsaade et.” Oturdum böyle, yani süresini unuttum ama epeyce Kur’an’ı yeniden okudum, okudum, okudum. Sonra babama günde iki cüz verdim. Üç cüz verdim, sonra beş cüz verdim sonra on cüz verdim. O, on cüz verme bir süre devam etti, baktım ki adam yorulmuyor. Beni on cüz dinliyor her gün. Biraz sabah dinliyor biraz öğle biraz akşam ama mutlaka dinliyor. Bugün misafir geldi diyelim dinleyemedi. Ertesi gün 20 cüz dinliyordu. Sonunda babamdan 10 gün müsaade istedim ve on günün sonunda artık beni dinleyebilirsiniz dedim. Kolekli’de, adını orada mezarı bulunan tarikat şeyhi Osman Niyazi Efendi’den alan Şeyh Camii’nde sabah namazına müteakiben aralarında babamın da olduğu hafız cemaatine Kur’an-ı Kerim’i okumaya başladım. Biraz ilginç gelecektir. 10-11 yaşlarındaydım. Okudum, Enfâl sûresine kadar geldim. Ağzım kurudu tabii, yani on cüz oturup nasıl okuyacaksın, nefes dayanır mı ama mecbur okudum. Bal şerbeti getirdiler bana içtim, onu hiç dinlenmeden devam ettim. Enfâl sûresinden başladık geldim Yâsîn sûresine, artık mecalim tükendi. Yarım saat izin veriyoruz dediler. O yarım saatte çabuk çabuk eve gittim. Kur’an’dan kalan sekiz cüze bakayım diye. Ama babam evdeki bütün Kur’anları saklamış. Babama ders verdiğim Kur’an kursunun o odasına gittim, orada Kur’an bulurum da bir bakarım diye. Oradaki bütün Kur’anları da saklamışlar. Bir Kur’an-ı Kerim bulamadım. Biraz bir şeyler yedim içtim filan tekrar aynı mekâna geldim.

Yâsîn sûresinden başladım. Fussilet sûresine kadar geldim. Hiç unutmuyorum, Fussilet sûresini okumaya başladım, o zamana kadar hiç şaşırmadım ama Fussilet sûresinin hemen ilk ayetlerinde bir ayet var onu okurken -hafızlar bilirler müşabihe kaçmak diye- onun da müşabihi var Kehf sûresinde. Orada şaşırđım. Babam dedi ki: “Aklını başına topla, nereyi okuduğunu biliyor musun?” O an bir irkildim nereyi okuyoruz filan diye. Bir daha baştan başladım, okudum geldim Maun sûresine kadar, orada da bir daha şaşırđım. Babam dedi ki hiç unutmuyorum. Allah rahmet eylesin. İsbet-i ayn olabilir isabeti ayn -göz değmesi- diye. Küçücük çocuğum, 5 saat 40 dakikada Kur’an-ı Kerim okudum. 5 saat 40 dakikada bütün Kur’an’ı Fatiha’dan başladım, Nâs’ta bitirdim. Onu bitirince babam dedi ki: “Şimdi hafız oldun.” Benim hafızlık maceram babam üzerinden böyle şekillendi.

Onu bitirip ortaokula giderken *Emsile*’den okumaya başladım. *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd* okudum. Sonra *İzzî* diye bir kitap var onu da okuttu. Okurken çok kolay anlamıyorsunuz, daha çok ezberliyorsunuz. Babam sürekli yeni ders talebeleri okuttuğu için o yeni başlayanlara bu dersleri bana verdirtti. Ben o dersleri okuturken onları öğrendim. Anlama kısmı ders verdiğim zaman başladı. Sonra sarf

ilmi dediğimiz ilimleri okudum, sonra nahiv ilmi olan *Avâmil*, *İzhâr*, *Kâfiye* kısmını babamdan okudum. Bilenler bilirler *Avâmil* işin en özetidir, *İzhâr* onun izahıdır, *Kâfiye* onun daha gelişmişidir. Bir de *Merâh* kitabı vardır o en gelişmişidir. Babam bana onu da okuttu. İlginçtir *Avâmil*'in metniyle *İzhâr*'ın metnini bana ezberlettirmiştir. Aynı hafızlıkta Kur'an okur gibi *İzhâr*'ı okuttu, bana o âmil-i kıyasi diye bir bölüm var, orayı kaç defa tekrarlattı. Sonra da meâni, beyân, bedî' ilimlerini okudum. Onları da ezberletti bana. O arada hem de liseyi okuyorum. Ayrıca hadis kitaplarını, itikat kitaplarından Teftâzânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'ini ezberletti bana. Hâlâ daha bazı yerlerini bilirim. Belki abartılı gelebilir kardeşlerime ama birkaç bin hadis ezberledim ben. O hadisleri de Kur'an'la beraber böyle ders verir gibi babama verirdim. Daha sonra ortaokulu ve liseyi bitirdim.

Üniversite hayatımla alakalı küçük bir anekdotumu paylaşmak isterim. 1983 yılıydı, liseyi bitirmiştim. O zaman üniversite imtihanına girerken henüz eğitim devam ediyordu, siz tercih formlarını imtihana girerken teslim ediyordunuz görevlilere. Ben de babamın yanına gittim. Hayrat'tan Trabzon'a gideceğiz, dedim ki gideyim öpeyim babamın elini de babamın hayır duasını alayım. Babam hiç unutmuyorum, Allah rahmet eylesin, böyle de duygulanıyorum o anları hatırlayınca, "Sen liseyi ne zaman bitirdin" dedi. Babam benim okul derslerimle hiç ilgilenmezdi. Ben akşam ona beş cüz okuyayım, o Arapça dersi vereyim gerisiyle ilgilenmezdi. Ama ben okulda da çok başarılı bir öğrenciydim. Ortaokul liseyi hep dereceyle bitirdim.

Baba dedim, ben üniversite imtihanına gidiyordum. Hayır duanı almak için geldim. Elini öpmek için eğildim, elini vermedi bana, itti beni. "Sen, tercihlerini yaparken kime sordun, ne yazdın?" dedi. Benim de aklıma hiç gelmemişti babama sormak. Okulda da başarılı bir öğrenci olduğumdan, hep dereceyle bitirdiğimden her yeri yazabiliyordum. Baba dedim. Ben okulu dereceyle bitiriyorum. O zamanda ben çok seviyorum, Mülkiye okumak olsun, Siyasal Bilimler, Hukuk, Tıp. Şimdiki gibi sayısal, sözel, eşit-ağırlık gibi ayrımlar olmadığından hepsini yazıyordunuz. Tercihleriniz de ona göre oluyordu. Babam da bunları tercih ettiğimi duyunca "Sen bunları okursun ha, sonra 'kut la yemut' gelirsin eve, öyle mi! Ben seni boşuna mı hafız yaptım, boşuna mı her gün beş cüz dinledim, boşuna mı her gece saatlerce Arapça dersleri verdim millet okul dersleriyle uğraşırken. Eğer tüm tercihleri silip tek bir ilâhiyat yazmazsan bu eve gelme bir daha! Git kendine başka bir baba bul!" dedi. Bunları duyunca sanki üzerime kaynar sular döküldü. Bırakın elini öpmeyi yüzüne bile bakamaz oldum. Mahcup bir şekilde dershanenin kapısını açıp çıktım dışarı. Bütün sistemim allak bullak oldu.

Babam beni çağırırken hep gür bir sesle "Ola" derdi. Neyse beni çağırdığını anladım. Geri döndüm. Keşke onun gibi istikameti belirlenmiş, idealist insanlar bugün de olsa. Ama ne yazık ki o idealizmin hiç zekâtı bile yok bizde. Bana dedi ki:

"Bak, bu memleketin her meslekten insana ihtiyacı olduğunu ben de biliyorum, iyi doktorlarımız olsun, iyi hukukçularımız, iyi mülkiyecilerimiz, iyi mühendislerimiz, iyi eğitimcilerimiz olsun. Bunları ben de isterim. Ama iyi doktorun yoksa dışarıdan doktor, iyi hukukçunun yoksa hukukunu ithal ettiğin gibi hukukçunu, iyi mühendisin yoksa mühendis de ithal edebilirsin. Bu ülkenin her meslekten insana ihtiyacı var ama bu ülkenin en zeki insanların dini doğru bilen insanlardan olmasına ihtiyacı vardır. Sen ilâhiyat fakültesi okuyacaksın ve Kur'an bilgini de Arapça bilgini de Allah'ın dinini doğru anlamak için seferber edeceksin. Başka şeyler ithal edebilirsin ama din ithal edemezsin, din hizmeti, din anlayışı ithal edemezsin. Ben onun için senin ilâhiyat okumanı istiyorum. Başka bir okula gitmene asla razı değilim."

O zaman on sekiz tercih mi ne vardı işte, oturdum minibüse aldım tercih formunu, başladım silmeye. Bizden de tabii derece bekliyor okulun idarecileri. Silerken okul idarecilerinden biri bana

dedi ki: “Ne yapıyorsun sen?” Dedim ki: “Hocam babam bana dedi ki ilâhiyattan başka bir yerde okursan seni okutmam, git başka bir baba bul kendine! Ben de siliyorum tercihlerimi, ben bundan sonra kendime başka bir baba bulamam.” dedim. O zaman o hoca da bir söz söyledi bana, o da hâlâ yüreğimde yara gibi duruyor. “Senin baban geri kafalının tekiymiş, senin gibi bu kadar zeki çocuk ilâhiyat gibi bir okula gidecek de ne olacak!” dedi. “Hocam babam böyle istedi. Benim yapacağım bir şey yok, başka bir şey düşünmüyorum ve hepsini siliyorum.” dedim. Babam Samsun İlâhiyat’ı yazmamı istedi. Hulusi Kılıç diye bir hoca vardı orada, onu tanıyordu, o yüzden oranın olmasını istedi. O gün babam bana öyle bir yol, misyon çizmeseydi, öyle bir bakış açısı ortaya koymasaydı ben başka okullar okuyacaktım muhtemelen ve o hafızlığın hiçbir kıymeti kalmayacaktı, yıllarca okuduğum Arapça’nın hiçbir önemi kalmayacaktı. Çünkü eski usul okumuştum ben babamdan hep, ki babam buna “eskimez usuldür bu nasıl eskisin” derdi. Eski usul de bu alet ilimlerini öğrenerek hakikatin izini sürmekti. Babamın beni yönlendirdiği ilâhiyat maceram öyle başladı.

Değerli hocam biraz da icâzet cemiyetleri üzerinde durmak istiyoruz.

Babanızdan icâzet alan talebeler var mıydı? O dönemlerde icâzet cemiyetleri nasıl yapılırdı? Günümüzde sizler çok sayıda icâzet cemiyetine katılıyorsunuz gerek hafızlık icâzetleri gerekse İslami ilimler icâzetleri. Bunlar arasında bir mukayese yaparsanız bizlere neler söylemek istersiniz?

Babam sağken ben onunla beraber -bundan 20-25 yıl öncesinden söz ediyorum,- 90’lı yılların sonları 2000’li yılların başı gibi- çokça hafızlık merasimlerine gittik. Çok icâzetler dinledik. Arapça tedrisat tamamlandığı vakit babam bize icâzetnâme diye bilinen, resmî form gibi okunan, hocasının hocasını, hocasının hocasını ta ki bunu devam ettirip Hazreti Ali’ye, oradan da Resûlullah’a kadar varan bir silsileyi okurdu. Ben babamın icâzetli öğrencilerindenim. Ve tabii ki babamın başka icâzet verdiği pek çok öğrencisi, pek çok arkadaşımız hayatta olanlar var vefat edenler, var. Mesela Nizamettin Bayraktar diye Samsun’da görev yapıp şimdilerde emekli olan bir ağabeyimiz, babamın icâzetli öğrencilerindendi. Muammer Hacı Fazlıoğlu diye Of’ta Harvel diye bilinen Kireçli köyünde meskûn bir kardeşimiz var. Giresun’un Doğanıyurt ilçesinden olsa gerek Mustafa Çakmak diye bir arkadaşımız var. Onlar benim dönem arkadaşlarımdı, onlarla beraber icâzet aldık.

Öncesinde de icâzet verdiği dönemlerdeki her öğrencisine o Arapça matbu ifadeyi okurdu. Hatta o zamanlar icâzetlerin en duygusal anı o icâzetnâmenin okunduğu andı. Şimdi öyle bir icâzetnâme pek görmüyorum. Daha çok sadece hafızlığını bitiren öğrenciler için icâzet verildiğine şahit oluyoruz. Onların böyle silsile üzerinden duaya konu olan okumaları pek olmuyor yahut oluyorsa da benim gördüklerim arasında yok. Babamın benimle ilgili yazdığı icâzet metnini kıymetli bir metin olarak saklıyordum. Hiç yanımdan ayırmıyordum. Nüfus kâğıdım gibi saklıyordum. 1994 yılında bir trafik kazası geçirdim Arsin’de ve o zaman üzerimdeydi o icâzetnâme. Maalesef o trafik kazasında oğlum vefat etmişti, ben büyük darbeler almıştım, eşim çok büyük sıkıntılar yaşamıştı. Ve ne yazık ki o trafik kazası ortamında onu kaybettim.

Hocam yöre uleması ders kitapları dışında farklı okumalar yaparlarmıydı?

Yönlendirmeleri olur muydu? İlmî anlayışlar arasında farklılıklar var mıydı?

Mesela tasavvufa bakışları nasıldı? Bu konularda neler söylemek istersiniz?

Ben babamdan birebir biliyorum. Babamın tasavvuf yönü de vardı. Nasıl söyleyeyim böyle kurumsal anlamda sunum yapan bir adam değildi, gösterişi de hiç sevmezdi zaten. Ama etrafında

onu çok sevenlere tasavvuf dersleri de verirdi. Fakat bunun ilan edilmesini hiç sevmezdi. Kendisi İskender Paşa'ya müntesipti. Ancak arkadaşları daha yoğun olarak İsmailağa cemaatiyle teşrik-i mesaisi olan insanlardı. Babamın o dönemki arkadaşlarının hemen hemen tamamı tasavvuf erbabı insanlardı. Babam tasavvufun Kur'an'la hemhâl olan hâlini kendi hayatına taşımaya öncelirdi. Eğer bir tavır, bir düşünce Kur'an'dan ya da Resûlullah'tan referanslı hâlde gelmiyorsa sırf tasavvufun hatırıdır diye olan şeyleri beğenmezdi. Mesela dış görünüş itibarıyla bazılarının din budur gibi sunmaya, dayatmaya gayret ettiği şeyleri babam pek fazla önemsemez, daha hayatın merkezine inen bir tasavvuf yolculuğu yapardı.

Babam derdi ki: "Tasavvufun anlamlı olabilmesi Kur'an'ın ve sünnetin bilinmesine bağlıdır. Kur'an'ın ve sünnetin bilinmediği yerlerde, coğrafyalarda tasavvuf bir adamın daha çok istikamet bulmasına değil de sapmasına sebebiyet verebilir." Tasavvufî dünyasını öğrencilerine onları hoca yaptıktan sonra açardı. Önce onların dinî bilmelerini sağlardı, sonra: "Bir kanatla uçulmaz, ikinci kanat lazım. Zül'-cenaheyn olman lazım." derdi ve öğrencilerini öyle şekillendirirdi.

Değerli hocam, çocukluk yıllarınıza tekrar dönecek olursak o dönemlerde kız çocuklarının tahsil durumu neydi? Temel dinî bilgilerini, Kur'an eğitimlerini kimlerden, nerelerden alırlardı? Ya da hocaların kız çocuklarının eğitimine bakışı, ahalinin bakışı nasıldı? Bu konuda özet olarak neler söylemek istersiniz?

Gerisin geri bir dönüldüğünde acaba bir şeyleri eleştirmek için bir malzeme var mı diye baktığımız zaman eleştirilecek önemli noktalardan biri budur. Kız çocuklarının eğitimine, maalesef ki buna babamın kendi hayatından da örneklendirebildiğim hâlleri var. Şartların, ortamın el vermemesi, mahrem-namahrem ilişkisinde son derece hassas olmaları, şimdilerdeki gibi kız Kur'an kursları veya kız imam-hatipleri ve alternatif imkânlar olmadığından çok sıcak bakılmıyordu. Kız öğrencinin bayan hocadan okumasını isterlerdi. Fakat daha sonraları babam ilâhiyat fakültelerinde, imam-hatiplerde okuyan kız çocuklarına ders vermiştir. Ama kendisi ablamı okutmamıştır. Ablama dinî ilimleri kendisi evde öğretmiştir. Kızların okumasına karşı değildi ama bu ilimleri okuyacaklarıyla ilgili bir ortamın bulunmamasından dolayı çok sıcak bakılmıyordu.

Hocam genelde Trabzonlu özelde ise Of-Çaykara vadisinde yetişen hocaların Türkiye'deki dinî hayata ne gibi katkıları olmuştur? Eskiden nasıl katkıları olmuştu, günümüzde nasıl olmaktadır? Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Babam 1932 doğumlu, bu demektir ki 1940'lı 50'li yıllarda Türkiye'deki dinî hayat tedrisat anlamında kurumsal bir yapıya maalesef kavuşmuş değildi. Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuş, ilk imam-hatiplerin o tarihlerde temelleri atılmaya gayret edilmiş olsa da şimdilerden oraya referans verebileceğimiz sistematik bir pozisyon yoktu. Dinî ilimlerde Of ve Çaykara boğazının Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte çok önemli bir köprü olduğunu babam hep söylerdi. Babamların yaşadığı dönemdeki bu dinî ilimlerin köprü vazifesini o gün yapmalarının biz şimdi meyvelerini topladığımızı itiraf etmeliyiz. Bunu hiç yüksünmeden söylemeliyiz.

Değerli hocam biraz da fakülte yıllarınızdan bahsedebilir misiniz? Özellikle merhum babanızdan aldığınız eğitimin gerek fakülte yıllarında gerekse sonraki hayatınızda size ne gibi katkıları olmuştur? Ayrıca fakülte yıllarında sizi çok etkileyen hocalarınız oldu mu? Hocalarınızın ne gibi yönlendirmeleri oldu? Kısaca bunlardan bahsedebilir misiniz?

Ben 1983 yılında Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazandığımda şimdilerde de olduğu gibi hazırlık sınıfları vardı. O zaman hazırlık sınıflarında üç ders okutulurdu; Arapça, Kur'an-ı Kerim ve İslâm dini esasları. O zaman muafiyet imtihanına girmiştim ve Arapça'dan 100 almıştım. Çünkü ben o kadar iyi okumuştum ki babamdan Arapça'yı, oradaki sorular bana çocuk oyuncağı gelmişti. Kur'an'dan beni imtihan etmişlerdi. Allah rahmet eylesin Hüseyin Atay diye bir hocamız vardı. Samsun'da imam-hatipte öğretmendi ama ilâhiyatın da Kur'an derslerine girerdi. O beni Rize Güneyce'den tanıyordu. Hafızlık yaptığım mahalledendi. Millete böyle Kur'an'dan o zaman yüzüne okutuyorlardı. Tabii hazırlık sınıfında maksat öyle hafızlık tespiti değildi ama beni tanıdığı için imtihan komisyonundaki hocalara "Kur'an'ı tersinden okuyor" filan diyordu. O imtihandan da başarılı olmuşum. İslâm dini esasları dersinden de başarılı olmuş hazırlık okumadan doğrudan 1.sınıfa geçmişim.

Ama ben ilâhiyat fakültesinde okurken şimdi Diyarbakır'da yaşamakta olan Hulusi Kılıç diye bir hocamız vardı. Allah ona hayırlı ömür versin, babam beni ona teslim etmişti. O beni haftada bir özellikle hafta sonu evine çağırırdı. Bana haftalık dersler verirdi. Haftalık okuyacağım kitaplar sözlereydi. Akademisyen olmamın ilk ışığını Hulusi Bey'den almıştım. O benimle 1. sınıftan itibaren ilgilenmeye başlamıştı. Gerçi 1.sınıf 2. döneminin ortalarında ayrılıp Bursa'ya gitmişti ama Bursa'ya gittikten sonra bile benimle irtibatını devam ettirmişti. Beni kontrol ederdi. Fakültede öğrencilik hayatımı sürdürürken onun bana büyük katkısı vardır. Yine Çaykara'nın Hopşera köyünden aslında hadis hocası olan ama kısa bir süre tefsir usulü dersimize giren, maalesef ki bir trafik kazasında hayatını kaybeden Ali Rıza Poyraz diye bir hocamız vardı. Öğrenciyken ondan etkilenmişim. Onun hadis okumalarını çok severdim. Allah ona rahmetiyle muamele buyursun. Arapça hocamız olan Hulusi Kılıç ondan çok istifade ettim. Hâlen sağ olan hadis hocamız Sadık Cihan'dan da çok istifade ettiğimi ifade edeyim. İlahiyattaki tek tefsir hocası olan bütün tefsir derslerimize giren İshak Yazıcı'dan da çokça istifade ettim. Özellikle Arapça'ya ilâhiyatlarda ne gerek var diye sağda solda seslerin yükselmeye başladığı vakitlerde duruşundan hiç taviz vermemişti. Allah ona hayırlı ömür versin.

Böyle branş branş benim hayatımda etkisini birebir hissettiğim insanlar var. Mesela İslâm tarihinde Beşikdüzülü Mustafa Zeki Terzi hocam vardı. Özellikle hanımının bana annelik yaptığı bir tecrübe yaşadım. Hocamın İslâm tarihi derslerindeki ufuk verici bilgilerinden çokça istifade etmiştim. Benim ilâhiyat fakültesinde asistan olmama önyak olan dinler tarihi hocamız Prof. Ekrem Sarıkcıoğlu vardı. O zaman dekandı. Ondan öğrendiklerim var. Kemal Sandıkçı hocamız vardı. Ondaki lisans döneminde ders almadım ama yüksek lisansta ders almıştım. Onun hadis bilgisini de hadisleri okurkenki gözlerinin ışıldamasını da hiç unutmuyorum. Kıymetli bir hocamızdı, Allah rahmet eylesin. Mantık derslerini okuduğumuz, bize mantığı sevdiren Hasan Katipoğlu hocamız vardı, o da bir trafik kazasında vefat etti. Onun da benim üzerimde emeği vardır. Şimdilerde Giresun Üniversitesi'nde rektör yardımcısı olan din psikolojisi hocamız Prof. Hüseyin Peker vardı. Şu sıralar biraz rahatsız, Allah ona şifasını ihsan eylesin.* Ondaki din psikolojisini öğrenmeye çalışmıştık. Daha sonra o bir meal yazdı. Bir psikoloji hocasının Kur'an'ı anlamadaki hassasiyeti nasıldır, bir psikolog Kur'an'la irtibatı nasıl kurmaya çalışır diye. Mesela ben takva kavramının duyarlılık anlamında kullanılabileceğini ilk defa ondan duymuştum. Prof. Hüseyin Peker hocam benim için çok kıymetli bir insandır.

Aslında kelim hocası olan ama İslâm felsefesi dersimize giren Hüseyin Dağ diye bir hocamız vardı. Kendisini öğrencilik yıllarımızda pek sevmezdik çünkü öyledir böyledir diye onu tanıtırlandı. Ama

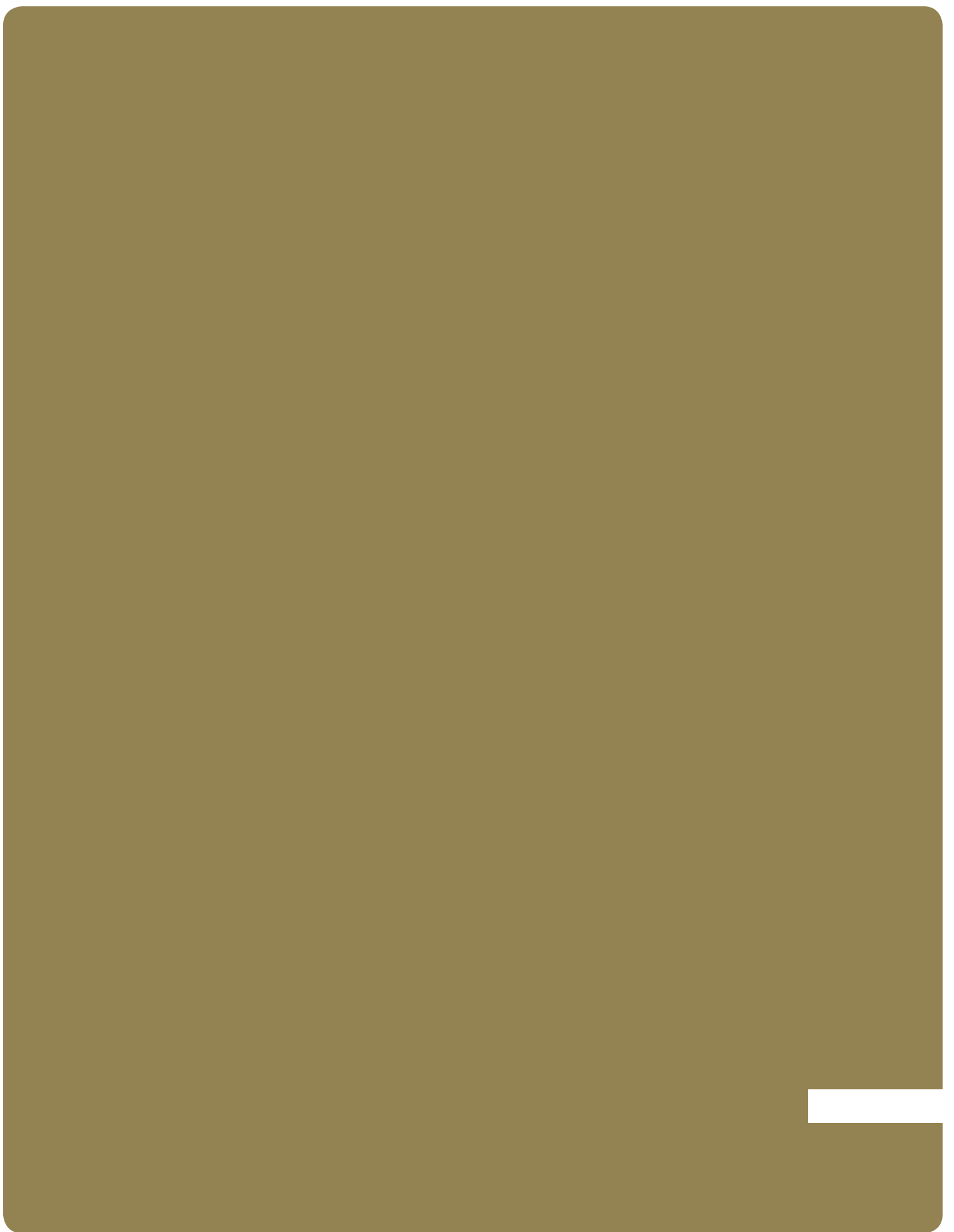
* Prof. Dr. Hüseyin Peker bu mülâkattan sonra 23 Ağustos 2023 tarihinde vefat etti.

ben İslâm adına inandığımız şeyleri sorgulayarak inanmak durumunda olduğumuz bilincini ilk defa onun derslerinde hissetmiştim. Mesela bana bir ara demişti ki: “Mehmet mü’min kelimesi ne demektir?” Ben de “Mü’min inanan demektir.” dedim çünkü hep öyle biliyorduk. Ama ilk defa ondan mü’minin aslında güven veren demek olduğunu öğrenmiştim. “Unutma Allah’ın sıfatlarından biri de el-Mü’min’dir. Allah inanan diye tarif edilemez, Allah güven veren diye tarif edilmelidir.” diye söylemişti, fakülteadaki derslerde dindar diye de hiç bilinmezdi, başka isimlerle de anılırdı, biz ondan sorgulamak gerektiğini öğrenmiştik ancak o zaman sorgulamak bize dinsizlik gibi gelirdi. Sonradan anladık ki sorgulanmadan sahip olunan iman taklidi imandır, her rüzgârda uçar gider. Onun da bana böyle bir katkısı olmuştur. Mezhepler tarihi hocamız vardı Ahmet Turan diye. Onun da insanlık yönünün çok kıymetli olduğunu ifade edeyim. Mezhepler tarihini bize sevdirmeye gayret eden, öğrenci babası bir hocamızdı. Hayırlı ömürleri olsun inşallah. Böyle pek çok hocamdan etkilendim ama benim hayat rotamın gidişatında lisans dönemi değil yüksek lisans dönemi kırılmanın yaşandığı dönem olmuştur.

Yüksek lisansa başladım ve Ekrem Saraçoğlu Hocam beni fakülteye araştırma görevlisi olarak almıştı. O zaman Mehmet Sağlam bizim üniversitenin rektörüydü. Ben de yüksek bir puanla dönem birincisi olduğum için Mehmet Sağlam bana şöyle sormuştu: “Sen ne yapmak istiyorsun hayatında?” Ben de “Mümkünse asistan olmak, araştırma görevlisi olmak istiyorum.” demiştim. Birincilik ödülünü verdiği o ortamda Ekrem Sarıkçıoğlu’na demiş ki: “Bu delikanlıya sahip çıkın.” Ekrem Sarıkçıoğlu, Allah ondan razı olsun, beni araştırma görevlisi yapmıştı. Tefsirden araştırma görevlisi oldum. Ama fakültede tefsirden yüksek lisans yoktu çünkü yeterince öğretim elemanı yoktu. Beni dinler tarihinden yüksek lisansa başlattı. Tefsir araştırma görevlisiydim ama dinler tarihinden yüksek lisans yapıyordum, onun hemen akabinde Ekrem Sarıkçıoğlu Prof. Süleyman Ateş hocamı Samsun’a getirmişti. Hocam Samsun’a gelince tefsirden yüksek lisans açıldı ve ben dinler tarihinden tefsire geçiş yaptım. Kur’an’la yolculuğum, Kur’an’ın manasıyla buluşma yolculuğum Süleyman Ateş’le başladı.

Muhterem hocam kıymetli vaktinizi ayırdığınız, projemize destek olduğunuz için çok teşekkür ederiz.

Ben teşekkür ederim. Benim için çok kıymetli bir buluşma oldu. Hele ki babamı yâd etmeye vesile olduğunuz için hassaten ailem adına, annem adına, akademisyen olan kardeşim Abdurrahman Okuyan adına teşekkür ediyorum. Ailemize şeref verdiniz. Allahu Teâlâ sevdikleriyle cennette buluşturacağını vadettikleri arasına sizleri de bizleri de ilhak eylesin. Hepinize hayır üzere, istikamet üzere selam ve selamlele yaşayacağınız bir hayat nasip eylesin. Hepinize teşekkür ediyorum.

Mustafa ukur

21.10.1939 tarihinde Yomra'da dünyaya geldi. Klasik Arapça eğitimini İncesulu Abdürrahim Bilgin'de tamamlayarak 1958'de icâzet aldı. 1959 senesinde İzmit'e giderek imamlığa başladı. Vatanı görevi sırasında 1960 askerı ihtilaline tanıklık etti. Askerlik görevi sonrasında İzmit'teki görevini bir süre daha sürdürdü. Babasının talebiyle Trabzon'a dönen Mustafa ukur Hoca, Kaşüstü, imenli ve Yeşilköy'de imam-hatiplik yaptı. 1974'te imtihana girerek kadroya atandı. 1977'de Başdurak köyünün Mısırlı Mahallesi'ne imam-hatip olarak tayin edilen Mustafa ukur burada 28 sene görev yaptı. 2003'te yaklaşık 42 yıllık hizmet hayatını tamamlayarak emekli oldu.

Görüşme Selim Demirci tarafından hocamızın Trabzon/Arsin Başdurak Mısırlı'da bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 31 Mayıs 2023. *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı projemiz için Arsin ilçesi Başdurak Mahallesi Mısırlı mevkiindeyiz. Bugün emektar hocamız Mustafa Çukur Hocaefendi’yle projemiz kapsamında bir görüşme yapacağız. Öncelikle hocamıza bizimle görüşmeyi kabul ederek projemize destek olduğu için çok teşekkür ediyoruz. Sözü, daha fazla uzatmadan hocamıza bırakmak istiyoruz.

Hocam önce kısa bir şekilde bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Babam Abdülmecit. Ben Mustafa, oğluyum. Karşığı camide 12-13 sene İncesulu Abdürrahim Bilgin’de okudum. Babası Mecit Efendi. Ziyarettepe’de üç sene savaş yaptılar. Hocam subay olarak oradaydı. Hocamın babasının babası Os köyünden Hacı Hasan Efendi. Yaylaya gideceği bir sabaha karşı atı yüklerken göğün kapısı açılmış, açıldığı an hocam: Allahım! İlm-i ledünni istiyorum, demiş. Katırcı da: Ya Rabbi! Senin rızanı isterim, demiş. Bundan sonra hocamın hocası Hacı Hasan Efendi buradan Mekke’ye gitmiş. Mekke’de hocanın birisi vaaz yapmış demiş ki, *أَنَا أَعْطَيْتَكَ*’nin (yani Kevser sûresinin) iki manası vardır. Hacı Hasan Efendi demiş ki in aşağı tövbekâr ol. Kendisi kürsüye çıkmış. Kevser sûresine yüz yirmi üç mana vermiş ve künyesini okumuş: Trabzon’un Araklı’nın Os köyünden Hacı Hasan Celil. Bir de kendisi mana vererek toplam yüz yirmi dört mana vermiş. Buraya geldikten sonra tabii hocam (Abdürrahim Efendi) ondan okudu, icâzet aldı.

Hocam İncesulu Büyük Hafız Abdurrahim Bilgin karşığı Sincan köyünün camiindeydi o zaman. Orada biz 12-13 sene Arapça okuduk. Ben Arapça’nın sonuna, usule kadar okumuşum. Ondan sonra 1958’de icâzet aldık. 1959’da İzmit’e gittim. Orada bir sene Ramazanlık gittiğim hâlde bırakmadılar bir sene imamlık yaptım. 1960’ta askere gittim, inkılapta askerdim, İstanbul’un Rami Kışlası’nda bölük başçavuşluğuna bakardım. Oradan geldikten sonra tekrar İzmit’e gittim. Dört sene daha orada kaldım. Ondan sonra babam bırakmadı, buraya geldim. Kaşüstü köyünde kaldım, dokuz sene orada imamlık yaptım. Ondan sonra Çimenli köyü vardır, orada da iki sene kaldım. Buradan Yeşilköy’e geçtim, orada iken 1974’te 1.300 kişi imtihana girdik. Erbakan-Ecevit koalisyon hükümetinde oradan kadroya girdim. Ondan sonra 1977’de Başdurak köyünün bu Mısırlı Mahallesi’ne imam olarak tayin oldum. Burada 28 sene imamlık yaptım. 2003’te emekli oldum. Ondan sonra buradayım.

Çocukluğunuzdan itibaren artık babanızın kontrolünde mektebe gitmeye başladınız, mahalle mektebine. Oradaki ortamdan ve hocalarınızdan bahsedebilir misiniz?

Karşı köyde Mustafa Efendi vardı, İstanbul’da okumuştum. Burada bizim cami vardı. Mesciddi, 1960’ta cami yapıldı. Mustafa Efendi’yi buraya hoca tuttular. Gelirdik mescide, Mustafa Efendi’den elif-be-te-se; sübhaneke-ammeyi okuduk. O İstanbul’da üç sene okumuştum.

Mustafa Efendi hakkında bilgi verebilir misiniz hocam?

Mustafa Efendi karşı köydendi. Sincan Camii, sonradan Çatak, şimdi Atayurt.

İstanbul'da eğitim gördü, gelip burada sizi okuttu?

Bir de onun talebesi vardı, Harun Efendi, hatip. Onda da okuduk, iki sene Kur'ân-ı Kerîm okuduk, ondan sonra hafızlığa başladım. Hotaman Hoca vardı, Golaşalı, onda okudum bir sene. Sonrasında o hacca gitti, Arafat Dağı'nda hacılara karıştı, gitti daha gelmedi. Ondan sonra İncesulu Abdürrahim Hoca'yı tuttular. İncesulu Abdürrahim Efendi bize dedi ki: Hafızlığı bırakın Arapça okuyun. Sonra hafızlık yaparsınız. İncesulu'dan Arapça okuduk. Akabinde ben İzmit'ten geldikten sonra 1966'da hem imamlık yaptım hem de 1969'da hafızlığı bitirdim.

Hocam şöyle mi oldu yani siz köyünüzde hafızlığa başladınız ama...

İncesulu Abdürrahim Hoca dedi ki hafızlığı her zaman yaparsınız. Ben ölmeden Arapça'yı okutayım. Büyük âlimdi.

Tam ismi neydi hocam?

Abdürrahim Bilgin.

Biraz hocanız Abdürrahim Bilgin'den bahseder misiniz? Size Arapça'dan neler okuttu?

Uzun bir süre Arapça'dan *Emsile*'den usule kadar okuduk. *Molla Câmi*, *Avâmil* okuduk.

Sadece alet ilmi olarak mı Arapça okuttu? Onun dışında hadis, tefsir ve fıkıh gibi bir ders okuttu mu?

Bunlardan birini okumadık, sadece Arapça okuttu. Arapça okuduktan sonra diğer ilmî kitapları biz çözdük.

Bu derslerde ne kadar kişi vardı hocam?

Köyden ve civar köylerden kırk sekiz kişiydik. Bunlardan üç kişi kalmışız: Biri Mustafa Kotan, Adapazarı'nda bulunan. Birisi Bursa'da bulunan Muhammed Taşkaya ve bir de ben yani Mustafa Çukur.

Abdürrahim Bilgin Hoca derse katılan bu talebelerin tamamına icâzet verdi mi?

Hepsine icâzet verdi, hepsini okuttu. Bunların kimi vaiz oldu, kimi müftü, kimisi de imam oldu. Hepsi de Ankara, Düzce ve Adapazarı gibi Türkiye'nin farklı yerlerine dağıldılar. Ben de İzmit ve sonra Trabzon'a gelerek görev yaptım.

Abdürrahim Hoca'yla dersiniz ne kadar sürdü?

Bu Arapça eğitiminiz on iki sene boyunca sürdü.

Peki, hocam derse katılanlar ağırlıklı olarak nereden gelmişti?

Dışarıdan, Yomra'dan vardı Gümrükçüoğullarından birisi, Aholu İsmail Efendi vardı, o burada okudu. Güney Zazana, Oğuz Zazana oralardan arkadaşlar vardı. Bizim bu karşiki köyden burada İşhan köyü vardır yukarıda, oradan da arkadaşlar vardı.

Hocam merhum İsmail Çil hocayla ilgili de bir şeyler söylemek ister misiniz?

İsmail Çil bizim arkadaşımızdı. Buradaki eğitimden sonra Bayburt'a gitti, orada bir hoca vardı, Mahmut Kul, onunla birlikte gittiler. Orada iki sene daha okudular. Ondan sonra geldi bir devre böyle talebe yetiştirdi, icâzet verdi. Ondan sonra vefat etti.

Hocam İsmail Çil Hoca'yla birlikte okudunuz değil mi, Abdurrahim Bilgin'den?

Tabii tabii beraber okuduk onunla, on sene.

Hocam on yılı aşkın bir süre Arapça okuduktan sonra bir icâzet merasiminiz oluyor. Nasıl bir program oldu?

Caminin önünde millet toplandı. Orada Oslu Hacı Emin Efendi vardı hafız, duamızı yaptı, millete icâzetlerini verdi ve elimizi sıktı, "Okuyun! Okuyup-okutacaksınız size icâzet veriyorum. Allah sizle beraberdir, ona göre görevinizi bilin." dedi.

Trabzon'umuzdaki icâzet merasimleri başka hocalarımızın açıklamalarından anlıyoruz ki biraz canlı geçermiş...

O zaman bu kadar gelişmemiştii Türkiye. Buraya gelen hocalar Os, Elamanos, Zazana, Oğuz Zazana, Aho gibi köylerden gelmişlerdi. Buralardan gelen büyük Arapça hocaları vardı. Bizim icâzet duasında böyle yirmi beş tane icâzetli-sarıklı hoca gelmişti. Bunlar Bayburt'tan, Gümüşhane'den her yerden gelen hocalardı. Çünkü hocam namlı bir kimseydi. Onun babası cephede üç sene savaş yaptı, Mareşal Fevzi Çakmak Paşa'nın zamanında. Bölük komutanıydı, hocam levazım subayıydı, kardeşi Osman Efendi de veteriner müdürüydü. 750 askeri vardı. Oraya atlarla, katırlarla yiyecek taşıdılar, mermi taşıdılar. Hocam üç sene cephede savaş yaptı. Bundan dolayı 1955'te biz ondan okurken hocam Abdurrahim Bilgin'i, Menderes Ankara'ya istedi ona dedi ki: Sen burada subay görünüyorsun, sana maaş bağlayacağım. Hocam da ona cevap olarak dedi ki: Oğlum bana millet bakıyor, sen millete bak, bu milletin karnı aç. O zaman Menderes onun boynuna sarıldı, elli lira da para vermek istedi. "Hocam ben seni buraya onun için istedim, maaş bağlayacaktım" dedi.

Hocam zor şartlarda köye döndü. Medresede, büyük bir medrese var caminin karşısında görünüyor, otururken bize Menderes'in yanına gittiğini, onunla konuştuğunu, ne dediğini, ne olduğunu anlattı. Benim konuyla ilgili bilgilerim böyle.

Merhum Abdurrahim Bilgin Hocaefendi, Menderes tarafından Ankara'ya davet ediliyor, kendisine Menderes maaş bağlamak istiyor, hocanız diyor ki...

Allah rızası için yapmışım ben istemem, oğlum sen bu millete bak, bu millet aç, o zaman yeni iktidara gelmiş. 1950'den evvel bir ısırgan çorbası, camide okurduk, lahana yerdik, ekmek-mekmek falan yok. 1950'den sonra Amerika'nın bir şehrinden buğday geldi, yirmi kuruşa buğday verdi de millet ekmek yedi, karnı doydu, 1950'den sonra.

Peki, hocam biz yine sizin buradaki öğrencilik günlerinize dönecek olursak, dışarıdan gelen öğrenciler, sizin ders halkasında bulunan talebeler nerede kalıyorlardı?

Orada medrese vardır, yatıp kalkmaları, yeme-içmeleri oradaydı. Orada arkadaşlar vardı. Sincan'dan Mustafa Kotan, Hakkı Kotan, İbrahim Tüysüz, Beşir Tüysüz; karşıdan Ahmet Likos, Hüseyin Likos, Mehmet Likos; bizim mahalleden Ali Hoca vardı, Adapazarı'na gitti, depremde binanın altında kaldı. İsmail Çil'in babası Mustafa Efendi'yi tanıdım. O da iyi bir hocaydı. O Çimenli'de imamlık yaptı. Ondan sonra ben de orada imamlık yaptım Çimenli'de iki sene. Ondan sonra Yeşilköy'e geçtim.

1958'de icâzetinizi alıyorsunuz sonra İzmit'e imamlığa...

Ramazanlık gittim.

Bunu kim temin ediyor? Hocam siz kendi kendinize mi İzmit'e doğru gidiyorsunuz?

Kendimiz, arkadaşlarla hep dağılır giderdik, Ramazanlık imam durduk. Millet beni sevdiği için dediler ki sen bize bir sene de hocalık yapmaya kal. Bunun üzerine 1959'da orada kaldım. 1960'ta askere gittim.

İzmit'te imamlık yaptığınız sürede normal cami hizmetleri dışında talebeleriniz var mıydı?

İki tane talebem vardı, *Molla Câmî*'ye kadar onları okuttum üç beş sene içerisinde.

Arapça eğitimi verdiniz? Bitirebildiniz mi hepsini hocam?

Bitiremedim, buraya geldim. Babam bırakmadı, ihtiyardı. "Ben seni okuttum yanımda duracaksın." dedi. Ondan sonra buraya geldim, Kaşüstü'nde dokuz sene kaldım.

1974-77 yılları arasında Çimenli'de imamlık yaparken talebe okutup, Arapça eğitimi verdiniz mi hocam?

Erkek-kız çocuklara kışın on beş gün tatilde sübhanekeden Fil sûresine kadar ve yaz döneminde de elif-bâ, Kur'ân-ı Kerîm okuturduk.

Hocam biraz da civardaki hocaefendilerle ilgili de sizden bir şeyler dinlemek isteriz. Mesela merhum Hacı Hasan Efendi'yle ilgili bir hatıranız var mı?

Onu tanıdım, Çaykaralı Hacı Hasan Efendi. Farsça'yı çok iyi bilirdi. Yusuf Uzun'un icâzetine geldi 1966'da. Yusuf Hoca onda okumuştı. Orada ben vaaz ettim, o da vaaz etti. Sonra beni gördü, sen kimsin, kimin talebesisin dedi. Dedim ki ben İncesulu Abdurrahim Efendi'nin talebesiyim. Hacı Hasan Efendi dedi ki: Sen böyle devam eyle, görevinden hiç başka bir şeye gitmeyeceksin, yaş itibarıyla emekli olana kadar çalışacaksın, senin gibi hocalar bize lazım. Hasan Efendi çok kıyak vaaz ederdi. Beni teşvik etti, arkamı da sıvazladı.

Hocam merhum Âşikkutlu Hoca'yı görme imkânınız oldu mu?

Onu görmedim. Ama Said Nursî'yle görüştüm. Bende kitapları vardı. Arkadaşlarla birlikte görüştük. Bir daha gidecektik. Sonra ben buraya geldim. Bir daha gidemedim, ben burada kaldım.

Bir ders ortamında mı görüştünüz?

Yok yok. Ziyaret.

Görüştüğünüz başka merhum Hocaefendi var mı? Mesela kurrâ hocalarımızdan Ali Haydar Özak Hoca?

Ali Haydar Hoca ben hafızlık diplomamı... Aradım, gösterecektim sana, imzası var diplomamda. Murat Köseoğlu'nun da onun da imzası var. Bulursam gönderirim sonra.* Akçaabat'tan da hafızlık arkadaşlarım vardı.

Hocam hafızlığınızı nasıl yaptınız, kimden ikmal ettiniz? Bununla ilgili bir şeyler söylemek ister misiniz?

Hotaman Hoca, o zaman altı-yedi yaşlarındaydım okuduk. Ama o hacca gitti geri gelmedi. Sonrasında İncesulu geldi dedi ki: Bırakın Arapça okuyun, hafızlığı sonra yaparsınız ama Arapça'yı sonra okuyamazsınız. Büyük âlimdi. O zaman Abbas Efendi vardı müftü, Trabzon müftüsü, fetvaları bu hocadan (İncesulu Abdurrahim Efendi'den) alırdı. Biz ondan okuduk. 1965'te Trabzon'a gelince, Kaşüstü köyünde vazifeye başladım...

Hotaman Hoca'da hafızlığı tamamlayamadınız. Nerede tamamladınız hocam?

Hafızlığa Kaşüstü'ndeyken tekrar başladım.

Hocam hangi hoca yaptırdı?

Biz kendimiz ezberimizi hazırlar, gider Hafız Murat Köseoğlu'na dinlettirdik. Ali Haydar Efendi'nin talebesi, Kur'an kursu vardı merkezde.

Hafızlığı Köseoğlu'na dinlettiniz değil mi hocam?

Hafızlık süreci üç yıl sürdü. 1966'da başladım 1969'da icâzet aldım.

Köseoğlu Hocaefendi'den bahseder misiniz biraz? Mesela hafızlık dinlerken nasıldı?

Hocaefendi ciddi, gururlu bir hocaydı, hafızlığı çok kuvvetli kaviydi, hatimle namaz kıldırırdı. Ali Haydar Hoca da 1970'te Arabistan'da kral dünya hafızlarını topladı. Orada imtihan etti. Ali Haydar'a 55.000 riyal verdi, hususi bir uçak verdi. 1970'te o zaman Türkiye ilerlememiş. 1970'te uçakla Ankara'ya geldi. Faruk Özak vardır, milletvekilliği yapardı, onun uşağudur.

Murat Köseoğlu'nun size muamelesi nasıldı?

Efendi bir adamdı. Dersini yapana bir şey demezdi. Merkez Kur'an Kursu'nu binbaşı olan kardeşinin desteğiyle yaptırabilirdi.

* Trabzon Müftüsü Abbas Efendi, Murat Köseoğlu ve Ali Haydar Özak'ın imzasının yer aldığı bu belge video kaydında ve ekteki fotoğraflarda yer almaktadır.

Meslek hayatınızda imamlık görevinizi yürütürken yetiştirdiğiniz, Arapça ve hafızlık icâzeti verdiğiniz talebeniz oldu mu?

İcâzet veremedim. O zamanki şartlar gereği cami, okul ve benzeri şeylerin inşasıyla uğraştık.

Projemizle ilgili son olarak ne söylemek istersiniz?

Şu hocalardan da bahsetmek isterim: Burada Öksüzöğlü derler, iyi bir hocaydı, yetişmiş bir hocaydı, bu camide imamlık yaptı. İsmail Çil'in babası Mustafa Efendi, o da aşağılarda hocalık yaptı. Sayılır bir hocaydı. Ayrıca Ali Hoca vardı Simona'da. O da iyi bir hocaydı, Adapazarı'na gitti, orada kaldı. Benim bildiğim Ali Hoca vardı Taşkaya'ydı soy ismi Değirmenci yaptı. Arkadaşımızdı. Arsin'de imamlık yaptı, o da iyi bir hocaydı, âlimdi.

Peki hocam, biz çok teşekkür ediyoruz.

Mustafa İsmet Uzun

Trabzon Vakfıkebir’de doğdu (1949). Kendisi küçük yaşta ailesi İstanbul’a yerleşti. İstanbul İmam-Hatip Lisesi (1968), Pertevniyal Lisesi (1968), İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü (1974) ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden (Türkoloji) mezun oldu (1977). Bu yıllarda Halil Can, Sadettin Heper ve talebesi Nezhir Uzel’den klasik ve dinî musiki dersleri aldı. İstanbul Üniversitesi’nden mezun olduğu bölümde Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’ın danışmanlığında başladığı doktora tezini, hocasının vefatı sebebiyle İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nde Dr. A. Necla Pekolcay’ın nezaretinde *Dede Ömer Rüşenî’nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi* adıyla öğretim üyeliği tezi olarak tamamladı (1981). Bu enstitünün Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne dönüşmesinden sonra aynı adlı teziyle doktor unvanını aldı (1983). *Dede Ömer Rüşenî’nin Neynâmesi* başlıklı takdim teziyle doçent (1990), *Dinî Edebiyatımızın son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri* başlıklı takdim çalışmasıyla profesör unvanı aldı (1996). Bir süre Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İstanbul’da imam-hatiplik ve murakıplık görevlerinde bulunduktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’ne İslâmî Türk Edebiyatı asistanı olarak intisap etti (1977). 1982’de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne dönüşen bu kurumdaki öğretim üyeliği görevini emekliliğine kadar (2017) sürdürdü; pek çok öğrenci yetiştirdi ve idarî görevler üstlendi. Bu dönemde bir süre (1986-1987) Kahire’deki Ayn Şems Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Kuruluş aşamasından (1981-1982) itibaren TDV İslâm Ansiklopedisi çalışmalarına önemli katkıları oldu. Ansiklopedi İnceleme ve Redaksiyon Kurulu üyeliği yaptı (1989-1995). Bu hizmetleri sebebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı’nun, “Yüzyılın İslâm Kültür Hizmeti Onur ve Hizmet Ödülleri” kapsamında hizmet ödülüne lâyık görüldü (2014). Rahle Yayınevi, Divan İlmî Araştırmalar Müessesesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı ve Yayınevi, aynı vakıf bünyesinde hizmet veren Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi gibi pek çok kurumun kuruluşunda ve idaresinde görev aldı. İlmî ve akademik çalışmaları İslâmî Türk edebiyatı alanında yoğunlaşmıştır.

Görüşme Süleyman Gür tarafından, hocamızın İslam Araştırmaları Merkezi’ndeki odasında gerçekleştirilmiştir.

Bugün 13 Haziran 2023 Salı. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'ndeiz. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama Ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümdeki konuğu Prof. Dr. Mustafa İsmet Uzun Hocamız. Hocamıza, bizleri burada ağırladığı ve bizlere zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyor ve sözü hemen kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

Efendim hoş geldiniz. Zahmetler ihtiyar ettiniz. Aslında Trabzonlu hocalar yahut Trabzonlu ilim, sanat, fikir adamları konusundaki bu çalışma senelerce önce yapılırdı oranın pek çok önemli hocalarını, önde gelen insanlarını -biz bunlara eski tabirle rical diyoruz- ricalini birebir tanıyan insanlardan istifade etmek daha kolay olurdu. Çünkü pek çoğu Hakk'a yürüdü. Ama zararın neresinden dönersek kârdır diyelim ve bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını niyaz ederek sözlerimize başlayalım. Efendim ben 1949 yılının son aylarında Trabzon Vakfıkebir İlyaslı köyünde doğmuşum. 4-5 aylıkken ailecek İstanbul'a gelmişiz. Dolayısıyla çocukluğumdaki Trabzonlu hocalar hakkında benim bilgim çok mahdut. İstanbul'da geçirdiğimiz günlerde karşılaştığımız isimler, ailece ve babamın görüştüğü kişiler, onun arkadaşları vesilesiyle bazı malumatım var. Bir de daha sonra Trabzon'dan kimler gelmiş kimler geçmiş diye düşünürken yaptığım araştırmalarda elde ettiğim bazı isimler var. Dolayısıyla bir kısmı şifahi bir kısmı kitabî. Ama bunların her ikisi de İstanbul'daki tahsil hayatım sırasında öğrendiğim bilgilerdir, isimlerdir, kişiliklerdir. İstanbul'da önce Kâtip Çelebi İlkokulu'nda mektebe başladım, daha sonra Beyazıt Deneme İlkokulu'nda ilkokulu tamamladım. Ardından İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda okumak nasip oldu elhamdülillah. 1968'de orayı bitirip 1969'da Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdim.

Bizim zamanımızda imam-hatip okulu mezunu olduğumuz için bizi üniversiteye almazlardı. İmam-hatip okulunun adının imam-hatip lisesi olarak değiştirilmesi daha sonralarıdır. Biz imam-hatip okulunda okuduk. O dönemlerde bizi yönlendiren ve üzerimizde etkisi olan iki tane büyük hocaefendi oldu. Bunlardan birisi Mahir İz, diğeri de Ahmet Muhtar Büyükçınar Hoca'dır. Ahmet Muhtar Hoca'yı pek kimse tanımaz ama Mahir İz memleketimizin efkâr-ı umumiyesine mâl olmuş bir isimdir. Hoca ben meslek adamı değilim dediği hâlde pek çok hocadan iyi Arapça bilir ve meslekî bilgilere genel manada iyice sahiptir. Ahmet Muhtar Büyükçınar Hoca'yla imam-hatip okulunun 3. sınıfında karşılaştım. Ezher mezunu bir hocaydı. Bize, imam-hatipte okuduğumuz bilgilerin yeterli olmayacağını söyler, bu sebeple de kendimizi iyice yetiştirmemiz gerektiği konusunda bizleri ikaz ederdi. O sıralarda yine onun vasıtasıyla Mahir Hoca'nın derslerine devam ettik. Ben Mahir Hoca'yı yeni *İstiklal Gazetesi*'ni çıkardığı için babam vasıtasıyla orada yazdığı yazılardan ismen biliyordum. Ama vicahen yahut çok yaygın bir tabir var rûberû -yüz yüze- ilk defa hoca vasıtasıyla 1966-67 yıllarında tanıdım. Ve hocadan derse başladık. Vefatlarına kadar her iki hocamdan da olabildiğince bilgi hazinemi doldurmaya, tazelemeye devam ettim.

Mahir Hoca'dan ilk duyduğum Trabzonlu Hocaefendi, Cûdî Bey'di. Ondan daha sonra bahsederiz. İmam-hatip okulunda da okurken Bekir Topaloğlu, Hayati Ülkü, Hüseyin Küçük gibi Trabzonlu hocalarımız da vardı. Onlarla hemşeri olduğumuzdan ve hemşericilik bazı şeyleri kolaylaştırıp

mesafeyi kapattığından ve de bu hocalar babamın arkadaşı olduklarından, bana da Ali Hoca'nın oğlu gözüyle baktıklarından ben de onlara rahat rahat gidip geliyor, soruyor, öğreniyordum. Benim Trabzonlu hocalarla temasımın imam-hatip okuluna dayanan bir kısmı var. Ondan önce de ailemle teması sebebiyle de Trabzon'da Haydar Hafız diye meşhur olan Ali Haydar Özak Hocaefendi her yaz gelir, bizim evde kalırdı. Dolayısıyla Haydar Hocamızı çok yakından tanıdım ve onun nezaketine, çocuklara yakınlık göstermesine, büyüklerle büyük, küçüklerle küçük olmasına çok gıpta ederdim. Çok güzel konuşur, herkesi taltif ederdi. Hele biz o küçük yaşımızda bir elham (Fatiha sûresi) ezberlesek ve onu düzgün, mehâric-i hurûfa göre okusak Hocaefendi'den aldığımız takdir bizim diğer sûreyi de ezberlememize teşvik olurdu. Babamın Trabzon'daki hocası Arnavut Hoca'yı da o vesileyle tanıdık. O da İstanbul'da Çengelköy'de Kaymak Mustafa Paşa Camii vardır-kulenin önünde biblo gibi küçük ahşap bir cami- oranın imamıydı. Yaz gelince hazirandan eylüle kadar her hafta sonu bizim oraya gitmemizi isterdi, onu da öylece tanıdık. Mahir hoca ve Ahmet Büyükçınar hocalar bize liseyi bitirip üniversiteye girmeye telkin ettiler. İmam-hatipi bitirdiğim yıl Pertevniyal Lisesi'nde fark derslerini vererek Edebiyat Fakültesi'ne gitme hakkı elde ettim. Bir taraftan Yüksek İslam Enstitüsü'ne devam ederken bir taraftan da Edebiyat Fakültesi'ne devam ettim. Bizim devrede hemen herkes bu şekilde iki fakülteyi beraber götürürdü. Çoğu arkadaşım gibi ben de böylece oraları bitirdim. Bu arada Diyanet'te 1968 yılında imam olarak mahallemin camisinde hizmete başladım. Daha sonra İstanbul ve Beyoğlu Müftülüklerinde murakıplık yaptım. Sonrasında Yüksek İslam Enstitülerinde asistanlık imtihanı açılınca bilhassa Hayrettin Karaman Hoca'mın daveti üzerine enstitüye asistan oldum. Asistanlığı bitirdikten sonra yardımcı doçentlik, doçentlik, profesörlük derken 1985-86'dan beri yoğun olmak üzere *İslâm Ansiklopedisi* çalışmalarına ciddiyetle katılmaktayım. Burada da Türk İslâm Edebiyatı, Türk Edebiyatı, sanat tarihi gibi birtakım dallar vardı. Onların da kâh başkanlığını kâh redaktörlüğünü yaparak bugünlere geldim. 1918 yılında İslâm Enstitüsü'nden daha doğrusu yeni adıyla İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli oldum. Sonrasında da bize verdikleri imkân neticesinde buradaki çalışmalarımıza devam ediyoruz. Ansiklopedi faaliyeti bitti ama biz çalışmaya, kendi araştırmamızı bize sağladıkları imkânlarla yapmaya devam ediyoruz. Bunun için de bütün Diyanet Vakfı'na, İslam Araştırmaları Merkezi'ne müteşekkirimiz. Şu anda da işte çalışma odamızda sizinle sohbet imkânına kavuştuk.

Değerli hocam, öncelikle bizlere nasıl bir evde dünyaya geldiğinizden, annenizden babanızdan ya da diğer aile büyüklerinizden ve onların sizin yetişmenize, dinî terbiye almanıza ne gibi katkıları olduğundan bahsedebilir misiniz?

Dinî duyguları, dinî bilgileri güçlü hatta ailece güçlü olan Vakıfkebir'in İlyaslı köyündeki bir köy evinde doğdum ama tabii doğduğum evi hatırlamıyorum. Daha sonra gidiş gelişlerim sayesinde, -her yaz gider gelirdim çünkü,- oralardaki o muhiti iyice hatırlıyorum. Çünkü dedem de bir hocaefendi idi. Onun babası da bir hocaefendi idi. Onun babası da köyün tabiriyle mollaydı. Hatta köyde medresesi varmış. Orada çocuklara dinî ilimler verir ve hafızlık yaptırmış. Dedem de köyün pek çok gencine hafızlık yaptırdığı için, kız erkek, o da bir hocaefendi idi. Ben sonradan dedemin Arapça'sının da kuvvetli olduğunu anladım. Çünkü imam-hatip okulunun son sınıfındayken *Kurtubî Tefsiri*'ni Büyükçınar hocamızla okuyorduk. Dedem İstanbul'a geldiğinde onu gördü. Bundan bana da al dedi. Yani *Kurtubî Tefsiri*'ni kendi başına, Arapça bir tefsirdir, okuyacak kadar da bu işlere vukûfu olduğunu anladım. Ben önceden sadece bir köy hocası diye düşünüyordum. Bu kavramları ben önemli görüyorum. Bizim kültürümüzde bir köy hocası vardır, bir mahalle imamı vardır,

bir çarşı imamı vardır ve bir de şehirlerin, kasabaların tanınmış hocaefendileri vardır. Yani böyle grup grup onları ayırmak lazım. Ama dedem bunun üstünde bir zatmış. Çünkü vefatından sonra okuduğu kitaplara, aldığı eski yazı notlarına baktım ki büyük bir semeresi varmış. Dolayısıyla böyle bir muhitte doğdum. Amcam hafız, babam hafız, küçük amcam yarım hafız, halalarım da ağabeylerinin hafızlıklarını yaparken onları dinleye dinleye yarım olmasa bile çeyrek hafız yahut da pek çok şeyi bilen insanlardı. Bir de dedem -rahmetli- bahçede bellerken, kazarken, ayıklarken ve benzeri gibi işleri yaparken ya Yunus'tan şiirler ya *Mârifetnâme*'den ya *Muhammediye*'den ya da *Ahmediye*'den manzûm kısımları bir nevi makâmla -biliyorsunuz bizim orada buna kayde derler- okur ve o esnada o işi yapanların hemen hepsi de genç olduğundan bunlar akıllarında kalırdı. Daha sonra ben edebiyatçı olup da Erzurumlu Hakkı'nın *Mârifetnâme*'sini görünce dedemin okuduğu bir ilahi, halamın okuduğu beyit buradaymış dediğimi hatırlıyorum. Yahut da *Muhammediye*'yi "Aa bu *Muhammediye*'denmiş diye de hatırladığım oluyordu. Yani köy diyoruz ama kültür seviyesi bazı yönlerden edebiyat fakültesinde okunacak bilgilere mümâsildi. Mesela Fuzûlî'den de bazı beyitler bilirdi ama Yunus'tan daha çok bilirdi ve köyün camisindeki vaazlarında-bayram namazlarını o kıldırırdı- okurmuş ve köylü de ezberlemiş.

Şimdi böyle bir seviyeden İstanbul'a geldik. Babam Çarşı Cami imamıydı. Babamın muhiti vasıtasıyla da İstanbul'daki hocaefendileri tanıdım. Anneannem zaten dindar bir kadındı. Ailemizdeki herkes belli bir çizginin üzerindeki dindarlığı temsil ettiği için pek çok şeyi anneannem, annem, dayım ve amcalarımdan duyup öğrenmişimdir. Bu aile ortamına yahut mahalle ortamına "bîe" derler, bizim eski kitaplarımızdaki bir tâbirdir. Gerek köydeki dedemin, halamın, amcalarımın içinde bulunduğu ortam gerekse de İstanbul'daki oturduğumuz küçük bir İstanbul mahallesi olan o mahallenin çoğu dindardı, Şair Belig Sokak'tı ve ben bununla da sonraki hayatımla irtibat kurardım, birkaç tane büyük aile diyebileceğimiz aile vardı. Bizim evler nohut oda, bakla sofa yerlerdi fakat onların oturduğu yerler birer konak yavrusu gibiydi. O sosyal çevre de çoğunlukla dindardı. Bir de babam hoca olduğu için herkes babama hürmet ederdi. Ben de hocanın oğlu olarak ayağımı daima denk almaya çalışırdım. Diyelim ki, yaşlı bir teyze bize bakkaldan şunu al dedi, ben hemen önden koşardım. Çünkü babam derdi ki büyükler ne derse yapmak lazım, onları yaparsanız şu kadar sevap alırsınız. Başka bir arkadaş şimdi oyunumu bırakıp gidemem diyebilir ama biz oyun oynasak bile bırakır koşardık. Mahallede hafif yokuş vardı, elinde pazardan filelerle gelenlerin filesini vesaire taşırdık.

Yani böyle bir ortamda, dindar bir ortamda bir imam çocuğu olarak büyüdük. Babama çevrenin hürmet duyması da kendi yetişmişliğinden geliyordu. Babam aslında ilkokulu köyde okumuş. 5 yıllık ilkokulu 3 yılda bitirmiş. Sonra ortaokula devam etmek istemiş ama birtakım sebeplerle devam edememiş. Trabzon'a gitmiş. Haydar Hoca'dan ve Hüseyin Avni Tör olan ama bizim Arnavut Hoca dediğimiz Hocaefendi'den ve Trabzon'daki -ismini kaydetmediğim için bilemiyorum- bazı müftü efendilerden ders almış. İnsan çoğu kere yakın çevresinin farkında olamıyor. Aslında sorsam bana kim bilir hangi hocaefendilerden bahsedirdi. Çünkü babam okumaya ve okutmaya çok meraklı bir adamdı. O zaman zaten usul şöyleydi: Bir hocadan bir şeyi okursun ve bir sonra gelene tekraren okutursun. Bizim talebeliğimizdeki tabirle çift dikişli olursun. Yani okuduğunu okutuyorsun ve o bilgiyi zihnine alıyorsun. İşte babam böyle birisiydi. Bir de babamın ibadete çok düşkün olduğunu köylüler söylerlerdi. Hatta şöyle derlerdi: "Ali Hafız bir aylık oyunu bir günde oynuyor, bir ayda ezberleyeceğini de bir günde ezberliyor." Derenin taşları üzerinde namaz kılarmış. Namaz kılarırken de yüksek sesle ezberlediği yerleri pişirmiş. Böyle bir çevreden gelince ayağımızın kayması daha az oluyor. İstanbul'da yerleştiğimiz mahallenin hemen arkasında Haydar diye bir semt var. Orada insanlar daha kabadayı daha içkiye, esrara düşkün insanlardı ama Allah

bizi onlardan korudu. Hatta bu işleri de bizim ilkokulun bahçesinde yaparlardı. Bizim ev de ilkokula beş adım mesafedeydi.

Üç kardeş de böyle bir ortamda yetiştik. Babam, İstanbul'a geldikten sonra daima hocaefendilerle görüşmeye giderdi. Ben de 4-5 yaşından sonra babamla gittiği her hocaefendiye onun çantası gibi giderdim. Dolayısıyla Mehmet Zahit Kotku'dan Ömer Nasuhi Bilmen'e kadar pek çok kişiyle bu vesileyle tanıştım, elini öptüm. Bir de meraklı olduğum için herkese bir şeyler sorardım. Bu nedir, şu nedir diye. Ve hocaefendilerin bayramlarda elini öpmeye giderdik ama onlar da bizim evlere gelirlerdi. Bizim evler bir oda bir sofa denecek kadar küçüktü ama gelirler, orada otururlar, sohbet ederlerdi. Bizler de hizmet ederdik. O sırada da babam bana derdi ki işte sor bakalım o bana sorduğun soruyu hocaefendiye yahut derdi ki Mustafa şunu merak ediyormuş da ben cevaplayamadım, hocam siz ne dersiniz diye. Dolayısıyla böyle bir muhitte yetişince ileride okuyarak öğreneceğiniz pek çok şeyi daha çocukken taptaze hafızanıza alıyorsunuz. Bu imkân bizim hakikaten düzgün yetişmemize, yanlış yollara sapmamamıza vesile oldu. Ben hayatta sigara içmedim, hâlbuki benim bütün arkadaşlarım mektebin bahçesinde gayet rahat içerlerdi, az önce anlattığım kişiler de bana ellerindeki içinmem için teklifte bulunurlardı. Allah bizi korudu. Bende keramet yoktu yani, aldığımız terbiyenin, eğitimin kerametidir. Sonra Çakmakçılar yokuşundaki Mahmut Paşa'nın içinde Çarşı Camii'ne babam imam oldu. Oranın meşrutasına taşındık ki orası buranın yarısı kadar bir yerdi. Bir odası, oda diyeceksek babamların odasıydı, bir odası da bizim yattığımız yerdi ve kenarında da mutfak vardı. Yani hepsine iki oda diyelim ki 40 metrekare bir yerdi. O yetiştiğimiz çevrede de herkes bize Ali Hoca'nın oğlu diye baktığı için Mahmut Paşa'nın yaramazlıklarından kurtulduk.

Hocam merhum babanız, Ali Haydar Özak Hocaefendi'den hafızlığını tamamlamış mıydı? Bir icâzet cemiyeti düzenlenmiş miydi? Bir bilginiz var mı?

Babam köyde hafızlığını dedemin arkadaşlarından olan bir hocaefendiden tamamlamış. Köy camisinde icâzet merasimi yapılmış. Ondan sonra da Trabzon'a Haydar Hoca'ya talebe olmuş. Trabzon'a gittiği zaman da bizim köyün arkasındaki yahut önündeki köyde annemlerin bahçeli bir evi varmış. Kavak Meydanı'ndaki bahçede de babam, eskilerin tabiriyle meşrutada -bir odada- kalırmış. Burada Haydar Hoca'nın yakın talebesi olmuş. Ondan meharic-i hurûf ve Kur'an ilimlerine dair bilgileri almış. Ona dair yapılan icâzet cemiyetine ait resimleri vardır. Hatta ben Kur'an kursu defterinde babamın adını da buldum - Trabzon Müftülüğü'nden istemiştin- Babam Haydar Hoca'dan çokça istifade etmiştir, bizler de Haydar Hoca'dan ve hanımı Hafız teyzeden -onun hanımı da hafızdı- çokça istifade ettik. Çünkü biz İstanbul'da kaldığımız için dedem köydeydi. Ayrıyeten annemin babası zaten 1949'da vefat etmişti. İstanbul'da dedemiz yoktu. Aklımız erip birilerine dede demek lazım geldiği zaman Haydar Hocaefendi'ye derdik. Yazları gelip bizde kaldığı vakitleri düşünüyorum da o iki odada onlarla beraber yaşardık ve bizlere oturmayı, kalkmayı, yemeyi, Elhamdülillah demeyi, güzel söz söylemeyi Hocaefendi öğretmişti. Bize kendi çocuklarına nasıl davranıyorsa o şekilde davranırdı. Biz de onlara çok değer verirdik annem de babam da çok değer verirdi. İleride amcamın Hocaefendi'nin kızıyla evlenmesiyle de araya akrabalık da girmiş oldu ve böylece onun İstanbul'daki evi bizim evimiz, bizim ev de onların evi gibi oldu. Bu da bizim için ayrı bir eğitim süreciydi. Mesela Kur'ân-ı Kerîm'i güzel okumayı ondan, daha doğrusu ona gıpta ederek öğrendim. Yani o kadar güzel okuyordu ki... Son zamanlarda İstanbul'da Enderun teravihi diye bir şey başladı. Hâlbuki o zamanlar Hocaefendi hatimle teravih namazını aralarda bazen ilahi de okumak suretiyle

İskender Paşa'da Mehmet Efendi hazretlerinin camiinde, onun mihrabında, arkasında başka hoca-efendiler de olmasıyla beraber kıldırırdı.

Ali Haydar Özak Hocaefendi değil mi?

Tabii tabii. Yani Ramazan'da özellikle buraya gelirdi. Hatta bu vesileyle bahsedeyim, Aslında Mustafa Sabri hocamız vardı, o da bir hafızdı ve Trabzonlu'ydu ama zannediyorum ki vaktiyle Trabzon işgali sırasında ailecek Düzce'ye göçmüşler. Mustafa Sabri Erdoğan Hoca sonrasında bizim ilâhiyatta da hoca oldu. Bir gün Hocaefendi kıldırırdı bir gün Mustafa Sabri. Ben şunu fark ettim, hocaefendi o kadar disiplinli, o kadar makâma hâkim ve o kadar teganniden uzak bir şekilde kıldırırdı ki biz çocuk olarak arkasında hatimle teravih kılmamıza rağmen rahatlıkla kılabilirdik. O zamanlar ben de birazcık makâmları (Saba, Hüseyinî, Hicaz) ayırt edebiliyorum, o yüzden bunu gayet iyi anlayabiliyordum. Mustafa Sabri -Allah rahmet eylesin- de çok daha rahat, teganni yapacağı yerde teganni yapar, bazen hızlı bazen aheste okurdu. Hatta o okurken ben şöyle hissedirdim: Sanki ayetler yeni nâzil olmuş da o da bize kâh hızlı kâh yavaş okuyarak kâh bağırarak tebliğ ediyormuş gibi okurdu. -yani lâ teşbih efendimizin tebliğine mümasil gibiydi- Bunu biraz da imam-hatip bitirip de manalara yavaş yavaş aşinalık kesp edince daha kuvvetli anlıyorsun. Dolayısıyla ben hatimle teravihten hiç bunalmam. Hafız olmadığım için imamken kıldırmadım. Kendime göre bir- takım dersler de çıkardım. Mustafa Sabri Hocaefendi aslında babamın da talebesi sayılır yani onu yurt dışlarına göndermekte filan babamın himmeti var. Onun için o da beni çok severdi. Önünüzde böyle örnek alınacak insanlar olunca siz de ne yapıyorsunuz başka yere kayamıyorsunuz ve bu numune-i emsal adamların peşinden gidiyorsunuz. Tabii bu adamlar ehl-i Kur'an, ehl-i ilim ve bu tabiri sevmesem de din adamıdır. Eskiden bunlara hademe-i hayrat deniyordu. Benim daha çok hoşuma gidiyor bu tabir. Hademe-i hayrat ne demek? Hayra hizmet edenler demek. Hangi hayra? Dinin hayır diye gösterdiği şeylere. Onun için de böyle bir ortamdan, böyle bir muhitten ve bir de imam-hatipte dediğim gibi başka hocalardan istifade edince bizim yolumuz da inşallah sırat-ı müs-takimin o geniş caddesinin bir kenarından, bir kaldırımından sürdü gitti diyelim.

Değerli hocam Trabzon'daki dinî hayata katkısı olan sizin bizzat tanıdığımız, duyduğunuz yahut da hakkında bir şekilde bilgi sahibi olduğunuz bunun dışında başka hocaefendiler de var mı? Onların hizmetlerine dair söyleyebileceğiniz neler vardır?

Var tabii. Ben bütün ilkokul ve ortaokul hayatım boyunca yazları anneannemden Trabzon'a gidip gelirdim. Dolayısıyla o gidiş gelişlerimde duyduklarım var, aynı zamanda dedem de hoca olduğu için onun etrafından yine duyduklarım var. Mesela ben ilk Trabzon'a gidiş gelişimde Hacı Ziya Hoca'yı (Habiboğlu) tanıdım, bizim köyün daha yukarılarında tabiri caizse bir dağ köyündeydi. Onun nutkuna -eskilerin tabiri ile-yani konuşmasına, hitabet kabiliyetine dikkat ettim. Bir de İstanbul'a gelirdi zaman zaman. Bayram namazlarından önceki vaazları Mehmet Zahit Hocaefendi ona yaptı-rırdı. Ben artık biraz Kur'an-ı Kerim'i şöyle böyle anlamaya-bizim mahallî tabirle bulaşmaya başladığımda- başladığım zamanlardaki bir bayram vaazını hatırlıyorum. Hocaefendi kürsüye çıktı. Başka hocaefendiler kürsüye çıkarken önüne notlar alırlar ama o kürsüye öyle çıktı ve elinde hiçbir şey yoktu. Yalnız kürsüde bir mushaf vardı. Sonra konuşurken o mushafı açıp yüzünden manalar vererek o konular üzerinde derinleşerek -ki bir saat filan sürer malumunuz bayram vaazları- o kadar güzel şeyler söylerdi ki. Babamın arkadaşı olduğunu biliyorum. Vakfikebir'e gittiğim zaman dedem

git Hocaefendi'nin elini öp derdi onu da biliyorum. Kur'an-ı Kerim'i böyle yüzünden okuyup mana verecek ve bir saat bu meydanda herkesi o bayram sabahının mahmurluğu içinde zinde tutacak olması çokça dikkatimi çekmişti. Nitekim Hocaefendi de Trabzon'un hem dinî hem de kültür hayatına çok hizmet etmiştir. Vakfikebir Çarşısı Camii'nde Kur'an kursu açtı. Sonra Trabzon'a göçtü ve orada da açtı. Dünyayı dolaştı ve nereye giderse gitsin tam manasıyla hademe-i hayrattandı. Bugüne bakarsak o dönem için şurası şurası eksik diyebilirsiniz ama kendi devirlerinde bu insanlar taş yumruk vuruyorlardı. Haydar Hafız Hocamız taş yumruk vuruyor ve o devirde dünya kadar hafız yetiştiriyor. *حَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ* hadis-i şerifini düşünürsek bunların yaptığı iş çok mühim iş.

Onun haricinde Arnavut Hoca'nın -Trabzon'daki babamın hocasının- Trabzon'daki hizmetlerini bilemiyorum. Ama babam ondan okumuş. Sonra bizim oradaki ev istimlak edilip de babamlar köye göçünce ben doğduktan sonra babam Hocaefendi'sine mektup yazıyor. Eskiden, şimdi bizim mesaj filan dediğimiz hikâyeler yok. Herkes mektup yazardı. Arnavut Hoca dedemin -ben onlara İstanbul'daki dedelerim diyorum -Ba'de's- selam oğlum hafız diye yazdığını hatırlıyorum. Dedem de öyle yazardı. Arnavut Hoca'ya benim doğumumu haber vermiş. Babam ne isim koyalım diye babasına sormuş. Babası (Osman dedeme) da: "Ben karışmam senin uşağın, sen ismini koy." demiş. O da hocasına yazmış. Hocam Allah bize bir erkek evlat verdi, ismini ne koyalım. Arnavut Hoca da "Oğlum Efendimizin isimlerinden birini koy." demiş. Dolayısıyla Mustafa oradan geliyor. "Bir de İstanbul'da ulemadan ve mutasavvıf İsmet Efendi diye bir zat var, o zatında teberrüken de ismini koy." demiş. İsmet de oradan gelir. O zatın da Çarşamba'da hâlâ dergâhı vesairesi vardır. Ben askere gidene kadar onun farkında değildim çünkü nüfus kâğıdım Fener'den verilmiş, orada da Mustafa Uzun yazıyordu, senelerce kendimi Mustafa Uzun diye bildim.

Bir de Cansız Hoca diye birisi vardı, onun hakkında da bazı şeyleri duyardım. Mustafa Efendi adydı galiba ama Cansız Hoca deniliyor. Biraz rahat ve serbest bir hocaymış. Babamın ondan bir şey okuyup okumadığını bilmiyorum. Bir de babam vesilesiyle bildiğim annemlerin köyü olan Düzlük köyünde Oflu Hafız vardı. Mutasavvıf, heybetli, sakallı birisiydi. Benim gözümdeki ilk şeyh efendi imajlarından birisidir. O zat da benim "Nedir bu tasavvuf" diye erken yaşlarda merakıma mucip olmasına vesile olmuştur. O da o civarda çok tanınan bir isimdi. Mesela Mevlid Kandili eğer yayla zamanına rastlamışsa kandilde yaylaya Samsun'dan Artvin'e kadar bir sürü insan gelirdi. Rakamını tam hatırlayamıyorum ama o kadar insan gelir, yer içer, oradaki evlere dağıtılır, bir kısmı dergâhta yatar. Onlarla Hocaefendi meşgul olurdu. Daha sonra onun yerine oğlu Muhammed Hafız geçti. Ben bir taraftan ilim, Kur'an yolunda birtakım örneklerle karşılaşip onları kendime örnek almışken, bir taraftan da tasavvufta Trabzon'daki Oflu Hafız'ı örnek alıyordum. Bir de Haçkalı Baba'yı çok anlatırlardı. Onu daha çok anneannem anlatırdı. Kerametlerinden vesaire bahsederdi. İstanbul'da gelince ilkokula başlamadan Mehmet Zahit Hocaefendi'yi tanıdım. Hatta babamla onun camisine girdik. Ben orada hasırlar üzerinde uyur kalırmışım. Hocaefendi de beni evine gönderirmiş. -ki camilerde o zaman örtü yok, hasır var yatınca da bütün vücudunda hasırların izi çıkıyor- Dolayısıyla bunlar benim "Tasavvuf nedir, ne değildir?" suallerini erkenden sormama neden oldu. Bir de sonrasında Mahir Hoca'nın *Tasavvuf* kitabını yayına hazırlayıp bastırduğumuz için -o kitabı da 5-10 kere okumuşumdur hem müsveddelerini daktilo ederken hem de matbaa tashihleri için- merak ediyorsun acaba bu nedir diye. Allah da senin karşına o soruları cevaplayacak insanlar çıkarıyor. Mehmet Zahit Hocaefendi'yle ilgili özellikle biz çocuklara nasıl davrandığına dair hatıralarımın bir kısmını yazdım, bir sempozyumda yazdım, Trabzon'daki hayatı bilmiyorum ama Trabzon'dan İstanbul'a intikal ettikten sonraki birtakım isimlerden haberdarım. Hüseyin Küçük Hocaefendi Akçaabat'tan mıdır neredendir tam bilemiyorum. Babamın arkadaşıydı. Devrinde çok

güzel Kur'an-ı Kerim okurdu. Benim onu en son bildiğim zaman Süleymaniye Camii'nde Kur'an-ı Kerim okurdu. O yıllarda ki Karaca Radyo'da klasik şarkılar okumaya başlamış, imam-hatip birinci sınıftayım. Hocaefendi geldi bir gün olmaz dedi. O kadar kızmış ki -Karadenizli ya bir de- olmaz dedi. O mübarek ağızdan o şarkılar çıkar mı! Yazı yazmış yeni sayısında *Sırat-ı Müstakim*'in. Bu Hocaefendi babamın arkadaşıydı. İmam-hatip okulunun 1. sınıfındayken sene sonunda sözlü imtihana girdiğimde besmele çektim. Bu Hocaefendi bana "Sen Ali Hoca'nın oğlu musun" dedi. Ben de evet dedim. "Git, baban sana doğru besmele çekmeyi öğretsin." dedi. Diğer derslerim çok iyi yani arkadaşlarıma göre 8-10 aldığım dersler var. Ama ben orada pat diye bir besmelede kaldım. Tabii yazın iflahım kesildi, babam kendi okuttu, müezzin vardı, ona da okutturdu filan. Eylülde gittim. Mümeyyiz var o zaman imtihanda. En az 2 yahut 3 kişi oluyorlar. Oku bakalım, çek besmele dediler. Çektim besmeleyi. Tamam hadi git selam söyle babana dedi. Ne tecvid sordu ne de ezberlediğimiz onca yer vardı, onlardan sordu. Bu Ali Hoca'nın oğlu, tamam gitsin dedi. Yanındaki hoca Hüseyin Karagözoğlu muydu, başka biri miydi tam hatırlamıyorum. Yani bir besmele çektim kaldım, bir besmele çektim ikmalde geçtim. Yani sert bir adamdı. Ezher'de okumuş sonra hastalanmış, bitirmeden mi gelmiş bilemiyorum. Çok güzel okuyor, kim bu Hüseyin Küçük Hocaefendi bilmiyoruz. Yani mutlaka Trabzon'da birilerinden okumuş kabiliyeti de var gelmiş.

Biz Trabzon'un böyle isimlerinin farkında değiliz. Eğer Mahir Hoca olmasaydı ben Cûdî Efendi'den haberdar olmayacaktım, Trabzon Müftüsü Cûdî Efendi, hatıralarında uzun uzun anlatır. Bir gün Kadir Mısıroğlu'nun yanındayım, *Sarıklı Mücahitler*'i yazıyor, 1970'li yıllar zannediyorum, dedi ki: "Cûdî Efendi'nin bir şiiri var onu bulamadım. Hocaefendide vardır, ondan iste." Hocaefendiye gittim. Mahir Hoca'ya dedim ki: "Hocam, Kadir ağabey sizden şunu istiyor." "Nereden biliyormuş onu?" dedi. Şimdi Kadir abi, Trabzon Lisesi'nden mezun bir adam. Hukuk Fakültesi'ni İstanbul'da okumuş ama Cûdî Bey'in Trabzon'da Rusların işgali sırasında yapılan mezalimler hakkında yazdığı şiiri biliyor. Ben bugün edebiyatçılara Cûdî Bey diye soruyorum kimsenin haberi yok. Cûdî Bey'in şiirinin şu nakaratı hatırımda: "Ya seyyide'l-vera, kum! Kad kameti'l-Kiyame", bu Arapça nakarat kısmı. Ey kâinatın efendisi, kıyamet geldi ümmetinin hâline bak. Çok eskiden, altmış sene önce ezberlediğim için şimdi devamını hatırlayamıyorum, hoca bunu el yazısıyla yazdı. Kadir ağabeye götürdüm. O kitapta var. Geçen deprem dolayısıyla bir şey yazdım. Bu şiir hatırıma geldi. Sordum talebelerime, doktoralarını yapanlara, hocalara kimsenin haberi yok. Trabzonluların haberi var mı? O da yok. Mahir Hoca derdi ki "Ankara sultanisine Trabzon muhaceretinden hoca olarak geldiği zaman yatılı olduğundan orada nöbete kaldığı zaman ben de onun sohbetinden istifade etmek için yatılı kalırdım."

Cûdî Bey Trabzon'un ve bütün Kafkasların dinî hayatında önemli bir adamdı. *Esmâü'l-Hüsna* diye manzûm bir metni var. *el-Haytu'l-ebayaz* diye Ramazan vaazları var. Başka dinî risaleleri var. Bir-iki hatırratta bizim dinî bilgilerimizin sağlamlığı Hocaefendi'nin bu kitaplarına dayanır diye ibareler vardır. Hatta Cûdî Bey İlkokulu'nu da o basılan kitaplarının geliriyle yaptırmış olduğunu yine o hatıralar vasıtasıyla okudum. Biz ne yapıyoruz 70-80-90'lara kadar ayakta olan binayı bir yere yol açacağız diye yıkıyoruz. El-insâf birader! Kendi tarihine bu kadar düşman olmak nedir! Benim üzüntüm hemşerilerimiz ona sahip çıkamadı. Gerçi yazanlar çizenler filan oldu. Şimdi belediye bakın bu projeyi yapıyor Allah razı olsun. İki katlı taş mektepte onun eski adı. Pek çok insan da oradan mezundur. Cûdî Bey'in lügati de var. Bizim İlyas Karşlı onun yeni yazıyla yazılmış hâline bir tanıtım yazmıştı. Çok mühim bir lügat ama yapanlar Arapça bilmedikleri için Osmanlıca'yı da yeterince bilmediklerinden yazık oldu, lügatı katlettiler. Trabzon'da müftülük yapmış bir adam. Bunu Trabzonluların kaçta kaç bilir bugün. Akif'i öğretemediğimiz yerde Cûdî Bey'e sıra gelir mi

diye sorabilirsiniz ama bana göre Akif'i de öğreteceğiz, Cûdî Bey'i de öğreteceğiz. Divânı kayıp. Sadece Mahir Bey'in kendi defterine yazdığı metinlerden elde edebildiğimiz bilgiler var. Vaktiyle bir hocaefendiye neşretsinler diye verilmiş gitti. Ahfâdî hâlâ berhayat. Onların da ellerinde yok. Osman Nuri Gürsoy Trabzon'da mı İstanbul'da mı Ankara'da mı bilmiyorum. Diyanet'teki eski müfettişlerden. Onun ahfâdındandır. Kaç sefer söyledim ağabey şunu bir bul ara tara filan bir doktora tezi yaptırayım, yaptıramadım.

Böyle birçok Trabzonlu değerimiz var; dinî olanlar da var lâdinî olanlar da var. Halil Nihat Boztepe lâdinî bir değerdir. Adam bir *Ağaç Kasidesi* yazmış Türk dilinin başına gelen her şeyi de orada manzûm özetlemiş. Bugün kimsenin Halil Nihat Boztepe'den haberi yok. Milletvekilliği de yapmış. CHP'den yapmış. Ama o zaman başka yerden yapma imkânı olmadığı için yapmış. Ancak İnönü'yü tenkit ettiği için İnönü cenazesine bile gelmemiş. Yani İnönü'yle yakınlığı da tanışıklığı da var. *Hamsinâme* müellifi Hamamizade İhsan Efendi var. *Hamsinâme* diye Trabzon'la özdeşleşen bir kitap yazmış adam. Onlardan da haberimiz yok. Yani dinî değerlerimizi bilmediğimiz gibi lâdinî olanları da bilmiyoruz. Trabzon'da basılmış olan bu kitapların çoğunun üzerine Kitabî Ahmet Hamdi Efendi yazar. Kim bu amca? Hakkında bir küçük kitap var o kadar. Mesela Cûdî Efendi'nin kitaplarını da o basmış.

Trabzon vaktiyle Karadeniz'deki bir ilim-kültür merkezi. Ve etkisi ta Kafkaslara kadar gidiyor. Hatta Cûdî Bey'in Azerbaycan'ın hangi kentiydi orası hatırımda değil, orada *el-Esmâü'l-Hüsna*'sını buldum. Yani oraya gitmiş orada okullarda okutulmuş bu. Trabzon neresi Azerbaycan neresi. Şimdi böyle bir kültür merkezi, din merkezi, ilim merkezinde çevreleri bilmiyoruz. Osman Turan benim kendisine yetiştiğim, İstanbul'da tanıdığım, kitaplarını da satır satır okuduğum büyük bir Hocaefendi. Selçuklu tarihinin üstâdı bir adam. Derdi ki: "Mevlidin okunması ve milletin peygamber sevgisine bağlılığı bizim dinî hayatımızı kurtarmıştır. Dinî hayatımız Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bir tırpan yedi mi, yedi. Ne kurtardı? Onun tabiriyle millet anasına babasına dindar olan-olmayan zengin-fakir herkes mevlid okuyor, okutuyor. Bunun kapısını açtılar, açıldı. Çünkü vali de, inanmasa bile, anasına mevlid okutacak. Anasına babasına mevlid okunmadı, okutmadı demesinler diye. 1945'ten 50'lere, hatta 60'lara kadar bir mevlid furyası vardır. Bunun altındaki sebep milletin Efendimiz Aleyhisselam'a bağlılığı. Osman Turan yazdığı kitapların dışında bunu sohbetlerinde de anlatırdı. Ben Yahya Efendi Dergâhı'ndaki, Yahya Efendi de Trabzonlu bir şeyhti, bir sohbetinde dinledim. Bugün Osman Turan hakkında ne biliyor gençliğimiz, farkında bile değil. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde bir amfiye adını vermişler o kadar. Yani böyle bizim pek çok değerimiz var. O pek çok değer de Trabzon'un bu münbit toprağında yetişmiş ama isimlerini maalesef bilmiyoruz.

Değerli hocam biraz da imam-hatip lisesi yıllarına dönmek istesek yahut da ilâhiyat fakültesi yıllarına, özelde Trabzonlu genelde diğer bölgelerden olan hocaefendilerden sizi etkileyen isimler kimlerdir? Onların hatıratına dair söylemek istedikleriniz olur mu?

Şurada birkaç isim yazdım 8-10 tane. Hatırıma gelmeyenler de vardır. İmam-hatip okulunda önce Bekir Topaloğlu, Hayrettin Bey, Tayyar Altıkulaç ve arkadaşları diyeceğimiz birkaç hocayla karıştık. Üçüncü sınıftaydık. Benim üzerimde en çok etkili olan isimlerden birisi rahmetli Bekir Topaloğlu Hocamızdı. Ciddi bir insandı ama aynı zamanda yumuşaktı da. Mesela Tayyar Bey de ciddidir ama çok serttir. Hayrettin Bey de orta sertliktedir ama yumuşaktır. Bekir Bey'e o sebeple

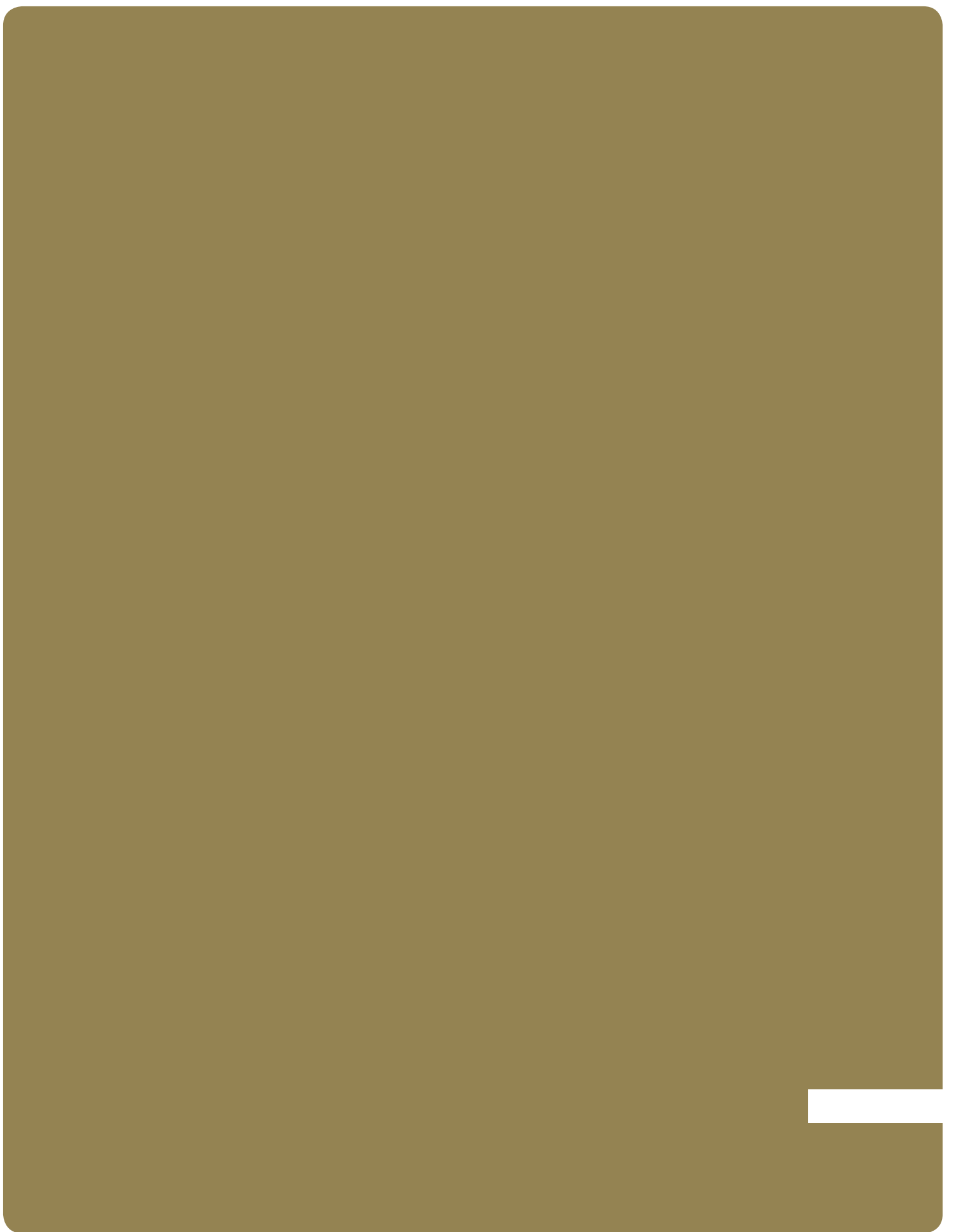

yarımca evliya derlerdi arkadaşları. O yumuşaklığı hoşgörüsü, tahammülüne binaen. Bir de kardeşi Ahmet Bey'in etkisi vardır. Bize derse gelmedi imam-hatipte ama kardeşi Ahmet Topaloğlu Edebiyat Fakültesi'nde edebiyat hocası olarak geldi. Bizden sonraki sınıflardan iki sınıf okuttu iki devre galiba. Onlara Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin okumaları gerektiği kitapları o yıllarda okuttu. Yani imam-hatip talebesinin ufkunu genişletti. Hâlâ o arkadaşlar hocaya medyun-i şükrandır. Ben de gıyaben medyun-i şükranım. Ayrıca da Edebiyat Fakültesi'ne gittiğim zaman Timurtaş Hoca'nın asistanıydı. O vesileyle de temasımız olmuştur. Benim üzerimde de etkisi vardı. Buradaki bu ansiklopedilerin 40-41 cildinin tamamının imlasını yapmıştır. Şimdi bu ne demek, bu bir disiplin demek. İşte iki tane Trabzonlu, iki kardeş, ikisi de yatılı imam-hatipten mezun. Birisi Trabzon İmam-Hatip Okulu'ndan diğeri İstanbul İmam-Hatip Okulu'ndan mezun. Ama biz bu isimleri tanımıyoruz, bilmiyoruz. Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda Haydar Hoca hocalık yaptı. Talebelerinden Salih Bayraktar vardı. O da orada hocalık yaptı. Salih Bayraktar'ı da kimse tanımıyor. O da Vakfikebir'de bizim köyün üstündeki bir köydenir. Çocukluğumuzda da bize gelip giden bir hocaydı. Ciddi bir adamdır ama Haydar Hoca kadar sert değildir. Haydar Hoca "Böyle olmaz" derken, Salih Hoca "Bak evladım şöyle dersin daha güzel olur" derdi. Ben şimdi bir yerde Kur'an-ı Kerim okurken Haydar Hoca gibiler de dinleyecek Salih Hoca gibiler de diye adam gibi okuyayım diye düşünürüm hep. Yani gereksiz name yapmayayım, hava atmayayım, kendimi göstermeyeyim diye düşünürüm. Yine İstanbul'da Haydar Hoca'nın talebelerinden Hafız Necati Öztürk Abi vardı. Çok güzel Kur'an-ı Kerim okurdu. Böyle fem-i muhsindir. Burada esnafılık yaptı öyle öldü gitti.

Değerli hocam, son olarak kayıt altına alınmasını istediğiniz hususlar nelerdir?

Trabzonlu olduğunu bildiğim Saadettin Kaynak'ın yakın arkadaşlarından, hatta notlarının yahut hatıra defterinin onda olduğunu bildiğim Haydar Hoca'nın talebelerinden Hafız Ahmet abi vardı. Aksiseda Matbaası diye İstanbul Çağaloğlu'nda bir matbaası vardı. Hafız Necat abinin Reşat adında bir kardeşi vardı. O da erken vefat etti. Radyoda kaşeli sanatçıydı. Klasik eserleri çok güzel okurdu. Böyle pek çok dini hüviyeti olan ve olmayan isim vardır. Ben Necati abi ile Ahmet abi hakkında birer çalışmanın olmasını isterim çünkü bunlar Trabzon'un yüzünü ağartan hocalardı. Sizlere de bu konuşma için teşekkür ederim.

Hocam katkılarınızdan dolayı biz de çok teşekkür ediyoruz.

Mustafa Kotan

1934 yılında Arsin Sincan Mesohor/Başdurak köyünde doğdu. İlköğrenimini köyünde tamamladı. Hafızlık icâzetini 1948'de, Arapça icâzetini 1958'de aldı. 1962'de Trabzon Çilekli köyünde imamlığa başladı. Dışardan Trabzon İmam-Hatip'i bitirdi. 1975'te görev yeri Adapazarı Kemaliye'ye nakledildi. Adapazarı'nda çeşitli camilerde imam-hatiplik yaptıktan sonra 1988'de emekli oldu. Hâlen Sakarya ili Erenler ilçesi Ekinli köyünde ikamet etmektedir.

Görüşme Ahmet Cevdet Karaca tarafından, hocamızın Sakarya'da bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 15 Haziran 2023 Perşembe, Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Mustafa Kotan hocamız. Öncelikle kendisine bizleri kabul ettiği ve zaman ayırdığı için teşekkür ediyoruz.

Değerli Hocam bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1934 doğumluyum, Arsin Sincan Mesohor köyü, yeni ismiyle Başdurak köyünde doğdum. Mesohor’da iki muhtarlık vardı karşılıklı, 300 hane bir taraf, 300 hane bir taraf. 600 hanenin bir camisi vardı. Bugünkü İstanbul’daki Sultan Ahmet Camii nispetindeydi, önleri kaldırım Rum ustaların yaptığı. Arsin’in son köyü Gümüşhane’ye bağlıdır, orada yedi pare Rum köyleri vardı, Atatürk zamanında onlar tebdil olundular gittiler. Bizim köyde Araklı’nın Golaşa (Taşgeçit) köyünden bir hocamız vardı, rahmetli babamın vasıtasıyla 1940 yıllarında gelmişti camiye. Tecvidi ondan okudum, hafızlığuma onda başladım. Babam ölünce 1947’de başka bir köye, Pervane köyüne gitti. 1948’de ikinci bir hocamız geldi, büyük âlimlerden, ders okutmada bir fabrika gibiydi. Bir anda bizim iki köyden 70 talebe okumaya hücum etti. O mübarek zat 1965-66 civarında vefat etti. Mezarı şu anda Arsin’in Foşa köyü var, şimdiki ismi Fındıklı, mezarı oradadır.

Hocam o dönemdeki hocalarınızın isimlerini hatırlıyor musunuz?

Hatırladıklarınızı söyler misiniz?

Birisi Salih Hoca, burada Samiye köyünde İbrahim Çil vardı onların babası, Salih Hoca burada öldü, büyük hocalardandır. Harun Hoca vardı, Harun Hoca yağmur duasına çıkıp da boş geldiği yoktur, yani samimi konuşuyorum. Ben talebeliğe başladığım zaman 10-15 yaşlarında iken o, 30-40 yaşlarındaydı. Harun Hoca, hocamızdan sonra aynı camide imamlık etti, o da rahmetlik oldu şimdi. Şu anda sağ olan hocamız yok yani benim emsallerimden köyde kalan. Başdurak köyü Manganat Mahallesi’nde Mustafa Çukur diye bir hoca vardı o da Diyanet’ten emekli oldu, şu anda sağ bir tek odur, yani o derede okuyan hocalardan, 60-70 hocadan. Bir de o köyün dışından gelen hocalar vardı. Mesela Arsin’in Ladam/Yaylacık köyü. Orada Yusuf Hoca diye bir hocamız vardı, Allah rahmet etsin, çok büyük bir âlimdi, hafız-ı, kurrâ, Diyanet’te müfettişti, şu anda sağ. Mesela Yomra’dan İbrahim Gümrükçü, iyi hocalardan, o da rahmetlik oldu. Halil Yıldız, Trabzon’un Mersin köyünde imamdı, orada rahmetli oldu.

1948’de hafızlıktan icâzet aldık. 1948’den sonra İncesulu Yağmurdereli olan hocamızdan Arapça dersi okuduk. Hocam, hoca olmak için ders okutacaksın, ders okutmadan hoca olamazsın arkadaşım, ne yaparsan yap, allâme-i cihan ol istersen. Şimdi benim, riyadan Allah’a sığınırım ama sarfım nahvim kuvvetli. Trabzon Çilekli köyünde 1962’de imam çıktık, 1973’te emekliye geçtim, orada 14 sene imam kaldım. Cami yıkık, harap, minaresi yok, suyu yok, imam evi yok, Kur’an kursu yok, yok, yok. Biz düştük inşaatlar üzerine, minare yaptırдық. Benim aldırduğım yere modern bir cami yaptılar. Ben camiyle uğraştım, bana o zaman oranın Ahmet Efendi diye bir hatibi vardı, dedi ki “Mustafa Hocam ben seni bir evlat kabul ediyorum, seni çok cesaretli gördüm, gel sen imam-hatibi oku”. O da Trabzon İmam-Hatip’in yöneticilerinden. Kafa yok bizde, imam girdik ya, her şey bizim, ben gitmedim. Sonradan imam-hatibi dışardan verdim, üç girmede diplomayı aldım.

Şükrü Öztürk, Şalpazarlı, o benim sanat dersleri imtihanına girdi, ben imtihana girip çıkıyorum; çağırıldı beni. Bir gün Ramazan Hoca'nın ağabeyi benim de ders arkadaşım İsmail Hoca, Şükrü Bey çağırıyor dedi. İsmail Hoca iyi bir hoca, iyi bir Arapça'sı var ama adam okuttu, bugün belki yüzlerce imam talebesi var, Adapazarı'nda on tane var. Şükrü Bey beni makamında oturarak "Sen nereden okudun" dedi. "Hocam ben gece de uyumuyorum, imtihana ders çalışıyorum" dedim. "Sen gel liseye başla" dedi. Kitaplarımı aldım gideceğim yani ama o arada ağabeyimler burayı aldık 1967'de. Onlar geldi, ben imam kaldım Trabzon'da. 1975'te Kemaliye'ye nakil geldim. 2 sene orada kaldım. İki sene sonra Adapazarı'na indim. 1988'de de emekli oldum. Kazımpaşa diye bir yer var burada, emekli olduktan sonra yedi sene cumaları sohbet gittim oraya. Emekli oldum, devlet bana para veriyor, niye veriyor, İslâm'a hizmet için veriyor. Hiçbir ücret almada sohbet gittim yedi sene. İşte ondan sonra bu hastalığa kapıldık, eve kapandık kaldık.

Müsaade ederseniz Hotaman Hoca'yla ilgili birkaç kelime konuşacağım. Şimdi benim okuduğum iki hocam var, biri Yağmurdereli Abdürrahim Bilgin Efendi, birisi de Hotaman Hoca, ismi Yusuf'tur, Hotaman soy isimleri. Ama o Hotaman Hoca diye meşhurdur. Belki 60 sene oldu köyde hâlâ Hotaman Hoca'nın ismi vardır. Bunlar çok maneviyatçıydı, evet gece sabaha kadar uykusu yoktu onun, sabah da derste uyuklardı. Bu mübarek adam 1955'te hacca gitti ve bir daha da gelmedi, hacda kaldı. Yani desem ki mübalağa olmaz, tasavvufta kırklar, yediler diye bölümler vardır ya, yani biri öldü mü birinden ona geçer, böyle bir şey vardır tasavvufta; o da böyle bir makamdaydı. Onda hafızlığa başladığımda ben bir sene evim biraz yüksekte olduğu için kursta yattım kalktım. Yemeğini ben pişirdim, yemeği neydi hocam biliyor musun? O hocamın yemeği onun dairesinin kenarında kiler vardı, akşamdan köyden ona saçlı ocak ekmeği getirirlerdi, peyniri de yanına koyardı yahut yağ koyardı yanına, ekmezsiz kalmazdı orada. Bana tarif ederdi, gaz ocağı vardı onu yakar, mısır ekmeğini doğurdum, onu su doldurur kaynatırdım, bir avuç da peynir atardı içine, karışırdı olurdu lapa. Tencerede yerd, sahan yok, açardı kenarlarını, ortasına biraz yağ koyardı. Bu iftar yemeği, gece ne yerd bilmem. Şimdi desem inanmazsın, o zaman hocam böyle şimdiki nimetleri nerede bulacaksın, hocam mısır ekmeğiyle biz okumaya giderdik, vallahi billahi bak yemin ediyorum sana, dört arkadaşlık. Çantalarımızda mısır ekmeği. Eve dönemiyoruz ya öğleyin, çıkınca helva alırdık. Helvayı taksim ederdik. Helva herkesin elinde, mısır ekmeği sofrada, ekme ortak ama helva elde onu yalar, ekmele yerdik.

Bu İncesulu büyük hocamız, onun böyle tasavvufi bir yönü yoktu, o bir nevi fabrika, sabah namazdan sonra evinde kahvaltı yapar kursa gelirdi. İkindiye kadar hiç kalkmadan ders yapardı. Arada öğlen talebeler bir elma soyar, önüne koyardı; onu yerd. Dersler bitince evine giderdi. Bir de Hotaman Hoca gibi olan Harun Hoca vardı, onun talebesi. O yağmur duasına çıksın da yağmur yağmadan geri dönsün; tövbeler olsun bilmiyorum. İncesulu Abdürrahim Bilgin hocamızın bir kardeşi Samsun Çarşamba'daydı, orada öldü rahmetli. Hocamızın İncesu köyüne icâzete gittim. İki çocuğu vardı; biri Abdürrezzak Efendi Kars'ın Arpaçay kazasının müftüsüydü, Bursa'da öldü. O da babası gibi büyük bir âlimdi. İkinci oğlu Gafur Hoca. O fazla onlara çekmedi. Onlar da Bursa'ya yerleştiler orada öldüler. Torunlarından birisi şimdi Bursa'da öğretim üyesidir, ben tanımıyorum.

Aile büyüklerinden ilimle meşgul olan var mıydı bahseder misiniz biraz?

Dedem hocaydı. Dedemi tanımadım tabi, babam ölerde ben yetimdim, beni büyük ağabeyim okuttu, yandaki evler onlarındır. İcâzette yer alan mühür de ağabeyimin mührüdür; muhtarlık etti köyde.

Rahmetli dedenizin ismi neydi?

Molla Musa, tabi duyumumu anlatıyorum, bizim Arsin, Yomra, Araklı bunların tümü Sürmene'ye bağlıydı, en eski kaza Of ve Sürmene'dir. Diğerleri Demokrat Parti zamanında rahmetli Menderes'in devrinde kaza oldular. Dedem Sürmene'den arkasında çarık getirirdi, o zaman çarık devri, yani öyle ayakkabı falan yok. Rahmetli dedem bizim köye çıkana kadar bayağı köyler var, böyle sıra köyler, onun gideceği günleri biliyorlar, yetim sahipleri, fakirler yola inerlerdi, rahmetli onlara hep çarık dağıtırdı, parasız. Duyumumu diyorum yani bu benim gördüğüm bir şey değil. Son durağı bizim derenin, Yanbolu Deresi'nin sonunda Rum köyleri, yedi pâre köy, en büyük köyü Santa, oraya kadar gidiyordu. Orada dedemin bir papaz dostu varmış. Papaz Müslümanmış fakat Müslümanlığını açık etmiyor. Şimdi biliyorsunuz bunlarda bir afroz var. Afroz edildi mi hepten yok olursun. Yani mal mülk gider. demiş ki "Molla Musa ben Müslümanım" her şeyini dedeme anlatmış. Onun bende ismi de var burada. Çünkü şecereyi çıkardı uşaklar. O zaman bizim kendi köyümüz Başduvak, aşağı yukarı 7-8 mahalle. Her mahallede çocuk okutma mektepleri, sıbyan mektepleri vardı evvelden.

Hazır yeri gelmişken sıbyan mekteplerinden bahseder misiniz hocam?

Bahsedeyim hocam, çok güzel yere temas ettin. Allah razı olsun. Ben orada başladım ilk alfabeyle. Hasan Hoca diye bir hocamız mahallemize gelirdi. Oğlu burada öldü, molla, burada beraber okuduk. Şimdi bizim köy de iki mahalle. Bizim mahallede çocuk mektebi yoktu. O, öbür mahalledeydi. Oraya çocuklar gidemiyordu. Dedemin iki oğlu vardı; rahmetli amcam Mecid Efendi çete komutanı. Of'ta şehit olunca, onun iki oğlu vardı, şimdi onlar hep burada Adapazarı'ndaydı, oğulları yetim kaldılar, babamın üzerine kaldılar, babam da askere gitmemiş. Dedem amcamın çocuklarına öbür mahalleden bir yer aldı, onları oraya yerleştirdi. Bir de bizim baba evinin arkasına bir ev, ahırbağı derlerdi o zaman, tek kat bir ev yaptı, onu oraya çıkardı. Şimdi büyük ev ama iki odası var, birisi bir tarafta, diğeri öbür tarafta. O tek tarafı odayı mektep yaptı. Mahallenin çocuğunu okuttu, hocayı kendi tuttu, parasını kendi verdi, yemeğini rahmetli annem pişirmiş, annemin ifadeleri bunlar. Ben orada okuduğunu bilmiyorum, iki sene çocukları orada okuttu dedem. Dedem de rahmetli genç öldü, 60'larda ölmüş. Rahmetli babam onun mezarını yontma taştan yaptırdı. Bizim oradaki baba evimiz duruyor, o evi, taş binayı Santa köyünden Rum ustalar yapmış, topraktan yapmışlar ama hâlâ belki yüz senenin üzerinde yani yüz elli sene, sanki yeni yapılmış. Evet dedem böyle bizim gibi imamlık yapmamış ama elinden geldiği kadar İslâm'a hizmet etmeye çalışmış. İşte ağabeyim, Allah rahmet etsin, beni o okuttu, yani dedemle kesmeyelim. Üç erkek çocuğumuz, üç de kızımız var. Uşakların ikisi, büyükler, Bursa İlahiyat'ı bitirdiler. İşte şu anda emekli oluyorlar.

Değerli hocam az önce sıbyan mektebinden bahsettiniz, dedenizin sıbyan mektebine hoca tuttuğunu söylediniz. Sizin yörede sıbyan mekteplerinde ne okutulurdu? Biraz bahsedebilirsiniz memnun oluruz.

Hocam bak şimdi para vardı, vardı da almaya bir şey yoktu. Evet, şimdi kitap alacaksın okumak için yok. Rahmetli Hakkı Hoca benim arkadaşım, 1954'te hafızlığı bitirmiştik, cerre çıktık yani Ramazanlık, gidiyoruz bir yere girdik, o yağ tavasını sattı, hutbe kitabı aldı, ondan hutbe okuyayım diye. Evet, hocam yani şimdi bazı hocalar geliyor "hocam kitaplarını bize ver" diye, ben de "benden kitap istemeyin de kurban olayım ne ederseniz edin" diyorum. Çünkü o devirde okumak için kitap yok. Bizim Mesohor harp yeri hocam, o kadar düşmanlık, zaten o dere boyu ondan kaçtı gitti. Bir

vukuat oldu mu hocalar durumu bilirdi, okuma olmazdı, eğitime ara verilirdi. Niye? Jandarma geliyor çünkü görmesin bizi. Şimdi bir gün biz dört arkadaş camiden çıktık bizim taraftan, o zaman kemer köprüler var, köprüye varınca baktık bizim mahallenin dibinden aşağı jandarmalar koşu koşu geliyorlar. Adam vurulmuş biliyorduk, okula dönelim dedik. Hoca bize dedi ki: Jandarma sorarsa “Kur’an’ı nereden aldın” diye, sen teyzemden aldım, sen dayımdan aldım, bilmem kimden aldım deyin. Elinde cop, başçavuş bizi gördü, vurdu geçti arkada jandarmalar. Kitap alacaksın yok, yiyeceksen bulamazsın ama şimdi Allah’a şükür. Ama ne bileyim hocam okutamadım yani maalesef öğrenci yetiştiremedim. Ancak en büyük özelliğim şu oldu; Eşref Hoca bizim aileyi iyi bilir, bu benim evladım gibi. İmam olduğum Donatım Camii’nden buraya geldim, hafızlığım sıfırlanmış. Ben hafızlığı bitirdim askere gittim. Askerden geldim, 1962 yılının birinci ayında imam oldum Çilekli köyünde. Sabah namazında cemaat yok, hafızlık sabah namazda lazım, bizim hafızlık zayıflamaya başladı, bir de üstüne camii inşaatı işine girdik. 1975’te buraya, Kemaliye’ye gelince baktım burası değişik, sarıldım Kur’an’a. Bizim burada meşhur Tozlu Camii var, onun imamı Ali Özdin Şalpazarlı. Ona dedim ki “Ali hocam benim durumum böyle böyle, nasıl yeniden ayağa kaldırayım hafızlığımı? O iyi bir hafız, kurrâ. Dedi ki “sen şöyle yap, sabah namazları ve diğer namazlarda kıraati sıraya koy, biraz yorulursun ama bunun başka yolunu bulamazsın.” Allah rahmet etsin, Kemaliye’de hemen hemen yarı ettim hafızlığımı. Donatım Camii’ne inince, Donatım değişik, arkada hafızlar var, müezzin var. Ben müşabihe kaçıyorum ama inat ettim, inat ettim. Elhamdülillah hâlâ da devam ediyorum, elhamdülillah.

Ben tekrar bir geriye almak istiyorum hocam, sıbyan mektebinde köyün bütün çocukları olur muydu, kız çocukları da sıbyan mektebine gelirler miydi?

Gelirlerdi, şöyle o zaman sıbyan mektebine aşağı yukarı 12-14, yaşlarında çocuklar gelirdi. Kız çocukları bir tarafta otururlar, erkekler bir tarafta otururlar, üç ay okurlardı. Mesela diyelim ki Subhaneke’den Fil sûresine yahut Duha sûresinden aşağıya kadar ezberlerlerdi. Elhamdülillah orada sıbyan mektebinde aldığımız eğitim en kuvvetli temel. Sıbyan mektebinde hocalarımız Allah razı olsun yani iyidiler. Öğleye kadar alfabe, öğleden sonra da ta’lîm dersi, işte İslâm’ın şartları, namazın şartları işte, oruç, farzlar, helal, haram bunlardan bahsedilirdi. Bana sorarsan o temel, hocaların temelinden daha kuvvetli. Üç ay, köylü hocaların yemeğini verirdi. Bazısı evine giderdi, bazısı da mektepte yatak yorgan vardı, orada yatardı.

Köylü sahip çıkar mıydı hocam? Gerek maişet gerek barınma yeme içme açısından, yani köylü bu ilim faaliyetine nasıl bir katkıda bulunurdu?

Sırayla yemek verilirdi. Yemek sırası sende, sen bitirdin mi senin komşun kimse ona geçerdi. Komşular kendi aralarında sırayı ayarlarlardı. Öğle ve akşam yemeği. Günde iki öğün yemek verirlerdi. Sabah yemeği nasıl olurdu bilmem.

Sıbyan mektebi bittiği zaman bir tören düzenlenir miydi, bir program yapılırdı mıydı hocam?

Yok yapılmazdı, şöyle bir program vardı; bir gelenektir, o da kalktı ya. Perşembe günü çocuklar mektebin önüne çıkardı, hoca bir dua yapardı, çocuklar hep bir ağızdan âmin derdi, aman Allah’ım! her taraftan âmin deyince Mekke’de Şâfiîlerin namazda âmin demesi gibi seslenirdi her taraf. Fatih dendiğinde çocuklar yallah yola. Her perşembe günü yapılırdı. o da kalktı, o da yok şimdi.

Eğitim aldığınız hocalarınızdan bahsettik az önce; onların yöntemleri neydi, nasıl eğitim verirdi, siz onlardan nasıl etkilendiniz hocam?

Her şeyleri etkiledi bizi. Mesela hocam sabah namazını kıları, yemeğini yerdi ve evinde dersinin başına otururdu. Talebeler grup grupdu, İsmail hoca yani Ramazan'ın abisi biz yedi arkadaş bir grup idik, biz çıkardık öbür grup girerdi. Hiç bakmadan öğle olurdu. Onun peşine tefsir okuturdu ikindiye kadar. Hiç yemek yemeden, bir elma ile o minderinde saatlerce oturur orada kalırdı. Yani bundan daha büyük bir hizmet olamaz.

Arkadaşlarla biz *Emsile*'ye yeni başladık, 1954'ün on birinci ayında evlenmemiz oldu. Şimdi ben sabahtan kalktım doğru camiye, cami ile bizim aramızda da beş km yol var, bayırdan aşağı taştan tepeden gideceksin. O zaman da bizim Mesohor'un hocaları kalabalık. Onlar benim düğünüme geliyorlar. Ben camiye gitmişim, camiye gittim. Şimdi hoca beni görünce "oğlum sen niye geldin?" dedi. "Hocam dersimi alacağım" dedim. Rahmetli bir gülümsedi bana "şimdi doğru eve" dedi. Ben eve geldim, bizde o zaman bir damat tıraşı vardı, yani ustura kesmedi kesti diye. O esnada ben camiye gitmişim, ağabeyim sinirlenmiş. Ben geldim, baktım, ağabeyim olmuş simsiyah tabii, ama kimse anlamadı. Temel Hoca burada, bana anlattı o olayı, "Mustafa hocam senin olayın bizim aramızda bir milat kaldı" dedi.

Hocam yani düğününüzün gerçekleştiği gün herkes orada damat beklerken sabahtan ders vermeye mi gittiniz?

Evet, evet.

Değerli hocam icâzetinize dönmek istiyorum, ne tür icâzetler verilir?

Şimdi benim hem hafızlık hem de Arapça icâzetim oldu. Hafızlık icâzetim 1948'de, Arapça icâzetim 1958'de oldu. Yani arada on senelik bir fark var. Bizim orası hep bayır, caminin arkasında ufak bir düzlük vardı, orada kürsü yapılırdı, yüksek bir kürsü. Gelen büyük âlimler, hocalar o kürsüye çıkardı, cemaat işte aşağıya yayılırdı. Yemek pişirilirdi, mısır çorbası; pilav o zaman bu kadar meşhur değildi. Makarna meşhurdu, yani makarna oldu mu zaten mesele kalmazdı. Fırın yakılırdı, fırın ekmeleleri dağıtılırdı. İcâzet alacak hocalar bir evde odanın içinde beraber otururlar, oradan bayraklar ellerinde tekbirlerle çıkarlardı. Kürsünün önünde bize yer hazırlamışlardı. Herkes sırayla otururdu, yedi miydim öyle bir şeydi. Elemtere'den Nâs'a kadar okunurdu. İcâzette sıra bana geldi, "nasrullahi ve'l-feth" dedim, o aklımda. Orada bayılmışım, baktım yüzümüze su falan dökülmüş, öyle kalktık ayağa. Ne kadar geçmiş zaman bilmiyorum. Rahmetli kendisi dua etmez mushaf hocalarına dua ettirirdi. Hocaya biz de hediye alırdık; bir takım şalvar, cübbe, sarık, yani icâzette hocanın hediyesi bunlar. Hoca da talebelerin icâzetnâmesini aynı bugün olduğu gibi "birine sen verirsin, birine öbürü verirdi, öyle icâzetnâme dağıtılıyordu. Hemen hemen o da kalktı, yani o da yok zaten.

Değerli hocam orada icâzetnâme alan, mücâz olan kişiler özel bir kıyafet giyerler miydi?

Giyerlerdi tabii, sarık cübbe, yani küçük büyük aynı. Sarıklı, cübbeli, elbisesi temiz, yani orada problem yoktu.

Çeşitli hocalar geliyordu dediniz. Aklınızda bazı isimler var mı? Tarihe kayıt düşmek adına sizin icâzetinize katılan büyük hocalardan bahsedebilir misiniz?

Şimdi hocam Araklı Os (Turnalı) köyünden Musa Bekiroğlu Hoca kurrâ, Ehl-i Kur'an, İzmit'te rahmetli oldu. Kur'an ona bırakılırdı. Sağır Hoca diye bir hocamız vardı, o da katılırdı. Hasan Efendi, ben tanımıyorum, benden evvel, çok eski, yani Os'un temelini atan büyük âlimlerden. O bir derya, Mekke'ye hacca gidiyor. Mekke'de konuşmak için izin alacaksınız, izinsiz konuşturamazlar. Hasan Efendi izin istiyor, izin alıyor ama ona diyorlar ki "hocam Arapça konuşacaksınız, Türkçe konuşmayacaksınız". Elham-ı şerife (Fatiha sûresi) bilmem kaç kaç mana veriyor, yalnız Elham'a. Hocam bizden bir şey olmaz, kurban olayım size yani biz onun ayağının tozu olamayız. O Hasan Efendi'nin türbesi Bayburt'tadır. O bizim Karadeniz'in en büyük meşhur âlimlerindendir, hem şeriat bakımından, tefsir bakımından, yani bizim bildiğimiz ilimler bakımından hem de manevi bakımdan bulunmayan bir âlim. Dışarıdan bize gelen hocalar Os'tan gelirlerdi, Sağır Hoca, bir de Bekiroğlu oradan gelirdi. Diğer hocalar büyük camimizin hocası ve okuyan talebelere. Evvelden icâzet alanlar da konuşma yapardı. Onlardan şimdi Mustafa Çukur Hoca var, başka yok değerli hocam.

Eskiden Hocaefendilerin iki yönü olur derlerdi; ilim yönü de olurdu tasavvuf yönü de. Sizin hocalarınıza dair gözlemlerinizi nasıldır?

Tasavvuf yönü olan Hotaman Hoca onu anlattım, yani Hotaman Hoca'nın görülen kerametleri var, yani öyle bir adam. Bizim esas hocamız İncesulu Abdurrahim Hoca'da beş vakit namaz bir de dersden başka bir şey yoktu. Ama Allah onu, bu işler için yaratmıştı sanki. Hocam mantık var Arapça mantık, *Îsâgûcî*, *Kul Ahmed*, *Molla Fenari*, bunlar kayıp olsa, onları ezberden yeniden yazardı. Bir ikincisi ferâiz, yani miras hukuku. Kayıp olsa bütün ferâizi o kenardaki küçük yazılarla beraber hafızasından tekrar yazardı. Fıkıhta o kadar kuvvetli değildi ama tefsir, mantık, ferâiz, sarf, nahivde tahmin etmem ki bugün dünya yüzünde bir benzeri var. Yani benim bildiğim kadarını diyorum. Harun Hoca'nın da tasavvufi yönü vardı.

Sizin ders aldığınız hocalarınız, kendi ders aldıkları hocalarından hatıralar anlatırlar mıydı size, aklınızda kalan bir şeyler varsa anlatır mısınız?

Şöyle, o kadar fazla yok. Çünkü hocalarımızın zamanı yoktu ki bize bir şey anlatsınlar. Dışarıda hava soğuk, talebeler kitaplar koltuğunun altında salonda bekliyorlar. Sen çıkmadan onlar doları içeriye. 1973'te hafızlık belgemi alacağım zaman Hafız Âşıkutlu Hoca'yı Diyanet aşere-takrîb okutmak için Ankara'ya çağırılmış. O da "ben Çifâruxsa'daki medresemde okuturum, dışarı çıkmam" demiş. Bu sefer Türkiye'den gelen hafızlar orada toplandılar. Bizim kıraat okuduğumuz Hafız Murat Hoca da aşere-takrîb için orada. Ben hafızlık belgemi imzalatmak için oraya gittim. Yukarı köye çıktık, hocalar içeride okuyorlar, dışarıda kapıcı var. Bize "hoşgeldiniz, hayırdır ziyaret için mi geldiniz?" dedi. "Evet, hocayı ziyarete geldik" dedik. Ders bitti, ben o zaman daha delikanlıydım, yani askerden yeni gelmişim, Âşıkutlu Hoca büyük âlim, ayağa kalktı bizi karşıladı, ne büyükler var ya! Ben onun kadar mütevazı bir adam görmedim yani.

Çok teşekkür ederiz hocam.

Ben teşekkür ederim.

Mustafa Yazıcı

1947 yılında Akçaabat'ın Şinik köyünde doğdu. İlköğrenimini 1959 yılında Akyazı İlkokulu'nda tamamladı. 1960 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne girdi, 1966 yılında da mezun oldu. Aynı yıl Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandı. 1970 yılında enstitüden mezun olduktan sonra Millî Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak hizmete başladı. 1982 yılına kadar Gerede İmam-Hatip Lisesi, Gerede Lisesi, Akçabat Lisesi ve Trabzon Endüstri Meslek Lisesi'nde öğretmen olarak görev yaptı. 1982 yılında tercümen olarak Libya'ya gitti ve bir buçuk sene orada bulundu. Türkiye'ye döndüğünde tekrardan öğretmen olarak Trabzon Sağlık Meslek Lisesi'ne atandı. 1994 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksekokulu'nda göreve başladı. Burada beş yıl hoca olarak göreve yaptıktan sonra 1999 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'nden emekli oldu. Mustafa Yazıcı Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir. Yüzden fazla kitap kaleme almış, televizyon programları yapmış, yerel gazetelerde yazılar yazmıştır. Mustafa Yazıcı evli ve dört çocuk babası olup araştırmacı-yazar olarak ilmî ve kültürel üretim faaliyetlerine hâlen devam etmektedir.

Ropörtaj Doç. Dr. Eyüp Öztürk tarafından
Trabzon Akyazı'da gerçekleştirilmiştir.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat isimli projemizin bugünkü konuğu kaymetli hocam Mustafa Yazıcı. Hocamıza öncelikle bizleri ağırlamayı kabul ettiği ve birikimlerini bizlerle paylaştığı için teşekkür ediyoruz.

Hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Resmî belgelere göre 1947 yılında Akçaabat’ın Şinik köyünde doğmuşum. 1950 yılında, o zaman Akçaabat’a bağlı olan Akyazı’ya geldik. Üç yaşıma kadar Akçaabat’ta kaldık. Ondan sonra buraya taşındık. O zamanlar İkinci Cihan Savaşı’ndan çıkmış olmanın bir zorluğu vardı. İmam-hatiplerin kurulma tartışmaları da oluyordu bu yıllarda. 1953 yılında Trabzon Ayasofya Kilisesi camiye döndürüldü. Babam oranın imamı olarak atandığı için bu vesileyle ben de Fatih İlkokulu’na gittim. Tekrar 1959’da Akyazı İlkokulu’na geldim, diplomayı Akyazı’dan aldım. 1960 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi’ne girdik, 1966’da mezun olduk. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü’nü kazandık. 1970’te Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun olduktan sonra Gerede İmam-Hatip Lisesi’nde ve Gerede Lisesi’nde göreve başladım. Sonra 1973’te Akçaabat Lisesi’ne tayin oldum. Akçaabat Lisesi’nde 1973’ten 1977’ye kadar kaldım. 1977’de Trabzon Endüstri Meslek Lisesi’ne tayin oldum. 1982 yılında da Libya’ya gittim. Bir ev yapmıştım. O zamanlar ekonomik olarak zor günlerdi. Gerede’de 1.000 lira maaşla göreve başlamıştım. O zamanlarda da 7.000 lira maaş alıyorduk. 100.000 liraya yaptığım evin parasını veremedim ve tercüman olarak Libya’ya gittim. Bir buçuk sene Libya’da Kaddafi zamanında tercümanlık yaptım. Ondan sonra geldim, 1985 yılında Trabzon Sağlık Meslek Lisesi’ne göreve başladım. 10 sene orada kültür dersleri öğretmenliği yaptım. Ondan sonra da Karadeniz Teknik Üniversitesi imtihanlarında başarı göstererek 1994 yılında hoca olarak üniversiteye girdim. 1999 yılında da Karadeniz Teknik Üniversitesi’nden emekli oldum. Bu arada yazarlık teşkilatlarında görev aldım. Bugüne kadar 128 kitap yayınladım. 58 adedi KTÜ Faik Ahmet Barutçu Kütüphanesi’nde kayıtlıdır. Şimdi de Akyazı’da yazarlık çalışmalarımıza devam ediyoruz. Yazarlıkla ilgili birkaç kuruluş kurdum. Bunların başkanlığını yaptım. 100 civarında ödül aldım. Trabzon’un bütün yerel gazetelerinde çalıştım. TRT’de dinî yayınlar yaptım. Trabzon’da yerel televizyonlarda 2.000 civarında program yaptım. Karadeniz Yazarlar Birliği ve Trabzon Yazarlar Derneği başkanlıklarını yürüttüm. Şu günlerde Giresun’un Tekke köyünde türbesi bulunan Yavuz’un Hocası, Sarı Halife Hacı Abdullah Efendi hakkında 40 sayfalık bir kitap hazırladım. 128. kitabımız olarak o çıkacak yakında inşallah.

Hocam kültürel anlamda dolu dolu bir hayat yaşamışsınız. Şimdi kitaplarla iç içe olan bu hayatın başlangıç günlerine dönmek istiyoruz. İlk dinî eğitiminizi nereden aldınız?

İlk dinî eğitimimi babam Muhammed Şefik Yazıcı hocadan aldım. O da medrese hocası, babası Mustafa Efendi’den aldı. Mustafa Efendi Akçaabat’ın Şinik köyünde müderristi. Sonra amcam Hafız Hüseyin Yazıcı’dan aldım. Pazarkapı Camii imamıydı. Daha sonra Trabzon Kur’an kurslarında Hacı Ziya Hoca’dan, Murat Köseoğlu’ndan ders aldık. Bizim şu anda bulunduğumuz Akyazı’da bir tek cami vardı. O da 1916-1918 yıllarında Rus karargâhı olmuştu. Fakat evler cami yapılmıştı. Babam Ayasofya’ya geçmeden önce, 1951 yılında burada Yeşiltepe Camii’nde görev yaptı. Burada Ahmet Yılcı isminde sarıklı cübbeli kisveyle gezen, örnek bir şekilde sünnete uygun yaşayan bir

adam vardı, camilerde o çocuk okuturdu. Ona Molla Ahmet diyorlardı. Bir de meşhur bir ailenin okumuş kadınları vardı. Binnaz Hanım bunlardan biriydi. Şu anda Akyazı'da bir kütüphane kurduk, oraya onun adını verdik. Hacı Hafız Binnaz Hanım. Faruk Özak'ın babası Hafız Haydar Hoca bile gelip ondan ders almış Akyazı'da. Haçkalı Hocaefendi bile ayağına gelirmiş. Benim dedem de Haçkalı Hocaefendi'nin müridiydi aynı zamanda. İmam-hatibe gittikten sonraki hocalarımız değişti. Orada Kur'an-ı Kerim tahsilimi Vakfıkebirli Hafız Salih Bayraktar hocamız vardı. Güzel Kur'an-ı Kerim okuyordu, ondan çok etkilendim. Ben hafız olamadım fakat Kur'an-ı Kerim'den çok yerler ezberledim. Kur'an-ı Kerim'i üç defa yazarak hatmettim, ilmen içinde ne var biliyorum. Fakat hafızlığım yok, buna çok üzgünüm.

Hocam, dedenizin müderris olduğundan bahsettiniz. Nerelerde eğitim verirdi?

Akçaabat'ın köylerinde verirdi. Şinik'de ve Akçaabat'ın içinde. 1930'da Akyazı'dan yer aldı. Ayasofya Camii imamı olan babam ile Pazarkapı'nın imamı olan amcam Hafız Hüseyin Yazıcı da burada yetiştirdi. Babam ve amcam iki defa Trabzon'u dünya Kur'an okuma şampiyonu yapmış olan Hafız Ali Haydar'ın baş talebeleriydi.

Hocam dedenizin okuttuğu kitaplar hakkında bir bilginiz var mı? Neler okuturdu?

Dedemin kitapları daha ziyade eski Osmanlıca yazılmış kitaplardır. Bunların bir kısmı babama, ondan da bana aksetti. Onların bir kısmını şimdi Akyazı Kütüphanesi'ne verdik. Bir kısmını da kurduğumuz ve yakında açılacak kütüphaneye koyduk. Kitaplarının bir kısmı bu kütüphanede de mevcuttur.

Dedenizin tasavvufî meşrebi var mıydı?

Haçkalı Hocaefendi'nin müridi olduğumu öğrendim babamdan. Haçkalı Hocaefendi'ye tâbi imiş.

Babanız da dedenizin talebesi değil mi?

Evet

Onun tasavvufî meşrebi var mıydı?

O da Haçkalı Hocaefendi'yle birkaç defa görüşmüş. Hocaefendi Akyazı'ya da gelirmiş, buraya. Hatta buranın meşhur kadın âlimleriyle de görüşürmüş. Ben 17 yaşında rüyamda Haçkalı Hocaefendi'yi Akyazı'ya gelirken gördüm. O rüyanın etkisiyle onun kitabını da yazdım ve yayınladım.

Hocam bahsettiğiniz kadın âlimlere biraz değinmek istiyorum. Kalcızâde Binnaz Hanım ve Kalcızâde Maksûde Hocahanım'dan. Bunlar yörenin dinî eğitiminde nasıl bir rol oynarlardı? Kız çocuklarını eğitirlerdi değil mi?

Evet, kız çocuklarını eğitiyorlardı. Onların konakları şu anda duruyor. Birisi yeşil konak, diğeri de ahşap konak. Akrabaları da şu anda bu konaklarda oturuyorlar. Biz buradaki yerlerimizi de onlardan aldık. Maksûde Hoca Hanım bütün Akyazı'ya bakraçlarla aşure dağıtırdı. Onun kitaplarını bizzat gördüm. Akçaabat Millî Eğitim İlçe Müdürü Emin Balta Bey'e verdi kitaplarını. Şu anda

onun yanında, görülebilir. Hacı Hafız Binnaz Hanım da Kâdirî tarikatındandı, Kale Kapı'da oturuyordu. Ben imam-hatipte devamlı yanına giderdim, bana harçlık verirdi, onu da gördüm yani. Dinî mahrumiyetlerin olduğu, Akyazı'da tek caminin bulunduğu ve evlerin ihtiyaçtan dolayı cami olarak kullanıldığı dönemlerde Akyazı'nın kadınlarını, genç kızlarını o eğitti, öğretti. Onların şu anda mezar kitabeleri Boztepe'dedir.

Bu hoca hanımlar tasavvufî sohbetler mi yaparlardı, yoksa ilim meclisleri mi kurarlardı?

Hem ilim meclisleri kurar hem de tasavvuf sohbetleri yaparlardı.

Hocam köyünüzde sıbyan mektebi var mıydı? Çocuklar nasıl dinî eğitim alırlardı?

Sıbyan mektebi yoktu. Muhammed Şefik Hoca, yani babam mahallemizin çocuklarını toplar okuturdu. Biraz önce bahsettiğim Molla Ahmet de kendi mahallesindeki çocukları toplardı. Babam çocukları okutmaya çok hevesliydi. Hiç üşenmezdi, onlara hafızlık yaptırırdı. Çok hünerli bir berberdi. Okuttuktan sonra bizzat çocukların saçlarını tıraş ederdi. Çocukların ayakkabılarını boyatırdı. Onlara ciddi kitaplar verirdi, ciltçiydi aynı zamanda. Çocukların çeşitli ihtiyaçlarını karşılardı. Bunlara bizzat şahit oldum. İmkânlar çok kısıtlıydı, okul yoktu. Biz 1953'te Akyazı'ya geçtiğimiz zamanlarda okulumuzda tebeşir dahi yoktu. Mısır taneleriyle ABC yazıyorduk, adımızı yazıyorduk; fasulye taneleriyle de rakamları yazıyorduk. Tebeşir, tahta yoktu. Böyle bir eğitimden geçtik. Biz okula gitmeye de korkuyorduk o zamanlarda. Araba, yol yok, yollar ıssız. Babam Ayasofya'da imam olarak görevli olduğu için biz biraz farklıydık. Akyazı bir tarım yeri idi. Tütün ve fındık yetiştirilirdi. Buradan sadece beş kişi üniversiteyi okuyabili. Fakat şu anda üniversiteye giden yüz elli kişi var. Burada onlarla ilgileniyoruz, onlara kütüphane de açtık. Eskiden maruz kalınan mağduriyet dönemleri o özel insanların gayretleriyle aşıldı. Şimdi devlet burada resmî okulunu kurmuş, her türlü imkân var, araba var. Oysa elektrik buraya 1977'de geldi. O zamanlar mikrofon da olmadığı için mesela Ramazan ibadetlerini Boztepe'deki iftar topuna bakarak koşup evlere biz haber veriyorduk. Şimdi Akyazı'da her türlü imkân var. Bu imkânların sağlanması için bu hocalarımız çok gayret etti. Ben de onlardan aşılındım.

Hocam babanız Ayasofya Camii imam-hatibi olarak görev yapmış, ilk eğitimini de babasından almış. Babanızın onun dışında eğitim gördüğü başka birisi var mıydı?

Babam imam-hatip okulunu da bitirdikten sonra imtihana girerek resmen imam oldu, Ayasofya'da. Bugün Trabzon Ayasofya bölgesinde ne kadar hafız varsa hepsini babam yetiştirdi. O hafızların büyük bir kısmı şu anda hayattalar.

Hocam biraz da eğitim hayatınızın sonraki süreçlerine değinelim. İlköğretimden sonraki eğitim süreçleriniz nasıl ilerledi? Özellikle imam-hatip eğitiminizden bahsedebilir misiniz?

O zamanlar imam-hatipliler rahatsız ediliyordu. İmam-hatiplerle alay ediliyordu. Bizzat şahit olduk. Hatta ilk bu bizimle alay edenlere şu andaki Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan Bey'in dünürü Sadık Albayrak Ağabey cevap vermişti. Trabzon'da liseliler gelip imam-hatiplilere laf atıyorlardı. Biz köy çocuğuyduk, cevap veremiyorduk. Sadık Albayrak Ağabey ise şehirde büyümüş-tü, onlara karşılık veriyordu.

Ortaöğretim süreciniz boyunca babanızın yanında mıydınız?

Evet, ortaöğretimde bugünkü Ayasofya Müzesi binasında on yıl babamın yanında ikamet ettim, köyden gidip gelmedim. Orada çok hatıralarımız vardır.

Trabzon İmam-Hatip Okulu'ndaki hocalarınızdan biraz bahseder misiniz?

Sizi etkileyen hocalarınız var mıydı?

Mağduriyet dönemleriydi, hocalarımız bizim için çok gayret ettiler. Dinî görevleri öğrenmemize çok yardım ettiler. Allah onlardan razı olsun. Çok etkilendik. Hafız Salih Bayraktar, Çarşı Camii'nin baş imamıydı. Hafız Salih Bayraktar Bey'den sonra Merkez Kur'an Kursu Hocası Murat Köseoğlu. Diyanet'in bünyesindeki en büyük Kur'an yetiştiricilerinden biri. Diyanet onun adını bir kurumuna da verdi. Trabzon'un o zamanki meşhur hocalarını, Kur'an hadimlerini bizzat gördük, onlarla yetiştik.

Kimlerdi onlar, isim verebilir misiniz?

Evet, isimlerini not olarak da almıştım. İmam-hatipte hocalarımız Hafız Salih Bayraktar Bey, Hayri Ersay, Hayati Ülkü, Fazıl Bey, Ahmet Yazıcı Hoca. Özellikle Ahmet Yazıcı Trabzon'un şeyhülmuallimini, yani eğitimcisi sayılır. Akyazı'daki bahsettiğim tek camide Hafız Ali Duran Hoca vardı. O şu anda vefat etmiştir. Dedem Hasan Koç var bir de. Burada ondan da eğitim gördük. Titiz bir adamdı, o da çok gayret etti burada. İmam-Hatip Okulu bugünkü Ziraat Bankası'nın yanında şu anda Trabzonspor Lokali olan o binadaydı. Çok güzel hocalarımız vardı. O günkü imam-hatipliler bugün Türkiye'nin her yerinde hem hukukçu, hem diyanetçi hem de hafız olarak çok büyük ün yaptılar. Rahmetli Yaşar Nuri Öztürk hocayı da orada tanımıştım. Askerde de beraberdik kendisiyle. Sadık Albayrak Ağabeyi de oradan tanıdım. Bize örnek olanlardandı, bizim ağabeyimiz durumundaydı.

Onlarla irtibatınızı daha sonraları da devam ettirdiniz mi?

Evet, devamlı haberleşiyorduk. Sadık Albayrak Ağabey Erbakan Hoca zamanında *Millî Gazete* başyazarıydı. *Millî Gazete*'de benim bazı kitaplarımın haberlerini yaptı. Trabzon'a gidip geldiğinde görüşürüz.

Hocalarınız arasında meşrep farklılığı var mıydı? Varsa bunları size yansıtırlar mıydı? Size kitap tavsiye ederler miydi? Öğrencilerin eğitimleriyle yakından ilgilenirler miydi? Bizimle paylaşırsanız seviniriz.

Çok ilgileniyorlardı. O zamanlar sinemalar çok faaldi. Bugünkü televizyonlar, cep telefonları yoktu. Öğrenciler sinemaya çok giderlerdi. Hocalarımız bilhassa gelip öğrencileri bu hususlarda uyarırlardı. Bizlere okumamız, boş vakitleri geçirmemiz için kitap verirdiler. Beni de lisede en çok etkileyen kitap Türkçe hocamızın verdiği *Çanakkale Şehitleri* isimli eserdi. Sonraları üniversiteye gittik. Üniversiteyi 1966'da kazandım. 1970'e kadar orada bir kitap okuma yarışına girdik. O devir siyasi olarak çok hareketliydi. Komünist hareketler çok faaldi. Rusya ile Amerika mücadelesi vardı. Türkiye'de İslâmiyet'i yok etme projeleri falan vardı. Bunlara karşı dinî savunabilmek, müdafaa edebilmek için çok kitap okuyorduk. Hocalarımız bizlere kitaplar veriyorlardı. Mesela Diyanet İşle-

ri başkanlarından Ahmet Hamdi Akseki Hoca'nın kitaplarını veriyorlardı. Hocalarının yazdığı dini kitapları veriyorlardı. Buradan, imam-hatipten yetişenlerin hepsi üniversiteyi kazandılar. Hocalarımız bizi derslerin haricinde hayat adamı olarak kitaplarla yetiştirdiler. Biz de Kayseri'de üniversitede iken yüksek İslam enstitülerinin akademi olması için mücadele ettik. En sonunda Kenan Evren döneminde enstitüler akademi oldular.

Kültürel anlamda bir atılım yapmanız, kitaplarla hemhal olmanız esasında üniversite dönemine denk geliyor, değil mi?

Dönemin siyasi olaylarından da etkilenerek öğretmen olduk. Şimdi bize çocuk derslerde hâşâ diyor ki; "Allah yoktur" var olduğunu ona ispat edeceksin. Çok kötü bir dönemdi, dine saldırı vardı. Bunun için okumaya başladık, araştırmacı olduk. Araştırmacı olduktan sonra işte bize KTÜ'den "hocam gelin, tarih hocalığı yapın burada" dediler. Tabii hep bu çalışmalarımız sonucu, davet ettiler, biz de gittik. Zaten emeklilik sürem dolmuştu. Beş sene hitabet ve irşat dersleriyle İslâm ülkeleri tarih ve coğrafyası derslerini verdik.

Hocam o dönemdeki diğer arkadaşlarınızın durumu nasıldı? Onlar da dönemin ruhundan etkilenmişler miydi?

Çok etkilenmişlerdi. Bizim dine muhalif bazı hocalarımız vardı. Müslümanlara örümcek kafalı diyorlardı. Biz üç yabancı dil okuyorduk. Arapça Farsça ve Fransızca okuyorduk. Dördüncü sınıfa kadar bizi niye imam-hatibe verdiler dedik, liseye gitmek istedik. Çünkü o zaman imam-hatiplerle alay ediliyor. Fakat dördüncü sınıfa geldiğimizde asıl burada kültürlü adamlar olmaya başladığımızı anladık ve imam-hatibi sevdik. Ondan sonra hep imam-hatibi müdafaa ettik. Biz de öğretmenliğimizde aynen öyle güzel öğrenciler yetiştirdik. Bugüne kadar 50.000 civarında öğrenci geçti elimden.

Sizde iz bırakan öğrencileriniz var mı hocam?

Öğrencilerimden vali, bakan, milletvekili olanlar var. Efendim yazar olanlar var. Şu andaki KTÜ rektörümüz Hamdullah Bey de öğrencimizdir.

Öğrencilerinizle bağınız hâlâ devam ediyor mu?

Şu anda 81 vilayetten bize öğrencilerimiz mesaj atarlar. Devam ediyor iletişimimiz.

Hocam siz Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Meslek Yüksekokulu'nun hocalarından da birisiniz. Yaklaşık beş yıl süreyle hocalık yaptınız orada. Biraz oradaki ortamdan bahseder misiniz? Kimler vardı? Öğrenciler nasıldı?

Başörtüsüyle, imam-hatiplerle en çok uğraşıldığı dönemde ben üniversite hocası oldum. Hatta YÖK'ten ve askeriyeden adamlar gelerek yüksekokulu kontrol ediyorlardı. Bizim beraber çalıştığımız, bir bayan arkadaşımız vardı; Prof. Dr. Aşkın Asan. Sonradan milletvekili oldu, Avrasya Üniversitesi'nin rektörü de oldu. Yüksekokulda onun gibi güzel hocalarla çalıştık. Süleyman Köseoğlu vardı müdürümüz. Sonra Samsunlu bir doçent arkadaş geldi. İsmi hatırlayamadım şu anda. Ben Rize'deki İlahiyat Fakültesi'ni kazanmıştım aslında. Beni üniversiteye Rektör Aydın Dumanoğlu Bey almıştı, dedi ki; "Hocam! Akçaabat'ta senin evine de yakın bir İlahiyat Meslek Yüksekokulu

kurduk, orası da boş. Gel, oraya git” dedi. Ben de rektörümüzü kırmadım, oraya gittim ve çalıştım. 20 civarında ders görülüyordu hatırımda kaldığına göre. Okulda da çok güzel eğitim vardı. Fakat sıkıntılı günlerdi, her şey çok kontrollü oluyordu. Her şeye rağmen bilimsel çerçevede, anarşiye veya teröre hiç kimseyi bulaştırmadan, siyasete bulaştırmadan, tamamen İslâmi bir hizmet ruhuyla görev yapmaya gayret ettik. Orada güzel öğrenciler de yetiştirdik.

Hocam sizin de bildiğiniz gibi Trabzon’da çok canlı bir icâzet kültürü var.

Ben biraz o eski icâzet törenleriyle günümüzü karşılaştırmanızı isteyeceğim.

Babanızın veya dedenizin icâzetleri olup olmadığını da ayrıca öğrenmek isteriz.

Babamla dedemin Osmanlıca diplomalarını gördüm. Fakat şu anda dört katlı kütüphanemi yıktığım için arşivim komşu evde çuvalların içinde. Buraya geçici olarak aceleyle geldik. Onların içinde Kur’an kursu belgeleri vardı. Gözlerimle gördüm, hatta hatıralarımı yazarken oraya da kaydettim. İcâzet işine gelince; Trabzon’a bir kaymakam geldi. Ben çok kitaplar yazdığım için beni çağırdılar. Bir gün “Hocam, bak! Bu Trabzon’un en meşhur tarafı, Kur’an hadimleridir.” dedi. Batum’dan Kastamonu’ya kadar olan eski Trabzon. “Burada Kur’an hadimleri var hocam. Trabzon’un bu hafız yetiştirip dünyaya dağıtma davasını, Kur’an hadimlerini kitap yapın.” dedi. Bunun üzerine biz de dünürüm Halil Demirci Bey’yle beraber hem belgeselini yaptık hem de *Kur’an Hadimleri* kitabını çıkarttık. Şu anda Trabzon ne kadar hafız yetiştirmiş ise hepsini kitaplaştırdık. Gerçekten Türkiye Cumhuriyeti Diyaneti Trabzon’dan yetişen hafız ve mevlithanlarla bugüne kadar gelmiştir. Ama Kenan Evren döneminden sonra artık Bolu, Kur’an kurslarına hoca yetiştirmekte olan bir merkeze dönüşmüş. Bazı Diyanetçiler; “Bu Trabzon dünyayı kapladı. Biraz da bize bakın.” demişler; Kenan Evren de bunun üzerine Bolu’ya vermiş ağırlığı.

Hocam Sadık Albayrak, Yaşar Nur Öztürk gibi Türkiye’nin yakın dönem dinî hayatında etkili olmuş şahsiyetlerle özel ahabplığınız var. Onlara dair bir anınız var mı? Bizimle paylaşabilir misiniz? Nasıl tanıştınız? Sonraki süreçlerde tanışıklığınız nasıl ilerledi?

Yaşar Nuri Öztürk Hoca dışarıdan geliyordu imam-hatibe. Of’un medrese hocalarında okumuştur, yutmuştu her şeyi. Mükemmel de bir hafızdı. Haydar Baş Hoca vardı, bizim beraber aynı dönemde okuduğumuz. Haydar Baş Hoca sınıf arkadaşım. Onunla beraber okuduk.

Meşhur Haydar Baş Hoca mı?

Evet, Bağımsız Türkiye Partisi’nin kuran Haydar Hoca. İlk defa o tanıştırdı bana Yaşar Nuri Hoca’yı. İlk konferansa da o getirdi. Mevlâna üzerine vermişti o konferansı. Atapark’taki tiyatro salonunda vermişti. Sonra ben Libya’ya giderken yanına uğradım ve ondan tasavvuf kitabını aldım. Daha o zaman asistandandı, henüz bir kitabı vardı Yaşar Nuri Hoca’nın. O kitap şu anda bendedir. Aradan epey zaman geçti. 1976’da İzmir Ege Ordusu’nda beraber yedek subaylık yaptık.

Hocam Haydar Baş Hoca’yla sınıf arkadaşlığınıza dönersek; onunla arkadaşlığınız nasıldı? Öğrenciliği nasıldı? Beraber anılarınız var mı?

Haydar Hoca müthiş zeki bir çocuktur. Pek ders çalışmazdı. Büyük toplantılara mitinglere gidiyordu. Sonra gelir geceleyin yatılı okulda beni kaldırırdı, “Mustafa kalk, Fransızca imtihanı var, anlat

bana dersi, Arapça imtihanı var, anlat bana dersi.” derdi. Ben de anlatırdım. O da öylece imtihanlara girerdi.

Kimin mitinglerine giderdi?

Millî mitinglere giderdi.

Millî Selamet Partisi?

Hayır, parti mitingi değildi. Gerçi siyasiler de konuşuyorlardı o toplantılarda. O zamanlar komünizme karşı özel mitingler hazırlanıyordu İstanbul’da. İşte Millî Türk Talebe Birliği bilhassa. Biz o tür dergilerde de yazılar yazdık. Onlara gider gelirdi. Kayseri’de iken yüksekokulda edebiyattan Haydar Hoca ile ben, sadece ikimiz dokuz alıyorduk.

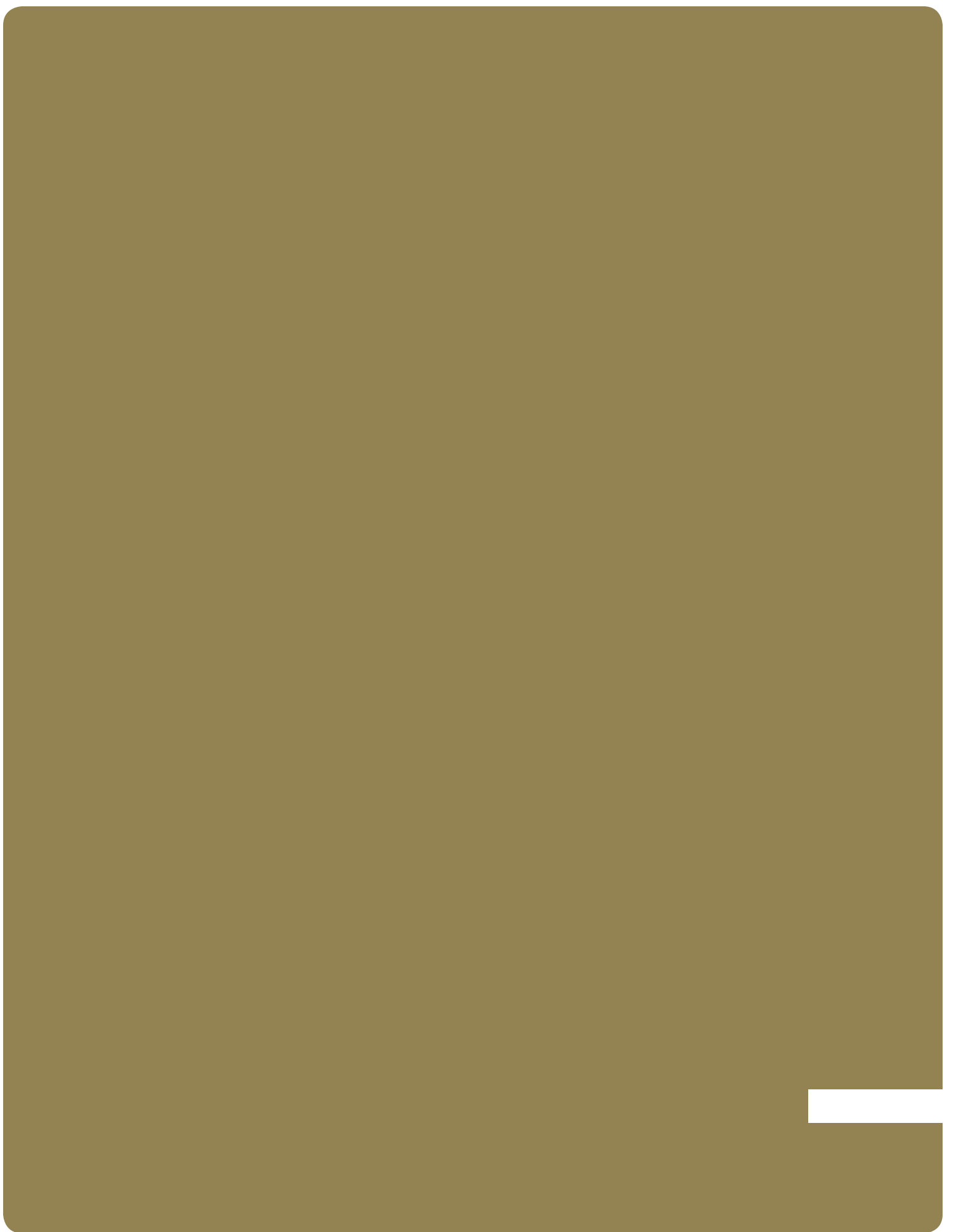
Sonraki süreçlerde de görüştünüz mü Haydar Baş Hoca’yla.

Evet görüştük. Ölümünden bir ay önce de beni çağırdı. “İstanbul’a gidiyorum. Geri geldikten sonra ilk işim sizinle istişare yapmak” dedi. Ondan sonra geldi ama işte orada o mikrobu kapmıştı.* O süreçte de vefat etti.

Hocam sizi çok yorduk. Bizimle paylaştığınız kıymetli bilgiler için çok teşekkür ediyoruz.

Estağfurullah. Bu çok güzel bir proje. Asıl ben sizleri tebrik ediyorum.

* Burada 2020 yılının başlarında görülen ve yaklaşık iki yıl boyunca dünya çapında bir salgına yol açan COVID 19 virüsüne atıf yapılmaktadır.

Mustafa Zeki Terzi

29 Kasım 1947 yılında Trabzon Beşikdüzü ilçesinin Nefsişarlı Mahallesi'nde dünyaya geldi. İlk dinî eğitimini babası Hacı Ahmet Terzi'den aldı. İlkokulu Nefsişarlı İlkokulu'nda okudu. Daha sonra Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda ortaokul ve lise eğitimini aldı. Akabinde Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazanarak İstanbul'a gitti. 1972 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. Mezuniyetinden sonra Konya Doğanhisar İmam-Hatip Okulu'nda ve İstanbul Bakırköy İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yaptı. Beş sene Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde öğretmen olarak görev yaptıktan sonra Samsun Yüksek İslam Enstitüsü için açılan asistanlık sınavını kazandı. Ankara İlahiyat Fakültesi'nde başladığı doktora eğitimini 1986 yılında bitirerek doktor unvanını aldı. 1987'de yardımcı doçent, 1991'de doçent, 1986 yılında da profesör oldu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde uzun süre İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü'nün başkanlığını yürüttü. 2015 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekliye ayrıldı.

Görüşme Eyüp Öztürk tarafından Trabzon Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi'nde yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin ortaklaşa düzenlemiş olduğu *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Prof. Dr. Mustafa Zeki Terzi. Hocamıza birikimlerini bizlerle paylaşmayı kabul ettiği için teşekkür ediyor ve sözü uzatmadan hemen söyleşimize başlıyoruz.

Hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Efendim. Ben 1947 yılının 29 Kasım'ında Trabzon Beşikdüzü ilçesinin Nefişarlı Mahallesi'nde dünyaya geldim. Babam Terzioğlu Ahmet Hafız olarak bilinen Hacı Ahmet Terzi, annem de Kara Haliloğullarından Zehra Hanım, Zehra Ateş. İlköğrenimimi mahallemin ilkokulunda yani Nefişarlı Mahallesi ilkokulunda aldım. Okuldaki ilk öğretmenim Murat Kahyaoğlu. Daha sonraki öğretmenim yine aynı sülaleden Fuat Kahyaoğlu idi. Ama ben okula gitmeden önce babamdan ilk defa Kur'an-ı Kerim okumayı öğrendim. Türkçe okuma yazmayı da bana babam öğretti. Dolayısıyla benim ilk öğretmenim babam Terzioğlu Ahmet Hafız. Yani ben ilkokula gittiğim zaman okur-yazardım. İlkokul öğreniminden sonra ortaöğrenimime Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda devam ettim. O zaman Trabzon İmam-Hatip Okulu birinci devresi dört, ikinci devresi üç seneydi. Burada okudum. İşte bu birinci devre sonunda bitirme sınavları oluyordu. Niye dört seneydi birinci devre? Çünkü birinci devreyi bitirenler imam olabiliyordu o zaman. Dört yıllık bir eğitimden sonra imamlığa atanabiliyorlardı, o yüzden. Dördüncü sınıf da din dersleri ağırlıklıydı. Yani 1'de, 2'de, 3'te sadece din dersi okuduk ama 4. sınıfta kelim okuduk, tevhit okuduk, fıkıh okuduk. Yani dinî dersler ağırlıklıydı. Ondan sonra liseye devam ettik. Lisede de üç sene okuduk orada. 1967 yıllarıdır. Yani 1959-60'ta başladım, 66-67'de bitirdim.

Burayı bitirdikten, bir dizi sınavdan sonra devlet parasız yatılı olarak İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandım. Orada beş sene okudum. Bir sene uzadı, o da şöyle uzadı; yani ben bilerek uzattım onu. Bir yıl daha İstanbul ortamında kalmak istedim. Niye kalmak istedim? Çünkü İstanbul'da enstitü öğrenimim haricinde, dışarıdaki hocalardan, İstanbul'da bulabildiğim hocalardan özel dersler alıyordum, o yüzden uzattım. Daha sonra öğretmen olarak atandım. Konya Doğanhisar İmam-Hatip Okulu'nda üç sene öğretmenlik yaptım, meslek dersleri öğretmenliği. Oradan İstanbul Bakırköy İmam-Hatip Lisesi'ne tayinim çıktı. Orada da iki sene öğretmenlik yaptım. Toplam beş sene öğretmenliğim var, mezuniyetten sonra. İstanbul'dayken tabii benim amacım yüksek İslam enstitülerine intisap ederek orada araştırma yapmak ve öğretim üyesi olmak. Yani bunu çok önceden amaçlamıştım, buna yönelik çalışıyordum zaten. Öyle bir sınav açıldı, yüksek İslam enstitüsü asistanlığı, adı öyleydi o zaman; asistanlık. Yani bizim akademik unvanlarımız yoktu İslâm enstitüsünde. Öyle ilâhiyat fakültesi gibi değildi. Orada o sınavlar açıldı.

Bir dizi sınavdan sonra, kazandım ve Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne asistan olarak atandım. Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistanlık dönemi vardı. Biz hem asistan hem de öğretim görevliyidik. Ama adımız asistandı, derslere de giriyorduk. O esnada, 1978 yılında Ankara İlahiyat'ta dışarıdan doktora sınavları açılıyordu, o sınavlara girdim. Doktora sınavlarına girdim ve kazandım. Orada doktora başladım, direkt doktora başladım. O zaman yüksek lisans yoktu, doktora başladım. Doktora hocam da merhum Allah rahmet eylesin Prof. Dr. Hüseyin Gazi Yurdaydın. Ankara İlahiyat'ın İslâm tarihi hocası. Onunla doktora yaptım ben. Doktora öğreniminde

doktoraya hazırlık dönemi vardı. 1986'da doktoramı bitirdim. Doktor öğretim üyesi olarak devam ettim. 1987'de yardımcı doçent,. 1991'de doçent oldum. 1997'de de profesörlük kadrosuna atan-
dım. Malumunuz tezler hazırlanıyordu. Doçentlik tezi var, profesörlük tezi var. O süreçlerde başarı
göstererek 1997'de profesörlüğe atandım. Ondan sonra profesör olarak devam ettim. Bölüm baş-
kanı oldum. 2015 yılında da Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekliye
ayrıldım.

Kıymetli hocam; uzun yıllar din öğretiminde, din tedrisatında görev yaptınız.

Siz ilk dinî eğitiminizi nereden aldınız?

Ben ilk din eğitimimi babamdan aldım. Babam hocaydı benim. Terzioğlu Ahmet Hafız. Biraz ba-
bamdan bahsedeyim isterseniz. Babam bölgenin hocasıydı, hem de esnaftı aynı zamanda. Sosyal
organizatördü ayrıca. İyi de bir rençberdi, yani çiftçiliği de iyi biliyordu. Bizim fındık bahçelerimiz
vardı. Babamın durumu da iyiydi. Yani babam o zaman hocaydı ama fahrî hocaydı. Yani devlet me-
muru değildi, kadrolu imam değildi. Ama bizim Beşikdüzü Nefsişarlı Mahallesi'nin yegâne hocası
babamdı, o esnada. Yani benim gençliğimde. Dolayısıyla ben ilk eğitimimi babamdan aldım.

Babanız hıfzını kimden tamamlamıştı?

Hocam babam bizim karşı köy var, Akhisar köyü. Şimdiki adı Akkese, o zaman Akhisar'dı. Benim
babamın dayısının köyüydü orası. Babam orada hafızlığını Enoğlu Halil Hızal diye bir hocaefendi-
den aldı. Bu Enoğlu Halil Hızal âmâydi, ama böyle dinliyordu öğrencilerini. Bir de babamın dayısı-
nın oğlu vardı, Kölpezoğlu Muhammed Kılıç, Muhammed Hafız. O ikisi o Enoğlu Halil Hızal'ın en
başarılı iki öğrencisiydi.

Daha sonra babanız resmî göreve atandı, değil mi hocam?

1965 yılında rahmetli Süleyman Demirel vekil imamlık kadrosu ihdas etti. O kadro çıkınca baba-
mın ilkokul diploması vardı, Osmanlılar döneminden kalma. O diplomayla babam resmen vekil
imamlık kadrosuna atandı, aynı yere. Yani o zamana kadar fahrîydi, ondan sonra resmen vekil
imamlık yaptı. Yani 12 sene kadar babam vekil imamlık yaptı. 1977 senesinde emekliye ayrıldı.

Aile çevrenizden ilimle iştigal eden başkaları da var mıydı hocam?

Vardı, benim babaannem karşı Akhisar köyünden. Orada babamın dayısı Hacı Osman Efendi vardı.
Hacı Osman Efendi, Türkiye'deki medreseleri okumuş, ondan sonra da Mısır'a gitmiş. O dönem-
de Mısır Câmîü'l-Ezher'i (Ezher Üniversitesi) okumuş bitirmiş ve Beşikdüzü'ne dönmüştü. Orada
Beşikdüzü Medresesi'nde müderrislik yapıyordu. Babam ondan da ulûm-ı Arabiye okudu, yani eski
tabirle medrese usulü okudu.

İcâzetini almış mıydı babanız?

İcâzet alamadı, tamamlayamadı yani. Niye tamamlayamadı? Çünkü medreseler kapandı. Babam
okuyorken medreseler kapandı. Medreseler kapandığı için de babam tamamlayamadı. O yüzden
medreseleri kapatanları babam hiç sevmedi. Hayatta hiç affetmedi onları, bağışlamadı.

O zamanlar Beşikdüzü'nde başka medreseler var mıydı? Ne tür kitaplar okutulurdu, ne tür eğitim verilirdi?

Beşikdüzü'nde benim bildiğim iki tane medrese vardı. Birisi merkezde, o medreselerin yerini bile biliyorum, kalıntısı yok. Merkezdeki medresenin de iki tane binası vardı. Bir binası tam çarşının ortasındaydı, bir binası da eski caminin Beşikdüzü Merkez Camii'nin yanındaydı. İkinci medrese Beşikdüzü'nün Oğuz köyü var, eski bir köy. Oğuz köyleri topluluğu. Büyük geniş bir köy. Bir medrese de orada vardı.

Ne tür eğitim verilirdi?

Klasik medrese usulü eğitim veriliyordu, yani Osmanlı döneminden kalma eğitim. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde de bu eğitim sistemi devam etti zaten. Nasıl devam etti? Şöyle ki; hani medreseler kapandı. Bazı hocalar kendi bölgelerinde özel böyle evlerinin altında ders veriyordu. Yani böyle çok aşikâr vermiyordu tabii ki. Takibe uğrayacağı için gizli kapaklı ders veriyordu. Kur'an öğretimi de yasaktı zaten, biliyorsunuz. Yani 18 sene din eğitimi yasaklandı Türkiye'de, Kur'an eğitimi yasaklandı, hafızlık yasaklandı. Buna rağmen bazı yerlerde böyle hocalar kendi özel gayretleriyle, özel imkânlarıyla ve tedbirleriyle bu eğitimi devam ettirdiler. Yoksa yani o dönemde bu eğitim tamamıyla aksamadı. Yani hocasız kalacaktı o zaman ülke. O boşluğu onlar tamamladılar. Daha sonra imam-hatip okulları açıldı biliyorsunuz. Kur'an kursları resmen açıldı. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak.

Öğrenciler çevre köylerden mi gelirdi yoksa dışarıdan da öğrenciler var mıydı?

Bu konuda bilgi verebilir misiniz?

Tabii ki. Beşikdüzü bağlamında söyleyecek olursam; öğrenciler Beşikdüzü mahallelerinden geliyordu. Beşikdüzü'ndeki medreseler de öyleydi. Oğuz'da da öyleydi. Şalpazarı'ndan da geliyordu. Hatta Şalpazarı'nda daha çok medrese vardı. Ben biliyorum, Şalpazarı'nda tam altı tane medrese tespit ettim. Bir de bize komşu olan Tonya var. Tonya'da da sekiz tane medrese tespit ettim Osmanlılar döneminde. Komşu ilçemiz Vakfıkebir'de bir tane medrese var. Onun yanında Çarşıbaşı, eski adı İskefiye, orada bir tane medrese var. Beşikdüzü'nde de iki medrese var. Oraya dışarıdan çok öğrenci gelmiyordu tabii. Yani daha çok o bölgedeki köylerden geliyordu.

Hocam tekrar köyünüze geri dönersek, köyünüzde sıbyan mektebi var mıydı?

Köyünüzdeki diğer kişiler ilk dinî eğitimlerini nereden almışlardı?

Sıbyan mektebi vardı tabii ki. Yani biliyorsunuz medrese öncesi dinî eğitimin ilk aşaması, ilk kademesi sıbyan mektepleridir. Sıbyan mektebi vardı, ama ayrı bir yerde değildi. Sıbyan mektebi camideydi. Caminin görevli hocası camiye gelen öğrencilere ki bunların yaşları farklı olabiliyordu. Yani hem ilkokul seviyesinde hem ilkokulu bitirmiş bay/bayan öğrenciler geliyordu, onlara camide sıbyan mektebi hüviyetinde ilk dinî eğitimleri veriliyordu. Kur'ân-ı kerîm öğreniyorlardı orada.

Kızlara da eğitim veriliyordu?

Evet, kızlara da eğitim veriliyordu.

Kim veriyordu, hoca olarak?

İmam veriyordu. Bazen de mesela o zaman köyümüzün kadrolu imamı yoktu, babam yapıyordu. Bazen de köylüler başka imamlar tutuyorlardı, yani ücretle imam tutuyorlardı. Ramazanlık ve yahut işte bu Kur'an-ı Kerim öğretmek için. Benim gençliğimde cami etrafında bir Kur'an kursu binası yapıldı. Kur'an öğretimi orada da yapılıyordu. Gerçi şu anda Kur'an kursu görevi yapmıyor. Öyle boş bir bina olarak duruyor.

Kıymetli hocam çocukluk ve gençlik yıllarınızda yörenizde etkili olan sizi etkileyen hocalardan bahseder misiniz?

Tabii ki. Şimdi benim çocukluk ve gençlik yıllarımda yöremde etkilendiğim hocaefendiler var. Bunlardan birisi başta babam, yani onu ifade edeyim. Onun benim üzerimde çok hakkı ve hizmeti var. Ondan sonra bizim bölgede Vakfıkebirli Hacı Ziya Esen Habiboğlu Hoca vardı. Bu şahıs Vakfıkebir'in içerisinde Kur'an kursunda hocaydı. O kursta bu hoca Arapça ve dinî ilimler okutuyor. Nedir mesela; *Emsile, Binâ Maksûd, İzzî, Merâh, Molla Câmî*. Devam eden bir dizi kitap var, eski medrese usulü. O usule göre Arapça okutuyordu. Önce hafızlık yaptırıyordu. Hem hafızdı kendisi hem de hoca. Hem hafızlık yapanlar vardı orada hem de medreseydi. Orada bunları okutuyordu. O hoca var ilk olarak. İkincisi babamın hem hocası hem de şeyhi. Babam aynı zamanda Halvetî ağırlıklı Halvetî-Nakşî müştereginde bir tarikata mensuptu. Halvetî tarikatının o bölgedeki şeyhi Vakfıkebir müftüsüydü. 1934'ten 1960'a kadar, ihtilale kadar orada müftülük yaptı. İhtilalde görevden alındı tabii ki. Emekliye ayrıldı. 1960 ihtilalinde, darbe-i hükûmette.

İsmi de verebilir misiniz?

Melikoğlu Abdülvehhab Eren. Vakfıkebir müftüsü Melikoğlu Abdülvehhab Eren Hocaefendi. O, babamın hem şeyhiydi hem de hocasıydı. Babam ondan da ders okudu. Yani İslâmî ilimler alanında ondan da okudu. Bölgede o vardı. Babamın hafızlık yaptığı zat-ı muhteremden sonra, benim gençliğimde beni etkileyen kişilerden birisi bu Abdülvehhab Eren hocadır. Onunla ilgili isterseniz bir hatıramı anlatayım.

Tabii ki hocam, mutlu oluruz.

Evet şimdi Abdülvehhab Eren merhum emekliye ayrıldı. Müftülükten emekliye ayrıldı. Akhisar köyünde oturuyordu. Orada evi vardı, bir caminin yanında, bir de onun aşağısında. Çarşıda oğlunun lastikçi dükkânı vardı. Babam da aynı zamanda esnaftı, yağ ve fındık ticareti yapıyordu. Aynı sıradaydı dükkânları. Perşembe günleri çarşıya geliyordu, Abdülvehhab Eren Hoca. Tabii müritleri oldu olduğu için onlar da perşembe günleri gelip onu ziyaret ediyorlardı, çarşıda. Özellikle orada bir müddet kalıyordu. Daha sonra oradan bir cip getiriliyordu, ona biniyor ve köyündeki evine gidiyordu. Bir defasında cip geldi. Tabii bizim dükkânın önünde olduğu için görüyoruz. Abdülvehhab Eren Efendi cipe bindi. Babam "Bak, Müftü Efendi geldi" dedi. Müftü Baba diyorlardı. Onun adı orada genelde Müftü Baba. "Müftü Baba geldi, gel onu ziyaret ettireyim sana" dedi. Beni götürdü. Şimdi Abdülvehhab Efendi aracın ön tarafına binmiş. Tabii şoför mahalli var, bir de arka taraf. Babam böyle edep göstererek, şeyhine veya hocasına gereken edebi göstererek kapıyı açtı ve dedi ki: Beni göstererek, "Bu benim mahdumumdur. Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda okuyor." Ben de o zaman Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda üçüncü sınıftayım. "Öyle mi?" dedi, indi aşağıya. Allah Allah!

O koskoca adam, böyle çok mücessem, müşekkel bir adamdı. Böyle indi aşağıya, tuttu beni. Aldı karşısına, kaşlarımın ve gözlerimden öptü. Orada bana dua etti. Tabii ben ondan çok etkilendim. Bayağı etkilendim. Ben o duanın etkisini, yani neticesini gördüğümü düşünüyorum. Öylece tekrar bindi cipe. O sene vefat etti, o müftü efendi. Ben de duydum vefatını, cenazesine geldim. Ama cenazesi hemen defnedilmedi. İki gün bekledi. Bak ilginç, iki gün ziyaretçileri oldu evinin içerisinde. Böyle teneşire uzatılmıştı. Yüzü açılmıştı, böyle mübarek kırçıl sakalları vardı. Orada herkes önünden geçip onu ziyaret ediyordu. Bir de sakalını böyle mesh ediyorlardı. Sonra o birinci günün gecesi benim babamın teyzesinin oğlu olan Kölpezoğlu Muhammet Dayı vardı. Muhammet Dayı diyorduk. O da onun öğrencisi ve müridiydi. Babamın hem yakını, akrabası hem de arkadaşığıydı. Gece rüyasında ona demiş ki; “bak, ziyaretçiler benim sakalımı tutmasınlar, yani mesh etmesinler. Madem görmek istiyorlar, görsün geçsinler.” demiş. Ondan sonra o şeyi yasaklamışlardı. Öyle iki gün orada kaldı cenaze. İki gün defnedilmedi. Beni çok etkilediği için onu söylemek istiyorum. Çok kalabalık bir cenazesi vardı. Her taraftan, Türkiye’nin her tarafından insanlar geldi. Onun oğlu da Muhammed Eren, zaten hafızdı, daha sonraki zamanlarda oğlu Mehmet Eren de il müftülükleri yaptı. Mesela görev yaptığı müftülüklerden bir tanesi Giresun. İzmit müftülüğü yaptı. Asker hafız olarak biliniyordu. Adapazarı’nın oralarda okumuştur. Askerken birliği onun orada eğitim almasına, dinî eğitim almasına veya hafız olduğu için görev yapmasına izin vermişti. O yüzden asker hafız olarak biliniyordu. Öyle de bir şöhreti vardı. Cenaze namazını o kıldırdı. Şimdi siz bilirsiniz. Bizim Karadeniz’de büyük mısır bahçeleri vardır, böyle evin önünden aşağıya doğru. O mısır bahçesi cemaatle dolu. Böyle aşağıya doğru. Yani caminin etrafı dolu, o bahçe de dolu. Öyle kalabalık bir cenazesi vardı.

Kıymetli hocam babanızın tasavvufa intisabı sebebiyle tasavvufî çevreleri de müşahade ettiniz. Çocukluğunuzda veya gençliğinizde şahit olduğunuz bir zikir töreni, yörenizde yapılan herhangi bir tasavvufi ritüel var mıydı? Bu konuda bilgi verebilir misiniz?

Babam, Abdülvehhab Eren Hocaefendi yani şeyhi dolayısıyla Halvetî ağırlıklı Halvetî-Nakşî müştareğinde bir tarikata mensuptu. Onun zikir meclisleri oluyordu. Gece geç vakitlerde gizlice geliyorlardı. Yani yasak olduğu için gizli olarak böyle değişik yollardan geliyorlardı. Bizim evde de oldu. Mesela arada bir bizim evde de gece zikir oluyordu. Sabah namazı olduğu zaman namaz kıyıyorlar, gün doğmadan gidiyorlardı. Karadeniz’de o zamanlar araba yolu yok. Şimdiki gibi değil ki, araba yolu yok. Hep yürüyerek geliyorlar. Düşün mesela o Beşikdüzü bizim Nefsişarlı Mahallesi. Böyle gayri meskûn yani yerleşim yeri olmayan yerlerden aşağı iniyorlar, dereden karşıya geçiyorlar. Oradan evlerine gidiyorlar. Ben bir kez babamdan izin alarak, dışarıdan yani o tarikata mensup olmayan kimseyi kabul etmiyorlardı, ben o zikir meclislerinden birisine katıldım. Ama o esnada o zikri Abdülvehhab Efendi yönetmiyordu. O, çok gitmiyordu öyle her yere. Ancak kendi bölgesinde... Zaten Abdülvehhab Efendi’nin babası Hacı İbrahim Efendi’nin tekkesi var, Akhisar köyünde, evinin yanında. Akhisar Camii’nin yanında tekke var, iki katlı. Tekke hâlen duruyor. Onun altında işte babası Hacı İbrahim Efendi’nin, Abdülvehhab Efendi’nin ve oğlu Mehmet Eren’in mezarları var. Eşlerinin mezarları da orada. Türbe olarak ziyaret ediliyor.

Zikir meclisleri sadece tekkede yapılmıyordu anladığım kadarıyla, aynı zamanda müsait olan müridlerin evlerinde yapılıyordu.

Tekkede yapılmıyordu. Tekke zaten Osmanlılar döneminden kalmıştı. Tekke o zamanlarda bina edilmişti. Tekke'nin şeyhi Hacı İbrahim Efendi'ydi. Cumhuriyet döneminde tekke ve zaviyeler kapatıldığı için orada daha yapılamıyordu zaten. Evlerde yapılıyordu gizli olarak. Açık alanda da yapıldığını ben biliyorum. Bizim orada dikme dediğimiz bir fındık bahçemiz var, eve yakın. O bir ırmağın kenarında, düz bir yeri de var. Orada da gece vakti zikir yapıldığını da biliyorum.

Cehrî zikir değil mi hocam?

Cehrî zikir. Halvetî zikri cehrî olur. Çok tatlı olur yani. Ben iştirak ettiğim için biliyorum.

Evet kıymetli hocam köyünüzde etkili olmuş başka hocalar var mıydı?

Vardı tabii ki.

Biraz da onlardan bahsedebilir misiniz?

Bahsedeyim. Şimdi köyümüzde Kahyaoğlu Hacı Ali Kâhya Efendi vardı. Köyümüzde Hacı Hafız olarak biliniyor kısaca. Bizim yani köyümüz Nefişarlı Mahallesi, biz merkeze bağlıyız eskiden beri. O caminin önünde kabri var, orada duruyor. O, hem bir Halvetî tarikatının şeyhiydi hem de hoca-efendiydi, yani müderristi. Yani o da Beşikdüzü Medresesi'nde ders vermiş bir müderristi. İkincisi Molla Salih Işık olarak bildiğimiz bir zat vardı, o da mollaydı. Yani molla, böyle hani müderrisin bir altı olan bir rütbe diyelim. Molla diyorlardı. Molla-mella olarak geçiyor. Yani bizim Anadolu coğrafyasında bilinen dinî bir terim. Molla Salih Işık vardı. O da köyümüzden veya civar köylerden gelen insanlara Kur'an-ı Kerim ve temel dinî bilgiler öğretiyordu. İkincisi bu Molla Salih Işık. Bunlar babamdan daha önce. Yani bunlar babamdan daha yaşlı, babamın abileri. Ondan sonra Molla Hüsnü Zeytin vardı. Molla Hüsnü diyorlardı. Bu adam bildiğimiz rençberdi. Rençber ama mollalık yapmış zamanında, o vardı. Onları şimdi hatırlıyorum. Bir de Mahmutoğlu Ali Hafız vardı. Bu zat da bizim köyde gerçekten çok öğrenci yetiştirmişti, çok talebesi vardı. Hafızlık yaptırıyordu. Sonra onun oğlu vardı, Beşikdüzü Merkez Camii'nin imamı Ziya Hafız, Ziya Aydın vardı.

Bu hocalarımızın her biri köyde çocukları okuturlardı değil mi hocam?

Evet, evet. Onların hepsi köyümüzde çocukları okutmuş. Bir de bizim köy de bu Nefişarlı Mahallesi'nde biraz yukarıda. Bizim evimiz köyün biraz yukarı kısmındadır. Bizim köyden sonra Takazlı köyü gelir. Biz ikisinin sınırında oturuyoruz. Onun biraz daha berisinde bir kıran var, kıran deriz biz, sırt yani. Orada Efendi dedikleri bir adam var. Adını bilmiyorum. Niye Efendi? Onun bir kızı vardı. Ben o kıza, o teyzeye yetiştim. Ona Efendi Kızı diyorlardı. Buldukları yerde, yani Efendi Kızı'nın bulunduğu mahallede o zatın medresesi varmış. Hem tekkesi hem medresesi. Ama hiçbir kalıntısı kalmamış. Ben sonradan gittim, oraya baktım. Orası tepe, kıran bir yer. Yani deniz kenarı değil ama çakıl taşları var orada, hem de bol miktarda. Demek ki bina varmış orada, yıkılmış harap olmuş. Kalıntı vesaire hiçbir şey kalmamış. Hepsi toprağın altında kalmış. Ama bina olduğu belli. Yani öyle bir yer de var. Onların mezarları var bizim Nefişarlı Mahalle mezarlığında. Ben onların kabirlerini biliyorum. Hatta ziyaret ediyorum. Bir de Mehmet Ali Hafız vardı, bir zat-ı muhterem. Ben görmedim ama biliyorum Mehmet Ali Hafız'ı. O da Beşikdüzü Merkez Camii'nde imamlık yapmıştı. O da bölgeden, yani bizim köy merkezli din eğitimi veren hocalardan bir tanesi.

Hocam bildiğiniz üzere Karadeniz’de yazın yaylalara gidilirdi. Yaylalara gidildiğinde oralarda dinî eğitim nasıl olurdu? Hatırladığınızı, bizimle paylaşabileceğiniz bilgiler var mı?

Hatırlıyorum. Mesela biz yaylaya gideriz. Senede üç ay yaylaya gideriz. Bu nereden kaynaklanıyor? Göçebe bir millet olduğumuzdan kaynaklanıyor. Yani biz Orta Asya’da göçebe yaşadık. Anadolu’ya gelince orada bu göçebeliğin, göçebe kültürünün devamı olarak senede üç ay yaylaya geçeriz. Ben yaylayı çok iyi biliyorum, zira yaylada büyüdüm. Çocukluğum, gençliğim senede üç ay yaylada geçti. Bizim obanın adı Şarlı Obası. Üç tane köyün obası. Onun yukarısında böyle yamaçta ormanın bittiği yerde, ladin ağaçlarının bol olduğu, ormanın bittiği yerde. Böyle yamaç yukarı gidiyosun. Onun başına kadar araba da geliyor. O zamanlar araba yolu var. Orada kahve yanı dediğimiz bir yer vardı. Orada iki, üç tane kahvehane, bir tane de fırın var. Sonraları lokanta da var. Yani öyle küçük bir çarşı gibi bir yerdi. Herkes perşembe günleri orada toplanıyordu. Niye perşembe günleri? Herkesin köyden kamyonlarla yükü geliyor. Yük dediğimiz, yani erzak geliyor. Orada harcayacağı erzak. Başka türlü olmaz ki zaten. Zira orada bir şey üretilmiyor. Yayla bu, dağ başı. Orada bizim Şarlı Obası’nda benim rahmetli annemin dayısı Çakmakzâde Hacı Yusuf’un yaptırdığı tahtadan bir cami vardı. Beşikdüzü’nde zengin bir adamdı. Parası vardı, çok fındıklık arazisi vardı. Ticaret de yapıyordu. Onun tahtadan yaptırdığı camide, yani Şarlı Obası Camii’nde sıbyan mektebi mahiyetinde bir şey vardı. Vatandaşın ücretini vererek tuttuğu hocalar orada Kur’ân-ı Kerîm ve dinî bilgiler öğretiyordu. Ben yaylada olduğum esnada oraya da gidiyordum. Oranın hocası da yine bizim Terzioğulları sülalesinden Hafız Hüseyin Terzi’ydi. Allah rahmet etsin, merhum hocayı iyi hatırlıyorum. Kur’ân-ı Kerîm okumamı dinlemiştî benim. Kur’ân-ı Kerîm okuyor, ilerletiyordum. Ben o camide daha sonraları çok ezan okudum, namaz kıldırđım. Oranın kadrolu imamı yoktu çünkü.

Hocam biraz da eğitim hayatınızın sonraki süreçleri hakkında bilgi almak istiyoruz. Köyünüzde ilkokulu okuduktan sonra imam-hatip ortaokuluna geçtiniz. Nasıl karar verdiniz imam-hatip ortaokulunda okumaya? Herhangi birisi etkili oldu mu bu kararı almanızda?

Bakın şimdi benim babam hoca. Yani bizim ev hocaların, babamın hoca arkadaşlarının, hafız arkadaşlarının geldikleri, beraber sohbet ettikleri bir yer. Babamın tarikat yönü de var. Zikir meclislerinin kurulduğu, dinin konuşulduğu bir alan bizim ev. Dolayısıyla benim din eğitimine heveslenmem tabiri caiz ise oradan başlıyor. Daha sonra şimdi bu Vakfikebir’de demin bir vesileyle bahsettiğim Hacı Ziya Esen Habiboğlu var. O çok iyi bir hocaydı, çok da güzel konuşuyordu. Vakfikebir bizim ilçemizdi o zaman, biz nahiyeydik. Babam onu Beşikdüzü Merkez Camii’ne getiriyordu. Perşembe günleri öğle namazından önce orada vaaz ediyordu. Ben orada da onu dinliyordum. Sonra babamla beraber pazartesi günleri Vakfikebir’in haftasıdır, oraya gidiyorduk. Hocanın camiinde de vaazını dinliyordum. Ben ondan çok etkilendim. Onun vaazlarından çok etkilendim. İkinci olarak çok etkilendiğim odur. İşte babamın hocasından etkilendim. O çevrenin hocalarından etkilendim. Ali Rıza mesela. Şalpazarı Sütpınar köyünden. İmamoğlu Mehmet Hafız’ın oğlu Ali Rıza Öztürk vardı. Rahmetli oldu o da. Allah cümlesine rahmet eylesin. O da Beşikdüzü’ne gelip orada geçici olarak imamlık yapıyordu. Ramazanlarda veya ramazanın dışında. Özellikle ramazanlarda o da geliyordu bizim eve. Babamın genç hafız arkadaşları vardı. Babam 1900, onlar da 1932 doğumlu. Ben Ali Rıza Öztürk’ten de etkilendim. Benim imam-hatip tahsiline yönelmemde babamın, Ali Rıza Öztürk’ün rolü var. Hacı Ziya Esen Habiboğlu’nun da rolü var.

İmam-hatip tahsiliniz süresince nerede ikamet ettiniz? İaşe ve ibatenizi nasıl sağladınız?

O şöyle oldu. Trabzon İmam-Hatip Okulu şu anda Ziraat Bankası'nın arkasında Trabzonspor'un kullandığı bir eski bir bina var, orasıydı. Orada başladık biz. Orada okuduk. Üç katlı bir bina, arka tarafta bahçesi vardı. Yani çok dar bir bina. Okul olarak yapılmamış zaten. Yanında da vergi dairesi vardı. Biz yatılı değildik. Öğrenciler nehariydi, yani gündüzlüydü. Oraya gelen öğrenciler yani merkezden olmayanlar, dışarıdan, ilçelerden ve köylerden gelenler; onlar oda kiralyıyorlardı. Bir arkadaş, iki arkadaş, üç arkadaş. Ev değil, böyle kiralık talebe odaları vardı. Oradaki insanlar, vatandaş dışarıdan gelen talebelere yani liseye gelen talebelere, öğretmen okuluna, ticaret lisesine, ortaokula gelen öğrencilere evinin odalarını kirayla veriyordu. Ben ilk sene birinci sınıfta bir ailenin yanına gittim. Abdullah Demir diye bir ağabeyimiz vardı. Beşikdüzü Şahmelik köyünden. O evliydi. Altıncı sınıfta okuyordu ama evliydi. Babam onun yanına verdi beni. Onlar da beni kabul ettiler. Orada çok rahattım. Yani eşi var, yemeğimizi pişiriyor, ediyor, bakıyor. İlk sene onun yanında kaldım. İkinci sene oda kiraladım. Üçüncü sene yine bir ailenin yanında kaldım. Ondan sonra 4, 5, 6, 7 hep oda kiralarak okuduk. Biz öğrenciler öyleydik, yurt yoktu zaten. Devletin bir tane yurdu vardı sadece.

Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda okurken etkilendiğiniz hocalarınız var mıydı?

Tabii ki. Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda okuyorken, bizim okulda hocalık yapmıyordu ama Trabzon'un merkez vaizi vardı. Çaykaralı Mustafa Cansız Hoca. Meşhurdu, bayağı ünlü birisiydi. Ben özellikle ramazanlarda, bizim Trabzon merkezdeki Çarşı Camii var. Teravîh için oraya gidiyorduk arkadaşlarla. Teravîh öncesi vaaz veriyordu orada. Mesela ben onun vaazlarından etkilenmiştim. Çok güzel vaaz ediyordu. Bir de Hacı Ziya Hoca. Daha önce bahsettim.

İmam-hatip okulundaki hocalarınız yetiştirmek için sizlere kitap verirler miydi, yönlendirmeler yaparlarmıydı?

Ortaokul kısmında çok yoktu, ama lise döneminde vardı öyle hocalarımız. Mesela Hulusi Kılıç hocam. Hâlâ hayattadır. Diyarbakır'da. Emekli oldu. Daha sonra Konya ve Kayseri İlahiyat'a asistan oldu Bursa İlahiyat'tan da emekliye ayrıldı. Hulusi Kılıç hocam bize geldiği zaman, biz o zaman yedinci sınıftaydık. O, derslerimizin dışında bizi fikrî planda destekleyecek kitaplar, İslâmî kitaplar okumamızı sağladı. Mesela bunların başında da Seyid Kutub'un kitapları gelirdi. Türkçe'ye tercüme edilen Mısırlı âlim ve mücahit Seyyid Kutub'un kitapları. Sonra onun kız kardeşi Emine Kutub'un kitapları geliyor. Sonra Pakistanlı âlim Ebu'l-Alâ Mevdûdî geliyor. Bir de Suriyeli bir âlim vardı, ismini hatırlayamıyorum. Onların kitaplarını okuyorduk. Biz çok iyi okuduk, hepsini okuduk. Ve o kitaplar bizi fikren besledi. Yani biz o zamana kadar İslâmiyet'in sadece ibadet, iman, ahlakla ilgili yönlerini biliyorduk. Onun dışında İslâm'ın sosyal hayatın diğer alanlarıyla ilgilendiğini bilmiyorduk. Ortaokul, lise hocalarımız da böyle bir şeyden bahsetmiyorlardı çok fazla. Biz o zamanlar, bu kitaplar vasıtasıyla İslâm'ın hayatın bütün alanlarına ilişkin hükümleri olduğunu öğrendik. Hayatın bütününü kapsadığını, içine aldığını öğrendik.

Hocam biraz da ilâhiyat fakültesindeki öğrencilik yıllarına değinmek istiyoruz. O dönemin ahvalinden bahsetmenizi istiyoruz. Nasıl karar verdiniz ilâhiyata gitmeye? Öğrenciliğiniz nasıldı? Hangi şartlar altında okudunuz?

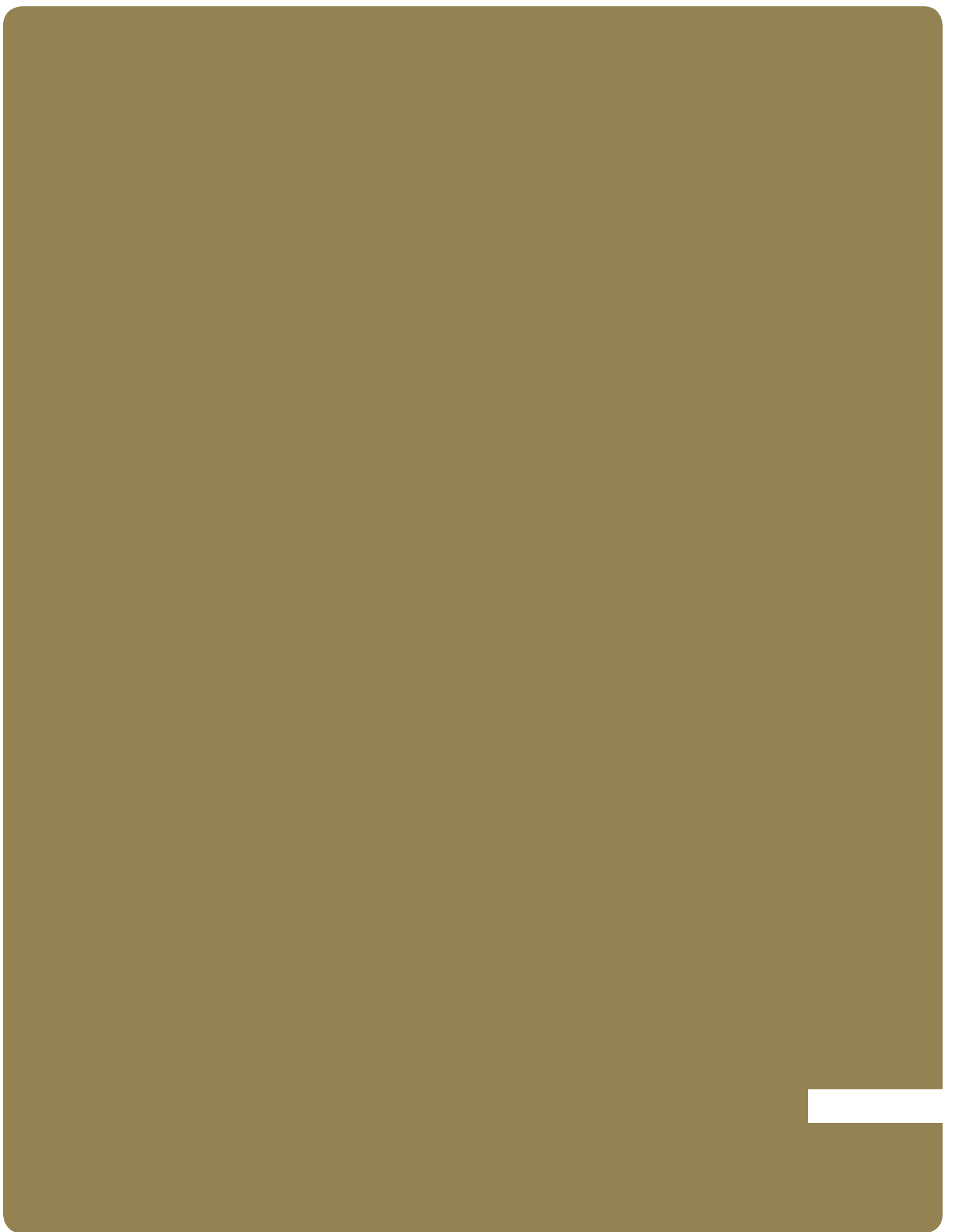
Şimdi ben o zamanki adıyla İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne, bir dizi sınavlardan geçerek, devlet parasız yatılı olarak öğrenci oldum. Yani Milli Eğitim Bakanlığı karşılıyordu. O zaman ona leyli-i meccanî deniyordu. O sınavları kazanarak Trabzon İmam-Hatip mezunu olan birkaç arkadaşla girdik. Onlardan bir tanesi de rahmetli Ahmet Durum'dur. Vakfıkebir İmam-Hatip'te müdürlük falan da yaptı. Şimdi o şekilde öğrenci olduk. Parasız yatılı okuyoruz. Ben 1967-68'de girdim İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne, 1971-72'de de mezun oldum. Bizim çok değerli hocalarımız oldu. İstanbul zaten biliyorsunuz, ilim merkezidir, yani dünya şehri. Üsküdar da İstanbul'un çok değerli, kültür boyutu fazla olan ilçelerinden birisidir. Üsküdar Bağlarbaşı'nda okulumuz. İstanbul'un çok değerli hocaları geliyor bize.

Sizi etkileyen hocalarınız kimlerdi mesela? Bahsedebilir misiniz?

Bizi etkilenen hocalardan birisi Mahir İz'di. Rahmetli Mahir İz, bize tasavvuf tarihi dersine geliyordu. Çok heyecanlı bir adamdı, böyle coşarak konuşuyordu. Yani çok zevkli geçiyordu dersi. Yine, gerçi bizim dersimize gelmedi ama bildiğim Ahmet Davudoğlu vardı. Medrese-i Nüvvâb mezunu, Bulgaristan göçmeni Ahmet Davudoğlu vardı. Etkili olan hocalardan birisi de bizden önce derslere gelen Ömer Nasuhi Bilmen Hoca'ydı. Biz orada öğrenciyken resmî olarak okulda, enstitüde aldığımız derslerin dışında İstanbul'un bazı hocalarından da yararlanıyorduk. İstanbul öyle bir yer. Mesela bunlardan bir tanesi ilave tefsir dersi veriyordu. Tefsir dersi deyince bizim tefsir hocamız vardı, Mustafa Hoca. Soyadını hatırlayamadım şimdi. Ankara İlahiyat mezunu. Ondan tefsir alıyorduk, çok güzeldi. Ben dışarıdan mesela Mehmet Emin Saraç Hoca'dan Fatih Camii'nin müezzin mahfilinde Arapça dersi okudum özel olarak. Birkaç öğrencisi daha vardı. Orada bir hoca daha vardı. Şimdi ismini unutuyorum. Ondan da tefsir dersi öğrendik. Ben İstanbul'da öğrenciliğim dışında dört tane hocadan arkadaşlarımla birlikte ayrıca ders aldım. Öyle bir imkân vardı İstanbul'da. Yani beni yetiştiren İstanbul'dur. Onu çok açık söyleyeyim. İstanbul bütünüyle medresedir benim için. Yani sadece Üsküdar Bağlarbaşı'ndaki o zamanki adıyla Yüksek İslam Enstitüsü daha sonraki isimle İlahiyat Fakültesi değil, İstanbul'un kendisi medresedir.

Hocam verdiğiniz bilgiler için teşekkür ediyoruz.

Çocukluğumdan bu yana olan öğretim hayatımı olabildiğince özetlemiş oldum. Tekrar o dönemleri kısmen yaşamış oldum. Ben de size teşekkür ediyorum.

Nasrullah Hacımüftüoğlu

25 Aralık 1944 tarihinde aykara'nın Karaçam köyünde dünyaya geldi. Babasından ve çevrede tanınmış âlimlerden özel dersler okudu ve teamül hâlindeki program ve nüshaları ikmal ederek 1965 yılında dinî ilimlerden icâzet aldı. Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nden, 1974-1975 ğretim yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden (bugünkü Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi) mezun oldu. Ardından Erzurum İmam-Hatip Lisesi meslek dersleri öğretmenliğine tayin edildi. Aynı yıl (1975'in 12. Ayında) Atatürk Üniversitesi İslami İlimler (bugünkü İlahiyat) fakültesine intisap etti. 1987 yılında doktor, 1996 yılında doçent, 2002 yılında da profesör oldu. Başta Kur'an'ın i'caz ve beleğatı olmak üzere; tefsir ilimleri, Arap Dili ve Edebiyatı, tevhid ilmî ve kelim, tefsir metinleri, Kur'an semantiği, Kur'an mealleri ve terceme teknikleri gibi dersler okuttu. İki Arapça olmak üzere dört kitabı ile başta *İlahiyat Fakültesi Dergisi* olmak üzere bilimsel dergilerde makaleleri, katıldığı ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunduğu tebliğleri, şitli ansiklopedilerde maddeleri yayınlandı. Sayıları yüzleri aşan panel, konferans, seminer, açık oturum, radyo ve televizyon konuşmalarında; bazen yönetici bazen de katılımcı olarak etkinliklerde bulundu. Mahalli basında şitli konularda çok sayıda haftalık makaleler yazdı. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 37 yıl ğretim yeliği, Anabilim Dalı ve Bölüm Başkanlıkları, Dekanlık gibi görevler yaptıktan sonra Haziran 2012 tarihinden itibaren kadrosuyla Erzincan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne intikal etti. Burada bir yıl ğretim yeliği ve Temel İslam Bilimleri Bölümü Başkanlığı yaptı. Haziran 2013 tarihinde Bayburt İlahiyat Fakültesi Dekanlığı'na atandı. Bu Fakülte'nin Temel İslam Bilimleri Tefsir Anabilim dalında ğretim yesi ve Fakülte'nin dekanı olarak görev yapmaktayken 2020 yılı sonunda emekliye ayrıldı. Hayatını Erzurum'da sürdüren Hacımüftüoğlu ilmî faaliyetlerine devam etmektedir.

Görüşme Süleyman Gr tarafından, Arsin Yeşilyalı'daki
Hacı Hasan Efendi Kllyesi'nde gerçekleştirilmiştir.

Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümdeki konuğu Prof. Dr. Nasrullah Hacımüftüoğlu hocamız. Hocamıza bizlere zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyor ve sözü kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam öncelikle kendinizi kısaca tanıtabilir misiniz?

Ben 1945 yılı Aralık ayında doğdum. Fakat resmî kayıtlarda 1944 yazılıdır. Vaktiyle kayda o şekilde geçirilmiştir. Ancak merhum babamın doğan bütün çocuklar için tuttuğu kayıtlar var. O kayıtlara göre esas doğumum 1945’tir. Trabzon’un Çaykara ilçesine bağlı Yukarı Ogene (Karaçam) köyünde dünyaya geldim. Hem Yukarı Ogene hem Aşağı Ogene vardı, ben Yukarı Ogene’de doğdum. Annem Fatma Hanım, babam Mehmet Efendi’dir. İlmiye sınıfına mensup bir aileden geliyoruz. Beş yaşımızdan itibaren belki de daha öncesinden Kur’ân-ı Kerîm’i okumaya başladık. Benim ilk hocam, bana besmeleyi çektiren annemdir. Merhume çok emek vererek bana Kur’ân-ı Kerîm okumayı öğretti. O zaman da tek çocuk olmam hasebiyle biraz da nazlanıyorum tabii. Ama düşünüyorum da fevkalade bir pedagojik formasyon almış gibi hiç bana baskı uygulamadan, zorlamadan Kur’ân-ı Kerîm’i öğretti. Ondak okudum, hatmettim, hatta tek hatim değil birkaç hatmi annemden yaptım. Yedi yaşından itibaren tabiri caizse annem artık beni babama bıraktı. O yaştan itibaren *Emsile*’den başlamak suretiyle sarf-nahiv okumaya başladık. Merhum babamın şöyle bir usulü vardı. Okuttuğu her şeyin mutlaka ezberini isterdi, ezberlettirirdi her şeyi. Sarfı ezberledik *Maksûd*’a geçtik. Oradaki bütün hâlleri ezberledik *İzzî*’ye geçtik, atlamak yok. *İzzî* dediğimiz şey baştan sona nâkıs fiillerle meşgul olan bir eser. Onu da ezberledikten sonra *Merâh’a* geçtik. Burası biraz ihmal edilir ama çok önemlidir. Kelimelerin ıstikakından söz eder. Kelimelerin türetilişiyle alakalı bir felsefe sunar. Oradan geçtik Nahiv kısmına. Nahiv Cümlesi diye bir ders kitabımız var. Medreselerde bütün ulema bunu tatbik eder. Hemen burada ifade edeyim İran’da Cürcan bölgesinin Bender Türkmen denilen bir nahiyesi var. İran seyahatlerim esnasında oraya da uğradım. Belki de programımız esnasında ona da seyahatlerim de işaret edeceğim. Cürcan bölgesinin Bender Türkmen kısmı Türkmen ve Sünni Matürîdî’dirler. Onların medreselerinde yaptığım etütlerde gördüm ki orada da bizim Osmanlı medreselerinde okutulan kitaplar okutuluyor. Yani bizdeki sarf-nahiv sistemi orda da var. Çocuklara sordum bu *İzhâr*’ı kim telif etti? Birgivi denilen zat kimdir? Nerelidir? diye. Bilmiyoruz dediler. Hâlbuki biliyorsunuz Birgi bizim İzmir’de bulunan bir yer. Tabii bütün bu metinler medreselerde ezberlenirdi. Keza babam da o metinleri ezberletirdi. Hatta *Adalı Şerhi* vardır, o şerhle birlikte okutmak suretiyle onları da okuduk. *Kâfiye*’yi de okuduk. Ondak sonra tabii 13-14 yaşlarıma gelince mahalledeki arkadaşlarımla işi biraz oynamaya verdik.

Rahmetli babam anneme dedi ki bu adamı evden nefy etmenin zamanı geldi. Nefy etmeyi de biliyorum sürmek demek. Daha önce duymuşum bunu. Eyvah dedim babam beni acaba nereye nefy edecek. Bugünkü çocuk değiliz ki, evden nefy edildin mi nerede yaşayacaksın. Babam beni nefy edecek yani sürecek. Yine unutmam merhume annem uzak olmasın demişti. Çaykara’ya dedi babam. Çaykara’da kim var. İki müderris var orada. Birisi merhum hocam, şu anda bu çekimi yaptığımız külliye’nin adını taşıdığı Hacı Hasan Efendi. Merhum, Çaykara vaizi, müderris fazıl ve kâmil bir zattı. Yetişmemde çok büyük payı olan tefeyyüz ettiğim hocam Hacı Hasan Efendi’ye intisap

ettim. Diğeri ise Hacı Yusuf Bilgin Efendi'ydi. Ya Hasan Efendiye ya da Yusuf Efendi'ye gidilecek. İlk defa duyduğum iki isim.

Hasan Efendi vaiz, müderris köyünde okutuyor. Yusuf Efendi Çaykara'nın müftüsü, yeni müftü olmuş. İkisi de ders okutuyor. İkisinden birine nasip olacaktı. Hacı Hasan Efendi'ymiş nasip. Ondan da *Molla Câmi*'den itibaren sonuna kadar medrese usulüyle teamül derecesindeki nüshaları altı yılda ikmal ettim. Yazın yaylaya da gitmek suretiyle dersler yapılırdı. Sultan Murat Yaylası'nı çok severdi hocam, orada olurdu. Oraya da gider bazı özel dersler okurduk. Lehülhamd 1966 yılında icâzete layık görüldük. Elhamdülillah ulûm-i diniyye icâzetimizi aldık. Ondan sonra şöyle bir karar aldım. İcâzetimizi aldık, enteresandır illa vazife yapmak gibi bir derdim de yok. Çok şükür öyle bir ihtiyaç duymuyorum. Ama biraz da geliştirmek istiyorum, yani bildiğimi öğretmek istiyorum. Öğrendiğimi öğretmek ya da öğrendiğimi geliştirmek istiyorum. O günkü Diyanet İşleri Başkanlığı'na yazı yazdım. Dedim ki ben şu kadar sene okudum ve icâzet aldım. Yani enteresan, kimsenin aklına kolay kolay gelmez bunlar. Yalnız döneme dikkatinizi çekmek istiyorum, 60 ihtilali olmuş. Diyanette farklı farklı birtakım şeyler türedi. Bana bir mektupla cevap verdiler. Âdetâ sen kimsin de icâzetnâmeyle bizden soruyorsun. Bu devrin diploma devri olduğunu bilmiyor musun, gelir seni asarız dercesine bir cevap verildi. Ama döneme dikkatinizi çekmek isterim, ihtilal dönemi. O sert cevabı da hiç unutmuyorum. Peki dedim, imam-hatip orta kısmı hariçten lise kısmı keza hariçten bitirmek suretiyle oradan mezun oldum. Beni yormadı tabii. Bir de fen derslerine karşı bir kabiliyetim vardı, hiç yorulmadan orta ve lisesini bitirdik. Fakat bu arada askerlik geldi. Şöyle bir karar almıştım. Önce askerliği, yüksek tahsil yani resmî fakülte çapında bir tahsili askerlik dönüşü yapacağım. Öyle de oldu.

Askerliğimi yaptıktan sonra yüksek tahsil yaptım. Aslında yüksek tahsil derken medresede bir ulûm-i aliye bir de ulûm-i âliye denilen iki dönem var. Ulûm-i âliye, aletler kısmı demek. Yani sarf-nahiv gibi gramer bilgileri, altyapı, temel bilimler. Tabiri caizse bir de 'ali (ayn harfi ile) yüce kısım var. Mantık, felsefe, akaid, şerh-i akaid, usul-i fıkıh, fıkıh, tefsir, usul-i tefsir, ilm-i hikme gibi ilimler okutulurdu. Mesela biz astronomi okuduk. Yani alet ilimleri, temel bilimler ve o temel bilimler üzerinde müesses olan yüksek ilimler okuduk. Yani aslında fakülteyi bitirdik ama resmî bir karşılığı yok. İcâzet aldık. Ben de ilâhiyat mezunuyum ama bunu da ifade etmiş olayım.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan bir gün önce icâzet alanlar ilâhiyat fakültesi mezunu kabul edildi. Yani 1924'te Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulünden bir gün önce icâzet alsaydım ilâhiyat fakültesi mezunuydum. Nereden biliyoruz? Of müftülerinden. Bir zat Of müftüsü olurken Ahmet Hamdi Akseki merhumun Diyanet İşleri Başkanlığı döneminde müracaat ediyor. Benim icâzet neye tekabül ediyor diyor. Merhum Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki'nin sizin icâzetiniz ilâhiyat fakültesi diplomasına tekabül ediyor cevabıyla Of müftüsü oluyor. Yani aslında okuduk ama geçerliliği olmadığı için az önce işaret ettiğim gibi böyle bir teklifi yapmış olmanın büyük bir suçlusu oldum. Ama iyi ki yazmışım ve iyi ki öyle bir cevap verildi. Derken yüksek tahsile gittik. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olduk. Tabii oraya varıncaya kadar da bir hayli aşamalarımız var. Oraya nasıl gittim onu da özet olarak şimdi bildirmiş oldum. Orayı bitirdik. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi vardı o zaman. 1971'de kurulmuş. Ben 74-75 İstanbul Yüksek İslam mezunuyum. Mezun olduğum sene üç ay gibi çok kısa bir süre imam-hatipte öğretmenlik yaptım. Ondan sonra İslami İlimler Fakültesi'ne öğretim elemanı olarak intisap ettim. Akademik hayatım Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde 1975-76 yılında başladı ve bütün akademik çalışmalarım orada oldu. Sonra Bayburt faslı başladı. Bayburt'ta İlahiyat Fakültesi'ni kurduk. YÖK uygun gördü ve bizi dekan olarak atadı. 9-10 sene kadar dekanlıktan sonra 2020'de noktayı koyduk, emekli olduk ama derslerimiz devam ediyor elhamdülillah.

Muhterem hocam. Cumhuriyet'in ilk yılları dikkate alındığında yörenizde ilmiye sınıfına mensup aileler var mıydı? Varsa bunların halkın eğitim hayatına ne gibi katkıları olmuştur? Yöneticilerle ilişkileri nasıldı? Bilhassa kendi aile büyüklerinizi, özellikle onların ilimle meşgul olanlarını dikkate alarak bu konularda neler söylemek istersiniz.

Benim bir şansım var, ilmiye sınıfına mensup bir ailede doğmak. Bizim ailedeki her ilmiye mensubu ailede doğan her çocuk âdeta irsi olarak ilme talip olmak mecburiyetindedir. Bu öyledir yani gelenek öyle. Bizim vadide durum hep aynıdır. Neden Of vadisinde ulema çoktur. Bu hep sorulur. Of lu hocaefendi, Of lu âlimler, falan müderris, filan müderris, falanca da öyle... Evet doğrudur. Ne hikmettir diye sorulur, hikmeti bu işte. Tedrisat esnasında, özellikle Çaykara'ya indikten sonra, babamla okuduğum dönemlerdeki eski ulemayla da hatıralarımız var. Ama ben özellikle isminden bahsettiğim Hacı Hasan Efendi hazretlerine ruhu şâd olsun, intisap ettikten sonra Of-Çaykara havalisinde ulemayı tanıma imkânı, fırsatı buldum.

Kısaca bahsetmiştim. Çaykara merkezde eğer Müftü Hacı Yusuf Efendi'den okumuş olsaydım Çaykara merkezde kalacaktım. Ben köyü tercih ettim, yani Hacı Hasan Efendi'nin mahallesini. Aslında köy dediğimiz merkeze on beş dakikalık bir mesafede. O zaman araba yolu yoktu, yaya olarak on beş dakikada çıkılıyordu oraya. Babam bana sordu orayı tercih ettim. Merhum Hacı Hasan Efendi babamı görünce, Allah'ın hikmeti böyle tatlı bir tebessümle, keşke Mehmet Efendi geçen sene getirseydin demişti. Hemen kabul etti, hâlbuki savardı. Ondan sonra gelenleri hep izledim. Sen hangi köylüsün, falan hocaefendiden oku derdi. Fakat orada hüsnü kabul Allah'ın hikmeti. Hemen kararımı verdim. Dışarı çıktık. Babam sormuştu Çaykara merkez mi burası mı nereyi seviyorsun diye. Burası dedim. Neden dedi.

Bu arada şunu da söyleyeyim. Babam söylemişti ya anneme bunu nefy edeceğim diye. Onu benim duyduğumu tahmin etmedi babam herhâlde. Dedim ki baba beni köyden niçin nefyettin. Böyle çok derinden baktı, demek ki duymuş diye. Sebep neydi. On üç, on dört yaşlarında olmuştum. Çocuklar oyun oynayacak ben de onlara heves edip derslerimi aksatacağım. Ben babama dedim ki o arkadaşlarım Çaykara'da gelir beni bulurlar. Nasıl olsa Nasrullah oradadır, yeri de var, yatacak yerimiz var, yemek de yedirir bize diye düşünüp gelirler. Ben onlarla uğraşamam onun için adresimi bilmemeleri gerekir. Merhum babam ağladı. Tamam dedi. Hiç unutmam o günü. Böylece orada kaldık. Hacı Hasan Efendi bizi okuturken mutlaka çağdaşı olduğumuz âlimlerden veya kavuşmadığımız, görmediğimiz önceki ulemeden hep söz ederdi.

Mesela benim o dönemde tanıdığım hocalardan biri meşhur müderris Paçanlı İdris Efendi'ydi. Meşhur bir âlimdi. Görüntüsüyle, üslubuyla, konuşmalarıyla otoriter bir âlimdi. Fakat ne hazindir ki ben Çaykara'ya gidip onu ziyarete gittiğimde sadece elini öpebildim, sohbetini dinleyemedim. Ağır hastaydı. Bugünkü gibi hatırlıyorum gözlerini hafiften açtı, bize bir baktı, dudaklarını sadece kıpırdattı ama ne söylediğini bilmiyorum. İdris Efendi'yi sadece bu kadar görebildim, sonra rahmetli oldu. Onu merhum hocamın teşvikiyle birkaç arkadaş gidip ziyaret etmiştik. Çok meşhur talebeleri vardı. Hepsi müftü, vaiz olarak ömürlerini geçirdiler.

Çok sık gördüğüm ve kendisiyle bizzat sohbet ettiğim âlimlerden biri Çalekli Hacı Dursun Efendi'ydi. O, kendi köyünde medresesini ayakta tutuyor, bu hizmeti devam ettiriyor ve icâzet veriyordu. Çok talebeleri vardı. Çaykara'ya icâzet cemiyetlerine gelir ve konuşma yapardı. Mesela Makidanos (Ormancık) Mahallesi'nde bir icâzet olacaktı. O icâzete hocamla birlikte katıldım. 16-17 yaşlarındayım. Ulema oraya geldi. Mısırların yetişmek üzere olduğu bir mevsimdi, demek ki dokuzuncu ay

falandı. Bir mesele üzerinde iki hoca takıştı, bunlar daha önce de herhâlde karşı karşıya gelmişler, ikisi de inatçı, birisi doğrusu budur diyor, ötekisi hayır sen anlayamadın doğrusu budur diyor. Vay efendim sen bana nasıl anlayamadın dersin, asıl sen anlayamadın... Derken sille tokat birbirine girdiler. Çocuk olarak hatırladığım bir şeydir bu. Ama kavga ne üzerineydi, ilim üzerine, sonuç üzerinde kavga yapıyorlar, menfaat üzerine değil. Dışarıya çıkmak zorunda kaldılar. Birbirlerine girdiler. Mısır tarlası mahvoldu gitti. Kavga oraya kadar sürdü yani. Ulema ilmî konularda cebelleşirdi yani. Şimdi hiç kimse kimsenin yanında konuşmuyor. Neden? Konuştukça cehalet ortaya çıkar çünkü. Yani âlim yok demek istemiyorum var şüphesiz. Ama o devrin gerçekten çok muhteşem uleması vardı. Peki kaçta doğmuş bunlar. 1890-1895'lerde doğmuşlar. Çalekli Dursun Efendi gibi. Bu âlimler 1960'lı 70'li yıllarda ilimlerinin kemal derecelerine ulaşmışlar. 1924'ten önce icâzet almışlar. Yani gerçekten müçtehit seviyesinde insanlar bu benim gördüklerim.

Mesela Çalekli Hacı Dursun Efendi'yle en son Rize Kendirli'de bir icâzet cemiyetinde görüştim. İcâzet cemiyetine davet edildim. Erzurum'dan gelip merhum babamı da köyden aldım ve Kendirli'ye gittik. Bir de baktım ki merhum Çalekli Hacı Dursun Efendi de geldi. Derken yatma zamanı oldu. Herkes için bir yer ayarlıyorlar, sen falan yere, sen filan yere diyorlar. Ben dedim ki yok ben Hacı Dursun Efendi neredeyse orada kalacağım. Yapıştım dizine, ayağıma. Efendi ben hiç yatmaya çağım burada seninle olacağım dedim. Hiç unutmam rahmetli gözyaşlarıyla kendi hayatını anlattı. Hocaefendi idama mahkûm edilmişti. 1925'te medreseler lağv edilince, hoca güçlü bir adam; bunu biraz durdurmak için 1925'te Of İmam-Hatip Mektebi açıldı ve onu müdür olarak oraya tayin ettiler. Bir sene sonra hangi bahaneyle bilmiyorum idamına hükmolundu. Hoca kaçtı. 1937 yılına kadar Merzifon dağlarında kaçak olarak yaşadı. Sonra af çıktı da döndü. Ağlayarak anlatmıştı hadiseyi. Bunlar dinlediğim şeylerdi. Yıl 1937'de gelmiş, talebe yok, hiçbir şey yok, hiç okuyan yok. Hocaefendi çok yiğit bir adamdı. Böyle sanki heybetini hatırlıyorum. Talebelere demiş gelin sizi okutayım, harçlığınızı da ben vereyim. Kimilerine harçlık vermiş, derken teker teker o çocukları toplamış. Nitekim Çalek'te bizim dönemimizde, Allah o günleri gösterdi, Hoca çok talebe okuttu, icâzet verdi. Çalekli Dursun Feyzi Efendi tabii muhteşem bir âlimdi. Onun icâzetnâmesine baktığımızda önce benim hocamın hocası Hopşeralı (Akdoğan) Tayyib Zühdü Efendi'den okudu ve icâzet aldı. Ama ondan sonra İstanbul'a gitti ve oradaki hocalardan okudu. Elimizde onun bir talebesine verdiği icâzetnâme bulunmaktadır. Bu icâzetnâmede İstanbul'daki hocalarından söz eder. Tabii burada ilk hocası olan Tayyib Zühdü Efendi'den bahseder bu giriş kısmında. Bana Tayyib Zühdü Efendi icâzet verdiği gibi ben de bu talebeme icâzet veriyorum. Silsile böyle devam eder. İcâzet aldığı diğer hocalarının adı da geçer bu icâzetnâmede. Fazla uzatmayalım da şu noktaya dikkat çekmek istiyorum:

“Tayyib Zühdü Efendi bana icâzet verdiği gibi tekrar bana icâzet verdi” şeklinde bir ibare var. E peki Dursun Efendi icâzet almış niçin bir daha icâzet alıyor. Çünkü ilim hastası, gidiyor başka bir hocaefendiden iki üç sene daha okuyor, ondan da icâzet alıyor, ondan sonra kalkıp şu hocadan da bir şeyler öğreneyim diyor iki sene de ondan okuyor, ondan da icâzet alıyor derken silsileler geliyor. Nitekim bu icâzetnâmeye baktığımızda onun Tayyib Zühdü Efendi'den sonra Hacı Ömer Efendi'den de icâzet aldığı görülüyor. İstanbul'a gittikten sonra ise Süleymaniye Medresesi'nde müderrislik yapan şu hocalardan icâzet aldığı yine bu icâzetnâmeden anlaşılıyor: Kalam hocası Arapgirli Hüseyin Efendi, mantık hocası Elmalılı Muhammed Hamdi Efendi, hikmet-i ilâhiyye hocası İzmirli İsmail Hakkı Efendi, felsefe tarihi hocası Ferit Bey ve tasavvuf hocası Abdülhakim Arvasi. Görüldüğü üzere Çalekli Dursun Efendi'yle birlikte sanki icâzet geleneğinde bir model oluşmuş oluyor.

Şimdi neden bunlara işaret ediyorum. Çünkü bu konular çok derin konular. Detaylı anlatabilmek için çok zaman isteyen konular. Hangi eza ve cefa olursa olsun o devrin uleması bütün o cefaya katlanarak ilimden taviz vermedi. Bizim okuduğumuz dönemlerde de birtakım şeyler oldu. Mesela işte 60 ihtilali. Bunları, realiteyi konuşmak lazım. İhtilalle farklı bir zemin oluştu. Müderrisler korktu, yani ne olacak acaba. Şunu da hemen ifade edeyim. Her şeye rağmen belki siyasi gücü olanlar, eşraf medreselere sahip çıktı. Yani bu işin en güzel özelliği bu. Of-Çaykara vadisinin eşrafı şöyle ya da böyle bir medrese geçmişti vardır, okumuştur. Çünkü en önemli kurum medresedir. Dolayısıyla eşraf dediğimiz zevat sözü geçen, devlet nezdinde de itibarı olan bu zevat ilme sahip çıktı. Bunu açık söyleyeyim. Ruhları şâd olsun. İhtilal dönemlerinde, yasaklı dönemlerde olmasına rağmen Of-Çaykara vadisinde az önce de bahsettim, birçok köyde medrese devam etti. Ama bakın şunu söyleyeyim. Zorluklara rağmen sahip çıkan kim? Evet müderris ders okutmakla mükellef, zaten direkt hedef. Kapattın lağv ettin ama sahip çıkan devlet nezdinde itibarı olan, lafı dinlenen kimseler. Devlet onları da dinlemek zorundadır. O zaman kaymakam sesini çıkaramaz, jandarma sesini çıkaramaz. Böylece tabiri caizse sivil halkın korumasıyla medrese devam etti.

Hocam bu halkın aynı zamanda iâşe ve ibateleri karşılama da büyük bir etkisi oldu herhâlde değil mi?

Bunun herhâldesi yok, kesin böyle. Benzeri görülmemiş bir şey bu. Gidiyorsunuz orada bir ev tutuyorsunuz, köyde ya da Çaykara'da. Özellikle köyde ekmeğinizi kim pişirecek. O ekmeği pişirme işlerini mütebedeyin yaşlı hanımlar tekeffül ederdi. Hem de hiç unutmam, gelir derlerdi ki uşağım ekmeği pişireyim mi? O onu ibadet telakki ederdi. Kadın erkek şu talebeye ne kadar hizmet edersem o nispette Allah bana mükâfat verir yarışı vardı. Düşünebiliyor musunuz genç kızlarımız bile bunu öyle düşünürdü. Mesela yine kendi şahsî hayatımdan örnek vereyim. Hopşera'da köyde kalıyoruz ya. Bizim köyden yani Yukarı Ogene'den Çaykara'ya odun gelmişti arabayla. Hiç unutmam, sevdiğim bir arkadaşımın evlenen, sonra ise merhum olan bir bayan vardı. Duydu ki benim odunlarım gelmiş. Bütün arkadaşlarını topladı. O zaman araba imkânı çok kısıtlı tabii. O odunları Çaykara'dan sırtlarında taşıyarak köye getirdiler. 18-20 yaşlarında kız çocukları bunlar. Onlarda da bu yolla bir hizmet edelim edası vardı. Yani marifet iltifata tâbidir. İlme, ilim adamına, ilim yolcusuna hizmet edersen o ilim gelişir. Ama o ilim hâlisen lillâh olacak, Allah rızası için olacak. Çalekli Hacı Dursun Efendi'den hep söz ettik. Bunun yanında bir de Âşıkutlu Hoca var. Şeyhülkurrâ, âlim.

Hocam kendisini bizzat tanıdınız mı?

Tabii kendisini çok iyi tanıdım hatta yakın sohbetlerine iştirak ettim merhumun. Böyle mübarek, sakın bir kimseydi. Mesela Çalekli Hacı Dursun Efendi'nin karakteri daha farklıydı. Heybetli bir görüntüsü vardı. Baktığınız zaman bakışlarından korkardınız. Herhâlde biraz anlattıklarımın da bellidir bu. Adamların hadi sana bir imam-hatip açalım, müdürlük verelim demelerinde bir hikmet var, susturalım bunu diye düşünmüşler. Öteki ise (Âşıkutlu) halim-selimdi, asla kızmazdı. Hatta bir gün büyük bir cesaretle güya ben soru soruyorum ona. Efendi hazretleri hiç mi kızmazsınız. Hâlbuki hafızlık yaptıranlar mutlaka döver değil mi. Yani çocuk görevlerinin hepsini yapmaz, dersini yapmaz. Bu durumda hoca ne yapar. Bir şeyler yapar yani. Okşar onları. Ama Âşıkutlu için bu hiç görülmemiş, hiçbir talebesi Hocaefendi bize ağır laf etti demez, diyemez. Ben de Hocaefendi'ye bunun hikmeti nedir diye sordum. Tabii hocayı dinlemek istiyorum. Dedi ki evladım, yavrum, Cenab-ı Hak benim sinirlerimi aldı, onun için ben de öyle bir kızma hikâyesi yok.

Ama nasıl bir cenazesi vardı biliyor musunuz? Âşıkutlu vefat etti. Ben de Erzurum'dan köye gelmişim, bir yaz tatiliydi. Vefatını haber alınca gök kubbe üzerimize çöktü. Rahmetli babam evladı gibi hüngür hüngür ağladı. Belediyenin şöyle yirmi-yirmi beş kişilik güzel bir arabası vardı. Belediye başkanına dedim ki bu arabayı bize tahsis et, cenazeye gideceğiz. Tamam hocam dedi. Çaykara'ya da telefon açtım. O zaman Çaykara müftüsü olan Yusuf Efendi ve merhum hocam Hacı Hasan Efendi orada. Yine çok enteresandır Hanecizadelerden olan fakat Erzurum'da ikamet eden Hacı Salih Efendi de orada, Çaykara'da. Hacı Yusuf Efendi kayınpederim olduğu için o vesileyle hep görüşüyorduk tabii. Telefon açtım, merhum ağlıyor çocuk gibi. Yani bir çocuk babasına nasıl ağlar Hacı Yusuf Efendi de öyle ağlıyor. Vefat eden hocası çünkü. Onun yanında uzun zaman kaldı. Tabiri caizse Âşıkutlu'nun nüsha-i saniyesi gibiydi. Mehariçte aynen olduğu gibi hocasını kopya etti. O onu sever, o da onu sever. İkisi de böyleydi. O hüçkırık içinde ağlayınca ben de ağladım tabii. Dedim ki biz babamla köyden geliyoruz, buradan on kişiden fazla adam almayacağız zat-ı alinizi ben alacağım. Hacı Hasan Efendi'yle birlikte aynı arabayla gideceğiz. Gittik çok şükür. O da çok ayrı bir şey. Merhum hocam Hacı Hasan Efendi geldi. Âşıkutlu onun da kıraat hocasıydı. Yusuf Efendi, Hacı Hasan Efendi ağlıyorlar, gözyaşlarını siliyorlar, hepimiz ağlıyoruz. Şimdiki adı Uğurlu olan o dönemlerde Çifâruxsa denilen köye gittik. Köyün yolları tıkanı. Taşhanpazarı'ndan itibaren yollar tıkanı. Cenazeye öyle yoğun bir iştirak oldu. O izdihama rağmen ne yaptık ettik, o taşıdığımız zevatın da duasıyla Allah lütfetti köye çıktık. Sağ sol her taraf arabalarla dolu. Merhum hocam Hacı Hasan Efendi kürsüye çıktı. Hocayla alakalı konuşuyor, Çaykara Müftüsü Yusuf Efendi kıraatta bulunuyor, merhum Hacı Salih Bilgin Efendi dualarda bulunuyor.

Merhumun defni 30 Ağustos gününe rastladı. Siyaset tarihinin önemli simalarından Necmettin Erbakan da cenazeye katıldı. Orada o da bir konuşma yaptı. Ankara'da Genelkurmay başkanı 30 Ağustos münasebetiyle konuşuyor ve fakat hesap soruyor. O zamanki Genelkurmay Başkanı Kenan Evren Paşa. Demek ki 30 Ağustos 12 Eylül her şey tamam. 12 Eylül'de gelecek adam hesap soruyor herkesten. Biz buradayız falancı nerede? Niçin burada değil de orada manasında. Tabii soruşturuyor nerede, cenazede. Neyse tabii o zaman da bu işleri çok yakinen takip ediyorum, merakım var, ne olup ne bitiyor merak ediyorum. İşte belki bugün burada bunları konuşmak için. Cenazede çok muhteşem bir merasim yapıldı. On iki gün sonra da ihtilal oldu bildiğiniz gibi. Yani müdahale edildi, hükümet değişti, farklılıklar meydana geldi. Zaten on senede bir mutat ihtilal oluyordu. O merasim de unutulur cinsten değil. Fakat esas bunu neden söyledim. Merhum Âşıkutlu ahlak-ı hamideyle yaşadı, Kur'an-ı Kerim okuttu, kıraati ile meşgul oldu, ilm-i ferâizde çok ilerideydi, yani mutlaka ferâiz ilmini ondan okumak gerekiyordu. Bu ilim özel olarak okunurdu. Bütün bunlara rağmen tabiri caizse Hocaefendi hiç görünmek istemedi. Yani böyle herkes beni vitrinde görsün diye bir emeli yoktu. Okutmayı hedefliyordu. Şunu ifade edeyim ki onun o formunda bugün birisi olsa televizyon televizyon gezer, şovmenlik yapardı. Ama bu, o devrin ulemasında yoktu. Onlarda tevazu esastı, mahviyet esastı. Kimse bilmesin, sadece Allah bilsin anlayışı vardı. Ama ölümüyle gürültüsü ortaya çıktı. Ne söyledim? Sessiz yaşadı ama gürültülü vefat etti. Bütün ulema öyleydi.

Hocam anlattıklarınızdan, yörede kıraat ilmî okutulduğu gibi İslâmi ilimlerin de yaygın bir şekilde okutulduğu anlaşılmaktadır. Peki ulema arasında zaman zaman görüş farklılıkları olur muydu? Ulemanın ve halkın tasavvufa bakışı nasıldı? Biraz da bunlardan bahsedebilir misiniz?

Hacı Ferşad Efendi gibi tasavvufta öne çıkan isimler vardı. Bu konuda aslında benim Çaykara'da yaptığımız bir sempozyumda sunduğum bir tebliğ vardı. Onu görmüşsünüzdür herhâlde. Şimdi

o tebliğde işaret ettim. Meşhur “halvet listesi”ni ele aldım, Rize Güneyce’de yapılan halvete hangi köyden kimler katıldı, kaç kişi katıldı. Hangisi müderris, hangisi âlimdi. Bu listeyi de merhum dedem Müderris Hacı Salih Efendi tutmuştu. Bu liste sayesinde halvete katılanlar ortaya çıktı. Bu da kütüphaneyi muhafaza ettiğimiz için oldu, o da benim şansım herhâlde. Cenab-ı Hak işte bize lütfetti. Senin* dedenin kütüphanesinde kitap kalmadığı için o liste yok. Belki onda da, yani Gürcizade Ahmed Efendi’de de vardı. Ben o listeyi neşrettim, mesela sen de dedin ki bu benim dedem (Gürcizade Ahmed Efendi). O liste pek çok ismin tanınmasına neden oldu. Listede bulunanların hemen hemen % 80’i müderristi. Bila istisna bütün meşhur müderrisler bu halvete girmiştir. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Hacı Tahir Efendi, Hacı Osman Efendi...

Az önce ya da konuşmaya başlamadan önce bir şeye işaret ettim. Merhum dedem, babamın babası yani, tutmuş olduğu bu kitap sırtındaki özel notlarında şu ifadeyi kullanıyor: Merhum ve mağfur Ogene-i Süfla’dan, Aşağı Ogeneden yani Şeyh Hacı Tahir Efendi. Hocasıdır, medrese tahsilini ondan görmüştür ama şeyhtir aynı zamanda. Şeyh Hacı Tahir Efendi halvete o da giriyor. Aslında İstanbul’da Gümüşhânevi’nin halvetinden çıkmış, izin almış fakat Osman Efendi Varda’da halvet yapmakla vekil tayin edildiği için bunlar da tekrar oraya intisap ediyorlar. Yani biz seni kabul ediyoruz. Gümüşhânevi seni vekil tayin ettiğine göre biz de sana uyuyoruz. Aslında bunların bir kısmı halvetten çıkmış, İstanbul’dan izin almış şeyh efendilerdir. Onun için merhum dedem bu kayıтта onun şeyhliğine de vurgu yaparak, Şeyh Hacı Tahir efendi 1320 senesinde Şaban-ı Şerif’in 19’unda cuma günü cumayı kılıp cuma sünnetlerini kılmadan biraz önce vefat etmiştir, diyor. Bu kaydı düşen dedem Hacı Salih Efendi’dir. Bir Hacı Salih Efendi daha var, o da onun dedesi, Of müftüsü olan dedemiz. Bu Hacı Tahir Efendiler ulema-i amilin suleha-i salihindendir. Hepsisi halvete girip çıkmış, Nakşî, Gümüşhânevi ekolu ve hepsi müderristir. Müderrislik beratları var. Merhum dedem Hacı Salih Efendi’nin de müderrislik beratı var.

En büyük âlim kim çevrede? Hacı Ferşad Efendi. O devirde, yaşadığı dönemde bir müderris, medresesi var ama aynı zamanda bir Şeyh Efendi’dir. Onun kayınpederi Yusuf Şevki Efendi, tasavvufi eserleri var, Gümüşhânevi’nin Hacı Ferşad Efendi’den önceki temsilcisi diyeyim yani. O vefat ettikten sonra görevi damadı olan Ferşad Efendi’ye intikal ediyor.

Peki istisnası yok mu, var. Yine Of ulemasından mesela Zilîkzâde lakabıyla meşhur Çoroşlu (Taşkıran/Çaykara) Muhammed Sabri Efendi vardı. Şimdi Zilîkzâde belki de o dönemde hani bugün de oluyor ya, ya bu şeyhlik de nedir filan gibi böyle bir şeye gerek yok, direkt ilim diyordu. Ama bugünkü gibi değil ki. Yani böyle galiz ifadeler kullanmak falan şu bu öyle bir şey yok. Ama o ekolde de yeri yok. Mesela bakıyorum Zilîkzâde ekolünün talebelerinden intisap edenleri de gördüm. Yani bu Zilîkzâde Muhammed Sabri Efendi’nin talebelerine kavuştum. Çok yaşlılardı. Onlardan intisap edenler oldu. Ama o yoktu.

Bunu da tabii böyle birtakım hikâyelerle taçlandırmak gerekir. İsminden daha önce bahsettiğimiz Hanecizâde Hacı Salih Efendi vardı ya. Merhum şimdi Erzurum Hasankale’de yatıyor. Çaykara Müftüsü Yusuf Efendi’nin öz amcaoğludur. O bana çok enteresan bir hikâye anlatmıştı. Çaykara’da Gargar Müslüm Efendi vardı. Meşhur müderris Gargar Müslüm Efendi. İyi bir âlimdi. O da tek başına bir ekoldü. Sanki tasavvufa karşı değil ama bizim bildiğimiz belli bir ekole de bağlı değil. Böyle tek başına bir ekol. İyi bir âlim, her mecliste, her icâzette konuşurdu Gargar. Fakat bu Zilîkzâde büyük bir âlim ya, kelim, felsefe konusunda, pozitif bilimlerde çok ileride. Bir gün demiş ki, yahu bu Gargar da kim ki her mecliste onu konuşturuyorlar. Meşhur talebelerini çağırmış, demiş ki falanca gün Şur (Şahinkaya/Çaykara) köyünde bir icâzet var. Bu Gargarı’ kürsüden aşağı edeceğim, siz de

orada olun. Merhum Hacı Salih Efendi o günkü gibi bu olayı anlatıyor. Çünkü gördü, yaşadı o günleri. Gargar icâzet merasiminden iki gün önce bir rüya görmüş. Rüyada sarığı başından düşmüş. Rahmetli bunu bir hakarete maruz kalacağım şeklinde yorumlamış. Allah sonunu hayır eylesin demiş. Derken icâzet günü gelmiş ve meclis toplanmış. Sıra kürsü konuşmalarına gelmiş. İcâzetlerde meşhur âlimlerin kürsüde konuşma yapması âdettendir. Ama li hikmetin herhâlde Zilikzâde'ye pek yer vermiyorlar. O da bunu hazmedemiyor, kendisi de bir ekol çünkü. Kürsü vakti gelince Gargar'a demişler ki Efendi buyur, biz de öyle derler, Efendi buyur, yani kürsü senin. Gelenek öyle, Gargar varken başka kimse konuşamaz. Gargar yok demiş, anlamış işi. Zilikzâde bütün talebeleriyle gelmiş. Kendisi de minberin arkasına geçmiş, orada bekliyor ki Gargar konuşsun da onu bir yerde alaşağı edeyim. Gargar'a ısrar etmişler. Efendim siz konuşmazsanız icâzetin bir anlamı kalmaz demişler. O da hayır demiş, konuşmayacağım. Zilikzâde de bekliyor çıksın konuşsun ama Gargar'a ısrar üstüne ısrar ediyorlar bir türlü kabul etmiyor. Bunun üzerine Zilikzâde demiş ki, niye çıkmıyorsun Gargar, çık da konuş. Rahmetli demiş ki, hani o rüya vardı ya tabir ettiği rüya, umduğuna nail olamayacaksın demiş. Yani sana o fırsatı vermeyeceğim. İşte böyle şeylerde oluyordu.

Zilikzâde'nin hocası meşhur bir âlim olan Gagoşimzâde'ydi. Talebesi Muhammed Sabri onun adı ise Muhammed Sırrı Efendi'yi. Mezarı Uzungöl'e doğru çıkarken orada güzel bir duvar yapmışlar onun üst tarafındadır. Evi de hemen oradadır, o eski klasik evi duruyor hâlâ. Mesela bu Zilikzâde dediğimiz öyle bir âlim ki gece hiç uyumaz, çalışır, takıldığı konularda geceleyin çırayı yakar, Çoroş'tan (Taşkiran) hocasının evine çıkarmış. Bugünkü gibi araba yolu yok, yaya yolları var. Ama o, çıranın ışığıyla çıkarmış hocanın evine. Aşağı yukarı arada 3-4 kilometre yol var. Geceleyin hocayı kaldırır, meseleyi çözer geri dönermiş. Zilikzâde dediğimiz öyle bir adam, yani müthiş bir âlim. Gagoşimzâde dediğimiz de Bayburt'ta yatan meşhur Oslu Hasan Efendi'nin talebesi. Oslu Hasan Efendi kimin talebesi? Bayburt'ta Aydıntepe'de Merkez Camii'nin önünde Rus işgalinde talebeleriyle şehit edilen Osman Efendi'nin talebesi. Şimdi ilim nereden nereye geliyor. Allame Osman Efendi kimi okutuyor. Oslu Hasan Efendi'yi. Os, Araklı'nın bir köyüdür ama hocanın bütün ömrü Bayburt'ta geçmiş ve orada vefat etmiştir. Ondandır kim okuyor? Şerahlı (Uzungöl) Gagoşimzade okuyor. O da bir ekol oluşturuyor. Yani talebesi Zilikzâde'nin ekolü.

Gagoşim de muhteşem bir âlim. Meşihat-ı İslâmiyye'nin fetvalarını bozan bir adam. Bunu belki sohbetlerimizde özel olarak anlatmışımdır ama burada da kayıt altına alalım. 1900'lü yıllarda bu âlim hayatta. Şeyhülislamlık fetva veriyor, bizim Uzungöl'de köylü müderris fetvayı bozuyor. Böyle fetva olmaz, bu yanlış diyor. Sultan Hamit bu meseleye vâkıf oluyor. Trabzon Valisi Kadri Bey'e diyor ki -o zaman Trabzon Valisi Kadri Bey'di, öyle bir vali ki bizim oralarda yaşlılar onu hep bilirlerdi- İstanbul'daki şeyhülislamlığın fetvalarını bozan bu hocaefendiyi İstanbul'a gönder onu şeyhülislam yapayım. Mademki oradan durmadan fetvaları bozuyor onu şeyhülislam yapayım. O da hocaefendiyi hazırlıyor, elbisesiyle, pabuçlarıyla, cübbesiyle her şeyiyle hocayı vapura bindirip İstanbul'a gönderiyor. Kimi gönderiyor? Lakabıyla söylüyoruz Gagoşimzâde Muhammed Sırrı Efendi. Az önce bir şey söyledim. Bizim buralarda en geçerli olan meta nedir? İlimdir, ilim ve âlim en yüksek seviyededir. Hoca o edayla gidiyor ve huzura kabul ediliyor. Sultan Hamit hocanın diploması nasıl bir bakalım diye onu yanına alıyor. Çünkü şeyhülislam başbakanla birlikte, baş vezirle birlikte oturuyor. Sağında şeyhülislam, solunda başbakan. Yani bir devlet adamı diplomat olmak zorunda. Ee bizim hocaefendi de Şerah'tan (Uzungöl) hiç çıkmamış, bizim oralardan, vadi-den hiç çıkmamış ki ve öyle bir ilmi şahsiyet oturmuş ki padişah kim ki. Anladınız mı o eda içinde yani ne olacak talebem diye görüyor. Derken sohbet ediyorlar, tabii Sultan Hamit diplomat, büyük bir siyasi deha. Yıl 1900 yani Sultan'ın hallinden dokuz sene önce oluyor bu vaka. Bu belki biraz

tebessüme sebep olacak, hocanın biraz yaşı geçmiş kulağı da ağır işitiyor Sultan Hamit konuşurken arada sırada mahalli tabirle “hah” diyor. Hah, ne diysun diyor padişaha. Şimdi padişaha karşı bir üslup var değil mi. Ama onun hiç umurunda değil, yani talebe gibi onu o şekilde mütalaa ediyor. Sultan Hamit bakmış ki bu zat diplomasiye pek uygun değil, Kadri Bey’e demiş ki hocaefendi bizim şeyhülislamlık fetvalarını yerinden bozsun. Hizmetini yap, fetvaları oradan bozsun.

İşte bu ulemanın oluşturduğu bir omurga var. Şimdi eğer müsaade ederseniz madem bu münasebet hâsıl oldu, ben bu vadideki tedrisatın önemini vurgulayan bir belgeyi okumak istiyorum. Bu belge çok önemlidir. Bu yörede ilmî otorite nasıl oluşmuştur, ilmî kişilikler nasıl meydana gelmiştir, bu bir lütf-u ilahidir bilemeyiz ama belge bu durumun varlığına değinmektedir. Belge, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’ndan önce beş vekil tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na sunulan bir dilekçedir. Dilekçenin altında şu vekillerin imzaları bulunmaktadır. Trabzon Mebusu Süleyman Sırrı Efendi -bizim Çaykaralı Gediklerden Süleyman Sırrı Efendi- Zonguldak Mebusu Yusuf Ziyauddin Efendi, Sivas Mebusu Ziya, Tokat Mebusu Kamil, Giresun Mebusu Musa Kazım. Dilekçenin altına beş kişi imza atıyor ama bunu hazırlayan medrese kökenli büyük bir âlim olan Trabzon Mebusu Süleyman Sırrı Efendi. Bu belgeyi mutlaka okumam lazım, günümüzün gençleri buna mutlaka kulak versinler. Belge şöyle başlıyor:

Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi’ne

Memleketimizin hemen yegân ulema, suleha menbaı olan ve herkesçe malum ve müsellemlen Of kazasının müte’ayyin ulema ve müfti-i beldenin imzalarını havi ve zahı kaza-yı mezkûr meclis idaresinden ba mazbata ile musaddak mahzari mütalaaasından müsteban buyurulacağı vechile Of kazasının kura-yı muhtelifesinde evsaf ve şerait-i lazime ve nisbiyeyi haiz 71 medrese vardır. Memleketimizin her tarafına imam, hatip, vaiz, müderris, müfti, kadı yetiştiren yegâne medrese memleketidir. Kız, kadın, çocuklardan okumuş hafız ve hafizelerimiz mevcuttur. Filhal medreselerinde tahsil-i ulum ve fûnun ile meşgul 1300’ü mütecaviz talebe vardır. Medaris-i mezkûre ile talebesini ıslah ve müsmir bir hale getirmek derece-yi vücuttadır. Hiçbir vilayetimizde dahi İstanbul dâhil olduğu halde bu kadar talebesi yoktur. 30 talebesi olmayan vilayet ve kazalarda birçok masraf ihtiyariyle Dâru’l-Hilafe ve Sahn teşkilatı yapılmıştır. Binaen aleyh 1340 senesi için şu feyyaz muhitte vasi’ mikyasta Dâru’l-Hilafe teşkilat icrasının sevk-i maslahat ve menafi-i umumiye nazarı itibara alınmak üzere Şeriye ve Evkaf Vekâleti Celilesi’ne havale edilmesini istirham eyleriz.

Burada dikkat çekici olan husus söz konusu tarihte bu vadide yetmiş bir resmî medresenin ve 1.300 talebenin bulunması ve bu sayıya İstanbul dâhil ülkenin hiçbir yerinde ulaşamıyor olmasıdır. Burası çok medar-ı iftihar bir şeydir. Trabzon vilayetine aittir bu ve hiçbir vilayetimizde İstanbul da dâhil bu kadar talebe yoktur. Bu medreselerin isimleri de müftülükteki bir kayıt defterinde mevcuttur. Bende de vardı ama onu getirmedim. Onları başka bir konuşmamızda ele alırız. Bu arada şunu da ifade etmek isterim. Biz bu rakamları zikrederken diğer ilçelerimizde hiçbir şey yok demek istemiyoruz. Zira Sürmene’yi ihmal edemeyiz, hele onun o yüksek yerlerdeki Beşköy, Okşoho gibi yerlerini ihmal edemeyiz. Oralarda da ne medreseler vardı ne müderrisler yetişmişti. Araklı keza böyle, az önce Araklılı Oslu Hasan Efendi’den söz ettim. Elhamdülillah Trabzon’un her tarafında ulema ve müderris vardır ama şu anda elimdeki belge olması hasebiyle oradaki bilgileri verdim. Ne diyor belgede? Memleketimizin her tarafına imam, hatip, vaiz, müderris, müftü, kadı yetiştiren yegâne yerdir Of. Kadı hâkim demektir. O zaman bir hukuk fakültesi falan yok ne var? Medrese var. Medresede fıkıhta tahassus sahibi olan kadı oluyor, müftüyle kadı birlikte çalışıyorlar. Şu bilgi

de enteresan kız, kadın ve çocuklardan okumuş hafız ve hafizeler var. Yani erkek hafızlar ve kız hafızlarımız mevcuttur diyor. Belge her yönüyle çok önemli bir belgedir. Şimdi, tabii bu arada yine birkaç cümle kuracağım. Mektep medrese çatışması var mı? Elbette ki olmaz. Medrese mektep olarak devam etmiş, külliye olarak devam etmiş, üniversite şeklini almış ve bu şekilde isim değişikliği olmuştur. Ben müderrisim ama yeni sistem Profesörlük getirdi bu unvanı kullanıyorum. Ama müderrisim aynı zamanda, yapılan iş bu. Tevhid-i Tedrisat'ın ikinci günü müderris kelimesi profesörlüğe döndü. Dilekçenin verilmiş tarihi yaklaşık yüz yıl öncesine aittir. Yani çok değil yüz yıl önceki ahvalimiz bundan ibaretti. Bu dilekçe ile yöredeki medreselerin kapatılması değil bilakis ıslah edilmesi, ihya edilip canlandırılması talep edilmekteydi.

Muhterem hocam bizlere zaman ayırdınız, değerli bilgiler verdiniz bundan dolayı çok teşekkür ederiz.

Ben de izleyenlere, takip edenlere selam ve sevgilerimi iletiyorum. Cennette buluşmak dileğiyle.

Rıza Selimbaşoğlu

1940 yılında Trabzon'un Maçka ilçesinin Gürgenağaç köyünde doğdu. Babası Osman Efendi, annesi Gülsüme Hanım'dır. İlkokul 1-3. sınıfları köyünde, 4. sınıfı Trabzon Kurtuluş İlkokulu'nda okudu. 5. sınıfı ise yine köyündeki ilkokulda okuyarak mezun oldu. Trabzon İmam-Hatip Okulu'nu 1960 yılında tamamladı. Aynı yıl İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldu. Öğrencilik yıllarında, İstanbul Üsküdar Kaptanpaşa ve Altunîzâde camilerinde imamlık yaparak öğrenimini sürdürdü ve 1965 yılında mezun oldu. Ordu ilinde Merkez Ortaokulu'nda din dersi öğretmenliğine başladı. Ordu'da İmam-Hatip Okulu Yaptırma ve Yaşatma Derneği'ni, ikinci başkanı olarak faal hâle getirdi. İmam-Hatip Okulu binasının yapılması çalışmalarında faal olarak çalıştı. Askerlik görevine Ankara'da başladı. Yedek Subay olarak yaptığı askerlikten Eylül 1969'da İstanbul'da terhis oldu. Askerlik sonrası 1969 yılında Trabzon müftü yardımcısı olarak göreve başladı. 1971 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Özlük İşleri müdür yardımcısı, 1973 yılında Özlük İşleri müdürü oldu. Özlük İşleri müdürlüğü esnasında Milli Güvenlik Akademisi'ni bitirdi. 1978 yılında Gümrük ve Tekel Bakanlığı Personel Genel müdürü oldu. Bir müddet sonra tekrar Diyanet İşleri Başkanlığı'na döndü. 1979 yılında Koordinasyon ve Değerlendirme Daire Başkanlığı görevinde bulundu. Kurucusu olduğu Hac Dairesi Başkanlığı'nı 4 Ocak 1979'dan 13 Aralık 1983 tarihine kadar sürdürdü. 1982 yılı sonunda Brüksel Büyükelçiliği Din Hizmetleri müşaviri görevinde 1986'ya kadar kaldı. Yurda dönüşünde (1986) Başkanlık Vaizi olarak atandı. Bu görevi 1992 yılına kadar sürdürdü. Bu arada dört dönem Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti üyeliği ve bir dönem de Mütevelli Heyeti başkanlığı görevinde bulundu. 1992-1995 yılları arasında Taşkent Büyükelçiliği Din Hizmetleri müşavirliğiyle yurt dışında görev aldı. Son olarak, Diyanet İşleri Başkanlığı'nda başmüfettiş iken 15 Eylül 2001 tarihinde kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Bu resmî görevlerinin dışında Avrupa'da Belçika Türk-İslâm Diyanet Vakfı, Almanya'da Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (Dİ- TİB), Fransa Türk-İslâm Diyanet Vakfı, Hollanda Diyanet Vakfı, İsviçre Diyanet Vakfı gibi hizmet kuruluşlarının birçoğunun kurucusu, bir kısmının da genel kurul üyesi olarak görevler aldı. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanlığı'nı yürüttü. Bu dönemde Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik hizmetlerin başlatılmasında rolü bulunanlar arasında yer aldı. Türk Ocağı üyesi olup, iki dönem Hars Heyeti'nde görev yaptı. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Görüşme Selim Demirci tarafından Ankara Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi'nde gerçekleştirilmiştir.

---

5 Haziran 2023 Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı projemiz için bugün Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'ndeyiz. Emektâr hocalarımızdan Rıza Selimbaşoğlu hocamızı dinleyeceğiz. Sözü, fazla uzatmadan hocamıza bırakmak istiyoruz.

Hocam kısaca bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Efendim ben Rıza Selimbaşoğlu. 19 Temmuz 1940 yılında Maçka'nın şimdiki adıyla Gürgenagaç eski adıyla Yanakandos köyünde doğdum. İlkokulu köyümde okudum. İlkokuldan sonra 1952-1953 ders yıllarında Trabzon'da yeni açılan imam-hatip okuluna kaydoldum. 1960 yılında imam-hatip okulundan mezun oldum. O zamanlar imam-hatip mezunları fakültelere giremiyordu, imam-hatip mezunları olarak lise fark imtihanlarını vermemiz gerekiyordu. Ben kendi sahamda devam edebilmek için yüksek İslam enstitüsü imtihanına girdim ve İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldum. Oradaki talebeliğim sırasında imamlık yaptım. Evvela Üsküdar Kaptanpaşa Camii'nde, daha sonra da yine Üsküdar Altunizade Camii'nde imam olarak çalıştım ve okula oradan devam ettim. İmam-hatip mezunları olarak o zamanlar bizim tahsile devam edebilmemiz için Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bize bir yardımı oluyordu, ikinci imam olarak tayin ediliyorduk. Mezuniyetten sonra 1964'te Ordu Merkez Ortaokulu din dersi öğretmenliğine tayin oldum. Orada üç yıl çalıştıktan sonra 1967 yılının Eylül ayında askere gittim. Askerliğimi yedek subay olarak -iki yıldır o zaman yaptım. Askerden sonra Ordu'daki muhitim tarafından evim de kiralanmış olduğu hâlde bir daha öğretmen olarak tayinim yapılmadı. Bir müddet ısrarlı olduktan sonra artık olmayacağını anlayınca arkadaşların da ısrarı üzerine Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev aldım.

Trabzon müftü yardımcısı olarak 1970 yılında Trabzon'a gittim. Trabzon'da kısa bir müddet çalıştım. 1971 Mart muhtırasından sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'nda meydana gelen kadro değişiklikleri, yeni bir kadronun kurulması çalışmalarında arkadaşların tensibiyle Ankara'ya gelme durumu oldu. Özlük işleri müdür muavini olarak göreve başladım. Bir müddet sonra özlük işleri müdürü oldu. Özlük işleri müdürlüğü sırasında birtakım siyasi olaylar sebebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı merkez kadrosunda değişiklikler yapıldı. Görevimden alınarak, Ankara merkez vaizliğine tayin oldum. Merkez vaizliği sırasında yeni kurulan MC Hükümetleri döneminde çok eski dostum olan rahmetli Gün Sazak Bey'in ısrarı üzerine, gümrük bakanı olunca, Personel ve Eğitim Genel Müdürü olarak Gümrük Bakanlığı'na geçtim. O hükümet zamanında Gümrük Bakanlığı'nda rahmetli Gün Sazak Bey'le beraber çalıştık. Fakat o hükümet belli bir süre sonra, koalisyonlar dönemi olduğu için Türkiye'de hükümetler değişiyordu, yıkılınca bizim beraber görevden alındığımızda İç İşleri Başkanı Dr. Lütfi Doğan Bey, Devlet Bakanı oldu. Onunla Diyanet görevinden beraber ayrılmıştık. Dr.Lütfi Doğan Bey beni makamına çağırarak yeniden Diyanet'e dönmemi istedi. Zaten daha önceki çalışmalarda Diyanet'e dönmem için Danıştay kararı da vardı ama Diyanet bunu tatbik etmiyordu. Mecburen Dr. Lütfi Doğan Bey'in bu isteği üzerine yeniden Diyanet'e döndüm yine özlük işleri müdürü olarak göreve başladım.

Belli bir süre sonra Koordinasyon Değerlendirme Dairesi'nin kurucu başkanı oldum. Koordinasyon Değerlendirme başkanı kadrosunda çalışırken Türkiye'deki hac işlerinin devlet tarafından yapılmasına karar verilince 1979'da Kurucu Daire Başkanı olarak Hac Dairesi Başkanlığı'na getirildim. Hac Daire Başkanlığı'nı karayoluyla Suriye üzerinden tecrübemiz olmadığı için çok büyük sıkıntılarla belli bir süre yürüdüktan sonra artık iş tamamen rayına oturunca Hac Dairesi'nden

Belçika Din Hizmetleri müşavirliğine tayin oldum. Belçika'da dört sene müşavirlik yaptım. Belçika dönüşü riyasette değişiklik olmuştu. Mustafa Sait Yazıcıoğlu hocam Diyanet İşleri başkanı olmuş, Tayyar Altıkulaç Bey kendi isteğiyle emekli olmuştu. Türkiye'ye döndüğümde merkez vaizi olarak uzun zaman çalıştım. Merkez vaizliği sırasında Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti üyeliği ve bir dönem de Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyet başkanı olarak çalıştım. O zaman Sovyetlerin dağılma dönemi idi. Mütevelli Heyet başkanlığım sırasında Türk Cumhuriyetleri ile ilk ilişkileri yürüten ekibin, arkadaşlarımla beraber içinde bulundum. Belli bir süre sonra da Sait Yazıcıoğlu Bey'in üniversitedeki görevine dönmesi, Mehmet Nuri Yılmaz Bey'in de Diyanet İşleri Başkanlığı'na gelmesi sonucu yeni bir görevle Özbekistan Din Hizmetleri müşavirliğine tayin oldum. Özbekistan Din Hizmetleri Müşavirliği'nin kurucu başkanı oldum. Üç yıl orada çalıştım ama oraya gitmeden önce Diyanet Vakfı Mütevelli Heyet başkanı olarak oralarda yapılacak çalışmaların planlamasının içinde bulundum. Vakıf olarak bütün Türk Cumhuriyetleri merkezlerinde birer abidevi cami yapma kararı almıştık. Cami yerlerini tespit için o mütevelli heyetle birlikte müteaddit seyahatlerim oldu. Cami yerlerini tespit ettikten sonra Özbekistan'a gitmemin sebebi de oradaki müşavirliği kurup, o eseri orada meydana getirmektir. Fakat o zamanki Özbekistan idaresi komünizmden yeni çıkmış. Başında İslâm Kerimov adında dine çok mesafeli olan, çok aykırı düşünen bir adam vardı. Bütün ısrarlarımıza, çalışmalarımıza, hazırlıklarımıza da yapmamıza rağmen Türk mimari tarzında, Osmanlı mimari tarzında bir caminin yapılmasına karşı çıkıldı ve dolayısıyla Taşkent'te böyle bir camimiz olmadı ama diğer başkentlerde arkadaşlar tarafından camiler yapıldı. Özbekistan'daki görevim bittikten sonra tekrar Diyanet'e döndüm. Belli bir süre merkez vaizi olarak çalıştıktan sonra teftiş kuruluna atandım. Başmüfettiş olarak belli bir süre çalıştım. 2001 yılında da kendi isteğimle henüz yaş haddini doldurmadan emekli oldum.

Sayın hocam anlattıklarınızdan anladığımız 1960 ve 1970 sonrası Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurumsal büyümesi, gelişmesinde çok farklı kademelerde hizmetiniz ve katkınız olmuş. Ama biz daha ziyade Karadeniz ve özellikle de Trabzon özelinde sizle bir söyleşi yapmak istiyoruz. Önce ailenizden başlayalım, hocam anne-babanızın dinî ve ahlakî olarak yetişmenize katkısı, size tavsiyeleri neler oldu?

Efendim, anne ve baba tarafımdan her iki dedem de hocaydı. Annemin babası olan dedemi tanımadım çünkü annem çok küçükken vefat etmişti o dedem. Baba dedemi daha çok tanıdım. O da vaktiyle yıllarca Yemen'de askerlik yapmış. Terhis olduktan sonra da köyümüzde, ben aslen Çaykara'nın eski adıyla Hopşera köyü şimdiki adıyla Soğanlı köyündenim, 60 seneden fazla dedem fi sebîlillâh hiçbir para almadan köyümüzün imamlığını yapmıştı. Birçok hocaefendinin, sonradan mesleğe girmiş hocaların ilk defa Kur'an öğrendikleri kişi olmuştur. Dedem böyle bir Osmanlı adamıydı.

Hafız yetiştirme ya da İslâmî ilimler tedrisi gibi faaliyetleri var mıydı?

Hayır o manada değil, Kur'an-ı Kerim okutma, tecvid, Kur'an-ı Kerim tilavetiyle ilgili devamlı bir şekilde köyümüzde okutan kişi olmuştur. Sonradan hoca olmuş kişiler ilk defa ondan okumaya başlamışlardır. Her zaman rahmetle yâd eder ve bana anlatırlardı.

Ben Maçka'da doğup büyüdüm. Cumhuriyet Dönemi'nde 1929'da Çaykara havalisinde büyük bir sel olmuştu. Seller senesi deniyor ona. Hatta o bir milattır. Yaşları bile anlatırken büyüklerimiz seller senesinden bir sene sonra doğdu falan diye anlatırlar. 1929 yılında böyle bir felaket oldu. O

felakette Çaykara en çok zarar gören yerlerden birisiydi. Sürmene ve Of da büyük zararlar görmüştü. O zaman mübadele sonucunda boşalan yerler vardı Maçka'da, Rumlar gitmişti ve o köyler boş olarak bekliyordu. Çaykara'da bu felakete uğrayan ailelere mübadeleyle boş kalan yerlere göçme imkânı tanındı. Oradan arazi verildi. Ben öyle bir göçmen ailenin çocuğuyum.

Annem ve babam oraya geldi. 1940 yılında ben doğmuş oldum. Bizim Çaykara'da zaten hiçbir evde medreseden geçmemiş bir kişi olmazdı, o dönemde herkesin mutlaka bir medrese geçmişi vardı. Yani her biri aşağı yukarı bugün imamlık yapabilecek durumda yetiştirilmiştir. Çaykara'nın o zamanki hâli bu. Okul yok, medrese var. O medreselerde okumuş babam fakat meslekte kalmadı. Çiftçilikle, sonra da ticaretle meşgul oldu. Rahmetli annem de o medreselerde okumuştur ve Osmanlıca yazıyı okuyup bize anlatabilen bir hanımefendiydi. Osmanlıca *Ahmediyye*, *Muhammediyye*, *Mevlid* kitabını çok rahat okuyabilen bir kişiydi.

Hocam o zaman şöyle diyebilir miyiz? Siz 1940'ta dünyaya geldiğinizde Çaykara köyünde yetişmiş bir hanımefendi, Osmanlıca yazıyla bir şeyler okuyabilecek, öğretebilecek düzeyde yetişmiş biri olabiliyordu.

Tabii tabii, annem Osmanlıca okur-yazardı. Onlar sonradan harf inkılabıyla beraber bir gecede cahil kaldılar. Yoksa o eski kitapları okuyordu.

Babanız kendi medrese okuduğu yıllarla ilgili size hatıra kabilinden bir şeyler anlatır mıydı hocam? Zihninizde kalmış olan bir şeyler var mı?

Hayır, çok fazla bir hatırası yok. Çaykara'da okumak isteyenler mutlaka o medreselerden geçirdi. Bir kısmı devam eder daha üst seviyede hafız olur, Arapça okur, icâzet alırdı. Bir kısmı meslekte devam eder bir kısmı da oradan belli bir süre sonra ayrılır, bir başka mesleğe geçer. Yani babam o şekilde değil, bir medrese geçmişi yok.

Hocam siz anlatırken dikkatimizi çeken bir şey de 1929'daki sel. Trabzon'un özellikle Çaykara ve çevresinden bir nüfus hareketliliğine, değişikliğe de sebep olmuş öyle anlaşılıyor. Ve dediniz ki Çaykara bölgesinde medreseden geçmeyen, medrese bulunmayan yer neredeyse yok. Siz doğduğunuzda köyünüzde kendinizi artık fark ettiğinizden itibaren oradan göçenlerce kurulmuş bir medrese ya da medreseye benzer bir şey var mıydı?

Bizim oralara Maçka, Hamsiköy Deresi diyorlardı, bizim çocukluğumuzda cami diye bir şey yoktu, minare diye bir şey de yoktu. Çünkü oralar Rumlardan kalan yerlerdi. Çaykara ve Sürmene'den gelmiş olanlar, gelir gelmez hemen oralarda cami teşkilatı kurmaya başladılar. Bizim bebekliğimizde başlamıştı bu faaliyet. Mesela kiliseleri camiye çevirdiler ama minareleri yoktu. O derede o zamanlar tek bir minare bile yoktu. Bazı köyler merkeziydi, mesela bizim köy merkezî bir köydür. Üç köyden hepsi toplanıp gelir, cuma namazını bizim kiliseden dönme hâlen de mevcut olan fakat şimdi minaresi yapılmış camimizde kılarlardı. Dinî bir tedrisat yoktu, hafızlık mesleği gibi bir tedrisat çok sonradan Maçka'da kuruldu. Hafızlık yapmak isteyenler daha çok, o zaman tabii maaşla çalışan din görevlisi yoktu, köylünün ücretini verdiği din görevlilerinden hafızlığa başlardı. Bir seneliğine, iki seneliğine böyle tutulmuş hocalar olurdu, onlardan hafızlığa başlardı. Sonradan Araklı'ya, Sürmene'ye, Çaykara'ya esas medreselerin olduğu yerlere giderler, orada devam ederlerdi.

Hocam bu bizim için çok kıymetli: Sel felaketinden sonra Hamsiköy ve Maçka'nın belli bölgelerinin dinî renginin değiştiği bir süreç Çaykara'dan gelenlerle birlikte yaşanmış. Ancak köyünüzde medrese vesaire olmadığını söylediniz ve annenizin babanızın bir şekilde medrese geçmişi olduğundan da bahsettiniz. Siz köyden eğitim ve tahsil için çıkmaya nasıl karar verdiniz, bunda ne etkili oldu?

Biz köyde çocukken imam tutmak derlerdi ona, yani anlaşılır bir adamı getirirlerdi. Bilhassa kış aylarında mutlaka bir imam gelirdi. Bu imam Torul'dan, Çaykara'dan bazen Sürmene'den olurdu. Bütün çocuklar mahalle mektebinde oraya okuldan önce devam eder, Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden okuması, namaz sûrelerinin ezberlenmesi gibi ilk bilgileri oradan alırlardı. Kaldı ki benim annem zaten öyle bir fıkıh bilgisine sahipti ki ben sonradan imam-hatip okulunda okurken bile annemin müdahaleleriyle öyle ince şeyler öğrendim ki çok sonra usul-ü fıkıh okuduktan sonra annemin o bilgilerinin menşeyini öğrendim. Sorardım anneme bunları nereden öğrendin? "Efendi'den öğrendim." derdi. Efendi derlerdi medresedeki hocalara. Yani bizim Çaykara'da bugünkü vaazlar gibi hamâsî vaaz eden insan yoktu. Oturur, fıkıh tahâret bahsinden alır; evde, camide, medresede okuturlardı, kızlara da erkeklere de.

Hocam anneniz unvan olarak medrese hocası anlamında "Efendi" tabirini kullanırdı. Peki size isim olarak birini zikreder miydi? Yani bahsettiği o "Efendi"nin kim olduğunu söyler miydi?

Pek zikretmezdi. Hoca olarak dedem vardı, dedemden başka Sulalar vardı. Müftü kardeşlerdi, 3-4 tane Sula soyadlı, onların Cafer Efendi diye bir hocaları vardı. Yine o köyde medrese hocası olan, İstanbul'daki medreselerle de ilişkisi olan hocalar vardı. Onlar benim çocukluğumda ders okutmuş oralarda. Onlardan ders alırlardı. Çaykara'da Yunus Vehbi Yavuz'un babası olan Hacı Hasan Efendi'nin kurduğu bir medrese, işte o hocaların devamı olan medreselerdi. Biz daha çok onlara yetiştik, o eskilere yetişemedik ama adlarını duyardık yani söylerlerdi. Tayyib Zühdü Efendi mesela meşhurdu. Hacı Hasan Efendi'nin de hocası olmuş o. Biz ilkokulu bitirdiğimizde o zaman ilkokulu bitirenler daha çok öğretmen okuluna giderdi. Ortaokul ne Maçka'da vardı ne de Trabzon'da vardı. Ortaokula gitme imkânı da yoktu.

Hocam siz ilkokulu 1950'den önce okudunuz.

Tabii 48'de başladık. O dönemde bir öğretmenin camiye girmesi de bayağı ayıp karşılanırdı, yani tahsilli adamın camide işi yoktu. Ki o dönemde camiler fakir fukaraya kalmış yerlerdi.

Size olumsuz bir propagandaları var mıydı hocam?

Pek onu hissetmedim çünkü öğretmenimiz zaten Sürmeneli'ydi. Komşu köydendi yani, o, dine çok bigâne değildi. En azından cuma namazlarına gelmek zorundaydı, babası vardı çünkü canını okurdu. Ama tüm aydınlar dine mesafeliydi. Onların camiye gitmeleri ayıplanırdı. Daha sonra tabii çok büyük hatıralarım oldu. Hiç unutmam Ordu'da öğretmenliğim döneminde bir albay, o zaman ben bu rütbeleri de bilmiyorum ama kalabalık yıldızları olan bir adam, kıyafetiyle cuma namazına geldi, tabii millet şaşırды. Namazdan sonra millet kuyruğa girdi adamı tebrik ediyorlar, hoş geldin diyorlar. Oraya şube reisi olarak gönderilmiş emekliye ayrılacak bir albaymış. O adam da yerden yere giriyor, utanıyor kızarıyor, yani bir namazı kıldım diye nedir bu iltifat falan diye! Ben en sonunu bekledim gittim yaklaştım adama dedim ki:

Ben buranın din dersi öğretmeniyim, bu kıyafetle buraya geldiniz. Bu millet öyle susamış ki bu işe, çünkü sizden önce bu kıyafetle bu camiye giren adamı görmedi ki bu insanlar!

Biraz rahatlattım adamı. Aydın dedikleri kimseler hep dine mesafeliydi.

Hocam, köyünüzden çıkıp imam-hatibe gitmeye nasıl karar verdiniz?

İlkokulu bitirdik. Öğretmen okuluna gidiyor herkes, imtihanlara giriyor. İlkokulda başarılı bir öğrenciydim. Çünkü dördüncü sınıfı Trabzon Merkez’de Kurtuluş İlkokulu’nda okudum. Sonradan beşinci sınıfta tekrar köye döndüm. O bir sene Kurtuluş İlkokulu’nda okumam sebebiyle o kadar değişiklik oldu ki. Köyde beşinci sınıfta bir öğretmen geliyor bir salonda beş tane sınıf oturuyor. Sıralar hâlinde 1. sınıf, 2. sınıf, 3-5 hepsi bir salonda okuyoruz. Orada yetişme tarzımız tabii çok zayıf. Rahmetli amcam benim okumamı istediği için aldı beni üçüncü sınıftan sonra Trabzon’a götürdü. Orada evimiz yok, amcamın evi var. İlkokulu burada okuyacaksın bundan sonra dedi, beni Kurtuluş İlkokulu’na kaydetti. Fakat ben sanki okur-yazar değilim gibi o çocuklar arasında, onlar şehir çocuğu hepsi vızır vızır koşuyorlar, ben garip kaldım. O zamanlar üç karne alırdık. Birinci dönemde sınıfın en sessiz çocuğuydum hiç kimse, hoca da meşgul olmuyor benimle, baktı ki bu çok zayıf. Dördüncü sınıfta okuyoruz, 3’ten 4’e gelince bir sürü kitap var. Ben doğru dürüst okuyamıyorum bile. Fakat o bir dönemden sonra yeni intibak edebildim. Hiç unutmuyorum bir gün bir müfettiş geldi, haritada çocuklara Külek Boğazı, Toroslardaki, nerededir? diye sordu. Tabii kimse bilemedi. Çok faal bir talebe olmadığım için öğretmenin benden hiç ümidi yok. Kim biliyor? dedi müfettiş, ben parmağımı kaldırdım, “Ben biliyorum.” dedim. “Gel göster bakayım.” dedi, gittim gösterdim haritada. Öğretmen ondan sonra benimle ilgilendi, yani o zamana kadar hiç ilgilenmemiş. O bakımdan köye döndüğümde, beşinci sınıfa gittiğimde öğretmenin asistanı gibi çalışmaya başladım. Niye çok fark attık? Çünkü kitap okumasını öğrendim, hikâye okumasını öğrendim falan. Son sınıfta okuduğumuz bir öğretmenimiz vardı, o bizim köylüydü, kahveye çok meraklıydı. Gelirdi 4 ve 5. sınıflara bir ders verirdi, ondan sonra bütün okulun başkanı yapmıştı beni, boyum küçücük ama beni başkan yapmıştı, okulu bana bırakır çeker giderdi kahveye oyun oynamaya. Adamları var orada, oturur eğlenirlerdi. Ben o sınıflarla uğraşırdım. Ben o zaman *Kelile ve Dimne*’yi okumuştum. Çocukların yaramazlığını durdurabilmek için *Kelile ve Dimne*’den hikâyeler anlatırdım onlara. O hikâyelerle çocukları oyalarım. Yıllar sonra soranlar olmuştur bana nereden buluyordun sen onları diye. O kitabı bulmuşum, oradan okumuşum. İşte böyle bir hayatımız oldu. Onun için mezun olduğumuzda ben öğretmen okuluna gitmek istemedim. İmam-hatip okulu yeni açılmıştı. Trabzon’da ilk defa açılıyor. Amcam da yazın bir gün köye geldi, babama dedi ki bu çocuğu imam-hatibe vereceğiz, yeni bir okul açılıyor oraya verelim dedi. Tabii ben ne olduğunu bilmiyorum imam-hatibin. Onların yönlendirmesiyle -bilhassa o amcamın yönlendirmesiyle- gittim.

Hocam imam-hatip lisesinin ilk öğrencilerinden biri, 8 numaralı öğrencisi olarak o zamanki imam-hatip hakkında neler söylemek istersiniz?

Azizim, o zaman imam-hatip okulu binamız yoktu. Halk Eğitim Merkezi binasında şimdiki Trabzonspor binasının, Ziraat Bankası’nın arkasında, karşısında Halk Evi vardı oranın bir salonuna bizi götürdüler. O zaman imam-hatibe kaydolun elli iki arkadaşlık. Orada ilk ders için uzun boylu bir adam bize geldi. Saçları arkadan uzun tuhaf bir adamdı. Zayıf, uzun boylu bir adam. Ben sizin akaid dersinize geliyorum dedi. Ben akaid nedir, ne değildir hiç duymadım. Geldi ve Allah’ın sıfatlarını yazdı tahtaya. Onları bize ezberletti. Meşhur Cansız Hoca’yımış, o hocamız. İlk hocam odur yani.

Orada ilk defa onun dersine girdik. Bizim 1., 2. ve 3. sınıflarda ilâhiyat mezunu hocamız hiç olmadı, mahalli hocalardan istifade ettik. Arapça dersine Salih İmamoğlu hoca geldi, Kemal Parlak hoca geldi. Daha sonra lisenin coğrafya öğretmeni rahmetli İsmail Hakkı Berkman, o eski imam-hatip mezunlarından, imam-hatip kapanınca 1930'lu yıllarda coğrafya fakültesine gidip coğrafyacı olan bir adam, Kastamonulu, Trabzon'a yerleşti. Onu tanımayan yoktur lisede. Kiblesi olan iki adam vardı: Biri o, biri de matematikçi Ahmet Saka hocaydı. Bunlar bizim derslere geldiler. Kur'ân-ı Kerim dersine de merhum Haydar Hafız gelmeye başladı. Böyle ortaokuldan, liseden ve öğretmen okulundan gelen hocalarla epey zaman idare ettik. Daha sonra ilâhiyat mezunu olarak Adanalı Hulusi Özkul hoca, sonra Din Eğitimi Genel Müdürlüğü de yapmıştı, ilâhiyatı bitirir bitirmez bize hoca oldu. İlk ilâhiyatçı olarak onu tanıdım. Bir de Ahmet Yeşil diye bir hocamız vardı, o da rahmetli oldu. Hayati Ülkü Bey geldi, daha sonra İstanbul İmam-Hatip Lisesi Müdürlüğü yaptı uzun yıllar. Böyle ilâhiyattan hocalar gelmeye başladı daha sonraki yıllarda ama ilk yıllarda yoktu, hep o mahalli hocalardan okuduk.

Hocam siz bir taraftan okuldaki eğitiminizi sürdürürken bir taraftan da resmî belirlenen program dışında mülazemetiniz olan, yakınlık kurduğunuz hocalarınız oldu mu? Evine gittiğiniz, ders halkalarına katıldığınız hocalarınız oldu mu?

Oldu, oldu. Yakup Gürsoy hoca vardı. Evvela Semerciler dibindeki caminin imamıydı, sonradan İskenderpaşa Camii imamı oldu. O aynı zamanda Cansız Hoca'nın da talebesiydi. Arapça'sı iyi olan bir hocaydı, ondan imam-hatip lisesi boyunca sarf-nahiv okuduk. Onunla devamlı temasımız oldu. Meydan Camii dediğimiz İskenderpaşa Camii'nin önünde bir imamlık binası vardı, orada odası vardı. Okuldan çıkar çıkmaz oraya gelirdik, orada ders alır-ders verir evimize giderdik. Yani onunla bu irtibatımız hep devam etti.

İmam-hatipten gelen bu arkadaş grubu kalabalık mıydı hocam?

Çok kalabalık değildik. Ben vardım, Abdurrahman Eroğlu vardı. Trabzon İmam-Hatip'ten emekli şu anda sağdır Abdurrahman Eroğlu. Öteki arkadaşlardan pek öyle iltifat eden yoktu ama o ilk imam-hatip talebelerinin birçoğu zaten koca koca adamlardı, evli barklı adamlardı. Biz küçüktük, onlar büyük adamlardı. Çoğu dışarıda bir şeyler okumuş. Hafızlar vardı aralarında, yarım hafızlar vardı. Yani bir medrese geçmişleri olan arkadaşlardı onlar ama biz hiç medrese geçmişi olmadan imam-hatibe geldik. En küçüğü bendim sınıfın. İbrahim Demirbaş vardı benim gibi küçük, Mahmut Hamzaoğlu, şimdi avukattır, o vardı. En küçükleri bizdik sınıfın. Onların bir geçmişi vardı mesela rahmetli İrfan Şentürk vardı sonradan yıllarca beraber olduk, enstitüyü de beraber bitirdik. Çaykara'dan gelmişti, medresede de Ahmet Serdaroğlu hocadan okumuş. O bizden biraz daha da büyüktü. Onların böyle geçmişleri vardı ama bizim yoktu. Biz orada yeniden başladık, onu tamamlamak için de ben Yakup Gürsoy hocadan çok istifade ettim.

Hocam arzu ederseniz Yüksek İslam Enstitüsü sürecinizden bahsedebilir misiniz?

1960 ihtilali olmuştu, biz imam-hatip okulundan mezun olurken, 27 Mayıs gününün sabahı bir uyandık, radyolarda bangır bangır bir ses. Bizim evimizde radyo yoktu o zaman. Halk Partili bir adamdı komşumuz, sonuna kadar açmış radyoyu ihtilalden bahsediyor: "Biz inkılap yaptık NATO'ya CENTO'ya bağlıyız." boğuk bir ses, Alparslan Türkeş'in sesi o ses. Onunla uyandık, ihtilal nedir de bilmiyoruz fakat ben okuyan bir talebeyim yani gazeteleri takip ediyordum, *Büyük Do-*

ğ'u okuyordum, bütün Cevat Rifat Atilhan'ı okumuştum. Bir taraftan Osman Yüksel'i okuyordum. Ama arkadaşlar pek okumazdı.

Bu yayınların hepsi düzenli olarak Trabzon'a gelirler miydi hocam? Elde edilmeleri kolay mıydı?

Aşağı yukarı geliyordu da almaya paramız yoktu. Yani o kadar çok harçlığımız olmazdı ama *Büyük Doğu*'yu alırdım. Kesinlikle alırdım, bütün sınıfa da okutur, verirdim. Mecmua bana döndüğü zamanda kötü bir hâle gelirdi ama yine de okurduk. O ihtilal ortamında hocalarımız azledildi, mesela Salih İmamoğlu müftülükten azledildi ama ne olduğunun da farkında değildi millet. Bizi topladılar hemen, sabahleyin anons yapıldı bütün talebeler okula gelecek diye. Hâlbuki biz imtihana hazırlanıyoruz, okullar kapanmış durumda. Dediler ki Trabzon Lisesi'nin bahçesine gideceksiniz, biz de gittik. Orada nutuklar atılıyor, marşlar söyleniyor, ne olduğundan haberimiz yok. Yavaş yavaş anladık ne olduğunu, nasıl olduğunu işlerin. İmtihana girdik, yazılı imtihan olduk. Arkadaşlardan epeyi Trabzon'da imtihana girdiler. Kazanan 5-10 kişi olduk.

Geldik İstanbul'a fakat İstanbul'a geldiğimizde rahmetli Bekir Topaloğlu bizi Tophane'de karşıladı. O zaman İstanbul'a öyle otobüsle gitme diye bir şey yok, sadece gemiyle gidebiliyorsun, yani otobüs işi çok sonradan başladı. Bir cuma günü öğleden sonra Trabzon'dan gemiye bindik pazar günü Tophane'ye indik. Bekir Topaloğlu Bey geldi karşıladı bizi. Aldı Sirkeci'de bir otele yerleştirdi. O gece sabaha kadar Samsun İmam-Hatip müdürü olan rahmetli Remzi Yavuz ders çalıştı, ışığı söndürmüyor, yorgunuz, gemi bizi perişan etti zaten, yat dinlenelim yarın sözlü imtihana gideceğiz. O evli barklı bana dedi ki: "Rıza sen bekâr bir adamsın benim çocuk çocuğum var mutlaka girmeliyim." Sabaha kadar ezberledi. Hafızlıktan gelen biriydi, bizden de yaşlıydı, ezberle daha çok işi götürüyordu. Ertesi gün Bekir Bey geldi, bizi aldı götürdü. Ali Üsküdarlı hoca, Ahmet Davudoğlu hoca bir de Emin Saraç hoca bu üçünün komisyonu bizi sözlü imtihan yapıyor. Girdik Ali Üsküdarlı hoca Kur'an'dan bildiğin bir yeri oku dedi. Ben hafız değilim, وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ, oradan başladım okumaya. Bir iki ayet okuduktan sonra, "Bir dakika dur, hangi makamda okuyorsun?" dedi. Rast makamında okuyorum, dedim. Şu nedir bu nedir ? falan diye tecvitten sordu, tek tek cevap verdim. Kimden okudun bunları? dedi. Haydar Hafız'dan okudum, Salih hocadan okudum dedim. Benim için, tamam dedi. Geçtik öbür tarafa Arapça kısmına Davudoğlu bir ayetin üzerinden tahlil yaptırdı bana. Birkaç fiili sordu, mazisi-muzarisi, tabii cevap verdim. Hadis dersinden de Emin Saraç hoca imtihan ediyor, genç bir adam o zaman. Sorular sordu, cevap verdim ama biz doğru dürüst hadis okumadık. Yani hocamız bize ilâhiyatta okuduğu hadis notlarından belli bir şeyler okuttu, kitap yok hiçbir şey yok o zaman. Yani imam-hatip okulunda merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin *İslâm Dinî* adlı kitabından başka hiçbir kitap yok. Zaten bizim o çağlarda dinle ilgili yeni yazıyla yazılmış tek kitap yoktu ki! Eski yazılar zaten kalkmış piyasadan gitmiş. Bir *Ahter-i kebir*'i bulmak bile mümkün değil, yani çok zor buluyorsun. Bir sarf-nahiv kitabı bulmak çok zor. Ben o okuduğumuz bahislerde sorduğu soruların hepsine cevap verdim. Bir başka ıstılah sordu bana o zaman, şimdi unuttum ne olduğunu ama hiç duymadığım bir şey. "Hocam ben böyle bir şey okumadım, benim okuduğum bölümde hocam bana bunu okutmadı, bilmiyorum bu soruyu.", dedim. Biraz fazla sıkıştırınca, Allah rahmet eylesin Ali Üsküdarlı hoca Yeraltı Camii imamı sesli bir şekilde: "Ya bırak çocuğu. Okumadım diyor, okutulmadı çocuğa. Kitap mı yazdınız verdiniz eline bu çocukların da şimdi soru soruyorsunuz? Tamam yavrurum çıkabilirsin." dedi bana. Hocanın kesti sözünü beni çıkardı.

Hocam okula kabul edildiniz ama henüz daha okula başlayamadınız mı?

İmtihanı kazandık, yatılı olarak okuyacağız fakat okul bir türlü açılmıyor, o zamanlar piyasada enstitünün kapatılması konuşuluyor ihtilal sebebiyle. Cemal Gürsel bir ara gelmiş okula, Yüksek İslam'ın bizden önce bir sınıfı var, Bekir Topaloğlu, Hayrettin Karaman, Tayyar Altıkulaç onlar bizden bir sene öncedir. Çarşamba'daki imam-hatip okulunun bir sınıfında devam etmişler onlar. Binamız yok, bizim gittiğimiz sene Fındıklı'da Namık Kemal İlkokulu diye büyük bir okul var, o okulun son iki katı verilmiş bize. Yüksek İslam Enstitüsü olarak biz orada okuyacağız fakat okul kapanmıyorsa tartışmaları var basında. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na aykırıdır deniyordu. 25 Kasım'a kadar bekledik. Her gün gidiyoruz okula soruyoruz, kalacak yerimiz de yok. Benim akrabalarım var bir yerde kalıyorum ama arkadaşların hiç birinin yeri yok. İmtihanı kazanmışız, cebimizde de paramız bitmek üzere her şeyimizi yaptırдық fakat okul açılmıyor bir türlü. Bize sebepini de söylemiyorlar ama anlıyoruz meseleyi yani bu iş şüpheli. Nihayet 25 Kasım'da gelin dediler, gittik teslim olduk okula ve ders başlamış oldu. Aynı binada en üst kat yatakhaneler, onun altındaki katta dersaneler idare binası falan öyle bir binada derse başladık. Ben oradan mezun oldum yani şimdiki Bağlarbaşı'ndaki okul yoktu o zaman.

Hocam merhum Ahmet Davudoğlu'un hatıratında Cemal Gürsel'in sizin okuduğunuz binadayken orayı ziyaret ettiğinizle ilgili bir bilgi var.

Daha önce bu okul açılmıyordu dedim ya, ben kısa anlatmak için bunları anlatmadım. Okul açılmıyor bir türlü bu sefer Cemal Gürsel, "ben gideceğim bu okulu bir göreceğim" demiş. İşte o Çarşamba'daki imam-hatibe gelmiş,* orada çocuklar ona bir brifing vermişler zannediyorum. Zannediyorum Bekir Topaloğlu sözcü olarak o zaman konuşmuş. Okul için, bu ziyaretinden sonra açılın demiş. Biz bulunmadık ama duyduğumuza göre Cemal Gürsel'in bu müdahalesi okulun devamını sağladı.

Hocam Yüksek İslam'daki eğitiminizde hangi hocalarınızdan nasıl istifade ettiniz? Hangi hocanız sizi daha çok etkiledi?

O zamanlar Yüksek İslam Enstitüsü'ndeki hocalar kariyer yapmış hocalar değillerdi. Sadece 1960 ihtilalinde üniversiteden bir sürü hocayı attılar, bunlara 147'ler deniliyordu. Ölçüleri neydi bilmem ama kariyer sahibi pek çok hoca atılmış oldu. Mesela Prof. Abdülkadir Karahan ve Doç. Halit Kemal Elbir hocalar vardı. Ali Fuat Başgil'in asistanı Selçuk Eraydın vardı. Bu tip hocalar vardı ama bunlar dışında esas bizim kelam dersimize gelen Celal Hoca vardı. Arapça'ya Ahmet Davudoğlu gelirdi. Sonradan Bekir Sadak Bey geldi. Tasavvuf tarihi dersine ve Türk İslâm Edebiyatı derslerine de Mahir hoca gelirdi. Onun dışında üniversitede bizim bir üst sınıfımıza Prof. Ali Nihat Tarlan gelirdi. Nihat Sami Banarlı gelirdi, psikoloji-sosyoloji derslerine ders kitaplarını da yazan Osman Pazarlı gelirdi. Fakat bu adamların dersinden bir şey anlamak çok güçtü. Onlar Türk inkılaplarının yapıldığı, öz Türkçecilik yaşandığı dönemde öyle bir zorlanmışlar ki onların konuştuğu lisanı anlamamız mümkün değildi. Öz Türkçe kelimeler kullanırlardı, onun için de dersleri çok zordu bizim için, anlayamıyorduk. Öyle kelimeler var ki hâlâ anlamam ben o kelimeleri.

Bizim hafızalarımızda en çok yer yapan Mahir İz hoca vardı, o, idealist, görmüş geçirmiş bir adamdı. Rahmetli Mehmet Akif'in dizinin dibinde yetişmiş bir adamdı. Ankara'da 1923'te kurulan ilk

* Bu ziyaretin bir anısı olan ve Cemal Gürsel'in okulun önünde çekilmiş olan resmi, fotoğraf arşivimizde ve videolarda yer almaktadır.

mecliste zabıt kâtipliği yapmış. Rahmetli Hasan Basri Çantay ve Mehmet Akif'le beraber buradaki Tacettin Dergâh'ında bir yerde kalmışlar, aynı odada yatmışlardı. Hoca, *Gülistan ve Bostan*'i Mehmet Akif'ten orada okudum derdi. Mehmet Akif merhumla beraber yetişmiş insanlar, tabii Tevfik Fikret'i tanıyor, bütün eski edebiyatçıların hepsini şahsen tanıyordu. O bir anlatmaya başladığında onun derya olduğu hemen anlaşılırdı. Mahir İz hakikaten idealist de bir adamdı. Onun bizi en çok etkileyen sözlerinden birisi de şudur:

"Ben öyle havelân-ı havl bilmem, aklım da ermez. Ben maaşımı alırım, zekâtımı peşin öderim o iş biter. Sene sonunu beklemem, ben memurum, benim param olmaz ki sene sonunda, o yüzden ben böyle veririm" derdi.

Hoca bizim bildiğimiz zekât kaidelerinin dışına çıkan enteresan bir adamdı. Hoca bize mezun olduğumuzda Anadolu'ya gitmemizi ve gittiğiniz yerlerde imam-hatip okulu yoksa siz artık öncü insanlarsınız deyip okul açtırmamızı tavsiye ederdi. Bizim imam olmuş bazı arkadaşlarımız İstanbul'da kalmak istiyordu. İstanbul'da o zaman modaydı; böyle dindar zenginler dindar hocalardan damat yapmak isterlerdi. Birçok arkadaşımız böyle zengin damadı olmak suretiyle oralarda kalmayı yeğlediler. Hoca bu duruma çok kızardı. Yani burada kalmamalısınız, mutlaka Anadolu'ya gitmelisiniz ve Anadolu'da bu işi yaymalısınız, derdi hoca. Siz Âsım'ın neslisiniz, Âsım'ın nesli sizlersiniz, kendinizi öyle küçük görmeyin derdi. Böyle enteresan konuşmalar yapardı. Hoca heyecanlı bir adamdı, hatta bazen o sınıfta şiir okurken Selçuk Eraydın, onun asistanı oldu sonradan, hoca şiir okumaya başladığında böyle zaman zaman elini kaldırırdı, meğer hocanın kalp sıkıntısı varmış, kendini kaybediyordu şiir okurken heyecanlanmamasını hatırlatmak için Selçuk öyle parmağını işaret ederdi. İşte biz böyle hocalardan okuduk.

Hocam anlaşılan üzerinizde en çok iz bırakan kişi merhum Mahir İz hoca. Dilerseniz Ordu'ya geçelim. Mezuniyet sonrası Ordu'ya öğretmen olarak gidiyorsunuz. Hocanızın tembihatı bunda etkili oldu mu?

Evet, Ordu'ya gittik. Hatta Ordu'ya din dersi öğretmeni olarak giden ilk kişilerden biri bendim. Sonradan öğretmen arkadaşlarım söyledi, din dersi öğretmeni deyince benim için tuhaf şeyler düşünmüşler. İşte sarıklı cübbeli bir adam gelecek falan filan. Tabii o zaman genciz çok temiz giyiniyoruz, bizi karşılarında görünce hayret etmişler, bu nasıl din dersi öğretmeni diye?

Ordu'da ilk din öğretmenlerinden olmam hasebiyle birtakım sıkıntılar çektim. Ben mart ayında Ordu'ya gittim. Aslında mezun olurken İstanbul'da kalıp bir başka fakülte okuma projem vardı. Hitabet dersi imtihanına girmedim, bir dersten bekledim. Nasılsa görevim de vardı Altunizade'de, sonradan o projeden de vazgeçtik. İşte böylece şubatda gittim imtihana girdim, martta tayin oldum. Gittiğimizde sınıflar 50-60 kişilikti. Ortaokul 1 ve 2. sınıflarda dersim var, ne okumuş bu çocuklar daha önce ne biliyorlar, ne anlatayım ben bunlara, bir program var ama o programa göre bir şey okumuşlar mı diye kendi kendime bir içtihat yaptım. Okulda bir imtihan yaptım. Kendi kendime buldum bu yöntemi, bu çok enteresan bir şeydir, bir tek soru, Peygamberimizin adı nedir? Nerede, hangi tarihte doğmuştur? Annesinin adı nedir? Babasının adı nedir? Nerede ölmüştür? Otuz sınıfın dersine giriyorum aşağı yukarı 3.000 kişi, 100 kişilik, 60 kişilik sınıflar vardı. 2.500-3.000 kişilik talebe arasından bu soruya tam cevap veren çok az adam çıktı. Birçok öğrenci Peygamberimizin adı Ahmet'tir, Mehmet'tir, Hüseyin'dir gibi isimler yazdı. Ama hepsinden hemen hemen; 1881 yılında Selanik'te doğmuştur, annesinin adı Zübeyde, babasının adı Ali Rıza'dır 1938'de Dolmabahçe'de ölmüştür cevabını aldım. Çocuklara o zamana kadarki bütün okullarda, bizim de

okuduğumuz dönemde de, büyük adam olarak okutulan kişi Mustafa Kemal Atatürk'tü. Yani haklı olarak çocuklar peygamber deyince böyle büyük bir adam budur diye düşünmüşler. Hiçbir şey de okutmamışlar çocuklara, çok az çocuk buna cevap vermişti. Tahminimce onlar da ailelerinden öğrendiler. Bunun üzerine ben de kendi kendime dedim ki, ben bu çocuklara hiçbir şey anlatmayım bu sene böyle Resûlullah'ın hayatını anlatayım. Ve başladım. Rahmetli Zekâi Konrpa siyer hocamızdı. Onun uzun yıllar imam-hatip okullarında okutulan bir siyer kitabı vardı. O kitapta ki kronolojiye göre peygamberin hayatını çocuklara anlatıyorum, onlar hayranlıkla seyrediyorlar, dinliyorlardı. Öyle zamanlar oluyordu ki bir konuyu anlatırken tam bitmiyor zil çalıyordu çocuklar, hayır hocam ne oldu sonrası, falan diye çıkmıyorlardı. Mesela bir Hz. Ömer'in Müslüman oluşu var ki sonu ne oldu diye çocuklar sınıftan çıkmıyorlardı. Nöbetçi öğretmen geliyor açıyor kapıyı, bakıyor ben ders yapıyorum, çocuklarda da çıt yok. Bir ara sordu bana bir nöbetçi öğretmen:

“Ya kardeşim canavar gibi bu çocuklar, bizde zil çalar çalmaz saldırıyorlar dışarıya çıkmak için sen ne anlatıyorsun ki bu çocuklara böyle can kulağıyla dinliyorlar ve zil çaldığı hâlde teneffüse çıkmıyorlar?”

Anlattım adama, ben böyle bunu anlatıyorum falan diye. O sene, gittiğim tüm okullarda; Kız Sanaat Enstitüsü'nde, Ticaret Lisesi'nde, Normal lisede, ortaokulda ve Merkez Ortaokulu'nda hep Resûlullah'ın hayatını anlattım çocuklara. Başka biri derslere girmesin diye de iki dersi de parasız okutuyorum. Onun parasını almıyorum ama derse giriyorum, gidip ders anlatıyorum. O zamanlar Ordu'da imam-hatip okulu yok, bir sordum soruşturdum dediler ki bir dernek var burada, onun başındaki adam buraya imam-hatip açacak. O dernekte görevli o zamanki vaizin babası olan yaşlı, sakallı bir adam vardı. O derneğin bir üyesi ama o derneğin başkanı olan Hasan Erzurumluoğlu'ndan Ordu'ya imam-hatip açacak diye ümitli. Onunla biraz konuştum, ya söylesen de bir tanıştırsan bizi o adamla! dedim. Ama o beni hiç yaklaştırmak istemedi oraya. Niye öyle düşündü onu da anlamadım. Sonradan birtakım kombinezonlarla edindiğim yeni dostlarla, orada daha kimseyi tanımıyorum, bilhassa o ramazan Ordu'da çok kar yağmıştı, birisini vasıta yapmak suretiyle Ordu Ticaret Odası'nın güzel bir salonu vardı, o salonda sahura kadar ben, Kur'an öğrenmek isteyenlere Kur'an öğreteyim, dedim. O tüccar zümresinden, biraz üst kademedeki hâli vakti yerinde adamlar kahvede sahura kadar gidip vakit geçireceğini oraya gelmeye başladılar. O ramazan her gece sahura kadar ben orada onlara Kur'an-ı Kerim dersi yaptım, birçoğu Yâsîn okur hâle geldi. Bazen ayetleri yazıyorum tahtaya oku diyorum, yani temrin yaptırıyorum. Ondan sonra bunun manası ne biliyor musunuz diyorum. Nedir hocam diyorlar. Ben de oradan girip anlatıyorum bir şeyler.

Bu şekilde orada bir grup edindik, edindiğimiz o grup çok işe yarar bir grup oldu. Derneği ele aldık, işte birtakım kombinezonlarla adamı razı ederek daha da doğrusu kandırarak derneği ele aldık. Ondan sonra gittim adama “kongre yapalım seni gene başkan yapacağız” dedim. Sen bizim tarafa geç manasında adama kulis yaptım, tamam dedi. Bütün arkadaşlara da dedim ki: Ben böyle bir söz veriyorum, bu adamı yine dernek başkanı yapacağız. Tamam dediler. Dernek için kongreye gittik. Kongrede ben herkese, hiç tenkit yapmayın yani bir olay çıkarmayın, dedim. Çünkü adamları var; geliyorlar silahlı-milahlı, particiler falan her pencerenin dibinde birisi bekliyor. Böyle tehdit altında kalıyoruz diye, öyle dedim. Kur'an kursunda yapıyoruz kongreyi, hiç ses çıkarmayın bitsin bu iş, yeter ki seçim yapalım bu işi ele alalım dedim. Tam o sırada -Allah rahmet eylesin- Merkez Yağlı Camii imamı vardı, kalktı bir konuşma yaptı. O kadar zaman işte ne yaptınız falan filan derken ortalık karıştı. Hemen koştum ben mikrofonu aldım bir yanlış anlama var dedim, işi yatıştırdım. Yeniden seçimi yaptık, bitirdik. Hasan Erzurumluoğlu bize o hocayı, o dediğim vekil imamı da mutlaka idare

heyetine alın diye rica etti, tek şartı o oldu bana, başka bir şartı yoktu. Hülasa seçimi yaptık, bitirdik. İş bölümü yapacağız, iş bölümüne geldi sıra, bu sefer benim adamlarım dediler ki hocam senin için bitti. Şimdi biz bu adamı başkan yapmayacağız, artık sen buraya kadar bu işi temin ettin, bu işi ele geçirdik, tamam. Dedim ki yok eğer böyle bir şey yaparsanız ben yokum, istifa eder, ayrılır giderim, hiç bulunmam aranızda. Çünkü ben Müslümanım, ben söz verdim bu adama ve bu sözü de bir gaye için verdik. Bu adamın husumetini çekerek bir işi yapamazsınız dedim. Biraz itiraz ettiler, sonra dediler ki bir şartla kabul ederiz. Nedir? İkinci başkan sen olacaksın. Çünkü biz bu adamla uğraşamayız dediler. Tamam dedim ve hakikaten öyle oldu. İş bölümü yaptık. Onu başkan yaptık fakat o haciefendi benim bu kongrede o havayı yatıştırmak için yaptığım konuşmadaki yumuşak tavırdan dolayı beni iki yüzlü bir adam olarak gördü zannediyorum. Bizimle çalışmadan istifa etti ve ben derdimi o adama hiç anlatamadım. Yani bu siyaseti anlatma imkânım olmadı ve o adam bana dargındı. Bana hiç selam vermedi bile. Neyse artık mecburen biz işimizi yürütelim dedik.

Hasan Erzurumluoğlu dağınık bir adamdı, her toplantıyı gidiyoruz ama o mutlaka yarım saat-kırk beş dakika geç geliyor, biz kararlarımızı alıyoruz, yazıyoruz, imzalıyoruz, bir onun imzasını açık bırakıyoruz. Geliyor, ne yaptınız diyor? Biz de Hasan Bey sizi bekledik ama siz gelmeyince arkadaşların işi vardı yaptık görüşmeyi, şu kararları aldık diyoruz. Bir bakıyor kararlara isyan ediyor. Biz açılış için karar alıyoruz, yok efendim hazırlık yapmamız lazım, bilmem ne yapmak lazım, ben bunu imzalamam diyor. Peki, siz bilirsiniz muhalefet şerhi yazın diyorum ona. Bu sefer de muhalefet şerhi yazmaya çekiniyor. Çünkü politik gelecekte kullanılır aleyhine diye onu da yapamıyor. Senin hatırın için imza edeyim diyor. Böyle imza atıyordu.

Hülasa bu siyasetle imam-hatibin açılmasına karar verdik. Arsasını aldık, ikinci kata kadar çıktık. Ama üç sene orada hemen hemen her köyü sırtımda fındık çuvalıyla dolaştım, camilerinde hutbe okudum, kimisinde vaaz ettim. Efendim işte böyle böyle yardımlar topladık. Ben Merkez köylerini ve Perşembe'nin köylerini çok iyi bilirim, öbür taraflara fazla uzanamadık.

Hocam sizin Ordu'da yani Karadeniz'de büyük bir imam-hatip lisesi açmanızda Mahir İz'in dolaylı teşvikinin katkısı olduğunu görüyoruz. Ama başta kendi hayatınızla alakalı aktarımından da anlıyoruz ki organizatör yönünüz ilkokuldan beri var. Bu durumun yansımaları 1970'li yıllarda Trabzon'da Huzur Lokali'nin açılışında da görüyoruz. Trabzon'un özellikle dinî hayatı açısından Huzur Lokali önemli. Hocam lokalin açılış serüvenini bir de sizden dinlemek isteriz.

Estağfirullah, efendim işte Trabzon'a müftü muavini olarak gittim. Abbas Efendi, Cumhuriyet Halk Partili olduğunu iftiharla söyleyen bir müftüydü. O parti dışındaki adamların hepsine açık nefreti olan tuhaf bir adamdı.

Hocam o zaman siyasal görüşünü açıkça belirten birisi bir yerde müftü olabiliyordu.

Hiç kimse ona bir şey diyemiyordu. Çok çok güçlü bir adam çünkü 1957'de Trabzon'dan CHP'den aday gösterilmiş fakat seçimi kazanamamış, CHP milletvekili olamamıştı.

Abbas Haciefendioğlu mu?

Evet, Abbas Haciefendioğlu sağlık memurluğundan emekli olmuş biri ama vaktiyle medresede okumuş bayağı iyi bir hoca, aslında hocalığı gayet iyiydi. Şimdi ihtilal olunca nasılsa Cumhuriyet

Halk Partisi ihtilalde zaten birinci derecede azmettiren kişiler onlar, hemen “iktidara geliyoruz bu adam yeniden gelecek bizim aramıza, şimdi milletvekili olacak.” diyerek ne de olsa buna biraz hocalık bulaşmıştır diye bunu tuttular bir kombinezonla Trabzon’a müftü yaptılar. Bir daha aday olup da aramıza karışmasın diye ben öyle yorumluyorum. Efendim, Salih İmamoğlu Hoca’yı Trabzon müftülüğünden azlettiler, ertesi sabah oraya müftü olarak onu getirdiler.

Hocam araya giriyoruz ama Salih İmamoğlu Ankara İlâhiyat’taki Ragıp İmamoğlu’nun babası?

Ragıp İmamoğlu, Gümüşhane müftülüğünden Ankara müftülüğüne gelmiş, Ankara müftülüğünden sonra da ilâhiyata okutman olarak girmiş ve orada genç yaşta vefat etmiştir. İşte onun babasını azlettiler Abbas Efendi’yi yerine getirdiler. Fakat daha sonra ihtilal idaresi onu görevden almak istemiş. Diyanet Yaşar Tunagür zamanında onunla uğraşmış. Müfettiş gönderilmiş üzerine, şunu yapmışlar, bunu yapmışlar en sonunda Cevdet Sunay gönderilen kararnameyi bir daha bunu önüme getirmeyin diye not düşmüş iade etmiş geriye. Diyanet o adama bir şey yapamıyor yani. Trabzon’da görevliler arasında kendi taraftarı olan görevliler, bir de ona karşı olan görevliler var. O zaman Trabzon Din Görevlileri Derneği’ni kurmuşlar, dernek ona karşı fakat onun bir kısmı da hocaya nasılsa bir şey yapamıyor diye hocanın tarafında, böyle de görevlileri ayrılmış. Kendisi de oturuyor hiçbir şey yapmıyor, telefon bile almıyor daireye. Mesela bizim müftülükte telefonumuz yoktu. Eğer telefon alırsam Diyanet İşleri Başkanlığı’ndan telefonla beni kontrol ederler diye telefon bağlatmıyor daireye. Böyle bir adam, böyle Diyanet’e karşı galiz şeyler söylüyor. Mesela onun en büyük hakareti ve küfrü, “Pis Demokrat” demekti. Allah taksiratını affetsin. O bir küfürdür onun için. Demokrat olmak o kadar kötüydü onun nezdinde.

Beni onun yanına gönderdiler. Meğer özellikle beni onun yanına göndermişler. Tabii biz gittik ki adam, “Ben Diyanet’ten muavin istemedim sen nereden geldin, müftü yardımcısı nereden icap etti?” falan dedi. Buraya tayin ettiler beni, dedim. Ama beni devamlı şüpheyle karşıladı. Yani hiçbir işe karıştırmak istemiyordu, ben de karışmıyordum. Aradan bir müddet geçti, o müddet içerisinde bir gün Trabzon’a Ömer Lütfi Hancıoğlu diye bir vali tayin oldu. Eski subaylardan kalma bir valiydi o, sonradan il toplantıları yapıyor, oraya tabii şube müdürleri gidiyor. Müftü valiyi duymuş ama onu pek sevmemiş herhâlde, vali ona yüz vermemiş. Bana da “sen git toplantıya” dedi. O zamana kadar beni kimseye göstermedi ama o gün sen git dedi. Neyse ben gittim toplantıya, halk evinde yapıldı toplantı. Vali bir ara suni tohumlamadan bahsetti, millet dinden dolayı karşı çıkıyor, günah diyorlar buna falan denildi. O arada Vali dedi ki ya müftülükten kimse yok mu? Ben varım dedim. Baktı bana sen necisin? dedi. Kıyafetim değişik gelmiş yani öyle beklemiyordu demek beni. Evet ben, müftü muaviniyim, dedim. Sen ne diyorsun bunların söylediğine? dedi. Dedim ki:

“Bu arkadaşlar bunu dine mâl ediyorlar ama bu işe karşı çıkan adamlar bir lahana yaprağını bahane ederek adam öldürüyorlar, dinde adam öldürmek haramdır. Bir lahana yaprağı için adam öldüren adamın ne kadar dini var ki buraya tesir ediyor, kendi başarısızlığımızı biz dine vermeyelim dinin böyle bir emri yok.”

Ben böyle deyince vali benimle ilgilenmeye başladı. Giderken de, sen gitme beraber gideceğiz, dedi. Beni arabasına aldı beraber makamına gittik, hanımı da makama geldi. “Gel hanım bir adam buldum müftü muaviniymiş, o müftüye hiç benzemiyor bu, gel tanıştırayım sizi”, falan dedi. Kadın da sosyal bir kadın, oturduk biraz sohbet ettik. Vali bana dedi ki; ben bundan sonra seninle çalışmak istiyorum, o çağ dışı kalmış bir adam, ben onunla çalışmak istemem. Ben de aman efen-

dim, dedim, bu adam öyle gördüğünüz gibi bir adam değil, o adam çok güçlü kudretli biri. Bu adam yarın öbür gün benim hayatımı karartır, ne olur böyle bir şeye sebep olmayın falan dedim. Allah Allah nasıl olur, falan dedi. Böyle dedim çünkü müftü efendinin makamında küçük bir daktilosu vardı, onu alıyor bir şeyler yazmaya başlıyorsa bil ki birini şikâyet ediyor, şikâyet grubu da zaten istihbaratla şununla bununla. Hemen gammazlıyor Nurcu'dur, gericidir, yobazdır, demokrattır, şunun taraftarıdır... böyle görevlileri perişan ediyor, bu tip bir adam dedim. Ne olur beni koruyun onun karşısında falan dedim ve böylece çalışmaya başlayınca, ben yavaş yavaş görevlilere ilk defa Trabzon'da daha Diyanet bunu zorunlu yapmadan müftüye dedim ki; hocam ayda bir toplantı yapalım, çağıralım görevlilerimizi. Ya işte ne lüzum var? falan deyince de "Hayır, bunun yapılması lazım bu görevlileri tanıyalım gelsinler önümüze" dedim. O hepsini bir araya getirmek istemiyordu. İlk defa aylık toplantı işini icat ettik Trabzon'da. Yani o zamana kadar hiçbir yerde yapılmıyor bu toplantılar.

Din Görevlileri Derneği'ne dedim ki: Biz bir bina bulalım böyle bir lokal yapalım. Onların 30.000 lira parası var bütçelerinde. Ben de İmam-Hatip Mezunlar Derneği'ni ele aldım. Benim de 5.000 lira borcum var, derneğin borcu, ortak olalım bu işte dedim. Onlar güç bela, biraz da çekiniyorlar, müftü muavini olduğum için razı ettim. Kunduracılar Caddesi'nde, öğretmen okuluna giden yerde bir adanın üzerinde bir bina bulduk. Kemal Atal diye birinin binasıydı. Kemal Atal uzun yıllar Demokrat Parti'ye muhalefet etmiş, Millet Partisi'nden aday olmuş. Son derece konuşkan bir adam. Ama zengin bir ayakkabıcı, gittik adama, burayı biz kiralamak istiyoruz dedik. O adam din-Diyanet deyince başladı bize nutuk çekmeye, size orayı ben verirsem orayı siyaset yeri yaparsınız, hükûmete çalışırsınız falan dedi. Dedim, yok biz öyle adamlar değiliz, o konuda taahhüt de verebilirim ben size. Bizim politik gayemiz yok falan deyince o şartla hülusa bize orayı kiraya verdi. O zamanki parayla aylık 1.000 liraya orayı kiraladık. Aylık 1.000 lira o zamanlar çok büyük bir para.

Biz din görevlileri nereden vereceğiz o parayı? Buluruz Allah Kerim falan filan dedik. Gittik binaya baktık ki bina dökülmüş, eskiden koca bir sinema salonu gibi ada şeklinde, belki elli dükkânın üstü, çatı katı, büyük bir yer burası ama her tarafı dökük. Yani orayı görünce bizim din görevlisi arkadaşlar feveranı bastılar. Ama tabii anlaşmayı yaptık, ben de daha önce gördüm orayı, onlara gösterirsem orayı almayacaklarını itiraz edeceklerini de düşündüğüm için onlara göstermeden imzayı attık. Sonra buyurun anahtarı dedim ama kıyamet koptu. Orayı gören koştı daireye geldi, hocam biz mahvolduk ora şöyle, ora böyle falan demeye başladılar. Ben de, yaparız bir şeyler, dedim. İşte sağa sola bakıyoruz nasıl temizleriz burayı? Temizlik yapacağız evvela. Bir adam tanıdık orada Fethi Bürküoğlu diye, Allah rahmet eylesin. Ne yapacaksınız? dedi, ben anlattım projemizi, onunla çay içtik dükkânında. Adam oradan dedi ki, ben size yardım ederim bu konuda. Meğer onun da düşünceleri o istikamette ama "benim istediğim gibi yapacağız burayı" dedi. Tamam dedik biz senin emrine gireriz, yaparız. Adam usta, her şey geliyor elinden. Neyse başladık orada hepimiz amele olduk arkadaşlarla birlikte imam-hatipten talebeler, imam-hatipteki hocalar Şükrü Bey de dâhil oraya getirdik. İş elbiselerimizi giyip ameleliği biz yaptık. O salonu Trabzon'da o zaman şehir kulübünden bile daha lüks bir salon hâline getirdik. O Fethi Bürküoğlu muhiti olan bir adamdı. İstanbul'a gitti, yardım aldı, geldi. Çok büyük masraf ettik oraya, arkada küçük bir odası vardı, orayı makine odası yaptık, sinema makinesi aldık, film seyretmek için hatta o zamanki şartlardaki bir kamera aldık. Yapacağımız müsamereleri filme alıp köylerde seyrettirmeyi düşündük. İmam-hatip okulunu tanıtmak için falan böyle gayelerimiz var. Ve oranın açılışını yaptık. Oranın adına da Huzur Lokali dedik.

Huzur Lokali çok iş gördü; üniversitedeki talebelerin, lisedeki talebelerin onların devam ettiği bir yer hâline geldi. Orada çay içiliyor, herkes çay parasını da ödüyor, akşamları ve günün belli saatlerinde kadınlar için programlar yapılıyor, mukabele okunuyor, dini konular anlatılıyor ve o zamanki Trabzon'daki üniversiteye çok talebe geliyordu, onlarda Lokal'e gelip takılıyordu. Öğretmenlerden milliyetçi mukaddesatçı olanlar takılıyor falan derken bir şey meydana geldi. Dernek olarak gittik, yardımlar topladık, imam-hatip okulunun şu anda kullandıkları o masa üzerindeki çoğu şey bile o zaman alınmış şeylerdi. Çok insandan yardım aldık.

Biz Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olduğumuz zaman birbiriyle irtibatı olan bir grup olarak Türkiye'ye dağıldık. Dolayısıyla hep dirsek teması içerisindeydik, *Nesil* mecmuası çıkmıştı bir zamanlar. O çalışmanın ürünüdür *Nesil* mecmuası. İstanbul'da bu arkadaşlar toplandılar, o zaman imam-hatip okullarının orta kısmı kapatılıyor, tedrisat kanununa aykırı diye, okulun kapatılmasını teklif etmişler Cevdet Sunay'a. Cevdet Sunay'a da kimse gidemiyor yani sokmuyorlar kimseyi onun yanına. İstanbul'daki arkadaşlar toplanmışlar Bekir Topaloğullar, Hayrettin Karamanlar ve Tayyar Altıkulaçlar falan o zaman hepsi İstanbul'da. Onlar bana bir görev verdiler dediler ki: Sen Trabzon'dan bir heyet teşekkül ettireceksin, Cevdet Sunay'dan randevu alacaksın, bu konuyu anlatacaksın. Rahmetli Kemal Güran da dosyayı hazırlamış.

Hocam Trabzonlu bir heyet ve sizi seçmelerinin sebebi Cevdet Sunay'ın Trabzonlu oluşundan değil mi?

Evet, Cevdet Sunay'ın Trabzonlu oluşundan dolayı bana görev veriyorlar, sen Trabzon'un eşrafından bir heyet teşekkül ettireceksin ve Cevdet Sunay'a bu konuyu anlatacaksın dediler. Bir dosya hazırlanmış, o dosyayı sunmak için gideceğiz. Dosyayı federasyon hazırlamış, Kemal Güran rahmetli faal hâlde burada. Ne yapalım der dururken Nurettin Hafız vardı, Ortahisar Cami İmamı Nurettin Durmuş, o bana dedi ki: Hocam, Ragıp Ağa'ya git onunla bir görüş. Dedim Ragıp Ağa, Harakalı Mustafa Ağa'nın oğlu. O zaman Demokratik Parti, Adalet Partisi'nden ayrılmış o da Trabzon'da onun başkanı. Trabzon'dan da üç milletvekili var o zaman: Ekrem Dikmen, Senatör Hocaoğlu, bir tane daha Necati Çakıroğlu diye bir milletvekilleri var. (Nurettin Durmuş) Ona git o adam işret sahibi yani böyle çok dindar bir adam değil, şehir kulübü cemaatinden bir adam ama sen bir git bu adama, bir görüş bununla, adamdan istifade edebiliriz, ben tanıyorum mert bir adamdır, dedi. Kalktık gittik, buldum adamı. Adam dinledi beni. Dinledikten sonra dedi ki:

"Hocam ben öyle çok fazla dindar bir adam değilim yani vecibelerimi yerine getirmekte zorlanan bir adamım. Ama ben varım bu işte, bütün masraflar da bana ait, gidecek heyetin masrafları da bana ait."

Ragıp Hacısalıhoğlu'yla bir heyet teşekkül ettirdik. Birisi Çaykara'dan, birisi Of'tan Saraloğullarından Şinekli başka bir adam, bir grup meydana getirdik. O telefon ediyor milletvekillerine, senatöre iki üç tane adamı var orada, siz randevuyu alacaksınız. Bir gün haber gönderdi bana tamam dedi, randevu alındı gidiyoruz. Kalktık Ankara'ya geldik. Ankara'da Ulus'ta bir otelde kalıyoruz, yanına gittik, baktım o hazır gelmiş oraya. Zengin bir adam bütün masrafları da bana ait diyor adam zaten. Neyse Kemal Güran, bir minibüsü var federasyonun o minibüste geldi bizi aldı, köşke gittik. Bu Ekrem Dikmen, Necati Çakıroğlu ve Hocaoğlu üçü geldi oraya, Ağa da bizimle beraber, Trabzon'dan gelenlerle Cevdet Sunay bizi kabul etti, girdik makama oturduk. Bize bir şeyler ikram etti. Biz: Efendim bizim ziyaret sebebimiz budur, diye anlatmaya başladık.

Buradan Kemal Güran'ı da aldık, o sözcü oldu. Kemal Güran'ın dosya elinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na aykırı deniyor, hâlbuki kanununa aykırı değil, koydu ortaya hazırlamış olduğu dosyayı ve başladı anlatmaya. Cevdet Sunay da durdu dinledi. Sonunda da dedi ki: Ya bana profesörler kanuna aykırı diye anlattılar, aksine kanun bunu amir, o maddeyi de okudu. O dosyayı sen bana ver dedi, aldı dosyayı ben bunu takip edeceğim, dedi. Ve bizi oradan uğurladı ama bir saat kadar Trabzon eşrafı da sohbetle, bize ikram ettikten sonra bir saat sonra çıktık. Ağa "size gelin bir yemek yedireyim" dedi, bizi Anadolu Kulübü'ne götürdü. O bütün heyetin hepsinin paralarını ödedi. İmam-hatip okullarının bu orta kısmının kapatılması konusundaki derdimizi o şekilde Ağa vesilesiyle Allah rahmet eylesin, bu Ragıp Hacısalihioğlu sayesinde oldu.

Görüşme olumlu neticelendi değil mi hocam? Az önce Bekir Topaloğlu merhumun Cemal Gürsel karşısında enstitüleri müdafaası, sizin de imam-hatiplerin ortaokul kısmının müdafaasına vesile olmanız, bu tabloyu Huzur Lokali'nin de 70'li yıllarda bereket olarak görebilir miyiz?

Şimdi şöyle Huzur Lokali ile biz orada belli bir grup yetiştirmiş olduk. Efendim hiç unutamadığım bir şey var, para topluyoruz, Of'tan çay almamız lazım, Of'ta o zaman bir müftü var, okur-yazar bile değil, Celil Efendi diye bir adam. Trabzon'dan heyet hâlinde ona gittik. Trabzon'dan da arkadaşlar var yanımızda, din görevlileri falan yani müftü olarak imamlara söyle de çay alım yerlerinde bize yardım toplansın diye. Müftülüğün de o zaman bir odası var, yerde minderler var, efendim orada abdest ibriği ile leğeni var, havluları oraya asılmış, kendinin şu kadarlık bir masası var, önünde bir koltuk gibi bir şey var, bağdaş kurup oturuyor o koltuğa. Herkes yerde, o minderlerde oturuyor. Müftünün makamına girdik, müftü bizi tam da anlamıyor, herhâlde kulakları tam duymuyor. Biz meseleyi açınca müftü böyle nakarat hâlinde bize âlim lazım bize imam-hatip lazım değil diye bizi terslemeye başladı. Tabii biz şaşırдық birdenbire böyle şeyler söyleyince, vasita olan bir vaiz var, Allah rahmet eylesin Şinekli Sula soyadlı bir hocaydı o, baktı ki iş sarpa sardı adam bize imam-hatipte ne oluyor falan der gibi bir şeyler konuşuyor, gitti kulağına benim müftü muavini olduğumu söyledi. Bunu söyler söylemez bu kaldırdı kafasını bir baktı bana dedi ki: Tabii ya onlar da bizim çocuklarımızdır onlara da yardım edeceğiz. Müftü birden değişiverdi. Bunu hiç unutmuyorum, hep hatırlar gülerim buna.

O zaman bayağı yardımlar topladık, hem Huzur Lokali'nin yapımında hem de imam-hatip okuluna yardımlar toplandı. Huzur Lokali hakikaten orası bir akademiydi ama ben ayrıldım, Diyanet'e geldim, merkeze aldılar beni, Şükrü Bey oradan ayrıldı, Düzce İmam-Hatip Lisesi müdürü oldu. Ondan sonra maalesef lokalimiz bu tarzda çalışmadı. Biraz da bu Haydar Baş orayı ele geçirmek istedi, bir şeyler oldu falan derken ihtilaflar olunca o Kemal Atal dediğimiz adam şöyle dedi:

"Ben bu sözle burayı size vermiştim bana 10.000 lira da verseniz ben burayı size veremem."

Böylece bizim Lokali kapatmış oldular. Hâlbuki aynı adam o lokalden annesine evine bir hoparlör bağlattı, bütün programlarımızı dinliyordu.

Hocam ilâhiyatçılara, imam-hatip öğrencilerine ve bizlere son olarak ne tavsiyeniz, ne nasihatınız olur?

Estağfurullah, az önce de bahsettiğim gibi biz ilk nesil olduğumuz için çok şey yapmış gibi gözükmüyoruz, aslında çok şey yapmadık. Biz kendi görevimizi yaptık, misyonumuz gereğini yerine

getirdik ama o zaman bütün bu işler bize terettüp etmişti. Çünkü önde biz vardık. Biz ilk nesildik, ben bu neslin ikinci nesliyim, birinci nesil Tayyar Altıkulaç, Hayrettin Karaman, Bekir Topaloğlu, Ahmet Kahraman gibi o arkadaşlar. İkinci nesil olarak biz geldik, o yüzden bu kadar böyle önde olduk, yoksa becerimizden dolayı değil. Ama misyon gereği bu hizmetlerde daha anlatılacak çok hatıramız var.

Elhamdülillah Cenab-ı Hak'tan karşılığını bekliyoruz, hiç başka bir şey beklemedik, kimseden de beklemedik. Ne siyasi ikbal ne şu ne bu, hiçbir şey beklemedik ama Allah bana umduğumdan çoğunu verdi. Ben her düştüğümde bir üst makama geldim. Onu da bizzat yaşadım, bu itibarla ben bizim neslin, imam-hatip neslinin bizden sonra çok dağıldığını gördüm. Biraz da bu Trabzon'daki çalışma sırasında baktım ki benim tahayyül ettiğim gibi değil bu iş. Çünkü benim ömrüm imam-hatip okulu mezunlarına hizmetle geçti. Diyanet'te bulunduğum müddet içerisinde de hep pozitif ayrım yaptım imam-hatip mezunlarına. Niye? Çünkü ben kendim çok sıkıntı çekmişim, onlar çekmesin diye. Ama sonradan bu emekliliğimde gördüm ki arkadaşlarımızın birçoğu bu misyona sahip değil, devlet memuru olmak istiyormuş, memur olmuş, şimdi de emekli maaşını almış çekilmiş bir kenara. Hiçbir derdi yok, davası yok. Benim tavsiyem ilâhiyat mezunu ve imam-hatip mezunlarına mutlaka dava ve dert sahibi olmalarıdır. Dava ve derdi olmayan adam beşerdir, henüz insan vasfını kazanamamıştır. Kanaatim benim budur. Beşer soyundan geldiği için beşerdir, bir şey demiyorum ama insan olabilmek için mutlaka Cenab-ı Hakk'ın insan fıtratına koyduğu o özellikleri, vahyin özelliklerini yaşaması, tekamül ettirmesi lazım ki insan olsun. Çünkü Cenab-ı Hak hep böyle hitap etmiştir, insana beşer olarak değil de insan olarak hitap etmiştir. Bu manada benim tavsiyem bir dert sahibi olmalılar.

Salih Parlak

1942'de Trabzon ili Köprübaşı ilçesi Fidanlı köyünde doğdu. 1954 yılında ilkokulu Fidanlı köyünde bitirdi. Ardından dönemin meşhur hocalarından Hacı Sabit Turhan Efendi'den sarf-nahiv ilmini okudu. Daha sonra Trabzon Müftüsü Abbas Hacıefendioğlu'ndan medrese tahsilini tamamlayarak icâzet aldı. Sonraki yıllarda imam-hatip orta kısım derslerini sınavla dışarıdan verdikten sonra 1961 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne kayıt oldu. 1965 yılında buradan mezun oldu. 1965 yılında Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandı ve 1969 yılında burayı bitirdi. 1970 yılında ilk görev yeri olan Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne öğretmen olarak atandı. 1974 yılında Samsun İmam-Hatip Lisesi'ne tayin oldu ve 13 sene burada görev yaptıktan sonra 1987 yılında İstanbul Üsküdar İmam-Hatip Lisesi'nde öğretmenlik hayatına devam etti. 1996 yılında buradan emekli oldu. Öğretmenlik hayatı içerisinde, çeşitli illerde, toplantılara, seminerlere konuşmacı olarak katılarak Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri hakkında bilgi ve birikimlerini aktarmaya çalıştı. Bazı camilerde, cemaate Diyanet aracılığıyla vaazlar verdi. Emekli olduktan sonra çeşitli kitaplar ve makaleler yazdı. Basılı eserlerinden bazıları şunlardır: *Bilgi Toplumuna Doğru Kur'an-ı Kerim Meal-Tefsiri; Kurani Kültürde Anayasal Haklar Ve Kamu Yönetimi; Bilgi Toplumu'nun Cuma Tatil Kültürü; Bilgi Toplumu'nun Kader Anlayışı.*

Görüşme Süleyman Gür tarafından, Salih Parlak hocamızın İstanbul'daki evinde gerçekleştirilmiştir.

Hocamızdan proje kapsamında görüşmek için talepte bulunduğumuzda kendisinin ciddi bir sağlık problemi yoktu. Maalesef görüşme planından kısa bir süre önce kendisi ağır bir rahatsızlık geçirdi. Bu sıkıntılı hâline rağmen bizimle görüşme gerçekleştiren hocamıza çok teşekkür ediyor ve afiyetler diliyoruz. Metnin de bu husus göz önünde tutularak okunmasını rica ediyoruz.

Bugün 11 Haziran 2023 Pazar, İstanbul Çekmeköy'deyiz. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde, hazırlanan *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bugünkü konuğu Salih Parlak hocamız. Rahatsızlığına rağmen bizleri kabul ettiği, bizlere zaman ayırdığı için kendisine çok teşekkür ediyor ve sözü değerli hocama bırakıyorum.

Hocam ailenizden bahseder misiniz?

1920'lerde okul açan ve okulda yani köylüyü yetiştiren köyümüzdeki 90 yaşındaki her vatandaşın annemden hoca diye bahsettiğini biliyoruz. Annem böylece yani teşvik etmiş bizi. Bizim ailede bir ilim var yani.

Annenizin tahsil durumuna dair bilginiz var mı acaba? Mesela o kimlerden okumuştunuz? Kendi anne babasından, ailesinden mi, bir hocadan mı okumuştunuz?

Şimdi zaten en fazla eleştiri aldığım nokta oydu. Bizim zamanımızda okuma ve okul açmak yasaktı. Yani Allah demek yasaktı. Böyle bir dönemde annem okudu. Fakat tabii böyle kitaptan bilimsel değil de kafadan dolma. Yani çoğu yanlış bilgi dolu. Kur'an-ı Kerim'i çok iyi bilen ve öğreten, Kur'an-ı Kerim'i okumasını öğreten bir insandı. Bilim yönünden çok zayıf yetişmişti maalesef, öyle öyle olmuştu. Ben o çağı eleştirmek istemiyorum da öyle olmuştu.

Evet, yasaktı, Allah demek yasaktı. Özellikle Kur'an harfleriyle eğitim öğretim iyi değildi. Böyle bir devri yaşadık. Onun için annem-babam o kadar fazla bir âlim değildi. Ama ilim yanlıydı, ilme âşıktı, severdi. Bizi yani küçüklüğümüzde bizi ta götürürdü bazı şeylere, yani bazı önemli kişilere. Onlar tabii tanınmış kişiler değildi. Çünkü tanınan kişiler diskalifiye ediliyordu. Evet, böyle bir durum vardı.

Değerli hocam hatıranızda var mı acaba, mesela Kur'an okumaya kimden başladınız? Temel dinî bilgilerinizi, ilmihâl bilgilerini ilk olarak kimden öğrendiniz, nerede öğrendiniz?

Şimdi benim dönemimde köyümüzde Hâfız Sabit Efendi, işte o son yıllarında yani 1920 yıllarında okutmayı tercih etti. İşte ben kendisinden okudum. Okudum da nasıl? Yaz tatilinde dört ay tatil yani iş zamanı. Ama kışları, çalışma olmadığı zaman okumayı tercih etmiştik. Yani dört ay okuyup dört ay da tatil yapma durumumuz olmuştu, böyle bir durum vardı. Bu şekilde dört ay Hafız Sabit Efendi'den Arapça okudum. Allah razı olsun! Arapça'yı çok iyi biliyordu. Zaten kendisi de söylüyordu. Tefsir ilminde de öyleydi.

İmam-hatip lisesini nerede okudunuz hocam?

İmam-hatip lisesini Trabzon'da, Trabzon merkezde okudum. Şöyle söyleyeyim, ben şimdi okul dışında sekiz sene tahsil gördüm Abbas Hacıefendioğlu'ndan. Sekiz yıl tahsil gördüm ve sekiz yıl

sonra icâzet aldım. Yani resmî sayılır, icâzet aldım, o zaman böyle okul, resmî bir şey olmadığı için, icâzet merasimi yapıldı mıydı icâzet almış oluyordum.

Merasim de yapıldı mı hocam?

Merasim yapıldı ve icâzet aldım.

İcâzet merasimi nerede yapıldı onu da merak ediyoruz

Trabzon merkezde yapıldı. Nerede? Merkezde, yani nerede, işte müftülük civarında yapıldı.

Sizin döneminizde o talebe arkadaşlarınızdan başka icâzet alan oldu mu hatırlıyor musunuz hocam?

İki kişi vardı, çok çok yoktu maalesef.

Sonrasında hocam tabii icâzet aldınız, imam-hatip bitti ondan sonra öğretmenliğe başladınız.

Şimdi tabii 1960 senesinde ihtilal oldu. İhtilâl olunca müftü tutuklandı. Bizim hocamız müftü oldu. Ondan sonra ben, imam-hatipler açıldı, okul dışından imtihanlara girdim. Bir senede dört sınıfı verdim. Normal olarak arkadaşlar 10-11-13 yaşlarında bitirebiliyorsa ben 17-18 yaşlarında okulu bitirmiş oldum. Orta kısmı dışarıdan verdim, lise kısmına kaydoldum.

Siz öğrenciyken imam-hatipte hatırladığınız hocalar var mı, onların hatırasına dair neler söylemek istersiniz?

Lütfi Şentürk var. Şimdi liseyi bitirdik, şöyle hatıralarım var: Şey midem rahatsız derdi, Salih Hoca, sen dersi anlat. Ben okuturdum sınıfta arkadaşları. Ben okuturdum, o beklerdi. Yani bu şekilde imam-hatip lisesinde tanınmışım. Hoca olarak dersi ben yapardım.

Peki, hocam daha sonra lise bittikten sonra öğretmen oldunuz. İlk görev yeriniz neresiydi hocam?

İlk görev yerim Trabzon İmam-Hatip. Tesadüf öyle düştü, Trabzon İmam-Hatip oldu yani. Ve orada dört sene öğretmenlik yaptım. Mesela Nasrullah Hacımüftüoğlu'nu biz mezun ettik, okul dışından. Onun dışında soyadı Ramazanoğlu oldu, okul dışından onu da mezun ettim. Trabzon İmam-Hatip'te okul dışından yani kendim okul dışından okuduğum için onlara yardım ettim. Yani çok mücadeleleri oldu. Yani ben onları okuttuğum gibi bütün derslerden de okudular. İşte Nasrullah Hacımüftüoğlu, ondan sonra Süleyman Ramazanoğlu o zaman mezun oldular. İşte hâlâ minnettardır bana.

Hocam şöyle anlıyoruz: O zaman siz dışarıdan okuduğunuz, medrese tahsili gördüğünüz için aynı şekilde sizden sonra medrese tahsili gören ve şu anda Hocaefendi olan pek çok kimseyi de dışarıdan bitirme sınavlarıyla mezun ettiniz imam-hatipten, teşvik ettiniz. Bunun dışında hatırladığınız öğrencileriniz var mı hocam?

Süleyman Ramazanoğlu, ondan sonra da var tabii ama aklıma gelmiyor. Gelince inşallah söylerim.

İnşallah hocam! Değerli hocam öğrencileriniz sizlerden çok bahsediyorlar. İmam-hatip yıllarında etkili olan, öğrenci üzerinde tesiri olan hocalardan birisi olarak adınız hep anılıyor. Öğrencilere şuur kazandırma noktasında ne gibi tavsiyeleriniz olurdu, hatırlatmalarınız olurdu?

Ben okul dışından medreseden mezun olduğum için genellikle teşvik ederdim, yani böyle, imam-hatibi bitirip yüksek görevlere. Mesela diyelim ki İstanbul Aydın Üniversitesi var, onun kurucusu İsmail Hakkı Aydın, Mustafa Aydın ve İsmail Aydın. Zaten (İsmail Hakkı Aydın) beyin profesörü oldu, başka bir mesleğe atıldı. Mustafa Aydın'ı da mezun ettik. Ondan sonra Âşıkutlu, dekan Emin Âşıkutlu'nun akrabası olan, avukat mezun ettik. Yani benim böyle mezun ettiğim kişiler var, yani mücadele verdik.

Evet hocam, Sefer Efendi'den çok bahsedilir, eski hocalardan olduğu için. Ona dair duyduğunuz herhangi bir bilgi var mı? Sizden çok mu eskidir?

Sefer Efendi Allah rahmet eylesin merhum. Mezire'de yetişmiş büyük âlimdi. Çok sevgi ve saygı duyardım kendisine. Onun kardeşi vardı, Yusuf. Sefer Efendi şey kurardı, yani halktan, halk eğitimi şehirden değil de halktan sohbet meclisleri kurardı. Ve fazla köyde kalmadı. Yani şimdi Bursa'da. Gittim kendisini ziyaret ettim. Allah razı olsun, kendisi vatandaş gibi geldi beni aldı, şehirden.

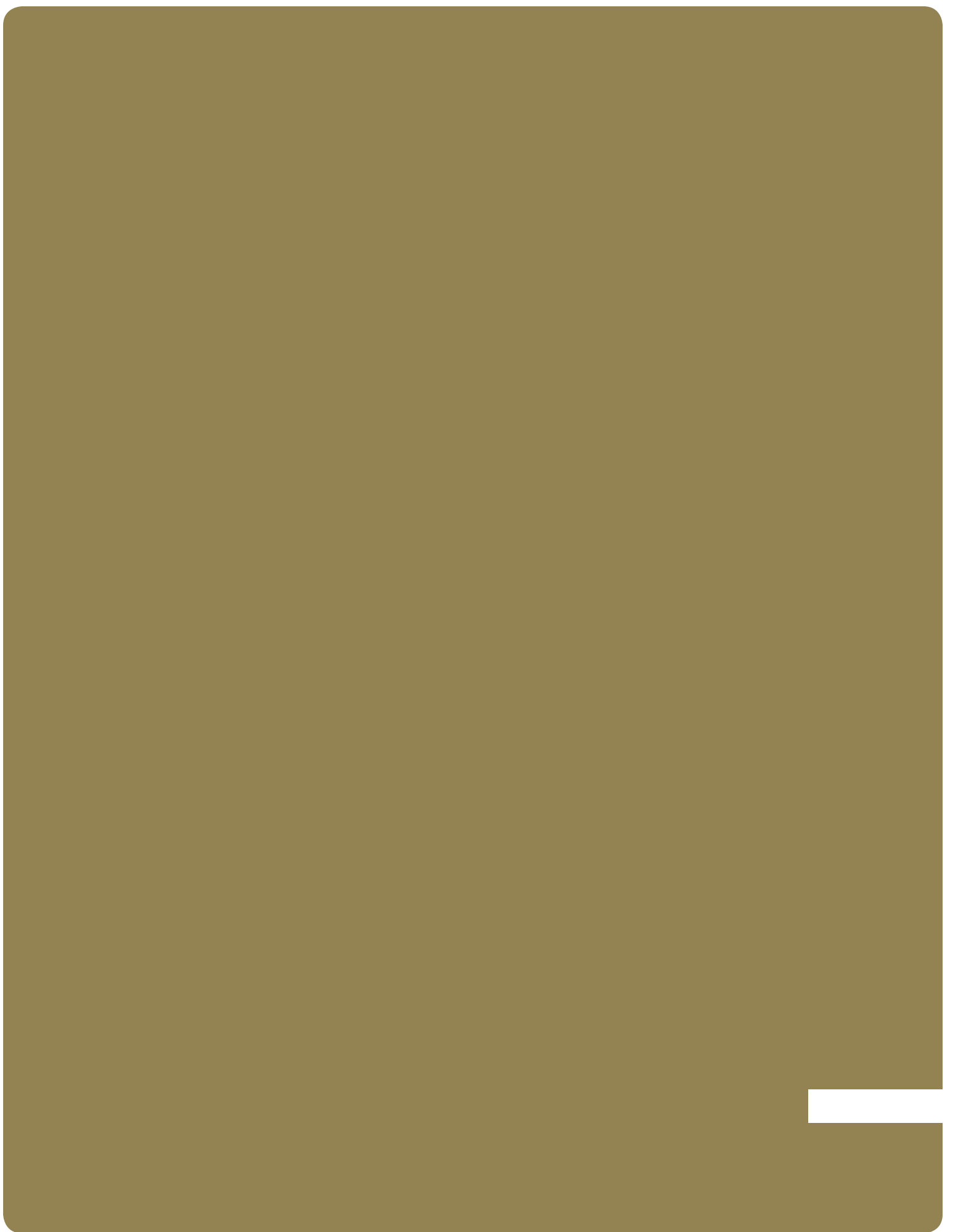
Yani siz Sefer Efendi'yi tanıdınız?

Sefer Efendi büyük insan. Yani halk hareketi o. Yani biz şehirdeydik, o köydeydi. Evet, böyle biraz tasavvufi yönü güçlüydü. Kadınlardan erkeklerden kendine intisap edenler vardı.

İmam-hatip talebelerine biraz dönecek olursak hocam, sizin Trabzon İmam-Hatip'te öğrenci olduğunuz dönemlerde gelen talebelerin ilmî durumu, ahlakî durumları nasıldı? Evet, şimdiki gençlerle mukayese edecek olursak ne demek istersiniz?

Kendi değerlendirmeme göre, ilk defa 1958'de, 1959'da yetiştim. 1960'ta resmen okul açıldı. Açıldığı zaman ilk öğrencilerimizin çoğu yaşlıydı. İmam-hatibe intikal edip yetişenler vardı, bunlar ilme çok âşık kişilerdi. İşte ben de elimden geldiği kadar yetiştirdim kendilerini.

Hocam tabii rahatsızlığınızı rağmen bizi kabul ettiniz, zaman ayırdınız, biz çok teşekkür ediyoruz.

Salih Sabri Yavuz

17.01.1962 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Akdoğan köyünde doğdu. 1970 yılında Çaykara Merkez İlkokulu'ndan, 1973 yılında Çaykara Merkez Ortaokulu'ndan, 1980'de Samsun İmam-Hatip Lisesi'nden, 1984 yılında da Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1986'da Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kelâm Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını, 1995 yılında da doktorasını tamamladı. 1981-1983 yılları arasında Samsun Teknepınar Camii'nde imam-hatiplik, 1985'te Denizli-Süller'de ve 1987-89 yılları arasında Şanlıurfa'da öğretmenlik yaptı. 1989-94 yılları arasında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Daha sonra 1994 yılında KTÜ Rize İlahiyat Fakültesi'ne Kelam Anabilim Dalı araştırma görevlisi olarak atandı. Halen Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde profesör olarak görevine devam etmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Görüşme Şenol Saylan tarafından hocamızın Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki çalışma odasında yapılmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nce hazırlanan ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı projemizin bugünkü konuğu Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Salih Sabri Yavuz hocamız. Öncelikle bizlerle görüşmeyi kabul eden ve projemize destek sağlayan hocamıza teşekkür ediyorum. Vakit geçirmeden ilk sorumuzu hocamıza yöneltmek istiyorum.

Hocam kısaca kendinizi bize tanıtır mısınız?

1994 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı olarak Rize'de açılan ilâhiyat fakültesine atandım. O yıldan beri işte yaklaşık 29 sene filan oldu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyorum.

Hocam ilk eğitiminize dönersek, ilk eğitimimizi nereden aldınız? Köyünüzde sıbyan mektebi türü bir dinî eğitim kurumu var mıydı? Daha çok dinî eğitim, dinî hayat konumuz olduğu için oralara temas edersek mutlu oluruz. Burada eğitim veren hocalarımız kimlerdi? Hocalarımız, onların hocası diyebileceğimiz şahsiyetler, onların eğitim tarzı, okuttukları kitaplar ve buradaki öğrencilerle ilgili zihninizde, hatıralarınızda kalan anekdotlardan faydalanmak isteriz hocam.

İlkokula gitmeden önce ilk eğitimimi, yani çocuk denilecek çağda eğitimimizi köy camisinden aldık. Camide zaman zaman değişen hocalar vardı ama benim babam da müderris ve hoca olduğu için ilk dinî bilgileri daha çok babamızdan aldık. Her gün sabah namazına kalktıktan sonra mutlaka bir okuma faaliyetine başlardık, Kur'ân-ı Kerîm okurduk. Hatta öyle ki, ilkokula giderken sabah kahvaltı yapmadan önce mutlaka Kur'ân-ı Kerîm okurduk. Arapça okuyorsak Arapça eğitimi de alırdık. Orada eski usulde *Emsile, Binâ* okur, ondan sonra ilkokula giderdik. Yani hem ilkokulu hem de dinî eğitimi birlikte aldık. Tabii o dönemdeki eğitim sistemi bütün Türkiye'de, Osmanlı'nın son dönemlerinden kalan eğitim ve tedrisat düzeni. O dönemde de aynıydı, pek farklılık yoktu. Bu itibarla yani bende veya zihnimde farklılık ortaya çıkaran, çağrıştıran değişik bir şey görmedim.

Ama benim tabii babamdan eğitim almış olmam dolayısıyla aile içerisinde eğitimle ilgili hatıralarımız vardı. Bu da genellikle dinî eğitimle resmî eğitimi birlikte sürdürmekten kaynaklanıyordu. Ne bu tarafı ne öteki tarafı ihmal ediyorduk, ikisini de birlikte devam ettiriyorduk. Hatta o kadar ki, hatırladığım bir şey var; mesela ben küçük yaşta merhum babam Hacı Hasan Rami Yavuz'la birlikte Çifâruxsa/Uğurlu köyüne Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hoca'yı ziyarete gittim. Birlikte orada otururken Âşıkutlu Hoca bana bir sayfa Kur'ân-ı Kerîm okutmuş mesela. Dolayısıyla kendimi aynı zamanda Âşıkutlu Hoca'nın da öğrencisi sayıyorum. Hatta merhum babama "bunu benim yanımda bırak, ben ona hafızlık yaptırayım" diye söylediğinde babam "diğer çocukları imam-hatibe gönderdim, onlar orada okudu, şimdi bunu oradan geri bırakırsam sonra bana küser" mealinde bir şeyler söylemişti. Yani eğitimimiz sadece bir evlat olarak değil, aynı zamanda öğrenci hoca ilişkisi çerçevesinde de şekillenmiştir. Yani ilk eğitimimizi babamızdan aldık, çok da böyle köy mekteplerine gitmedik. Bazen yaylaya çıkıyoruz, biliyorsunuz Karadeniz'de yaylalar çok önemli, yaylalarda daha çok bütün köylerin ortak olduğu bir cami vardır, oraya gidilirdi. Topluca eğitim alınırdı oralarda, dinî bilgilerimizi elde etme noktasında onların da pek çok katkısı oldu.

Babanız Rami Yavuz'un müderris olduğundan bahsettiniz. Onun bölgede etkin bir şahsiyet olduğunu biliyoruz. Onun dışında aile büyükleriniz içinde sizin veya bölgenin dinî eğitimine katkıda bulunan şahıslar var mıydı? Mesela annenizin dinî eğitiminize bir katkısı oldu mu?

Şimdi tabii benim dinî eğitimimde başta merhum babam Hasan Rami Yavuz hocamızın büyük etkisi olmuştur. Tabii annemiz dinî eğitimle pek ilgilenmedi. Ben bunu şuna bağlıyorum, yani daha çok eğitimden ziyade terbiye yönümüzle ilgilenmiştir. Bizim iâşe ibate gibi ihtiyaçlarımızı karşılamaya ve yardımcı bir öğretmen olarak bizi babamızdan eğitim alacak hâle getirmeye çalışmıştır. Yani şunu da zikredebim; anne tarafımdan dedem, o da müderris kendisi. Osmanlı döneminde öğretmenlik yapıyordu, hatta babamın da hocası sayılır, ondan da eğitim almıştı. Biz de onun kucağında, onların aile ortamında büyüdüğümüz için sohbetleri bile bizim için bir eğitim vesilesi olmuştur. Yani böyle ilmin ve irfanın ortaya çıkmış olduğu bir çevrede yaşamış, bizatihi o ortamı teneffüs etmiş olmanın bize ilave bir eğitim verdiğini düşünüyorum.

Hocam kayıtlara geçmesi açısından dedenizin adını zikrederseniz güzel olur.

Dursun Poyraz dedemin adı, Osmanlı dönemi müderrislerinden, hatta eğitimini İstanbul'da Fatih medreselerinde almıştı. Onun da saygın bir kişiliği vardı, bölgede Hacı Dursun Efendi namıyla meşhurdu. Onlardan gerek sohbetler vasıtasıyla şifahî gerekse yazılı olarak istifade ettik. Hatta öyle ki ben şunu da ifade etmek istiyorum, biz mesela sadece Arapça eğitimi almadık, bir taraftan ilkokula gittik. Ama bir taraftan da Osmanlıca eğitimi aldık. Osmanlıca okuyup yazmak bizim için temel bir ilkeydi. O zamanlar tabii mektupla iletişim söz konusu oluyordu, biz babamıza Osmanlıca mektup yazardık. Latince mektup yazmayı kabul etmezdi babamız, o da bize Osmanlıca yazardı, mektuplarımızı hatıra olarak hâlâ saklıyoruz. Hatta şöyle bir hatıram da var. İlahiyat fakültesinde okurken hoca işte "bu metni Osmanlıca kim tahtaya yazacak" dediğinde ben elimi kaldırdığım zaman "sen hariç" derdi, yani sen biliyorsun yazma anlamında. Dolayısıyla eğitimimize çok büyük bir katkısı oldu. Bunu öğrencilerime de zaman zaman söylüyorum bazen. İşte dinî kültür ve eğitim söz konusu olduğu zaman onlara derdim ki: Evladım biz evliya içerisinde dünyaya geldik, dolayısıyla bu eğitimin ne demek olduğunu nasıl bir hava ve teneffüs söz konusu olduğunu oradan çok iyi biliyoruz.

Hocam özellikle bayanların eğitimiyle ilgili sizin döneminizde özel müesseseler var mıydı? Yoksa aile içinde temel eğitimleri almayla yetiniliyor muydu?

Dinî eğitim açısından sadece ilk dinî bilgilerini aile içerisinde veya işte köyümüzde olan diğer cami hocalarından bu eğitimi alabiliyorlardı. Ancak müstakil olarak yani erkeklerin okuyup icâzet alması gibi bir icâzet söz konusu değildi. Ama öyle olan bazılarını da hatırlıyorum. Mesela şu anda Dernekpazarı'na bağlı bir köyde, Holo köyünde Abdullah Keleş hoca vardı, babamın öğrencisiydi. İlk öğrencilerinden bir tanesiydi, onun kendi kızlarını okutup kendilerine icâzet verdiğini biliyorum. Ama bizim çevrede bayanların böyle ileri seviyede bir dinî eğitim alması gibi bir gelenek, öyle bir anlayış çok fazla söz konusu değildi. İlkokula, ortaokula filan gidenler tabii mevcuttu. Resmî eğitim alanlar da söz konusuydu. Ama dinî eğitim konusunda genellikle ilk dinî bilgilerle yani ilmihâl bilgileriyle yetinildiğini biliyorum.

Siz de ilmiye sınıfına mensup bir ailede doğdunuz, böyle bir ortamda büyüdünüz. Çevrenizde, çevre köylerde, bulunduğunuz Çaykara muhitinde, Dernekpazarı

muhitinde bu tarz başka ulema aileleriyle ilgili bilgi sahibi misiniz? Babanız münasebetiyle gelip giden, tanıştığınız, kendilerinden hatıra anlatabileceğiniz yöre âlimleriyle ilgili de bizlere katkı sunarsanız seviniriz hocam.

Az önce hatıramı naklettiğim Çifârüksalı Âşikkutlu Hocaefendi onu bizatihi tanıdım. Bizim orada işte Hacı Ferşad Efendi var, Cansız Hoca var, Uzungöl'de Şerahlı Bekir Efendi var, onu bizzat tanıdım. Ama Cansız Hoca'yı tanımadım. Mesela Mapsinolu Ahmet Efendi var, onu tanımadık ama babamın sohbetlerinden ve ondan yapmış olduğu aktarımlardan onu biliyoruz. Ama şunu söyleyeyim, ben babamın döneminde çok yaşlı değildim. Babam vefat ettiği zaman 20 yaşındaydım. Dolayısıyla o bölgede en etkin ve herkesin saygı duyduğu hoca olarak, ne bileyim ilmine, bilgisine güven duyulan insan babamdı. Başkaları da vardı ama bir otorite olduğu için diğerleri onun gölgesinde kalıyordu. Âşikkutlu Hoca'yı tanıyorum, Cansız Hoca sağdı biliyorum ama görüşme imkânım olmadı. Yine Uzungöl'den Bekir Efendi'yi biliyorum. Yine Trabzon'da Beşikçi Abdurrahman Efendi'yi biliyorum ama bizatihi yüz yüze görüşmedim. Yani sağ oldukları dönemi biliyorum ama yetişemedim kendilerine. Pek çok yerde irili ufaklı çok sayıda tedrisat faaliyetine devam eden hocaların mevcudiyetini biliyorum yani.

Babanızın ders metotları, okuttuğu kitaplar ve müfredatıyla ilgili, onun eğitim öğretim yöntemleriyle ilgili bizlere aktarabileceğimiz bilgiler var mıdır?

Babam Osmanlı döneminde medreselerde okutulan klasik eserlerden tedrisata devam ederdi. Tabii önce Kur'an-ı Kerim eğitimiyle başladığı, Kur'an-ı Kerim'i iyi okuyup öğrenmek gerekirdi. Ondan sonra klasik sistemde *Emsile, Binâ, Maksûd, Avâmîl, İzhâr Kâfiye*. Bunlardan sonra İslâmî ilimler hadis, tefsir, fıkıh, ferâiz, hatta *Kaside-i Bürde*. Bütün bunlar sistematik bir şekilde okutulurdu.

Eğitim sistemiyle ilgili şöyle bir şeyi vurgulamak istiyorum; kendisine gelen yaşça büyük olan öğrencileri özellikle yaşça küçük olan ve ondan daha önce eğitime başlamış olanlara öğrenci olarak verirdi. Bu şunu gösteriyordu, sonra hikmetini ve sebebini anladık. Acaba gerçekten yaşça büyük olduğu hâlde o küçük talebeden bilgi öğrenme iştiağı ve arzusu var mı? Yani gerçekten okumak istiyor mu? Onu öğrenirdi. Bir müddet onda okuduktan sonra kendisi alır talebeyi, böylece okuturdu. Yani onun hevesini anlamak için. Bir de şöyle tabii; yani babamın evinin altında bir medrese var, iki odalı. Yaz kış eğitime devam ederdi ve hiçbir zaman öğrencileri "biz geldik derse niye gelmedin" filan diye hocalarını asla çağırılmazlardı. Babam merhum ne zaman oraya inerse o zaman derse başlardı. Hocanın kapısına çıkmazlardı. Bir üst katta hocanın kapısını çalıp da anahtar istemezlerdi, bunu edebe aykırı görürlerdi. Babamın müsaade etmemesinden dolayı değil, yani bir usul ve yöntem olarak onu benimsemişlerdi.

Ayrıca babam öğrencilere karşı çok şefkatliydi, hiçbir öğrencisine hiçbir zaman onu üzecek bir söz söylememiştir. Hiçbir öğrencisine kızmazdı. İlkokulda, ortaokulda okuyamayan sonradan babama gelip okuyan ve uzun süre okuyan kimselerden hiç bıkkınlık göstermemiş, her geleni de okutmaya çalışmıştır. Ancak şöyle bir prensibi de vardı; çok hürmet ettiği ve saygı duyduğu bir hocanın köyünden bir öğrenci kendisinden okumak isterse onu okutmazdı. Bunun sebebi de şuydu: O hocaya duymuş olduğu saygısından dolayı o öğrencinin o hocanın kendi köyünde okumasını bir görev, bir vazife, bir sorumluluk olarak düşünürdü. Mesela işte Çaykara'nın Holaysa/Yeşilalan köyünden birisi kendisinde okumak istediğinde, o "hayır sizin köyünüzde bir hoca bulunuyor, ben Hacı Ferşad Efendi'nin köyünden birisini okutmayı uygun bulmuyorum" şeklinde cevap verirdi. O hocaya hürmeten bunu yapardı, böyle bir eğitim sistemi vardı. Tabii öğrencileri içerisinde çok zeki olanlar

vardı. Mesela Ali Fikri Yavuz ilk öğrencilerinden bir tanesidir. Kendisi Çaykara'da zabıta memuru iken, her sabah erkenden gelir okur ve giderdi. Şimdi biz bugünkü eğitim sistemimizi düşündüğümüz zaman, yani öğretmen ve öğrenci münasebetini düşündüğümüz zaman, tabii burası resmî kurumlar ama sabah erkenden kalkmak, ona ders vermek, sonra gelecek başka talebelere akşama kadar ders vermek zor iş. Sadece cuma günleri hariç her gün tedrisat devam ederdi. Bunlara, bunun yorgunluğuna tahammül etmek çok kolay bir şey değildi ve bunlar herhangi bir dünyevi karşılıkla yapılmış şeyler değildi. Yani gelenler sırf Allah rızası için okutulurdu, bunun da onun eğitiminde verimin artmasına vesile olduğunu düşünüyorum.

Babanızın medresesinden bahsettiniz, evin altında olduğundan. Buraya öğrenciler genellikle hangi bölgelerden geliyordu? Yani buradaki civar köylerden mi, yoksa başka illerden, daha uzak bölgelerden gelen öğrenciler var mıydı? Bu öğrencilerin iâşe ibateleri nasıl karşılanıyordu? Bunlarla ilgili de bilgi verebilir misiniz?

Evet, bu öğrencilerin büyük çoğunluğu Trabzon ve ilçelerinden, daha sonra işte Giresun'dan, Giresun'un ilçelerindendi. Ama Türkiye'nin her tarafından öğrencisi vardı. Mesela Denizli'den öğrencisi vardı. Denizli'ye öğretmen olarak gittiğimde babamın öğrencileriyle karşılaştım orada, icâzet almış öğrencileri. Çanakkale'den öğrencisi vardı, Düzce'den öğrencisi vardı, Muş'tan özellikle gelmiş iki tane öğrencisini biliyorum. Kars'tan, Ordu'dan çok sayıda öğrencisi vardı, yani hemen hemen Türkiye'nin bütün coğrafyasına hitap edecek tarzda öğrencileri vardı. Ama genellikle dediğim gibi Trabzon ve Of, Sürmene, Araklı, Yomra, bir de Giresun'dan çok fazla öğrencisi vardı. Tabii bu öğrenciler genellikle köyde boş olan kullanılmayan evlerde kalırlar, kendi yemeklerini kendileri pişirirlerdi. Bir de bizim mahallenin yukarısında Büyük Cami Mahallesi var, o caminin böyle hücre şeklinde, yani oda oda şeklinde medresesi vardı, orada kalırlardı. Oranın imamı olan Hocaefendi de onlarla ilgilenirdi, o da babamın öğrencisiydi. Onlara yemek verilmezdi, aileleri karşılardı veya işte köylüler kendilerine yemek getirirdi. Ekmek filan pişirip getirirlerdi. Böylece hayatlarına devam ederlerdi, başka bir destekleri yoktu.

Sayı olarak hatırlıyor musunuz hocam, yani ortalama kaç civarında öğrenci olurdu söz konusu medresede?

İlk dönemlerde çok vardı. 70-80 kişi olurdu. Bunlar kademeli okurdu, saat sekizde gelenler ona kadar, onda gelenler on ikiye kadar, öğleden sonra gelenler böyle bölüm bölüm gidip gelirlerdi. Daha sonraları tabii sayı düştü gittikçe, yirmiyeye kadar düştü. Babam vefat ettiği zaman on civarında öğrencisi vardı. Vefat ettiği dönemde bile tedris devam ediyordu, yani eğitim anında vefat etti. O öğrenciler bilahare en büyük ağabeyim Yunus Vehbi Yavuz Hoca tarafından tekrar okutulup kendilerine icâzet verildi.

Hocam bu öğrencilerden görev yapmış ve bölgenin dinî hayatına daha sonradan tesir etmiş olan hocaefendilerden hatırladığınız isimler varsa, kayıtlara geçmesi açısından onların da isimlerini zikrederseniz iyi olur.

Şimdi mesela işte Dernekpazarı'ndan Bekir Hoca var, ondan sonra Abdullah Keleş Hoca var, Araklı'dan Süleyman Ramazanoğlu Hoca var, onun abisi İsmail Ramazanoğlu Hoca var. Şu anda mesela işte Yomra'da babamın talebesinin talebeleri var. Genellikle Araklı'dan işte Ahmet Hoca var, Dağbaşı köyünden meşhur hoca, o da yıllarca tedrise devam etti. Tabii Ali Fikri Yavuz Hoca var, o da

eğitim-öğretime devam etti, müftülük, vaizlik yaptı. Kasım Akçay Hoca var, o da işte Üsküdar müftülüğü yaptı, Bafra'da müftülük yaptı, hocalar okuttu, öğrenciler yetiştirdi. Hepsine Allah rahmet eylesin, sağ olanlarına da uzun ömürler diliyorum. Yani irili ufaklı pek çok hocayı hatırlıyorum ama yani bir çırpıda say dersin onları da saymam. Ama bölgemizin dinî hayatına, sosyal ve kültürel hayatına etki eden önemli şahsiyetler yetiştirilmiştir, hâlâ da bunlar devam etmektedir.

Hocam babanızın hocalarından hatırladığınız ve babanızın onlardan hatırat olarak aktardığı bilgiler varsa, onları da dinlemek isteriz.

Babamın hocalarını tabii ben tanımıyorum, bilmiyorum. Yani yüz yüze tanışma imkânımız olmadı, çünkü vefat etmişlerdi. Babamın hocası Tayyib Zühdü Efendi bizim yukarıdaki mahalleden, Osmanlı müderrislerinden. Babam ondan ders okudu. Bir de Çögönderli Salih Efendi derler, aslında Çaykaralı'dır, Allah rahmet eylesin, babam ondan da ilk bilgilerini öğrenmiş, ondan okumuştur. Ben kendisini yakinen tanırım. Hacı Salih Bilgin Efendi, hatta onun oğlu var mesela babamın ilk talebesidir, Fakirullah Bilgin. O da geçtiğimiz yıllarda vefat etti. İstanbul vaizlerinden, o da meşhur hocalardan bir tanesidir. Başka, dedem Hacı Dursun Efendi, Hacı Dursun Parlak veya şimdiki soyadıyla Poyraz. O da babamın hocalarından bir tanesidir.

Babam hafızlık yaptı, yirmi beş yaşından sonra, kendi başına hafızlık yaptı. Altı ayda tamamladı hafızlığını ama yakın bir köyde hafız olan bir hocafendiye hafızlığını dinlettirdi. Böylece hafızlığını tamamladı. Salih Efendi'yi tanıyorum, ziyaret ettim. Babamın hocası olmasına rağmen babamdan sonra vefat etti kendisi. Bizi imtihan ederdi, bizim eve gelir, bize; "Kur'ân-ı Kerim'in en uzun ayeti hangisi?" filan diye sorardı. Başka sorular da sorardı, bizi teşvik etmek amacıyla. Bir de çok buzlu su içerdi Salih Efendi, bir defa İstanbul Küçükköy'de kendisini ziyaret ettiğimde "acaba cennette de buzlu su olacak mı?" diye sormuştum.

Âşıkutlu Hocafendi'yle ilgili daha önce bahsettiğim o hatıram var. Ondan Kur'ân-ı Kerim okumuş olmak benim üzerimde manevi bir etki bırakmıştır. Başka, babamın hocasının hocası var Osman Efendi, babam onu tanıyordu. Ondan bize bazı şeyler anlatırdı eğitim sistemiyle ilgili, zorluklarıyla ilgili. Mesela babam Osmanlı'dan Cumhuriyet'e intikal eden bir dönemde eğitim hayatına başladı. O dönemde Cumhuriyet'in ilk yıllarında biliyorsunuz medreselerde okumak biraz sıkıntıydı. Dolayısıyla hocası kendilerine geceleyin derse gelmelerini söylerdi, geceleyin derse giderlerdi. Hatta yolda karşılaştıkları zaman "Nereye gidiyorsunuz?" dedikleri zaman, işte "Bizim işle ilgili bazı eksiklerimiz var, onları yukarı köyden temin etmeye gidiyoruz" gibi birtakım sebepler öne sürerlerdi. Yani böyle çok zorluklarla okuduklarını biliyorum. Hatta o dönemler I. Dünya Savaşı yılları, Cumhuriyet sonradan kurulmuş, eksiklikler, sıkıntılar var. Babamın zaten annesi çocukken vefat etmiş, babası Sarıkamış'ta şehit olmuş, bir daha geri dönmemiş, sıkıntılı yıllar geçirmiş. Ama tabii erbâb-ı kemâl sıkıntıda ortaya çıkar. Rahatlıkta insan biraz daha rehavete kapılır, bu itibarla o sıkıntılarının, yetişmesine etki ettiğini de düşünüyorum.

Hocam bahsettiğiniz dönemlerde dinî eğitimle ilgili benzer sıkıntılar pek çok bölgede yaşanmakla beraber nispeten sanki babanızın eğitim verdiği dönemde eğitimi kolaylaştıran faktörler de var gibi. Çünkü Hasan Rami Hoca'nın pek çok öğrenci yetiştirdiğini, icâzet programları düzenlediğini biliyoruz. Bu ortamı, bu imkânları kendisine sağlayan ne gibi etkenler vardı? Yani yönetimle ilişkileri iyi olduğu için mi bu tarz bir imkân bulabildi? Başka sebepler de varsa onları da dinlemek isteriz hocam.

Babam resmî bir memurdu, yani vaizlik yapıyordu. İlk görev yeri Akçaabat, ondan sonra Of vaizliği yaptı. Of'ta Hastikoz/Kışlacık köyü var, orada imamlık yaptı sekiz sene. Bilahare işte Çaykara vaizi oldu, eğitim vermeyi köyde devam ettirdi. Dolayısıyla resmî bir görevinin yanında bunu ilave bir görev olarak yapıyor olması ona bir kolaylık sağlamıştır. Ama bunun yanında özellikle dayısının oğlu olan Çaykara'nın ilk belediye başkanı Hasan Erol nüfuzlu bir kimseydi. Çaykara'da herkes tarafından saygı duyulur, bütün hükümet erkânı kendisine saygı gösterirdi. Babamın icâzetlerini kendi evinin önünde yaptırırdı ki, buraya herhangi bir kimse müdahale etmesin. Dolayısıyla onun çok büyük bir etkisi olmuştur. Yani hiç kimse babamın icâzetlerine karışmazdı. Hasan Erol zaten babamın da arkadaşıydı aynı zamanda. Onun etkisi büyük olmuştur, kendisinden Allah razı olsun, Allah rahmet eylesin. Ama babam da tarz olarak suhûleti seven, başkalarına fazla karışmayan, sıkıntı çıkarmayan bir özelliğe sahipti. Bunun da etkisinin olduğunu düşünüyorum.

İcâzet törenlerinden bahsettiniz. Sizin de icâzetinizin olduğunu biliyoruz. Hem kendi icâzet töreniniz hem de babanızın diğer icâzet törenleriyle ilgili, nasıl olduğuna dair bilgi verebilirseniz ve bugünkü icâzet törenleriyle de küçük bir mukayese yaparsanız sevinirim hocam.

Ben kendisinden bir icâzet töreniyle bir icâzet almadım, ben parça parça kendisinden okudum. Yani ilkokul ve ortaokuldayken kendisinden okudum. Sonra ilâhiyat fakültesine gittiğimiz zaman her yaz boyunca kendisinden tedris faaliyetine devam ettik. Vefat etmeden bir ay önce kendisini ziyarete gitmiştim. O zaman Samsun'da imam-hatiplik görevi yapıyordum ve öğrenciydim. Bana icâzetimi gösterdi, "Senin icâzetini yazdım, şuraya koyuyorum, sen oradan alırsın" dedi. Benim kendisinden icâzetim böyleydi. Ama icâzet merasimlerini çok iyi hatırlıyorum. Çocukluğumdan itibaren her sene devre devre icâzet verilirdi. Bu icâzet merasimleri bir şölen şeklinde geçerdi. Yani şöyle başlardı; önce medresede talebeler cübbe ve sarıklarını giyerler, ondan sonra yukarı köydeki kendi hocasının kabrini ziyarete giderlerdi. Ondandan sonra icâzet yapılacak yere giderken eğer civar köylerde vefat etmiş hocalar varsa onların ruhlarına da böyle Fatiha okunurdu. Mesela icâzet Çaykara'da yapılacaksa Çaykara'ya giderken bir virajdan dönülüyorsa, karşında mesela Baltacılı köyü rastgeldi ise hemen orada durulur, Hacı Feriâd Efendi'nin ruhuna ithafen Kur'an-ı Kerim okunur ve ondan sonra Çaykara'ya inilirdi. Orada bütün bölgeden hocalar, halk çok katılım sağlardı. Vaizler konuşurdu, vaazlar yapılırdı. İcâzet alan kimseler beşer dakikalık birer konuşma yapardı. Ondandan sonra yemek yenirdi veya pasta ikramı yapılırdı. Böylece icâzet merasimleri icra edilirdi, bir mezuniyet töreni şeklinde icra edilirdi. Çok görkemli olurdu, başka yerlerden, civar illerden gelinirdi. Bunu şuna bağlıyorum: Belki o dönemde tam merkezî bir yerdeydi, herkes tarafından biliniyordu, ondan dolayı biraz daha görkemli oluyordu. Şimdi pek çok böyle icâzet töreni düzenleyen yer olduğu için katılım düşüyor, bir şey çok fazla olursa katılım oranı düşüyor. Bu açıdan bir farklılık söz konusu olabilir.

Halkın teveccühü nasıldı hocam, kalabalık oluyor muydu?

Çok kalabalık olurdu, bir panayır, festival şeklinde geçerdi. Yani insanlar köylerden gelirdi, başka yerlerden, şehirlerden gelirdi. Hem oranın manevi ikliminden istifade etmek hem de o şölene katılmak, öğrencileri teşvik etmek, onları onore etmek şeklinde cereyan ederdi bu icâzet merasimleri. Çok önemli yeri vardı yani. Köyümüzde Çaykara'da icâzet merasimi zamanları beklenen zamanlardı, arzu edilen zamanlardı. Aynı zamanda hocaların da, dinî eğitim veren şahısların da bir araya gelip etkileşim içine girdikleri, iletişim kurdukları, belki münazara yaptıkları bir ortam gibi de düşünülebilir. Çeşitli hocalar gelirdi, başka yerlerden hocalar gelirdi, onların ellerinden icâzet-

ler verilirdi, o hocalar öğrencileri onore ederlerdi. Belki ilmî birtakım meseleler kendi aralarında konuşulurdu. Başka yerlerden gelen hocaların, üstatların, müderrislerin yöre halkı tarafından da tanınmasına vesile olan bir organize durum söz konusuydu. Benim yetişemediğim ve fotoğraflardan gördüğüm icâzet merasimleri var. Mesela Çalekli Dursun Efendi, Mapsinolu Ahmet Efendi'nin katılmış olduğu icâzet törenleri var. Demek ki onlar o köylerden kalkıp buraya kadar geliyorlardı. Yine Kondulu Ali Efendi var, Yusuf Şevki Hocaefendi'nin oğlu, müderris, onu tanyorum. Suluo-va'da ikamet ederdi ama babamın o dönem ilişkide bulunduğu âlimlerden bir tanesiydi.

Bu hocaların ilmî anlayışları arasında farklılıklar var mıydı? Meşrep farklılıkları, tasavvufî bakış açısı, ehli hadis-ehli rey, bidatlara yaklaşım, siyasi ilişkileri vb. açısından?

Siyasi açıdan farklılıklar arz edenler olduğu gibi meşrep açısından da farklılık arz ederlerdi. Mesela babamın ilişkili olduğu hocaların geneli tasavvufî iştiğal eden, böyle bir meşrebe sahip insanlar olduğunu biliyorum.

Hangi tasavvufî meşrep daha çok yaygındı?

Genellikle Nakşibendî tarikatı söz konusuydu, zaten babam önce Hacı Ferhad Efendi'ye intisap etmişti. Onun vefatından sonra Mehmet Zahit Kotku Efendi'ye intisap etti. Onun halvetine iki defa katıldı. Daha sonra Mehmet Kotku Hocaefendi de son dönemlerinde kendisinin sağlığı uygun olmadığı için halvete girmek isteyenleri babama yönlendirmiştir. Babamın halvete soktuğu kimseleri de biliyorum. O dönemde daha çok Nakşilik söz konusuydu, daha yaygındı. Ama tarikat mensubu olmayan, yani nasıl söyleyelim; Osmanlı'da var ya bir Fahreddin er-Razî ekolü bir de Birgivi ekolü. Bizimkiler daha çok Fahreddin Razî ekolüne mensuptu diyorum, ben kendim öyle tasnif ediyorum. Birgivi ekolüne de mensup olanlar vardı. İşte birisi *Nûru'l-izâh* okuturken ötekisi *Halebî sağır* okuturdu mesela. *Nûru'l-izâh* okutanlar genellikle Birgivi ekolüne mensup olanlardı. Öyle bir meşrep farklılığı vardı ama bir mücadele, ayrılığa, küskünlüğe sebep olacak hiçbir şey söz konusu değildi, herkes birbirine saygı duyardı. Hatta o kadar ki, babam saygı duyduğu hocaların çocuklarına da, hayvanlarına da saygı duyardı, köpeklerine kedilerine de saygı duyardı. Yani ilme ve irfana vermiş olduğu bu kıymet dolayısıyla bir kimseden bir şey öğrenmiş ise mutlaka o kimseye ve o kimsenin aile efradına da saygı duyardı, böyle bir inceliği vardı.

Evet, hocam biraz daha ilerleyelim arzu ederseniz, imam-hatip ve ilâhiyat fakültesi dönemlerine geçerseniz, bu dönemlerde sizin üzerinizde etki bırakmış hocalarınızdan ve onların size tavsiyelerinden, eğitim ve ders metotlarından kısaca bahsedebilir misiniz?

Eğitim sistemi bütün Türkiye'de, bütün fakültelerde aynıdır. Biz de bu eğitim sisteminin bir parçasıyız, oralarda okuduk. Farklılıklar daha çok lisansüstü dönemde, yani yüksek lisans ve doktora yaparken ortaya çıkıyor. Oradaki hocalar insanın düşünce dünyasını daha çok şekillendiriyor. Mesela benim en çok kendisinden istifade ettiğim, üzerimde etkisi olan hocalardan bir tanesi merhum Prof. Dr. Bekir Topaloğlu Hoca'dır. Biz mesela ondan okurken hem esprisinden hem eğitim tarzından çok istifade ettik. Bütün klasikleri bize okutmaya çalıştı. Mesela bugün doktora eğitim, ders dönemi bir yıldır, yani iki dönemdir. Ben doktora dönemi boyunca onun derslerine devam etmek mecburiyetindeydim. Sadece yaz tatili verdi bize. Kışın tez dönemindeyiz ya olsun o dönem hangi dersi açmışsa o derste farklı bir kitap tahlili okutması yapardı, biz de oraya giderdik. Mecburduk

yoksa efendim mezun olamazdık. Ama bunu yaparken de yani o dersi sevdirek yapardı. Yani espriliydi, neşeliydi, cömertti, ikram sahibiydi. Çok iyi bir Arapça hocasıydı, Arapça'yı çok iyi bilirdi, çok iyi kitap tahlili yapardı. Hatta Arapça eserleri tahkik eden Arap muhakkiklerin çoğu yerde hatalı olduğunu bilir, çıkarır, ortaya koyardı. Onun ilmine öylesine derin bir saygımız vardı. Hatta biz öğretmen olduk, yüksek lisans yaparken işte öğretmenliğe gittik. Bize öğretmenliği bırakmamızı, yüksek lisansa devam etmemizi tavsiye etti. Bunun üzerine tekrar İstanbul'a döndük, bize hem maddi hem manevi katkılarda bulunmuştur, Cenâb-ı Hak mekânını cennet eylesin. Mesela yine benim kendisinden ders aldığım ve kendisini çok takdirle karşıladığım Ömer Faruk Harman vardı. Çok zevkle ders işlerdi, insan düşüncesini geliştiren, devamlı soru sormak suretiyle bizi araştırmaya teşvik eden bir yapısı vardı. Rahmetli oldu. Kendisine Allah rahmet eylesin. Yine doktora hocam var, yani doktora tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa Çağrı. Onun da çok iyi bir kalemi vardı. Yazdığı şeyleri okurken böyle çok titiz bir şekilde okur, bir virgülünü, bir kelimesini bile ihmal etmeden kenara yazar, bize onun nasıl olması gerektiğini öğretirdi. Kendisinden bu açıdan istifade ettik, yani sistematik düşüncüyü elde etme konusunda ondan çok istifade eden oldu. Tabii yüksek lisans tez hocam da var; Mustafa Saim Yeprem Hoca. Onun da yüksek lisans döneminde bizim üzerimizde emeği olmuştur. Kendisine ve Mustafa Çağrı Hoca'ya Allah sağlık sıhhat versin, uzun ömürler diliyorum. Bu hocaların üzerimizde emeği olmuştur, etkisi olmuştur. Tabii biz aile olarak da hep ilmiye sınıfına mensup olduğumuz için bizden büyük olan abilerimizin de bizim üzerimizde etkisi olmuştur. Onları görmek, onların ilimle meşguliyetlerine duymuş olduğumuz hayranlık, akademiye mensup olmamıza etki etmiştir.

Hocam son olarak yakın dönemde Trabzon'daki dinî hayata dair neler söylemek istersiniz?

Evet. Trabzon, bizim memleketimiz, Trabzon mütedeyyin bir yer, muhafazakâr bir yer. İslâm'a ve Müslümanlığa hem maddi hem de fikrî katkılar sunan bir yerdir. Yani Trabzon deyince Of bölgesi, Of deyince Çaykara bölgesi anlaşılıyor. Hatta ben şöyle bir şeyi de nakledeyim: Yüksek lisans yaparken İstanbul'un ilk belediye başkanı Hızır Bey'i çalıştım. İstanbul'un ilk kadısıdır. Kadı o zaman hem hâkim hem belediye başkanıydı. Onu çalışırken not almadım, yeni ilme intisap ettiğimiz için her okuduğumuzu yazmıyoruz bir kenara, sonra o bilginin nereden olduğunu unuttum. Hızır Bey İstanbul'un ilk kadısı olduğu zaman Trabzon Of bölgesine, orada var olan ilim adamlarını teftiş etmesi için müfettiş göndermişti. Ama keşke o dönem o bilgiyi alsaydım, bir daha yeniden o bilgiyi bulup nereden tespit edeceğim, çok kolay değil. Dolayısıyla Osmanlı'nın Trabzon'u fethetmesinden önce bile orada dinî hayat, İslâmî hayat şekillenmeye başlamıştı. Zaten fetihlerin amacı da budur. Fetihler önceden başlar, sonra askerî fetihlerle taçlanır, burası da böyle olmuştur. Bu itibarla Trabzon hakikaten dinî hayat açısından Türkiye'de önemli bir konum sahibidir. İşte Diyanet İşleri Başkanlığı'nın personeli düşünüldüğünde, oradaki müftüler vaizler düşünüldüğünde, bu yörenin İslâmî ilimlere veyahut da ilâhiyat eğitimine diğer yörelere göre daha bir öncelik verdiğini görüyorum. Tabii modern düşüncenin, modernizmin getirmiş olduğu olumsuz şeylerden her bölge olduğu gibi bizim bölgemiz de nasibini almıştır. Ama Trabzon'un, bütün farklı siyasi kanaatleri ile birlikte, özellikle İslâm'a, Müslümanlığa, dinî hayata son derece önem vermiş bir yer olduğunu düşünüyorum.

Hocam bizimle görüşmeyi kabul edip verdiğiniz katkılardan, değerli bilgilerden dolayı size çok teşekkür ediyoruz.

Ben teşekkür ederim, ayağınıza sağlık, çalışmalarınızda başarılar diliyorum.

Süleyman Çiftçi

Süleyman Çiftçi 1964 yılında Çaykara'nın Taşören (Zeleka) köyünde dünyaya gelmiştir. Çaykara İmam-Hatip Okulu'ndan mezun oldu. Yaklaşık dokuz yıl medrese eğitimi aldı. Hacı Hasan Efendi, Çaykara Müftüsü Hacı Yusuf Bilgin Hocaefendi, Hacı Abdullah Keleş Hocaefendi, Hacı Ferișad Efendi'nin torunu Hacı Ahmet Efendi, Hacı Yusuf Efendi, İsmet Baltacı Hoca, Ali Karaca Hocaefendi, Balabanlı meşhur Hafız Ali Rıza Abdülazizoğlu Hocaefendi gibi pek çok tanınmış hocadan çeşitli ilimlerde ders almıştır. 1979 yılından beri hem tahsil hem de tadrisle meşgul olmaktadır. 40 yıl süresince 800 civarında kişiye ders okutmuştur.

Görüşme Şenol Saylan tarafından Çaykara'da gerçekleştirilmiştir.

Bugün 19 Haziran 2023 Çaykara'dayız. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı, Trabzon Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenen *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* adlı projemizin bu haftaki konuğu Süleyman Çiftçi. Sözü çok fazla uzatmadan hocama bırakmak istiyorum.

Hocam kısaca öz geçmişinizden bahseder misiniz?

Bismillâhirrahmânirrahîm. Ben Süleyman Çiftçi. Taşören köylüyüm. 1964 yılında doğdum. 1979'dan beri okumak ve okutmakla meşgulüm. Yedi tane muhtelif hocadan okumak nasip oldu. Tasavvufi olarak da irtibatlı olduğum hocalarım oldu. İlk olarak 1979'da Hacı Hasan Efendi'yle beraber üç yıllık tasavvufi beraberliğimiz oldu. Üç yıl da Müftü Hacı Yusuf Bilgin Hocaefendi'yle şer'î ilim irtibatımız oldu. Ondan sonra 1982'de Hacı Hasan Efendi ahirete göçtü. Hacı Yusuf Efendi de Bursa'ya gitti. Sonrasında onların talebelerinden devam ettik. Bugüne kadar da okuyup okutmakla meşgul olduk.

Hocam, ilk tahsilinize geri dönecek olursak o kısımları daha ayrıntılı dinlemek isteriz. Bize ilk tahsilinizi, ilk dinî eğitiminizi ne zaman, kimde, hangi hocalardan aldığınızdan bahsedebilir misiniz? Ayrıca hocalarınızı da isimleriyle zikrederseniz onlar da kayıt altına alınmış olurlar.

İmam-hatipte dört yıl okudum. Ondan sonra oradan ayrıldım ve medreseye geçtim. Medreseden önce ciddi bir eğitimim yoktu. Yani bütün çalışmalara on dört yaşında başlamış oldum. On dört yaşına kadar sadece Kur'ân-ı Kerîm'i yüzüne yavaş okuyabiliyordum o kadar. Hacı Hasan Efendi'den 1979'da tasavvuf dersi aldım, oradan bir sevgi hâsıl oldu, okulu bıraktım daha doğrusu imam-hatip lise birden ikiye geçmedim, medresede eğitime devam ettim. Hacı Hasan Efendi, Hacı Yusuf Efendi'de okumamı emir buyurdu. Hacı Hasan Efendi "Tasavvufi eğitim için gider gelirsin" dedi. Perşembe sabahları hatme-i şerife gidiyor, sohbetlere devam ediyorduk. İlmî olarak yorulma dedi. "Yolda gidip gelmekle yorulursun, Müftü Efendi'den devam et" buyurdu. Ben de o şekilde devam ettim. Sonrasında ise Cincioğlu denilen Süleyman Bilgin Hocaefendi'den ferâiz okuduk. Holo (Dernekpazarı) dediğimiz yerde Havaşo Mahallesi var, yeni ismi Çayırbaşı galiba, oradaki Hacı Abdullah Keleş Hocaefendi'den irtifa cetveli gördük. Hacı Ferşad Efendi'nin torunu Hacı Ahmet Efendi'ye on bir yıla yakın gittik geldik ve aralıklı olarak müzakereli dersler yaptık ama disiplinli olarak Hacı Yusuf Efendi, İsmet Hoca, Ali Karaca Hocaefendi'den dersler aldık. Balabanlı meşhur Hafız Ali Rıza Abdülazizoglu Hocaefendi'den kıraat ilmî aldık, biraz nahiv de okuduk.

Hocalarımıza tekrar döneceğiz ama hocam, öncelikle ailenize dönmek isteriz. Kendi ailenizde bu tarz ilimle iştigal etmiş olan dedelerinizden, babalarınızdan biri var mıydı? Çevrenizde sizi ilme teşvik edebilecek örnekler var mıydı?

Evden fazla bir şey almadık fakat tanımak nasip olmadı dedem Şerif Efendi müderristi Taşören köyünde. Çok meşhur bir âlim olmamasına rağmen çok çocuk okutmuş. Hafızlık yaptırmış. Daha sonradan nasip oldu, hafızlarını da tanıdık. Hacı Hasan Efendi'ye tasavvufta intisap edince ilme, medreseye karşı bir sevgi hâsıl oldu ve orada bir dönüş oldu, ondan önce bir plan ve program yoktu.

Tekrar baştan yavaş yavaş ilerleyelim hocam, biraz oraları ayrıntılandırmanızı isteyeceğiz sizden. Yusuf Efendi'den ilk olarak İslâmi ilimler konusunda neleri aldınız?

Sarf ve nahivi Hacı Yusuf Efendi'den okuduk. Sonra Hocaefendi 1982'de Bursa'ya göçünce öğrencisi Çaykara merkez vaizi müftü vekili Ali Karaçay Hocaefendi'den bir miktar okuduk. O da Rize merkez vaizi olarak tayin olunca Yeşilalan köyünden İsmet Baltacı Hocaefendi'den okumaya başladık. Sonra askerlik araya girdi, askere gittik geldik ama tekrar devam ettik. 1987'de icâzet almak nasip oldu. Ardından Süleyman Bilgin Hocaefendi'den ferâiz okuduk. İrtifa cetvelini de Holo'ya gittik okuduk. Kıraat ilmini de Âşikkutlu Hocaefendi'nin de talebeleri olan Hacı Yusuf Efendi ve Ali Rıza Abdülazizoğlu'nda bir miktar okuduk. Hacı Yusuf Efendi'nin metodu şuydu; kıraatsiz Arabiyat okutmazdı. Yani mutlaka günde bir sayfa verecektin. Kıraat ve mehâricten bir ta'lîm görmeden sarf veyahut da nahivden ne okuyorsan okutmaya başlatmazdı.

Kitaplardan bahsettiniz hocam, bu eğitim sürecinde hangi kitapları okudunuz, genel olarak hangi kitaplar okutulurdu?

Bu bölgede alet ilimleri ortadan gider, sağdan soldan da şeriat ilimleri devam ederdi. Alet ilimleri olarak *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *Avâmil*, *İzhâr*, *Kâfiye*, *Molla Câmî*, *Telhis*, *meânî* okunur bir yandan da fıkihtan *Nûru'l-izâh*, sonrasında ya *Mültekâ* ya *Kudûrî* ya da *İhtiyâr*, akaitten *Teftâzânî* okunurdu. Okuttuğumuz sistemde kendimiz okumamıştık ama *Fıkhul-Ekber*'i de derslerimize ilave ettik. *Fıkhul-Ekber*'i elli dört sayfalık *Ebu'l-Müntehâ* şerhiyle beraber okutuyoruz. O da ilk başta *Teftâzânî*'yi vermeden çok güzel oluyor. Bir de *Mutûnu'l-akâid* diye yeni bir toplama eser var, onu da derslere ilave ettik. Eserin içerisindekiler yeni değil, yaklaşık 1000 yıl önce yazılmış *Tahâvî ve Fıkhul-Ekber*'den derlenmiş bir eser. Bir de manzûm *Emâlî* ezberletiyoruz. Tefsirde *Celâleyn*'den en az dört cüz olmak üzere okutuyoruz.

Bunlar şu an sizin eğitiminizi verdiğiniz eserler değil mi hocam? Ben aslında sizin okuduklarınızı sormuştum ama bunlara temas etmemiz de güzel oldu.

Burada sadece *Mutûnu'l-akâid* ile *Ebu'l-Müntehâ* ilavesi var, gerisi kendi okuduklarımızdır. Bunları biz ilave ettik ki akâidi biraz daha kuvvetlendirelim dedik. Çünkü *Teftâzânî* biraz daha zor ve biraz daha mantıklı çatışmalı metinler vardır, bu yüzden daha kolay anlaşılacak metinleri ders programımıza yerleştirdik. Mesela *Emâlî* çok güzeldir, o yüzden onu ezberlettiriyoruz. Fıkihta en az iki metin okutuyoruz. *Nûru'l-izâh* başta olmak üzere *Mübtedî*'nin başından biraz okur sonrasında daha geniş metinlerden olan ya *Kudûrî* ya *İhtiyâr* ya da *Mültekâ* okuturuz. Bu sıralar *Kudûrî* ve *İhtiyâr* okuttuk. Hadiste *Zübdetü'l-Buhârî*'yi ezberletiyoruz. Yaklaşık 900 hadis var o kitapta, hem tercümesini yaptırıyoruz hem de ezberini alıyoruz. Usul-i fıkihta da biz *Mir'atü'l-usûl* okuduk fakat çok zor bir metindi bir şey anlamadık, daha kolay bir metin olan Abdülkerim Zeydân'ın *el-Vecîz* adlı usul-i fıkhını bulduk, onu okutuyoruz. Yani *Mir'atü'l-usûl* okutabilecek bir hoca değilim çünkü gerçekten zor bir kitaptır. Ancak *el-Vecîz* hem rahat hem de misalleri, ayet ve hadisleri o kadar bol ki usul-i fıkhı ben o zaman anladım.

İcâzetten sonra usul-i fıkhı anladım ben. Kendi başıma iki tane daha farklı usul-i fıkhı okudum ama Abdülkerim Zeydân'ın usul-i fıkhı karşıt mezhepler arasında karşılaştırmalı olarak çok daha tatlı çok daha bereketli öğrenciler için. *Delâil-i hayrât*'ı da veriyoruz. Ve *Kasîdetü'l-bürde*'yi ezberletiyoruz. 160 beyitin hem manasını verdiriyoruz hem de ezberlettiriyoruz. *Kasîdetü'l-bürde* Efen-

dimizi metheden Arapça mevlid niteliğinde bir metindir. Aynı zamanda bu metinle beraber Arapça şiir metni çözme kabiliyetini veriyoruz. Hani nesir yazısını çözmek biraz daha kolay ama şiirde fiil, fâil, mef'ûl yerleri değişiyor; mübteda, haberin yerleri şiirden dolayı değişiyor ve sonundaki kafiye zorunluluğundan dolayı. Böylece onu da vermiş oluyoruz. Hem kitabın kendisi bereketli hem de şiir çözülmüş oluyor.

Hocam hazır derslerden bahsetmişken hocalarınızın derslerdeki takrir metotlarından, yöntemlerinden bahsedebilir misiniz? Az önce bahsettiğiniz şeyleri muhtemelen siz de hocalarınızdan görerek bu şekilde uygulama yapıyorsunuz. Onlardan da bize kısaca bahsedebilir misiniz?

Kur'an, tashih-i hurûf, tecvid hallolmadan Arabiyat okutmuyorlardı hocalarımız. Biz de aynı metodu uyguluyoruz ama hafız olarak veya mehârici hazır olarak gelmişse istediği yerden Arapça'dan başlatıyoruz onu. Ayrıca ilâhiyat kitaplarında da ilâhiyat öğrencilerine yardım ediyoruz. Hazırlık-taki dört tane kitabı yaklaşık 7-8 yıldır çalıştığımız gençler var.

Hocam sizin kendi öğrencilik zamanlarınıza tekrar dönersek, o dönemde bu yörede var olan medreseler, eğitim kurumları olarak sizin hatırladığınız neler, nereler var?

En sonlarına rastgeldik. Hacı Hasan Efendi, Hacı Yusuf Efendi, Hacı Ahmet Efendilerin vardı. İsmet Hocam benim zamanımda okutmuyordu, ricam üzerine bana tek olarak okuttu. Bizden önceki dönemde çok yoğundu, tabiri caizse her köyde bir medrese vardı. İki köyde bir mutlaka meşâyih-tan bir tasavvuf önderi mutlaka vardı. Köyler çok yoğun ve bereketliydi.

Burada okuyan öğrenciler buralı mıydı, dışarıdan gelenler var mıydı, bir bilginiz var mı?

Hacı Hasan Efendi -rahmetullâhi aleyh- meşhur olduktan sonra dışarıdan çok öğrenci geldi. Son dönem öğrencileri Araklı, Arsin, Yomra taraflarından çok fazla vardı, daha öncesinden Vakfikebir, Of vardı. İlk başlarda Akdoğan ve Soğanlı Hopşera dediğimiz köylerden çok öğrencisi oldu. Neredeyse bütün köyü müftü yaptı desek caizdir. 280 civarında mücâzı var. Çok yoğundu. Biz son dönemlerine rastgeldik. 1979-82 arasında Hacı Hasan Efendi'nin -rahmetullâhi aleyh- yaklaşık on küsur öğrencisi vardı ama hocalarımızın anlattığına göre 80, 90, 100, 110 talebe olduğu zamanlar oluyormuş. Hacı Yusuf Efendi -rahmetullâhi aleyh- şöyle derdi: "Sabah namazı derse otururdum, gece on birde bitirirdim, evim de köydeydi, belime bir tabamca koyar öyle giderdim, bir iki saat yatar sabah namazı yine Merkez Camii'ne gelirdim." Babasından sonra Merkez Camii imamı oldu, sonra bir tez verdi, Çaykara İlçe müftüsü oldu. Çok yoğun ve hep özveri içerisinde bir hayat geçirdiler. Yani normalde, Müftü Efendi maaşını alıyordu, yine Hacı Hasan Efendi merkez vaiziydi, o da cuma günleri vaizlik yapıyordu ama sabah oturuyorlardı, yatsıya kadar ders okutuyorlardı. Kendilerine ait bir hayatları yoktu, çok cüzî şekilde vardı.

Bu öğrencilerin iaşe ibateleri nasıl temin edilirdi?

Bunlar daha çok yetişkin insanlar oldukları için misal olarak Araklı'dan gelen bir kişi azık çantasıyla beraber kendi erzağıyla geliyordu. Şimdiki gibi yatılı, yemekli Kur'an kursu sistemi yoktu. Sadece

yatacak yeri ayarlanıyordu. Kusunga da dediğimiz Akdoğan'da eski medrese hücreleri vardı, bir kısmı orada kalıyordu bir kısmı da Aşağı Hopşera'da Hasan Efendi'nin mahallesindeki hücrelerde kalıyordu. Hopşeralı olanlar zaten evlerinden gidip geliyorlardı. Onun dışında kalanlar da boş olan evlere 3-5 kişi olarak yerleştiriliyordu. Ama herkes kendi erzakını evden getiriyordu. Evden getirilen de erzak bir hocaefendinin anlattığına göre bir pileki mısırdı yani öyle ilaveli yemekler falan yoktu. Bir pileki mısır ekmeği veriliyordu ve bir hafta o yeniyordu, ondan başka bir şey yoktu ki, o zamanda ekmek bulanın karnı doyuyordu diğer insanlar ekmek de bulamıyordu. Benim zamanlarımda öyle değildi, bal da yiyorlardı, patates çorbası da yapıyorlardı. Bizzat o talebelerle oturup kalkıyorduk. Yemekleri fena değildi ama kendileri getiriyorlardı yemeklerini.

Bu talebelere çevrenin, köylü ahalinin bakışı nasıldı? Nasıl bir değer atfediyorlardı? Onların ihtiyaçlarını karşılamak için çaba sarf ediyorlardı mıydı? Nasıldı ilişkileri talebelerle?

Para toplama, yardım isteme metodu yoktu. Velilerin desteğiyle beraber gelip okuyorlardı. Kimse-den bir yardım alınmıyordu o zamanlar. Kur'an kursu yardım mantığı yoktu.

Yani öğrencilerin yemeğine katkıda bulunma...

Mutlaka olmuştur o tip şeyler ama öyle aralıklı olarak kendiliğinden olmuştur, organize hâlinde değil yani.

Siz de icâzet aldınız yanlış hatırlamıyorsam İsmet hocadan en son...

En son İsmet Hoca'dan şer'î ilimlerde icâzet aldım.

İcâzete de kısaca bir değinelim isterseniz. Sizin kendi icâzetinizle ilgili bir tören yapıldı mı?

Tören yapmadık çünkü tektim. Rahle-i şeriften aldık icâzeti. Ben de aynı şekilde rahle-i şeriften veriyorum. Biz de merasim yapmıyoruz.

Peki hatırladığınız icâzet töreni var mı? Sizden öncekilerin icâzet törenleri nasıl yapılırdı?

Çok gidiyorduk. Hacı Hasan Efendi'nin icâzet merasimlerini kaçırmazdım.

Hatırladıklarınızı paylaşırsanız seviniriz.

Bölümlü hafızlık icâzet merasimine gittik Hacı Hasan Efendi'yle. Pazar Tütüncüler köyünde Resul Hoca'nın şer'î ilimler icâzetine yine Hacı Hasan Efendi'ye beraber gittik. Hacı Hasan Efendi'nin kendisinin en son icâzeti Merkez Camii'nde cuma günü yapılmıştı. Hacı Mahmut Efendi hazretleri de iştirak etmişti oraya. Orada bizzat gördüm. Âdet olarak şöyledir; önce bir aşr-ı şerif okunur, arada bir vaaz girer, sona yaklaşınca da icâzet alacak olan mollalar diyelim, kısa birer vaaz yapar inerler, yani halkın önünde nitekim bir testten geçmiş olurlar. Ondandır sonra icâzeti veren hocaefendi silsile-i şerifi yani icâzetnâmeyi üstten aşağı okur. Ondandır sonra oradaki ki en yaşlı, en rütbeli zat bir dua yapar ve öğle namazına geçilir. Tabii yemek ikramı da olurdu.

Öğrencilerin icâzete yönelik özel bir kıyafeti var mıydı?

O zaman yoktu. Şimdiki gibi öyle sarıklı cübbeli bir kıyafet filan yoktu. Ama takke vardı. Bulunursa bir cübbe giyilirdi. O zaman imkânsızlıklar vardı.

Hocam ben tekrar eski hocalarımıza dönmek istiyorum. Özellikle sizin onlarla ilgili gerek kendinizin müşahede ettiği gerekse de hocalarınızdan duyduğunuz güzel hatıralarınız olduğunu biliyoruz. Hacı Hasan Efendi'den başlayarak onları bizimle paylaşır mısınız?

Hacı Hasan Efendi'den üç senede okudum, belki onlarla ilgili iki yüz sayfa yazardım ama şimdi aklıma çok özel bir anı gelmedi. Ama ilginç bir şey istersen şunu anlatabilirim. Hatme-i şerif yaklaşık kırk beş dakika tutuyordu. Bitiminde de herkes taşları kalkıp Hacı Hasan Efendi'nin önündeki tasın içine geri koyuyordu. Ben de genç olduğum için kırk beş dakika oturdum, korkudan da hiç sallanmadım tabii saflar da sıkıştı zaten. Yaklaşık 15-20 dakika sonra belden aşağısını hissetmez oldum. Hatme bitti, duadan sonra kalktım taşları vereceğim, baktım belden aşağı hiçbir şey yok, Hacı Hasan Efendi'nin kucağına düştüm, taşları öyle koydum oraya. O tip böyle çok hatıralarımız var. Hacı Salih Efendi hazretleri, Hacı Hasan Efendi'nin ilk hocası. Erzurum'a göçtü. Ona da bir on küsur yıl tasavvufi amaçla gidip geldik.

Onların bahsettiği eski hocalardan isim olarak hatırladığınız var mı?

Şahinkaya'daki Mahnida Müslim Efendi çok büyük bir âlimdi. Durgunlar şimdi galiba soyadları. O zamanın Ebû Hanife'si gibi bir isimdi. İlimde çok ilerideydi. Yaklaşık yirmi sene önce oğlunun evi yandı, kitaplar da orada yandı. Ama kitapların hepsi şu an yeniden basıldı, yeniden dizgi yapıldı. Artık bulunamayan kitap yok. Kümbetin içerisinde yatan Hacı Ferşad Efendi var. Hacı Ferşad Efendi'nin arkasında Karahasan Mehmet Efendi var. Onun arkasında Hacı Ferşad Efendi'nin en küçük oğlu Hacı Yusuf Efendi var, 1984'te ahirete göçtü. O da Mehmet Zahid Kotku hazretlerinin halifesidir. Onunla da iki sefer sohbetimiz var. Babasını az tanır.

Hazır değinmişken buradan devam edelim. Hocaların tasavvufi yönlerine de temas etmişsiniz. Buradaki hocalar açısından baktığımızda tasavvufi bakış açısı ile şer'î ilimlerle tamamen meşgul olan tasavvufla çok iştigal etmemiş olanlar şeklinde bir ayırmadan söz edebilir miyiz? Yoksa bir birliktelik mi vardı? Hem tasavvufi yön hem de şer'î ilimlerde ihtisaslaşma beraber mi yürüyordu? Nasıl bir kanaatiniz var?

Zaten tasavvuf diye bir şey yoktur, tarikat diye bir şey yoktur, mezhep diye bir şey yoktur. Sadece Allah'ın dini, İslâm dini vardır. Ben yirmiye yakın şeyh tanırım. Kur'an'dan, sünnetten, fıkihtan başka sohbetimiz olmamıştır. Tarikat sohbeti olmaz, aslında tasavvufun sohbeti olmaz. Kur'an okunur, ayetler, hadis-i şerifler anlatılır, fıkihtaki, akâittteki konular incelenir. Tarikat diye bir şey anlatılmaz. Bu ilâhiyat fakültesinin dışındaki tabeladan bahsetmeye benzer. O tabela ilim değildir, içerideki ders kitaplarında ilim vardır. Tasavvuf adına buradaki meşâyih âlimler sadece İslâm'ı anlattılar.

Yani orası muhakkak, onunla ilgili bir şey yok da hani manevî yönden insanları geliştirmek ayrı bir eğitim disiplini olarak kabul edilebilirse farklı meşrepte hocalarımız var.

O anlamda sadece zikir dersi veriliyordu. Onun dışında bütün islamı yaşamak, nafileler, haramlardan kaçınmak gibi hep böyle konular olurdu.

Siz Taşören köyündesiniz. O civardan böyle hatırladığınız oranın dinî hayatına etki etmiş önemli hocalar kimlerdir?

Benim tanıdığım Hacı Cevahir Hoca diye bilinen Hacı Ahmet Seçilmiş Hocaefendi vardı. Çok hafız yetiştirdi, kıraate çok hizmet etti. Taşören Merkez Camii'nin imamıydı. Çok kıymetli bir zattı. Tasavvufî müritlik yönü de vardı. Cevahir ismi değil lakabıdır. Cevahir babasının asıl ismidir. O da sarf ve nahivde üstaddı. Ancak nahivden sonra okutmaz, başka hocaya yollardı. Nahivi onun kadar mükemmel anlatabilen daha yok derdi İsmet Hocam -rahmetullâhi aleyh.-

Cumhuriyet döneminde yine sizin köyünüzde Taşören'de hafızlık eğitimi verdiren, İslâmî ilimler okutan başka isimleri hatırlıyor musunuz?

Kayran köyünde hafızlık yaptıran bir teyzemiz vardı. Başka bir amca vardı. Hacı Şükrüler diye meşhur olan hafız yetiştirenler vardı. Hafızlık neredeyse her köyde devam etti epey zaman.

Hafızlık yaptıran teyzeden bahsettiniz ,o ilginç, oraya bir giriş yapabiliriz aslında.

Fazla bir bilgim yok o konuda. Hacı Şükrülerin annesi olması lazım. O meşhur Hafız Hacı Şükrülerden bir tanesi sağdır. Onların annesi de hafızlık yaptırmış mübarek.

Hanımlara hafızlık yaptırıyor yani. Peki, sizin döneminizde hanımların dinî eğitimiyle ilgili neler söylersiniz?

Çok zayıftı, arazi şartlarından dolayı kız çocuklarının okumaya fırsatı yok gibiydi. Erkeklerden de okuyan benim zamanımda çok azalmıştı. Dokuz sene okudum hiç arkadaşım olmadı medrese hayatımda.

Programımıza katkı sunduğunuz için çok teşekkür ediyoruz, Allah razı olsun.

Sizden de inşallah.

Süleyman Mollaibrahimoğlu

Trabzon'un Dernekpazarı ilçesine bağlı Yenice köyünde doğdu. Hıfzını Gülen köyünde ve ilk tahsilini kendi köyünde tamamladı. 1976 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nden, 1980 yılında da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 1981-1982 Eğitim-Öğretim yılında Suudi Arabistan'ın Mekke şehrinde Ummu'l-Kura Üniversitesi'ne bağlı Dil Enstitüsü'nde iki dönem eğitim gördü. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tefsir Anabilim Dalı'nda yüksek lisans (1986) ve doktora (1990) yaptı. 2002 yılında doçent ve 2008 yılında profesör oldu. Uzun yıllar Diyanet İşleri Başkanlığı'nın taşra teşkilatında (beş yıl İstanbul Bahçelievler Kur'an Kursu öğreticiliği ve yirmi iki yıl İstanbul Süleymaniye Camii'nde imam-hatip olarak) görev yaptı. 03.03.2005 yılında Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı'na öğretim üyesi olarak atandı. Aynı fakültede sırasıyla bölüm başkanlığı, dekan yardımcılığı ve 2012-2015 yılları arasında dekanlık yaptı. 2011 yılında bir dönem Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak bulundu. 15.06 2015- Ağustos 2018 tarihleri arasında üç yıl Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde dekanlık yaptı. Yine aynı üniversitede 05.05.2017-05.09.2018 tarihleri arasında vekâleten rektörlük görevinde bulundu. 31.08.2018 tarihi itibarıyla de görev yeri olan RTEÜ İlahiyat Fakültesi'ne geri döndü. Hâlen aynı Fakülte'nin Temel İslam Bilimleri Bölüm başkanı olarak görev yapmaktadır.

Görüşmeyi Süleyman Gür, hocamızın Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki çalışma odasında yapmıştır.

Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı, Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin desteklediği *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projenin bu bölümdeki konuğu Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Süleyman Mollaibrahimoğlu hocamız. Davetimize icabet ettiği için hocamıza teşekkür ediyor ve hemen sözü kendisine vermek istiyorum.

Değerli hocam, öncelikle kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz?

Bendeniz Prof. Dr. Süleyman Mollaibrahimoğlu. Trabzon ili, Dernekpazarı eski adıyla Hola-i Kebir'e bağlı yedi köyden biri olan Marlataş, yeni adıyla Yenice köyünde doğdum. Sıbyan mektebinde Kur'an-ı Kerim öğrenme fırsatı buldum. Ardından ilkokula gitmeden önce hafızlık yapmaya başladım ancak köyde başarılı olamayınca yine Dernekpazarı'na bağlı eski adıyla Visir, yeni adıyla Gülen köyüne giderek orada hafızlığımı ikmal ettim. İlkokul 3. sınıfı o köyde tamamladım. Ardından tekrar köye dönerek 4. ve 5. sınıfı tamamlayarak ilkokuldan mezun oldum. İmam-hatip okulunun 1. sınıfını Tekirdağ İmam-Hatip Okulu'nda, 2. ve 3. sınıfını Sakarya'da, geri kalan dört yılı Trabzon'da okuyarak tamamladım. Trabzon İmam-Hatip Okulu'ndan daha doğrusu İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldum. Ardından İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdim.

İmam-Hatip Okulu'nu bitirdikten sonra 1976 yılında aynı zamanda Diyanet'e bağlı Bahçelievler Kur'an Kursu'na atandım. Beş yıl kadar orada görev yaptıktan sonra bir yıl Mekke Ümmül-Kurâ Üniversitesi'nde bulundum. Daha sonra askerlik görevimi bitirince 1983 yılında İstanbul Süleymaniye Camii imam ve hatibi olarak atandım ve 2005 yılının başına kadar o görevi sürdürdüm. Ve ardından 2005 yılının başında Trabzon KTÜ'ye bağlı Rize İlahiyat Fakültesi'ne öğretim üyesi olarak atandım. Süleymaniye'de görevliyken yüksek lisansımı, doktoramı ve doçentliğimi tamamladım. Ve doçent olarak İlahiyat Fakültesi'ne atanmış oldum. 2011 yılına kadar bu üniversitede görev yaptım. Ardından bir dönem kadar Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne naklen atandım. Bir dönem orada kalmak kısmet oldu.

2006'da Rize Üniversitesi kuruldu; Rize Üniversitesi'ne bağlı olan ve daha sonra da Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi olan bu üniversitenin İlahiyat Fakültesi'ne talep üzerine dönüşüm 2011 yılında oldu. 2012-2015 yıllarında bu fakültede dekanlık yaptım. 2015-2018 yılları arasında da Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dekanlığına atandım ve 4 ay kadar da o üniversitede rektörlük yaptım. 2018 yılından itibaren de yine aynı şekilde kadromun bulunduğu bu fakülteye dönüş yaptım. O tarihten bu tarafa burada öğretim üyesi olarak ve bir de bölüm başkanı olarak görev yapmaktayım.

Peki, hocam, şimdi izninizle çocukluk günlerinize dönmek istiyoruz...

Küçüklüğünüzde çocuklar köyünüzde ya da civar köylerde temel dinî bilgileri kimlerden alırlardı? Resmî kurumlar mı vardı yoksa ailelerinden mi dinî bilgileri öğrenirlerdi? Hangi hocalar hangi dersleri verirdi, o hocaların ilmî durumu ne idi? Bu konularda bizi bilgilendirebilir misiniz?

Efendim, köylerde genelde cuma namazı kılınan camilerin yanında mahalle camileri de vardı. Bizim Merkez Camii'nin dışında hemen evimize yakın bir mescit vardı. Gerçi daha sonra cami statüsüne de geçti ve cuma namazlarının da kılındığı bir cami oldu. Ve o mahalledeki çocukların kız-erkek hepsi ilkokul öncesinde sıbyan mektebi hüviyetinde oraya gelir ve Kur'ân-ı Kerîm'i öğrenirlerdi. O hocamız da netice itibariyle hafız olmuş, ondan bundan belli bir eğitim almıştı -Arapça eğitimi de almış- ama icâzet almış değillerdi. Yani molla diye tabir ettiğimiz belli bir seviyeye gelmiş mahalle camilerinde görev yapabilecek bir konumdaydılar. Onlar zaten maaşlı görevliler değillerdi. Mahalle halkının katkılarıyla görev yaparak çocukları okutmakla görevlendirmiş kişilerdi. Genelde köylerdeki hocalar görevlerini bu şekilde icrâ ediyorlardı. Tabii daha sonra kadrolu hocalar ortaya çıkmaya başladı.

Hocam, siz temel dinî bilgilerinizi veyahut da Kur'ân-ı Kerîm'i yüzüne okumayı ilk olarak nerede ve kimden öğrendiniz?

Biraz önce de ifade ettiğim gibi mahalle camisinde Kur'an öğrenmek kısmet oldu. Mahmut Abanoz diye uzaktan da bir yakınlığımız olan hocadan öğrendim. Genelde benim yaşındaki çocukların Kur'an hocası oydu. Oldukça gayretli bir hocamızdı. Ve o dönemdeki eğitim tarzı biraz farklıydı. Küçük çocuklar da bizimle aynı yerdedi, bir sınıftan müteşekkildi farklı sınıflar yoktu. Yani Kur'an okumasını bilenle Kur'an okumasını bilmeyen aynı yerdedi. Hatta 1-2 yaşında çocuklar da gelirdi. Orada genelde dua ve sûreler koro hâlinde tekrar edilir ve o şekilde ezberlenirdi. Dolayısıyla okuma yazmayı öğrenmemiş çocuklar da kulak dolgunluğu sayesinde birçok duayı bu şekilde ezberler ve ezber olarak okurdu.

Kız ve erkek çocukların hepsi de bulunabiliyordu değil mi?

Tabii tabii. Hepimiz bir aradaydık.

Hocam ailenizden; anneniz ya da babanız yahut da diğer aile bireylerinizden dinî terbiyenize, yetişmenize katkısı olanlar var mı?

Malum, soyadımız Mollaibrahimoğlu. Aslında ailemiz, soyadı kanunundan önce de bu lakapla tanınırdı ve hâlen de öyledir. Mesela soyadı kanunundan sonra bizim soyadımız Yoldaş oldu. Bu soyadımızla bizi kimse tanımıyordu. Biz Mollaibrahimoğulları'ydık ve asırlardır böyle bilinirdik. Daha sonra babam o aile lakabımızı soyada dönüştürdü. Bizim aile aynı zamanda hoca şeceresi diyebileceğimiz bir silsile hâlindeydi, hoca takımı da diyebiliriz. Dedemin dedesi Konya'da görev yaparken orada vefat etmiş, dedemin babası -Hasan Efendi diye bilinir- Afyon Emirdağ'da vefat etmiş. Dedem -onun adı da Hasan'dı- 1956 yılında Ankara Polatlı'nın Hıdırşeyh köyünde imamlık yaparken orada vefat etmiş, oraya defnedilmiş. Babam da icâzetli hocaydı. Biz beş kardeşiz ve dördümüz de hafızız. Dördümüz de imam-hatip nesli diyebileceğimiz bir şekilde yetişerek bu hocalık vasfını ailece devam ettirmeye çalışıyoruz.

Evet hocam ilmiye sınıfına mensup olduğunuz buradan anlaşılabilir oldu. Ve ecdadınızın önemli bir kısmı bu hizmeti görürken belli ki şehir dışında, başka yerlerde vefat edip oralara defnedilmiş. Babanızdan bahsettiniz hocam icâzet aldığımı, mücâz bir hocaefendi olduğumu söylemişsiniz. Kimden icâzet aldığımıza dair bilginiz var mı?

Sürmene’de Asu diye bir yer var, doğrusu hocasının adını hatırlamıyorum, orada hem görev yapmış bir süre hem de okuyarak medrese tahsilini görerek icâzet almış. Sonra 1960 yılında İstanbul’a giderek Avcılar’da imamlık yapmaya başlamış. Bir süre imamlık yapmış, daha sonra kadrolu olmadığı için o şekilde geçimin zor olacağını düşünerek bir inşaat şirketinde çalışmaya başlamış. Ardından uzun bir süre inşaat ustası olarak gayret etmiş, çalışmış ve 1980 yılından itibaren de hayatının sonuna kadar İsmailğa’da Kur’an öğretimiyle meşgul olmuş, o görevi sürdürmüştür.

Hocam özellikle ulema ailesinden geldiğiniz için merak ediyoruz, dedelerinizden yahut da ileriye doğru büyük dedelerinizden size intikâl eden tarihî vesikalar icâzetnâmeler olmuş mudur; olmamışsa acaba hangi nedenlerden dolayı zayı olmuş olabilirler? Bu konuda bilginiz var mı?

Şimdi Efendim, babamın vefatı 1983 yılının sonu 1984 yılının Mart ayında ki ben o zaman Süleymaniye Camii’nin imam-hatibi olarak atanmıştım, bir Mirac Gecesi’nin ertesi günü sabahı bir telefonla köydeki ahşap evimizin yandığı haberini aldık. Orada büyüklerden kalma ne kadar hatıra varsa kitap, vesika, icâzetnâme kül olup gitti. Dolayısıyla eskiden bize intikal eden hiçbir şey kalmadı, bütün eşyalar o yangında yok olup gitti.

Yöredeki tarihî vesikaların, nadir eserlerin önemli bir bölümü bu şekilde maalesef zayı olmuş durumda. Hafızlık sürecinize geçelim hocam. Zannediyorum önce kendi köyünüzde hafızlık yapmaya başladınız, daha sonra Gülen köyüne intikal ettiniz, orada tamamladınız. Bu süreci bize biraz anlatabilir misiniz? Köyünüzde başladıktan sonra neden Gülen köyüne geçtiniz, Gülen köyüne geçtikten sonra hangi şartlarda orada hafızlık yaptınız? Bu bölümü dinlemek isteriz.

Kur’an okumayı öğrendikten sonra artık hafızlık yapabilecek bir seviyeye gelince ağabeyimle beraber komşumuz Mustafa İlhan Hocaefendi’de hafızlık yapmaya başladık. Fakat patinaj yaptık çünkü kontrol yok, evde bizi çalıştırmaya sevk edecek kimse de yok. Çocuğuz netice itibariyle kendine hâkim olup da dersini yapmak gibi bir anlayış, bir gayret yok. Bu yüzden bir veya iki yıl bu şekilde bir çalışmanın sonucunda babam da İstanbul’da olduğundan yani köyde hafızlık yapamayacağımız kanaati hâsıl olunca hafızlık yaptıracak iki kişinin bulunduğu Hola-i Kebir’e gittik. Orada hafızlık yaptıranlardan birisi yine bu Holo köylerinden Zamano diye tabir ettiğimiz Çayırbaşı’ndan Kara Molla diye anılan kişiden hafızlık yaptık. Kendisi Gülen köyünde imamlık yapıyordu. Orada hafızlık yaptırdığı da biliniyordu. Rahmetli annem bizi oraya, medreseye götürmüş oldu. Hocanın kendi oğlu, kendi köylerine yakın bir köyden birisi ve ağabeyim ile ben olmak üzere, artık hocanın evlatları gibi telakki edilerek onunla birlikte aynı yerde kalyorduk. Ve artık orada motivasyonumuz da sağlanmış oldu. Çünkü netice itibariyle dışarı çıkıp oynayacak bir şey de yoktu ve 2 yılda rahat bir şekilde hafızlığı ikmal etmek kısmet oldu.

Hocam oradaki süreci biraz merak ediyoruz. Düzenli eğitim veren bir Kur’an kursu değildi anladığımız kadarıyla. Bir cami imamı hocaefendi, kendi gayretleriyle hafız yetiştiriyor böyle anlıyoruz. Peki, iaşe-ibateler nasıl karşılanıyordu, nerede kalyordunuz?

Şöyle caminin lojman diye tabir ettiğimiz üst kısmı kaldığımız yer, lojmanın alt kısmı da sınıftı. Ahşap bir binaydı. Üst kısmı bir odadan müteşekkildi. O oda aynı zamanda bizim için mutfaktı, ya-

tak odasıydı, çalışma mekânıydı. Hocamız sürekli başımızdaydı. Dolayısıyla bizi dersten alıkoyucu unsurlar orada yoktu. Ve düzenli ders vermeye de başlayınca o alışkanlık devam etti, iki yılda hafızlığı bitirmek kısmet oldu. Diğer arkadaşlar biraz geriden seyrettikleri için onlarla birlikte icâzet almamız planlanmıştı. O imkândan istifadeyle ben Gülen köyünde ilkokula 3. sınıftan başladım. Böylece icâzet merasimi dönemine gelinceye kadar hem hafızlığımı ikmal etmiş oldum hem de ilkokul 3. sınıfı da tamamlamış oldum.

Hocam, hazır icâzet merasiminden bahsetmişken o dönemdeki hafızlık icâzetinden, kendi icâzetinizden biraz bahsedebilir misiniz? Ve yine o dönemin icâzetleri ile günümüzde yapılan hafızlık icâzetleri arasında bir mukayese yapma imkânınız var mıdır?

Elbette, şöyle hafızlık icâzetleri ile medresede Arapça icâzeti biraz farklıydı. O dönemde kaç kişi icâzet alıyorsa mesela 4 kişi. Cüzler bu 4 kişiye pay ediliyor, Kur'ân-ı Kerim'in başından itibaren herkes sırasına göre okuyor. Biz cuma günü, cuma namazından sonra okumaya başlamıştık, pazar günü gündüz 10 sularında tamamlamıştık. Tabii bu arada cuma gününden itibaren cumartesi, pazar -özellikle pazar günü çok kalabalık olurdu- yemek ikramı olurdu. Muhtelif yerlerden kadın erkek, çoluk çocuk herkes icâzet merasimlerine iştirak ederdi. Hocalar da gelir pazar günü saat ondan itibaren öğle namazına kadar sırasıyla vaaz ederlerdi. Bir kısmı Kur'an okur, bir kısmı vaaz ederdi. Ve sonra duayla icâzet merasimi biter, yemek ikramından sonra herkes dağılırdı.

Bizim de tabii o hafızlık esnasında muhtelif yerlerdeki icâzet merasimlerine katıldığımız olurdu. Özellikle Havaşo'da -Hola-i Kebir'in bir köyü- icâzet merasimleri olurdu her yıl. Ama bu merasimler Arapça icâzet merasimiydi. Yüksekçe bir köy olmasına rağmen yakın-uzak fark etmeksizin kadın erkek halk, yaya olarak o köye gider ve merasime katılırdı. İcâzet merasimi dışarıda yapılırdı, kürsü kurulurdu. Kadınlar bir tarafta erkekler bir tarafta olurdu. Hocaefendiler o kürsüye çıkar vaaz ederdi. Sonra tek tek icâzet alanlar tanıtılır, icâzet diplomaları orada sırayla okunur ve takdim edilirdi.

Havaşo'dan bahsettiniz hocam gerek burada gerekse diğer köylerde İslâmi ilimler alanında icâzet veren hocalardan ismi hatrınızda olanlar var mı?

Efendim şöyle sıralayabilirim... Mesela Hopşera'da yeni adıyla Akdoğan köyünde Hacı Hasan Efendi (Hasan Rami Yavuz) bizim yörede yetişen hocaefendilerin hocasıydı. O hocaların yetiştirdiği talebeler vardı. Havaşo'da (Çayırbaşı) Abdullah Keleş hoca onun talebesiydi. Kendisi oldukça gayretli bir hocaefendiydi ve her yıl icâzet merasimi düzenlerdi. İmam-Hatip Okulu'nda 7'ye geçtiğim zaman Arapça okuma hevesim ortaya çıktı. Kimden okuyabilirim diye çalışanlardan sorumlu, aslen Hola-i Kebir'den Şaban Lütüfî Güneş Hocaefendi'ye gidip Arapça okumak istediğimi söyledim. O da kabul etti ve o yaz oldukça verimli bir çalışmamız oldu.

Binâ, Maksûd, Avâmil ve İzhâr'ı o yaz döneminde okumak kısmet oldu. İşte bunlar o dönemde Arapça eğitimiyle meşgul olan hocaefendilerdi. Bunun yanında mesela Şeyhülkurrâ Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hocaefendi vardır. Kıraat noktasında Uğurlu köyü eski adıyla Çifârüksa'dan. Hola-i Kebir, Dernekpazarı ve Çaykara'dan hatta sadece o bölgede değil Samsun gibi diğer illerden talebeler tashih-i hurûf, hafızlık, Arapça eğitimi için onun köyüne gelir, belli evlerde ikamet eder ve orada onun rahle-i tedrisinden geçerlerdi. Bize de kısmet oldu hafızlıktan sonra iki yaz ondan eğitim alma; tashih-i hurûf dersi alma imkânı bulduk.

Hocam zaten o süreci çok merak ediyoruz. Âşıkutlu Hocaefendi'nin yöntemine dair bize biraz bilgi verebilir misiniz?

O yörede hafızlık yaptıran hocaefendiler tashîh-i hurûfa önem vermezlerdi. Mesela ben de o noktada nasipsiz olmuşum. Tecvid okutulmadan galat bir şekilde, ezber olsun da nasıl olursa olsun anlayışıyla eğitim gördük. O zamanki anlayış “hafızlığı bitiren tashîh-i hurûf için Âşıkutlu Hoca'ya gider ondan tecvid okur sonra ağzı düzelir” di. Bu yöntem oldukça mahsurlu. Günümüzde bu yöntem hiç uygulanmıyor ve doğru bir yöntem değil tabii. Âşıkutlu Hoca hafızlığa başlatacağı öğrencilerde tashîh-i hurûfa çok önem verirdi. Tecvidi teorik olarak değil pratik olarak uygulatırdı. Yani burası böyle okunacak diye öğretirdi. Bu şekilde ondan hafızlık yapanların ağzı oldukça düzgündü.

Hiç unutmuyorum hafızlığı bitirince nasılsa tashîh-i hurûf için Âşıkutlu Hoca'ya gideceğiz diye hocam bir yaz günü beni alıp Hocaefendi'nin medresesine götürdü. Tabii ağustos ayı, sabah erken yola çıktık yaya olarak bir iki saat yürüdüktan sonra Hocaefendi'nin medresesine ulaştık. Âşıkutlu hocamız eviyle cami arasında -ki medresede camiye bitişik bir yerdi- hem cami imam ve hatibi hem de medrese hocaydı. Hocaefendi önce kendi evinde ve çevresinde barınan öğrencilere ders verir, kaba kuşluk vaktinde yaya olarak yarım saat 40 dakikalık bir yürüyüşten sonra medreseye ulaşırdı. Geldikten sonra hocam, bu benim hafızım, bundan bir cüz dinlemenizi arzu ediyorum dedi. Hocaefendi o kadar vaktimiz yok, hadi Hafız Efendi şöyle bir okur musun bakalım: **لَمْ يَجُودِهِمْ لَمْ / وَقَالُوا لَجُودِهِمْ لَمْ / Ve kâlû li cülûdihim dedi. Ben de başladım: وَقَالُوا لَجُودِهِمْ لَمْ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقْنَا اللَّهَ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ**

Yok, böyle değil, dedi. **وَقَالُوا لَجُودِهِمْ لَمْ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقْنَا اللَّهَ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ**. Bu şekilde (her iki lafzı da ihfali bir şekilde) okuman lazım dedi. Böyle diyerek hocamıza da o konuda işarete bulundu. Yani bunları bu şekilde tashîh-i hurûf ve tecvid kurallarına bağlı olarak okutmanız gerekiyor demişti. Ve kendisi de bir aşr-ı şerif okuyarak ona bir icâzetnâme vermişti.

Âşıkutlu Hocaefendi müşfik bir hocaefendi miydi? Talebeye karşı yaklaşımı nasıldı?

O dönem ile günümüzdeki anlayış çok daha farklı tabii ki. Yerine göre öğrenciler ikaz edilirdi, dövülürdü de. Bu eğitimin bir parçası gibi görülürdü. Fakat Âşıkutlu Hoca öyle değildi. Biraz sinirlendiği zaman nasihatte bulunurdu, teşvik ederdi. Çalışmak için her türlü ortamın müsait olduğundan söz ederdi. Nasihatın ötesine geçmezdi. Kötü söz söylemez, hakaret etmez, dövmezdi. O kendine özgü bir tavırla okumaya teşvik ederdi. İki yaz yanında kalmak kismet oldu, oldukça istifade imkânı buldum. Daha sonra bu Haseki Eğitim Merkezi'ne görevli olarak gelince İstanbul'da sık sık ziyaretinde bulunurdum, o zaman ben de Kur'an kursu hocasıydım. Ziyarette bulunurken gel seninle bir şey okuyalım, bir Arapça okuyalım. Ne okuyalım? *İzzi*'yi okuyalım. *İzzi*'yi ondan okuma kismet oldu. Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirdikten sonra izine gelmiştim Trabzon'a. Hasta olduğunu duydum ziyaretine gittim. Bana demişti ki perşembe günü İstanbul'a gideceğim, sen de izin dönüşüne gelirsin yine bir şeyler okuruz. Kismet olmadı, perşembe günü diye söz ettiği gün bir süre Trabzon'da hastanede kalmış ondan sonra da İstanbul'a giderken uçakta Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Peki hocam, sizin köyünüz ile Âşıkutlu Hocaefendi'nin ders okuttuğu Uğurlu köyü arasında oldukça fazla bir mesafe var. Muhtemelen orada yatılı bir şekilde kaldınız. Türkiye'nin her bölgesinden gelen talebeleri olduğunu da biliyoruz

o dönemde. Gerek kıraat okuyan gerek İslâmi ilimleri okuyan öğrencilerin o yörede işeleri ibateleri nasıl karşılanırdı? Camiler ve medreselerin alanlarının yeterli gelmediği durumlarda nerelerde barınırdı öğrenciler?

Efendim, o dönemde öğrenciler hafızlık için zaten hocanın evinde kalırdı. Biz de hocanın evinde kalırdık. Yani hem talebeleri hem de çocukları gibiydik. Yemeğimizi hoca yapardı. Yani kendi işe ibatesini nasıl karşılıyor idiye biz de onun sofrasına oturur yemek yerdik. Âşıkutlu Hoca'nın evinde öğrencilerin bir kısmı kalıyordu. Bir kısmı da muhtelif evlerde kalıyordu ve kendi işe ibatelerini kendileri karşılıyordu. Biz de onun kardeşinin evinde kalmıştık. Kendi ihtiyacımızı kendimiz görüyorduk.

Hocam Şaban Güneş Hocaefendi'den bahsettiniz. Bir miktar İslâmi ilimler sahasında kendisinden ilim tahsil ettiniz. Hocaefendi'nin başka talebeleri de var mıydı? Düzenli bir eğitim verir miydi mesela? İcâzet verecek seviyeye kadar talebe okuttuğu olur muydu, eğitim metodu nasıldı?

Caminin medresesi vardı, bir taraftan sıbyan mektebi olarak mahalleden gelen çocuklara -özellikle yaz aylarında- ders verirdi. Bir taraftan da hafızlık yapanlar ve Arapça okuyan öğrenciler vardı. Hafızlık icâzetlerine ben tesadüf etmedim. Çünkü ayrılmıştım o zaman, İstanbul'a gelmişim. Daha ziyade Kara Hoca diye bilinen kişi çok hafız yetiştiriyordu ve sürekli icâzet merasimleri düzenliyordu. Hocamızın kendi köyünde bunu yapardı. Çok hafız yetiştirmiştir. Bir de bizim hocamız birkaç icâzet merasimi yaptı. Onun ötesinde Keleş Hoca zaten her yıl Arapça icâzet veren bir hocaefendiydi. Hafızlık icâzeti vermiyordu. Hacı Hasan Efendi zaten o yörenin Arapça eğitiminin başını çeken hocaefendiydi. Genelde yetişenler de onun talebesiydi.

Sizin çocukluk döneminizde çeşitli vesilelerle İslâmi cemiyetler düzenlenir miydi? Mesela hacıları kutsal beldelere gönderirken yahut da oralardan döndüklerinde ya da mübarek gecelerde yahut da Kur'an okumayı öğrendiklerinden sonra çocuklar için etkinlikler, onlarla ilgili bazı cemiyetler tertip edilir miydi? Bu konuda bir bilginiz var mı hocam?

Efendim şöyle, çocukluk yıllarımızda insanî ilişkiler çok giriftti ve herkes ikramı severdi. Her vesileyle özellikle Ramazan'da mevlidler düzenlenirdi. Birisi vefat ettiği zaman onun yedis, kırk biri yapılırdı. Tüm bunlar mevlid ve yemekli olurdu. Geçim oldukça zordu fakat insanlar ikramı severdi. Mesela düğünlerde mutlaka yemek verilirdi. Birisi hacca gittiği zaman törenle uğurlanırdı ve hacdan döndüğü zaman evine Türk bayrağı asılırdı. 15-20 gün boyunca ziyarete gelenlere yemek ikram edilirdi. Bu ikram maalesef sonradan yavaş yavaş tümüyle ortadan kalkmış oldu. Mevlidler düzenleniyor ama yemek yerine işte şekerle geçitiriliyor. O dönemdeki o ikram anlayışı, misafirperverlik ve bonkörce davranma tümüyle değişti. O dönemin insanî ilişkilerinin doruk noktası diyebileceğimiz bir anlayıştı o.

İmam-hatip yıllarınıza geçecek olursak, anladığımız kadarıyla orta kısmını Tekirdağ ve Sakarya'da okumanız icap etti. Hangi vesilelerle bu böyle icap etti hocam?

O yıllarda her ilde bir imam-hatip okulu vardı. Şimdi biz İstanbul'a gittiğimizde İstanbul'da tek bir imam-hatip okulu bulunuyordu. Sınava girdik kazanamadık. Öyle olunca babam bizi bir arkadaşla

alıp Tekirdağ'a götürdü. Zaten Tekirdağ İmam-Hatip Okulu da iki yıl önce açılmıştı. Bir yıl orada okumak kısmet oldu. Ertesi yıl biraz geç kaldığım için yurttta yer kalmadı. Nereye gidebilirim diye düşündüm. O zaman ağabeyim Adapazarı İlim Yayma Cemiyeti Yurdu'nun müdürlüğünü fahrî olarak yürütüyordu. O vesileyle oraya gitmek kısmet oldu. İki yıl orada okuduktan sonra artık nasılsa Trabzon İmam-Hatip Okulu var, gidelim memleketimizde okuyalım düşüncesiyle Trabzon'a geldik ve oradan mezun olduk.

Hocam Trabzon İmam-Hatip yıllarınızdan biraz bahsedebilir misiniz?

Trabzon İmam-Hatip'teki dönemimiz oldukça başarılı bir dönemdi. Öğrenciler seviyeli, çalışkan, gayretliydi. Meslekî alanda her hafta cuma günü muhtelif yerlere gider, orada uygulama yapardık, yani gitmediğimiz ilçe yoktu. Okulun bir minibüsü vardı, o minibüse biner gider, kimimiz vaaz eder kimimiz imamlık yapar kimimiz hutbe okur kimimiz de müezzinlik yapardık. Öğrenciler ilkokulu bitirir bitirmez imam-hatip okuluna gitmezdi. Bir süre ya hafızlık yaptıktan sonra ya da belli bir süre Kur'an kursunda Kur'an-ı Kerim ya da Arapça okuduktan sonra hazırlıklı, itinalı bir şekilde okuluna gelirdi. Onun için başarılı bir dönemdi diyebilirim.

Hocam o dönemde yani Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde gerek sizi gerekse diğer öğrencileri etkileyen hocalar kimlerdi, bunlardan bahsedebilir misiniz? Sosyokültürel etkinliklere yahut da çeşitli okumalar yapmaya teşvikleri olur muydu?

Tekirdağ İmam-Hatip Okulu'nda okurken orada Sabahattin Öztürk diye bir müdürümüz vardı. O her dersin sonunda mutlaka bize nasihatlerde bulunurdu. Çünkü yeni İmam-Hatip'e girmişiz. Oldukça dirayetli, bilinçli bir müdürdü, hâlen onunla her vesileyle görüşürüz. Sakarya'da da Yahya Kutluoğlu vardı. Babası da Hacı Lekur Topaloğlu diye bilinir, Mehmet Hanefi Kutluoğlu da Hacı Hasan Efendi gibi Arapça okutan bir hocaefendi. Taşçılar köyünde okutuyordu. Merhum Bekir Topaloğlu'nun dedesidir. Bekir Topaloğlu ondan icâzet almıştı. Ondan sonra imam-hatip okuluna kaydoldu. Mesela Yahya Kutluoğlu da -aynı zamanda baba dostu- Adapazarı İmam-Hatip Okulu müdürüydü. O da bize derse geliyordu. Onun nasihatlerinden, dersteki dirayetinden oldukça istifade ettiğimizi söyleyebilirim.

Sizin hayatınıza dokunan hocaefendilerden bir tanesi öyle anlıyorum.

Tabii tabii. Trabzon'da Şükrü Öztürk'ü kısa bir süre de olsa tanımak nasip oldu. Daha sonra kendisi Diyanet İşleri Başkanlığı'nda atama dairesi başkanı olmuştu. Hâlâ kendisinden sitayişle bahsederiz, her vesileyle görüşür sevgi ve saygılarımızı kendisine iletiriz. Ona da medyûnum. Bilmiyorum buna daha sonra temas eder miyiz ama atama noktasında güzel bir hatıramız olmuştu. Zaman zaman ona bu hatıramızı hatırlatıyor, unutmadığımı kendisine iletiyorum.

Hocam imam-hatip lisesinden mezun olduktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne mi kayıt yaptırınız? O dönemde yaptıklarınızdan, etkilendiğiniz hocalardan, onların anılarından bizlere bahseder misiniz?

İmam-hatip okulunu bitirdikten sonra 1976 yılında Yüksek İslam Enstitüsü'ne başlamadan önce Kur'an kursu hocası olarak atandım. Sonra Yüksek İslam Enstitüsü'ne girmek kısmet oldu.

Hocam burada araya girmek istiyorum. Henüz Yüksek İslam Enstitüsü'nü bitirmeden önce Kur'an kursu hocası olarak göreve başlamanızda yörede almış olduğunuz bu Kur'an eğitiminin, İslâmi ilimlerdeki eğitimin tesiri olmuş mudur?

Elbette. Çünkü ben Trabzon'da 5. sınıftayken Diyanet İşleri Başkanlığı bursluluk sınavları düzenlenmişti, girip kazandım ve 2,5 yıl kadar burslu okudum. Mezun olunca da hemen görev almamız gerekiyordu bunun için Ankara'ya mülâkata gittim hafızım zaten. Şükrü Öztürk'e çıktım, atama dairesi başkanına. Kendimi tanıttım. Ne olmak istiyorsun dedi. Kur'an kursu hocası olmak istiyorum dedim. Mülâkat bir olsun ondan sonra görüşelim, dedi. Mülâkattan sonra kendisine gidince dedi ki, Kur'an kursu hocası olmak isteyenlerin sayısı çok fazla. Sen İstanbul'u istiyorsun, gel seni imam olarak atayalım. Olur dedim. Pendik Kurna köyü olur mu dedi, olur dedim. Evrakların tamamlanması için köye geldim. Bir yazı geldi ki senin yaşın tutmuyor, göreve başlaman için kaza-i rüş kararını gerekiyor. Mahkeme kararı gerekiyordu. O mahkeme kararını alıncaya kadar Ramazan ayı gelip geçti.

Evrakı alıp Ankara'ya gidince öğrendim ki İstanbul Müftülüğü bu kadroyu doldurmuş. Bunun üzerine tekrar Şükrü Bey'e çıktım dedim ki benim gideceğim yeri İstanbul Müftülüğü doldurmuş. Sen Kur'an kursu hocası olmak istiyordun değil mi, dedi. Evet, dedim. Yeni yerler açıldı mesela Bahçelievler'e gider misin deyince öyle sevindim ki hâlâ o sevinci ve mutluluğu yaşıyorum. Orası oldukça güzel, yatılı bir Kur'an kursu. Seçkin de bir mahalle. Dolayısıyla enstitüye oradan gidip gelmek kismet oldu. Öğleye kadar okula gidiyor ve öğleden sonra da hemen gelip yatsıya kadar ders yapıyordum. İşte enstitüyü bu şekilde bitirdim. Tabii ki enstitüde istifade ettiğim hocalar var. Özellikle Hayrettin Karaman, merhum Bekir Topaloğlu, Mehmet Maksudoğlu hocalarımızdan -Allah selamet versin- oldukça istifade ettiğimi söyleyebilirim. Prof. Dr. Mehmet Maksudoğlu hocamızın Arapça eğitim noktasındaki tecrübelerinden çokça istifade ettiğimi söylemem gerekir.

Hocam enstitüden mezun olduktan sonra herhâlde bir süre sonra görevinizde bir değişiklik oldu.

Ben Yüksek İslam Enstitüsü'nü birincilikte bitirince o dönemde bazı arkadaşlarımız Suudi Arabistan'da Ümmü'l- Kurâ Üniversitesi'nde eğitim görüyordu. Benim de orada yüksek lisans yapmamı tavsiye etmişlerdi. Müracaat ettim, hemen kabul edildi. Gittim, 3 yıllık Lisans Enstitüsü'ne sınavla girdim. İki dönem okuduktan sonra mezun olmak için bir dönemim kalmıştı fakat askerlik devreye girince geri dönmek zorunda kaldım. Ve Askerlikten sonra 3-5 ay içinde Süleymaniye Camii'ne atanmam kismet oldu.

Çok uzun bir süre de orada görev yaptınız. Orasıyla ilgili bize anlatmak istediğiniz çok özel anlar, anılar varsa bilgilenmek isteriz. Daha 30 yaşınıza bile girmeden Süleymaniye gibi Türkiye'nin en önemli camilerinden birinde görev yapmak nasip oldu. Bu çok önemli bir şey.

Suudi Arabistan'dan döndükten sonra Mehmet Maksudoğlu hocamız -Allah selamet versin- İlâhiyat Fakültesi'nde halka yönelik Arapça kursları düzenlemişti. Bana da bir sınıf verebileceğini teklif edince ben de kabul ettim. O süreçte resmî bir görev almak istedim. Çünkü asıl hedefim akademik çalışma yapmaktı. O süreçte Hayrettin Karaman hocamla görüştüm. Beni Eminönü Müftülüğü'ne yönlendirmişti. Orada mülâkat oldu.

Mülâkattan sonra şef -Allah rahmet eylesin pandemi sürecinde vefat etmiş- gelip bana dedi ki komisyon seni Süleymaniye Camii'ne uygun gördü. Benim de tabii yaşım genç, böyle bir camiye imamlık için uygun olmadığımı, layık olmadığımı söyledim. Asıl amacımın akademik çalışma yapmak olduğunu dile getirdim. O da orada hem iki imam hem de hemen karşısında Süleymaniye Kütüphanesi var deyince gözüm açıldı. Öyle kısmet oldu ve 22 yıl orada görev yapmak nasip oldu. O süreçte ise kütüphaneden oldukça fazla istifade etme imkânı buldum, özellikle de yazmalar konusunda. Bayağı bir tecrübe elde etmek nasip oldu ve artık doçentlik aşamasından sonra üniversiteye intisap etmenin zamanı geldiği kanaatine vardım. Sonra bu tarafa dönmek nasip oldu.

Projemiz kapsamında ilave etmek istediğiniz, anlatmak istediğiniz, bunların da mutlaka kayda girmesi lazım diye düşündüğünüz hususlar varsa onları da son olarak alabiliriz.

Efendim şöyle de ifade edebilirim ki, gerçekten güzel bir proje, güzel bir çalışma. Eskiye ait bu bilgilere bir bakıyorsunuz, zamanla unutulup gidiliyor. Mesela benim henüz sadece bilgi olarak ulaşılabildiğim, yani çocukluk döneminde tanıma fırsatı bulamadığım, bizden önce yaşamış büyük hocalar da Hola-i Kebir'de yetişmiştir. Mesela Kabro Hasan Efendi diye sizin de o noktada çalışmalarınızı okumuştum. Kendisi özellikle namaz vakitlerinin tayini noktasında oldukça tecrübeli birisiydi.

Evet hocam, Kabro Hoca astronomi noktasında söz sahibiydi.

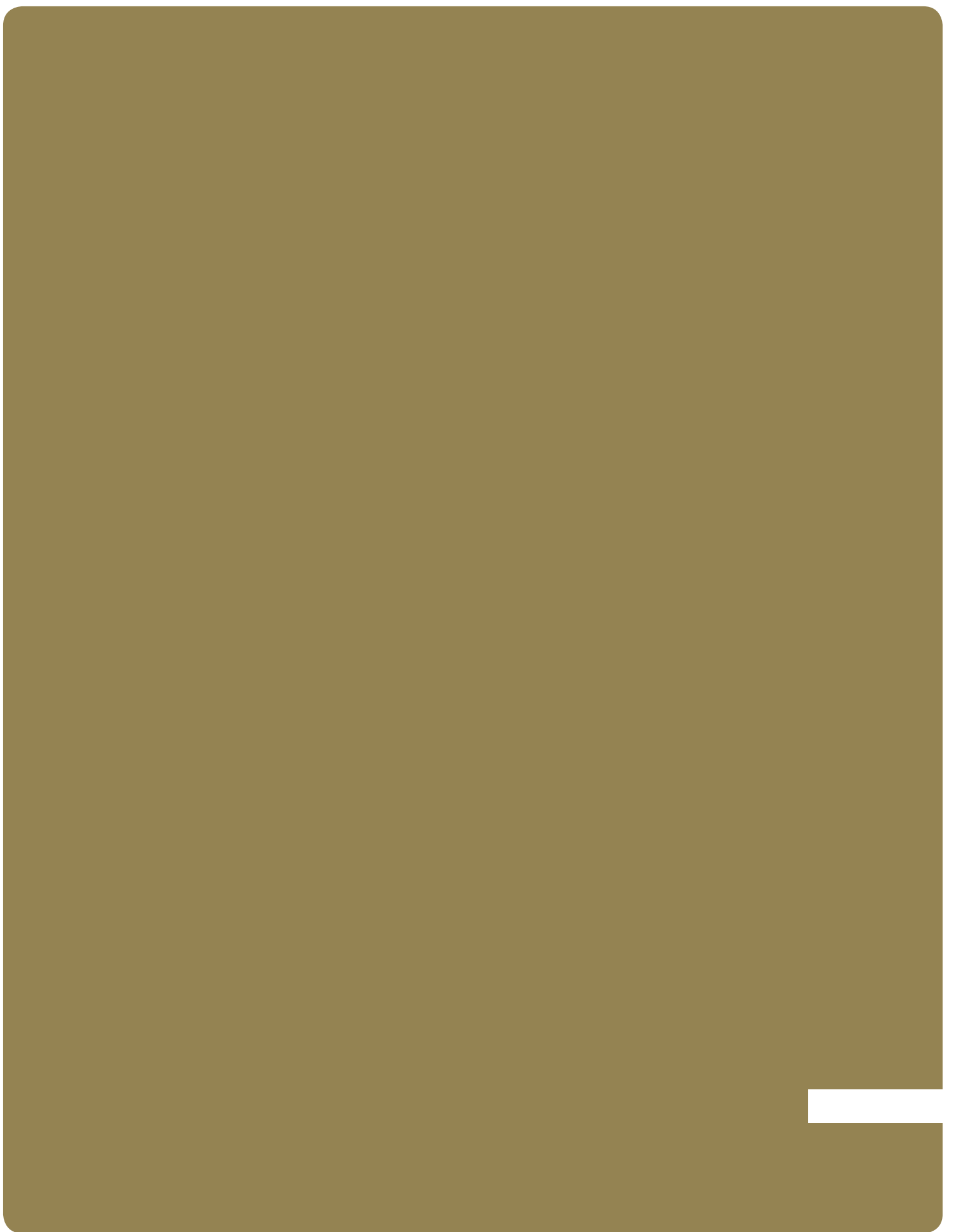
Tabii tabii. Komşu köy olan Kalanas köyünden Mandan Hoca vardı. Merhum, 2. Abdülhamit döneminde Yeni Camii'de vaaz ederdi. Mehmet Akif bundan sitayişle bahsediyor. Kondulu Mustafa Cansız Hoca var. Özellikle tarih bilgisi oldukça fazla olan bir hocaefendi. Onu da yâd etmekten geçemeyeceğim. Bunlar o dönemde yetişmiş saygın hocalardı.

Hocam bu bahsetmiş olduğunuz isimlerin bir özelliği de o dönemin entelektüel insanlarıydı aynı zamanda. Çünkü çok farklı alanlarda çalışmışlar. Mustafa Cansız Hoca ayrı bir ekol, Kabro Hoca ayrı bir ekol, Mandan Hoca İstanbul'da çok büyük insanlarla görüşüyor o çok ayrı bir ekol.

Hocalara yaklaşım da farklıydı o dönemde. Hocaya aşırı bir saygı olurdu, herkes o hocanın sözüne bakardı. Bu hocalar aynı zamanda o köylerin danışmanlarıydı. Mesela Âşıkutlu Hoca, sadece hoca değil köyde. Aynı zamanda köyün hakemiydi, danışmanıydı. Zaten hoca-talebe ilişkisinde de bunu çok rahatlıkla görüyoruz. Günümüzden farklı olarak mesela hoca talebesinin aynı zamanda danışmanıydı. O sevgi ve saygı vefata kadar devam ederdi. Her vesileyle ziyaret edilir, bir iş yapılacağı zaman mutlaka hocanın görüşüne başvurulur, onun verdiği öneriler dikkate alınarak iş yapılırdı. Bu bağlılık hayat boyu devam ederdi. Şimdi bu anlayış kalkmış oldu. Zaten o dönemde öğrenci önce hocasından feyiz alır, onun dirayetinden ve derslerinden fazla fazla istifade ederdi. Eğer o etki, o motivasyon yoksa o hocadan yeterince istifade edemezsin. Bizim öğrencilik yıllarımızda eğitim, şimdiki ders şeklinde değil; sınıf olarak yapılırdı. Ders usulü Osmanlı döneminde de vardı, daha sonra Amerika bu usulü benimsedi. Oradan da bize geçmiş oldu.

Peki hocam katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ediyoruz, istifade ettik.

Estağfirullah, ben de çok teşekkür ederim. Güzel bir proje. İnşallah faydalı olur, herkes bundan istifade eder. Çok sağ olun, var olun.

Süleyman Nihat Öztemel

1947 yılında Uğurlu köyünde dünyaya geldi. Annesinin adı Emine, babasının adı ise Ahmet Hulusi'dir. İlkokulu köyünde okuduktan sonra Mehmet Rüştü Âşıkkutlu Hocaefendi'den hafızlığını ikmal etti (1962-1964). 1967 yılına kadar yine Mehmet Rüştü Âşıkkutlu'dan Arapça dersleri aldı. 1967 yılında askere gitti. İki senelik askerlik eğitiminin akabinde 1969 yılında Uğurlu'da imam-hatiplik görevine başladı. 1982 yılında imam-hatiplik görevi devam ederken fahrî Kur'an kursu öğreticiliğine atandı. 2012 yılına kadar bu görevi devam ettirdikten sonra yaş haddinden emekli oldu.

Görüşme Süleyman Gür tarafından hocamızın
Çifâruxsa/Uğurlu köyündeki evinde
gerçekleştirilmiştir.

Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli belgeselin bu bölümdeki konuğu Süleyman Nihat Öztemel Hocamız. Hocamıza bizleri evinde ağırladığı için çok teşekkür ediyor ve sözü hemen kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam öncelikle kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz?

1947 yılında Uğurlu köyünde dünyaya geldim. Annemin ismi Emine, babamın ismi Ahmet Hulusi. İlkokulu bu köyde okudum. İlkokulu bitirdikten sonra Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hocaefendi’den hafızlık eğitimimi aldım. Hafızlığı bitirdikten sonra Hocaefendi’den Arapça dersleri okudum. 1967 yılında askere gittim. İki sene askerliği yaptıktan sonra köyüme döndüm. 1969 yılında Uğurlu Gündoğdu Mahallesi’ndeki Kaban Camii’nde imam-hatiplik görevine başladım. 1981 yılında Kur’an kursu fahrî öğretmenim olarak Uğurlu Kur’an Kursu’nda görev aldım. 1988 yılına kadar Kaban Camii’nde imamlık görevim ve Kur’an kursu fahrî öğretmenliğim devam ederken Merkez Mahallesi’nde yapılan Kur’an Kursu’na tüm kurs olarak geldik ve imamlığım da Merkez Camii’nde başladı. 2016 yılına kadar Merkez Camii’nde imamlık görevini yürütürken Kur’an kursu öğretmenliğini de yürüttüm ve ondan sonra da emekli oldum.

Değerli hocam, Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında yahut da sizin doğum tarihiniz itibariyle 50’li 60’lı yıllarda köyünüzde yahut da yörenizde ulema ailesi olarak bilinen aileler var mıdır? Varsa bunların, halkın dinî hayatına ne gibi katkıları olmuştur?

Vardır. Hocaefendi’nin bu köyde 1980-85’li yıllarda bile medreseleri vardı. Osmanlı döneminden beri devam eden medreselerdi. Köyümüzden Çalıkzâde Efendi, Bakkalazâde İsmail Efendi gibi hocalarımızdan, hocamız (Âşıkutlu) burada hafızlığını yapmıştır. Arapça tahsilini de burada tamamlamıştır. Medreseler kapandıktan sonra bir müddet eğitim burada gayri resmî olarak devam etti. 1933 yılında Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hocamız bizzat Ankara’ya giderek Kur’an kursu talebelerini okutabilmek için müsaade istedi ve müsaadeyi aldıktan sonra burada Kur’an kursu resmî olarak devam etti. 1980 yılına kadar Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hocaefendi bu köyde resmî olarak imamlık görevini yürüttü. Of Merkez vaizliği ve aynı zamanda fahrî olarak Kur’an kursu öğretmenliğini de devam ettirdi.

Hocam anlattıklarınızdan ünü ülke çapında olan hatta belki ülkeyi aşip ülke sınırları dışına çıkan Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hocaefendi’nin tahsil hayatının tamamını bu köydeki müderrislerden, hocaefendilerden tamamladığı anlaşılmaktadır. Daha sonra hizmeti Türkiye genelinde yayıldı.

Şunu da belirtelim ki, Of’ta Arapça ilmi, büyüklerimizin anlattığına göre çok geniş şekilde vardı. Çaykara Of Hayrat’ta medreselerin olduğu, hatta bu medreselerin 350 civarında olduğu söyleniyordu fakat kıraat ilmî Of’ta Arapça ilmî kadar geniş, yaygın değildi. Hocaefendi de bu boşluğu doldurabilmek için İstanbul’a gitti. Aşere-takrîb-tayyibe derslerini okudu ve her türlü orada kalma

imkânı olduğu hâlde tekrar buraya gelip bu hizmeti burada yürüttü. Bunun çetinliğini anlatmaya kalkışsak, Of Merkez vaizi buradan Of'a yayan gidiyor. Burada okuyan talebeler evlerde duruyor, herhangi bir pansiyon yok. Buradan bir ihtiyacını temin edebilmek için 3,5 kilometre yol yürüyerek Taşhan dediğimiz yerden ihtiyaçlarını temin ediyor.

Bu şartlar içerisinde Hocaefendi burada kendi görevini yürütmekle beraber hem bu köyden hem de dışarıdan gelen talebeleri okuttu. Bu köyde o zamanlar on tane cami vardı, hâlen de var. O cami odalarında kendi ihtiyacını temin edecek durumda olanlar, kendi ihtiyaçlarını görürdü. Ayrıca evlerde küçük talebeler dururdu 3-5 kişilik gruplar hâlinde. Aynı zamanda talebelerin durması için başka evler de vardı. Ev dediğimizde bir odaydı yani. İşte bu şekilde bu hizmeti Hocaefendi burada uzun zaman yürüttü ve halk da bu çocuklara kucak açmak suretiyle hanedanlık görevini icap ettiği kadar yaptı.

Değerli hocam, sizin ailenize dönecek olursak kendi aile büyüklerinizden, annenizden, babanızdan yahut da dedelerinizden özellikle ilmiye sınıfına mensup olan, ilimle meşgul olanlar var mıydı? Varsa bunların eğitim durumları neydi? Hocalarına dair malumatınız var mıdır? Bunları da dinlemek isteriz.

Baba tarafından dedem ve dedemin dedesi, anlattıklarına göre sanatla meşgullerdi. Anne tarafından annemin dedesi Mahmut Efendi'ydi. Kalomer (Ganiömer) Mahmut Efendi diye bir zat vardı Bölümlü köyünden. Anneannem de o köydendi. Mahmut Efendi'yi biz tanımadık fakat meşhur bir din âlimi olduğunu biz de yöre halkı da biliyordu.

Biraz Mahmut Efendi'den (Kalomer/Ganiömer) bahsedebilir misiniz hocam? Yani kendisini tanıımıyorsunuz ama çok meşhur sonuçta hem müderris olarak hem de mürşit olarak yöreye hizmet etmiş bir âlim ve sizin de bir yakınlığınız olduğundan dolayı sormak istiyoruz.

Mahmut Efendi büyüklerimizin anlattığına göre Rize tarafında imamlık yapmış. Ve bu alt yolla değil de Hayrat tarafından Balaban'dan gidip gelirmiş. Annem ve anneannem söylerlerdi. Ayda bir veya iki kez eve gelirmiş. O devirde imamlar bir yerde imamlık yaptığında görev yerine sadece kendisi gidermiş, çoluk çocuğu kendi evinde dururmuş.

Peki hocam sizin akranlarınızdan erkek olsun kız olsun din eğitimini, temel dinî bilgilerini yahut da Elif-bâ eğitimini, Kur'an eğitimlerini nerelerden tahsil ederlerdi. Köyünüzde sıbyan mektepleri var mıydı?

Vardı ve geniş bir şekildeydi. Köyümüzde söylediğim gibi on tane cami vardı, şimdi tabii bu camilerin yerine yeni camiler yapıldı ama o camilerde de o zamanlar bu eğitimler verilirdi. Mahalle fertlerinin imam olarak tuttıkları kişiler, sabahtan ikindiye kadar çocuklara hizmet verirdi.

Yaz-kış değil mi hocam?

Yazın bu bir iki ay kadar aksardı çünkü memleketimizin iş sahası çok geniştir. İkindiden sonra da cemaatle beraber her cami odasında sohbetler yapılırdı. Evde doğan her çocuk muhakkak dinî bilgisini alır ve ondan sonra tahsiline devam ederdi.

Değerli hocam sizin tahsil sürecinizi biraz konuşmak istiyoruz. Siz Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye, okumaya, temel dinî bilgileri almaya hangi hocaefendiden ve ne zaman başladınız? Ne tür bir eğitim aldınız bundan bahseder misiniz?

İlkokulu bitirdikten sonra anneme söyledim ki, ben Büyük Hocaefendi'den okumak istiyorum, O zamanın tabiriyle.

Büyük Hocaefendi diye geçiyor.

Evet, Büyük Hocaefendi. Zaten hacıefendi bir tanedir bizim köyde. Hacıefendi dedin mi Mehmet Rüştü Âşikkutlu Hocaefendi'dir, bu yörede böyle zikredilir. Annem Hocaefendi'yle görüşmeye gitti. Hocaefendi de anneme Merkez Camii'ne öğle namazına gelsin demiş benim için. Ben de oraya gittim. Namaz bittikten sonra herkes camiden çıktı. Ben Kur'an'ım yanımda oturuyorum. Hocaefendi mihraptan bana bir baktı ama beni oraya çağırmadı ve yanıma geldi. "Aç bakayım" dedi. Açtım unutmuyorum: **أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يُلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ نَصِيرًا** (Nisâ sûresi 52) çıktı, oradan bir sıra okuttu. O bir satırda ihfâ, izhar üzerinden tarifler yaptı bana. Zannediyorum 15-20 dakika kadar sürdü o bir satır üzerindeki çalışmamız. Bir sene yüzünden okudum ondan sonra hafızlığa başladım. 15 ayda hamdan çıktım. Bizim dönemimizde hafızlık, Kur'an-ı Kerim'i bir günde okuyacak şekle geldikten sonra biterdi. Bittikten sonra sadece ezber biterdi. Sonra ta'lim okurduk ve ne zaman ki talebede harflerin tam olarak yerleştiğine Hocaefendi kanaat getirirse işte o zaman diplomaları yazardı. 1970'li yıllara kadar o şekilde diplomamızı kendisi yazdı.

Hocam yani ta'lim de bittikten sonra hafızlık belgesini hocaefendilerin kendileri mi verirdi?

Evet, kendileri verirdi.

Yani bugünkü gibi Diyanet İşleri Başkanlığı sınav yapmıyordu Hocaefendi veriyordu.

Evet.

Peki hocam siz de aynı şekilde tek oturuşta Kur'an'ı okuyarak mı hafız oldunuz?

Evet, hafız olduktan sonra okuduk.

Hocam sizin hafızlık yaptığınız dönemde hem bir taraftan hafızlık yapanlar vardı hem de bir taraftan ta'lim okuyanlar, belki bir taraftan da kıraat veya Arapça İslâmî ilimleri okuyanlar vardı. Hocaefendi nasıl bir yöntem takip ediyordu ki bu kadar işi yetiştirebiliyordu?

Hocaefendi'nin okutmasında özel bir bereket olduğuna şahidim. Ben Hocaefendi'nin evinde okudum bizim mahallede olduğu için. Sabahleyin evine giderdim. Allah rahmet etsin arkadaşlarımın hepsi öldüler ama isimlerini de zikretmek isterim. Beş kişiydik o zamanlar. Hüseyin Beyaz, Mustafa Abdullahoğlu, Murat Erbaş, Yusuf Şişman. Bunlar benim hafızlık dönem arkadaşlarımdı. Yıl 1962-64 arası. Biz sabahleyin evde okurduk. Hocaefendi öğlene bir saat, bir buçuk saat kala kursa giderdi ve ondan sonra ilk iş hafızları dinlerdi. Sonra Hocaefendi daha ziyade dışarıda başka hocada hafızlık yapıp buraya kıraat için gelenlerle meşgul olurdu. Hafızlık dersleri bittikten sonra Arapça okuyan talebelere Arapça, ferâiz okumak isteyenlere ferâiz okuturdu. Ve günün tamamını öyle doldururdu. Tatillerle değil yani.

Ben şunu zikretmekte çok fayda görüyorum. Bizden önce Hocaefendi'nin talebesi olan Tufan Erbaş isminde -Allah rahmet etsin- birisi vardı. Bir gün bana dedi ki: "Biz Arapça okurken senede beş gün tatil yapardık. Dört gün Kurban Bayramı, bir gün de Ramazan Bayramı. Bunun dışında devamlı ders okurduk." Hocaefendi'nin medresesinde bizim dönemimizde de öncesinde de okutacağı dersleri okutabilecek şekilde bir talebesi muhakkak bulunurdu.

Yani kalfalık sistemi vardı hocam.

Evet. Mesela Hocaefendi perşembe günleri vaaza gittiği zaman talebeleri o kalfa dinlerdi. Yani tedrisat devam ederdi.

Peki hocam hafızlık üzerinden biraz daha devam etmek istiyoruz. Hocaefendi nasıl bir yöntem takip ederdi? Talebeye yaklaşımı nasıldı?

Hocaefendi'nin talebelerle olan irtibatı sadece okumak, okutmakla ilgili değildi. Sosyal hayatta insana ne lazımsa onun eğitimini Hocaefendi talebeye, o okuttuğu müddetçe verirdi. Evlerde duran veyahut kendi başına duran talebelere de yemeği nasıl pişireceğinden tutun da evi nasıl temiz tutacağına kadar bütün bu eğitimi verirdi. Yani bizim hocamız sadece dinî bilgileri değil sosyal hayatta insana ne lazımsa onun eğitimini verirdi. Âdeta bir hayat mektebiydi. Mesela ben bir hatıramı anlatmayı faydalı görüyorum. Benim elektrikçiliğim var, ev elektrik tesisatı yapabiliyorum. Bir gün Hocaefendi'nin evinin tesisatını yapıyorum. Bana dedi ki: "Odaya iki tane lamba takacaksın, birisi 15 mumluk olacak birisi 60. Çok işin olduğu zaman 60 mumluğu yakacaksın, az işin olduğu zaman diğerini. Bana orada iş öğretmiştir. Hem Kur'an hususunda hem dinî ilimler hususunda hem de sosyal yaşantı hususunda örnek bir insandı.

Hocam hafızlık bittikten sonra ta'lîme geçiliyordu herhâlde. Bu ta'lîm sürecinde nasıl bir eğitim usulü takip ediliyordu? Ne öğretiyordu Hocaefendi ve ne kadar sürüyordu?

Yavaş ta'lîm, Elham'dan başlar. Beş cüz, on cüz, on beş cüz talebenin alışmasına kadar devam ederdi. Talebenin ağızına ta'lîm yerleştiği vakit de o tamam olurdu. Çabuk okuma dediğimiz, bir sayfayı bir dakikada okuma şekli, 21. cüzde "Ve la tucadilu ehlel kitabı" diye başlayan sayfadan olur oradan devam ederdi. Ta'lîmin bitmesi, Hocaefendi'nin kararına ve talebenin durumuna bağlıydı. Çünkü kimi talebe erken alır kimisi geç alırdı. Ama tam yerleşince Hocaefendi diplomasını yazardı.

Hocam, Hocaefendi hafızlığa başlamadan önce mehâric-i hurûf ve tecvid kuralları üzerinde iyice durur muydu? Yani hafızlığa başlamadan önce bir öğrenci alması gereken Kur'an eğitiminin tamamını alır da öyle mi başlardı hafızlığa?

Şüphesiz çünkü doğru bilmediğiniz şeyi doğru ezberleyemezsiniz.

Yani günümüzde buna muhalif uygulamalar var da ondan dolayı soruyorum.

Bana bir sözü vardır. Bir sahifeyi yanlışsız okumadıktan sonra hafızlığa başlamayacaksın. Şart buydu. Zamanında ben de uzun zaman bu işi yapan bir kişi olarak biliyorum ki en çok eziklik çektiğimiz şuydu, öyle tam işlek şekilde okumayan kişileri hafızlığa başlatıyorduk ve sıkıntı çekiyordu

hafızlık yapan. Bir sahifeyi bir dakikada okuyacak duruma geldikten sonra hafızlığın yarısı oldu demektir. Dolayısıyla burada bizim de yanlışımız oluyordu. Bir talebeyi hafızlığa başlattığımız zaman diğeri üzülyordu o dengeyi sağlayabilmek, ikisini de başlatınca burada hafızlığı yaparken zorluk çeken bir talebe karşımıza çıkıyordu.

Hocam, Hocaefendi'den ta'lim, tashih-i huruftan sonra kıraat de okudunuz herhâlde?

Yok.

Aşere-takrib okumadınız mı?

Hocaefendi bize aşere-takrib okutmaya başladı Hüseyin Beyaz hocamızla beraber. Hocaefendi o arada Ankara'ya ders okutmaya gitti. Üç buçuk sene orada kaldı. Dolayısıyla o işimiz orada yarım kaldı.

Devam edemediniz mi sonrasında?

Edemedik.

Peki hocam, siz devam etmeseniz de Hocaefendi'yi gördünüz, yanında bulundunuz, tanınıyorsunuz. Aşere-takrib öğretim yöntemine dair bilginiz var mı? Yahut da kimler geldi, kimler nerelerden gelip Hocaefendi'den ders alırlardı, nerelerde kalırlardı? Az önce biraz bahsettiniz ama biraz daha açabilir miyiz? Yani bildiğimiz kadarıyla gerek Trabzon'un değişik ilçelerinden gerekse Trabzon dışından da gelenler oluyordu. Buralarda bu köy şartlarında iaşeleri, ibatelerini nasıl karşılarlardı? Yani köylünün bunlara büyük bir desteği mi oluyordu, nasıl oluyordu?

Az önce de söylediğim gibi, bu halk hanedanlık görevini, Hocaefendi'nin titizliği kadar titiz, üzerine durmak suretiyle yerine getirirdi. Düşünebiliyor musunuz evinde o zamanın şartlarında 2-3-4 tane çocuğu kendi çocuğu gibi bakan insanlar vardı. Bunların sayısı az değildi. İşte bu insanlar bu vazifeleri yürüttüler ve bu çocukların okumasına vesile oldular. Halkımızın okuyanlara hizmeti o kadar geniştir ki buradan iki saat mesafede bir köy var eski adı Yeniköy olan, oradan bir bayan ölmüştür -Allah rahmet etsin-, sırtına odun alıp da Kur'an kursuna getirmiştir Kur'an okuyanlara benim de bir katkım olsun diye. Bu anlayışla bu iş burada yürütülmüştür senelerce.

Değerli hocam burada yetişen çok meşhur hocalar oldu. Daha sonra Türkiye'nin hatta dünyanın değişik yerlerine dağılarak hizmet yaptılar. Bu hocalarımızdan aklınıza gelen isimler var mı? Onlardan bahsedebilir misiniz? Hangi hocaefendiler buradan geldi geçtiler?

Dışarıdan olanları ismen çok fazla tanımıyorum ama bizim köyden Mahmut Celal Murat Hocaefendi var. İstanbul'da imamlık yapmış emekli olmuştur. Hüseyin Beyaz Hocamız var. O da Merkez Camii'nde benden önce imamdı. Buradan İstanbul'a gitti orada emekli oldu. Celal Tanrıkulu vardı. O da İstanbul'da imamlık yaparak emekli oldu. İbrahim Tanrıkulu Hoca, o da yine Hocaefendi'den okudu ve İstanbul'da imamlık yaptı. Vardalı Hızır Hoca o zaman Güneyce'deydi. Hocaefendi'den

okumuş. Biz onu tanımadık ama ismini biliyoruz. Onunla ilgili de bir hatırayı da anlatmam uygun olur zannediyorum. Biz bir dönem o Hızır Hoca'nın köyüne gittik Güneyce'ye. Orada onu tanıyan bir imam arkadaşımız bize anlattı. Hızır Hoca burada Güneyce'de ders okuturken, her evde doğan erkek çocuk muhakkak hafızlık yapmak mecburiyetindeydi. Böyle bir sistem yerleştirmişti oraya. Nuhoglu Murat Hocaefendi de uzun zaman burada kurs vekilliği yapmıştır. Aynı zamanda Trabzon'da imamlık yapıp emekli olmuştur.

Hocam, Âşıkutlu Hocaefendi'nin Kur'ân-ı Kerîm hafızı yetiştirmek ve kıraat okutmak dışında İslâmi ilimler de okuttuğunu söylediniz. Ne okuturdu? Bilginiz var mı? Sizin de okumuşluğunuz var mı?

Ben Arapça sarf-nahiv okudum. *Molla Câmi'*ye kadar okumuştuk bizzat Hocaefendi'den. O zaman Hocaefendi devamlı Arapça dersi okuturdu. Yani kendi talebelerinden okumak isteyenleri devamlı okuturdu.

Kıraatta olduğu gibi Arapça'da da icâzet vermişliği var mı hatırlıyor musunuz hocam?

Yok, Hocaefendi icâzet vermezdi.

İlm-i ferâize çok vâkıf olduğuna dair bilgiler var. Onu da okuturdu.

Ferâiz ilmini çok geniş olarak bildiğini hepimiz biliyoruz. Hocaefendi o zaman köydeki her ayrılan kişinin malını taksim ederdi ferâiz bilgisine göre. Hocaefendi sadece köylüye imamlık yapmamıştır. Tarlasını da pay etmiştir. Şu şekilde diyorum, az önce demiştiniz Karadeniz'de Hoca olmak nedir? Karadeniz'de Hoca olmak, camiden evin köşesine kadar tarlanın dibine kadar bütün işleri hocanın sırtına alması demektir. Yani Karadeniz'de Hoca olmak böyledir. Biz böyle gördük böyle duyduk.

Yani hoca aynı zamanda kanaat önderidir, bir anlamda danışmandır. Her tür iş ona danışılır, istişare edilir, onun bilgisi dâhilinde yapılır. Ki Hocaefendi'nin rastladığımız mektuplarında da bunları görüyoruz. Yani sürekli çok değişik yerlere mektuplar yazıyor. Gelen mektuplara cevaplar veriyor. Her türlü sosyal konuyu da orada işliyor. Yani bu yönüyle dediğiniz gibi bir kanaat önderi o şekilde tanınıyor.

Evet, evet kesinlikle.

Değerli hocam az önce bahsettiniz ama biraz daha açma imkânınız var mı? Hocaefendi burada eğitim aldı demiştiniz, yani anladığımız kadarıyla medrese tahsilini burada alıyor, İslâmi ilimleri burada okuyor ama kıraatte yeterince kendisinden ders alabileceği bir Hocaefendi bulamadığından dolayı muhtemelen İstanbul'a gidiyor. Kıraat tahsilini oradan alıyor diyorsunuz. Oradan aldıktan sonra buraya geri dönüyor. Burada da medrese tahsilinin yanında bir de kıraat eğitimini eklemek üzere yörede bu hizmeti yürütüyor. Daha sonrasında ne gibi hizmetleri oluyor Hocaefendi'nin biraz bahsedebilir miyiz? Bir süre burada bulunup bir süre Ankara'ya gitmesi gibi...

Ankara'ya aşere-takrîb-tayyibe okutmak için gitmişti. İbrahim Tanrıkulu hocamız -Allah rahmet etsin bütün geçmişlerimize- orada olan talebelerinden bir tanesinin şu ifadesini bana nakletti. "Ben senelerce öğretmenlik yaptım, sadece dinî bilgiler değil hangi bilgi olursa olsun Mehmet Hocaefendi onu biliyorsa talebesine ondan daha iyi anlatabilen bir kişiye rastlamadım." Hocaefendi ondan sonra İstanbul'a Haseki'ye aynı dersi okutmak için gitti. Üçüncü sefer de gitmeye söz vermişti ama ömrü vefa etmedi Allah rahmet eylesin.

Âmin hocam. Biraz da icâzet cemiyetlerinden bahsedebilir miyiz? Siz hafızlığı bitirdikten sonra icâzet aldığımızda bir cemiyet yapıldı mı? Hafızlık için ayrı cemiyet, kıraat için ayrı cemiyet yapılır mıydı?

Uğurlu'da yapılmazdı. Bizim dönemimizde icâzet aslında Arapça okuyanlara verilirdi ama sonradan hafızlık yapanlar da icâzetli diye meşhur olmuştu o şekilde mezun yapılırdı.

Hocaefendi döneminde böyle bir uygulama yoktu, hiç olmadı. Yani aşere-takrîb de olmadı değil mi?

Hiç olmadı. Yalnız Hocaefendi aşere-takrîb-tayyibe kursunu birinci dönem burada verdi. Orasını geçmeyelim.

Burada verdi ama icâzet cemiyeti yaptı mı?

Yaptı, yaptı. İcâzet merasimi yapıldı. O zaman biz askerdeydik 1967-69 yılları arasında. Diyanet İşleri Başkanı Lütfi Doğan Hocamız geldi buraya. Geniş bir icâzet yapıldı burada. O aşere-takrîb-tayyibe kursu için.

Hocam siz okuduktan sonra tabii mesleğe başladınız. Mesleğe başladıktan sonra meslek hayatınızın büyük bir çoğunluğu herhâlde bu yörede belki tamamı bu yörede bu köyde geçti. Ne tür hizmetleriniz oldu bu yörede? Bu yörenin halkıyla ilgili onların dinî yaşantısıyla ilgili neler söyleyebilirsiniz? Gençlerin, kadınların, yaşlıların genel olarak insanların dine bakışı nasıldı?

Bu halk dışarıda olanlar olsun burada olanları olsun her zaman Kur'an kursuna ve Kur'an kursu talebelerine elinden geldiğinin yüzde yüzünü yaptı diyebilirim rahatlıkla. Çünkü bizim dönemimizde Hocaefendi'nin döneminden daha farklı yiyecek içecek kursta temin ediliyordu. Hâliyle halka çok ihtiyacımız oluyordu. Bu ihtiyacı, yaklaşık 48 sene buradaki görevim esnasında hiçbir noksanlık görmeden, yürümesini bu halk temin etmiştir. Benim dönemimde daha önceleri çalışma çok geniş olduğu için hocalarımız, kız çocuklarımızın bayanların okuması için öyle bir saha açmamıştır, açmamıştır. Çünkü bu yörenin halkı çok çetin işlerde çalışıyor ve bu yük daha ziyade kadınların omzundaydı. Belki de böyle bir işe kalkışsalar kadınların da buna devam etmesi mümkün olmayacaktı. Ama bizim dönemimizde 1982-83 yılından başlamak suretiyle bu köy halkından 29 kız, 43 erkek olmak üzere 72 tane hafız yetiştirdik Elhamdülillah.

Hocam Osmanlı döneminde burası medreseleriyle meşhurdu. Hemen sonrasında Cumhuriyet döneminde de zannediyorum ki yöredeki ilk resmî

Kur'an kursu da yine burada faaliyete devam etmiş. Ondan sonra bir kesinti oldu mu yoksa hiç kesinti olmadan bugüne kadar Kur'an ve hafızlık hizmeti devam mı etmiş?

Hiç kesinti olmadan. 1933'te sözlü olarak müsaade edildi Hocaefendi'ye. 1935 yılında resmî yazı geldi. Ondan sonra hiç kesiklik olmadan burada devam etti Kur'an eğitimi.

Değerli hocam hafız olan kız öğrencilerden bahsettiniz. Bunlar yaklaşık hangi tarihten sonra hafızlığa başladı? Mesela sizin çocukluk döneminizde hafızlık yapan kızlar var mıydı, yoksa 60'lı 70'li yıllardan sonra mı vardı?

1983'te başladı. 83'ten 2012'ye kadar yirmi dokuz bayan hafız oldu. Tabii kursa kayıtlı altmış beş tane bayan talebe vardı ama hepsi hafız olmamıştır. Onlardan iki yaprakta, üç yaprakta bırakanlar oldu. Çünkü ailedeki iş durumu engel oluyordu.

Değerli hocam bu köyde yine Gümüşhânevî hazretlerinin talimatıyla açılan bir kütüphanenin olduğunu biliyoruz. Dolayısıyla bu yörenin ilim, irfan, kültür seviyesinin de aslında yüksek olduğunu gösteriyor. Osmanlı'dan sonra Cumhuriyet döneminde de aynı şekilde bu seviye devam edebilmiş mi?

Şöyle anlatayım, bu anlatacaklarımı herhangi bir yerden okumuş değiliz. Büyüklerimizden duyduklarımızdır bunlar. Merkez Camii'nin yanında bir çınar var. Bu çınarın 450 yaşında olduğunu tespit ettiler. Bu çınarı Ayşe Kadın isminde bir bayan dikmiş. Hatta Hüseyin Şirin tarafından onun hakkında da bir şiir yazılmıştır, o şiir de yanımda vardır, Ayşe Kadın o çınarı diktiği zaman burada medrese vardı. Anlatılanlara göre o bayanın Rize'de dükkânları varmış. O dükkânları da bu medreseye vakfetmiş. Buranın imam, müezzin kadrosu o vakıflardan, 1980'li yıllarda, gelirdi. Yani o vakfettikten sonra imam, müezzin kadrosu buraya verildi. İşte hocaefendi resmî kadroydaydı imam olarak. Neticede o yıllardan sonra devam etti ve Ahmet Ziyauddin hazretleri 1850'li yıllarda buradaymış. Hicri 1284 kaydı var. Dolayısıyla kendisi bu medreseyi burada yaptırdı Allah rahmet etsin. Bu medreseyle beraber bir tane Bayburt'da bir tane de Güneyce beldesinde yaptırmıştı. Bu medreselerin kitaplarını temin için Trabzon'da ilk defa matbaayı kuran olduğunu Trabzon'da vakıfların bir şubesine gittiğimiz zaman orada bir dergide okudum.

Burada bu kütüphane kitap doluydu. Fahrî olarak iki tane mütevellisi yani görevlisi vardı. Sabah-tan akşama kadar oradaki medresedeki talebelerin istifadesine sunulurdu, yani kitaplardan istifade edebilmeleri için. Neticede o kitaplar buradan alındı. Of'a -af buyurun- bayanların sırtında bu kitapları götürdüler. Bize kadar ulaşan 305 kitap vardı. 127'si el yazması diğerleri matbuydu. Tabii bunlar karışık. Çünkü ciltler sayılı değil. İsmail Kahraman bakan olduğu zaman biz onu davet ettik bu kütüphanenin kitaplarını bakmak, bakımını yapmak için. O zaman da Gürpınar köyünden Kiroğun Hacı Ahmet Efendi hazret vardı, öldü Allah rahmet etsin. Aldı bir kitap geldi, dedi ki: "Ben Of'a gidiyordum. Önümden giden bayanın sepetinden bu kitap düştü, ben aldım onu saklıyordum. İşte şimdi bu kütüphane açılıyor buraya getirdim." Ahmet Ziyauddin hazretleri duyduğumuza göre, bir kitapta bunu okumuş değiliz, burada bir müddet ders okutmuştur ve bilahare o medreseler burada açıldıktan sonra da Kur'an kursu eğitimi burada devam etmiştir.

Değerli hocam burada bir müddet bulunduğuna göre Gümüşhânevî hazretleri. Onun da belki etkisiyle yörede güçlü bir tasavvufî hayatın olduğunu o dönemlerde söyleyebilir miyiz? Bu etki hâlâ devam ediyor mu? Tasavvufa halkın bakışı nasıldı?

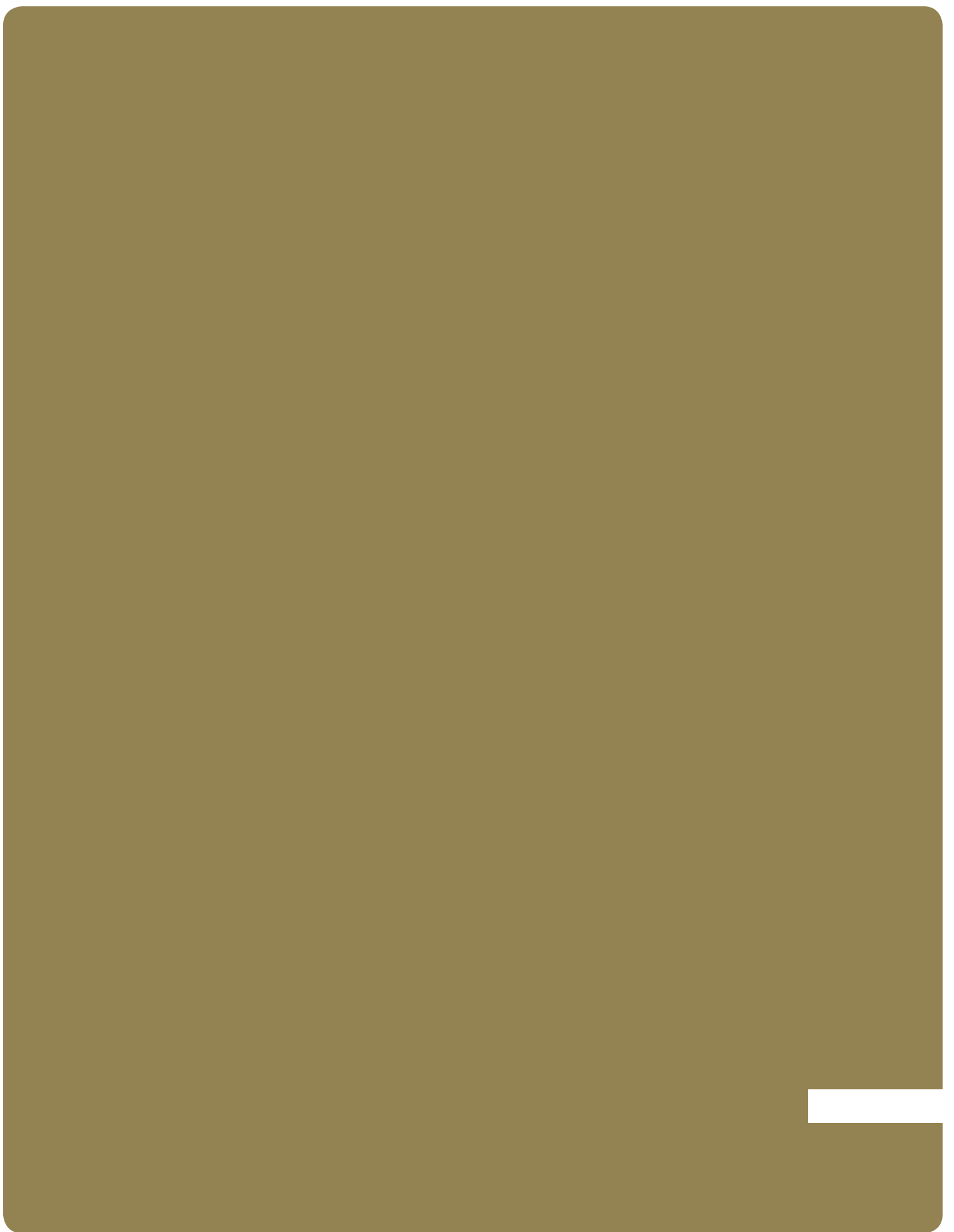
Tasavvuf meselesi bildiğim kadarıyla çok geniş bir şekilde bu yörede yok. Hocaefendi zaten ancak talebelere cevap verecek durumda senelerce burada görev yaptı. Hani az önce ifade ettik. Talebelerin sadece okumasını değil her türlü ihtiyaçlarını görmüştür. İki yüzün üzerinde talebe bir köyde barınıyordu, bunun dışında köyün de gençleri vardı. Bu hâl içerisinde hocaefendi ancak kendi işini yapabilmmişti.

Değerli hocam artık programın sonuna doğru geliyoruz. Son olarak bize neler anlatmak istersiniz yöreyle ilgili, yörenin tarihiyle, kültürüyle, eğitim hayatıyla ilgili kayda alınmasını arşive eklenmesini istediğiniz hususlar varsa onları dinlemek isteriz.

Arzum, bu eğitimin kıyamete kadar bu köyde devam etmesi. Aynı şekilde köylünün de buna sahip çıkmasıdır. Bizden sonra burada okuyanların da biz öldükten sonra bize dualarını bekleriz.

Allah razı olsun hocam, zaman ayırdığınız çok teşekkür ediyoruz.

Ben de teşekkür ediyorum. Allah razı olsun. Tekrar hoş geldiniz, sefa geldiniz, şeref verdiniz. Bize bu imkânı verdiğiniz ve köyümüzü tanıtmaya vesile olduğunuz için hepinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Allah razı olsun. Allah hayırlı uzun ömürler nasip etsin. Hayırlı vazifeler yapmayı nasip etsin. Cenab-ı Hak neslinizi, çoluk çocuğunuzu hayırlı yapsın.

Süleyman Ramazanoğlu

1947 yılında Araklı Ayvadere köyünde dünyaya geldi. Klasik Arapça eğitimini Çaykara'da tamamlayarak 22. 06. 1966 tarihinde Çaykaralı Hacı Hasan Efendi'den icâzetini aldı. İcâzetinden bir ay sonra ilkokul eğitimini tamamlayıp kendi köyünde vekil imamlığa başladı ve yatılı kursta talebe okuttu. Askerlik görevini tamamladıktan sonra Trabzon'a bağlı Ayvalı köyünde sonrasında ise Yeni Fatih Camii'nde imamlık yaptı. İmamlık görevi süresince ortaokul ve lise eğitimini tamamladı ve İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandı. İstanbul'da Çengelköy Talimhane ve Kartalbaba gibi camilerde görev yaptı. 1979 yılında Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. 15. 09. 1981 tarihinde Samsun'un Bafra ilçesinde vaiz olarak göreve başladı. Dört yıl sonra Trabzon merkez vaizliği görevine getirildi. Bir süre Hollanda'ya gitti ve orada çeşitli vakıflar kurdu. 2013 yılında İstanbul'a dönüp burada Dârü'l Ulûm'u kurdu ve hâlen burada talebe yetiştirme görevine devam etmektedir.

Görüşme Süleyman Gür tarafından İstanbul/Üsküdar'da gerçekleştirilmiştir.

Bugün 13 Haziran 2023 Salı, İstanbul'da Dârü'l-Ulûm İslâmi İlimler merkezindeyiz. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümdeki konuğu Çaykaralı Hacı Hasan Efendi'den icâzet almış olan Süleyman Ramazanoğlu Hocaefendi. Kıymetli hocamıza bizleri burada kendi vakfında ağırladığı ve bizlere zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyor ve hemen sözü kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam kısaca kendinizden bahseder misiniz?

Bismillahirrahmanirrahim. Elhamdülillahi Rabbi'l âlemin ve sallallahu teâlâ ve selleme ve bâreke alâ seyyidi'l evveline ve'l-âhirin seyyidina Muhammedin ve alâ âlihî ve evlâdihî ve ezvâcihî ve ehl-i beytihi ve ashabihî ve'tâbiine lehum bi ihsani yevmu'd-dîn ve'l-hamdü lillahi Rabbi'l âlemin.

1947 yılında Trabzon Araklı Ayvadere köyünde dünyaya geldim. Şu andaki soy ismim asaletten gelen bir soy ismidir. Soy isim değişikliğinde merhum babam Kırççek soyadını almış. Soy ismi o zaman listelere bakılarak alınıyordu, o da öyle tercih etmiş, almış. Soy ismimiz bir müddet öyle devam etti, sonra mahkeme kararıyla tekrar eskiye dönüş yaptık. Şimdiki ismimiz Süleyman, soy ismimiz Ramazanoğlu, tabii isim değişikliği yok da soy isim değişikliği oldu.

İlk dinî eğitimimizi merhum babamdan aldım. Babam bir taraftan köydeki müderris Hocaefendi'den ders okumaya devam ediyor, bir taraftan da talebe okutuyordu. Sıbyan mektebi dediğimiz usulde talebe okuttu. 1952'de icâzetleri oldu. Biz de çocuk olarak katılmıştık. Çok kalabalık bir cemaatle köyümüzde bir icâzet cemiyeti yapıldı. Hocası değişik hocalardan okudu. Bir müddet İncesulu Abdurrahim Efendi'nin oğlu Abdulgafur Efendi köyümüzde imamdı, bir grup arkadaş ondan okudular. Sonra komşu köyden Ağnas eski ismi şimdi Değirmencik diye geçen köyden Hacı Mahmut Efendi diye bir zat köyümüzde imamlık yapıyordu, ondan devam ettirdiler. Bir taraftan ders okuyordu, bir taraftan talebe okutuyordu. 1952'de de icâzet cemiyetleri akdedilmiş oldu.

1960 yılına kadar köyümüzde kaldık. Babamdan okumaya ve ezberlemeye devam ettik. 1960 yılında ihtilâlden sonraki eğitim döneminde, mayıs ayında ihtilâl oldu, eylül ayında Çaykara'ya gittik. Çaykara'da Hacı Hasan Efendi'den, o zamanki Çaykara vaizi ve hem kendi köyünde hem de evinde ders okutan bir müderris, okumaya başladık. Ağabeyimle beraber gittik oraya. Arsin'de eski ismi Mesohor şimdiki ismi Atayurt diye geçen köyde İncesulu Abdurrahim Efendi ders okutuyordu. Büyük Hafız diye bilinen o zat, o köyde imamdı, ders okutuyordu. Ağabeyim de dört sene orada devam etti fakat rahatsızlandı. Yürüme gidip gelmek zorunluluğu vardı, araba yolu yoktu. Gidemez duruma geldi. Bir sene ara verdi ve 1960 senesinin Eylül ayında Çaykara'ya beraber gittik. Çaykara'da 1964'e kadar o devam etti ve icâzet aldı. O belli bir seviyeden başladı, biz alttan, *Emsile*'den, başladık. O bizden iki sene önce mezun oldu. İcâzetini aldı, köye döndü ve Bayburt'un bize yakın bir köyünde imamlık yapmaya başladı. Askerliğe kadar orada kaldı.

Bizim de 1966 senesinin 22 Haziran'ında icâzet cemiyetimiz oldu. Oradan köye döndüğümüzde Araklı'daki esnaf komşularımıza uğradık. Hoca "Köyümüze kadro geldi, siz de icâzet aldınız geldiniz, sizi köyümüze vekil imam olarak alalım." dediler. O zaman biz icâzet almış, aşağı yukarı on sekiz yaşlarında köye dönmüştük ama ilkokul diplomamız yoktu. İlkokul imtihanlarına girdik

sonra imamlık imtihanlarına girdik ve köyümüze vekil imam olarak tayin edildik. Temmuz ayında bunlar gerçekleşti, hem ilkokulu bitirmesi, hem imamlığa tayinimiz, temmuz ayından eylüle kadar bir hazırlık yaptık. Caminin müstemilatında var olan binaları tamir ederek yanına yatılı kurs olacak şekilde ilaveler yaptık. O günkü şartlarda, o günkü talebelere uygun tabii, şimdiki talebeler öyle yerlerde kalmazlar da o günkü talebelerin tercihinine göre bir medrese hazırlandı ve orada talebe almaya başladık. Aşağı yukarı elliye yakın talebemiz oldu. Bir seneden fazla, 1,5 seneye yakın orada talebelerle meşgul olduk. Hem imamlık hem medreseyle meşgul olduk. Ağabeyim o dönemde askerdedi. Askerliğini bitirdi, geldi. Görevi ona devrederek biz askere gittik. Hatta askerliği bir devre de aksattık gelsin, yetişsin diye. Ona devrettikten sonra biz askere gittik.

Askerlik dönüşü Trabzon merkeze bağlı Ayvalı diye bir köyde imamlığa başladık. Yaklaşık üç sene kadar orada kaldık. 1960'a kadar cami olan Ayasofya Camii 60 ihtilâlinde sonra yani onu müteakip müzeye çevrilmek istenmiş. O günkü vali, Cami İdare Heyeti'ni çağırılmış. O zamanki parayla 30.000 lira vermiş. "Burası müzeye çevriliyor, alın size 30.000 lira, gidin camiyi yapın." demiş. Böylece Ayasofya'ya bedel olarak Yeni Fatih Camii yapılmış. Ama Ayasofya'nın bedeli olduğu için Ayasofya Camii diye geçirdi. Biz oraya alındık köyden, Müftü Efendi uygun gördü oraya aldı bizi. Orada bir seneden fazla, 1,5 seneye yakın görev yaptıktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nü kazandık. Bu arada şunu atladık, bir taraftan imamlık görevini devam ederken bir taraftan da imam-hatip ortaokulu ve lisesini bitirmek nasip oldu. Üniversite imtihanlarından sonra İstanbul'u tercih ettik. Burada mülakata geldik. Mülakattan sonra kayıtlarımızı yaptırarak ve talebe olarak İstanbul'da Yüksek İslam Enstitüsü'nde eğitime başladık. Daha sonradan da görevimiz buraya nakledildi. İlk defa Çengelköy'ün üstünde Talimhane Camii diye bir cami var, oraya tayin ettiler bizi. Sonra Zeynep Kamil Hastanesi'nin yakınında Kartalbaba Camii diye bir cami var, oraya nakledildik. Okula yakın olması için arkadaşların isteği doğrultusunda ders okuruz diye, bizim icâzetli hoca olduğumuz öğrenilince arkadaşlar okumayı tercih ettiler, bizi oraya naklettiler. 1979'da okuldan mezun olduk.

1981'in Eylül ayının on beşinde buradan Samsun Bafra'ya vaiz olarak tayin edildik. Dört sene Bafra'da kaldık, oradan Trabzon merkez vaizliğine nakledildik. Bir müddet orada vaiz olarak görev yaptıktan sonra Avrupa'dan bir istek geldi, ders okutmak için hoca arıyorlarmış, bizi tavsiye etmiş bazı arkadaşlarımız. Böylece Hollanda'ya gittik, bir müddet orada kaldık. Orada da bizim hâlâ devam eden Hollanda İslâmi Araştırmalar Eğitim ve Kültür Vakfı diye bir vakfımız bir de Haremeyn Vakfı diye bir vakfımız var. Onlar hâlâ faaliyete devam ediyorlar. 2013'te İstanbul'a döndük. Dârü'l Ulûm'u kurmak nasip oldu. 2013'ten beri de burada sadece ilâhiyatta okuyan talebelerle meşgul oluyoruz.

Değerli hocam şimdi tekrar başa dönecek olursak. Nasıl bir ailede dünyaya geldiniz, bize annenizden, babanızdan, diğer büyüklerinizden, özellikle onların din ilimleriyle uğraşanlarından bahsedebilir misiniz? Babanızdan okuduğunuzdan bahsettiniz, ondan hangi dersleri okudunuz?

Merhum babamdan başta Kur'an-ı Kerim'i öğrendik. Çok takva ehli bir zattı Allah rahmet eylesin, mekânını cennet eylesin. Her akşam her sabah Yâsîn sûresini okurdu. Namazlarda zammı süre olarak, hele yatsı ve sabah namazlarında, oldukça uzun sûrelerden okurdu. Dolayısıyla daha Elif-bâ'yı öğrenmeden Yâsîn başta olmak üzere bazı sûreleri ezberlemek nasip oldu, öyle başladık. Yani ezberden ezberlemeye başladık. Sonra Kur'an-ı Kerim okumayı öğrendik Allah'ın izniyle. Daha sonra yine babamızdan bazı ezberlere devam ettik. Babam, kısa değinmiştim, köyümüze gelen hocaefendilerden ders okurdu.

1945 sonrası veya biraz daha da önce de başlamış olabilir, bizde Oflu Ahmet Efendi diye tanınan iyi bir âlim müderris Anasolu Ahmet Efendi'den de okudu. Daha önce, Zanike diye bir köy var, şimdi Yiğitözü diye geçiyor, orada müderris Zanikeli Ahmet Efendi'den başlamış ama seferberlik çıkınca orada kesilmiş. Döndükten sonraki dönemi ifade etmeye çalıştık. Köyümüze gelen imamlardan hem okur hem de mahallemizin camiinde imamlık yapardı. Mahalledeki cami de çok yakın bize, yani arazimiz caminin vakıf arazisine bitişik. Babam vefat edinceye kadar oranın hem imamı hem, -eskiden hatiplik vardı,- resmî hatıbiydi orada. Kur'ân-ı Kerîm seviyesinde talebe okuturdu. Diğer tarafta da ders okurdu. Babam kendi babasını tanımaz, karın yetimiydi, yani daha doğmadan babası vefat etmiş. O dönemde de köyde medrese vardı. Medresenin müderrisi Sofuoğullarından Hacı Ali Efendi ismindeki bir zat, Allah rahmet eylesin! Hem tasavvuf ehli hem de ilmî kariyeri olan bir zattı. Ondan ders okuyordu ama genç yaşta vefat etmiş dedem. Daha yakın bir geçmişte muttali olduk ki merhum Gümüşhânevî hazretlerinin talebesi olan Kondulu Yusuf Efendi'nin ihvan kayıt defterinde ismi geçiyor, kayıt defterini latinize yapmışlar, o Latinize kısmında geçiyor, köyde hatme hocası merhum Müderris Ali Efendi, onun etrafında yaklaşık 40-50'ye yakın ihvan var, o ihvan arasında da dedemin adı geçiyor, Hasan Ramazanoğlu. O zamanki soy ismi Ramazanoğlu. Babam da Hasan dedem de Hasan... Babam dedemin vefatından sonra dünyaya geldiği için onun ismini vermişler. Ondan önce var mıydı bilemiyorum, tabii o tarafı bilmiyoruz ama dedem hem medrese talebesi, medrese mezunu hem de tasavvufta da Gümüşhânevî Dergâhı'na bağlı. Aile olarak baba tarafı böyle. Validemin tarafı çok derin âlim değildi ama o zamanki ifadeyle molla diye ifade edilen dedem Molla Hüseyin, Sarıkamış'ta şehit olanlar arasında askere gidiyor. Sarıkamış'ta kalıyor, dönemiyor. Yani iki taraf da böyle bir aile yapısına sahip, oradan geliyoruz Allah'ın lütfuyla. Bugüne kadar gelişimiz böyle.

Değerli hocam öncelikle köyünüzde ilk tahsilinizi aldıktan sonra neden Çaykara'ya Hacı Hasan Efendi'nin yanına gittiniz? Daha sonraki süreçten, oradaki medrese tahsilinizden, hocanızdan, onun eğitim-öğretim yönteminden, oradaki talebe arkadaşlarımızdan biraz bahsedebilir misiniz?

Giriş bölümünde ifade ettiğimiz gibi ağabeyim Arsin eski ismi Mesohor, yeni ismi Atayurt köyünde müderris olan, Büyük Hafız diye bilinen Abdurrahim Efendi'den ders okuyordu ama araba yolu olmadığı için yürüme gidip geliyordu. Altı saatte gidiliyordu oraya. Hastalandığı için gidemedi, bir sene ara verdi. Bir sene sonra rahmetli babam onu bizim köyde imamlık yapan bir hocaefendinin tavsiyesi üzerine Çaykara'ya gönderdi. "Git konuş" dedi. "Hacı Hasan efendiyle görüş, kabul ederse önce kendin için konuş seni kabul ettiği takdirde bir de kardeşim var, o da gelebilir mi diye izin iste." diye gönderdi. Bunun da sebebi ağabeyim hasta olduğu için biraz iyileşse de hizmete ihtiyacı var kararını verdiler babamla validem. Dolayısıyla bizi de hem okumaya hem de onun hizmetini görmeye yardımcı olmak niyetiyle gönderdiler. Böylece 1960 senesi eğitimin başladığı Eylül ayında Çaykara'ya gittik. İhtilâl sonrası ağabeyim 1964'e kadar orada kaldı ve 1964'te icâzet aldı, döndü. Biz iki sene daha devam ettik, 1966'da icâzet alarak köyümüze döndük.

O dönemde tabii çok değerli arkadaşlarımız oldu. Bizim önümüzde değerli hocalar, beraber olduğumuz ve bizden sonraki devrelerde değerli arkadaşlarımız oldu. Onlarla birlikte bir kısmıyla aynı dersi ve aynı rahleyi paylaştık. Bir kısmıyla saat olarak birbirine yakın saatleri paylaştık ve güzel bir ortam oldu. Şunu da söyleyeyim, belki inanılması zor ama ifade edeyim bizim medresemizin altında kilim de yoktu, halı da yoktu, tahtanın üzerinde oturuyorduk. Biz altı senelik medrese hayatımızda tahta üzerine otururduk. Tahta zemin, tahta rahle, orada tedrisata devam ettik ama

unutulmaz bir hatıra. Yani tahta üzerine oturmamız da zevk de unutulmaz bir şey çok hoş bir ortamdı. O ortam tatlı ve zevkli bir ortamdı. Bu ortam içerisinde derslerimize devam ettik. Bizde teneffüs diye bir şey yoktu, ders bitene kadar dizüstü orada oturmaya devam ederdik. Teneffüs şöyle olurdu, merhum hocamızın bazı programları yani âdetten gelen bir program olurdu bazen derdi ki orada birine “Hafız sen bir aşır oku teneffüs yerine.” Güzel sesi olan hafızlara daha ziyade okuturdu. Bazılarına da, tespit edilmişti tabii, “Sen bir kaside oku.” Bazen Kur’ân-ı Kerim’den aşır-la bazen kasideyle teneffüs yapardık içeriden dışarıya çıkmadan. Ama belki üç saat belki biraz daha fazla biraz daha az böyle diz üstü otururduk. Hocamızın huzurunda kemal-i edeple oturur dersleri takip ederdik.

Sarf - nahiv derslerinde -talebe bölümünde tabii- hocamız dersi verirdi. Talebeler ertesi gün dersi iade ederdi. Önce dersin tercümesi, mana vermek diye o zaman geçerdi, manası verilirdi. Sonra ezberden ibare ezberletmezdi ama ezberden mefhum okunurdu. Yani oradaki o dersin Türkçeleştirilmiş hülasası diyelim buna mefhum denirdi. Mefhum ezberden okunurdu, onun için dersler uzun sürerdi. Yani almasından daha uzun vermesi sürerdi, yani talebelerin iade etmesi sürerdi. Dolayısıyla yaklaşık 2-3 saatlik bir zaman belki üç saati aşan bir zaman derste kalırdık fakat teneffüs usulü böyleydi. Bazen de hocamız bazı konuları ele alırdı. Tabii onun bu konuları tartışacak talebe karşısında olmadığı için hayali olarak bazı zatlara karşısına getirirdi, onunla tartışırdı. Mesela işte şu konuyu sen böyle diyorsun ama şöyledir. Böyle talebenin istifadesi yönünde mücerret veya varlığı düşünülen bir zatı karşısını alır, onunla tartışırdı. Böylece talebenin de ufkunu açacak konuları gündeme getirirdi. O aradaki fasılalarda hem dinlenme hem de konuyu işleme bakımından böyle bir usulü de vardı. Altı senelik eğitim süresi bu düzeyde geçmiş oldu.

Değerli hocam tabii biz medrese derken Çaykara merkezde böyle tam teşekküllü bir medreseden bahsetmiyoruz, bilenler vardır ama ben hatırlatmak için yine söylüyorum, Çaykara’nın Hopşera Mahallesi’nde hocaefendinin evinin alt katında iki gözlü bir odadan bahsediyoruz. Zor şartlar altında bir eğitim sürdürülüyor ama bir fakülte gibi çalışmış orası âdeti ve sizin gibi dışarıdan gelen öğrenciler de var. Mesela siz ve ağabeyiniz aynı dönemde bulunmuşsunuz, o şartlar altında iâşenizi, ibâtenizi nasıl karşılıyordunuz? Nerelerde kaldınız mesela, kitaplarınızı nasıl temin ederdiniz yahut da eğitim-öğretim materyalini temin etmekte zorluklar yaşar mıydınız? Biraz da bunlardan bahsedebilir miyiz?

Şimdi hocamız merhum Hacı Hasan Efendi önce bizim Trabzon’un merkeze bağlı bir köy dedim ya imamlık yaptığımız oranın bitişik köyünde imamlığa başlamış, sonra vaizlik imtihanlarını aşarak Akçaabat vaizliğine tayin edilmiş. Oradan da Of’a nakledilmiş. Of’ta hem vaiz hem de Of’un bir köyü şu anda yeni ismini hatırlamıyorum, eski ismi Hastikoz köyünde ders okutmaya başlamış. Orada ilk talebelerinden birisi de Hacı Fakirullah Efendi diye bilinen zat, Erzurum’da mukim Hacı Salih Efendi’nin oğlu, Mehmet Celal Hocaefendi hocamızın amcasının oğlu, onlar orada başlamışlar. 1947’de Çaykara ilçe olunca Çaykara’ya nakletmiş görevini. İlk dönemde hocasının hocası Tayyib Zühdü Efendi yine aynı köyden fakat ayrı bir mahalle Kocaöz/Kuzunga diye bir mahalle var, merhum Tayyib Zühdü Efendi orada müderris.

O günkü şartlarda müteşekkil bir medrese, orada inşa etmiş güzel bir medrese ikişer veya üçer kişilik odalar talebelerin kalacağı, kendi ders okutacağı geniş bir salon. Talebelerin bir kısmı orada kalıyordu ama organizeli değil, yani herkes kendi yemeğini kendisi pişiriyordu veya aynı oda-

da kalanlar ortaklaşa yapıyordu. Biz de bir başka mahallede işte merhum ağabeyim haciefendiyle görüşmek üzere gittiğinde eve doğru çıkarken cuma sabahı yolda karşılaşmışlar orada arz etmiş talebe olarak gelmek istediğini. Kabul edince de benim bir kardeşim de var o da gelebilir mi diye onun da iznini almış. Ondandır rahmetli hocam bir ufak kâğıt çıkartmış cebinden, bir not yazmış. Yukarıdaki mahallelerden bir tanesindeki bir zata Taşkınzade Muhammed Efendi'ye bir not yazıyor, diyor ki mahallenizde eğer müsait yer varsa bunlar Araklı'dan kardeşiyle beraber okumaya gelecekler. O da tabii tevfuk daha önceki müderrislerden Taşkınzade İsmail Efendi'nin evinde bir oda veriyorlar bize. Taşkınzade İsmail Efendi'nin oğlu Muhammed Hanefi Taşkın Hocaefendi Trabzon Merkez vaiziydi Cansız Hoca zamanında. Cansız Hoca, Mehmet Taşkın Hoca, Mehmet Sönmez Hoca, Şinekli, onların dönemi biz Muhammed Taşkın Hocaefendi'nin babasının evinde kaldık. Üç sene orada kaldık, sonra başka bir eve geçtik, yani yer bu şekilde temin ediliyordu ve kaldığımız yerde yemeğimizi kendimiz, aile bütçesinden bize aktarılan ne varsa onunla beraber iaşemizi sürdürüyorduk. O zamanda ofis buğday satardı, ofisten buğday alırdık. Değirmenin önünde temizler, değirmende öğütür, orada da yol yoktu, sırtımızda taşırdık eve götürürdük. Kışın yakın komşularımıza un verirdik, ekme gelirdi bize, yani fırınlı sobada pişirir getirirlerdi, Allah ölenlerin hepsine rahmet eylesin, kalanlara da sıhhat ihsan eylesin. Yazın ekmeğimizi de kendimiz pişirirdik onların tabii işleri olurdu tarlada, bahçede, mesirede. Dolayısıyla, tabii yazın tatil, ilkbahar ve güz mevsimlerinde ekmeğimizi de kendimiz yapardık yemeğimizi de, kendimiz aile bütçesinden bize ne gönderiliyorsa onunla beraber hayatımızı sürdürüyorduk orada.

Muhterem hocam oralarda talebe olduğunuz dönemlerde haciefendinin yanına gelip giden başka hocaefendiler olur muydu? Bizzat gördükleriniz, tanıdıklarınız, sohbetini dinledikleriniz ya da haklarında bilgi sahibi olduklarınız var mı? Onlara dair bizlere aktarabileceğiniz hatıralarınız nedir?

Biraz öncekinde soruda bir eksiklik bıraktık. Rahmetli hocamız, hocasının medresesinde talebe okutmaya devam ederken kendi evini de inşa ettirdi ve daha yakından işi takip etmek için medresesini oradan evinin altına aldı. Evin en alt kısmında iki tane odası vardı, derslerini orada verirdi. Hocamızın yanına gelip gidenler iki kısımdı. Tabii yolu olmayan bir köy ortamı olduğu için köye daha sayılı kişiler gelirdi ama haftada iki gün, Çaykaralı olduğu için cuma ve salı günleri vaaza inerdi Çaykara'ya. Oradan gelen ziyaretçileri çok olurdu hocalardan. İçlerinden kendi tensip ettiklerini görevlendirir, vaaz ettirir, onları dinlerdi. Vaaz etmeyi sevdiği gibi dinlemeyi de severdi.

Vaaz da şöyle idi; yaklaşık 1,5 saat önce kürsüye çıkardı. O saatte de onu takip eden cemaati vardı. Vaazında fıkihtan başlar akaiden devam ederdi. Cemaat kalabalıklaştıkça hazırladığı konu olarak âyet-i kerîmeler ve hadis-i şerifler okurdu. Hafız da olduğu için konuyla alakalı farklı sûrelerdeki âyet-i kerîmeleri de gündeme getirirdi, öyle bir vaaz metodu vardı. Yani yaklaşık 1,5 saat vaaz ederdi. Misafir hocaları geldiği zaman onlara vaaz ettirirdi. Mesela Kemal Okuyan Hoca'yı biz böyle tanıdık, Allah rahmet eylesin. Bayburt'ta imamdı, zaman zaman Çaykara'ya geldiğinde ona vaaz ettirirdi. Zenolu Hacı Abdurrahman Efendi, ona çok vaaz ettirirdi. Hacı Abdurrahman Efendi vaazlarında daha çok dua ağırlıklı hadis-i şerifleri okurdu, dua mahiyetinde öyle güzel bir metodu vardı. Çevredeki hocaefendilere vaaz ettirirdi, medreseye gelenler de olurdu. Şu anda belki bazılarının ismini hatırlamamış olabilirim ama hatırladığım Uzungöl'den Bekir Efendi çok gelirdi. Holo'da imamdı, giderken gelirken uğrardı, kemâl-i edeple derslerini takip eder, dinlerdi. Bunun dışında farklı seviyede çok ziyaretçileri olurdu. Bunların bir kısmını evinde karşıları, evinde kabul ederdi, bir kısmını da medresede, hoca olanları, kabul ederdi. Biz de tanımış olurduk.

Değerli hocam hem kendiniz Hocaefendi'den icâzet aldınız, ağabeyiniz icâzet aldı hem de babanız kendi köyünüzde icâzet aldı, o cemiyetleri gördünüz. Dolayısıyla o dönemin icâzet cemiyetlerinden biraz bahsedebilir miyiz, biraz tasvir edebilir miyiz? Öğrencilerin katılımı, yöredeki hocaefendilerin katılımı, halkın katılımı nasıldı?

Merhum babamın icâzetinde biz küçüktük, belki 5-6 yaşlarında ama şöyle gözümün önüne getiriyorum, kalabalık bir cemaat vardı onun farkındayım ama uygulamayı çok iyi bilmiyorum. Fakat Çaykara'da gerek hocamızın verdiği icâzetler gerekse hocamızın davet edildiği, beraber gittiğimiz icâzet cemiyetleri genellikle pazar günü yapılırdı. Ama cumartesi günü öğleden sonra program başlardı, gelen misafir hocalar vaaz ederdi, akşam geç saate kadar yatsı namazı öncesi ama yatsı sonradan aktarmalı olarak kılınırdı. Çok sayıda hocaefendi cumartesi öğleden sonra ve akşam- yatsı namazına kadar vaaz ederlerdi. Ertesi gün sabah yine belli saatte başlar ve vaazlar devam eder.

Talebelerin program başlayınca kadar Hasan Efendi Hocamızın icâzetleri uygulaması şöyleydi: İcâzet alacak olan her talebe hazırlık yapardı ve yaklaşık on dakika konuşma yapardı. Onun için onlara yeterli zaman kalıncaya kadar sabahtan öğleye yakın saatlere kadar vaazlar devam ederdi, sonra talebelerin programları başlardı, sonra da hocamız talebelerin icâzetnâmeleri okurdu. Peşinden o günkü konuşmaları da içine alacak şekilde bir konuşma yapardı. Düzeltmesi gereken şeyler varsa kırmadan düzeltme yoluna giderek bir konuşma yapardı, son duayla da icâzet cemiyeti bitmiş olurdu. Bu süre zarfında gerek cumartesi günü gerekse pazar günü yemek hazırlıkları da yapılırdı ve gelen misafirlere yemek ikram edilirdi.

Değerli hocam Mehmet Rüştü Âşıkutlu Hocaefendi'yi tanıma imkânınız yahut ondan az da olsa ders alma durumunuz oldu mu acaba?

Mehmet Rüştü Âşıkutlu hocamızı önce, Hacı Hasan Efendi hocamızın icâzetlerine gelişle tanıdık, Allah her ikisine de rahmet eylesin. Sonra biz köyde imamlığa ve medrese usulü eğitime başlayınca bu medresenin resmî hüviyet kazanması için bizden Kur'an kursu belgesi istendi, o vesileyle Hocaefendi'ye müracaat ettik. Hocaefendi bizi gerek o gidişimizde gerekse müteakip gidişlerimizde hep evinde misafir etti. Evinde ta'lim- tecvid derslerini bize ta'lim etti. Hafızlık belgemizi de bu süre içerisinde bizzat kendisi verdi. Biz kendisinden hafızlık yapmadık ama bizi elden geçirerek "Siz Kur'an-ı Kerim'i ezberleyip de biraz zayıflatan hafızlar durumunda görülüyorsunuz." diyerek belgemizi verdi. Biz ona Kur'an kursu belgesi alma niyetiyle gitmiştik, o bunu hafızlık belgesi olarak vermeyi uygun görerek hafızlık belgesine dönüştürdü. Ama medresesinde de evinde de biz ona talebe olduk Elhamdülillah.

Değerli hocam siz köyünüzde bir medrese kurdunuz ve 1,5 sene kadar başında kaldınız. Daha sonra merhum ağabeyiniz epey bir zaman o medreseyi devam ettirdi. Biraz o medreseden oraya gelen talebelerden bahsedebilir miyiz? Mesela orada bir icâzet cemiyeti düzenleme imkânı oldu mu, ağabeyinizden icâzet alan talebeler olabildi mi? Bu vesileyle bir de merhum ağabeyinizden de biraz bahsedebilir misiniz?

Evet, ağabeyim -Allah rahmet eylesin- merhum hocamızı rehber olarak seçen, seçkin talebelerden birisiydi. Yani takvasında, davranışlarında hocamızı rehber alırdı ve o minval üzere görev hayatını yani imamlık ve müderrislik hayatını devam ettirdi. Biz, hatırımda kaldığı kadarıyla sıfırdan baş-

ladığımız talebelerle *Kâfiye* okuyorduk o zaman. Medrese usulü sarf-nahivde *Kâfiye*'ye gelmiştik. Oradan itibaren devraldı. Hatırimda yanlış kalmadıysa 1971'de ilk icâzetini vermiş oldu. Merhum hocamız ona da geldi ondan sonrakilere de geldi. 1971'den 1975'e kadar olan icâzetlerinde biz de bulunduk. Çoğunda sunuculuk da yaptık. O zamana kadarki icâzet verdiği talebelerin icâzetlerini de biz yazıyorduk.

1975'te İstanbul'a geldikten sonra bizim meşguliyetimizi görünce başkalarına yazdırmaya başladı. Çok net değil ama on devreden fazla icâzet verdiğini biliyorum, yıl 1971'den 1975'e kadar olanlarda biz hazır olduk. Ama bizden sonra yaklaşık on yedi daha devam etti. Çok sayıda talebe yetiştirdi, talebelerinden müderris olanlar, ders okutanlar, imamlık - müezzinlik yapanlar oldu. Bizim yörede bereketli bir hizmet oldu. Talebeleri müderris olanlar okuttu, yetiştirdiler. Mesela onlardan bir tanesini zikredecek olursak Ömer Ayvazoğlu Hocaefendi, Allah rahmet eylesin uzun yıllar Erenler Belediyesi'nin oradaki Kur'an kursunun hem inşaatının öncülüğünü, kuruculuğunu yaptı hem de uzun yıllar ders okuttu. Orada çok sayıda talebe yetiştirdi. Onun da talebeleri Türkiye çapında birçok yerde görev yapıyor. Ağabeyimin talebeleri de çok değişik yerlerde görev yaptılar.

Değerli hocam sizin yöreye geçmişken merhum ağabeyinizden ve Mecit Efendi'den bahsettiniz, bunun dışında Araklı'da, Arsin'de, Yomra da olabilir, o yörede hizmet eden aklınıza gelen başka hocaefendiler var mı eskilerden? Sizin tanıdıklarınız, duyduklarınız olabilir, adı henüz geçmemiş olanlardan biraz daha bahsedebilir miyiz?

Araklı'da meşhur Çebi ailesini biliyorsunuz -ben tanımadım, yetişmedim kendisine- Çebizadelerden Hafız Hacı İsmail Efendi rahmetli hocam da çok bahsederdi ondan. Of-Çaykara âlimleri Trabzon'a giderken veya Trabzon'dan dönerken ona uğrarmışlar. Misafirperver bir hocaefendi. Bazen 8-10 tane hocaefendi misafir olurmuş onun evinde. İlmî konular müzakere edilirmiş orada. Bunu da nereden öğreniyoruz, İsmail Efendi'nin oğlu Araklı Merkez Büyük Camii imamıydı Hacı Osman Çebi Hocaefendi, Âşıkkutlu Hocaefendi'nin ta'lim-kıraat talebesi, o anlatırdı öyle bir ilmî ortamın orada olduğunu, babamın misafirleri şu konuyu müzakere ederken ben de dinlemiştim diye. Çebizade İsmail Efendi hem Nakşî tarikatından, meşayihî kiramdan birisi yani, Arapça okutmamış ama çok hafız yetiştirmiş bir zat. Kerametinin zahir olduğunu da söylerlerdi. Allah rahmet eylesin ama biz onu tanımadık, oğullarından birisi Çarşı Büyük Camii imamı, birisi müezziniydi, bir oğlu küçük caminin müezziniydi, bir oğlu da müftülükte memurdu. Evlatlarını da okutmuştu, hepsi de okumuş kişilerdi. Çebi ailesinde çok sayıda hafız yetiştirmiş bir zattı Allah rahmet eylesin. Onun dışında babamın ilk hocası Zanikeli Ahmet Efendi, kendisini tanımadık ama değerli bir âlim olduğu ifade ediliyor. Onun oğlu Kemalettin Hocaefendi. Sonra onun evlatları Bursa'ya hicret yaptılar, yerleştiler. İstanbul Beşiktaş Sinan Paşa Camii imamlığından emekli oldu Kemalettin Hocaefendi, Diyanet'te Halil Altuntaş Hocaefendi hâlâ devam ediyor herhâlde, o da Ahmet Efendi'nin torunlarından. Halil Hoca'nın dedesi, Kemalettin Altuntaş hocanın babası değerli müderris âlimlerden birisi komşu köyümüzde. Babam da ilk defa ondan başladı. Diğer Değirmencik köyünde, bizim köyde ders okutan ve babamın icâzetini takdim eden, Hacı Mahmut Efendi yörede bilinen kişilerden. Daha yukarı köylerde Os köyü var orada Oslu Hacı Hasan Efendi Bayburt medresesinde yetişmiş ve orada uzun yıllar müderrislik yapmış. Onun talebeleri veya talebesinin talebesi o köyde. Bizim zamanımızda İsmail Efendi diye bir zat vardı, Allah rahmet eylesin, ayrıca ismini duyduğumuz, kendisini tanımadığımız Hotaman Yusuf Efendi diye meşhur âlimler vardı bunların bir kısmını tanımak nasip oldu, bir kısmını da ismen tanımış olduk, kendilerine yetişemedik.

Değerli hocam son olarak kayıt altına alınmasını istediğiniz başka hususlar var mıdır? Yöreyle ilgili, yöredeki dini hayatla, müderrisler, hocaefendilerle, tasavvufi hayatla ilgili kayıt altına alınmasını istediğiniz hususlar varsa onları da dinlemek isteriz.

Özellikle Doğu Karadeniz biliyorsunuz son yüzyılda büyük kayıplar vermiş, Rus istilasına uğramış. Ruslar Doğu Karadeniz'i işgal etmişler, birçok ilim adamı ya hicret etmiş ya da dâr-ı bekâya irtihal etmiş. Bizim köyümüzde medrese vardı. Karşımızda Dul köyü var, orada Harun Efendi diye meşhur bir âlim ders okuturdu. Biz yetişmedik, rahmetli babam biliyordu ama onun bir talebesini tanıdım. Yine komşu köyden Rifat Efendi diye bir hocaefendi. Giresun merkez vaizliğinden ihraç edilen bir hocaefendi. İhraç sebebi de şu; ihtilal sonrası bir vaazında "Dünyada şarkı türkü dinleyenlerin kulağına kıyamet günü eritilmiş kurşun akıtılacaktır" mealindeki hadis-i şerifi kürsüden söylemiş. Camide bir asker varmış, galiba albay, şikâyetçi olmuş. Bunun üzerine Hocaefendi'nin görevine son vermişler. Ama değerli bir âlim, kendisini tanıdık. Harun Efendi'nin talebesi bu, onu tanıdık. Yani bölge badireler geçirmiş bir bölge.

Bahsettiğimiz Kemal Efendi Hocaefendi'nin babası Ahmet Efendi'nin medresesi var, bizim köyde medrese var, karşıda var. Koloşa köyünde birkaç tane âlim ders okuturmuş fakat Rus istilasından sonra bu eğitim kurumları sönmüş. Bizim köyümüzdeki tekrar yeniden bizimle başlamış oldu. Yani ilk defa Allah öyle nasip etti, Ali Efendi'nin medresesi kapandıktan sonra bizim başlamamızı Allahu Teâlâ vesile kıldı. Biz başladık ağabeyim devam etti. Ondan önce yatılı bir medrese yok, Ağnaslı Hacı Muhammed Efendi ders okutmuş, Of lu diye geçen Çaykara Anasolu Hacı Ahmet Efendi, İncesulu Abdulgafur Efendi Büyük Hafız'ın oğlu, bu kişiler talebelere Arapça medrese usulü ders okutmuşlar ama gelip giden talebelere. Köklü medrese, yatılı bir medrese başlatmayı Allahu Teâlâ bize nasip eyledi. Ama askere gittik kısa süre sonra. Ondan sonra ağabeyim devam etti.

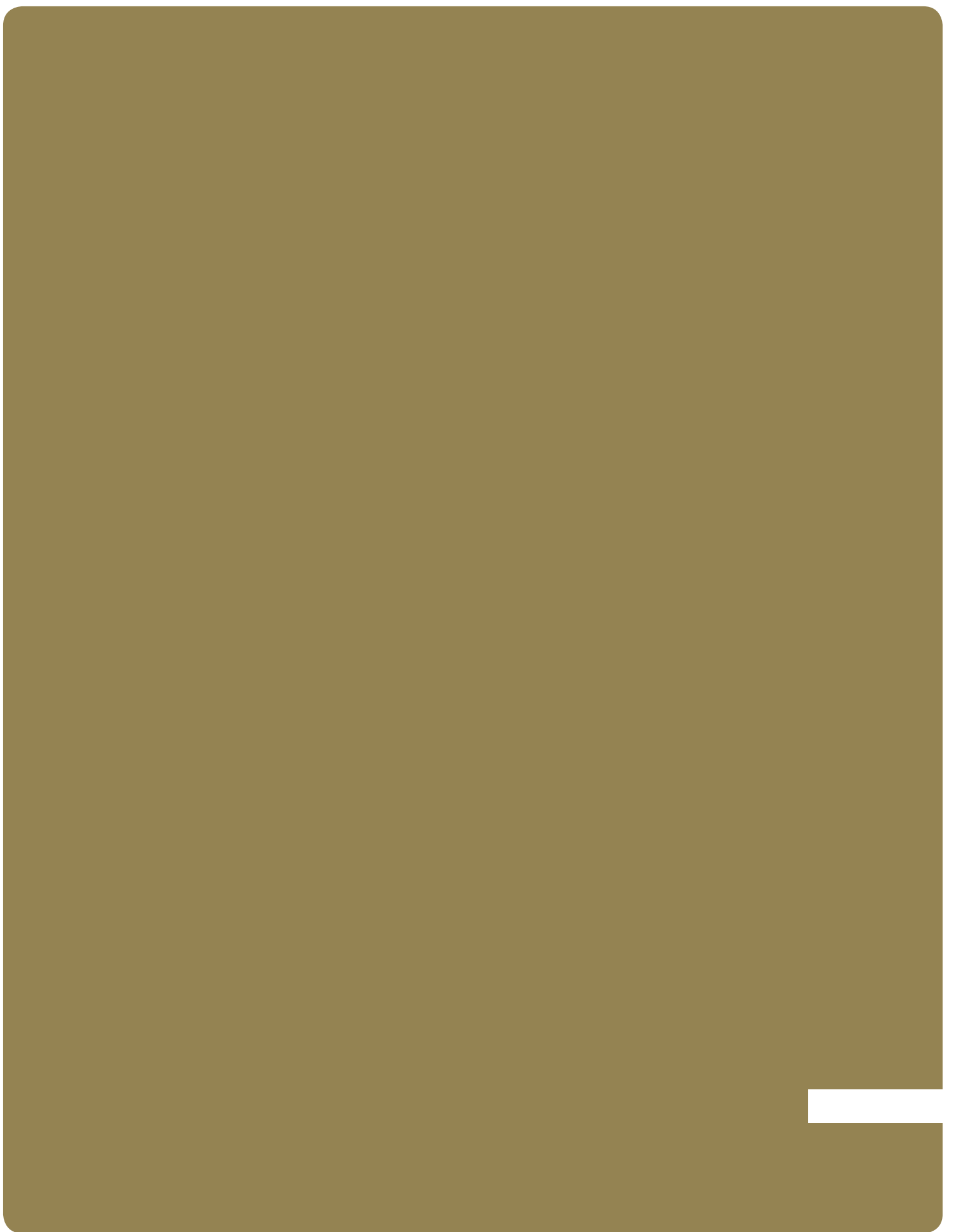
Değerli hocam bu kıymetli bilgilerinizden dolayı ve bizi kabul ettiğinizden dolayı sizlere çok teşekkür ediyoruz. Rabbim razı olsun.

Amîn. Biz de teşekkür ediyoruz, hepinize Allah sağlık afiyet versin, hizmetlerinizi daim eylesin, rızasında ve istikamette daim eylesin. Hocaların ismini anmakta bile bereket var. Şunu da ilave edeyim, biz Çaykara'ya gittiğimiz zaman sadece eski ismi Aşağı Hopşera-Yukarı Hopşera diye geçen, ama sonradan Yukarı Hopşera Akdoğan, Aşağı Hopşera Soğanlı oldu, bu iki köyden o zamanda on sekiz tane müftü olduğu söyleniyordu. Ayrıca Çaykara genelinde Şerah'da, Zeno'da, Mimilos'da, Hopşera'da, Merkez'de müftü Yusuf Bilgin Hocaefendi, o dönemde yirmi civarında yerde, küçükü büyükü ama ulûm-i diniyye tahsil ediliyordu. Çaykara bu kadar verimliydi. Keza Of'ta merhum Dursun Efendi. Onu da icâzetlerde tanıdık, ağabeyimin icâzetine gelmişti onu da zikretmiş olalım. İcâzet cemiyeti devam ederken sıra ona geldi, sona yakın kürsüye çıktı ,yağmur başladı. "Gidecek bir yer yok, sığınacak bir yer yok Ya Rabbi!" dedi. "Bu yağmuru durdur." Hikmet-i ilâhî yağmur durdu. Cemiyet bitti, bir taraftan kaçmaya çalışırken Allahu Teâlâ Hocaefendi'nin dileğini kabul etti. Öyle inandık, yani yağmur tam dökecek kıvamındayken durdu. Dursun Efendi'yi de böyle tanıdık. İcâzetlere Ali Haydar Hocaefendi gelirdi, hem de uzun okurdu, bir yatsı namazının peşinden Rahman sûresini okudu baştan sonuna kadar. Yanında hafızlar da getirirdi, onları da okuturdu. Meşâyih'ten Abdurrahman Beşikçi Hocaefendi gelirdi icâzetlere. Alisinos/Uzuntarlalı Dursun Efendi meşhur, o da müderris, onu da icâzetlerde tanıdık. İsmail Kaymak Hocaefendi Çaykara'nın hemen bitişiğindeki köyü Gorğorastan, o zaman Bayburt müftüsü iken gelmişti bir icâzete. Tabiri caizse

meşhur hocalarının hatiplerinden oldu, bir icâzette akşamdan güzel bir vaaz etti. Hocaefendilerin birçoğunu da böyle tanımış olduk.

Allah ölenlere rahmet eylesin, hayatta olanlara sağlık afiyet ihsan eylesin, ölenlerin mekânlarını cennet eylesin, su aktığı yerden tekrar akar derler, nesillerde Allahu Teâlâ kıyamete kadar ulûm-i şer'iyeyi tahsil eden ulûm-i dîniyye tahsil eden ve ettiren âlimler yetişmesini nasip eylesin. Allahu Teâlâ hepinizin neslini kıyamete kadar istikamette daim eylesin. Âlim, fazıl, kâmil eylesin, hem yaşamaya hem de öğretmeye muvaffak eylesin diyelim ve söyleyeceklerimizi bitirelim.

Şükrü Öztürk

1938 yılı Temmuz ayında Trabzon ili Şalpazarı ilçesi Gökçe köyünde doğdu. Ancak o günün şartları gereği nüfusa kaydı 20 Nisan 1942 olarak yazılmıştır. İlkokulu kendi köyünde, imam-hatip okulunun orta kısmını 1957-1958 öğretim yılında Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda; lise 3. sınıfın ikinci dönemine kadar İstanbul İmam-Hatip'te 3. sınıfın son dönemini ise Kahramanmaraş İmam-Hatip Okulu'nda okudu ve 1961 yılında bu liseden mezun oldu. Askerliği sırasında Kütahya Lisesi'ni dışarıdan bitirdi. 1964-1965 öğretim yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne başladı. Fakülte öğrenciliği sırasında Çankaya Müftülüğü Küçük Esat Camii'nde imam-hatiplik, Çankaya müftülük memurluğu, Ankara merkez vaizliği görevlerinde bulundu. 1966-1967 yılları ile 1976 yılında Türkiye İmam-Hatip Okulları Mezunları Dernekleri Federasyonu Genel başkanlığı yaptı. 1967-1968 öğretim yılında ilâhiyat fakültesini birincilikle bitirdi. 1968 yılı Ekim ayında Trabzon İmam-Hatip Okulu'na meslek dersleri öğretmeni olarak atandı. 1973 Ekim ayında Düzce İmam-Hatip Lisesi'ne meslek dersleri öğretmeni ve müdürü olarak atandı. 23. 12. 1974 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı Olgunlaştırma Müdürlüğü'ne; 30.12.1976 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nde Şube Müdürü olarak; 31. 07. 1979 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı Olgunlaştırma Dairesi Başkan Yardımcılığı'na; 26. 12. 1979 tarihinde Olgunlaştırma Dairesi Başkanlığı'na, bu dairenin adının "Din Eğitimi Dairesi" olarak değiştirilmesi üzerine, 10.10.1984 tarihinde Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'na, 23.09.1991 tarihinde Hac Dairesi Başkanlığı'na, 18.03.1992 tarihinde ise tekrar Din Eğitimi Dairesi Başkanlığı'na atandı. 21.04.2003 tarihinde emekli oldu. Görevi sırasında birçok panel ve sempozyuma müzakereci veya tebliğci olarak katıldı. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları arasında *İslâm'da Birlik ve Beraberliğin Toplum Hayatındaki Önemi* isimli bir cep kitabı yayınlandı. *Diyanet Aylık Dergi* başta olmak üzere birçok dergi ve gazetede makaleleri yayınladı. TRT 1 ve TRT 2 ile Ankara Radyosu başta olmak üzere birçok özel radyo ve televizyonlarda konuşmalar yaptı; açık oturumlara katıldı. Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde ilâhiyat fakültesi açılması için çalışmalara katıldı. Bu maksatla bir grup arkadaşıyla Trabzon İlahiyat Fakültesi Derneği'ni kurdu ve bu derneğin başkanlığını yaptı. Dernek olarak yaptıkları çalışmalar sonucu Trabzon İlahiyat Fakültesi'nin 2011-2012 öğretim yılında açılması sağlanmış oldu. Aynı zamanda kendisi 2012 tarihinde Trabzon'da Gülbahar Hatun Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi'nin açılmasına katkı sağlamıştır.

Görüşme Eyüp Öztürk tarafından hocamızın Ankara'daki evinde yapılmıştır.

Sağlık problemleri olmasına rağmen bizi evinde ağırlayan ve projemize destek veren hocamıza bu vesileyle tekrar teşekkür ederiz.

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat isimli projemiz çerçevesinde bugün din hizmetlerine adanmış bir ömrü, Şükrü Öztürk Hocamızı ağırlıyoruz. Hocamız uzun yıllar Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çeşitli kademe-lerde bir nefer olarak hizmet etti ve bu süreçte nice hatıralar biriktirdi. Biz bugün o hatıralar deryasından katreler almaya çalışacağız. Hocamıza birikimlerini bizlerle paylaşmayı kabul ettiği için teşekkür ediyor ve sözü uzatmadan hemen söyleşimize başlıyoruz.

Kıymetli hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1938 Temmuz ayında Trabzon’un Şalpazarı ilçesinin Gökçeköy’ünde doğdum. Birazcık büyüyünce köyümüzün imamı olan Hafız Kamil Kahraman Hoca’dan Kur’an okumaya başladım. O günler biraz sıkıntılı yıllardı, 1943-44’lü yıllardı. Devlet yöneticilerinin Kur’an okunmasına bakışı biraz mesafeliydi. Kur’an okumamızı istemiyorlardı ve jandarmalar sık sık haber aldıkları için köyümüzde Kamil Hafız’ın evini basıyorlardı. Kur’an okuyan çocukları yakalayıp götürüyorlardı. Ben de bir iki defa yakalandım. Biraz dayak da yedim. O günkü şartlarda köyümüzde ilkokul yoktu. Zaten Şalpazarı’nda iki tane ilkokul vardı. Üçüncü olarak da 1949’da bizim köyde açıldı. Çünkü köyümüz 600 haneli bir köydü. Hatta o köy bildiğim kadarıyla şu an beş köy olarak ayrılmış durumda. 1949’da okul açılınca ben de gittim okula fakat o zamanlarda on bir yaşındaydım. O günkü şartlar öyleydi. Buna rağmen okula gidenlerin en küçüğü bendim. İki arkadaşım daha vardı benim gibi, diğerleri ise genelde evliydi. Hatta çocuklarıyla beraber gelenler de vardı. 1954’te ilkokulu bitirdim. Bir gün arkadaşım Yahya Bayraktar’ın babası Eşref amca bize geldi ve Yahya’yı o günlerde Trabzon’da yeni açılan imam-hatibe yolladığından bahsetti. O anda babamla göz göze geldik. Ne demek istediğini anlamıştım. Hiç tereddüt etmeden bu isteğini kabul ettim. Ertesi gün babamla beraber o günün şartlarında kırk km yol yürüyerek Beşikdüzü’ne indik. Beşikdüzü’nden bir kamyonu binerek Trabzon’a geçtik. Okulu bulduk ve 71 numara ile 1954’te ikinci kuşak olarak okula kaydımı yaptırdık. Böylece imam-hatibe başlamış oldum.

Rahmetli babam bir oda kiralamıştı bana. Yine bizim köyden Allah rahmet eylesin Mehmet Türkmən vardı, ilk senemi onunla geçirdim. Gayet iyiydi her şey. Güzel de çalışıyorduk. İkinci sene Yahya Bayraktar’la beraber kaldık. Yahya’yla çok güzel günlerimiz geçti. 1958 yılı Haziran ayında birinci devreden sekiz kişi mezun oldu. O sekiz kişiden biri de bendim. Pekiyi dereceyle orta kısmı bitirdim. Haberleşmenin zor olduğu dönemlerdi. Arkadaşlar da İstanbul’dan ve imkânlarından bahsediyorlardı. Ben de babama, lise kısmını İstanbul’da okuma isteğimi açtım. Şimdi olsa ben yapamazdım ama o hiçbir şey demedi ve tereddüt etmeden çıkarıp bana harçlık verdi. O parayla vapurda güverteden bilet aldım. İstanbul’da da köyümüzden inşaatlarda çalışan bir adamın adı hariç kimseyi bilmiyorum, tanımıyorum. Onunla da mektuplaştık. O beni İstanbul’da vapurdan teslim aldı. İnşaatta onun odasında yatıp kalkmaya başladım. Tabii o sırada İstanbul İmam-Hatip Okulu’na kayıt oldum, şu an duyduğum kadarıyla o binayı yıkmışlar yeniden yapıyorlarmış. Dersler İstanbul’daki okullara göre bir hafta daha geç başlatıldı. Ve en nihayetinde orada talebeliğe başlamış oldum. Benden bir sene önce Trabzon’da aynı sınıfta olan bir arkadaşım da orada buluştuk. Aynı sırada da oturduk. Bu vesileyle de çok kolay adapte oldum oraya ve hemen kaynaştık.

Derslerim çok iyi olduğundan okulda sivrilmeye başlamıştım. Orada yatılıda kalıyorum tabii. Okulun çatı katında bulunan tahtaların üzerine yatağımızı koyup yatıp kalkıyorduk. İlim Yayma Cemiyeti bakıyordu bize İstanbul'da. Öyle bir imkânımız oldu. Bu imkânların hiçbiri Trabzon'da yoktu. Bize yemek, ekmek veriyorlardı. Arkadaşlarla akşam oturup ne yapacağımıza dair konuşuyorduk. Çünkü yüksek tahsil yapma imkânımız yoktu. İlahiyatlar dâhil hiçbir yer imam-hatip mezunu almıyordu. Sağa sola başvurular yapıyorduk, yüksekokul açmalarını talep ediyorduk. Çünkü memlekette o dönem eğitim, fakülteler haricinde iki yıllık eğitim enstitüleri üzerinden işliyordu. Biz de aklımız kestiğince imam-hatiplerin girebileceği iki yıllık bir okul açılmasını istiyorduk.

Biz bir gün yine bu konuşmaları yaparken o ortamda Menderes'in İzmit'e boru fabrikasının temelini genişletmeye geleceği dile getirildi. Biz de bunun üzerine durmayalım, İzmit'e gidelim, Menderes'i görelim ve ondan yüksekokul açılmasını isteyelim diye düşündük. Bunu nasıl yaparız diye konuşurken arkadaşlar dediler ki bu böyle olmaz, bir dernek kuralım. Tabii dernek kurmaya özendik ama kuramadık, kurdurtmuyorlar. Biz de gayriresmî kurarız diye düşündük. Sonrasında da Okul Talebe Derneği diye gayriresmî bir dernek kurduk. Arkadaşlar başkanlığına da beni getirdiler. Menderes'in yanına gittiğimizde ona derdimizi anlatacak bir mektup yazalım dedik ve yazdık. Ama yine de bir hocaya danışalım dedik. O zamanlar İstanbul İmam-Hatip'te hoca olan ve imam-hatiplerin kurucusu olan Mahmut Celalettin Ökten'e gittim. Hocaya durumu arz ettim ve mektubu gösterdim. Hoca mektubu aldı, ertesi gün bana getirdi. Mektubumuzu yeniden yazmıştı. Hatta mektubun içeriğinden okulun dört yıllık enstitü olması gerektiğinden bunun da şu, şu, şu gerekçelerden, çok güzel gerekçelerdi, dolaylı olmasını gerektiğini açıklayan şeyler yazıyordu. Neyse Celalettin Hoca'nın yazdığı mektubu güzelce temize çektik ve İzmit'e doğru yola koyulduk.

Yanımızda aslen Trabzonlu ama İzmit'e yerleşmiş olan Hakkı ağabeyimiz de vardı. Onu da yanımızda onun evinde kalırız diye götürüyorduk. Ertesi gün merasimin yapılacağı yere gittik. Yaklaştırmıyorlar bizi tabii. Müthiş bir kalabalık var. Bu merasim 1959'un Nisan ayında oluyor. Ankara'dan 300 milletvekili de oraya geliyordu, epey kalabalıktı ve ulaşım zordu. Bir türlü Menderes'e yaklaştırmıyorlar ama ben kafaya koymuştum, illaki görecektim onu. Ben tabii bu girişimlerde bulununca polisler beni dövmeye, tekme atmaya başladılar ama hiçbirine aldırmadım. Derken Menderes geldi. Benim olduğum yerde polislerle olan curcuna gözüne ilişmiş. Yanındaki korumayı, ne olduğunu öğrenmesi için göndermiş. Koruma da geldi. Durumu öğrenip Menderes'in yanına döndü. Bir çocuğun olduğunu, illaki Menderes'i görmek istediğini ona bildirmiş. Rahmetli Menderes de "Git, al çocuğu gel." demiş. Koruma "Başbakan çocuğu istiyor" diye elimden tutup beni alıp doğrudan Menderes'in yanına götürdü. Elini öpmek istedim. Siyah gözlükleri vardı, yanında da birtakım adamlarla oturmuş duruyordu. "Efendim ben İstanbul İmam-Hatip öğrencisiyim" dedim. Sağ tarafındaki adama eliyle işaret etti, onu kaldırdı ve beni oturttu. Elini dizimin üzerine koydu. "Ne derdin var evladım, anlat bakayım" dedi. Ben de acele acele anlattım her şeyi. Yüksekokul istediğimizden bahsettim. "Evlad, hiç merak etme açacağım o okulunuzu" dedi direkt orada. Mektubumu verip elini de öpüp ayrıldım yanından. Çok güzel bir anı oldu bize. Nihayet o sene yüksek İslam enstitüleri açıldı.

Türkiye'de okulların açılışlarının belli bir düzeni vardı ama yüksek İslam enstitüleri kanunla açılan tek okuldur. Menderes, Celal Yardımcı ve bazı kişiler ve olaylar nedeniyle açamıyordu ama sonradan Ulaştırma Bakanlığı'ndan Millî Eğitim Bakanlığı'na getirdiği Tefvik İleri sayesinde- Allah rahmet eylesin- okulumuz açıldı. Çok ayrı hikâyeler de var ama onlara girmeyeceğim.

O zamanlar okul müdürümüz Mahir İz'di. Biz de talebeler olarak Mahir İz'i çok seviyorduk. Hiçbir gerekçe yokken Mahir İz'i görevden aldılar. Celal Yardımcı'nın sınıf arkadaşı, daha önce de okulda

müdürlük yapan, gönderildiği Irak Kültür Elçiliği'nden dönen arkadaşını oraya müdür yaptılar. Biz de talebeler olarak karşı çıktık. Ben gazetelere bilgiler veriyorum, yazılar yazıyorum hatta bakanlığa da yazı yazıyorum. Uydurma bir dernek başkanlığımız var ya... Müdür bundan çok rahatsız olmaya başladı tabii. Beni çağırıp dövmeye kalktı, dövdürmedim kendimi. İmam-hatip lise kısmında öğrenciyiz, bayağı adam olmuşuz kendimize göre. Müdür de coğrafya dersine geliyordu ve bana da "Seni bu okuldan mezun etmeyeceğim, seni bu okuldan mezun etmeyeceğim! Şöyle yapacağım, böyle yapacağım" deyince, öğrenci de olduğumuzdan, bayağı endişeleniyordum. Müdülden kurtulmak için okuldan ayrılmayı düşünüyordum. Trabzon'dan geldiğim için de bir daha Trabzon'a da gitmek istemiyordum. Gitti de becerip okuyamadı demesinler diye. İstanbul'dan beni tanıyan Maraşlı bir arkadaşım vardı. O da Maraş'a gel diye ısrar edip duruyordu. "Maraş'a gel, Maraş'a bir hareket getir." deyip duruyordu. Derken son sınıfta, üç karne dönemi vardı, 1961 Mart ayında kalktım, Maraş'a gittim. Üç ay kalmıştı okulların tatil olmasına. Neyse kısacası imam-hatip diplomam Maraş'tandır. Üç ayda derslerimi toparlayıp pekiyi ile mezun oldum.

Maraş'tan sonra ilâhiyat fakültesine gittiniz, değil mi hocam?

İlâhiyatta sanat tarihi okutuluyor diye oraya gitmek istemiyordum. Orman fakültes kafama yerleşmişti. Ama orman fakültesine gitmek için de lise diploması lazım. Askerde okul dışından imtihanlara girerek lise diploması aldım ve 1964 yılında ilk defa merkezî sistemdeki imtihanlara girdim, merkezî sistem imtihanlarına ilk defa girenlerden birisiyim ve iyi bir puan aldım. O günkü şartlarda imtihanda ne yaptığı hakkında kimseye bilgi vermiyorlardı. Fakülteler de fakülte kapılarına alabilecekleri puanları yazdıkları listeler asıyorlardı. İstanbul'da sadece orman fakültesi vardı. Oraya gidip puanımın tutup tutmayacağını öğrenip buna göre de kayıt olabilecek miyim olamayacak mıyım ona bakacaktım ki, Ankara Ziraat Fakültesi önünde, Ankara Ziraat Fakültesi de isteklerimin arasında vardı, Beşikdüzülü Ali Kemal Çolak, Allah sağlık afiyet versin, arkadaşım ile karşılaştım. O da mezun olmuş, diplomasını almaya gelmişti. Hayatını Adana Ziraat Fakültesi'nde geçirdi, orada profesördü. Ne olduğunu konuşmaya başladık, orman fakültesine gideceğimden bahsettim kıyameti kopardı. "Senin seviyende bir adam olsam hiç düşünmeden ilâhiyata giderim" dedi. İlâhiyata gideceksin diye tutturdu. "Aliciğim, ben gitmek istemiyorum, orada sanat tarihi dersi var" diyorum. "Olsun burası senin bildiğin gibi değil, buradaki hocalar dersi güzel anlatırlar." diyordu.

Sanat tarihi dersini sevmiyorsunuz galiba hocam.

Sevmedim, daha doğrusu imam-hatipte öğrenciyken sevdirmediler. Hocalar kendileri bilmedikleri için dersi de anlatamıyorlardı. Kitap ezberletiyorlardı bize. Onun için sanat tarihinden kaçıyordum. Ali yakamı bırakmadı. Allah selamet versin. "Senin ne yapacağın belli olmaz, gidip hemen kaydolacağız." dedi. Beni zorla tuttu, getirdi ve Ankara İlâhiyat Fakültesi'ne kaydoldum.

Hocam ilâhiyattan sonrasına devam ederiz ama Trabzon'a bir dönem istiyorum. Ailenizde dinî eğitim alan tek siz misiniz?

Evet, benim. Benden sonra kardeşlerimi imam-hatipte okuttum. Yeğenlerimi hafız yaptım. Onlarla ilgilendim ama bunların haricinde ailemizde başka örnek yok.

Hocam ilkokulu köyünüzde bitirdikten sonra Trabzon İmam-Hatip'e geldiniz. O dönemde iâşe ve ibatenizi nasıl sağladınız?

Babamın verdiği harçlıklarla, bir de evimizden, köyümüzden getirdiğim unlardan ekmek yaparak geçiniyordum. Hamur yoğuruyordum, tepsi başına beş kuruşa fırına verip ekmekleri alıyordum. Moloz'daki Rüştü Fırını'na veriyordum. Yani ekmeğimizi kendimiz yapardık, yemeğimizi kendimiz yapardık. Gaz ocağımız vardı, birkaç tane de kap kacak. Onlarla idare etmeye çalışırdık.

Destek olanlar olur mu muydu hocam?

Hayır, hiç destek yoktu.

Hocam o dönemde imam-hatip öğrencisi olmak zor muydu?

Zordu, zordu. Kimse bilmiyordu ne olduğunu. İnsanların çoğu dalga geçerlerdi bizimle. İmamlar geliyor, imamlar gidiyor, cenaze yıkayıcılar geliyor, cenaze yıkayıcılar gidiyor diye. Ama bunun yanında bu işin âşığı da vardı. Çok destek olanlar, bu konuda emek vermiş olanlar da vardı. Mesela 50-60'lı yıllar arasındaki İl Müftüsü Salih Zeki İmamoğlu Hoca hem okulun açılışında hem de okulun işleyişinde çok emeği geçen bir adamdır.

Hocam Müftü Bey nasıl hizmet eder, nasıl yardımlarda bulunurdu?

Kimin neye ihtiyacı varsa il müftülüğü imkânlarını kullanarak yardımcı olmaya çalışırdı. Moloz'da bir alt geçit var. Orada toptancı olan bir zat vardı. O da bütün imkânlarıyla yardımcı olmaya çalışırdı. Ferdi yardımlar dışında pek bir destek yoktu. Hatta Okul Yaptırma Yaşatma Derneği diye uydurma bir dernek vardı. Hiçbir konuyla ilgilenmezler, yardım da yapmazlardı.

Hocam o dönemde Trabzon İmam-Hatip'te görev yapan hocalarınızdan biraz bahsedebilir misiniz? Sizi etkileyen hocalarınız oldu mu?

Bir defa meslek dersi hocamız yoktu. Sonralardan -Allah rahmet eylesin- Artvinli olan Ahmet Yeşil diye bir hoca geldi. İlâhiyat mezunu olarak okulumuza gelen ilk hocaydı. Bizler onu çok sevmiştik. Yine uzun zaman İstanbul İmam-Hatip'in müdürlüğünü yapmış olan Hayati Ülkü diye bir hocamız vardı. Ama bizi en çok etkileyen ve yönlendiren lisenin coğrafya hocası İsmail Hakkı Berkmen oldu. Bize çok güzel şeyler anlatır ve ders dışında da yönlendirmeleri olurdu. Aynı zamanda otorite bir hocaydı. Saygındı da. O dönemki Trabzon Millî Eğitim müdürünün ve valinin de hocasıydı. Kendi bildiği metot üzerinden çalışır ve bize çok faydası dokunurdu. Trabzon'da ondan çok faydalandım.

Trabzon İmam-Hatip günlerinizde dışarıdan herhangi bir hocadan ders alma imkânınız oldu mu hocam?

Olmadı bilmediğimiz için. Belki bilseydik, bizi yönlendiren olsaydı, olurdu. Sadece okuldaki dersleri yapar, geçerdik. Ama İstanbul'a gidince aldık. Farklı şeyler de oldu.

İstanbul'da kimlerden ders aldınız hocam?

İstanbul'da Ahmet Davudoğlu'ndan *Celâleyn* okudum. Bilmem tanır mısınız Mehmet Sofuoğlu'ndan ders okudum. Yine bir caminin imamı bize derslere gelirdi. Ondandır *Nuru'l-izâh*'ı okudum. Kısacası onlardan çok faydalandım.

Hocam imam-hatibi bitirdiniz, daha sonra ilâhiyat okudunuz, sonrasında da Trabzon'a döndünüz öğretmen olarak. Bize o günlerinizden bahsedebilir misiniz?

19 Ekim 1968'de öğretmen olarak Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde göreve başladım. Hiç ders yok okulda, öğretmen ihtiyacı da yok hatta öğretmen fazlalıkları var. Böyle olmasına rağmen Millî Eğitim Bakanlığı bana bir jest yaparak oraya gönderdi. Çünkü federasyon başkanlığı yapmıştım. Beni de iyi tanıyorlardı. İleride de lazım olur diye beni Trabzon'a verdiler. Trabzon'a varır varmaz müdürün yanına gittim. Allah rahmet eylesin hepsine. Hepsi göçüp gittiler. Müdür birinci sınıflardan beşer öğrenci topladı. Onlardan bir sınıf yaptı ve o sınıfın dinle alakalı tüm meslek derslerine beni, tüm kültür derslerine de Ahmet İmamoğlu'nu verdi. Ahmet İmamoğlu ile Trabzon'da göreve beraber başlamıştık. -Allah rahmet eylesin.- Ama ben klasik bir hoca gibi derslere girip çıkan biri değildim. Öğrencilerin her şeyiyle ilgilenmeye çalışırdım. Evi olmayanlara ev tutmaya çalışırdım mesela. Hayatla alakalı her yönden onlara yardımcı olmaya çalışırdım.

Hocam burayı izniniz olursa açmak isteriz. Mesela bu yardıma ihtiyacı olan öğrencilere yardım ederken maddi kaynağı nereden buluyordunuz?

Allah nasip etti ve Ankara'da federasyon başkanlığını yaptım. O, bana çok şeyler kattı, beni geliştirdi. Trabzon'a varır varmaz hemen müftülükle irtibata geçtim. Her cuma camide vaaz ediyordum. Cami üzerinden millet beni tanımaya, çevremiz genişlemeye başlamıştı. Aynı zamanda Milliyetçi Öğretmenler Birliği diye bir birlik vardı. Orayla da irtibatım vardı. Tüm bunların yanında çocuklara bir imamın yapması gereken görevleri öğretmeye çalışıyordum. Namaz kılma olsun, yemek duası yapma, müezzinlik yapma, cenaze yıkama olsun. Bunlar ders programlarında yok çünkü. Hatta çocukları cumartesi okulda topluyordum ve bunları anlatıyordum onlara.

O dönemlerde bunlar hep birer ihtiyaçtı değil mi hocam?

Evet, hepsi ihtiyaçtı o zamanlar. Neyse birinci sınıflardan topladıkları beşer öğrenciden meydana getirdikleri sınıf meğerse okulun en yaramazlarından meydana gelen bir sınıfmış. Ama bir zaman sonra o sınıf "Şükrü Hoca'nın Sınıfı" diye anılmaya, okulda ne yapsalar, parmakla gösterilmeye başlandı. Bu yönleriyle beraber bir defa meslekî bakımdan onları çok iyi yetiştirmeye çalıştım.

Kitaplar tavsiye eder miydiniz öğrencilerinize?

Tabii, devamlı tavsiye ederdim. Öyle alıştılar ki buna, hâlâ o alışkanlıklarına devam ederler. Özellikle kitap okuma alışkanlığını onlarda yerleştirmeye çalıştım. Çok kitap okuttum onlara. Kitapları veriyordum ve bir de özetini istiyordum onlardan. Kitabı okuyup okumadıklarını anlamak için.

Hocam o dönemde nerelerde kalırlardı Trabzon İmam-Hatip öğrencileri?

Sağda-solda, işte bulabildikleri yerlerde kalıyordu. Oda kiralama âdeti vardı. 3-5 arkadaş bir araya gelip oda kiralar ve orada kalırlardı. Ben geldiğimde şu andaki imam-hatip okulunun daha kasnağı bitmişti. On senede sadece bir kasnağını bitirmişlerdi, yürümüyordu o iş. Ben yine Ankara'daki çevremi kullanarak, Millî Eğitim Bakanlığı'ndaki görevim sayesinde- yeteri kadar ödeneği temin ettirdim ve getirdim buraya. Bunun için çokça Ankara'ya gittim, geldim. Ve o sene okulu tamamlattırdım. Ama o binalara hiç girilecek gibi değildi. Hafriyat yığınları hep ortadaydı. Buna rağmen

Millî Eğitim Bakanlığı bize bir şey sormadan, bir hazırlığınız var mıdır yok mudur diye danışmadan bizi o sene yatılı yaptı. 1969 yılında parasız yatılı okul olduk. Kısacası bir tane kömür, odun yok. Pansiyonda hiçbir şey yok. Ranza, battaniye, yorgan, yatak yok.

O arada herkes okulda müdür muavini olmak için uğraşiyor. Kıdemli öğretmenler de uğraşiyor. Benim aklımdan hiç geçmiyor; zaten stajyer öğretmenim, o yüzden çok da ilgilenmiyorum. Onu tanımamışsınızdır, Hulusi Kılıç diye Diyarbakırlı bir arkadaşımız vardı. Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistanlık imtihanını kazandığı için bizim okuldaki muavinlikten ayrılıyordu. Ayrılırken de müdür beye demiş ki: "Müdür Bey, benim sana bir tavsiyem var, bu okulu kurtarmak istiyorsan Şükrü'yü muavin yap. Onu muavin yaparsan, senin müdürlüğün de gider ama okulu kurtarırısın." Müdür Bey'in de kafasına yatmış bu düşünce, benim okuldaki faaliyetlerimi görünce. Gitmiş, Millî Eğitim müdürüyle görüşmüş, sonra beraberce valiye gitmişler. Durumu izah etmişler. Stajyer öğretmen olduğum için de muavin olamıyordum. Bir usulünü bulup bu işi yapmaya gayret etmişler. "Muavinlikte Görevlendirme" diye bir onay almışlar. Müdür Bey geldi bir gün yanıma. "Çay içmek istiyorum sana geleceğim." dedi. Geldi ve bu durumu açtı bana. Beni muavin yapacağını söyledi. Ben de buna karşı çıktım. Arkadaşların arasında huzursuzluk olur dedim. Birbirlerine düşerler dedim. Çünkü bunu bekleyenler var dedim. Onu dedim, bunu dedim ama ne dedimse ikna edemedim. Müdür de: "Söylediklerini ben de biliyorum, hatta huzursuzluk çıkarsa benim de müdürlüğüm gider, onu da biliyorum. Ama ben müdürlüğü bırakmaya razıyım, yeter ki okul kurtulsun." dedi. Ama yine de ben kabul etmedim.

Aradan aylar geçti, müdür zarfları cebinde taşıyor ama ben kabul etmiyordum. Derken yine bir gün habersiz çıktı, geldi ve "Şükrü Bey, işi ehline vermek hem inancımızın gereği hem de Kur'an'ın emridir. Ben bunu yapmaya çalıştım ama sen kabul etmedin. Yarın huzur-i İlahî'de bunu sorarlar, ben de ben yapmak istedim ama o kabul etmedi derim." dedi. Bu lafların üzerine kabul ettim. Ama sonra her şey karıştı birbirine. Bütün öğretmenler karşı çıktılar. Ben gece gündüz okulu, okul yapmaya, okulu ders yapılacak hâle getirmeye çalışıyordum. Müdür bey çok iyi niyetli bir adam. Tüm bunlarla başa çıkmaya çalışırken Millî Eğitim Bakanlığı'ndan bir sayfalık yazıyla yatılı olduğumuzu öğrendik. Hiç para yok. Kadro yok. Hademe yok. Kısaca şöyle düşünün, bir okulda okul olması için ne gerekiyorsa bunların hiçbiri yok. Bizim öğrenciliğimizde de olan, 1953'te işe giren, müdür beyin ve çevredeki odaların temizliğini yapan Gülizar Nine var. Başka da kimse yok. O şartlar altında çalışmaya başladık.

Hocam zor dönemlerde hem öğrencilik hem de öğretmenlik yaptınız. Taşın altına elinizi soktunuz. Bu dönemde size yardımcı olan esnaf ve hoca arkadaşlarınızdan kimler vardı? Desteği nerelerden alırdınız?

Hiç kimse yoktu, hoca arkadaşlarımdan hiç kimse! Esnaftan da Moloz'daki üst geçide de adı verilen Niyazi Şahinbaşoğlu vardı. Birisi bana onu tarif etti. Ben de kendisini tanıımıyordum. Neyse gidip buldum onu. Kendimi tanıttım, durumu izah ettim, Allah gani gani rahmet eylesin. Sonra da kimseye lüzum kalmadı daha zaten, uzun uzun dinledi beni. Beni dinledikten sonra kalktı elimi öptü. "Bu okulu açmaya gayret edenlerden birisi de benim. Ama sonra beni şikâyet ettiler, mahkemeye verdiler, bir hafta hapis yattım." dedi.

Niyazi Şahinbaşoğlu mu hocam?

Evet. "Burada Kur'an okutturacaklar, şeriatı getirecekler" demişler. Bunun üzerine olmuş bu olay.

Bu süreçte öğretmen arkadaşlarınızın tepkisi ne oldu hocam?

Hepsi bana küstü, muavin olduğum için tabii. Nasıl ifade etsem, şurada bir musluk olsa ve akar vaziyette olsa onu kapatmayacak düzeyde küslerdi bana. Neyse Niyazi Bey yanındaki adama: “Bir kamyon çağır” dedi. O kadar büyük bir toptancı mağazası vardı ki kamyonlar içeri bile girebiliyordu. Kamyonu içeriye çektiler. İşte ne bileyim 50 kova zeytin, 100 teneke peynir, bilmem şu kadar pirinç, bu kadar bulgur diye yemekle alakalı ne varsa ağzına kadar kamyonu doldurdular. Sonra da birkaç adamını kamyonu bindirip yolladı ve “Bunları İmam-Hatip Muavini Şükrü Bey’in gösterdiği yere yerleştireceksiniz. Talebelerden de yardım almayacaksınız” diye adamlarına talimat verdi. Ben tabii çok şaşırdım. Ama dedim ki: “Hacı amca bizim bunları pişirecek tavamız dahi yok.” “Merak etme hâllerimiz.” dedi. O zaman öğrendim ki çocuk yuvasını da Niyazi Amca yaptırmış. Ve oranın da bütün masraflarını da o karşılıyormuş. Neyse çocuk yuvasındaki adamlarını aradı ve talimat verdi. “Falan yerde bir takım mutfak malzemesi var, onları şu arabaya atın ve doğrudan imam-hatibe teslim edin” dedi. Sonra “Bizim ekmecek paramız da yok.” dedim. Hemen yakındaki bir fırına talimat verdi. “Günlük veya haftalık Şükrü Bey nasıl ve ne kadar isterse ekmekleri ona vereceksiniz, parayı da gelip benden alacaksınız” dedi. Ben de “Odunumuz, kömürümüz de yok.” dedim. Başladım durmadan isteklerimizi saymaya. Birilerine telefon etti, onar ton kömür ve odunu imam- hatibin önüne yıkmalarını söyledi. Derken bütün ihtiyaçlarımızı karşıladı. “Bunlar nerede yemek yiyecekler?” dedi. Onun için de o zamanlar Çarşı Camii’nin karşısındaki mutfak malzemesi satan Çakırlar vardı, oraya gittik. Ne kadar alalım, kaç öğrenciniz var?” dedi. Ben de: “Yüz öğrencimiz var dedim. “Yüz öğrenciye birer tabak olmaz, iki yüz tane olsun.” dedi. Böylece okulun çoğu eksikliğini karşılamış olduk.

Rize’ye gittim. Rize’de komşu köyümüzden bir adam vardı, Öğretmen Okulu’nda aşçılık yapıyordu. Gittim, ona yalvardım. Durumumuzu anlattım. “Kadro gelince ben seni kadroya alırım ama o zamana kadar maaşını ben veririm. Gel bize.” dedim. Allah razı olsun, Ali Osman Amca bıraktı işini geldi ve mutfağı teslim aldı. Sonrasında ben Adana’ya gittim. Balyalarla pamuk aldım. Geldim bir terziyle anlaştım ve orada yatak diktirmeye başladım. Vali beyin desteğiyle Sümerbank’tan borç aldık. Müdür beye de “Müdür Bey, sen eğitim işleriyle ilgilen gerisini bana bırak.” dedim. Ama adam evinde duramaz, uyku uyuyamaz oldu. Perişan bir vaziyetteydi. Neyse çocuklar çıktı geldi. Yatıracak yer yok. Hâlâ duruyor mu bilmiyorum ama Molozda Hayat Oteli var. Gittim orayı kiraladım. Senet falan veriyorum ama ne olacağını ben de bilmiyorum. Neyse çocukları orada yatırmaya başladım. Sonra Ortahisar’da bir lokantayla anlaştım. Orada da çocukları yediriyoruz. Ama 80 tane çocuk geldi Adana’dan. Her birisi lise kısmı öğrencisi. Ali Osman Amca’yı aşçı olarak getirtince, yemek yemeye masa/sandalye yok ama zararı yok yerde yediririz dedik. Çünkü otel masraf, lokanta masraf. Başka çare yok. Çocukları da toplayıp durumu anlattım. “Çocuklar! Böyle bir yere geldiniz ama görüyorsunuz durumu. Sizi buraya gönderenler utansınlar. Hepinize bir hafta izin veriyorum. Gidin evlerinize yastık, yorgan alın gelin.” dedim. Öylece onları gönderip aldırıttım. Ben de o zamanlar 561 lira maaş alıyorum. Onun 540 lirasıyla hasır aldım. Getirdim hasırları, serdim pansiyona. Yatağını getiren, serdi hasırların üzerine. Ve öylece onları orada yatırmaya başladım.

Hocam Trabzon’un meşhur Huzur Lokali var. Onun kuruluşunda Rıza Selimbaşoğlu Hoca’yla rol aldınız. Orada neler yaptınız, süreç nasıl işledi? O süreçler hakkında bizi bilgilendirebilir misiniz?

Rıza daha sonradan geldi. Rıza askerdeydi, asker dönüşü müftü muavini olarak ataması yapıldı. Rıza'nın gayretli ve iyi niyetli bir arkadaş olduğunu bildiğim için okulda Rıza'ya ders vermeye başladım, okula gidip gelsin, okulla irtibatı kesilmesin diye. Derken artık benim stajyerliğimin kalkması gündeme geldi. Ve düşünabiliyor musunuz, meslek derslerindeki öğretmen arkadaşlarımdan bir tane bile bana oy veren olmadı. Kendi aralarında anlaştilar ve stajyerliğimi kaldırmadılar. Kültür dersi hocalarının hepsi ise bana oy verdiler. Hatta bir kültür dersi hocası vardı. Çok akıllı ve kültürlü bir adamdı. Tutmuş meslek dersi öğretmenleri böyle davrandı diye güzel bir rapor yazmış.

O dönemde stajyerliğin kalkması için diğer öğretmenler oy mu veriyordu hocam?

Evet, öğretmenler kurulu toplanıp oy veriyorlardı. Allah rahmet eylesin, müdürümüz de o diğer arkadaş da çok güzel bir rapor yazdılar, ikisinin raporunu da sonradan Millî Eğitim Bakanlığı'nda çalıştığım dönemde gördüm ama bütün meslekçiler ekseriyette olup menfî oy verdikleri için stajyerliğim kalkmadı. Bu durumlar gündemdeyken Rıza Bey benimle selamlaştı diye onu da karışlarına aldılar, onu da sevmediler. Her neyse bilmem tanıdınız mı? Hüseyin Albayrak vardı bir de. Üçümüz, üç sacayağı olarak el ele, omuz omuza verdik. Gece gündüz okulu canlandırmak için ne gerekiyorsa yaptık.

Mart ayı geldi çattı, her şey de yoluna girdi. Bir kültür merkezi açalım dedik. Ne yapalım diye düşünmeye başladık. Bir bina bulduk, işte orayı kültür merkezi hâline getirelim dedik. Sanayide de mühendislerin eline su dökemediği, ustaların yanında çalışarak kaybolup gitmekten korktuğu Fethi Ağabeyimize durumu açtık. O da "Buranın düzenlemesi işlerini ben yapacağım, siz de bana amele olacaksınız." dedi. Ben, Rıza, Hüseyin ve büyük sınıflardan getirdiğim öğrenciler de amele olduk. Gece sabahlara kadar orada, Lokal'de çalışıyoruz, temizliyoruz. Sabah da oradan işimize gidiyoruz.

İşte böylece Huzur Lokali'ni meydana getirdik. Harika bir yer oldu. O gün için Trabzon'da öyle bir yer daha yoktu, çok orijinal bir yer olmuş oldu. Çarşamba akşamları üniversite öğrencilerine seminer çalışması veyahut ihtiyaç duydukları konularda programlar yapıyorduk. Tamamen üniversite öğrencilerine yönelikti. Cumartesi günleri de halka açık konferanslar veriyorduk. O günkü şartlar içerisinde edinebildiğimiz bilgiye göre Tokat'ta Yeşilköşe diye bir yer varmış. Onun haricinde de Türkiye daha böyle bir şeyle karşılaşmamıştık. En meşhur konuşmacıları davet ederdik.

Kimler gelirdi konferanslara, seminerlere konuşmacı olarak hocam?

Ulaşabildiğimiz ne kadar hoca varsa davet ediyorduk. Ankara'dan veya diğer yerlerden de hocalarımız gelirdi. Allah razı olsun. Özellikle Rıza ile benim hazır konferanslarımız olurdu, bir aksilik olursa diye. Boşluk olmasın, arayı doldururuz diye bunları hazırlardık ve o araları da doldururduk. Yine soyadı Gürsoy olan bir nikâh memuru arkadaşımız vardı. O da hazır konferansçılardandı. Üçümüz böyle hazır bekledik. O kadar isim yapmıştık ki, bize artık çevreden de gelenler oluyordu. Giresun, Gümüşhane, Bayburt ve Rize'den insanlar otobüslere binip konferans dinlemeye gelirlerdi. O gün de açlık vardı, bugünkü gibi. Düşünebiliyor musunuz adam Giresun'dan kalkıyor, otobüs kir alıyor ve Trabzon'a konferans dinlemeye geliyor.

Hocam ne kadar sürdü Huzur Lokali?

Benim Trabzon'dan ayrılışıma kadar sürdü.

Sizinle beraber son buldu o zaman.

Aşağı yukarı öyle oldu. Rıza benden önce ayrıldı ama ayrılığını hissettirmedik. İşimizi gayet güzel yürütmeye gayret ettik.

Hocam Rıza Selimbaşoğlu müftü yardımcısıydı o dönemde. Doğrudan destek veriyordu. Peki dönemin müftüsü size destek veriyor muydu?

Hayır o hiç kimseye destek vermezdi. O evde yatarı.

Abbas Hacıfendioğlu'ndan bahsediyoruz, değil mi hocam?

Evet evet.

Yeterli bir sebebi var mıydı size destek vermemesinin?

Bu konularla, hizmetlerle ilgilenmezdi. Esasında kendisi hoca olarak iyi bir hocaydı ama dedim ya, zihniyeti sebebiyle din hizmetlerine hiç destek vermezdi.

Hocam biraz da Millî Eğitim Bakanlığı'ndan Diyanet'e geçiş sürecinize değinmek istiyoruz. Nasıl oldu?

Ben Millî Eğitim Bakanlığı'nda böyle çalışırken Tayyar Bey 1971'de başkan yardımcılığına getirildi.

Tayyar Altıkulaç değil mi?

Evet evet. Onu da oraya Mehmet Özgüneş getirmişti. Allah rahmet eylesin. O da kararlı bir adamdı. Prensipli, tuttuğunu koparan bir adamdı. Tayyar Bey'i göreve getirir getirmez demişler ki: "Burada kendine bir ekip kur ve bu başkanlığı bir devlet memuriyeti kurumu hâline getir." Çünkü başkanlıktaki her şey bir taraftaymış. Kimsenin kimseden haberi yokmuş. Gelen giden evrakını bırakıyor gidiyor, getirmeyen getirmiyor. Tayyar Bey de kendince bir ekip kurmaya başlamış. Bu kuracak olduğu ekibe de Rıza Selimbaşoğlu'nu Trabzon'daki muavinliğinden oraya almış. Rıza Bey de bu ekibe katılınca ille de Şükrü Bey'i buraya alalım demiş. Tayyar Bey muavin olarak beni telefonla aradı. Mazeretlerimi belirterek gelemeyeceğimi söyledim. Esasında eğitim işini çok seviyordum. Neyse bir ara kendisi çıktı geldi Trabzon'a. Sahilde yürüdük ve bu konuyu açtı bana. Israr etti. Ve ben de gelemeyeceğimi söyledim.

O arada biz tabii bir denetim geçirdik okul olarak. Denetimde birtakım sıkıntılar oldu. Herkes soyadı Yüzbaşı olan bir müfettişten bahsediyordu ve kim gelirse gelsin de o gelmesin diye fevân ediyordu. Derken o adam çıktı-geldi Trabzon'a, geldi okula. O ara ben de dersteyim. Bir şeylere bakmış. Almış eline bir şey, başlamış müdür beye bağırma. Derken o hizmetli ablamız koştı bana geldi: "Şükrü Bey, Şükrü Bey! Müfettiş geldi, müdür beyi dövüyor." dedi. Aynen böyle ifade etti bana. O bağırmaı dövme olarak nitelendirmiş. O heyecanla ben de müdürün odasına daldım. Adam bağırıyor hakikaten müdür beye. Daldım adama dedim ki: "Sus, ne bağırıyorsun, bir yanlış varsa düzeltilir değilse rehberlik edersin. Göreviniz bu ama bağırmaı nerden çıkardın." Adam bir afalladı ona karşı çıkınca tabii. "Yanlış yapmışsınız, bilmem ne yapmamışsınız" diye başladı söylemeye. "Yok, bu okulda yanlış olmaz, yanlış sensin, yanlış yerde olan sensin." dedim. "Bak, dip-

lomalarda şunlar var, falan” diye saymaya başladı. Mecburen bunları anlatıyorum. Şimdi haziran ayında mezun olan öğrencilerin diploma derecelerinin tespiti farklı, eylülde mezun olanların ki aynı sınıftalar, diploma derecelerinin tespiti farklı.

Yanlışlık olmuş yani hocam.

Yanlışlık olmamış, doğrusu olmuş da o müfettiş bunu bilmiyor. Neyse onları tespit etmiş müfettiş. “Bak bunları böyle yapmışsınız.” dedi. Dedim ki: “Yok yanlış değil o. Sende ve bakanlıkta yanlışlık var.” “Bir dakika bakayım.” dedi. O zaman odamdan bir genelgeyi getirdim. Bakanlık öyle bir şey ki, ağustos ayında diploma derecelerinin tespitiyle ilgili bir genelge gönderdi. Bu sefer haziranda mezun olan çocukların mezuniyetleri önceki mevzuata göre eylülde mezun olan çocukların mezuniyetleri yeni gelen mevzuata göre. Onu gösterdim adama ve “Bak, buna göre bu, buna göre de bu, neresi yanlış?” Baktı, baktı, baktı... Yelkenleri iyice indirdi aşağıya. Neyse söz bana geçmiş oldu. Dedim ki: “Bakanlığından çıkan genelgelerden haberi olmayan müfettişler var. İşte bazen böyle sırt üstü düşerler. Senin bakanlığından çıkan genelgeden haberin yok, neye bağlıyorsun?” diye ben yüklenmeye başladım bu sefer. Hiç sesi çıkmıyor. O günlerde fotokopi falan yok, hep daktilolardan sûret çıkarılıyor. “Ne olursun şu genelgenin bir sûretini çıkarttır bana” dedi. Hemen çıkarttırdım. Sonra çıkıp Millî Eğitim müdürüne gitmiş. “Ben perişan oldum, mahvoldum İmam-Hatip’te.” demiş müdür beye. O da “Ne oldu Şükrü Bey’e mi rastladın yoksa. O, çok dikkatli bir arkadaşır, işini çok dikkatli yapar.” demiş. “Evet, öyle oldu. Mahvoldum, durmadan üzerime geldi. Ben daha burada bir yere gitmem.” demiş müfettiş bey.

İşte o benimle alakalı çok güzel bir rapor yazmış. Rapor da “Bu okul bu adama dar geliyor. Daha büyük yatılı bir okula müdür yapılmasını istiyorum.” demiş. Bu rapor da Din Öğretimi Genel Müdürlüğü’ne gidince beni ikide bir rahatsız etmeye başladılar. Bir orayı teklif ettiler, bir burayı. Derken sonunda bana, bu son teklifimiz diyerek yeni açılan Düzce İmam-Hatip Lisesi’ni teklif ettiler. Ailem de İzmit-Sakarya tarafına taşınmışlardı, benim de işime geldi. Teklifi kabul ettim. 1 Kasım 1973’te Trabzon’dan ayrıldım. Giresun hududuna kadar konvoyla geldim. Arabası olan düştü yollara, beni uğurlamaya geldi. Ancak Giresun hududunda otobüse binebildim. Gece yolculuk yaptım, kasımın ikisinde de göreve başladım. Neyse ben müdürlüğe başladım. O sırada denetimin olacağına dair bir yazı geldi. Ben de okulu denetlemeye başladım öncesinde tabii. Denetlemeye başladım ki, bir de ne göreyim her şey karmakarışık. Mesela 7. sınıfta bir öğrenci var, kaydı yapılmamış. Bunların hepsini düzelterip okulu denetime hazırladım.

Düzce’de ne kadar görev yaptınız hocam?

Aşağı yukarı on dört ay. Düzce’de görev yaparken işte Mehmet Özgüneş yine Tayyar Bey’e “İllaki bir eğitimci bulacaksın.” demiş. Tayyar Bey de benden bahsetmiş. Demiş ki: “Böyle böyle bir arkadaşımız var ama gelmiyor.”. “Kimdir bu?” demiş. Falanca demişler. Millî Eğitim bakanını aramış ve “Düzce İmam-Hatip Müdürü’nüzü alıyorum.”

Sizin haberiniz olmadan mı hocam?

Hiç haberim olmadan. O da: “Canın sağ olsun Sayın Bakanım.” demiş. Hiç yazışma yapmadan otomatikman kararnameyi çıkarmışlar. Tayyar Bey geldi. Beni aradı; böyle böyle bir geliver dedi. Ama

tainini çıkardık demedi. “Pazartesi günü sabah benim odamda ol.” dedi. Gelemeyeceğimi söyledim. Ben de o ara bir yurt yaptıracağım, onun hazırlığıyla ilgileniyorum. Hatta bir Kurban Bayramı öncesi çocuklardan kurban derisi istiyorum falan. Tayyar Bey’e öyle deyince Din Öğretimi Genel Müdürü’nü arıyor. Tayyar Bey ile telefonu kapattıktan yarım saat sonra Din Öğretimi Genel Müdürü beni arıyor ve “Şükrücüğüm, yarın sabah saat 09.00’da odamda bekliyorum.” diyor. Ben de Genel Müdür’e bir şey diyemedim. Neyse sabah kalktım, gittim. Olan biteni anlattı bana. “Hiçbirimizin karşı çıkma imkânı yoktu, hepimiz senin nasıl olduğuna biliyorduk ama vermek durumunda kaldık. Her zaman kapımız sana açıktır. İstedğin zaman geri gelebilirsin.” dedi. Kalktım, gittim Tayyar Bey’in yanına. “Gelirsin, gelirsin” diye gülererek karşıladı beni. O gün orada göreve başlattılar beni.

Diyanet’teki göreviniz esnasında Âşıkutlu Hoca’yla ilgili unutamadığınız bir anınız var mı?

Evet, Âşıkutlu Hoca bir dostuna vekâleten hacca gitmeye söz vermiş. Hac mevsimi de yaklaştı. Verdiği sözü de yerine getirmesi lazım. Bunu bana açtı. Ben de Tayyar Bey’e açtım konuyu. O da, olsun gönderelim, dedi. Hatta yolluk yevmiesini de verelim, dedi. Ben de hocaya işin olduğunu haber verdim. Çok mutlu oldu. Tayyar Bey, hocanın yolluk yevmiesini hazırlaması için muhasebe müdürünü görevlendirmiş, hazırlamışlar onlar da. Hoca hacca gideceği vakit, ben de oradaydım, Tayyar Bey çekmecesinden büyükçe 50’lik, 100’lük bir top para içeren bir zarf çıkardı. “Hocam biz seni resmî olarak gönderiyoruz, sen yine vekâletini üstlen git ama biz sana başka türlü para desteği yapamıyoruz, sadece maaşınla berabersin. Bu yevmiyeni de al.” Hoca anlamadı, aldı zarfı koydu cebine. Neyse çıktık oradan. Az sonra hoca telaşla yanıma geldi. “Şükrü Bey, Şükrü Bey! Ben mahvoldum.” dedi. “Ne oldu hocam?” “Dedim. “Bu zarfın içinde para var, ben ne yapacağım?” dedi. “Hocam bu usuldendir. Resmî gidince yolluk yevmiye verirler, bu da odur.” dedim. “Olmaz, beni vekâleten yollayan adam karşılıyor zaten, ben bunu alamam.” dedi. Neyse kalktık beraber bir daha gittik Tayyar Bey’e. Oraya varır varmaz zarfı Tayyar Bey’e atıverdi. “Ben istemiyorum bunları. Benim masrafımı karşılıyor vekâleten gittiğim adam.” Rahmetli böyle de hassas bir adamdı. Almadı parayı ve öyle gitti geldi hacca.

Bizde İrfan Yüceli diye tatlı bir arkadaş vardı. Aşağı yukarı yirmi sene Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı da yapan birisi. Âşıkutlu Hoca ile İrfan Hoca beraber hacca gidecekler o zaman. İrfan Hoca da “Yaşlı bir adama rastladık hep ayak bağı olacak.” diye düşünüyormuş. Gittiler tabii hacca. Nereye gitseler, nereye uğrasalar sıkıntılar gidiyor, yolları açılyormuş. Tavaf yapacaklarsa mesela önleri açılıyor, Hacerü’l-esved’e dokunacaklarsa herkes dağılıyor filan. İrfan Hoca, Allah rahmet eylesin, döndükten sonra dedi ki: “Kesinlikle bu hoca sıradan bir adam değil, keramet sahibi bir adam. Ne yapmak istiyorsak bütün yollar açıldı.”

Kıymetli hocam, eşiniz Ayşe Hanımefendi Türkiye’nin ilk vaizelerinden birisi. Trabzon’daki hizmetlerinizde size yardımcı oldu mu eşiniz?

Efendim Trabzon’daki kadınlara yönelik bütün hizmetlerimizin başında o vardı, o yönlendiriyordu bu konuları. Kendisi Türkiye’deki ilk kadın vaizedir. Rıza Selim Başoğlu Diyanet İşleri Başkanlığı’ndayken bir kadın vaizenin ataması gündeme gelir gelmez bizi aradı. Böyle bir durum var der demez de şüphe etmeden buna muvafakat ettik. Ataması yapıldı. Böylece ilk kadın vaize Türkiye’de

Trabzon iline atandı. O kadın vaize de Ayşe Hanım'dı. Orada kaldığı süre içerisinde de aşağı yukarı üç sene civarında bütün kadın hizmetlerimizi, kadınlara yönelik bütün faaliyetlerimizi o yürüttü. Lokalde de bütün programlarımızı o yürütüyordu, kendisi konuşuyordu, konferanslarını da kendisi hazırlıyordu.

Bizlere vakit ayırdığınız için çok teşekkür ediyoruz hocam.

Ben teşekkür ederim.

Yunus Vehbi Yavuz

1944 yılında Türkiye’de Trabzon vilayeti Çaykara kazası Akdoğan köyünde doğdu. İlk dinî bilgiler ile Temel İslâmî ilimleri babası merhum âlim, zâhid ve müderris Hacı Hasan Efendi’den aldı. Onun özel medresesine katılarak Osmanlı medrese geleneğinde okutulan dersleri on yıl boyunca okuyarak icâzet aldı. 1971 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nden mezun oldu. 1977 yılında Bursa Yüksek İslam Enstitüsü fıkıh asistanlığına atandı. 1983 yılında *el-Mebsût’a Göre Tatbikatta Hanefi Müçtehitlerinin İctihad Usulü* konulu teziyle doktor unvanını elde etti. 1987’de doçent unvanını elde etti. 1994 yılında ise profesörlüğe yükseltildi. 1994 - 1996 yıllarında Malezya Milletler Arası İslâm Üniversitesi’ne bağlı Vahye Dayalı İlimler Fakültesi/Külliyetü Ulumi’l-Vahy’da iki yıl misafir öğretim üyesi olarak lisans ve yüksek lisans düzeyinde fıkıh dersleri ve konferanslar verdi. Türkiye’de alanıyla ilgili olarak çok sayıda konferans verdi, panellere, sempozyum ve bilimsel toplantılara tebliğci ve müzakereci olarak katıldı. Çeşitli dergi ve gazetelerde makaleler ile ansiklopedi maddeleri yazdı. Bugüne kadar birçoğu telif ve bir kısmı tercüme olmak üzere 50’den fazla kitap yazdı. Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İslam Hukuku Ana Bilim Dalı’ndaki görevinden 2011 yılında emekli olan Yavuz, ilmî faaliyetlerine devam etmekte olup hâlen kurucusu olduğu Kur’an Araştırmaları Vakfı’nın başkanlığını yürütmektedir.

Görüşme Ahmet Cevdet Karaca tarafından, hocamızın Bursa/Güzelyalı’da bulunan evinde yapılmıştır.

Bugün 14 Haziran 2023 Çarşamba Bursa Güzelyalı'dayız. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde gerçekleştirilen *Karadenizde Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin konuğu sayın Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz hocamız. Öncelikle kendisine bizlere zaman ayırdığı ve projemize destek verdiği için teşekkür ediyoruz. Sözü daha fazla uzatmadan kendisine bırakıyoruz.

Değerli hocam kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

1944 yılında Çaykara Akdoğan köyü Kovacık Mahallesi'nde dünyaya geldim. İlk dinî bilgilerimi ve ulûm-i şer'iyeye tahsilini babam merhum Hacı Hasan Rami Yavuz'dan öğrendim. Daha sonra resmî diplomaları elde etmek üzere ilkokul, orta ve lise diplomalarını da dışarıdan imtihana girek elde ettim. 1966-67 öğretim yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldum. 1970-71 yılında mezun oldum. Bu arada Diyanet İşleri Başkanlığı'nda da görev aldım, öğrenciyken vaizlik göreviyle görevlendirilmişim. İlk defa 1962 yılında Trabzon'un Arsin kazasında vaiz olarak görevlendirildim, daha sonra İstanbul Beyoğlu vaizliğine atandım. Vaizlik birlikte öğrenciliğimi beraber yürüttüm. 1977 yılına kadar İstanbul Beyoğlu vaizi olarak kaldım ve Bursa İlahiyat Fakültesi'nin kuruluşundan sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nca açılan sınava katılarak Bursa Yüksek İslam Enstitüsü'nün fıkıh asistanlığını kazandım. 1977'den 2011 yılına kadar görevli olarak Bursa İlahiyat Fakültesi'nde görev yaptım. Emekli olduktan sonra da Mudanya kazasında ikamete devam etmekteyim. Hâlen kütüphanemin talebesi olarak hayatımı sürdürüyorum, kitaplarımla helalleşmeye çalışıyorum, kitap okuyorum. Çok az da olsa okumak isteyen ilâhiyat öğrencilerine dersler veriyorum. Toplumdan bir istek geldiği takdirde konuşmalar yapıyorum. Elimden geldiği kadar telif eserler yazmaya çalışıyorum.

Değerli hocam ilk eğitiminizi merhum Hacı Hasan Rami Hocaefendi'den, babanızdan almıştınız. Kendisinin haricinde bir sıbyan mektebinden, başka hocalardan eğitim aldınız mı?

Aldım, mahalle mektebine gittim. Mahalle mektebimizin hocası Ahmet Bilgin Efendi vardı, yaşlı bir zattı, ondan ve caminin imamlığını kendisinden sonra yürüten oğlu Abdurrahim Bilgin Hocaefendi'den de Kur'an'ı hatmettim.

Peki, buradaki hocalarımızın, mesela bahsettiğiniz kişilerin eğitim durumları nelerdi, nerede yetişmişlerdi? Onlar da yine o bölgede medreselerde yetişmiş kimseler miydi? Eğitim durumları nasıldı?

Babam, bizim köyün müderrisi ve Of bölgesinin medreseler müfettişi Tayyib Zühdü Velioglu'ndan okuyup icâzet aldı. Sıbyan mektebindeki hocalarımdan Hacı Ahmet Efendi, babasından ve yöre medreselerinden ders okudu ama tafsilatı fazla bilmiyorum ancak İstanbul Süleymaniye Medresesi'nde de okuduğunu hatırlıyorum, kendisi bir defa bahsetmişti bir sohbeti esnasında. Oğlu Abdurrahim Efendi bir taraftan sıbyan mektebinde hocalık yapıyordu, bir taraftan da aynı mahallede bulunan Hacı Hasan Efendi'nin ev medresesinde ders okuyordu.

Bu sıbyan mektebinde eğitim materyali olarak neler kullanılıyordu? Sıbyan mektebinden mezun olan çocuklarla ilgili tören tarzı bir şeyler yapılıyor muydu? Bunlarla ilgili bilgi verebilir misiniz?

Eğitim materyali elif-bâ cüzü vardı. Rahmetli annemin babası, dedem Dursun Poyraz Efendi'nin İstanbul'dan beraberinde getirdiği çok sayıda elif-bâ cüzü vardı. Osmanlıca fakat çok güzel bir şekilde okumayı kısa zamanda öğreten bir kitaptı, dinî bilgiler de ihtiva ediyordu. Biz o kitaptan Kur'an-ı Kerim metnini okumayı öğrendik, belki Osmanlıca'yı da öğrenmemizde temel teşkil etti. Ondan sonra Amme cüzü, Tebâreke cüzü daha sonra Kur'an-ı Kerim'e geçiliyordu. Hatta Yâsin sûresi de ayrıca okunuyordu ve en son baştan sona Kur'an-ı Kerim'in hatmi yapılıyordu. Hatim yapıldığı zaman bugünkü anlamda bir tören yapılıyordu. Sadece hatim indiren öğrenci, hocasına hediye olarak bir tepsi baklava götürüyordu.

Değerli hocam sıbyan mektebinden sonraki süreçte hafızlık eğitimine mi yoksa onun öncesinde merhum babanızın İslâmî ilimler eğitimine mi başladınız? Ondan sonraki eğitim süreciniz nasıl gerçekleşti?

Yedi yaşında sıbyan mektebinden mezun oldum diyelim, Kur'an okumasını öğrendim, Yâsin-i şerifi ezberledim, Amme, Tebâreke cüzlerini de ezberledim. Ama ilkokul çağıma gelince bir karar verilmesi gerekiyordu, benim arkadaşlarım ilkokula kaydolmaya başladılar. Rahmetli babam bir gün beni yanına çağırırdı "hafız mı olacaksın yoksa hoca mı olacaksın" dedi, iki seçenek koydu önüme yani. Burada devletin resmî okulunda okuma seçeneği yoktu. Ben hafızların yedikleri dayağı duyduğum için, o bana cazip görünmedi. Ben hoca olacağım dedim ve öyle deyince bismillah dedik. Bir çarşamba günü, babamın yatak odası hem de aynı zamanda misafir odası olan köy evimizdeki odada, bir kuşluk vakti iki arkadaşla birlikte üç kişi *Emsile*'den okumaya başladık. İlkokula göndermemesinin hikmeti, o zaman dinî eğitim yoktu okullarda, okullara giden öğrenciler ateist, dinsiz ahıksız, fasık olabiliyordu yani iyi bir insan olma umudu yoktu. En azından Hacı Hasan Efendi'nin kafasındaki dünyada, onun zihin dünyasında böyle bir fotoğraf yoktu, yani endişeliydi. Hiçbir şeye bulaşmadan saf dinî bilgileri öğrensin, hayata böyle devam etsin istedi. Bir devlet düşmanlığı, Cumhuriyet düşmanlığı anlamında bir tutum değildi bu. Yedi yaşında *Emsile*'den başladım on yedi yaşında *Mir'âtü'l-usûl*'ü okuyarak icâzet alarak meslekî hayata atıldım. Ancak şunu kaydedebilirim yani beni zorlamadığı için, hafızlıkla hocalık arasında, ulûm-i şer'iyeyi öğrenme arasında serbest bıraktığı için şevkle derslerime sarıldım. Derslerimi çok iyi yapıyordum, hocaya ders verilir her gün medresede, arkadaşlarım arasında en iyisini ben yapıyordum. Çünkü okuduğum kitapları yazıyordum. *Emsile*'yi yazıyordum, *Binâ*, *Maksûd*, *Avâmil* bunları yazdım, *İsâgûci* gibi metinleri de yazdım. Hatta *Meâni*'nin tercümesini yapmaya başladım bir ara boş zamanlarımda. Yani çocukluğumdan beri ilmî sevdim, ilimle haşır neşir oldum, o sevgi bugüne kadar getirdi beni, hâlen de devam ediyor.

Çocukluk zamanınızda köyünüzde hanımların genel durumu neydi? Eğitim süreci açısından soruyorum. Yani yetişme ve tahsil durumları nasıldı? Mesela kızların eğitimine bakış açısı nasıldı, bu konuda da bilgi verebilir misiniz?

Benim çocukluk ve gençlik döneminde bulunduğum bölgede, köyde, mahallede kız çocuklarının okuması diye bir konu yoktu, yani çok az sayıda insan ilkokula gidiyordu. Bu çerçevede rahmetli babam da benim üç kız kardeşim vardı, onlardan hiçbirini okula göndermedi ve okuma yazma da öğrenmelerini istemedi. Çünkü *Ta'limü'l-müteallim* adlı bir kitap var, eğitim öğretim kitabı, onun

Osman Pazari şerhinde “kızlara yazmayı öğretmeyin erkeklere mektup yazar” mealinde bir hadis rivayet ediliyor. Bu sözün hadis olmadığını sonradan ben öğrendim. Ama babam Hacı Hasan Efendi bunun hadis olduğuna kesin inandığı için anneme de okuma yazmayı öğretmedi. Kız kardeşlerime de öğretmedi ve okula vermedi.

Medrese eğitimi açısından da aynısını söyleyebiliriz değil mi? Sadece devlet okulu değil dinî ilimleri de öğretmedi yani.

Arapça ve ulûm-i şer‘iyyeyi öğretmek temayülü de olmadı, öyle bir gelenek de zaten yoktu. Osmanlılar döneminde kızlar okuma yazma bilmezdi. Bizim köyde okuma bilen, bizim mahallede, otop hanelik bir mahallede okuma bilen bir benim rahmetli anneannem Hatice Poyraz Hanımefendi vardı. *Ahmediye* ve *Muhammediye* kitaplarını okurdu, mahalle hanımlarına haftada bir gün ders yapardı ama yazma bilmezdi, sadece okuma bilirdi.

Değerli hocam ilk tahsilinizden sonraki süreçlerde kendilerinden eğitim aldığınız hocalarınız var mıdır, kimlerdir? Onlarla ilgili de bize bilgi verebilir misiniz? Eğitim süreci bittikten sonra görev almak üzere çıktım demiştiniz, daha sonra ilim aldığınız hocalarınız oldu mu hocam, muhterem babanız haricinde?

Evet, istifade ettim ama medresede okuduğumuz usulde ders aldığım bir hocamız olmadı. Yüksek İslam enstitüsünü kazandıktan sonra öğrenci olarak kayıt olduk, hocalarımızın vermiş oldukları resmi bilgilerden istifade ettik. Mesela Prof. Muhammed Tâvî et-Tancî Tunuslu büyük bir âlim, o bizim tevhit dersimize geldi. Ondan çok istifade ettik, bizim ufkumuzu açtı. Medreseyi bitirdiğim zaman ben okuduğum kitapların Allah’ın kitabı gibi olduğunu kabul ediyor, öyle inanıyordum. Ama o, fıkıh kitabıyla dinin aynı şey olmadığını farkında olduğu için onu bize de fark ettirdi, o bakımdan fikren kendisinden istifade ettim. Kemal Edip Kürkçüoğlu, rahmetli şair, edebiyatçı, o da ilk sene bizim edebiyat derslerimize geldi. Onun kitaplarını okuduk, şiirleri harika çok güzel şiirler yazmıştı, yayınlanmadı zannediyorum o şiirler.

Hocam muhterem babanızdan eğitim aldınız, babanızın eğitim yöntemi, kullandığı kaynaklar nelerdi? Yani biraz da o bölgedeki eğitim anlayışını anlamak açısından bu konuda bize bilgi verebilir misiniz hocam?

Yalnız bir şeyi ekleyeyim, önceki konuşmamızda bahsettiğimiz hocalara bir hocayı da eklemek istiyorum, rahmetli Prof. Dr. Bekir Topaloğlu Hoca. Okula kayıt olduğum zaman kendisi kelam asistanıydı, asistan olarak tercümanlığını yapıyordu. Dolayısıyla sınıfta bizim derslerimize giriyordu ama bir taraftan da bizimle ilgileniyordu. Genç, Arapça’sı iyi olan medrese görmüş, bilgi sahibi olan bir kimse. Öğrencilerle ilgileniyor, onların yetişmesinde rehberlik yapıyordu, bizi evine çağırırdı. Bize ufuk açtı, ileride ilme intisap etmemiz gerektiğini ve onun için nasıl çalışmamız, nasıl fiş tutmamız icap ettiğini anlattı. Yani bize kelimenin tam anlamıyla rehberlik yaptı ve okulu bitirinceye, hatta vefat edinceye kadar da kendisinden, feyzinden, ilminden, bereketinden istifade ettik Allah razı olsun.

Evet, medresedeki eğitim öğretim metoduna gelince birkaç kelime söylememiz icap eder. Yani bugünkü eğitim sistemiyle medrese eğitim sistemi birbirinden farklıdır. Medresede hoca dersi takrir eder, yani anlatır. Arapça Türkçe olarak nakleder, hatta Sarf, Nahiv kitaplarında mefhum da okunur. Ama her gün o dersi öğrencilerin hoca önünde tekrar hocaya vermesi gerekir, yani her gün

öğrenci imtihan olur. Sürekli hazırlıklı olur, sürekli imtihan olur, mana verecek, mefhum okuyacak, okuduğu aldığı dersi anlayıp anlamadığı ortaya çıkacak, böyle bir metot vardı. Yani hazmederek ders okutuluyordu, geleceğe bırakılmıyordu. Bir de farklı tarafı, imtihan yoktu, neden zaten bir ders arkasında 8-10, bilemedin yirmi kişi bulunuyordu. Hoca o öğrencilerin bilgi durumunu, ders durumunu her gün kontrol ediyordu. Ayrıca imtihan etmeye gerek yok, icâzet alıncaya kadar imtihan yapılmazdı. Hacı Hasan Efendi'nin öğretim metodunda icâzete müstahak olmayan yani âlim ve hoca olamayacak olan kimse zaten bir ilk sene veya üç sene sonra tahsili bırakıyor, o ders halkasından ayrılmış oluyordu.

Eğitim öğretimde hangi kitaplar okutuluyordu?

Mesela medresede on iki fen tabir edilirdi, on iki fen on iki ana bilim dalındaki kaynak kitaplar öğretiliyordu. Sarf, nahiv, mantık, belagat, meâni, beyân, bedi' ondan sonra akaid, *Celâl ale'l-cemâl*, usûl-i fıkıh ve *Meşâriku'l-envâr*, hadis-i şerif, *Kâdî Beyzâvî Şerhi*, bir de ferâiz ilmi. Ayrıca *Kaside-i Bürde* denilen meşhur, Hazreti Peygamber'i öven kasidenin baştan sonra okutulması, ezberlenmesi ve icâzet yazılması vardı. Yani bu saymış olduğum kaynaklardan talebeye bilgi aktarılırdı. "Bu bilgi yeterli miydi?" diye soracak olursanız, tabii o zaman sorulsa "bunlar yeter, ne yapacaksın başka bilgiyi" derdim. Ama şimdi bugünkü ufkumuzla bakınca şunun eksik olduğunu görüyoruz. Medresede okutulan dersler açısından siyer ilmî okutulmuyor mesela, hadis usulü, *Buhârî* ve *Müslim* gibi kitaplar, İslâm tarihi, tarih, coğrafya okutulmuyor. Yani medreseden mezun olan bir öğrenci bu bilgileri dışarıdan kendisi belki öğrenerek ihtiyacı giderirdi ama asıl ilimlerden tahsil edilmesi gereken şer'î ilimlerden sayılmıyor bunlar veya sayılıyor idiye de programa dâhil edilmemişti, bunun belki tarihî sebepleri vardır onu bilemem.

Evet hocam az önceki sorumu tekrar ifade edecek olursam, eğitim gören öğrencilerin işleri ibateleri nasıl sağlanıyordu? Çünkü bildiğimiz kadarıyla merhum annenizin çok ciddi emeklerinin olduğunu, bu eğitim süreçlerinde öğrencilere bir evlat gibi sahip çıktığımı biliyoruz. Biraz o şartlardan, etraftaki çevredeki köylülerin bakış açılarından bahsedebilir misiniz hocam?

Tabii memnuniyetle, o öğrenciler gayriresmî ders okuyorlardı bir defa onu söyleyelim. Yani ev medresesi diyoruz, resmî bir medrese değil, resmî bir hüviyeti yok, kaçak medrese. Evet, yani yoldan jandarma geçeceği zaman medresenin kapısını kapatıyor, ayakkabıları içeri alıyorduk ki Demokrat Parti devri olmasına rağmen. Evet, Demokrat Parti'den önceki dönemde kesinlikle yasaktı, yani bir hocanın bir yerde, bir mekânda ulûm-i şer'iyye okutması mümkün değildi. Yani gayriresmî bir ev medresesinde okumak isteyen çeşitli yörelerden, yakın ve uzak köylerden uzak vilayetlerden Hacı Hasan Efendi'nin adını duyarak yola çıkıp gelip tahsil-i ilim yapmak isteyen çok sayıda talebe vardı.

Tabii bu talebeler için bir yurt yoktu ancak talebeler köylerin, camilerin medreselerindeki odalarda yerleşiyorlar, oralarda barınıyorlardı. Ama bu da yetmiyordu, köylüler fazla olan evlerinin fazla olan odalarını, mekânlarını veya kullanmadıkları eski evlerini öğrencilere tahsis ediyorlar ve onların okumasına böylece yardımcı oluyorlardı. Sadece barınma yardımı değil yöre halkının o yetişecek olan ilim adamlarının tahsilinde çok büyük destekleri de oluyordu. Mesela öğrenciler ekmeklerinin ununu getiriyor ama ekmeğini mahalleli evinde pişiriyor, her gün talebeye ekmek gönderiyordu. Talebenin çamaşırını alıyor, yıkayıp ütülenmiş vaziyette yine öğrenciye iade ediyordu. Yani talebe ile yöre halkı kaynaşmış vaziyetteydi, halk öğrencileri sadece yabancı bir öğrenci değil bir evlat gibi görüyor, kabul ediyordu.

Rahmetli annem de o öğrencilerin yetişmesinde Hacı Hasan Efendi medresesinin kökleşmiş bir unsuruydu. Babamla evlendi, evlendiği andan itibaren babamın tedarik hayatıyla talebeleriyle karşılaştı. Onların yemeklerini pişirdi, yetişmelerini sağladı ve bunu babam ölünceye kadar yaptı. Öldükten sonra da o öğrenciler gelip gidip ziyaret ederek o atmosferi devam ettirdi. Rahmetli Erbakan Hoca'yla röportaj yaptım, Hacı Hasan Efendi kitabını hazırlıyordum, Ankara'ya gitmiştim. Erbakan Hoca bana anlattı: Biz, dedi, Trabzon'a gittik, o zaman başbakan yardımcısıydı, bakan Şevket Kazan, birkaç bakan daha Fehim Adak, Oğuzhan Asiltürk vesaire, uçak iptal edilmiş altı saatlik bir zaman var, bu arada ne yapalım Hacı Hasan Efendi'yi ziyarete gidelim dedik. Çaykara'ya geldik, medresesinde kendisiyle sohbet ederken ben kendisine dedim ki "Hacı Hasan Efendi siz burada büyük bir hizmet veriyorsunuz ama mekân darlığı var, ufak bir yerde şartlar müsait değil. Biz aşağıda bir bina gördük, o binayı size devlet olarak yani Millî Eğitim Bakanlığı'yla görüşüp size tahsis etmek istiyoruz, oraya geçerseniz daha büyük hizmetler verirsiniz" teklifinde bulunduk. Bize "yok katiyen olmaz" dedi. "Niye olmaz?" deyince de "Talebe çile çekerse adam olur, öyle konforlu rahat mekânlarda yetişen talebelerden dine fazla hayır gelmez" uyarısında bulundu. Orası biraz da hem medrese hem marifet eviydi, hem köy hayatının, hem de o evin çilesi vardı, o çileyi çekiyorlardı.

Açıkçası burada bir anekdot aktarmak isterim hocam. Yine merkezimizin düzenlemiş olduğu bir ihtisas programı var. Öğrencilerle birlikte Âşıkkutlu Efendi'nin, daha sonra da Hacı Hasan Efendi'nin evini ziyarete gittiğimiz zaman aşağıda camide arabadan indik ve o patika yoldan çıkarken öğrencilerin bir tanesi şöyle söylemişti hocam, "geçmişteki insanların ne meşakkatlerle bu ilim yolculuğunda gittiğini daha iyi anlamış oldum". Tespih tanesi gibi o yola dizildiler, yan yana gitme imkânı yoktu. Evet, yani bunlar esasen bir resmedilmesi lazım, bir karikatürize edilmesi gereken detaylar. Bizzat onu öğrencilerimizle yaşadık hocam, o yoldan ip gibi dizildiler. Dedğiniz önemli hocam, bir meşakkat vardı, bir emek vardı.

Elde kitap yoktu okumak için, evet babamın ders verdiği kitap var, fotokopi imkânı yok. Bana böyle sayfaları yıpranmış bir kitap vermişti nereden buldu ise, çarşıdan getirdi, satılmıyor çarşıda, sağda solda satılmıyor. Öyle bir kitapta okudum ve o kitap kayboldu, hâlen elimde yok. Yani ders malzemesi elimizde yok çünkü bizden sonra gelecek olan kuşaklara o kitapları veriyorduk, onlar da o kitaplardan tahsilleri tamamlıyorlardı.

Öncelikle başta kendi icâzetiniz olmak üzere icâzetlere dair hatıralarınızı bizlerle paylaşır mısınız hocam?

Hacı Hasan Efendi'nin yirmi üç tane icâzeti olmuştur. 23.sü vefatından sonra gerçekleşti, yirmi iki icâzet ise hayattayken. Merasim olarak düzenlenmiş ilk icâzeti hocasının köyü olan Akdoğan Mahallesi'nde gerçekleşti, orada bir iki sene imamlık yapmıştı. İki dönem icâzetini Akdoğan köyünde gerçekleştirdi, onlarla ilgili fotoğraflar elde mevcut, eski ulemanın resimleri var. Onun dışındakileri Kovacık Mahallesi'nde rahmetli Hacı Hasan Erol'un evinin avlusunda gerçekleştirdi. Üç gün-lüğüne evini tahsis ediyordu icâzet merasimine. Tabii icâzet merasimleri bir hasretin ifadesiydi, bir şölen gibi gerçekleştiriliyordu. Yörede bulunan meşâyih, ulema, huffâz, kurrâ-hafızlar, eşraftan olan kimseler, herkes yazılı bir davetiye ile davet ediliyordu ve binlerce insan dar mekânlarda, açık arazide bir araya geliyordu. Üç gün devam ediyordu, erkeklere kadınlara ayrı ayrı vaazlar veriliyor, eski âlimlerin, hocaların nasihatleri dinleniyor, kurrâ-hafızlar tarafından aşr-ı şerifler okunuyordu.

İcâzet alacak olan (mücâz) hocalar için şöyle bir düzenleme yapılırdı. İcâzet alacak talebe son senesine gelince hoca o ders halkasında bulunan herkese birer konu verir, görev olarak o konuda on dakikalık bir konuşma hazırlığı yapmasını söyler ve her birini medresesinde derslerden sonra dinler, hatalarını söyler, önerilerini ifade ederdi. Merasim için önce tabii belli bir kıyafet olması gerekirdi, hocaya hoca denmesi için cübbe ve sarık şarttı. Asıl olan sarık da cübbe gibi siyah oluyordu. Sarık bugünkü gibi makinalarla değil de elde sarılıyordu. Hocaefendi medresede her bir talebenin satın aldığı sarığını, fesini kendi eliyle dizi üzerine koyarak güzel bir şekilde Osmanlı usulüne göre sarar, öğrencinin başına koyar, cübbesini giydirirdi. Evden, icâzet merasiminin icra edileceği alana kadar peş peşe dizilerek bir ilim mangası gibi hoş bir manzarayla merasim yerine gelinirdi. Bir de her icâzet alacak öğrenci bir seccade satın alırdı ve o seccadesi üzerine otururdu, ölünceye kadar da o seccade üzerinde namaz kılardı. Benim icâzet aldığım seccadem yıpranmıştı ama burada duruyor, iskeletini muhafaza ediyorum. Benim icâzet töreni yanılmıyorsa 1960-61 yılında oldu. 1951 yılında başladım 1961 yılında tamamladım on yıllık bir tahsil-i ilim gördüm. Her bir öğrenciye hocaefendi daha önceden hazırlattığı vaazı cemiyet huzurunda hocaların, âlimlerin huzurunda tekararlamasını istiyordu. Her bir hoca on dakika konuşma yapar, cemaat huşuyla, heyecanla dinlerdi. Ben de bir konuşma yaptım, tabii ben halkanın en genç üyesiydim. İcâzeti aldık, sonra 1960 ihtilâli olmuştu ama ihtilâlin Hacı Hasan Efendi Medresesi'ne fazla etkisi olmadı.

Burada bir parantez açabilir miyiz hocam? Özellikle dediğiniz gibi o dönemin sosyo-politik şartları içerisinde baktığımızda Hacı Hasan Efendi'nin böyle çok yoğun katımlı büyük icâzetleri yapabilmesinde, kendisinin gerek ilim adamları gerekse toplum içerisindeki önder kişilerle olan ilişkilerinin de etkisi var mıydı?

Onun otoritesinin büyük bir etkisi vardı, yöre halkının ona büyük bir itibarı vardı. Yani tabiri caizse İmâm-ı Âzam gibi kabul edilirdi, yaşadığı dönemde onun fetvasının üzerine kimse söz söylemezdi. Ama bunun yanında siyasi bakımdan ona destek olan dayısının oğlu, icâzet merasimlerinin evinin önünde yapıldığı Hacı Hasan Erol vardı. Hacı Hasan Erol Çaykara Halk Partisi başkanıydı. İsmet İnönü ile Ankara'ya gider görüşür filan, öyle çok ileri gelen zatlardan biriydi, devlet ricali nezdinde de sözü geçerli olduğu için Hacı Hasan Efendi'yi himayesi altına almıştı. "Sen korkma, ben o işin resmî yönünü ayarlarım, sen yeter ki ders okutmaya bak ve bir de siyaset yapma, siyasete karışma" diyordu.

Hocam icâzetlerden, pek çok yerden büyük hocaların katıldığından bahsettiniz, aklınızda kalan isimler var mı, tarihe not düşmek adına zikredebilir misiniz?

Tabii tabii, icâzet merasimlerine yörenin büyük zatları katılırdı. Benim gördüğüm ulaştığım Map-sinolu (Gürpınar) Şeyh Hacı Ahmet Efendi, Holaysa'daki (Yeşilalan) Hacı Ferşad Efendi, şimdi onların bir özelliği hem müderris hem şeyhtiler. Hacı Ferşad Efendi'ye yetişmedim, babamın gençliğinde hayattaydı. Tabii Hacı Ferşad Efendi efsane bir âlim, Çaykara'da, hatta Karadeniz yöresinde büyük bir itibarı olan mürşit, âlim, hatip yani mücadelecisi bir adam. Hatta Atatürk'le bile görüşmüş, onun sorduğu sorulara dobra dobra cevap verdiği için takdir de kazanmış biriydi yörede. Hacı İdris Çakar, Hacı İdris Efendi derlerdi, Maraşlı köyünden eski ismiyle Paçan. Uzuntarla/Alisinos köyünden Hacı Dursun Genç Efendi. Bir de Âşikkutlu Hocaefendi, bu merasimlere katılanlardan birisi de oydu, her zaman merasimlere katılırdı. Lakoz Hafız Mustafa Aydın Efendi, Trabzon'da meşhur Hafız Ali Haydar Efendi, Beşikçi Hacı Abdurrahman Efendi. Tabii genç âlimler, genç hocalar hepsi katılıyordu. Onların icâzet fotoğraflarında resimleri bulunmaktadır, Allah onlardan razı olsun.

Değerli hocam icâzet merasimleriyle ilgili bir şey daha sormak, ondan sonra yavaş yavaş daha sonraki eğitim sürecinize değinmek istiyorum. Genelde hangi ilim dallarında icâzet veriliyordu hocam, benzer bir müfredattan bahsedebilir miyiz?

Şimdi, babamın medresesinde, Hacı Hasan Efendi medresesinde ve Karadeniz yöresindeki medreselerde ve o usulde tedrisat yapan İstanbul medreselerinde bilebildiğim kadarıyla ihtisas icâzet-nâmesi verilmiyordu. Yani genel icâzetnâme, her ilimden olmak üzere bir icâzetnâme veriliyordu. Bu icâzetnâmenin başında “tefsir, hadis ve onun dışındaki ilimlerden rivayet edilmesi caiz olanların rivayet edilmesi konusunda kendisine icâzet verdim” deniliyordu. Tabii bu umumi icâzetnâme yanında bir de ferâiz icâzetnâmesi verilirdi. Ferâiz tek başına bir ilim, altı ayda okunurdu ve ezberlenmesi gereken bir ilimdi. *Sirâciyye* metninin şerhi vardı, o şerhten okutuluyordu ve kırk hâli ezberleyen ve beş batınlı bir meseleyi çözebilen, bir münâsaha yapabilen her öğrenciye icâzetnâme yazılıyordu. Bunun yanında bir de *Kaside-i Bür'e* icâzetnâmesi vardı, Hazreti Peygamber sevgisini aşılamaı hedefleyen bir kaside malumunuz. İslâm dünyasının en meşhur kaside ama Arap edebiyatında da zirvede olduğu için talebenin edebiyat bilgisini de güçlendirirdi. *Kaside-i Bürde* denilir ama aslında *Kaside-i Bür'e*'dir. Müstakilen bir hadis ve tefsir icâzeti verilmiyordu o genel icâzetin içerisinde. Duyuyoruz Mısır'da böyle icâzet verenler var, yani müstakil ilimler hakkında icâzet veren âlimler var ama bizim Türkiye'de ve Karadeniz'de yaygın olarak sadece her ilim dalını içine alacak umumi bir icâzetnâme veriliyordu.

Değerli hocam gerek o dönemlerde gerekse günümüzde pek çok icâzete katıldınız, günümüzde Trabzon yöresinde çok sayıda hafızlık ve bazen ilmî icâzet merasimleri yapılmakta. Geçmiş dönemdeki icâzetler ile günümüzdeki icâzetler arasında bir kıyas yapacak olsanız neler söylersiniz?

İcâzet merasimlerinin gerçekleştirilmesi sevinilecek bir olay, dinî, ilmî bir şölen, nerede bir ilim varsa oradan mutlu oluruz. Bizi mutlu eden bir başka yönü şimdikilerin kaçak olma endişesi yok, devletin kontrolünde yapılıyor, müftülükler tarafından veya fakülteler tarafından merasimler gerçekleştiriliyor. Bir başka dikkat çeken yönü fizikî şartlar çok müsait, yani ben Kur'an kursları görüyorum üniversite gibi, bir fakülte gibi binası var, yatakhaneleri, yemekhaneleri, her türlü fizikî ihtiyaçlarını karşılayacak imkânları var. Eskiden bunlar yoktu, söylediğim gibi köy halkı tarafından işte asgari düzeyde bazı desteklerle ilmî faaliyetler yürütülüyordu. Ama bir ince nokta hissettim, son devirde yapılan icâzet merasimlerine ilâhiyat fakültesindeki hocalar pek çağırılmıyor, yani benim görebildiğim kadarıyla. Bursa'da mesela icâzet oluyor beni hiç çağırın olmuyor, ilâhiyat fakültesini kendi ilim alanlarının dışında herhâlde kabul ediyorlar, onun için çağırıyorlar. Hâlbuki gidilse icâzet duası nedir, dua etme yeridir, gidip de orada bir dua edersin. İcâzet merasimlerinin gerçekleştirilmesinin hedefi o icâzet halkasına oturacak olan yeni hocalara dua etmek. Evet, yani gösteri yapmak, insanları teşvik etmek filan değil, esas hedefi dua almak, oraya gelen âlimler ve Müminler tarafından dua edilmesidir. Bu duaya herkesin çağırılması uygun olur diye düşünüyorum. Onun için fazla bilmiyorum diyebilirim ama Karadeniz'de yaz aylarında çağrıldığım birkaç merasimde dikkatimi çekti, eski icâzet merasimlerinde kuruş para yardımı sözü geçmezdi. Mesela 20 kişi icâzet alıyor hocaefendi kürsüye çıkıp “Ey Cemaat! Görüyorsunuz işte bu talebeler böyle kendi kendine yetişmiyor, eller cebe” filan tek bir kuruşun lafı hiç olmamıştır. Mesela Hacı Hasan Efendi Medresesi'nde, kurulduğundan babamın vefatına kadar tek kuruş hiç konuşulmadı, yardım konuşulmadı, talebeye evini ver veyahut mekânını ver, o da konuşulmadı, kendiliğinden olan destekler oluyordu.

Hocam almış olduğunuz klasik usuldeki medrese tahsilinin sonraki eğitiminize olan etkileri ve katkılarını da merak ediyoruz bunlardan bahsedebilir misiniz?

Tabii medrese eğitiminin bize katkısı çok büyük, Yüksek İslam Enstitüsü'nde talebe olduk. Hiçbir meslekî derste zorluk çekmedik, hatta hocaları fazla da dinlemedik. Hatta bazı hocalar anlat bakalım, bu ne demektir şeklinde tıkanıdığı yerde bize müracaat ediyordu.

Değerli hocam sizi veya eğitim sürecinizi etkileyen, aklınızda kalan hatıralardan, olaylardan bahsedebilir miyiz?

Şimdi Trabzon'da dışarıdan imam-hatip okulunda imtihanlara giriyoruz, 1961 yılı olabilir, gazete okuyoruz, tabii siyasi olaylar var, Yassıada yargılamaları var, her gün heyecanla gazete okuyoruz. *Kudret Gazetesi* Ankara'da basılıyor, o gazeteyi arkadaşlarla okuduk, orada bir manşet "İsparta İmam-Hatip Okulu kız öğrenci aldı," o zaman dedim ki "Eyvah din elden gidiyor." Yani bir imam-hatip okulu resmen, o da yatılı kız öğrenci alıyor. Demek ki bu din bozuldu, bozulacak diye düşünüyorduk, o zaman kızların okumasına bakış açımız nasıldı. Emekli olduğum son gün bir kız öğrencimizin doktora jürisinde bulundum, usul-i fıkhla ilgili mükemmel bir doktora tezi hazırladı ve din yıkılmadı. Demek ki bizim kafalarımızdaki bazı duvarların yıkılması gerekirdi, o duvarlar belki yıkıldı.

Hocam yine geri dönersek, merhum babanızın kendi hocalarıyla ilgili sizlere anlattığı hatıraları var mıydı? Tarihe şahitlik etmek adına onlardan da böyle birkaç tane hatıra almamız mümkün müdür?

Kendi hocalarına karşı bir defa son derece saygılıydı, onun saygısını ifade etmek üzere şunu kaydedeyim:

Derdi ki "Hiçbir gece hocama dua etmeden yatağa yattığımı hatırlamam." Onun ismini andığı zaman şöyle doğrulur, "Efendi" derdi hocasına, hacı değildi, eskiler hacca kolay kolay gidemezdi, genç yaşta öldü. "Efendi şöyle buyurdu, Efendi böyle buyurdu" derdi. Babam Tayyib Zühdü Velioğlu Efendi'den okudu, Tayyib Zühdü Efendi de babası Osman Efendi'den okudu, onların icâzetnâmesi burada var, bende saklıdır.

Babam bir hatırasını nakletti bize, hocası Tayyib Zühdü Efendi anlatmış: Yunus Efendi varmış Of'tan, İvyanlı (Yazlık köyü) olması gerekiyor, Of müftüsü olarak tayin edilmiş ama bir ağa sülalesindenmiş. Müftünün bazı fetvalarında biraz mütesâhil olduğu bilgisi hocasının kulağına intikal etmiş. Hacı Osman Efendi'yi ziyarete geldiğinde çıkarken evin kapısında ona "Ağadan hoca ağaçtan tandır, sonra yanar ha karışmam" demiş. Sonra rivayet edilir ki o Yunus Efendi ömrünün sonuna doğru akli dengesini bozmuş, bütün ilmini kaybetmiş, öyle bir bilgiyi bize aktarmıştı.

Değerli hocam katkılarınızdan dolayı çok teşekkür ediyoruz.

Yusuf Şevki Yavuz

1953 yılında Trabzon'un Çaykara ilçesi Akdoğan Mahallesi'nde doğdu. İlkokula gitmeden önce, Çaykara'da vaizlik ve müderrislik yapan babası Hasan Rami Yavuz'dan hafızlık yaptı. 1965'te Çaykara Merkez İlkokulu'ndan, 1972'de Trabzon İmam-Hatip Okulu'ndan, 1976'da İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. Bu esnada müderrislik yapan babasından da medrese usulüne göre İslâm ilimlerini okuyup icâzet aldı. 1976-1977 öğretim yılında Rize İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmenliği yaptı. 1977'de Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne Kelam ve İslam Düşüncesi asistanı olarak tayin edildi. *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu* konulu tezini hazırlayarak 1981'de aynı Enstitüye öğretim üyesi oldu. 1982'de Ondokuzmayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı. 1982'de Manisa Kırkağaç'ta kısa dönem olarak askerlik görevini yaptı. 1984'te Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne öğretim görevlisi olarak atandı. *Kur'anı-Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu* adlı teziyle 1985'te doktor, *İslâm Akaidinin Üç Şahsiyeti* adlı çalışmasıyla 1989'da doçent, *Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Bidat Kavramları* isimli takdim teziyle 1996'da profesör unvanını aldı. 1985'ten itibaren 2016 yılına kadar *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin hazırlanmasında müellif redaktör olarak görev yaptı. Bu süre içinde söz konusu ansiklopediye 190 madde yazdı ve 140 maddenin ek telif ve redaksiyonunu yaptı. 2013 yılından itibaren İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi'nde bilim kurulu üyeliği yaptı. Hâlen bu görevlerini sürdürmektedir. *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu* (İstanbul 1983), *İslâm'da İnanç Esasları* (M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları İstanbul 1998), *İslâm'da İman Esasları* (Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 2014), *İslâm İnanç Esasları* (Anadolu Üniversitesi Açık Fakültesi Yayınları, Eskişehir 2014) adlı ortak yazarlı eserleri vardır. Bunların dışında editörlüğünü yaptığı şu yayınları vardır: *Beklenen Kurtarıcı* (2017), *İslâm Düşünce ve Geleneğinde Kutsiyet Velâyet Kerâmet* (İstanbul 2017), *Kur'an'ı Anlama Yolunda I* (İstanbul 2017), *Kur'an'ı Anlama Yolunda II* (İstanbul 2017), *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi* (I-IX. Ciltler İstanbul 2014-2018). Ayrıca ulusal ve uluslararası sempozyumlarda sunulmuş ve yayımlanmış tebliğleri bulunmaktadır. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Görüşme Süleyman Gür tarafından, Yusuf Şevki Yavuz hocamızın Çaykara Akdoğan Mahallesi'ndeki evinde gerçekleştirilmiştir.

Bugün 2 Haziran 2023 Cuma. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı, Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin desteklediği *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümünde Çaykara ilçesi Akdoğan Mahallesi'nde merhum ve meşhur müderris Çaykaralı Hacı Hasan Efendi'nin evindeyiz. Konuğumuz Hocaefendi'nin hem oğlu hem talebesi olan Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz hocamız. Hocamıza bizi burada ağırladığı için çok teşekkür ediyor ve sözü kendisine bırakmak istiyorum.

Değerli hocam kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz?

Sözlerime başlarken Yüce Rabbimize hamd, son elçisi Muhammed'e -aleyhi's-salâtü ve's-selam- salat ve selam ederek başlıyorum. Tarihi bir olgunun anlatımı için burada bulunuyoruz. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin yaptığı bu çalışmadan dolayı kendilerini tebrik ediyorum. İnşallah tarihî bilgilerin yeni nesillere aktarılmasına katkı sağlayacaktır diye ümit ediyorum. Ben 1953'te bu evde doğmuş ve burada ilkokul yıllarına kadar yaşamış birisiyim. Hacı Hasan Efendi'nin ikinci oğluyum. Çaykara Merkez İlkokulu'na başlamadan önce hafızlık yaptım. 1958-1962 arasında -tabii bir sene de has vurdum- zannediyorum 3-4 sene içinde hafızlığımı tamamladım. Daha sonra rahmetli babam bana Türkçe okuma-yazmayı öğrettiği için sınava girecek ilkokula 3. sınıftan başladım. İlkokulu Çaykara'da bitirdim. Daha sonra Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ne geçtim. 1972 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdim. Oradan mezun olunca bir yıl Rize İmam-Hatip Lisesi'nde meslek dersleri öğretmenliği yaptım. 1977 yılında Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne kelam ve İslâm düşüncesi asistanı olarak girdim.1982 yılına kadar orada tezimi tamamladım ve yüksek İslam enstitüsü'nün ilâhiyat fakültesine dönüşmesiyle birlikte Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesine öğretim görevlisi olarak atandım. Daha sonra 1984 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne geçtim ve oradan 2020 yılında emekli oldum. Şu anda emekli olarak araştırmalarımın devam etmekteyim.

Değerli hocam bu bilgiler için çok teşekkür ediyoruz. Şimdi tekrar başa dönüp çocukluğunuzdan itibaren geniş bir şekilde hayatınızı ele almak istiyoruz.

Öncelikli olarak ilk tahsilinizi kimden aldınız ve nerede yaptınız? Temel dinî bilgilerinizi yahut da Kur'an okumayı ilk olarak kimden öğrendiniz?

Ben kendimi hatırladığım kadarıyla 3 yaşından itibaren rahmetli babamın peşinden hiç ayrılmadım. Hep onun yanında bulundum. Bana Kur'an-ı Kerîm okumayı o öğretti. Sonra hafızlık yapmak ister misin yoksa medresede İslâmi ilimleri mi okumak istersin diye sordu. Ben de önce hafızlık yapayım dedim, hafızlığa başladım. O zaman zannediyorum 5 yaşındaydım. 8 yaşında hafızlığı bitirdim. Onun yanında hafızlık yapmak da zor, bir taraftan medresede sabahtan akşama kadar ders veriyor bir taraftan da beni dinliyor. Tabii ben çocuk olduğum için hafızlık yapmanın zorluğunun bilincinde olmadan bu işe talip oldum. Daha sonra zor olduğunu fark etsek de devam ettik. Allah Teâlâ muvaffak eyledi ve hafızlıktan 1961 yılında icâzet aldım. İcâzet merasimini de işte bu fotoğraf çektiğimiz yerde gerçekleştirdik. Daha sonra ben ilkokula Çaykara'da öğretmen merhum Yılmaz Turan'ın öğrencisi olarak başladım ve mezun oldum. 1966 yılında Trabzon İmam-Hatip Okulu'na

-o zamanki adıyla okul yani imam-hatip lisesine dönüşmesi daha sonra oldu- başladım ve 6 yılda bitirdim. İmam-hatip okulu o zaman 7 yıldır. Not ortalaması belli bir puanın üzerinde olan öğrenciler 6. sınıftayken 7. sınıfın sınavlarına girerek mezun olabiliyordu. Ben de öyle yaptım. Dolayısıyla imam-hatip okulunu 6 senede bitirmiş oldum.

Hocam müsaadenizle hafızlık yılları üzerinde biraz daha durmak istiyoruz. Anladığımız kadarıyla hafızlığınızı başından sonuna kadar yine Hocaefendi'de tamamladınız. Hafızlık metodu nasıldı? Biraz ondan bahsedebilir misiniz? Müderris olarak hakkında çok şeyler duyduk ama şahsen ben hafızlık da yaptırdığını ilk kez duyuyorum. Burada bir de o soruyu sormuş olalım İslâmi ilimlerin yanında başka talebelere hafızlık da yaptırır mıydı yoksa siz çocuğu olduğunuz için mi size hafızlık yaptırdı? Bunu da öğrenmek isteriz hocam.

Aslında çok fazla hafızlık yaptırmadım. Babamın iki hafızı vardı birisi ben birisi de İsmail Türker diye, Soğanlı Mahallesi'nden bir hoca, ona Hastikoz'da hafızlık yaptırdı. Of'ta vaizken aynı zamanda Hastikoz köyünde imamlık ve müderrislik yapıyordu. Talebe okutmaya ilk defa orada başladı. Sonra Çaykara'ya gelince Akdoğan Mahallesi Büyük Camii'nde devam etti. Dolayısıyla iki hafızın birisi benim. Babam şunu söylerdi "Ben medresede öğrenci yetiştiriyorum ama hafızlık yaptırmak çok zor." Tabii ben onun oğlu olunca oğula karşı biraz daha şefkat ve merhamet duyguları hâkim oluyor insanda, bir de ben çocuk olduğum için işin bilincinde değilim, oyuna dalıyorum bazen dersleri vermekte zorlanıyorum. Her gün bir sayfa ezber yapamıyorum. Tabii yapamayınca küsüyordu filan ama bana hiçbir zaman vurmadı, yani hafızlık yaptırmak tokat atmak, şiddet kullanmak vs. hiçbir zaman söz konusu olmadı. Daima öğütlerle, nasihatle, zaman zaman teşvikle hafızlığı yaptırdı bana. Çok yoğun olduğum için bazen bir merasime katılır, cenazelere gider, vakti olmazdı. Bu gibi zamanlarda rahmetli annem beni dinlerdi. Sen bunun dersini bugün al derdi, o beni dinlerdi. Böyle bir zorluğu oldu tabii hafızlık yaptırmamın.

Hocam hazır merhum annenizden söz açılmışken şunu da sormuş olalım. Hafızlık yaparken zaman zaman annenizin dersinizi aldığımı söylediniz. Onun tahsil durumu neydi? Yani ilmiye sınıfına mensup olduğum için aileden mi ilim tahsil etmişti, bunun ötesinde daha ileri seviyede farklı bir tahsili var mıydı? Aynı zamanda sizin terbiyenizde ve yetişmenizde ne gibi katkıları olmuştur? Biraz da validenizden bahsedebilir misiniz?

Annem, bir müderrisin kızıydı. Rahmetli dedem Ömer Dursun Poyraz, Süleymaniye medreselerinde okumuş. Döndükten sonra öğretmen olma hakkı varken Cumhuriyet ilan edildiği yıllarda o hakkından vazgeçti ve öğretmenlik yapmadı. Annem de tahsilini babasından gördü, yani İslâmi terbiyesini, Kur'an'ı tecvidle okumayı falan babasından öğrendi. Onun dışında tabii bir ev hanımı olarak ve bir müderrisin hanımı olarak sorumluluğu çoktu. Talebe yetiştiriyor, o talebelerin bazen yemeğini de pişirdiği oluyordu. Dolayısıyla çok fazla vakti yoktu. Yani kendisinin İslâmi ilimler alanında bir tahsil göreceği fırsatı yoktu. Ayrıca biliyorsunuz bizim yöremizde inekler var, tarla işleri var, onlar da yapılacaktı. Dolayısıyla o noktada daha fazla bir aşama kaydedemedi.

Hocam bu arada hocaefendilerin kız çocuklarına icâzet verdiğiğine veyahut ileri seviyede onlara ilim okuttuklarına dair bilginiz var mı?

Rahmetli babam kendi kız çocuklarını İslâmi ilimlerde okutmadı. Neden? Çünkü dediğim gibi evin geçimi hayvancılık ve ziraatle olduğundan onlar daha çok o işlerde hizmet etmeleri için hayatlarını sürdürdüler. O sebeple evlenene kadar maalesef kız çocuklarını okutamamıştır. Hatta ablam sonradan keşke babam bizi de okutsaydı, biz hem okur hem de o işleri de yürütürdük diye serzenişte bulunmuştur. Bu yörede kızlar çok fazla okutulmazdı. Benim bildiğim kadarıyla kız çocuklarını okutup onlara icâzet veren müderrisler yoktu. Biliyorsunuz bu hayatlarını müzakere ettiğimiz kişiler Osmanlı bakiyesi müderrislerdir. Dolayısıyla Osmanlı kültüründe kız çocuklarının okutulması çok fazla yoktu maalesef. Her ne kadar Tanzimat'tan sonra büyük şehirlerde kadınların okutulması devam ettiyse de köylere kadar sirayet edebilmiş değildi.

Hocam şimdi biraz medrese tahsilinizden bahsetmenizi rica edeceğiz. Hocaefendi'den hangi eserleri okudunuz, nasıl bir eğitim yöntemi takip ederdi, müzakere usulü var mıydı, usta çırak ilişkisi olur muydu, sabahçı öğlenci şeklinde mi talebeleri okuturdu? Biraz o tahsil sürecinden bahsedebilir miyiz?

Rahmetli babamdan önce sarf - nahiv Arapça bilgisini okudum. Sonradan diğer ulûm-i İslâmiyyeyi, ferâiz, şerhu'l-akaid, Kâdî Beyzâvî'nin tefsiri ve medresede yer alan, kitapları ondan okudum. İlkokula devam ederken ve imam-hatip okulunda okurken yazları okuyabilme fırsatını yakalamıştım. Çünkü kışın okula gitmek durumundaydım. Rahmetli babamın diğer müderrislerden farklı olan şöyle bir tarafı vardı. Bizi imam-hatip okuluna gönderdi. Mesela ağabeyim Yunus Vehbi Yavuz ilkokula gitmeden ondan icâzet aldı. İlkokula onu göndermedi. O zamanlar Cumhuriyet aslında Osmanlı bakiyesi müderrislerin ve hocaların teşvikleriyle ve destekleriyle kurulmuş bir sistem. Ama her ne hikmetse zaman içerisinde dinî ilimler ihmal edilmiş ve terk edilmiş, Millî Eğitim sisteminde de dinî eğitim ve öğretime yer verilmemiştir. Aslında ilk zamanlar 1925'te Cumhuriyet kurulduktan sonra imam-hatip okulları açıldı. Mesela Çalekli Hacı Dursun Efendi Of İmam-Hatip Okulu müdürüdür ama daha sonra bu okullar kapatıldı. İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Darü'l-fünûn İlahiyat Fakültesi vardı, 1932'de o da kapatıldı. Dolayısıyla dinî eğitim ve öğretimden yoksun bir nesil yetişmeye başlayınca rahmetli babam ağabeyimi ilkokula göndermedi. O dışarıdan ilkokulu bitirdi. Sonra işte imam-hatip okulunu da dışarıdan bitirdi. Ama baktı ki imam-hatip okulunda okutulan dersler İslâmi ilimler. Orada hem dinî ilimler, hem de dünyevi bilimler okutuluyor. Fen bilimleri, sosyal bilimler veriliyor. Ondan dolayı bizi oraya gönderdi. Yani ben ve daha sonraki kardeşlerim Salih Sabri, Ahmet Ziyauddin Yavuz imam-hatip okullarına gittik. Tabiri caizse babam imam-hatip okullarına karşı bir duruş sergilemede bağnazlık göstermedi. Mesela bazı hocalar imam-hatip okuluna çocuklarını göndermedi. Onlar imam-hatip okulu, dinî bakımdan insanların hayatlarını olumsuz yönde etkileyebilmek için açılmıştır düşüncesiyle çocuklarını bu okullara vermezken rahmetli babam bizleri imam-hatip okuluna gönderdi. Ben imam-hatip okulunda kışın okurken yazın burada ondan İslâmi ilimleri okudum. Hem yüksek İslam enstitüsünde hem de imam-hatip okulunda okurken peyderpey ondan okuyarak bitirme imkânım oldu.

Rahmetli babam medrese hayatına başlamadan önce bu evi yaptırdı. Bu evi yaparken evin altında iki odalı bir medreseyi tasarladı. Orada iki tane oda olsun, ben orada ders okuturum diye düşündü. Daha sonra komşulardan birisi rüyasında İmam Ebû Hanîfe'nin tabutunun bu eve getirilip konulduğunu gördü. Ondan dolayı da rahmetli babam çok büyük bir sevinç ve mutluluk duydu. İnşallah ben burada İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebine göre İslâmi ilimleri okutacağım diye düşündü ve gerçekten de muvaffak oldu o noktada. Ayrıca şunu söyleyeyim bize de İmam Maturidî'nin *Te'vilâtü'l-Kur'an*'ının editörlüğünü yapmak nasip oldu. Ben rahmetli Bekir Topaloğlu hocamla birlikte *Te'vilât*'ın Türkçeye kazandırılması projesini yürüttüm ve ben onun editörlüğünü yaptım. O

da Ebû Hanîfe'nin mezhebine göre Kur'ân-ı Kerim'i okuyup anlamaya çalışmış önemli bir Türk âlimi, büyük bir müfessirdir. O yönden de İmam Ebû Hanîfe'nin mezhebinin yayılmasına bu evden çıkacak olanların katkıda bulunacağı manasını da mütezammındır diye düşünüyorum.

Hocam bu evin aynı zamanda medrese olarak tasarlandığını söylediniz. Şu anda oturduğumuz kat mesken, ev olarak kullanılan bölümü en alt katı da medrese olarak kullanıldı. Hatta müstakil bir ilâhiyat fakültesi gibi -en az o seviyede- işlev gördüğünü de söyleyebiliriz. Yetiştirdiği talebeleri biliyoruz. İlâhiyatın, imam-hatiplerin, diyanetin altyapısını oluşturan pek çok hocaefendi buradan yetişti. Bunları inşallah biraz sonra tekrar gündeme getirerek konuşacağız. Bu arada şunu sormak istiyorum. Hocaefendi bu evde ders okutmaya başlamadan önce ilk olarak talebe yetiştirmeye nerede ve ne zaman başlamıştı, bundan bahsedebilir miyiz?

Rahmetli babamın şöyle bir hatırasını da anlatmış olayım. Babamın hocası Tayyib Zühdü Efendi, Cumhuriyet'ten önce Of Merkez müderrisiydi. Cumhuriyet'le birlikte medreseler lağvedilince o gayriresmî olarak ve gizli bir şekilde akşamları dersleri okutarak talebe yetiştirmeye çalıştı. O yetiştirdiği talebelerden bir tanesi de rahmetli babam Hacı Hasan Efendi'dir. O önceleri Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev alıp almamakta tereddüt etti. Dedi ki dinî hayata izin vermeyen okullarda, nesillerin dini öğrenmesine izin vermeyen bir sisteme dâhil olarak görev yapmak, yani devlet memuru olmak istemem. Diyanet İşleri Başkanlığı netice itibarıyla devlet bünyesindeki bir kurum biliyorsunuz Anayasa'da bile yeri var. Gireyim mi girmeyeyim mi diye mütereddiddi. Çeşitli hocalarla istişare etti. O, hocalara çok değer verirdi. Her hocayla görüşür, ellerinden öper, onlardan derinden istifade etmeye çalışırdı. Hatta yazdığı mektupların sonunda müstear isim olarak işte ulemanın ayağının tozu Hasan Rami diye imza atardı. Yani böyle hocalara karşı son derece büyük bir saygısı vardı. Onlar istişare neticesinde girmende hayır vardır diye tavsiye edince önce Akçaabat Merkez vaizi oldu. 6 ay sonra Of'ta vaizlik kadrosu açılınca Of'a geldi. Of'un vaizliğini yaparken bir taraftan da Hastikoz köyü var, şu andaki yeni adını ben pek hatırlayamıyorum, orada ders okutmaya başladı.

Hem imamlık yaptı hem de bu yöreden çocuklukta sarf nahvi okuduğu hocalarından birisi olan Erzurum'da ikamet etmiş Hacı Salih Efendi diye maruf bir zatın oğlu Fakirullah Bilgin, onun birkaç tane kayın biraderi vardı onlar, benim genç yaşta rahmetli olan dayım Rıza, birkaç tane daha öğrenci, bu bahsettiğim Hafız İsmail Türker ile onları aldı orada okutmaya başladı. Hatta amcasının oğlu Mehmet Celal Yavuz da orada okuyordu. Orada başlayan tedrisat daha sonra 1948 yılında ilçe olan Çaykara'ya geldi. O zaman burası henüz okumaya elverişli bir şekilde değil, taşlık bir yerdi. Orayı medrese yani bir oda hâline getirinceye kadar Akdoğan Mahallesi'nde ders okuttu. Sonradan burayı imar edince medreseyi de imar ettirdi. Medrese deyince tabii koca bir külliye anlaşılmasın. İki odadan ibaret bir yerde ders okutmaya devam etti. Önce icâzetleri Akdoğan köyünde yaptı. Daha sonra çevreden birçok kişi, mesela onun okuttuğu meşhur hocalardan aynı zamanda akrabası olan Ali Fikri Yavuz Hoca buraya gitti geldi okudu. Rahmetli Hasan Türker öğretmen vardı. Sonra ilköğretim müfettişi olarak görev yaptı, öyle emekli oldu. Onlar sabahleyin erkenden gelir ders alırlardı. Akdoğan köyü ilkokul öğretmeni Cevdet Yavuz da buraya gelir sabahleyin ondan ders alırdı. Böylece onlar da bir taraftan görevlerini ifa ederken bir taraftan da okuyarak icâzet aldılar ve burası 1948-50'li yıllardan 1982'ye kadar bir medrese olarak devam etti. Tabii sabahçı, öğlençi şeklinde iki grup olurdu. Sabahleyin ulûm-i İslâmiye tedris edilir, öğleden sonra ise sarf-nahiv dersleri olurdu.

Değerli hocam, babanız Hacı Hasan Efendi'nin kaç dönem ve kaç talebeye icâzet verdiğini biliyor musunuz? Yaklaşık bir rakam verebilir misiniz?

23 dönem icâzet verdiğini biliyorum. Bu öğrencilerin bir kısmı sıfırdan başlayanlar bir kısmı da başka yerlerde hocalardan okumuş ama tamamlayamamış olan kimselerdi. Gelip burada ikmal ederlerdi ve icâzet alırlardı. 325 civarında -yanlış hatırlamıyorsam- öğrenciye icâzet verdiğini biliyorum. Sadece bu yöreden değil Türkiye'nin çeşitli yerlerinden talebeleri vardı. Ama bu yöreden gelenler çoğunlukta. Çaykara'dan, Of'tan, Dernekpazarı'ndan, yeni isimlerini pek bilmiyorum ama burada Holo diye tabir ettiğimiz köyler var, oralardan gelenler vardı. Onun dışında Giresun, Trabzon, Erzurum, Ankara, Çanakkale, Denizli'den bile öğrencileri vardı. Okumak isteyen kimseler onun şöhretini duymuş gelmişlerdi. Bazıları da rüyasında babamı görmüş, ondan okumak istemiş ve gelmiştir. Böyle rüya yoluyla ona önce talebe olup sonradan buraya gelip okuyup buradan mezun olanlar da vardı. Rahmetli babamın manevi tarafı da çok güçlüydü. İslâmi ilimleri okutmak yanında bir de onları kendi nefesine de aynen tatbik etmek gibi bir özelliği vardı ki yani biz buna biliyorsunuz dinî literatürde takva sahibi diyoruz. Müttaki bir insandı. Dolayısıyla o, duaları makbul bir kimseydi. Bir tane şöyle bir hatıramı anlatayım. Soğanlı Mahallesi'nden bir öğrencisi vardı Sait Hocaoglu. Kendisi çok aktif bir hoca değildi. Biraz da çekingendi. Babam ona dedi ki sen şimdi icâzet aldın. Artık git bu dini insanlara anlat, yani bir görev al. O zaman Diyanet İşleri Başkanlığı zaten bilfiil faaliyette imtihanla hoca alıyor. Biliyorsunuz o zaman imam-hatip okulları henüz faaliyette değil, mezun vermiş değildi. 1951'de ilk imam-hatip okulu İstanbul'da açıldı. Daha sonra Trabzon'daki okul 1953'te açıldı yanlış hatırlamıyorsam. Dolayısıyla o zaman çok sayıda din görevlisine ihtiyaç vardı. O da biraz çekingen olduğu için git biz sana yardım ederiz dedi. Yani dua ederiz, manen destek oluruz demek istedi. Derken Sait Hoca'yı Bolaman'a göndermiş, o da oraya gidince oranın ileri gelenlerinden bir tanesi ona sahip çıkmış, o sahip çıkan evin hanımı babamı rüyasında görmüş ve kendisine ona sahip çıkmalarını söylemiş. Bu çok enteresan bir şey. Yani böyle manevi tarafı güçlü olan birisiydi.

Tabii rahmetli babamla ilgili olarak benim hiç unutmadığım bir hadise var o da şu; 1963 -yanlış hatırlamıyorsam- kardeşimin doğumu var Salih Sabri'nin Rize İlahiyat'ta hoca kendisi biliyorsunuz. Ben 10 yaşlarında bir çocuğum, gece odada yatıyorum. O gece doğum oluyor. Bir taraftan da talebe geliyor gece saat 3:30. Mevsim kış. Ocak ayı mı şubat mı tam hatırlamıyorum. Ama kar var dışarıda. Karşı mahallenin imamı ders almaya geliyor. Babam ona ders veriyor, yani demiyor ki bizim şu anda durumumuz müsait değil, bu dersi yapmayalım, iptal edelim. Öyle bir azimle İslâmi ilimleri okutma hevesinde olan birisiydi. Bu çok önemli bir hatıra olarak benim zihnimde kaldı.

Peki, hocam az önce bahsettiniz gerek bu köyden gerek civar köylerden gerekse Trabzon'un diğer ilçelerinden ve Türkiye'nin değişik illerinden talebeler gelip burada tahsil görürlerdi. Biliyoruz ki burası merkeze oldukça uzak taşra diyebilecek olduğumuz bir orman köyü, yani imkânların çok da fazla olmadığı bir yer. Talebeler iki gözlü bir medresede tahsil görüyorlar. Bu talebeler iâşe ve ibatelerini nasıl karşılarılardı? Böyle bir köy ortamında değişik yerlerden gelen bu kadar talebe nasıl barınırdı. Biraz da bunlardan bahsedebilir misiniz? Hocaefendi mesela bu kişilerden ücret talep eder miydi? Yöre halkı bu talebelere nasıl yaklaşırdı?

Hacı Hasan Efendi'nin bir medrese yürütmesinde yöre halkının çok büyük bir desteği olduğunu söylememiz lazım. Yörede cami kenarlarında medreseler var. Bizim mahallede mesela caminin 3

tane odası vardı. Gelen talebeler iki üç kişi bir arada kalır, orada barınırdı. Bir de Akdoğan Mahallesi'ndeki büyük medresede boş odalar vardı. Bir kısmı da orada barınırdı. Ayrıca bir de metruk evler vardı. Sahipleri bırakmış gurbete gitmiş. O evleri de talebelere verirdi. Ayrıca evinin altındaki odasını talebeye tahsis eden mahalleliler de vardı. Mesela bizde Gümüşzade Mustafa Alkan diye biri vardı. O, evinin alt katındaki bir odayı bir talebeye tahsis edebiliyordu. Üstte aile barınıyor, eşi var, kızları var, gelinleri var ama bundan hiçbir zaman çekinmiyor. Yeter ki yardım olsun, talebe barınsın ve okusun düşüncesine sahip olan kimseler vardı. Bu mahallenin hanımları da yemeklerini, ekmeklerini pişirmişler, bu şekilde talebeye yardım etmişlerdir. Biliyorsunuz o zamanlar burada ısınma odunla oluyordu. Bayanlar odun taşırlardı, odun verirdi. Dolayısıyla hem maddi hem manevi bakımdan bu medresenin talebelerinin yükünü bu mahalle halkı çekmiştir. Hem bu Kocavacık Mahallesi hem de Büyük Cami Mahallesi sakinleri hocalar ve talebelerin ellerinden tutmuştur. Ayrıca Demirciler Mahallesi var, orada da öğrenciler vardı. Soğanlı Mahallesi'nin camisinin medreseleri vardı, orada barınanlar da vardı. Dolayısıyla bu yöre halkı gerçekten bu medresenin devamını ve başarılı olmasını sağlamıştır. Yöre halkına bundan dolayı da gerçekten müteşekkirimiz. Allah ölenlere rahmet eylesin diyorum.

Âmin. Hocam, Hocaefendi'nin bir müderris kişiliği bir de tasavvufi kişiliği var. Buna ilaveten zamanının bir bölümünü de bizim duyduğumuz kadarıyla talebelerinden gelen mektuplara cevap vermekle, yöre dışından ve yöreden gelen bazı fetva taleplerine cevap vermekle geçirirdi. Biraz da Hocaefendi'nin arşivciliğinden bahsedebilir misiniz?

Rahmetli babam gelen mektupların hepsini saklardı. Hocalardan, müderrislerden gelmiş yazıların bir kısmını *Çaykaralı Hacı Hasan Efendi* isimindeki kitapta ağabeyim Yunus Vehbi Yavuz neşretti. Talebelerinin mektuplarını saklar, mutlaka onlara cevap verirdi ve mektupların bilhassa Osmanlıca olarak yazılmasını çok arzu ederdi. O sebeple de daha sonraki dönemlerdeki öğrencilerine Osmanlıca yazmayı öğretti, yani yazı dersleri verdi. Uzaktan gelen, fetva soran mektuplar olurdu. Fetvalarına cevap vermek üzere onlara mektup yazar, mukabele ederdi. Hiçbir mektubu karşılıksız bırakmazdı. Ayrıca yörede müttaki bir zat olarak bilindiği için bütün cenazelere çağırılırdı. Herkes cenazemi Hacı Hasan Efendi yıkasın diye vasiyet ederdi. Yeter ki benim cenazemi o yıkasın, öyle bir sevgi vardı insanlarda. O, yöre cenazelerinde mutlaka bulunurdu. Bu sebeple de çok boş vakti olmazdı. O zaman da araba yok biliyorsunuz yaya 2 saat, 3 saat bir mesafede cenazeye kalk git, bir taraftan ders okutma işi var ama onları da ihmal etmezdi. Sosyal yönü de çok kuvvetliydi. Hastaları mutlaka ziyaret ederdi. Yani bir kimse hasta olduğu zaman onun ayağına gider, şifa dileğinde bulunurdu. Bu da onun önemli özelliklerinden bir tanesiydi. Düğünlere mutlaka iştirak ederdi. Davet edildiği düğünlerde bulunmak onun için çok önemli sosyal bir görevdi. Bunları hiç ihmal etmezdi.

Hocam biz daha önce konuştuk biliyoruz ama kayda geçsin istiyorum. Hocaefendi maaşını devletten alırdı, talebeden ücret tahsil etmezdi bildiğimiz kadarıyla. Buna çok dikkat ederdi değil mi?

Evet, öğretiminin çok başarılı olmasının temelinde benim kanaatime göre öğrencilerinden ücret almaması, onları sırf Allah rızası için okutması ve onların İslâmiyet'i yeni nesillere taşımalarını sağlama düşüncesi yatmaktadır. Öğrencilerine -muhtaç olanlarına- borç para verirdi ödeyemeyenlerden de o borcu geri almaz, onu hibe ederdi. Dolayısıyla burası paranın girmediği bir medresedir.

Ben talebe okutuyorum, ey zenginler zekâtınızı verin, bu fakirlere ben bunları dağıtayım diyerek paraya elini sürmemiştir ve hiçbir zaman da böyle bir talebi de olmamıştır.

Hocam biraz da icâzet merasimleri üzerinde durmak istiyoruz. Siz hafızlık yaptıktan sonra icâzet aldınız, İslâmi ilimleri okudunuz icâzet aldınız. Hocaefendi 20'nin üzerinde icâzet verdi. Bunun dışında yörede başka hocaefendilerin de müderrislik yaptığını, icâzet verdiğini biliyoruz. Genel olarak icâzet merasimlerinden, özel olarak sizin burada yapılan icâzet merasimlerinden bahsedebilir misiniz? Bu icâzetler nerelerde yapılırdı, ne tür katılımlar sağlanırdı, yöre dışından gelenler olur muydu, yatılı olarak misafir edilenler var mıydı, bu cemiyetler de ne tür programlar icra edilirdi, biraz da bunlardan bahsedebilir misiniz?

İcâzet yapılacağı zaman önce öğrencileri hazırlardı. Hatırlıyorum onlara altta medresede konuşma yaptırdı, herkese bir konu verir sen şu konuda mesela emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münker konusunda vaaz edeceksin der, öbürlerine namaz, zekât, cihat, hac gibi değişik konular verirdi. Onları da kitaplardan hazırlatırdı, kitabî konuşmalarını isterdi. Bu da çok önemli. Aklına ne gelirse, doğaçlama şeklinde vaz edilmesini istemezdi. Kitaplara uygun konuşulmasını, yani bilgiye dayalı vaz edilmesini önerirdi öğrencilerine. Önce bunları hazırlar, daha sonra onları dinledikten sonra şunu şöyle yap, bunu böyle yap, eksiklerini tamamla, biraz daha geliştir gibi tavsiyeler vererek onları icâzete hazırlardı. Tabii icâzet yapılacağı zaman yörede bulunan hocalara icâzet merasimine iştirak etmeleri ve orada konuşma yapmaları için mektup yazardı. Bu evde o hocaları kendisi misafir ederdi. İcâzet merasimine davet ettiği Mehmet Âşikkutlu Hoca bizim burada misafir kalmıştır. Yine Çalekli Dursun Efendi burada misafir kalmıştır. Onlar gelir, etraftan da halk davet edilir ve mahallede dayısının oğlu Merhum Hasan Erol'un evinin avlusunda yerlere kilimler serilir, onun üzerinde oturulurdu. Tahta bir kürsü vardı. Şimdi duruyor mu bilmiyorum, camideydi. Kürsü oraya indirilir, yerleştirilir herkes orada sırayla vaaz ederdi. Önce misafir müderris hocalar vaaz ederdi. Etraftan çok kalabalık insanlar, değişik yerlerden talebelerin akrabaları, ailesi gelir, onlar burada mahalle halkı tarafından misafir edilirdi. Her biri evine üç beş tane misafiri alır, akşam misafir eder, yedirir, içirir sabahleyin icâzet merasiminin yapılacağı alana getirirdi. Dolayısıyla çok görkemli bir icâzet merasimi olurdu. Tabii bunu yaparken devletin kontrolü de önemliydi. Çünkü biliyorsunuz medreseler Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla birlikte lağvedildi. Dolayısıyla gayriresmî medrese yürütmek kolay bir iş değildi. Özellikle 1940'lı yıllara kadar bu çok zordu ama 40'lı yıllardan sonra biraz bu iş gevşedi. Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki hocaların da bunun gevşemesinde etkisi ve rolü oldu. Çünkü devletle çatışma içerisine girmedi hocalar. Yani bu devlet gayrimeşru bir devlettir, dolayısıyla biz buna karşı bir mücadele içerisine girelim düşüncesinde olmadılar. Bize fırsat verildi, bu fırsatı kullanarak İslâmiyet'i insanlara kürsülerden anlatalım diye düşündüler. Dolayısıyla bu devlet kontrolü de önem arz ediyor. Burada özel bir durum vardı. O da babamın dayısının oğlunun mülki idareyle arası iyi olan bir zat olmasıydı. Bu zat Hasan Erol'du. Bir zamanlar belediye başkanlığı da yapmıştı. Devlete karşı sorumluluğu, hesap verme işini o üstlendi ve böylece herhangi bir problem olmadan bu iş yürüdü gitti. Vefatına kadar böyle 23 devre icâzet merasimi burada gerçekleşti. İcâzet merasimine iştirak eden hastalar olurdu, dua talebinde bulunarak şifa bulacaklarını ümit ederlerdi. Öyle çok insanlar da gelirdi. Tabii onlara özel olarak dualar yapılırdı yani hastalarımıza şifa ver diye. Burası manevi feyiz dağıtılan, feyiz alınan bir yer olarak düşünülürdü. Dolayısıyla bu manada çok fazla insan da gelirdi buraya.

Hocam tabii Hocaefendi büyük bir müderris olduğu için yörede şöhreti de olduğundan dolayı çevredeki ulema da sık sık kendisini ziyarete gelirdi, onlarla irtibatı vardı muhakkak. Bir araya geldiklerinde meclislerinde ne tür sohbetler olurdu, her biri aynı mezhebe mi sahipti, farklı fikirlere açık mıydılar? Mesela düşünceleri biraz farklı olan Mustafa Cansız Hocaefendi vardı yörede, Gargar Müslim Efendi gibi zatlar vardı. Öte taraftan irşat yönü ön plana çıkan Ferşad Efendi gibi âlimler de çoktu. Biraz bunlardan bahsedebilir miyiz? Bununla birlikte yöre ulemasının tasavvufa bakışı, tasavvufla irtibatı, halkın tasavvufa yaklaşımı ve dinî hayatı hakkında söyleyecekleriniz var mıdır?

Şimdi şunu söyleyeyim, bakınız 60'lı yıllarda Türkiye bir terör belasıyla karşı karşıya kaldı. Sizin doğumunuz kaçtır bilmiyorum, onları belki hatırlamazsınız. Sokaklara çıkmak zor olurdu. Ben 1977'de Samsun Yüksek İslam Enstitüsü'ne asistan olarak girdiğim zaman sokağa çıkamazdık. İkindiden sonra içeri girerdik. Çünkü akşam sağ sol çatışması olurdu. İnsanlar sokaklarda öldürülürdü ama Çaykara'da hiçbir terör hadisesi olmamıştır. Buradaki hocaların bunda çok büyük bir payı vardı. Özellikle bu payı olanlardan bir tanesi de rahmetli babamdı. Burada sağ sol çatışmasından dolayı hiçbir şekilde adam öldürme söz konusu olmadı. Bir de bu yöredeki dinî tedrisatın bereketiyle olacak ki Çaykara'da dükkânlar gece kapanmazdı, yani mallarını da bırakır sabahleyin işlerine devam ederlerdi. Aynı şekilde burada hırsızlık olayları da çok fazla olmazdı. Dinî eğitim öğretim bu noktada da etkili oldu. Hocaların kendi aralarında konuşmalarına gelince rahmetli babamdan duymuşumdur, hocaların bir kısmının geniş düşünmeye kapalı olduğunu söylerdi. Yani kitapta soruların yeri var mı yok mu, içtihat yapmak, akıl yürütme noktalarında çok itiraz edenler olurdu ama rahmetli babam mesela daha mütesâhil, daha kuşatıcı, insanların sorunlarını çözücü birtakım fetvalar verirdi. Mesela diş yaptıрма konusu o zaman çok sorulurdu. Yani altın diş yapılabilir mi, caiz midir değil midir, gusül abdesti geçerli midir değil midir bunların tartışması yapılırdı. Babam ise eğer altın diş yaptırmak insanın sağlığını temin edecek bir unsur ise ve doktor onu önerdiyse caizdir derdi. Mesela bu yönüyle hocalar arasındaki tartışmalarda Hanefî mezhebindeki içtihat anlayışını benimsemiş birisiydi, onu yansıttırdı. O manada önemli fetvalar verirdi. Mesela Almanya'dan gelen sorulardan bir tanesi biz burada faiz alabilir miyiz, caiz midir değil midir şeklindeydi. Orası gayrimüslim bir beldedir, o para orada kalacak yerde onu siz alın diye fetva verirdi onlara. Bu çok önemli bir nokta. Tasavvuf meselesine gelince tabii bu yöredeki hocaların büyük bir kısmı Hacı Ferşad Efendi'nin etkisindeydi biliyorsunuz. Kendisi Nakşî postnişinliğini kazanmış ama "şöhret afettir" gerekçesiyle İstanbul'a gitmemiş, burada kendisi tasavvufî hayatını sürdürmüştür ve bu yörede çok etkili olmuştur. Rahmetli babam ona rüya yoluyla intisap etmiştir, yani sağlığında gidip onun müridi olmamış ama rüyasında da ondan tasavvuf dersi aldığını görünce onu devam ettirmiş, daha sonra tasavvuf konusunda çeşitli merhaleleri katetmiştir. Yani şöyle söyleyeyim, dinî hayatı çok güçlüydü. Sabahleyin mutlaka kuşluk namazı kılardı, gece akşam namazından sonra evvabin namazı kılardı, geceleyin yazın kışın mutlaka teheccüt namazına kalkardı. Eline kitap alır okurdu. Ben hatırlıyorum bizi uykudan uyandırır tasavvufî beyitler okurdu. Cezbe hâlinde çok tasavvufî şiirler okurdu. Kütüphanesinde de bayağı tasavvufî kitaplar vardı, yani tasavvuf bağlantısı vardı. Sonradan Mehmet Zahit Kotku merhumun halvetine girdi iki sefer. Ondan sonra da kendisi hilafet aldıktan sonra irşat dersleri, tasavvuf zikir dersleri vermeye başladı. Burada hatm-i hâcegân olurdu, etraftan gelenler olurdu ama tasavvufu bir şöhret aracı olarak hiçbir zaman kullanmadı. Yani insanlar bana mürit olsun şeklinde bir arayış içerisinde değildi. Bu çok önemli. Bakınız, bazen mesela ders almak için gelirlerdi, biz ders vermeyiz der geri çevirirdi yani çok yayılmasını da istemezdi. Bir manada tasavvufu dinî tecrübe unsuru olarak görürdü, yani böyle şöhret kazanmanın

aracı olarak onu hiçbir zaman görmemiştir. Gelip ders almak isteyen varsa ona ders verirdi ama insanlar gelsin benden mutlaka ders alsın, gezeyim, şuraya gideyim, buraya gideyim, çeşitli meclislerde insanlar beni görsün, benden işte ders alsın şeklinde bir tasavvufî anlayışı yoktu. Yani tasavvufu dediğim gibi kendisinin kişisel dinî tecrübesinin bir aracı olarak kullanıyordu. Benim takdir ettiğim yönlerden bir tanesi de budur.

Hocam biraz da yöredeki ulema ailelerden bahsedebilir miyiz? Bildiğimiz kadarıyla bu Akdoğan köyünde, Paçan'da eski isimleriyle Şur'da, Kadahor'da ve yörede bulunan diğer köylerde ciddi sayıda ulema ailesi ile bir gelenek hâlinde âdeta dededen oğula, toruna ilmiye sınıfına mensup çok sayıda aile varmış. Bu ailelerden özellikle burada Hasan Efendi'nin hocalarından Tayyib Zühü Efendi'den, Ömer Dursun Poyraz Efendi'den, Velizadelerden bahsediliyor. Biraz da bu isimlerden, bunların birikiminden, bunlardan günümüze intikal eden kütüphanelerden, ne tür eserler okuduklarından bahsedebilir misiniz? Sadece medrese müfredatında bulunan kitapları mı okurlardı yoksa bunların dışında farklı alanlarda da okumalar yaparlardı mıydı? Bu konularda söyleyeceğiniz var mıdır hocam?

Ben küçüklüğümde Çaykara'ya ilk gittiğimde dikkatimi çeken ilk şey sarıklı hocalar olgusudur. Rahmetli babam Çaykara'ya ilk defa salı günü götürdü beni. Tabii bu köyde doğduk, büyüdük ama üç yaşına gelinceye kadar hiç aşağıya inmedim, çarşıya pazara gitmedim. Çaykara'da bir sürü sarıklı hoca gözünüze çarpardı. Aslında biliyorsunuz sarık taşımak yasak, şapka kanununa aykırı ve ona muhalefet manasına geliyordu. Ama burası bir ücra köşe olduğu için o kadar çok hoca vardı ki yani baktığınız zaman karşınızda pek çok sarıklı hoca görürdünüz. Benim mesela ilk dikkatimi çeken olay budur. Rahmetli babam yöre hocalarından bahsederdi. Gargar Müslim Efendi, Paçanlı İdris Efendi, Huşolu Numan Efendi, Zenolu Müderris Ahmed Efendi onlardan hep bahsederdi. Yani ben onların isimlerini rahmetli babamın hikâyelerinden duydum. Onlarla ilgili hatıralarını anlatır, hayatta olanlarını mutlaka ziyarete gider, onların bu yöredeki faaliyetlerinden bahsederdi. Cumhuriyet bir boşluk meydana getirdiği için dinî eğitim sahasında onlar talebe yetiştiriyordu ve dolayısıyla görüşüyorlardı. Ne gibi bir yardımlaşma içerisinde olabiliriz, nasıl bir yol yöntem takip etmeliyiz şeklinde hocalar zaman zaman kendi aralarında istişarelerde bulunurlardı. Tabii bir de şikâyet edilenler olurdu bazen. Az evvel dedik ya bu yöre halkının dinî tedrise çok hizmeti olmuştur. Ama insanların hepsi eşit değil, aynı şekilde düşünmüyorlar. Bazıları da şikâyet ederdi. O şikâyetleri savdırmanın yollarını da ararlardı hocalar. Onun en temel yöntemi suhûlet, yumuşaklık ve sadece din anlatmak, yani politikayla ilgilenmek yerine tamamen insanlara dinî bilgileri aktarmaktan ibaretti. Biliyorsunuz bu dinî bilgi Osmanlı dönemindeki dinî bilgidir netice itibariyle. Yani Osmanlı medreselerinde okutulan o bilgiler, büyük ölçüde Osmanlı'da dinî ilimlerin durakladığı bir döneme tekabül ediyor. Orada dinî ilimlerin duraklamasıyla birlikte dinî ilimlerde taklit de beraberinde geldi. Ama Cumhuriyet gelince din eğitim ve öğretiminin devlet okullarının dışına çıkmasıyla medreseler o eski kültürü aynen devam ettirdi, aktardı. Bu yöre hocalarının en büyük hizmeti bu kültürü olduğu gibi yeni nesillere aktarmış olmalarıdır. Bu iki ayrı zümre meydana getiriyor. Aslında bizim ilâhiyat fakülteleri olarak bu tevhid-i tedrisatı sağlayabilmemiz lazım, yani eskiden tevhid-i tedrisat biraz insanların dinden uzak bir seküler hayatı benimsemelerine yönelik bir uygulama olarak kendini gösterdi. Biz günümüzde bütün nesilleri kapsayacak şekilde eğer bir tevhid-i tedrisatı sağlayabilirsek fikir ayrılıklarını ortadan kaldırmak, cemaatler arası çatışmaları yok etmek gibi bir başarıyı yakalamak mümkün olabilir diye düşünüyorum.

Hocam ben yine bu medreselere dönmek istiyorum. Özelde Hacı Hasan Efendi'nin medresesinde genelde Of- Çaykara vadisi yahut da Trabzon'daki medreselerde yetişen talebelerin daha sonra Türkiye'deki dinî hayata, din eğitime ne gibi katkıları olmuştur? Buralarda tahsil gördükten sonra her biri bir kenara mı çekilmiş, yoksa aktif bir şekilde dinî hayatın içerisine mi girmişlerdir? Aklınıza gelen ilk isimlerden hareketle neler söylersiniz bu konuda? Mesela sizin şekillenmenizde buradaki eğitimin ne gibi etkileri olmuştur, daha sonraki eğitim süreçlerinizi nasıl etkilemiştir?

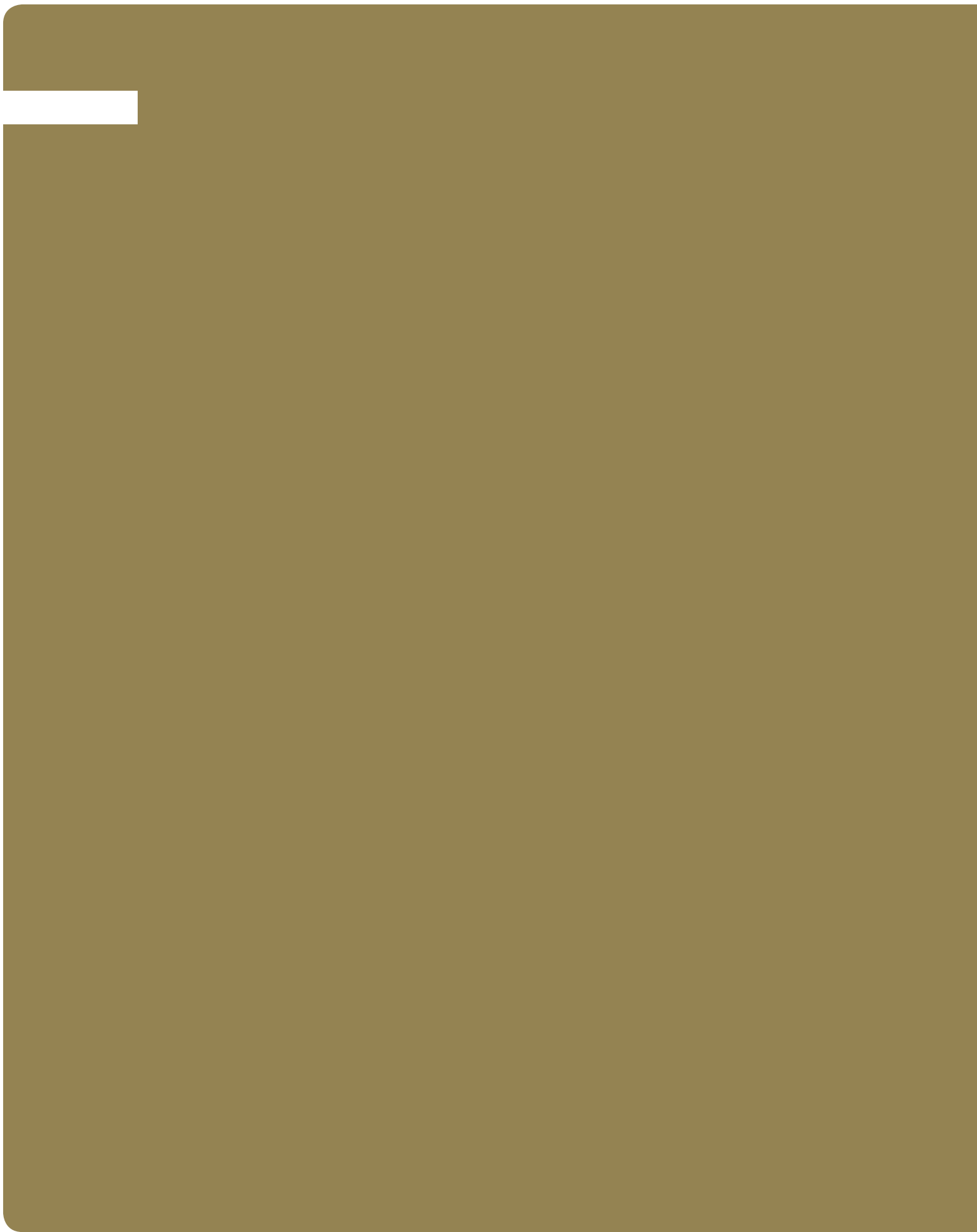
Buradaki eğitimin bize katkısı ile imam-hatip liseleri ve ilâhiyat fakültelerindeki eğitimi eğer mukayese edecek olursak burası bize dinî hayatı bizzat yaşamayı sağlamakta etkili olmuştur. İmam-hatip okullarında, ilâhiyat fakültelerinde de tabii ki insanların dinî hayatlarını düzgün bir şekilde yaşamaları istikametinde eğitim veriliyor ama buradaki biraz daha etkili olmuş görünüyor. Çünkü ortada bir örnek var. O örnek insan üzerinde etkili oluyor. Bu medreselerden mezun olanlar Türkiye'nin dinî hayatına olumlu katkılar yapmıştır elbette ki. O zaman biliyorsunuz devlet okullarında din eğitimi öğretimi yürütülmediği için Diyanet İşleri Başkanlığı anayasal bir kuruluş olarak var ama eleman bulamıyordu. Bu elemanlar nereden temin ediliyordu? Medreselerden. Talebeler okuyup icâzet aldıktan sonra gidip bir imtihana giriyor vaiz, müftü, imam, Kur'an kursu hocası oluyorlardı. Talebeler arasında bu dersleri, medresenin sistemini aynen devam ettirenler olduğu gibi buradan mezun olduktan sonra din görevlisi iken gidip imam-hatip okulunu dışarıdan bitirip daha sonra ilâhiyata girip oradan o okulu bitirmek suretiyle kendisini daha çok geliştirenler de olmuştur. Bizim Türkiye'deki dinî hayata katkı yapan müftülerin, vaizlerin, imamların ilki medrese mezunlarıdır.

Hocam sizinle mülâkat yapınca Rahmetli Bekir Topaloğlu hocayı anmadan olmaz. Sonuçta o da burada yani Dernekpazarı'nın Holo - bugünkü ismiyle Taşçılar diye tabir edilen- köyünde doğmuş ve burada yetişmiş, buradan icâzet almış, burada çok değerli hocaefendilerle beraber görüşmüş, onlardan ders almış ve kendisi de din eğitimine öncülük yapmış hocaların hocası diye anılan bir zattır. Sizin de hocalığınızı yapmıştır. Dolayısıyla çok yakın ilişkileriniz olmuştur. Biraz da Bekir Hocamızdan bahsedebilir miyiz? Acaba kendisi buradaki aldığı eğitimden bahseder miydi?

Bekir Topaloğlu Hoca sizin de söylediğiniz gibi medrese mezunu olarak mesleğe başlamıştır. İmam- hatip okuluna girmiş, ondan sonra yüksek İslam enstitüsünden mezun olmuş ve o alanda ilerlemiş, Türkiye'nin dinî hayatına katkıda bulunmuş önemli hocalardan biridir. Tabii medrese menşeli olması itibarıyla dinî hayatı hem güçlüydü hem de diğer meslektaşlarına göre mesleğinde daha ehliyetli bir kişiydi. Biliyorsunuz ilâhiyat fakültelerindeki tedrisat bazen yeterli olamıyor, öğrenciler istediğimiz gibi yetişemiyor. Ama o, hocalar arasında ayrılmış bir kişiydi. Yani ilmî hayatıyla temayüz etmiş ve aynı zamanda ilmî bilgilerini hayata geçirmek suretiyle yaşayarak örnek bir şahsiyet olmuştu. Tabii Bekir Topaloğlu hocanın çok önemli özelliklerinden bir tanesi Türkiye'de *İslâm Ansiklopedisi* gibi büyük bir külliyyatın ortaya çıkmasına öncülük etmesidir.

Hocam çok teşekkür ediyoruz bizleri kabul ettiniz, çok değerli bilgiler verdiniz kayıt altına aldık. Allah razı olsun, hayırlı bereketli uzun ömürler diliyoruz.

Cümlemize...

Hocaların
Albümünden
Seçmeler

Cudi Bey
(Mustafa İsmet Uzun Albümünden)

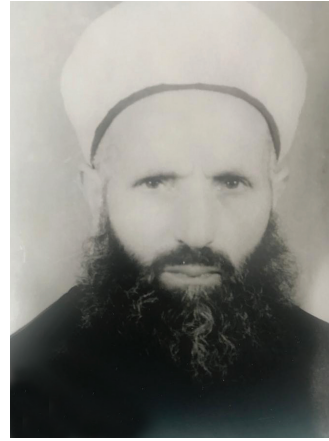
Tayyib Zühdü Efendi
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

**Kurrâ-Hafız
Mehmet Rüştü Âşıkutlu**
(Kemal Ayyıldız Albümünden)

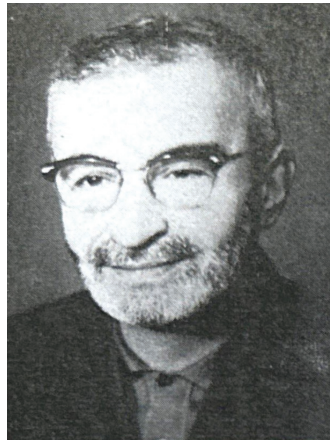
Hacı Hasan Efendi Rami Yavuz
(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

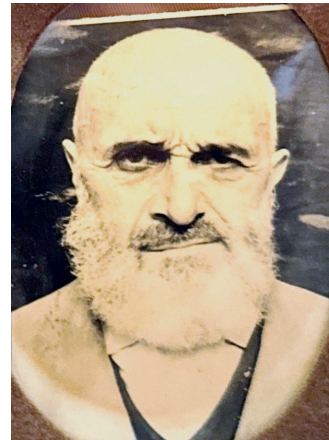
Hacı Hasan Efendi
(Nasrullah Hacımuftuoğlu Albümünden)

**Kurrâ-Hafız
Ali Haydar Özak**
(Ali Çelik Albümünden)

**Kurrâ-Hafız
Ali Haydar Özak**
(Mustafa Çukur Albümünden)

**Hafız
İsmail Hakkı Aydın**
(İsmail Hakkı Aydın Albümünden)

Çalekli Dursun Efendi (ön tarafta dua eden),
Hâ necizâde Yusuf Bilgin (hemen sol arkasında eli
açık dua eden) ve Yusuf Şevki Yavuz Hoca
(önde küçük takkeli)

Kurrâ-Hafız
Mehmet Rüştü Âşıkutlu (sağda)
ve kardeşi
Kurrâ-Hafız Rauf Kemâleddin Âşıkutlu

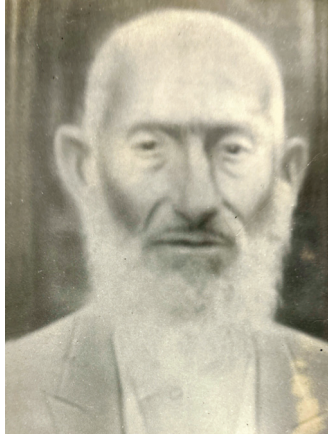
Hacı Hasan Efendi ve
Kayınpederi Dursun Poyraz
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

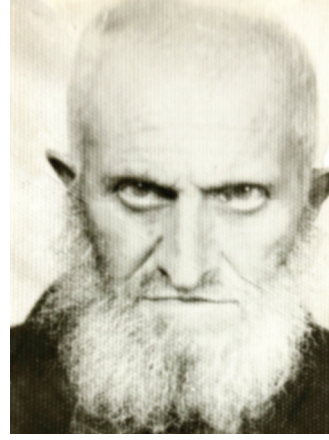
Hacı Hasan Efendi
evinin balkonunda
(Ahmet Cemal Niyazoğlu Albümünden)

Dursun Poyraz
(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

Karahasan Mehmed Efendi
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

Sırım Hacı Muhammed
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

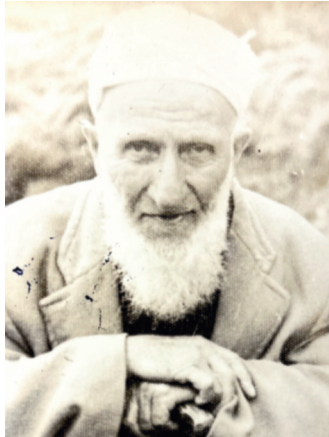
**Büyük Hafız
İncesulu Abdürrahim Efendi**
(Mustafa Kotan Albümünden)

**Hanecizade
Hacı Salih**
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

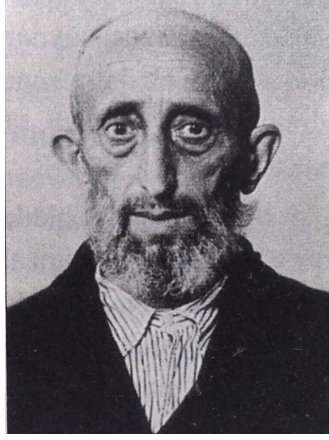
**Paçanlı
İdris Efendi**
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

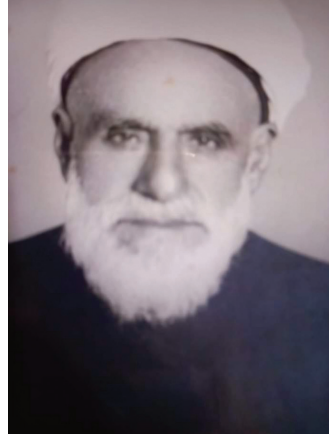
Yusuf Bilginin Babası Hacı Ahmet
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

İdris Efendi
Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

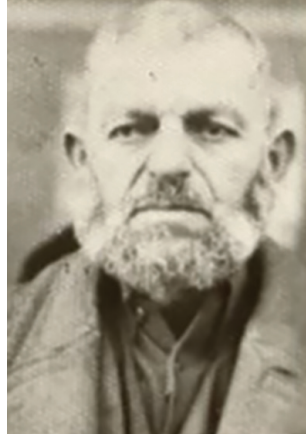
Lekur Hoca
(Mehmet Hanefi Kutluoğlu)
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

Dursun Poyraz
(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

Hafız
Hasan Efendi
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

Müslim Efendi
(Ancotoğlu Hacı Müslüm Efendi)
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

Yakup İmamoğlu
(Hafız Yakup Efendi)
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

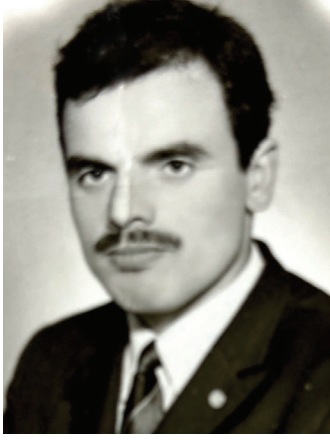
Hafız
Sadık Efendi
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

Kemal Okuyan
(Kemal Ayyıldız Albümünden)

Kurrâ-Hafız
Murat Köseoğlu
(Ali Çelik Albümünden)

Salih Parlak Hoca
(Salih Parlak Albümünden)

Abbas Hilmi Haciefendioğlu
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

Hasan Erol
(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

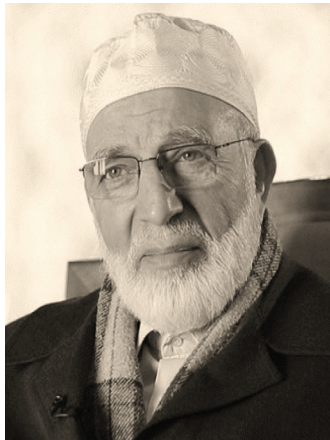
Hacı Ahmet Efendi
(Cevahir)
(Süleyman Çiftçi Albümünden)

Hafız Hasan Tahsin
(Vadonlu Hafız Hasan Efendi)
(Abdülvahit İmamoğlu Albümünden)

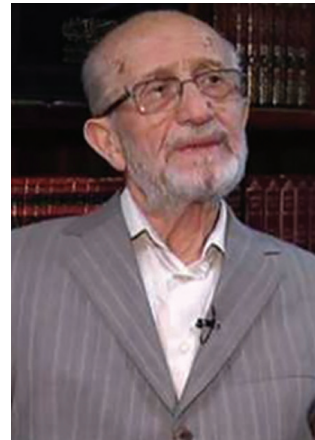
Nasrullah Hacımüftüoğlu
(Nasrullah Hacımüftüoğlu Albümünden)

Kurrâ-Hafız
İbrahim Tanrıkulu
(Âşıkutlu Hoca'nın Uğurlu İhtisas Kursu
Talebelerinden)

Kurrâ-Hafız
Abdullah Hatipoğlu
(Âşıkutlu Hoca'nın Talebesi, Yıldız
Hamidiye Camii İmam-Hatibi)

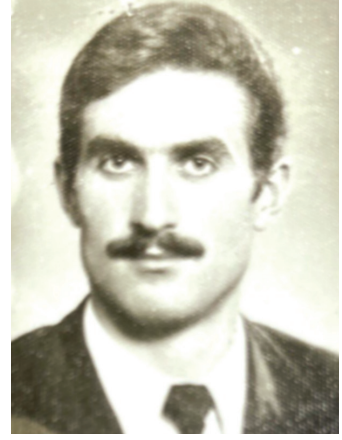
Bekir Topaloğlu
(Klasik ilimler tahsilini Trabzon'da
yapmış olan İmam-Hatip ve İlahiyat
camiasının öncü ismi)

Ali Düzenli Hoca
(Ali Düzenli Albümünden)

Süleyman Ramazanoğlu Hoca
(Süleyman Ramazanoğlu Albümünden)

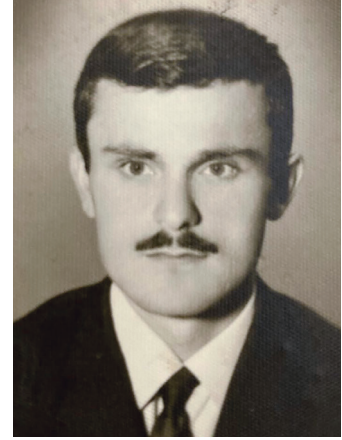
Ali Çelik Hoca
(Ali Çelik Albümünden)

Abdurrahman Kul
(Abdurrahman Kul Albümünden)

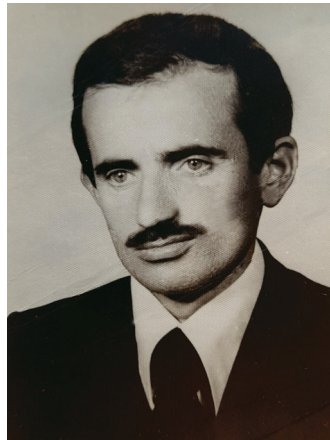
Fikret Latifoğlu
(Hacı Bayram Veli Camii İmam Hatibi)
(Fikret Latifoğlu Albümünden)

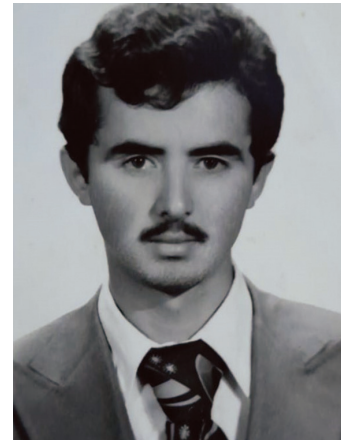
Halil İbrahim Şahin
(Halil İbrahim Şahin Albümünden)

Mustafa Kotan
(Mustafa Kotan Albümünden)

Mahmut Karaca
(Mahmut Karaca Albümünden)

Hasan Ali Cirit
(Hasan Ali Cirit Albümünden)

Hacı Hasan Efendi (sağda),
Oğlu Yusuf Şevki Yavuz ile
(ortada küçük takkeli)

Hacı Hasan Efendi
talebeleriyle
(Ahmet Cemal Niyazoğlu Albümünden)

Hacı Hasan Efendi ve
Yusuf Bilgin
(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

Sağdan sola:
Hacı Selim Yavuz (Ali Fikri
Yavuz'un babası), Ali Haydar Özak
ve Mehmet Rüştü Âşıkutlu
arkada Yusuf Bilgin
(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

Sağdan Sola:
Trabzon Müftüsü Abbas Efendi,
Mehmet Rüştü Âşıkutlu,
Murat Köseoğlu

DİB Başkanı Dr Lütfü Doğan
Karadeniz ziyareti
(Rıza Selimbaşoğlu Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi
medresenin hemen önünde
öğrencileriyle**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi
evinin girişinde öğrencileriyle**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi
talebeleriyle**

(Süleyman Ramazanoglu Albümünden)

**Hacı Yusuf Efendi
ve kardeşleri**

(Süleyman Çiftçi Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi
medresesinde ders okuturken**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi
bir icazet merasiminde**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

Bir icazet merasimi

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

**Yunus Vehbi Yavuz Hoca
kendi icâzet merasiminde**

-Talebelerin beklenen
konuşmalarından birini yaparken-

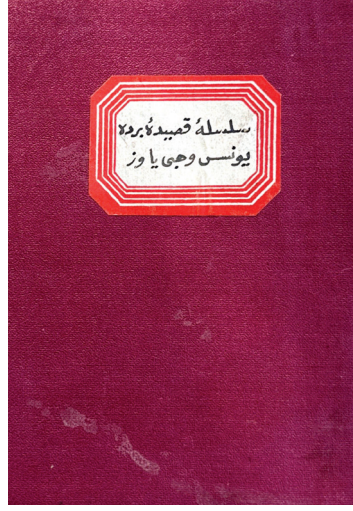
**Hacı Hasan Efendi
ve talebesi Süleyman
Ramazanoğlu Hoca**

(Süleyman Ramazanoğlu Albümünden)

**Süleyman Çiftçi ve
Balabanlı Hoca**

(Süleyman Çiftçi Albümünden)

Solda;

**Yunus Vehbi Yavuz Hoca
icâzet merasimlerinin bir unsuru
olarak talebelerin yanlarında
taşıdıkları seccade örneği**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

Sağda;

**Yunus Vehbi Yavuz Hoca'nın
Kaside-i Bürde icâzeti**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

Bir icâzet merasimi

(Ahmet Cemal Niyazoğlu Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi'nin
cenazesi**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi'nin
cenazesinden bir kare**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

**Hacı Hasan Efendi'nin
cenazesinden bir kare**

(Yunus Vehbi Yavuz Albümünden)

**Hacı Abdurrahman Beşikçi
ve Necmettin Erbakan**

(Ahmet Faruk Beşikçi Arşivinden)

**Maçka Müftüsü Halit Aydın'ın
personeline düzenlediği tekâmül
kursu**

**Hoca Hacı Hafız İsmail Hakkı
Aydın Hoca hazirun arasında
Maçka 1962**

(İsmail Hakkı Aydın Albümünden)

Solda;

**Hacı Abdurrahman
Beşikçi**

(Ahmet Faruk Beşikçi Arşivinden)

Sağda;

**Hacı Abdurrahman
Beşikçi'nin geleneğini
devam ettiren Merhum
Ahmet Yaşar Hoca**

(Ahmet Faruk Beşikçi Arşivinden)

**DİB Başkanı Lütfi Doğan
ve Yusuf Bilgin Hoca**

(Süleyman Çiftçi Albümünden)

Bir sıbyan mektebi

(Süleyman Mollaibrahimoğlu Albümünden)

T. C.
DIYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
VAKFİKEBİR MÜFTÜLÜĞÜ
KUR'ANİKERİM KURSU
ŞAHADETNAMESİDİR

Adı ve Soyadı : *Abdurrahman Kul*
Baba adı : *İsmail*
Vilâyeti : *Trebzon*
Kazası : *V. Kebir*
Doğum yeri :
Doğum tarihi : *1947*

Dinayet işleri Riyaseti Vakfikebir Müftülüğüne bağlı Kur'an Kursu talebelerinden olup kayıt defterinin *4* numarasında Mukayyet bulunan *Abdurrahman Kul* *1956-1960* senelerinde kursumuza devamlı hıfzı Kur'anı tashih harufu *İnfi* derece ile ikmal ettiğini bildirir işbu belge kendisine verildi. *201411960*

TASTİK OLUNUR
Vakfikebir Müftüsü
Abd. Vehhaberen

Kur'an Kursu Öğreticisi
Musul Tiri

DAMGA PİLİ 25
DAMGA PİLİ 25

1960 yılına ait kur'an kursu şahadetnamesi

(Abdurrahman Kul Albümünden)

Adı ve soyadı	Mahmut Karaca
Babasının adı	Hüseyin
Doğum yeri	Çaykara
Doğum yılı	1947
Okul numarası	—
İmtihanı bitirdiği öğretim yılı ve dönemi	1973-1974 Güz
Kaç yıl parasız yatılı okuduğu	—
Okuduğu yabancı dil	—
Diplomayı veren okul	Rize Lisesi

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
LİSE DİPLOMASI

Diploma No: 160. Diploma derecesi: ORTA
Hüseyin oğlu Mahmut Karaca
Edebiyat Kolundan girdiği Lise imtihanını başarıyla diploma almağa hak kazanmıştır.

12 / 9 / 1974

Millî Eğitim Müdürü *Ertan Aykın* Okul Müdürü *Erkan Aydın*

(Stok No: 57/A)

İlahiyat fakültesine kayıt yaptırabilmek için alınmış bir lise diploması

(Mahmut Karaca Albümünden)

Adı	Ahmet Cemal
Soyadı	Niyazoğlu
Babasının adı	Semsetdin Sami
Ana adı	Fatma
Doğum yeri	Çaykara
Doğum tarihi	1944
Nüfus hüviyet cüzdanının verildiği yer ve numarası	Çaykara 897179
Daimi ikamet adresi	Eğirdere Köyü de mukim.

Va'zetmesinde mahzur olmadığı hakkındaki Emniyetçe verilen belgenin tarih ve No. sı ve hangi Emniyetçe verildiği : *29.11.63 tarihinde Çaykara emniyetince verilmiştir.*

Vâizlik imtihanını kazandı- *17 Haziran 1966* gına dair olan Reislik yazısının tarih ve No. sı : *17639 nolu yazı (3 / Mart / 1340 dan evvel icazet alanların icazet* *Big. 29 say.* tarih ve No. sı) : _____

Vesika No. : *-2-*

Bu vesika, Diyanet İşleri Reisliği teşkilat ve vazifeleri hakkındaki 11 Kasım 1937 tarih ve 7647 sayılı Nizamnamenin 12 nci maddesine göre verilmiştir.

— 2 —

Vaizlik ruhsat belgesi

(Ahmet Cemal Niyazoğlu Albümünden)

Adı ve soyadı	Abdurrahman Kul
Babasının adı	İsmail
Doğum yeri	Vakıfkebi
Doğum yılı	1947
Okul numarası	14
İmtihani bitirdiği öğretim yılı ve dönemi	1963-1964 Yaz Dönemi
Kaç yıl parasız yatılı okuduğu	-
Okuduğu yabancı dil	Fransızca
Diplomayı veren okul	Trabzon İmam-Hatip Ok.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MAARİF VEKÂLETİ
İMAM-HATİP OKULU
Birinci Devre Diploması

Diploma No: 147 ... Diploma derecesi: 191 ...
İsmail ... Oğlu Abdurrahman Kul ...
Bitirme imtihanını başarılarak „İmam-
Hatip Okulu Birinci Devre„ diploma-
sı almağa hak kazanmıştır.

1/VII / 1964

Maarif Müdürü
Ömer Arpacıoğlu

Okul Müdürü
Ahmet Yazıcı

(Stok № : 105)

İmam-hatip diploması
(Abdurrahman Kul Albümünden)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الخد لله الذي شرح صدور العارفين بمعرفة ذاته وصفاته حتى من علم محمد بالمرشع شرح ذلك صدره وجعله الرب عبد الله جناب قدسه وذاته
واسطفي نوعا من عبادة بعدم دعوى الانبياء بزيادة وقال وقرب لادنى علما فاجتبا وصانه عما يوجبهم نقصانه وسماه سبحانه جعل العلماء وورثة
الانبياء وجعلهم دهم افضل من دماء الشهداء والصلوة على محمد الذي علمنا امتنا كانبيا وبنى سرائر في اجبا والشرعية وابقا لها على مله ابراهيم
عليه السلام وعاليه واصحابه فوجع الهدى كالملائكة في جبرائيل وبعد فان الولد المستجيب المادق الحبل لحيوب لطالب المطلوب مصطف فوزي
بن عبد الجبار السوي سمي موسى مولدا وسوطنا على عنهما العفو العلي وفقه الله عما يحبه ويرضاه وجعل خرازا خيلا من اوليه وانما ما يستناده
ما حضر لدى ومكنت في برهة من الزمان ومدة مديدة من الاوان وقرأ عندي فنونا نشأ من التفسير والحديث والفقه والكلام والاصول والحكم والميزان
لازال يشرفها ابن بروي مروياتي ومنقولاتي مدربات ومعشولات فاجرت اجازة بهية بان بروي عن ما يجوز لي وعن رواية كما اجاز لي شيخني العالم
الفاضل ابا من سلطان العزلة عبد الجبار محمد بن محمد البغوردر والايحة صوي على عنهما وهو اخذ عن العالم الفاضل ابا من سلطان العالم
البغوردر صوي لايحة صوي وهو اخذ عن العالم الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم
عنهان ذي النورين الباغوردر وهو اخذ عن العالم الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم
المدقق الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم الفاضل ابا من سلطان العالم
المحققين زبدة فضلا واهل بيقين قطب العارفين غوثك لواصلين مولانا واولة نا محمد العريف بمقتضى طردي وكما اجاز لي شيخني قطب علمه ووجد
دهرة واوانه عدة العلماء وقذوة الفاضل عمار القوادى وهو اخذ عن ابي لفي خليل القنوي وابي سليمان الجانكي لاجازات من تشوخوا وابي
سعيد محمد الخادى وكما اجاز لي شيخني المولى المحقق والفاضل المدقق مالك رقاب الامة المنطوق والمفهوم بتكوير الوهام في المنشور والمنظوم عن
العريف باقشوري وهو اخذ عن عمر الخروطى والسعيد محمد الذي اجاز ان من في مسجد محمد الخادى وهو اخذ عن والده مصفى الخادى عن محمد المظ
عن والده عن احمد كدرى عن احمد الشرونى عن احمد بن سنجيد عن مرزا محمود عن محمد دا نيشيرى عن العلامة الدواني عن محمود الكاشف
عن سيد المحققين الشريفة خرجاني وهو اخذ ايضا كما اخذ عن والده عن ابي القاسم خادى عن محمد التفسيرى عن عليا ذكره في سيدا خزر عن احمد بن محمد
عن مرزا محمود عن محمود الشيرازى عن العلامة الدواني عن محمود الكاشف عن شريف طرجاني عن مبارك شالا عن العلامة الرضى عن كاتب
القرويني عن فخر الدين الرازى عن العزالي عن امام الحرمين عن ابي الطيب بن سليمان الصلوكى عن ابراهيم المروزي عن ابي العباس جدي عن ابي تقاسم
عنهان عن ابي ابراهيم بن اسمايل عن ابي عبد الله عن محمد بن ادريس الشافعي عن محمد بن حسن النشيباني عن امام الائمة وسراج الامة ابو حنيفة عن
حماد بن ابراهيم بن يحيى عن علقمة وابي عبد الرحمن بن الاسود بن زيد وابي عبد الرحمن عبد الله بن حبيب والاوان عن عبد الله بن
مسعود بن ابي عنه والنفاذ عن علي بن ابي طالب رض الله عنه وهما عن رسول الله صلى الله تعالى عليه وسلم وهو عن جبرائيل
روح الامين شد يد القوي وهو عن حضرت ربه العالمين وتقدس وشرا نعم ابا اولاد المستعجبين اصبك بتقوى الله وطاعته وبان توفيق
على درسه وتعليم علمه طلبا لمضات ربك وان لا تجعل لمرامنا لدرسه ونشره وان تجعل لدرسه ما نال لكل امرئ فان نعم
الدينيا مع التقدم محرم وعزها مع ذلك تؤمر فامانها رأسي لالمؤمن الذي يتوصل به الى سعادة الدنيا والاخرة من العبر والوقفة تحصيل
نعمها مصيبة وفوت فرصة لا يتصور قضاؤها ولا يمكن جبرتها فان اردت وليا فانه هو الولي ورزقا خزينة ومن يتوكل على الله فهو
حبه وخيله فالعلم ووزيرا فاعلم ودليلا فالعقل وقائدا فالعمل ووالدا فالرفق واخا فالبر واميرافا المعبر وقدك الله تعالى لتمامه والبراء
شرا لمجوسنا لا تنسى هذا التقدير الجليل الى الطاقف لملك العزير السيد عبد الرحيم جلس بن عبد الجبار محمد البغوردر والايحة صوي
مولدا وسوطنا على عنهما العفو العلي بالخي والي من الدعا في نشره الاوقات في وقت وخلوت مع الرب حبيب
الدعوات عقالا لدوسن وادارا لصلوة وهو الذي يقبل التوبة عن عبادة ويعفو عن السيئات

خرى لا الفقيه الطبراني سبجانه وتعالى السيد
عبد الرحيم بن عبد الجبار محمد
يسود دروي لايحة صوي
مولدا وسوطنا على عنهما
A.H. Belg

İncesulu Abdurrahim Efendi'nin Mustafa Çukur'a verdiği icazet
(Mustafa Çukur Albümünden)

T. C.
Diyaret İşleri Başkanlığı

Sicil No : 513

Belge No : 34

KUR'AN ÖĞRETİM KURSLARI
EHLİYET BELGESİ

T A B L O I

Kursun Ehlî olduğu müddet,	ÖĞRENCİNİN
Vilâyeti	Adı ve Soyadı MUSTAFA ÇUKUR
Kazancı	Babasının adı MECİT
Nehiyeci	Doğum yeri ve tarihi YOMRA. TRB.
Kayı	İzması YOMRA
	Köy - Mahalle BASDURAK. KÖYÜ

T A B L O : II

DERSLER	Aldığı derece	Bu dersleri tamamladığı tarih
H. fizlik	ORTA	27.4.1966
Tecvit ve Teshihî hüruf	ORTA	6.6.1969
Aşere	,	,
Takrip	,	,

Yukarıda fotoğrafı ilişik ve künyesi yazılı **MUSTAFA ÇUKUR** ikinci tabloda gösterilen dört dersden (**BİR VE İKİ**) numaralı derslerden öğrenimini tamamladığını gösterir işbu belge, Kur'an Öğretim Kurulunun Özel Talimatının 13 üncü maddesi mücbince kendisine verildi. **6/6/1969**

Müfettiş **TRABZON** Kur'an Öğretim Kursu Öğreticisi
MERKEZ **MURAT KÖSEOĞLU**
ÖĞRETİCİSİ
ALI HAYDAR ÖZAK

Tasdik olunur **6/6/1969**
TRABZON MÜFTÜSÜ
ABBAS HACİEFENDİOĞLU

Trabzon Müftüsü Abbas Hacıefendioğlu, kurrâ-hafız Ali Haydar Özak ve kurrâ -hafız Murat Köseoğlu imzası taşıyan Kur'an kursu ehliyeti belgesi

(Mustafa Çukur Albümünden)

Sicil No. : 464

Belge No. : 156

T. C.
DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
Kur'an Öğretim Kursları
Ehliyet Belgesi

Fotoğraf

TABLO : 1

Kursun Bulunduğu Mahal		Öğrencinin	
Vilayeti	Trabzon	Adı ve Soyadı	Süleyman Nihat Öztemel
Kazası	OF	Babasının adı	Ahmet Hulusi
Nahiyesi	Merkez	Doğum yeri ve Tarihi	OF 1947
Köyü	Uğurlu	Kazası	OF
		Köy - Mahalle	Uğurlu

TABLO : 2

D E R S L E R		Aldığı Derece	Bu dersleri tamam- ladığı tarih
1	Hafızlık	İyi	1-5-1966
2	Tecvit ve tashihi huruf	İyi	13-9-1967
3	Aşere	/	/
4	Takrip	/	/

Yukarıda fotoğrafı ilişik ve künyesi yazılı Süleyman Nihat Öztemel ikinci tabloda gösterilen dört dersten (1-2) numaralı derslerden öğrenimini tamamladığını gösterir işbu belge, Kur'an Öğretim Kursları Özel Talimatının 13 üncü maddesi mucibince kendisine verildi.

MümeYYiz

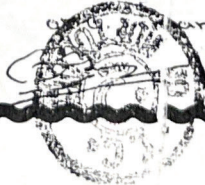
MümeYYiz OF Uğurlu Kur'an Öğretim Kursu
Öğreticisi

M. Rüştu

Aşıkutlu

Tasdik olunur. 13 / 9 / 1967

Müftüsü

Mehmet Rüştu Aşıkutlu Hocaefendi imzalı bir belge

(Süleyman Nihat Öztemel Albümünden)

**Yusuf Bilgin Hoca
Taleberiyile, Bursa**

**Sağdan sola: Enbiya Yıldırım,
Hasan Yaşaroğlu, Muzaffer
Kömürcü, İsmail Oğul ve
Veli Aydın**

(Enbiya Yıldırım Albümünden)

**Ahmet İmamoğlu ve
Şükrü Öztürk**

(Şükrü Öztürk Albümünden)

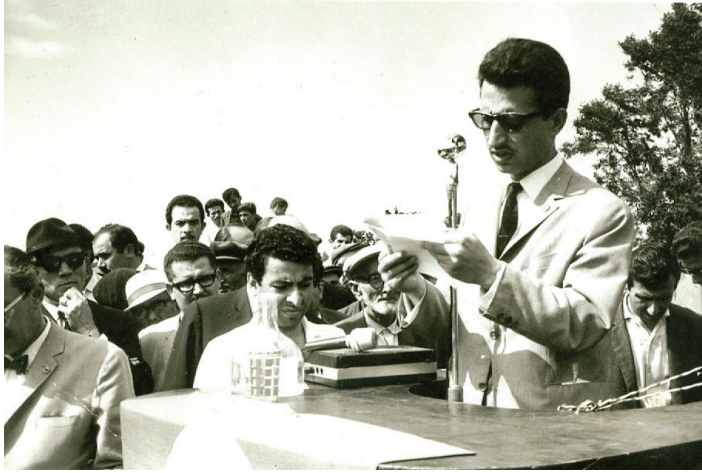

**Trabzon İmam-Hatip
Ortaokulu**

(Mustafa Zeki Terzi Albümünden)

Çaykara İmam Hatip Lisesi öğrencileri
(Hikmet Arslantürk Albümünden)

Rıza Selimbaşoğlu Ordu İmam-Hatip Lisesi'nin temel atma töreninde konuşmasını yaparken
(Rıza Selimbaşoğlu Albümünden)

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in imam-hatip ziyareti
(Şükrü Öztürk Albümünden)

